

DAWNI PISARZE POLSCY

od początków piśmiennictwa do

Młodej Polski

Tom 4, S-T

Digitalizacja przeprowadzona w ramach zadania „Cyfrowe zasoby dokumentacji literatury polskiej w wolnym dostępie” realizowanego przez Fundację Akademia Humanistyczna w partnerstwie z Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk i Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

DAWNI PISARZE POLSCY

od początków piśmiennictwa
do Młodej Polski

przewodnik biograficzny
i bibliograficzny

Fundacja
Akademia
Humanistyczna

S-T

tom czwarty

<http://rcin.org.pl>

Przewodnik biograficzny i bibliograficzny *Dawni pisarze polscy* jest obszernym kompendium informacyjnym w zakresie dziejów literatury polskiej od jej początków po rok 1918. W głównym swym zrębie przewodnik składa się z sylwetek pisarzy; obejmują one krótki, faktograficznie ujęty biogram, bibliografię podmiotową oraz wybór bibliografii przedmiotowej. Oprócz pisarzy w ścisłym tego słowa znaczeniu uwzględniono pewną liczbę badaczy literatury i krytyków literackich. Przewodnik obejmuje też ponad 50 haseł utworów anonimowych (np. „Bogurodzica”, „Kazania świętokrzyskie”), opracowanych w podobny sposób, jak hasła osobowe. Całość przewodnika to około 1300 haseł. Przewodnik przeznaczony jest zarówno dla badaczy historii literatury polskiej, jak i dla szerszych kręgów odbiorców: nauczycieli akademickich i szkolnych, studentów, księgarzy, wydawców, bibliotekarzy, krytyków literackich oraz wszystkich zainteresowanych literaturą polską.

Tom1 (A-H) zawiera 359 haseł

Tom 2 (I-Me) zawiera 320 haseł

Tom 3 (Mia-R) zawiera 276 haseł

Tom 4 (S-T) zawiera 192 hasła

Tom 5 ukaże się w 2004 roku

**DAWNI
PISARZE
POLSCY**

DAWNI PISARZE POLSCY

od początków piśmiennictwa
do Młodej Polski

przewodnik biograficzny
i bibliograficzny

tom czwarty

S-T

Fundacja

Warszawa 2003

<http://rcin.org.pl>

Z prac Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Praca zainicjowana przez JAROSŁAWA MACIEJEWSKIEGO

Koordinacja całości

ROMAN LOTH

Redaktorzy działów:

piśmiennictwo staropolskie **TADEUSZ WITCZAK**

literatura oświecenia **ELŻBIETA ALEKSANDROWSKA**

literatura romantyzmu **ZOFIA TROJANOWICZOWA**

literatura pozytywizmu i Młodej Polski **JAROSŁAW MACIEJEWSKI** (do roku 1987),

następnie **WIESŁAWA ALBRECHT-SZYMANOWSKA**

Autorzy haseł tomu IV

WIESŁAWA ALBRECHT-SZYMANOWSKA (W.A.-Sz.), ELŻBIETA ALEKSANDROWSKA (E.A.),

HALINA GACOWA (H.G.), ANNA POLAKOWSKA (A.P.), IZABELLA TERESIŃSKA (I.T.),

TADEUSZ WITCZAK (T.W.).

Tytuł dotowany przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu

© Copyright by Fundacja Akademia Humanistyczna, 2003

ISBN 83-02-07524-8 t. 1-4; ISBN 83-89348-06-3

<http://rcin.org.pl>

WYKAZ SKRÓTÓW

a.	– akt, acte	b.r.	– bez roku
adm.	– administracja	bułg.	– bułgarski
AGAD	– Archiwum Główne Akt Dawnych	Bydg.	– Bydgoszcz, bydgoski
akc.	– akcesja	cd.	– ciąg dalszy
ang.	– angielski	chorw.	– chorwacki
anonym.	– anonimowo, anonimowy	codz.	– codzienny
antropol.	– antropologiczny	cz.	– część
antydat.	– antydatowany	Czart.	– Czartoryskich
arab.	– arabski	czasop.	– czasopismo
arch.	– archiwalny, archiwum, archiv, archive	czes.	– czeski
archeol.	– archeologiczny	d.	– der (des), die (der), das
ark.	– arkusz	dat.	– datowany
art.	– artykuł	dedyk.	– dedykacja, dedykowany
artyst.	– artystyczny	defekt.	– egzemplarz uszkodzony, egzemplarz z defektem
AU	– Akademia Umiejętności	demokrat.	– demokratyczny
autorec.	– autorecenzja	dod.	– dodatek
b.	– były	dolnołuż.	– dolnołużycki
bałt.	– bałtycki	dom.	– domowy
b.d.	– bez daty	dot.	– dotyczący, dotyczy
Bd	– Band	dram.	– dramatyczny
białorus.	– białoruski	druk.	– drukarnia, drukarz, drukował, drukowany
białostoc.	– białostocki	duń.	– duński
bibl.	– biblioteczka, biblioteczny, biblioteka, bibliotheca	dwutyg.	– dwutygodnik
Bibl. Raperswil.	– Biblioteka Muzeum Narodowego w Raperswilu	dydakt.	– dydaktyczny
bibliogr.	– bibliografia, bibliograficzny	dyr.	– dyrekcja, dyrektor
biogr.	– biograficzny	dz.	– dział
biul.	– biuletyn	dzien.	– dziennik
bl.	– błogosławiony	ed.	– edycja, edytor
b.m.	– bez miejsca	egz.	– egzemplarz
b.m.r.	– bez miejsca i roku	egz. defekt.	– egzemplarz z defektem
BN	– <i>Biblioteka Narodowa</i> (seria wydawnicza)	ekran.	– ekranizacja
BPP	– <i>Biblioteka Pisarzy Polskich</i> (seria wydawnicza)	enc.	– encyklopedia, encyklopedyczny
		esper.	– esperanto

WYKAZ SKRÓTÓW

eston.	– estoński	klas.	– klasyczny
Estr.	– Estreicher: Bibliografia polska	konspir.	– konspiracyjny
etnogr.	– etnograficzny	koresp.	– korespondencja
f.	– für	kórn.	– kórnicki
fasc.	– fasciculus	Kr.	– Kraków, krakowski
filol.	– filologia, filologiczny	kraj.	– krajowy
filoz.	– filozofia, filozoficzny	Kras.	– Krasińskich
fiń.	– fiński	kron.	– kronika
fiz.	– fizyczny	król.	– królewski
flaman.	– flamandzki	krypt.	– kryptonim
fot.	– fotografia	kryt.	– krytyczny
fotoofs.	– fotooffsetowy	ks.	– księga (w numeracji); książdz; książ- zę (w tytułach lub dedykacjach)
fototyp.	– fototypiczny	księg.	– księgarski
fragm.	– fragment	KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
franc.	– francuski	kult.	– kulturalny
gaz.	– gazeta	kur.	– kurier
gen.	– general	kwart.	– kwartalnik
geogr.	– geograficzny	I.	– lata; liber
geolog.	– geologiczny	lek.	– lekarski
gimn.	– gimnazjum	lit.	– literacki, literatura
gosp.	– gospodarczy	litew.	– litewski
górnoluz.	– górnołużycki	LP	– <i>Literatura polska. Przewodnik en- cyklopedyczny</i> . T. 1–2. Wwa 1984–85
grec.	– grecki	lubel.	– lubelski
hebr.	– hebrajski	Lubl.	– Lublin
hist.	– historyczny, historia	lubus.	– lubuski
historycznolit.	– historycznoliteracki	lud.	– ludowy
hiszp.	– hiszpański	Lw.	– Lwów, lwowski
holend.	– holenderski	łac.	– łaciński
homogr.	– homograficzny	łotew.	– łotewski
hum.	– humanistyczny	łódz.	– łódzki
IBL	– Instytut Badań Literackich	łuż.	– łużycki
ilustr.	– ilustracja, ilustrował, ilustrowany	m.	– miasto
inc.	– incipit	małopol.	– małopolski
inf.	– informacja	mat.	– matematyczny
insc.	– inscenizacja, inscenizował	mater.	– materiały
irlandz.	– irlandzki	maz.	– mazowiecki
IS PAN	– Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk	med.	– medycyna, medyczny
Jagiel.	– Jagielloński	mies.	– miesięcznik, miesięczny
jap.	– japoński	międzynar.	– międzynarodowy
jr	– junior	ml.	– młodszy
jéz.	– język	monogr.	– monografia, monograficzny
język.	– językowy	muzycz.	– muzyczny
językozn.	– językoznawczy	nadb.	– nadbitka
jw.	– jak wyżej	nakł.	– nakład
k.	– karta	nar.	– narodowy
Kat.	– Katowice	nast.	– następny
kat.	– katowicki	nauk.	– naukowy
katal.	– kataloński	nawiaz.	– nawiązanie
katol.	– katolicki	niedruk.	– niedrukowany
kinematogr.	– kinematograficzny	niem.	– niemiecki

nieogl.	– nieogłoszony	przedr.	– przedruk, przedrukował
niepodp.	– niepodpisany	prześl.	– przegląd
nieukończ.	– nieukończony	przejrz.	– przejrzał, przejrzany
niewyd.	– niewydany	przekł.	– przekład
niewyst.	– niewystawiony	przew.	– przewodnik
NK	– <i>Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”. T. 1–9, 11–18. Wwa 1964–99</i>	przyj.	– przyjaciel
nn.	– następne	przyp.	– przypis
norw.	– norweski	przyr.	– przyrodniczy
o.	– ojciec	pseud.	– pseudonim
odb.	– odbitka	PTPN	– Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
oddz.	– oddział	publ.	– publiczny
ogl.	– ogłosił, ogłoszenie, ogłoszony	r.	– rok
opol.	– opolski	R.	– rocznik (w numeracji)
oprac.	– opracował, opracowanie	Racz.	– Raczyńskich
ord.	– ordynacja	radz.	– radziecki
Orgel.	– Orgelbranda	r.b.	– rok bieżący
orient.	– orientalistyczny	rec.	– recenzja
oryg.	– oryginał	red.	– redagował, redakcja, redaktor
osob.	– osobno, osobny	Ref.	– Reformacja
Ossol.	– Ossolineum, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich	reż.	– reżyser, reżyserował, reżyserski
oświat.	– oświatowy	rkps, rkpsy	– rękopis, rękopisy
PAL	– Polska Akademia Literatury	rob.	– robotniczy
pam.	– pamiętnik; pamiątkowy	Rocz.	– Rocznik (w tytule)
PAN	– Polska Akademia Nauk	rodz.	– rodzinny
państw.	– państwowy	ros.	– rosyjski
PAU	– Polska Akademia Umiejętności	rozd.	– rozdział
PCK	– Polski Czerwony Krzyż	rozpr.	– rozprawa, rozprawy
pedag.	– pedagogiczny	rozszerz.	– rozszerzony
Petersb.	– Petersburg, petersburski	rubr.	– rubryka
pierwodr.	– pierwodruk	rum.	– rumuński
pocz.	– początek	rus.	– ruski
podp.	– podpisany	rzesz.	– rzeszowski
pol.	– polski	s.	– strona
polem.	– polemika	S.	– seria (w opisie bibliograficznym)
polit.	– polityczny	serb.	– serbski
polon.	– polonistyczny, polonistyka	serb.-chorw.	– serbsko-chorwacki
pol.	– połowa	SJ	– Societas Jesu
pom.	– pomorski	skrót.	– skrócony
popoł.	– popołudniowe	slawist.	– slawistyczny
popr.	– poprawiony	słowac.	– słowacki
por.	– poranny	słoweń.	– słoweński
portug.	– portugalski	socjol.	– socjologiczny
poszerz.	– poszerzone	spec.	– specjalny
pow.	– powiat	społ.	– społeczny
powiel.	– powielony	spr.	– sprawozdanie
powst.	– powstał, powstanie	sprost.	– sprostowanie
powsz.	– powszechny	staropol.	– staropolski
poz.	– pozycja	streszcz.	– streszczenie
Pozn.	– Poznań, poznański	st. st.	– starego stylu (w datowaniu)
prasozn.	– prasoznawczy	SWPP I–II	– <i>Słownik współczesnych pisarzy polskich</i> . [S. I]. T. 1–4. Wwa 1963–66; S. II. T. 1–3. Wwa 1977–80
prwdr.	– pierwodruk	sygn.	– sygnatura
pryw.	– prywatny	szk.	– szkolny

WYKAZ SKRÓTÓW

szp.	– szpalta	v.	– verso
szwedz.	– szwedzki	vol.	– volumen
śl.	– śląski	w.	– wiek; wiersz; wers
świąt.	– świąteczny	warsz.	– warszawski
t.	– tom	węgier.	– węgierski
tatar.	– tatarski	wiad.	– wiadomość, wiadomości
teatr.	– teatralny	wiecz.	– wieczorny
teolog.	– teologiczny	wielkopól.	– wielkopolski
teoretycznolit.	– teoretycznoliteracki	Wil.	– Wilno, wileński
tłum.	– tłumaczenie, tłumaczony, tłumaczyl	wilan.	– wilanowski
Tor.	– Toruń, toruński	właśc.	– właściwie
tow.	– towarzystwo	włos.	– włoski
tryb.	– trybuna	woj.	– województwo
tur.	– turecki	Wr.	– Wrocław, wrocławski
TV	– telewizyjny, telewizja	WSP	– Wyższa Szkoła Pedagogiczna
tyg.	– tygodnik, tygodniowy	współcz.	– współczesny
typogr.	– typograficzny	współprac.	– współpracował, współpracownik
tyt.	– tytuł, tytułowy	współtłum.	– współtłumaczyl, współtłumacz
u.	– und	współwyd.	– współwydany, współwydawca
UAM	– Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	wszechpol.	– wszechpolski
UG	– Uniwersytet Gdański	Wwa	– Warszawa
UJ	– Uniwersytet Jagielloński	wych.	– wychowanie, wychowawczy
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie	wyd.	– wydał, wydanie, wydany
ukr.	– ukraiński	wydawn.	– wydawnictwo, wydawniczy
UŁ	– Uniwersytet Łódzki	wydz.	– wydział
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie	wygl.	– wygłoszony
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu	wyj.	– wyjątek
UNC	– Universitas Nicolai Copernici	wyst.	– wystawienie, wystawiony
uniw.	– uniwersytecki, uniwersytet	z.	– zeszyt (w numeracji czasopism); zum, zur
ur.	– urodzony	zach.	– zachodni
urzęd.	– urzędowy	zagr.	– zagraniczny
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie	zbior.	– zbiorowy
UŚl.	– Uniwersytet Śląski w Katowicach	zdefekt.	– zdefektowany
UW	– Uniwersytet Warszawski	Zesz.	– Zeszyt (w tytule)
UWr.	– Uniwersytet Wrocławski	ZLP	– Związek Literatów Polskich
uzup.	– uzupełnił, uzupełniony	zm.	– zmarł
		zmien.	– zmieniony
		zniszc.	– zniszczony
		zob.	– zobacz
		ZZLP	– Związek Zawodowy Literatów Polskich
		żyd.	– żydowski

SABOWSKI Władysław 1837–1888

Urodzony 29 marca 1837 w Warszawie, w rodzinie urzędniczej. Po ukończeniu gimnazjum studiował w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych na wydziale budownictwa. Debiutował w 1854 recenzją z „Podręczników” Ignacego Chodźki, ogłoszoną w *Gazecie Codziennej* (nr 95–96, podp. Wł. Sab.). Debiutem beletrystycznym był drukowany tamże „Wieczorek u kasjerowej. Obrazek miejski” (1859 nr 93–107, pod pseud. Bolesław Bolesny). Przez pewien czas pracował jako urzędnik w komorze celnej, środowisko urzędnicze ukazywał często w utworach beletrystycznych, ogłaszanych przeważnie pod pseudonimem Wołody Skiba. Prace literackie i artykuły drukował m.in. w *Bibliotece Warszawskiej* (1856–59, 1868), *Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (1858–60), *Tygodniku Ilustrowanym* (1859–60, 1867–70, 1883–88), *Pszczole* (1861–62). W 1862 został współredaktorem *Telegrafu Brukowego*, zamkniętego wkrótce przez cenzurę Aleksandra Wielopolskiego. W czasie powstania styczniowego związany był z obozem „czerwonych”. Pełnił funkcję referenta prasowego w Rządzie Narodowym, redagował tajne pisma *Prawda* i *Rozkaz Dzienny Naczelnika m. Warszawy*. Krążyły wówczas po Warszawie jego ulotne wiersze: „Bóg z wami”, „Rozmowa cara z Gorczakowem”, „Wiersz o czterech namiestnikach”, „Biała szata”. W styczniu 1864 wraz z żoną, Ludwiką z Komarów, wyjechał z kraju i przebywał kolejno w Dreźnie i Lipsku (gdzie współpracował z Józefem Ignacym Kraszewskim w Komitecie pomocy dla emigrantów), w Brukseli (redagował tu w 1864–65 pisma *Wytrwałość* i — wraz z Agatonem Gillerem — *Ojczyzna*) oraz w Paryżu i Szwajcarii. Wysłał jednocześnie artykuły i prace literackie do prasy krajowej, m.in. do *Przyjaciela Domowego* (1864, 1868–70, 1876–77), *Kłosów* (1866–74), *Opiekuna Domowego* (1866–71), *Tygodnika Mód* (1866–69). W 1869 przybył do Krakowa i wstąpił do redakcji nowo założonego pisma *Kraj* (1869–74). Wydawał także *Kurier Krakowski* (1870), dwutygodnik *Coś* (1871–72) i *Dziennik Mód* (1872–75), przekształcony później w dwutygodnik *Moda* (1876). Współpracował z pismem satyrycznym *Kolce* (1871–72, 1878–79), w *Gazecie Narodowej* (1872–76) prowadził dział „Kronika krakowska”, pisywał do *Tygodnika Literackiego, Artystycznego, Naukowego i Społecznego*, był też członkiem redakcji *Gazety Łwowskiej*

(1880–83). W 1883 powrócił do Warszawy i został sekretarzem redakcji *Kuriera Warszawskiego*, w którym ponadto pisał w stałych rubrykach „Kronika tygodniowa” i „Kronika powszechna”. Na łamach tego pisma polemizował z Aleksandrem Świętochowskim. W 1887 nawiązał współpracę z *Kurierzem Codziennym*. Działalność literacka S. była niezwykle obfita i różnorodna. Oprócz tekstów publicystycznych pisał utwory beletrystyczne, dramaty i poezję, zajmował się twórczością przekładową, ponadto pisał rozprawy z różnych dziedzin, m.in. z ekonomii i kartografii, był także autorem „Wzorowego sekretarza obejmującego przeszło 300 sposobów pisania listów”, który miał kilka wydań. Zmarł 19 marca 1888 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Ziarna i plewy. Pisma wierszem oryginalne i tłumaczone. I. (Józia i Zosia. – Drobnie pisma. – Ustęp z przekładów). Wwa 1860.
2. Dziwni ludzie. Powieść z miejskiego i wiejskiego życia. Wwa 1867.
3. Igła i pióro. Powiastka z urzędniczego świata. Wwa 1867 odb. z *Kółka Dom*.
4. Samobójca. Powieść karpacka. *Opiekun Domowy* 1867 nr 32–53, 1868 nr 1. Wersja sceniczna pt. Samobójca. Dramat ludowy w 5 a., 8 obrazach. Wyst. Pozn. 1873. Niedruk.
5. Pan Walery. Powieść. *Kłosy* 1868 nr 170–181. Wyd. osob. pt. Intrygant. Kr. 1876.
6. Przestroga cioci Zosi. Drobnostka dramatyczna w 1 a. wierszem. *Gaz. Pol.* 1868 nr 267–269. Wyd. osob. Kr. 1869 *Teatry Amatorskie* 12.
7. Za miesiąc. Fotografia bez retuszu. Wwa 1868 odb. z *Kółka Dom*. Przekł. ros. 1887.
8. Edward. Sześć pieśni. [Poemat]. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 84–88.
9. Emigrant w Galicji. Komedia w 3 a. Wyst. Lw. 1869. Ogl. *Dzien. Pozn.* 1869 nr 28–33. Współautor: J. Narzyski.
10. Kanarki. Ustęp z kroniki parafialnej. Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* 11. Przekł. czes. 1873, przeróbka dram. S. Książka [S. Staszewskiego] 1892.
11. Komedia pozorów. Powieść. T. 1–2. Wwa 1869.
12. Kominiarczyk. Scena. Wyst. 1869. Niedruk.
13. Na wędkę. Fotografia bez retuszu. Lw. 1869.
14. Poniewczasie. Powieść. T. 1–2. Lw. 1869.

15. Poświęcenia. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1869. Ogl. *Tyg. Ilustr.* 1870 nr 138–150.

Współautor: J. Narzyski.

16. Rodzina Orskich. Powieść. Kr. 1869 odb. z *Kraju*.

17. Kwiat z Sumatry. Powieść. Lw. 1870.

18. Na szerokim świecie. Powieść. Kr. 1870.

19. Pan sekretarz. Kartka z kroniki współczesnej. Kr. 1870.

Powieść nieukończ.

20. Straceni. Powieść. Wwa 1870.

21. Bucik. Humoreska. Kr. 1871 odb. z *Kraju*.

22. Historia o dwóch parach zakochanych i polowie trzeciej. Pozn. 1871.

Współautor: J. Narzyski.

23. Kręte drogi. Powieść. Lw. 1871 odb. z *Dzien. Lit.*

24. Partia szachów. Powieść. *Gaz. Lit.* 1871 nr 9 i nn. Wyd. osob. Lw. 1874.

25. Pod jednym dachem. Powieść. Pozn. 1871.

26. Pół miliona. Komedia w 5 a. Wyst. Lw. 1872. Ogl. *Wiek* 1884 nr 118–151.

Odnaznaczona na konkursie krakowskim w 1871.

27. Dwie. Komedia opowiedziana... Pozn. 1872. Podp.: A. Blydowski.

28. Piękne za nadobne. Humoreska. Pozn. 1872. Wyd. nast. Pozn. 1936.

29. W oczach męża. Humoreska sceniczna w 1 a. podług myśli wziętej z Bakacjusza. Wyst. Kr. 1872. Niedruk.

30. Niepodobni. [Powieść]. Pozn. 1873. Wyd. nast. pt. Na paryskim bruku: Wwa 1886; wstęp i oprac. J.J. Lipski. Wwa 1955.

31. Odwrotna strona medalu. Kartka z życia. Pozn. 1873.

Podp.: W.S.

32. Wolni strzelcy w Wogezach. Dramat w 4 a. Wyst. Lw. 1873.

Wersja powieściowa pt. Córka gajowego. Powieść ze wspomnień roku 1870. *Dzien. Mód* 1873 nr 1–6, 1874 nr 7–8.

33. Nieszczęśliwa. Powieść. Wwa 1874.

34. Opiekunowie. Powieść. Kr. 1874.

35. Pojedynek amerykański. Powiastka. Lw. 1874.

36. Miłość lekarstwem. Humoreska dramatyczna. Wyst. Kr. 1876. Niedruk.

37. Chrzest polski. Powieść ze zdarzeń ostatnich w 3 cz. Lw. 1877. Wyd. nast. pt. Krwawy chrzest. Powieść ze zdarzeń ostatnich w 3 cz. Pozn. 1900.

Współautor: J. Dzierzkowski (był autorem cz. 1). Wyd. z 1900 wyszło pod nazwiskiem J. Dzierzkowskiego.

38. Pół wieku pracy. Rys życia i zasług J.I. Kraszewskiego z powodu 50 rocznicy Jego działalności. Kr. 1879. Wyd. 2 popr. i pomnożone. Kr. 1879. Współautor: A. Nowolecki.

39. Pozory. Powieść. T. 1–2. Lw. 1880.

40. Paryżanin. Kartka z kroniki parafialnej. *Kur. Warsz.* 1883 nr 224a–267a. Wyd. osob. Wwa 1888. Wyd. nast. Wwa 1913 *Ciekawe Powieści* nr 48.

41. Grześ. Historia małżeńska. Wwa 1884 odb. z *Kur. Warsz.* Wyd. nast.: Wwa 1888; t. 1–2. Wwa 1910 *Ciekawe Powieści* nr 11, 12.

42. Nad poziomy. Powieść. Wwa 1888. Wyd. nast. m.in.: posłowie: T. Łopalewski, Wwa 1956; wyd. 3 [7] posłowie jw. Wwa 1968.

Ponadto utwory beletrystyczne ogl. w czasopiśmie, niewyd. osobno.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

43. M. Lermontow: Demon. Poemat. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 3.

44. E. Augier: Filiberta. Komedia w 3 a. wierszem. *Kronika Wiad. Krajowych i Zagranicznych* 1860 nr 189–201 z przerwami. Wyst. Wwa 1875.

45. V. Hugo: Król się bawi. Dramat. Kr. 1865. Wyst. Kr. 1866.

46. S.A. Petöfi: Wojak Janosz. Poemat. Kr. 1869.

47. M. Jókay: Walka z Bogiem. *Dzien. Mód* 1872 nr 1–3.

48. F. Schiller: Wallenstein. Wwa 1875. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 4] pt. Śmierć Wallensteina. Tragedia w 5 a. Wwa 1885.

49. A. Mewes: Chrześcijanin i żydówka, czyli serce i złoto. Powieść na tle prawdziwych współczesnych wypadków. T. 1–5. Kr. 1877.

50. M. Graefe: Spekulant i oszuści, czyli walka o byt. Romans współczesny. T. 1–4. Kr. 1877–1878.

51. G.E. Lessing: Emilia Galotti. Tragedia w 5 a. Wwa 1878. Wyst. Kr. 1878.

52. A. Storch: Naokoło świata, czyli pogoń za szczęściem. T. 1–2. Kr. 1878.

53. S.A. Petöfi: Wybór poezji. Wwa 1879.

Ponadto przekł. niedrukowane dramatów, wyst. w Krakowie i Warszawie, następujących autorów: E. Augier, T. Barrière, A. Belat, R. Benedix, A. Dumas (ojciec), A. Dumas (syn), P. Dumanoir, A. d'Ennery, E. Fournier, F. Hebbel, E. Labiche, E. Martin, A. de Musset (Ostrożnie z ogniem; Nie żartuj się), F. Munch-Bellinghausen, E. Pailleron, E. Raupach, V. Sardou, W. Shakespeare (Poskromienie złoŹnicy; Wesole kumoszki windsorskie), M. Uchard, E. Villetard.

Tłumaczył także drobne utwory m.in. następujących autorów: G.G. Byron, T. Gautier, H. Heine, Homer, M. Lermontow, A. Puszkina.

Koresp. S. znajduje się m.in. w *Bibl. Jagiel.* i Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

[A. KRAUSHAR]: Kartki z pamiętnika Alkara. T. 1. Kr. 1910. — J. POGONOWSKI: Petöfi w Polsce. Wwa 1933. — K. PAWŁOWSKA-NAJDER: Powstaniec na paryskim bruku. *Twórczość* 1955 nr 6. — J. DETKO: Powstanie styczniowe w twórczości pisarzy minorum gentium. 1863–1914. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego*. Wwa 1964. — S. BURKOT: *Obraz lit. pol.* 5. 4 t. 2 (1966). — J.J. LIPSKI: Warszawscy „Pustelnicy” i „Bywalscy”. T. 1. Wwa 1973. — J. KULCZYCKA-SALONI: Rówieśnicy Wokulskiego. *Nowe stulecie trójcy powieściopisarzy*. Wwa 1992. — S. BURKOT: *Pol. słownik biogr.* 34 (1992–93).

W.A.-Sz.

SADOWSKA Maria z Brzezinów ok. 1835 – ok. 1890

Urodzona ok. 1835 na Białorusi w rodzinie drobnej szlachty (Brzezinowie herbu Lubicz). Otrzymała staranne domowe wykształcenie i pracowała jako nauczycielka w domach ziemiańskich. Debiutowała w 1853 w prasie wileńskiej korespondencjami z prowincji i humoreskami podpisywanymi pseudonimem Zbigniew. Poczytność zdobyła filozoficzno-fantastycznym opowiadaniem „Podróż naokoło świata odbyta w trzech godzinach” (1859). Nawiązała kontakty z wileńskim środowiskiem literackim, m.in. z Ludwikiem Kondratowiczem, Wincentym Korotyńskim, Adamem Honorym Kirkorem. W 1860 ogłosiła w *Kurjerze Wileńskim* zbiór humoresek „Pamiętniki muchy”, ujęty w ramy fikcyjnego pamiętnika. W 1862 zachorowała na gruźlicę i wyjechała na leczenie do Szwajcarii, a stamtąd do Włoch. Zapewne w roku następnym wyszła za mąż za Franciszka Sadowskiego, chemika i fotografa, i w 1864 zamieszkała wraz z mężem w Warszawie. Zawarła wówczas znajomość z Walerią Morzkowską (późniejszą Marneń) oraz z Adamem Wiślickim. W 1865 wyjechała do Galicji i czas jakiś mieszkała w Krakowie. Od 1867 przebywała razem z rodziną w Paryżu lub w jego okolicach. Stąd przesyłała kolejne powieści o tematyce obyczajowej do *Gazety Polskiej* (1868–74), później do *Bluszczy* (1878–79). W 1876 utrzymywała żywe kontakty z Cyprianem Norwidem, którego poznała wcześniej, być może już w 1867. Poeta ceniał jej powieść „Oksana”, wymieniali ze sobą twory literackie. Łączyły ich związki uczuciowe, o czym świadczą listy S. do Norwida. Jego szkic „Dwie aureole” wydrukowano w *Przeglądzie Tygodniowym* (1877) jako utwór Zbigniewa, co wywołało nieporozumienia. W 1880 z powodu trudności rodzinnych S. znalazła się wraz z trzema córkami w bardzo ciężkiej sytuacji materialnej. Wielokrotnie poddawała się kuracji z powodu alkoholizmu i leczyła się w zamkniętych zakładach leczniczych dla nerwowo chorych. Zmarła ok. 1890 zapewne w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Podróż naokoło świata odbyta w trzech godzinach. *Pismo zbior. utw. na r. 1859*. Wil. 1859. Przedr. w poz. 7 t. 1; toż wyd. z autografu i opatrzył posłowiem J.W. Gomulicki. *Odra* 1983 nr 7/8. Podp.: Zbigniew.

2. Pamiętniki muchy. Wil. 1861. Przedr. w poz. 7 t. 2.

Podp.: M. Brzezina (Zbigniew).

3. Oksana. Powieść. T. 1–2. Wwa 1869.

Podp.: Zbigniew.

4. Niecnota. Powieść. Wwa 1871.

Podp.: Zbigniew.

5. Rocznica. Powieść. Wwa 1873.

Podp.: Zbigniew.

6. Sąsiedzi. Powieść. Wwa 1875.

7. Pisma Zbigniewa (M. Sadowskiej). T. 1–2. Wwa 1875–76.

Tu m.in. t. 1: Podróż naokoło świata odbyta w trzech godzinach; Cztery ideały. (Kartka z życia imię pana Fulgentego). (*Kur. Wil.* 1861 nr 84–100); Stara panna. (Kartka z życia imię pana Fulgentego). (*Tyg. Ilustr.* 1861 nr 89–92); Historia kamienia przy drodze opowiadana „Kółko wi w płocie”. Humoreska. (*Przegl. Tyg.* 1866 nr 4–5, 7–9); t. 2: Pamiętniki muchy.

8. Stry Innocenty. Opowieść humorystyczna. Wwa 1879.

Podp.: Zbigniew.

9. Meleszkowie. Powieść. Wwa 1880.

Podp.: Zbigniew.

10. Pani Borejszyna. Powieść. Wwa 1880.

Podp.: Zbigniew.

Przekłady

11. W.M. Thackeray: Snoby. Utwór humorystyczny. Petersb. 1860.

Autorstwo przekł. niepewne.

12. L. Aimé-Martin: O kształceniu duszy. Psychologia i filozofia dla kobiet. Wyjątek z dzieł. Wil. 1861.

Podp.: Maria B.

Listy

Do C. Norwida 10 listów z 1876 i b.d. ogł. J.W. Gomulicki. *Pam. Lit.* 1983 z. 4.

List od C. Norwida z 1876 ogł. w: Pisma wszystkie. T. 10. Wwa 1971.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

P. CHMIEŁOWSKI: Powieści Zbigniewa. *Bibl. Warsz.* 1869 t. 4. — J.W. GOMULICKI: Słownik biograficzny adresatów. W: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 10. Wwa 1971, Kalendarz biograficzny. Tamże. T. 11. Wwa 1976. — TEN-ŻE: Dokumentacja „ostatniego romanu” Norwida. Listy M.S. *Pam. Lit.* 1983 z. 4. — R. SKRĘT: *Pol. słownik biogr.* 34 (1992).

A.P., H.G. 11

SADOWSKI Jan Nepomucen 1814–1897

Urodzony 16 maja 1814 w Ślesinie (pow. bydgoski), w rodzinie ziemiańskiej; syn Ignacego i Eweliny z Wolszegrów, brat Stanisława, często z nim mylnego, skazanego w procesie berlińskim na karę śmierci, zamordowanego przez żołnierzy pruskich w 1848. Uczył się w Bydgoszczy, następnie w 1834–36 studiował prawo, geografię, archeologię i filozofię na uniwersytecie w Berlinie. Tu założył wraz z Leonem Szumanem Towarzystwo Akademików Polskich. Z powodu śmierci ojca przerwał studia po trzecim roku i zajął się gospodarstwem w majątku rodzinnym Słupy pod Szubinem w Poznańskim. W 1839 był współpracownikiem *Tygodnika Literackiego*, w którym prowadził wraz z Karolem Libełtem dział krytyki literackiej i w którym debiutował głośną rozprawą „Kilka słów o Anhellim Słowackiego”. W 1843–45 prowadził w Wielkopolsce ożywioną działalność na rzecz Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, w 1844 został członkiem Centralizacji Poznańskiej. Zagrożony aresztowaniem, musiał emigrować do Francji pod koniec 1845 lub na początku 1846. Przebywając w Paryżu, uzupełniał swoje wykształcenie, zwłaszcza w zakresie archeologii, oraz działał w kręgu polskiej emigracji. Po amnestii ogłoszonej przez władze pruskie powrócił do kraju i gospodarował w Słupach. W 1869 sprzedał majątek i przeniósł się na stałe do Krakowa. W roku następnym został współpracownikiem *Czasu*, publikował tu rozprawy z zakresu archeologii, ekonomii i historii. Od 1873 był członkiem Komisji Archeologicznej Akademii Umiejętności, a od 1874 — Komisji Antropologicznej i Fizjograficznej. Współpracował z Oskarem Kolbergiem. W 1876 jako delegat Akademii Umiejętności wziął udział w kongresie archeologiczno-antropologicznym w Peszcie. W 1876–96 był członkiem redakcji *Czasu*, kierował działem prawno-ekonomicznym. Był również członkiem korespondentem Centralnej Komisji Konserwatorskiej w Wiedniu, a od 1888 — Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie. Żonaty był z Julią Białobłocką, a po jej śmierci z Izabelą z Kalksteinów, primo voto Krużyńską. Zmarł 3 lipca 1897 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kilka słów o Anhellim Słowackiego. *Tyg. Lit.* 1839 nr 1–2.
Podp.: J.N.S.

2. Orcio. *Tyg. Lit.* 1839 nr 26–27.

3. Kirdźali. *Tyg. Lit.* 1839 nr 49–50.

Rec. powieści M. Czajkowskiego.

4. Obecny sposób zapatrywania się na zabytki z epoki spiżowej. Kr. 1873.

5. Drogi handlowe greckie i rzymskie przez porzecza Odry, Wisły, Dniepru i Niemna do wybrzeży Morza Bałtyckiego. Kr. 1876 odb. z *Pam. AU. Wyzd. Hist.-Filoz.*
Przekł. niem. 1877.

6. Wykaz zabytków przedhistorycznych na ziemiach polskich. Z. 1. Porzecza Warty i Baryczy. Kr. 1877.

7. Miecz koronacyjny polski „Szczerbem” zwany. Kr. 1892 odb. z t. 30 *Rozpr. Wyzd. Hist.-Filoz. AU.*

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972).

S.J. GĄSIOROWSKI: Badania polskie nad sztuką starożytną. Kr. 1948. — Jarosław MACIEJEWSKI: Słowacki w Wielkopolsce. Wr. 1955. — J. KOSTRZEWSKI: O „emigrantach” naukowych z Wielkopolski. *Rocz. Hist.* 1957 *Księga pam. w stulecie PTPN*. — A. WĘDZKI, *Wielkopolski słownik biogr.* Wwa-Pozn. 1981. — W. BIENKOWSKI, *Pol. słownik biogr.* 34 (1992/93).

H.G.

SARBIEWSKI Maciej Kazimierz 1595–1640

Inne formy imienia i nazwiska: Matthias Casimirus Sarbievius; Casimir.

Urodzony 24 lutego 1595 w Sarbiewie pod Płońskiem; syn ziemianina Mateusza herbu Prawdzic (Prawda) i Anastazji z Milewskich. Około 1606 rozpoczął naukę w kolegium jezuickim w Pułtusku i odtąd na całe życie związał się z zakonem, w którym upamiętnił się jako duchowny, nauczyciel i twórca. Po pięcioletniej nauce rozpoczął 30 lipca 1612 nowicjat SJ w Wilnie, po czym 1614–17 w kolegium w Braniewie przeszedł studia filozoficzne, następnie uczył się w klasach poetyki i syntakty kolegium w Krożach na Żmudzi, a w 1618–20 — retoryki w Połocku. W 1620–22 zgłębiał teologię na Akademii Wileńskiej, a od listopada 1622 do 1624 — w rzymskim Collegium Germanicum. 3 czerwca 1623 przyjął w Rzymie święcenia. Nie bez sukcesów autorskich oraz własnych korzyści intelektualnych brał udział w życiu artystycznym dworu papieża Urbana VIII; zajmował się również starożytnościami Rzymu i Italii. Najpewniej wtedy też przyswoił sobie języki włoski i francuski. Po powrocie przez Węgry do Polski jesienią 1625 wykładał retorykę: 1626–27 w Połocku, a od 1628 — w Wilnie, obok filozofii (1628–31) i teologii (1631–33). Tutaj w 1629 złożył ostatnie śluby zakonne. Przez 1632–35 był dziekanem wydziału filozofii i teologii. W 1633 został doktorem filozofii, 5 lipca 1635 zaś, w obecności Władysława IV Wazy, otrzymał doktorat teologii, po czym z woli króla 14 sierpnia tegoż roku powołano go na urząd kaznodziei nadwornego. W tym charakterze działał zarówno w stolicy, jak poza nią podczas częstych podróży monarchy. Od sierpnia

do października 1638 przebywał przy jego boku w uzdrowisku Baden pod Wiedniem. Uzdolnienia twórcze łączył z predyspozycjami naukowymi. Wspierały talent liryczny, miary Horacego i na Horacym ćwiczone, ujawniony już w latach szkolnych a wypowiadający się w łacińskich odach i epigramatach, kojarzący formy klasyczne z subtelnością stylu manierystycznego bądź błyskotliwością już barokową, rychło przyniósł S. sławę europejską, która przetrwała do dziś. Twórczością swą objął przede wszystkim tematykę religijną i refleksyjną, następnie okolicznościową — panegiryczną i patriotyczną, do której należały poetyckie „turcyki”, szczególnie z historycznymi motywami rodzinnymi na czele z chwałą Chocimia; wzorowana na bliskim mu Wergilim, lecz zdradzająca wpływy Torquata Tassa epopeja „Lechias” była w swym gatunku wielkim wyjątkiem. Uwieczony już w 1623 przez papieża laurem poetyckim, zwany powszechnie „Horacym sarmackim” („chrześcijańskim”) i takimiż „Pindarem”, oddziaływał na wybitnych autorów obcych (zwłaszcza niemieckich i angielskich); z Polaków tłumaczyli go m.in.: Samuel Twardowski, Jan Gawiński, Jan Andrzej Morsztyn, Adam Naruszewicz, Franciszek Bohomolec, Kazimierz Brodziński, Władysław Syrokoma (Ludwik Kondratowicz). Sam niezwykle cenił Jana Kochanowskiego. Jednocześnie erudyta i umysł krytyczny, podjął szereg zagadnień poznawczych na użytek dydaktyki. Między 1619 a 1626 uformował własną teorię poezji, najszerzej epiki, a szczególnie najwyższego jej upostaciowienia: eposu, którego ideał ilustrował wszechstronną analizą uwielbianej „Eneidy”. Klasycznym składnikom teorii przydał formuły estetyki postrenesansowej i nowoczesne („romantyczne”) pojmowanie kreatywnej roli pisarza. Wykłady poetyki S., powielane w licznych kopiach, wykorzystywano długo w wielu szkołach zwłaszcza na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej, na Ukrainie i w Rosji. W erudycyjnym dziele o mitologii starożytnej „Dii gentium” i w traktatach towarzyszących komentował bogaty materiał m.in. poprzez chrześcijańską teologię i biblistykę oraz dziejopisarstwo. Niżej szacowano jego własne prace teologiczne i filozoficzne. Dorobek kaznodziejski S., najpewniej przeważnie w języku polskim, niemal całkowicie zaginął; podobnie rozproszeniu uległa niemała część jego rękopisów z poematami. W marcu 1640, znękany stosunkami na dworze królewskim, uzyskał zwolnienie z obowiązków kaznodziei. Zmarł po nagłej chorobie 2 kwietnia 1640 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Obsequium gratitudinis ... D. Joanni Carolo Chodkiewicz, palatino vilnensi ... ab Apolline Krosensi persolutum atque a Gymnasio Krosensi ... oblatum. Wil. 1619 Druk. Akademii TJ.

2. De aucto arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis. [Traktat „o poincie i dowcipie”, formułujący teorie konceptyzmu barokowego. Powst. ok. 1619/1620; w formie udoskonalonej prezentowany w Rzymie 1623; prawdopodobnie wykładany w Połocku 1626–1627]. Wyd. kryt. w: Wykłady poetyki (Praecepta poetica). Przełożył i oprac. S. Skimina. Wr. 1958 BPP S. B nr 5.

Rkps (skrypty studentów) Bibl. Czart. nr 1858, 1446.

Przekł. pol.: S. Skimina, jw.

3. Hymenodora ... Academiae Vilnensis nomine ... sponsis Joanni Stanislao Sapieha ... et Annae Chodkiewicz ... oblata. [Wil.] 1620.

4. Sacra Lithotes, in prima templi Magnae Virginis Matri dedicati erectione ... ab patribus Collegii Crosensis Societatis Iesu liberalitate ... D. Joannis Caroli Chodkiewicz palatini Vilnensis ... fundati auspicio celebrata, ab studiosa iuventute scripta et ... oblata. Wil. 1621 Druk. Akademii TJ.

Przekł. pol.: S. Zabiello pt. Nieśmiertelna pamięć... Wil. 1766.

5. Iter Romanum. [Elegijny list poetycki z opisem podróży z Wilna do Rzymu przez Wielkopolskę, Śląsk i Niemcy. Powst. w Rzymie w listopadzie 1622, z przeznaczeniem dla konfratry, ucznia i przyjaciela, Mikołaja Kmiecica]. Wyd.: L.G. Langbein pt. Elegia itineraria ex manuscripto edita. Dreźnie 1754 druk. Officina Hekeliana. Wyd. nast. zob. Wyd. zbior. poz. 26.

Przekł. pol.: T. Karyłowski, zob. Wyd. zbior. poz. 28. Przekł. niem. fragm. w: Roma aeterna. Ed. B. Kytzler. München 1972.

6. Quatuor leucae Virginis Matris, seu publica ... processio odis expressae. Antwerpia 1624 druk. Montus.

Egz. ed. nieznan; istnienie jej niepewne.

Przekł. pol.: W. Syrokoma, J. Ejsmond, zob. Przekłady polskie poezji łacińskich S.

7. Lyricorum libri tres. Kolonia 1625 druk. B. Gualter. Wyd. nast.: Lyricorum libri tres. Epigramatum liber unus. Kolonia 1625 [właśc. 1627] (zawartość jak w pierwodr.); ed. poszerz.: Wil. 1628; Antwerpia 1630; Divione [Dijon] 1647; Kalisz 1681; Kolonia 1687. Zob. też poz. 14.

8. Characteres lyriici seu Horatius et Pindarus. [Traktat o poezji lirycznej. Powst. prawdopodobnie przed dziełem „De perfecta poesi”, zob. poz. 11]. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2.

Rkpsy jw. poz. 2.

Przekł. pol.: S. Skimina, jw. Fragm. rozdz. 6 ks. I [Kochanowski jako liryk] przedr. w: Kochanowski. Z dzieł badań i recepcji twórczości. Wwa 1980.

9. De virtutibus et vitiis carminis elegiaci, seu Ovidius. [Traktat o poezji elegijnej. Powst. prawdopodobnie przed dziełem „De perfecta poesi”, zob. poz. 11]. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2.

Rkpsy jw. poz. 2.

Przekł. pol.: S. Skimina, jw.

10. De figuris sententiarum. [Traktat retoryczny. Powst. prawdopodobnie przed dziełem „De perfecta poesi”, zob. poz. 11]. Wyd. kryt. S. Skimina, jw. poz. 2 dod.

Rkpsy jw. poz. 2.

Przekł. pol.: S. Skimina, jw.

11. De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus. [Poetyka. Powst. przed końcem 1626]. Wyd. kryt.: O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer. [...] Oprac. S. Skimina. Wr. 1954 BPPS. B nr 4. Przedr.: A. Gorzkowski. *Fontes Neolatini*. Kr. 1999; fragm. rozdz. 36 ks. IX [o dramacie i o wyposażeniu sceny szkolnych teatrów jezuickich] B.I. Riezanow: K historii russkiej dramy. *Poetika* M.K. Sarbiewskiego. Nieżin 1911; fragm. [dot. sztuki w piśmiennictwie pol.] w: *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*. Wybrał i oprac. J. Białostocki. Wwa 1994.

Rkpsy (zapisy wykładów autora) Bibl. Czart. nr 1858, 1446. Przekł. pol.: M. Plezia, przy wyd. 1954, jw. Fragm. przedr.: ks. IX [z rysunkami S.] Z. Raszewski. *Pam. Teatr*. 1953 z. 3; ks. III rozdz. 8 [charakterystyka Polaków] wybrał i oprac. Z. Ogonowski. *700 lat myśli pol. XVII w. Cz. 1* (1979); też *Dziś* 1993 nr 8; ks. I rozdz. 1–3 [Najznakomitszą ze wszystkich sztuk jest poezja] też. *700 lat...*, jw. Cz. 2 (1979).

12. Dii gentium seu theologia, philosophia tam naturalis quam ethica, politica, oeconomica, astronomia caeteraeque artes et scientiae sub fabulis theologiae ethicae a veteribus contentae. [Niewykończony dzieło o mitologicznych bóstwach greckich i rzymskich. Powst. w 1627 w Połocku]. Wyd.: Dii gentium. Bogowie pogan. Wstęp, oprac. i przekł. K. Stawecka. Wr. 1972 BPPS. B nr 20.

Rkpsy (kopie kompletne) Bibl. Czart. sygn. II. 1249; fragmentaryczne tamże sygn. II 1878; Bibl. Nar. sygn. II 3045; wyciąg (powst. w Słucku 1717) Bibl. Czart. nr 1248.

Przekł. pol.: K. Stawecka, jw. (tekst synoptyczny z łac.).

Wyciąg z dzieła Natalis Comitiss „Mythologiae sive explicationum fabularum 1. X.” (Wenecja 1568) na temat ofiar dla bogów niebiańskich, podziemnych i morskich, sporządzony w związku z pracą nad „Dii gentium” – wyd. K. Stawecka, jw. dod. II. Przekł. pol.: K. Stawecka, jw.

13. Liber de Urbe et Romanis. [Traktacik o historii i ustroju starożytnego Rzymu. Praca nieukończona. Powst. wraz z dziełem „Dii gentium”, zob. poz. 12]. Wyd. kryt. K. Stawecka przy: Dii gentium, jw. poz. 12 dod.

Rkpsy Bibl. Czart. sygn. II 1249; Bibl. Nar. sygn. II 3045.

Przekł. pol.: K. Stawecka, jw.

14. Lyricorum libri IV. Epodon liber unus alterque epigrammatum. Leyda 1631 druk. Officina Elzeviriana [? – egz. nieznane; ed. niepewna]. Wyd. nast. (poszerz. i zmien.): Antwerpia 1632 druk. B. Moretus [z miedziorytem C. Galle wg olejnego szkicu Piotra Pawła Rubensa]; Antwerpia 1634; Rzym 1643; Mediolan 1645; Antwerpia 1646 też

przedr. fotoofs. Los Angeles 1953; Paryż 1647 – ponadto do 2. poł. XVIII w. 20 wydań.

Przekł. pol.: T. Karyłowski, zob. Wyd. zbior. poz. 28. Przedr. wybranych utworów S. zob.: J. Starnawski: Teksty S. w antologiach poezji łacińskiej wydanych na Zachodzie w ostatnich dziesiątkach lat. *Collectanea Philologica II in honorem Annae Mariae Komornicka*. Łódź 1995; też przedr. w: Anglo-Polonica. Łódź 1997; też: Nad francuską antologią tekstów S. *Meander* 1999 nr 5.

15. In primam partem Summae theologiae divi Thomae Aquinatis. [Komentarz do zagadnień wybranych z pierwszej części „Summy...” Tomasza z Akwinu, wykładany prawdopodobnie w 1631–1632]. Niewyd. Fragm. ogł. J. Zdanowicz: S. na tle kontrowersyj teologicznych swojego wieku. Wil. 1932 *Studia Teolog.* t. 2.

Odpis (prawdopodobnie streszcz. prelekcji akademickich) Bibl. Uniw. Wil. sygn. F 3–2037. Trzy fot. rkpsu ogł. J. Zdanowicz, jw.

16. Laska marszałkowska na pogrzebie ... Jana Stanisława Sapiehi, marszałka W.Ks.L. ... w Wilnie wystawiona. Wil. 1635 Druk. Akademii TJ. Przedr. m.in.: J. Deneykowicz-Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 1 [Cz.: Swada ambony]. Lubl. 1745; fragm.: W. Piątkiewicz: „Laska marszałkowska” S. *Przegl. Powsz.* 1891 t. 1–2; *Wybór mów staropól*. Oprac. B. Nadolski. Wr. 1961 BNI, 175.

Przekł. łac.: W. Cieciszowski pt. Scipio marschalcalis... Wil. 1645.

17. Oratio panegyrica ... in solenni corporis D. Casimiri translatione. Wil. 1636 Druk. Akademii TJ. Przedr. przy: Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis ... in unum collecta. Wyd. A. Naruszewicz. Wil. 1757 Druk. Akademii TJ.

Przekł. pol.: J. Lipnicki pt. Życie, cuda i cześć św. Kazimierza. Wil. 1858.

18. Memorabilia. [Zbiór wypisów z autorów klasycznych i polskich, historyków]. Niewyd. Rkps Bibl. Czart. nr 1405.

19. Lechias. [Poemat (epos?) osnuty na podaniu o Lechu i początkach państwa polskiego. Liczył przypuszczalnie 12 ksiąg. Powst. 1630–1640. Większa część tekstu zaginęła. Zachowany fragm. ks. XI ogł. F. Bohomolec, zob. Wyd. zbior. poz. 24.

Przekł. pol.: T. Karyłowski, zob. Wyd. zbior. poz. 28.

Utwór o autorstwie niepewnym

20. Icon sive descriptio animorum Barclai quinque praecipiarum nationum in Europa. [Kr. 1647]. Wyd. nast. b.m. 1684. Tekst odpisu w: J.T. Trembecki: Wirydarz poetycki (1675). Wyd. A. Brückner. T. 1. Lw. 1910 s. 134–142. Red. pt. Descriptio gentium z rkpsu Andrzeja Lubienieckiego mł. (Bibl. Miejska w Rotterdamie nr 527) ogł. S. Kot: „Descriptio gentium” di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* 6 (1958); też (w tłum. pol.) w: Polska Złotego Wieku a Europa. Wwa 1987;

D. Chemperek: „Descriptio gentium” M.K.S. i Daniela Naborowskiego. *Przegl. Hum.* 1997 nr 5; toż wersja ang. Poczdam 1998.

Przekł. pol.: I.P.C. pt. Wizerunek albo opisanie animuszów pięci o najprzedsniejszych narodów w Europie. Wyd. przy: Icon..., jw.; toż w: J.T. Trembecki: *Wirydarz...*, jw. s. 136–143; wyd. S. Kot, jw. (jako przekł. D. Naborowskiego).

Autorstwo oryginału łac. wg S. Kota za przekazem A. Lubienieckiego ml.

Wydania zbiorowe

21. Opera poetica, quae innotuerunt, omnia. Wyd. F. Kruszewski. Wil. 1749 Druk. Akademii TJ. Wyd. nast.: G.M. Leytner. Wr. 1753.

22. Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis ... in unum collecta. Wyd. A. Naruszewicz. Wil. 1757 Druk. Akademii TJ.

23. Carmina. Nova editio, prioribus longe auctior et emendatior. Wyd. J. Barbou. Paryż 1759.

24. Opera posthuma quibus accesserunt multa poemata vermaculo carmine reddita. Wyd. F. Bohomolec. Wwa 1769.

25. Poemata omnia. Wyd. F.T. Friedmann. Lipsk 1804. Wyd. nast.: Strasburg 1805; Drezno 1814; Graz 1831; Lipsk 1840.

26. Carmina posthuma ex codice auctoris manuscripto. ... Wyd. J. Krystaniacki. *Jabres-Bericht des Zweiten Obergymnasiums in Lemberg für das Schul-Jahr 1876*. Lw. 1876.

27. Poemata omnia. Wyd. T. Walla. Starawieś 1892. Toż wyd. nast. Starawieś 1911. Wyd. najpełniejsze.

28. Lyrica quibus accesserunt Iter Romanum et Lechiados fragmentum. Liryki oraz Droga Rzymska i fragment Lechiady. Przel. T. Karyłowski TJ. Oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia. Wwa 1980. Ed. synoptyczna tekstów łac. i tłum. pol.

29. Poezje wybrane. Wybór, wstęp J.Z. Lichański. Wwa 1986.

Przekł. pol. tłumaczy staropol. i nowożytnych.

30. Wybór wierszy. Wyd. J.Z. Lichański, P. Urbański. Kr. 1995; toż wyd. 2 Kr. 1996.

Przekłady polskie poezji łacińskich S

Większe zespoły tłumaczeń zob.: [L. Kondratowicz] W. Syrokomla: *Poezja ... Sarbiewskiego*. Dział I: *Pienia liryczne*. Wil. 1851; Dział II: *Pienia liryczne i opisowe*. W: *Przekłady poetów polsko-łacińskich*. T. 4–5. Wil. 1851; przedr. w: L. Kondratowicz: *Poezje*. T. 9. Wwa 1872. *Fragm. przedr. w*: [L. Kondratowicz] W. Syrokomla: *Wybór poezji*. Wyd. S. Cywiński. T. 3. Wil. 1923; [L. Kondratowicz] W. Syrokomla: *Wybór poezji*. Oprac. W. Kubacki. Wwa 1961. – J. Ejsmond: *Tęsknota do ojczyzny błękitnej*. [Wybór pieśni]. Wwa 1924.

Pomniejsze wybory i pojedyncze tłum. ogł. m.in. w: *Polska poezja maryjna*. Niepokalanów 1949; *Matka Boska w poezji pol.* T. 2. Lubl. 1959; *Poezi pol. baroku*. 1 (1965); *Z głębokości... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966 [właśc. 1967]; toż wyd. 2 zmien. T. 1. Wwa 1974; *Poezi pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Bogiem sławiona Maryja*. Rzym 1981; *Bogarodzico-Dziewico. Pol. almanach maryjny*. Wwa 1983; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991; *Meander 1996 z. 1/2*; *Rzym polskim piórem opisany*. Kr. 1997; *Lit. staropol.* T. 1: *Poezja*. Kr. 2002; *Sluchaj mnie, Sauromatha*. Kr. 2002.

Przekł. litew. poezji S.: Lemties žaidiniai. Poezijos rinktinė. Ludi Fortunae. Lyrica selecta [...]. Red. E. Ulčinaitė. Tłum. O. Daukšienė, R. Katinaite, E. Ulčinaitė. Wil. 1995.

Korespondencja

Zob. NK 3 (1965) s. 211–212.

31. Korespondencja M.K.S. ze Stanisławem Łubieńskim. Tłum. [z łac.] i oprac. J. Starnawski. Wwa 1986.

36 listów M.K.S. do S. Łubieńskiego z 1636–1639 oraz listy S. Łubieńskiego do M.K.S.

Utwór wtórnie włączony do poezji S.

32. Silvuludia. Cykl 10 pieśni łac. o wyszukany styl i rytmice; hipotetycznie rodzaj libretta widowiska typu *dramma per musica*. Poszczególne pieśni opatrzone nagłówkami, które łączą je z epizodami łowów Władysława IV w okolicach Merecza na Litwie w 1637.

Prdwr. pt. *Sylvuludia dithyrambica* w: M.K.S., *Poemata ex vetustis manuscriptis et variis codicillis ... in unum collecta*. Wyd. A. Naruszewicz. Wil. 1757.

Tekst wielokrotnie wznawiany, komentowany i tłum. jako znakomite dzieło poetyckie M.K.S. W znanej postaci stanowi adaptację o skali plagiatu łac. utworu M. Bettiniego SJ „*Ludovicus. Tragicum sylvuludium*”, Parma 1612. [Zob. J. Sparrow: *Sarbiewski's „Silvuludia” and their Italian Source. Oxford Slavonic Papers 8 (1958)*]. Konstatacja powyższa wzbudziła sprzeciw niektórych badaczy i hipotezę istnienia (zaginionego) cyklu M.K.S. o podobnym tytule.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

W. GÓRNY: S. próba scholastycznej teorii literatury. *Rocz. Hum.* t. 8 (1959) z. 1. — J. WARSZAWSKI: De M.K.S. SJ Adam Mickiewicz magistro. *Antemurale* 5 (1959). — A. ANGYAL: *Die slavische Barockwelt*. Leipzig 1961; przekł. pol. pt. *Świat słowiańskiego baroku*. Wwa 1972. — J.C. ARENS: Simon Ingels en Sarbievius (Amphion aan de The-

- banen). *Neophilologus* 1962 z. 4. — S. SKIMINA: De M.C.S., Horatii Sarmatici, artis poeticae praeceptis. *Renaissance and Humanism in Mittel- und Osteuropa*. 2. Berlin 1962.
- J. WARSZAWSKI: Il problema dei „Silvilludii” di M.K.S. (Risposta a John Sparrow). *Ricerche Slavistiche* 10 (1962) Roma 1964. — J.C. ARENS: Sarbievski's Ode against Tears imitated by Lovelace, Yalden and Watts. *Neophilologus* 1963 z. 3. — J. WARSZAWSKI: „L'Orazio cristiano” in lode dei Bergamaschi. *Revista Diocesana di Roma* 4 (1963).
- J.A. KOSIŃSKI, J. SZCZEPANIEC: Rękopiśmienne dedykacje autorskie XVI–XVIII w. w zbiorach starych druków Biblioteki Ossolineum. *Ze skarbca kultury* z. 16 (1964) s. 208. — Z. SZMYDŁOWA: Poezja i poetyka. Wwa 1964.
- J. WARSZAWSKI: Horacy chrześcijański. *Duszpasterstwo Pol. za Granicą* (Rzym) 15 (1964). — J. WARSZAWSKI: Mickiewicz uczniem S. Rzym 1964. — TENŻE: S. na Zachodzie. *Wiadomości* (Londyn) 1964 nr 23; uzupełn. S. Błaszczak. *Tamże* nr 33/34. — *Dramat staropół. od pocz. do powstania sceny nar.* Bibliogr. T. 1. Wr. 1965. — I. MAMCZARZ: Il pensiero estetico veneziano e la poetica di M.S. Venezia e la Polonia nei secoli dal XVII al XIX. Venezia 1965. — Janusz PELC: J. Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — J.H.A. SPARROW: Sarbievski's „Silvilludii” a Rejoinder. *Oxford Slavonic Papers* 12 (1965). — M. CYTOWSKA: Hodoeporicon w literaturze polsko-łacińskiej. *Meander* 1966 nr 4. — R. ŁUŻNY: Pisarze kregu Akademii kijowsko-mohylańskiej a literatura polska. Kr. 1966 *Zesz. Nauk. UJ* 142 *Prace Historycznol.* 11. — S. PIETRASZKO: Doktryna literacka polskiego klasycyzmu. Wr. 1966. — J. SPARROW: A Polish plagiarist. W: *Controversial essays*. London 1966. — J. OKOŃ: Z zagadnień baroku w szkolnym dramacie jezuickim w Polsce wieku XVII. *Dramat i teatr. Konferencja teoretycznol.* w Świętej Katarzynie. Wr. 1967. — E. SARNOWSKA: Teoria M.K.S. *Studia z historii i teorii poezji*. S. 1. Wr. 1967. — W. TATARKIEWICZ: Historia estetyki. T. 3: Estetyka nowożytna. Wr. 1967. — A. KRZEWIŃSKA: Pieśń ziemianka, antyturcka i refleksyjna. Tor. 1968. — J. OKOŃ: Poetyka S. i niektóre problemy baroku w dramacie szkolnym jezuitów w Polsce wieku XVII. Kr. 1968 *Zesz. Nauk. UJ* 168 *Prace Historycznol.* 14. — B. OTWINOWSKA: „Concor discordia” S. w teorii konceptyzmu. *Pam. Lit.* 1968 z. 3/4. — E. SARNOWSKA: Z dziejów badań nad mitami („Dii gentium” — traktat M.K.S. o mitologii antycznej). *Poetyka i bist.* Wr. 1968. — W. TATARKIEWICZ: Pierwszy Polak w dziejach estetyki. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A* 1968 z. 12; przedr. w: *Pisma zebrane*. T. 2. Wwa 1972; por. *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk. Spół. PAN* 9 (1966) nr 1; przekł. franc. *Organon* 5 (1968). — M. ROČKA: M.K. Sarbieviusz apie tragedii i komedii. *Literatura* (Wil.) 12 (1969) nr 1. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ: Świat mitów i świat znaczeń. M.K.S. i problemy wiedzy o starożytności. Wr. 1969. — T. MICHAŁOWSKA: Między poezją a wymową. Wr. 1970. — F. NIEWIĘRO: Dzieje kultu św. Kazimierza w kraju i za granicą. *Nasza Przyszłość* 33 (1970) s. 92–93. — J. OKOŃ: *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII w.* Wr. 1970. — J. NOWAK-DEŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — J. SOKOŁOWSKA: Spory o barok. Wwa 1971. — K. STAWECKA: Uwagi do tekstu „Dii gentium”. *Rocz. Hum.* 19 (1971) z. 3. — U.M. KONAN: Połocki kurs poetyki M.K. Sarbieuska (1618–1627 r.). *Więści Akademii Nauk Białoruskiej SSR. Seryja Gramadskich Nawuk* 1972 nr 1. — P. LEWIN: Wykłady poetyki w uczelniach rosyjskich XVIII w. (1722–1774) a tradycje polskie. Wr. 1972. — M. BROŻEK: Do problemu wczesnej recepcji Lukrecjusza w Polsce. *Eos* 1973 z. 1. — J. BUDZYŃSKI: Tradycja biblijna w liryce religijnej M.K.S. *Rocz. Hum.* 21 (1973) z. 3. — Cz. HERNAS: Barok. Wwa 1973 i wyd. nast. — P. LEWIN: Teoria akuminu w estetycznej świadomości wschodniej słowiańszczyzny XVII–XVIII w. a traktat S. *Lit. staropół. i jej związki europejskie*. Wr. 1973. — Janusz PELC: Obraz-słowo-znak. Wr. 1973. — Z. RASZEWSKI: Psalterion mechaniczny w „Poetyce” S. *Pam. Teatr.* 1973 z. 1. — K. STAWECKA: La persistence de la tradition médiévale et les éléments humanistes dans la poésie religieuse en Pologne de Paulus Crousensis a M.C. Sarbievius. *Acta conventus neolatini Lovaniensis*. [...] München 1973. — TAŻ: Proza łacińska S. jako wyraz łamania się tendencji renesansowej i barokowej. *Meander* 1973 nr 11/12. — *Hist. nauki* pol. 6 (1974). — B. KURZYŃNINA: Wkład M.K.S. w polską wiedzę numizmatyczną XVII w. *Wiad. Numizmatyczne* 1974 z. 3. — P. LEWIN: Skrypty poetyki i retoryki z polskich uczelni w archiwach Moskwy i Leningradu. *Przegl. Hum.* 1974 nr 9. — T. MICHAŁOWSKA: Staropolska teoria genologiczna. Wr. 1974. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ: Droga na Parnas. Wr. 1974. — J. BUDZYŃSKI: „Parodia” i „pallodia” Horacjańska w liryce M.K.S. *Meander* 1975 nr 2/3. — L. JUCEVICIUS: Mokyty Zemaiciai. Wil. 1975. — J. KOLENDO: Inskrypcje łacińskie w „Dii Gentium” M.K.S. *Meander* 1975 nr 11/12. — J. MYCINSKI: Les débuts des Jésuites en Pologne et Mathias Casimir Sarbievski SJ. *Mélanges de Science Religieuse* (Lille) 32 (1975). — K. STAWECKA: Adresaci liryków S. *Meander* 1975 nr 1. — E. ULČINAITĖ: Sarbievius Vilniaus universitete. *Literatura* (Wilno) 1975 z. 16. — G. WICHARY: Recepcja twórczości M.K.S. w polskim Oświeceniu. *Pam. Lit.* 1975 z. 2. — A. JAMRÓZ-REJEK: Ilustrowane wydania poezji M.K.S. w XVII w. *Rocz. Zachl. Nar. im. Ossol.* 11 (1976). — E. SCHAFER: Deutscher Horaz. München 1976. — J.A. CHROŚCICKI: „Horatius Sarmaticus”. Dwa antwerpskie wydania „Lyricorum” S. z frontispisami wedle projektów Rubensa. O ikonografii świeckiej doby humanizmu. Wwa 1977. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ: Z zagadnień renesansowej i barokowej teorii twórczości: wokół relacji poeta-utwór. *Problemy lit. staropół.* S. 3. Wr. 1978. — J. SOKOŁOWSKA: Dwie nieskończoności. Wwa 1978. — J. STARNAWSKI: Quelques pages de l'histoire de la réception de M.C.S. au XVIIe et XVIIIe siècles. *Rocz. Hum.* 26 (1978) z. 3. — J. ZIOMEK: S. jako krytyk Rodowora. *Teksty* 1978 nr 2. — J. MALICKI: Funkcje alegorii w teoretycznej refleksji M.K.S. o poezji. *Wśród zagadnień pol. lit. barokowej*. Cz. 1. Kat. 1980. — J. STARNAWSKI: Z dziejów sławy M.K.S. (XVII–XVIII w.). *Tamże*. Cz. 2. Kat. 1980. — K. STAWECKA: Sacrum w teorii i praktyce poetyckiej M.K.S. *Rocz. Hum.* 28 (1980) z. 1. — E. ULČINAITĖ: Sarbieviusas Rysiai Lietuvoje. *Liet TSR Aukštųjų Mokyklų Mokslo Darbai* 22 (1980) nr 1. — J. ABRAMOWSKA: „Eneida” czytana przez M.K.S. *Pam. Lit.* 1981 z. 3. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Emblematy w drukach polskich i polski dotyczących XVI–XVIII w. Bibliogr. Wr. 1981. — [K. LI-MAN] KL. *Polacy w bist. i kulturze krajów Europy Zachl. Słownik biogr.* Pozn. 1981. — Z. KUBIAK: Il contributo della letteratura polacca alla comune eredità culturale europea. *The Common Christian Roots of the European Nations*. T. 2. Florence 1982. — K. STAWECKA: La poésie néo-latine en Pologne des XVIe et XVIIe siècles et sa lutte

- pour la paix en Europe. *Tamże*. — T. MICHAŁOWSKA: Poetyka i poezja. Wwa 1983. — A. MIKOŁAJCZAK: Świadomość społeczno-polityczna w lirykach M.K.S. *Symbolae Philologorum Posnaniensium* 6 (1983). — A. SIOMKAJŁO: Ewolucje epigramatu (do początków romantyzmu w Polsce). Wr. 1983. — K. STAWECKA: M.K.S. jako prozaik. *Roczn. Hum.* 31 (1983). — TAŻ: Sacrum w teorii i praktyce poetyckiej M.K.S. *Sacrum w lit.* Lubl. 1983. — J. ABRA-MOWSKA: Alegoreza jako problem przekładu. „Eneida” czytana przez M.K.S. *Wielojęzyczność lit. i problemy przekładu artystycznego*. Wr. 1984; przedr. w: Powtórzenia i wybory. Pozn. 1995. — K. STAWECKA: „Instar Dei poeta” w teorii S. *Roczn. Hum.* 32 (1984). — TAŻ: M.K.S. o poezji lirycznej. Komentarz do „Characteres lyrici”. *Tamże*. — J. WARSZAWSKI: „Dramat rzymski” M.K.S. TJ (1622–1625). Studium literacko-biograficzne. Rzym 1984 [rec.: J. KADULSKA. *Pam. Lit.* 1986 z. 2; A. MIKOŁAJCZAK. *Eos* 1986 nr 2]. — J. BUDZYŃSKI: Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku. Wr. 1985. — E. SAR-NOWSKA-TEMERUSZ: Zarys dziejów poetyki. (Od starożytności do końca XVII w.). Wwa 1985. — Korespondencja... Wwa 1986 [rec.: J. TAZBIR. *Kwart. Hist.* 1987 nr 4; M. WŁODARSKI. *Ruch Lit.* 1987 z. 6]. — S.J. NIKOŁAJEW: Proizwiedienija M.K.S. w Rossii. *Sowietsskoje Slawianowiedienije* (Moskwa) 1986 nr 2. — J. STARNAWSKI: De Matthea Sarbievii in Britannia quaestiones selectae. *Acta omnium gentium ac nationum conventus [...]* Britannia latina. Kendalliae 1986. — B. KOZŁOWSKA: Miejsce dramatu w „De perfecta poesi” M.K.S. a poetyka Arystotelesa. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Classica Wratislaviensis* 11 (1987). — J. STARNAWSKI: Problematyka Sarbieviana selecta. *Eos* 1987. — TENŻE: Quelques remarques concernant Horatius Sarmaticus Matthius Casimirus Sarbievius. Laure corona. Amsterdam 1987. — A. MIKOŁAJCZAK: Jan Kochanowski w „Characteres lyrici” M.K.S. *Symbolae Philologorum Posnaniensium* 7 (1988). — K. STAWECKA: Poezja średniowieczna i nowolacińska w Polsce jako wyraz kultury chrześcijańskiej. *Chrześcijaństwo a kultura pol.* Lubl. 1988. — S.J. NIKOŁAJEW: Polska poezja w ruskich pierwiastkach. Wtoraja polowina XVII – pierwaja trzecia XVIII wieku. Leningrad 1989. — K. STAWECKA: M.K.S. prozaik i poeta. Lubl. 1989 [rec.: R. ŁUŻNY. *Ruch Lit.* 1991 z. 3; R. MAZURKIEWICZ. *Przegl. Hum.* 1993 nr 4]. — Z. DOBROWOLSKA: M.K.S. 1595–1640. [Bibliogr.]. Ciechanów 1990. — J. STARNAWSKI: Le Baroque littéraire dans la littérature polonaise. Quelques remarques concernant M.C.S. Wr. 1990. — TENŻE: Sarbieviana nova. *Eos* 1990 z. 2. — B. BILIŃSKI: Mattia Casimiro S. e cantore degli Orsini e del lago di Bracciano (epodo I, 1624). *Strenna del Romanisti* (Rzym) 1991. — D. GOSTYŃSKA: Retoryka iluzji. Koncept w poezji barokowej. Wwa 1991. — S. GRACIOTTI: Od renesansu do oświecenia. T. 2. Wwa 1991. — J. STARNAWSKI: Fragment z S. „Iter Romanum” w antologii „Roma aeterna”. *Meander* 1991 nr 5/6. — U. GREIFF: Beobachtungen zur Rezeption des Anakreontischen Gedichts „An die Zikada” durch S. und Goethe. *Munera philologica Georgio Starnawski [...]* oblata. Łódź 1992. — M. ŁUKASZEWICZ-CHANNY: Une Parodie et une Palinodie d’Horace par M.K.S. *Eos* 1992 z. 2. — A.W. MIKOŁAJCZAK: Antyk w poezji M.K.S. Pozn. 1992, 1994 [rec.: S. SZCZĘŚNY. *Barok* 1996 nr 1; J.S. GRUCHAŁA. *Ruch Lit.* 1997 z. 3]. — J. MYCINSKI: Les débuts des jésuites en Pologne et M.K.S. SJ (1595–1640). *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.* 1992 z. 98. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Sarmaci i śmierć. O staropolskiej poezji żalobnej. Wwa 1992. — J. STARNAWSKI: W świecie barokowym. Łódź 1992 [tu przedr. art. o M.K.S. z 1980–1991]. — K. STAWECKA: M.K.S. jako epistolograf. *Listowne Polaków rozmowy*. Wwa 1992. — TAŻ: M.K.S. – poeta i prozaik. *Filomata* 1992 nr 408. — F. TUCCI: Sulle raccolte poetiche romane di M.K.S.: le occasioni e la cronologia. *Ricerche Slavistiche* 39/40 (1992/93). — M. JAC-KIEWICZ: Literatura polska na Litwie XVI–XX wieku. Olsztyn 1993. — Janusz PELC: Barok – epoka przeciwności. Wwa 1993. — W. POKRYWKA: Heksamet Klonowica w poemacie „Victoria deorum” (ks. XXX–XXXV) a utwory heksametryczne Dantyszka i S. *Roczn. Hum.* 1993 z. 3. — M. BOGUCA: Reflections on the Perception of Time in Poland in the 16th and 17th centuries. *Dialogue and Humanism* (Wwa) 1994 nr 1. — D. DYBEK: Sen jako motyw literacki w twórczości M.K.S. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1994 nr 33. — Z. GROCHAL: Chrześcijański Horacy – M.K.S. TJ i jego estetyka. Niepokalanów 1994 [rec.: E. KWAPISZEWSKA. *Barok* 1995 nr 2]. — A. KRZEMIŃSKA: Początki utopii w literaturze staropolskiej. Tor. 1994. — A.W. MIKOŁAJCZAK: Nieznany autograf epigramów S. *Symbolae Philologorum Posnaniensium* 10 (1994). — RED. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994). — K. STAWECKA: W kręgu S. – liryka A. Inesa. *Roczn. Hum.* 42 (1994) z. 3. — E. BUSZEWICZOWA: Homo religiosus w świecie żłudy. (Myśli o Bogu, doczesności i wieczności w liryce M.K.S.). *Roczn. Komit. Hist.-Lit.* 31/32 (1994/1995). — S. BELINA: Obrazy przyrody w liryce M.K.S. *Godzina śródziemnomorska*. Gdańsk 1995. — B. BILIŃSKI: M.K.S. – piewca jeziora Bracciano. *Lac. poezja w dawnej Polsce*. Wwa 1995. — A. KRZEWIŃSKA: Perspektywy eschatologiczne w poezji polskiego baroku. Religijność literatury pol. baroku. Lubl. 1995. — A.W. MIKOŁAJCZAK: Antyk jako „gra literacka” w poezji S. *Lac. poezja...*, jw. — *Nauka z poezji M.K.S.* Wwa 1995 [tu: J. BOLEWSKI: Nascitur una – discors concordia. Aspekty teologiczne w twórczości M.K.S.; L. BOBIATYŃSKI: Jak S. przetwarza utwór Horacego; A. BOROWSKI: Obecność S. w lit. europejskiej; Z. GROCHAL: Posłannictwo poety-filozofa w ujęciu M.K.S.; J.Z. LICHANSKI: Horatius christianus et Horatius sarmaticus; A.W. MIKOŁAJCZAK: Z badań nad atrybucją epigramów S.; J. STARNAWSKI: O S. na łamach „Classical Journal” (1814–1822); P. URBANSKI: Poezja S. wobec duchowości ignacjańskiej]; [rec.: A. CZYŻ. *Barok* 1996 nr 1; A. GORZKOWSKI. *Ruch Lit.* 1996 z. 4; M. STRYKOWSKA. *Przegl. Hum.* 1996 nr 6]. — K. OBREMSKI: Barokowa teoria imitacji Biblii (Hoziusz – Possevino – S.) *Lit. pol. baroku. W kręgu idei*. Lubl. 1995; por. TENŻE: „Psalmody polska”. Trzy studia nad poematem. Tor. 1995. — J. STARNAWSKI: O wergilianizmie S. Rekonesans. *Miscellanea Łódź*. 1995 nr 1; przedr. w: *Antyk w Polsce*. Cz. 2. Łódź 1998. — TENŻE: S. i jego belgijscy przyjaciele. *Meander* 1995 nr 1/2; przedr. w: *Polska w Europie*. Kr. 2001. — TENŻE: Teksty S. w antologiach poezji nowolacińskiej wydanych na Zachodzie w ostatnich dziesiątkach lat. *Collectanea Philologica II in honorem Annae Mariae Komornicka*. Łódź 1995. — E. ULČINAITE: S. w retorykach XVII–XVIII w. na Litwie. Sprawa imitacji. *Prace hist.-lit.* 17: *Oświecenie, kultura, myśl*. Gdańsk 1995. — TAŻ: Tradycja i nowatorstwo w wykładach retoryki w kolegiach jezuickich w XVII–XVIII w. *Jezuita ars educandi*. Kr. 1995. — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w poezji polskiej. Dzieje gatunku. Wr. 1996. — D. KÜNSTLER-LANGNER:

Idea „vanitas”, jej tradycje i toposy w poezji polskiego baroku. Tor. 1996. — K. MARTWICKI: „Poeta doctus” M.K.S. – sylwetka, dzieło, zapomnienie. *Studia Plockie* 24 (1996). — A.W. MIKOŁAJCZAK: Panegiryzm epigramów S. *Litteris vivere*. Pozn. 1996. — J. OKOŃ: Jubileusz S. (Wilno 19–21 X 1995). Omówienie sesji. *Ruch Lit.* 1996 nr 2. — TENŻE: S. a Parandowski – dwie rocznice, dwie tradycje. *Ruch Lit.* 1996 nr 4. — *Pultuskie kolegium jezuitów. Ludzie i idee*. Wwa–Pultusk 1996 [tu m.in.: L. BOBIATYŃSKI: Jak S. łączy naśladowanie Horacego z tradycją biblijną (S.L.II. 19 – parodia H.C.I. 23 – Vulg. CC. 2.9); E. KWAPISZEWSKA: Zagadnienie odbiorcy w Poetyce M.K.S.; S. OBIREK: Stosunek jezuitów do władzy politycznej w okresie królów elekcyjnych XVI w. oraz „Laska marszałkowska” M.K.S. jako przykład znaczącej roli poglądów; E. ULČINAITĖ: Między Pultuskim a Wilnem: przedstawienie ziemskiej i niebieskiej ojczyzny w poezji S.; P. URBĄŃSKI: Tradycja klasyczna w poezji M.K.S. – na marginesie Lyr. IV 23 „Ad ciccidam”. — P. URBĄŃSKI: Józef Warszawski o S. i Mickiewiczu, czyli pytania o zasadność pewnej interpretacji „biograficzno-literackiej”. *Klamsztwo w literaturze*. Kielce 1996. — TENŻE: Natura i laska w poezji polskiego baroku. Okres potydencki. Kielce 1996. — L. BOBIATYŃSKI: Epigramaty M.K.S. i ich funkcja w jego rozwoju twórczym. *Epigram grec. i lac. w kulturze Europy*. Pozn. 1997. — E. BUSZEWCZOWA: Oblicz pobożnej tęsknoty. (Uwagi o istniejących i możliwych przekładach poezji M.K.S.). *Ruch Lit.* 1997 z. 4. — D. CHEMPEREK: „Descriptio gentium” M.K.S. i D. Naborskiego: zagadki powstania, translacji i recepcji utworu. *Przegl. Hum.* 1997 nr 5. — *Jesuitica*. Kat. 1997 [tu m.in.: T. BANASIOWA: W kręgu tradycji Jakuba Ponantusa i M.K.S.: autor „Poetyki praktycznej” (1648) o „dramatica poesis”. (Wybrane zagadnienia); A. CZYŻ: „Instar Dei” – S. o człowieku twórczym; toż przedw. w: Władza marzeń. Bydgoszcz 1997; J.K. GOLINSKI: „Melancholia auctoris”. O horacjanizm J. Baldego i M.K.S.; J. MALICKI: Alegorie. Głosy do architektury traktatu M.K.S. „De perfecta poesi”; K. RUTYNA: Kaznodziejskie wystąpienia M.K.S. w świetle zapisów Albrychta Stanisława Radziwiłła. (Głos w dyskusji). — J.Z. LICHANŃSKI: Aequanimitas. Komentarz do jednego z „Liryków”, III., M.K.S. *Barok* 1997 nr 2. — M. RUSINEK: O relacjach tekstualnych w „Dii gentium” M.K.S. *Teksty Drugie* 1997 nr 4. — J. STARNAWSKI: Anglo-Polonica. Łódź 1997 [tu m.in. przedr. art. z 1995]. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — *Mathias Casimirus Sarbievius in cultura Lithuaniae, Poloniae, Europae. Materies conventus scientifici [...]*. Vilnae, 19–21 Octobris A.D. MCMXCV. *Motiejus Kazimieras Sarbievijus [...] konferencijos [...]*. Wilno 1998 [tu: J. IJSEWIJN: Mathias Casimirus Sarbievius „Ad amicos Belgos”; A.W. MIKOŁAJCZAK: Panegirique des épigrammes de M.S.; S. NARBUTAS: Sarbievijaus poezijos leidimai XVII amžiuje; J. OKOŃOWA: Lingwistyczne prolegomena do twórczości M.K.S. w języku polskim; J. OKOŃ: Teatr Akademii Wileńskiej w czasach S.; P. RABIKAUŠKAS: Sarbievijus Romojel. — A.W. MIKOŁAJCZAK: Studia Sarbieviana. Gniezno 1998 [tu m.in. przedr. art. z 1983–1995]. — J. OKOŃ: M.K.S. wobec baroku rzymskiego. *Włochy a Polska – wzajemne spojrzenia*. Łódź 1998. — P. URBĄŃSKI: Tragedia i jej sceniczna realizacja w systemie sztuk mimetycznych. Uwagi na marginesie „Poetyki” M.K.S. *Wilno teatralne*. Wwa 1998. — L. BOBIATYŃSKI: Horacjańskie źródła

motywów stoickich w poezji M.K.S. *Wątki neostoickie w lit. polskiego renesansu i baroku*. Szczecin 1999. — A. BOROWSKI: Powrót Europy. Kr. 1999. — E. BUSZEWCZOWA: M.K.S. – „Ody” refleksyjne i religijne. *Lektury polon. Sredniowiecze – renesans – barok*. T. 3. Kr. 1999. — J. NOWAK: Trzy „parodie” horacjańskie ks. S. *Polon.* 1999 nr 2. — J. STARNAWSKI: Nad francuską antologią tekstów S. *Mander* 1999 nr 5. — S. URBAN-GODZIEK: Horacjańskie inspiracje „Laudes Urbani VIII Pontifici Maximi” M.K.S. *Terminus* 1999 z. 1. — P. URBĄŃSKI: Between Ignatianism and Stoicism. (Dantiscus, Sarbievius). *Wątki neostoickie w lit. polskiego renesansu i baroku*. Szczecin 1999. — TENŻE: Informacja jako pretekst sytuacji lirycznej w wierszu nowolacińskim. Na przykładzie M.K.S. *Barok* 1999 nr 1. — TENŻE: S. – Mickiewicz i problemy lektury alegorycznej. „Pan Tadeusz” i jego dziedzictwo. Kr. 1999. — J. ZABOROWSKA-MUSIAŁ: Epigrams of M.K.S. SJ (1595–1640) – the genre criteria of an epigram in his theoretical and poetical works. *Eos* 1999 z. 1. — *Źródła wiedzy teoretycznej w dawnej Polsce*. Wwa 1999. — M. ŁUKASZEWCZ-CHANTRY: Epigramaty M.K.S. w świetle jego teorii poetyckiej. *Pam. Lit.* 2000 z. 4. — TAŻ: Raj chrześcijański na Polach Elizejskich. Analiza dwóch pieśni M.K.S. *Pam. Lit.* 2000 z. 1. — P. URBĄŃSKI: Commentationes Sarbievianae. Szczecin 2001. — J. ZABOROWSKA-MUSIAŁ: Dyskurs naukowy w traktacie „De acuto et arguto” M.K.S. *Łac. proza nauk*. Gniezno 2001.

T.W.

SARNECKI Kazimierz zm. po 1712

Urodzony na Litwie w rodzinie szlacheckiej. Jako rezydent podkanclerzego litewskiego, Stanisława Karola Radziwiłła, przebywał w 1691–96 na dworze Jana III, głównie w Warszawie, Żółkwi i Lwowie oraz w obozie podczas wyprawy mołdawskiej (1691). W 1693 otrzymał godność stolnika witebskiego, posiadał również tytuł sekretarza królewskiego. Sporządził dziarszy i relacje z ostatnich lat panowania Sobieskiego, pisane na użytek swego mocodawcy. Miał siostrę, wydaną za szlachcica z Mazowsza. W roli rezydenta dworu Radziwiłłów występował jeszcze w 1700. Zmarł po 1712.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Dziarszy oraz relacje z 1691–1696]. *Fragm. ogł. W. Ziembicki: Zdrowie i niezdrobie Jana Sobieskiego. Arch. Hist. i Filoz. Medycyny* 11/12 (1931/1932) i odb. Pozn. 1931; tenże: Wstrzymanie wyjazdu Jana III na Sejm w grudniu 1693. *Kwart. Hist.* 47 (1933) s. 214–219. Całość wyd. J. Woliński pt. *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego*. Wr. 1958. Autografy: Ossol. 9765/I; AGAD – Arch. Radziwiłłowskie, Dz. V, teka 342 nr 13939.

O P R A C O W A N I A

NK 3 (1965).

J. RYTŁÓWNA: Dwa pamiętniki – w czasach króla Jana i później. *Przegl. Hum.* 1960 nr 1. — A. SĄJKOWSKI: Nad

staropolskimi pamiętnikami. Pozn. 1964. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. SAJKOWSKI: Staropolska miłość. Pozn. 1981. — Z. WÓJCIK: Jan Sobieski. Wwa 1983. — A. SAJKOWSKI: W stronę Wiednia. Pozn. 1984. — RED. *Pol. słownik biograf.* 35 (1994).

SARNECKI Zygmunt 1837–1922

Urodzony 20 listopada 1837 w Hołodkach na Podolu, w zamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Wincentego, kapitana gwardii napoleońskiej, i Melanii ze Scipiów. Uczył się początkowo w domu, od dziesiątego roku życia w elitarnej prywatnej szkole Jana Sowińskiego w Odessie, a w 1852–58 w gimnazjum realnym w Warszawie. Uzdolniony literacko, już w latach szkolnych tworzył pierwsze utwory dramatyczne. W 1856 rozpoczął współpracę z *Gazetą Codzienną*. Zamieszczał w niej drobne utwory, a w 1857 drukował stały felieton „De omnibus rebus et quibusdam aliis”. Dwa lata później wyjechał za granicę i nadsyłał korespondencje z Francji i Włoch (1859–62). Nawiązał kontakty ze światem literackim i teatralnym Paryża, poznał m.in. Wiktora Hugo, obracał się w kręgach emigrantów polskich. Utrzymywał łączność z ruchem konspiracyjnym w kraju. Uczęszczał jako wolny słuchacz na kurs literatury i historii w Sorbonie i na wykłady w Collège de France. W 1862 powrócił do kraju, przejął od ojca majątek Bychawa w Lubelskiem i poślubił Wandę Dolińską. Jego debiutem dramatopisarskim było wystawione 28 listopada 1863 w Teatrze Wielkim w Warszawie „Polowanie”, jednoaktowa komedia, która jednak nie wzbudziła szerszego zainteresowania. Sukces teatralny odniósł dopiero sześć lat później sztuką „Zemsta pani hrabiny”. Lata 1863–66 spędził z żoną we Francji i Włoszech. Utrzymywał przyjacielskie stosunki z poznanym w tym okresie Cyprianem Norwidem. Działal w Towarzystwie Naukowym Młodzieży Polskiej i dla pisma, które redagował, uzyskał poemat i wiersz Norwida. Były to „Fortepian Szopena” i „Memento”, które ukazały się w 1865 w drugim numerze *Pisma zbiorowego wydanego staraniem i nakładem Towarzystwa Naukowego Młodzieży Polskiej w Paryżu*. W 1866 powrócił do kraju i osiadł w Bychawie. Rozpoczął intensywną twórczość dramatyczną, wzorem francuskiego teatru mieszczańskiego pisząc „sztuki z tezą”, głównie komedie obyczajowe, krytykujące arystokrację i ziemiaństwo. Jednocześnie dla potrzeb teatru dużo tłumaczył z francuskiego i włoskiego. W 1869 sprzedał Bychawę i zamieszkał w Lublinie, gdzie w 1872 zorganizował zespół teatralny i prowadził go wraz z Józefem Teksem przez krótki okres w sezonie letnim. Od jesieni 1872 do czerwca roku następnego kierował teatrem w Poznaniu (wystawił m.in. „Halke” i „Flisa”

Moniuszki), przenosząc się następnie wraz z zespołem do Kalisza. Po śmierci żony zawarł w 1873 nowy związek małżeński z aktorką Aleksandrą Dissterlo. Po upadku przedsięwzięcia teatralnego wyjechał do Warszawy, zaproszony przez Fryderyka Henryka Lewestama do współpracy w *Wieku*. Od 1877 do 1882 wydawał i redagował dziennik *Echo*. Prowadził dział recenzji teatralnych pod pseudonimem Orgon, uprawiał krytykę literacką, m.in. ogłosił artykuł „Cyprian Norwid”, z wierszami z cyklu „Rymy dorywcze”: „Dedykacja (III)”, „Ciemność”, „Echa czasu” (1877 nr 1); cykl artykułów „Kwestia żydowska” (1877 nry 26–27 z przerwami, podp. Słepowron). W 1881 przeniósł się do Lwowa, w rok później do Krakowa. Nadsyłał korespondencje do prasy warszawskiej (*Kłasy*, 1881–82), a obok sztuk dramatycznych tworzył realistyczne obrazki i nowele publikowane m.in. w *Czasie*, *Gazecie Lwowskiej*, *Tygodniku Powszechnym*. W 1884–85 przebywał w Paryżu, skąd relacjonował w *Słowie* „Sztukę, naukę i literaturę we Francji”, a do *Gazety Lwowskiej* pisywał „Listy paryskie”. W 1888–95 w Krakowie wydawał i redagował *Świat*, dwutygodnik ilustrowany literacko-artystyczny. W 1900 mieszkał w Warszawie, później we Lwowie, gdzie do 1903 kierował redakcją *Przedświtu*. Następnie osiadł w Krakowie i jako krytyk teatralny, literacki i artystyczny nadal współpracował z wieloma pismami, m.in. *Nową Reformą*, *Kurierem Warszawskim*, *Tygodnikiem Ilustrowanym*. Od 1904 prowadził salon malarski „Ars”. Pod koniec życia przebywał w domu starców. Zmarł 9 lub 10 stycznia 1922 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zemsta pani hrabiny. Komedia w 3 a. Powst. w 1867. Wyst. Wwa 1869. Wyd. Wwa 1870. Przedr. w poz. 39.
2. Febris aurea. Komedia w 5 a. Wyst. Pozn. 1871. Wyd. w poz. 39. Przedr. *Dramat mieszczańskiej epoki pozytywizmu warsz.* Wr. 1953.
3. Nad ranem. Obraz dramatyczny w 1 a. Wyst. Pozn. 1871. Wyd. w poz. 39. Przekł. czes. 1882.
4. Bezinteresowni. Komedia w 4 a. Wyst. Wwa 1872. Ogl. *Gaz. Warsz.* 1872 nr 10–14, 16–19. Przekł. ros. 1873. Pierwsza część trylogii. Część druga zob. poz. 5. Część trzecia nie powst.
5. Kalecy. Dramat w 3 a. Wyst. Pozn. 1872. Ogl. *Wieniec* 1872 nr 24–28. Część druga trylogii. Część pierwsza zob. poz. 4.
6. Dworacy niedoli. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Kr. 1876. Wyd. Wwa 1876. Odznaczona na konkursie dramatycznym Teatrów Rządowych Warszawskich w 1876.

7. Słonecznik. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1882. Wyd. Kr. 1883.

8. Różni ludzie. Nowele i obrazki. Kr. 1883. Wyd. 2 Kr. 1887.

9. Owale i profile. Szkice i studia z natury. Lw. 1884.

10. Konrad Wallenrod. Opera w 4 a. podług poematu Adama Mickiewicza. Wyst. Lw., Kr. 1885. Wyd. Lw. 1885. Wyd. nast.: Kr. 1889; Wwa 1930. Współautor libretta: W. Noskowski, muzyka: W. Żeleński.

11. Złote serce. Powieść. T. 1–3. Lw. 1885. Przeróbka dramatyczna zob. poz. 12.

12. Lekkość. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1886. Wyd. Wwa 1887.

Przeróbka powieści Złote serce, jw. poz. 11.

13. Nowele. Wwa 1888.

14. Na ruinach. Powieść. Kr. 1890.

15. Uroczyste oczy. Komedia w 4 a. *Świat* 1893 nr 1–5, 7–14 i odb. Wyst. Lw., Pozn., Kr. 1894.

16. Harde dusze. Sztuka w 5 a. wg powieści E. Orzeszkowej „Bene nati”. Wyst. Kr., Pozn., Lw., Wwa, Łódź, Lubl. 1895. Wyd. Lw. 1897.

17. Szklana góra. Baśń dramatyczna w 3 a., a w 5 odsłonach. Wyst. Kr. 1895. Wyd. Kr. 1897 (z muzyką S. Bersona).

18. Nowele. Złoczów 1895. Wyd. nast. po 1923.

19. Półdiabły. Sztuka w 5 a. Wyst. Kr. 1896.

20. Cud dziewczyna. Baśń ludowa w 5 a. Wyst. Kr. 1896 (z muzyką S. Bersona).

21. Historia literatury francuskiej ułożona podług najwześniejszych opracowań obcych. Kr. 1897.

22. Adam i Maryla. Obraz sceniczny w 3 a. Wyst. Lw., Kr., Pozn. 1898 (z muzyką F. Słomkowskiego). Ogl. pt. W Tuchanowiczach. *Biesiada Lit.* 1899 nr 1–20 z przerwami.

23. On i ona. Obraz sceniczny w 1 a. Wyst. Kr. 1899. Ogl. *Echo Muzycz., Teatr i Artyst.* 1900 nr 46–88, 52. Wyd. osob. Wwa [1918].

Wyst. również pt. Chopin i George Sand.

24. Evviva l'art! Komedia w 3 a. Wyst. Wwa 1899.

25. Złoczenie. Sztuka w 4 a. Wyst. Lw. 1903.

26. Nie twoja! Nowela. Wwa 1903.

27. Sny i wrażenia. [Nowele]. Lw. 1904.

28. Czwarta dusza. [Nowele]. Wwa 1914.

Przekłady (wybór)

29. V. Sardou: Marcella. Komedia w 4 a. Wyst. Wwa 1873. Wyd. Wwa 1897.

30. [L. Alquié de Rieupeyroux]: Zwyczaje towarzyskie (Le savoir vivre) w ważniejszych okolicznościach życia przyjęte, według dzieł francuskich spisane. Kr. 1876. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 popr. i pomnożone. Kr. 1879.

31. Molière: Jerzy Dandin czyli mąż upokorzony. Komedia w 3 a. Wyst. i wyd. Wwa 1882.

32. V. Sardou: Teodora. Dramat w 5 a. Wyst. Kr. 1885. Wyd. Kr. 1893 odb. ze *Świata*.

33. A. Dumas (syn): Francillon. Sztuka w 5 a. Wyst. Kr., Wwa 1887. Wyd. Wwa 1887.

34. Molière: Don Juan. Złoczów 1897. Wyd. nast. Złoczów 1913.

35. P. Marivaux: Igraszki trafu i miłości. Komedia w 3 a. Wyst. Kr. 1899. Wyd. 2 Lw. 1902.

36. M. Maeterlinck: Wnętrze. Lw. 1901. Wyd. nast. Kr. 1951.

37. M. Maeterlinck: Monna Vanna. Sztuka w 3 a. Lw. 1902. Wyd. 2 Lw. 1909.

38. C. Goldoni: Piękna Mirandolina. Komedia w 3 a. Wyst. Kr. 1907.

Wydania zbiorowe

39. Prace dramatyczne. T. 1. Wwa 1880.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Listy w zbiorach Ossol., Bibl. Nar., PAN w Kr. oraz Bibl. Jagiel., gdzie bogata koresp. (głównie z 1885–1916). Od C. Norwida 3 listy z 1865, 1868, 1880. Pisma wszystkie. T. 9, 10. Wwa 1971; fragm. listów Z.S. w t. 11. – Z.S. i Z. Przesmyckiego korespondencja wzajemna z l. 1887–1901. Oprac. G. Legutko. *Kieleckie Studia Filol.* T. 9 (1996).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

P. CHMIEŁOWSKI. *Ateneum* 1895 t. 2 s. 517–537; przedr. poszerz. w: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — T. SIVERT: Realizm w dramatach Z.S. *Prace Polon.* S. 7 (1949). — TENŻE: Problematyka społeczna w dramacie mieszczańskim pozytywizmu warszawskiego. *Pam. Teatr.* 1952 nr 2/3; przedr. *Teatr warsz. drugiej połowy XIX w.* Wr. 1957. — J. LIPiŃSKI: Dramaty Z.S., E. Lubowskiego i K. Zalewskiego w świetle warszawskiej krytyki teatralnej. *Dramat mieszczański epoki pozytywizmu warsz.* Oprac. T. Sivert. Wr. 1953. — E. KORZENIEWSKA: „Świat” 1888–1895. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 1. Wwa 1968. — J. KOWALCZYKÓWNA: Z.S. *Tamże* S. 4. t. 3. Wwa 1969. — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — A. ZYGAS: Krakowskie czasopisma literackie drugiej połowy XIX w. Kr. 1983 [rozdz.: „Świat” 1888–1895]. — W. OLKUSZ: Pozytywistyczny trójkąt (L. Sowiński, Z.S., M. Konopnicka) o Michale Aniele Buonarrotim. *Zesz. Nauk. WSP Opol.* *Filol. Pol.* 1985 nr 24. — J. KOWALCZYKÓWNA. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994). — W. OLKUSZ: Z.S. – zapomniany krytyk sztuki. *Zesz. Nauk. Uniw. Opol. Filol. Pol.* z. 35 (1995). — Z.W. FRONCZEK: Don Juan z Bychawy. *Sycyna* 1996 nr 16 [sztuka Molière’a w reż. Z.S. wyst. w 1866].

A.P.

SARNICKI Stanisław ok. 1532 – 1597

Urodzony ok. 1532 w Mokrym Lipiu w ziemi chełmskiej; syn Jana herbu Ślepowron, burgrabiego turobińskiego, i Elżbiety z Gorzkowskich. Początkowe

nauki pobierał w szkole nadwornej Górków w Poznaniu u mistrza Jana z Koźmina. Następnie studiował w Akademii Królewskiej (1544–47) jako stypendysta księcia Albrechta, w Wittenberdze (1547–50 i 1554–55), gdzie słuchał wykładów Filipa Melanchtona, oraz w późniejszych latach w Padwie (w półroczu 1561/62). Podczas pobytu w Genewie (1547) zetknął się z Janem Kalwinem, stając się jego uczniem i gorącym zwolennikiem. Wróciwszy do kraju, został kaznodzieją domowym Jana Bonera, kasztelana chełmskiego. W 1554 otrzymał ordynację na ministra zboru w Krakowie z rąk superintendenta Feliksa Krzyżaka (Crucigera), w 1556 został ministrem zboru w Niedźwiedziu i Wodzisławiu, a w 1563 — superintendentem i seniorem zborów kalwińskich w Małopolsce. Uczestniczył w wielu synodach, występując zdecydowanie w obronie ortodoksji kalwińskiej przeciwko antytrynitarzom. Szczególnie ostre polemiki prowadził z Grzegorzem Pawłem z Brzezin, Jerzym Blandratą, Franciszkiem Lismaninem, Franciszkiem Stankarem. Po synodzie sandomierskim (1570), na którym doszło do ugody różnowierców, wycofał się ze sporów religijnych i osiadł w rodzinnej wsi. Nie zrezygnował natomiast z uczestnictwa w życiu politycznym kraju; brał udział w sejmach, a w 1573 znalazł się przy boku Jana Zamoyskiego w poselstwie do Paryża po Henryka Walezego. W 1592, po złożeniu godności superintendenta prowincji ruskiej, został wojskim krasnostawskim. W początkowym okresie swej działalności pisarskiej dał się poznać jako polemista i edytor dzieł propagujących kalwinizm; po 1570 poświęcił się pracom z zakresu historii, prawa, geografii i wojskowości. Rozprawka Jana Kochanowskiego „O Czechu i Lechu historia naganiona” była prawdopodobnie literacką repliką na pseudohistoryczne wywody S., na temat początków państwa polskiego. Należał do tzw. Rzeczypospolitej Babińskiej i był jej pierwszym kronikarzem. Zmarł 23 września 1597.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O uznaniu Pana Boga wszechmogącego troje kazanie. [Kr.] 1564 druk. M. Wirzbięta. Dedyk. Zygmuntowi Augustowi. Unikat Bibl. Czart. 1656. I.
2. Collatio in qua aperte demonstratur, blasphemias Gregorii Bresinensis... ut ovum ovo non sit similis. [Kr.] 1565 druk. M. Wirzbięta. Odpowiedź na Grzegorza Pawła: Turris Babel (1563). Unikat Bibl. Królewska w Dreźnie (przed II wojną światową).
3. Księgi hetmańskie. [Inne tyt.: Commentarii bellici; Commentarii de rebus bellicis; Compiductor]. Powst. 1575–1577. Niedruk. fragm. ogł.: [J.M. Ossoliński]: Wiadomość o księgach hetmańskich S.S. [oraz] Przypisek o S.S. *Czasopism Nauk. Księgozbi-*

ru Publ. im. Ossol. 1830 z. 3–4; ostatnio: Z. Spierański: Polska sztuka wojenna w latach 1454–1562. Wwa 1958 s. 137–143, 149–153; Z. Spierański: Polskie piśmiennictwo ogólnowojskowe do roku 1764. Wwa 1966 s. 69–86.

Rkps: Ossol. sygn. 782/II, Bibl. Jagiel. sygn. 171, AGAD, Arch. Publ. Potockich nr 325 kopia (oryginał?) XVI w.

4. Triumphus moschoviticus regis Stephani carmine heroico. Kr. 1581 druk. A. Piotrkowczyk.

5. Descriptio veteris et novae Poloniae. [Kr.] 1585 [druk. A. Rodeckil]. Przedr. przy: J. Długosz: Historiae Polonicae libri XII. T. 2. Lipsk 1712; W. Mitzler: Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae scriptorum... collectio magna. T. 1. Wwa 1761. Rodzaj (prototyp) słownika geogr.

6. Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituorum libri octo. Kr. 1587 [druk. A. Rodeckil]. Przedr. przy: J. Długosz: Historiae Polonicae..., jw. poz. 5.

7. Descriptio Reipublicae Babinensis exhilarandi lectoris gratia. Wyd. przy Annales..., jw. poz. 6. Wyd. osob.: b.m.r. (pocz. XVII w.); przedr. S. Schelguig: Specimen bibliosophistarum Gedanensium sive erudita colloquia. Gdańsk 1675; wyd. z kodeksu Rzeczypospolitej Babińskiej (rkps Bibl. Czart. nr 1917) S. Windakiewicz: Akta Rzeczypospolitej Babińskiej według oryginalnego rękopisu. Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce 8 (1895) s. 30–33 i odb.

8. Statuta i metrika przywilejów koronnych językiem polskim spisane. Kr. 1594 Druk. Łazarzowa. Dedyk. Zygmuntowi III.

Prace edytorskie

9. Judicium et censura ecclesiarum piarum de dogmate in quibusdam provinciis septentrionalibus contra adorandum Trinitatem per quosdam turbulentos noviter sparso. Kr. [1563] druk. M. Wirzbięta. Opinie profesorów szwajcarskich i heidelberskich o nauce polskich antytrynitarzy.

10. J. Kalwin: Brevis admonitio... ad Fratres Polonos. Kr. 1563 druk. M. Wirzbięta. Inne wyd.: Genewa 1563.

11. Colloquium piotrkowskie, to jest rozmowa... roku 1565. Tamże o krzcie dzieł i o nowokrzczeniństwie. Kr. 1566 druk. M. Wirzbięta. Egz. Bibl. Czart. 867. II.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

K. SOCHANIEWICZ: Sarnicki i zbiór w Mokrem Lipu na Chełmszczyźnie. Ref. w Polsce 3 (1924) z. 117–125. — K. GÓRSKI: Grzegorz Paweł z Brzezin. Kr. 1929. — J. ZIELEŃSKI: S.S. i jego kronika. Spr. Dyr. i Gimn. za r. szk. 1929/30. Stanisławów 1930. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Prasy Krakowa i Rakowa w służbie antytrynitaryzmu. Studia nad arianizmem. Wwa 1959. — K. BUCZEK: Dzieje kartografii polskiej od XV do XVIII w. Wr. 1963; też wersja ang. Wr. 1966. — L. SZCZERBICKA-ŚLĘK: Duma staropolska.

Wr. 1964. — L. SZCZUCKI: Marcin Czechowicz. Wr. 1964. — Akta synodów różnowierczych w Polsce 1550–1559. Oprac. M. Sipaylo. T. 1–3. Wwa 1966–1983. — J. SIKORSKI: „Księgi hetmańskie” S.S. na tle piśmiennictwa wojskowego w Polsce XVI w. *Studia i Mater. do Hist. Wojskowości* t. 12 cz. 2 (1966), t. 13 cz. 1 (1967). — I. LEWANDOWSKI: Florus w Polsce. Wr. 1970. — D. MOSZYŃSKA: Rzeczowniki pochodzenia łacińskiego w „Statutach” S.S. *Zesz. Nauk. UMK* z. 38, *Filol. Pol.* 8 (1970) s. 55–68. — H. BARYCZ: Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Wwa 1971. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Wr. 1974. — B. OTWINOWSKA: Język – naród – kultura. Wr. 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — Polonia typographica saeculi sedecimi. Z. 10. Wr. 1975. — I. LEWANDOWSKI: Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce do połowy XVIII w. Pozn. 1976. — K. OLEJNIK: Rozwój polskiej myśli wojskowej do końca XVII w. Pozn. 1976. — H. BARYCZ: Powierzenie napisania historii Polski S.S. i co z tego wynikało? W: Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Wr. 1981. — TENŻE: Wojski sandomierski contra wojski krasnostawski? W: Z zaścianka na Parnas. Kr. 1981 (prwdr. 1975). — J. KRUKOWSKI: S.S. projekt „Szkoły morskiej wojny” w Krakowie. *Rocz. Nauk. Dydak. WSP Kr. Prace Pedag.* 1981 nr 27 s. 23–32. — T.M. NOWAK, J. WIMMER: Historia oręza polskiego. 963–1795. Wwa 1981. — J.Z. LICHANŃSKI: Problemy filologiczne w „Księgach hetmańskich” S.S. *Prace Polon.* 41 (1985) s. 97–104. — *Mater. do dziejów twórczości J. Kochanowskiego z l. 1551–1625*. Wyd. i oprac. M. Korolko. Wr. 1986. — J. SIKORSKI: Polskie piśmiennictwo wojskowe XV–XX w. Wwa 1991 s. 104–115. — H. KOWALSKA, J. SIKORSKI. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994). — A.A. WITUSIK: S.S. z Mokrego Lipia. Rys biograficzny. *Rocz. Chelmski* 1 (1995) s. 329–334. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — B. PFEIFFER: Coelum et regnum. Zielona Góra 2002.

I.T.

SATYRA NA LENIWYCH CHŁOPÓW

zob. WIERSZ O KMIECIEJ CHYTROŚCI

SAWICKA Józefa 1859–1920

Urodzona 13 stycznia 1859 we wsi Łopocie (pow. oszmiański; wg PSB Łopaczycze (?) koło Grodna), w rodzinie ziemiańskiej; córka Józefa i Konstancji z Truskolaskich. Otrzymała tradycyjne wykształcenie domowe, następnie w Krakowie — zapewne na kursach Adriana Baranieckiego — studiowała literaturę polską. W 1881–84 przebywała we wsi Szantyrowszczyzna (pow. Działowa) koło Głębokiego. W 1881 debiutowała opowiadaniem „Ulicznik” (*Prawda* nr 52) pod pseudonimem Ostoja, którym potem stale się podpisywała, choć już w poprzednim roku przesłała do Józefa Ignacego Kraszewskiego swą pierwszą próbę powieściową „W głuszy” (wyszła drukiem pięć lat później). Od 1882

(do 1897 z małymi przerwami) utrzymywała stały kontakt z *Krajem*, w którym przez kilka lat wypełniała rubrykę „Korespondencje”, oraz ze *Świttem*, gdzie w 1885–87 prowadziła dział „Sprawozdania teatralne” (od 1885 należała do składu komitetu redakcyjnego). W 1884 przeniosła się na stałe do Warszawy. Jesienią 1886 przebywała w Królewcu. Zaprzyjaźniona z Elżą Orzeszkową, odwiedzała ją w 1884, 1886, 1889 w Grodnie (w 1904 gorliwie zabiegała o Nagrodę Nobla dla pisarki). Rok 1889 spędziła w Birsztanach. Po powrocie do Warszawy złożyła egzamin na „patent nauczycielski” i pracowała na pensjach żeńskich jako nauczycielka stylistyki i literatury polskiej. Brała żywy udział w ruchu konspiracyjnym, w organizowaniu tajnych wydawnictw i w bezpłatnym nauczaniu dzieci w środowiskach robotniczych. W 1892–96 parokrotnie wyjeżdżała do Lwowa, by przywozić i następnie kolportować zakazane wydawnictwa. Twórczość literacka stanowiła artystyczny wykładnik jej społeczno-politycznego działania. Cenili ją wysoko Piotr Chmielowski, Bolesław Prus i E. Orzeszkowa. W swoim domu prowadziła salon literacki, przez współczesnych zwany „cyrkiem”, w którym obok rozrywki uprawiano zakonspirowaną działalność polityczno-patriotyczną. Liczne jej opowiadania były tłumaczone na język czeski, rosyjski, słowacki i niemiecki. Chora i osamotniona zmarła w Warszawie 23 grudnia 1920; pochowana na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szkice i obrazki. Petersburg, 1886. Dedyk. E. Orzeszkowej. Przegl. poszczególnych opowiadań: czes., franc., ros.
2. Wróg. [Opowiadanie]. *Kraj* 1887 nr 49, *Gaz. Nar.* 1887 nr 291–293. Przedr. w poz. 5. Wyd. osob. pt. Śmiertelny wróg. Wwa 1904. Przegl. ros. 1896.
3. Nowele. Z przedmową P. Chmielowskiego. Wwa 1890 [1889].
4. Królowna. Obrazek. Petersburg, 1891. Przedr. w poz. 6. Przegl. ros. 1891.
5. Powieści prawdziwe. Wwa 1892 [1891].
6. Nowele. Wwa 1892.
7. Wychowanka. Powieść. Petersburg, 1895. Przegl. ros. 1899.
8. Nad morzem. Z notatek turysty. [Opowiadanie]. Wwa 1903.

P r z e k ł a d y

9. Stendhal: Wybór powieści. Cz. 1: Czerwone i czarne; cz. 2: Klasztor Kartuzów w Parmie. Wwa 1889.
10. C. Lemonnier: Poczciwi sąsiedzi. Wwa 1901.

Listy

11. Do E. Orzeszkowej 75 listów ogł. J. Jankowski w: E. Orzeszkowa; Listy zebrane. T. 4. Wwa 1958.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

Z. URYGA: Ostoja. *Obraz lit. pol. S. 4 t. 4* (1971). — J. KULCZYCKA: Literatura polska lat 1876–1902 a inspiracja E. Zoli. Wr. 1974. — E. STACHURSKI: Słownictwo w utworach polskich naturalistów. Kr. 1989. — M. CZAJCZYŃSKA: Szkic do portretu zapomnianej literatki. *Zesz. Nauk. WSP Opol. Filol. Pol.* z. 32 (1994) s. 51–57. — R. SKRĘT. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994). — M. CZAJCZYŃSKA: J.S. w odbiorze krytyki literackiej. *Zesz. Nauk. Uniw. Opol. Filol. Pol.* z. 35 (1995). — TAZ: Motywy wiejskie w twórczości J.S. *Tamże* z. 38 (1997) s. 79–86. — G. BORKOWSKA, E. CZERMIŃSKA, U. PHILLIPS: Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności. Gdańsk 2000.

I.T.

SAWICKI Jan
1831–1911

Nazwisko przybrane: Stella.

Urodzony 24 lutego 1831 w Szawłach na Żmudzi; syn Teodora, lekarza, i Izabeli z Rymgajłów. Do szkoły uczęszczał w mieście rodzinnym; w wieku 12 lat oddany został do Korpusu Kadetów w Petersburgu (1843). W 1849 otrzymał stopień oficera, a w 1857 podpułkownika i jako oficer gwardii rosyjskiej studiował w Akademii Generalnego Sztabu. Ukończył ją ze stopniem pułkownika i otrzymał służbowy przydział do trzeciej dywizji kawalerijskiej stacjonującej w Kursku (1861–1862). W tym czasie pisywał po rosyjsku artykuły popularyzujące różne dziedziny nauki i fachowe artykuły wojskowe do miejscowej prasy. W 1862 na wieść o przygotowywanym powstaniu podał się do dymisji i pod pretekstem ratowania zdrowia opuścił Rosję. Pod pseudonimem „plk Struś” uczestniczył w powstaniu, pełniąc funkcję szefa sztabu gen. Józefa Wysockiego, a później jako „naczelnik organizator Galicji”. Po upadku powstania udał się w 1864 do Genewy, przyjął tam obywatelstwo szwajcarskie i nazwisko Stella i działał na rzecz pomocy dla wygnańców z Polski. W 1866 wrócił do kraju i zamieszkał we Lwowie. Wskutek denuncjacji został deportowany do Austrii; stamtąd udał się do Strasburga i tam w wieku lat 36 rozpoczął studia medyczne, które ukończył doktorem w 1870. W 1870–1871 jako lekarz uczestniczył w wojnie francusko-pruskiej. Po zakończeniu wojny powrócił do Polski i osiadł na stałe we Lwowie. Od 1873 przez 35 lat pełnił funkcję inspektora szpitali galicyjskich. Pozostawił wiele wspomnień, opowiadań i obrazków literackich dotyczących powsta-

nia styczniowego, a także popularnych artykułów z dziedziny medycyny, biologii, fizjologii, geologii. Niektóre prace sygnował kryptonimami: Dr. J.S.S.; Dr. J. Stella. Zmarł w 1911 we Lwowie; pochowany 31 sierpnia na cmentarzu Łyczakowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Szkice z powstania 1863 r. Kr. 1889 odb. z *Nowej Reformy* 1888.
2. Roman Żuliński. Wspomnienie w 25 rocznicę skonu na stokach warszawskiej Cytadeli. Lw. 1890.
3. Udział Galicji w powstaniu 1863–1864. Wyjątek z pamiętników plk. Strusia. *Wydawn. Mater. do Hist. Powstania 1863/64*. T. 2. Lw. 1890.
4. Dyplomacja europejska w sprawie polskiej podczas wypadków od r. 1861–1864. *Wydawn.*, jw. T. 5. Lw. 1894.
5. Ludzie i wypadki 1861–1865. Obrazki z powstania. Zebrali i ułożyli pułkownik Struś. Cz. 1–2. Lw. 1894.
6. Podróż po Hiszpanii. Lw. 1876. Fragm. przedr. pt. Ziemia i jej mieszkańcy. *Europa Południowo-Zachodnia*. T. 3. Wwa 1886 s. 227–270. Jest to przeróbka, a wg P. Sawickiego plagiat książki W.P. Botkina pt. Listy z Hiszpanii.
7. Rok 1863. Lw. 1905.
8. Galicja w powstaniu styczniowym. Lw. 1909. Wyd. 2 Lw. 1913.
9. Moje wspomnienia. 1831–1910. Rosja – Francja – Polska. Z rękopisu autora wyd., wstępem i przypisami opatrzył E. Barwiński. Lw. 1921.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

W. SZUMOWSKI: Mémoires du dr Stella-Sawicki, élève de la Faculté de Médecine de Strasbourg. *Bulletin de la Société Française d'Histoire de la Médecine* (Paris) 17 (1923) i odb. — P. SAWICKI: „Podróż po Hiszpanii” J.S.-S. Hiszpańskie korespondencje Wasilija Botkina w XIX-wiecznym polskim przebraniu. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Romanica Wratislaviensis* nr 41 (1996) s. 349–366.

I.T.

SAYN-WITTGENSTEINOWA
Karolina
1819–1887

Urodzona 8 lutego 1819 w Monasterzyskach (pow. lipowiecki) na Ukrainie w środowisku bogatego ziemianstwa; córka Piotra Iwanowskiego i Pauliny z Podoskich. Wychowywała się początkowo u dziadków w Monasterzyskach, a od 1825 pod kierunkiem ojca w Woronińcach na Ukrainie. Otrzymała bardzo staranne wykształcenie domo-

we. Od 1827 przez kilka lat podróżowała wraz z matką po Europie. W 1832 poznała w Genewie Zygmunta Krasieńskiego. W 1836 z woli ojca wyszła za mąż za księcia Mikołaja Sayn-Wittgensteina, kapitana gwardii carskiej. Mieszkała w Woronińcach, administrując własnymi majątkami i wychowując córkę oraz poświęcając wiele czasu samokształceniu. Z tego okresu pochodzą jej pierwsze próby literackie, m.in. pozostały w rękopisie komentarz do „Fausta” Goethego (1845). W 1847 poznała koncertującego w Kijowie Franciszka Liszta, którego następnie jesienią i zimą gościła w Woronińcach. W początku 1848 wraz z córką wyjechała za granicę i rozpoczęła starania o rozwód. W Weimarze udała się pod opiekę wielkiej księżnej weimarskiej Marii Pawłowny, siostry Mikołaja I. Zamieszkała w willi „Altenburg”, prowadziła szeroko znany w europejskich kręgach artystycznych salon literacko-muzyczny. Wywarła znaczny wpływ na rozwój kariery kompozytorskiej F. Liszta, a także współuczestniczyła w jego pracach literackich. Długoletnie starania o unieważnienie małżeństwa nie dały rezultatu. W 1864 zmarł M. Sayn-Wittgenstein, ale do ślubu S.-W. z F. Lisztem, z którym łączyły ją więzy uczuciowe, nie doszło. Zamieszkała na stałe w Rzymie i zajęła się studiami teologicznymi. Pisała wyłącznie w języku francuskim, ogłaszając od 1867 rozprawy o charakterze religijnym. Niektóre z jej prac drukowano w *Revue des deux mondes*. Obszerne dzieło „Des causes intérieures de la faiblesse extérieure de l'Église”, nad którym pracowała do końca życia, zostało złożone w archiwum watykańskim. Zmarła z 8 na 9 marca 1887 w Rzymie; pochowana na cmentarzu watykańskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Petits entretiens pratiques à l'usage des femmes du grand monde, pendant des retraites spirituelles*. Rome 1867.
 2. *L'amitié des anges*. Rome 1869.
 3. *De la prière*. Rome 1869.
- Podp.: *Une femme du monde*.
4. *Suffrance et prudence*. Rome 1869.
 5. *De la matière dans la dogmatique*. T. 1–3. Rome b.r.
 6. *Réligion et monde*. Paris b.r.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

L. RAMMAN: Franz Liszt als Künstler und Mensch. T. 1–4. Leipzig 1880–94. — A. WOJCIŃSKI: K. z Iwanowskich księżną Sayn-Wittgenstein. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 301. — I. KAPP: Liszt und die Frauen. Leipzig 1912. — S. WASYLEWSKI: Szczęście Liszta i Balzaca. W: O miłości roman-

tycznej. Lw. 1921; wyd. nast. m.in. Kr. 1958. — S. SZENIC: Franciszek Liszt. Wr. 1969; wyd. 2 Wr. 1975 [tu m.in. fragm. korespondencji F. Liszta z K.S.-W.]. — TENŻE: Księżna K.S.-W. *Noue Książki* 1970 nr 18 s. 1140. — Z. SUDOLSKI. *Pol. słownik biograf.* 35 (1994).

A.P., H.G.

SAD PARYSA 1542

Swobodny przekład polski łacińskiego dramatu humanisty niemieckiego z Ingolstadt Jakuba Lochera (1471–1528) „Judicium Paradisi de pomo aureo”, o tematyce osnutej wokół słynnego mitu o przyczynie wojny trojańskiej. Oryginał w 4 aktach z dwoma intermediami ukazał się w 1502; do połowy XVI w. odbito w Krakowie co najmniej cztery jego przedruki reprezentujące dwie redakcje tekstu łacińskiego. W 1522 zespół szlacheckiej „młodzieży i mężów” z Bursy Jeruzalem Akademii Krakowskiej pod kierownictwem mistrza Stanisława z Łowicza odegrał „Judicium” na Wawelu przed królową Boną. Późniejszy bezimienny tłumacz, wywodzący się z pryncypalnego środowiska szkolnego spoza Akademii, władał prymitywnym stylem i wierszem, wykazał natomiast zmysł dramatyczny. Wersja polska otrzymała wprowadzenie, scenę klęski Parysa, dialogową strukturę kwestii (w pierwowzorze monologowych) oraz niektóre rodzime realia ludowe. Stanowi pierwsze zachowane spolszczenie tematyki „trojańskiej” i najwcześniejszy ze znanych druk dramatu w naszym języku.

WYDANIA

Sad Parysa, królowica trojańskiego. Kr. 1542 druk. H. Wietor. Facsimile pierwodru. wyd. Wr. 1992 *Skarbczyk Bibliofila* S. II: *Dramat pol.* Przedr.: H. Łopaciński. *Prace Filol.* 5 (1898) i odb. Wwa 1897; *Dramaty staropole. Antologia*. Oprac. J. Lewański. T. 1. Wwa 1959; *Teatr polskiego renesansu*. Oprac. J. Lewański. Wwa 1988. Fragm. przedr.: S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Teksty do roku 1543. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzupełn. Wr. 1995. Unikat Bibl. Publ. im. H. Łopacińskiego w Lubl. sygn. 9485 (16-0-16).

OPRACOWANIA

NK 1 (1963).

J. LEWAŃSKI: Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia. Wr. 1956. — C. BACKVİS: Nad antologią dramatu staropolskiego. *Pam. Teatr.* 1960 z. 3/4; przedr. w: Szkice o kulturze staropolskiej. Wwa 1975. — *Dramat staropole.*

od pocz. do powst. sceny nar. Bibliogr. T. 1. Wr. 1965. — T. BIENKOWSKI: Fabularne motywy antyczne w dramacie staropolskim i ich funkcja ideowa. Wr. 1967. — J. KULTU-
 NIAKOWA: Od mitu do moralitetu. Wr. *spotkania teatr.* Wr. 1967. — W. ROSZKOWSKA: Od „Iudicium Paridis” (1502) do „Sądu Parysa” (1542). *Lit. staropol. i jej związki europejskie.* Wr. 1973. — J. LIPiński: Sztuka aktorska w Polsce 1500–1633. Wwa 1974. — J. LEWAŃSKI: Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce. Wwa 1981. — W. WA-
 LECKI: Posłowie [do wyd. facsimile]. Wr. 1992.

T.W.

SCHMITT Henryk 1817–1883

Urodzony 5 lipca 1817 we Lwowie; syn Pawła, rzeźnika, i Katarzyny z Orzechowskich. Po ukończeniu gimnazjum we Lwowie rozpoczął studia w 1836 na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Od lat szkolnych utrzymywał się z korepetycji. W czasie studiów był członkiem Stowarzyszenia Ludu Polskiego. W 1838 przerwał studia i podjął pracę nauczyciela w domach ziemiańskich w Żuratyń i Wojsławiu. W 1839 został członkiem korespondentem tajnego Związku Synów Ojczyzny. Aresztowany w 1841, skazany w 1844 przez sąd lwowski na karę śmierci, w styczniu 1845 został ulaskawiony i zwolniony z więzienia. Przez rok przebywał w Rzepniowie w Złoczowskim i prowadził działalność konspiracyjną. Po nieudanym wybuchu powstania w Galicji w 1846 próbował uciec do Moldawii, lecz został aresztowany i ponownie skazany na śmierć, karę zamieniono jednak na 20 lat więzienia. W twierdzy Spielberg na Morawach napisał powieści poetyckie „Więzień” i „Żebrak” oraz tragedię „Niezgodni bracia”. Utwory te do dziś pozostają w rękopisach. Na skutek amnestii w 1848 został zwolniony i wrócił do Lwowa. Debiutował jako poeta publikując trzy „Soney” (druk ulotny: Lw. 1848). W 1849 ożenił się z Lekadką Mitraszewską i w roku następnym otrzymał pracę bibliotekarza u Pawlikowskich we Lwowie. Przez pewien czas w 1852 przebywał w Medyce. W 1853–70 współpracował z *Dziennikiem Literackim*, w 1853 był członkiem redakcji. Nadsyłał korespondencje ze Lwowa do *Gazety Warszawskiej* (1858–60) i *Przeglądu Rzeczy Polskich* (1861–63). W 1861 został honorowym członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, a w 1862 odbył podróż do Niemiec, Francji i Anglii w celu gromadzenia materiałów historycznych. Od 1863 należał do Komitetu Bratniej Pomocy we Lwowie i był członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego oraz redagował wspólnie z Mieczysławem Pawlikowskim tajne pismo *Prawda*. W 1864 skazany na więzienie, zbiegł za granicę. Przez rok przebywał we Francji. Współpracował z pismem *Ojczyzna*

(tu opowiadania podp. H.B.S.). Po ogłoszeniu amnestii w 1868 wrócił do Lwowa. Wspólnie z Franciszkiem Smolką założył w 1868 Towarzystwo Narodowo-Demokratyczne oraz brał udział w organizowaniu Lwowskiego Towarzystwa Naukowo-Literackiego, którego został wiceprezesem, i Stowarzyszenia Oświaty Ludowej. Rozprawy drukował w piśmie *Strzecha* (1869–70). Od 1870 był członkiem Rady Szkolnej Krajowej oraz Lwowskiej Komisji Ortograficznej. Bez powodzenia zabiegał o katedrę historii w Szkole Głównej w Warszawie (1862) i na Uniwersytecie Jagiellońskim (1869). Zmarł 16 października 1883 we Lwowie; pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Trzy spotkania. Powieść. *Dzien. Lit.* 1853 nr 5–7.
2. Rys dziejów narodu polskiego od najdawniejszych czasów znanych do roku 1763. T. 1–3. Lw. 1855–57.
3. Rokosz Zebrzydowskiego. Opisał według źródeł głównie rękopiśmiennych... Lw. 1858 odb. z *Dzien. Lit.* [tu podtytuł: Opowiadanie historyczne ze źródeł głównie rękopiśmiennych]. Dod.: Niektóre pisma współczesne dotyczące rokoszu Zebrzydowskiego a dotąd drukiem nie upowszechnione.
4. Pogląd na rozwój ducha i kierunków dziejopisarstwa polskiego w w. XIX. *Dzien. Lit.* 1859 nr 44–56, 58–66.
5. Pogląd na żywot i pisma księdza Hugona Kollataja, podkanclerzego koronnego. Lw. 1860 odb. z *Dzien. Lit.*
6. Narodowość polska, jej podstawy, rozwój dziejowy, przeobrażenia i zboczenia oraz stosunek do chwili obecnej. Lw. 1862.
7. Dzieje narodu polskiego od najdawniejszych do najnowszych czasów potocznie opowiedziane. T. 1. Lw. 1863. Kontynuacja zob. poz. 9. Przekł. ros. 1864–66.
8. Sprawa polska i jej związek z kwestiami chwili obecnej. Bendlikon 1865 odb. z *Ojczyzny*.
9. Dzieje Polski XVIII i XIX wieku osnowane przeważnie na niewydanych dotąd źródłach (jako ciąg dalszy dzieła: Dzieje narodu polskiego od najdawniejszych do najnowszych czasów potocznie opowiedziane). T. 1–3. Kr. 1866–67; t. 4 z podtytułem: Dzieje porozbiorowe (1795–1832). Lw. 1868. Wyd. nast.: t. 4 jako wyd. 2 pt. Dzieje porozbiorowe Polski (1795–1832). Lw. 1894.
10. Dzieje panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. T. 1–2. Lw. 1868–69; t. 3. Lw. 1880. Wyd. nast. pt. Stanisław August Poniatowski. T. 1–2. Wwa 1920. Zob. poz. 16.

11. Zdarzenie najważniejsze z przeszłości narodu polskiego zestawiał w potocznym opowiadaniu... Lw. 1869.

Na okładce tyt.: Dzieje Polski od jej początków aż do dni naszych.

12. W stuletnią rocznicę pierwszego podziału Polski. Szkic historyczny dziejów 30-letniego panowania Stanisława Augusta, ostatniego króla polskiego. Popularnie napisał... Kr. 1872.

13. Książd Hugo Kolltąj i jego prześladowcy. Szkic biograficzno-krytyczny. Lw. 1873 odb. ze *Świata*.

14. Kilka myśli na czasie w sprawach publicznych. Lw. 1877.

Na podstawie prac H.S. powstały opracowania: Legiony polskie we Włoszech według... Wwa 1907; Powstanie listopadowe 1830–1832 według... Cz. 1–2. Wwa 1907.

Prace edytorskie

15. Materiały do dziejów bezkrólewia po śmierci Augusta III i pierwszych lat dziesięciu panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. T. 1–2. Lw. 1857.

Niepodp.

16. Źródła odnoszące się do pierwszego okresu panowania Stanisława Augusta po rok 1773. Tom dodatkowy do dzieła *Panowanie Stanisława Augusta*. Lw. 1884.

Wyd. ukończył syn Mieczysław Schmitt.

Listy i materiały

17. Listy do żony (1845–1880). Oprac. S. Kieniewicz. Wr. 1961.

18. Autobiografia. Ogl. M. Handelsman pt. Zgłoszenie H.S. 1864 [Paryż 5 X 1864 na katedrę historii powszechnej w Szkole Głównej]. W: Zagadnienia teoretyczne historii. Wwa 1919.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[J. BIAŁYNIA-CHOŁODECKI] W. ĆWIK: H.S. Życiorys spisany na podstawie dokumentów i korespondencji. Lw. 1888 [tu wykaz prac. H.S.]. — W. SMOLEŃSKI: Szkoły historyczne w Polsce. Wyd. 2. Wwa 1898. — T. KUPCZYŃSKI. *Sio lat myśli pol.* 9 (1923). — W. FELDMAN: Dzieje polskiej myśli politycznej 1864–1914. Wyd. 2 przejrzał i uzupełn. J. Feldman. Wwa 1933. — A. ARTYMIĄK: Lwowianin H.S. (Spiskowiec, powstaniec, bibliotekarz, publicysta, historyk, organizator szkolnictwa). Jędrzejów 1939 [tu bibliogr. prac. H.S.]. — K. ŚRENIOWSKA. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A.F. GRABSKI: Troski i nadzieje. Z dziejów polskiej myśli społecznej i politycznej XIX w. Łódź 1981 [tu listy Henryka Sucheckiego i Maksymiliana Nowickiego z 1869 do H.S.]. — Z. FRAS:

Życie inteligencji prowincjonalnej w Galicji. Listy W. Domaradzkiego do H.S. z lat 1857–1873. *Ze skarbcza kultury* 1991 z. 51. — S. KENIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994).

H.G.

SCHNÜR-PEPŁOWSKI Stanisław 1859–1900

Urodzony 21 października 1859 we Lwowie; syn Edwarda Schnüra, kupca, i Apolonii z Peplowskich, primo voto Tatomirowej. Po wczesnej śmierci ojca zaadoptował go wuj, Ludwik Peplowski, stąd od 1877 używał podwójnego nazwiska. Do szkoły uczęszczał najpierw w Bai na Węgrzech, od 1870 do Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie; od 1877 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Był członkiem Czytelni Akademickiej (pisał tu różne funkcje, w 1882 był prezesem). Po studiach przez krótki czas odbywał praktykę sądową, od 1885 pracował jako urzędnik w bibliotece uniwersyteckiej. W 1887–97 należał do komitetu redakcyjnego *Dziennika Polskiego* (pisywał tu już od 1881). Odziedziczywszy pokaźny majątek, zajął się wyłącznie działalnością literacką. Interesował się historią Galicji oraz historią teatru. Szkice historyczne, recenzje i artykuły zamieszczał w licznych czasopismach, m.in. w *Świecie* (1889–95), *Kwartalniku Historycznym* (1890–1900), *Gazecie Narodowej* (1891–1900), *Gazecie Lwowskiej* i jej dodatku *Przewodniku Naukowym i Literackim* (1892–1900), *Kraju* (1896–1900). Ponadto w 1896–98 redagował fachowe pismo *Nafta*. Współuczestniczył w wydaniu książki zbiorowej *Dla Szląska* (Lw. 1895). Był sekretarzem lwowskiego Towarzystwa Dziennikarzy Polskich oraz Koła Literacko-Artystycznego, w 1899 redagował (wraz z Michałem Rollem) jego organ – miesięcznik *Iris*. Żoną jego była Bronisława z Peplowskich. Zmarł śmiercią samobójczą 14 listopada 1900; pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Scena polska i prasa. Lw. 1885 odb. z *Dzien. Pol.*
2. Siły sceny lwowskiej. Dramat i komedia. Lw. 1887 dod. do nr 245 *Dzien. Pol.*
3. Teatr ruski w Galicji. Lw. 1887 odb. z *Dzien. Pol.*
4. Teatr polski we Lwowie (1780–1881). Lw. 1889.
5. Teatr polski we Lwowie (1881–1890). Lw. 1891.
6. Powstanie kościuszkowskie. Lw. 1894.

7. Teatr polski w Galicji wschodniej (1894). Lw. 1894.

8. Z przeszłości Galicji (1772–1862). T. 1–2. Lw. 1894. Wyd. 2 uzup. Lw. 1895.

9. Bogusławski we Lwowie. Ustęp z dziejów sceny polskiej. 1795–1799. Lw. 1895.

10. Kościuszkowskie czasy. Szkice i obrazy. T. 1–2. Złoczów [1895] *Bibl. Powsz.* nr 149–150, 159–160.

11. U kolebki teatru. Ustęp z dziejów sceny warszawskiej. 1765–1777. Lw. 1895.

12. Galiciana. 1778–1812. Lw. 1896 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.*

13. Krwawa karta. Opowieść z przeszłości Galicji. Lw. 1896.

14. Obrazy z przeszłości Galicji i Krakowa. 1772–1858. T. 1–2. Lw. 1896.

15. Polacy i Węgrzy. Opowieść dziejowa z lat 1848–1849. Lw. 1896. Wyd. 2 Lw. 1898.

16. Teatr Bogusławskiego. Ustęp z dziejów sceny polskiej. 1778–1794. Lw. 1896.

17. „Jeszcze Polska nie zginęła!” Dzieje Legionów polskich. Opowieść dziejowa z lat 1796–1806. Kr. 1897.

18. Legioniści. Opowiadania historyczne. Seria 1. Lw. 1897. Wyd. nast. pt. *Opowieści historyczne*. Lw. 1899.

19. Władysław Bełza. Sylwetka literacka. Kr. 1897 odb. z *Czasu*.

20. Wódz Legionów. Opowieść dziejowa z lat 1790–1818. Lw. [1897] *Bibl. Mrówki* t. 292–294. Wyd. nast. Lw. 1900 (z podtytułem *Opowiadanie dziejowe z lat 1790–1818*).

21. Życie za wolność. Opowieść z przeszłości Galicji. Lw. 1897.

22. Adam Mickiewicz. 1798–1855. Lw. 1898.

23. Cudzoziemcy w Galicji. 1787–1841. Kr. 1898. Wyd. nast. Kr. 1902.

24. Z papierów po Fredrze. Przyczynek do biografii poety. Kr. 1899. Wyd. 2 Kr. 1900.

25. Szkice historyczne. Lw. 1900.

Prace edytorskie i redakcyjne

26. Korespondencja Wojciecha Bogusławskiego zebrana i objaśniona przez... *Tyg. Ilustr.* 1895 nr 33–39.

27. *Dla powodzian. Książka zbior.*... Lw. 1900.

Ponadto wyd. pamiętniki J.B. Garczyńskiego, J. Szymanowskiego, T. Thullie oraz „Mowy” L. Dunina Borkowskiego.

OPRACOWANIA

NK 16 (1982).

R. SKRĘT. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994).

SCHONEUS Andrzej 1552–1615

Inne formy imienia i nazwiska: Andreas Glogoviensis; Andrzej Glogowita; Andrzej z Glogowa; Schen; Schoen; Schonaeus; Schön; forma zgrecyzowana: Eumorphus.

Urodzony w kwietniu 1552 w Głogowie na Śląsku w mieszczańskiej rodzinie niemieckiej; syn Macieja. Po ukończeniu szkół miejscowych na dalszą naukę udał się ok. 1580 do Krakowa, gdzie zaopiekował się nim profesor teologii Stanisław Sokołowski. W półroczu letnim 1583 wpisał się na Akademię, w roku następnym uzyskał bakalaureat, a w 1586 magisterium (doktorat?) filozofii. Od tej chwili rozpoczął wykłady na wydziale artium, początkowo jako członek Kolegium Mniejszego, od 1593 Kolegium Większego. Jesienią 1595 w charakterze preceptora wojewodzie krakowskich, Jana, Gabriela i Andrzeja Tęczyńskich, wyjechał do Włoch. Do połowy 1597 przebywał na Uniwersytecie w Padwie, następnie w Rzymie, gdzie jesienią 1598 uzyskał w Sapienzy tytuł doktora obojga praw i teologii. Też roku odwiedził Stanisława Reszkę w Neapolu. Po powrocie do kraju z końcem następnego roku podjął na nowo wykłady w Akademii Krakowskiej. W 1602 inkorporował się do wydziału teologicznego. Od grudnia 1603 pełnił funkcję podkanclerzego, a od 1605 osmiokrotnie piastował godność rektora. W 1612 ufundował Katedrę Języka i Literatury Greckiej. Był dziekanem kościoła św. Floriana, prepozytem kolegiaty Wszystkich Świętych, proboszczem korczyńskim i proszowickim. Przyjaźnił się z Szymonem Szymonowiczem, Sebastianem Petrycym, korespondował z Justusem Lipsiusem. Pisywał utwory okolicznościowe, głównie wierszowane panegiryki (eklogi, elegie, poematy), przerabiał Wergilego i dokonał przekładu z języka greckiego na łacinę dzieła Alberta Wielkiego „Summa philosophiae naturalis”. Przez większość życia związany z Akademią Krakowską, w testamencie dokonał legatów na rzecz Kolegium Większego i Mniejszego oraz ubogich scholarów. Zmarł 18 maja 1615 w Krakowie; pochowany w kościele św. Floriana.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Adonis... ad G. Radivilium ecloga gratulatoria. Kr. 1581 druk. Łazarz Andrysowicz. Przedr. J.G. Boehme w zbiorze: *Poetorum polonorum carmina pastoralia*. Altenburg 1779.

2. Daphnis seu de funere Magni Stephani I, regis Polonorum ecloga. [Kr.] 1588 druk. A. Piotrkowczyk. Przedr. jw. poz. 1.

3. Palaemon seu Promnicum Crasinianum, in tumultu bellico conservatum carmina. Kr. 1589 druk. A. Piotrkowczyk. Przedr. jw. poz. 1.

Poz. 1–3 są alegorycznymi przeróbkami „Eklog” Wergiliusza.

W.A.-Sz.

<http://rcin.org.pl>

4. De pace Sarmatica odae II. Kr. 1589 druk. Łazarz Andrysowicz.

5. Odae tres funebres de laudibus Stanisłai Socolovii. Kr. 1595 druk. Łazarz Andrysowicz.

6. Navis munifica. Ad Petrum Costkam, episcopum Culmensensem. Kr. 1590 Druk. Łazarzowa. Fragn. przedr. T. Glemma; Piotr Kostka. Tor. 1959 *Rocz. Tow. Nauk. w Tor.* 61 (1956) z. 2.

7. Fidus comes ... ad Joannem comitem in Tenczyn. Kr. 1601 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. przy: Justii Lipsii ... epistolae duae, Kr. 1602 druk. A. Piotrkowczyk.

8. Quaestio de angelis. Kr. 1602 druk. A. Piotrkowczyk. Rozprawa teologiczna.

Przekłady

9. Alberti Magni... Summa philosophiae naturalis. Kr. 1587 druk. A. Rodecki.

Przekł. z jęz. grec. na łac.

Przekł. pol.: Przedmowa do „Sumy filozofii naturalnej”. Tłum. J. Czerniatowicz. *700 lat myśli pol. XVI w.* (1978).

Obszerne streszcz. utworów poz. 1–9 podaje Z. Węclewski: Szlacy w Polsce. Cz. 2. Lw. 1879 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.* Dod. do *Gaz. Łw.*

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

Z. WĘCLEWSKI: Szlacy w Polsce. Cz. 2. A.S., rektor Akademii Krakowskiej. Lw. 1879 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.* — K. HECK: Sz. Szymonowicz, jego życie i dzieła. T. 2. Kr. 1903 s. 171–178. — A. BIRKENMAJER: Krakowskie wydania tak zwanej philosophia pauperum Alberta Wielkiego. *Edibris* 6 (1924) s. 19–31. — M. BERGMAN: Sielanki A.S. a Vergilius. *Streszcz. Referatów Sekcji Nauk. Zjazdu Kłasyków Filol. w Pozn.* 1929. Lw. 1929; toż wersja łac. *Acta Congressus Philologorum Terrarum Slavicarum Posnaniae* 1929. Lw. 1930. — B. NADOLSKI: Nauczanie greczyzny w Polsce w XVI w. *Minerva Pol.* 2 (1929). — H. BARYCZ: Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu. Kr. 1935. — B. NADOLSKI: Poezja polsko-łacińska w dobie Odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*. T. 4. Wwa 1956. — W. ROESSEL: Der letzte Rektor von Format im alten Krakau, A.S. W: Deutsch-polnische Nachbarschaft. Würzburg 1957. — J. BRODAK, S. DROZDOWSKI: Dwa utwory śląskie o bitwie pod Bieczyną. *Kwart. Opol.* 1958 nr 2. — J. STARNAWSKI: Siedemnastowieczne biografie pisarzy śląskich, A.S. *Zaranie Śląskie* 1963 nr 3. — W. URBAN: Akademia Krakowska w dobie reformacji i wczesnej kontroformacji (1549–1632). *Dzieje Uniw. Jagiel.* T. 1. Kr. 1964. — A. LEWICKA-KAMIŃSKA: Biblioteka Jagiellońska w l. 1492–1655. *Hist. Bibl. Jagiel.* T. 1. Kr. 1966. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1967 (prwdr. 1946). — H. BARYCZ: W blaskach epoki Odrodzenia. Wwa 1968. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Pol-

sce. Zygmunt III. Wwa 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. RECHOWICZ: Wydział Teologiczny Akademii Krakowskiej. *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 2. Lubl. 1975. — *Śląski Korbuz*. T. 2. Wr. 1980. — E. OZOROWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — M. CHACHAJ: Dzieje opinii A.S. o talencie poetyckim własnym i Sz. Szymonowicza. *Folia Bibliologica* 40/41 (1992/93) s. 7–12. — L. HAJDUKIEWICZ, *Pol. słownik biogr.* 35 (1994).

LT.

SEKLUCJAN Jan ok. 1515 (po 1509) – 1578

Inne formy imienia i nazwiska: Jan z Siekluk; Joannes Seclucianus; Seclucian; Seklucjan.
Zwany też: Joannes baccalaureus.

Urodzony ok. 1515 (najwcześniej w 1510); pochodził zapewne z Siekluk w Radomskiem, prawdopodobnie z rodziny chłopskiej. W 1536 immatrikułował się na uniwersytecie w Lipsku i tam uzyskał bakalaureat nauk wyzwolonych. Pod koniec 1538 objął funkcję pisarza przy urzędzie celnym w Poznaniu. Wkrótce nawiązał współpracę z Andrzejem Samuelem, byłym dominikaninem, szerzącym nowinki religijne; zapewne pod jego wpływem przyjął wyznanie luteranckie (ewangelicko-augsburskie), które przez całe życie gorliwie propagował. Naraziwszy się władzom kościelnym, zagrożony wyrokiem biskupim, skorzystał z pobytu księcia Albrechta u kasztelana Andrzeja Górki, który już wcześniej otaczał go swą opieką, i w 1543 wyjechał do Królewca. Obciążony banicją, usiłował uzyskać przebaczenie królewskie. Dzięki usilnym zabiegom otrzymał w styczniu 1544 glejt, za którym przybył na walny sejm do Piotrkowa. Ponieważ w rzeczywistości nie zamierzał odwołać swoich przekonań religijnych, sprawa przybrała obrót niepoemyślny i S. jakiś czas ukrywał się w Polsce, a z końcem roku ponownie udał się do Królewca, tym razem już na stałe. Wpisał się do albumu świeżo powstałej tam Akademii, złożył egzamin uprawniający go do pełnienia obowiązków kaznodziei w Królewcu z zaleceniem szerzenia nowowierstwa wśród ludności polskiej (S. nie znał dobrze języka niemieckiego). W ciągu 35 lat pobytu w Królewcu rozwinął szeroką działalność pisarską i niezwykle energiczną działalność wydawniczą. Jego druki kolportowano także w Polsce. Sam dobierał pisarzy i tłumaczy, których dzieła wydawał (osobiście był w Krakowie w 1548 oraz w Toruniu i Wilnie); ubiegał katolików w inicjatywach wydawniczych (tzw. Katechizm mniejszy, tzw. Katechizm większy, Nowy Testament). Z pomysłem dla siebie skutkiem przeprowadził polemikę na temat poprawności języka z Janem Sandeckim-Maleckim (zapoczątkowaną wydaniem tzw. Katechizmu mniejszego), ogłosił

przedpłatę na mający ukazać się pierwszy drukowany przekład Nowego Testamentu, potrafił wyjednać u księcia Albrechta specjalne dla siebie przywileje. Do wydawanych dzieł (ok. 20) dodawał własne przedmowy, co sprawiło, iż przez wiele lat przypisywano mu cudze prace. W 1551 poślubił Annę, córkę Jerzego Feniga, księgarza poznańskiego. Zmarł wiosną 1578 w Królewcu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wyznanie wiary chrześcijańskiej. B.m.r. [prawdopodobnie Królewiec 1544 druk. J. Weinreich]. Wyd. kryt. oprac. H. Kowalska i S. Rospond, Wwa 1972 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych*, 10. Unikat Bibl. PAN w Gdańsku.

2. Katechizmu tekst prosty dla prostego ludu. Królewiec 1545 [właśc. 1544] druk. J. Weinreich. Przedr. w transliteracji S. Rospond: Druki mazurskie XVI w. Olsztyn 1948.

Tzw. Katechizm mniejszy, wzorowany na F. Melanchtona: *Handbüchlein...* 1524, lub M. Lutra: *Enchiridion pium precationum* 1529.

3. Catechismus, to jest nauka naprzędniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu, o wierze krześcijańskiej. Królewiec 1547 druk. J. Weinreich. Wyd. nast.: pt. Catechismus, to jest krótka a prosta (starej wiary chrześcijańskiej) nauka... K temu przydana krótka nauka czytania i pisania. Item Oeconomia albo nauka wszelkiego stanu ludziom potrzebna z Pisma Świętego. Królewiec 1549; pt. Catechismus, to jest dziecinna a prosta nauka chrześcijańskiej wiary... Przydana też jest na ostatku Oeconomia każdemu człowiekowi przynależąca. Królewiec 1556 druk. J. Daubmann; też 1568.

Nauka czytania i pisanie (z ed. 2) faksymile wyd. Z. Czarnecki. Kr. 1884; też wyd. fototyp. *Die altpolnischen Orthographien des 16. Jahrhunderts*. Wyd. i oprac. S. Urbańczyk, R. Olesch. Köln-Wien 1983; – Do czytelnika upomnienie (dedykacja z ed. pierwszej) przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927; też przedr. w Kochański. *Poezja Mazur i Warmii*. Wwa 1949. Tzw. Katechizm większy.

Unikat wyd. 2. Bibl. Nar. sygn. XVI.O.6247.

4. Rozmowa o pogrzebie krześcijańskim i papięskim. Królewiec 1547.

Dialog wierszowany.

Egz. nie zachował się.

5. Student. Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremoniach a ustawach kościelnych. Królewiec ok. 1548 lub 1549 druk. J. Weinreich. Wyd. 2 Królewiec 1549 lub 1550 druk. A. Augędecki. Zachowany fragm. wyd. 1 przedr. Z. Celichowski: Trzy nieznanne dialogi z wieku XVI. Pozn. 1899; fragm. przedr. W. Kochański, jw. poz. 3; zachowany fragm. wyd. 2 przedr. W. Wydra: Nieznane seklucjanianum. *Studia Polon.* 18/19 (1990/91) s. 293–303.

Wyd. całości W.R. Rzepka, W. Wydra, wstęp M. Adamczyk. Kórnik 1994.

Dialog wierszowany.

Fragm. druku: Bibl. Kórnik. sygn. Cim. 0.282; inny fragm. w Státni Vědecké Knihovny, Brno, klocek sygn. ST 1–720.084.

6. [Pokusy szatańskie albo Rozmowa szatana z grzesznikiem]. Królewiec 1549 druk. J. Weinreich. Zachowany fragm. (bez karty tyt.) przedr. Z. Celichowski, jw. poz. 5.

Dialog wierszowany.

Fragm. druku zdefekt. Bibl. Kórnik. sygn. Cim. 0.281.

Prace edytorskie

7. Oeconomia albo gospodarstwo. To jest nauka, jako się wszelki krześcijański człowiek w gospodarstwie sprawować ma. Królewiec 1545 druk. J. Weinreich. Przedr. (jako dzieło S.) Z. Celichowski. Kr. 1890 *BPP* nr 9.

Unikat Bibl. Kórnik.

8. Regius Urbanus: Pocieszenie przeciw rozpaczom dla grzechów człowiekowi grzesznemu pożyteczne. Wyd. 2 Królewiec 1549 druk. J. Weinreich. Autorstwo tłumaczenia wg W. Wydry.

9. Pieśni duchowne a nabożne. Królewiec 1547 druk. J. Weinreich. Wyd. nast. Pieśni duchowne a nabożne nowo zebrane i wydane. Królewiec 1550 druk. J. Weinreich. Przedr. (ed. pierwszej) T. Wierzbowski. Wwa 1897 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVIII w.* z. 8.

Zbiór 35 pieśni zebranych z różnych źródeł. Tu trzy pieśni S. Pierwszy w jęz. pol. kancjonal różnowierczy.

Egz. wyd. 2 w Státni Vědecké Knihovny w Brnie, klocek sygn. ST 1–720.084.

10. M. Rej; Kupiec. Królewiec 1549 druk. A. Augędecki.

11. Narzekanie smutnej Matki Korony Polskiej. Królewiec 1549.

Egz. nieznanne.

12. Historia żalosna a straszliwa o Franciszku Spierze... Tłum. pol. S. Murzynowskiego. Królewiec 1550 druk. A. Augędecki; wyd. nast. S. Małłek, F. Pełowski. Olsztyn 1974.

Tu również wiersz S. pt. Napominanie.

Unikat Bibl. Tow. Nauk. w Płocku.

13. Ewangelia Święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego... Przytem jest przydana nauka czytania i pisanie języka polskiego. Tłum. pol. S. Murzynowskiego. Królewiec 1551 druk. A. Augędecki.

Pierwsze druk. tłum. w jęz. pol. tej części Nowego Testamentu.

Egz. z poprawkami korektorskimi J. Sandeckiego-Maleckiego Bibl. UW.

14. Testamentu Nowego część pierwsza... Przytem przydana jest nauka czytania i pisanie języka polskiego. Tłum. pol. S. Murzynowskiego. Królewiec 1551 druk. A. Augędecki. Fragm. Dedykacji do Zygmunta Augusta przedr. W. Taszycki: Obroń-

cy języka polskiego. Wr. 1953 BNI, 146; przedmowę Ku czytelnikowi chrześcijańskiemu przedr. M. Wiszniewski: *Hist. lit. pol.* T. 6. Kr. 1844 s. 553–554.

Unikat Bibl. Ossol.

Nauka czytania i pisanie odmienna od wersji zamieszczonej przy Katechizmie większym, poz. 3.

15. Testamentu Nowego część wtóra a ostateczna. Tłum. pol. S. Murzynowskiego. Królewiec 1552 druk. A. Augezdecki.

16. Testament Nowy zupełny. Tłum. pol. S. Murzynowskiego. Królewiec 1553 druk. A. Augezdecki. Wyd. nast.: Królewiec 1554; Królewiec 1555. Unikat Bibl. Nar. sygn. XVI – Qu. 218.

17. G. Orszak: Postylla polska domowa. Królewiec 1556 druk. A. Augezdecki.

Tu również: Przedmowa, Katechizm mniejszy z 1545 i fragm. tzw. Katechizmu większego oraz kilkanaście kazań S. Fragn. przedr. S. Rospond: *Studia nad językiem...*, zob. Opracowania 1949.

Pierwsza druk. postylla w jęz. pol.

18. Erazm z Rotterdamu: Rycerstwo chrześcijańskie a żywot duchowny. Tłum. pol. Wojciecha z Nowego Miasta. Królewiec 1558 druk. J. Daubmann. Przedmowę przedr. I. Warmiński, zob. Opracowania 1906.

Unikat zdefekt. Bibl. Czart. w Kr.

19. [Przygotowanie chrześcijańskie ku śmierci a wyprowadzenie do wiecznego żywota]. Tłum. pol. Wojciecha z Nowego Miasta. Królewiec 1558 druk. J. Daubmann. Fragn. dedykacji S. do Jana Lutomirskiego przedr. I. Warmiński, jw. poz. 18.

20. Modlitwy nabożne, których chrześcijańscy ludzie i dziaćki ich używać mają. Tłum. pol. Wojciecha z Nowego Miasta. Królewiec 1559 druk. J. Daubmann.

Unikat Bibl. Czart. w Kr.

21. Pieśni chrześcijańskie dawniejsze i nowe, których chrześcijani (tak w kościele jak i doma) używać mają. Królewiec 1559 druk. J. Daubmann. Przedr. i oprac. zob.: *Kolędy polskie*. T. 1–2. Wwa 1966; *Polskie pieśni pasyjne*. T. 1–2. Wwa 1977. Zbiór 92 pieśni różnych autorów, m.in.: M. Reja, A. Trzecińskiego, J. Lubelczyka, B. Wojewódki, obejmuje również pieśni ze zbioru z 1547 (por. poz. 9). Dołączone są również nuty Wacława z Szamotuł i in. oraz nowe pieśni S.

22. W. Wannius: Praktyka o mszej... co o niej a jako rozumieć mamy. Tłum. pol. Wojciecha z Nowego Miasta. Królewiec 1559 druk. J. Daubmann.

23. Flinsbach Cunmannus: Dzień sądny a skonczenie tego świata, kiedy ma być. Królewiec b.r. druk. J. Daubmann.

Tłum. pol. prawdopodobnie Wojciecha z Nowego Miasta. Unikat Bibl. Czart. w Kr.

Wydanie zbiorowe

24. Wybór pism. Oprac. i wstępem poprzedził S. Rospond. Olsztyn 1979 *Lit. Warmii i Mazur w Dawnych Wiekach*.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

I. WARMIŃSKI: Andrzej Samuel i J.S. Pozn. 1906. — K. KOLBUSZEWSKI: Postyllografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921. — W. NEUMANN: Studien zum polnischen frühreformatorisches Schrifttum. 1: Die Katechismen von 1545 und 1546 und die Polemik zwischen S. und Maletius. Leipzig 1941. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Zarys dziejów piśmiennictwa polskiego w Prusach Wschodnich. Wwa 1946. — W. KOCHANŃSKI: Poezja Mazur i Warmii. Wwa 1949. — S. ROSPOND: Studia nad językiem polskim XVI w. Wr. 1949. — B. GOLKA, M. KAPŁ, Z. KŁOS: Z dziejów drukarstwa polskiego. Wwa 1957. — L. JARZĘBOWSKI: Fragmenty trzeciego wydania „Katechizmu” S. z 1556 r. *Zesz. Nauk. UMK. Nauki Hum.-Społ.* z. 7 (1962) s. 3–10. — *Drukarze dawnej Polski*. T. 4. Wr. 1962 s. 19–26, 81–82, 218–219, 251–254, 454–457. — W. CHOJNACKI: Bibliografia polskich druków ewangelickich Ziemi Zachodnich i Północnych. 1530–1939. Wwa 1966. — R. MAZURKIEWICZ: O melodjach kancjonalów J.S. z 1547 i 1559. *Przyczynek do dziejów chorału protestanckiego w Polsce*. Wwa 1967. — M. KOSSOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Pozn. 1968. — *Enc. wiedzy o książce*. Wr. 1971. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J.R. FLIGGE: Herzog Albrecht von Preussen und der Ossianismus 1552–1568. Bonn 1972. — I. KWILECKA: *Wielkop. słownik biogr.* Pozn. 1981. — T. WOJAK: J.S. – Życie i dzieło. *Rocz. Teolog.* 26 (1984) z. 1–2, 27 (1985) z. 1. — J.T. MACIUSZKO: Ewangelika postyllografia polska XVI–XVIII w. Wwa 1987. — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus książęcych i Ziemi Malborskiej od pol. XV do końca XVIII w. Olsztyn 1988. — M. WOJAK: Tekstowe realizacje kategorii osoby a relacje nadawca – odbiorca w dialogowych utworach literackich. *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*. Wr. 1988. — W. SZELIŃSKA: Książka Erazma z Rotterdamu w środowisku krakowskim w XVI w. Kr. 1990. — A. FREJLICH: Protestantki mit bezobrazowych początków chrześcijaństwa w Polsce na marginesie protestancko-katolickiej dyskusji na temat kilku obrazów. *Spr. PTPN* nr 110 (1993) s. 221–229. — J. MAŁEŁEK: *Pol. słownik biogr.* 36 (1995). — T. WITCZAK: Cenne sekulizacje. *Pozn. Studia Polon.* S. Lit. t. 3 (1996) s. 307–312. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Cenzura w dawnej Polsce. Wwa 1997.

LT.

SEMENENKO Piotr 1814–1886

Urodzony 29 czerwca 1814 w Dzieciolowie koło Tykocina (woj. białostockie); syn Mikołaja, kapitana wojsk rosyjskich, zruszczonego szlachcica polskiego wyznania prawosławnego, i Katarzyny z Zielińskich. Nauki początkowe pobierał w szkole misjonarzy w Tykocinie, gdzie wbrew woli rodziny przyjął wiarę katolicką. W 1825 kontynuował naukę w Białymstoku, Rosieniach i Krozach na Żmudzi. Po uzyskaniu matury rozpoczął w 1830

studia na Uniwersytecie Wileńskim. Niebawem został aresztowany za działalność patriotyczną. Po uwolnieniu przebywał w Rosieniach. Na wiosnę 1831 wziął udział w powstaniu listopadowym jako żołnierz artylerii pieszej. Po upadku powstania przeszedł z korpusem Antoniego Giełguda do Prus, gdzie był krótko internowany w obozie pod Królewem. W 1832 udał się do Francji. Przebywał w zakładzie dla emigrantów w Besançon, później w Châteauroux, gdzie był sekretarzem radykalnego Towarzystwa Wzajemnego Oświecenia. Wygłaszał odczyty na temat historii powszechnej i religii. W 1833 został członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Wydalony z Châteauroux przez policję, ukrywał się w Paryżu. Należał do tajnego związku karbonariuszy i pisywał artykuły do czasopism francuskich (1833–35), m.in. do *Tribune*. W 1834 był jednym z założycieli i współpracowników pisma *Postęp* (tu m.in.: „O narodowości”, 1834 arkusz 4–5). Zbliżył się do Bogdana Jańskiego i pod jego wpływem stał się gorliwym katolikiem. Od 1835 należał do pierwszych członków założonej przez B. Jańskiego katolickiej Służby Narodowej. W 1836 był współzałożycielem tzw. „Domku Jańskiego”, z którego później rozwinął się zakon zmartwychwstańców. Razem z Hieronimem Kajsiwiczem rozpoczął studia teologiczne w College St. Stanislas, od jesieni 1837 kontynuował je w Collegium Romanum w Rzymie. Zarabiał na utrzymanie pracą w sierocińcu. W 1841 uzyskał stopień doktora teologii i niebawem przyjął święcenia kapłańskie. W 1842 wraz z H. Kajsiwiczem założył w Rzymie Zgromadzenie Zmartwychwstania Pańskiego. Był jego przełożonym do 1845 i później w 1873–86. Wyjeżdżał do Paryża celem zwalczania towianizmu. Założył polską misję dla opieki nad emigrantami. W 1843 spotkał się z Adamem Mickiewiczem, a w 1845 w Rzymie poznał Cypriana Norwida. W 1847–48 przebywał na leczeniu w Tunisie. W 1851 krótko kierował Szkołą św. Jacka w Montmorency, następnie wyjechał do Rzymu i tu współpracował z H. Kajsiwiczem, przełożonym generalnym zakonu zmartwychwstańców. Drukował rozprawę z zakresu filozofii i teologii w *Przeglądzie Poznańskim* (1852–64). Piastował kilka godności kościelnych. W 1866 został rektorem Collegium Polonicum w Rzymie, do którego założenia bardzo się przyczynił. Odbyszał częste podróże do kraju, głównie do Wielkopolski i Galicji, zbierając ofiary na potrzeby kolegium i prowadząc działalność misyjną. W 1869–86 przysyłał, najczęściej anonimowo, „Korespondencje z Rzymu” do *Czasu*. Głosił z dużym powodzeniem w różnych miastach Europy kazania i rekolekcje po polsku, włosku i francusku, część tych kazań ogłoszono drukiem. Stworzył własny system filozoficzny. W 1873

otrzymał nominację na konsultora Kongregacji św. Oficjum. W 1885 wraz z Ignacym Domeyką odbył podróż do Ziemi Świętej. Zmarł na zapalenie płuc 18 listopada 1886 w Paryżu; pochowany w grobowcu zgromadzenia zmartwychwstańców w Rzymie, skąd w 1956 przeniesiono zwłoki do kościoła Zmartwychwstania Pańskiego. W 1951 rozpoczęto w Rzymie jego proces beatyfikacyjny.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przeciwno cerkwi rosyjskiej, prawda o Kościele Bożym i o Kościele rosyjskim. Paryż 1843. Wyd. nast. Paryż 1858.

2. Towiański et sa doctrine jugée par l'enseignement de l'Eglise. Paris 1850. Streszcz. w jęz. pol. pt. Przeciw błędom Andrzeja Towiańskiego. Kazanie... Pozn. 1858 odb. z *Przegl. Pozn.* Wyd. nast. Pozn. 1868.

Tu dołączony przekł. łac. rozprawy A. Towiańskiego: Biesiada z Janem Skrzyneckim dnia 17 stycznia 1841 roku w Brukseli. Wyd. wraz z tekstem franc.: Banquet du 17 janvier 1841. Paris 1849.

3. Obraz słowa polskiego i jego odmian. Pozn. 1852 odb. z *Przegl. Pozn.*

4. O magii, a w szczególności o stolikach nauk dwie. Pozn. 1857 odb. z *Przegl. Pozn.*

5. Biesiady filozoficzne. Pozn. 1859 odb. z *Przegl. Pozn.*

6. Ojciec nasz. Ciąg nauk. Obszerne fragm. *Przegl. Pozn.* 1861 t. 32 – 1862 t. 33; całość wyd. Kr. 1896.

Przekł. ang. 1954–56.

7. O miłości Ojczyzny. Kazanie... Pozn. 1864 odb. z *Przegl. Pozn.*

8. Mowa pochwalna na cześć św. Cyryla i Metodego, apostołów słowiańskich, miana wśród uroczystych obchodów w Rzymie w kościele św. Klemensa dnia 3 lipca 1881 r. Kr. 1881 odb. z *Czasu*. Przekł. franc. 1882.

9. Credo: Chrześcijańskie prawdy wiary, które wykladał w katedrze lwowskiej w maju 1885 roku... Lw. 1885. Wyd. 2 Kr. 1907.

10. Wyższy pogląd na historię Polski. (Myśl Boża w jej dziejach). Kr. 1892.

11. Mistyka ułożona podług nauk konferencyjnych. Kr. 1896. Wyd. nast.: Kr. 1904; pt. Życie wewnętrzne podług nauk konferencyjnych. Z przedmową J. Teodorowicza. Lw. 1931.

Przekł. ang. 1933 (fragm.).

12. Dziennik [pisany 1851–86]. Rzeczy polskie i słowiańskie. Wybrał E. Elter, przypisami opatrzył P. Naruszewicz. Rzym 1955.

Przekł. ang. 1953.

Ponadto kazania i inne pisma treści religijnej; najobszerniejszy zbiór: Kazania na niedziele i święta roku kościelnego. T. 1–2. Lw. 1913.

P. SMOLIKOWSKI: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1-4. Kr. 1892-96. — TENŻE: Historia Kolegium Polskiego w Rzymie. Kr. 1896. — L. GADON: Emigracja polska. T. 3. Kr. 1902. — F. GABRYL: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 2. Wwa 1914. — P. SMOLIKOWSKI: Ks. P.S. jako filozof, teolog, asceta i mistyk. Chługo 1921. — W. KWIATKOWSKI: La vita di padre P.S. CR. Roma 1953. — F. GERMAN: Dziennik ks. P.S. CR. Znak 1958 nr 49. — A. KADLER, I. RACZYŃSKA: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. Wwa 1960 [tu bibliogr. prac P.S.]. — W. KOSIŃSKI: Duch na czasie. T. 1: Sługa Boży P.S. CR w młodości swojej. Rzym 1961. — E. JABLŃSKA-DEPTUŁA: O.P.S. Znak 1966 nr 144. — *Kronika życia i twórczości Mickiewicza 1840-1844* (1968). — J. KELLER: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Kronika życia i twórczości Mickiewicza 1844-1847* (1975). — J. MRÓWCZYŃSKI: Wprowadzenie do źródeł historii i duchowości zmartwychwstańskiej. Rzym 1977 [tu bibliogr. prac P.S.]. — H.E. WYCZAŃSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — T. KASZUBA: S. koncepcja filozofii jako racjonalnego poznania. Rzym 1985. — K. RUTKOWSKI: Stos dla Adama albo kacerze i kapłani. Studium w czternastu odsłonach o sporze zmartwychwstańców z towarzyszykami. Wwa 1994. — B. MICEWSKI: *Pol. słownik biogr.* 36 (1995/96).

H.G.

SEDZICKI Franciszek 1882-1957

Urodzony 11 marca 1882 w Wieżycy (pow. kościerski), w rodzinie chłopskiej; syn Jana i Elżbiety z Kropidłowskich. Nauki początkowe pobierał w szkołach w Sarnach, Rotembarku i Kościerzynie, następnie przez pięć lat kształcił się w kościerskim gimnazjum niemieckim. Mieszkał w Kościerzynie i uczestniczył w pracy kulturalno-społecznej środowiska polskiego. W 1905 debiutował wierszem kaszubskim „Franc”, ogłoszonym w *Gazecie Gdańskiej*, do której przysyłał także korespondencje. Po strajku dzieci szkolnych opublikował w 1906 w *Gazecie Gdańskiej* wierszowany protest pt. „Pieśń dzieci polskich cierpiących za sprawę religii w szkołach pruskich”. W 1908-10 pracował w redakcji *Gryfa*, w 1909 był współzałożycielem Towarzystwa Czytelni Polskiej. Brał udział w zjazdach pisarzy młodokaszubskich w Kościerzynie w 1910 i w Gdańsku w 1912. W tymże roku przeniósł się do Grudziądza, gdzie zajmował się działalnością publicystyczną i literacką, współpracował m.in. z *Krajem* i *Gazetą Grudziądzką*. Liczne utwory pisał gwara kaszubską, wykorzystywał też motywy kaszubskiego folkloru. W 1918-19 był nauczycielem prywatnym języka polskiego w Gdańsku. W 1924 został współredaktorem *Dziennika Starogardzkiego*,

redagował też *Słowo Pomorskie* i *Gazetę Narodową* w Toruniu, od 1926 *Dziennik Pomorski* w Chojnicach wraz z dodatkiem literacko-oświatowym *Niwa Pomorska*. W 1927-28 pracował w redakcji wychodzącego w Sopocie czasopisma *Fale*. W 1935 zamieszkał ponownie w Gdańsku. Był sekretarzem Gminy Polskiej, redagował jej tajny biuletyn *Gryf*. W 1937 otrzymał Srebrny Wawrzyn PAL. W latach okupacji ukrywał się, będąc zarazem łącznikiem kaszubskiej grupy partyzanckiej. Po II wojnie światowej pracował w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku. W 1951 otrzymał nagrodę literacką Gdańska, w 1956 Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. Był członkiem Związku Literatów Polskich. Zmarł 19 kwietnia 1957 w Gdańsku-Wrzeszczu; pochowany na cmentarzu na Srebrzysku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dumki z kaszubskich pól. Kościerzyna 1911. Skonfiskowane przez cenzurę niem.
2. Wiatr zawał od pomorskich stron... [Poezje]. Wwa 1918.
3. Cień matki. Opowieść współczesna dla ludu. Tor. 1925.
4. Jak Grzela Werock został cesarzem. B.m.r. [ok. 1925].
5. Szczęście. Tor. [1925].
6. W walce o wolność Pomorza. Opowieść z czasów Świętopelka Wielkiego, księcia Pomorza, opisana wierszem. [Tor.] 1926.
7. W cudowną noc gwiazdkową. Pelplin 1928. *Czytelnia „Pielgrzyma”* z. 1-2. Wyst. Tor. Szopka kaszubska.
8. Widmo. Szkic dramatyczno-powieściowy, osnuty na tle stosunków pomorskich w czasie przedwojennym. Pelplin 1928 odb. z *Pielgrzyma*.
9. Jaromar. Powieść romantyczno-rycerska z epoki Świętopelka Wielkiego, księcia Pomorza, opisana wierszem. Gdańsk-Tor. [1930].
10. Głos przestrogi. Kilka uwag w sprawie kaszubskiej. Pelplin 1936 odb. z *Gonia Pom.*
11. Szumiało nam polski morze. [Dramat]. Kartuz 1939. Cały nakł. skonfiskowany w czasie okupacji niem.
12. Z kaszebskiej niwy. Wiersze wybrał, wstępem i objaśnieniami opatrzył L. Roppel. Wejherowo 1949. Druk powielony na prawach rkpsu.
13. Jestem Kaszubą. Wybór utworów. Oprac. i wstęp L. Roppel. Wwa 1956. Tu m.in.: Godka o Januszu Skwierku nóstawniejszym grajku kaszubskim (wyd. osob. [skróc.] Stargard 1923).
14. Baśnie kaszubskie. Wwa 1957. Wyd. nast.: oprac. L. Roppel. Gdańsk 1979; Gdańsk 1987.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1965).

Prace edytorskie

15. H. Derdowski: O panu Czorlińskim, co do Pucka po sece jachol. Kościerzyna 1911.

Mater. dot. S. znajdujących się w Bibl. PAN w Gdańsku.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

P. GRZEGORCZYK. *Kultura i Społeczeństwo* 1958 nr 3. — [R. GÓRSKI] (rg). *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — W. WIRTH. *Kalendarz Gdański na r. 1972*. Gdańsk 1971 s. 239–244. — J. DRZEŹDŹON: Sylwetki poetów kaszubskich. W: Piętno Smetka. Gdańsk 1973. — TENŻE: F.S. *Ludzie Pomorza*. Gdańsk 1977. — Z. NOWAK: Biblioteczny epizod w życiu i twórczości F.S. *Zesz. Nauk. UGd. Prace Hist.-Lit.* 1987 nr 12/13. — E. BREZA: *Polszczyzna F.S. (1882–1957)*. *Tamże. Prace Językozn.* 1989 nr 15. — RED. *Pol. słownik biogr.* 36 (1995).

W.A.-Sz.

SĘDZIWIÓJ Michał **1566–1636**

Inne formy nazwiska: Sandivogius; Sendivogius; Sendivog; Sendyvoj; Sendymir; Sendzivogius.

Urodzony 2 lutego 1566 w Łukowicy koło Nowego Sącza, w rodzinie wywodzącej się z Jableczny na Morawach; syn Jakuba, niezbyt zamożnego szlachcica pochodzącego z rodu Sędzimirów herbu Ostoją, i Katarzyny Pielszówny z Rogów (wg innych przekazów: syn Jakuba z nieprawego łoża). Nazwiska Sędziwój zaczął używać po 1598. Otrzymał staranne wykształcenie, początkowo w jakiejś szkole klasztornej w Krakowie, a potem zapewne na Akademii Krakowskiej. Studiował filozofię, retorykę, teologię, a od najmłodszych lat interesował się geometrią, astronomią i mechaniką. Na dalszy przebieg jego zainteresowań i studiów wywarł duży wpływ Mikołaj Wolski, starosta krzepicki, a później marszałek wielki koronny, który finansował jego badania alchemiczne i podróże naukowe. Poznał państwo moskiewskie, Szwecję, Anglię, Hiszpanię, Portugalie, Niemcy i Czechy. Odbił podróż na Wschód, by zgłębić tajniki alchemii; był w Grecji, we Włoszech i Konstantynopolu. Studiował w Lipsku (1590), Wiedniu (1591) i Altdorfie (1594–95), gdzie zetknął się i zaprzyjaźnił ze sławnym alchemikiem Aleksandrem Setonem. Około 1590 poślubił Weronikę Stieberin z Frankonii. W 1595 wraz z rodziną udał się na dwór w Pradze, który był głośnym ośrodkiem badań alchemicznych. Pracował również jako lekarz, uzyskując i w tej dziedzinie znaczny rozgłos, lecz można przypuszczać, iż głównym jego zadaniem na dworze hradebskim były misje dyplomatyczne między Zygmuntem III a Rudolfem II, który mianował go nadwor-

nym konsyliarzem, a w 1598 obdarował tytułem radcy dworskiego. Po śmierci żony w 1599 wrócił do Polski. Jako radca i sekretarz króla Zygmunta III otrzymał zlecenie interwencji w sprawie moldawskiej. W tym celu udał się ponownie do Pragi (1600) i przebywał tam do 1604, kilkakrotnie wyjeżdżając do kraju. W 1603 na dworze Chrystiana II przeprowadził pomyślnie akcję uwolnienia uwięzionego A. Setona. W 1605, podczas pobytu na dworze księcia Fryderyka witemberskiego w Stuttgarcie, został obrabowany z alchemicznych substancji, kosztowności i bezpodstawnie oskarżony przez nadwornego alchemika J.H. Mühlenfelsa. Uwolniony dzięki interwencji królewskiej, powrócił do Krakowa i przez pewien czas dokonywał doświadczeń w laboratorium urządzonym u M. Wolskiego w Krzepicach pod Częstochową. W 1616 przebywał w Marburgu, gdzie u Jana Hartmana prezentował wyniki swych badań. W 1623 był w Padwie; pogłębiał tam wiedzę medyczną i nawiązał kontakty z Janem Brożkiem. Od 1619 pełnił stałą służbę na dworze Ferdynanda II w Wiedniu, który w 1626 mianował go swym radcą rzeczywistym. S. od chwili opublikowania swych 12 traktatów (*„De lapide philosophorum”*, 1604) cieszył się ogromną sławą. Podpisywał się pseudonimami: Angelis doce mihi ius; Carnob; Cosmopolita; Divi Leschi genus amo; Helicantharus Borentius (Borelias); Le Cosmopolite; Scotus; Sidon; Sitionius; Southoneus; Sydon. Rozprawy jego uzyskiwały niebywałą liczbę wydań. Tłumaczono je współcześnie na język niemiecki, angielski, francuski i czeski. O kontakty z nim zabiegali uczeni, a dwory europejskie starały się go pozyskać zarówno ze względu na niepowąszdnią wiedzę chemiczną i medyczną, jak i talenty dyplomatyczne. Poeci dedykowali mu swe utwory, a postać jego stała się w XIX w. tematem kilku dramatów i powieści. W 1630 otrzymał od Ferdynanda II dwa najbogatsze majątki w księstwie karniowskim: Krawarz i Kouty, oraz dom w Ołomuńcu. Zmarł między 20 maja a 12 sierpnia 1636 w Krawarzu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Operatie elixiris philosophici*. (Powst. 1586–1590). Niedruk. Ogl. z rkpsu R. Bugaj: Nieznany polski traktat alchemiczny M.S. *Przegl. Hist.* t. 56 (1965) z. 2; przedr. tenże: M.S. (1566–1636). *Życie i pisma*. Wr. 1968; tenże pt. *Preparowanie eliksiru filozoficznego*, zob. poz. 9. Rkps – odpis w dawnych zbiorach W. Baworowskiego we Lw. nr 634 II.

2. *Processus super centrum universi seu Sal centrale*. (Powst. ok. 1598). Ogl. J.J. Becher w zbiorze: *Chymischer Glücks-Hafen*. Frankfurt 1682. Wyd. nast.: Norymberga 1718; Halle 1726 i nn.

Znane i wykorzystywane przez uczonych już przed 1682. Przekł. pol.: R. Bugaj; M.S. ... 1968, jw. poz. 1, wyd. nast. w poz. 9.

3. De lapide philosophorum tractatus duodecim. B.m. 1604. Wyd. nast. również pt. *Novum lumen chymicum*: Praga [1604?]; Frankfurt 1604; b.m. 1605 i nn. W XVII–XVIII w. 44 ed. i 9 przedr. w zbiorach pism alchemicznych.

Przekł. pol.: dr Jod [J. Jankowski] pt. *Nowe światło chymiczne*. Wwa 1922 odb. z *Wiedzy Filoz.*; R. Bugaj pt. *Traktat o kamieniu filozofów albo Nowe światło chymiczne*, zob. poz. 9.

Przekł. ang., czes. (rkps Bibl. Nar. w Pradze sygn. III H 20; Literární Archiv Památníku Národního Písémnictví v Praze sygn. 37 N 63), franc., niem., ros.

4. Parabola seu aenigma philosophicum. (1604). Wyd. jako dod. do „De lapide”... zob. poz. 3. Wyd. nast. jw. poz. 3.

Przekł. pol.: R. Bugaj pt. *Parabola albo zagadka filozoficzna*. W: W poszukiwaniu kamienia filozoficznego – o M.S., najsłynniejszym alchemiku polskim. Wwa 1957; toż 1964; przedr. tenże: M.S. ... 1968, jw. poz. 1; wyd. nast. w poz. 9.

5. Dialogus Mercurii, alchymistae et Naturae. Kolonia 1607. Wyd. nast.: Paryż 1608; Kolonia 1610; Kolonia 1612. W XVII–XVIII w. 32 ed. i 9 przedr. w zbiorach pism alchemicznych.

Przekł. pol.: R. Bugaj pt. *Rozmowa Merkurego, alchemika i Natury*, zob. poz. 9.

Przekł.: ang., franc., niem.

6. Tractatus de sulphure. Kolonia [1613?]. Wyd. nast.: Kolonia 1616; Paryż 1618; Frankfurt [1625?]; Strasburg 1628. W XVII–XVIII w. 26 ed. i 6 przedr. w zbiorach pism alchemicznych.

Przekł. pol.: R. Bugaj pt. *Traktat o siarce, drugim pierwiastku natury*, zob. poz. 9.

Przekł.: ang., franc., niem.

7. [Pięćdziesiąt pięć listów z 1616–1639 do nieoznaczonego adresata]. Wyd. J.J. Magnet w: *Bibliotheca Chemica curiosa*. T. 1–2. Genewa 1702; przedr. F. Roth-Scholtz, zob. poz. 8.

Przekł. pol.: R. Bugaj pt. *55 listów filozoficznych*, zob. poz. 9.

Przekł.: franc., niem. Streszcz. franc. i niem. były znane już przed 1702.

Wydania zbiorowe

8. Chymische Schriften. Wyd. F. Roth-Scholtz. Norymberga 1718; Wiedeń 1749.

9. Traktat o kamieniu filozoficznym. Z łac. przełożył, wstęp i komentarze oprac. R. Bugaj. Wwa 1971 (wraz z bibliogr. twórczości).

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

E. OSTACHOWSKI: M.S. (1556–1636). Wwa 1934 odb. z *Arch. Hist. Medycyny*. — TENŻE: M.S. the Polish Alche-

mist. *Archives Internationales d'Histoire des Sciences* (Paris) 1954 nr 28/29. — M. DOBROWOLSKI: Les Savants polonais et leurs contribution à la science mondiale. Wwa 1960. — W. HUBICKI: M. Sendigovius Theory, its Origin and Significance in the Theory of Chemistry. Ithaca–Paris 1962. — W. HUBICKI: Zapomniana teoria. *Problemy* 1966 nr 2 [tu reprodukcja fragm. listu i portretu]. — S. ZAMECKI: *Człowiek i Światopogląd* 1972 nr 10 [rec. ed. „Traktat o kamieniu...” 1971]. — R.J.V. EVANS: Rudolf II and his World. Oxford 1973 [tu inf. o listach M.S. zachowanych w Arch. państw. w Litoměřicach]. — J. PIASKOWSKI: *Kwart. Hist. Nauki* 1973 nr 1 [rec. jw.]. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — S. BRONIEWSKI: M.S., nobilis Polonus vel Cracovia. W: *Spotkania z Krakowem*. Kr. 1975. — *Dictionary of Scientific Biography* (Nowy Jork) 12 (1975). — W. URBAN: Podpisy małopolskich intelektualistów XVI–XVII w. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1986 nr 1/2. — L. SZCZUCKI: Fragmenta Mantuana. *Studia Polon.* 18 (1990/91). — Z. SZYDŁO: The Life and Work of M.S. (1566–1636). London 1991. — R.T. PRINKE: M.S. – pochodzenie, rodzina, herb. *Gens* 2 (1992) s. 33–49. — Z. SZYDŁO: M.S. and the „Status des philosophes inconnus”. *The Hermetic Journal* 1992 s. 72–91. — TENŻE: „Statuty” M.S. *Kwart. Hist. Nauki* 2 (1993) s. 21–39. — TENŻE: Water Which Does Not Wet Hands. The Alchemy of M.S. Wwa 1994 [wraz z bibliogr.] [rec.: R. MIERZECKI. *Kwart. Hist. Nauki* 1996 nr 1]. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 36 (1995).

I.T.

SEKOWSKI Józef 1800–1858

Urodzony 31 marca (19 marca st. st.) 1800 w Anatagołonach koło Wilna; syn Jana, zubożalego szlachcica, i nieznannej z imienia Białorusinki z domu Bujkow. Jego wujem był Gotfryd Ernest Grodeck. Uczył się w gimnazjum w Mińsku, następnie studiował do 1819 na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Wileńskiego. Debiutował w 1817 na łamach *Dziennika Wileńskiego* przekładem fragmentu „Boskiej Komedii” Dantego wraz z „Wiadomością o życiu i pismach” tego poety (t. 6 nr 35). W 1818 należał do Towarzystwa Szubrawców oraz był współpracownikiem *Wiadomości Brukowych* (1818–19). Po ukończeniu studiów w 1819 ożenił się z Marią Rodziewiczówną i dzięki stypendium z sum zebranych wśród społeczności wileńskiej wyruszył w celach naukowych w podróż na Wschód. W 1820 był tłumaczem misji rosyjskiej w Konstantynopolu, następnie przebywał w Turcji, Azji Mniejszej, Syrii, Egipcie i Nubii, skąd nadsyłał korespondencje z podróży, m.in. do *Dziennika Wileńskiego* i *Tygodnika Wileńskiego*. Po powrocie do kraju w 1821 krótko przebywał w Wilnie, skąd przeniósł się na stałe do Petersburga i został tłumaczem w ministerstwie spraw zagranicznych. W 1822 otrzymał katedrę języków wschodnich (języka arabskiego) na uniwersytecie petersburskim, odrzucając ofiarowaną mu wcześniej analogiczną katedrę na Uni-

wersytecie Wileńskim. W 1823 został członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1825 i 1827/28 spotykał się w Petersburgu z Adamem Mickiewiczem; wywarł wpływ na jego utwory o tematyce orientalistycznej. W 1826 wizytował szkoły klasztorne na Białorusi i domagał się usunięcia z programu nauczania historii Polski. W tymże roku otrzymał doktorat na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w 1828 został członkiem rosyjskiej Akademii Nauk. W 1828–33 pracował w komitecie cenzury i współpracował z III oddziałem carskiej policji. Rozwiódłszy się, w 1829 ożenił się z baronówną Adelą Rall. W 1830–36 współpracował z wydawanym w języku polskim czasopiśmie *Balamut Petersburski* (red. 1831–33) i na jego łamach ogłaszał pamflety antypolskie, a po klęsce powstania listopadowego krytykę niepodległościowych dążeń Polaków. Drukował popularne współcześnie satyry, używając pseudonimu Baron Brambeus. W 1832 jego związki ze społeczeństwem polskim uległy zerwaniu — dalsza jego działalność należy do piśmiennictwa rosyjskiego. Był współpracownikiem i redaktorem wydawnictw zbiorowych, m.in. *Nowostelje* (1833–34), *Biblioteka dla Cztienija* (1834–49, red. 1834–38), *Encyklopedyczny leksikon* (1835–39, red. 1838–39), piastując jednocześnie funkcję cenzora. Artykuły z dziedziny orientalistyki pisał w języku francuskim, łacińskim, niemieckim, polskim i rosyjskim. W 1847 otrzymał emeryturę z tytułem zasłużonego profesora. Należał do licznych towarzystw naukowych, m.in. był członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Azjatyckiego w Londynie, Petersburskiej Akademii Nauk. Zmarł 16 marca 1858 w Petersburgu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Collectanea* z dziejopisów tureckich rzeczy do historii polskiej służących, z dodatkiem objaśnień potrzebnych i krytycznych uwag. T. 1–2. Wwa 1824–25.

2. *Supplément à l'histoire générale des Huns, des Turcs et des Mongols, contenant un abrégé de l'histoire de la domination des Uzbeks dans la grande Bukharie, depuis leur établissement dans ce pays jusqu'à l'an 1709, et une continuation de l'histoire de Kharezme, depuis la mort d'Aboul-Ghazi-khan jusqu'à la même époque.* Petersb. 1824.

3. *Karmannaja kniga dla russkich wojnow w tureckich pochodach.* T. 1–2. Petersb. 1828–29. Wyd. 2 Petersb. 1854.

4. *Wielkie posłuchanie u Lucypera. Z pism Barona Brambeusa. Balamut Petersb.* 1832 nr 23. Wyd. osob. Wwa 1835. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1862; wyd. nowe Wwa 1862.

Przekł.: niem. 1833; ros. 1833; serb. (fragm.) 1860.

5. *Fantastyczskie putieszestwija barona Brambeusa.* Petersb. 1833. Wyd. 2 Petersb. 1835. Przedr. w poz. 11 t. 2.

Przekł. pol.: [W. Olechowski] W.O.: *Fantastyczne podróże Barona Brambeusa.* T. 1–2. Wwa 1840.

Przekłady

6. A. Lokman El-Hakim: *Podobieństwa czyli bajki mędrca Lokmana. Z arabskiego przełożone i przypisane Wileńskiemu Towarzystwu Szubrawców przez...* członka tegoż grona. Wil. 1818.

Podp.: TH...

7. J. Morier: *Mirza Hadżi-Baba Isfagani w Londonie. Pierwiod z angielskiego.* Cz. 1–4. Petersb. 1830. Wyd. nast. Petersb. 1845 razem z poz. 8.

8. J. Morier: *Pochodzenia mirzy Hadżi-Baby Isfagani w Piersii i Turcii, ili piersidskij Żilblaz.* Cz. 1–4. Petersb. 1831. Wyd. nast. pt. *Mirza Hadżi-Baba Isfagani.* Soczinienije Moriera. Wolnyj pierwiod. Cz. 1–4. Petersb. 1845 [razem z poz. 7].

Podp.: Baron Brombeus.

9. Mikierija, milskaja lilija. *Pierwiod drewniako egiptyskiego papirusa, najdiennago na grudi odnoj mumii w fiwskich katakombach. S podlinnymi egiptyskimi ilustracijami. Sto russkich litieratorow.* T. 3. Petersb. 1845. Przedr. w poz. 11 t. 5.

Prace edytorskie

10. *Papyri aegyptiacae exemplum, quam in peregrinatione sua repertum Universitati Cracoviensi dono dedit socius eius...* 1826. [Rysował J. Lewicki]. Kr. 1827 [25 egz.]. Wyd. 2 Paryż 1827–28.

Wydanie zbiorowe

11. *Sobranije soczinienij (Barona Brambeusa).* Oprac. P. Sawieljew. T. 1–9. Petersb. 1858–59.

OPRACOWANIA

NK (1972).

J. BIELIŃSKI: *Uniwersytet Wileński (1579–1831).* T. 3. Kr. 1899–1900. — D. KORSAKOW: *Russkij biograficznyj słowar* 18 (1904). — S. MORAWSKI: *W Peterburku 1827–1838. Wspomnienia pustelnika i koszałki kobiałki.* Pozn. [1928]. — W. MICKIEWICZ: *Żywot Adama Mickiewicza.* Wyd. 2. T. 1. Pozn. 1929 (prwdr. 1890). — L. GOMOLIC-KI: *Dziennik pobytu Adama Mickiewicza w Rosji 1824–1829.* Wwa 1949. — J. REYCHMAN: *Zainteresowania orientalistyczne w środowisku mickiewiczowskim w Wilnie i Petersburgu. Szkice z dziejów pol. orientalistyki.* T. 1. Wwa 1957. — A. ZAJĄCZKOWSKI: *Z dziejów orientalizmu polskiego doby mickiewiczowskiej. Szkice z dziejów pol. orientalistyki.* T. 1. Wwa 1957. — S. MORAWSKI: *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825).* Wwa 1959 (prwdr. 1924). — Z. SKWARCZYŃSKI: *Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia.* Łódź 1961. — M. INGLOT: *„Balamut Petersburski” 1830–1836. Zarys mo-*

nografii pisma. *Prace Lit.* 4 (1962). — „Wiadomości Brukowe”. Wybór artykułów. Oprac. Z. Skwarczyński. Wr. 1962 BNI, 178. — L. PEDROTTI: J.J.S. The Genesis of a Literary Alien. Berkeley 1965. — W. KAWIERIN: Baron Brambieus. Istorija O.S., żurnalista, riedaktora „Biblioteki dla czitienija”. Moskwa 1966 (prwdr. 1929). — M. INGLOT: Antysarmacki pamflet carskiego agenta. *Teksty* 1975 nr 3. — L. BAZYLOW: Polacy w Petersburgu. Wr. 1984. — D. PIWOWARSKA: Twórczość J.S. Zapomniana karta z dziejów rosyjskiej prozy XIX-wiecznej. *Polacy w życiu kulturalnym Rosji*. Wr. 1986. — R.W. WOŁOŚZYŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 36 (1995). — A. KUCIAK: „Hańba dla zdrajcy, którego pożeram”. A. Mickiewicz, J.S. i przekładanie Daniego. *Księga Mickiewiczowska. Patronowi Uczelni w dwusetną rocznicę urodzin 1798–1998*. Pozn. 1998.

H.G.

SĘP SZARZYŃSKI Mikołaj ok. 1550 – 1581

Urodzony ok. (raczej przed) 1550 pod Lwowem we wsi Zimna Woda lub Rudne, które były własnością jego ojca Joachima Sępa (Sempa) z przydomkiem Szarzyński, herbu Junosza, podstolego lwowskiego. Miał dwóch młodszych braci, z których Jakub zadbał później o wydanie drukiem spuścizny poety; najmłodszy, Wit, został dominikaninem. Nauki początkowe odebrał prawdopodobnie we Lwowie. Na studia udał się za granicę; 21 maja 1565 wpisał się na uniwersytet w Wittenberdze, a jesienią tegoż roku na Uniwersytet Lipski. Przypuszczalnie podróżował też do Italii (język włoski znał dobrze), być może jako towarzysz Stanisława Strzechowskiego (późniejszego podkanclerzego ziemi lwowskiej, syna Jana, o którym wiadomo, że otaczał pewną opieką rodzinę Sępów). W drugiej połowie 1567 powrócił do kraju. Około 1569/70 przeżył przełom wewnętrzny i dokonał konwersji wyznaniowej z protestantyzmu na katolicyzm. Twórczość poetycką rozpoczął już we wczesnej młodości; wskazuje na to datacja „Nagrobka panu Janowi Strzechowskiemu” z 1567. Według wzmianki Jana Achacego Kmita pisywał nieznaną dziś utwór dla grona przyjaciół z tzw. Rzeczypospolitej Babińskiej. Większość spuścizny poety pozostała niewydana i zaginęła. Drukiem ukazał się 20 lat po zgonie S. niewielki zbiór tekstów, przy czym autorstwo niektórych do chwili obecnej pozostaje sprawą otwartą. Twórczość S. już przez współczesnych była wysoko ceniona. Wyrażała ona duchowy niepokój ludzi schyłku renesansu, obsesję śmierci, zawierała motywy zwątpienia, refleksje nad celowością życia; odznacza się przy tym niezwykłym kunsztem artystycznym, w tym także innowacjami strofiki. Trudny do zakwalifikowania na tle swej epoki poeta (epigon renesansu? prekursor baroku?) uznawany bywa za wczesnego przedstawiciela manieryzmu w Polsce. S. w 1580 opuścił

Zimną Wodę i przeniósł się do wziętej w dzierżawę wioski Wolicy pod Przemyślem, gdzie w pierwszej połowie 1581 spotkała go przedwczesna śmierć; pochowany został w Przeworsku (lub w Przemyślu).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rytmcy albo wiersze polskie. B.m. [Lw.?] 1601. Reprodukacja fotoofs.: [Oprac. P. Buchwald-Pelcowa]. Wwa 1978. Wyd. kryt. pt. Poezje. Z pierwodr. 1601 i rkpsu wyd.... I. Chrzanowski. Kr. 1903 BPP nr 42; toż wyd. 2 zmien. Kr. 1913 BPP nr 66. Wyd. nast.: pt. Rytmcy albo wiersze polskie, W wyborze oprac. A. Baumfeld. Wwa 1914 *Bibl. Klasyków Pol. Wendego*; pt. Wybór poezji. Wyd. I. Chrzanowski. Wwa 1925; pt. Rytmcy oraz anonimowe pieśni i listy miłosne z wieku XVI. Wyd. T. Sinko. Kr. 1928 BNI, 118; z pierwodr. wyd. J. Sokółowska pt. Rytmcy albo wiersze polskie. Wwa 1957; wyd. kryt. J. Krzyżanowski pt. Rytmcy albo wiersze polskie oraz cykl erotyków. Kr. 1973 BNI, 118; pt. Poezje wybrane. Oprac. J.Z. Lichański. Wwa 1976; Rytmcy albo wiersze polskie. Oprac. M. Krassowski. Wwa 1990; wyd. R. Sokółski w monografii: *The Poetry of M.S.S. (c. 1550–1581)*. Wiesbaden 1990; Rytmcy albo wiersze polskie. Oprac. [= ilustr. 15 gwaszami] J. Lebenstein. Posłowie J. Błoński. Lubl. 1995; Poezje. Wstęp i oprac. J.S. Gruchala. Kr. 1997; Sonety i inne wiersze. Wybór K. Sokulska. Wr. 1997. Unikat pierwodr.: *Bibl. Kórń PAN* sygn. 13 294.

Liczne przedr. wyborów i pojedynczych wierszy w podręcznikach, czasopismach i antologiach. M.in.: *Sonet pol.* Kr. 1925 BNI, 82; *Poeci renesansu*. Wwa 1959; *Od Czarnolasu*. Wwa 1971; *Z głębokości... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wyd. 2. T. 1. Wwa 1974; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Poezja 1977* nr 5/6; *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 BNI, 259; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991; *Wysoki umysł w dolnych rzeczach zawikłany*. Wwa 1993; *Księga sonetów*. Kr. 1997; *Poezja pol. w szkole średniej*. Wwa br.; *Fontes Latini*. Kr. 1999; *Lit. staropol.* T. 1: *Poezja*. Kr. 2002; *Sluchaj mnie, Sauromatha*. Kr. 2002.

Przekłady (całości, wyboru lub pojedynczych utworów) w publikacjach: ang.: *Five Centuries of Polish Poetry*. Wyd. 2 Londyn 1970; R. Sokółski, jw. (obocznie z tekstami pol.); por. *The Polish Review* 1987 nr 3; *The Sarmatian Review* 22 (2002) nr 2; – franc. w: A. Bronarski: *L'Italie et la Pologne au cours des siècles*. Lozanna 1945; – niem.: *Sonette der Völker*. [...]. Heidelberg 1954; – ros.: *Polska poezja*. Moskwa 1963; *Jewropiejskie poety Wozroźdienia*. Moskwa 1974; *Polska poezja XVII w.*

Leningrad 1977; – węgier.: *M. Ref, J. Kochanowski, M.S.S. versei*. Budapest 1980.

Utwory o autorstwie niepewnym

2. Erotyki. Ogl. A. Brückner: *Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej*. 3. Sępa Szarzyńskiego wiersze nieznanne. *Bibl. Warsz.* 1981 t. 3 s. 531–552. Przedr. I. Chrzanowski, jw. 1903 i 1913, T. Sinko, jw. 1928, J. Lebenstein, jw.; wyd.: J. Krzyżanowski, jw.; J.S. Gruchala, jw.

Pojedyncze teksty przedr. m.in.: *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937, toż Wwa 1957; J. Krókowski przy wyd.: *Katullus, Poezje*. Wr. 1956 BWII 105 dod.; J. Sokółowska, jw.

Za autorstwem lub prawdopodobieństwem autorstwa S. opowiadali się: A. Brückner, I. Chrzanowski, B. Nadolski, C. Backvis, J. Krzyżanowski, J.S. Gruchala; przeciw: T. Sinko, G. Maver, W. Weintraub, J. Sokółowska, J. Błoński. Rkps (kopie nieznannej ręki) *Bibl. Nar. sygn. BOZ* 1949.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

T. SINKO: Pogańskie i chrześcijańskie wzory M.S.S. *Eos* 1905; przedr. w: *Echa klasyczne w lit. pol.* Kr. 1923; Antyk w lit. pol. Wwa 1988. – W. ĆWIK: M.S.S. Żywot i dzieła. *Pam. Lit.* 1907. – M. BRAHMER: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kr. 1927. – S. CIESIELSKA-BORKOWSKA: Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim. *Rozpr. PAU. Wydz. Filol.* t. 66 (1939). – G. MAVER: Considerazioni sulla poesia di M.S.S. *Ricerche Slavistiche* t. 3 (1954); tłum. pol. pt. Rozważania nad poezją M.S.S. *Pam. Lit.* 1957 z. 2; przedr. w: *Literatura polska i jej związek z Włochami*. Wwa 1988. – W. WEINTRAUB: Some Remarks on the Style of M.S.S. *Festschrift für Max Vasmer*. Berlin 1956; toż w wersji pol. pt. Do charakterystyki stylu M.S.S. W: *Od Reja do Boya*. Wwa 1977. – J. ABRAMOWSKA-KUETUNIAKOWA: „Psalmy” S. wobec psalmistyki renesansowej. *Zesz. Nauk. UAM. Filol.* 2 (1958) i nadd. Pozn. 1961. – S. GRACIOTTI: La fortuna di una elegia di Giano Vitale, o le rovine di Roma nella poesia polacca. *Aevum* 1960 z. 1/2. – W. WEINTRAUB: O niektórych problemach polskiego baroku. *Przegl. Hum.* 1960 nr 5; przedr. w: *Od Reja... jw.* – S. NIEZNAŃSKI: Początki baroku w poezji polskiej. *Studia z dawnej lit. czes., słowac. i pol.* Wwa-Praha 1963; przedr. w: *Studia i wizerunki*. Wwa 1989. – W. WEINTRAUB: O kanon poezji Sępa. Sprawa autorstwa wiersza „Zaprzęż nie tygry, nie łwie Cyprido”. *Studia linguistica in honorem T. Lebr-Splawinski*. Wwa 1963; przedr. w: *Od Reja... jw.* – C. BACKVIS: Sęp – poeta baroku. *Współczesność* 1964 nr 3. – J. BŁOŃSKI: Poeta ruchu. *Pam. Lit.* 1964 z. 3. – *Strofika*. Pod red. M.R. Mayenowej. Wr. 1964. *Poetyka Zarys Enc. Dz. III* t. 6. – M. JASTRUB: M.S.S. *Twórczość* 1965 nr 4; przedr. w: *Poezja i rzeczywistość*. Wwa 1965. – Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. – C. BACKVIS: En marge d'un problème actuel: „Manierisme” ou baroque à la fin du XVIe siècle. Le cas de M.S.S. *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientale et Slave* t. 17 (1963–65) (Bruxelles) 1966; przekł.

pol. w: *Szkice o kulturze staropolskiej*. Wwa 1975. – J. BŁOŃSKI: M.S.S.: Sonet I: O krótkości i niepewności na świecie żywota człowieczego. *Liryka pol. Interpretacje*. Kr. 1966; toż Kr. 1971. – J. PRZYBOŚ: Na temat Sonetu I S.S. *Poezja* 1966 nr 7. – TENŻE: Jeszcze o sonecie I S. *Tamże* 1967 nr 1. – J. BŁOŃSKI: M.S.S. a początki polskiego baroku. Kr. 1967; wyd. 2 uzup. Kr. 1996; toż wyd. Kr. 2001 [rec.: A. FULINSKA. *Znak* 1997 nr 5; K. PIENKOSZ. *Sycyna* 1997 nr 2; M. GŁOWIŃSKI. *Twórczość* 1968 nr 9; W. WEINTRAUB. *Kultura* (Paryż) 1968 nr 8/9; S. GRZESZCZUK. *Ruch Lit.* 1970 nr 2; toż przedr. w: *W stronę Kochanowskiego*. Kat. 1988; J. STARNAWSKI. *Zesz. Nauk. KUL* 12 (1969) nr 4]. – J. BŁOŃSKI: S.S. Historia „nawrócenia”. *Znak* 1967 nr 157/158. – J.S. PASIERB: Poeta i czas. *Tamże*. – A. POGONOWSKA: Jeszcze o sprawie S.S. *Poezja* 1967 nr 4. – J. PRZYBOŚ: Jeszcze o „Sonecie I” S. *Mies. Lit.* 1967 nr 8. – S. GÓMÓRI: Baroque elements in the poetry of M.S.S. and Bálint Balassi. *The Slavonic and East European Review* (London) 1968 nr 107. – Cz. HERNAS: Polscy poeci metafizyczni (1580–1630). *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 95 *Prace Lit.* 10 (1968); przedr. w: *Barok*. Wwa 1973 i wyd. nast. – A. KRZEWIŃSKA: Pieśń ziemianka, antyturecka i refleksyjna. Tor. 1968. – J. KRZYŻANOWSKI: Renesans M.S.S. *Mies. Lit.* 1968 nr 4. – D. MAIHOF: Der Wortschatz der „Rymy” von M.S.S. gegliedert nach dem „Be-griffssystem” von R. Hallig und W. von Wartburg. Heidelberg 1968. – S. NIEZNAŃSKI: M.S.S. i początki baroku. *Więź* 1969 nr 2–3. – J. NOWAK-DEŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja patriotyczna w Polsce. Pierwsie królowie elekcyjni. Wwa 1969. – S. GRZESZCZUK: „Poeta po Janie Kochanowskim przedniejszy...” *Ruch Lit.* 1970 z. 2; przedr. w: *W stronę Kochanowskiego*. Kat. 1981. – J. TURNAU: Fortuna i cnota. *Znak* 1970 nr 7/8. – J. ABRAMOWSKA-KUETUNIAKOWA: Bycie w biegu. *Nurt* 1971 nr 11. – J. KRZYŻANOWSKI: [Wstęp do ed.: *Rymy...* Wr. 1973] przedr. pt. *Poezje M.S.S. W: Tradycje literackie polszczyzny. Od Galla do Staffa*. Wwa 1992. – Janusz PELC: Obraz-słowo-znak. Wr. 1973. – L. SZCZERBICKA-SŁĘK: W kręgu Klio i Kalliope. Wr. 1973. – J. ZIOMEK: Renesans. Wr. 1973 i wyd. nast. – L. PSZCZOŁOWSKA: Z obserwacji nad strukturą brzmieniową poezji staropolskiej. *Pam. Lit.* 1974 z. 3. – R. WARCHOŁ: Poeta wstępującego baroku. *Przegl. Hum.* 1974 nr 2. – M. KACZMAREK: Norwid poezji staropolskiej? *Opole* 1975 nr 11. – A. SIDORSKI: O sonetach religijnych S.S. *Poezja* 1975 nr 7/8. – F. PILARCZYK: M.S.S.: „Na herb Dąbrowa”. Próba ustalenia pierwotnego kształtu wiersza. *Studia i Mater.* 1976 nr 5 *Nauki Filol.* 2. – A. VINCENTZ: „Sonet I”. M.S.S.: próba poznawczej lektury. *Pam. Lit.* 1976 z. 4. – P. DROZDOWSKI: Pozostałe paradoksy... *Poezja* 1977 nr 12. – M. ZALEWSKI: S.S. – poezja doświadczenia metafizycznego. *Tamże*; wersja poszerz. pt. *Człowiek zbuntowany. O poezji M.S.S. Pol. liryka religijna*. Lubl. 1983. – Z. GŁOMBIEWSKA: „Sonet I” M.S.S., obrona dawnej interpretacji. *Pam. Lit.* 1978 z. 1. – L. STOLFI: Il Rinascimento in Polonia. Bologna 1979. – A. VINCENTZ: Lektura sonetów I–V M.S.S. *Rocz. Hum.* 27 (1979). – A. WITKOWSKI: Dialektyka pojęcia przestrzeni u M.S.S. *Barok – analogie – opozycje*. Lubl. 1979. – L. KUKULSKI: Pierwsze narodziny polskiego sonetu. Kochanowski – S.S. *Poezja* 1980 nr 8/9. – B. STRZYŻ: Człowiek jak cień opuszczony. *W drodze* 1980 nr 2. – J. WEINBERG: Felician Faleński wobec Jana Kochanowskiego i M.S.S. *Poezja* 1980

- nr 8/9. — J. GRUCHAŁA: M.S.S. — „poeta po Janie Kochanowskim przedniejsi”. *Ruch Lit.* 1981 z. 4/5. — Z. GŁOMBIEWSKA: Z rozważań nad tradycją horacjaną i tradycją biblijną w sonetach M.S.S. *Meander* 1982 nr 4/5. — W. JAMROZIAK: Poszerzenie interpretacji dzieła literackiego o kontekst filozoficzny. 2. S.S. a filozofia baroku. *Nurt* 1982 nr 8. — J. VLAŠEK: Obyś manierizmu v polské poezii. *Slavia* 1982 nr 3/4. — J. BŁOŃSKI: M.S.S. a początki polskiego baroku. *Genologia pol.* Wwa 1983. — A. BOROWSKI: „Rytmy” M.S.S. jako autoportret liryczny. *Pam. Lit.* 1983 z. 3. — S. BORTNOWSKI: Powtórka z S.-S. *Polon.* 1983 nr 9/10. — S. NIEZNANOWSKI: Dwie tradycje nowożytnej liryki polskiej (Kochanowski — S.). *Lit. pol. w kulturze chrześcijańskiej Europy*. Lubl. 1983; wersja ang. Lubl. 1983. — J. SOKOŁOWSKA: Jesteś, któryś jest, wieczny, niepojęty... *Pol. liryka religijna*. Lubl. 1983. — J. TWARDOWSKI: O M.S.-S. W drodze 1983 nr 5. — M. ZALEWSKI: Człowiek zbuntowany. *Pol. liryka religijna*. Lubl. 1983. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — A. RYSIEWICZ: Sonet jako gatunek retoryczny: Kochanowski, S. — pierwsze manifestacje. *Retoryka a lit.* Wr. 1984. — A. HESKA-KWAŚNIEWICZ: Zagadki „Sonetu I” M.S.S. *Ruch Lit.* 1985 z. 5/6. — M. ROWIŃSKA: Wiersze o Rzymie miejscem spotkań Jarosława Marka Rymkiewicza z M.S.S. *Barok i barokowość w lit. pol.* Opole 1985. — J.S. GRUCHAŁA: M.S.S. Wr. 1987. — B. MARCZUK-SZWEDOWA: Sonety XII Jana de Sponde i IV M.S.S. — „O wojnie naszej, którą wiedzimy z szatanem, światem i ciałem”. Przyczynek do badania zjawisk analogii literackiej. *Ruch Lit.* 1987 z. 6. — K. MROWCEWICZ: Czemu wolność mamy? Antynomie wolności w poezji J. Kochanowskiego i M.S.S. Wr. 1987 [rec.: W. KOT. *Pam. Lit.* 1988 z. 4]. — M. FLEISCHER: Frequenzlisten zur Lyrik von M.S.S., J. Jurkowski und Sz. Szymonowic und das Problem der strittigen Autorschaft. München 1988. — J. GODYŃ: Głosy do lekcji spornych miejsc w Sonecie I M.S.S. (próba ustalenia kanonicznej postaci tekstu). *Jęz. Pol.* 1989 z. 3/4. — C. BACKVIS: Le „marchandage” auquel Fridrusz s'est refusé. *Filologia e letteratura nei paesi slavi*. Roma 1990; przekł. pol. w: *Renesans i barok w Polsce*. Wwa 1993. — M. KRASOWSKI: M.S.S. — „Rytmy albo wiersze polskie”. Wwa 1990. — K. MROWCEWICZ: Średniowieczny obraz świata w „Rymach” M.S.S. *Ricerche Slavistiche* 37 (1990). — A. RYSIEWICZ: Zagadnienia retoryki w analizie poezji polskiej przełomu XVI i XVII w. Wr. 1990. — R. SOKOŁSKI: The Poetry of M.S.S. (c. 1550–1581). Wiesbaden 1990 [rec.: P. BUCHWALD-PELCOWA, Janusz PELC. *Barok* 1/1 (1994)]. — M. FLEISCHER: Kto napisał „Erotyki” M.S.S. *Barok w pol. kulturze, lit. i języku*. Wwa 1992. — J.S. GRUCHAŁA: M.S.S. — „Rytmy”. *Lektury polon.* T. 1. Kr. 1992; też wyd. 4 Kr. 1997. — M. KRASSOWSKI: Zamiast korepetycji. Cz. 6. M.S.S.: między renesansem a barokiem. *Przegl. Tyg.* 1992 nr 46. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Sarmaci i śmierć. O staropolskiej poezji żałobnej. Wwa 1992. — C. BACKVIS: Renesans i barok w Polsce. Wwa 1993. — *Necessitas et ars*. T. 1–2. Wwa 1993 [tu m.in. w t. 1: J. KOTARSKA: Między światłem a ciemnością; J. ŚLASKI: Poezja polska na przełomie renesansu i baroku między tradycją czarnołoską a włoską; w t. 2: K. MROWCEWICZ: S. — poeta pokorny]. — Janusz PELC: Barok — epoka przeciwności. Wwa 1993. — M. BOGUCKA: Reflections on the Perception of Time in Poland in the 16th and 17th Centuries. *Dialogue and Humanism* 1994 nr 1. — K. MROWCEWICZ: Polska poezja medytacyjna XVI stulecia — od Dantyszka do Grabowieckiego. *Nurt religijny w lit. pol. średniowiecza i renesansu*. Lubl. 1994. — P. URBAŃSKI: M.S.S. — poetycki traktat o naturze i lasce. *Pam. Lit.* 1994 z. 4. — J. WIŚNIEWSKI: „Bojowaniem jest żywot człowieka na ziemi”. O niektórych literackich i neliiterackich kontekstach sonetu IV M.S.S. *Zesz. Karmeli-tańskie* 1994 nr 2. — B. WYDERKA: O składni utworów M.S.S. (na przykładzie pieśni historycznych). *Zesz. Nauk. WSP Opole. Językozn.* 15 (1994). — C. BACKVIS: Panorama de la poésie polonaise à l'âge baroque. T. 1. Bruksela 1995. — B. BACZYŃSKA: Dwa epitafia Rzymowi: polski epigramat M.S.S. i hiszpański sonet Francisco de Quevedo. *Między oryginałem a przekładem*. T. 1. Kr. 1995. — Z. GŁOMBIEWSKA: Łacińskie utwory M.S.S. *Łac. poezja w dawnej Polsce*. Wwa 1995. — A. KRZEWIŃSKA: Perspektywy eschatologiczne w poezji polskiego baroku. *Religijność lit. pol. baroku*. Lubl. 1995. — M. MIKOŁAJCZAK: Eksplikacja „Epitafium Rzymowi” M.S.S. *Studia i Mater. Filol. Pol. WSP Zielona Góra* 8 (1995). — J. SOKOŁSKI: „Epitafium Rzymowi”. M.S.S. i zbiorek łacińskich sentencji Bartłomieja Schönborna. *Pam. Lit.* 1995 z. 3. — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w poezji polskiej. Dzieje gatunku. Wr. 1996. — D. KÜNSTLER-LANGNER: Idea „vanitas”, jej tradycje i toposy w poezji polskiego baroku. Tor. 1996. — W. RZEHAŁ: Poeta problemów egzystencjalnych. *Wiad. Kult.* 1996 nr 14. — D. ŚNIEŻKO: M.S.S. Pozn. 1996 [rec.: P. URBAŃSKI. *Pogranicza* 1997 nr 3]. — P. URBAŃSKI: Natura i laska w poezji polskiego baroku. Kielce 1996. — B. WYDERKA: O składni poetyckiej M.S.S. *Styl a tekst*. Opole 1996. — TENŻE: Przerzutnia w utworach M.S.S. *Zesz. Nauk. Uniw. Opol. Językozn.* 16 (1996). — TENŻE: Składniowe konstrukcje rozerwane w języku poezji M.S.S. *Duktem czasów*. Opole 1996. — J.K. GOLINSKI: Okolicie twórcy. Lęk w literaturze i kulturze dawnej Polski. Bydgoszcz 1997. — J.S. GRUCHAŁA: Poeta rozdwojony w sobie — M.S.S. *Pisarze staropolski. Sylwetki*. T. 2. Wwa 1997. — TENŻE: [rec. ed.: Rytmy... Lubl. 1995]. *Ruch Lit.* 1997 z. 1. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Sonet polski od Kochanowskiego do Morszyna — zarys dróg twórczych. *Ruch Lit.* 1997 z. 4. — J. STARNAWSKI: Głos do M.S.-S. Poezje, oprac. J.S. Gruchała, Kr. 1997. *Ruch Lit.* 1997 z. 3. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — Cz. HERNAS: Dylematy wartościowania w liryce J. Kochanowskiego i M.S.S. *Warsztaty Polon.* 1998 nr 2. — J. KOTARSKA: Theatrum mundi. Ze studiów nad poezją staropolską. Gdańsk 1998. — K. MROWCEWICZ: S. ocenzurowany? Kilka uwag dla przyszłego wydawcy „Poezji” S.S. ...*Autor, tekst, cenzura...* Wwa 1998. — P. SARZAŁA: Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości M.S.S. *Prace Polon.* 55 (2000). — K. MARTYN, P. WILCZEK: Poezja polskiego renesansu. Interpretacja. Kat. 2000. — *Świat i zmierzch baroku*. Lubl. 2002 [tu: R. GRZEŚKOWIAK: Poeta przełomu. O sporze atrybucyjnym na przykładzie erotyków z kodeksu Zamoyskich; R. SOKOŁSKI: Wiersz nie-napisany. „Sonet VI” M.S.S.; M. STRYKOWSKA-BEM: „Cóżkolwiek mówię, to źle wykładają...” — lektura „Sonetu I” M.S.S.]. — B. WYDERKA: Prawdziwy wszędzie. O stylu M.S.S. na tle tendencji stylistycznych poezji polskiego renesansu. Opole 2002 [rec.: A. PŁOTCZYK. *Por. Język*. 2002 z. 7]. — G. TOMICKI: „Taki był on mąż”. O „Pieśni V o Fridruszu” M.S.S. *Twórczość* 2003 nr 1.

SIARCZYŃSKI Franciszek

1758–1829

Imiona chrzestne: Dionizy Franciszek Ludwik.

Urodzony 12 października 1758 w Hruszowicach w ziemi przemyskiej; syn Ludwika herbu Sas, podówczas nowogrodzkiego i podkomorzego sanockiego, i Franciszki z Chrzanowskich. Kształcił się w szkołach jezuickich w Jarosławiu i pijarskich w Rzeszowie. W lecie 1773 wstąpił do pijarów, przyjmując imię Franciszka od św. Ludwika. Po dwuletnim nowicjacie w Podolińcu i złożeniu ślubów (1775) studiował retorykę w seminarium zakonnym w Rzeszowie (1775/76) i filozofię w Międzyrzeczu Koreckim (1776–78). Następnie przez dwa lata uczył w infimie i gramatyce w Łukowie. Studia teologiczne odbył w Krakowie w 1780/81, tamże w 1781 debiutował w druku przekładem niemieckiej broszury polemicznej o „kosztach pogrzebowych w Wiedniu”. W 1781–85 był profesorem gramatyki, geografii i historii oraz wiceprektem w Collegium Nobilium w Warszawie; w 1784 uczestniczył w słynnej polemice literackiej wywołanej wydaniem „Podolanki” Michała Krajewskiego. W 1785/86 uczył wymowy w Radomiu, po czym wrócił do Warszawy, gdzie w Collegium Regium pełnił obowiązki kaznodziei (1786/87–1787/88) i profesora wymowy (1788/89). W 1788 otrzymał medal „Merentibus” za opracowany na zlecenie króla memoriał w sprawie soli oraz podjął opracowanie edycji umów międzynarodowych zawartych od 1764. Zapewne brał też udział w obiadach czwartkowych Stanisława Augusta. W 1789 był jednym z polemistów tzw. Towarzystwa Krytycznego i uczestniczył jako delegat zgromadzenia warszawskiego w kapitule prowincjalnej pijarów, wkrótce potem uzyskał zwolnienie ze ślubów zakonnych i w 1790 osiadł na probostwie w Kozienicach, skąd nadsyłał artykuły do *Dziennika Handlowego* (podp. F.S.P.K.). W 1791 został kanonikiem warszawskim i warmińskim. Po złupieniu Kozienic przez wojska rosyjskie w czasie insurekcji 1794 przebywał w Warszawie, od lipca wchodził w skład redakcji *Gazety Wolnej Obywatelskiej* i *Gazety Rządowej*. W 1799 przeniósł się na probostwo w Łańcucie. W 1801 został dziekanem leżajskim i członkiem warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (w 1803 przeniesiony w poczet członków przybranych). Od jesieni 1804 był przez 23 lata proboszczem kolegiaty w Jarosławiu, założył tam szkołę niedzielna i szkołę dla dziewcząt i pracował naukowo w bibliotece Czarotyskich w Sieniewie. Pełnił też wiele funkcji duchownych, w 1814 został dziekanem jarosławskim i w zastępstwie chorego biskupa wizytował diecezję przemyską, w 1818 kandydował na biskupa tynieckiego (nominacji sprzeciwił się rząd austriacki, żywiąc doń urazę za uroczyste powitanie

zgotowane wojsku polskiemu wchodzącemu w 1809 do Jarosławia). W 1820–21 ogłaszał prace w *Pszczole Polskiej* (podp. F.S.....i) i *Pamiętniku Galicyjskim* (podp. F.S.). 8 września 1827 przyjął nominację na pierwszego dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i w połowie listopada przeniósł się do Lwowa. Od 1828 wydawał *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego im. Ossolińskich*, w którym publikował wiele swych prac (podp. Fr. S., Fr. Siarcz., P.J.S.). Rozprawy, recenzje, listy i przekłady ogłaszał też w *Pamiętniku Narodowym* (1827) i *Rozmaitościach* (Lw. 1827, podp. F.S.). W 1828 został członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego i honorowym kanonikiem przemyskim, w 1829 delegatem stanu duchownego do sejmiku galicyjskiego. Zmarł 7 listopada 1829 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sztuka ogrodnicza, czyli o ogrodnictwie, zawierająca przepisy chodzenia przyzwoitego około ogrodów kwiatowych, kuchennych i sadów, z przydaniem niektórych ciekawych i użytecznych wiadomości sekretnych. Kr. 1782 (anonim.). Wyd. nast. popr.: Kr. 1785; Kr. 1802; wyd. 8 Kr. 1819.

2. List Paryżanki do Podolanki, czyli oryginał do kopii. [Wwa 1784] (anonim.). Polem. z powieścią M. Krajewskiego. Autorstwo domniemane.

3. Krótka fizyczna i historyczna wiadomość o soli. [Wwa] 1788.

4. Mowa przy dorocznym zaczęciu Szkół Warszawskich XX. Scholarum Piarum miana przez... Wwa 1788.

5. Zakus nad zaciekami Wszechnicy Krakowskiej, czyli uwagi nad niektórymi tej akademii dysertacjami. Wwa [1789] (anonim.). Wyd. nast. w: F.K. Dmochowski: Pisma zebrane. T. 2. Wwa 1826; skróc. *Ludzie Oświecenia o jęz. i stylu*. T. 1. Wwa 1958.

Współautor: F.K. Dmochowski.

6. Pochwała Stanisława Szczęsnego Potockiego, generała artylerii koronnej. Wwa 1789.

7. Geografia, czyli opisanie naturalne, historyczne i polityczne krajów i narodów w czterech częściach świata zawierających się, z dołączeniem geografii astronomicznej. T. 1–3. Wwa 1790 [właśc. po 1790]–1794.

Zapowiedziane t. 4–6 nie ukazały się.

8. Do Jaśnie Oświeconej Księżnej ... z ... Czarotyskich Lubomirskiej w dzień jej urodzenia, dnia 15 października 1823. Lw. 1823. Wierszem.

9. Mowa żałobna na śmierć JO. Książęcia Adama Kazimierza Czarotyskiego ... w obchodzie pogrzebowym przy wyprowadzeniu zwłok jego

... miana dnia 25 marca 1823 w Sieniawie. Lw. 1823.

10. Kazanie pogrzebowe na śmierć ... Antoniego z Gołasza Dąb Golaszewskiego, biskupa przemyskiego ... d. 30 kwietnia 1824 r. ... miana. Lw. 1824.

11. Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu... Lw. 1826.
Egz. Ossol. 259945/1 zawiera fragm. usunięte przez cenzurę.

12. Nowy kalendarz, czyli świętnik lwowski na rok 1829. Lw. [1828].

13. Obraz wieku panowania Zygmunta III ... zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem, znamienitych przez swe czyny pokoju i wojny, cnoty lub występki, dzieła piśmienne, zasługi użyteczne i celne sztuki, porządkiem abecadła ułożony... Cz. 1-2. Lw. 1828.
Cd. zob. poz. 15.

14. Kazania... Zebrane z pozostałych jego rękopismów (przez J.A. Kamińskiego). Lw. 1832.

15. Obraz wieku panowania Zygmunta III ... czyli obraz stanu, narodu i kraju wystawiający: religią, obyczaje, nauki, prawa i prawodawstwo, swobody szlachty, obieralność królów, swawolę możnowładców, czyny duchowieństwa, stan wojska, handlu, rolnictwa, rzemiosł ... zgola wszystko co do dokładnego obrazu wieku tego należy. T. 1-2. Wyd. Pozn. 1843-1858 (cd. poz. 13).

16. Galicja, czyli słownik historyczno-statystyczno-geograficzny Królestwa Galicji. T. 1-3. Lw. 1834 (druk przerwany). T. 1: Galicja, jej ziemie, płody i ludy. Z pism pośmiertnych (wyd. P.R.). *Dod. Tyg. do Gaz. Lw.* 1857 nr 1-51 (z przerwami). Rkps (czystopis) Ossol. 1827-1829/III. Tekst druk. skróć. i przerobiony.

17. Opis powiatu radomskiego... Wyd. T. Lipiński. Wwa 1847.
Fragm. z nieukończ. słownika geogr.

18. Kozienice. *Pam. Religijno-Moralny* 1847 t. 13. Przedr. fotoofs.: tekst oprac. J. Gacki, posłowie S. Zieliński. Kozienice 1997.
Podp.: F.S.

19. Dziennik czynności urzędowych Księgozbioru Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie ... pisany od dnia 1 stycznia roku 1828. Wyd. i wstęp oprac. Z. Rzepa. Wr. 1967.

Liczne rkpsy prac druk. i niedruk. w Ossol. Niektóre ogł. pośmiertnie w czasopiśmie: *Czasopismo Nauk. od Zakładu Nar. im. Ossol. Wydawane 1832-1833, Luowianin* 1835 t. 3, *Muzeum Dom.* 1838 t. 1.

S. wydawał też „niektóre pisemka polityczne i krytyczne bezimiennie, których już dziś w wielkiej liczbie podobnych pism rozeznać nie można” (*Czasopism Nauk.* ... 1830 z. 2).

Przekłady

20. Uwaga na kosztą pogrzebowe w Wiedniu. Wr. [właśc. Kr.] 1781 (anonim.). Wyd. nast.: Kr. 1801; jako pismo J. Wybickiego wyd. A.M. Skalkowski w: *Arch. Wybickiego*. T. 1. Gdańsk 1948.

21. L. Echard: Dykjonarzyk geograficzny, czyli opisanie królestw, prowincji, miast, biskupstw ... w czterech częściach świata... Po angielsku napisany przez ... na francuski język przełożony, powiększony i poprawiony przez ks. Vosgien, na koniec z ósmej francuskiej edycji w polskim wydany języku, z dodatkiem zaszytych odmian i umieszczeniem wielu miast i prowincji polskich. T. 1-3. Wwa 1782-1783.

22. G.T.R. Raynal: Historia polityczna rewolucji amerykańskiej teraźniejszej. Wwa 1783.

23. F.T. d'Arnaud Baculard: Daminville. Powieść wyjęta z dzieła francuskiego ... Doświadczenia uczucia, na polski język przetłumaczona przez F.S. Lw. 1803.

24. J.H. Schmitt: Zgodność i różność między wschodnim i zachodnim kościołem, czyli pomysł ku połączeniu odstępnej cerkwi greckiej z kościołem rzymsko-katolickim. Dzieło po niemiecku napisane ... przełożone zaś i przekształcone po polsku przez ... z różnymi ważnymi jego i wydawcy dodatkami. Wyd. B. Gutkowski. Wwa 1831.

Prace edytorskie

25. Traktaty między mocarstwami europejskimi od roku 1763 zaszłe, podług lat porządku z przyłączoną potrzebnej historii wiadomością opisane. T. 1-6. Wwa 1789 (wcześniejsze tomy wyd. F. Obermeier i W. Skrzetuski).

26. Traktaty, konwencje handlowe i graniczne, wszelkie publiczne umowy między Rzeczpospolitą Polską i obcymi państwami od roku 1764 do dziś, to jest do roku 1791, za panowania Stanisława Augusta zawarte, w swych oryginalnych językach zebrane i dla wygody powszechnej podane do druku. Cz. 1-2. Wwa 1791.

Listy S. w rkpsach, w tym zbiór 118 listów do A. Rościszewskiego w Ossol. 1113/1, i w rozproszonych publikacjach, m.in. w: *Korespondencja J.M. Ossolińskiego*. Oprac. W. Jabłońska. Wr. 1975.

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972).

Wiadomość o życiu i pismach ks. F.S. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1830 z. 1. — F.K. PREK: *Czasy i ludzie*. [1817-1838]. Wybór oprac. H. Barycz. Wr. 1959. — K.W. WÓJCICKI: *Życiorysy znakomitych ludzi*.

T. 1, Wwa 1850. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pouc.* Orgel. 23 (1866). — W. ZAWADZKI: Literatura w Galicji (1772–1848). Lw. 1878; wyd. 2 w: Pamiętniki życia literackiego Galicji. Kr. 1961. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 1, 3, 7. Kr. 1900–1905 (z listami S.). — K. DEMBIŃSKI. *Enc. kościelna Nowodworskiego* 25 (1902). — S. KRZEMIŃSKI. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — W. SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. *Przegl. Hist.* 1912 i odb. Wwa 1912. — A. FAJECKI. *Podręczna enc. kościelna* 35/36 (1912). — K. CHŁĘDOWSKI: Z przeszłości naszej i obcej. Lw. 1935. — M. CHAMCÓWNA: Dyskusja nad katedrą literatury w Szkole Głównej Koronnej. *Pam. Lit.* 41 (1950) z. 3/4. — J. KOLASA: O rękopisach P.S., pierwszego dyrektora Biblioteki im. Ossolińskich we Lwowie. *Ze skarbca kultury* 1 (1955). — M. FLESZAR: Studia z dziejów geografii ekonomicznej w Polsce od pol. XVIII w. do r. 1848. Wwa 1956. — J. KOLASA: Bibliografia „Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1828–1869. *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 5 (1957). — M. CHAMCÓWNA: „Zakus nad zaciekami Wszechnicy Krakowskiej”, czyli o pewnej polemice literacko-naukowej z XVIII w. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* t. 6 z. 3 (1958). — J. PRÓCHNICKI: „Gazeta Rządowa” — organ prasowy rewolucji 1794 r. *Prasa Współcz.* i *Dawna* 1958 z. 2. — Z. MERESCH: Polskie prawykonywane polemiki literackiej, czyli spór o „Podolanek wychowaną w stanie natury”. *Zesz. Nauk. UW* s. A nr 17 (1959). — H. BARYCZ: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. T. 1. Kr. 1963. — Z. RZĘPA: F.S. jako geograf. *Ze skarbca kultury* 20 (1969). — K. OPAŁEK. *Piloz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — J. KOLASA. *Słownik pracowników książki pol.* Łódź 1972. — J.A. KOŚCINSKI: Prace biblioteczne pierwszego dyrektora Ossolineum. *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 8 (1973). — H. ŁAPINSKI: U początków działalności wydawniczej Ossolineum 1817–1834. Wr. 1973. — A. BOGUSZ: Przemysł w Galicji w latach dwudziestych XIX w. w świetle słownika geograficznego F.S. *Annales UMCS* s. B vol. 29 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — K. KORZON: Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu. Wr. 1975; wyd. nast. Wr. 1992. — E. IWANIEC: Dzieje badań nad starobrzezdowcami w Polsce. *Kontrasty* 1983 nr 3. — H.E. WYCZAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — A. WOLTANOWSKI: Prasa i pisma periodyczne powstania kościuszkowskiego. Białystok 1984. — R. LESZCZYŃSKI: Jarosławskie lata F.S. *Rocz. Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia* 11 (1984–85). — B. ROK: F.S. (1758–1829) i jego opis Śląska. *Śl. Labyrinth Krajoznawczy* 6 (1994) s. 175–187. — K. KORZON. *Pol. słownik biogr.* 36 (1995–1996). — K. ZIERHOFFER, Z. ZIERHOFFEROWA: Nazewnictwo zachodnioeuropejskie w „Dykcjonarzu geograficznym” F.S. *Pozn. Studia Polon. S. Językozn.* t. 4 (1997).

E.A.

SIEMIENSKI Lucjan 1807–1877

Urodzony 13 sierpnia 1807 w Kamiennej Górze koło Magierowa w Galicji w rodzinie szlacheckiej; syn Antoniego, dzierżawcy, i Urszuli z Dłuskich. Nauki początkowe pobierał w domu, później prywatnie

we Lwowie. W 1821–27 uczył się w gimnazjum pijarów w Lublinie. W 1827 złożył egzamin maturalny i powrócił do rodziny w Galicji. Debiutował w 1828 wierszem „Podróżny” opublikowanym w tygodniku warszawskim *Wanda* (nr 7, podp. L.S.). W 1829 wyjechał do siostry do Tulczyna na Ukrainie, następnie rozpoczął naukę języków orientalnych w Kolegium Richelieu w Odessie. Drobne utwory i przekłady drukował w lwowskich *Rozmaitościach* (1829) i warszawskim *Pamiętniku dla Plci Pięknęj* (1830). W styczniu 1831 przeszedł granice Królestwa i zaciągnął się w stopniu podoficera do pieszej Legii Litewsko-Ruskiej. W tym czasie zaprzyjaźnił się z Augustem Bielowskim. We wrześniu 1831 został ranny i wzięty do niewoli rosyjskiej. Przez kilka miesięcy przebywał w więzieniach w Żytomierzu i w Kijowie. Uwolniony w 1832 jako poddany austriacki, powrócił do Galicji i osiadł we Lwowie. Tu wstąpił do tajnej organizacji, założonej z inicjatywy Seweryna Goszczyńskiego, nazwanej później Związkiem Dwudziestu Jeden. Po jej rozwiązaniu uczestniczył w przygotowaniach do niefortunnej wyprawy Zaliwskiego. Kontynuował prace nad przekładami z dawnej literatury słowiańskiej. Opublikował m.in. fragment tłumaczenia „Słowa o wyprawie Igora” w *Czasopiśmie Naukowym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* (1833). Należał do grupy pisarzy skupionych wokół *Ziemonii*, pisma o programie słowiańskim (tu m.in.: „Dumy czeskie”. 1834). Za działalność spiskową był więziony przez kilka miesięcy w 1834, po uwolnieniu został członkiem węglarskiego Związku Przyjaciół Ludu. Drobne utwory i przekłady drukował, najczęściej pod kryptonimem L.S., w lwowskich *Rozmaitościach* (tu m.in.: „Wies Serby”. 1835). W 1837 został повторно aresztowany, ale po półtorarocznym uwięzieniu udało mu się zbiec do Francji. Po krótkim pobycie w Molsheim osiedlił się w Strasburgu i zajął się razem z A. Bielowskim drukiem nowego nakładu drugiego tomu *Ziemonii* (tu m.in.: „Ogrody i poeci”. 1839). W 1839 został członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego oraz współredaktorem satyrycznego pisma *Pszonka*. Drobne utwory i artykuły wysyłał do poznańskiego *Tygodnika Literackiego* (1839–41). W 1841 ożenił się z Ludwiką Potocką. W tymże roku wydał w Paryżu poetyckie „Trzy wieszczby”, nawiązujące do niezwykle popularnych w czasach romantyzmu „Proroctw ks. Marka” oraz „Przepowiedni Wernyhory”. W 1842 drukował artykuły w pismach paryskich — *Demokracie Polskiej* i *Noworoczniku Demokratycznym* (tu m.in.: „Pobyt na Litwie i ostatnie chwile Szymona Konarskiego”). W listopadzie tegoż roku został członkiem Koła Towiańczyków, co spowodowało, że na początku 1843 został usunięty z Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zdecydował się wówczas na powrót do kraju. Od

połowy 1843 przebywał w charakterze bibliotekarza-edytora u Tytusa Działyńskiego w Kórniku pod Poznaniem. Podejrzany o działalność konspiracyjną, został niebawem na kilka miesięcy uwięziony przez władze pruskie. Po uwolnieniu zamieszkał w Miłostawiu u Seweryna Mielżyńskiego. Stał się wówczas przeciwnikiem radykalnych działań rewolucyjnych. Do najpopularniejszych jego dzieł z tego okresu należały „Wieczory pod lipą, czyli historia narodu polskiego...” (od 1845 kilkanaście wydań, przeredagowywanych zależnie od wymagań cenzury w poszczególnych zaborach). Zajmował się również przekładami, z których współcześnie najwyższe ceniono tłumaczenie „Odysei” Homera (fragmenty wydane w czasopiśmie, całość w 1873). Wydalony przez władze pruskie z Wielkopolski, wyjechał w 1846 do Brukseli i stąd nawiązał w 1847–48 współpracę z *Przyciałem Ludu* oraz z *Dziennikiem Mów Paryskich*. Po wybuchu rewolucji w 1848 przyjechał do Galicji. Był delegowany na Kongres Słowiański w Pradze. Pod koniec tego roku osiadł w Krakowie i od listopada 1848 do maja 1849 był redaktorem nowo założonego dziennika *Czas*, a następnie prowadził w tym piśmie przez wiele lat dział literacki. W 1849/50 był też profesorem historii literatury powszechnej na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1856–61 redagował *Dodatek Miesięczny do Czasu*. Liczne artykuły i drobne utwory drukował m.in. w *Tygodniku Ilustrowanym* (1859–62), *Kółku Domowym* (1863–65) i *Kronice Rodzinnej* (1868–75). Jako historyk literatury podjął próbę rehabilitacji negatywnie ocenianej przez romantyków literatury osiemnastowiecznej oraz klasycyzmu warszawskiego („Portrety literackie” 1865–75; „Obóz klasyków” 1866). Znając kilka obcych języków, kontynuował liczne prace przekładowe. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, następnie Akademii Umiejętności, gdzie w 1874–77 był dyrektorem Wydziału Filologicznego. Zmarł 27 listopada 1877 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim. W 1881 jego zwłoki przeniesiono do krypty zasłużonych na Skalce.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dumki. Praga 1838. Przedr. fragm. m.in. w poz. 5, 36, 62 t. 9.
Współautor: A. Bielowski.
Tu kilkanaście dumek L.S., m.in.: Czerniawa, Napierski, Narzeczony.
2. Trzy wieszczby. [Poezje]. Paryż 1841. Przedr. m.in. w poz. 27, 62 t. 9.
3. Świtezianka. Fantazja dramatyczna. Poznań 1843. Przedr. m.in. w poz. 27, 62 t. 9.
Podp.: L.S.; część składu z 1843 z pełnym nazwiskiem autora.

4. Muzamerit czyli powieści przy świetle księżycy. T. 1–2. Poznań 1843–44. Wyd. skróc. pt. Powieści. Petersburg 1852. Przedr. w poz. 62 t. 6.
Podp. w t. 1: L.S.
Tu m.in.: Ogrody i poeci. Powieść; Wieczór u generała Kopcia; Portret króla Jana.
5. Poezje. Poznań 1844. Przedr. fragm. w poz. 36.
Tu m.in.: Trąby w Dnieprze; Potrzeba warneńska; Jutro.
6. Cichy Anioł. Paryż 1845 odb. z *Dzienia Dom.*
7. Podania i legendy polskie, ruskie i litewskie. Poznań 1845. Wyd. nast. m.in.: ilustr. W. Motty. Poznań 1880; Grudziądz 1924 (pt. Podania i legendy); oprac. K. Pamula, wstęp J. Krzyżanowski. Wwa 1975.
Tu: sto kilkadziesiąt drobnych utworów. Wiele z nich wzięto ze zbiorów różnych autorów, jest to więc częściowo praca edytorska.
8. Pomysły o harmonii społecznej. Poznań 1845 odb. z *Orędownika Nauk*.
Podp.: Jan z Wygnańcyc Dąbrowa.
9. Wieczory pod lipą czyli historia narodu polskiego opowiadana przez Grzegorza spod Raclawic. Poznań 1845. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Poznań 1847; Paryż 1848 (pt. Dzieje narodu polskiego. Ilustr. A. Oleszczyński); Kr. 1851 (pt. Dzieje narodu polskiego dla użytku młodzieży szkolnej); Kr. 1935.
Podp. pod dedykacją: L.S.
Przekł. czes. 1863, 1867.
Wyd. cenzurowane pt. Wieczory w Ojcowie czyli opowiadania Grzegorza o dawnych czasach Rzeczypospolitej Polskiej spisane przez... Wwa 1858. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1860; wyd. 3 Wwa 1873; Wwa 1898.
10. Czytanie postępowe. Zbiór powiastek moralnych, wschodnich, legend, żywotów, obrazów moralnych i przypowieści polskich przez autora Wieczorów pod lipą. Wyd. szk. Leszno 1848. Wyd. nast.: Poznań 1881; Poznań 1899.
Niepodp.
11. Przewodnik myśliwca. Leszno 1848.
Podp.: L.S.
12. Wachmistrz Jaszczółd. Opowiadanie starego wiarusa z kampanii 1809 roku powtórzył... Kr. 1848 odb. z *Tyg. Pol.* Przedr. m.in. w poz. 27, 62 t. 9.
13. Machiavelli i jego System polityczny. Kr. 1850. Wyd. nast. Lipsk 1851 [z dodaniem „Aforyzmów”].
Podp. po przedmowie: L.S.
14. Żywot Kazimierza Brodzińskiego skreślił w powiastkach... Kr. 1851. Przedr. w poz. 62 t. 8.
Przekł. czes. 1864.
15. Mozaika. Powiastki i obrazki. Kr. 1853. Przedr. w poz. 62 t. 8.
Niepodp.
16. Rapsody historyczne i liryki. Petersburg 1853 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 2.
17. Wieczornice. Powiastki, charaktery, życiorysy i podróże. T. 1–3. Wil. 1854. Przedr. w poz. 62 t. 7–8.

18. Pogadanki literackie. Kr. 1855.
Podp.: L.S.
19. Przegląd dziejów literatury powszechnej. T. 1. Kr. 1855.
20. Adam Mickiewicz. Wspomnienie pozgonne. Kr. 1856 odb. z *Czasu*.
21. Mimoza. Powieść sentymtalna. Wil. 1858 odb. z *Teki Wil.* Przedr. w poz. 27, 62 t. 9.
Przekł. niem. 1891.
22. Przegląd wystawy starożytności i zabytków sztuki urządzonej w Krakowie napisał... Kr. 1858 odb. z *Czasu*.
23. Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848–1858. T. 1–2. Wwa 1859.
24. Wspomnienie o Zygmuncie Krasińskim. Kr. 1859.
25. Godzina czytania. Dzieciom ku rozrywce i nauce. Ułożył autor Wieczorów w Ojcowie. Żytomierz 1860.
Niepodp.
26. Kartka z dziejów sztuki i poezji. Żytomierz 1860 *Bibl. Dom.*
Tu dołączono w przekł. L.S.: F. d'Ollando: Rzecz o malarstwie z roku 1549.
27. Poezje. Pierwsze wyd. zbior. Lipsk 1863 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 22.
Tu m.in.: Rapsody i powieści; Pieśni, elegie, sonety; Okruszyny; Bajki.
28. Portrety literackie. T. 1–4. Pozn. 1865–75. Przedr. w poz. 62 t. 3–5.
Kilka szkiców druk. w wyd. osob., m.in.: Wspomnienie o A.E. Koźmianie. Lw. 1865; Wspomnienie o życiu i pismach F. Wężyka. Kr. 1865; J.P. Woronicz, poeta i mówca kościelny. Kr. 1868; Wacław Rzewuski i przygody jego w Arabii opowiedziane z pism pozostałych po nim. Kr. 1870.
29. Obóz klasyków. Ustęp z historii wyobrażeń literackich w XIX wieku. Z korespondencji ułożył... Kr. 1866 odb. z *Czasu*. Wyd. nast.: Wwa 1910; Złoczów [po 1923] *Bibl. Powsz.* nr 701/702. Przedr. w poz. 62 t. 4.
30. Żywot Tadeusza Kościuszki. Kr. 1866.
31. (1831–1863) Dwaj Juliusze. Kartki z ostatnich dni ich żywota zebrał... Kr. 1869. Wyd. nast. Kr. 1935.
Tu: Juliusz Małachowski; Juliusz Tarnowski.
32. Rozstrząsania i poglądy literackie. Pozn. 1869. Przedr. w poz. 62 t. 2.
33. Na wyspie. Tragedia krotchwilna w 1 a. Wyst. Kr. 1870.
Przeróbka z franc.
34. Religijność i mistyka w życiu i poezjach Adama Mickiewicza. Studium. Kr. 1871.
35. W Giulistanie. Fantazja majowa do Maurycego Manna. Kr. 1872 odb. z *Czasu*.
36. Poezje oryginalne i przekłady poetyczne. Wwa 1876 *Bibl. Najcenniejszych Utworów Lit. Europejskich*.

37. Jan Koźmian. Wspomnienie pośmiertne. Kr. 1877.
38. Bankierzy warszawscy. Komedia w 3 a. Wyst. Lubl. 1879.

Przekłady

39. [V. Hanka]: Krółodworski rękopis. Zbiór staroczeskich bohaterkich i lirycznych śpiewów należonych i wydanych przez V. Hanke. Kr. 1836. Wyd. nast. Praga 1852. Przedr. w poz. 36, 62 t. 9.
40. Piosennik ludów. Z. 1: Pieśni bretońskie. Z. 2: Pieśni skandynawskie. Pozn. 1842–43.
41. Homer: Odyseja. Ogl. fragm. *Oreodownik Nauk* 1844 nr 43, 45; *Przyj. Ludu* 1847 nr 1–5 [oraz dalsze fragm. w kilku innych czasop.]. Całość wyd. Kr. 1873. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1882; oprac. T. Sinko [wybór]. Kr. 1922 *BN* II, 21; toż w tejże serii: wyd. 8 zmien. i rozszerz. Wstępem poprzedziła Z. Abramowiczówna. Oprac. J. Łanowski. Wr. 1975, wyd. 9 (2) Wr. 1981, wyd. 10 (zupełne) Wr. 1992; z oryginałem skolonizował i oprac. Z. Kubiak. Wwa 1990 *Bibliotheca Mundi*; Wwa 1995. Przedr. w poz. 62 t. 10.
42. J. Manuel: Rady Patroniuszowe czyli historie i przykłady opowiadane hrabi Lukanorowi. Z hiszpańskiego wyd. po polsku. T. 1–2. Pozn. 1847. Podp.: L.S.
43. [J. Czetel]: Jeneral Bem w Siedmiogrodzie i Węgrzech r. 1848 i 1849. Pozn. 1854. Wyd. 2 Pozn. 1862.
Podp.: L.S.
- Przekł. książki pt. Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849. Hamburg 1850.
44. [A.K.M. Firdosi] Firdausi: Biszen i Menisze. Ustęp z Firdusiego poematu: Szach–Nameh. Wwa 1855.
45. Michał Anioł Buonarroti: Poezje. Kr. 1861. Wyd. dwujęzyczne – tekst włos. i pol.
46. L. Bignon: Polska w 1811 i 1813 roku. Pamiętnik francuskiego dyplomaty. Kr. 1862.
47. L. Viel-Castel de: Dyplomata polski w XIX wieku. (Książę Adam Czartoryski). Kr. 1863.
48. [E. Mainard] E. Fontille: Adam Mickiewicz. Rys biograficzny, złożony ze wspomnień i wrażeń. Kr. 1863.
Tłum. niepodp.
49. Horacy: Ody. Kr. 1869. Wyd. nast.: Ze wstępem K. Morawskiego. Kr. 1916.
50. H. Bornier: Córka Rolanda. Dramat w 4 a. *Ateneum* 1876 t. 2. Wyst. Kr. 1876.
51. Święci poeci. Pieśni mistycznej miłości. Zebrał i wytłumaczył... [Antologia]. Lw. 1877.
Tu m.in. przekł. utworów św. Franciszka z Asyżu, bł. Jakuba z Todi [Jacopone da Todi], św. Teresy [z Avila], św. Jana od Krzyża (Juan dela Cruz), Anioła Szlázaka (Angelus Silesius).

Prace edytorskie

52. Pamiętniki o Samuelu Zborowskim. Zebra-
ne ze współczesnych dzieł i rękopismów Bibliote-
ki Kórnickiej. Pozń. 1844.

Podp. wydawcy: L.S.

53. Żywot i pamiętniki St. hr. Małachowskiego.
Kr. 1853.

Podp. wydawcy: L.S.

54. S. Kosmowski: Pamiętniki z końca XVIII
wieku. Pozń. 1860.

55. Ostatni rok życia króla Stanisława Augusta,
czyli dziennik prywatny opisujący jego pobyt w Ro-
sj. Objasńieniami i historycznym wstępem opa-
trzył... Kr. 1862.

56. W. Wielogłowski: Kraków przed czterdzie-
stą laty. Wyd. pośmiertne. Kr. 1871.

Ostatni rozdz. dopełniony przez wydawcę.

57. H. Kollataj: Listy pisane z emigracji w r. 1792,
1793 i 1794. T. 1–2. Pozń. 1872. *Pamiętniki z ośm-
nastego wieku* t. 12.

58. W. Pol: [Wybór utworów pt.] Wincenty Pol
i jego poetyczne utwory. Liryki – Gawędy – Dra-
mat. Kr. 1873. Wyd. nast. Kr. 1875.

59. Listy Stanisława Augusta do pani Geoffrin
od roku 1764 do roku 1777. Kr. 1876.

60. T. Kościuszko: Listy do generała Mokronow-
skiego i innych osób pisane. Lw. 1877 odb. z *Ru-
chu Lit.*

61. Z. Krasinski: Moja Beatrice. Kr. 1878 (właśc.
1877).

Wydania zbiorowe i wybory

62. Dzieła. T. 1–10. Wwa 1881–82.

T. 1 (1881): Varia z literatury, historii, archeologii i przy-
rody.

T. 2 (1881): Varia. – Rozstrząsania i poglądy literackie.

T. 3–5 (1881): Portrety literackie.

T. 6–7 (1881): Muzamerit. – Wieczornice.

T. 8 (1882): Wieczornice. – Mozaika. – Żywot K. Brodziń-
skiego. – Okruchy.

T. 9 (1882): Poezje. [Poezje oryginalne. – Tłumaczenia].

T. 10 (1882): Homer: Odyseja. [Wstęp:] O Homerze
i Odysei.

62. Ogrody i poeci. (Wybór pism). Wyboru do-
konała M. Janion. Przypisy oprac. M. Grabowska.
Wwa 1955.

Przedr. wierszy i drobnych utworów w zbiorach:
Księga wierszy pol. 1 (1954), wyd. 2 (1956); *Anto-
logia romantycznej poezji krajowej* (1831–1863).
Wwa 1958; *Iskry z popiołów*. Wwa 1959; *Pol. kryty-
ka lit.* (1800–1918). Wwa 1959; *Zbiór poetów pol.* 2
(1961).

Listy

63. Listy do różnych adresatów z lat 1827–1843.
Oprac. M. Małeck. *Arch. Lit.* t. 21. Wr. 1977 *Miscel-
lanea z okresu romantyzmu* 3.

Listy do S. Goszczyńskiego z 1839–60, do W. Wielogłow-
skiego z 1847–48, do A.E. Koźmiana z 1848–76, do K.W.
Wójcickiego z 1866–69, do J.I. Kraszewskiego z 1850–67,
do A. Bielowskiego z 1855–72.

64. Listy K. Gaszyńskiego do L.S. (1851–1866).
Wyd. S. Kossowski. Lw. 1911.

Listy L.S. znajdują się m.in. w: Bibl. Nar., Bibl.
PAN w Kr., Bibl. Jagiel., Bibl. Kórń. PAN.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[L. DĘBICKI] L.Z.D.: L.S. Wspomnienie pośmiertne. Kr.
1878 odb. z *Czasu* [tu dołączona bibliogr. podmiotowa
L.S.]. — S. TARNOWSKI: L.S. Kr. 1878. — A. BĘCİKOW-
SKI: L.S. Wwa 1879. — F. WALCZAK: L.S. i jego stanowi-
sko w literaturze polskiej. Kr. 1899. — B. CHLEBOWSKI.
Sto lat myśli pol. 7 (1913). — M. JANIK: Motyw zemsty
ludu w poezji polistopadowej. Lw. 1935. — J. KRZYŻA-
NOWSKI: Zza kulis „Wieczornic” L.S. W: Paralele, Studia
porównawcze z pogranicza literatury i folkloru. Wwa 1935
i wyd. nast. — J. ZANOZIŃSKI: Materiały do działalności
L.S. w dziedzinie krytyki artystycznej. *Mater. do Studiów
i Dyskusji z Zakresu Teorii i Hist. Sztuki...* 1952 nr 10/11
i nadb. — M. JANION: L.S., poeta romantyczny. Wwa 1955.
— A. GORIACZKO-BORKOWSKA: Pieśń historyczna zie-
wończyków. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — M. TYROWICZ:
Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832–1863. Wwa
1964. — Z. NIEDZIELA: Słowiańskie zainteresowania pi-
sarzy lwowskich w latach 1830–1848. Kr. 1966. — M. JA-
NION. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — S. GOSZCZYŃ-
SKI: Dziennik Sprawy Bożej. T. 1–2. Oprac. Z. Sudolski.
Wwa 1984. — B. WOŹNICKA-PARUZEL: „Dzieje ojczy-
stego dla ludu” doby romantycznej. Wr. 1990. — S. MAKOW-
SKI: Wernyhora. Przepowiednie i legenda. Wwa 1995. —
W. STABRYŁA: Wernyhora w literaturze polskiej. Kr. 1996.
— E. KIŚLAK. *Pol. słownik biogr.* 37 (1996/97). — M. MA-
ŁECKI: L.S. Od wczesnych utworów do „Trzech wieszczów”.
Oprac. S. Podobiński i W. Skrzypczyk. Częstochowa 1997.

H.G.

SIENKIEWICZ Henryk
1846–1916

Urodzony 5 maja 1846 w Woli Okrzejskiej na Pod-
lasiu; syn Józefa, oficera armii napoleońskiej, uczest-
nika powstania listopadowego, zubożałego ziemia-
nina, dziedzica Grotek, i Stefanii z Cieciszowskich,
spokrewnionej z rodzinami Lelewełów i Łuszczew-
skich. Naukę gimnazjalną rozpoczął w 1858, matu-
rę uzyskał w 1866 w IV Gimnazjum w Warszawie
(po rocznej przerwie na pracę guwernera w domu
Wejherów w Poświętnem 1865). W 1866–72 stu-
diował w Szkole Głównej, gdzie wpisał się na pra-
wo, następnie na medycynę, porzucając wkrótce
dla filologii. W 1867 powstał jego wierszowany
utwór („Sielanka młodości”), którego redakcja *Ty-
godnika Ilustrowanego* nie przyjęła do druku. Wio-
sną 1869 zadebiutował w *Przeglądzie Tygodnio-*

wym recenzją z wystawienia komedii Victora Sardou „Nasi najserdeczniejsi”. Znajomość literatury staropolskiej (ugruntowaną studiami pod kierunkiem Józefa Przyborskiego) udowodnił rozprawami ogłoszonymi w *Tygodniku Ilustrowanym*: „Mikołaj Sęp Szarzyński” (1869 nr 79–80) i „Kasper Miaskowski” (1870 nr 127–129). Zmuszony do utrzymywania się z własnych środków, studiów nie ukończył. W 1872 rozpoczął pracę dziennikarską jako sprawozdawca i felietonista. Pod pseudonimami (Litwos; Musagetes), kryptonimem (§) lub anonimowo pisywał kroniki w *Gazecie Polskiej* (rubryki „Chwila obecna”, „Wiadomości bieżące”), recenzje teatralne w *Niwie* („Sprawy bieżące”; „Mieszczaniny literacko-artystyczne”), artykuły w *Przeglądzie Tygodniowym* i w innych czasopismach warszawskich. W tymże roku debiutował również jako powieściopisarz („Na marne”) i nowelista („Humoreski z teki Worszytły”). W 1874 został współwłaścicielem *Niwy* i prowadził w niej dział literacki. Opowiadał „Stary sługa” (1875) i „Hania” (1876) przyniosły mu szeroki rozgłos.

Od roku 1875 datują się liczne wojaże pisarza. Do 1878 przebywał w Ameryce Północnej, dokąd udał się jako korespondent *Gazety Polskiej*; nadsyłał stamtąd „Listy z podróży”. Podróż ta była również związana z wyjazdem Heleny Modrzejewskiej, jej rodziny i grona przyjaciół, dla których S. zakupił i przygotował farmę w Kalifornii. Tam też powstały „Szkice węglem” (1877), które w kraju wprowadziły go do grona przedstawicieli tzw. młodej prasy. W drodze powrotnej zatrzymał się na rok we Francji; tu powstał „Janko Muzykant” (1879), „Jamiol”, „Orso”, a już w kraju „Latarnik”, „Bartek Zwycięzca”, „Wspomnienie z Maripozy”. Obok pracy pisarskiej uprawiał ożywioną działalność odczytową; „Za chlebem”, wygłoszony na rzecz Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności (1880), stał się najgłośniejszym odczytem S.

W 1881 poślubił Marię Szetkiewiczównę. W styczniu następnego roku objął redakcję umiarkowanie konserwatywnego *Słowa*. W maju 1883 zaczęła ukazywać się w nim Trylogia, pisana głównie za granicą w sanatoriach, w których S. przebywał czuwając nad kuracją ciężko chorej na gruźlicę żony (zm. 1885; z małżeństwa tego pozostało dwoje dzieci: syn Henryk i córka Jadwiga).

W 1886 udał się w podróż do Konstantynopola, Aten, Neapolu i Rzymu, w 1888 do Hiszpanii, a pod koniec 1890 do Zanzibaru (dziś Tanzania) na wyprawę myśliwską. Wszystkie wyjazdy wypełniał pisaniami lub zbieraniem materiałów do kolejnych utworów. W 1889–90 napisał powieść „Bez dogmatu”, która ogromną poczytność zyskała głównie poza Polską, w Rosji i w Niemczech, uznana za wybitną powieść psychologiczną. W 1891 odbył jeszcze jedną wyprawę do Afryki, którą doraźnie

upamiętnił w „Listach z Afryki” (*Słowo* 1891–92), a literacko wykorzystał po dwudziestu latach w powieści „W pustyni i w puszczy”. Ukończona w 1894 „Rodzina Polanieckich” została przez część krytyków przyjęta jako odejście pisarza od ideałów pozytywizmu. Współcześni doszukiwali się w niej reperkusji krótkotrwałego związku małżeńskiego S. z Marią Wołodkiewiczówną (1893), zakończonego unieważnieniem w 1895. Powieść „Krzyżacy” (1900), w której S. powrócił do tematyki historycznej, była odbierana jako dzieło polityczne o żywej wymowie patriotycznej.

W 1900, w ramach uroczystości obchodzonego w całym kraju jubileuszu, S. otrzymał w darze od społeczeństwa majątek Oblęgorek koło Kielc. W 1905 za całokształt twórczości, w tym głównie za „Quo vadis”, uhonorowano go Nagrodą Nobla.

Po 1900 S. oddalił się od pisarstwa na rzecz działalności publicznej i patriotycznej, w związku z czym nie zdołał zrealizować swych planów literackich. Zamierzonej trylogii o Sobieskim nie ukończył, napisał tylko jej część pierwszą „Na polu chwały” (1903–05), podobnie z trylogii napoleońskiej powstała tylko część początkowa „Legiony” (1913–14). Wielkim sukcesem stała się przygodowa powieść dla młodzieży „W pustyni i w puszczy” (1911).

S. od młodości angażował się w sprawy społeczne i narodowe, występował przeciw uciemiężaniu Polaków przez zaborców, przeciw caratowi (art. „Polska i Rosja” ogł. w tłum. ang. *Daily Evening Post* 1877, „List otwarty Polaka do ministra rosyjskiego”, Lw. 1904), przeciw Prusom (art. „O Bismarcku” 1895, „List do baronowej Suttner” 1900, „List otwarty do J.C. M. Wilhelma II” 1906). Głośnym echem w całej Europie odbiła się jego „Odezwa w sprawie ofiar wrzesińskich” (*Czas* 1901 nr 270), a także zorganizowana przez niego międzynarodowa ankieta „Prusse et Pologne” (Paryż 1909). Nie przystąpił do żadnej partii politycznej; jego autorytet starały się wykorzystywać — nawet bez jego wiedzy — różne stronnictwa, np. Narodowa Demokracja, co wywoływało napaści na pisarza ze strony lewicy.

Ostatnie dwa lata życia spędził S. wraz z żoną Marią z Babskich (poślubioną w 1904) w Vevey w Szwajcarii, dokąd wyjechała z chwilą wybuchu wojny w 1914. Tam wraz z Ignacym Paderewskim zorganizował Komitet Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Zmarł 15 listopada 1916 w Vevey. Prochy jego w 1924 sprowadzono do Polski i pochowano w katedrze św. Jana w Warszawie.

Twórczość S. zajmuje wyjątkowe miejsce w literaturze polskiej. Jako nowelista S. należy w swej epoce do mistrzów tego gatunku (obok Elizy Orzeszkowej i Bolesława Prusa). Wybitne znaczenie mają jego powieści historyczne; wywarły one ogromny wpływ na dalszy rozwój powieści histo-

rycznej w Polsce. Szczególną rolę, nie tylko literacką, lecz i społeczną, odegrała Trylogia. Pisana według końcowych słów autora „dla pocieszenia serc” napawała optymizmem i wiarą w odzyskanie niepodległości. Jej trwała do dziś poczytność dowodzi, iż S. celnie u trafił w pewne psychiczne dyspozycje narodu polskiego. Kilkakrotnie Trylogia wzbudzała żywe dyskusje, obok entuzjastów pojawiali się krytycy, oskarżający pisarza o sprzeniewierzenie się ideom postępu, o wysługiwanie się arystokracji i warstwom posiadającym (początkowo Aleksander Świętochowski, E. Orzeszkowa, B. Prus, później zaś przede wszystkim Wacław Nałkowski i Stanisław Brzozowski, a także krytyka bezpośrednio po II wojnie światowej).

Znamość twórczości S. wykracza daleko poza granice kraju. S. należy do najpopularniejszych pisarzy świata. Utwory jego tłumaczone są na kilkadziesiąt języków, przy czym przekłady angielskie, czeskie, francuskie, niemieckie, rosyjskie ukazywały się prawie jednocześnie z ich drukiem w prasie krajowej. Edycje obcojęzyczne wychodziły w rekordowo wysokich nakładach. Przekłady (głównie „Quo vadis” i Trylogia) są wciąż wznawiane lub podejmowane na nowo. Zarówno powieści, jak i nowele przerabiano często na utwory sceniczne i libretta operowe, wiele z nich stało się podstawą scenariuszy filmowych („Quo vadis” już w 1901) i telewizyjnych (niektóre kilkakrotnie), a także wersji komiksowych (głównie za granicą).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Na marne. Szkic powieściowy. *Wieniec* 1872 nr 37–60. Wyd. osob. Wwa 1876. Wyd. nast.: Wwa 1912; Lw. 1936. Przedr. w poz. 51 t. 74, 52 t. 2, 55 t. 33, 57 t. 1, 63 t. 1.

Przekł.: ang. 1899, czes. 1885, franc. 1900, hiszp. 1900, niem. 1882, ros. 1893, rum. b.r., serb. 1883, szwedz. 1890, węgier. 1888, włos. 1900.

A d a p t a c j a operowa: libretto A. Menotti-Buia, muzyka G.B. Pinna, 1908 (włos.).

2. Nikt nie jest prorokiem między swymi. [Z cyklu:] Humoreski z teki Worszyły. Wwa 1872; dodruk. [?] Wwa 1872. Wyd. nast.: oprac. W. Wasilewska. Wwa 1951; oprac. A. Nofer. Wr. 1952; posłowie W. Wasilewska. Wwa 1953; wstęp i oprac. B. Mazan. Kr. 1988. Przedr. w poz. 51 t. 75, 52 t. 3, 55 t. 34, 57 t. 1, 58 t. 1, 60, 63 t. 1, 64.

Przekł.: czes. 1901, ros. 1899, szwedz. 1901.

3. Dwie drogi. [Z cyklu:] Humoreski z teki Worszyły. Wwa 1872. Wyd. nast.: oprac. W. Wasilewska. Wwa 1951; oprac. A. Nofer. Wr. 1952; posłowie W. Wasilewska. Wwa 1953; wstęp i oprac. B. Mazan. Kr. 1988. Przedr. w poz. 51 t. 75, 52 t. 3, 55 t. 34, 57 t. 1, 58 t. 1, 60, 63 t. 1.

Przekł.: czes. 1901, franc. 1902, ros. 1899, szwedz. 1901.

4. Stary sługa. [Z cyklu:] Z natury i z życia. I. *Gaz. Pol.* 1875 nr 258. Wyd.: Pisma. T. 1. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 20 wyd. do 1996 (osobno lub z poz. 5 i 8), m.in.: Wwa 1956; Wwa 1957; Wwa 1962; wyd. 6 Szczecin 1986; Wwa 1994; Szczecin 1996. Przedr. w poz. 51 t. 1, 53 t. 1, 55 t. 35, 57 t. 4, 58 t. 2, 60, 63 t. 2, 64, 67.

Podp.: Litwos.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1880, esper. 1925, franc. 1887, gruziński 1968, niem. 1881, ros. 1881, rum. b.r., serb. 1880, słowac. 1903, szwedz. 1890, włos. 1890, żyd. 1956.

A d a p t a c j a filmowa: S. Wohl, 1984 (wraz z: Hania, zob. poz. 5).

5. Hania. [Z cyklu:] Z natury i z życia. II. *Gaz. Pol.* 1876 nr 2–30 [z przerwami]. Wyd.: Pisma. T. 1. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 20 wyd. do 1996 (osob. lub wraz z poz. 4 i 8), m.in.: Wwa 1994; Szczecin 1996. Przedr. w poz. 51 t. 1, 53 t. 1, 55 t. 35, 57 t. 4, 58 t. 2, 60, 63 t. 2, 67.

Podp.: Litwos.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1882, duń. 1903, franc. 1900, hiszp. 1898, holend. b.r., lotew. 1905, niem. 1887, portug. 1902, ros. 1881, rum. 1920, serb. 1880, słowac. 1903, szwedz. 1888, węgier. 1918, włos. 1893, żyd. 1956.

A d a p t a c j a sceniczna: J. Mikulski, 1895.

A d a p t a c j e filmowe: Posjelski, Rosja 1917; M. Waszyński, 1936; J. Lejtes 1939 (nowa wersja, nieukończ.); 1984 jw. poz. 4.

6. Listy z podróży do Ameryki. Ogl. pt. Listy Litwosa z podróży. *Gaz. Pol.* 1876 nr 102–237 (od nr 210 pt. Szkice amerykańskie); 1877 nr 37–221; 1878 nr 42–69 [z przerwami]. Wyd.: (Listy z 1876 i 1877): Pisma. T. 2–3. Wwa 1880 (zob. poz. 50); (Listy z 1878): Pisma. T. 80. Wwa 1906 (zob. poz. 51). Wyd. nast. m.in.: pt. Z puszczy amerykańskiej. Listy z podróży. Wyd. 4 Wwa 1928; pt. Na Oceanie Atlantyckim. (Listy z podróży). Wyd. 4 Wwa 1935; Wwa 1951; z przedmową Z. Najdera. Wwa 1956; wyd. 2. Wwa 1986 w oprac. graficznym J. Jaworowskiego. Przedr. w poz. 51 t. 3–6, t. 80, 57 t. 42, 63 t. 4.

Przekł.: ang. 1959, niem. 1970.

7. Szkice węglem z niedawnej przeszłości. *Gaz. Pol.* 1877 nr 5–17. Wyd.: Pisma. T. 1. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 30 wyd. do 1998. Przedr. w poz. 51 t. 1, 53 t. 1, 55 t. 36, 56, 57 t. 2, 58 t. 1, 59, 60, 63 t. 1, 64.

Podp.: Litwos.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1881, duń. 1888, fiń. 1901, franc. 1885, hiszp. 1962, niem. 1881, ros. 1880, rum. b.r., serb. 1886, słowen. 1902, szwedz. 1890, węgier. 1903, włos. 1890, żyd. 1920.

A d a p t a c j e sceniczne: J. Galasiewicz i Z. Mellerowa: Pan Zolzikiewicz, 1888; S. Średnicki, 1948.

A d a p t a c j e filmowe: pt. Krwawa dola, 1912; A. Bohdziewicz, 1957.

8. Selim Mirza. [Z cyklu:] Z życia i z natury. III. *Gaz. Pol.* 1877 nr 143–165. Wyd.: Pisma nie objęte wydaniem zbiorowym. T. 4. Wwa 1901 (zob. poz.

52). Wyd. nast. m.in.: Lw. 1936; (wraz z poz. 4 i 5): Wwa 1956 (dwie ed.); Wwa 1957; Wwa 1962; Szczecin 1986; Wwa 1994. Przedr. w poz. 51 t. 76, 55 t. 35, 57 t. 4, 58 t. 2, 60, 63 t. 2, 67.
Podp.: Litwos.

Przekł.: czes. 1901, niem. 1908, ros. 1902, szwedz. 1906.
Adaptacja sceniczna: Pozn. 1895.

9. Komedia z pomyłek. Szkice z życia amerykańskiego. *Gaz. Pol.* 1878 nr 25–28. Wyd.: Pisma. T. 3. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Przedr. w poz. 51 t. 12, 57 t. 3, 58 t. 2, 60, 63 t. 2.
Podp.: Litwos.

Przekł.: ang. 1893, czes. 1882, franc. 1885, niem. 1901, ros. 1881, słowac. 1903, słoweń. 1902, szwedz. 1899, volapük 1888, włos. 1888.

Adaptacja filmowa: scenariusz J. Hen, reż. J. Zarzycki, 1967.

Adaptacja TV: 1967.

10. Janko Muzykant. *Kur. Warsz.* 1879 nr 159; *Gaz. Lw.* 1879 nr 159–160. Wyd.: Pisma. T. 1. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast. ok. 60 wyd. do 1998, m.in.: oprac. T. Jodelka-Burzecki. Wyd. 11. Wwa 1978; Wyd. 11 [sic!] Rzeszów 1982; Pozn. [1994]; Bielsko-Biała 1996; Kat. [1997]; Rawa Mazowiecka 1997; Kr. 1998. Przedr. w poz. 51 t. 1, 53 t. 1, 55 t. 36, 56, 57 t. 2, 58 t. 1, 59, 60, 62, 63 t. 1, 64. Nadto szereg wyd. w połączeniu z innymi opowiadaniem.

Przekł.: ang. 1893, arab. 1938, białorus. 1904, bułg. 1919, czeczeński 1934, czes. 1880, duń. 1898, esper. 1891, fiń. 1982, franc. 1880, gruziński 1894, inguszecki 1939, jap. 1928, kazelski 1953, krymsko-tatar. 1939, łuz. 1905, niem. 1881, ormiański 1894, pers. 1944, portug. 1901, ros. 1880 (ok. 40 wyd. do 1917), rum. 1901, serb. 1883, słowac. 1903, szwedz. 1890, tatar. 1955, tur. 1910, turkmeński 1937, ukr. 1901, węgier. 1943, włos. 1897, zyriański 1937, żyd. 1901.

Adaptacje sceniczne: J. Korczakowska, 1959; Z. Jarema, 1969.

Adaptacja operowa: libretto T. Borowski i S. Wygodzki, muzyka W. Rudziński, 1953.

Adaptacje baletowe: W.M. Jurowskij: Pieried raz-wietom, Swierdłowski 1961 (ros.); pantomima lalkowa, oprac. Z. Jarema, muzyka F. Bartus, 1969.

Adaptacja filmowa: R. Ordyński, 1930.

Adaptacje TV: Wwa 1973; M. Prałat, H. Łabonarska, 1992 (dla dzieci).

11. Na jedną kartę. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1879. Ogl. w nowej wersji *Niwa* 1881 t. 19 s. 42–68, 136–156, 198–226, 309–326, 360–375. Wyd. osob. Wwa 1881. Przedr. w poz. 50 t. 5, 51 t. 36, 57 t. 39.

Przekł.: czes. 1881, portug. 1901, ros. 1893, włos. 1901.

12. Orso. *Gaz. Lw.* 1879 nr 169–172. Wyd.: Pisma. T. 4. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 15 wyd. do 1995 (niektóre wraz z poz. 23, m.in. Wwa 1995). Przedr. w poz. 51 t. 14, 53 t. 1, 55 t. 38, 57 t. 3, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 2.

Przekł.: ang. 1899, bułg. 1923, czes. 1880, franc. 1923, lotew. 1899, moldawski 1960, niem. 1901, ros. 1880 (ok.

25 wyd. do 1917), serb. 1891, szwedz. 1899, tadżycki 1957, włos. 1900.

13. Przez stepy. Opowiadanie kapitana R. Spisłal Litwos. *Gaz. Pol.* 1879 nr 146–159. Wyd. Pisma. T. 4. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. wraz z: W krańcie złota (zob. poz. 54). Wwa 1980. Przedr. w poz. 51 t. 14, 53 t. 1, 55 t. 38, 57 t. 3, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 2.

Przekł.: ang. 1894, bułg. 1918, czes. 1882, fiń. 1917, franc. 1900, hiszp. 1953, niem. 1892, portug. 1901, ros. 1892, rum. 1907, serb. 1927, szwedz. 1899, węgier. 1902, włos. 1890.

14. Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela. *Niwa* 1879 t. 16 s. 813–828. Wyd.: Pisma. T. 4. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 30 wyd. do 1997, m.in.: Białystok 1991; Bielsko-Biała 1993, toż 1995; Wr. 1995; Białystok 1997; Kr. 1997; (wraz z poz. 20): Bydż. 1990; Wr. 1995; Wwa 1997. Przedr. w poz. 51 t. 23, 53 t. 1, 55 t. 36, 56, 57 t. 6, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 3, 64.

Podp.: Litwos.

Pierwsza wersja noweli ukazała się pt. Z pamiętnika korepetytora. *Gaz. Lw.* 1879 nr 236–238, podp.: xxx; wyd. osob. I. Chrzanowski. Wwa 1926, przedr. zob. poz. 57 t. 6, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1893, czes. 1879, franc. 1880, koreański 1991, niem. 1897, ormiański 1894, portug. 1902, ros. 1880, serb. 1880, słowac. 1903, szwedz. 1900, węgier. 1943, włos. 1900.

15. Czyja wina? Obrazek dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1880. Ogl. *Niwa* 1880 t. 17 s. 685–698. Wyd.: Pisma. T. 4. Wwa 1880 (zob. poz. 50). Przedr. w poz. 51 t. 24, 57 t. 39.

Przekł.: ang. 1899, czes. 1881, ros. 1897, szwedz. 1899, volapük 1888, włos. 1901.

16. „Jamioł”. Obrazek wiejski. *Gaz. Pol.* 1880 nr 218. Wyd. Pisma. T. 5. Wwa 1882 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: 16 wyd. do 1951. Przedr. w poz. 51 t. 12, 53 t. 1, 55 t. 37, 56, 57 t. 2, 58 t. 1, 60, 62, 63 t. 1, 64.

Podp.: Litwos.

Przekł.: ang. 1894, bułg. 1891, czes. 1883, duń. 1889, esper. 1925, franc. 1886, niem. 1897, ros. 1893, serb. 1899, słowac. 1903, szwedz. 1900, węgier. 1937, włos. 1895.

17. Niewola tatarska. Urywki z kroniki szlachectwa Aleksandra Zdanoborskiego zebrali... *Niwa* 1880 t. 18 s. 793–820. Wyd. Pisma. T. 5. Wwa 1882 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: 9 wyd. do 1948. Przedr. *Romantyczna gawęda szlachecka*. Oprac. A. Waśko. Kr. 1999; poz. 51 t. 24, 53 t. 2, 55 t. 37, 57 t. 5, 58 t. 2, 60, 63 t. 3, 64, 78.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1901, franc. 1906, niem. 1899, ros. 1893, serb. 1906, szwedz. 1900.

18. Za chlebem. Odczyt na rzecz Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. *Gaz. Pol.* 1880 nr 91–95, 105–107, 109–111, 116–121. Wyd. osob. Pozn. 1880 odb. z *Dzien. Pozn.* Wyd. nast.: ok. 32 wyd. do 1962, Bielsko-Biała [1993]. Przedr. w poz. 50 t. 4, 51 t. 23, 53 t. 1, 55 t. 37, 56, 57 t. 2, 58 t. 1, 59, 60, 62, 63 t. 2, 64.

Przekł.: ang. 1892, bułg. 1904, czes. 1880, czuwaski 1953, fiń. 1901, franc. 1901, hiszp. 1934, jap. 1925, kazach. 1953, luz. 1909, niem. 1884, ros. 1881, rum. 1918, serb. 1888, słowac. 1904, szwedz. 1896, tatar. 1953, węgier. 1903, włos. 1900, żyd. 1959.

Adaptacja operowa: muzyka K. Gorski, Charków; niedruk., niewyst.

19. Latarnik. *Niwa* 1881 t. 20 s. 641–653. Wyd.: Pisma. T. 5. Wwa 1882 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 60 wyd. do 1998; m.in.: posłowie J. Kulczycka-Saloni. Wwa 1962; oprac. T. Jodelka-Burzecki. Wwa 1971; wstęp i komentarz K. Poklewska. Wr. 1988; wstęp J. Polanicki. Wwa 1994 (wraz z poz. 10 i 14); Wwa 1998 (wraz z poz. 21 oraz szeregi dalszych wyd. w tym układzie). Przedr. w poz. 51 t. 24, 53 t. 2, 55 t. 38, 56, 57 t. 2, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 2, 64. Przekł.: ang. 1893, bułg. 1919[?], czes. 1882, fiń. 1903, franc. 1886, gruziński 1978, jap. 1928, luz. 1882, niem. 1901, portug. 1901, ros. 1881, rum. 1920, serb. 1885, szwedz. 1899, tur. 1948, włos. 1895.

Adaptacje sceniczne: T. Lubicz-Majewski, 1938; S. Ilawski: Sąd nad latarnikiem, 1946.

Adaptacja filmowa: Z. Skonieczny, 1976.

20. Bartek Zwycięzca. Nowela. *Słowo* 1882 nr 96–106; *Czas* 1882 nr 97–107. Wyd.: Pisma. T. 5. Wwa 1882 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 40 wyd. do 1997, m.in.: Bielsko-Biała [1993]; Łódź 1996; Kr. [1997]; pt. Bartek Zwycięzca i inne opowiadania. Wwa 1992; toż Wwa 1996. Przedr. w poz. 51 t. 13, 53 t. 2, 55 t. 38, 57 t. 2, 58 t. 1, 59, 60, 63 t. 1, 64. Przekł.: ang. 1893, białorus. 1926, bułg. 1891, czes. 1884, duń. 1889, estoń. 1903, fiń. 1889, franc. 1884, hiszp. 1902, luz. 1908, niem. 1887, portug. 1901, ros. 1882, rum. b.r., serb. 1883, słowac. 1913, szwedz. 1888, węgier. 1911, włos. 1893.

Adaptacje sceniczne: J. Łętowski, 1884; J. Sulnicki-Ostoja, 1916.

Adaptacja filmowa: E. Puchalski, 1923.

21. Wspomnienie z Maripozy. Opowiadanie. *Słowo* 1882 nr 89–91; *Czas* 1882 nr 93. Wyd.: Pisma. T. 19. Wwa 1889 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 20 wyd. do 1998, m.in.: Bielsko-Biała [1993], toż 1996; Kat. [1997]; Wwa 1998 (wraz z poz. 19). Przedr. w poz. 51 t. 24, 53 t. 2, 55 t. 38, 57 t. 3, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 2, 64.

Przekł.: czes. 1901, franc. 1906, niem. 1901, ros. 1911, serb. 1912, węgier. 1934, żyd. 1959.

22. Ogniem i mieczem. Powieść z lat dawnych. T. 1–3. *Słowo* 1883 nr 117–180, 197–273, 291–354, 1884 nr 1–51. Wyd. osob. T. 1–3. Wwa 1884. Wyd. nast.: T. 1–4. Wwa 1884 (z nową red. rozdz. końcowego); wyd. jubileuszowe. T. 1–2. Wwa 1897 (dwie ed.); ok. 80 wyd. do 2000, m.in.: red. J. Krzyżanowski, oprac. T. Jodelka-Burzecki. T. 1–2. Wwa 1978; toż Wwa 1980; red. J. Krzyżanowski, oprac. graficzne J. Jaworowski. T. 1–2. Wwa 1989; wstęp B. Mazan, komentarz D. Mazanowa. T. 1–2. Wr. 1990; słowo wstępne J. Hoffman. Wwa 1999 (wyd. filmowe); red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 2000 (ed. bibliofilski, zob. poz. 75). Przedr. w poz. 50 t. 6–9,

51 t. 38–46, 55 t. 1–4, 57 t. 7–10, 58 t. 5–6, 63 t. 5–6, 67, 75.

Fragm. z autografu Bibl. Ossol. sygn. 12582 II ogł. T. Bujnicki: Zaniechane stronice Trylogii, czyli S. skreślenia ostatniej chwili. Kr. 1999.

Przekł.: ang. 1890, ang. wersja współcz. 1991, bułg. 1966, chiński 1984, czes. 1887, duń. 1902, estoń. 1938, fiń. 1920, franc. 1901, hiszp. 1925, holend. b.r. (nowy 1959), islandzki 1918, litew. 1932, łotew. 1930, niem. 1887, norw. 1952, portug. 1901, ros. 1883, rum. 1909, serb. 1895–96, słowac. 1930, słowen. 1892, szwedz. 1887, tur. 1973, węgier. 1915, włos. 1899, żyd. 1924.

Przeróbki dla młodzieży: J. Sedlaczówna, Gdańsk 1893; W. Grzymałowski, Wwa 1901; toż 1911, [1916]; Jaroszewski. Grudziądz 1917.

Adaptacje sceniczne: B. Pobóg, 1886; E. Illiczenko-Gorskaja, Moskwa [1902] (ros.); B. Kozakiewicz dla teatru Sary Bernhardt, Paryż 1904 (franc.); C. Dmochowski (z muzyką W. Jurkiewicza), 1925; W. Maciejewska: Pan Zagłoba (z muzyką A. Blocha), Częstochowa 1965; toż Praga 1965.

Adaptacje filmowe: F. Cerchio, 1961 (włos.-franc.); J. Hoffman, 1999.

23. Sachem. [Nowela]. *Słowo* 1883 nr 57; *Czas* 1883 nr 49. Wyd.: Pisma. T. 19. Wwa 1889 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 20 wyd. do 1995 (niektóre z poz. 12), m.in.: Bielsko-Biała [1993], toż 1994, 1996; Wwa 1994; Wwa 1995. Przedr. w poz. 51 t. 12, 53 t. 2, 55 t. 38, 57 t. 3, 58 t. 2, 59, 60, 62, 63 t. 2, 64.

Przekł.: ang. 1894, bułg. 1918, czes. 1890, franc. 1889, niem. 1895, ros. 1883, serb. 1898, szwedz. b.r., włos. 1933.

24. Legenda żeglarska. *Czas* 1884 nr 178. Wyd.: *Na pomoc! Wydawn. zbior. na korzyść powodziń.* Wwa 1884. Wyd. osob. Kr. 1890. Wyd. nast.: 4 wyd. do 1933. Przedr. w poz. 51 t. 13, 55 t. 38, 57 t. 5, 58 t. 2, 60, 61, 63 t. 3, 64.

Przekł.: ang. 1904, bułg. 1921, czes. 1901, franc. 1891, serb. 1900.

25. Potop. T. 1–6. *Słowo* 1884 nr 292–297, 1885 nr 1–290, 1886 nr 1–201 (z przerwami); *Czas* 1884 nr 296–300, 1885, 1886 nr 1–200; *Kur. Pozn.* 1884 nr 297–299, 1885, 1886 nr 1–204. Wyd. osob. pt. Potop, powieść historyczna. T. 1–6. Wwa 1886. Wyd. nast.: Wwa 1897 (wyd. jubileuszowe), ok. 90 wyd. do 2000, m.in.: red. J. Krzyżanowski, oprac. L. Michalska, M. Skalski. T. 1–3. Wwa 1980; oprac. A. Nofer-Ladyka. Wwa 1983; red. J. Krzyżanowski, oprac. T. Jodelka-Burzecki. Wwa 1986; red. J. Krzyżanowski, oprac. na podstawie rkpsu i prwdr. L. Michalska i M. Skalska. T. 1–3. Wwa 1987; red. J. Krzyżanowski, oprac. graficzne J. Jaworowski. T. 1–3. Wwa 1989; wstęp B. Mazan, komentarz D. Mazanowa. T. 1–3. Wwa 1991. Przedr. w poz. 50 t. 10–15, 51 t. 61–69, 55 t. 5–10, 57 t. 11–16, 58 t. 7–9, 63 t. 7–9, 67.

Fragm. z autografu Bibl. Ossol. sygn. 5152 II ogł. T. Bujnicki, jw. poz. 22.

Przekł.: ang. 1891, ang. wersja współcz. 1991, czes. 1899, duń. 1903, fiń. 1926, franc. 1902, hebr. 1930, hiszp. 1902,

jap. 1920–21, litew. 1900, lotew. 1901, niem. 1900, norw. 1953, portug. 1901, ros. 1885, rum. b.r. i 1984, serb. 1902–03, słowac. 1931, słoweń. 1904–05, szwedz. 1901, węgier. 1905, włos. 1901, żyd. 1926.

Przeróbki dla młodzieży: J. Sedlaczówna, Gdańsk 1893; [J. Sienkiewiczówna] S.J.: Obrona Częstochowy, Wwa 1902; W. Grzymałowski, Wwa 1901; toż [1917].

Adaptacje sceniczne: J.N. Popławski, 1887; P.I. Czardynin: „Potop”. Epos uscenizowany, Moskwa 1914; J. Prutkowski: Póki my żyjemy, Wwa 1958; K. Barnas, 1966; W. Maciejewska, Częstochowa 1968.

Adaptacje filmowe: E. Puchalski, Wwa 1912 (film wstrzymany przez carską cenzurę); P. Czardynin, Rosja 1914; J. Hoffman, 1974.

26. Pan Wołodyjowski. Powieść. Cz. 1–3. *Słowo* 1887 nr 119–292, 1888 nr 1, 16–105; przedr. *Czas* 1887 nr 125–297, 1888 nr 1–110; *Dzienn. Pozn.* 1887 nr 125–298, 1888 nr 1–111. Wyd. osob. T. 1–3. Wwa 1887–1888. Wyd. nast.: m.in. wyd. z mapami. T. 1–5. Lw. 1936; ok. 70 wyd. do 2000, m.in.: red. J. Krzyżanowski, oprac. L. Michalska, M. Skalska. Wwa 1980; oprac. L. Michalska, M. Skalska. Wwa 1984; oprac. T. Jodelka-Burzecki. Wwa 1986; red. J. Krzyżanowski, oprac. na podstawie rkpsu L. Michalska, M. Skalska. Wwa 1987; red. J. Krzyżanowski, oprac. graficzne J. Jaworowski. Wwa 1989; wstęp B. Mazan, komentarz D. Mazanowa. Wwa 1995. Przedr. w poz. 50 t. 16–18, 51 t. 70–73, 55 t. 11–13, 57 t. 17–19, 58 t. 10, 63 t. 10, 67.

Fragm. z autografu Bibl. Ossol. sygn. 12438 II ogł. T. Bujnicki, jw. poz. 22.

Przekł.: ang. 1893, ang. wersja współcz. 1991, bulg. b.r., czes. 1901, duń. 1903, estoń. 1913, fiń. 1930, franc. 1900, hiszp. 1889, lotew. 1931, niem. 1894, norw. 1955, ros. 1884, serb. 1894–95, słowac. 1931, słoweń. 1902, szwedz. 1902, węgier. 1902, włos. 1899, żyd. 1928.

Przeróbki dla młodzieży: J. Sedlaczówna, Gdańsk 1893; H.St.: Dzielny żołnierz, Wwa 1900; W. Grzymałowski, Wwa 1902.

Adaptacje sceniczne: A. Siemaszko, 1889; J.N. Popławski: Pani Wołodyjowska, 1901; tenże: Azja Tuhał-Bejowicz, 1902; K. Garczyński: Wołodyjowski i biaległowy, 1966; W. Maciejewska: Mały rycerz i panny, 1968 (liczne wyst. w Polsce oraz Czeskim Cieszyńcu w tłum. J. Hawlaśka).

Adaptacja operowa: libretto H. Skirmuntt, 1902.

Adaptacja filmowa: J. Hoffman, 1968.

Adaptacja TV: P. Komorowski: Przygody pana Michała, 1969 (serial).

27. Ta trzecia. (Z pamiętnika malarza). *Kur. Codz.* 1888 nr 282–314. Wyd.: Pisma. T. 19. Wwa 1889 (zob. poz. 50). Wyd. nast. m.in.: Wwa 1930; Londyn 1941; Wwa 1949; Londyn 1957; wstęp T. Jodelka-Burzecki. Wwa 1983, toż wyd. 2. Wwa 1986 (wraz z poz. 14 i 23); posłowie J. Sosnowski, ilustr. Sz. Kobylński. Wwa 1991 (wraz z innymi opowiadaniem). Przedr. w poz. 51 t. 25, 53 t. 2, 55 t. 38, 57 t. 6, 58 t. 2, 60, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1893, duń. 1903, fiń. 1911, franc. 1901, hiszp. 1943, niem. 1889, ros. 1889, rum. b.r., serb. 1895, słoweń. 1902, szwedz. 1897, węgier. 1900, włos. 1899.

Adaptacje sceniczne: Gej-Sahajdeczna, 1893 (ros.); W.Z. [W. Zagórski?], 1900; Z. Wróblewski, 1967.

Adaptacja TV: B. Kilkowska, 1973.

28. Bez dogmatu. Powieść współczesna. T. 1. *Słowo* 1889 nr 271–293, 1890 nr 1–30, t. 2 *tamże* nr 81–141, t. 3 *tamże* nr 169–229. Wyd. osob. T. 1–3. Wwa 1891. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1957; Wwa 1958; Wwa 1963; posłowie J. Krzyżanowski. Wwa 1993; toż [wyd. 7] Wwa 1995; posłowie T. Bujnicki. Wwa 2000; oprac. T. Bujnicki. Wwa 2002 *BN* 1, 301. Przedr. w poz. 50 t. 21–23, 51 t. 7–11, 55 t. 14–16, 57 t. 29–31, 63 t. 11, 67.

Przekł.: ang. 1893, czes. 1899, duń. 1903, fiń. 1913, franc. 1895, holend. b.r., litew. 1980, lotew. 1932, moldawski 1980, niem. 1891, nowogrecki 1924, ormiański 1892, portug. 1901, ros. 1890, rum. b.r., serb. 1903, szwedz. 1902, ukr. 1986, węgier. 1891, włos. 1898, żyd. 1921.

Adaptacje filmowe: Wiskowski, Rosja 1918; J. Rybkowski, 1984.

Adaptacja TV: J. Rybkowski, 1978 (serial).

29. Sabalaowa bajka. Spisał... *Czas* 1889 nr 170 i odb. Wwa 1889. Wyd.: Pisma nie objęte wydaniem zbiorowym. T. 4. Wwa 1901 (zob. poz. 52). Przedr. w poz. 57 t. 2, 60, 61, 63 t. 1.

Przekł.: czes. 1891, franc. 1901.

30. Listy z Afryki. *Słowo* 1891 nr 24–275 (z przerwami) (od nr 146 pt. Listy z podróży) 1892 nr 1–46 (z przerwami); *Gaz. Pol.* 1891 z 18 lutego; *Dzienn. Pol.* 1891 nr 87; *Kraj* 1891 nr 12; *Dzienn. Chicagowski* 1891 nr 88–89. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa 1893. Wyd. nast.: pt. Pieszko przez Czarny Łąd. (Listy z Afryki). T. 1–2. Wwa 1907 *Bibl. Uniw. Lud.* 31–32; toż wyd. 4 Wwa 1929; pt. Listy z Afryki. Oprac. D. Stępniewski, wstęp Z. Najder. Wwa 1956; pt. Listy z pustyni i z puszczy. Pozn. 2001 (skrótowy wyciąg). Przedr. w poz. 50 t. 30, 51 t. 27–29, 57 t. 43.

Przekł. niem. 1902.

31. Lux in tenebris lucet. [Nowela]. *Bibl. Warsz.* 1891 t. 1 s. 1–8; *Słowo* 1891 nr 22. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Wyd. osob.: Wwa 1931 (wraz z poz. 34). Przedr. w poz. 51 t. 26, 53 t. 1, 55 t. 38, 57 t. 5, 63 t. 3, 64.

Przekł.: ang. 1897, bulg. 1919, czes. 1895, duń. 1899, esper. 1925, franc. 1901, holend. 1902, jap. 1928, niem. 1893, ros. 1891, rum. 1908, serb. 1891, szwedz. 1894 [?], tur. 1910, włos. 1899.

32. Wyrok Zewsa. Bajka grecka. *Kur. Warsz.* 1891 nr 1; *Słowo* 1891 nr 1. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Przedr. w poz. 51 t. 25, 53 t. 2, 55 t. 38, 57 t. 5, 60, 61, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1899, bulg. 1918, czes. 1901, esper. 1893, franc. 1898, hiszp. 1900, niem. 1895, ros. 1891, rum. b.r., serb. 1894, szwedz. ok. 1900, włos. 1890.

Adaptacje sceniczne: W. Rapacki: Piękna Eryfla, 1919; H. Rył: Trzy opowieści, 1976.

33. U źródła. [Nowela]. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2 s. 185–201; *Słowo* 1892 nr 132–133. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Przedr. w poz. 51 t. 25, 53 t. 2, 55 t. 39, 57 t. 6, 60, 63 t. 3, 64.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1892, franc. 1893, niem. 1893, ros. 1892, serb. 1894, szwedz. 1896, włos. 1897.

34. Bądź błogosławion! *Legenda indyjska*. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 2 s. 359–369; *Czas* 1893 nr 126. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Wyd. osob. Wwa 1931 (wraz z poz. 31). Przedr. w poz. 51 t. 26, 53 t. 1, 55 t. 39, 57 t. 5, 61, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1893, duń. 1899, esper. 1925, franc. 1896, hiszp. 1900, jap. 1928, niem. 1894, ros. 1893, serb. 1894, słowac. 1902, szwedz. ok. 1900, włos. 1899, żyd. 1905.

Adaptacja operowa: pt. Fiore di loto, libretto G. Pasquetti, muzyka G. Castagnoli, wyd. Florencia 1906 (nie-wyst.).

35. Organista z Ponikły. [Nowela]. *Słowo* 1893 nr 140; *Czas* 1893 nr 141–142. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 10 wyd. do 1951. Przedr. w poz. 51 t. 12, 53 t. 2, 55 t. 39, 56, 57 t. 6, 58 t. 1, 60, 63 t. 3, 64.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1901, franc. 1923, koreański 1991, luz. 1906, niem. 1898, ros. 1893, serb. 1895, słowac. 1902, szwedz. 1894 [?], włos. 1900.

Adaptacja sceniczna: pt. Grajek, libretto i muzyka T. Joteyko, Wwa 1919.

36. Pojźmy za Nim! *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 158–163; *Słowo* 1893 nr 37–38; *Czas* 1893 nr 38–45. Wyd.: Pisma. T. 20. Wwa 1894 (zob. poz. 50). Wyd. nast.: ok. 15 wyd. do 1972, m.in.: Chicago 1945; Londyn 1972. Wyd. bibliofilskie red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 1996 (zob. poz. 75). Przedr. w poz. 51 t. 26, 53 t. 2, 55 t. 39, 57 t. 5, 60, 63 t. 3, 75.

Przekł.: ang. 1897, bulg. 1917, czes. 1895, duń. 1903, esper. 1909, estoń. 1901, fiń. 1902, franc. 1894, hiszp. 1900, holend. b.r., islandzki 1905, lac. 1898, luz. 1907, niem. 1899, norw. 1954, ormiański 1894, portug. 1901, ros. 1893, rum. 1905, serb. 1898, szwedz. 1893 [?], węgier. 1901, włos. 1894.

Adaptacje sceniczne: Z. Przybylski, 1895; K. Skórka, 1939.

37. Rodzina Połanieckich. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 3–4, 1894 t. 1–4; *Gaz. Pol.* 1893 nr 166–297, 1894 nr 1–284. Wyd. osob. T. 1–3. Wwa 1895. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1957; Wwa 1958; Wwa 1959; Wwa 1963; Wwa 1986; Wwa 1991; Wwa 1992; Wwa 1997; Pozn. 1998; Wr. 1998. Przedr. w poz. 50 t. 24–26, 51 t. 15–25, 55 t. 17–19, 57 t. 32–34, 63 t. 12, 67.

Przekł.: ang. 1895, czes. 1901–02, duń. 1904, franc. 1900, hiszp. 1943, lotew. 1936, niem. 1899, portug. 1901, ros. 1893–94, serb. 1900, słowen. po 1902, szwedz. 1901, węgier. 1920 [?], włos. 1899, żyd. 1926–27.

Adaptacje filmowe: A. Ford, 1960; J. Rybkowski, 1983.

Adaptacja TV: J. Rybkowski, 1978 (serial).

38. Sen. (Z opowiadań). *Upominek. Książka zbior. na cześć E. Orzeszkowej*. Petersburg. 1893; *Czas* 1893 nr 235. Wyd.: Pisma. T. 37. Wwa 1902 (zob. poz. 51). Przedr. w poz. 53 t. 1, 55 t. 39, 57 t. 6, 63 t. 3.

Przekł.: czes. 1908, niem. 1903, serb. 1907, słowac. 1903, szwedz. ok. 1900, włos. 1900.

39. Quo vadis. Powieść z czasów Nerona. *Gaz. Pol.* 1895 nr 70–294, 1896 nr 1–50; *Czas* 1895 nr 72–297, 1896 nr 4–53; *Dzien. Pozn.* 1895 nr 76–298, 1896 nr 4–53. Wyd. osob. T. 1–3. Wwa 1896. Wyd. nast.: ok. 75 wyd. do 2000 (niektóre z ilustr. P. Stachewicza), m.in.: oprac. T. Jodelka, wstęp J. Krzyżanowski. Wwa 1982; red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 1996 (ed. bibliofilska, zob. poz. 75); oprac. T. Żab-ski. Wr. 2002 *BNI*, 298; Wr. b.d. (reprint z 20 helio-grawiturami wg obrazów P. Stachewicza). Przedr. w poz. 50 t. 27–29, 51 t. 30–35, 55 t. 20–22, 57 t. 20–22, 58 t. 11, 63 t. 13, 67, 75.

Przekł.: ang. 1896, arab. 1910 [?], bengali 1954, bulg. 1898, chiń. 1953, czes. 1897–98, duń. 1899 [?], esper. 1934, estoń. 1900, fiń. 1901, flaman. 1952, franc. 1900, grec. 1955, gruziński 1964, hebr. 1929, hiszp. 1900 (oraz adaptacja sceniczna 1972), holend. 1898, islandzki 1905, jap. 1924, koreański 1978, litew. 1929, lotew. 1993, macedoński 1971, niem. 1895, norw. 1952, nowogrecki 1900–01, ormiański 1898, perski 1930, portug. 1899, ros. 1895–96, rum. 1905, serb. 1901, słowac. 1911, słowen. 1901, szwedz. 1898, tur. 1912, węgier. 1901, wietnamski 1959, włos. 1898, żyd. 1928.

Przeróbka dla młodzieży: R. Bobin, 11 wyd. do 1938.

Adaptacje sceniczne: Barret Wilson: *Lygia*, 1898 (ang.), też w tłum. pol.; Arbono Silvano, 1900 (włos.); w Ameryce pięć różnych przeróbek w 1900; F.W. Dombrowski: *Od mraka k switu*, 1901 (ros.); E. Pohl: *Lygia*, 1901; E. Moreau, 1901 (w jez. franc. i ros.); P.A. Catulli, 1902 (włos.); H. de Rouillard i B. Kobilanski, 1934 (franc.); Vizuls Adams, 1935 (litew.); J. Jancekova, 1938 (czes.).

Adaptacje operowe: pt. *Ligia*, libretto K. Laskowski, muzyka E. Mlynarski, ok. 1898; libretto A. Walewski, muzyka Słomkowski, 1900; libretto Luca, muzyka Mar-celli, 1900 (włos.); G. Righetti: *Lygia*, 1906 (dla sceny w Nowym Jorku); libretto A. Jüngst, muzyka F. Nowo-wiejski, 1907 (oratorium wykonywane w wielu krajach; ostatnio Pozn. 1996); libretto H. Cain, muzyka J. Nougues, 1910 (w tłum. franc.), 1911 (w tłum. włos.); pt. Petronio, libretto G. Custer de Nobili, muzyka G. Giovannetti, 1923 (włos.); libretto i muzyka B. Matuszczak, Wwa 1996.

Adaptacja baletowa: A.W. Szczerbatow: *Eunice*, Petersb. 1907.

Adaptacje filmowe: L. Nonguet, Paryż 1901; A. Cal-mettes, Włochy 1909; E. Guazzoni, Włochy 1912; G. Ja-coby, Włochy 1924; A. Mervin le Roy, USA 1951; J. Kawa-lerowicz, 2002.

Adaptacja TV: F. Rossi, Włochy 1985 (serial).

40. Krzyżacy. Powieść historyczna. *Słowo* 1897 nr 25–298, 1898 nr 1–295, 1899 nr 17–299, 1900 nr 4–160; przedr. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 5–52, 1898 nr 1–52, 1899 nr 4–53, 1900 nr 1–28; *Dzien. Pozn.* 1897 nr 49, 1898 nr 1–288, 1899 nr 1–298, 1900 nr 6–163; oraz w tymże roku kilka innych dzienni-ków. Wyd. osob. T. 1–4. Wwa 1900 (wyd. jubile-uszowe). Wyd. nast.: ok. 100 wyd. do 2000 (niektóre z ilustr. J.M. Szancera lub z drzeworytami M. Toepfera), m.in.: oprac. T. Bujnicki. T. 1–2. Wr. 1990 *BNI*, 270; posłowie M. Kosman. T. 1–2. Wwa 1993; wstęp i przypisy D. Mazanowa. Wwa [1995]; posłowie M. Brzostowicz. Pozn. 1996; red. L. Lu-

dorowski. Wyd. jubileuszowe [...]. Kr.–Lubl. 2000 (ed. bibliofilski, zob. poz. 75). Przedr. w poz. 50 t. 31–34, 51 t. 49–57, 55 t. 23–26, 57 t. 23–26, 58 t. 3–4, 63 t. 14–15, 67, 75.

Przekł.: ang. 1897, bułg. 1921, chiński 1978, czes. 1898–99, duń. 1904, estoń. 1976, fiń. 1936, franc. 1901, gruziński 1971, hiszp. 1953, holend. b.r., koreański 1978, łotew. 1930, niem. 1900–01 (ok. 12 wyd. do 1948), norw. 1954, nowogrecki 1905, ormiański 1957, portug. 1901, ros. 1897–98, rum. b.r., serb. 1901, słowac. 1937, słoweń. po 1902, szwedz. 1903, ukr. 1960, węgier. 1902, włos. 1900–01.

A d a p t a c j a dla młodzieży: Helena Sienkiewicz, Wwa 1901 i wyd. nast.

A d a p t a c j e sceniczne: A. Walewski, 1901; B. Kozakiewicz: *La vision de Grünwald*, Paryż 1919 (teatr Sary Bernhardt); L. Eustachiewicz, 1956; K. Śniadecka, 1965; S. Brejdygant, 1965; A. Bystroniowa, 1974.

A d a p t a c j a operowa: libretto i muzyka A. Dolżycki, 1929.

A d a p t a c j a baletowa: A. Banow: Jurand, muzyka A. Josifow, reż. B. Słowak, Gdynia 1986.

A d a p t a c j a filmowa: A. Ford, 1960 (film wyświetlany w 46 krajach, w Polsce pobili rekord frekwencji).

Muzykę do piosenki „Gdybym ja ci miała...” skomponował W. Rzepko, 1917.

41. Na jasnym brzegu. [Nowela]. *Słowo* 1897 nr 12–70 z przerwami. Wyd. osob. Wwa 1897. Przedr. w poz. 50 t. 36, 51 t. 37, 53 t. 2, 55 t. 39, 57 t. 6, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1897, czes. 1898, franc. 1901, hiszp. 1900, holend. 1900, niem. 1897, ros. 1897, rum. b.r., serb. 1899, szwedz. 1897, włos. 1900.

A d a p t a c j a filmowa: E. Puchalski, 1921.

42. Na Olimpie. Legenda. *Tyg. Ilustr.* 1900 nr 11. Wyd.: Pisma. T. 37. Wwa 1902 (zob. poz. 51). Przedr. w poz. 53 t. 2, 55 t. 39, 57 t. 5, 60, 61, 63 t. 3.

Przekł.: ang. 1900, czes. 1929, franc. 1900, niem. 1900, ros. 1900, serb. 1901, węgier. 1910, włos. 1900.

A d a p t a c j a sceniczna: F. Ejsmond: Sąd na Olimpie, muzyka K. Gorski, 1901.

43. Osieczyna. [Nowela]. *Biesiada Lit.* 1901 nr 1. Wyd.: Pisma. T. 39. Lw. 1933 (zob. poz. 55). Przedr. w poz. 57 t. 5, 63 t. 3.

44. Na polu chwały. Powieść historyczna z czasów króla Jana Sobieskiego. *Biesiada Lit.* 1903 nr 51–52, 1904 nr 1–7, 9–23, 43–53, 1905 nr 1–8, 10–29, 31–32, 34–35, 42; *Gaz. Lw.* 1903 nr 294–295, 1904–1905; *Kur. Pozn.* 1903 nr 294, 1904–1905. Wyd. osob. Wwa 1906. Wyd. nast. m.in.: Kr. 1918; New York 1943; wyd. 4. Lubl. 1989; Olsztyn [1992]; Łódź 1993; Londyn 1995; red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 1998 (ed. bibliofilski, zob. poz. 75). Przedr. w poz. 55 t. 27, 57 t. 27, 63 t. 16, 75, 78.

Przekł.: ang. 1906, czes. 1906, fiń. 1907, franc. 1906, łotew. 1930, niem. 1906, ros. 1905, rum. 1927, serb. 1904, słoweń. 1929, szwedz. 1906, węgier. 1911, włos. 1904.

45. U bramy raju. [Przypowieść]. *Kur. Pozn.* 1904 nr 264. Wyd.: Pisma. T. 40. Lw. 1931 (zob. poz. 55). Przedr. w poz. 57 t. 5, 60, 61, 63 t. 3.

Przekł. serb. 1904.

46. Dwie łąki. Kr. 1908. Przedr. większości nowel – zob. poz. 50 t. 35, 55 t. 40, 63 t. 3.

Tu m.in. nowele: Dwie łąki; Diokles; Przygoda Arystoklesa; Biesiada; Dzwonnik; Plomyk; Sąd Ozyrysa (wyd. osob. Wwa Łomianki 1997 wraz z: Pustynia, Sfinks); Kordecki; Korynek; i art.: O Bismarcku; Mowa przy odsłonięciu pomnika Mickiewicza; Mowa polska; List do baronowej Suttner; Maria Konopnicka; List do cesarza Wilhelma II, Króla Pruskiego (toż wyd. osob. Lubl. 1992 reprint); Odpowiedź na artykuł Björnsona; List otwarty Polaka do ministra rosyjskiego (toż wyd. osob. Wwa 1989 reprint).

47. Wiry. Powieść. *Głos Warsz.* Cz. 1: 1909 nr 75–168, cz. 2: 1909 nr 257–318, cz. 3: 1909 nr 344–357, 1910 nr 4–49. Wyd. osob.: T. 1–2. Wwa 1910; T. 1–2. Lw. 1936; oprac. i posłowie W. Zawistowski. Gdańsk 1990; T. 1–2. Wwa 1993. Przedr. w poz. 55 t. 28–29, 57 t. 35–36, 67.

Przekł.: ang. 1910, czes. 1911, niem. [po 1909], ros. 1910, serb. 1912, szwedz. 1910, węgier. 1919, włos. 1912.

A d a p t a c j a filmowa: Szuszkiewicz, 1916 (ros.), niezachowana.

48. W pustyni i w puszczy. *Kur. Warsz.* 1910 nr 297–360, 1911 nr 3–241; *Dzienn. Pozn.* 1910 nr 252–299, 1911 nr 1–201. Wyd. osob.: Wwa 1912 [1911]. Wyd. nast.: ok. 120 wyd. do 2000 (niektóre z ilustr. S. Norblina, J.M. Szancera, Sz. Kobylński-go), m.in.: posłowie T. Jodelka-Burczak. Wyd. 40. Wwa 1983; oprac. graficzne i posłowie Sz. Kobylński. Wyd. 42. Wwa 1986; wstęp K. Kulickowska. Kat. 1987; red. L. Ludorowski. London–Lubl. 1990 (wyd. albumowe); wstęp, objaśnienia i oprac. dykt. K. Heske-Kwaśniewicz. Kat. 1996; posłowie D. Okupniak. Pozn. 1996; red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 2001 (ed. bibliofilski, zob. poz. 75). Przedr. w poz. 50 t. 37–38, 55 t. 30–31, 57 t. 37–38, 58 t. 12, 63 t. 17, 67, 75.

Przekł.: ang. 1912, bułg. 1923, chorw. 1999, czes. 1912, duń. 1913, esper. 1936, estoń. 1925, fiń. 1922, franc. 1934, hebr. 1928, hiszp. 1953, litew. 1929, macedoński 1976, niem. b.d., ros. 1911, serb. 1912, słowac. 1936, słoweń. 1931, szwedz. 1913, węgier. 1917, włos. 1917, żyd. 1928. **A d a p t a c j e** sceniczne: oprac. M. Plaskota, 1959; T. Brzoza, 1960; J. Mazanek, 1962.

A d a p t a c j e filmowe: G. Hood, W. Ślesicki, 1973; G. Hood, 2001.

A d a p t a c j a TV: W. Ślesicki, 1974 (serial).

49. Legiony. [Powieść]. *Tyg. Ilustr.* Cz. 1: 1913 nr 49–52, 1914 nr 1–17; cz. 2: 1914 nr 18–31. Wyd. osob. Wwa 1918; oprac. M.M. Drozdowski. Wwa 2000. Przedr. w poz. 55 t. 32, 57 t. 28.

Przekł.: czes. 1918, niem. 1917, ros. 1914, serb. 1919.

Wydania zbiorowe i wybory

50. Pisma. T. 1–35, 37–38. Wwa 1880–[1917].

Poszczególne tomy miały szereg osobnych wyd. nast.

51. Pisma. T. 1–81. Wwa 1889–1906.

52. Pisma [...] nie objęte wydaniem zbiorowym. T. 2–4. Wwa 1901, t. 1. Wwa 1904.

53. Nowele. T. 1–2. Wwa [1905]. Wyd. nast. Wwa 1917.

54. Pisma zapomniane i nie wydane. Z polecenia rodziny wyd. I. Chrzanowski. Lw. 1922.

Tu m.in.: Tissot w Warszawie; W krainie złota; Wilk i koźiel. (Bajka). [Wierny]; Zagłoba swatem. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1900. (Wyd. osob. oprac. W. Zawistowski, ilustr. Sz. Kobylński. Gdańsk 1991. Przedr. w poz. 78. Przekł. ros. 1901; Toast; H.K.T. (Bajka). (Przekł.: ang. 1902, niem. 1902); Co się raz stało w Sydonie. (Przekł.: czes. 1908, esper. 1909, franc. 1908, serb. 1908; adaptacja sceniczna: S. Iłowski: Co kobieta woli. Wwa 1958); We mgle; Wesele; Jako się pan Lubomirski nawrócił i kościół w Tarnowie zbudował; Ongi i dziś. Bitwa pod Koronowem; Autorki; Wspomnienie. [Ogł. pośmiertnie *Tyg. Ilustr.* 1916 nr 48]. Przedr. poszczególnych utworów w poz. 55, 57.

55. Pisma. W układzie I. Chrzanowskiego. T. 1–46. Lw. 1929–1939.

56. Nowele wybrane. Wwa 1948. Wyd. nast.: Wwa 1949; Wwa 1950; Wwa 1951.

57. Dzieła. Wyd. zbior. pod red. J. Krzyżanowskiego. T. 1–60. Wwa 1948–1955.

Ta najpełniejsza do dziś edycja stanowi podstawę do większości dalszych wznowień poszczególnych utworów.

58. Wybór pism. Ze wstępem L. Kruczkowskiego. T. 1–12. Wwa 1954; toż wyd. 2 ilustr. Wwa 1955.

59. Nowele wybrane. Posłowie J. Kott, przypisy T. Jodelka. Wwa 1958. Toż 20 wyd. do 1974.

60. Nowele. T. 1–2. Wwa 1964.

61. Baśnie i legendy. Wybór, wstęp i przypisy T. Jodelka-Burzecki, ilustr. A. Uniechowski. Wwa 1967. Wyd. nast.: Wwa 1970; Wwa 1973; Wwa 1975; Wwa 1978; Wwa 1986; Wwa 1991; Wwa 1996.

62. Wybór nowel. Posłowie, wybór i przypisy A. Nofer-Ladyka. Wwa 1974. Toż wyd. nast.: Wwa 1977; Wwa 1982; wyd. 4 Wwa 1986.

63. Pisma wybrane. T. 1–17. Wwa 1976–1978. Wyd. nast.: Wwa 1987–1988; wyd. 3 Wwa 1989; Wwa 1991.

64. Wybór nowel i opowiadań. Oprac. T. Bujnicki. Wr. 1979 *BNI*, 231. Wyd. nast. w tejże serii: wyd. 2 skróć. Wr. 1986; wyd. 3 Wr. 1988; wyd. 4 Wr. 1992.

65. Wybór nowel. Wstęp i przypisy B. Mazan. Wr. 1989. Wyd. nast. Kr. 1991.

66. Aforyzmy o miłości. Wyd. i red. M. Kozłowski. Kr. 1990.

67. Dzieła wybrane. [T. 1–11]. Wr. 1991.

68. Nowele wybrane. Oprac. E. Ciesielska. Rzeszów 1991.

69. Nowele i opowiadania. Posłowie H. Michalski. Wwa 1994. Wyd. nast. Wwa 1999.

70. Nowele. Wwa 1995. Wyd. nast.: Wwa 1998; Wwa 1999.

71. Antypruska publicystyka H.S. Wyd. i oprac. L. Ludorowski. Lubl. 1996 *Ed. Bibliofilka*.

Tu m.in.: O Bismarcku; W sprawie rocznicy grunwaldzkiej; List do baronowej Suttner; List otwarty do J.C. Mości Wilhelma II, Króla Pruskiego.

72. Nowele. Wstęp T. Milkowski. Wwa 1996.

73. Nowele. Kr. 1996.

74. Wybór nowel. Łódź 1996.

75. Dzieła. Red. L. Ludorowski. Kr.–Lubl. 1996–2001 *Ed. Bibliofilka*.

76/77. Aforyzmy i refleksje. Zebrała i oprac. C. Glensk. Pozn. 1997.

78. W kręgu trylogii – Niewola tatarska, Na polu chwały, Zagłoba swatem. Wwa 2000.

79. Warszawa w twórczości S. Felietony warszawskie. 1873–1882. Wybór i oprac. S. Fita. Wwa 2000.

Wydania zbiorowe przekładów na języki obce

80. [Dzieła]. Tłum. J. Curtin. Od 1890 (Ogniem i mieczem) do 1906 (Na polu chwały) na bieżąco wydawał przekłady dzieł H.S. w Bostonie i w Londynie (ang.).

81. Sobranije soczinienij. T. 1–10. Kijew 1893–1895. Wyd. nast. z nieco zmian. zawartością pt. Połnoje sobranije soczinienij. T. 1–7. Kijew 1898–1900. Do 1914 dalszych 12 wyd. w różnym układzie zawartości. Wyd. T. 1–9. Moskwa 1983 (ros.).

82. Drobne spisy. T. 1–14. Praha 1901–1902 (czes.).

83. Gesammelte Romane. T. 1–10. Leipzig 1901–1902 (niem.).

84. Werke. Deutsch von S. Placzek. T. 1–4, 6–9, 12. Regensburg 1906; toż 1908; 1927 (niem.).

85. Gesammelte Werke. T. 8–11. Graz 1907 (niem.).

86. Gesammelte Werke. Übertragen von S. Goldenring. T. 1–10. Berlin [1920?] (niem.).

87. Sebrané spisy. Přel. V. Kredba. T. 1–21. Praha 1927–1930. Pt. Spisy. T. 11. Praha 1975 (czes.).

88. Kopoti raksti. [Dzieła zebrane]. Oprac. V. Dzeltiņš. T. 1–24. Riga 1930–1936 (łotew.).

89. Powiesti i razskazy. T. 1–8. Moskwa 1962 (ros.).

90. Izbrana djela. T. 1–8. Rijeka 1965 (serb.-chorw.).

91. Nouvelles variées. Paris [ok. 1970] (franc.).

92. Izbrana djela. Oprac. U. Vagaja. T. 1–12. Ljubljana 1974–1975 (serb.-chorw.).

93. De derde vrouw en andere verhalen. Antwerpia 1979 (holend.).

94. Obras escogidas. Tłum. R. Hoenigsfeld. Madrid 1980 (hiszp.).

95. Raznicul farului. Nuvele, povestiri și schi e. Oprac. S. Velea. București 1987 (rum.).

96. Charcoal sketches and other tales. Tłum. A. Zamojski. Londyn 1990. (ang.).

Korespondencja

97. Korespondencja. Wyd. J. Krzyżanowski. Wwa 1951 (zob. poz. 57 Dzieła. T. 55 i 56).

Tu: 640 listów do 89 adresatów z 1865–1916.

98. Listy do Mściława Godlewskiego. Wyd. E. Kiernicki. Wr. 1956.

Tu: 230 listów z 1878-1904.

99. Do Marii Radziejewskiej 16 listów z 1899-1903 ogl. J. Krzyżanowski. *Pam. Lit.* 1966 z. 3; przedr. w: *Pokłosie Sienkiewiczowskie*. Wwa 1973.

100. Listy do rodziny ogl. E. Kiernicki: 64 listy do siostry, Heleny, z 1886-1907. *Ze Skarbcza Kultury* z. 22 (1971); 60 listów do syna, Henryka Józefa, z 1894-1914. *Tamże* z. 23 (1972); 48 listów do teściowej, Wandy Sztukiewiczowej, z 1884-1905. *Tamże* z. 24 (1973), z. 25 (1974).

101. Listy. Red. i wstęp J. Krzyżanowski. Oprac. M. Bokszezanin. Konsultant: M. Kornilowicz. T. 1 cz. 1-2. Wwa 1977 *Bibl. Poezji i Prozy*.

Tu: 627 listów do 102 adresatów (Albiński - Jabłonowski) z 1864-1916.

T. 2 cz. 1-3: Listy do Jadwigi i Edwarda Janczewskich z 1879-1916. *Ze zbiorów J. Krzyżanowskiego* oprac. i dopełniła M. Bokszezanin. Konsultant M. Kornilowicz. Wwa 1996 *Bibl. Poezji i Prozy*. Dalsze tomy w opracowaniu.

S. jest autorem ponad 10 000 listów. Liczba listów zarejestrowanych przekroczyła 3000, z tego mniej więcej połowa nie jest dotąd publikowana. Około 2000 listów nieogłoszonych posiadał w swych zbiorach J. Krzyżanowski, reszta znajduje się w bibliotekach publicznych i w rękę rodziny.

Większe zespoły listów i rkpsy S. przechowują następujące biblioteki: Ossol., Bibl. Nar., Bibl. PAN w Kr., Bibl. Jagiell., Bibl. Miejska w Bydgoszczu, Bibl. Publ. m. Wwy, Bibl. Uniw. w Łodzi, Muzeum Lit. im. A. Mickiewicza w Wwie.

Nadto korespondencja i inne materiały przechowują muzea poświęcone S. - w Obłęgorku, Woli Okrzejskiej i w Poznaniu.

OPRACOWANIA

LP.

Ważniejsze zestawienia bibliograficzne: Dzieła H.S. Bibliografia. Oprac. J. Krzyżanowski. Wwa 1953 (Dzieła. T. 58). — Dzieła H.S. w przekładach. Bibliografia. [Oprac. J. Krzyżanowski i L. Kulicki]. Wwa 1953 (Dzieła. T. 59). — Piśmiennictwo o H.S. Materiały bibliograficzne. Oprac. J. Krzyżanowski przy współudziale Z. Daszkowskiego. Wwa 1955 (Dzieła. T. 60). — J. KRZYŻANOWSKI: H.S. Kalendarz życia i twórczości. Wwa 1954; wyd. rozszerz. Wwa 1956. — J. KRZYŻANOWSKI, W. KIERNICKI, R. STECOWICZ: Zestawienie autografów H.S. *Pam. Lit.* 1956 z. 4.

S. TARNOWSKI: Studia do historii literatury polskiej. T. 5: H.S. Kr. 1897. — G. SEMERA: Apologia chrześcijaństwa i sztuki w powieści H.S. „Quo vadis”. Wwa 1900. — K. LASKOWSKI: H.S. jako myśliciel. Wwa 1901. — F. HOESICK: S. jako felietonista. Wwa 1902. — A. POTOCKI: H.S. Sylwetka jubileuszowa. W: *Szkice i wrażenia literackie*. Lw. 1903. — W. NAŁKOWSKI: Sienkiewicziana. Kr.

1904. — M. KONOPNICKA: O twórczości S. W: *Szkice*. Lw. 1903. — S. KRZEMIŃSKI: Nowe szkice literackie. Wwa 1911. — I. CHRZANOWSKI: H.S. Kr. 1917. — S.B. KOZŁOWSKI: H.S. i ród jego. B.m. 1917. — S. LAM: H.S. Cechy i elementy jego twórczości. Pozn. [1924]. — J. KLEINER: Artyzm S. W: *Sztetychy*, Lw. 1925; przedr. w: *W kręgu historii i teorii literatury*. Wwa 1981. — A. BRONARSKI: Stosunek „Quo vadis” do literatury romańskich. Pozn. 1926. — M.M. GARDNER: The Patriot Novelist of Poland H.S. London 1926. — J. KIJAS: Kaczkowski jako współzawodnik S. Kr. 1926. — J. CZEMPINSKI: Na Ojczyzny łono. Opis przewiezienia zwłok... H.S. z Vevey... do Warszawy oraz pogrzebu w stolicy i uroczystości żałobnych. Wwa 1927. — S. ZEROMSKI: Przemówienie o S. W: *Elegie i inne pisma literackie i społeczne*. Wwa 1928. — K. CZACHOWSKI: H.S. Obraz twórczości. Wwa 1931 (wybór głosów na temat poszczególnych utworów). — S. PILCH: Źródła i czynniki inspiracyjne „Quo vadis”. *Eos* 1935 nr 3-4, 1936 nr 1-2. — S. PAPÉE: S. jako humorysta. Pozn. 1939 (prwdr. 1921). — K. WOJCIECHOWSKI: H.S. Lw. 1939 (prwdr. 1917).

K.W. ZAWODZIŃSKI: Stulecie trójcy powieściopisarzy. Łódź 1946. — S. PAPÉE: S. wielki czy mały? Kr. 1948. — J. KRZYŻANOWSKI: Pół tysiąca listów H.S. *Zesz. Wv.* 1951 nr 1. — S. SANDLER: Wokół Trylogii. Wr. 1952. — Z. NAJDER: O „Listach z podróży do Ameryki” H.S. *Pam. Lit.* 1955 z. 1. — TENŻE: O „Listach z Afryki” H.S. *Tamże* 1956 z. 4. — K. WYKA: Sprawa S. W: *Szkice literackie i artystyczne*. T. 1. Kr. 1956 (prwdr. 1946). — K. KULICZ-KOWSKA: „W pustyni i w puszczy” H.S. *Z lit. lat 1863-1918*. Wr. 1957. — Jarosław MACIEJEWSKI: „Wielkopolskie” opowiadania H.S. Pozn. 1957. — A. NOFER: Dwie współczesne powieści H.S. *Z lit. lat... jw.* — J. BACULEWSKI: H.S. Wwa 1958 (prwdr. 1952). — O „Kryzysach” H.S. Oprac. T. Jodelka. Wwa 1958. — Z. FALKOWSKI: Przede wszystkim S. Wwa 1959. — *Pol. krytyka lit.* (1800-1918). *Mater.* T. 3. Wwa 1959 [tu m.in. art. z 1884 Z. Kaczkowskiego, T.T. Jeża, B. Prusa, A. Świętochowskiego]. — A. BRONARSKI: „Quo vadis” H.S. i jego apologetyczne znaczenie. Rzym 1960. — M. KOSKO: Un „best-seller” 1900 „Quo vadis”. Paris 1960. — W. LEDNICKI: H.S. A retrospective synthesis. The Hague 1960. — TENŻE: Inleiding over auter en werk. Hasselt (Belgia) 1960. — *Sienkiewicz. Odczyty*. Wwa 1960 [tu: I. CSAPLÁROS: Próba syntezy znajomości S. na Węgrzech; J. KRZYŻANOWSKI: Światowa sława S.; J. KULCZYCKA-SALONI: S. w oczach współczesnych; H. KURKOWSKA: Język publicystyki S.; J. WEGNER: Warszawa w „Potopie” S.; K. WYKA: O postaciach Sienkiewiczowskich]. — A. STAWAR: Pisarstwo H.S. Wwa 1960. — T. BUJNICKI: „Mała trylogia” H.S. *Zesz. Nauk. UJ* 1961 nr 36: *Prace Hist.-Lit.* z. 4. — P. CHMIEŁOWSKI: H.S. w oświeceniu krytycznym. W: *Pisma krytycznoliterackie*. T. 1. Wwa 1961 (prwdr. 1901). — Z. BARAŃSKI: Z dziejów sławy S. w Rosji. *Zesz. Nauk. WSP Opolo. Filol. Ros.* 1 (1962). — H. DE MONTHERLANT: Un roman décrié „Quo vadis”. *Les Nouvelles Littéraires* 1962 nr 1801 i nast. — D. PROKOFIEWA: Z zagadnień popularyzacji H.S. w Rosji. *Slavia Orientalis* 1962 nr 1. — *Trylogia H.S. Studia, szkice, polemiki*. Oprac. T. Jodelka. Wwa 1962. — A. COLEMAN, M.M. COLEMAN: Wanderers Twain: Modjeska and S. A view from California. Cheshire 1964. — *H.S. - Premio Nobel*. Milano 1964. — I. MATUSZEWSKI: Z pism. T. 2. Wwa 1965 [tu: Nowa powieść S. [Rodzina Polanieckich] (prwdr. 1895), „Quo vadis” (prwdr. 1896)].

- Z. BARAŃSKI: S. w rosyjskiej literaturze radzieckiej. *Pam. Lit.* 1966 z. 3. — T. BUJNICKI: Portret pisarski H.S. Kr. 1966. — H.S. *Mater. rocznicowe*. Wwa 1966 [tu m.in.: A. MAKOWIECKI: Powojenne piśmiennictwo o H.S.]. — J. KIJAS: „Na polu chwały” — niedokończona powieść S. *Pam. Lit.* 1966 z. 3. — J. KRZYŻANOWSKI: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2 (1966). — A. SĄKOWSKI: Wolodyjowski na murach Kamieńca. *Prace o lit. i teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu*. Wr. 1966. — T. WITCZAK: S. — pisarz nieważny. *Tamże*. — M. GIERGIELEWICZ: The editions of „Quo vadis” in America. *The Polish Review* 1967 nr 4. — S.M. KUCZYŃSKI: Rzeczywistość historyczna w „Krzyżakach” H.S. Wwa 1967 (prwdr. 1963). — A. NOFER-LADYKA: H.S. Poradnik bibliograficzny. Wwa 1967. — *Przegl. Hum.* 1967 nr 3 [tu m.in.: B. BIAŁOKOZOWICZ: H.S. i literatura rosyjska; B. BILIŃSKI: Na rzymskich śladach autora „Quo vadis?”; J. ŚLIZIŃSKI: S. w Czechach; J. WIERZBIŃSKI: O S. w Jugosławii; M. ŻUROWSKI: S. i literatura francuska]. — S. SANDLER: Indiańska przygoda H.S. Wwa 1967. — *Sienkiewicz żywy*. Red. W. Günther. Londyn 1967 [tu: S. BILIŃSKI: Czytając „Latarnika”; J. CHOJKO-BOUTIERE: Stosunek S. do źródeł na podstawie „Quo vadis”; M. DANILEWICZOWA: Maska człowieka szczęśliwego; M. GIERGIELEWICZ: Z dziejów sławy S. w Ameryce; W. GÜNTHER: Historyk własnej epoki; J. JASNOWSKI: S. i Tacyt; J.R. KRZYŻANOWSKI: Znaczenie „Listów z podróży do Ameryki”; T. LISIEWICZ: Dziedziczość; J. ŁOBODZIŃSKI: Ukraina i „Ogniem i mieczem”; Z. MARKIEWICZ: S. — artysta w „Quo vadis”; H. de MONTHERLANT: S.; K. MORAWSKI: Jak tatarska orda...; M. PASZKIEWICZ: Źródło popularności Trylogii — sarmatyzm; M.K. PAWLKOWSKI: „Zakochany w Kalifornii”; I. WIENIEWSKI: Trylogia polską Iliadą; Z.L. ZALESKI: Na marginesie żywego wspomnienia [rec.: M. WÓJCIK: Refleksje wokół książki wydanej na obczyźnie. *Opcje* 1997 nr 1]. — M. WARNEŃSKA: Śladami S. Wwa 1967. — K. WYKA: Bowaryzm S. *Twórczość* 1967 nr 3. — S. BALBUS: O „Niewoli tatarskiej” H.S. *Zesz. Nauk. UJ* 1968 nr 168. — B. BILIŃSKI: Jeszcze o S. i o legendzie „Quo vadis” w Rzymie (niehagiograficznie). *Przegl. Hum.* 1968 nr 1–2. — T. BUJNICKI: Pierwszy okres twórczości H.S. Kr. 1968. — T. BUJNICKI, S. BALBUS: Stylizacja na pamiętnik szlachecki wobec synkretyzmu struktury gatunkowej „Niewoli tatarskiej” H.S. *Poetyka i bist.* Wr. 1968. — D.J. WELSH: Archaisms and Latinisms in S. tale „Niewola tatarska”. *The Slavonic and East European Journal* 1968 nr 4. — H.S. *Twórczość i recepcja światowa*. Kr. 1968 [tu: B. BILIŃSKI: Świat antyczny w twórczości H.S.; M. BRAHMER: Z dziejów S. w krajach romańskich; I. CSAPLÁROS: S. na Węgrzech; A. HERMANN: Recepcja dzieł S. w NRD w latach 1949–1966; J. KRZYŻANOWSKI: H.S. wśród swoich i obcych; S.M. KUCZYŃSKI: S. a współczesna historiografia polska; J. KULCZYCKA-SALONI: S. w Polsce Ludowej; J.B. NEVEUX: S. a Francja; N.A. NILSSON: Recepcja dzieł S. w Szwecji; H.B. SEGEL: Jak przyjęto twórczość H.S. w Stanach Zjednoczonych; M. VIRCIOROVANU: Recepcja H.S. w Rumunii; K. WYKA: O sztuce pisarskiej S.]. — *Sienkiewicz dzisiaj*. *Studia i szkice*. Oprac. T. Jodelka. Wwa 1968 [1969]. — W. GIERGIELEWICZ: H.S. New York 1969. — Z. SZWEJKOWSKI: Z zagadnień genetycznych dramatu S. „Na jedną kartę”. *Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969. — V.M. CRAWFORD: H.S. W: Studies in foreign literature. New York 1970. — R. LÖW: S. w przekładach hebrajskich. *Wiadomości* (Londyn) 1970 nr 38. — L. LUDOWSKI: O postawie epickiej w Trylogii H.S. Wwa 1970. — S. ZABIEROWSKI: Niektóre źródła popularności Trylogii S. Kr. 1970. — B. BIAŁOKOZOWICZ: H.S. wobec literatury rosyjskiej; H.S. w oczach rosyjskich pisarzy. W: Z dziejów wzajemnych polsko-rosyjskich związków literackich XIX w. Wwa 1971. — M. KUEV KUJO: Senkewiczewijat roman „Kraŭstosci” na bałgarski jazik. *Stosunki lit. pol.-bulg. Studia*. Wr. 1971. — M.V. KUZYK: G.S., B. Prus i E. Orzeszko w ukraińskich przekładach. *Ukraińska kultura w międzynarodowych swiazkach*. (Kyjiw) 1971 s. 206–207. — A. NOFER-LADYKA: H.S. Wyd. 5 Wwa 1971 (prwdr. 1959). — H. ORZECZOWSKA: S. po słoweńsku. *Lit. na Świecie* 1971 nr 4. — J. PETRONIS: S. na Litwie. *Czerwony Stander* (Wil.) 1971 [dot. przekładów]. — S. PIECZARA: Recepcja H.S. na Półwyspie Iberyjskim i w Ameryce Łacińskiej. *Slavia Occidentalis* 28/29 (1971). — D.J. WELSH: S. „Trilogy”. A Study in Novelistic Techniques. *Antemurale* 15 (1971) s. 217–298. — O. ZAICIK: H.S. București 1971. — D. ABRAHAMOWICZ: Przekład jako wykładnik recepcji (H.S.). *Związki i paralele lit. pol. i słow.* Wr. 1972. — A. JOPKIEWICZ: Pamiętnikarskie źródła sienkiewiczowskiej Trylogii. (Dziennik B.K. Maskiewicz). *Przegl. Hum.* 1972 nr 3. — B. BILIŃSKI: E.S. Roma e l'antichità classica. Wr. 1973. — T. BUJNICKI: Trylogia S. na tle tradycji polskiej powieści historycznej. Wr. 1973. — K. KOLINSKA: S. i piękna Wielkopola. Wwa 1973. — J. KRZYŻANOWSKI: Pokłosie Sienkiewiczowskie. Wwa 1973. — B. PRUS: H.S. W: Wczoraj—dziś—jutro. Wwa 1973 (prwdr. 1900). — Z. SZWEJKOWSKI: Trylogia S. i inne szkice o twórczości pisarza. Pozn. 1973 (prwdr. 1961). — A. ŚWIĘTOCHOWSKI: H.S. (Litwos). W: Wybór pism krytycznoliterackich. Wwa 1973 (prwdr. 1884). — W. BANASZKIEWICZ: *Film na Świecie* 1974 nr 7 [adaptacje film. utworów S. za jego życia]. — W. CHITARISZWILI: H.S. w Gruzji. *Przegl. Hum.* 1974 nr 2 [dot. przekładów]. — W. GIERGIELEWICZ: *Tyg. Pol.* (Paryż) 1974 nr 32 [o znajomości utworów S. w Rosji]. — A. KERSTEN: S. — „Piotr” — historia. Wwa 1974 (prwdr. 1960). — E. PIEŚCICKOWSKI: „Organista z Ponikły” H.S. *Nowela, opowiadanie, gawęda*. Wwa 1974. — S. PIGON: S. w nowej Polsce. W: Na drogach kultury ludowej. Wwa 1974. — B. PRUS: „Ogniem i mieczem” powieść z lat dawnych H.S. W: Wybór pism. T. 3. Wyd. 5. Wwa 1974 (prwdr. 1884). — Z. SZUPERSKI: S. w Rumunii. *Życie Lit.* 1974 nr 42 [dot. przekładów]. — D. ŚWIERCZYŃSKA: Nieznane autografy S. *Przegl. Hum.* 1974 nr 6. — B. BARSEGAN: G.S. i armiańska literatura. Erywań 1975. — M. KORNIŁOWICZOWNA: W sto lat później. Szkice z podróży do Ameryki. Wwa 1975. — M. KOSMAN: Problematyka pruska w działalności H.S. *Studia Historica Slavico-Germanica* 4 (1975) s. 73–96. — A. KULAWIK: Sienkiewiczowskie kłopoty z „Krzyżakami”. *Ruch Lit.* 1975 nr 1. — M. URSEL: Longinus Podbięta. Rodowody literacko-folklorystyczne trzech motywów. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1975 nr 17. — W.M. ŻEBROWSKI: „Bez dogmatu” S. w krytyce angielskiej. *Przegl. Hum.* 1975 nr 2. — TENŻE: „Bez dogmatu” w opiniach amerykańskich krytyków literackich. *Tamże* nr 5. — Z. FEDYK: S. a western. *Literatura* 8 (1975) s. 67–78. — D. KOŁODZIEJ: H.S. wobec rewolucji 1905–07. *Annales Universitatis M. Curie-Skłodowska Sectio F*, 31 (1976) s. 181–197. — M. MOSKO: La fortune de „Quo vadis?” de S. en France. Genewa 1976 (prwdr. Paris 1960). — J. KRZYŻANOWSKI: Twórczość H.S. Wwa 1976 *Male Portrety Lit.* (prwdr. 1970). — B. OKULSKI: Utwory S. na

plytach. *Stolica* 1976 nr 50. — A. WILKON: O języku i stylu „Ogniem i mieczem” H.S. *Zesz. Nauk. UJ* 427 (1976) *Prace językozn.* z. 50. — T. ŻABSKI: Sienkiewiczowskie pojęcie artysty. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1976 nr 18. — H. BARYCZ: H.S. w środowisku intelektualistów krakowskich. W: Na przełomie stuleci. Wr. 1977. — L. LUDOROWSKI: Sztuka opowiadania w „Ogniem i mieczem” H.S. Wwa 1977. — J. TYNECKI: „Rodzina Połanieckich” jako powieść tendencyjna. *Prace Polon.* S. 33 (1977) s. 69–88. — Z. ANTKOWIAK: Legenda warmatowicka. Rzecz o zapisie Alfreda Olszewskiego dla H.S. Wr. 1978. — S. Żeromski, H.S. Kielce 1978 [tu m.in.: T. BUJNICKI: Z problematyki artystycznej nowel S.; L. LUDOROWSKI: Struktura gatunkowa a funkcje artystyczne Trylogii H.S.]; — J. SARNOWSKA-GIEFING: Ursus – Niedźwiedź – Mieszko, antropologiczne nieporozumienie. *Studia Polon.* 6 (1978) s. 143–146. — *Trylogia H.S. Historia-dzieło-recepcja*. Wwa 1978. — M. ADAMCZYK, S. PASTUSZKA: Sprowadzenie zwłok H.S. w świetle Archiwum Akt Nowych. *Przegl. Hum.* 1979 nr 2. — S. TREUGUTT: Swedes in S. historical novels. *Swedish-Polish Literary Contacts over the Centuries* (Stockholm) 1979 s. 97–106. — TENŻE: S. and Reymont. *Tamże* s. 107–114. — T. ŻABSKI: Poglądy estetyczno-literackie H.S. Wr. 1979.

M. BRAHMER: S. w krajach romańskich. W: Powinowactwa polsko-włoskie. Wwa 1980. — E. KOVÁCS: Sienkiewicz. Budapest 1980. — A. STOFF: O strategii narracyjnej „Potopu”. Sprawa dwuimienności głównego bohatera. *Ruch Lit.* 1980 nr 1. — J. TYNECKI: Dwaj panowie z Liège. O bohaterach „Z życia realisty” Orzeszkowej i „Rodziny Połanieckich” S. Aspekty socjograficzne. *Prace Polon.* S. 36 (1980) s. 31–50. — F. ZIEJKA: Cudowna obrona świątyni-miasta. Z dziejów tematu. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN* 17 (1980) s. 41–61. — B. BARSEGHIAN: H.S. i literatura ormiańska. *Przegl. Hum.* 1981 nr 3. — T. BUJNICKI: S. i historia. *Studia*. Wwa 1981. — J. KRZYŻANOWSKI: H.S. Żywot i sprawy. Wyd. S. Wwa 1981 *Ludzie Żywi* (prwdr. 1966). — H.S. *Tradycja – kreacja – styl*. Kat. 1982 [tu: T. BUJNICKI: Prolegomena do Sienkiewiczowskiej kreacji postaci; S. BORTNOWSKI: „Potop” H.S. w świadomości młodzieży; H. BURSZYŃSKA: S. i Kraszewskiego koncepcja wojen polsko-kozackich XVII w.; K. KŁOSIŃSKA: Bohater w bibliotece. Funkcja lektury w „Bez dogmatu” i powieściach o „wieku nerwowym”; K. KOSEK: H.S. i Wł. Łoziński – współpraca, polemika, wpływy i wzajemne zależności; L. LUDOROWSKI: Epos posługi publicznej w Trylogii H.S.; Z. MOKRONOWSKA: Porównania w „Ogniem i mieczem” H.S.; H. NAKONIECZNY: Historyczne źródła w rzymskich powieściach Kraszewskiego, Orzeszkowej i S.; J. PASZEK: Stylistyczna problematyka noweli S.]; — J. TRZYŃADŁOWSKI: Trylogia jako gatunek literacki. W: Sztuka słowa i obrazu. Wr. 1982. — T. BUJNICKI: „Logiczna wyobraźnia” i „analogiczny dar odtwarzania”: Sienkiewiczowska obrona powieści historycznej. *Problemy lit. pol. okresu pozytywizmu*. S. 2. Wr. 1983. — TENŻE: Między naturalizmem a powieścią historyczną. Z problemów świadomości pisarskiej S. *Tamże*. S. 3. Wr. 1983. — K. KOLIŃSKA: Listy do niekochanych. Kat. 1983. — S. KRAKOWSKI: Poglądy na historiografię i dzieje Polski feudalnej w publicystycznej działalności H.S. *Acta Universitatis Lodzensis* S. 1 (1983) *Folia Historica* z. 14. — W.W. WITT: Psychologiczny realizm S. i typ „liszniego” czelowieka w polskiej literaturze. *Realizm w literaturach stran Centralnej i Ju-*

go-Wschodniej Europy. Moskwa 1983. — T. BUJNICKI: „Sachem” S. Szkic interpretacyjny. *Prace ofiarowane H. Markiewiczowi*. Kr. 1984. — J. KANDZIARA: H.S. na fotografii. Poznań 1984. — M. KORNIŁOWICZÓWNA: Szlakiem H.S. Wwa 1984. — A. KUDUK: Reflexionen w lekturze „Krzyżaków” H.S. *Lubel. Mater. Neofilologiczne* 1984 s. 121–129. — „*Latarnik*” H.S. Interpretacje. Oprac. T. Bujnicki, H. Burszyńska. Kat. 1984. — L. MARTINELLI: *Europa Orientale* 1984 t. 3 s. 131–147 [dot. przekł. „Quo vadis”]. — M. MELANOWICZ: S. w Japonii. *Lit. na Świecie* 1984 nr 8 [dot. przekładów]. — J. RADZIEJOWSKI: Ukrainians and Poles, the shaping of reciprocal images and stereotypes. *Acta Poloniae Historica* 50 (1984) s. 115–140. — K. SZYMONIK: Messianism in the novels of H.S. Maryland 1984. — W. TOPOROWSKI: W. Faulkner i S. *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza Pol.* (Londyn) 1984 nr 39. — W kręgu zagadnień pol. powieści hist. XIX w. Lubl. 1984 [tu: T. BUJNICKI: Przestrzeń stepu w „Ogniem i mieczem” H.S.; H. KOSEK: Wokół sporów o historyczność Skrzetuskiego; J. KULCZYKA-SALONI: „Faraon” w świetle eseju Prusa o powieści S. „Ogniem i mieczem”; L. LUDOROWSKI: O przemianach finału powieściowego „Ogniem i mieczem” H.S.; J. ORŁOWSKI: Trylogia H.S. a „Książę srebrny” A. Tolstoj].

I. GORSKI: Powieści historyczne H.S. *Polon. Radz.* Wwa 1985 (prwdr. 1983, wersja ros. 1966). — J. KOS: Evropski izvirni slovenskego romana v 19. stoletju. *Slavistična Revija* (Ljubljana) 1985 nr 1 [o wpływie na F.S. Finžgara]. — H. KOSEK: Z dziejów recepcji Trylogii H.S. w dwudziestolecie międzywojennym. Kr. 1985. — W. KRZEMIŃSKA: Bohater mityczny w powieściach polskich i francuskich XIX w. Wwa 1985. — K. KUPISZ: Z dziejów jednego motywu S. i Marivaux. *Prace Polon.* 1985 s. 357–374. — M. MORZKOWSKI: H.S. – niezawodny scenarzysta. *Filmowe polonica*. Kr. 1985. — J. SEDŁAK: Zápas o slovo. *Slovenské Pohľady* (Bratysława) 1985 nr 3 [dot. tłum. na jęz. słowacki]. — A. TADUS: Wokół międzywojennego sporu o historyczność „Ogniem i mieczem”. *Pam. Lit.* 1985 z. 3. — *Trylogia – Sobieski – Victoria wieńska*. Lubl. 1985 [tu: W. BEDNARCZYK-SOŁTYS: Niedocenione źródło „Ogniem i mieczem” H.S.; S. BORTNOWSKI: Mityczny styl odbioru „Potopu” H.S. w szkole współczesnej; M. BUCZYŃSKI: O nazwisku Zagłoba; T. BUJNICKI: Wprowadzenie w sarmacki świat Trylogii; M. GRZĘDZIELSKA: „Na polu chwały” H.S. Wstęp do nowej trylogii; M. JANKOWIAK: Zagłoba – bohater wielostylowy; H. KOSEK: Trylogia H.S. w szkole Polskiej Odrodzonej; E. KOSOWSKA: Oleńka Billewiczówna – semiotyczna interpretacja postaci; E. LUDOROWSKI: Salvatore i Victor; TENŻE: Tropy Sienkiewiczowskie w „Bożym gniewie” J.I. Kraszewskiego; TENŻE: Wokół problemów pierwodruku „Ogniem i mieczem” H.S.; M. MARCJAN, M. SALSKA-KACA: Próba analizy adaptacji „Potopu” w reżyserii J. Hoffmana; Z. MOKRONOWSKA: Trylogia H.S. w parodii; J. ORŁOWSKI: Trylogia H.S. w krytyce rosyjskiej; A. STOFF: Trylogia i sytuacje ludzkie. Między poetyką a wartością utworu; J. TRZYŃADŁOWSKI: Z rozważań nad genologią trylogicznego cyklu powieściowego H.S.; B. WALCZAK: Archaizacja językowa w Trylogii a różnicowanie socjalne polszczyzny w XVII w.; S. WARCHOŁ: Sienkiewiczowski Podbięta w oświeceniu onomastycznym]. — J. AXER: Któż tak dzieci bije? *Przegl. Hum.* 1986 nr 9/10. — Z. CIESIELSKI: Sceniczny triumf S. (1912). W: Od Fredry do Różewicza. Gdańsk 1986 [dot. odbioru

- w Szwecji]. — N. DASKAŁOW: Za izobrażeniem na egiptowskiej i chrześcijańskiej świąt w romanie „Kwo wadis”, *Trudowe na Wielko-Tyrnrowskiej Uniwersytecie Kiril i Metodyj* (Sofia) 1986 nr 1. — J. DUZYK: S., Siemiradzki i „Dirce chrześcijańska”. W: Siemiradzki. Wwa 1986. — W. GOMBROWICZ: S. W: *Dziennik* (1953–1956). Dzieła. T. 7. Wwa 1986 (przewodnik Paryż 1957, prwdr. 1953). — I. GORSKI: O S. i Wiesiołowskim. Wwa 1986. — O. GÓRKA: „Ogniem i mieczem” a rzeczywistość historyczna. Wyd. 2. Wwa 1986 (prwdr. 1934). — S. KRAKOWSKI: H.S.-publicysta a pozytywizm warszawski. *Acta Universitatis Lodzianae* 1986 *Folia Historica* z. 24. — B.S. KUNDA, *Dzien. Pol.* 1986 nr 170 (dot. tłum. na język chiński). — K. KUPISZ: Wokół „Na polu chwały” H.S. *Acta...* jw., *Folia Historica* z. 26. — L. LUDOROWSKI: Kielecka powieść S. — „Na polu chwały”. *Studia Kieleckie* 1986 nr 4. — TENŻE: O wartościach uniwersalnych Trylogii H.S. *Między lit. a hist.* Lubl. 1986. — E. NIECHCJAJ-NOWICKA: Nowela H.S. „Pójdzmy za Nim”. *Litteraria* 18 (1986) s. 33–48. — B. NIESPOREK: Ze stylistycznej problematyki nazewnictwa w Trylogii H.S. *Jęz. Artyst. UŚŁ* 1986 t. 4 s. 105–125. — D. PEYGAWKO: S. w Szwajcarii. Z dziejów akcji ratunkowej dla Polski w czasie pierwszej wojny światowej. Poznań 1986. — TAŻ: Odkrycie w Paryżu. *Stolica* 1986 nr 19 [12 listów w Bibl. Pol.]. — Wrz. [W. RADZIWIŃCOWICZ]: S. szwabachą. *Dzien. Pojezierza* 1986 nr 222. — *Teoretyczne aspekty powieści hist.* Kat. 1986 [tu: T. BUJNICKI: Przestrzeń w „Krzyżakach” H.S.; B. BURDZIEJ: Poetyka snu w twórczości H.S.; E. KOSSOWSKA: Oleńka Billewiczówna. Postać w przestrzeni kulturowej; A. STOFF: Uwagi o sposobie kształtowania przestrzeni w Trylogii H.S.]. — F. VANKOVA: H.S. Gottwaldov 1986 [tu bibliogr.]. — J. WIERCIŃSKA: Sztuka i książka. Wwa 1986. — T. BUJNICKI: Świat historyczny „Krzyżaków” H.S. *Pam. Lit.* 1987 z. 4. — N. CANTEMIR: Concepte dominante, atitudini și structuri mentale la H.S. și B. Prus. *Analele tințice ale Universității Al. I. Cuza din Iași* 1987 nr 33. — M. GOROSITZA: „Bez dogmatu” a wzorcowe europejskiego romansu miłosnego. *Lubel. Mater. Neofilologiczne* 1987 s. 59–65. — A. JABKOWSKA-JASKULSKA: Zestawienie bibliograficzne książek o pisarzu. *Poradnik Bibliotekarza* 1987 nr 1. — J.R. KRZYŻANOWSKI: Legenda Samosierry i inne prace krytyczne. Wwa 1987. — J. KUCHARSKI: Kronika Długosza jako źródło „Krzyżaków” Kraszewskiego i S. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Hist.-Lit.* 1987 nr 12/13. — C. LEPAQUEZ: Qui est H.S. pour le public français? *France-Pologne* (Paris) 1987 nr 223. — L'oeuvre de S. au cinéma. *Tamże*. — L. LUDOROWSKI: Sienkiewiczowska Trylogia w świetle uzbekiej ludowej epiki heroicznej. *Slavia Orientalis* 1987 nr 3/4. — TENŻE: Puszczanie światła S. W kręgu hist. i teorii lit. Wr. 1987. — D. PEYGAWKO: H.S. w pracach nad międzynarodową ankietą „Prusy i Polska”. *Po-lacy i Niemcy*. Wwa 1987. — E. SZONERT: Spotkania z S. Wwa 1987. — J. TRZYNADŁOWSKI: Marginalia Sienkiewiczowskie. *Prace Polon.* S. 43 (1987) s. 161–168. — S. VLADIV: H.S. „Quo vadis”. A document on early christianity or on European modernism? *Wiener Slavistischer Almanach* 19 (1987) s. 85–100. — J. WOLAK: Sacrum w „Ogniem i mieczem” H.S. *Studia Paradyskie* 2 (1987) s. 389–403. — W. BEDNARCZYK-SOŁTYS: Radziwiłłowski diariusz jako potencjalna inspiracja „Ogniem i mieczem”. *Studia z lit. pol. i obcej*. Lubl. 1988. — B. BURDZIEJ: Psalm 26, wersety 11 – dwie głosy: Miłosz, S. *Przegl. Powsz.* 1988 nr 7/8. — A. CHOMIUK: Wokół „Krzyżaków” H.S. *Przegl. Hum.* 1988 nr 6. — M. GULGOWSKI: O prywatnym muzeum H.S. *Drogowskazy* 1988 nr 3 [zbiorcy I. Mosia]. — K. KŁOSIŃSKA: Powieści o „wieku nerwowym”. Kat. 1988. — M. PANOVA: Ch. S. Charakterystyka osobowości na recepcyjach mu w Bylgarii. *Slavjanskite literatury w Bylgarii*. Sofia 1988. — J. KWIATKOWSKI: Polski archetyp obłężenia. *Znak* 1988 nr 11. — A.W. LABUDA: Apoteoza hrabiego Rolanda i wniebowzięcie Pana Longinusa Podbięty. *Kultura, lit., folklor*. Wwa 1988. — R. LESZCZYŃSKI: Sposóbna literacka po J.I. Kraszewskim i H.S. na Łużycach. *Létopis* (Budyšin) S. D, 1988 nr 3, 1989 nr 4. — J. LIS: H.S. przeciw Drang nach Osten. Kat. 1988. — G. MAVER: Studia nad S. W: Literatura polska i jej związki z Włochami. Wwa 1988. — A. NOFER-LADYKA: H.S. Wyd. 6. Wwa 1988 (prwdr. 1959). — I. MATUSZEWSKI: Prus i S. Paralela. *Prus. Z dziejów recepcji i twórczości*. Wwa 1988 (prwdr. 1987). — I. MOSZCZENSKA: Na mównicy. *Tamże*. — J. SIENKIEWICZ: Mój dziad, H.S. *Dzien. Zach.* 1988 nr 158. — T. SIVERT: Les oeuvres de H.S. sur les scènes de Paris au début du XXe siècle. Wwa 1988. — A. TADUS: Orientacje polityczne dwudziestolecia międzywojennego w sporze o S. *Przegl. Hum.* 1988 nr 11/12. — B. WALCZAK: S. w dziejach języka polskiego. *Język osobniczy jako przedmiot badań*. Zielona Góra 1988. — YANG DE-YOU: Jak tłumaczono S. na język chiński. *Pam. Lit.* (Londyn) 12 1988 s. 94–97. — A. ACHMATOWICZ: H.S., Foreign Office i Kuria watykańska. Problem pomocy ofiarom wojny w Polsce w 1915 r. *Przegl. Hist.* 1989 nr 2. — T. BUJNICKI: Światopogląd i arcyzm Sienkiewiczowskiego „Potopu”. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN* w Kr. 26 (1989) s. 45–81. — TENŻE: Ojczyzna w książce zamknięta – o „Latarniku” H.S. *Arcydziela lit. pol.* T. 2. Rzeszów 1989. — J. CHŁOSTA: Worgitzki przeciwko S. *Gaz. Olsztyńska* 1989 nr 125. — N. DASKAŁOW: Opit za rehabilitacją na Ch.S. jako chudożnik na krystjanjaka swiat. *Literaturna Mysl* (Sofia) 1989 nr 3. — A. GRONCZEWSKI: Sny szlacheckie. *Mies. Lit.* 1989 nr 6. — B. HRABAL: S. po hiszpańsku. Analiza jednego z przekładów „Ogniem i mieczem” na język hiszpański. *Jęz. Pol.* 1989 nr 3/5. — *Jak S. bawił w Lublinie*. Lubl. 1989. — H. KOSETKA: Kariera sceniczna dramatów H.S. *Litteraria* 21 (1989) s. 19–36. — M. KOSMAN: Skrzetuski w historii i legendzie. Poznań 1989. — M. KOWALSKI: Portret H.S. w medalierstwie, rzeźbie, numizmatyce i filatelistyce. Międzyrzec Podlaski 1989 (prwdr. 1986). — J.R. KRZYŻANOWSKI: Jeszcze o Trylogii. *Przegl. Pol. – Nowy Dzien* (Nowy Jork) 1989 z dn. 6.IV. — L. LUDOROWSKI: „Boży gniew” J.I. Kraszewskiego w kręgu „Ogniem i mieczem”. *Romanów i Kraszewski*. Lubl. 1989. — TENŻE: Wizerunki powieściowe Bohdana Chmielnickiego. *Annales UMCS Sectio FF, Philologiae* vol. 7 (1989) s. 1–28. — S. NIEZNANOWSKI: H.S. – badaczem staropolszczyzny. W: Studia i wizerunki. Wwa 1989 (prwdr. 1967). — Z. PIASECKI: Nieznane listy M. z Sienkiewiczów Sienkiewiczowej do S. Witkiewicza. *Zesz. Nauk. WSP Opolo. Filol.* Pol. 1989 z. 27. — J. RUSZAŁA: O naturze i sposobach komunikowania egzotyki w „Pustyni i w puszczy” H.S. *Egzotyzm w lit.* Wwa 1989. — A. RZEPECKA: Obrazy upadku Rzymu w „Irydionie” i w „Quo vadis”. *Zesz. Nauk...* jw. — J. SIENKIEWICZ: O autorze Trylogii, Obłęgorku i kłopotach etnografów. *Pobrzeże* 1989 nr 5. — J. SZCZUBLEWSKI: Żywot S. Wwa 1989. — W. TOPOROWSKI: Brat Albert, Żeromski i S. *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1989 nr 295. — ZHANG ZHEN-HUEJ: Dlaczego na-

pisalem monografię o S. *Pam. Lit.* (Londyn) 13 (1989) s. 134–137.

Arcydziela lit. pol. T. 3. Rzeszów 1990 [tu: T. BUJNICKI: Między realistyczną a romantyczną wizją dziejów – „Potop” H.S.; TENŻE: Bestseller – arcydzieło – kicz? – „Quo vadis” H.S.]. — S. BRZOZOWSKI: Eseje i studia o literaturze. Wr. 1990 *BN1*, 258 (wczesniej *Dziela*. T. 3. Wwa 1988, prwdr. 1903–06). — T. BUJNICKI: Polska powieść historyczna XIX w. Wr. 1990. — TENŻE: „Rzym za Nerona” Kraszewskiego a „Quo vadis” S. *Zdziwienia Kraszewskim*. Wr. 1990. — A. GROCHULSKA: Recepcja „Potopu” H.S. w kontekście systemu wartości współczesnej młodzieży szkolnej. Kielce 1990. — S. JANICKI: Polskie filmy fabularne 1902–1988. Wwa 1990. — J. KONIECZNY: A. Grzymała-Siedlecki w obronie H.S. *Kron. Bydg.* 12 (1990) s. 301–303. — E. KOSOWSKA: Postać literacka jako tekst kultury. Rekonstrukcja antropologicznego modelu szlachcianki na podstawie „Potopu” H.S. Kat. 1990. — *Pol. powieść bist. XX w.* Lubl. 1990 [tu m.in.: L. LUDOROWSKI: H.S. droga do „Krzyżaków”; H. KOSEŹKA: O recepcji „Krzyżaków” H.S.; A. SACEWICZ: „Krzyżaków” H.S. lektura własna; B. WALCZAK: O języku „Krzyżaków” H.S.]. — J. RUSZAŁA: Rola czasu i przestrzeni w kształtowaniu przygody. *Czas i przestrzeń w prozie pol. XIX i XX w.* Tor. 1990. — *Sienkiewicz po latach. 1846–1916–1986*. Częstochowa 1990. — J. STARNAWSKI: Do literackiej genezy „Quo vadis”. Powieść J.-F. Barille’a „Emilia Paula”. *Meander* 1990 nr 10/12. — J. TOBERA: Obraz grup narodowo-etnicznych na kartach powieści H.S. „W pustyni i w puszczy”. *Studia Socjol.* 1990 nr 3/4. — *Z Sienkiewiczem po Mazowszu. Studia – referaty – mater.* Płock–Lubl. 1990 [tu: A. CHOMIUK: Współcześni powieściopisarze wobec tradycji sienkiewiczowskiej; E. GAJECKA: Topika sceny kościelnej w „Potopie” H.S.; H. KOSEŹKA: H. Skirmuntta operowa adaptacja „Pana Wołodyjowskiego”; M. KOSMAN: Historia w „Krzyżakach” H.S.; L. LUDOROWSKI, M. MIKULSKA: Fenomen S.; L. LUDOROWSKI: Wokół genezy „Pana Wołodyjowskiego”; TENŻE: H.S. „Krzyżacy”. Z rozważań nad genezą powieści jubileuszowej; TENŻE: H.S. „W pustyni i w puszczy”; TENŻE: Gombrowicz o S.; M. ŁOJEK: I. Chrzaniowski jako popularyzator H.S.; J. MACISZEWSKA: J.J. Kraszewskiego i H.S. kreacja postaci Władysława Jagiełły; M. MARCJAN: O adaptacjach filmowych dzieł H.S.; B. PEKALA: Twórczość H.S. w powojennych programach licealnych 1945–1966; W. SOŁTYS: Sienkiewiczowska Trylogia w komentarzu historycznym M. Kosmana; A. SPRAWKA: Księcia Jeremiego Wiśniowieckiego konterfekt powieściowy; T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: Rzym w „Quo vadis” H.S.]. — B. BOBROWSKA: Twarze i maski. Kreacje autora i czytelnika wewnętrznego w kronikach S., Prusa, Konopnickiej i Świętochowskiego. *Miasto słów*. Białystok 1991. — J. DUŻYK: Muzeum „Quo vadis” na Capri. *Ruch Lit.* 1991 nr 4. — S. FALKOWSKI: W czarnodziejskiej wieży – motywy magiczne w „Latarniku”. *Polon.* 1991 nr 7. — I. GAUDYN: Autotematyczny aspekt postaci Zagłoby. *Tamże*. — H.S. *Twórczość i recepcja*. Lubl. 1991 [tu: Z.J. ADAMCZYK: S. Żeromski wobec H.S.; M. BOKSZCZANIN: Listy S. do J. Janczewskiej jako źródło wiedzy o życiu i twórczości pisarza; A. BOROWICZ: Uroczystości ku czci H.S. w r. 1924; M. BUCZYŃSKI, F. CZYZEWSKI: Frazeologizm w „Ogniem i mieczem” H.S.; T. BUJNICKI: „Quo vadis” – Sienkiewiczowska powieść w obrazach; H. BURSZYŃSKA: Status Nerona w „Quo vadis” H.S.; R. CZAWDAROW: O funkcjo-

nalności przekładów dzieł S. w bułgarskim kontekście literackim; M. JANKOWIAK: Ironiczny melodramatyzm w powieściach H.S. „Bez dogmatu” i „Quo vadis?”; T. JODŁKA-BURZECKI: Zanim powstała Trylogia; M. KACA, M. MARCJAN: Filmowa adaptacja „Rodziny Połanieckich” H.S. w reżyserii J. Rybkowskiego; M. KARABEŁOWA-PANOWA: O recepcji dzieł H.S. w Bułgarii, od końca XIX w. po lata trzydzieste XX w.; H. KOSEŹKA: O recepcji dramatów H.S. w Polsce; R. KARSNICKI: H.S. i czeska krytyka literacka; L. LUDOROWSKI: Sienkiewiczowski peregrynacja; TENŻE: Zamknięcie epickiego świata Trylogii; M. ŁOJEK: H.S. w podręcznikach uczniów gimnazjalnych w l. 1880–1918; T. ŁOPOSZKO: Rządy Nerona w ujęciu H.S. oraz w świetle współczesnych badań naukowych; J. ORŁOWSKI: Twórczość H.S. w wydaniach czeskich; J. PAĆLAWSKI: Niektóre uwagi o zjawiskach reportażyowych wczesnej działalności pisarskiej H.S.; W. PIEKARSKA: O drodze w „Listach z podróży do Ameryki” Litwosa; D. PŁYGAWKO: H.S. jako prezes Generalnego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce; D.S. PROKOPIEWA: Recepcja wczesnej twórczości H.S. w Rosji – krytyka i przekłady – „Janko Muzykant”; J. RUSZAŁA: Kontekst „Robinsona Crusoe” D. Defoe i „W pustyni i w puszczy” H.S.; D. ŚLAPEK: Igrzyska gladiatorские w Rzymie i ich obraz w „Quo vadis” H.S.; M. SOBOTKOWA: O dwóch czeskich tłumaczeniach „Pana Wołodyjowskiego”; A. STOFF: S. czytany przez Parnickiego; J. SZCZESIAK: „Na marne” H.S. jako powieść debiutancka; E. SZONERT: „Ta trzecia” i „Na jasnym Brzegu” H.S.; W. ŚLADKOWSKI: Opcje polityczne H.S. w l. 1914–1916; J. ŚLIZIŃSKI: H.S. a Czechy; A. TOMKOWSKA-IWANÓW: H.S. w świetle biografistyki literackiej; B. WALCZAK: Uwagi o języku „Quo vadis”. — M. KARWATOWSKA: Archaizmy w „Potopie” na przykładzie opisów postaci. *Polon.* 1991 nr 7. — A. KLOMINEK: Ogniem i mieczem w pustyni i w puszczy. Wr. 1991. — J.R. KRZYŻANOWSKI: H.S. *Contemporary Authors* 134 (1991) s. 440–446. — W.S. KUNICZAK: Tłumacz Trylogii. Oprac. A. Ziolkowska. *Przegl. Tyg.* 1991 nr 44; zob. też: Przez dziewięć lat byłem Sienkiewiczem. Rozmowa z W. Kuniczakiem, amerykańskim tłumaczem Trylogii. *Gaz. Wyborca* 1991 z dn. 19. XI. — E. ŁOCH: Formy epilogiczne w utworach nowelistycznych H.S. W: Między autorem – narratorem – bohaterem a czytelnikiem. Lubl. 1991. — M.J. MIKOŚ: S. Trylogii according to Jeremiahs Curtin. *Polish Review* 36 (1991) nr 4. — T. NOWAKOWSKI: „Krzyżacy” w teatrze bydgoskim. *Pam. Teatr.* 1991 nr 3/4. — M. PIECZARA: H.S. „Quo vadis?” Wwa 1991. — A. ROTH: Kaliskie uroczystości ku czci H.S. z 1916 r. *Kaliskie Zesz. Muzealne* 1991 nr 2. — E. STEC: H.S. i Kieleckie Zestawienie bibliograficzne. Kielce 1991. — *The Trilogy Companion. A Reader's Guide to the Trilogy of H.S.* Oprac. J.R. Krzyżanowski. New York 1991. — J. BACHÓRZ: „Potop” H.S. Wwa 1992. — TENŻE: S. – Orzeszkowa – Prus. Spotkanie u szczytu twórczości. „*Lalka*” i inne. Wwa 1992. — U.M. BENKA: Iluzje kuszenia. Kilka uwag na marginesie „Quo vadis?” H.S. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1992 nr 32. — G. BORKOWSKA: Ostatnie powieści historyczne S. – kłeska epika. *Zwierzciadła Północy*. T. 2. Wwa 1992. — T. BUJNICKI: Barok w Trylogii S. *Pam. Lit.* 1992 z. 4. — TENŻE: Sarmacko-barokowy świat pana Zagłoby. „*Lalka*” i inne. Wwa 1992. — TENŻE: Trylogia w kontekście dziewiętnastowiecznej powieści historycznej. *Przegl. Hum.* 1992 nr 6. — M. DANILEWICZ-ZIELIŃSKA: O „Korespon-

- dencji" S. W. Próby przywołań. Wwa 1992 (prwdr. 1953). — J.R. KRZYŻANOWSKI: Amerykańskie wydanie Trylogii. *Puls* 1992 nr 1. — J. KRZYŻANOWSKI: Najślawniejsza powieść polska. W: Tradycje literackie polszczyzny. Wwa 1992 (prwdr. 1958). — L. LUDOROWSKI: Grubińska symfonia Gombrowicza. *Gombrowicz w regionie świętokrzyskim*. Kielce 1992. — TENŻE: Portret inicjalny heroiczny w powieściach historycznych H.S. *Przegl. Hum.* 1992 nr 6. — TENŻE: Zamojskie epizody Trylogii H.S. *Zamość w kulturze i lit.* Zamość 1992. — S. MERESIŃSKI: H.S. wobec tradycji romantycznej. Kielce 1992. — *Motywy sakralne w twórczości H.S. Zamość 1992.* — *Nowe stulecie trójcy powieściopisarzy*. Wwa 1992 [tu: L. LUDOROWSKI: Wokół genezy „Pana Wołodyjowskiego”; G. SKOTNICKA: Trylogia H.S. jako lektura szkolna]. — *Powieść pol. XIX w. Interpretacje i analizy*. Lubl. 1992 [tu: T. BUJNICKI: „Krzyżacy” — bliskość świata historii; Sz. KOBYLINSKI: Uśmiech S.; L. LUDOROWSKI: Arcydzielno powieści historycznej Trylogii; TENŻE: Requiem finalne „Pana Wołodyjowskiego”; TENŻE: Sienkiewicz bogdaniecki; T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: Sienkiewiczowska wizja dwóch kultur w „Quo vadis?”]. — Z. PRZYBYŁA: „Ezopowe” konotacje ojczyzny w „Latarniku” S. *Przegl. Hum.* 1992 nr 6. — J. RUSZAŁA: „W pustyni i w puszczy” H.S. — w kręgu poetyki wzorów osobowych. *Problematyka aksjologiczna w nauce o lit.* Lubl. 1992. — J. STARNAWSKI: Kłeska Rzymian nad jeziorem Trażymiejskim. *Antyk w Polsce*. Cz. 1. Łódź 1992 [dot. przekł. H.S. z Liwiusza]. — T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: Inspiracje biblijne w powieści „Quo vadis” H.S. *Biblia a kultura Europy*. T. 2. Łódź 1992. — J.R. THOMPSON: When writers turn translators: Notes on W.S. Kunicki's translation of H.S. Trilogy. *The Sarmatian Review* (USA) 1992 wrzesień. — Z. TRACEWICZ: Wątki miłosne w Trylogii H.S. Olsztyn 1992. — M. TRZECIAK: H.S. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — T. ŻABSKI: Polskie kresy zachodnie w oczach Prusa i S. *Annales Silesiae* 22 (1992) s. 31–52. — TENŻE: Lektury Żółkiewicza. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1992 t. 2 s. 45–56. — J. BACHÓRZ: „Lalka” w kontekście Trylogii. *B. Prus. Twórczość i recepcja*. Lubl. 1993 (prwdr. 1991). — J.M. BOCHENSKI: Religia w Trylogii. Kr. 1993. — T. BUJNICKI: Barokowe wątki religijne w Trylogii. *W kręgach baroku i barokowości*. Opole 1993. — J. KONIECZNY: Dwugłos literacki H.S. i J.B. Rychlińskiego o K. Arciszewskim. W: Z problemów życia literackiego na obszarze zaboru pruskiego w XIX i XX w. Bydż. 1993 (prwdr. 1991). — J. KULCZYCKA-SALONI: Prus i S. — dialog czy polemika? *B. Prus. Twórczość i recepcja*. Lubl. 1993. — L. LUDOROWSKI: Artyzm Trylogii H.S. Londyn-Lubl. 1993. — B. MAZAN: „Impresjonizm” Trylogii S. Analiza — interpretacja — próba syntezy. Łódź 1993. — J. ORŁOWSKI: Motywy twórczości H.S. w poezji i dramaturgii rosyjskiej. *Ze studiów nad lit. ros. przełomu wieku XIX i XX*. Lubl. 1993. — *Pol. powieść XIX i XX w. Interpretacje — analizy — konteksty*. T. 1. Lubl. 1993 [tu m.in.: W. BEDNARCZYK-SOŁTYS: Transformacja źródeł w „Potopie” H.S.; H. KOŚTKA: O recepcji filmowej adaptacji „Krzyżaków”; M. KOSMAN: Kościół i motywy eschatologiczne w „Krzyżakach” H.S.; TENŻE: Prawda historyczna w „Panu Wołodyjowskim”; L. LUDOROWSKI: Incipit w powieściach historycznych S.; TENŻE: „Pan Wołodyjowski”. Ostatnia część Trylogii H.S.; TENŻE: „Ukończyć cykl...”; TENŻE: „W pustyni i w puszczy”. Arcypowieść nie tylko dla młodzieży; TENŻE: Wódz i kapłan Jan III Sobieski w Trylogii; M. ŁO-
- JEK: „Pan Wołodyjowski” w edukacji uczniów szkół średnich w okresie niewoli (w l. 1880–1918); A. NOWAKOWSKA: „Quo vadis” H.S. — etos dzieła sztuki; I. PAPROCKA: „Pan Wołodyjowski” H.S. i „Skarb Watażki” W. Łozińskiego; J. RUSZAŁA: „W pustyni i w puszczy” — arcydzieło literatury dla dzieci; A. SPRAWKA: H.S. i Natana Rybaka powieść o powstaniu kozackim; TAŻ.: O ilustracjach do „Ogniem i mieczem” H.S.; J. TRZYNADŁOWSKI: H.S. „W pustyni i w puszczy” jako baśniowa przygoda; M. PRZEDPELSKI: Kępa Juranda. Wokół „Krzyżaków” H.S. *Bieżniaki. Zesz. Hist.* 1993 nr 1 (prwdr. 1988). — A. STOFF: Rzędzian. Z problematyki kreacji postaci Sienkiewiczowskich. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1993 nr 39 s. 45–68. — J. VORÁČEK: Echa twórczości H.S. w czeskiej krytyce literackiej. *Pam. Slaw.* 43 (1993) s. 67–73. — F. ZIEJKA: Bestseller i jego pokłosie [„Quo vadis”]. W: Paryż młodości. Wwa 1993. — U.M. BENKA: Święty sadyzm S. *NaGłos* 1994 nr 14 [dot. „Bez dogmatu”]. — T. BUJNICKI: Jeszcze raz o Trylogii S.: trzy odczytania (Tarnowski, Świętochowski, Chmielowski). *Krzyż czy przełom*. Kr. 1994. — *Filomata* 1994 nr spec. 419–420 pt. Antyk w literaturze polskiej II połowy w. XIX. — M. GAŁUSZKA: Serial telewizyjny i powieść. Przykład recepcji bohaterów „Quo vadis”. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica* z. 25 (1994) s. 69–86. — E. JANKOWSKI: Z dzieł w znajomości Orzeszkowej z S. W.: Z różnych sfer. Wwa 1994 (prwdr. 1956). — Sz. KOBYLINSKI: Bohaterowie Trylogii H.S. Wwa 1994. — W. LIPONSKI: The incredible lure of the prairie: H.S. journalistic and literary impression of the Great Plains, 1876–1878. *Polish-Anglo-Saxon Studies* 5 (1994) s. 93–99. — L. LUDOROWSKI: Stepowy świat S. Dzieki Pola. *Przegl. Akademicki* 1994 nr 13–14. — TENŻE: Sienkiewiczowska kreacja Jana Sobieskiego. *Zesz. Nauk. WSP Bydż. Studia Filol.* z. 36 (1994) s. 101–115. — A. MACKIEWICZ: O dwóch dziecięcych tragediach w noweliście H.S. *Nowela — opowiadanie, ewolucja gatunku*. Kielce 1994. — D. MAZANOWA: Jeszcze o baroku w Trylogii H.S. Społeczność szlachecka XVII w. wobec tradycji antyku. *Miscellanea Łódź*. 1994 nr 1. — A. MIEDWIEDIEWA: Roman H.S. „Biez dogmata” w kontekście rosyjskiej literatury końca XIX w. *Polsko-rosyjskość i powiązania kulturowe, lit. i język*. Olsztyn 1994. — M.J. MIKOŚ: W pogoni za S. Z odnalezionych dzienników Almy Curtin. Wwa 1994. — O.B. NOETZEL: Stylizacja biblijna w powieściach historycznych H.S. *Rocz. Hum.* 1994 nr 6. — D. PŁYGAWKO: „Prusy i Polska”. Ankieta H.S. (1907–1909). Poznań 1994 [rec.: H. OLSZEWSKI. *Studia Historica Slavico-Germanica* 20 (1995); W. ŚLADKOWSKI. *Dzieje Najnowsze* 1995 nr 2; M. KOSMAN. *Przegl. Zach.* 1996 nr 1]. — *Studia Hum.* (Kielce) 4 (1994). — H.-Ch. TREPTE: Aspekty recepcji H.S. na niemieckim obszarze językowym. *Prace Nauk. WSP Częstochowa. Filol. Pol.* 1994 nr 4. — V. VAVERE: Wpływy polskie w literaturze lotewskiej. *Kultura pol. na Łotwie*. Ryga 1994. — J.W. ZIEBA: S. w Lublinie, czyli pierwsze prawdziwe tchnienie wolności. *Akcent* 1994 nr 3/4. — J.I. Kraszewski. *Twórczość i recepcja*. Lubl. 1995. [tu: M. KOSMAN: Jadwiga i Jagiello. Wizje powieściowe a rzeczywistość historyczna: Kraszewski — S. — Krechowicki — Kuczyński; L. LUDOROWSKI: J.I. Kraszewskiego tryptyk powieściowy a Trylogia H.S.; J. MACISZEWSKA: Apokaliptyczny Grunwald J.I. Kraszewskiego i H.S.; T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: „Rzym z Nerona” J.I. Kraszewskiego a „Quo vadis” H.S.; B. WALCZAK, M. WITASZEK-SAMBORSKA: Dwa modele archaizacji językowej: „Krzyżacy” Kraszew-

- skiego a „Krzyżacy” S.). — W.B. LEWICKI: S. na ekranach kino-teatrów. *O filmie*. Łódź 1995. — R. LÓW: Hebrajskie dzieje S. W: *Znaki obecności*. Kr. 1995 (prwdr. 1989). — L. LUDOROWSKI: Artym Trylogii H.S. Wyd. uzup. London-Lubl. 1995 (prwdr. 1993). — TENŻE: W kręgu marynych motywów S. *Matka Boska w życiu i twórczości wielkich Polaków*. T. 1. Wwa 1995. — Z. PIASECKI: H.S. i S. Witkiewicz. Z dziejów przyjaźni. *Zesz. Nauk. Univ. Opol. Filol. Pol.* z. 35 (1995) s. 71–85. — W. PODGÓRSKI: S. „Za chlebem” i Żeromskiego odkrywaniem Ameryki. *Mazowieckie Studia Hum.* 1 (1995) s. 31–41. — Z. PRZYBYŁA: Na początku było słowo recenzyjne... H.S. O dojrzewaniu warsztatu pisarskiego autora „Lalki”. *Ruch Lit.* 1995 nr 4. — J. RUSZAŁA: W krainie egzotyki i przygody: O „W pustyni i w puszczy” H.S. Słupsk 1995. — G. ZAJĄC: Wokół zdarzenia. Fabuła nowel sytuacyjnych” H.S. *Ruch Lit.* 1995 nr 4. — B. ZAKRZEWSKI: S. dla maluczkich. (Prwdr. 1966). W: *Arka przymierza*. Wr. 1995. — T. BUJNICKI: S. „Powieści z lat dawnych”. *Studia*. Kr. 1996 [rec.: M. KOTOWSKI. *Przegl. Hum.* 1996 nr 6; T. BUDREWICZ: *Ruch Lit.* 1997 nr 5; M. KOSMAN. *Przegl. Hum.* 1998 nr 3; B. MAZAN. *Pam. Lit.* 1998 z. 3]. — A. CYBULSKA: Ziemia Łukowska – kraj lat dziecinnych H.S. *Wola Okrzejska* [1996]. — W. CZAPLIŃSKI: Głosa do Trylogii. Wyd. 5. Wwa 1996 (prwdr. 1966). — *Duktem czasów*. Opole 1996 [tu: T. BUJNICKI: Siedemnastowieczny epos narodowy a Trylogia (Świat wojny); W. HENDZEL: H.S. w „Dziennikach” S. Żeromskiego; M. KOSMAN: Szczerby pana Kmicica; L. LUDOROWSKI: Trzy portrety Bohdana Chmielnickiego; J. PACLAWSKI: Wpływ K. Szajnoch na twórczość literacką H.S. (przegląd problematyki)]. — S. FITA: Nad listami H.S. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 31 (1996) s. 173–178. — H.S. i jego twórczość. Częstochowa 1996 [tu: T. BUJNICKI: Listy w strukturze Trylogii; B. BURDZIEJ: Topika psalmu 136 (137) w strukturze ideowej „Niewoli tatarskiej”, „Tej trzeciej” oraz „W mgle” S.; M. CETWINSKI: „Quo vadis” a staropolskie herbarze; A.S. DUDZIAK: Bohaterowie adaptacji filmowych wybranych powieści S. w perspektywie prosemiki; H. FLORKOWSKA-FRANCIĆ: S. w Vevey. Dobroczynność pod presją polityki; R. JAKUBIAK: Symbolika i znaczenie imion i herbów niektórych bohaterów Trylogii; M. KOSMAN: Uwagi nad warsztatem historycznym autora „Krzyżaków”; M. KOTOWSKI: Interpretacje Trylogii na łamach „Polonistyki”; B. MAZAN: Na temat idei przewodniej i artyzmu Trylogii S. – kilka refleksji; Z. MOCARSKA-TYCOWA: Inspiracje malarstwem w nowelach S.; C. MYKITA-GLENSK: H.S. myśli, sentencje, aforyzmy; Z. PRZYBYŁA: H.S. „wycieczki w dziedzinę lingwistyki”; TENŻE: Obłęgorek – spełnienie pragnień S.; M. RABIKOWSKA: Trzy typy seksualizmu kobiecego w „Bez dogmatu” S.; J. SZTACHERSKA: „Listy z podróży do Ameryki” a XIX-wieczne korzenie polskiego reportażu; W. WÓJCİK: Wokół „Sienkiewiczianów” W. Nałkowskiego; E. WRÓBEL: Wielospektrowość gatunkowa „Listów z podróży do Ameryki”; G. ZAJĄC: Na kanwie pewnego losu. Konstrukcja fabuły w Sienkiewiczowskich nowelach „postaciowych”; A. ZYGA: Trylogia wśród chłopów (do r. 1900). — M. KOSMAN: Na tropach bohaterów „Krzyżaków”. Wwa 1995. — H.S. w ilustracji. [Wstęp: J. Odrowąż-Pieniążek]. [Wwa 1996]. — D. KAMOLOWA: „Quo vadis?” H.S. w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Narodowej. *Biul. Informacyjny BN* 1996 nr 3/4. — M. KOSMAN: Boje o Skrzetuskiego. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — TENŻE: Na tropach bohaterów Trylogii. Wyd. 5 popr. Wwa 1996 (prwdr. 1966). — J.R. KRZYŻANOWSKI: Ostatni apel S. *Kultura* 1996 nr 9 [wraz z art. H.S.; Patrząc na naszą Polskę, przedr. z *America Red Cross Magazine* z 11 listopada 1916]. — TENŻE: Amerykańska recepcja Trylogii. *Pam. Lit.* (Londyn) 21 (1996). — L. LUDOROWSKI: Antypuska publicystyka H.S. Lubl. 1996. — M. ŁOJEK: O aforyzmy H.S. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia Filol.* 41 (1996) s. 7–23. — B. MIKOŁAJCZAKOWA, S. MIKOŁAJCZAK: Porównania w „Quo vadis” H.S. – rocznicowe uwagi w stulecie wydania. *Pozn. Studia Polon.*, S. język. 3 (1996) s. 67–90. — Z. MOCARSKA-TYCOWA: S. i malarstwo. *Z pogranicza lit. i sztuki*. Tor. 1996. — *Naród sobie*. H.S. i Konstytucja majowa. Oprac. T. Daszkiewicz. Wwa 1996, wyd. 2 zmien. i uzup. Wwa 1996. — *Pam. Lit.* 1996 z. 4 [tu: R. KOZIOLEK: O przedstawieniu ciąży i macierzyństwa w Trylogii H.S.; J.R. KRZYŻANOWSKI: S. w Wyoming, czyli „Trick or trip”; T. STALA: Zakońskie fascynacje H.S.; K. STĘPNIK: O S.: mowy, kazania, wiersze]. — *Przegl. Hum.* 1996 nr 6 [tu m.in.: T. BUJNICKI: Przedproże Trylogii: od historyków „szkoly krawowskiej” do Kubali; E.Z. CYBIENKO: „Bez dogmatu” H.S. w przekładach rosyjskich i w krytyce; E. IHNATOWICZ: S. i epoki; TAŻ: O „Szkicach węglem”; M. KOSMAN: Czytanie S.; J. KULCZYCKA-SALONI: Literaci i literatura w publicystyce H.S.; Z. PRZYBYŁA: Spotkania muzealne: Obłęgorek – Żarnowiec; S. SIEKIERSKI: Czytanie S.; J. ZACHARSKA: Sienkiewiczowski ideał kobiety – Marynia Polaniecka; H.S.: Listy do J. Januszowskiej. Oprac. L. Ludorowski. — P. PIERŚCINSKI, I. RĘBOSZ, M. JANUŁI: H.S. i jego Obłęgorek. Wwa 1996. — T. ŻABSKI: Trójwymiarowa struktura gatunkowa „Ogniem i mieczem” H.S. *W krainie pamiątek*. Wr. 1996. — H. MARKIEWICZ: *Pol. słownik biograf.* 37 (1996/97). — A. ZYGA: Trylogia wśród chłopów. Cz. 1. *Rocz. Lud. Tow. Nauk-Kult.* 3 (1996/97) s. 66–98. — E. ARTOWICZ: O wyrażaniu tego, co niewyraźne. Próba analizy fragmentów węgierskiego przekładu Trylogii H.S. *Jez. pol. w kraju i za granicą*. T. 1. Wwa 1997. — T. BUJNICKI: Step Sienkiewiczowski z „Marią” w tle. *Antoniemu Malceuskiemu* [...]. Białystok 1997. — TENŻE: Dwa końce wieku przez pryzmat dzisiejszej lektury „Quo vadis” H.S. *Z perspektywy końca wieku*. Pozn. 1997. — S. FITA: Przecoczona młodzieńcza korespondencja H.S. *Rocz. Hum.* 1997 nr 1. — J. INGLOT: Poznać S. Wr. 1997. — *Interpretacje aksjologiczne*. Lubl. 1997. — M. KOŚCIKA: Adaptacje sceniczne dzieł prozatorskich H.S. Kr. 1997. — M. KOSMAN: Recepcja twórczości S. w czasie zaborów. *Z dziejów prasy wielkopolskiej XIX i XX w.* T. 3. Pozn. 1997. — W. LEWANDOWSKA: „Potop” H.S. Wwa 1997. — Z. LISOWSKI: „Bez dogmatu” H.S. jako powieść psychologiczna. Kielce 1997. — A. MARTUSZEWSKA: Pozytywistyczne parabolę. Gdańsk 1997 passim. — A. MAZUR: Krytykom „Quo vadis” – w stulecie powieści. *Zesz. Nauk. Univ. Opol. Filol. Pol.* z. 38 (1997) s. 49–55. — C. MYKITA-GLENSK: H.S.: Aforyzmy i refleksje. Kat. 1997. — W. OLKUSZ: Refleksy myśli indyjskiej w „Listach z podróży do Ameryki” H.S. *Ruch Lit.* 1997 nr 2. — M. PROSNAK-TYSZKOWA: Wspomnienie. H.S. Drugi pogrzeb S. Z Vevey do Warszawy w październiku 1924. Wwa 1997 [druk bibliofil.]. — Z. PRZYBYŁA: Rok Sienkiewiczowski. *Ruch Lit.* 1997 nr 2 [omówienie sesji i konferencji]. — *Sienkiewicz. Próby zbliżeń i uogólnień*. Słupsk 1997 [tu: J. BACHÓRZ: Kłopoty z czytaniem S.; D. KALINOWSKI: Aforyzmy to jakby papierowe lampy; J. KĘCIŃSKA: Muzeum Literackie H.S. w Poznaniu – Muzeum Przyszłości;

- I. LUDOROWSKI: H.S. „W pustyni i w puszczy”. Uwagi o gatunkowym kształcie powieści; W. PIOTROWSKI: Lekture H.S. w świetle jego korespondencji i prac krytycznych; J. RUSZAŁA: Morze w życiu i twórczości H.S.; J. SIENKIEWICZ: Uwarunkowania rodzinne i środowiskowe twórczości H.S.; Z. ZIELONKA: Cegła w ręku S. — J. SIENKIEWICZ: Wpływy rodzinne i towarzyskie na twórczość H.S. *Koszaliński Zesz. Muzealny* 21 (1997) s. 235–259. — K. STĘPIEN: Rekonesans. Lubl. 1997. — A. STOFF: Sienkiewiczowskie studium zemsty: wątek Adama Nowowiejskiego w „Panu Wołodyjowskim”. *Rocz. Hum.* 1997 nr 1. — TENŻE: Szczegół w poetyce Trylogii H.S. *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 49 (1997) s. 69–94. — TENŻE: Zbaraż i jego obrońcy. Funkcjonowanie pamięci wewnątrzpowieściowej w Trylogii H.S. *Ruch Lit.* 1997 nr 5. — A. STOJOWSKI: W ręku Boga. Londyn 1997. — *Spotkania Sienkiewiczowskie*. Opole 1997 [tu m.in.: J. GLENSKI: H.S. i Śląsk; J. KOLBUSZEWSKI: „Ciupagami psuśbatorów” O bitwie Górali ze Szwedami w „Potopie” H.S.]; — T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: „Quo vadis” H.S. Od legendy do arcydzieła. Łódź 1997 [tu obszerna bibliogr.]; — A. SURZYŃSKA-BŁASZAK, P. NIES: H.S. w Wiedniu i Kaltenleutgeben. Wiedeń 1997 [rec.: R. TABORSKI. *Przegl. Hum.* 41 (1997) nr 6]. — M. WOŹNIAK: Chocholi tancerze: Brzozowski i Gombrowicz wobec S. *Tygiel Kult.* 1997 nr 8/9. — J. AXER: Paradoxy Sienkiewiczowskiego widzenia Rzymu w „Quo vadis”. *Włochy a Polska – wzajemne spojrzenia*. Łódź 1998. — R. BIENKOWSKI: Tandeta – wytrzy czy oręż? *Przegl. Artyst.-Lit.* 1998 nr 11. — T. BUJNICKI: Sienkiewiczowskie Dzikie Pola i ich tradycje literackie. *Tematyka pogranicza w lit. pol. i niem. Rzeszów* 1998. — T. BUJNICKI, A. RATAJ: Trylogia S. Leksykon. Kr. 1998. — E. GÓRCEKA: O impresyjnej postawie dekadentów estetyzujących w powieściach H.S. „Quo vadis” i „Bez dogmatu”. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia Filol.* z. 44 (1998) s. 43–59. — H.S. *Biografia, twórczość, recepcja*. Lubl. 1998 *Studia Sienkiewiczowskie* 1 [tu: I. ADELGEIM: Powieść S. „Bez dogmatu” w przekładach i krytyce ostatniej dekady XIX w.; T. BOŻYM: Modlitwy osobiste i wspólnotowe w Trylogii H.S.; R.M. CHOROŚ: H.S. „Listy z podróży i wycieczek”. Miejsca, ludzie, zdarzenia; J.Z. CYBIENKO: „Quo vadis” H.S. Przekłady, recepcja i inspiracje w literaturze rosyjskiej; J. FIALA: „Krzyżacy” H.S. w wydaniach czeskich; I. HOFMAN: O heroinach „Pana Wołodyjowskiego” H.S.; E. KŁOSOWSKA, Z. MOKRANOWSKA: H.S. „Organista z Ponikły”. Próba interpretacji; M. KOMASZYŃSKI, A. SKRZYPIETZ: Marysielka Sobieska w twórczości Kraszewskiego i S.; J. KONIECZNY: Kult pośmiertny H.S. w Wielkopolsce w XX-leciu międzywojennym; H. KOŚCJA: O adaptacjach teatralnych nowel H.S.; M. KOSMAN: „Quo vadis” z perspektywy stulecia; B. KOSMANOWA: Zagłoba z Lublina. Rudolf Korwin-Piotrowski i J.I. Kraszewski; J.R. KRZYŻANOWSKI: Amerykańska recepcja Trylogii; H. LUDOROWSKA: Filmowanie S.; L. LUDOROWSKI: Obywatelska służba H.S.; TENŻE: Prolog do „Quo vadis”. „Pojdźmy za Nim!” H.S.; TENŻE: Rotmistrza Iwasia Bajburza peregrynacje do Zamościa; TENŻE: Tajemnica daru Michała Wołodyjowskiego (prwd. 1996); TENŻE: Zamoscium semper invictus; M. ŁOJEK: I. Chrzanowski jako popularyzator twórczości H.S.; F. MINCER: Potępienie, uwielbienie, ostrożna akceptacja. Historycy o autentyczności obrazu zmagających polsko-ukraińskich w twórczości H.S.; J. ORŁOWSKI: Janko Muzykant” w rosyjskiej wersji językowej. Wiersz „Janko-złodziej” A. Fio-
- dorowa; J. PAĆLAWSKI: Wpływ K. Szajnochy na twórczość literacką H.S.; Z. PIASECKI: Listy H.S. do S. Witkiewicza – ich walory dokumentacyjne i literackie; Z. PIASECKI: Nie ogłoszone listy o autorze „Ogniem i mieczem” Marii z Sienkiewiczów Sienkiewiczowej; L. PUTOWSKA: Polemiki prasowe wokół jubileuszu S. – jeden z projektów uczczenia pisarza; M. SOBOTKOWA: Recepcja dzieł H.S. w środowisku czeskim; T. ŚWIĘTOSŁAWSKA: Z rozważań nad aksjologią „Quo vadis” H.S.; B. TROCHA: Michała Wołodyjowskiego etos rycerski]. — H.S. *Szkice o twórczości, życiu i recepcji*. Siedlce 1998. — H. KARAŚ: Latynizmy wyrazowe w „Potopie” H.S. *Słowa w różnych kontekstach*. Wwa 1998. — J. KONIECZNY: Kraszewski, S. i Prus. o pruskich represjach wobec Polski. *Jubileuszowe „żniwo u Prusa”*. Częstochowa 1998. — TENŻE: O przemówieniach H.S. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia Filol.* z. 4 (1998) s. 5–13. — M. KOSMAN: Na tropach bohaterów „Quo vadis”. Wwa 1998. — B. KOSMANOWA: Dwie gwiazdy, J.I. Kraszewski i H.S. we wzajemnych opiniach. W: Kraszewski mniej znany. Bydg. 1998 (prwd. 1994). — Z. MACHWITZ: Fenomen „Quo vadis” w kręgu kina światowego. *Włochy a Polska – wzajemne spojrzenia*. Łódź 1998. — B. MAZAN: Diabeł w Trylogii H.S. *Diabeł w lit. pol.* Łódź 1998. — TENŻE: „Impresjonizm” w Trylogii H.S. Łódź 1998. — *Motywy religijne w twórczości H.S.* Kielce 1998. — W. OKOŃ: H.S., obrazy i „Quo vadis”. *Rocz. Hum.* (1998) nr 4. — J. PRZYBYŁ: Kamienie Podolski albo Trylogia na nowo przeżywana. Wr. 1998. — L. PUTOWSKA: „Gazeta Polska” wokół jubileuszu 25-lecia pracy literackiej S. *Rocz. Muzeum Nar.*, Kielce 19 (1998) s. 301–307. — S. i film. Kielce 1998. — J. STARNAWSKI: Do literackiej genezy „Quo vadis”. *Antyk w Polsce*. Cz. 2. Łódź 1998 (prwd. 1992). — A. STOFF: Opowieści chreptawskie w planie kompozycyjnym i ideowym „Pana Wołodyjowskiego”. *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 51 (1998) s. 45–77. — B. SZCZUROWSKA: Funkcje nazw osobowych w „Krzyżakach 1410” J.I. Kraszewskiego i w „Krzyżakach” H.S. *Rocz. Nauk.-Dydakt. Prace Hist.-Lit. WSP Kr.* z. 12 (1998) s. 179–197. — W kręgu arcydzieł lit. *międzywojennych*. Lubl. 1998 [tu m.in.: H. CYBIENKO: Opowiadania Prusa, Orzeszkowej i S. o dzieciach w przekładach rosyjskich oraz w krytyce; A. CZARNOCKA: O komiksowych adaptacjach powieści H.S.; M. JANKOWIAK: Przygody Stasia i Tomka [A. Szklarskiego; M. KOSMAN: W cieniu arcydzieła. Wizje grunwaldzkie w polskiej powieści historycznej; E. KOSOWSKA: „W pustyni i w puszczy” – śladami europocentryzmu; L. LUDOROWSKI: Z rozważań nad instrumentacją gatunkową „W pustyni i w puszczy” H.S.; J. RUSZAŁA: O naturze i sposobach komunikowania egzotyki w „W pustyni i w puszczy” H.S.]; — T. ŻABSKI: Sienkiewicz. Wr. 1998. — M. BORZECKI: Słownik postaci „Ogniem i mieczem”. Wr. 1999. — T. BUJNICKI: Światopogląd i poetyka. Szkice o powieściach historycznych H.S. *Rzeszów* 1999. — H. BURSZTYŃSKA: Kraszewski – Orzeszkowa – S. *Studia i szkice*. Kr. 1999. — P. CHLEBOWSKI: Nieznana deklaracja H.S. o przystąpieniu do Instytucji „Czci i Chleba”. *Zesz. Nauk. KUL* 1999 nr 1/2. — W. CZAPLIŃSKI: Głosa do Trylogii. Białystok 1999 (prwd. 1974). — J. FRANKOWSKI: „Ogniem i mieczem” w karykaturze. Wwa 1999. — W.M. GROCHOWSKI: Galopem przez „Ogniem i mieczem”. Wwa 1999. — B. KANIEWSKA: H.S. Pozn. 1999. — M. KOSMAN: H.S. wizja Polski wspaniałej. Pozn. 1999. — TENŻE: Od „Wilczego gniazda” do „Ogniem i mieczem”: historia – powieść – film –

- polityka. *Zesz. Nauk. Wyższej Szkoły Zarządzania* 1999 nr 1. — TENŻE: „Ogniem i mieczem”. Prawda i legenda. Pozn. 1999. — M. KRAUZ: Sposoby wprowadzania postaci w „Ogniem i mieczem” H.S. *Zesz. Nauk. WSP Rzeszów. Językozn.* z. 5 (1999) s. 159–170. — A. KUNICZUK-TRZCINOWICZ: Rozważania o melodramatyzmie w „Na marne” H.S. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Lit. i Kultura Popularna* nr 8 (1999) s. 33–39. — L. LUDOROWSKI: Patriotyczne dzieło S. *Między polityką a lit.* Pozn. 1999. — TENŻE: Wizjoner przeszłości. Powieści historyczne H.S. Lubl. 1999. — Z. NAJDER: S. — Conrad — Faulkner. *Rzeczpospolita* 1999 nr 177. — O.B. NOETZEL: Biblia jako twórczowo literackie „Quo vadis”. *Inspiracje i motywy biblijne w lit. pozytywizmu i Młodej Polski.* Lubl. 1999. — Janina PELCZAR: „Ogniem i mieczem” H.S. Pozn. 1999. — P. PISKORZ: Między Biblią a „Vie de Jésus” E. Renana. W poszukiwaniu inspiracji noweli „Pójdźmy za Nim” H.S. *Zesz. Nauk. KUL* 1999 nr 1/2. — Relacje wojenne z pierwszych lat walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego oraz okresu „Ogniem i mieczem” (1648–1651). Oprac. M. Nagielski. Wwa 1999. — E. ROJEWSKA-OLEJARCYK: Krotchwilę i maksymy imię pana Zagłoby. Wwa 1999. — S. I. *Epoki. Powinowactwa.* Wwa 1999 [tu m.in.: B. BOBROWSKA: „Na wspak” J.K. Huysmansa i „Bez dogmatu” H.S. — dwie powieści o „skomplikowanych durniach”; T. BUDREWICZ: „Na jedną kartę”. Początek czy koniec epoki?; T. BUJNICKI: Sienkiewiczowski bohater wśród dzieł sztuki i książek (Płoszowski i Petroniusz); E. IHNATOWICZ: Dziewiętnastowieczna podróż H.S.; D. KIELAK: Europejszyk w Afryce — „W pustyni i w puszczy”; D. KNYSZ-TOMASZEWSKA: Sztuk korespondencji w korespondencjach z podróży H.S.; A. MARTUSZEWSKA: Antyczne parable S.; G. MENDYKOWSKI: Dandyowski feblak pana S.; H. MICHAŁSKI: „Ten jest duch twórczy, który przyczynia życia”; A. NOWICKA-JEŻOWA: Trylogia w świecie sarmackim; E. OWCZARZ: Między esencją a egzystencją. „Bez dogmatu” wśród powieści o „chorobach wieku”; E. PACZOSKA: S. i awangarda; M. PŁACHECKI: Role społeczne S. pisarza; Z. PRZYBYŁA: Wizje przeszłości Polski w dziełach Matejki i S.; K. STĘPIEN: „Legiony” H.S.; J. SZTACHELSKA: H.S. — portret dekadenta; E. SZYMANIS: Leon Płoszowski bohater romantyczny]. — Słownik wyrazów obcojęzycznych i staropolskich w „Ogniem i mieczem” H.S. Oprac. A. Kromer i in. Pozn. 1999. — A. STOFF: Szczegóły w poetyce Trylogii H.S. (Cz. 2). *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 53 (1999) s. 61–100. — W. ZAWISTOWSKI: Kto jest kim w Trylogii H.S.? Gdańsk 1999.
- L.T. BŁASZCZYK: H.S. w muzyce. Wwa 2000 [tu bibliogr. kompozycji muzycznych do utworów H.S. i ku jego czci]. — *Epoka „Ogniem i mieczem” we współczesnych badaniach hist.* Wwa 2000. — H.S. i jego twórczość w naszej pamięci. *Antologia tekstów hist. i lit.* Wwa 2000. — M. KOSMAN: „Quo vadis”. Prawda i legenda. Pozn. 2000. — J. KRZYŻANOWSKI: S. i Warszawa. Wwa 2000 (prwdr. 1975). — R. LÖW: Trylogia w oczach krytyki hebrajskiej. *Pam. Lit.* 2000 z. 4. — L. LUDOROWSKI: O wartościach uniwersalnych Trylogii. *Publicystyka — lit.* Lubl. 2000. — *Oblęgorek. Stulecie Daru Narodowego dla H.S.* Kielce 2000 [tu m.in.: M.M. DROZDOWSKI: Refleksje o „Legionach” S.; M. GORZELAK: H.S. i przyjaciele malarze; R. de LATOUR: S. jako znawca broni]. — W. SĄDKOWSKI: Z pradziejów prozetyzmu. *Lit. na Świecie* 2000 nr 4/5. — E. SEKOWSKA: Stylistyczne wykładniki motywu domu w „Rodzinie Połanieckich” H.S. *Prace Filol.* 45 (2000) s. 529–532. — S. — *Nobel — 1905.* Lubl. 2000. — *W stulecie „Krzyżaków” H.S.* Kielce 2000 [tu w cz. 2 przedr. art. o „Krzyżakach” nast. autorów: P. Chmielowski, W. Feldman, W. Gostomski, K.M. Górski, M. Konopnicka, K. Wojciechowski, Z. Szwejkowski; w cz. 3 autorów współczesnych]. — J. DAMBORSKY: Obcojęzyczne elementy w najwcześniejszych opowiadaniach H.S. *Prace Filol.* 46 (2001) s. 127–132. — E. GRUSZCZYŃSKA: Linguistic images of emotions in translation from polish into swedish. H.S. as a case in point. Uppsala 2001. — Igrzysko Kawalerowicza czyli jak kręcono „Quo vadis”. Tekst K. Łukasiewicz, zdjęcia P. Bujnowicz. Wwa 2001 (wyd. albumowe). — E. JASTRZĘBOWSKA: Rzym w czasach „Quo vadis”. Wwa 2001. — W. KOT: „W pustyni i w puszczy”. Prawda i legenda. Pozn. 2001. — L. LUDOROWSKI: Jubileusz H.S. 1900. Lubl. 2001. — A. SURZYŃSKA-BŁASZAK, B. SOKOŁOWSKA-HURNOWICZ: S. — laureat literackiej Nagrody Nobla. Fakty, relacje, komentarze. W Aneksie przedr.: G. Ahlström: Krótka historia przyznania Nagrody Nobla H.S.; C.D. af Wirsén: Nagroda Nobla w dziedzinie literatury. *Forum Nauk.* 6 (2001) nr 1 *Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Pozn.* — „Quo vadis” na pocztówkach. Oprac. A. Surzyńska-Błaszak, B. Sokołowska-Hurnowicz. Pozn. 2001 [wyd. bibliofilskie]. — *Wokół „Quo vadis”. Sztuka i kultura Rzymu czasów Nerona.* Wwa 2001 [wyd. albumowe] [tu m.in.: J. KOLENDO: Czy Ligia była Polką? Wątek patriotyczny w „Quo vadis”; — H.S., twórca i obywatel. Opole 2002 [tu m.in.: M. BAŁOWSKI: Z recepcji utworów H.S. na Łużycach; E. BANIA: Wątki romansowe w debiucie powieściowym H.S.; T. BUJNICKI: S. oglądany — S. czytany; M. CZAJCZYŃSKA: „Krzyżacy” — praca H.S. nad powieścią; W. HENDZEL: „Tygodnik Ilustrowany” wobec jubileuszu 25-lecia twórczości H.S.; J. KOLBUSZEWSKI: H.S. fascynacje zakopiańskie; T. KONIECZNA: „Krzyżacy” na Śląsku; H. KOSEŃKA: Teatralne adaptacje „Quo vadis” H.S.; M. KOSMAN: Obraz kresów wschodnich w twórczości H.S.; B. KOSMANOWA: J.J. Krąszewski i H.S. wobec wielkiej polityki; A. MAZUR: „Rodzina Połanieckich” — powieść rozwojowa?; D. MOLDOVA: Alois Jirásek a H.S. — historyczki próba jako wyraz narodni sebeinterpretace na pefelomu 19. a 20. stuleti; J. PERINA: Na okraj recepcji historycznych romanów H.S. v Čechách; Z. PIASECKI: Wokół „Legionów” H.S.; B. RAUK: „Krzyżacy” H.S. we współczesnej pisarstwie krytyce literackiej]. — E. KOSOWSKA: Negocjacje i kompromisy. Antropologia polskości. Kat. 2002. — J. STARNAWSKI: Lubelskie ścieżki S. i Żeromskiego. W: Reymont i inni. Wwa 2002. — M. WEDELMAN: „Beniowski” H.S. *Na pozytywistycznej niwie.* Pozn. 2002. — T. WITCZAK: Wiedeńskie „inkrustacje” finalnych scen „Potopu” H.S. *Tamże.*
- Opracowania lit.: E. SZERMENTOWSKI: „Powieść niedługo napiszę prześliczną”. Wwa 1959; toż pt. Pan Henryk. Londyn 1959. — S. MAJCHROWSKI: Pan Sienkiewicz. Wwa 1961; wyd. nast. Wwa 2000. — M. WARENSKA: Zamek siedmiu wysp. Wwa 1967. — M. KORNŁOWICZOWNA: Onegdaj. Opowieść o H.S. i ludziach mu bliskich. Wwa 1972; wyd. 3 Wwa 1978. — B. WACHOWICZ: Marie jego życia. Kr. 1972; toż 1973, 1979 (tłum. czes.); Kr. 1994; Wwa 1996. — TAŻ: Syn Polski. Pozn. 1978. — T. WIĄCEK: Gniazdo mile dla duszy. Opowieść o H.S. w Oblęgorku. Kielce 1995. — B. WACHOWICZ: Dom Sienkiewicza. Wwa 2000.

SIENKIEWICZ Karol 1793–1860

Urodzony 20 stycznia 1793 w Kalinówce (woj. bractawskie); syn Antoniego herbu Sieniuta, komornika taraszczańskiego, i Józefy z Taniszewskich. Uczył się w szkole bazylikańskiej w Humaniu, podwydziałowej w Winnicy i w Liceum Wołyńskim w Krzemieńcu (1810–12); działał w Towarzystwie Młodzieńców Gimnazjum Wołyńskiego Kształcących się w Porządnym Mówieniu i Pisaniu (był jego prezesem) i pisał wiersze. W 1813–16, po krótkiej praktyce palestranckiej w Kijowie, pełnił w Krzemieńcu obowiązki sekretarza Filipa Platara, ówczesnego wizytatora szkół guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej. Uczestniczył w odbywających się u Platara zebraniach literackich i należał do Klubu Piśmienniczego (wraz z Tymonem Zaborowskim i Teodozym Sierocińskim). W 1816 debiutował na łamach *Pamiętnika Warszawskiego*. W 1817–18 przebywał z synami Stanisława Zamoyskiego w Szwajcarii, Włoszech i Niemczech, sposobiąc się do objęcia posady guwernera Adama Czartoryskiego (bratanka Adama Jerzego) — studiował filozofię i historię w Akademii Genewskiej, uczył się matematyki i języków. W 1818–19 ogłaszał wiersze w *Ćwiczeniach Naukowych* i *Tygodniku Polskim*, w 1820 w *Rozmaitościach* (podp. K.S.). Od 1819 pomagał Łukaszowi Gołębiowskiemu w porządkowaniu biblioteki Czartoryskich w Puławach, w październiku udał się z polecenia A.J. Czartoryskiego w podróż do Włoch, Francji i Wielkiej Brytanii w celu uzupełnienia księgozbioru puławskiego, zdobycia kwalifikacji bibliotekarskich i studiowania ekonomii. Po powrocie na początku 1822 objął obowiązki sekretarza Czartoryskiego i bibliotekarza puławskiego, w tymże roku ożenił się ze Świętosławą Borzęcką. Od połowy 1823, po odejściu Gołębiowskiego, był kierownikiem Biblioteki Puławskiej, z której stworzył świetnie wyposażony warsztat naukowy; od lutego 1828 działała przy bibliotece kierowana przez niego drukarnia puławska. W 1825–27 ogłaszał wiersze w *Bibliotece Polskiej* (podp. K.S.), w 1829 recenzje w *Dzienniku Wileńskim*. W 1830 wydawał, redagował i zapiełniał swymi utworami *Skarbiec dla Dzieci*. Na wieść o powstaniu zaciągnął się w Warszawie do Gwardii Narodowej, zajmował się jednak głównie działalnością literacko-publicystyczną — ogłaszał utwory w *Dzienniku Powszechnym Krajowym*, *Kurierze Warszawskim*, *Polaku Sumiennym*, *Złodzieju Politycznym*. W maju i czerwcu uratował znaczną część księgozbioru puławskiego, przewożąc go do Warszawy, a następnie do Sieniawy. 28 sierpnia złożył w sejmie projekt powołania na tron Czartoryskiego. Jesienią wyjechał z Czartoryskimi na emigrację do Francji i Anglii. W 1833, skierowany

w charakterze emisariusza na teren Galicji, przez parę miesięcy pracował w Bibliotece Ossolińskich we Lwowie. W 1834 osiadł w Paryżu, gdzie pełnił obowiązki sekretarza Czartoryskiego (do 1838), należał do komitetu redakcyjnego *Kroniki Emigracji Polskiej* (1834–37), w której ogłosił kilka rozpraw historycznych i publicystycznych, a od października 1836 był sekretarzem wydziału historycznego Towarzystwa Literackiego (później Historyczno-Literackiego). Od 1838 zajmował się głównie pracą naukową i organizowaniem Biblioteki Polskiej, otwartej 24 marca 1839. Był członkiem rady bibliotecznej, faktycznym kierownikiem i kasjerem. W 1841 publikował utwory w *Niezapominajkach*, w 1851 w *Podarunku dla Płci Pięknej* (podp. Karol z K.). W grudniu 1853, po zakupieniu przez bibliotekę domu na spółkę z Władysławem Zamoyskim, a przez to zepchnięcie jej do roli agendy Hotelu Lambert, zrzekł się dalszego kierowania biblioteką i członkostwa w Towarzystwie Historyczno-Literackim. Od 1857 wydawał, redagował i zapiełniał swoimi rozprawami *Biesiadę Krzemieniecką*. Zmarł 7 lutego 1860 w Paryżu; pochowany na cmentarzu w Montmorency.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dziennik podróży do Anglii 1820–1821. Wyd. i wstęp oprac. B. Horodyski. Wr. 1953.
2. Katalog duplikatów Biblioteki Puławskiej, których licytacja ma się odbyć dnia 29 września i następnych 1829 r. w Warszawie. Puławy 1830.
3. Wiadomość o dzisiejszej Grecji. [Puławy 1830]. Podp.: K....
4. Skarbiec historii polskiej. Paryż 1839 (prospekt).
5. Sprawozdania i odezwy Towarzystwa Historycznego Polskiego i Biblioteki Narodowej w Paryżu. Paryż 1838–1853.
6. Portée et validité des traités entre Russie et la Pologne. Paris 1854. Podp.: Exilé de la Pologne.
7. Emigracja w roku 1856. Pismo pośmiertne. Paryż 1862 (odb. z t. 1 poz. 19).

Był może także autorem rozprawy O roman-sach, ogl. anonim. w *Ćwiczeniach Nauk*. Oddz. Lit. 1818 t. 2. (Inne domniemanie autorstwa: T. Sierociński).

Przekłady

8. W. Scott: Pani jeziora. Poema ... tłumaczone z angielskiego przez Karola z Kalinówki. Cz. 1–2. Wwa 1822. Wyd. nast. w poz. 19 t. 2.
9. J.R. Mac-Culloch: Rozprawa ... o początku, postępach, przedmiotach i ważności ekonomii politycznej, przetłumaczona przez... Wwa 1828.

10. V. Hugo: Hernani, czyli honor kastylijski. Dramat ... Wytłumaczony na język polski przez S.B. Puławy 1830.

Współtłum.: Hipolit Blotnicki (B.) i Jan Leon Sienkiewicz.

11. J.F.C. Delavigne: Śpiew pod tytułem Warszawianka, przekład..., muzyka K. Kurpińskiego. Wwa 1831; toż pt. Warszawianka. B.m. [1831]. Wyd. nast.: Paryż 1863; Paryż b.m.

Prwdr. w antologii: *Pieśni ojczyste*. Oprac. K.W. Wójcicki. Wwa 1830. Wyd. nast. m.in. Wwa 1981. Przedr. w czasopismach warsz. z 1831 i w późniejszych antologiach.

12. D. Urquhart: L'Angleterre, la France, la Russie et la Turquie. Paris 1835.

13. D. Urquhart: Le Portfolio ou collection de documents politiques relatifs à l'histoire contemporaine. T. 1-5. Paris 1836-1837.

Kilka wierszy S. przedr. w: *Zbiór poetów pol. XIX w.* Ks. 1. Wwa 1959.

Prace edytorskie

14. T. Zaborowski: Dymy podolskie za czasów panowania tureckiego w tej ziemi, przez... Staraniem i nakładem ..., z przedmową wydawcy. Puławy 1830.

15. J.U. Niemcewicz: Notes sur ma comptivité à Saint-Petersbourg en 1794, 1795 et 1796. Ouvrage ... publié d'après le manuscrit autographe de l'auteur par l'ordre du Comité Historique Polonais. Paris 1843 (z przedmową S.).

16. *Skarbiec hist. pol.* T. 1 cz. 1-2, t. 2 cz. 1-2. Paryż 1839-40 [właśc. 1842].

Tu m.in.: wiersze polityczne z okresu konfederacji barskiej i Sejmu Czteroletniego, „Bard polski” A.J. Czartoryskiego z przedmową J.U. Niemcewicza, rozprawy historyczne S.

17. Recueil de documents relatifs à la Russie pour la plupart secrets et inédits, utiles à consulter dans la crise actuelle. T. 1-3. Paris 1853-1854.

18. J. Zamoyski: La Défaite de Tartares et de la Turcs ... Nouvelle édition avec notes et à laquelle on a ajouté le discours de Jean Zamoysky tenu à la diète de Varsovie en 1605 et la réponse de Sigismund III, traduits pour la première fois en français 1859 (z przedmową S.).

Wydania zbiorowe

19. Pisma. [T. 1:] Pisma historyczne i polityczne. Paryż 1862; [t. 2:] Prace literackie. Paryż 1864 (ze wstępem W. Budzyńskiego).

20. Pisma wierszem Karola z Kalinówki pierwszy raz zebrane i osobno wydane. Kr. 1888 (ze wstępem L. Siemieńskiego).

Listy w rkpsach i w publikacjach rozproszonych, m.in. w: dr Antoni J. [A.J. Rolle]: Listy K.S. z podró-

ży po Europie. *Kron. Rodz.* 1889; Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 4. Paryż 1885; Korespondencja Joachima Lelewela z K.S. *Rocz. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. R. 1870-1872*. Pozn. 1872 i odb.; W. Wężyk: Kronika rodzinna. Wwa 1987.

OPRACOWANIA

NK 6 /1-2 (1970-1972); LP.

Wspomnienie o śp. K.S. *Biesiada Krzemieniecka* za r. 1859. Paryż 1861. — K.S. *Rocz. Pol. z l. 1851-1861* 4 (Paryż 1865). — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel.* 23 (1866). — K. GODEBSKI: K.S. *Bibl. Ossol.* 12 (1869). — K.W. WÓJCICKI: Ostatni klasyk. Wwa 1872. — L. GADON: Z życia Polaków we Francji. Paryż 1883. — TENŻE: Emigracja polska. T. 1-3. Kr. 1901-1903. — W. MICKIEWICZ: Biblioteka Polska w Paryżu. *Przegl. Bibl.* 1908. — J. KORPALA: K.S. projekt „Kwartalnika Bibliograficznego”. *Silva Rerum* 1927. — K. BUCZEK: Biblioteka Puławska w czasie walk powstania listopadowego. *Tamże* 1930. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. Wwa 1830. — M. DANILEWICZOWA: Życie literackie Krzemieńca w l. 1813-1816. *Rocz. Wolyński* 2 (1931) i odb. Równe 1931; przedr. w: *Pierścień z Herkulanum i płaszcz pokutnicy*. Londyn 1960. — TAŻ: S. nie Zborowski. *Ruch Lit.* 1935 nr 1. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 1-3. Wwa 1948. — Cz. ZGORZELSKI: Duma, poprzedniczka ballady. Tor. 1949. — Cz. CHOWANIEC: K.S. i jego dzieło. *Syrena. Dod. lit.-nauk.* (Paryż) 1958 nr z 28 XI. — T. FRĄCZYK: Drukarnia Biblioteczna w Puławach. *Rozpr. i Spr. Muzeum Nar. w Kr.* 6 (1960). — J. DĄBROWSKI: Polacy w Anglii i o Anglię. Kr. 1962. — M. STRASZEWSKA: Życie literackie Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1840. Wwa 1970. — J. DANIELEWICZ, T. FRĄCZYK. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — B. ZAKRZEWSKI: O „Warszawiankach”. *Pam. Lit.* 1981 z. 2. — E. SAWRYMOWICZ: O właściwą interpretację listu A. Mickiewicza z kwietnia (marca?) 1844 do A. Cieszkowskiego, a nie do K.S. *Tamże* 1982 z. 3/4. — Cmentarz polski w Montmorency. Wwa 1986. — B. ZAKRZEWSKI: „La Varsoviennne” C. Delavigne. *Zesz. Nauk. Uniw. Gd.* z.10/11 (1966). — TENŻE: Bluszczy Tyrteusza i wawrzyn Leonidasa, O „Warszawiance” Delavigne’a, S., Kurpińskiego. Wr. 1987. — A. ŻALIŃSKI: Poglądy Hotelu Lambert na kształt powstania zbrojnego (1832-1846). Kr. 1990. — Z. WÓJCICKA: Literatura użytkowa obozu ks. A.J. Czartoryskiego 1831-1841. Szczecin 1991. — K. KORZON: Dlaczego K.S. odszedł z Ossolineum. *Czasop. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1992. — J. SKOWRONEK: A.J. Czartoryski 1770-1861. Wwa 1964. — TENŻE: Między Hotelem Lambert a karierami rodziny. *Papierzy rodziny Sienkiewiczów w Bibliotece Pol. w Paryżu. Miscellanea Historico-Archivistica* 4 (1994). — K. KORZON. *Pol. słownik biogr.* 38 (1996).

E.A.

SIEROCIŃSKI Teodozy 1789-1857

Urodzony w 1789 w Lachowcach na Wołyniu; syn Szczepana. Kształcił się w szkole bazylianów w Ostrogu, w Teofilopolu i w szkole powiatowej w Lubarze (1799-1808), pracując nadto jako nauczy-

ciel domowy, oraz w Liceum Wolyńskim w Krzemieńcu (1809–16), gdzie studiował nauki prawne, a następnie filologię i literaturę. Należał do Towarzystwa Młodzianów, a od końca 1815 do uczniowskiego Klubu Piśmienniczego (razem z Karolem Sienkiewiczem, Tymonem Zaborowskim i Józefem Korzeniowskim). W 1818 objął obowiązki regensa Konwiktu Funduszowego przy Liceum Krzemienieckim, nadto prowadził lektoraty języka łacińskiego, francuskiego i niemieckiego, a w październiku został członkiem Towarzystwa Uczniów Ćwiczących się w Porządnym Mówieniu i Pisaniu (w 1820–22 był jego prezesem). W tymże roku wchodził w skład redakcji czasopisma *Ćwiczenia Naukowe. Oddział Literatury*, a w 1819 będącego jego kontynuacją *Pamiętnika Naukowego*; na łamach obu pism zamieszczał też własne recenzje, rozprawy i wiersze. Po śmierci Alojzego Felińskiego (1820) został wychowawcą jego syna i siostrzeńca. W 1821 drukował w *Gazecie Literackiej* (podp. S.). Nie przyjął oferowanej mu profesury na Uniwersytecie Lwowskim. W 1823 został nauczycielem języka polskiego i literatury w szkole wojewódzkiej w Szczepieszynie. W 1827–29 publikował recenzje i polemiki (m.in. rozbiór sonetów Adama Mickiewicza) w *Dzienniku Warszawskim* (podp. T.S.) i *Gazecie Polskiej*; w 1826–28 rozprawy w *Popisach publicznych uczniów Szkoły Wojewódzkiej im. Zamoyskich w Szczepieszynie*. Od 1833 był profesorem języka polskiego, literatury i pedagogiki w Gimnazjum Wojewódzkim Warszawskim (od 1838 Gimnazjum Gubernialnym Warszawskim) i na Kursach Dodatkowych Pedagogicznych w Warszawie. Od 1838 był też profesorem w Instytucie Rządowym Wychowania Panien (późniejszym Instytucie Aleksandryjskim Wychowania Panien) w Warszawie, a od 1836 członkiem stałym Komitetu Najwyższego Egzaminacyjnego. W 1842 został odznaczony Orderem św. Stanisława (III klasy). Od 1844 był profesorem w Aleksandryjskim Instytucie Wychowania Panien w Puławach, gdzie przeszedł na emeryturę. W latach następnych zamieszkał na wsi pod Warszawą. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych ogłaszał rozprawy i recenzje w *Bibliotece Warszawskiej*. Zmarł 13 grudnia 1857; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pamiętka po dobrym ojcu, z rękopisma bezimiennego przerobiona, pomnożona i wydana przez... Wwa 1825. Wyd. nast. zmien.: Puławy 1830; Wwa 1838.
Przeróbka-plagiat dzieła M. Wiszniewskiego, którego tekst pierwotny pod nazwiskiem autentycznego autora wydał W.R. Korotyński (Wwa 1897).

2. Nowy elementarz dla dobrych dzieci. Wwa 1832.

3. Pierwsze zasady gramatyki polskiej. Wwa 1838 (dwa wyd.).

4. Gramatyka polska. Wwa 1839. Wyd. nast.: wyd. 3 Wwa 1845; wyd. 13 Wwa 1880; Chicago 1883 (wg wyd. 13). Wyd. skróc.: Gramatyka polska, wydana w skróceniu przez... Wyd. 2 Wwa 1840; wyd. 26 Wwa 1889.

5. Nauka o stylu przez T.S. Wwa 1840.

6. Zasady poprawnego czytania i pisania po polsku, z załączeniem wypisów dla wprawy w czytaniu. Wwa 1845. Wyd. nast.: Wwa 1847; pt. Nowy sposób uczenia czytać w krótkim czasie, z dołączeniem... Wwa 1862.

7. Pedagogika czyli nauka wychowania, ułożona przez... Wwa 1846.

8. Gramatyka polska. Cz. 2 (z załączeniem Nauki o postaciach retorycznych, o wierszowaniu i o stylu). Wwa 1847. Wyd. nast.: Wwa 1858 (bez Nauki o postaciach...); Wwa 1859 (jw.); Wwa 1862 (z Nauką o postaciach...). Wyd. skróc.: Wwa 1847 (razem z wyd. skróc. poz. 4); Wwa 1849 (jw.); Wwa 1854 (jw.). Nauka o postaciach retorycznych i stylu. Wyd. osob.: Wwa 1857; Wwa 1862.

9. Pogląd historyczny i krytyczny na pisownię polską od roku 1808 aż do naszych czasów. Wwa 1852.

10. Postrzeżenia i wnioski pisownicze. Wwa 1853.

Kilka prac S. przedr. w antologii: *Mickiewicz w oczach współcz.* Wr. 1962.

Przekłady

11. C. Sallustius Crispus: Próby wojny Katylińskiej. Wwa 1824.

12. J.G.H. Kiesewetter: Logika, podług ..., ułożona przez... Wwa 1842.

13. J.H. Campe: Ojcowska rada dla mojej córki, dzieło młodzieży żeńskiej poświęcone. Przekład polski ... Wwa 1848. Wyd. nast.: Wwa 1848 (razem z tekstem niem.); b.m.r. (razem z tekstem franc.).

Prace edytorskie

14. M.B.E. Letissier: Książka młodej chrześcijanki. Listy do mojej córki chrześnej na różne czasy jej życia. Przekład bezimienny wydany przez ... po polsku i po francusku. Cz. 1–2. Wwa 1847.

15. A. Rodriguez: O doskonałości chrześcijańskiej. Dzieło z języka hiszpańskiego na francuski kilkakrotnie przełożone, a teraz według ostatniego tłumaczenia francuskiego przez ks. kanonika Cruice do użytku ludzi świeckich zastosowanego, w przekładzie polskim wydane. Przeł. F. Konwerski, a przekład przejr. i popr. ... Wwa 1858. Wyd. nast.: Wwa 1860; Wwa 1867.

16. Pisma cenniejsze uczniów i uczennic, poprawione i wydane przez... Wwa 1858 (ogłoszenie prenumeraty: Wwa 1857).

Listy S. w rkpsach Bibl. PAU w Kr.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

[H. SKIMBOROWICZ:] S.T. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 336. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel.* 23 (1866). — M. ROLLE: Ateny wołyńskie. Lw. 1898; wyd. 2 Lw. 1923. — S. WASYLEWSKI: „Klub piśmienniczy” Tymona Zaborowskiego. *Pam. Lit.* 1908. — M. DANILEWICZOWA: Życie literackie Krzemieńca w l. 1813–1816. *Roczn. Wołyński* 2 (1931) i odb. Równe 1931; przedr. w: *Pierścień z Herkulanum i płaszczyzna pokutnicy*. Londyn 1960. — TAŻ: Towarzystwo uczniów Liceum Wołyńskiego. *Roczn. Wołyński* 3 (1934). — W. BILLIP: Mickiewicz w krytyce literackiej przed r. 1830. *Przegl. Hum.* 1959 nr 3. — A. KORONCZEWSKI: Polska terminologia gramatyczna. Wwa 1961. — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozum i gustu. Wwa 1964. — J. DYBIEC: Michał Wiszniewski. Wr. 1970. — Z. HERBA: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A. i B. BIERNATOWIE: *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*. T. 2. Wwa 1992. — E. KULA: Działalność oświatowa T.S. Przyczynek do dziejów szkolnictwa w okresie międzypowstaniowym w Królestwie Polskim. *Kieleckie Studia Hist.* 14 (1996). — R. SKRĘT: *Pol. słownik biogr.* 37 (1997).

E.A.

SIEROSŁAWSKI Stanisław 1877–1941

Urodzony 8 maja 1877 w Krakowie; syn Jana, kapelmistrza wojskowego, nauczyciela muzyki, i Stefani z Sarjusz-Zaleskich. Dzieciństwo spędził w Podgórzu pod Krakowem. Od 1887 uczęszczał do III Gimnazjum w Krakowie, w 1895 uzyskał maturę. W 1896/97 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, w następnym roku studia zarzucił. Interesował się sanskrytem. W *Dzienniku Krakowskim* (1897 nr 13) ogłosił wiersz „Ciemności” — prawdopodobnie był to jego debiut literacki. Związany był ze środowiskiem skupionym wokół Stanisława Przybyszewskiego. W 1907 poślubił Celinę z Engelsteinów. Aktywnie uczestniczył w działalności kabaretu Zielony Balonik (powst. 1905), a od trzeciego wieczoru aż do końca jego istnienia (1912) pełnił funkcję konferansjera. Równocześnie pracował jako nocny korektor *Czasu*, później jako dziennikarz. Około 1912 przeniósł się do Warszawy i podjął pracę w redakcji tygodnika *Świat*. W 1915 został ewakuowany w głąb Rosji i tam pisywał do *Echa Polskiego* (Moskwa) i do *Głosu Polskiego* (Piotrogród) 1916. Po powrocie do Polski ok. 1919 został redaktorem naczelnym *Dziennika Zarządu m.st. Warszawy*. Współpracował z wieloma czasopismami, najpierw

krakowskimi (*Dziennik Krakowski*, *Goniec Krakowski*, *Nowa Reforma*), potem warszawskimi (*Kurier Polski*, *Kurier Warszawski*, *Rzeczpospolita*, *Świat*, *Tygodnik Ilustrowany*). II wojna światowa zastała go w stolicy, pracował nadal w Biurze Prasowym magistratu Warszawy. Zmarł 6 października 1941 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Okno naprzeciw. Nowele. Kr. 1904.
2. Noc ślubna. [Nowele]. Wwa 1913.
3. Dramat królowej. Epizod z dziejów Danii. Wwa 1914.
4. Miłość Wilhelma I. (Eliza Radziwiłłówna). Wwa 1914.
5. Cierniowe drogi. Nowele i opowiadania. Wwa [ok. 1922].
6. Naszyjnik królowej. Wwa 1925. Wyd. nast. Wwa 1928.

Przekłady

7. E.T.A. Hoffmann: Panna de Scudéry. Opowiadanie z czasów Ludwika XIV. – Kopalnie faluńskie. Opowieść górnicza. Lw. 1908, Wyd. nast. Wwa 1970.
8. W. Maugham Sommerset: Lady Frederick. Wyst. Kr. 1909.
9. J. Galsworthy: Sprawiedliwość. Wyst. Wwa 1913.
10. L. Kampf: Nina. Dramat w 3 a. Wyst. Kr. 1919.
11. E. Sheldon: Romans. Sztuka w 3 a. z prologiem i epilogiem [wyst. 1919?].
12. L. Bruun: Wyspa obiecana. Wwa 1926.
13. A. Dumas: Trzej muszkietierowie. T. 1–2. Wwa 1926. Wyd. nast.: T. 1–3. Wwa 1938; Łódź 1947; Wwa 1949; Wwa 1950; Wwa 1952.
14. K. Gjellerup: Młyn na wzgórzu. Wwa 1926. Wyd. nast.: Pozn. 1957; Pozn. 1973.
15. E.A. Poe: Opowieść Artura Gordona Pyma. Pozn. 1931.
16. J. Gollomb: Ludzie za mgłą. Wwa 1939.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

S. PRZYBYSZEWSKI: Moi współcześni. Wśród swoich. Wwa 1930 s. 38–39. — B. WINKŁOWA: T. Żeleński (Boy). Twórczość i życie. Wwa 1967 [tu bibliogr. dot. Zielonego Balonika, s. 38–41]. — T. WEISS: Legenda i prawda Zielonego Balonika. Kr. 1976; wyd. 2 Kr. 1987. — L. SEMPOLINSKI: Wielcy artyści małych scen. Wwa 1977. — P. OBRĄCZKA: Literatura niemiecka w czasopiśmie polskich końca XIX w. Opole 1983. — R. SKRĘT: *Pol. słownik biogr.* 37 (1996–97).

SIEROSZEWSKI Wacław 1858–1945

Urodzony 24 sierpnia 1858 w Wólce Kozłowskiej w rodzinie ziemiańskiej; syn Leopolda, uczestnika powstania styczniowego, i Walerii z Ciemniewskich. Utraciwszy wcześniej rodziców, wychowywał się u krewnych w Pęcławicach koło Kutna. Kształcił się w III Gimnazjum w Warszawie, skąd w klasie piątej został wydalony. Kontynuował naukę jako samouk, pracując jednocześnie w warsztacie ślusarskim. Następnie zapisał się do kolejowej Szkoły Technicznej i podjął pracę robotnika w warsztatach kolejowych. Działal w konspiracyjnym kółku patriotycznym, skupiającym głównie uczniów Szkoły Technicznej; nawiązał współpracę z ruchem socjalistycznym, aktywnie uczestnicząc w jego pracach, w wyniku czego został w 1878 aresztowany i osadzony w X Pawilonie Cytadeli. Współpracował tam przy wydawaniu nielegalnej rękopiśmiennej gazetki *Głos Więźnia*, w której ogłosił swoje pierwsze utwory, m.in. rewolucyjny wiersz „Czegoż chcą?”. Wiersz krążył przez długi czas w anonimowych odpisach, zyskując dużą popularność, w 1879 ogłoszony został w wydawanym w Genewie czasopiśmie *Równość* (nr 1). W tymże roku za udział w buncie więźniów S. został skazany na 8 lat twierdzy, zamienionych ze względu na młody wiek na zesłanie do wschodniej Syberii. Wraz z konwojem skazańców jechał przez kilka miesięcy do Wierchojańska, przemierzając niektóre etapy podróży pieszo. Tu przebywał do 1883, zajmując się prowadzeniem warsztatu ślusarsko-bizuteryjnego, rybołówstwem, polowaniem. Tego roku za próbę ucieczki skazano go na pięć uderzeń knuta (wyrok ze względu na trudności techniczne nie został wykonany) oraz na osiedlenie się w okolicach Średniekolomyska. Przebywał w osadach Andylach i Jaża. W 1885–87 mieszkał w okolicach Jakucka. Doświadczenia nabyte w latach zesłania, znajomość syberyjskiej przyrody obudziły zainteresowania literackie S. Powstały opowiadania, które wysyłał konspiracyjnie do kraju. Pierwsze pt. „Chajlach” (*Głos* 1887 nry 40–45) ogłosił pod pseudonimem W. Sirko, którego później często używał, także w wersji: Wacław Sirko. Drukował też w *Głosie* latach następnych (1888, 1895, 1897–98). Od 1892 mieszkał w Irkucku. Kontynuował pracę literacką, utwory wysyłał także do dodatku *Kuriera Lwowskiego* pt. *Tydzień* (1893, 1896–97, 1899, 1901–05). W 1895–97 przejeżdżał kilkakrotnie potajemnie do kraju, w 1896 odwiedził w Grodnie Elizę Orzeszkową. Obok pracy literackiej zajmował się badaniami nad życiem Jakutów. Rezultatem była monografia o Jakutach, wydana w rosyjskiej wersji językowej i nagrodzona złotym medalem Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu, co

ułatwiło S. starania o uzyskanie pozwolenia na powrót do kraju. W 1897 odwiedził Krym i Kaukaz. W 1898 zamieszkał w Warszawie, w rok później ożenił się ze Stefanią Mianowską. Nawiązał współpracę z *Prawdą* (1898, 1900–05, wchodził w skład komitetu redakcyjnego), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1898–1937 z przerwami), *Kurierem Lwowskim* (1898–1926 z przerwami). Zbliżył się do środowiska literackiego, zaprzyjaźnił ze Stefanem Żeromskim. Jego utwory syberyjskie budziły duże zainteresowanie czytelników i krytyki, ogłaszane były w wersji polskiej i rosyjskiej, doczekały się także licznych przekładów. S. wykorzystwał w nich własne obserwacje i przeżycia. W 1900 został aresztowany i posądzony o autorstwo proklamacji nawołującej do manifestacji wokół pomnika Mickiewicza. Wypuszczony za kaucją, w obawie przed ponownym wyrokiem skazującym na osiedlenie w Irkucku, przyjął propozycję Petersburskiej Akademii Nauk wzięcia udziału w naukowej ekspedycji do kraju Ajnów w Japonii. Zwiedził Mongolię, Mandżurię, Chiny, Japonię, Koreę, Cejlon, Egipt i Włochy. Wyprawa zakończyła się w 1904 i zaowocowała licznymi utworami literackimi oraz szkicami podróżniczymi. Po powrocie do kraju nawiązał współpracę z *Krytyką* (1904, 1906–07, 1910–11) i *Naprzodem* (1904–06, 1910, 1912–13, 1915, 1917–18). Uczestniczył w wydarzeniach 1905, zagrożony aresztowaniem przeniósł się do Galicji i zamieszkał w Zakopanem. W 1910 wyjechał z rodziną do Paryża, działał w tamtejszej sekcji Związku Strzeleckiego. W 1914 wrócił do Krakowa i wstąpił do Legionów; pełnił przez rok służbę frontową i dośłużył się stopnia wachmistrza. Następnie zajął się działalnością polityczną i odczytową. Podróżował po kraju, pisał odezwy i apele, ogłosił kilka broszur o treści polityczno-patriotycznej. Był entuzjastą polityki Józefa Piłsudskiego. W 1916 reprezentował Polskę na odbywającym się w Lozannie kongresie ludów uciśnionych przez Rosję. Należał do Polskiej Organizacji Wojskowej oraz do Partii Niezawisłości Narodowej. W listopadzie 1818 wszedł w skład tymczasowego rządu ludowego w Lublinie jako minister propagandy. Wziął udział w wojnie 1920. Objeżdżał środowiska polonijne w Stanach Zjednoczonych i Francji, gdzie wygłaszał odczyty propagandowe. Podczas trzeciego powstania śląskiego przebywał na Śląsku jako prezes Związku Strzeleckiego. W 1921 został prezesem Związku Zawodowego Literatów Polskich (ponownie wybrany w 1927). Kontynuował pracę literacką, współpracował ze *Strzelcem* (1921–39 z przerwami), *Gazetą Administracji i Policji Państwowej* (1922–25), *Kurierem Porannym* (1922–34, 1936), *Głosem Prawdy* (1924, 1926–29), *Plomykiem* (1925–36), *Gazetą Polską* (1929–35, 1938–39). Podróżował m.in. jako delegat polskiego Pen-Clubu do Anglii

(1927), Norwegii (1928), Stanów Zjednoczonych (1929), Francji (1930) oraz Jugosławii i Bułgarii (1933). Plonem tych podróży były cykle reportaży, ogłaszane w prasie i wydawane w *Bibliotece Historyczno-Geograficznej*. W 1933 został prezesem Polskiej Akademii Literatury. Posiadał liczne odznaczenia i order polskie, m.in. Krzyż Wirtuti Militari V klasy i Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, oraz Komandorię francuskiej Legii Honorowej. Lata okupacji spędził w Warszawie. W 1944 przebywał w Chyliczkach i Zalesiu. Zmarł w szpitalu w Piasecznie 20 kwietnia 1945; prochy przeniesiono w 1949 na cmentarz Powązkowski.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W matni. Nowele jakuckie. Powst. 1884–1886. Wyd. Wwa 1897. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 Lw. 1920; Wwa 1958. Przedr. w poz. 45 t. 1, 2, poz. 46 t. 1, 2, poz. 47 t. 1.

Wersja ros. niektórych nowel w zbiorze pt. *Jakutskie рассказы*. Petersb. 1895.

Tu m.in.: Skradziony chłopak (przekł. czes. 1911); Chajlach (przekł. serb.-chorw. 1951); W matni (przekł. czes. 1911, ukr. 1930).

2. Na kresach lasów. Powieść. Petersb. 1894. Wyd. nast. m.in.: wyd. kryt. pod red. S. Pigonia. [Kr.] 1947; ze wstępem A. Brodzkiej. Wwa 1956; Kr. 1975; wyd. [9] Kr. 1975. Przedr. w poz. 45 t. 8, 46 t. 8, 47 t. 5.

Wersja ros. Petersb. 1897. Wyd. nast. przedmowa: R.A. Leningrad 1928. Przedr. w poz. 44, 44a.

Przekł. czes. 1905, franc. 1902, wlos. 1946.

3. Dwanaście lat w kraju Jakutów. Wrażenia i notatki. Wersja ros. pt. Jakuty. Opyt etnograficzno-issledowanija. Petersb. 1896. Wersja pol. Wwa 1900. Wyd. nast. [poszerz. i przerobione] cz. 1–2 Wwa [1937]. Przedr. w poz. 46 t. 11–12, 47 t. 17.

4. Wśród lodów. Wwa 1898. Wyd. nast.: Wwa 1935; Wwa 1938. Przedr. w poz. 45 t. 3, 46 t. 3, 47 t. 1.

Wersja ros. pt. Matrosy s korabla „Nadieżda”. Petersb. 1899. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 Petersb. 1912. Przekł. czes. 1907, ros. 1928.

5. Risztau. Powieść. Wwa 1899. Wyd. nast.: Wwa 1936; posłowie i objaśnienia: Z. Świdwińska. Wwa 1947. Przedr. w poz. 45 t. 4, 46 t. 4, 47 t. 1. Wersja ros. w poz. 8, przedr. w poz. 44, 44a.

Przekł. czes. 1910.

6. Brzask. [Opowiadania]. Wwa 1900. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 pt. Dno nędzy. Kr. 1909; pt. jw. Lw. 1919. Przedr. w poz. 45 t. 1 i 3, 46 t. 1 i 3, 47 t. 2 i 18.

Wersja ros. w poz. 8, przedr. w poz. 44, 44a.

Tu m.in.: Dno nędzy (przekł. czes. 1906, esper. 1904, ukr. 1930, wlos. 1901).

7. Latorośle. – Pustelnia w górach. – Czukcze. Wwa 1900.

Tu: Latorośle (wyd. osob. Wwa 1956; wyd. 2 Wwa 1960, przedr. w poz. 17, 45 t. 3, 46 t. 3, 47 t. 2, wersja ros. Petersb. 1903, wyd. nast. Petersb. 1912, przekł. czes. 1911); Pustelnia w górach (przedr. w poz. 45 t. 3, 46 t. 3, 47 t. 1 wersja ros. w poz. 8, przedr. w poz. 44, 44a); Czukcze (przedr. w poz. 45 t. 1, 46 t. 1, 47 t. 2, wersja ros. w poz. 8, wyd. osob. Petersb. 1904, wyd. nast. Moskwa 1905, przedr. w poz. 44, 44a).

8. Powieści i рассказы. Petersb. 1900.

9. Zamorski diabeł. Powieść. Tyg. Ilustr. 1901 nr 34–52 (wersja pierwotna pt. Jang-Hun-Tsy. Zamorski diabeł). Wyd. osob. Kr. 1909 [1908]. Wyd. nast.: wyd. kryt. pod red. S. Pigonia. Wwa 1950; wstęp M. Puchalska. Wwa 1955; wstęp jw. Wwa 1957; Kat. 1988. Przedr. w poz. 10, 45 t. 5, 46 t. 5, 47 t. 7.

Wersja ros.: pierwotna ogł. *Mir Bożyj* [ok. 1900], współautor: A. Potanina; ponowna cz. 1–2 [Petersb.] 1902–1903 (cz. 1 pt. W stępach Mongolii, cz. 2 pt. W stranie cwiętów). Przedr. w poz. 44, 44a.

Przekł. czes. 1906, franc. 1904, niem. 1927, serb.-chorw. 1919, wlos. 1928.

10. Powieści chińskie. Wwa 1903 [1902]. Wyd. nast.: Wwa [1937]; Rzym 1945. Przedr. w poz. 45 t. 6, 46 t. 6, 47 t. 2, 7.

Wersja ros. w poz. 44, 44a.

Tu m.in.: Uang-Ming-Tse (wyd. osob. pt. Bokser. Nowela. Wwa 1908, wyd. nast. m.in. Wwa 1938, wersja ros. Petersb. 1904, wyd. nast. m.in. wyd. 3 Petersb. 1919, przekł. serb.-chorw. 1910, ukr. 1930); Kulisi (wyd. osob. Wwa 1908, do 1955 8 wydań; wersja ros. Petersb. 1904, wyd. nast. m.in. wyd. 3 Petersb. 1919, przekł. serb.-chorw. 1910, ukr. 1929). Przekł. całości: czes. 1906, ros. 1927.

11. Powrót. Powieść. Monachium 1903. Wyd. nast. z podtytułem: Powieść z życia wschodniej Syberii. Wwa 1904; Chicago [1915]. Przedr. w poz. 22, 45 t. 2, 46 t. 2, 47 t. 2.

Wersja ros. w poz. 44, 44a.

Przekł. czes. 1921.

12. Na Daleki Wschód. Kartki z podróży. Wwa 1904. Wyd. nast.: wyd. 2 [zmien.] Kr. 1911; Wwa [1937]. Przedr. w poz. 46 t. 15, 47 t. 18 i 20.

Wersja ros. w poz. 44, 44a.

13. Ucieczka. [Powieść]. Monachium 1904. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 Lw. 1920; wersja ponowna Wwa [1937]; wyd. nowe [Pozn.] 1949. Przedr. w poz. 45 t. 9, 46 t. 9, 47 t. 6.

Wersja ros. w poz. 44a, skróc. pt. Za polarnym krugom, w zbiorze: Protiw wolny. Wspominania o sibirskoj ssylkie. Wstęp: F. Kon. Moskwa 1929.

Podp.: K. Bagrynowski.

Przekł.: ang. 1909, franc. 1933, ukr. 1931.

14. Korea. Klucz Dalekiego Wschodu. Wwa 1905. Wyd. nast. cz. 1–2. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 46 t. 13 i 14, 47 t. 19.

Wersja ros. Petersb. [ok. 1905]. Przedr. w poz. 44, 44a. Przekł. niem. 1905.

15. Ol-Soni Kisań. Powieść [oraz opowiadania]. Wwa 1906. Wyd. 2 Lw. 1920. Przedr. w poz. 45 t. 3 i 4, 46 t. 3 i 4, 47 t. 2 i 3.
Tu m.in.: Ol-Soni Kisań. Powieść (wyd. osob. Wwa [1926]; Pozn. 1934, przedr. w poz. 43 t. 3; wersja ros. w poz. 44, 44a, przekł.: czes. 1913, estoń. ok. 1934, franc. 1938, niem. 1907).
16. Małżeństwo. – Być albo nie być. – Tułacz. Wwa 1909 [1908]. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. [1910]; Lw. 1919. Przedr. w poz. 45 t. 7, 46 t. 7, 47 t. 3.
Wersja ros. w poz. 44a.
Tu m.in.: Małżeństwo (przekł.: czes. 1920, franc. 1923); Być albo nie być (przekł. czes. 1921).
17. Ze świata. Opowiadania. Kr. 1909. Wyd. nast. m.in. wyd. [7] Wwa 1958.
18. Bajki. Kr. [1910]. Wyd. nast. m.in. Kr. 1974; [wyd. 10] Kr. 1984; Przedr. w poz. 47 t. 5.
Tu: Przygoda tygrysa (wersja ros. 1911, przekł. ukr. 1958); W ruinach. Wyd. osob. Wwa 1950 (wersja ros. 1911, przekł. czes. 1912); Inwalidzi (wersja ros. wyd. osob. Petersb. 1911, wersja pol. wyd. osob. Wwa 1950, przekł. czes. 1913); Dary wiatru północnego (wyd. osob. z podtytułem Powieść. Wwa 1934, wyd. 2 Wwa 1936 [1935]; wyd. 2 powojenne. Wwa 1958, wersja ros. 1913, przekł.: czes. 1918, ukr. 1958, włos. 1946).
19. Z fali na falę. [Opowiadania]. Kr. [1910]. Wyd. nast. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 45 t. 6, 46 t. 6, 47 t. 4 i 18.
Tu m.in.: Widmo sakurskie (wersja ros. 1912, przekł. jap. 1928, 1929); Jak liść jesienny... (wyd. osob. [Wwa 1948], wersja ros. 1910).
20. Bajka o Żelaznym Wilku. Kr. 1911. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 pt. Wilk Żelazny, opowieść z końca brązowego wieku. Lw. [ok. 1914]; wyd. [5] Wwa 1959. Przedr. w niektórych wydaniach poz. 17, w poz. 47 t. 15.
21. Zacisze. Powieść. Kr. 1913. Wyd. nast.: Lw. 1919; Wwa [1937]. Przedr. w poz. 45 t. 10, 46 t. 10, 47 t. 8.
Wersja ros. *Sowremiennyj mir* 1914 nr 6, 9–11. Przekł. czes. 1921.
22. Nowele. Kr. 1914. Wyd. nast. pt. Powrót. Lw. [1919]. Przedr. w poz. 45 t. 2 i 6, 46 t. 2 i 6, 47 t. 2, 4 i 20.
23. Józef Piłsudski. Piotrków 1915. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 popr. i dopełnione Zamość 1920; pt. Józef Piłsudski, pierwszy Marszałek Polski. Kr. 1926; wyd. [12] Lw. 1938.
Przekł.: franc. 1921, ukr. 1921, węgier. 1921.
24. Beniowski. Powieść historyczna. Wwa 1916. Wyd. nast. m.in.: wyd. [6] t. 1–2. Kr. 1966. Przedr. w poz. 45 t. 11, 46 t. 16–17, 47 t. 9–10.
Cd. zob. poz. 25.
Przekł.: czes. 1919, ros. 1927.
25. Ocean. Powieść historyczna. Wwa 1917. Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 t. 1–2. Kr. 1966. Przedr. w poz. 45 t. 12, 46 t. 18–19, 47 t. 11–12.
Przekł. czes. 1921.
26. W szponach. [Powieść]. Lw. [1918]. Wyd. nast. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 45 t. 13, 46 t. 21.
- Stanowi część pierwszą cyklu: Ku wolności. Por. poz. 27 i 28.
27. Łańcuchy. Powieść. Lw. [1919]. Wyd. nast. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 45 t. 14, 46 t. 22.
Stanowi część drugą cyklu: Ku wolności. Por. poz. 26 i 28.
28. Topiel. Powieść. Wwa 1921. Wyd. nast. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 46 t. 23.
- Stanowi część trzecią cyklu: Ku wolności. Por. poz. 26 i 27.
29. Bolszewicy. Dramat w 3 a. Wyd. i wyst. Wwa 1922.
30. Dalaj Lama. Powieść. Cz. 1–2. *Tyg. Ilustr.* 1923 nr 1–53. Wyd. osob. Wwa [1927]. Wyd. nast. Wwa [1937]. Przedr. w poz. 46 t. 24–25.
Przeróbka dla młodzieży pt. W niepodległej Mongolii. (Dalaj Lama). Powieść dla młodzieży. Wwa 1937.
31. Na wulkanach Japonii. [Prelekcja]. Wstęp: J.M. Lw. 1924.
32. Ciupasem na Syberię. Z cyklu: Na szlakach świata. Wwa [1926] *Biblioteczka Hist.-Geogr.* nr 22. Przedr. w poz. 43, 47 t. 6.
Wersja ros. pt. W Sibir po etapu, w zbiorze: *Protiw wolny...* jw. poz. 13.
Przekł. franc. 1931.
33. Miłość samuraja. Wwa 1926. Wyd. nast. m.in. Kr. 1966; [wyd. 6] Wwa 1990. Przedr. w poz. 46 t. 20, 47 t. 13.
Przekł.: franc. 1932, włos. 1947.
34. Za kręgiem polarnym. Z cyklu: Na szlakach świata. Wwa [ok. 1926]. Przedr. w poz. 43, 47 t. 16.
Przekł. franc. 1931.
- 34a. Zamach. Komedia w 3 a. Wyst. Lubl. 1922. Ogl. K. Bialek. *Dialog* 1978 nr 11.
Współautor: Z. Kleszczyński.
35. Wśród kosmatych ludzi. Wwa [1927] *Biblioteczka Hist.-Geogr.* nr 58. Wyd. nast. m.in. Wwa 1938. Przedr. w poz. 47 t. 18.
Przekł.: czes. 1927, franc. 1931.
36. Wrażenia z Anglii. *Głos Prawdy* 1927 nr 59, 63, 69, 83, 85, 88; *Świat* 1927 nr 12–14. Wyd. osob. w red. nieco zmien. Wwa [1931]. Przedr. w poz. 47 t. 20.
37. Ptaki przelotne. *Płomyk* 1927/1928 nr 22–27. Wyd. osob. Wwa 1936 [1935]. Wyd. nast. Wwa 1939 [1938]. Przedr. w poz. 47 t. 16.
38. Cejlon. [Reportaż]. Wwa [1930] *Biblioteczka Hist.-Geogr.* nr 140. Przedr. w poz. 47 t. 20.
39. Pan Twardost Twardowski, czarnoksiężnik polski. Powieść historyczna. T. 1–2. Wwa [1930]. Przedr. w poz. 47 t. 14.
40. Wrażenia z Ameryki. Wwa [1930] *Biblioteczka Hist.-Geogr.* nr 154. Przedr. w poz. 47 t. 20.
41. Brama na świat. (Gdynia). Wwa [1933] *Biblioteczka Hist.-Geogr.* nr 224–225. Przedr. w poz. 47 t. 20.
42. Ukochana i nieśmiertelna. [Opowiadania]. Wwa [1937].
Tu m.in.: Ukochana i nieśmiertelna (powst. 1906. Wersja ros. ogł. *Russkije wiadomości* 1907 nr 81. Przedr. w poz. 44a t. 5. Wersja pol. przedr. w poz. 45 t. 3, 46 t. 3, 47 t. 3).

43. Droga do wolności. Wwa 1939. Przedr. w poz. 47 t. 16.

Ponadto scenariusze filmowe pisane wspólnie z A. Sternem i F. Goetlem.

Wydania zbiorowe

44. Połnoje sobranije powiestiej i rasskazow. T. 1. Moskwa 1903, t. 2 Petersburg. 1902. Wyd. nast. pt. Sobranije soczinienij. Wyd. 2 dopelnione. T. 1-4. Petersburg. 1904-1905. Wyd. 3 T. 1-6. Petersburg. 1908.

44a. Soczinienija. T. 1-8. Petersburg. 1908-1909.

45. Pisma. T. 1-14. Wwa 1922-1926.

46. Dzieła zbiorowe. T. 1-25. Wwa [t. 1-10 1931, t. 11-25 1935].

47. Dzieła. T. 1-20. Przedmowa: A. Lam; red. A. Lam i J. Skórnicki. Kr. 1958-1963.

T. 16: Pamiętniki. Wspomnienia; t. 20 cz. 1 m.in.: „Pamiętników”; Moje życie w stu wierszach; t. 20 cz. 2: Dziennik 29 XI 1938 - 31 XII 1939.

Ponadto kilka wyborów utworów.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol. 4* (1965); przedr. opowiadania pt. Żołnierz, który nie ma ojczyzny ogł. R. Taborski. *Twórczość* 1988 nr 11.

Koresp., rkpsy utworów, fragm. dziennika, notatki znajdują się m.in. w Bibl. Nar. List do L. Méyeta ogł. E. Jankowski w: E. Orzeszkowa: Listy zebrane. T. 2. Wr. 1955; listy do siostry, P. Sieroszewskiej, ogł. B. Kocówna. *Arch. Lit.* T. 8: *Miscellanea z pogranicza XIX i XX w.* Wr. 1960; do K. Makuszyńskiego ogł. J. Kowalczykówna. *Akcent* 1986 nr 2.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

E. ORZESZKOWA: Gwiazda wschodzi. *Tyg. Ilustr.* 1898 nr 6-8. — [L. BRUNER] J. STEN: W.S. W: Pisarze polscy. Lw. 1903. — I. MATUSZEWSKI: Twórczość i twórcy. Wwa 1904 [1903]. Wyd. nast. Wwa 1965. — M. MUTERMILCH: Piewka niedoli, W.S. Próba charakterystyki. Kr. 1903. — Dr MICHAŁSKI: O powieściach syberyjskich W.S. *Dzien. Pozn.* 1904 nr 77-91 z przerwami. — S. BRZOZOWSKI: Współczesna powieść polska. Stanisławów [1906]. — J. OKSZA [J. KISIELEWSKA]: Z literatury współczesnej. Wwa 1912. — Z. LUBICZ-ZALESKI: W.S., l'homme et l'écrivain. Paris 1930. — J. LORENTOWICZ: Bohaterski żywot. W: *Spożyczenie wstecz*. Wwa 1935 i wyd. nast. — K. CZACHOWSKI: W.S. Życie i twórczość. Lw. 1938. Wyd. nast. Łódź 1947. — F. L. SCHOELL: La Sibirie dans la littérature polonaise. W: *Patrimoine polonais*. Lausanne 1944. — J. ROHOZIŃSKI: Powstanie styczniowe w twórczości W.S. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego*. Wwa 1964. — L. ROWNIAKOWA: W.S. i jego rosyjskie korespondenty. *Ślawiańskie literatury i swiazi*. Leningrad 1968. — A. SIEROSZEWSKI: Maurycy Beniowski w literackiej legendzie. Wwa 1970. — B. CYWIŃSKI: Rodowody niepokornych. Wwa 1971. — A. LAM. *Obraz lit. pol. S.* 4 t. 4

(1971). — H. MAŁGOWSKA: S. i Syberia. Tor. 1973. — J. PANASEWICZ: Środki wyrazu artystycznego egzotyki w twórczości W.S. Bydg. 1975 [1976]. — R.J. THEODORATIS: W.S. and Yakut Ethnography. *Association for the Advancement of Polish Studies* (Cambridge Springs) 1977 nr 3. — K. BIAŁEK: W.S. i afery z insygniami. *Dialog* 1978 nr 11. — J. AULAK: Z problemów pisarskiego bilingwizmu. *Rosyjska twórczość W.S. Studia z Filol. Ros. i Słowiańskiej* 4 (1979). — J. AULAK: Rosyjskie piśmiennictwo o Dalekim Wschodzie na przełomie XIX i XX w. w beletrystyce W.S. *Przegl. Hum.* 1981 nr 7/9. — Z. KEMPF: Orientalizm W.S. Wątki japońskie. Wwa 1982. — L. ROWNIAKOWA: W.S. — badacz Jakucji. *Polon. radziecka. Literaturoznawstwo*. Wwa 1985. — J. KULCZYK-SALONI: W.S. — naturalizm egzotyczny. *Naturalizm i naturalści w Polsce*. Wwa 1992. — W. i T. SŁABCZYŃSCY: Słownik podróżników polskich. Wwa 1992. — A. LAM. *Pol. słownik biogr.* 37 (1996-97). — E. IHNATOWICZ: „Bajka o Żelaznym Wilku” W.S. *W kręgu arcydzieł lit. młodzieżowej*. Lubl. 1998. — V. WRÓBLEWSKA: O gatunkowości „Bajek” W.S. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1998 z. 51.

W.A.-Sz.

SIERPIŃSKI Seweryn Zenon 1815-1843

Urodzony 7 października 1815 w Krasnymstawie; syn Ignacego Ludwika i Franciszki z Hussów. Od 1828 uczył się w Szczebrzeszynie, następnie w Lublinie. Wykształcenie prawnicze zdobył drogą samokształcenia, aplikację odbył w lubelskim wydziale Trybunału Cywilnego. W 1839 wyjechał do Warszawy i rozpoczął pracę w sądownictwie. Zajmował się również badaniami archiwalnymi, a szczególnie interesował się historią. Uczył się udzielając korepetycji z języka polskiego i łaciny. Debiutował w 1839 szkicem historycznym „Obraz miasta Lublina”. Był jednym z założycieli grupy młodych literatów, nazwanej później Cyganerią Warszawską. Artykuły, drobne utwory powieściowe i wiersze drukował najczęściej pod kryptonimem S.Z.S. w *Piśmiennictwie Krajowym* (1840-41), *Przeglądzie Warszawskim* (1840-42), *Nadwiślańskie* (1841) i *Niezabudce* (1841). Utwory beletrystyczne ogłosił w trzytomowym zbiorze „Nowy gabinet powieści” (1840-42). Wprowadził w nich motywy sensacyjne, a nawet wątki kryminalne, zaczerpnięte z własnej praktyki sądowej. Gromadził materiały do obszernej pracy historycznej „Akademii Zamojska”, ale ogłoszono tylko część pierwszą „Rys dziejów Akademii Zamojskiej” (*Jaskółka* 1843). Żył w bardzo trudnych warunkach materialnych. Zmarł na gruźlicę 5 lutego 1843 w ewangelickim szpitalu dla ubogich w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Obraz miasta Lublina. Wwa 1839. Wyd. nast. pt. Historyczny obraz miasta Lublina. Wyd. powtór-

ne powiększone kroniką miasta i dodatkami. Wwa 1843, wyd. fotoofs. Wwa 1980.

2. Nowy gabinet powieści. T. 1–3. Wwa 1840–42. Fragn. pt. Robert-Diabeł. Powieść historyczna krajowa. Wwa 1842.

3. Pięć powieści oryginalnych. Wwa 1843. Niepodp.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[R. ZMORSKI] R. Mazur: Wspomnienie S.Z.S. *Tyg. Lit.* 1844 nr 20. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Pozn. 1871. Wyd. nast. w oprac. Z. Lewinówny. Wwa 1959. — W. SZYMANOWSKI, A. NIEWIAROWSKI: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. Wwa 1964. — S. KAWYN: Cyganeria warszawska. Wr. 1967 BN1, 192. — J. MATERNICKI: Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869. Wwa 1970. — A. GRZYCHOWSKI: Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich. Lubl. 1974. — I. JAROSIŃSKA: *Obraz lit. pol.* 5. 3 t. 2 (1988). — C.W. DOMAŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 37 (1996/97).

H.G.

SILA NOWICKI Franciszek Henryk

zob. NOWICKI Franciszek Henryk

SIMONIDES Simon

zob. SZYMONOWIC Szymon

SKARBK Fryderyk 1792–1866

Urodzony 15 lutego 1792 w Toruniu; syn Kasprowa, kasztelanica inowrocławskiego, rotmistrza kawalerii narodowej, i Ludwiki z Fengerów. Dzieciństwo spędził w Toruniu i dobrach rodzinnych — Izbicy Kujawskiej i Żelazowej Woli, gdzie guwernerował mu Mikołaj Chopin. W 1805–08 kształcił się w Liceum Warszawskim. W tym okresie zaczął pisać wiersze; debiutował w druku w 1808 na łamach *Gazety Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego*. W 1809–11 studiował w Paryżu: języki starożytne, prawo karne i literaturę francuską w Collège de France, chemię, geologię i uprawy rolnicze w Ogródzie Botanicznym oraz ekonomię polityczną i administrację na lekcjach prywatnych u Camille'a Saint-Aubina i Piotra Maleszewskiego. W 1812 pracował w Wydziale Dochodów Stałych Ministerstwa Skarbu, biurze tłumaczy przy Radzie Konfederacji Generalnej (od lipca), a następnie w kancelarii Rady Ministrów; wiersze i recenzje teatralne ogłaszał w *Gazecie Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego*. W 1813 debiutował jako drama-

topisarz na scenie warszawskiego Teatru Narodowego (komedia „Panna młoda”). W tym czasie osiadł na gospodarstwie w majątku Orły koło Żelazowej Woli, pełnił urząd zastępcy prefekta pow. sochaczewskiego (1814–15) i sekretarza Rady Departamentowej woj. mazowieckiego (1816). W 1815–17 publikował w *Pamiętniku Warszawskim* (podp.: Agapit Liziewicz, F.S., Fr.Hr.S.). W 1818 (18 lipca) ożenił się z Praksedą Gzowską (zm. 1836). Jesienią tegoż roku (29 października) został powołany na zastępcę profesora ekonomii politycznej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, a po uzyskaniu w Uniwersytecie Krakowskim stopnia doktora filozofii (7 maja 1819) — na profesora stałego (w maju 1820). Od grudnia 1818 był członkiem Najwyższej Komisji Egzaminacyjnej dla Urzędników, w 1819 mianowany profesorem Szczególnej Szkoły Leśnictwa. W 1821 został członkiem przybranym, a w 1823 czynnym Towarzystwa Przyjaciół Nauk, gdzie pełnił też obowiązki konserwatora biblioteki i muzeum. W 1815–18 zamieszczał prace literackie, krytyczne i ekonomiczne w *Pamiętniku Warszawskim*, w 1820 w *Gazecie Codziennej Narodowej i Obcej* i w *Orle Białym* (podp. Y), w 1821 w *Sybilli Nadwiślańskiej* i w paryskiej *Bibliothèque Universelle*. W 1822–23 wchodził w skład redakcji *Pamiętnika Warszawskiego*, na którego łamach ogłaszał powieści. Równocześnie publikował prace w *Posiedzeniach Naukowych Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego* (1820) i *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1822–25). W 1822 odbył podróż na Śląsk i do Saksonii, w 1826 na Śląsk i do Pragi; w 1828 zwiedzał w Niemczech, Niderlandach, Austrii i Francji zakłady dobroczynne i więzienia, w Paryżu został powołany na członka Towarzystwa Filotechnicznego. Po powrocie wszedł do Rady Dozorczej Szpitali Królestwa Polskiego, w 1829 został referendarzem Rady Stanu i asesorem w Wydziale Więzień i Zakładów Dobroczynnych Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Przyczynił się do założenia w Warszawie Domu Przytulni i Pracy (1829) oraz Instytutu dla Dzieci Moralnie Zaniedbanych. Artykuły i prace literackie ogłaszał w *Gazecie Polskiej* (1827, podp. F.S.), *Rozrywkach dla Dzieci* (1827), paryskim *Revue Encyclopedique* (1828), *Motyłu* (1829) i *Pamiętniku Umiejętności Moralnych i Literatury* (1830). Na jesieni 1830 wyjechał do Petersburga dla zwiedzenia tamtejszych szpitali i instytucji opieki społecznej i przebywał tam do jesieni roku następnego. W marcu 1831 został mianowany nadzwyczajnym radcą stanu, szambelanem dworu cesarskiego oraz członkiem Rady Tymczasowej Królestwa Polskiego, ale stanowisk tych nie objął. Od 1833 został członkiem Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych w Królestwie (od 1845 był jego prezesem)

i doradcą w sprawach więzień i szpitali Komisji Spraw Wewnętrznych (jej stałym członkiem był od 1841). Przyczynił się do budowy kilku zakładów filantropijnych, szpitali i więzienia śledczego w Warszawie (1835). W 1835–37 był dyrektorem Wydziału Przemysłu i Handlu Komisji Spraw Wewnętrznych. W 1838 (30 kwietnia) zawarł powtórny związek małżeński z Pelagią Rutkowską. Był prezesem Dyrekcji Generalnej Towarzystwa Ogniewego (późniejszej Dyrekcji Ubezpieczeń) i założycielem Głównej Kasy Oszczędności (1844). W 1842 został członkiem niderlandzkiego Towarzystwa Moralnej Poprawy Więźniów. W 1846 otrzymał tytuł hrabiego Królestwa Polskiego, w 1847 rangę tajnego radcy, w 1854 tytuł senatora i stanowisko dyrektora Komisji Rządowej Sprawiedliwości. W marcu 1858 został z niego usunięty i mianowany prezesem Heroldii Królestwa Polskiego; poprosił wówczas o zwolnienie ze służby rządowej. Odtąd przebywał często poza Warszawą (u dzieci — na Kujawach i pod Sochaczewem) i zajmował się wyłącznie pisarstwem. Utwory literackie i artykuły ogłaszał (m.in. podp. F.S., Fr.Hr.S.) w *Kurjerze Warszawskim* (1832–59), *Bibliotece Warszawskiej* (1841–58), *Dzienniku Warszawskim* (1851), *Gazecie Codziennej* (1854–60), z którą był też związany współpracą redakcyjną, *Pamiętniku Religijno-Moralnym* (1854), *Czasie* (1858–60), *Roczniku Naukowym Towarzystwa Naukowego w Krakowie* (1860), *Tygodniku Ilustrowanym* (1860), *Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (1860), *Przyjacieliu Dzieci* (1862), *Przyjacieliu Domowym* (1864) i *Kłosach* (1865–66). Od młodości uprawiał też malarstwo krajobrazowe, uczestniczył w życiu artystycznym i był współorganizatorem wystaw malarskich. Zmarł 25 listopada 1866 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wiersz do wojska polskiego z okoliczności rozpoczęcia wojny z Moskwą [inc.: Idźcie waleczni...]. Wwa 1812.

2. Pieśni Anakreonta. Wwa 1816 (przekład).

3. Ch. Ganiłh: O dochodzie publicznym ludów starożytnych, średniego wieku i nowoczesnych, a w szczególności o Francji i Anglii od środka 15-go do 19-go wieku. T. 1–2. Wwa 1816 (przekład). Wyd. nast. w poz. 38 t. 1.

4. Gospodarstwo narodowe. [Cz. 1:] Elementarne zasady gospodarstwa narodowego. T. 1–2. Wwa 1820; [cz. 2:] Gospodarstwo narodowe zastosowane, czyli nauka administracji. T. 1–2. Wwa 1821. Wyd. nast. cz. 1: Wwa 1931 *Bibl. Wyższej Szkoły Handlowej*.

5. Chwila wesołości. Wwa 1822. Wyd. nast. w poz. 23 t. 3.

6. Pan Antoni. Cz. 1–2. Wwa 1824. Wyd. nast. w poz. 23 t. 5.

7. Podróż bez celu, przez autora „Pana Antoniego”. T. 1–2. Wwa 1824–1825. Wyd. nast. w poz. 23 t. 5.

Przekł. niem. 1845.

8. Pan Starosta, przez autora „Podróży bez celu”. T. 1–2. Wwa 1826. Wyd. nast.: w poz. 23 t. 3; Wwa 1874; Wwa 1914; Wwa 1951 (z posłowiem M. Ludzińskiego).

Przekł. niem. 1845.

9. O ubóstwie i ubogich. Wwa 1827. Wyd. nast. w poz. 38 t. 3.

10. Tarło. Powieść z dziejów polskich, przez autora „Pana Starosty”. T. 1–3. Wwa 1827. Wyd. nast.: w poz. 23 t. 1; Chicago 1885.

Przekł. franc. 1834.

11. Damian Ruszczyk. Powieść z czasów Jana III. T. 1–3. Wwa 1827–1828. Wyd. nast.: w poz. 23 t. 2; Chicago 1886; Gródek 1890.

12. Ch. Ganiłh: Dykcjonarz ekonomii politycznej własnymi uwagami znacznie pomnożony. Wwa 1828 (właśc. 1826–1828, wyd. zeszytami; przekład). Dodatki S. przedr. w poz. 38 t. 1.

13. O instytucie berlińskim dla poprawy moralnie zepsutych dzieci. Wwa 1829.

14. Popas. Komedia w 1 a. Wyst. i wyd. Wwa 1829.

15. Biuraliści. Komedioopera w 1 a. Wyst. Wwa 1829. Wyd. Wwa 1834.

16. Intryga w straganie, czyli mniemane terna. Krotchwila w 1 a. ze śpiewami. Wyst. Wwa 1829 (z muzyką W. Kratzera). Wyd. Wwa 1834.

17. Théorie des richesses sociales suivie d'une bibliographie de l'économie politique. T. 1–2. Paris 1829. Wyd. nast. Paris 1839–1840.

18. Nieproszeni goście. Komedia w 1 a. Wyst. Wwa 1830. Wyd. Wwa 1834. Wyd. nast. w poz. 27 t. 2.

19. Zdanie sprawy z podróży po niektórych krajach Europy z polecenia rządu odbytej w zamiarze zwiedzenia zakładów dla ubogich i więźniów. Wwa 1830. Wyd. nast. w poz. 38 t. 2.

20. Czemuż nie była sierotą? Drama w 3 a. Wyst. i wyd. Wwa 1833. Wyd. nast. w poz. 27 t. 1.

21. Życie i przypadki Faustyna Feliksa na Dodoszach Dodosińskiego, przez nieznanego autora. T. 1–2. Wr. 1838. Wyd. nast.: w poz. 23 t. 4; Petersburg 1860 (razem z poz. 26); Wwa 1874; Wwa 1959 (wstęp K. Bartoszyńskiego).

Przekł. niem. 1844.

22. Małe przyjemności pożycia. Wwa 1839. Wyd. nast. w poz. 23 t. 6.

23. Powieści i pisma humorystyczne. T. 1–6. Wr. 1840; t. 7 Wr. 1847.

Kilka powiastek wyszło też w osob. odb.: *Sanszopansiana*. Wr. 1840; *Historia wielu małżeństw*. Wr. 1840.

24. *Considérations générales sur le meilleur régime des prisons suivies d'un plan de maison pénitentiaire de Mr. Henri Marconi*. Wwa 1842.

25. Na zakończenie poranków muzycznych w Pałacu Paca na rzecz ubogich. Wwa 1843. Kantata. Muzyka: I.F. Dobrzyński.

26. Pamiętniki Seglasa. Wwa 1845. Wyd. nast.: w poz. 23 t. 7; Petersburg 1860; Gródek 1890; wyd. skróc. Wwa 1898 (wstęp P. Chmielowskiego); Wwa 1959 (wstęp K. Bartoszyńskiego).

27. Teatr. T. 1–2. Wwa 1847.

Zbiór komedii wyst. w 1829–1847.

28. *Idées générales sur la législation pénale dans ses rapports avec le système pénitentiaire*. Bruxelles 1848.

29. Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego, czyli czysta teoria ekonomii politycznej. T. 1–2. Wwa 1859. Wyd. nast.: wyd. skróc. i wstęp oprac. Z. Daszyńska-Golińska. Wwa 1911; wyd. i wstęp oprac. K. Krzeczowski. Wwa 1929 *Bibl. Wyższej Szkoły Handlowej*; wyd. i wstęp oprac. W. Szubert. Wwa 1955.

30. *Essai de morale civique*. Bruxelles 1860.

31. Dzieje Księstwa Warszawskiego. T. 1–2. Pozn. 1860. Wyd. nast.: wyd. zmien. w poz. 36 (jako cz. 1 t. 1–2); wyd. cenzurowane t. 1–3. Wwa 1897 (wstęp P. Chmielowskiego).

32. Gospodarstwo narodowe stosowane. Wwa 1860.

33. Wspomnienie o Warszawskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Kr. 1860.

34. Powiastki polskie. Pozn. 1861. Wyd. nast.: Pozn. 1883; Chicago 1885.

35. Olim. Powieść. Berlin 1866.

36. Dzieje Polski. Cz. 1 t. 1–2: Dzieje Księstwa Warszawskiego; cz. 2: Królestwo Polskie od epoki początku swego do rewolucji listopadowej; cz. 3: Królestwo Polskie po rewolucji listopadowej. Pozn. 1877.

Przeróbka franc.: *Histoire du Royaume Constitutionnel de Pologne*. T. 1: 1815–1830; t. 2: 1830–1860. Autograf Ossol. 5514/III.

37. Pamiętniki. Pozn. 1878 (wyd. niekompletne). Fragm.: *Kłosa* 1865 t. 1 nr 5; *Sobótka* 1871 nr 12–13; *Bibl. Warsz.* 1876 t. 1–2, 1877 t. 1–2; *Przegl. Lit.* 1877; *Przegl. Pol.* 1878. Dziennik podróży z 1809, 1822, 1826 (wstęp K. Bilińskiego). Wyd. osob. 1988. Fragm. ogł. T. Mikulski: Notatki śląskie. *Zaranie Śl.* 1947 z. 4, przedr. w: Temat Wrocław. Wr. 1961.

Autografy Ossol. 5521–5526/I–II, 5528/I.

Ponadto wyd. podręcznik uniwersytecki nauki finansów, mowy okolicznościowej i „zdania sprawy”. W rkpsach zaginionych i zachowanych (cały zbiór w Ossol.) komedie wystawiane od 1813 na scenie warszawskiej, powiastki i inne pisma niedrukowane.

Wydania zbiorowe

38. Pisma pomniejsze. T. 1–2. Wyd. i wstęp oprac. K. Krzeczowski. Wwa 1936 *Bibl. Szkoły Głównej Handlowej* (pisma ekonomiczne i społ., wiele przedr. z czasopism i rkpsów).

Listy w rkpsach i wydawn. rozproszonych.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 3. Wwa 1858; wyd. 2. fotoofs. Wwa 1978. — TENŻE, *Enc. powsz. Orgel*. 23 (1866). — S. TARNOWSKI: Romans polski w pocz. XIX w. Kr. 1871 (odb. z *Przegl. Pol.*). — K.W. WÓJCICKI: F.hr.S. Wwa 1873 [z bibliogr. i listami S.]. — P. CHMIEŁOWSKI. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w XIX w.* 2 (1901). — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 5–8. Kr. 1904–1906 [z koresp. S.]. — G. KORBUT. *Sto lat myśli pol.* 3 (1907). — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 2. Wwa 1911 [z koresp. i dokumentami]. — A. ŚLAPA: F.S. jako powieściopisarz. Kr. 1918 [rec.: K. WÓJCICKI. *Pam. Lit.* 1918]. — Z. GROTOŃSKI: Statystyka polscy pocz. XIX stulecia. Kr. 1923. — K. WOJCIECHOWSKI: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — Z. ŻEBROWSKA: Wiadomość o rękopisach F.S. *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1 (1927) i odb. Lw. 1927. — J. KORPAŁA: Za kulami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* 1931. — K. KRZECZKOWSKI. *Encyclopaedia of social sciences* 14 (New York 1934) i wyd. nast. — J. HAYTLER: F.hr.S. jako penitencjarysta. Wwa 1935. — Z. SZWEJKOWSKI: Rozwój powieści w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce PAU*. Cz. 2. Wyd. 2 Kr. 1936. — S. GŁĄBIŃSKI: Historia ekonomiki polskiej. T. 1. Lw. 1939. — T. MIKULSKI: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950 i wyd. nast. — W. SZUBERT: Studia o F.S. jako ekonomie. Łódź 1954 [z listami S.]. — E. TAYLOR: F.S. — ojciec polskiej ekonomii politycznej. *Rocz. Pol. Tow. Ekonomicznego* 1956/57. — M. SENKOWSKA: F.S. — polski reformator więziennictwa. *Prawo i Życie* 1961 nr 11. — Z. SINKO: Powieść angielska XVIII w. a powieść polska l. 1764–1830. Wwa 1961. — K. WIERZBICKA-MICHAŁSKA: Wokół powstania Teatru Rozmaitości. *Rocz. Warsz.* 3 (1962). — K. BARTOSZEWICZ: O powieściach F.S. Wwa 1963. — J. GÓRSKI: Polska myśl ekonomiczna a rozwój gospodarczy l. 1807–1830. Wwa 1963. — A. GRODEK: Studia z historii polskiej myśli ekonomicznej. Wwa 1963. — M. JASIŃSKA: Narrator w powieści przedromantycznej (1776–1831). Wwa 1965. — A. BARTOSZEWICZ: Toruń w życiu i twórczości F.S. *Rocz. Tor.* 1 (1966). — H. STANKOWSKA: Początki powieści historycznej w Polsce (do r. 1830). Opole 1966. — B. LEYTNER. *Słownik pracowników książki pol.* Łódź 1972. — Z. KOMOROWSKI: F.S. — od moralistyki ku socjologii. *Przegl. Hum.* 1974 nr 9. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. BARDACH: Zabiegi F.S. i jego projekt ciała opiniodawczego z 1861 r. *Przegl. Hum.* 1977 nr 4. — Z. SZUKAJ: Refleksje nad „Pamiętnikami” F.S. *Zesz. Nauk. WSP Byd.* *Studia Filol.* z. 5: *Filol. Pol.* 1979. — TENŻE: F.S. i Aleksander Fredro — konseksje artystyczne. *Studia Filol. WSP Byd.* z. 9: *Filol. Pol.* 1980. — J. WOJTOWICZ: F.S. Uczony — pisarz — patriota. Tor. 1980.

— B. GROCHULSKA. *Enc. historii gosp. Polski do r. 1945*. 2 (1981). — Z. SZUKAJ. Sentymentalizm w twórczości dramatopisarskiej F.S. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia Filol.* z. 2: *Filol. Pol.* 1981. — S. SZENIC. Cmentarz Powązkowski. 1851–1890. Wwa 1982. — Wybitni ludzie dawnego Torunia. Oprac. i red. M. Biskup. Wwa 1982. — J.W. GOMULICKI. Warszawa i jej sprawy jako przedmiot zainteresowania Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Rocz. Warsz.* 18 (1985). — H. STANKOWSKA. Interpretacja postaci Jana III Sobieskiego we wczesnych powieściach historycznych w Pol. *Prace Polon.* 5. 41 (1985). — S. JEDYNAK. Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — J. KURCZAK. Filozofia społeczna F.S. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Philosophica* 1988 z. 5. — J. ROSICKA. Ekonomia i postęp społeczny (F.S. i J.M. Hoene-Wroński). *Zesz. Nauk. Akademii Ekonom.* w Kr. 1989 nr 306. — K. BARTOSZYŃSKI. Ekonomia — historia — literatura. Na marginesie twórczości F.S. *Teksty Drugie* 1991 z. 5. — B. LASOCKA. Teatr hr. F.S. W: Między klasycyzmem a romantyzmem. Wwa 1991, też w: *Dramat i teatr po Stanisławowskim*. Wr. 1992. — S. CHANKOWSKI. *Słownik historyków pol.* Wwa 1994. — S. WÓJCIK. Stanisław Grabski a F.S. *Annales UMCS. Sectio K. Politologia* vol. 1 (1994). — K. BARTOSZYŃSKI. F.S. (1792–1866). *Pisarze pol. Oświecenia*. 3 (1996) [z fragm. powieści]. — K. BARTOSZYŃSKI, S. KIENTIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 38 (1997).

E.A.

ze SKARBIMIERZA STANISŁAW

zob. STANISŁAW ZE SKARBIMIERZA

SKARGA Piotr 1536–1612

Inna forma nazwiska: Powęski (mylnie: Pawęski).

Urodzony 2 lutego 1536 w Grójcu pod Warszawą; syn Michała herbu Prus, zubożałego szlachcica spod Mszczonowa noszącego pierwotnie nazwisko Powęski, i Anny ze Świątków. Po odbyciu nauk początkowych w rodzinnym mieście studiował od 1552 w Akademii Krakowskiej. W 1555 otrzymał bakalaureat nauk wyzwolonych i w czerwcu tegoż roku opuścił Kraków, by objąć kierownictwo szkoły parafialnej przy katedrze św. Jana w Warszawie. W październiku 1557 został wychowawcą Jana Tęczyńskiego, syna Andrzeja, wojewody lubelskiego. W 1560–62 przebywał wraz z nim w Wiedniu. Po krótkim pobycie w otoczeniu prymasa Jakuba Uchańskiego w 1564 przyjął święcenia kapłańskie; w tymże roku został kanonikiem katedralnym we Lwowie, a w marcu 1565 objął urząd kanclerza tamtejszej kapituły. Od tej pory datuje się jego gorliwa działalność kaznodziejska i propagandowa na rzecz wiary katolickiej. W 1566 jako nadworny kapelan przebywał na dworze Jana Krzysztofa Tarnowskiego, kasztelana wojnickiego w Gorliczynie pod Przeworskiem. W październiku 1568 wyruszył do Rzymu, dokąd przybył z początkiem roku następnego

i 2 lutego został przyjęty do nowicjatu zakonu jezuitów, po czym dwa lata studiował teologię w Kolegium Rzymskim. Wróciwszy w 1571 do kraju, pracował jako kaznodzieja i nauczyciel w kolegiach kolejno w Pultusku, Jarosławiu i Wilnie, dokąd skierowano go w 1573. Od 1 sierpnia 1579 do 1582 piastował godność rektora w nowo założonej Akademii Wileńskiej. Walcząc usilnie z różnowiercami, prowadził równocześnie działalność misyjną, m.in. na polecenie króla założył kolegia jezuickie w Połocku, Witebsku, Rydze i Dorpacie. W 1584 powierzono mu stanowisko superiora domu św. Barbary w Krakowie, gdzie pracując charytatywnie rozwinął wiele inicjatyw: zorganizował Bractwo Miłosierdzia, Bractwo św. Łazarza, powołał do życia Bank Pobożny i Skrzynkę św. Mikołaja. Po śmierci Batorego popierał kandydaturę Zygmunta III, którego nadwornym kaznodzieją został w styczniu 1588 i pełnił ten urząd przez 24 lata. Jako zdecydowany przeciwnik swobód religijnych zwalczał konfederację warszawską (1573) i przyczynił się swymi wpływami do udaremnienia edyktu tolerancyjnego dla różnowierców (1606), czym pośrednio doprowadził do wybuchu rokoszu Zebrzydowskiego. Prowadził ostre polemiki z przeciwnikami, m.in. z Andrzejem Wolanem, Hieronimem Moskorzewskim, Melecjuszem Smotryckim. Już za życia wzbudził wokół siebie wiele kontrowersji. Przez jednych uwielbiany za wspaniałe kazania, w których wyrażał największą troskę o losy Rzeczypospolitej, przez innych okrzykany „wichrzycielem pokoju” za brak tolerancji wyznaniowej i wspieranie dążeń obozu królewskiego do bezwzględnej przewagi w rządach nad państwem. Po rozbiorach Polski przypisywano mu zdolności profetyczne. Szczególnie dotyczyło to „Kazań sejmowych”, które — wbrew rozpowszechnionej legendzie — nie były nigdy wygłaszane w czasie obrad sejmu (1597). Należą one, jak znaczna część jego dzieł, do pism politycznych, których pozostawił bardzo wiele. Obok nich w jego dorobku pisarskim znajdują się dzieła teologiczne, polemiczne, historyczne i dewocyjne. „Żywoty świętych” (1579), które do połowy XVII w. miały dwanaście wydań, stanowiły lekturę obowiązkową w kolegiach jezuickich, a później w środowiskach młodzieżowych i ludowych propagowane były jako umoralniająca beletrystyka. S. pisał swe dzieła po polsku, dbając o czystość i ekspresję języka, osiągając znakomite walory stylu. Z początkiem 1612 opuścił dwór królewski i przeniósł się do Krakowa, gdzie zmarł 27 września tegoż roku; pochowany w kościele św. Piotra i Pawła.

Osoba S. stała się tematem wielu utworów literackich. Pisali o nim m.in.: Stanisław Reszka, Melchior Pudłowski, Stanisław Grochowski, Władysław Syrokomla, Józef Ignacy Kraszewski, Jan Belcowski, Zofia Kossak-Szczucka, Jan Dobraczyński,

Władysław Rymkiewicz, Janusz Teodor Dybowski. Z dzieł malarskich poświęconych S. najbardziej znany jest obraz pędzla Jana Matejki.

TWÓRCZOŚĆ

1. O jedności Kościoła Bożego pod jednym Pa-sterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu. Powst. 1574. Wyd. Wil. 1577 Druk. Radziwiłłowska. Wyd. zmien. pt. O rządzie i jedności Kościoła Bożego... Kr. 1590. Wyd. nast. m.in. w poz. 15.

Rkps pt. De unitate Ecclesiae Dei sub uno pastore. Bibl. Wiktor Emanuela w Rzymie, dawna sygn. 988 (31117).

2. Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu. Wil. 1579 Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast.: bardzo liczne wznowienia w XVII-XIX w. w Kr., Wil., Wiedniu, m.in.: wyd. K.J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 9-10; Petersb. 1862, toż reprint T. 1-2. Wwa 1996-1997; wyd. 25 Lw. 1884 *Księgarnia Pol.*; Łódź 1900 (ed. nieukończ.); Kr. 1912; Kr. 1933-1936; wybór pt. Żywoty świętych polskich. Kr. 1987; oprac. nowe w wyborze J. Duska, A. Karasiowa, wstęp M. Bednorz. Kr. 1988; pt. Żywoty świętych Starego i Nowego Testamentu. Wybór, wstęp i oprac. M. Kozielski. T. 1-2. Kr. 1994-1995; [fragm.] Żywot św. Jacka. Przedr. W. Walecki. *Z duchem w rozmawianiu*. Kr. 1997.

Przekł.: czes. 1640, prawdopodobnie również rus.

3. Siedm filarów, na których stoi katolicka nauka o Przenajświętszym Sakramencie Ołtarza. [Wil.] 1582 Druk. Radziwiłłowska. Wyd. nast. w poz. 15.

4. Upominanie do ewangelików. Kr. 1592 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Pozn. 1592; w poz. 9, 15; Kr. 1691.

Przekł.: łac. J. Odrowąż-Pieniążek w: *Conciones de septem sacramentis*. Kr. 1691.

5. Kazania na niedziele i święta całego roku. Kr. 1595 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. pt. Kazania na niedziele i święta całego roku... z przydaniem kilku kazań sejmowych i kazania na pogrzebie Królowej J.M. starej. Kr. 1597 druk. A. Piotrkowczyk. Dalsze wznowienia zazwyczaj uzupełniane, m.in.: T. 1-6. Wil. 1793; wyd. J.N. Bobrowicz. Lipsk 1843; Lw. 1883-1884; Kr. [1938] (jako *Dziela polskie*. Cz. 2, zob. poz. 21).

Przekł.: czes. 1822, łac. 1691 (jw. poz. 4); niem. (wybór) 1871.

6. Proces konfederacyjnej. B.m. [Kr.] 1595 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. pt. Proces na konfederację z poprawą i odprawą przeciwnika. B.m. 1596; przedr. w poz. 15.

7. Kazania sejmowe. Wyd. przy: Kazania na niedziele i święta. Kr. 1597 (zob. poz. 5). Wyd. nast.: przy: Kazania o siedmiu sakramentach. Kr. 1600 i Kr. 1618 (zob. poz. 9); przy: Kazania przygodne. Kr. 1610 (bez kazania „O monarchii”); Wil. 1738 (zob. poz. 15); pt. Kazania sejmowe... w obecności Zygmunta III miane. Podług ed. ... 1600 przedruko-

wane. Wwa 1792 [Druk. Pijarów] (jest to pierwsze osobne, a piąte z kolei wyd. Kazań sejmowych). Liczne wznowienia w XIX i XX w., m.in.: wyd. K.J. Turowski. Kr. 1857; oprac. M. Janik. Brody 1903, wyd. 2 Brody 1904; oprac. I. Chrzanowski. Wwa 1903 i wyd. nast.; oprac. S. Kot. Kr. 1925 *BN I*, 70, toż 1939; oprac. J. Tazbir i M. Korolko. Wr. 1972 *BN I*, 70, toż wyd. 5 uzup. 1995; pt. Kazania sejmowe i Wzywanie do pokuty obywateli Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wstęp i oprac. M. Korolko. Wwa 1985, toż wyd. 2 Wwa 1999; kazanie O monarchii i królestwie albo o czwartej chorobie Rzeczypospolitej. Przedr. L. Szczucki. *700 lat myśli pol.* (1978); Kazanie wtóre. Przedr. *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991; Kazanie czwarte. Przedr. W. Walecki, jw. poz. 2.

Przekł.: franc. 1916, niem. (fragm.) 1890.

8. Synod brzeski i jego obrona. Kr. 1597 druk. A. Piotrkowczyk (dwa odbicia). Wyd. nast. w poz. 9, 15; Pozn. 1874; wyd. P. Hiltebrandt. *Russkaja istoriceskaja biblioteka* 7 (1882); Kr. 1885; *Russkaja...* jw. 19 (1903) (wraz z przekł. białorus.). Przekł. białorus. 1597.

9. Kazania o siedmiu sakramentach. Kr. 1600 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1609; Kr. 1618; Wil. 1737; Kr. 1833; Kr. 1871; Kr. 1891; Kr. 1900.

10. Roczne dzieje kościelne... wybrane z rocznych dziejów Cesarsz Baroniusza, kardynała... nazywanych *Annales Ecclesiastici*. Kr. 1603 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1607. Fragm. pt. Pierwsze 354 lata historii kościoła... Pozn. 1889.

10 tomów *Annales S.* zawarł w jednym tomie. Egz. z 1603 znajduje się w Bibl. Nar. sygn. XVIII.4.2686. Przekł. ros. powst. 1678, wyd. 1719.

11. Zawstyżenie arianów. Kr. 1604 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1608; w poz. 15, 18.

12. Na artykuł o jezuitach Zjazdu sędziowskiego... odpowiedź. Kr. 1606 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1606; Wil. [1606]; w poz. 15; w: *Obrona jezuitów*. Wwa 1814; wyd. J. Czubek: *Pisma polityczne z czasów rokoszu Żebrzydowskiego 1606-1608*. T. 3. Kr. 1918.

13. Żołnierskie nabożeństwo. Kr. 1606 druk. wdowa po Siebeneicherze. Przedr. w poz. 15. Wyd. nast.: Kr. 1618; pt. *Żołnierz chrześcijański*. Pozn. 1677; Oliwa 1688; Wil. 1748; Wil. 1759; pt. *Żołnierskie nauki i nabożeństwo*. Łowicz 1763; pt. *Żołnierz chrześcijański*. Sandomierz 1789.

W dużym stopniu wzorowane na „Il Soldato Cristiano” A. Possewina, prezentowało nowy wzorzec osobowy żołnierza - obrońcy wolności narodu w duchu bezapelacyjnych nakazów i norm chrześcijańskich.

Przekł. czes. 1634.

14. Otóż tobie rokosz. Powst. 1606; Wsiadanie na rokosz P. Uporskiego, któremu odradza P. Rozumowski... Powst. 1607. Oba teksty wyd. z rkpsu J. Czubek, jw. poz. 12, t. 2. Kr. 1918.

15. Kazania przygodne z innymi drobniejszymi pracami o różnych rzeczach wszelakim stanom należącymi. Kr. 1610 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. Wil. 1738; w poz. 18; 20.

Tu także przedr. szeregu pism wyd. osob.: Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Zwinglianum, ad Andreum Wolanum. Wil. 1576; Bractwo Miłosierdzia. Kr. 1588; Dziękowanie kościelne za zwycięstwo multańskie. B.m. 1600; Wsiadanie na wojnę. Kr. 1602; Pokłon Panu Bogu... za zwycięstwo. Kr. 1605; Proba Zakonu Societatis Jesu. Kr. 1607; Discursus na Confoederacyą. Kr. 1607.

16. Wzywianie do pokuty obywateli Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego. Kr. 1610 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast.: pt. Skarga wzburzona, wzywający do pokuty. Wil. [1618]; do XX w. ponad 10 dalszych ed. Przedr. B. Nadolski. Wybór mów staropol. Wr. 1961 BNI, 175; pt. Kazania sejmowe i Wzywianie do pokuty... Wstęp i oprac. M. Korolko. Wwa 1985; toż wyd. 2 Wwa 1999.

17. Wzywianie do jednej zbawiennej wiary. Wil. 1611 druk. J. Karcan. Wyd. nast. Kr. 1835.

Wydania zbiorowe

18. Kazania przygodne i pisma różne. T. 1-5. Połock 1808-1809.

19. Kazania sejmowe i różnej materyi mowy. Poszyty 1-10. Kr. 1831-1841.

20. Pisma wszystkie. T. 1-4. Wwa 1923-1926. Wyd. nieukończ.

21. Dzieła polskie. Cz. 2. Kr. [1938].

Wybory

22. Prawdy wiary, westchnienia modlitewne. Wybór i wstęp Z. Podgórzec. Białystok 1994.

23. Poselstwo do was mam. Wybór tekstów. Gliwice 1999.

Nadto przedr. całości utworów lub fragm. w licznych antologiach i podręcznikach.

Listy

24. Do różnych osób 142 listy i inne pisma z 1566-1610 oprac. J. Sygański. Listy ks. P. Skargi TJ. Kr. 1912.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

J. SYGAŃSKI: Działalność ks. P.S. na tle jego listów. Kr. 1912. — T. GRABOWSKI: P.S. na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce XVI w. Kr. 1913. — *Księga pam. w trzecieśną rocznicę śmierci ks. P.S. T. 1-2*. Lw. 1913. — A. BERGA: Un prédicateur de la Cour de la Pologne sous Sigismond III, P.S. Paris 1916. — K. OTWINOWSKI: Dzieła P. Skargi TJ. Spis bibliograficzny. Kr. 1916. — T. MI-

TANA: Religijność S. Kr. 1922. — S. WINDAKIEWICZ: P.S. Kr. 1925. — S. ZALEŃSKI: Ks. P. Skarga TJ. Chyrów 1930. — *Skargowski pokłosie. Na 400-lecie rocznicę urodzin...* Chyrów 1936. — E. JARRA: Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966-1800). *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — R. PICCHIO: Gli „Annali” del Baronio — Skarga e la „Storia” di Paisii Hilendarski. *Ricerche Slavistiche* 1954 s. 212 i nn. — J. KRZYŻANOWSKI: Proza polska wieku XVI. W: W wieku Reja i Stańczyka. Wwa 1958. — A. KOSSOWSKI: Ze studiów nad polemiką religijną XVII w. *Rocz. Hum.* 8 (1959) z. 2. — E. JANUSZ-KIEWICZ: Rola P.S. w walce o konfederację warszawską. Wwa 1962. — B. WACZYŃSKI: Myśl unijna S. *Zesz. Nauk. KUL* 1963 nr 2. — W. KOTAŃSKI: Japonica u S. *Prace Filol.* 18 (1965) s. 239-251. — K. STAWECKA: Z zagadnień rytmu „Kazań sejmowych” S. *Eos* 1965 z. 1. — A. WIERZBICKA: Z zagadnień renesansowej sztuki prozy. *Polityka i matematyka*. Wwa 1965 s. 119-143. — J. TAZBIR, *Słownik filozofów*. T. 1. Wwa 1966. — J. NOWAK-DŁUŻEW-SKI: „Żywoty świętych” P.S. W: Z historii polskiej literatury i kultury. Wwa 1967 (prwdr. 1962). — M. KOROLKO: Uwagi o genealogii kazania politycznego w Polsce XVII w. *Kultura i lit. dawnej Polski*, Wwa 1968. — L. MUSZYŃSKI: O fleksji rzeczowników u P.S. na podstawie fragmentów „Rocznych dzieł kościelnych”. *Rozpr. Komisji Język. Łódz. Tow. Nauk* 14 (1968). — L. CONSTANTINI: Gli „Annali” del Baronio — S., quale fonte di Gawrilo Stefanović Venclović. *Ricerche Slavistiche* 16 (1968/69) s. 163-189. — B. NATOŃSKI: Początki i rozwój Towarzystwa Jezusowego w Polsce 1564-1580. W: J. BRODRICK: Powstanie i rozwój Towarzystwa Jezusowego. T. 1. Kr. 1969. — W. BARANOWSKI: Z badań nad ludową recepcją „Żywotów świętych”. *Lud* 54 (1970) s. 87-114. — H. BARYCZ: Z dziejów jednej książki. [„Żywoty świętych”]. W: Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Wwa 1971. — I. CHRZANOWSKI: Kult S. w Polsce. W: Optymizm i pesymizm. Wwa 1971 (prwdr. 1912). — H. DZIECHCIŃSKA: „Żywoty świętych” na tle biografistyki renesansowej. W: Biografistyka staropolska w l. 1476-1627. Wr. 1971. — M. KOROLKO: O prozie „Kazań sejmowych” P.S. Wwa 1971. — J. TAZBIR, *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hagiografia pol. Słownik bio-bibliogr.* T. 2 Aneks. Pozn. 1972 s. 700-711. — W. SZETELNICKI: Kaznodziejstwo polskie XVI i XVII w. w obronie ludu. *Nasza Przyszłość* 37 (1972) s. 49-97. — J. WĘGIER: Polemika księdza P.S. z Danielem Cramerem ze Szczecina. *Przegl. Zach.-Pom.* 16 (1972) nr 2. — L. SZCZEBICKA-SŁĘK. *Pam. Lit.* 1973 z. 3 [rec. ed. „Kazań sejmowych”]. — M. KOROLKO: Klejnot swobodnego sumienia. Wwa 1974. — U. BORKOWSKA: Hagiografia polska. *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1. Lubl. 1975. — M. BRZOZOWSKI: Teoria kaznodziejstwa. Wiek XVI-XVIII. *Tamże*. — I. PETRAUSKIENE: Vilniaus Akademos Spauštuvė 1575-1773. Wil. 1976. — J. STARNAWSKI: List P.S. do Jana Zbigniewa Ossolińskiego. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 21 (1976). — E. STRYJNIAK: Wskaźniki nawiązania w „Kazaniach sejmowych” P.S. *Problemy pol. składni*. Kr. 1976. — Vilniaus Universiteto istorija, 1579-1803. Wil. 1976. — J. ZWIĄZEK: Katolickie poglądy polityczno-społeczne w Polsce na przełomie XVI i XVII w. w świetle kazań. *Studia kościelnobistoryczne*. T. 2. Lubl. 1977. — W. CZAPLIŃSKI. *Pam. Lit.* 1979 z. 1 [dot. J. Tazbira: P. Skarga. Wwa 1978]. — L. STOLFI: Il Rinascimento in Polonia. Bologna 1979. — S. ŁEMPICKI: „Wielki tolerant”, jezuci i S. W: Mecenas

- wielkiego kanclerza. *Studia o J. Zamoyskim*. Wwa 1980. — J. TAZBIR: P.S. *Życiorysy hist., lit., i legendarne*. S. 1. Wwa 1980. — J. DOMAŃSKI, J. TAZBIR: Kazanie P.S. po bitwie pod Bieczyną. [Niedruk.]. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 26 (1981) s. 135–146 [tu łac. konspekt kazania wygl. w jęz. pol. w 1588]. — J. TAZBIR: Baroniusz a Skarga. *Tamże*. — L. GRZEBIEN: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — S. HERMAN: Wojna i żołnierz w „Żywotach świętych” P.S. W: Wojna i żołnierz w okresie kontrreformacji. Zielona Góra 1983. — K. DRZYMAŁA: Ks. P. Skarga SJ. 1536–1612. Kr. 1984. — B. MAJEWSKA: Irański rodowód przypowieści o królu jednorocznym. *Przegl. Oświatowy* 1984 nr 1/4. — L. PIECHNIK: Początki Akademii Wileńskiej. 1570–1599. Rzym 1984. — S. ROSPOND: Kościół w dziejach języka polskiego. Wr. 1985. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — F. PALUSZKIEWICZ: O ks. P.S. z okazji 450-lecia urodzin. *Przegl. Powsz.* 1986 nr 11. — J. TYRAWA: P.S. – świadomość posłannictwa Polski. *Pol. teologia narodu*. Lubl. 1986. — J. VLAŠEK: „Kazania sejmowe” P.S. a jejich sylabicka struktura. *Studia slavica mediaevalia et humanistica*. Napoli 1986 s. 731–740. — J. KUCZYŃSKA: F. Birkowski o P.S. *Spr. Łódz. Tow. Nauk.* 41 (1987) nr 7. — D. MAZANOWA: Wizerunek S. w „Złotej wolności” Z. Kosak-Szczuckiej. *Tamże* nr 8. — W. KACZOROWSKI: P.S. o wiktoryi byczyńskiej. *Kwart. Opol.* 1988 nr 1/2. — K. PLACHCIŃSKA: Działalność P.S. na ziemi przemyskiej i na terenach sąsiednich. *Rocz. Przemyski* 26 (1988) s. 5–9. — W. STEC: Literacki kształt polskich polemik antyjezyckich z l. 1578–1625. Białystok 1988. — J. WIDACKI: Badania szczytków księdza P.S. W: Detektywi na tropach zagadek historii. Kat. 1988. — R. KOŚCIELNY: Różnowiercy w kazaniach P.S. *Zesz. Nauk. Univ. Szczecińskiego* nr 41. *Studia Hist.* nr 2 (1989) s. 21–41. — H. DZIECHCIŃSKA: Les composants medievales et renaissances dans l'hagiographie en Pologne: l'exemple P.S. *Ricerche Slavistiche* 37 (1990). — H. FROS: „Żywoty świętych” S. w ogniu krytyki. *Fermentum massae mundi*. Wwa 1990. — TENŻE: Źródła „Żywotów świętych” P.S. *Pam. Lit.* 1991 z. 3. — D.C. i J. MALESZYŃSCY: Nienawiść i literatura, czyli nieznosna lekkość słów. *Dwój mający w sobie osoby i mózgi rozmaite*. Pozn. 1991. — W. SOLECKI: P.S. „Kazania sejmowe”. Wwa 1991. — J. STARNAWSKI: P.S. w legendzie wieków. (prwdr. 1969). W: Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki. Łódź 1991. — TENŻE: Znaczenie narodowe, artystyczne i aktualność P.S. (prwdr. 1987). *Tamże*. — S. DUBISZ: Język i polityka. *Studia z historii stylu retorycznego*. Wwa 1992. — A. GALOS: Obchody ku czci ks. S. w 1912 r. *Śl. Kwart. Hist.* 1992 nr 1/2. — L. JANKOWSKA: Recepcja twórczości ks. P.S. SJ na Rusi – w spuściznie św. Dymitra z Rostowa i innych. *Jezuici a kultura pol.* Kr. 1993. — R. LUŻNY: Ks. P.S. SJ widzenie Kościoła wschodniego. *Tamże*. — TENŻE: Autorzy staropolscy o Wschodzie bizantyjsko-słowiańskim. *Rocz. Hum.* 41 (1993) nr 7. — S. OBIREK: Koncepcja państwa w kazaniach P.S. SJ. *Jezuici...*, jw. — S. RADON: Z dziejów polemiki antyariańskiej w Polsce w XVI–XVII w. Kr. 1993. — A. SITKOWA: Wstęp do badań nad literacką ramą wydawniczą w edycjach dzieł P.S. *Prace Nauk. UŚI* nr 1339 (1993) *Studia Bibliologiczne* t. 6 s. 52–63. — TAZ: „Tytułu pokornego zażywał”. Sposoby określenia autorstwa w starodrukowanych edycjach dzieł P.S. *Tamże* nr 1389 (1993) *Studia Bibliologiczne* t. 7 s. 42–52. — J. BRYN-KUS: Legenda ks. P.S. w edukacji i literaturze popularnej XIX w. *Nasza Przeszłość* 82 (1994) s. 187–189. — A. JOBERT: Od Lutra do Mohyly. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648. Wwa 1994 (prwdr. w jęz. franc. Paris 1974). — A. KRZEMIŃSKA: Początki utopii w literaturze staropolskiej. Tor. 1994. — S. OBIREK: Wizja Kościoła i państwa w kazaniach P.S. Kr. 1994. — TENŻE: Teologiczne podstawy pojęcia jedności w dziele ks. P.S. „O jedności Kościoła Bożego”. *Unia brzeska. Genez, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*. Lubl. 1994. — K. PANUS: S. w malarskiej wizji Matejki. *Homo Dei* 1994 nr 2. — A. SITKOWA: Adresaci listów dedykacyjnych P.S. Rekonesans. *Prace Nauk. UŚI* nr 1464 (1994) *Studia Bibliologiczne* t. 8. — TAZ: Wydawnicze losy „Kazania na pogrzebie P.S.” F. Birkowskiego w XVII i XVIII w. *Barokowe przypomnienia i inne szkice hist.-lit.* Kat. 1994. — K. STASIEWICZ: P.S. w Wilnie. *Warmińskie Wiad. Diecezjalne* 49 (1994) nr 14. — J. ŚLASKI: Cesare Baronio w przekładach polskich. *Nurt religijny w lit. pol. średniowiecza i renesansu*. Lubl. 1994. — A. GOLIK-PRUS, A. SITKOWA: Literacka rama wydawnicza w łacińskim przekładzie „Kazania na niedziele i święta” P.S. *Od baroku ku pozytywizmowi*. Kat. 1995. — E. SGAMBATTI: „Lud” – „Naród” – „Ojczyzna” w słownictwie polskich pisarzy politycznych XVI w. *Od „Lamentu świętokrzyskiego” do „Adona”*. Wwa 1995. — A. SITKOWA: Literacka obudowa „Kazań przygodnych” P.S. z 1738 r. *Prace Nauk. UŚI* nr 1525 (1995) *Studia Bibliologiczne* t. 9 s. 78–89. — J. STARNAWSKI: Dwaj najwięksi patronowie polscy, święty Wojciech i święty Stanisław, w oczach Wujka i S. *Religijność lit. pol. baroku*. Lubl. 1995; też w: *Wiek średni i wiek renesansowy*. Łódź 1996. — P. WILCZEK: Autorytet Pisma Świętego w polemikach ks. P.S. SJ z H. Moskorzewskim, pisarzem ariańskim. *Jezuicka ars educandi*. Kr. 1995; przedr. *Jesuitica*. Kat. 1997. — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995*. Kr. 1996. — K. KOSSAKOWSKA-JAROSZ: Literatura hagiograficzna w obiegu masowym, czyli „Żywoty świętych” na Śląsku. *Dukiet czasów*. Opole 1996. — S. OBIREK: Jezuici na dworach Batorego i Wazów 1580–1668. Kr. 1996. — TENŻE: Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w l. 1564–1668. Kr. 1996. — J. SAMEK: Pamiątki i zabytki związane z księdzem P.S. *Folia Historica Cracoviensia* 3 (1996) s. 317–329. — G. LABUDA: Święci Wojciech i Stanisław, patroni Królestwa Polskiego w „Żywotach świętych” P.S. *Życie i Myśl* 1997 nr 2. — D. ROTT: Książd Jan Alojzy Ficek – XIX-wieczny edytor „Żywotów świętych” P.S. *Jesuitica*. Kat. 1997. — A. SITKOWA: Spór o adresata w listach dedykacyjnych P.S. i H. Moskorzewskiego. *Tamże*. — J. TAZBIR: Szermierz kontrreformacji – P.S. *Pisarze staropolski. Sylwetki*. T. 2. Wwa 1997. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 38 (1997–1998). — H. RUTKOWSKI: Szlachectwo P.S. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 42 (1998) s. 133–138. — B. WALCZAK: Językowe konsekwencje Unii brzeskiej. *Czterechsetlecie Unii brzeskiej. Zagadnienia języka religijnego*. Lubl. 1998. — A. SITKOWA: Od „Żołnierza chrześcijańskiego” do „Żołnierza chrześcijańskiego”. Przemiany tytułu dzieła P.S. w XVII i XVIII stuleciu. *Czasy potopu szwedzkiego w lit. pol.* Kat. 2000. — TAZ: P.S. jako „kronikarz” domu Zygmunta III Wazy. *Sarmackie theatrum*. I. Kat. 2001. — A. CECCHERELLI: Od Suriusza do S. (i dalej). Proponowane kierunki analizy porównawczej „Żywotów świętych”. *Świt i zmierzch baroku*. Lubl. 2002.

SKARGA UMIERAJĄCEGO

XV w.

Inne tyt.: Żale umierającego; Żale konającego.

Narzekańca człowieka w obliczu śmierci ze świadomością złe spędzonego życia, ujęte w formę 8-zgłoskowego wiersza inc.: „Ach, mój smętku, ma żalosci...”. Data powstania oraz oryginalność utworu nie jest pewna; ma on być przekładem czeskiej pieśni „O rozdělení duše z tělem”, powstałej wkrótce po 1422–24, lecz znanej z przekazów późniejszych niż polskie. Tekst otrzymał już w XV w. dwie redakcje, zwane dziś umownie płocką i wrocławską. Podstawowa płocka jest 22-zwrotkową pieśnią o układzie abecedariusza; spisał ją prawdopodobnie w 1463 Dawid z Mirzyńca na użytek kanonika Mikołaja z Mirzyńca, wówczas administratora diecezji płockiej. W redakcję wrocławską (z zakłóceniem porządku abecedariusza) włączono didaskalie łacińskie, tworząc z niej dialog, być może recytowany w moralizującym widowisku pogrzebowym; w źródle przydano do niej 9-wersową, również dialogową pieśń z motywem duszy na zielonej łące (inc.: Dusza z ciała wyleciała...). Redakcję tę zapisał w 1461–1470 duchowny z kręgu kapituły wrocławskiej, rodem z pogranicza Śląska i Moraw. Właścicielem manuskryptu był przypuszczalnie penitencjarz katedralny Jan Rodzina (zm. 1499). Żywotność „S.u.” trwała kilka stuleci. Na przełomie XVI/XVII w., zapewne w środowisku bernardynów lwowskich zapisano abecedariusz o 23 zwrotkach z nagłówkiem „Pieśń o śmierci i o niepewnym żywocie ludzkim”. W XVII stuleciu sporządzono dalszy zapis o nieznanym dziś proveniencji, a w pierwszej połowie XVIII dwa kolejne, w tym z nagłówkiem „Pieśń o pokucie świętej”.

WYDANIA

Tekst płocki: W. Nehring: Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin 1886; J. Rozwadowski: [...] Żale konającego. *Mater. i Prace Komisji Język. AU* t. 1 (1904); S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930 (z tekstem czes. „O rozdělení duše s tělem”); toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; tenże: Średniowieczna poezja polska świecka. Kr. 1923 BN I, 60; toż Wr. 1949, 1952; W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Wyd. 5 Wr. 1975 BN I, 104; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995; *Toć jest dziwne a nowe. Antologia lit. pol. średniowiecza*. Oprac. A. Jelicz. Wwa 1987; *Pol. poezja świecka XV w.* Oprac. M. Włodarski. Wr. 1997 BN I, 60; *Lit. staropol.* T. 1: *Poezja*. Kr. 2002.

Rkps Bibl. Seminaryjnej w Płocku nr 91 (wywieziony 1944 do Królewca; zaginął). Odpis W. Mąkowskiego w zbiorach S. Vrtela-Wierczyńskiego, Arch. Oddz. PAN w Pozn.

Tekst wrocławski: W. Nehring: Beiträge zum Studium altpolnischer Sprachdenkmäler. *Archiv für Slavische Philologie* 15 (1893) i nadd. Przedr. S. Rospond: Zabytki języka polskiego na Śląsku. Wr. 1948; J. Woronczak: Skarga umierającego. *Sobótka* 1948 i odb. rozszerz. (z fot.) Wr. 1949; toż przedr. w: *Studia o literaturze średniowiecza i renesansu*. Wr. 1993; *Dramaty staropolskie. Antologia*. Oprac. J. Lewański. T. 1. Wwa 1959; W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia..., jw.; *Toć jest dziwne a nowe...*, jw. *Pol. poezja świecka...*, jw. *Lit. staropol.*, jw. Rkps Bibl. Kapitulnej we Wr. nr 2.

Tekst lwowski ogł. W. Wydra: Z badań nad „S.u.” i „Dialogiem mistrza Polikarpa ze śmiercią”. *Studia Polon.* 7 (1979) [właśc. 1980] (z fot.) i naddb. Rkps Prowincji oo. Bernardynów w Kr. sygn. 20/R.

Tekst zaginiony: fragm. (13 wersów) ogł. W. Nehring: Beiträge..., jw.

Zapis z pocz. XVIII w., red. ks. Franciszka Walentego Ruthena, pod nagłówkiem Pieśń o pokucie świętej ogł. W. Wydra: Dwa XVIII-wieczne przekazy „S.u.”. *Studia Polon.* 14/15 (1986/1987).

Rkps Bibl. Kór. PAN nr 41.

Zapis (cyrylicą) z 1. poł. XVIII w., w formie pieśni opatrzonej nutami ogł. w transliteracji alfabetem łac. W. Wydra, jw.

Rkps Państw. Bibl. Publ. im. M.J. Saltykowa-Szczedrina w Petersburgu. sygn. Tit. 4172.

OPRACOWANIA

NK I (1963).

A. BRÜCKNER: Drobne zabytki języka polskiego XV w. *Rozpr. AU. Wydz. Filol.* t. 25 (1897) s. 244–255 i odb. Kr. 1896. — S. ROSPOND: Dzieje polszczyzny śląskiej. Kat. 1959. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — E. OSTROWSKA: Nieznane fakty dialektyczne w polszczyźnie średniowiecznej. *Jęz. Pol.* 1968 z. 5. — K. WYKA: Wędrując po tematach. T. 2. Kr. 1971. — J. LEWAŃSKI: Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce. Wwa 1981. — W. RĄCZKOWSKI: Polskie przedstawienia „Scala salutis” na tle tematyki śmierci w sztuce i literaturze średniowiecznej. *Studia Theologica Varsoviensia* 23 (1985) z. 1. — M. WŁODARSKI: W średniowiecznym kręgu śmierci. („Skarga umierającego”, „De morte prologus”). *Ruch Lit.* 27 (1986) z. 5. — T. MICHAŁOWSKA: „Dusza z ciała wyleciała”. Próba interpretacji. *Pam. Lit.* 80 (1989) z. 2; przedr. w: *Mediaevalia i inne*. Wwa 1998. — M. WŁODARSKI: Obraz i słowo. O powiązaniach w sztuce i literaturze XV–XVI wieku na przykładzie „ars moriendi”. Kr. 1991. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — K. TARGOSZ: Kozienie i kształty teatru do 1500 roku w perspektywie Krakowa. Kr. 1995. — A. DĄBRÓWKA: Teatr i sacrum w średniowieczu. Religia – cywilizacja – estetyka. Wr. 2001.

T.W. 77

SKARSZEWSKI Tadeusz Żuk 1858–1933

Urodzony w 1858 w Małopolsce, w rodzinie ziemiańskiej. Od dzieciństwa mieszkał w Krakowie; dziedziczny majątek w Limanowskim szybko stracił. Studiował prawo i filozofię kolejno na uniwersytetach we Lwowie, Strasburgu, Krakowie i Wiedniu. Brał udział w przedstawieniach kabaretu Zielony Balonik, w 1908 był współautorem trzeciej szopki. Zawodowo trudnił się dziennikarstwem, współpracował głównie z *Krajem* (od 1898), a później z *Ilustrowanym Kurierem Codziennym*, w którym w 1919 zamieszczał stałe „Korespondencje z Paryża”, a w 1921–22 felietony „Widzi-mi-się”. W 1918 pełnił funkcję naczelnika biura prasowego Komisji Likwidacyjnej w Krakowie. W 1919 wyjechał na paryską konferencję pokojową jako korespondent pism polskich i informator prasy zagranicznej. Był dyrektorem Polskiego Biura Informacyjnego w Nowym Jorku (1920–21). W 1927 przebywał w Londynie, tamże ożenił się z Angielką. Był autorem dwóch wydanych drukiem powieści własnych, oprócz tego podobno dokonał przekładu całego szeregu utworów z literatury angielskiej i amerykańskiej. Po powrocie do kraju zamieszkał w Krakowie. Zmarł tamże 22 stycznia 1933.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pustka. Opowieść na tle Kartaginy współczesnej. Pozn. 1918.
2. Rumak Światowida. Karykatura wczorajsza. Powieść. Kr. 1919.
3. Stanisław Wyspiański. 1867–1907. [Studium wstępne w:] Stanisław Wyspiański. Dzieła malarzkie. Wwa 1925.
Współautor: S. Przybyszewski.

Przekłady

4. Ch. Dickens: Noc wigilijna. Straszliwa historia o duchach i upiorach przez sławnego pisarza po angielsku spisana, a przez Wierzbicę po polsku powtórzona. Kr. 1908.
5. R. Hughes: Tajemnica bryły lodu. T. 1–2. Wwa 1928.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

T. WEISS: Legenda i prawda Zielonego Balonika. Wwa 1976. — S. LICHANŃSKI: Od realizmu do ekspresjonizmu. Powieści. T. Ż-S. *Prace Polon.* S. 36 (1980) s. 83–96.

SKIMBOROWICZ Hipolit 1815–1880

Urodzony w 1815 w Żytomierzu na Wołyniu; syn Teodora, doktora filozofii, znanego pedagoga, i Anny z Woytkowskich. Uczył się w szkole w Niemirówie i Międzybożu na Podolu, następnie w Liceum Krzemienieckim. W 1833 wyjechał do Wilna, gdzie od 1834 studiował w Akademii Medyko-Chirurgicznej — trzy lata na wydziale nauk fizycznych (nauka obejmowała także dyscypliny humanistyczne, jak literatura grecka i rzymska) oraz dwa lata na wydziale lekarskim. Przez krótki okres czasu był studentem Akademii Duchownej w Wilnie. W 1839 przerwano studia i wyjechał do Warszawy. Tu ożenił się z Anną Sokołowską, pisarką dla dzieci, i wszedł do grona tzw. Entuzjastów i Entuzjastek. Oboje prowadzili salon będący ważnym ogniwem życia ówczesnej Warszawy. Poczesne miejsce zajmowała w nim Narcyza Żmichowska, która sportretowała S. we „Wstępnym obrazku” do „Poganki” (1861) jako Teofila. Przez szereg lat S. był wydawcą i redaktorem czasopism, m.in. *Gazety Porannej* (1839–41), *Pisma dodatkowego do Gazety Porannej* (1839), *Piśmiennictwa Krajowego* (1840–41), *Przeglądu Warszawskiego* (wraz z Jakubem Budziłowiczem 1840–41), *Czasu* (1841), *Przeglądu Naukowego* (1842–48, początkowo z Edwardem Dembowskim, a od połowy 1843 samodzielnie). Był też współpracownikiem wydawanego przez Józefa Ungra *Kalendarza Warszawskiego* (1846–48). Bywał w salonie Pauliny i Augusta Wilkońskich i należał do Stowarzyszenia „Cechu Głupców”, w którym miał przydomek Rzeżko Głupi. Od początku pracy dziennikarskiej interesował się bibliografią — rejestrował wydawnictwa bieżące na łamach czasopism przez siebie redagowanych. W 1846–47 był więziony w Cytadeli jako podejrzany o kontakty ze spiskowcami przygotowującymi powstanie. Po zwolnieniu oddano go pod dozór policyjny. W 1848 był ponownie aresztowany wraz z żoną. Dwa lata spędził w warszawskiej Cytadeli, rok w twierdzy zamojskiej, potem rok w Kijowie, wreszcie został przymusowo osiedlony w Żytomierzu pod ścisłym dozorem policyjnym. W 1852 powrócił wraz z żoną do Warszawy i ponownie rozpoczął współpracę z wieloma czasopismami, m.in. z *Księgą Świata* (1853–58, w latach 1859–63 był jej redaktorem), *Gazetą Warszawską* (1856–59), *Gazetą Codzienną* (1857–61) przekształconą w *Gazetę Polską* (1866–78), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1865–78), *Kurierem Codziennym* (1866–78). W 1862 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W roku następnym objął stanowisko sekretarza Biblioteki w Szkole Głównej w Warszawie, w której był kustoszem w 1865–68 i zastępcą kierownika w 1868–71. Był jednym z założycieli To-

LT.

warzystwa Zachęty Sztuk Pięknych. W styczniu 1865 otrzymał stopień doktora filozofii na uniwersytecie w Jenie. Z jego inicjatywy powstało w 1869 Muzeum Starożytności przy Bibliotece Szkoły Głównej. W 1871 zajął się uporządkowaniem księgozbioru biblioteki Banku Polskiego (po likwidacji banku w 1899 część księgozbioru została przekazana Uniwersytetowi Warszawskiemu). Od 1873 był nauczycielem historii, języka polskiego i literatury w IV Gimnazjum warszawskim. Pod koniec życia został bibliotekarzem u Potockich w Wilanowie. Razem z Wojciechem Gersonem wydał „Wilanów. Album widoków i pamiątek...” (Wwa 1877). Zmarł 30 lipca 1880 w Wilanowie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Pozostawił dużą bibliotekę, a w niej bogaty zbiór czasopism polskich.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wspomnienie życia śp. Jędrzeja Śniadeckiego. Wwa 1840.

2. Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie, wystawiony przez Adama Jochera. Wwa 1841 odb. z *Przegl. Warsz.*

3. Małżeństwo dni piętnastu. [Powieść]. Wwa 1844.

4. Taryfa domów miasta Warszawy i przedmieścia Pragi, z wielu użytecznymi informacjami. Wwa 1844.

Przewodnik po Wwie.

5. Rzecz krótka o życiu i dziełach Szyllera, wydana w rocznicę stulecia urodzin jego, obchodzoną w Warszawie roku 1859. Wwa 1859.

Podp.: H.Sk...

6. Żywot i prace Jana Heweliusza Gdańszczanina, żyjącego pod panowaniem czterech królów polskich. Wwa 1860.

7. Żywot, skon i nauka Jakuba Józefa Franka. Ze współczesnych i dawnych źródeł oraz z 2 rękopismów. Wwa 1866.

8. Magdalena (Nina) z Żółtowskich Łuszczewska i jej salon. Wspomnienie pośmiertne. Wwa 1869.

Podp.: Dr H.Sk.

9. O Mikołaju Koperniku. Wwa 1873.

10. Gabriela i Entuzjastki. *Bluszcz* 1880 nr 10–32 (z przerwami).

Podp.: Sfinx.

Przekłady

11. E. Sue: Zemsta Hiszpanki, romans z czasów Richelieu. T. 1–4. Wwa 1847.

12. F.R. Chateaubriand: Atala. Wwa 1853.

13. C. Schmid: Powieści. Wwa 1854.

Prace edytorskie

14. W. Hugo: Wybór poezji pomniejszych. Przekł. B. Kicińskiego. Wwa 1840.

15. G.G. Byron: Niektóre poemata. Z oryginału przełożył A. Zawadzki. Wwa 1846.

16. Wybór rozrywek dla różnego wieku płci obojej, ze wzorowych pisarzy polskich dawnych i terazniejszych zebrany. Cz. 1–2. Wwa 1853. Wyd. 2 pt. Literatura dla młodzieży płci obojej, ze wzorowych pisarzy polskich zebrana. Cz. 1–2. Wwa 1862.

17. A. Krzyżanowski: Dawna Polska ze stanowiska jej udziału w dziejach postępującej ludzkości. Cz. 1–2. Wwa 1857.

Rkpsy prac, koresp. oraz różne materiały w zbiorach Arch. Głównego Akt Dawnych w Wwie (Arch. Publ. Potockich i Teki Skimborowicza).

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

J. RUDNICKA: Listy Edwarda Dembowskiego do współredaktora (1841–1843). *Pam. Lit.* 1955 z. 2 [tu ogł. 34 listy]. — TAŻ: Listy Henryka Kamieńskiego do H.S. (1842–1845). *Studia i mater. z dziejów nauki pol.* (1955) i nadd. — S. WALCZAK: Z teki korespondencji H.S. *Ze skarbca kultury* 1956 z. 1. — A. ZAJĄCZKOWSKI: „Przegląd Tygodniowy”. Przyczynek do dziejów pisma. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1956). — M. ROMANKÓWNA: Sprawa Entuzjastek. *Pam. Lit.* 1957 z. 2. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz. 2. Wr. 1959. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Oprac. Z. Lewinówna. Wwa 1959 (prwdr. 1871). — E. SKRODZKI (Wielisław): Wieczory piątkowe i inne gawędy. Oprac. M. Opalek. Wwa 1962. — W. BENEDYKTOWICZ: H.S., dziennikarz – bibliograf – bibliotekarz. *Rocz. UW*. T. 5 (1964). — W. SZYMANOWSKI, A. NIEWIAROWSKI: Wspomnienia o Cyganerii Warszawskiej. Oprac. J.W. Gomulicki. Wwa 1964. — H. KOZERSKA: Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832–1871. Wwa 1967. — B. GOLKA: Kształtowanie się wiedzy o prasie w Polsce XIX w. Wwa 1969. — J. ROGALA: *Słownik pracowników książki pol.* (1972). — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1851–1890. Wwa 1982. — R. SKRĘT: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988). — *Pol. słownik biogr.* 38 (1997/98).

H.G.

SKRZETUSKI Kajetan Józef 1743–1806

Imię chrzestne: Józef.

Urodzony 31 marca 1743 w woj. ruskim. Kształcił się w szkołach pijarskich. W 1759 (8 lipca) wstąpił do zgromadzenia pijarów, przyjmując imię Kajetana od św. Eustachego. Po odbyciu nowicjatu w Podolińcu (1759–61) i złożeniu ślubów zakonnych studiował retorykę w seminarium zakonnym w Rzeszowie (1761/62) i filozofię w Międzyrzeczu Ko-

reckim (1762–64). Następnie uczył w infimie w Złoczowie (1764/65) i w poetyce w Warszawie (1765/66). W 1766–68 studiował w Warszawie teologię i uzyskał święcenia kapłańskie, po czym (do 1776) uczył historii w Collegium Nobilium. W 1769 debiutował w druku przekładem adresowanej do młodzieży rozprawki moralnej; w 1772–74 ogłaszał wiersze okolicznościowe i przekłady w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych*. W 1777–79 kształcił się za granicą, m.in. w Paryżu. Następnie wrócił do pracy nauczycielskiej w Collegium Nobilium i na zlecenie Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych podjął pracę nad podręcznikiem historii starożytnego Wschodu. Od 1781/82 był profesorem nauk historycznych i prawnych w Szkole Rycerskiej, gdzie w 1784 pełnił też obowiązki bibliotekarza. W 1785 otrzymał probostwo w Książu Wielkim koło Miechowa. W 1788–89 sprawował urząd konsultora prowincji pijarskiej, a w 1790–92 — asystenta. W 1793–94 uczył ponownie (historii i „humaniorów”) w Szkole Rycerskiej, a po jej rozwiązaniu wrócił do pracy nauczycielskiej w Collegium Nobilium. W 1797 osiadł na probostwie w Książu Wielkim, gdzie zmarł 30 kwietnia 1806.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Historia polityczna królestwa francuskiego ... dla użytku szlacheckiej młodzieży zebrana. Cz. 1–2. Wwa 1773.

2. Historia polityczna dla szlacheckiej młodzieży... Cz. 1–2. Wwa 1773–1775. Wyd. 2 cz. 1 Wwa 1777. W cz. 2 przekład z J.J. Rousseau: Projekt nieprzerwanego w Europie pokoju.

3. Mokotów, ofiarowany JO. Księżnie Lubomirskiej, marszałkowej w.k. w dzień imienin jej. [Wwa 1774] (prwdr. w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych*). Przedr. w antologiach: *Poezja pol. Oświecenia*. Wwa 1954; wyd. 2 Wwa 1956; *„Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770–1777)*. Wybór. Wr. 1968 BN1, 195.

4. Historia powszechna dla szkół narodowych na klasę III, pierwszy raz wydana. Wwa 1781. Wyd. nast.: Wil. 1783; Kr. 1784; Wil. 1804; wyd. 10 Wwa 1819.

5. Przypisy do Historii powszechnej dla szkół narodowych na klasę III, pierwszy raz wydane. Wwa 1782. Wyd. 2 Wil. 1783.

6. Kazanie na niedzielę pierwszą po Trzech Królach o powolności potrzebnej w młodym wieku do nabycia rozumu i cnoty... Wwa 1783.

7. Wiersz z okazji weselnych obrządków ... Izabeli Lasocki... i ... Michała Ogińskiego ... 17 maja 1789 w Brzezinach odprawionych. B.m. 1789.

8. Widok polityczny w teraźniejszych okolicznościach Polski. Wwa 1791.

9. Prawidła początkowe nauki obyczajów do pojęcia uczącej się młodzieży przystosowane... Wwa 1793. Wyd. 2 Wwa 1805.

Przekłady

10. Rada prawdziwie przyjacielska o skutecznym człowieka uszczęśliwieniu, ku pożytkowi młodzieży dana przez jednego z XX. Scholarum Piarum Prowincji Polskiej. Wwa 1769 (przekł. z franc.). Wyd. nast. [Wwa] 1812 (podp.: Jeden z XX. S. Piarum).

11. P.A. Metastasio: *Dramma tragiczne Łaska-wość Tytusa, z włoskiego języka...* Wwa 1779.

12. Voltaire: *Brutus. Tragedia w 5 a. ... na wiersz ojczysty przełożona...* Wwa 1780.

13. [F.T.M. d'Arnaud de Baculard]: *Zabawa tkliwego serca, czyli doświadczenie czułości. Z francuskiego przełożyl...* Wwa 1782.

14. S.F. de Genlis: *Wieczory zamkowe, albo ciąg nauki obyczajów do pojęcia młodzieży przystosowany. Z francuskiego dzieła...* Cz. 1–3. Wwa 1786. Wyd. nast.: Wwa 1789–1791; wyd. 5 Wwa 1813.

15. E. de Beauharnais: *Heroizm tkliwości, do zabawy pożytecznej służące dzieło...* Cz. 1–4. Wwa 1792.

Listy w rkpsach AGAD i Bibl. Nar. oraz w: K.W. Wójcicki: *Archiwum domowe*. Wwa 1856 s. 94.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

Sz. BIELSKI: *Vita et scripta...* Wwa 1812. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. pouz. Orgel*. 23 (1866). — H. ŁOPACIŃSKI: *Enc. kościelna Nowodworskiego* 25 (1902). — W. SMOLEŃSKI: *Publicyści anonimowi z końca XVIII w.* Wwa 1912 (odb. z *Przegl. Hist.*). — K. CHODYŃSKI: *Poglądy na zadania historii w epoce Stanisława Augusta*. Kr. 1915. — S. TYNC: *Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. Kr. 1922. — I. TUROWSKA-BAROWA: *„Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”*. Kr. 1933. — A. JOBERT: *La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773–1794)*. Paris 1941; przekład pol. oprac. M. Chmóćna. Wr. 1979. — J. KOLASA: *Prawo narodów w szkołach polskich wieku Oświecenia*. Wwa 1954. — E. RZĄD-KOWSKA: *Encyklopedia i Diderot w polskim Oświeceniu*. Wr. 1955. — E. ALEKSANDROWSKA: *„Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Monografia bibliogr.* Wr. 1959, [wyd. 2 zmien. i popr.] Wwa 1999 [właśc. 2000]. — S. HUBERT: *Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia*. Wr. 1960. — K. MROZOWSKA: *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego*. Wr. 1961. — W. KONOPCZYŃSKI: *Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego)*. Wwa 1966. — K. OPALEK: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A.F. GRABSKI: *Myśl historyczna polskiego Oświecenia*. Wwa 1976. — I. STASIEWICZ-JASIUKOWA: *Ignacego Potockiego „planta względem elementarnej historii”*. *Nowożytna myśl nauk. w szkołach i księg-*

zbiorach pol. Oświecenia. Wr. 1976. — Z. SINKO: Powieść zachodnioeuropejska w kulturze literackiej polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — I. STASIEWICZ-JASIUKOWA: Człowiek i obywatel w piśmiennictwie naukowym i podręcznikach polskiego Oświecenia. Wr. 1979. — M. KINOWSKA: Udział nauczycieli Collegium Nobilium w życiu umysłowym polskiego Oświecenia (1740–1795). *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A. z. 15* 1980. — T. SŁOWIKOWSKI: Pijarskie podręczniki do nauczania historii w Polsce w w. XVIII. *Nasza Przyszłość* 54 (1980). — J. BUŁA: Pijarzy w dawnej Polsce. Kr. 1982. — J. WOJAKOWSKI: Biblioteka Królewskiego Korpusu Kadetów w Warszawie. Wwa 1989. — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ: Publicystyka stanisławowska o modelu rządu monarchii francuskiej. Wwa 1990. — *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XVIII w.* Wwa 1993. — T. KOSTKIEWICZOWA: Jedność i zróżnicowanie Europy w opiniach pisarzy polskiego Oświecenia. *UG. Filol. Pol. Prace Hist.-Lit.* 17 (1995). — M. BIENIEK: Aspekty dydaktyczne książek elementarnych z zakresu historii J.K. i Wawrzyńca Skrzetuskich w świetle zaleceń Komisji Edukacji Narodowej. *Zesz. Nauk. WSP Olsztyn. Prace Hist.-Lit.* 1997 z.1. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 38 (1998). — M. PĘDRACKI: Wschód starożytny w podręcznikach K.J.S. do nauki historii dla klasy III. *Kwart. Historii Nauki i Techniki* 1998 nr 3/4. — M. SKRZYPEK: Abbé de Saint Pierre, Rousseau, S. et leurs projets de paix perpétuelle. *Rousseau et sa postérité. Mélanges offerts à E. Rządowska.* Wwa 1998.

SKRZETUSKI Wincenty Bartłomiej 1745–1791

Imię chrzestne: Bartłomiej.

Urodzony 5 czerwca 1745 w Skrzetuszu w Krakowskiem; syn Stanisława. Kształcił się w Szkołach Nowodworskich (immatrykułowany w Akademii Krakowskiej 25 maja 1756). W 1760 (18 lutego) wstąpił do pijarów, przyjmując imię Wincentego. W 1760–62 przebywał w nowicjacie w Podolińcu, w 1762/63 studiował retorykę w seminarium zakonnym w Rzeszowie, w 1763–65 filozofię w Międzyrzeczu Koreckim, w 1768–70 filozofię w Krakowie, gdzie też uzyskał święcenia kapłańskie. Od jesieni 1765 do jesieni 1768 uczył kolejno w infimie w Warszawie, gramatyce w Radomiu i Rzeszowie, a w 1770–72 tamże w retoryce. W 1770 debiutował w druku. Od 1771 pełnił funkcję prokuratora fabryk domowych pijarskich. Od 1772/73 przebywał w Warszawie i pisał kronikę warszawskiego domu zakonnego („annus 1772 in 1773” i „annus 1773 in 1774”), ale nie cieszył się najlepszą opinią u władz pijarskich („praeter eruditionem nihil habet religiosi”). W 1773 został odznaczony medalem „Merentibus” za „Mowy o główniejszych materiach politycznych”, w tym czasie pracował w Archiwum Koronnym nad porządkowaniem akt

dyplomatycznych i edycją traktatów międzynarodowych. Od czerwca 1774 przebywał na koszt Andrzeja Mokronowskiego w Paryżu, nawiązał kontakty z uczonymi (m.in. z François Quesneym), doksztalał się i opiekował synowcem swego protektora — Stanisławem Mokronowskim, w którego towarzystwie w październiku 1776 wrócił do kraju. Po powrocie zabiegał bezskutecznie o sekularyzację i probostwo, pracował jako guwerner w domu Stadnickich i uczył w warszawskim Collegium Nobilium, gdzie w 1782–84 pełnił także obowiązki prefekta. W tym czasie z polecenia Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych pracował nad podręcznikiem szkolnym do historii Grecji. W 1785–87 przebywał przy Stanisławie Augustie Poniatowskim jako jego doradca, otrzymał wówczas z rąk króla koadiuturię w Grodnie, a następnie probostwo Szawdy w żmudzkich dobrach skarbowych Wielkiego Księstwa Litewskiego. W czasie Sejmu Czteroletniego pisał dla posłów mowy sejmowe. Zmarł 2 grudnia 1791 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dzieje królestwa szwedzkiego od panowania Waldemara, to jest od r. 1250, aż do niniejszego roku według lat porządku opisane. Wwa 1772. Wyd. 2 Wwa 1792 (pt. Historia...).

2. Mowy o główniejszych materiach politycznych. T. 1. Wwa 1773.

Przygotowany do druku t. 2 nie ukazał się, a jego rkps zaginął.

3. Podziękowanie Najjaśniejszemu Panu za dany medal portretem JKMcI ozdobiony. [Wwa 1773] (toż *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1773 t. 8).

4. Mowa przy dorocznym otwarciu szkół wojewódzkich u XX. Pijarów w Warszawie, miana ... 25 września r. 1780. [Wwa] 1780.

5. Prawo polityczne narodu polskiego. T. 1–2. Wwa 1782–1784. Wyd. 2 Wwa 1787.

Przeróbka niem. 1802.

6. Historia powszechna dla szkół narodowych na klasę IV, dzieje rzymskie zawierająca. Kr. 1786 (anonim.). Wyd. nast.: Wil. 1797; wyd. 6 Krzemieniec 1819.

Przypisywana S. rozprawa w zbiorze *Hist. polit. państw starożytnych od pewnego towarzystwa napisana* (t. 1, Wwa 1772), podp. krypt. W.S., wyszła najprawdopodobniej spod pióra szambelana królewskiego Walentego Sobolewskiego (zob. E. Aleksandrowska. *Pol. słownik biogr.*).

Przekłady

7. A.M. Ramsay: Podróże Cyrusa, historia obyczajna z rozmową o bajkach pogańskich i o ich

teologii, przez ... po francusku opisane, a dla pożytku na polski język przetłumaczone. T. 1–2. Wwa 1770 (2 wyd., tłum. niepodp.). Wyd. 2 Wwa 1803.

8. G.B. de Mably: O prawodawstwie, czyli o pierwszych zasadach praw z francuskiego języka wykład. Wwa 1783.

Tłum. niepodp.

Prace edytorskie

9. Traktaty między mocarstwami europejskimi od roku 1648 zaszle do roku 1763, podług lat porządku z przyłączoną potrzebnej historii wiadomością opisaną. T. 3. Wwa 1774 (bez wymienienia wydawcy).

T. 1–2 wyd. F. Obermeier, t. 4–6 F. Siarczyński.

Listy S. do A. Mokronowskiego ogł. B. Carzyńska. *Przegl. Hum.* 1969 nr 3, do M. Poczobuta z 1785 i 1788 zachowane w odpisach L. Chmaja w Arch. PAN w Warszawie.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

Sz. BIELSKI: Vita et scripta... Wwa 1812. — F. BENTKOWSKI: Żywot i prace uczone ks. W.S.S.P. *Posiedzenie publiczne Królewskiego Warsz. Uniw. na uczczenie pamiętki uczonych mężów odbyte d. 14 lipca 1827.* Wwa 1827. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 2. Wwa 1856; wyd. 2 fotoofs. Wwa 1978. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel.* 23 (1866). — H. ŁOPACIŃSKI. *Enc. kościelna Nowodworskiego* 25 (1902). — S. TYNC: Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej. Kr. 1922. — A. JOBERT: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773–1794). Paris 1941; przekł. pol. oprac. M. Chamcówna. Wr. 1979. — B. SUCHODOLSKI: Nauka polska w okresie Oświecenia. Wwa 1953. — J. KOLASA: Prawo narodów w szkołach polskich wieku Oświecenia. Wwa 1954. — E. RZADKOWSKA: Encyklopedia i Diderot w polskim Oświeceniu. Wr. 1955. — S. HUBERT: Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia. Wr. 1960. — T. SŁOWIKOWSKI: Poglądy na nauczanie historii w Polsce w XVIII w. Kr. 1960. — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — A. WOJTKOWSKI: Zagadnienie przyczyn wielkości i upadku państw i narodów w podręcznikach pijarskich XVIII w. *Kultura i lit. w dawnej Polsce.* Wwa 1968. — K. OPALEK. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — I. STASIEWICZ-JASIUKOWA: Ignacego Potockiego „planta względem elementarnej historii”. *Nowożytna myśl nauk. w szkołach i księgozbiorach pol. Oświecenia.* Wr. 1976. — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1980. — *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XVIII w.* Wwa 1993. — M. BIENIEK: Aspekty dydaktyczne ksiąg elementarnych z zakresu historii J.K. i W. Skrzetuskich w świetle zaleceń Komisji Edukacji Narodowej. *Zesz. Nauk. WSP Olsztyn. Prace Hist.-Lit.* 1997 z. 1. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 38 (1998).

SŁONKOWICZ Marcin zm. 1658

Inne formy nazwiska: Słomkiewicz; Słonkowiec.

Urodzony w Słonkowie w diecezji gnieźnieńskiej; syn Wojciecha, piwowara. Od jesieni 1626 studiował w Akademii Krakowskiej, w 1633 uzyskał bakałareat sztuk wyzwolonych i filozofii, w 1638 tytuł magistra i rozpoczął wykłady na wydziale filozoficznym. W 1640–43 był nauczycielem kolonii akademickiej we Lwowie. Jako senior bursy ubogich wszedł w 1645 do Kolegium Mniejszego, w 1648 został przyjęty do Kolegium Większego i objął katedrę filozofii. Wykładał prawo i język hebrajski. Dwukrotnie (1649/50 i 1657/58) pełnił funkcję dziekana wydziału filozoficznego. Należał do gorliwych obrońców przywilejów akademickich i na tym tle wdał się w spór z biskupem Piotrem Gembickim, za co został na pewien czas ekskomunikowany. Wiosną 1652 wyjechał do Padwy na studia medyczne; 4 lipca 1653 uwieńczył je tytułem doktora. W 1654 powrócił do Krakowa. Być może miał święcenia kapłańskie, gdyż tego roku otrzymał kanonię w kolegiacie św. Floriana. W 1655 w czasie obrony Krakowa przed Szwedami wraz ze studentami ratował zbiory biblioteczne przed pożarem (część zasobu był zmuszony oddać najeźdźcom). Dokonał pierwszego na język polski przekładu pism Persjusza, był również autorem gramatyki hebrajskiej. Zginął tragicznie podczas pożaru swego krakowskiego mieszkania w nocy z 7 na 8 maja 1658. Spłonął wówczas jego bogaty księgozbiór oraz wiele książek wypożyczonych w bibliotece Jana Brożka i Bursy Filozofów, a także przygotowane do druku tłumaczenie satyr Juwenalisa. Pogrzeb odbył się 11 maja w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Synopsis grammaticae Hebraicae. Kr. 1651 druk. A. Kupisz.

Przekłady

2. [Persius Aulus] A. Persius, dowcipny wierszopis rzymski. Kr. 1651 druk. K. Schedel. Wyd. nast.: J.E. Minasowicz. Wwa 1771; Wwa 1796.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

S. SKIMINA: Persjusz w Polsce. Tor. 1952. — H.E. WYCZAŃSKI: Biskup Piotr Gembicki. Kr. 1957. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — W. BACZKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 39 (1999).

E.A.

I.T.

SŁOŃSKI Edward 1872–1926

Urodzony 23 października 1872 we wsi Zapasizki (pow. drysyński), w rodzinie ziemiańskiej; syn Edwarda Augusta, administratora dóbr Łopacińskich, i Moniki z Grzymałowskich. Uczył się początkowo w Kazaniu (gdzie podobno publikował pierwsze wiersze w języku rosyjskim), następnie w Wilnie. Tam uczęszczał do gimnazjum (matury nie uzyskał), a później wstąpił do szkoły dentystrycznej w Warszawie. Z tego czasu datują się jego związki z ruchem socjalistycznym. W 1894 za udział w manifestacji studenckiej ku czci Kilińskiego, zorganizowanej przy udziale Polskiej Partii Socjalistycznej, został uwięziony i zesłany na dwa lata do guberni tambowskiej. Po powrocie do kraju rozpoczął działalność literacką. Od 1896 ogłaszał swe wiersze w *Kraju* (w którym debiutował), w *Tygodniku Ilustrowanym* (z którym współpracował do końca życia), *Kurierze Niedzielnym* (do 1898). Umieszczał również przez wiele lat, z niewielkimi przerwami, swe utwory na łamach m.in. *Nowej Reformy* (1897–1926), *Prawdy* (1898–1915) i *Kuriera Warszawskiego* (1900–26). Na przełomie 1897/98 ożenił się z Tomirą Witkowską. W 1899 po ponownym uwięzieniu i wydaleniu z granic Królestwa Polskiego zamieszkał w Dyneburgu, a potem w Wilnie. Po powrocie do Warszawy rozpoczął pracę jako lekarz dentysta. W dalszym ciągu brał udział w konspiracyjnych akcjach politycznych w szeregach PPS i uczestniczył w wydarzeniach roku 1905, wskutek czego został wydalony z Warszawy; osiadł w Wilnie. Za powieść „Przebudzenie” był w 1907 więziony jako „przestępca polityczny”. Twórczość jego z tego okresu, oparta na własnych doświadczeniach z pracy konspiracyjnej, stanowiła apoteozę działalności rewolucyjnej, którą traktował jako swoistą kontynuację „czynu romantycznego”. Lata I wojny światowej wpłynęły zasadniczo na życie i twórczość S., utworami pochodzącymi z tego czasu zdobył największą popularność jako twórca pieśni legionowej. (Wbrew utrzymującej się tradycji rodzinnej — w Legionach nie służył). W swych poematach wyraził najtrafniej zarówno uczucia, jak i wątpliwości nurtujące wówczas naród polski. Wiersz „Ta, co nie zginęła” (ogł. *Tyg. Ilustr.* 1914 nr 9) stał się tak popularny, że funkcjonował w świadomości społeczeństwa bez znajomości nazwiska autora. S. po wojnie porzucił zawód dentysty, zajął się wyłącznie pracą literacką, dziennikarską i wydawniczą. Niektóre utwory sygnował: Litwos lub E.S. Oprócz wcześniejszych powieści związanych z działalnością rewolucyjną wydał kilkanaście książek dla dzieci i młodzieży, w których propagował tradycje bojowe wojska polskiego. Okazjonalnie zajmował się działalnością

przekładową tłumacząc głównie literaturę rosyjską i niemiecką. Wiersze jego były licznie tłumaczone na języki obce, a wiele z nich znajdowało opracowanie muzyczne. Od 1915 był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie, w 1920–21 pełnił funkcję prezesa. W 1920–26 współpracował ściśle z *Kurierem Porannym*, a od jesieni 1924 był redaktorem działu literackiego w *Biesiadzie*. Ostatnie dwa lata ciężko chorował. Zmarł w osamotnieniu 24 lipca 1926 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dla mojej pani. Kilka pieśni. Wwa 1898.
 2. Z wiosennych dum. Pieśni. Wwa 1898.
 3. Poezje. Wwa 1899.
 4. [Poezje]. Wwa 1900.
- Wyd. bez tytułu.
5. Do Boga. Poemat. Wwa 1901.
 6. Poematy: I. Pieśń; II. Mary. Wwa 1901.
 7. Noc. W gasnącej zorzy. Tęsknota. W mroku. W szumiącym lesie. Sonety. Wwa 1902.
 8. Wiesio. [Poezje]. [Wwa] 1902.
 9. Okruchy. [Poezje]. Wil. 1904.
 10. Pieśń nad pieśniami. [Poezje]. Wwa 1904.
 11. Fragmenty. [Poezje]. Wwa 1905.
 12. Bezimierze. Opowiadania dzisiejsze. Wwa [1907]. Wyd. 2 Wwa 1913.
 13. Przebudzenie. Wwa 1907.
- Powieść skonfiskowana.
14. Jeszcze wciąż pełen wiosny... [Poezje]. Wwa 1909.
 15. Spod szronu. Wiersze. Wwa 1910.
 16. Partia. Romans rewolucyjny. Wwa 1911. Wyd. nast. Wwa 1926.
- Przekł. czes. 1921.
17. W więzieniu. [Opowiadania]. Wwa 1911. Wyd. 2 Wwa 1914.
- Tu m.in. opowiadanie Na stacji, które w 1910 zostało oznaczone na konkursie *Tyg. Ilustr.*
18. Wybór poezji. Wwa 1911.
 19. Niezżęty kłos. [Poezje]. Wwa 1913. Wyd. 2 Wwa 1914.
 20. Powrót. [Opowiadania]. Wwa 1914 [1913].
 21. Miłość. Nowele. Wwa 1914.
 22. Ta, co nie zginęła... [Poezje]. Wwa 1915.
- Przedr. w poz. 25.
- Współautor: Z. Dębicki.
23. Idzie żołnierz borem, lasem... 1914–1915. Wiersze i zapiski o Polsce, o wojnie i o żołnierzach. Wwa 1916.
 24. Już ją widzieli idącą... Wiersze o Polsce, o wojnie i o żołnierzach. Seria 2. Wwa 1917.
 25. Ta, co nie zginęła... Wybór wierszy o Polsce, o wojnie i o żołnierzach. Wwa 1917; wyd. 5 zmien. Wwa [1921].

26. Wiśniowy sad. Wybór wierszy o wiośnie, o miłości i o szczęściu. Wwa 1918.

27. Zatopione królestwo. Opowieść o prawdziwych nieprawdach. Wwa 1919 [1918].

Opowiadanie dla dzieci.

28. Śmierć we mnie rośnie... Wybór wierszy o radościach i smutkach. Wwa 1919.

29. Na progu Polski. Wwa 1921.

Opowiadanie dla dzieci.

30. Maj ostatni. Wiersze o wiośnie i miłości. [Wwa] 1922.

31. Syn. Powieść. Wwa 1922.

Przekł. czes.

32. Drogi nieznane. Powieść. Wwa [1923]. Wyd. 2 Wwa 1932.

33. Zaślubiny Polski z morzem. Powieść o Polsce i o morzu. Wwa 1923.

Powieść poetycka dla młodzieży.

34. Na gwiazdnym szlaku. Wwa 1927 [1926].

Poemat dla młodzieży.

35. Serce poety. Poezje. Wwa 1932 [1930].

Wyd. pośmiertne.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965); nadto liczne przedr. w antologiach.

Wydania zbiorowe

36. Wybór wierszy. Wstęp i oprac. M. Piechal. Wwa 1979.

37. Poezje wybrane. Wybór, wstęp i oprac. M. Piechal. Wwa 1988.

Prace edytorskie

38. Antologia współczesnej poezji polskiej. Wwa 1926.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

Z.L. ZALESKI: Dzieło i twórca. Wwa 1913. — [L. SZCZEPAŃSKI] J. ZABIEŁŁO: Nowy romantyzm w poezji polskiej czasu wielkiej wojny. Kr. 1917. — [J. DĄBROWSKI] J. GRABIEC: Czerwona Warszawa przed ćwierć wiekiem. Pozn. 1925. — Z. DĘBICKI: Portrety. S. II. Wwa 1928. — J. KADEN-BANDROWSKI: On nas rozumiał. W: Za stołem i na rynku. Lw. 1932. — K. GLINKA: Spacerem przez polski Parnas. *Syrena* (Paryż) 1954 nr 32/34. — E. KOZIKOWSKI: Więcej prawdy niż plotki. Wwa 1964. — S. LAM: Życie wśród wielu. Wwa 1968. — A. REYKOWSKA. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 1 (1968). — J. SKARŻYŃSKI: *Za Wolność i Lud* (Londyn) 1972 nr 12. — L. STAŃCZYKOWSKI: Poeta i żołnierz Legionów. *Tydzień Pol.* (Londyn) 1972 nr 46; przedr. tamże 1976 nr 50. — J. ZACHARSKA. *Poezja* 1978 nr 11/12. — W.P. *Literatura* 1980 nr 5. — W. BOROWY: Studia i szkice literackie. Wwa 1983 (prwdr. 1926). — Z. KŁOCH: Poezja pierwszej wojny. Tradycja i konwencje. Wr. 1986. — [S. DYMEK] S.D.: Nieznany autor sławnych wierszy. *Nike* 1988 nr 4. — T. JODEŁKA-BU-

RZECKI: E.S. — poeta legionowy. *Zorza* 1988 nr 42. — W. WÓJCIK. *Wiad. Zagłębia* 1988 nr 24. — W. NATANSON: Tajemnice poety. *Nowe Książki* 1989 nr 8. — A. ROMANOWSKI: Poeta polskiego losu. W: *Przed złotym czasem*. Wr. 1990. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 39 (1999).

I.T.

SŁOTA

ok. 1400

Tradycyjne tytuły utworu: Wiersz o chlebowym stole; Wiersz o zachowaniu się przy stole.

Autor utworu dydaktycznego w języku polskim, osnutego wokół dwóch tematów przewodnich: „chlebowego stołu”, czyli kultury ucztowania, obejmującej m.in. społeczne kryteria jej porządku; czci dla współbiesiadniczek — niewiast i panien, zalecanej godnością Matki Boskiej. Wiersz odnosi się bez wątpienia do środowiska dworskiego; niewykluczone, iż był recytowany dla pouczenia młodzieży. Zawiera też składniki satyryczne, m.in. najwcześniejszą u nas karykaturę literacką. Stanowi dzieło oryginalne, lecz pokrewne utworom krążącym w piśmiennictwie zachodnim od XII w. Otwarty modlitewną inwokacją i zamknięty takąż apostrofą, liczy 114 wersów, z przewagą 8-zgłoskowców (niepełna 60% całości). Powstał ok. 1400; jest najdawniejszym polskim wierszem o tematyce świeckiej. Tekst znany jest z kopii z lat 1410–20. Autor upamiętnił się w zakończeniu wiersza mianem „Słota”. Według ostatniej, prawdopodobnie brzmiącej hipotezy mógł nim być Przeclaw z rodu Słotów, drobnej szlachty z Gosławic w Łęczyckiem, o którym wiadomo, iż przed 1397/98 był dworzaninem Tomka z Węgleszyna (podczaszego krakowskiego, później starosty generalnego wielkopolskiego), a następnie burgrabią (1398) i podstarościm poznańskim (1400), zm. 1420.

WYDANIA

A. Brückner: Pierwszy wiersz polski. *Ateneum* 1891 t. 1 s. 186–189 (w transkrypcji); A. Brückner: Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Literatur. *Archiv für Slavische Philologie* 14 (1892) s. 499–502 (w transliteracji); S. Vrtel-Wierczyński: Średniowieczna poezja polska świecka. Kr. 1923 *BN I*, 60; toż wyd. nast.: Wr. 1949, 1952; tenże: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Wyd. 4 rozszerz. Wr. 1967 *BN I*, 104; toż wyd. nast. Wr. 1975; przedr.: *Poezi pol. od średniowiecza do baroku*. Oprac. K. Żukowska. Wwa 1977; *Toż jest dziwne a nowe. Antologia literatury pol. średniowiecza*. Oprac. A. Jelicz. Wwa 1987; wyd. kryt. (w układzie pierwotnym tekstu; z fot.) W. Wydra,

W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995; *Pol. poezja świecka XV w.* Oprac. M. Włodarski. Wr. 1997 BNI, 60; *Lit. staropol.* T. 1: *Poezja*. Kr. 2002.
Od 1930 r. tekst powtarzano w układzie nadanym mu przez A. Brücknera w art.: *Pierwotny erotyk polski*. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 17. Układ pierwotny odtworzyli W. Wydra i W.R. Rzepka.
Rkps Bibl. Nar. sygn. Pet. Łac. I, Q. 25 zniszcz. 1944. Fot. w zbiorach S. Vrtela-Wierczyńskiego, Arch. Oddz. PAN w Pozn.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

S. GLIXELLI: Wiersz o zachowaniu się przy stole. W: *Studia i szkice porównawcze*. Lw. 1919. — R. POLLAK: *Złota — Prowinus. Studia z dziejów kultury pol.* Wwa 1949 i odb.; przedr. w: *Wśród literatów staropolskich*. Wwa 1966. — Z. KLEMENSIEWICZ: *Historia języka polskiego*. Cz. 1. Wwa 1961 i wyd. nast. — J. WIESIOŁOWSKI: *Kim był Słota, autor wiersza o chlebowym stole. Europa — Słowiańszczyzna — Polska*. Pozn. 1970. — T. MICHAŁOWSKA: *Średniowiecze*. Wwa 1995 i wyd. nast.

T.W.

SŁOWACKI Euzebiusz 1772–1814

Urodzony 14 grudnia 1772 w Podhorcach koło Tarnopola; syn Jakuba herbu Leliwa, zarządcy klucza podhoreckiego i oleskiego w dobrach Wacława Rzewuskiego, i Małgorzaty z Zeydlerów; ojciec Juliusza. Od 1781 uczył się w szkołach krzemienieckich, po ich ukończeniu uzyskał patent geometry królewskiego (31 maja 1792) i pracował na Wołyniu jako geometra. W 1800 został nauczycielem domowym u Józefa Poniatowskiego w Tuhańcu (pow. kaniowski), gdzie przebywał do 1806, zajmował się literaturą i ogłaszał wiersze w *Tygodniku Wileńskim* (1804). W 1806–11 był profesorem wymowy i poezji w Liceum Wołyńskim w Krzemieńcu; w 1808 ożenił się z Salomeą Januszką. Zachęcony przez Jana Śniadeckiego starał się od 1808 o stanowisko profesora wymowy i poezji na Uniwersytecie Wileńskim, wobec ostrego sprzeciwu Godfryda Ernesta Grodecka uzyskał je dopiero w 1811 w wyniku konkursu. W 1811–14 ogłaszał w *Kurjerze Liteuskim* wiersze okolicznościowe i recenzje teatralne, od 1812 prowadził jego redakcję. Zmarł 10 listopada 1814 w Wilnie; pochowany na cmentarzu na Roscie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Voltaire: *Henriada* w 10 pieśniach ... przełożona na język polski przez... Wwa 1803. Wyd. bez wiedzy tłumacza.

2. *Mowa przy rozpoczęciu popisów rocznych w Gimnazjum Wołyńskim ...* dnia 10 lipca r. 1808 miana. B.m. 1808. Wyd. nast. w poz. 8 t. 3.

3. O potrzebie doskonalenia języków narodowych i używania mowy ojczystej w wykładzie nauk. *Rzecz miana przy rozpoczęciu popisów rocznych w Gimnazjum Wołyńskim ...* dnia 16 lipca 1809 r. B.m. 1809. Wyd. nast. w poz. 8 t. 3.

4. *Mowa przy zakończeniu roku szkolnego w Gimnazjum Wołyńskim o szkodach wynikających z przerwania biegu nauk, miana ...* dnia 17 miesiąca lipca 1810 r. Krzemieniec 1810. Wyd. nast. w poz. 8 t. 3.

5. O życiu i pracach Józefa Czecha... *Rzecz czytana na obchodzie uroczystym pogrzebu w Gimnazjum Wołyńskim* dnia 28 kwietnia roku 1811. Wwa 1811. Wyd. nast. w poz. 8 t. 3.

6. *Oda na obchód uroczysty* dnia 15 sierpnia 1812 roku w Wilnie. Wil. 1812 (toż w *Kur. Litew.* 1812 nr 65).

7. *Mendog, król litewski*. Tragedia w 5 a. oryginalnie wierszem napisana. Wyst. Wwa 1813. Wyd. w poz. 8 t. 4.

Wydania zbiorowe

8. *Dzieła z pozostałych rękopismów ogłoszone*. T. 1–4. [Oprac. i wstęp L. Borowski]. Wil. 1824–1826. Przedr. t. 1: Wil. 1827. Stąd obszerne fragm. przedr. w: *Oświeceni o literaturze. Wypowiedzi pisarzy pol. 1801–1830*. Wwa 1995.

Tu m.in.: *Wanda*. Tragedia w 5 a.; *Sztuka dobrego pisania w języku polskim* (rozpr. konkursowa z r. 1811); *Teoria wymowy*; *Teoria poezji*; O przekładaniu z obcych języków na ojczysty; *Rozbiory pisarzy*; *Teoria smaku w dziełach sztuk pięknych*; *Uwagi powszechne nad językami, sztuką pisania i postaciami mowy*; *Wiersze*; *Przekłady z Propercjusza, Wergiliusza, Horacjusza, Owidiusza i in.*

9. *Prawidła wymowy i poezji wyjęte z Dzieł...* Wil. 1826. Wyd. nast.: Wwa 1833; wyd. 6 Wil. 1858.

W rkpsach (niezachowanych) pozostały pamiętniki S. oraz przekłady „*Andromachy*” i „*Ifigenii*” J.B. Racine’a.

Kilka pism lub fragm. pism S. wyd.: L.A. Cappelli w: *In occasione delle insigni vittorie riportate dagli alleati sull'esercito francese nel mese d'ottobre dell'anno 1813*. Wil. 1813; *Dzien. Wil.* 1815 t. 1, 1820 t. 3; *Pam. Lw.* 1817 t. 4; *Tyg. Wil.* 1819 t. 7–8; *Pam. Galicyjski* 1821; I. Szydłowski w: *Przykłady stylu polskiego*. T. 1. Wil. 1827.

Kilka wierszy S. przedr. w antologii *Zbiór poe-
tów pol.* 1 (1959).

Listy wybrane S. wyd.: S. Makowski, Z. Sudolski w: *W kręgu bliskich poety*. Listy rodziny Juliu-

sza Słowackiego. Wwa 1960; S. Makowski, Z. Sudolski w: W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Wwa 1967.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970); LP.

L. BOROWSKI: Wiadomość o życiu i pismach E.S. *Dzien. Wil.* 1815 t. 1. — M. BALIŃSKI: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 1. Wil. 1865 [z listami S.]. — F.H. LEWISTAM. *Enc. powsz. Orgel.* 23 (1866). — M. ROLLE: Ateny wolińskie. Lw. 1898; wyd. 2 Lw. 1923. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 1–3. Kr. 1899–1900. — F. HOESICK: Szkice i opowiadania historyczno-literackie. Wwa 1900; przedr. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w XIX w.* T. 1. Wwa 1901. — P. CHMIEŁOWSKI: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Wwa 1902. — L. UZIĘBŁO: „Głos” prof. Golańskiego i E.S. *Na powożeniu.* Wwa 1904. — H. GALLE. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — W. HAHN: Kilka notatek o E.S. *Pam. Lit.* 1909. — J. WITEK: E.S. Szkice biograficzno-literackie. *Księga pam. ... J. Słowackiego.* T. 1. Lw. 1909. — T. GRABOWSKI: E.S. jako krytyk literacki. *Spr. AU* 1913 nr 8. — J.B. RICHTER: O poetyce E.S. słów kilka. *Pam. Lit.* 1913. — K. KOSIŃSKI: E.S., Uwagi powszechne nad językami, sztuką pisania i postaciami mowy. Tamże 1914/1915. — T. GRABOWSKI: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kr. 1918. — J. ŁOŚ: Z dziedziny stylistyki. 3. Potocki. E.S. *Jęz. Pol.* 1919 nr 5. — M. SZYJKOWSKI: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyyczny, 1661–1831. Kr. 1920. — J. KORPAŁA: Do badań nad E.S. *Ruch. Lit.* 1927 nr 7. — H. MORTKOWICZÓWNA: Podania o Wandzie. Dzieje wiatku literackiego. Wwa 1927. — A. SOBCHUK: E.S. *Nasz Widnokrąg* 1928 nr 2. — S. PIGOŃ: Historia jednego konkursu do katedry wymowy i poezji. Kartka z dziejów krytyki literackiej w Polsce. *Księga pam. ku uczczeniu 350 rocznicy założenia i 10 wskrzeszenia Uniw. Wil.* T. 1. Wil. 1929; przedr. w: Z ogniw życia i literatury. Wr. 1961. — Z. RIESSÓWNA: E.S. jako tłumacz Wergiliusza. *Księga Wergiliusza.* Wil. 1930 i odb. — J. KULCZYCKA-SALONI: O E.S. *Kuźnica* 1949 nr 13. — P. HERTZ: Słowacki. Wwa 1961 *Ludzie Żywi* 1. — A.W. KAUPUŻ: Ocierki po historii sławiańskiej filologii w Wilnuskom Uniwersytecie w naczale XIX wieku (1803–1822). *Leningradskij Gosudarstvennyj Uniwersitet* 10662: *Slawianskije Jazyki* 1971. — T. KOZANECKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — J. KLEINER: Sentymentalizm i preromantyzm. Studia inedita z literatury porobiorowej 1795–1822. Kr. 1974. — T. KOSTKIEWICZÓWA: Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko. Wwa 1975; wyd. 2 Wwa 1980. — D. BEAUVOIS: Lumières et société en Europe de l'est. L'Université de Vilna et les écoles polonaises de l'Empire Russe (1803–1832). T. 1–2. Paris 1977. — P. ŻBIKOWSKI: Zagadnienia klasycyzmu postanisławowskiego. *Problemy lit. pol. okresu Oświecenia.* 2. Wr. 1977. — E. CZAPLEJEWICZ: E.S. jako teoretyk literatury. *Przegl. Hum.* 1980 nr 6. — P. ŻBIKOWSKI: Klasycyzm postanisławowski. Doktryna estetycznoliteracka. Wwa 1984 i wyd. nast. — L. SŁOWIŃSKI: Dla tej, co nie zginęła. Pozn. 1985. — Z. KŁOCH: Polscy uczeni o stylu (1795–1830). *Pam. Lit.* 1993 z. 1. — V.M. KONON: Na perekrestke čtyrech kul'tur. *Estetika E.S. Bialostocki Przegl. Kresowy* 4 (1996). — P. ŻBIKOW-

SKI. *Pisarze pol. Oświecenia.* 3 (1996) [z fragm. tekstów]. — P. MATUSZEWSKA: Wokół polskich przekładów „Henriady”. *Od Oświecenia do Romantyzmu. Księga pam. poświęcona...* P. Żbikowskiemu. Rzeszów 1997. — R. SKRĘT. *Pol. słownik biogr.* 39. — R. MAGRYŚ: „Mendog” i „Mindawe” – światopoglądowe oblicza tragediowych światów. *Myśl, słowo i milczenie. Wokół zagadnień świadomości literackiej i praktyki twórczej.* Rzeszów 1997.

E.A.

SŁOWACKI Juliusz 1809–1849

Urodzony 4 września 1809 w Krzemieńcu; syn Euzebiusza, profesora wymowy i poezji, literatury i języka polskiego w Liceum Krzemienieckim, i Salomei z Januszewskich. W 1811 jego ojciec otrzymał katedrę wymowy i poezji w Uniwersytecie Wileńskim i wraz z rodziną przeniósł się do Wilna. Po jego śmierci w 1814 żona wraz z synem wróciła do Krzemieńca. S. uczył się początkowo w domu pod kierunkiem matki i wuja Teofila Januszewskiego, następnie ukończył pierwszą klasę Gimnazjum Wileńskiego. W 1818 jego ojcem został August Bécu, profesor medycyny w Uniwersytecie Wileńskim, wdowiec z dwiema córkami, które wychowywały się razem z Juliuszem. W 1818 S. zamieszkał w Wilnie, jego korepetytorem do 1821 był Hipolit Błotnicki. W 1819–25 uczył się w Gimnazjum Wileńskim. Otrzymał staranną edukację, w której kładziono także nacisk na dobrą znajomość języka francuskiego, grę na fortepianie i umiejętność tańca. W domu państwa Bécu bywali sławni profesorowie, m.in. Jan i Jędrzej Śniadeccy, Joachim Lelewel, Jan Rustem oraz zaprzyjaźniony z rodziną Antoni Edward Odyniec, a w 1822 Adam Mickiewicz. Wakacje spędzał S. w Mickunach pod Wilnem, majątku rodziny Bécu. 7 września 1824 od uderzenia pioruna zginął jego ojczym. (Był on popiecznikiem senatora Mikołaja Nowosiłcowa, w bardzo złym świetle ukazał go A. Mickiewicz jako Doktora w trzeciej części „Dziadów”). W 1824 S. wyjeżdżał do Krzemieńca oraz bywał u swych krewnych Michalskich w Wierzbówce koło Baru, następnie przez rok był uczniem Liceum Krzemienieckiego. W 1825 rozpoczął studia na Wydziale Nauk Moralnych i Politycznych w Uniwersytecie Wileńskim. Latem 1827 przebywał w Boltupiu koło Oszmiany, majątku Jędrzeja Śniadeckiego, oraz w Wierzbówce Michalskich, skąd odbył podróż do Odessy. Przyjaźnił się wówczas z Ludwikiem Spitznaglem, młodzieńczą miłością darzył Ludwikę Śniadecką. W 1828 ukończył studia, uzyskawszy stopień kandydata obojga praw. W czasie wakacji odwiedzał wraz z matką krewnych i znajomych na Podolu. Byli w Wierzbówce i w Barze, w Czernołowie i w pobliskiej Korczówce Franciszka Skibic-

kiego, w Mińkowcach i w Ogrodach Przytułińskich Ignacego Ścibora-Marchockiego.

W 1829 S. wyjechał do Warszawy, aby rozpocząć karierę urzędniczą. Tu otrzymał stanowisko bezpłatnego aplikanta w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Jego debiutem literackim była powieść poetycka „Hugo”, drukowana bezmianem w almanachu *Melitele* (1830 t. 2). Jednak popularność zyskał dzięki wierszom patriotycznym publikowanym wielokrotnie w prasie w czasie powstania listopadowego: „Hymn” (inc.: Bogarodzica! Dziewico!), „Oda do wolności”, „Kulik”. W styczniu 1831 S. zrezygnował z pracy w Komisji Skarbu i został zatrudniony przez Adama Czartoryskiego w biurze dyplomatycznym Rządu Narodowego. 8 marca 1831 opuścił Warszawę i udał się przez Wrocław do Drezna, skąd wyjechał 25 lipca jako kurier dyplomatyczny Rządu Narodowego przez Paryż do Londynu. Od września 1831 mieszkał w Paryżu i był jednym z założycieli Towarzystwa Litewskiego, które niebawem zmieniło nazwę na Towarzystwo Litewskie i Ziemi Ruskich. Został też członkiem Towarzystwa Naukowego Tulaczów Polskich. Na uroczystościach patriotycznych recytował swoje wiersze, związane na ogół z powstaniem listopadowym. Brał udział w życiu towarzyskim emigracji polskiej. W 1832–33 wydał trzy tomiki „Poezji” (zob. poz. 32), zawierające utwory poetyckie i dramatyczne napisane w kraju w 1829–31 oraz powstałe już w Paryżu. W końcu grudnia 1832 wyjechał do Genewy i mieszkał tam przeszło trzy lata w pensjonacie Klaudynty Pattey. W 1834 brał udział w wycieczce w Alpy w towarzystwie rodziny Wodzińskich, zainteresowany wówczas młodzieńką Marią. Latem 1835 przebywał w Veytoux (obecnie Veytaux) nad Jeziorem Lemańskim. W tym okresie napisał kilka wierszy lirycznych, m.in. „W sztambuchu Marii Wodzińskiej”, „Przeklęstwo. Do...”, „Rozłączenie”, „Stokrótki”.

W lutym 1836 opuścił Genewę i wyjechał przez Marsylię do Rzymu, umówiony na spotkanie z bratem matki T. Januszewskim i jego żoną. W czasie trzymiesięcznego pobytu w tym mieście zaprzyjaźnił się z Zygmuntem Krasieńskim, któremu później dedykował „Balladynę” i „Lillę Wenedę”. Z Rzymu wyjechał do Neapolu, skąd wyruszył w podróż, w towarzystwie Zenona Brzozowskiego, do Grecji, Egiptu i Palestyny. Opisał ją w utworze poetyckim „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu” (zob. poz. 46). W 1837 przebywał około miesiąca w klasztorze mnichów ormiańskich w Betcheszban w górach Libanu (tu powstał „Anelli”), następnie wyjechał do Bejrutu, skąd wypłynął statkiem przez Trypolis do Europy. W Livorno we Włoszech odbył trzytygodniową kwarantannę, następnie wyjechał do Florencji. Zatrzymał się w tym

mieście do połowy grudnia 1838, później udał się do Paryża, gdzie mieszkał aż do śmierci. Jedynie letnie miesiące spędzał w miejscowościach wypoczynkowych. W 1839 został członkiem Towarzystwa Literackiego, a w roku następnym — Klubu Towarzystwa Polskiego, w którym pełnił funkcję kasjera (wystąpił z Klubu w 1842). Brał udział w polemikach literackich i politycznych oraz uczestniczył w zebraniach towarzyskich, m.in. w głośniejszym uroczystości w Eustachego Januszkiewicza 25 grudnia 1840, wydanej na cześć Mickiewicza. W 1841 został wyzwany na pojedynek przez Stanisława Ropelewskiego, który poczuł się obrażony złośliwymi uwagami S. w wydanym w 1841 „Beniowskim”; do pojedynku nie doszło. Jeszcze w tym roku S. przebywał kilka tygodni we Frankfurcie nad Menem w towarzystwie Joanny Bobrowej. W 1842 spotkał się z Andrzejem Towiańskim i niebawem dołączył do Koła Sprawy Bożej. Przez kilka miesięcy mieszkał u S. Seweryna Goszczyńskiego. W listopadzie 1843 S. zerwał z Kolem towiańczyków. W 1843–44 dwukrotnie wyjeżdżał do Paryża w Bretanii, a w 1845 odbył wycieczkę do Trappe i Trouville. Od 1844 S. zaczął formułować własny genezyjski system filozoficzny. Nowe przemyślenia wyłożył przede wszystkim w traktacie „Genezis z Ducha” (zob. poz. 100) oraz w nieukończonych „Próbach poematu filozoficznego” (zob. poz. 113). W 1847 wydał w Paryżu poemat „Król-Duch. Rapsod I” (dalsze rapsody ukazały się w druku po śmierci poety). W związku z wydaniami *Wiosny Ludów* w 1848 S. uczestniczył w zebraniu przedstawicieli stronnictw emigracyjnych, na którym postanowiono przeprowadzić akcję zjednoczeniową. S. był zwolennikiem innej koncepcji i przygotował pięć aktów konfederacji. Po wybuchu powstania w Wielkopolsce wyjechał w kwietniu wraz z grupą młodych towarzyszy do Poznania, tu poznał m.in. Bibianę i Jędrzeja Moraczewskich, Karola Libelta oraz rodzinę Bukowieckich, u których zamieszkał. Przemawiał na zebraniu Komitetu Narodowego 27 kwietnia 1848, był też w obozie powstańczym pod Poznaniem. Na żądanie policji wyjechał z Poznania 7 maja do Wrocławia, gdzie spotkał się z matką, a stąd przez Drezno i Ostendę do Paryża. W marcu 1849 odwiedził go trzykrotnie Cyprian Norwid, w ostatnich tygodniach życia towarzyszył mu Zygmunt Szczesny Feliński. S. zmarł na gruźlicę płuc 3 kwietnia 1849 w Paryżu; pochowany 5 kwietnia na cmentarzu Montmartre. Znaczną część utworów pozostawił w rękopisach. W 1927 prochy jego uroczystie przewieziono do kraju i złożono 28 czerwca w podziemiach katedry na Wawelu w Krakowie, obok sarkofagu Mickiewicza. Przemówienie nad trumną w imieniu rządu Rzeczypospolitej Polskiej wygłosił marszałek Józef Piłsudski.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Elegia. Tłumaczenie z Lamartina. [Wiersz]. Powst. 1825. Wyd. w: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 160 t. 8, 163.

Wolny przekł. medytacji XI ze zbioru A. Lamartine'a *Nouvelles méditations poétiques*. Paris 1823.

2. Księżyc. [Wiersz]. Powst. 1825. Wyd. w: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 160 t. 8, 169 t. 1.

3. Melodia 1. [Wiersz, inc.: Duszę mą blask nadziei i szczęścia oświeca...]. Powst. 1826. Wyd. w: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 160 t. 8, 163.

Przekł. ukr. 1969.

4. Melodia 2. [Wiersz, inc.: Gdybym znalazł dar...]. Powst. 1826. Wyd. w: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 160 t. 8, 163.

Przekł. ukr. 1969.

5. Dumka ukraińska. Powst. 1826. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1). Wyd. osob.: *Duma ukraińska*. Tekst do muzyki H. Jareckiego. Lw. 1875. Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 1, 160 t. 8.

Z odnalezionego autografu ogl. E. Kipa. *Pam. Lit.* 1950 z. 2.

Do 1949 utwór wydawany pt. *Duma ukraińska*.

Przekł.: ros. 1952, ukr. 1952.

6. Nowy Rok. Powst. 1826. Wyd. w: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 160 t. 8.

Przekł.: ros. 1952, ukr. 1969.

7. Sonet. [Inc.: Już północ. Cień ponury niebiosa okrywa...]. Powst. 1827. Ogl. *Niezabudka*, noworocznik... Petersburg. 1842. [W spisie treści autor: Bezimienny]. Wyd. nast.: *Gaz. Codz.* 1860 nr 225; *Ruch Lit.* 1876 nr 23; *Przegl. Pol.* 1879 z. 157; *Ateneum* 1895 t. 2; tekst z *Niezabudki* przedr. P. Hertz: O sonetach J.S. *Przegl. Kult.* 1956 nr 15. Druk. m.in. w poz. 158 t. 1, 160 t. 8, 163, 164 t. 1, 172.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Do L. Śniadeckiej, Sonet do Ludwika Śniadeckiej.

Przekł.: ang. 1959, bułg. 1958, czes. 1987, ros. 1913, 1945, 1960*, słowac. 1936, ukr. 1952, węgier. 1939, włos. 1926.

8. Wiersz w sztambuchu Ludwika Szpitznagla wyjeżdżającego do Egiptu 1827 R. 22 lutego. Ogl. *Ruch Lit.* 1876 nr 23. Wyd. nast.: *Przegl. Pol.* 1879 z. 157; *Ateneum* 1895 t. 2. Przedr. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172, 173 t. 1, 176 t. 1.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Do Ludwika Szpitznagla; Do Ludwika Szpitznagla; Do Ludwika Szpitznagla. Przekł.: bułg. 1958, ros. 1952, słowac. 1936, ukr. 1969.

9. Sonet I. [Inc.: Ledwo słońce na wschodzie odśloni swe lica...]. Powst. 1827. Ogl. *Niezabudka*, noworocznik. Petersburg. 1842. [W spisie treści

autor: Bezimienny]. Wyd. nast.: *Gaz. Codz.* 1860 nr 225; *Przegl. Tyg.* 1868 nr 49; *Ruch Lit.* 1876 nr 23; tekst z *Niezabudki* przedr. P. Hertz, jw. poz. 7. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172.

Przekł.: ang. 1925, czes. 1987, niem. 1883, 1959, ros. 1960, ukr. 1952.

10. Sonet II. [Inc.: Zwarzyła jesień kwiaty nad brzegiem strumyka...]. Powst. 1827. Ogl. *Niezabudka*, noworocznik. Petersburg. 1842. [W spisie treści autor: Bezimienny]. Wyd. nast.: *Gaz. Codz.* 1860 nr 225; *Przegl. Tyg.* 1868 nr 49; *Ruch Lit.* 1876 nr 23; tekst z *Niezabudki* przedr. P. Hertz, jw. poz. 7. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172.

Przekł.: ang. 1959, czes. 1876, niem. 1883, 1959, ros. 1960, ukr. 1952.

11. Sonet III. [Inc.: Duszo! śpij duszo moja, coś cierpiała tyle!...]. Powst. 1827. Ogl. *Niezabudka*, noworocznik. Petersburg. 1842. [W spisie treści autor: Bezimienny]. Wyd. nast.: *Gaz. Codz.* 1860 nr 225; *Ruch Lit.* 1876 nr 23; tekst z *Niezabudki* przedr. P. Hertz, jw. poz. 7. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172.

Przekł.: czes. 1876, niem. 1883, ros. 1960, ukr. 1952.

12. Sonet IV. [Inc.: Czyliż duszy mojej wrócić szczęście zdoła...]. Powst. 1827. Ogl. *Niezabudka*, noworocznik. Petersburg. 1842. [W spisie treści autor: Bezimienny]. Wyd. nast.: *Gaz. Codz.* 1860 nr 225; *Ruch Lit.* 1876 nr 23; tekst z *Niezabudki* przedr. P. Hertz, jw. poz. 7. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172.

Przekł.: niem. 1883, ros. 1960, ukr. 1952.

W *Niezabudce* 1842 ponadto cztery sonety, które zdaniem P. Herta (zob. poz. 7) zapewne należą do twórczości J.S., ale brak potwierdzenia autorstwa w innych źródłach.

13. Szanfary. Ułomki poematu arabskiego. [Red. pierwsza]. Powst. 1828. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 2, 160 t. 8.

Przekł. czes. 1875.

14. Szanfary. Poemat arabski. [Red. druga]. Powst. 1829. Wyd. W. Mickiewicz: *Korespondencja A. Mickiewicza*. T. 1. Paryż 1870 s. 79–81; toż w wyd. nast.: T. 3. Paryż–Lw. 1880 s. 113–114. Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 8.

15. Hugo. Powieść krzyżacka. [Poemat]. Powst. 1829. Ogl. *bezimiennie* w noworoczniku *Melitele* 1830 t. 2; z drobnymi zmianami wprowadzonymi przez autora w wyd.: *Poezje*. T. 1. Paryż 1832. Wyd. nast.: *Galeria pisarzy pol.* T. 2. Poznań 1840. Wyd. osob.: pt. Hugo. *Ballada*. Muzyka H. Jareckiego. Lw. 1877; Kr. 1885. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 129 t. 1, 141 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1.

Przekł.: czes. 1875, franc. 1835, 1870, niem. 1888, ros. 1952.

16. Mindowe król litewski, obraz historyczny w 5 a. Powst. 1829. Wyd. w: *Poezje*. T. 2. Paryż

* Kilka dat przy tym samym języku oznacza przekłady różnych tłumaczy.

1832. Fragn. w antologii: *Wybór poezji z pisarzy pol.* Wil. 1836. Wyd. osob.: Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* t. 12, toż Lw. 1879; Lw. 1879; Złoczów 1900; Wwa 1910; ze wstępem i objaśnieniami W. Hahna. Kr. [1922] *BN I*, 43, wyd. 2 przejr. Kr. 1924; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 60, wyd. 2 Wwa 1925. Druk. m.in. w poz. 127 t. 4, 129 t. 2, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 5, 158 t. 5, 160 t. 1. Premiera: Kr. 1869.

Adaptacja operowa: Mindowe, król litewski. Opera w 4 a. H. Jareckiego. Wyst. Lw. 1880.

Adaptacja radiowa: 1971.

Adaptacja TV: 1976.

Przekł.: ang. 1881 (fragn.), franc. 1870, litew. 1976, serb.-chorw. 1885, włos. 1902.

17. *Piosnka dziewczyny kozackiej*. Powst. 1829. Ogl. *Ognisko* (Bruksela) 1866 z. 1; przedr. *Kłasy* 1866 t. 2 nr 32. Wyd. nast. m.in. w poz. 129 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 5, 158 t. 1, 160 t. 1, 172. Przekł.: bułg. 1958, niem. 1912, ros. 1945, ukr. 1952, węg. 1955, włos. 1926.

18. *Mnich. Powieść wschodnia*. [Poemat]. Powst. 1830. Wyd. w: *Poezje*. T. 1. Paryż 1832. Wyd. osob.: Wwa 1864; Wwa 1891; Wwa 1892. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 129 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1863, franc. 1878, niem. 1883 (fragn.), ros. 1871, ukr. 1952.

19. Jan Bielecki. *Powieść narodowa polska oparta na podaniu historycznym*. [Poemat]. Powst. 1830. Wyd. w: *Poezje*. T. 1. Paryż 1832. Wyd. nast.: *Rozmaitości* (Lw.) 1832 nr 30 (pt. Jan Bielecki. *Powieść z dziejów narodu polskiego; tu dość liczne ingerencje cenzury*); toż przedr. *Rozmaitości* (Wwa) *Dod. do Korespondenta Warsz.* 1832 nr 65–69; *Galeria pisarzy pol.* T. 2. Pozn. 1840; *Ziemiannik* *pozn.* *Zbiór poezji*. Gniezno [1844]; wyd. H. Cegielski: *Nauka poezji zawierająca teorię poezji oraz znaczny zbiór najcenniejszych wzorów poezji polskiej do teorii zastosowany*. Pozn. 1845, wyd. 5 Pozn. 1879. Wyd. osob. pt. Jan Bielecki. *Poemat J.S. Drzeworyty rysunku J. Kossaka*. Petersb. 1857; toż *Plejada Pol.* Petersb. 1857, wyd. fotoofs. Wwa 1983; pt. Jan Bielecki. *Poemat*. Lw. 1861; Wwa 1871; Lw. 1907; oprac. H. Biegeleisen. Lw. [1921] *Bibl. Pisarzy Pol.* nr 8; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1922] *Wielka Bibl.* nr 31; Sanok 1923; oprac. R. Norakowski. Kat. [1947]; oprac. E. Sawrymowicz. Wr. 1954. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 129 t. 1, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1.

Adaptacja operowa: Jan Bielecki. *Opera narodowa w 3 a. Słowa T. Włodarskiego*. (Treść zaczerpnięta z poematu J. Słowackiego). Sanok 1897.

Przekł.: czes. 1875, franc. 1870, niem. 1880, ros. 1884, 1945, serb.-chorw. 1879 (fragn.), ukr. 1952, włos. 1925.

20. Maria Stuart. *Drama historyczne w 5 a.* Powst. 1830. Wyd. w: *Poezje*. T. 2. Paryż 1832. Ogl.: *Gaz. Codz.* 1858 nr 1, 4–8, 10, 12–18. Wyd. osob.: Wwa 1871; Lw. 1878; Lw. 1879; Złoczów [1895];

Wwa 1910; oprac. H. Galle. Wwa [1915]; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 72; oprac. J. Ujejski. Kr. 1928 *BN I*, 111. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 140 t. 3, 141 t. 5, 150 t. 5, 158 t. 5, 160 t. 1, 173 t. 3.

Wyst. Lw. 1872.

Adaptacja radiowa: 1980.

Adaptacja TV: 1961, 1965, 1974, 1991.

Przekł.: ang. 1937, czes. 1956/57, estoń. 1959, franc. 1835 (fragn.), niem. 1879, ros. 1913, 1960, ukr. 1947.

21. Arab. [Poemat]. Powst. 1830. Wyd. *Poezje*. T. 1. Paryż 1832. Wyd. osob. pt. Arab. *Powieść wschodnia*. Wwa 1874. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 129 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1. W 1894–1933 za pierwszą red. „Arab” uznawano dwa fragn. drugiej red. „Szanfara” (zob. poz. 14). Przekł.: czes. 1875, franc. 1833 (fragn.), 1875, niem. 1888, ros. 1884.

22. *Hymn*. [Inc.: Bogarodzica! Dziewico!...]. Powst. grudzień 1830. Wyd. jako druk ulotny bez nazwiska autora [Wwa 1830]. Większość egzemplarzy doklejono niebawem do tekstu „Ody do wolności” [zob. poz. 23] i wyd. pt. *Oda do wolności i Hymn przez Słowackiego*. Wwa 1830. Przedr. przeważnie niepodp.: *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 nr 5; *Dzien. Wielkop.* 1830 nr 10; *Gaz. Kr.* 1830 nr 137; *Gaz. Pol.* 1830 nr 327; *Gaz. Warsz.* 1830 nr 325; *Goniec Kr.* 1830 nr 172; *Kur. Lubel.* 1830 nr 3; *Kur. Pol.* 1830 nr 354; *Polak Sumienny* 1830 nr 3; *Nowa Polska* 1831 nr 13; *Szczerbiec* 1831 nr 1; ogł. T. Wolicki: *Nauka dla włościan...* Wwa 1831. Wyd. osob. pt. *Hymn (Boga Rodzico Dziewico) z Chórem na Forte Piano...* Kr. 1831; *Bard Nadwiślański, nad brzegami Duransy i Rodanu* (Avignon) 1832 nr 1; z drobnymi zmianami w wyd.: *Poezje*. T. 3. Paryż 1833. Druk. w wielu antologiach, m.in.: *Pieśni i piosneczki narodowe...* Pozn. 1848 (pt. *Hymn do Boga Rodzicy*). Wyd. nast. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1875, 1909/1910, franc. 1833 (fragn.), niem. 1880, ros. 1952, ukr. 1952, węg. 1955, włos. 1926.

23. *Oda do wolności*. Powst. grudzień 1830. Wyd. razem z poz. 22 pt. *Oda do wolności i Hymn przez Słowackiego*. Wwa 1830. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 1, 160 t. 5, 170, 173 t. 1.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1987, niem. 1959, ros. 1945, rum. 1962, ukr. 1952, węg. 1951, włos. 1926.

24. Kulik. [Wiersz]. Wyd. pt. Kulik Polaków. Wwa 1831; fragn. przedr. *Kur. Warsz.* 1831 nr 9; z drobnymi zmianami wyd. w: *Poezje*. T. 3. Paryż 1833. Wyd. nast. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 1, 158 t. 1, 160 t. 2, 173 t. 1.

Przekł.: franc. 1870, litew. 1959, niem. 1959, ros. 1945, rum. 1962, ukr. 1952, 1970, węg. 1955.

25. *Pieśń legionu litewskiego*. Powst. 1831. Wyd. w: *Poezje*. T. 3. Paryż 1833. Wyd. nast. m.in. w poz.

127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 2.

Przekł.: franc. 1870, ros. 1975, włos. 1926.

26. Nie wiadomo co czyli Romantyczność. Epilog do ballad. Powst. 1831. Wyd. w zbioru A.E. Odyńca: Poezje. Nowa, powiększona edycja. Poznań. 1832 *Nowy Parnas Pol.* (pt. Epilog do ballad. Nie wiadomo co czyli Romantyczność. Ballada; wyd. 4 popr. i pomnożone. T. 2 Wwa 1875. Przedr. lub wyd. z autografu m.in. w poz. 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 207 t. 1, 209 t. 1.

Przekł.: niem. 1959, ros. 1960, ukr. 1952, węgier. 1955. Współautor: A.E. Odyńca.

27. Żmija, romans poetyczny z podań ukraińskich w sześciu pieśniach. Wyd. w: Poezje. T. 1. Paryż 1832. Tekst okrojony przez cenzurę ogł. *Gaz. Warsz.* 1832 nr 188–190, 194, 208, 211; fragm. przedr. *Tyg. Petersb.* 1838 nr 7, Wyd. osob.: Lipsk 1867; Lw. 1879. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 1.

Przekł.: ang. 1835 (fragm.), białorus. 1959 (fragm.), czes. 1880, franc. 1870, niem. 1888, ros. 1952, ukr. 1959.

28. Le roi de Ladawa. Roman historique de la dernière révolution de Pologne. [Utwór prozą, nieukończony]. Powst. 1832. Wyd. z autografu M. Kridl. Wwa 1924. Wyd. nast. m.in. w poz. 150 t. 18, 158 t. 10 (w wyd. 2 t. 11), 160 t. 8.

Przekł. pol.: J. Amborski pt. Król Ladawy. Romans historyczny. *Kłosy* 1887 nr 1156–1160, 1162–1164, 1166–1167. Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 10, 146 t. 1; przekł. uzupeł. przez W. Floryana i W. Roszkowską w poz. 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11). – L. Staff pt. Król Ladawy. Powieść historyczna z czasu ostatniej rewolucji w Polsce. Wyd. J. Kleiner w poz. 160 t. 8.

29. Lambro. Powstańca grecki. Powieść poetyczna w 2 pieśniach. Wyd. w: Poezje. T. 3. Paryż 1833; fragm. przedr. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 35. Wyd. osob.: oprac. M. Janion. Gdańsk 1979. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 2.

Przekł.: czes. 1875, 1926, franc. 1870, niem. 1888, 1963 (fragm.).

30. Duma o Wacławie Rzewuskim. Wyd. w: Poezje. T. 3. Paryż 1833. Wyd. nast. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 2, 173 t. 1. Przedr. w wielu antologiach.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1909/1910, franc. 1870, węgier. 1955.

31. Godzina myśli. [Poemat]. Wyd. w: Poezje. T. 3. Paryż 1833. Wyd. osob.: oprac. H. Galle. Wwa 1918; Lw. 1924; oprac. [L. Sternklar] Dr. Z. Zaturski. Lw. [ok. 1925] *Bibl. Arcydział* nr 47, toż Lw. [ok. 1928]; Lw. 1926; Poznań 1926; z przedmową Cz. Miłosza. Kr. 1996, wyd. 2 zmien. pt. Godzina myśli. Lekcja literatury. Kr. 1999. Druk. m.in. w poz. 127 t. 1, 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 2, 150 t. 1, 158 t. 2, 160 t. 2, 176 t. 1.

Wyst.: Poznań, Estrada Poetycka 1956.

Przekł.: ang. 1943 (fragm.), czes. 1883, franc. 1870, rum. 1962, włos. 1926.

32. Poezje. T. 1–3. Paryż 1832–1833.

T. 1: Poezje patetyczne: Żmija; Jan Bielecki; Hugo; Do Michała Rola Skibickiego [...]; Mnich; Arab.

T. 2: Poezje dramatyczne: Mindowe król litewski; Maria Stuart.

T. 3: [Przedmowa, inc.: Przed rokiem ogłosiłem...]; Lambro; Poezje ulotne w czasie rewolucji polskiej i po jej upadku pisane: Hymn [inc.: Bogarodzica...]; Kulik; Pieśń legionu litewskiego; Duma o Wacławie Rzewuskim; Paryż; Godzina myśli.

Fragm. przedmowy z t. 3 przedr. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 30.

33. Kordian. Część pierwsza trylogii. Spisek konspiracyjny. [Dramat]. Powst. 1833. Wyd. Paryż 1834 [niepodp.], wyd. fotoofs. z posłowiem W. Floryana. Wr. 1967. Wyd. nast. m.in.: Naumburg 1861; Lw. 1877; Lw. 1879; Złoczów [1900]; Lw. 1906; oprac. K. Zimmermann. Brody [1908] *Arcydział Pol. i Obcych Pisarzy*; Wwa 1915; oprac. H. Galle. Wwa 1916; oprac. J. Ujejski. Kr. [1919] *BW1*, 2, wyd. 5 Wr. 1948, wyd. 6 oprac. M. Inglot. Kr. 1974, toż wyd. 7 Wr. 1986; oprac. A. Sulima. Lw. 1923, toż Lw. 1928; oprac. W. Szyszkowski. Wwa 1925; oprac. W. Szyszkowski i S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1926] *Wielka Bibl.*; Kr. 1931; oprac. A. Skolski. Łódź [1931]; Edynburg 1942; Chicago 1945; oprac. A. Boleski. Łódź 1946; oprac. J. Spytkowski. Kr. 1947 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 13; wyd. 2 Kr. 1951; oprac. i wyd. M. Jastrun, P. Hertz, S. Dąbrowski. Wwa 1953; oprac. E. Sawrymowicz. Wr. 1954 *Nasza Bibl.*; wyd. nast. w tejże serii: wyd. 10. Wr. 1973, wyd. 11 oprac. M. Inglot. Wr. 1985, toż wyd. 12 Wr. 1999; oprac. M. Bizan, P. Hertz. Wwa 1967 (pt. Głosy do „Kordiana”), wyd. 2 Wwa 1972; oprac. M. Bizan, P. Hertz. Wwa 1977, toż wyd. 5 Wwa 1989; Bydgoszcz 1991; Wwa 1993; Wwa 1994, wyd. 2 Wwa 1997; Kr. 1995; Łódź 1996; Bielsko-Biała 1997; Kr. 1997; Wr. 1997; Poznań 2000; Wwa 2000. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 128 t. 2, 158 t. 5, 160 t. 2, 173 t. 2, 176 t. 2.

Wyst. Kr. 1899.

Adaptacja radiowa: 1949.

Adaptacje TV: 1963, 1980, 1994.

Przekł.: ang. 1943 (fragm.), franc. 1870, niem. 1887, ros. 1952, węgier. 1955 (fragm.), włos. 1926.

Fragm. aktu I wyd. osob.: O Janku, co psom szyl buty. Bajka. Rys. A. Gawiński. Wwa 1909, wyd. 2 Wwa 1925; ilustr. J.M. Szancer. Wwa 1954 i wyd. nast.; ilustr. M. Uścicka. Wwa 1987 i wyd. nast. Wyst. Kr., Teatr Rapsodyczny 1945 (pt. O Janku Szewczyku). Adaptacja radiowa: 1949. Przekł.: białorus. 1959, czes. 1948, 1959, niem. 1958, ros. 1956.

34. Balladyna. Tragedia w 5 a. Powst. 1834, ostatnie uzupełnienia zapewne w 1838. Wyd. Paryż 1839. [Tekst poprzedzony listem dedykacyjnym do Z. Krasieńskiego, inc.: Kochany poeto ruin!...] Wyd. nast. m.in.: Wwa 1859; Lw. 1875; Lw. 1877; Lw. 1880; Lw. [1893]; oprac. A. Drogoszewski. Wwa 1908;

oprac. W. Hahn. Brody 1908; oprac. J. Michalski. Wwa [1908]; oprac. H. Galle. Wwa 1913; Mikołów 1921; oprac. J. Kleiner. Kr. [1922] *BNI*, 51, wyd. 4 Wr. 1948, wyd. 5 zmien. oprac. M. Inglot. Wr. 1976, toż Wr. 1984; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1923] *Wielka Bibl.* nr 35, wyd. 2 Wwa 1926, wyd. 3 oprac. L. Płoszewski. Wwa [1929]; oprac. T. Nittman. Lw. 1924 *Bibl. Arcydział* nr 45/46, wyd. 2. Lw. 1929; oprac. A. Skolski. Łódź [1931]; Jerozolima 1944 [przedr. z wyd. *BNI*, 51]; oprac. S. Pigoń. Kr. 1946 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 1, wyd. 3 Kr. 1948; oprac. S. Furmanik. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 9; oprac. M. Giergielewicz. Londyn 1947 *Bibl. Arcydział Pol.* t. 7; oprac. R. Skulski. Kr. 1947; oprac. E. Jankowski. Wwa 1950 *Księgi Pol.* t. 6; oprac. E. Sawrymowicz. Wwa 1953 *Nasza Bibl.*, wyd. 9 Wr. 1972, wyd. 10 oprac. M. Inglot. Wr. 1986, toż wyd. 11 Wr. 1999; oprac. P. Hertz, S. Dąbrowski. Wwa 1953; oprac. W. Kubacki. Wwa 1955; Wwa 1970 [tu: M. Bizan, P. Hertz: Glosy do „Balladyny”]; oprac. M. Bizan. Wwa 1974, wyd. 5 Wwa 1992; oprac. M. Inglot. Rzeszów 1990; Wwa 1992; Wwa 1993; Wwa 1996; Białystok 1997; oprac. M. Ursel. Wwa 1997, wyd. 2 Wwa 1998; Wwa 1999. Druk. m.in. w poz. 127 t. 3, 128 t. 3, 158 t. 6, 160 t. 4, 173 t. 2, 176 t. 2.

Wyst. Lw. 1862.

Adaptacja radiowa: 1976.

Adaptacje TV: 1982, 1993.

Opera na motywach „Balladyny”: W. Żeleński: Gopłana. Wyst. Kr. 1896. Wyd. Lw. 1896.

Parodia: J. Przybora: Teatr nieduży. Wwa 1980 *Bibl. Satyry*.

Przekł.: ang. 1928 (fragm.), 1959, bulg. 1982, czes. 1893, 1950, fiń. 1936 (fragm.), franc. 1893 (fragm.), 1961 (fragm.), 1965 (fragm.), gruziński 1949, litew. 1929, lotew. 1992, niem. 1858 (fragm.), 1882, ros. 1911, 1960, rum. 1964, słowac. 1959, tatarski 1946/47 (wyst.), ukr. 1955.

35. [W sztambuchu Marii Wodzińskiej]. Powst. 1835. Ogl. A. Małeckie w: J. Słowacki... T. 1. Lw. 1866. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1 i 11 (w wyd. 2 i 3 t. 1 i 13), 160 t. 8, 176 t. 1.

Inne tyt.: W albumie Marii Wodzińskiej; W pamiętniku Marii Wodzińskiej.

Przekł.: bulg. 1921, czes. 1955, franc. 1965, litew. 1959, niem. 1959, ros. 1945, 1959, rum. 1962, słowen. 1973, ukr. 1969, węgier. 1951.

36. [Horsztynski]. [Tragedia w 5 a.]. Powst. 1835. [Tekst zdefektowany bez tyt., brak kilku scen, niektóre sceny w dwóch red.]. Wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3). Ogl. *Swoboda* (Detroit) 1898 nr 16–26 (pt. Szczesny Kosakowski. (Horsztynski). Tragedia w 5 a. dokończona przez J. Ilowieckiego). Wyd. osob. m.in.: Wwa 1909; oprac. H. Galle. Wwa 1909; oprac. K. Zimmerman. Brody [1912; z zakończeniem dopisanym przez J. Mienal]. Druk. m.in. w poz. 140 t. 4, 141 t. 6, 150 t. 11, 158 t. 5, 173 t. 2.

Wyst. m.in.: Kr. 1879 [z uzup. J. Mienal]; Lw. 1881 [z uzup. A. Urbańskiego]; Wil. 1908 [wyst. w 10 obrazach w układzie według J.A. Kisielewskiego]. Wyst. też pt.: Kossakowscy; Konfederat barski.

Adaptacja radiowa: 1968.

Adaptacje TV: 1966, 1968, 1975, 1996.

Przekł.: ros. 1960, rum. 1964.

37. Przekleństwo. Do... Powst. 1835. Ogl. *Tyg. Lit.* 1839 nr 8; *Przeegl. Tyg.* 1868 nr 11. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 173 t. 1. Przedr. w wielu antologiach.

Przekł.: bulg. 1958, czes. 1893, 1955, franc. 1881, litew. 1959, niem. 1959, ros. 1904, 1952, 1959, rum. 1974, słowac. 1936, ukr. 1959, węgier. 1976.

38. Rozłączenie. Powst. 1835. Ogl. *Dzien. Lit.* 1857 nr 12 (pt. Rozłączeni); *Przeegl. Tyg.* 1867 nr 50. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Przedr. w wielu antologiach.

Przekł.: białorus. 1959, bulg. 1958, czes. 1880, 1911, franc. 1881, litew. 1971, lotew. 1937, niem. 1883, 1959, ros. 1886, 1913, 1945, 1984, rum. 1962, słowen. 1973, ukr. 1910, 1952, węgier. 1951, 1955, włos. 1885.

39. Stokrótki. Powst. 1835. Ogl. *Dzien. Lit.* 1857 nr 38; *Przeegl. Tyg.* 1868 nr 12 (pt. Stokrocie). Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 175, 176 t. 1. Przedr. w wielu antologiach.

Przekł.: bulg. 1958, czes. 1955, 1987, franc. 1881, niem. 1883, ros. 1945, 1984, rum. 1962, słowen. 1973, ukr. 1910, 1952, węgier. 1955.

40. Ostatnie wspomnienie. Do Laury. Powst. 1835. Ogl. *Tyg. Lit.* 1839 nr 35; *Kalina* 1868 nr 16; *Przeegl. Tyg.* 1868 nr 25; *Kur. Warsz.* 1871 nr 82. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 173 t. 1, 175.

Przekł.: czes. 1955, ros. 1952, serb.-chorw. 1888, ukr. 1952, 1969, węgier. 1955.

41. Rzym. Powst. 1836. Ogl. *Przeegl. Tyg.* 1866 nr 41. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 175, 176 t. 1.

Przekł.: ang. 1935, białorus. 1959, bulg. 1958, czes. 1876, 1955, 1987, franc. 1965, lotew. 1937, niem. 1888, 1959, ros. 1952, ukr. 1952, węgier. 1955.

42. Sumnienie. Powst. 1836. Ogl. *Tyg. Lit.* 1839 nr 8. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 173 t. 1.

Przekł.: bulg. 1958, czes. 1955, franc. 1881, 1965, lotew. 1937, niem. 1959, ros. 1952, rum. 1962, słowac. 1964, słowen. 1973, ukr. 1969, węgier. 1976.

43. Hymn. [Inc.: Smutno mi Boże!...]. Powst. 1836. Ogl. *Tyg. Lit.* 1839 nr 6; *Tyg. Nauk.* 1865 nr 36. Wyd. osob. Wwa 1979 [tu dołączono przekł.: ang., franc., niem., ros., włos.]. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Przedr. w licznych antologiach, wyborach poezji, czasop., kalendarzach.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Hymn. O zachodzie słońca na morzu; Hymn pisany o zachodzie słońca na morzu przed Aleksandrią.

Przekł.: ang. 1881, 1917, 1922, 1942, 1944, 1959, białorus. 1959, bułg. 1889, 1921, czes. 1878, 1880, 1883, 1955, 1987, esper. 1908, fiń. 1936, franc. 1878, 1914, 1927, 1928, 1961, hebr. 1960, 1976, lotew. 1937, niem. 1932, 1959, ros. 1901, 1945, 1973, rum. 1962, słoweń. 1973, szwedz. 1907, 1938, ukr. 1910, 1952, węgier. 1951, 1955, włos. 1926, 1932, 1959.

44. [Rozmowa z piramidami]. [Inc.: Piramidy, czy wy macie...]. Powst. prawdopodobnie w 1836; wg innej hipotezy w 1838. Wyd. A. Malecki nadając tyt. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 [zob. poz. 128 t. 1], Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Przekł.: ang. 1917, 1944, białorus. 1959, bułg. 1948, 1958, esper. 1935, fiń. 1936, franc. 1881, 1927, niem. 1959, ros. 1913, 1945, 1952, 1960, 1973, rum. 1962, słowac. 1927, ukr. 1969, węgier. 1955, włos. 1959.

45. Anelli. [Poemat prozą]. Powst. 1837. Fragn. ogł. *Młoda Polska* (Paryż) 1838, dod. do nr 22; całość wyd. Paryż 1838. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1873; Lw. 1880; oprac. W. Hahn. Brody 1905, wyd. 3 zmien. Brody 1924; Wwa 1907; Wwa [1912], wyd. 5 Wwa 1930; oprac. [H. Feingold] J. Stur. Lw. 1919; oprac. J. Ujejski. Kr. [1920] *BNI*, 7, toż wyd. 5 Kr. 1930; Pozn. 1921; oprac. J. Kleiner, objaśnienia i przypisy [A. Baumfeld] A. Boleski. Lw. 1922; oprac. S. Vitel-Wierczyński. Wwa [1922] *Wielka Bibl.* nr 7, wyd. 2 Wwa [1928]; oprac. [L. Sternklar] Z. Zaturski. Lw. 1924; Wwa 1925; oprac. [A. Baumfeld] A. Boleski. Wwa 1929; oprac. A. Skolski. Łódź 1931; Budapeszt 1941; Nowy Jork [1945]; Hanower 1946; oprac. M. Romankówna. Kr. 1946 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 2, wyd. 2 Kr. 1947; oprac. J.W. Gomulicki, wstęp J.Z. Jakubowski. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 23; wstęp i komentarze S. Makowski. Wwa 1987. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 3, 173 t. 1.

Adaptacja sceniczna: Wwa, Teatr Adekwatny 1987. Przekł.: ang. 1915 (fragm.), 1930, arab. 1948, bułg. 1925, 1958, czes. 1872, 1919, 1946, esper. 1931 (fragm.), fiń. 1936 (fragm.), franc. 1847, 1862, 1869, 1870, 1957, hebr. 1929, 1961, 1978, litew. 1923, łac. 1930 (fragm.), 1936 (fragm.), niem. 1922, 1923, 1957–1958 (fragm.), ros. 1906, 1913, 1916 (fragm.), 1952, serb.-chorw. 1930, słoweń. 1909 (fragm.), 1949, szwedz. 1899, ukr. 1909, włos. 1919, 1959.

46. Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu. [Poemat]. Powst. zapewne 1837–1839 [pieśni I, III–IX, pieśń II chyba nienapisana]. Fragn. pieśni I ogł. *Dzien. Lit.* 1852 nr 21, pieśń III ogł. *Dzien. Lit.* 1856 nr 79–80, pieśni I, III–VII ogł. A. Malecki w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 [zob. poz. 128 t. 1], fragm. pieśni VIII i niedokończoną pieśń IX ogł. L. Kapliński. *Przegl. Pol.* 1868 styczeń. Poszczególne pieśni i drobne fragn. ogł. *Przegl. Tyg.* 1868 nr 13, 14, 16; *Warta* 1880 nr 291. Z autografu pieśni I, III–IX ogł. A. Malecki w: Pisma pośmiertne. Lw. 1885 [zob. wyd. 2 poz. 128 t. 1]. Wyd. osob. m.in.: oprac. H. Galle. Wwa 1918; Złoczów [1924]; oprac. M. Kridl. Wwa 1925; oprac. Ł. Kurdybacha.

Jerozolima 1944; oprac. M. Śliwiński. Gdańsk 1987. Druk. m.in. w poz. 140 t. 2, 141 t. 2, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 9, 173 t. 1.

Strofy 1–21 pieśni VIII zatytułowane: „Ułamek z greckiej podróży. Grób Agamemnona”, zob. poz. 54.

Drugi tyt.: Podróż na Wschód.

Przekł.: franc. 1928, ros. 1916 (fragm.), 1960.

47. Ojciec zadżumionych w El-Arish. [Poemat]. Powst. 1838. Wyd. w zbiorze: Trzy poematy. Paryż 1839 [zob. poz. 51]. Wyd. osob. m.in.: Wwa 1867; oprac. P. Parylak. Lw. 1884; Wwa 1892; Tarnów 1895; Lw. 1907; ze słowem wstępnym W. Bandurskiego. Kr. 1909; oprac. H. Biegeleisen. Lw. 1921 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 24; Wwa 1921, wyd. nast. Pozn. 1933; oprac. S. Vitel-Wierczyński. Wwa [1923] *Wielka Bibl.* nr 37; Szkocja 1945; oprac. R. Norakowski. Kat. 1947; red. Z. Niesiolowska-Rothertowa. Wwa 1952; z posłowiem J. Skórnickiego. Wwa 1954. Wyd. często razem z „Janem Bieleckim” lub z kilkoma innymi utworami J.S. oraz w wielu czasop., antologiach i wypisach szk. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 3, 173 t. 1. *Przeróbka*: Ojciec zadżumionych. Wedle poematu J. Słowackiego w gawędę roznuty. Ze słowem wstępnym [W.] Bandurskiego. Ilustr. W. Rossowski. Kr. 1909, Wyst. Przemysł 1909.

Adaptacja TV: 1975.

Przekł.: ang. 1915, 1930, 1951, bułg. 1884, 1958, czes. 1869, 1876, 1953, 1955, 1962, esper. 1905, franc. 1870, 1987, hebr. 1883, 1919, 1926, niem. 1872, 1880, 1896, 1959, ros. 1882, 1888, 1889, 1913, 1952, 1960, rum. 1962, serb.-chorw. 1880, 1896, 1913, 1939, szwedz. 1897, ukr. 1876, 1897, 1910, 1930, 1952, węgier. 1955, włos. 1890, 1902, 1959.

48. W Szwajcarii. [Poemat]. Powst. 1838. Wyd. w zbiorze: Trzy poematy. Paryż 1839 [zob. poz. 51]. Wyd. osob.: Wwa 1871; Wwa 1892; z objaśnieniami J. Konrada. Wwa 1917; oprac. S. Vitel-Wierczyński. Wwa [1922] *Wielka Bibl.* nr 16; objaśnił R. Norakowski. Kat. 1947; Wwa 1986. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 140 t. 1, 141 t. 3, 150 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 3, 173 t. 1.

Ponadto wyd. S. Makowski: W szwajcarskich górach. Alpejskie krajobrazy Słowackiego. Wwa 1976 [wraz z przekł. franc. W. Gasztowtta i niem. J. Boraka oraz innymi wierszami S. o tematyce szwajcarskiej].

Przekł.: ang. 1913 (fragm.), 1953, białorus. 1959, bułg. 1899, 1958, czes. 1876, 1955, 1987, esper. 1904, franc. 1870, 1876, 1965, niem. 1874, 1924, 1959, ros. 1900, 1903, 1945, 1952, 1975, rum. 1962, serb.-chorw. 1928, słowac. 1909 (fragm.), słoweń. 1973, szwedz. 1899, ukr. 1890, 1952, włos. 1928.

49. Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle. Powst. 1838. Wyd. niepod. Paryż 1839 [tu „Ofiarowanie”, wiersz dedykacyjny poświęcony Warszawiel]. Ogł. *Młoda Polska* (Paryż) 1838, dod. do nr 35. Wyd. osob.: Lw. 1878, 1879; Lw. [1910]. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 129 t. 1, 140 t. 2, 141 t. 2, 150 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 3, 173 t. 1.

Adaptacja radiowa: 1981.

Przekł.: ang. 1944 (fragm.), franc. 1870, ros. 1960.

Przekł. „Ofiarowania” druk. osob.: czes. 1987, hebr. 1959, niem. 1959, ros. 1952, 1984, węgier. 1955, 1969.

50. Wacław. Powst. 1838. Wyd. w zbiorze: Trzy poemata. Paryż 1839 [poz. 51]. Wyd. osob.: Lw. 1879, wyd. nast. Lw. 1899; Lipsk 1882 [tu: Wacław. Dalszy ciąg Marii Malczewskiej]; Lw. [1914]; pt. Wacław. Powieść ukraińska. Druk. m.in. w poz. 127 t. 2, 129 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 3, 150 t. 2, 160 t. 3. Nieznany fragm. autografu ogł. A. Biernacki. *Blok-Notes Muzeum Lit. im. A. Mickiewicza* 1983. Przekł.: czes. 1880, franc. 1870, 1881.

51. Trzy poemata. Paryż 1839. Wyd. nast.: Złoczów [1896]; Złoczów [1924]; oprac. P. Chmielowski. Brody 1903 *Arctydziela Pol. i Obcych Pisarzy* t. 17; oprac. J. Kleiner. Wwa 1921 *Pisarze Pol. i Obcy* nr 2; oprac. J. Maurer. Kr. 1922 *BNI*, 49, wyd. 2 Kr. 1925; oprac. [A. Baumfeld] A. Boleski. Wwa [1929] *Wielka Bibl.* nr 133. Druk. m.in. w poz. 146 t. 2, 150 t. 2, 158 t. 2, 160 t. 3.

Tu: Ojciec zadżumionych w El-Arish (poz. 47); W Szwarzarii (poz. 48); Wacław (poz. 50).

Tomik ten według pierwotnych planów miał zawierać jako trzeci utwór: „Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle” (poz. 49).

52. Kilka słów odpowiedzi na artykuł pana Z.K. o poematach Juliusza Słowackiego. *Młoda Polska* (Paryż) 1839 t. 2, dod. do nr 9. Przedr. m.in. w poz. 128 t. 4 (wyd. 2), 140 t. 2, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11), 160 t. 3.

Podp.: Juliusz S.

Polem. z art. S. Ropelewskiego (pseud. Z.K.) z ostrą oceną „Trzech poematów”, druk. *Młoda Polska* (Paryż) 1839 t. 2, dod. do nr 8.

Przekł.: bułg. 1958, ros. 1960, włos. 1959.

53. [Listy poetyckie z Egiptu]. [Nieukończ. cykl wierszowanych reportaży, który w 1839 S. zamierzał wydać z własnymi rysunkami]: 1. Do Teofila Januszewskiego; 2. Piramidy; 3. Na szczycie piramid; 4. List do Aleksandra H. [Holińskiego] (pisany na łódce nilowej); 5. Z Nilu – do”. Za życia S. ogł. jedynie „List do Aleksandra H. (pisany na łódce nilowej)”: *Tyg. Lit.* 1839 nr 16, toż *Pismo. Dod. do Gaz. Por.* 1839 nr 82; dołączony do pierwodr. „Lilli Wenedy” w 1840 (zob. poz. 58). Jako cykl 5 wierszy wyd. z autografu M. Kridl w: *Dziela wszystkie*. Lw. 1929 (zob. poz. 148 t. 9). Wyd. pt. „Listy poetyckie z Egiptu” m.in. w poz.: 158 t. 1, 160 t. 9, 173 t. 1.

Inne tyt.: Listy ze Wschodu; Listy z Egiptu.

Przekł. poszczególnych wierszy: bułg. 1958, czes. 1883, 1987, franc. 1881, niem. 1959, ros. 1952, 1960, 1984, ukr. 1969, węgier. 1976.

54. Grób Agamemnona. [Wiersz]. W wyd.: Lilla Weneda. Tragedia w 5 a. Paryż 1840 (tu pt. Ułamek z greckiej podróży. Grób Agamemnona). Wyd. nast. razem z „Podróżą do Ziemi Świętej z Neapolu” (zob. poz. 46), z „Lillą Wenedą” (zob. poz. 58),

w wyd. zbior. od 1861 oraz w wielu antologiach, wyborach poezji, podręcznikach, czasop. itp.

Jest to fragm. pieśni VIII „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu”.

Przekł.: ang. 1944, bułg. 1958, czes. 1864, 1880, 1910/1911, 1926, 1955, 1987, franc. 1875, 1876, 1881, litew. 1959, ros. 1882, 1916, 1945, 1966, 1975, słowac. 1941, słoweń. 1973, ukr. 1952, węgier. 1951, włos. 1945 (fragm.), 1959.

55. Beniowski. [Dramat nieukończ.]. Powst. zapewne w 1839 (1842?). Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3) pt. Dwa fragmenty z dramatu Beniowski; fragm. ogł. *Warta* 1882 nr 413. Druk. m.in. w poz. 128 t. 3 (w wyd. 2), 140 t. 5, 141 t. 7, 158 t. 7, 160 t. 10, 173 t. 2.

Wyst. Łódź 1909.

Przekł. ros. 1907.

56. Preliminaria peregrynacji do Ziemi Świętej J.O. Księcia Radziwiłła Sierotki. Powst. 1839. Ogł. fragm. z dalszej części rkpśu pt. Świecone u J.O. Księcia Radziwiłła Sierotki. *Tyg. Lit.* 1840 nr 15 [niepodp.]; fragm. początkowy pt. Preliminaria peregrynacji do Ziemi Świętej J.O. księcia Radziwiłła Sierotki, udzielone redakcji przez J. Słowackiego. *Tyg. Lit.* 1841 nr 6. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 129 t. 4 (w wyd. 2), 140 t. 2, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11), 160 t. 5. Wyd. osob.: Rys. A. Uniechowski. Przedmowa: A. Mauersberger. Wwa 1959; wyd. Jarosław Maciejewski: „Choć Radziwiłł, aleś człowiekiem...”. Gawęda romantyczna. Kr. 1985 *Bibl. Romantyczna*.

Obie części, mechanicznie zerwane, były często druk. jako dwa odrębne utwory i w kolejności wg pierwodr.

Przekł.: franc. 1925 (fragm.), ros. 1960.

57. Mazepa. Tragedia w 5 a. Powst. 1839. Wyd. Paryż 1840. Pierwsza red. z 1834 została spalona przez autora. Wyd. osob.: Wwa 1871; Lw. [1878]; Lw. 1880; Złoczów [1900]; oprac. K. Zimmerman. Brody 1902, wyd. 2 Brody 1909; Wwa 1907; Wwa [1914]; oprac. W. Galecki. Wwa 1917; oprac. B. Gubrynowicz. Kr. 1924 *BNI*, 76; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 89; Kr. 1945; oprac. E. Sawrymowicz. Wr. 1958, wyd. 2 Wwa 1960. Druk. m.in. w poz. 127 t. 3, 150 t. 8, 158 t. 6, 160 t. 4, 173 t. 2.

Wyst.: Budapeszt 1847 (w jęz. węgier.); Kr. 1851.

Przeróbki: Mazepa. Tragedia muzyczna w 4-aktach (według tragedii J. Słowackiego). Słowa M. Radziszewskiego, muzyka A. Münchheimera. Wyst. Wwa 1899. Wyd. Wwa 1900; Mazepa. Scenariusz film. oparty na tekście J. Słowackiego. Wyd. G. Holoubek. *Dialog* 1973 nr 5.

Adaptacja TV: 1969.

Adaptacja radiowa: 1980.

Przekł.: ang. 1930, 1944 (fragm.), 1966, bułg. 1958, czes. 1879 (wyst. Praga 1879), 1955, esper. 1911 (fragm.), fiń. 1936 (fragm.), franc. 1878, 1900, 1924, 1987, niem. 1848, 1887, 1905, ros. 1874 (fragm.), 1882 (fragm.), 1910, 1952, ukr. 1922, 1959, węgier. 1847, 1960, włos. 1932.

58. Lilla Weneda. Tragedia w 5 a. Powst. 1839. Wyd. Paryż 1840 [tu dołączono: Do autora Irydio-

na list II; wiersze: List do Aleksandra H. (pisany na łódce Nilowej); Ułamek z greckiej podróży. Grób Agamemnona. Wyd. osob. m.in.: Wwa 1859; Lw. 1875; Lw. 1880; ilustr. M.E. Andriolli. Wwa 1883; Lw.-Złoczów [1895]; oprac. P. Chmielowski. Brody 1902, wyd. 2 Brody 1906; oprac. J. Michalski. Wwa [1907]; oprac. B. Chlebowski. Wwa 1908, wyd. 3 Wwa [1922]; oprac. H. Galle. Wwa 1914, wyd. 2 Wwa 1920; oprac. [A. Cehak] A. Stodor. Lw. 1920 *Bibl. Arcydział Lit.* nr 5/6; oprac. M. Janik. Kr. [1920] *BNI*, 16 [dołączono: Grób Agamemnona], toż wyd. 6 Wr. 1948; oprac. Z. Londoński. Mikołów [1922]; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1923] *Wielka Bibl.* nr 25, wyd. nast. w tej serii w oprac. W. Szyszkowskiego. Wwa [1928]; oprac. J. Kleiner. Wwa 1923 *Pisarze Pol. i Obcy* nr 5; Pozn. 1923; oprac. A. Skol-ski. Łódź [1929]; oprac. J. Kleiner. Jerozolima 1944 [dołączono: Grób Agamemnona]; oprac. M. Janik. Pittsburgh 1945 *Bibl. Rady Polonii Amerykańskiej* [dołączono: Grób Agamemnona]; oprac. J. Saloni. Łódź 1946; oprac. T. Makowiecki. Wwa [1946]; z ilustr. m.in. M.E. Andriollego i J. Malczewskiego; oprac. T. Ulewicz. Kr. 1946 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 4, wyd. 3 Kr. 1951; Wwa 1950; oprac. P. Hertz, S. Dąbrowski. Wwa 1953, wyd. 2 Wwa 1954; oprac. E. Sawrymowicz. Wr. 1954 *Nasza Bibl.* [dołączono: Grób Agamemnona], wyd. 2 oprac. M. Ursel. Wr. 1986; oprac. K. Wielgopolanin. Kościan 1991. Druk. m.in. w poz. 158 t. 6, 160 t. 4, 173 t. 2, 176 t. 2.

Wyst. Lw. 1863.

Przeróbki: H. Opieński: Lilla Weneda, poemat symfoniczny (według tragedii J. Słowackiego). Wyst. Wwa 1909.

Adaptacja TV: 1976.

Adaptacja radiowa: 1980.

Przekł.: ang. 1944 (fragm.), bulg. 1982, czes. 1897, 1950, franc. 1878, 1896, litew. 1923, niem. 1881, 1891, ros. 1911, 1945, 1952; rum. 1964, serb.-chorw. 1910, ukr. 1952.

59. [Krak.]. [Dramat zachowany we fragm. I a.]. Powst. 1839 lub 1840. Wyd. pt. Krakus. Dramat. (Fragment). W: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3). Wyd. nast. [do 1929 pt. Krakus] m.in. w poz. 140 t. 4, 141 t. 7, 150 t. 7, 160 t. 9, 173 t. 2.

60. Testament mój. Powst. 1839 (1840?). Ogl. *Dzien. Lit.* 1857 nr 34. Przedr. w wielu czasop. i antologiach. Wyd. osob.: Tekst oraz drzeworyty rysował i rytował S. Jakubowski. Kr. 1927 *Salon malarzów*; oprac. A. Nawrocki. Wwa 1994. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 158 t. 1, 160 t. 8, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Adaptacja radiowa: 1978.

Przekł.: ang. 1917, 1944, białorus. 1959, bulg. 1958, czes. 1872, 1880, 1906, 1909, 1910, 1949, 1955, 1987, esper. 1912, fiń. 1936, franc. 1875, 1881, 1906, 1927, gruziński 1959, hebr. 1959, litew. 1859, niem. 1880, 1959, ros. 1909, 1913, 1945, 1952, 1960, 1979, rum. 1962, słowac. 1936, słowen. 1909, szwedz. 1899, ukr. 1909, 1952, 1969, węg. 1951, włos. 1959.

61. Beatryks Cenci. Tragedia. Powst. 1840. Wyd. pt. Beatryks Cenci. Tragedia w 5 a. W: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3). Wyd. nast.: *Przegl. Tyg.* 1871 nr 16–30. Wyd. osob.: Wwa 1904; Wwa 1909; Lw.-Złoczów [1910]. Druk. m.in. w poz. 141 t. 7, 150 t. 12, 158 t. 7, 160 t. 9.

Fragm. pominięte przez pierwszego wydawcę ogl. H. Biegeleisen: Nie ogłoszone fragmenty tragedii J. Słowackiego „Beatryks Cenci”. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 204–206.

Wyst. Kr. 1872.

Przeróbki: [Libretto: S. Poraj-Różycka] P.St.: Beatryks Cenci. Dramat muzyczny w 4 a. Według tragedii J. Słowackiego. Muzyka L. Różyckiego. Wwa 1927. Wyst.: Wwa 1927; Pozn. 1935.

Adaptacja TV: 1973.

Adaptacja radiowa: 1978.

Przekł.: ang. 1951 (fragm.), czes. 1910, franc. 1887, niem. 1883.

W 1832 S. napisał w jęz. franc. tragedię „Béatrix Cenci”, z której zostały tylko drobne fragm. Wyd.: *Oeuvres complètes de J. Słowacki*. T. 1. Paris 1870 s. 435–443. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 3, 141 t. 7, 150 t. 12, 158 t. 7, 160 t. 8. Przekł. pol.: Beatryks Cenci. Tłum. Z. Świdwińska-Krzyżanowska. W: *Dzieła*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 7). – Beatryks Cenci. Tłum. J. Kleiner. W: *Dzieła wszystkie*. Wr. 1958 (zob. poz. 160 t. 8).

62. Na sprowadzenie prochów Napoleona. [Wiersz]. Ogl. *Młoda Polska* (Paryż) 1840 t. 3 nr 17. Wyd. nast.: *Dzien. Lit.* 1856 nr 63 (pt. Na sprowadzenie zwłok Napoleona). Przedr. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 5, 173 t. 1, 175, 176 t. 1 oraz w wielu antologiach.

Oba tyt. pochodzą z autografów S.

Przekł.: ang. 1925, 1944, bulg. 1958, czes. 1880, esper. 1908, franc. 1878, 1881, 1921, 1923 [przekł. prozą W. Mickiewicza], 1928, łac. 1968, ros. 1905, 1952, 1960, węg. 1955.

63. Beniowski. Poema. Pięć pierwszych pieśni. Lipsk [właśc. Paryż] 1841, wyd. fotoofs. Wr. 1981. Fragm. pieśni V ogl. *Pszonka* (Strasbourg) 1842 oddział 4 pt. Wiersz J. Słowackiego do Adama Mickiewicza (Urywek z poematu: Beniowski). Wyd. nast. m.in.: Naumburg 1861; Lw. 1879; Lw. 1881; Z przedmową P. Chmielowskiego. Wwa 1898 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 47; oprac. K. Zimmerman. Brody 1905; Lw.-Złoczów [1908]; oprac. A. Drogo-szewski. Wwa 1909; oprac. H. Galle. Wwa 1915; oprac. J. Kleiner. Kr. [1920] *BNI*, 13/14 [wyd. razem z dalszymi pieśniami VI–XIV], wyd. 3 rozszerz. i zmien. Wr. 1949, wyd. 4 zmien. oprac. A. Kowalczykowa. Wr. 1996; toż Wr. 1999; oprac. J. Kleiner. Chicago 1946 *Bibl. Rady Polonii*; oprac. J. Saloni. Łódź [1946]; oprac. Andrzej Górski. Posłowie: Artur Górski. Kr. 1947 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 3, wyd. 3 Kr. 1951; oprac. E. Sawrymowicz. Wr. 1952, wyd. 3 Wr. 1954; oprac. Jerzy Pelc. Wwa 1956; oprac. J. Termer. Wwa 1990; Wwa 1993. Druk. m.in. w poz. 141 t. 3, 150 t. 21, 158 t. 3, 160 t. 5, 173 t. 1. Dalsze pieśni zob. poz. 72.

Adaptacje sceniczne: M. Kotlarczyk. Kr. 1942. Wyst. konspiracyjne (fragm.), Kr. Teatr Rapsodyczny 1945

(fragm.), Kr. Teatr Rapsodyczny 1949; reż. A. Hanuszkiewicz. Wwa 1971; reż. J. Babińska, Jelenia Góra 1992.

Adaptacja TV: 1961.

Adaptacja radiowa: 1966.

Przekł.: ang. 1944 (fragm.), 1945 (fragm.), bułg. 1959, czes. 1967, 1987, franc. 1905, 1928, niem. 1965 (fragm.), 1972 (fragm.), 1979 (fragm.), 1999, ros. 1973, 1984, słoweń. 1909, ukr. 1959, 1979 (fragm.), węgier. 1976 (fragm.), włos. 1959.

64. [Anioły stoją na rodzinnych polach]. Powst. 1841. Ogl. *Warta* 1881 nr 352. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Przekł.: ang. 1944, czes. 1987, franc. 1965, ros. 1960, słoweń. 1973, ukr. 1969, węgier. 1951.

65. [W albumie Elizy Branickiej, późniejszej Krasieńskiej]. [Inc.: Chciałbym, ażeby tu wpisane słowo...]. Powst. 1841. Ogl. *Kron. Rodz.* 1875 nr 12; przedr. *Bluszcz* 1875 nr 25.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: [W albumie E. hr. Krasieńskiej]; W albumie E. hr. K. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Przekł.: niem. 1958, ros. 1952, ukr. 1969.

66. Noc letnia. [Omówienie utworu Z. Krasieńskiego: Noc letnia]. Ogl. *Trzeci Maj* (Paryż) 1841 oddz. II, półarkusz 15/16; druk. niepełny. *Orędownik Nauk.* 1841 nr 20 (podp.: J. Słow...), Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1 (pt. Wzmianka o Z. Krasieńskiego Nocy letniej); 140 t. 2, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11); 160 t. 5.

Przekł.: bułg. 1958, ros. 1960.

67. Krytyka krytyki i literatury. Powst. 1841. Ogl. B. Erzepki. Pozn. 1891. Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 10, 146 t. 3, 150 t. 18, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11); 160 t. 10.

Przekł. ang. 1923.

68. Pogrzeb kapitana Meyznera. [Wiersz]. Powst. 1841. Ogl. *Gaz. Wielkiego Księstwa Pozn.* 1845 nr 273 (pt. Pogrzeb kapitana M.); *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 3 (pt. Śmierć żołnierza w szpitalu; tekst zniekształcony przez cenzurę austriacką). Wyd. nast. m.in.: *Tyg. Nauk.* 1865 nr 42/43 oraz w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 7, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Przekł.: ang. 1944, bułg. 1958, czes. 1949, litew. 1959, niem. 1959, ros. 1916, 1945, 1952, 1984, słoweń. 1973, ukr. 1952, węgier. 1955, włos. 1959.

69. [Jan Kazimierz]. [Fragm. dramatu]. Powst. 1841. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3) pt. Jan Kazimierz. (Szczątek dramatu). Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 4, 141 t. 7, 150 t. 13, 158 t. 7, 160 t. 10.

70. [Wallenrod]. [Dramat nieukończ.]. Powst. 1841 (1842?). Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3). Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 4, 141 t. 7, 150 t. 13, 158 t. 7, 160 t. 10, 173 t. 2. Wyst. Łódź 1909.

Odmienne oprac. tego samego tematu zob. [Walter Station] (poz. 87) i [Konrad Wallenrod] (poz. 99).

71. [Fantazy. Dramat w 5 a.]. Powst. w 1841 (1842?). Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3) pt. Niepoprawni. Dramat w 5 a. Wyd. osob. m.in.: oprac. A. Strzelecki. Wwa 1909; *Złoczków* [1927]; oprac. S. Kołaczkowski. Kr. 1927 *BN* I, 105, wyd. 4 zmien. oprac. M. Inglot. Wr. 1976; toż wyd. 5 Wwa 1985; oprac. S. Jerschina. Wr. 1952 *Nasza Bibl.*, wyd. 4 zmien. oprac. M. Inglot. Wr. 1973; oprac. J. Skórnicki, S. Dąbrowski. Wwa 1954; Kr. 1998; oprac. A. Kowalczykowa. Kr. 1999 *Bibl. Pol.* Druk. m.in. w poz. 140 t. 3, 141 t. 7, 150 t. 14, 158 t. 7, 160 t. 10, 173 t. 3, 176 t. 2.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Fantazy czyli Nowa Dejanira; Fantazy (Niepoprawni); Fantazy (Nowa Dejanira); Niepoprawni; Nowa Dejanira (Niepoprawni). Inne hipotezy daty powst.: 1843–1844, 1845.

Wyst. Stanisławów 1867 (pt. Niepoprawni).

Adaptacja TV: 1959.

Adaptacja radiowa: 1974.

Przekł.: ang. 1977, bułg. 1982, ros. 1960, ukr. 1959.

72. Beniowski. Poema. [Pieśni VI–XIV]. Powst. 1841–1843. Ogl. fragm.: *Dzien. Lit.* 1852 nr 3 (pt. Skarga lirnika konfederackiego); *Dzien. Lit.* 1856 nr 81 (pt. Pogrzeb lirnika. Ustęp z obszernego poematu); *Tyg. Nauk.* 1865 nr 15, 20–22 (pt. Kilka wyjątków z nie drukowanych poezji); tekst niepełny i w dowolnym układzie. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 2). Fragm. pominięte przez pierwszego wyd. ogl. *Bibl. Warsz.* 1902 t. 3; *Gaz. Lw.* 1902 nr 212–223; *Lamus* 1909 z. 4. Wyd. osob.: oprac. J. Kleiner pt. Beniowski. Wyd. całkowite w nowym układzie. Kr. [1920] *BN* I, 13/14 [tu dołączono: Beniowski. Pięć pierwszych pieśni], wyd. 3 rozszerz. i zmien. Wr. 1949; wyd. 4 zmien. oprac. A. Kowalczykowa. Wr. 1996; wyd. nowe w zmien. układzie w oprac. Jerzego Pelca. Wwa 1956. Druk. m.in. w poz. 158 t. 3, 160 t. 11. Pieśni I–V zob. poz. 63.

Dwa fragm. z odmian tekstu były druk. w wielu wyd. jako odrębne wiersze: „Wtenczas w Poznaniu...”, „Kto potępiony, niechaj się nie chwyta...”.

Inna red. pieśni VI–VIII z 1845 w wyd. w oprac. J. Kleinera. Kr. [1920] *BN* I, 13/14 i wyd. nast.; wyd. nowe zmien. w oprac. Jerzego Pelca. Wwa 1956.

Przekł.: franc. 1875 (fragm.), ukr. 1979 (fragm.).

73. [Pan Alfons]. [Początek powieści]. Powst. prawdopodobnie w 1842 (1841?). Ogl. *Warta* 1883 nr 452. Wyd. nast. w poz. 141 t. 10, 150 t. 18, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11), 160 t. 10.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Fragment z powieści; Ułamek z powieści; Fragment powieści o panu Alfonsie.

74. [Do pani Joanny Bobrowej]. [Wiersz, inc.: O! gdybym ja wiódł Panią do kaskady...]. Powst. 1842. Tekst niepełny *Bibl. Warsz.* 1895 t. 4; przedr. w wyd. osob. Wwa 1896. Ogl. pełny tekst *Gaz. Lw.* 1899 nr 209. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 8, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Inny tyt. (nieautorski): Do Joanny Bobrowej.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1955, 1987, litew. 1971, niem. 1959, ros. 1952, ukr. 1952.

75. Tak mi Boże dopomóż. [Wiersz]. Ogl. *Dzien. Nar.* (Paryż) 1842 nr 70. Wyd. nast.: *Tydzien* (Lw.) 1877 nr 42; przedr. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 3; *Bluszcz* 1877 nr 31; *Gaz. Nar.* 1877 nr 174; *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 82; *Wiek* 1877 nr 163. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 6, 172, 173 t. 1, 175.

Parodia współczesna pt. Tak mi Boże dopomóż (Przysięga obrzezanego). *Pszonka* (Strasburg) 1842 oddział III półarkusz 11–12 s. 48.

Przekł.: ang. 1944, czes. 1909, 1987, franc. 1907, 1927, łotew. 1937, ros. 1916, słowac. 1927, węgier. 1976, włos. 1926.

76. [Książd Marek]. [Fragm. poematu]. Powst. zapewne w 1842. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 2, tu fragm. inc.: I powrócił do swego klasztoru...); inny fragm. w: *Dzieła*. Lw. 1909 (zob. poz. 141 t. 3; tu inc.: Niby dziewczę smętnego – a pięknego ducha...). Druk. m.in. w poz. 140 t. 2, 141 t. 3, 158 t. 3, 160 t. 11, 173 t. 1. Do 1920 zaliczany do wariantów „Beniowskiego”. Za odrębny poemat uznał ten fragm. J. Kleiner w wyd.: Beniowski. Kr. [1920] *BN I*, 13/14, s. 557–564. Dramat pod tym samym tyt. zob. poz. 78.

77. [Złota Czaszka]. [Dramat nieukończ.]. Powst. 1842. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3) pt. Złota Czaszka. (Szczątek dramatu). Wyd. osob.: Wwa 1909, wyd. 2 Wwa [1925]; Wwa 1910; Lw.–Złoczów [1910], wyd. nast. Lw. [po 1923]. Druk. m.in. w poz. 140 t. 4, 141 t. 7, 150 t. 14, 158 t. 7, 160 t. 10, 173 t. 2.

W kilku zbiorach poezji S. oraz w wielu antologiach zamieszczano kolędę ze „Złotej Czaszki”, będącą fragmentem aktu I, sceny III, inc.: Chrystus Pan się narodził... Próby uzup. tekstu: J. German: Projekt uzupełnienia „Złotej Czaszki”. *Pam. Lit.* 1909; R.S. Kamiński: „Złotej Czaszki” III akty, dopełnienie szczątku dramatu J. Słowackiego. *Scena i Sztuka* 1910 nr 23–31. Wyst. Kr. 1899.

Adaptacja radiowa: 1954.

Przekł.: ang. 1959 (fragm.), franc. 1965 (fragm.), węgier. 1955.

78. Książd Marek. Poema dramatyczne w 3 a. Paryż 1843. Wyd. nast.: Naumburg 1861; Lw. 1878; Lw. 1880; Lw. [1907]; Wwa 1915, wyd. 3 Wwa 1918; oprac. S. Turowski. Kr. 1921 *BN I*, 29, wyd. 2 Kr. 1922, wyd. 3 zmien. oprac. M. Piwińska. Wr. 1991; Mikołaj [1925]; oprac. K. Konopka. Wr. 1989. Druk. m.in. w poz. 127 t. 4, 150 t. 9, 158 t. 8, 160 t. 6, 173 t. 3.

Fragm. z I aktu: Pieśń konfederatów, inc.: Nigdy z królami nie będziem w aliansach... zamieszczono w kilku zbiorach poezji S. oraz w wielu antologiach, niekiedy pt. Pieśń konfederatów barskich.

Wyst. Kr. 1901.

Adaptacja TV: 1998.

Fragm. poematu pt. [Książd Marek] zob. poz. 76.

Przekł.: czes. 1918 (fragm.), franc. 1911 (fragm.), włos. 1959 (fragm.).

79. [Poeta i natchnienie]. [Fragm. poematu]. Powst. zapewne w 1843. Ogl. fragm. *Dzien. Lit.* 1856 nr 89; 1857 nr 59, 61; tekst niepełny wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (poz. 128 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 12 cz. 1, 173 t. 1.

Inne hipotezy dat powst.: 1844, 1844/45, 1846/47.

Przekł.: czes. 1918 (fragm.), franc. 1909.

80. Sen srebrny Salomei. Romans dramatyczny w 5 a. Paryż 1844. Wyd. nast.: Lw. 1880; Lw. 1881; Lw.–Złoczów [1907]; oprac. S. Turowski. Kr. 1923 *BN I*, 57, wyd. 2 zmien. oprac. A. Kowalczykowa. Wr. 1992; oprac. J. Kwaśniakowa. Wr. 1988. Druk. m.in. w poz. 127 t. 4, 150 t. 9, 158 t. 8, 160 t. 6, 173 t. 3, 176 t. 2.

Wyst. Kr. 1900.

Adaptacja TV: 1967.

Adaptacja radiowa: 1978.

Przeróbka: Sen srebrny Salomei. Powieść ukraińska. Według utworu J. Słowackiego opisała prozą H.K. Kijów 1912, też Pozn. [1912].

Przekł.: franc. 1911, ros. 1916.

81. Książę Niezłomny. (Z Calderona de la Barca). Tragedia w trzech częściach. Paryż 1844, część nakł.: Berlin 1844. Wyd. nast.: Wwa 1859; Naumburg 1861; Lw. 1880; Tarnów 1880; Lw. 1881; oprac. F. Próchnicki. Lw. 1891; Złoczów [1899]; oprac. J. Michalski. Wwa 1908; Wwa 1911; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 99; oprac. W. Folkierski. Kr. 1930 *BN II*, 55; Kr. 1946 *Bibl. Arcydział Lit. Pol.*; oprac. M. Brahmer. Kr. 1949 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 31. Druk. m.in. w poz. 127 t. 4, 140 t. 5, 141 t. 8, 150 t. 9, 158 t. 8, 160 t. 6, 173 t. 3.

Wyst. Kr. 1874.

Adaptacja TV: 1998.

82. [W pamiętniku Zofii Bobrowskiej]. [Inc.: Niechaj mnie Zośka o wiersze nie prosi...]. Powst. 1844. Wyd. w: *Pisma pośmiertne*. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1) pt. W pamiętniku Zofii. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Przedr. ponadto w wielu czasop. i antologiach.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Do Zofii Bobrowskiej; W pamiętniku Zofii; W pamiętniku Zofii.

Przekł.: ang. 1944, 1987, białorus. 1959, bułg. 1958, czes. 1949, 1955, 1987, franc. 1881, niem. 1959, ros. 1895, 1945.

83. [Do Ludwika Bobrowskiego]. [Inc.: Gdy na ojczyznę spojrzę czci Łolki...]. Powst. 1844. Ogl. *Tyg. Nauk.* 1865 nr 41. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172.

Przekł.: ang. 1944, bułg. 1958, czes. 1987, franc. 1881, litew. 1959, niem. 1959, ros. 1945, 1952, 1966, słowen. 1973, ukr. 1959, węgier. 1976.

84. [Dziecina Lolka na rzymskich mogiłach...]. Powst. 1844. Ogl. *Pam. Warsz.* 1929 z. 1. Wyd. nast. m.in. w poz. 150 t. 3, 152 t. 1, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1.

Wiersz był wpisany do albumu Ludwika Bobrowny.
Przekł.: czes. 1955, węgier. 1976.

85. Agezylausz. [Dramat]. Powst. 1844. Wyd. Wwa 1884 odb. z *Przegl. Tyg. Dod. Mies.* (pt. Agezylausz. Dramat w 4 a.); toż przedr. *Gaz. Pol.* (Czerńowiec) 1884 nr 8–25; ogl. z rkpsu H. Biegeleisen. *Bluszcz* 1884 nr 2–13, 15–18 (pt. Król Agis. Dramat historyczny w 3 aktach); przedr. *Warta* 1884 nr 515–528. Przedr. m.in. w poz. 140 t. 5, 141 t. 9, 150 t. 15, 158 t. 9, 160 t. 12 cz. 2, 173 t. 3.

Wyst. Wwa 1927.

Adaptacja radiowa: 1967.

Wyd. i wyst. także pt. Król Agis.

Dramat zachowany w nieuporządkowanych fragm. brulionowych, rekonstruowany przez wydawców.

86. Do pastereczki siedzącej na Druidów kamieniach w Pornic nad Oceanem. [Wiersz]. Powst. 1844. Ogl. część drugą utworu. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 10 (pt. Na monumencie druidycznym w Bretonii); toż *Bibl. Warsz.* 1865 t. 3; *Przegl. Tyg.* 1868 nr 30; część pierwszą, uznając ją za rzut pierwotny wiersza, ogl. H. Biegeleisen: Z pamiętnika J. Słowackiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1884 s. 109–110; przedr. *Wędrowiec* 1884 nr 13. Wyd. obu części wiersza lub jednej z nich (z drobnymi odmiannymi tekstami) m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Inny tyt.: Do pastereczki.

Przekł.: czes. 1987, litew. 1959, ros. 1945, rum. 1962, ukr. 1969, węgier. 1955.

87. [Walter Stadion]. [Fragm. dramatyczne]. Powst. 1844. Wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 3); inny fragm. ogl. *Kłosy* 1884 nr 969 (pt. Scena w Malborku). Wyd. nast. m.in. w poz. 139 t. 6, 140 t. 4, 141 t. 9, 150 t. 15, 158 t. 9, 160 t. 12 cz. 2.

Tekst najpełniejszy z autografu ogl. M. Troszyński w wyd.: J. Słowacki: Raptularz 1843–1849. Wwa 1996.

Fragm. rozpoczynający Scenę I, inc.: Gdybym się nie czuł nieśmiertelnym duchem..., druk. jako odrębny wiersz w wielu zbiorach utworów S. oraz w antologiach.

Adaptacja radiowa: 1967.

Odmienne oprac. tego samego tematu: [Wallenrod] (poz. 70) i [Konrad Wallenrod] (poz. 99).

88. [Fragment o Helijaszu]. [Proza, inc.: Zbliża się straszliwa chwila...]. Powst. 1844 (1845?). Ogl. *Warta* 1882 nr 441. Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 10, 158 t. 10, 160 t. 13 cz. 1.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Fragment literacki I; Fragment literacki II; Fragmenty; Fragment z opowieści.

89. Zawisza Czarny. [Dramat]. Powst. 1844–1845. Ogl. fragm. *Warta* 1879 nr 279 (inc.: Jakież złote się szereg...); inne fragm. ogl. *Kłosy* 1884 nr 969, 972 (fragm. przedr. *Warta* 1884 nr 512, 513); *Kłosy* 1884 nr 1012–1016; *Kur. Pol.* (Paryż) 1886 nr 67 (pt. Widzenie), toż przedr. *Warta* 1886 nr 647; *Dzien. Pol.* (Lw.) 1888 nr 48 (pt. Zawisza Czarny i Laura. Fragment dramatyczny). Rkps zawiera

skomplikowany zespół tekstów brulionowych, z których wydawcy rekonstruowali w różny sposób kolejne redakcje, możliwe, że było ich aż cztery (zob. J. Kleiner. *Pam. Lit.* 1954 z. 2). Wyd. nast. fragm. m.in.: *Głos wolny* (Kr.) 1901 nr 2, 4, 5; *Gaz. Lw.* 1902 nr 113; *Słowo Pol.* 1903 nr 459–547; *Ogniw* 1904 nr 45; tekst najpełniejszy: *Ateneum* 1904 t. 3, 4, 1905 t. 1–4; wyd. osob. Wwa–Kr. 1906. Wyd. nast. m.in.: oprac. A. Lange. Wwa 1911; wyd. kryt. w nowym układzie w: *Dzieła wszystkie*. Wr. 1961 (zob. poz. 160 t. 12 cz. 2); w poz. 134 (pt. Zawisza Czarny. Szkic dramatyczny w 3 a.), 140 t. 5, 141 t. 9, 150 t. 15, 158 t. 9, 160 t. 12 cz. 2, 173 t. 3.

Do „Zawiszy Czarnego” należą fragm. bez tyt., druk. w licznych wyd. i antologiach jako utwory samoistne, m.in. inc.: „Bo mię matka moja miła...”, „Choć w domu jestem sama...”, „Ja dziewczka pusta...”, „Jakież złote się szereg...”, „Na ukraińskim polu czystym zamek stoi...”, „Przez oczu moich przekłete ciemności...” (druk. często z innym inc.: „Precz z oczu moich przekłete ciemności...” lub „Precz, oczu moich przeklętych ciemności...”).

Wyst. Lw. 1910.

Adaptacje radiowe: 1939, 1955, 1974.

Adaptacje TV: 1959, 1982.

Przekł.: ros. 1984, węgier. 1969 (fragm.).

90. [Sowiński w okopach Woli]. [Wiersz]. Powst. zapewne 1845 (1844?). Ogl. *Czas.* 1883 nr 162; przedr. *Warta* 1884 nr 512. Wyd. nast. m.in.: *Słowo Pol.* 1901 nr 526 dod. *Tyg. Lit. i Artyst.*; *Krytyka* 1903 t. 2 z. 7 (pt. Sowiński na Woli); w poz. 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Ponadto przedr. w antologiach, wyborach pism, czasopiśmie.

Przekł.: bułg. 1958, niem. 1959, ros. 1952, ukr. 1959, węgier. 1939, 1955, włos. 1926.

91. Uspokojenie. [Wiersz]. Powst. zapewne w 1845. Ogl. *Czas* 1861 nr 228; z innego rkpsu wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1); z innego rkpsu ogl. *Dzien. Pozn.* 1909 *Dod. Lit. i Artyst.* nr 3.

Istnieją trzy wersje utworu: dwie krótsze (68 wierszy i 97 wierszy) i najdłuższa licząca 102 wiersze. Wszystkie wiersze oprac. S. Makowski i wyd. osob. Wwa 1970.

Druk krótszych lub dłuższych wersji utworu m.in. w poz. 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1.

Inne hipotetyczne daty powst.: 1844, 1846, 1847.

Adaptacja TV: 1974.

Przekł.: ang. 1943 (fragm.), bułg. 1958, czes. 1987, niem. 1959, ros. 1945, 1960, ukr. 1959, węgier. 1939, 1955, włos. 1926.

92. Samuel Zborowski. [Dramat nieukończ., bez początku i końca]. Powst. 1845. Ogl. fragm. *Kłosy* 1884 nr 969, 971, 972; przedr. *Echo Muzycz. i Teatr.* 1884 nr 50, 52, 54, *Warta* 1884 nr 512, 513, *Gaz. Nar.* 1884 nr 80; cały tekst oprac. Artur Górski. *Słowo* 1901 nr 156–220 (z przerwami); oprac. H. Biegeleisen. Wwa 1903 (pt. Samuel Zborowski. Dramat w 5 a.); wyd. kryt. oprac. S. Cywiński. Wil.

1928. Druk. m.in. w poz. 134, 141 t. 8, 150 t. 16, 158 t. 9, 160 t. 13 cz. 1, 173 t. 3.

Wyst. Łódź 1911.

Przeróbka: Samuel Zborowski. *Dramat fantastyczny. Transkrypcja sceniczna C. Jellenta. Wwa 1924* [wyd. skrócić i zmieniona kolejność scen].

Adaptacja radiowa: 1983.

Przekł.: ros. 1909, 1911 (fragm.), węgier. 1976 (fragm.).

93. [Książę Michał Twerski]. [Fragm. dramatyczny]. Powst. 1845 (1844?). Ogl. tekst niepełny: *Echo Muz. i Teatr*. 1884 nr 26–28 (pt. Urywek dramatu z dziejów Wielkiego Nowogrodu); toż *Warta* 1884 nr 511–512 (pt. Ułamek dramatu z dziejów wielkiego Nowogrodu); cały tekst ogl. Artur Górski pt.: *Książę Michał Twerski. Fragment dramatyczny*. W: Pisma. Kr. 1908 (zob. poz. 140 t. 5). Druk. m.in. w poz. 134, 141 t. 9, 150 t. 16, 158 t. 9, 160 t. 13 cz. 1, 173 t. 3. Inny tyt.: *Z dziejów Wielkiego Nowogrodu*.

94. *Zachwycenie*. [Wiersz]. Powst. 1845. Ogl. *Warta* 1881 nr 348. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Przekł.: ang. 1944, czes. 1918, szwedz. 1959.

95. [Vivat Poznańczanie!]. [Inc.: Gotują się na powstanie...]. Powst. 1845. Ogl. *Słowo Pol.* 1901 nr 526 (pt. Poznańczanie). Wyd. nast.: *Krytyka* 1903 t. 2; oprac. Jarosław Maciejewski. *Pam. Lit.* 1952 z. 3/4; przedr. w tegoż: *Słowacki w Wielkopolsce*. Wr. 1955. Druk. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172.

Przekł.: ros. 1952, rum. 1962, ukr. 1969.

96. [Dusza się moja zamyśla głęboko...]. [Wiersz]. Powst. 1845. Ogl. czwartą wersję w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1); ogl. z autografu J. Kleiner. *Życie Lit.* 1954 nr 26 [tu przedstawione czterofazowe dzieje utworu]. Wyd. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1.

Pierwsza wersja utworu, inc.: *Ileż dni przejdzie mi dziecinnych na łowach...*

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1909, 1987, niem. 1957, ros. 1945, 1984, rum. 1962, słowen. 1973, węgier. 1955.

97. *Odpowiedź na Psalmy Przyszłości Spirydionowi Prawdzickiemu*. (Do autora trzech Psalmów). Powst. 1845–1846. Wyd. niepodp. pt. Do autora trzech Psalmów. Lipsk 1848. Tekst poszerz. o kilkadziesiąt wierszy i różniący się układem od pierwodru. ogl. z autografu A. Malecki w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1); pt. Do autora trzech Psalmów. Wyd. nast. osob.: oprac. T. Pini. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 78 [tu także: Z. Krasiński: *Psalm przyszłości*]; oprac. M. Kridl. Kr. 1928 *BNI*, 107 [tu też: Z. Krasiński: *Psalm przyszłości*]; oprac. B. Suchodolski. Wwa 1930 *Wielka Bibl.* nr 78; oprac. S. Vrtel-Wierczyński i J. Kleiner. Wwa 1954. Wyd. wersji krótszej (pierwodr. w 1848) lub wcześniejszej dłuższej druk. m.in. w poz. 127 t. 4, 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 2, 158 t. 1, 160 t. 7, 172, 173 t. 1.

Często obie wersje tekstu były druk. w tym samym wyd. zbior.

Dot. „Psalmów przyszłości” Z. Krasińskiego, wyd. w 1845. Z. Krasiński odpowiedział „Psalmem żalu” (wyd. 1848). Dalszym ciągiem polemiki były cztery fragm. S., inc.: „Młodych śmierć nie może minąć...”, „Mój duch zawsze grzmi ponury...”, „Ach jakie tam lutni tępno...”, „Lecz na Boga – ty lutnisto...”. Ogl. *Warta* 1882 nr 405, 409.

Przekł.: ang. 1958, bulg. 1958, czes. 1883, 1948, franc. 1911, niem. 1959, ros. 1952, 1984, ukr. 1952, węgier. 1951.

98. *Król-Duch. Rapsod I*. [Poemat]. Powst. 1845–1846. Wyd. niepodp. Paryż 1847; fragm. przedr. *Przeł. Pozn.* 1848 z. 6. Wyd. nast.: Lw. 1879; Lw. 1881; Złoczów [1904]; Wwa 1909; Wwa [1915]; Wwa 1916; oprac. H. Galle. Wwa 1916; oprac. M. Piątkiewicz. *Przemysł* 1923 [wyd. razem z dalszymi rapsodami]; wyd. kryt. najpełniejsze oprac. J.G. Pawlikowski. T. 1–2. Lw. 1925 (właśc. 1924) [wyd. wraz z dalszymi rapsodami]; oprac. M. Piątkiewicz. Kr. 1950 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 100. Wyd. m.in. w poz. 127 t. 4, 128 t. 2 (w wyd. 2); 150 t. 7, 158 t. 4, 160 t. 7, 173 t. 1.

Adaptacje sceniczne: Zespół „Reduty” (udramatyzowane fragm.). Wil. 1927; wyst. konspiracyjne M. Kotlarczyk. Kr. Teatr Rapsodyczny 1941 (fragm.); Kr. 1946/47 oraz wznowienie pt. *Legenda złote i błękitne*. Kr. 1957. **Adaptacja radiowa:** 1935.

Dalsze rapsody zob. poz. 114.

Przekł.: ang. 1941 (fragm.), 1943 (fragm.), 1944 (fragm.), czes. 1909 (fragm.), 1939, franc. 1911, 1924, niem. 1909 (fragm.), 1998, słowen. 1909 (fragm.), 1959 (fragm.).

99. [Konrad Wallenrod]. [Fragm. poematu]. Powst. zapewne 1846. Ogl. *Warta* 1882 nr 405. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 6 (pt. Fragment nieznanego poematu); 141 t. 3, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 13 cz. 2. Inne hipotetyczne daty powst.: 1845, 1847.

Odmienne oprac. tego samego tematu: [Wallenrod] (poz. 70); [Walter Stadion] (poz. 87).

100. *Genezis z Ducha*. [Red. czwarta ostateczna]. Powst. zapewne w 1846. Ogl. tekst niepełny. Lw. 1871 odb. ze *Strzechy* [z podtytułem: *Modlitwa*]. Wyd. nast.: Lw. i Pozn. 1872; Lw. 1874; oprac. W. Lutosławski. Kr. 1903; ogl. M. Pawlikowski. *Czwarty autograf „Genezis z Ducha”*. *Pam. Lit.* 1909 s. 268–272; oprac. A. Lange. Wwa 1911; Dorpat 1917; z drzeworytami J. Hulewicz. Pozn. 1918; Wwa [1920]; Złoczów [1924]; z ilustr. F. Siedleckiego. Wwa 1926; Budapeszt 1941; Glasgow [1944]; Hanower 1945; Londyn 1957. Wyd. m.in. w poz. 140 t. 6, 141 t. 10, 150 t. 19, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12), 160 t. 14, 173 t. 1.

Red. pierwsza dedyk. A. Towiańskiemu oraz fragm. red. drugiej i trzeciej, powst. 1843–46, wyd. najpełniejsze wraz z red. czwartą zob. poz. 160 t. 14.

Przekł.: ang. 1936 (fragm.), 1996, czes. 1918, 1920, franc. 1907, 1927, niem. 1897, słowen. 1909 (fragm.), włos. 1925.

101. [Bo to jest wieszczka najjaśniejsza chwała...]. Powst. 1846. Ogl. *Warta* 1879 nr 279. Wyd. nast. m.in.: *Gaz. Lw.* 1902 nr 113; *Kur. Codz.* 1902 nr 130; *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 14. Przedr. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 176.

Nadawany tyt.: W albumie.

Przekł.: ang. 1959, 1960, czes. 1987, niem. 1959, ros. 1945, 1966, ukr. 1969, 1979, węgier. 1955, włos. 1959.

102. Rozmowa z Matką Makryną. [Poemat]. Powst. 1846. Ogl. *Dzien. Lit.* 1861 nr 20–23 (pt. Rozmowa z matką Makryną Mieczysławską, bazylianką w Paryżu, w roku 184... Poemat); fragm. ogl. *Warta* 1881 nr 356–357. Wyd. osob.: Kr. 1896; oprac. H. Biegeleisen. Lw. 1902; Lw.–Złoczów 1912; oprac. I. Peszke. Wwa 1915; Wwa 1918; ogl. S. Pigoń. Wr. 1952 odb. z *Pam. Lit.* Wyd. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 2, 141 t. 3, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 13 cz. 2, 173 t. 1.

Inne tyt. nadawane przez wydawców: Rozmowa z matką Makryną Mieczysławską; Makryna Mieczysławska; Rozmowa z Matką Mokryną. Przekł. franc. 1881, 1919.

103. Do Emigracji o potrzebie idei. [Paryż 1846; podp.: Republikanin z Ducha]. Tekst odmienny (może z innego autografu?). Kr. 1869 (pt. O potrzebie idei); fragm. ogl. *Warta* 1884 nr 501. Wyd. m.in. w poz. 129 t. 4, 140 t. 6, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12); 160 t. 7.

Przekł. franc. 1927.

104. Do Księżki A.C. [List pierwszy do księcia Adama Czartoryskiego]. Wyd. [Paryż 1846; podp.: Republikanin z Ducha]. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 6, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 12 (w wyd. 2 i 3), 160 t. 7.

105. [Do księcia Adama Czartoryskiego list drugi]. Powst. 1846. Wyd. w: Pisma. Kr. 1908 (zob. poz. 140 t. 6). Wyd. nast. m.in. w poz. 141 t. 10, 150 t. 20, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12), 160 t. 15.

106. Głos z wygnania do braci w kraju. Powst. 1846. Ogl. *Warta* 1881 nr 360; przedr. *Pszczółka* (Lw.) 1881 nr 14; ogl. *Przyj. Ludu* 1894 nr 1. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 10, 150 t. 20, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12), 160 t. 15.

Inny tyt.: Głos z wygnania.

Przekł. węgier. 1955.

107. [Dajcie mi tylko jedną ziemię miłą...]. [Wiersz]. Powst. 1846. Wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1; tu jako ciąg dalszy wiersza, inc.: Kiedy prawdziwie Polacy powstaną... zob. poz. 108); ogl. *Warta* 1882 nr 439. Wyd. nast. w poz. 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 175 t. 1.

Przekł.: ang. 1936, 1959, bułg. 1958, czes. 1987, łotew. 1937, niem. 1959, ros. 1952, 1960, 1984, rum. 1962, ukr. 1969, węgier. 1955.

108. [Kiedy prawdziwie Polacy powstaną...]. [Wiersz]. Powst. 1846. Wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1; tu razem z poz. 107); ogl. *Warta* 1882 nr 443; ogl. Artur Górski. *Życie* 1899 nr 7; *Wiek Nowy* 1909 nr 2416. Wyd. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 170, 172, 173 t. 1, 176.

Przekł.: bułg. 1958, ros. 1952, węgier. 1955.

109. [Los mi już żaden nie może zatruć...]. [Wiersz]. Powst. zapewne 1846 (1844?). Wyd. tekst

niepełny w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1). Z autografu tekst pełny wyd. B. Gubrynowicz w: *Dziela*. Lw. 1909 (poz. 141 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 170, 172, 173 t. 1.

Przekł.: ang. 1951, białorus. 1959, bułg. 1958, czes. 1909, 1987, esper. 1912, łotew. 1937, niem. 1958, 1959, ros. 1909, 1945, 1952, 1960, słowen. 1973, ukr. 1952, 1969, węgier. 1955, 1976.

110. [Dziady]. [Fragm. dramatu]. Powst. prawdopodobnie w 1847. Ogl. *Warta* 1882 nr 434 (pt. Fragment z Dziadów); ogl. H. Biegeleisen. *Tydzień* 1900 nr 28 (pt. Fragmenty Dziadów); przedr. *Czas* 1900 nr 179; oprac. H. Schipper. W wyd.: A. Mickiewicz. *Dziady wileńskie*. Wwa [1928] *Wielka Bibl.* nr 132. Wyd. m.in. w poz. 140 t. 3, 141 t. 4, 150 t. 16, 158 t. 7, 160 t. 13 cz. 2, 173 t. 3.

111. [Pan Tadeusz]. [Fragmenty poematu]. Powst. prawdopodobnie w 1847. Ogl. *Warta* 1881 nr 355 (pt. Trzy fragmenty z poematu Pan Tadeusz); przedr. w 1881: *Czas* nr 124; *Przeł. Tyg.* nr 25, 26; *Tydzień Pol.* nr 30–33; [dopełnienia:] *Warta* 1882 nr 404; ogl. czwarty fragm. z autografu H. Biegeleisen. *Tydzień. Dod. lit. do Kur.* Lw. 1901 nr 7; przedr. m.in. w 1901: *Czas* nr 40; *Gaz. Pol.* nr 51; *Kur. Pozn.* nr 91; *Kur. Warsz.* nr 56; *Naprzód* nr 49; *Praca* nr 10; *Świat* nr 9; *Tyg. Mód i Powieści* nr 10; oprac. J.N. Miller. W wyd.: A. Mickiewicz. *Pan Tadeusz czyli Ostatni zajazd na Litwie*. Wwa [1928] *Wielka Bibl.* nr 17. Wyd. m.in. w poz. 141 t. 3, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 13 cz. 2, 173 t. 1.

W kilku wyd. „Pana Tadeusza” S. mylnie dołączono fragm. poematu bez tyt., inc.: A co pół mili... drzewo pochylone czeka... Powst. prawdopodobnie w 1847. Przekł. niem. 1959.

112. [Dziela filozoficznego ciągu dalszy]. Powst. 1844–1848 [tu wywody kontynuujące „Genezis z Ducha” (zob. poz. 100) w kilku red. i wariantach, szkicach i luźnych fragm., rekonstruowane w różny sposób i tytułowane rozmaicie przez kolejnych wydawców: Wykład nauki, List apostołski, Fragmenty filozoficzne, Rozmowa z Helionem i Helois, Rozmowy o wiedzy ostatecznej, Rozmowa o pracy globalnej, Rozmowa o celach finalnych, Rozmowa o teraźniejszości]. Ogl. fragm. H. Biegeleisen w: Pisma pośmiertne. Wwa 1884 (zob. poz. 132). Wyd. poszczególnych fragm.: *Bibl. Warsz.* 1904 t. 2; w: *Dziela*, Lw. 1909 (zob. poz. 141 t. 10 w wyd. 2 i 3 t. 12); *Lamus* 1911/12 t. 3; *Tyg. Powsz.* 1946 nr 51/52; w: *Dziela*. Wr. 1949 (zob. poz. 158 t. 10); wyd. kryt. oprac. W. Floryan i J. Kleiner w: *Dziela wszystkie*. Wr. 1954 (zob. poz. 160 t. 14) [tu tyt. poszczególnych części: Dialog troisty z Helionem, Helois i przeciwnikami; Dialog referowany; Listy do Heliona; Dialog jednolity z Helionem i Helois; List do J.N. Rembowskiego – wcześniej traktowany jako odrębny utwór].

113. [Próby poematu filozoficznego]. [Cz. I–X]. Powst. 1844–1849. Ogl. fragm. początkowy, inc.: 99

Wiesz Panie, iżem zbiegał świat szeroki..., w: Z Pamiętnika J. Słowackiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1884 s. 228–230. Inny nadawany tyt.: [Poemat o tajemnicach genezyjskich]. Urywki cz. I–IX były druk. wśród wierszy drobnych w wyd. zbior. i wyborach twórczości oraz wśród fragm. i odmian „Króla-Ducha”. Cz. X, podstawowy i najobszerniejszy zrab „Prób poematu filozoficznego”, otrzymywała kolejno tyt.: Teogonia. Poemat (J.H. Rychter. W wyd.: Poezje. Kr. 1889); Prace i dnie. Poemat. (Artur Górski. W wyd.: Pisma. T. 6. Kr. 1908); Rozmowy z Sofos i Szczęsnym. Fragmenty (J. Kallenbach. W wyd.: Pisma. T. 5. Wwa [1922]); Do Sofos (J.G. Pawlikowski. *Pam. Lit.* 1950); Poemat o Sofos i Szczęsnym czyli tzw. Teogonia. Fragmenty (Jerzy Pelc. W wyd.: Dzieła. Wyd. 2. T. 4. Wr. 1952); Dzieje Sofos i Heliona (J. Kleiner, W. Floryan, S. Kolbuszewski. W wyd.: Dzieła wszystkie. T. 15. Wr. 1955). Przekł. niem. wiersza początkowego: 1959.

114. Król-Duch. [Dalsze partie poematu, niewydane za życia poety: Dokończenie rapsodu I oraz rapsody II–IV; dawniejszy podział na rapsody: II–V]. Powst. 1845–1849. Ogl. fragm. *Dzien. Lit.* 1864 nr 29, 1865 nr 83–85; tekst główny z nielicznymi wariantami ogł. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 2). Wyd. osob.: oprac. M. Piątkiewicz. *Przemysł* 1923; oprac. J.G. Pawlikowski. T. 1–2. Lw. 1925 (właśc. 1924); wyd. kryt. oprac. J. Kuźniar. Wr. 1972 i 1975 (zob. poz. 160 t. 16, 17).

Król-Duch. Rapsod I zob. poz. 98.

Liczne fragm. druk. mylnie jako wiersze liryczne. Przekł. fragm.: ang. 1941, 1944, czes. 1909, 1939, 1987, węgier. 1976, włos. 1926.

115. [Do matki]. [Inc.: Zadrży ci nieraz serce, mila matko moja...]. [Wiersz]. Powst. 1847 (1848?). Ogl. *Tyg. Nauk.* 1865 nr 42/43. Wyd. nast. m.in.: *Warta* 1881 nr 349; *Zgoda* (Chicago) 1899 nr 1; *Tyg. Ilustr.* 1906 nr 8; *Górnośląszak* 1909 nr 192; *Katolik* 1909 nr 101. Druk. m.in. w poz. 128 t. 1 (w wyd. 2); 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 170, 172, 173 t. 1, 175, 176 t. 1. Przekł.: białorus. 1959, bułg. 1921, 1958, czes. 1909, 1955, 1987, franc. 1881, lotew. 1937, niem. 1959, 1964, ros. 1910, 1945, serb.-chorw. 1958, słowen. 1973, ukr. 1969, węgier. 1955, włos. 1959, żyd. 1959.

116. [Król i wódz]. [Fragm. dramatu]. Powst. 1847. Ogl. *Lamus* 1909 z. 4. Wyd. nast. m.in.: 158 t. 9 (w wyd. 2 i 3 t. 10), 160 t. 13 cz. 1.

117. [O Polsko moja! tyś pierwsza światu...]. [Wiersz]. Powst. zapewne w 1847. Ogl. *Warta* 1881 nr 364; przedr. *Dzien. dla Wszystkich* 1881 nr 18. Wyd. nast. m.in.: *Wiek Nowy* 1909 nr 2439; *Ziemia Lubel.* 1909 nr 94; *Biesiada Lit.* 1912 nr 43; *Hejnał* 1934 z. 11. Druk. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 173 t. 1, 175. Inne hipotetyczne daty powst.: 1845, 1848.

Przekł.: czes. 1918, węgier. 1976.

118. [Przypowieści i epigramaty]. [Cykl 64 krótkich utworów wierszowanych, zapisanych w „Dzien-

niku z lat 1847–1849”, zob. poz. 124]. Ogl. fragm. *Ateneum* 1883 t. 3; *Kłosy* 1883 nr 915; tekst obszerniejszy w: Pisma pośmiertne. Wwa 1884 (zob. poz. 132); tekst najpełniejszy w: *Dzieła wszystkie*. Wr. 1960 (zob. poz. 160 t. 12 cz. 1).

Przekł. poszczególnych utworów wierszowanych: ros. 1952, rum. 1962, węgier. 1955.

119. Do Ludwika Norwida w braterstwie idei świętej list. [Wiersz]. Powst. 1848. Ogl. fragm. w: J. Komierowski: *Polska za granicą i w Królestwie Kongresowym*, tak zwanym Królestwie Polskim. Pozn. 1848. Całość wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1; tu omyłkowo pt. Do Ludwika Nabelaka w braterstwie idei świętej); fragm. pierwszej red. ogł. *Warta* 1881 nr 363, 1882 nr 397, 401; fragm. wersji ostatecznej ogł. *Kłosy* 1882 nr 870. Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 15, 173 t. 1.

Inny tyt.: Do Ludwika Norwida.

Pierwszą red. prozą z 1848 ogł. *Lamus* 1911/12 t. 3 pt. Urywek filozoficzny. (O świecie – formie ludzkiej – Hosanna). Wyd. nast. w poz. 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12), 160 t. 15.

120. Głos brata Juliusza Słowackiego do zgromadzonych i w klub zawiązać się chcących Polaków, przedstawiający potrzebę przyjęcia nowej formy konfederacyjnej. (19 marca 1848 r.). Wyd. jako druk ulotny [Paryż 1848]. Wyd. nast. m.in. w poz. 128 t. 1, 140 t. 6, 141 t. 10, 150 t. 17, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 12), 160 t. 7, 171.

Powstałe po 19 marca 1848 następne cztery Akty konfederacyjne, podpisane m.in. przez S. w Paryżu, wyd. w: *Dzieła wszystkie*. Wr. 1955 (zob. poz. 160 t. 15).

121. Pośród niesnasków – Pan Bóg uderza... Powst. 1848. Wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1) [tu inc.: Pośród niesnasek Pan Bóg uderza...]. Wyd. nast.: oprac. z autografu S. Kolbuszewski. *Zesz. Nauk. WSP Opole* 1957 nr 1; liczne przedr. w 1978. Druk. m.in. w poz. 140 t. 1, 141 t. 1, 150 t. 3, 158 t. 1, 160 t. 12 cz. 1, 172, 175, 176 t. 1.

Wiele egz. pt. „Papież słowiański” w maszynopisie powielanym wraz z podobizną papieża Jana Pawła II krążyło po Polsce jesienią 1978.

Przekł.: bułg. 1958, czes. 1990, hiszp. 1979.

122. [Syn Ziemi]. [Plan fragmentu dramatu]. Powst. 1848. Ogl. *Warta* 1883 nr 453. Wyd. nast.: *Tyg. Ilustr.* 1907 nr 14; *Pam. Lit.* 1954 z. 2 i odb. Druk. m.in. w poz. 140 t. 5, 141 t. 10, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11), 160 t. 13 cz. 2.

Plan fragm. dramatu ułożony został wspólnie z Józefem Komierowskim, który na kanwie uzgodnionych pomysłów wyd. utwor pod pseud. N.N.: *Piekło i ludzkość*. Dramat w trzech odsłonach. Pozn. 1849.

123. Raptularz. Powst. 1843–1849. Ogl. tekst niepełny H. Biegeleisen: *Pamiętnik J. Słowackiego*. Wwa 1901 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 208; tekst pełny z autografu ogł. M. Troszyński. Wwa 1996. W wyd. zbior. fragm. od 1909 (zob. poz. 141 t. 10)

oraz m.in. w poz. 158 t. 10 (w wyd. 2 t. 11, w wyd. 3 t. 3), 160 t. 15.

Zob. też M. Troszyński: Nieznane fragmenty poetyckie z „Raptularza” J. Słowackiego. *Pam. Lit.* 1997 z. 3. Wiersze liryczne i zbiorki poetyckie były druk. w czasop. i wyd. zbior. oraz przekładane na jęz. obce.

124. [Dziennik z lat 1847–1849]. Ogl. tekst niepełny H. Biegeleisen. *Ateneum* 1883 t. 3. Wyd. nast. m.in. w poz. 132, 141 t. 10, 146 t. 6, 158 t. 10 (w wyd. 2 i 3 t. 11), 160 t. 15.

Ponadto w Ossol. rkps pt. Album rysunkowe z podróży na Wschód. Powst. 1835–1837.

Przekłady

125. W. Shakespeare: Makbet. [Fragm. z aktu II]. Powst. 1840. Ogl. *Czas* 1902 nr 146; przedr. *Wiek Ilustr.* 1902 nr 178; ogl. J. Kleiner. *Kur. Warsz.* 1921 nr 1. Wyd. m.in. w poz. 140 t. 3, 141 t. 9, 150 t. 16, 158 t. 9 (w wyd. 2 i 3 t. 10), 160 t. 9, 173 t. 2.

Dodany do przekł. „Makbeta” przez J. Kasprowicza w wyd.: Wwa 1929 *Wielka Bibl.* nr 97.

126. Homer: Iliada. [Fragm. pieśni I, XVII, XXII]. Powst. 1846/47. Ogl. fragm. *Tyg. Nauk.* 1865 nr 46; zachowane fragm. wyd. w: Pisma pośmiertne. Lw. 1866 (zob. poz. 128 t. 1). Wyd. nast. m.in. w poz. 140 t. 2, 141 t. 9, 150 t. 4, 158 t. 3, 160 t. 13 cz. 2, 173 t. 1.

Zob. fragm. red. brulionowej: S. Pigoń: Nieznane fragmenty pism Słowackiego. *Przeł. Warsz.* 1924 t. 4 nr 38.

Do twórczości oryginalnej włączono utwory S.: Elegia. Tłumaczenie z Lamartina (zob. poz. 1); Księżę Niezłomny. (Z Calderona de la Barca). Tragedia w trzech częściach (zob. poz. 81).

Wydania zbiorowe i ważniejsze wybory

127. Pisma. T. 1–4. Lipsk 1860–1861 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 2–5. Wyd. nast. tytułowe: Lipsk 1862, Lipsk 1869, Lipsk 1875–1876, Lipsk 1894.

128. Pisma pośmiertne... staraniem A. Małeckiego. T. 1–3. Lw. 1866. Wyd. 2 znacznie pomnożone. T. 1–3. Lw. 1885.

129. Pisma chronologicznym porządkiem do druku ułożone przez A. Małeckiego. T. 1–4. Lw. 1880. Wyd. 2 pomnożone. T. 1–4. Lw. 1885.

130. Pisma. Wyd. A. Kaczurba. T. 1–3. Tarnów 1880–1881.

131. Dzieła. Wyd. K. Bartoszewicz. T. 1–5. Kraków 1882.

132. Pisma pośmiertne. Genesis z Ducha. List do J.N. Rembowski, Wykład nauki. Dziennik z R. 1847–1849. Wyd. i poprzedzone wstępem przez H. Biegeleisen. Lw. 1884; też pod zmien. tyt.: Genesis z Ducha... Wyd. pierwsze z pośmiertnych rękopisów. Poprzedzone wstępem i objaśnieniami przez H. Biegeleisen. Wwa 1884.

133. Dzieła. Wyd. zupełne. Wyd. A. Kaczurba. T. 1–6. Kr. 1887–1888.

134. Poezje, utwory dramatyczne i proza. Pierwsze wyd. z pośmiertnych rękopisów. Zaopatrzone wstępem i objaśnieniami przez J.H. Rychtera. Kr. 1889.

135. Dzieła. Wyd. H. Biegeleisen. Z 7 portretami, 4 rysunkami poety, 4 podobiznami autografu i tablicą porównawczą tekstu. T. 1–6. Lw. 1894.

T. 1: Utwory z lat młodzieńczych; t. 2: Utwory z okresu dojrzewania; t. 3: Utwory z okresu dojrzałości; t. 4: Utwory z lat ostatnich; t. 5–6 [tomy monograficzne]: Dzieła J.S. objaśnił H. Biegeleisen.

136. Wybór pism. Wyboru dokonał F. Hoesick. Wwa 1898. Wyd. 2 przerobione i uzupełn. Wwa 1906, wyd. fotoofs. Wwa 1991.

137. Pisma. Wyd. „Kuriera Codziennego” z przedmową P. Chmielowskiego. T. 1–4. Wwa 1899. Wyd. tyt. Wwa 1900.

138. Poezje. Wyd. K.J. Kantak. T. 1–4. Mikołów 1899, Wyd. 2 Mikołów 1911.

Dalsze tomy edycji: Poezje. T. 5–10. Mikołów 1909–1910 (zob. poz. 142).

139. Dzieła. (Wyd. ilustr.) Pod red. F. Hoesicka i L. Méyeta. Z przedmową I. Matuszewskiego. T. 1–6. Wwa 1903–1904. Wyd. tyt. Wwa 1909.

140. Pisma. Zbiór utworów wyd. za życia i po śmierci autora w układzie A. Górskiego. T. 1–6. Kr. 1908. Wyd. nowe. T. 1–6. Wwa 1909, T. 7 Kr. [1913].

141. Dzieła. Pierwsze krytyczne wyd. zbiorowe. Wyd. B. Gubrynowicz i W. Hahn. T. 1–10. Lw. 1909. T. 1: Wiersze drobne. Wyd. B. Gubrynowicz; t. 2–3: Powieści poetyckie. Wyd. B. Gubrynowicz; t. 4: Król-Duch. Wyd. B. Gubrynowicz; t. 5–8: Dramaty. Wyd. W. Hahn; t. 9: Dramaty i przekłady. Wyd. W. Hahn; t. 10: Proza. Wyd. B. Gubrynowicz.

142. Poezje. – Pisma pośmiertne wyd. w setną rocznicę narodzin poety zebrał K.J. Kantak. T. 5–10. Mikołów–Wwa 1909–1910.

Wyd. jako dalszy ciąg edycji: Poezje. T. 1–4. Mikołów 1899 (zob. poz. 138).

143. Liryki. Wyboru dokonał A. Górski. Wwa–Kr. [1912].

144. Pisma mistyczne. W wyborze, układzie i oprac. S. Wyrzykowskiego. Kr. 1916.

145. Dzieła. Oprac. Z. Londoński. T. 1–8. Mikołów 1921–[1924].

146. Pisma. Wyd., objaśnił i wstępem poprzedził J. Kallenbach. T. 1–6. Wwa [1922].

147. Powieści poetyckie. Oprac. M. Kridl. Kr. [1922] *BNI*, 47. Wyd. nast.: Kr. 1925, Wr. 1949, wyd. 4 zmien. oprac. M. Urseł. Wr. 1986.

148. Dzieła wszystkie. Pod red. J. Kleinera. T. 1–7, 9–11. Lw. 1924–1933.

Wyd. krytyczne, w każdym tomie bibliogr. zestawil W. Hahn.

T. 8 oraz t. 12–16 nie ukazały się do 1939. T. 8 był w 1937 przygotowany do druku, a w 1939 został oddany do

składu – ocalało pięć arkuszy korektowych, które W. Hahn udostępnił przy wyd. powojennych [zob. poz. 158 i 160].

149. Pisma. Wyd., wstępem i objaśnieniami opatrzył S. Kołaczkowski. T. 1–4. Kr.–Wwa [1930].

150. Dzieła. Pod red. M. Kridla i L. Piwińskiego. Z przedmową J. Lechonia. T. 1–24 [12 vol.] Wwa 1930–1931.

151. Pisma. Wyd. popularne. Oprac. T. Żywiec i [S. Zabierowski] S. Fl. Mielowski. T. 1–12. Kr.–Wwa [1931].

152. Dzieła. Wyd. i wstępem krytycznym poprzedził T. Pini. T. 1–2. Wwa 1937.

153. Wiersze wybrane w oprac. J.N. Millera. Przedmowa J. Wołoszynowskiego. Wwa–Krzemieniec 1939.

154. Utwory pomniejsze w wyborze. Oprac. K. Kantak. Jeruzolima 1944.

155. Wybór poezji. Moskwa 1944.

156. Kiedy prawdziwie Polacy powstaną... i inne utwory wybrane oraz Przemówienie J. Piłsudskiego przy złożeniu Słowackiego na Wawelu. Rzym 1946.

157. Wybór pism. – Wiersze różne. Oprac. M. Giergielewicz. Londyn 1947.

158. Dzieła. Wyd. przygotowane przez Tow. Lit. im. A. Mickiewicza pod red. J. Krzyżanowskiego. T. 1–12. Wr. 1949 [właśc. 1950].

T. 1: Liryki i inne wiersze. Oprac. J. Krzyżanowski; t. 2: Poematy. Oprac. E. Sawrymowicz; t. 3: Poematy. Oprac. Jerzy Pelc; t. 4: Król-Duch. Oprac. J. Krzyżanowski; t. 5–6: Dramaty. Oprac. W. Leopoldowa; t. 7: Dramaty. Oprac. W. Hahn; t. 8: Dramaty. Oprac. E. Sawrymowicz; t. 9: Dramaty. Oprac. Z. Libera; t. 10: Pisma prozą. Oprac. W. Floryan; t. 11: Listy do matki. Oprac. Z. Krzyżanowska; t. 12: Listy do krewnych, przyjaciół, znajomych (1820–1849). Oprac. Jerzy Pelc. Wyd. 2 [powiększone]. Wstęp: K. Wyka. T. 1–14. Wr. 1952; wyd. 3. T. 1–14. Wr. 1959.

159. Wybór poezji. Oprac. i wstępem zaopatrzył M. Jastrun. Wwa 1949. Wyd. 2 Wwa 1952.

160. Dzieła wszystkie. Pod red. J. Kleinera. Bibliogr. oprac. W. Hahn. T. 1–17. [Wyd. 1 t. 1–7, 9–11 – zob. poz. 148]. Wr. 1952–1975. [T. 16–17 współred. W. Floryan; w t. 17 bibliogr. uzup. K. Hahn-Tarchalski i H. Gacowa].

T. 1–7: Dział I. Utwory wydane za życia poety. T. 8–17: Dział II. Utwory wydane z puścizny rękopiśmiennej.

W oprac. poszczególnych tomów uczestniczyli: W. Bełza, J. Czubek, W. Floryan, W. Hahn, S.P. Koczorowski, S. Kolbuszewski, J. Kuźniar, Jarosław Maciejewski, K. Pecold, Jerzy Pelc, J. Ujejski.

161. Dzieła wszystkie. Wyboru dokonał A. Ważyk. Ilustr. A. Marczyński. T. 1–4. Wwa 1954.

T. 1: Wiersze; t. 2: Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu; t. 3: Kordian, Horsztyński, Balladyna; t. 4: Lilla Weneda, Mazepa, Fantazy, Złota Czaszka.

162. Dramaty. Wstępem poprzedził S. Treugutt.

102 Ilustr. M. Szancer. Wwa 1955.

162a. Juliusza Słowackiego myśli o literaturze i sztuce. Wybrał, oprac. i wstępem opatrzył P. Hertz. Wwa 1959.

163. Liryki. Wybór i oprac. M. Bizan i P. Hertz. Wwa 1959.

164. Utwory wybrane. Posłowiem opatrzył S. Treugutt. T. 1–2. Wwa 1959. Wyd. 8 Wwa 1970.

165. [Wybór poezji]. J. Słowacki. Wwa 1960. Wyd. 5 Wwa 1980.

166. Wiersze i poematy. (Wybór). Wwa 1971. Wyd. 7 Wwa 1996.

167. Dramaty. (Wybór). T. 1–2. Wwa 1972. Wyd. 4 Wwa 1980.

168. Poezje wybrane. Wyboru dokonał i wstępem opatrzył S. Makowski. Wwa 1972. Wyd. 2 Wwa 1986.

169. Dzieła wybrane. Pod red. J. Krzyżanowskiego. T. 1–5. Wr. 1974. Wyd. 4 t. 1–6. Wr. 1989–1990; przedr. t. 1–2. Wr. 1999.

170. Ja, Orfeusz. Liryki i fragmenty z lat 1836–1849. Wybrał i posłowiem opatrzył M. Bizan. Wwa 1974. Wyd. 2 powiększone. Wwa 1978.

171. Krąg pism mistycznych. Oprac. A. Kowalczyk. Wr. 1982 BN I, 245. Wyd. 2 przejr. Wr. 1997.

172. Poezje. Wybrał i wstępem poprzedził S. Makowski. Wwa 1982.

173. Dzieła wybrane. Wybrali i przedmową opatrzyli M. Bizan i P. Hertz. T. 1–3. Wwa 1983. Wyd. nast. T. 1–6. Wwa 1987.

174. Liryki i inne wiersze. Wyboru dokonał A. Fabianowski. Wwa 1989.

175. Zachwycenie. Wiersze i poematy. Wybór i posłowie M. Piwińska. Wr. 1998.

176. Utwory wybrane. Wybór, układ i posłowie J.M. Rymkiewicz. T. 1–2. Wwa 1999.

T. 1: Wiersze i poematy; t. 2: Dramaty.

Ważniejsze wybory utworów w przekładach

Białoruskie

177. Wybrana je. [Tłum.] J. Semjażon. [Wstęp:] P. Pestrak. Minsk 1959.

Bułgarskie

178. Izbrani proizwedenija. [Red. i przedmowa:] P. Dinekow. Sofija 1958.

179. Izbrani pesi. [Wybór, wstęp i przypisy:] W. Smochowska-Petrowa. [Tłum.] S. Bakardziejew. Sofija 1982.

Czeskie

180. Básne. [Tłum. i posłowie:] O. Mokry. T. 1–2. Praha 1876–1880.

181. S vámi jsem život žil... [Wybór, wstęp, przypisy i tłum.] H. Jechová. Praha 1955.

182. Já Orfeus. [Wybór, tłum. i posłowie:] J. Pilař. Praha 1987.

Francuskie

183. Oeuvres complètes. [Wstęp i tłum.:] W. Gasztowtt. T. 1–2. Paris 1870.

184. Oeuvres choisies. [Tłum.] J. Mien. Z. 1–2. Kr. 1875.

185. Oeuvres... Quatrième partie. [Tłum.] W. Gasztowtt. Paris 1911.

186. Pages choisies. [Wstęp i tłum.] W. Gasztowtt. Paris [1924]. Wyd. 2 Paris 1929.

Litewskie

187. Poezija. [Red.] A. Žukauskas i E. Matuzevičius. Vilnius 1959.

Niemieckie

188. Erzählende und lyrische Gedichte. [Tłum.] A. Weiss. Halle 1888.

189. Gedichte. [Wyd. i posłowie:] W. Grycz. [Tłum.] H. Buddensieg, W. Panitz, M. Remané. Berlin 1959.

Rosyjskie

190. Tri dramy. 1. Balladina. 2. Lilla Weneda. 3. Helion-Eolion. [Tłum.] K.D. Balmont. Moskwa 1911.

191. Izbrannoje. [Tłum.] A. Kowalenskij. Moskwa 1945.

192. Izbrannoje. [Wybór i oprac.] K.N. Dierżawin. Tłum. pod red. W. Arcimowicza, M. Zienkiewicz i M. Pawłowej. Moskwa 1952.

193. Izbrannyye sochinenija. T. 1–2. [Wstęp:] K. Dierżawin. [Komentarze:] K. Dierżawin i B. Stachiejew. [Tłum. pod red.] M. Rylskiego. Moskwa 1960.

194. Izbrannoje. [Wyd. i wstęp:] B. Stachiejew. [Wyd.] A. Golachowskaja. Moskwa 1984.

Rumuńskie

195. Ceasul meditării. Poezii și poeme. [Tłum.] M.R. Paraschivescu. București 1962.

Słoweńskie

196. Lirika. [Wybór i posłowie:] R. Štefanova. [Tłum.] R. Štefanova i D. Ludwik. Ljubljana 1973.

Ukraińskie

197. Wybrani twory. T. 1–2. [Red.] M. Ryl'skyj. [Komentarze:] S. Liwińska. [Tłum. pod red.] M. Ryl'skogo. Kyiv 1959.

198. Poeziji. [Wstęp:] H. Werwes. Kyiv 1969.

Węgierskie

199. Válogatott költeményei. [Red., wstęp i przypisy:] G. Kerényi. Budapest 1955.

200. Versei. Budapest 1976.

Włoskie

201. Giulio Slowacki. Scritti e traduzioni... Roma 1926.

202. Scritti scelti. [Wyd.] B. Meriggi. Florencja 1959.

Listy

203. Listy do matki. T. 1–2. Lw. 1875–1876 odb. z *Ruchu Lit.* Wyd. nast. [znacznie pomnożone] T. 1–2. Lw. 1883.

204. Listy z autografów poety wyd. po raz pierwszy L. Méyet. T. 1–2. Lw. 1899.

205. Korespondencja... Wyd. zupełne pierwsze ilustr. w setną rocznicę narodzin poety. Zebrał K.J. Kantak. T. 1–2. Mikołów–Wwa 1910.

206. Listy. Zebrane i częściowo ogłaszane przez L. Méyeta. T. 3. Przygotował do druku na podstawie autografów M. Kridl. Wwa 1915.

207. Listy. Przygotował do druku L. Piwiński. T. 1–3. Wwa 1932.

208. Listy. Wyd. zupełne. Pisma prozą. Wyd. T. Pini. Wwa 1937.

209. Korespondencja. Oprac. E. Sawrymowicz. T. 1–2. Wr. 1962–1963.

Tu też zachowane listy do S.

Ponadto osobne tomy listów w kilku wyd. zbior., m.in. zob. Dzieła. Wr. 1949 (t. 11 i 12) oraz w wyd. nast. Wr. 1952 i Wr. 1959 (t. 13 i 14).

INDEKS TYTUŁÓW I INCIPITÓW UTWORÓW JULIUSZA SŁOWACKIEGO

Indeks obejmuje tytuły utworów Juliusza Słowackiego oraz utrwalone w tradycji tytuły nadane przez wydawców. Uwzględniono przekłady z języków obcych dokonane przez J. Słowackiego. Pominęto tytuły przekładów jego utworów na języki obce.

W nawiasach okrągłych podano oboczne tytuły utworów. Kursywą wyróżniono incipity.

div>

A co pól mili... drzewo pochylone czeka... 111

Ach jakie tam luźni tężno... 97

Agezylausz (Król Agis) 85

Akty konfederacyjne 120

Album rysunkowe z podróży na Wschód 124

Anielli 45

Anioły stoją na rodzinnych polach... 64

Arab 21, 32 t. 1

Balladyna 34

Beatryks Cenci. (Beatrice Cenci, Béatrice Cenci, Beatrice Cenci) 61

Beniowski. [Dramat nieukończony] 55

Beniowski. Poema. Pięć pierwszych pieśni 63, 72

Beniowski. Poema [Pieśni VI – XIV] 72, 76

103

<http://rcin.org.pl>

- Bo mię matka moja miła... 89
 Bo to jest wieszczka najjaśniejsza chwala... (W albumie) 101
 Bogarodzica! Dziewico!... zob. Hymn
 Chciałbym, ażeby tu upisane słowo... zob. [W albumie Elizy Branickiej, późniejszej Krasieńskiej]
 Choć Radziwiłł, ałem człowiek... zob. Preliminarium peregrynacji do Ziemi Świętej J.O. Księcia Radziwiłła Sierotki
 Choć w domu jestem sama... 89
 Chrystus Pan się narodził... 77
 Czyliż kto duszy mojej wrócić szczęście zdoła... zob. Sonet IV
 Dajcie mi tylko jedną ziemi milę... 107, 108
 Dialog jednolity z Helionem i Helois 112
 Dialog referowany 112
 Dialog troisty z Helionem, Helois i przeciwnikami 112
 Do autora Irydionu list II 58
 Do autora Trzech Psalmów zob. Odpowiedź na Psalm Przyszłości Spirydionowi Prawdzickiemu
 Do Emigracji o potrzebie idei (O potrzebie idei) 103
 Do Joanny Bobrowej zob. [Do pani Joanny Bobrowej]
 Do Księcia A.C. [List pierwszy do księcia Adama Czartoryskiego] 104
 [Do księcia Adama Czartoryskiego list drugi] 105
 Do Ludwika Norwida zob. Do Ludwika Norwida w braterstwie idei świętej list
 Do Ludwika Norwida w braterstwie idei świętej list (Do Ludwika Norwida, Urywek filozoficzny. O świecie – formie ludzkiej – Hosanna) 119
 Do Ludwika Spitznagla zob. Wiersz w sztambuchu Ludwika Spitznagla wyjeżdżającego do Egiptu 1827 R. 22 lutego
 [Do Ludwika Bobrówny] (Gdy na ojczyznę spojrzę oczy Lolki...) 83
 [Do matki] (Zadrży ci nieraz serce, miła matko moja...) 115
 Do Michała Rola Skibickiego [...] 32 t. 1
 [Do pani Joanny Bobrowej] (O! gdybym ja wiódł Panią do kaskady...; Do Joanny Bobrowej) 74
 Do pastereczki zob. Do pastereczki siedzącej na Druidów kamieniach w Porcie nad Oceanem
 Do pastereczki siedzącej na Druidów kamieniach w Porcie nad Oceanem (Do pastereczki) 86
 Do Sofos 113
 Do Teofila Januszewskiego 53
 Do Zofii Bobrówny zob. [W pamiętniku Zofii Bobrówny]
 Duma o Wacławie Rzewuskim 30, 32 t. 3
 Duma ukraińska zob. Dumka ukraińska
 Dumka ukraińska (Duma ukraińska) 5
 Dusza się moja zamyśla głęboko... (Ileż dni przejdzie mi dziecinnych na łowach...) 96
 Dusze mą blask nadziei i szczęścia oświeca... zob. Melodia 1
 Duszo! śpij duszo moja, coś cierpiała tyle... zob. Sonet III [Dziady] (Fragment z Dziadów, Fragmenty Dziadów) 110
 Dziecina Lolka na rzymskich mogiłach... 84
 Dzieje Sofos i Heliona 113
 [Dziela filozoficznego ciąg dalszy] 112
 Dziennik z lat 1847–1849 118, 124
 Elegia. Tłumaczenie z Lamartina 1
 Epilog do ballad zob. Nie wiadomo co czyli Romantyczność. Epilog do ballad
 104 [Fantazy] (Niepoprawni, Nowa Dejanira) 71
 Fragment literacki I zob. [Fragment o Helijaszu]
 Fragment literacki II zob. [Fragment o Helijaszu]
 Fragment nieznanego poematu zob. [Konrad Wallenrod] [Fragment o Helijaszu] (Zbliża się straszliwa chwila...; Fragment literacki I, Fragment literacki II, Fragment z opowieści, Fragmenty) 88
 Fragment z Dziadów zob. [Dziady]
 Fragment powieści zob. [Pan Alfons]
 Fragment powieści o panu Alfonsie zob. [Pan Alfons]
 Fragment z opowieści zob. [Fragment o Helijaszu]
 Fragmenty zob. [Fragment o Helijaszu]
 Fragmenty Dziadów zob. [Dziady]
 Fragmenty filozoficzne 112
 Gdy na ojczyznę spojrzę oczy Lolki... zob. [Do Ludwika Bobrówny]
 Gdybym się nie czuł nieśmiertelnym duchem... 87
 Gdybym znalazł dar... zob. Melodia 2
 Genesiz z Ducha 100, 112
 Głos brata Juliusza Słowackiego do zgromadzonych i w klub zawiązać się chcących Polaków, przedstawiający potrzebę przyjęcia nowej formy konfederacyjnej 120
 Głos z wygnania zob. Głos z wygnania do braci w kraju
 Głos z wygnania do braci w kraju (Głos z wygnania) 106
 Godzina myśli 31, 32 t. 3
 Gotują się na powstanie... zob. [Vivat Poznańczanie!]
 Grób Agamemnona (Ułamek z greckiej podróży. Grób Agamemnona) 46, 54, 58
 [Horszyński] (Konfederat barski, Kossakowscy, Szczętny Kossakowski) 36
 Hugo. Powieść krzyżacka 15, 32 t. 1
 Hymn (Bogarodzica! Dziewico!...) 22, 23, 32 t. 3
 Hymn (Smutno mi Boże!..., Hymn. O zachodzie słońca na morzu, Hymn pisany o zachodzie słońca na morzu przed Aleksandrią) 43
 Hymn. O zachodzie słońca na morzu zob. Hymn
 Hymn do Boga Rodzicy 22
 Hymn pisany o zachodzie słońca na morzu przed Aleksandrią zob. Hymn
 I pourócił do swego klasztoru... 76
 Ileż dni przejdzie mi dziecinnych na łowach... zob. Dusza się moja zamyśla głęboko...
 Iliada Homera [fragm. przekładu] 126
 Ja dziewczka pusta... 89
 Jakież złote się szeregi... 89
 Jan Bielecki 19, 32 t. 1, 47
 [Jan Kazimierz. Fragm. dramatu] (Jan Kazimierz. <Szczątek dramatu>) 69
 Jan Kazimierz. (Szczątek dramatu) zob. [Jan Kazimierz. Fragm. dramatu]
 Już północ. Cień ponury niebiosu okrywa... zob. Sonet
 Kiedy prawdziwie Polacy powstaną... 108
 Kilka słów odpowiedzi na artykuł pana Z.K. o poematach Juliusza Słowackiego 52
 Kilka wyjątków z niedrukowanych poezji 72
 Kochany poeto ruin!... [List dedykacyjny do Z. Krasieńskiego w wyd. „Balladyny”] 34
 Konfederat barski zob. [Horszyński]
 [Konrad Wallenrod] (Fragment nieznanego poematu) 70, 87, 99
 Kordian. Część pierwsza trylogii. Spisek koronacyjny 33
 Kossakowscy zob. [Horszyński]
 [Krak] (Krakus) 59
 Krakus zob. [Krak]
 Król Agis zob. Agezylausz

- Król-Duch. Rapsod I 98, 114
 Król-Duch [Dokończenie rapsodu I oraz rapsody II–IV] 113, 114
 [Król i wódz] 116
 Król Ladawy zob. Le roi de Ladawa
 Krytyka krytyki i literatury 67
 Książd Marek. [Fragm. poematu] 76
 Książd Marek. Poema dramatyczne w 3 a. 78
 [Książę Michał Twerski] (Z dziejów Wielkiego Nowogrodu) 93
 Książę Niezłomny (z Calderona de la Barca) 81
 Książę 2
Kto potępiony, niechaj się nie chuyta... 72
 Kulik (Kulik Polaków) 24, 32 t. 3
 Kulik Polaków zob. Kulik
 Lambro 29, 32 t. 3
 Le roi de Ladawa 28
Lecz na Boga – ty lutnisto... 97
Ledwo słońce na wschodzie odsłoni swe lica... zob. Sonet I
 Legendy złote i błękitne 98
 Lilla Weneda 53, 54, 58
 List apostołski 112
 List do Aleksandra H. [Hołyńskiego] (pisany na łódce ni-
 lowej) 53, 58
 List do J.N. Rembowskiego 112
 Listy do Heliona 112
 [Listy poetyckie z Egiptu] (Listy z Egiptu, Listy ze Wscho-
 du) 53
 [Listy z Egiptu] zob. [Listy poetyckie z Egiptu]
 [Listy ze Wschodu] zob. [Listy poetyckie z Egiptu]
Los mię już żaden nie może zatrwożyć... 109
 Makbet [W. Shakespeare'a; fragm. przekładu] 125
 Makryna Mieczysławska zob. Rozmowa z Matką Makryną
 Maria Stuart 20, 32 t. 2
 Mazepa 57
 Melodia 1 (*Duszę mą blask nadziei i szczęścia oświeca...*) 3
 Melodia 2 (*Gdybym znalazł dar...*) 4
 Mindowe król litewski 16, 32 t. 2
Młodych śmierć nie może minąć... 97
 Mnich 18, 32 t. 1
Mój duch zawsze grzmi ponury... 97
 Na monumencie druidycznym w Bretonii 86
 Na sprowadzenie prochów Napoleona (Na sprowadzenie
 zwłok Napoleona) 62
 Na sprowadzenie zwłok Napoleona zob. Na sprowadze-
 nie prochów Napoleona
 Na szczycie piramid 53
Na ukraińskim polu czystym zamek stoi... 89
Niby dziewczę smętnego – a pięknego ducha... 76
 Nie wiadomo co czyli Romantyczność. Epilog do ballad
 (Epilog do ballad. Nie wiadomo co czyli Romantycz-
 ność) 26
Niechaj mnie Zośka o wiersze nie prosi... zob. [W pamięt-
 niku Zofii Bobrowny]
 Niepoprawni zob. [Fantazy]
Nigdy z królami nie będziem w aliansach... zob. Pieśń
 konfederatów barskich
 Noc letnia (Wzmianka o Z. Krasińskiego Nocy letniej) 66
 Nowa Dejanira zob. [Fantazy]
 Nowy Rok 6
O! gdybym ja wiódł Panią do kaskady... zob. [Do pani
 Joanny Bobrowej]
 O Janku, co psom szyl buty 33
 O Janku Szewczyku 33
O Polsko moja! tyś pierwsza światu... 117
 O potrzebie idei zob. Do Emigracji o potrzebie idei
 Oda do wolności 22, 23
 Odpowiedź na Psalm Przyszłości Spirydionowi Prawdzi-
 kiemu (Do autora Trzech Psalmów) 97
 Ofiarowanie [inc.: *U nóg twych kładę: O żałobna wdowo...*] 49
 Ojciec zadżumionych zob. Ojciec zadżumionych w El-
 Arish
 Ojciec zadżumionych w El-Arish (Ojciec zadżumionych) 47, 49, 51
 Ostatnie wspomnienie. Do Laury 40
 Pamiętnik J. Słowackiego zob. Raptularz
 [Pan Alfons] (Fragment powieści, Fragment powieści o
 panu Alfonsie, Ułamek z powieści) 73
 [Pan Tadeusz] (Trzy fragmenta z poematu Pan Tadeusz) 111
 Paryż 32 t. 3
 Pieśń konfederatów barskich (*Nigdy z królami nie będziem
 w aliansach...*) 78
 Pieśń legionu litewskiego 25, 32 t. 3
 Piosnka dziewczyny kozackiej 17
 Piramidy 53
Piramidy, czy ty macie... zob. [Rozmowa z piramidami]
 Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu (Podróż na Wschód) 46, 54
 Podróż na Wschód zob. Podróż do Ziemi Świętej z Ne-
 apolu
 Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle 49, 51
 Poemat o Sofos i Szczęsnym czyli tzw. Teogonia 113
 Poemat o tajemnicach genezyjskich zob. [Próby poematu
 filozoficznego]
 [Poeta i natchnienie] 79
 Poezje. T. 1–3. Paryż 1832–1833 32
 Pogrzeb kapitana M. zob. Pogrzeb kapitana Meyznera
 Pogrzeb kapitana Meyznera (Pogrzeb kapitana M., Śmierć
 żołnierza w szpitalu) 68
 Pogrzeb lirnika 72
Pośród niesnasek Pan Bóg uderza... zob. *Pośród niesna-
 sków – Pan Bóg uderza...*
Pośród niesnasek – Pan Bóg uderza... (*Pośród niesna-
 sek Pan Bóg uderza...*) 121
 Poznańczenie zob. [Vivat Poznańczenie!]
 Prace i dnie 113
Precz, oczu moich przeklętych ciemności... zob. *Przez
 oczu moich przeklęte ciemności...*
Precz z oczu moich przeklęte ciemności... zob. *Przez
 oczu moich przeklęte ciemności...*
 Preliminarja peregrynacji do Ziemi Świętej J.O. Księcia
 Radziwiłła Sierotki (*Cboć Radziwiłł, alem człowiek...*) 56
 [Próby poematu filozoficznego] (Poemat o tajemnicach
 genezyjskich) 113
Przed rokiem ogłosiłem... 32
 Przekleństwo. Do... 37
Przez oczu moich przeklęte ciemności... 89
 [Przypowieści i epigramaty] 118
 Raptularz (Pamiętnik J. Słowackiego) 123
 Rozłączenie 38
 Rozmowa o celach finalnych 112
 Rozmowa o pracy globalnej 112
 Rozmowa o teraźniejszości 112
 Rozmowa z Helionem i Helois 112

Rozmowa z Matką Makryną (Makryna Mieczysławska, Rozmowa z matką Makryną Mieczysłowską, bazylianką w Paryżu, w roku 184...) 102
 Rozmowa z matką Makryną Mieczysłowską, bazylianką w Paryżu, w roku 184... zob. Rozmowa z Matką Makryną
 [Rozmowa z piramidami] (*Piramidy, czy wy macie...*) 44
 Rozmowy o wiedzy ostatecznej 112
 Rozmowy z Sofos i Szczęsnym 113
 Rzym 41
 Samuel Zborowski 92
 Scena w Malborku 87
 Sen srebrny Salomei 80
 Skarga lirnika konfederackiego 72
Smutno mi Boże!... zob. Hymn
 Sonet (*Już północ. Cień ponury niebiosu okrywa...*) 7
 Sonet I (*Ledwo słońce na wschodzie odsłoni swe lica...*) 9
 Sonet II (*Zwarzyła jesień kwiaty nad brzegiem strumyka...*) 10
 Sonet III (*Duszo! śpij duszo moja, coś cierpiała tyle...*) 11
 Sonet IV (*Czyliż kto duszy mojej wrócić szczęście zdolna...*) 12
 Sonety VI–VIII 12
 Sowiński na Woli zob. [Sowiński w okopach Woli]
 [Sowiński w okopach Woli] (Sowiński na Woli) 90
 Stokroć 39
 Sumnienie 42
 [Syn Ziemi] 122
 Szanfary. Poemat arabski. [Red. druga] 14
 Szanfary. Ułomki poematu arabskiego. [Red. pierwsza] 13
 Szczęśny Kossakowski zob. [Horszyński]
 Śmierć żołnierza w szpitalu zob. Pogrzeb kapitana Meyznera
 Świącone u J.O. Księcia Radziwiłła Sierotki 56
 Tak mi Boże dopomóż 75
 Teogonia 113
 Trzy fragmenta z poematu Pan Tadeusz zob. [Pan Tadeusz]
 Trzy poemata 47–52
U nóg twych kładę: O żalostna wdowo... zob. Ofiarowanie
 Ułamek dramatu z dziejów wielkiego Nowogrodu 93
 Ułamek z greckiej podróży zob. Grób Agamemnona
 Ułamek z powieści zob. [Pan Alfons]
 Urywek filozoficzny. O świecie – formie ludzkiej – Hosanna zob. Do Ludwika Norwida w braterstwie idei świętej list
 Urywek dramatu z dziejów Wielkiego Nowogrodu 93
 Uspokojenie 91
 [Vivat Poznańczanie!] (*Gotują się na powstanie...*, Poznańczanie) 95

W albumie zob. *Bo to jest wieszczą najjaśniejsza chwila...*
 W albumie E. hr. K. zob. [W albumie Elizy Branickiej, późniejszej Krasieńskiej]
 [W albumie E. hr. Krasieńskiej] zob. [W albumie Elizy Branickiej, późniejszej Krasieńskiej]
 [W albumie Elizy Branickiej, późniejszej Krasieńskiej] (*Chciałbym, ażeby tu upisane słowo...*, W albumie E. hr. K., [W albumie E. hr. Krasieńskiej]) 65
 W albumie Marii Wodzińskiej zob. [W sztambuchu Marii Wodzińskiej]
 W pamiętniku Marii Wodzińskiej zob. [W sztambuchu Marii Wodzińskiej]
 W pamiętniku Zofii zob. [W pamiętniku Zofii Bobrowskiej]
 W pamiętniku Zofii zob. [W pamiętniku Zofii Bobrowskiej]
 [W pamiętniku Zofii Bobrowskiej] (*Niechaj mnie Zośka o wiersze nie prosi...*, Do Zofii Bobrowskiej, W pamiętniku Zofii, W pamiętniku Zofii) 82
 [W sztambuchu Marii Wodzińskiej] (W albumie Marii Wodzińskiej, W pamiętniku Marii Wodzińskiej) 35
 W Szwajcarii 48, 49, 51
 Wacław 50, 51
 [Wallenrod] 70, 87, 99
 [Walter Stadion] 70, 87, 99
 Widzenie 89
 Wiersz J. Słowackiego do Adama Mickiewicza 63
 Wiersz w sztambuchu Ludwika Szpitznagla wyjeżdżającego do Egiptu 1827 R. 22 lutego (Do Ludwika Szpitznagla, Do Ludwika Szpitznagla, Do Ludwika Szpitznagla) 8
Wiesz Panie, iżem zbiegał świat szeroki... 113
Wtenczas w Poznaniu... 72
 Wykład nauki 112
 Wzmianka o Z. Krasieńskiego Nocy letniej zob. Noc letnia
 Z dziejów Wielkiego Nowogrodu zob. [Książę Michał Twerski]
 Z Nilu – do... 53
 Zachwycenie 94
Zadrzy ci nieraz serce, miła matko moja... zob. [Do matki]
 Zawisza Czarny (Zawisza Czarny i Laura. Fragment dramatyczny) 89
 Zawisza Czarny i Laura. Fragment dramatyczny zob. Zawisza Czarny
Zbliża się straszliwa chwila... zob. [Fragment o Helijaszu] [Złota Czaszka] 77
Zwarzyła jesień kwiaty nad brzegiem strumyka... zob. Sonet II
 Żmija 27, 32 t. 1

OPRACOWANIA

NK 11 (2000, H. Gacowa); LP.

Bibliografie: H. BIEGELEISEN: Bibliografia, W: J. Słowacki: Dzieła, T. 5, Lw. 1894 s. 375–477. — W. HAHN: Bibliografię zestawiał... W: J. Słowacki: Dzieła wszystkie. Pod red. J. Kleinera. T. 1–7, 9–11. Lw. 1924–1933. Wyd. 2 t. 1–17, Wr. 1952–1975.

Monografie: A. MAŁECKI: J.S. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki. T. 1–2. Lw. 1866–1867. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. i pomnożone. T. 1–3. Lw.

1881; wyd. 3 Lw. 1904; wyd. 4 Lw. 1919. — J. TRETIAK: J.S. T. 1–2. Kr. 1904. — T. GRABOWSKI: J.S. Jego życie i charakter na tle współczesnej epoki. Cz. 1–3. Wwa 1908–1910. Wyd. nast. przerobione pt. J.S. Jego żywot i dzieła na tle współczesnej epoki. T. 1–2. Kr. 1909–1912; wyd. 2 [właśc. 3] zupełnie przerobione i na nowo oprac. T. 1–2. Pozn. 1920–1926. — J. KLEINER: J.S. Dzieje twórczości. T. 1–3. Wwa 1919–1923, t. 4 cz. 1–2. Wwa 1927. Wyd. 2 t. 1–3. Lw. 1923–1928; wyd. 3 t. 1–3. Lw. 1924–1928; oprac. J. Starnawski. T. 1–4. Kr. 1999. — A. KOWALCZYKOWA: Słowacki. Wwa 1994. Wyd. 2 uzup. Wwa 1999.

Materiały biograficzne: J. STARNAWSKI: J.S. we wspomnieniach współczesnych. Wr. 1956. — *Kalendarz życia i twórczości J.S.* Oprac. E. Sawrymowicz przy współpracy S. Makowskiego i Z. Sudolskiego. Wwa 1960. — *W kręgu bliskich poety. Listy rodziny S.* Oprac. S. Makowski i Z. Sudolski pod red. E. Sawrymowicza. Wwa 1960 [tu listy z 1806–1864: E. Słowackiego, A. Bécu, S. Słowackiej-Bécu, J. i T. Januszewskich, H. i T. Januszewskich, S. Januszewskiej]. — *Sądy współczesnych o twórczości S. (1826–1862)*. Zebrali i oprac.: B. Zakrzewski, K. Pecold i A. Ciemnoczłowski. Wr. 1963.

[Z. KRASIŃSKI]: Kilka słów o J.S. *Tyg. Lit.* 1841 nr 21–23; przedr. m.in. w: *Dziela literackie*. T. 3. Wwa 1973. — C.K. NORWID: O J.S. w sześciu publicznych posiedzeniach. (Z dodatkiem rozbiór „Balladyny”) [Powst. 1860]. Paryż 1861. Wyd. nast. Kr. 1909; przedr. m.in. w: *Pisma wszystkie*. T. 6. Wwa 1971. — J. REITZENHEIM: J.S. Paryż 1862. — F. HOESICK: Życie J.S. na tle współczesnej epoki 1809–1849. Biografia psychologiczna. T. 1–3. Kr.–Wwa 1896–1897. Wyd. nast. pt. J.S. 1809–1849. Biografia psychologiczna. T. 1–3. Kr.–Wwa 1897. — I. MATUSZEWSKI: S. i nowa sztuka (modernizm). Wwa 1902 i wyd. nast. — *Księga pamiątkowa ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin J.S.* T. 1–3. Lw. 1909. — J.G. PAWLIKOWSKI: Studiów nad Królem-Duchem część pierwsza. Mistyka S. Lw. 1909. — T. SINKO: Hellenizm J.S. Kr. 1909; wyd. 2 Wwa 1925. — J. UJEJSKI: J.S. „Kordian”. Kr. 1909; przedr. w: *Romantycy*. Wwa 1963. — J.S. w poezji polskiej. (Antologia poetycka). Ułożył W. Hahn. Lw. 1910. Nowe wyd. [rozszerz.] Wr. 1955. — *Pam. Zjazd Hist.-Lit. im. J.S. we Lw. urządzony na pamiątkę setnej rocznicy urodzin poety w dniach 29 i 30 października 1909*. Zestawił W. Hahn. Lw. 1910. — S. WINDAKIEWICZ: Badania źródłowe nad twórczością S. Kr. 1910. — S. SCHNEIDER: Badania nad źródłami twórczości J.S. w ostatnim okresie życia. Lw. 1911. — J. UJEJSKI: Główne idee w „Anhellm” S. Kr. 1916; przedr. w: *Romantycy*. Wwa 1963.

M. KRIDL: Stosunek S. do Mickiewicza. (Od „Dumy ukraińskiej” do „Lambry”). *Pam. Lit.* 1921. — Z. WASILEWSKI: Mickiewicz i S. Wwa [1921]. — S. PIGON: Z epoki Mickiewicza. Studia i szkice. Lw. 1922. — M. KRIDL: Antagonizm wieszczów. Rzecz o stosunku S. do Mickiewicza. Wwa 1925. — S. SKWARCZYŃSKA: Ewolucja obrazu u S. Lw. 1925. — J. KALLENBACH: Dramaturgia J.S. Kr. 1926. — L. KOMARNICKI: Studia o S. Wwa 1927. — J. LORENTOWICZ: J.S. wśród Francuzów. (Szkic literacki). Wwa 1927. — J.G. PAWLIKOWSKI: Chronologia pism genezyjskich i rozwój genezyjskich pomysłów S. *Pam. Lit.* 1927. — G. BYCHOWSKI: S. i jego dusza. Wwa 1930; wyd. nast. oprac. D. Danek. Kr. 2002. — A. CZERMINSKI: Ukraina w poezji S. Kr. 1930. — J.G. PAWLIKOWSKI: Społeczno-polityczne idee S. w dobie mistycyzmu. Z dziejów mesjanizmu polskiego. *Mysł. Nar.* 1930 nr 28–33 i odb. Wwa 1930. — G. REICHER-THONOVA: Ironia J.S. w świetle badań estetyczno-porównawczych. Kr. 1933. — W. FOLKIERSKI: Od Chateaubrianda do Anhellego. Rzecz o związkach między przedmystycznym okresem S. a romantyzmem francuskim. Kr. 1934. — J. GÓRECKI: Rzym a Polska w twórczości S. Wwa 1936. — J. SPYTKOWSKI: Barwy, kształty i ruch w „Królu-Duchu”. Kr. 1936. — J. WIŚNIEWSKI: Pochód na Wawel. Pamiątka z pogrzebu J.S. Kr. 1937. — J. KLEINER: Słowacki. Lw. 1938; wyd. 5 Wr. 1972. — I. CHRZANOWSKI: Studia i szkice. (Rozbiory i krytyki). T. 2. Kr. 1939.

J. SPYTKOWSKI: O zasadniczej idei „Kordiana”. Kr. 1948. — A. BOLESKI: J.S. liryka lat ostatnich (1842–1848). Łódź 1949. — P. HERTZ: Portret S. Wwa 1949; wyd. 7 Wwa 1976. — M. JASTRUN: Życie i twórczość J.S. Wwa 1950. — J. KLEINER: Sztuka poetycka S. *Pam. Lit.* 1950; przedr. w: *Studia z zakresu teorii literatury*. Wyd. 2 Lubl. 1961. — J. KRZYŻANOWSKI: J.S. — poeta Warszawy. *Rzeczpospolita* 1950 nr 98; przedr. w: *W świecie romantycznym*. Kr. 1961. — K. WYKA: Dramat o kontrowersjach („Agezylauz” Słowackiego). *Pam. Lit.* 1950 z. 1. — J.S. (1809–1849). *Księga zbior. w stulecie zgonu*. Londyn 1951 [tu m.in.: W. GÜNTHER: Polskość teatru S.; Z. NOWAKOWSKI: S. a scena polska; Z. MARKIEWICZ: Teatr J.S. w latach 1832–1842 a wpływy francuskie; W. LEDNICKI: Tematy rosyjskie w twórczości S.; Z. FOLEJEWSKI: S. w krajach skandynawskich]. — K. WYKA: Matejko i S. Wwa 1953. — J. KLEINER: „Zawisza Czarny” S. *Pam. Lit.* 1954 z. 2. — Jarosław MACIEJEWSKI: S. w Wielkopolsce. Wr. 1955. — W. NATANSON: Szkice teatralne. Kr. 1955 [tu m.in.: Bitwa o „Mazepe”; „Powiedz wahać się myśli”; „Fantazy”]. — E. SAWRYMOWICZ: J. Słowacki. Wwa 1955; wyd. 4 Wwa 1973. — A. WAŻYK: Przemiany S. Essay. Wwa 1955. — A. BOLESKI: Słownictwo J.S. Łódź 1956. — S. TREUGUTT: Pisarska młodość S. Wr. 1958.

B.J. GAWECKI: J.S. spirytualistyczna koncepcja kosmosu. *Życie i Mysł* 1959 nr 7/8; przedr. w: *Polscy myśliciele romantyczni*. Wwa 1972. — *J.S. Album*. Oprac. S. Makowski i Z. Sudolski pod red. E. Sawrymowicza. Wwa 1959. — Z. LIBERA: Prof. dr W. Hahn jako badacz S. *Przegl. Hum.* 1959 nr 3. — Z. RASZEWSKI: S. i Mickiewicz wobec teatru romantycznego. (Dwa epizody). *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3; przedr. w: *Starośćwieczna i postęp czasu*. Wwa 1963. — TENŻE: Teatralny kształt „Balladyny”. *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3. — [J. SPIEGEL] J. GOT: Dramaty S. na scenach polskich w latach 1851–1863. *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3. — S. TREUGUTT: J.S. poeta romantyczny. Wwa 1959. — *J.S. w stopiędziesięciolecie urodzin. Mater. i szkice*. Red. M. Bizan i Z. Lewinówna. Wwa 1959 [tu m.in.: W. HAHN: Utwory J.S. z lat 1825–1829; P. HERTZ: O sonetach J.S.; E. SAWRYMOWICZ: „Kordian” a cenzura krakowska w latach 1834–1835; J. KRZYŻANOWSKI: O przysłówach w „Balladynie”; K. WYKA: W kręgu „Genezis z Ducha”; I. SŁAWIŃSKA: Przywołanie przestrzeni w dramacie S. „Zawisza Czarny”; B. ZAKRZEWSKI: Wokół zagadki wydania „Do autora trzech Psalmów”]. — S. i teatr. Oprac. A. Wójcicki. Kr. 1959 [tu m.in.: J. KRZYŻANOWSKI: J.S. twórca polskiego dramatu narodowego]. — A. BOLESKI: W sferze wyobraźni poetyckiej J.S. Główne motywy obrazowania. Łódź 1960. — E. CSATÓ: Szkice o dramatach S. Wwa 1960. — K. GÓRSKI: S. jako poeta aluzji literackiej. *Pam. Lit.* 1960 z. 2. — M. JAKÓBIEC: Świat słowiański J.S. *Slavia Orientalis* 1960 z. 2. — M. JANION: Dialektyka historii w polemice między S. a Krasinim. *Pam. Lit.* 1960 z. 2; przedr. w: *Romantyzm*. Studia o ideach i stylu. Wwa 1969. — W. KUBACKI: Religia smutku. *Przegl. Hum.* 1960 nr 4–5. — A. OKOŃSKA: Wpływ opery na dramaty S. *Muzyka* 1960 z. 4; 1961 z. 1–2; 1962 z. 2. — J. REYCHMAN: Podróż S. na Wschód na le orientalizmu romantycznego. *Przegl. Hum.* 1960 nr 3. — S. SKWARCZYŃSKA: Z literackiej historii Mickiewiczowskiego obrazu retorycznego „kościół bez Boga”. *Pam. Lit.* 1960 z. 1. — M. ŻMIGRODZKA: O prozie narracyjnej S. *Pam. Lit.* 1960 z. 4. — *Sesja Nauk. ku czci J.S. w Ul. 30 i 31 X 1959 r.* Red. S. Kawyn. Łódź 1960 [tu m.in.: J. DUT-

KIEWICZ: Uwagi historyka na marginesie „Kordiana”; S. KAWYŃ: S. – mistyk jako burzyciel i twórca legendy Mickiewiczowskiej; K. POKLEWSKA: Recepcja S. we Lwowie w latach 1858–1870. — *Jules Słowacki 1809–1849*. Lille 1861 [tu m.in.: M. HERMAN: Słowacki, sa vie et son oeuvre; J. FABRE: Godzina myśli et les deux visages du romantisme; toż w jęz. pol. pt. Dwa oblicza romantyzmu: „Godzina myśli”. *Przegl. Hum.* 1961 z. 1]. — P. HERTZ: S. Romans życia. Wwa 1961. — J. KRZYŻANOWSKI: W świecie romantycznym. Kr. 1961. — Jarosław MACIEJEWSKI: „Kordian”. Dramatyczna trylogia. Pozn. 1961. — S. ŚWIRKO: S. – poeta Warszawy. Wwa 1961; wyd. 2 Wwa 1980. — Cz. ZGORZELSKI: O lirykach Mickiewicza i S. Lubl. 1961. — *W roku Słowackiego*. Red. J. Mikołajtis i J. Wójcicki. Kat. 1961 [tu m.in.: J. MIKOŁAJTIS: Niepopularny wódz ludu. (Rzecz o J.S.); E. SAWRYMOWICZ: Nieznane szczegóły z życia i twórczości J.S.; K. WYKA: Norwid o S.; B. ZAKRZEWSKI: Wrocławskie Wiosna Ludów J.S.; M. KOTLARZYK: Nowoczesna interpretacja S. w teatrze].

S. MAKOWSKI: Pamiętniki M.A. Beniowskiego jako źródło poematu S. *Przegl. Hum.* 1962 nr 4; przedr. w: *Tęcze i świerzopy*. Wr. 1984. — Z. RAŚZEWSKI: W Szwajcarii. (S. na widowni teatru genewskiego). *Pam. Teatr.* 1962 z. 1. — M. TATARA: Historia, mit i baśń w „Królu Duchu”. *Zesz. Nauk. WSP Kat.* 1962. — B. ZAKRZEWSKI: Z dziejów konfederacji S. *Pam. Lit.* 1962 z. 2. — Z. KOPCZYŃSKA, L. PSZCZOŁOWSKA: O wierszu romantycznym. Wwa 1963. — J. PELIKAN: Recepcja twórczości J.S. w literaturze i społeczeństwie polskim w latach 1849–1869. Praha 1963. — S. PIGON: Walka S. z towiańszczyzną. (Próba ujęcia syntetycznego). *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.-Lit.* 5. *Polol.* 1963 z. 9; przedr. w: *Mile życia drobni*. Wwa 1964. — S. na scenach pol. Red. T. Sivert. Wybór i oprac. materiału ilustr. T. Pacewicz, J. Timoszewicz, Z. Wilski. Wstęp: E. Heise, T. Pacewicz. Wr. 1963. — J. KLEINER: S. jako dramaturg. W: *Studia inedita*. Oprac. J. Starnawski. Lubl. 1964. — W. KUBACKI: S. – Zabłocki. *Pam. Lit.* 1964 z. 1; przedr. w: W wyobraźni. Wwa 1964 [tu też inne szkice dot. S.]. — S. MAKOWSKI: Chronologia i układ „Beniowskiego”. *Pam. Lit.* 1964 z. 1; przedr. w: *Tęcze i świerzopy*. Wr. 1984. — M. PIŚCZKOWSKI: Wiek w twórczości S. *Pam. Lit.* 1964 z. 1. — M. TATARA: Stan badań nad twórczością S. w latach 1945–1960. *Pam. Lit.* 1964 z. 1–2. — S. TREUGUTT: „Beniowski”. Kryzys indywidualizmu romantycznego. Wwa 1964; wyd. 2 popr. Wwa 1999. — J.M. KASJAN: Przysłowia i metaforyka potoczna w twórczości S. Tor. 1966. — Jarosław MACIEJEWSKI: Kompozycja tragedii o Szczęsnym J.S. *Prace o lit. i teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu*. Wr. 1966. — M. MACIEJEWSKI: „Natury poznanie” w lirykach S. *Pam. Lit.* 1966 z. 1. — T. SKUBALANKA: Słownictwo poezji miłosnej J.S. na tle tradycji. Tor. 1966. — M. BIZAN, P. HERTZ: Glossy do „Kordiana”. [Posłowie do:] J.S.: Kordian. Wwa 1967; wyd. 2 popr. i uzupełn. Wwa 1972. — Jarosław MACIEJEWSKI: Trzy szkice romantyczne. O „Dziadach”, „Balladynie”, „Epilogu Pana Tadeusza”. Pozn. 1967. — S. MAKOWSKI, Z. SUDOLSKI: W kręgu rodziny i przyjaciół S. Szkice i materiały. Wwa 1967. — Jarosław MACIEJEWSKI: Funkcja „hamletyzmu” w „Horsztyńskim” J.S. *Lit., komparatystyka, folklor*. Wwa 1968.

M. BIZAN, P. HERTZ: Glossy do „Balladyny”. Wwa 1970. — A. KOWALCZYKOWA: O „Genezis z Ducha”. *Pam. Lit.* 1970 z. 1. — S. SIEK: Osobowość S. na podstawie psychologicznej analizy jego utworów dramatycznych.

Wwa 1970. — M. MACIEJEWSKI: „Kształty poetyckie i razem realne” w liryce mistycznej S. *Rocz. Hum.* 1971 z. 1; przedr. w: *Poetyka – gatunek – obraz*. (W kręgu poezji romantycznej). Wr. 1977. — I. OPACKI: Poezja romantycznych przełomów. Wwa 1972; przedr. w: „W środku niebokręga”. Kat. 1995. — S. TREUGUTT: Książę niezłomny na murach Baru. *Przemiany tradycji barskiej*. Kr. 1972. — M. CIEŚLA: Folklorystyczny aspekt „Króla-Ducha” J.S. *Ludowość dawniej i dziś*. Wr. 1973. — M. INGLOT: Myśl historyczna w „Kordianie”. Wr. 1973. — M. TATARA: Struktura mitu religijnego a „Król-Duch” J.S. W: *Studia romantyczne*. Wr. 1973. — J. CIEŚLIKOWSKI: Bajka o Janku w kontekście i poza kontekstem „Kordiana”. *Pam. Lit.* 1974 z. 3. — M. JURKOWSKI: Ukrainizm w języku J.S. *Z dziejów stosunków pol.-ukr.* Wr. 1974. — W. KARPINSKI, M. KRÓL: Sylwetki polityczne XIX wieku. Kr. 1974. — W. LIPKA: Konfederacja barska w „Beniowskim” J.S. *Pam. Lit.* 1974 z. 1. — Jarosław MACIEJEWSKI: Florenckie poematy S. „Poema Piasta Dantyszka herbu Leliwa o piekle”, „Ojciec zadżumionych”, „W Szwajcarii”, „Wacław”. Wr. 1974. — J. PELIKAN: S. wśród Czechów. Zarys historyczno-bibliograficzny. Brno 1974. — *Problemy pol. romantyzmu*. S. 2. Praca zbior. pod red. M. Żmigrodzkiej. Wr. 1974 [tu m.in.: A. KOWALCZYKOWA: Romantyczne zaświaty; M. PIWIŃSKA: Człowiek i bohater. — F. ZIEJKA: Literacka legenda o Wernyhorze. *Rocz. Komisji Hist.-Lit.* 1975 t. 13. — M. DERNAŁOWICZ: J. Słowacki. Wwa 1976; wyd. 4 Wwa 1987. — H. FLORYŃSKA: Spadkobiercy Króla Ducha. O recepcji filozofii S. w światopoglądzie polskiego modernizmu. Wr. 1976. — S. TREUGUTT: Herbowa i genezyjskie szlachectwo wedle S. Tradycje szlacheckie w kulturze pol. Wwa 1976. — W. JUSZCZAK: Lekcja pejzażu według „Króla-Ducha”. *Ikografia romantyczna*. Red. M. Poprzeczka. Wwa 1977. — A. KOWALCZYKOWA: Romantyczny szaleńcy. Wwa 1977. — M. MACIEJEWSKI: Poetyka – gatunek – obraz. W kręgu poezji romantycznej. Wr. 1977. — T. MICIŃSKI: Geneza i wartość artystyczna „Beniowskiego”. Ogl. J. Illg. *Pam. Lit.* 1977 z. 3. — W. WEINTRAUB: Od Reja do Boya. Wwa 1977 [tu m.in.: S. i angielska rewolucja przemysłowa; Dwa „Paryże”; „Balladyna” czyli zabawa w Szekspira]. — M. JANION, M. ŻMIGRODZKA: Romantyzm i historia. Wwa 1978. — M. MASŁOWSKI: Dzieje bohatera. Teatralne wizje „Dziadów”, „Kordiana” i „Nie-Budkiej Komedii” do II wojny światowej. Wr. 1978. — Z. SUDOLSKI: Słowacki Opowieść biograficzna. Wwa 1978; wyd. 3 Wwa 1996.

M. CIEŚLA: Mityczna struktura wyobraźni S. Wr. 1979. — *Potrąci strunę poezji kamienną. Szkice o „Uspokojeniu” J.S.* Pomysł i red.: S. Makowski. Wwa 1979. — Z. SZMYDTOWA: W kręgu renesansu i romantyzmu. Wwa 1979. — J. KRASUSKI: Obraz Zachodu w twórczości romantyków polskich. Pozn. 1980. — S. MAKOWSKI: J.S. Wwa 1980 *Bibl. Polon.* — A. WITKOWSKA: Wielcy romantycy polscy. Mickiewicz – S. – Krasiński – Norwid. Wwa 1980. — J. Słowackiego rym blyskawicowy. *Analizy i interpretacje*. Praca zbior. pod. red. S. Makowskiego. Wwa 1980 [tu m.in.: T. KOSTKIEWICZOWA: Rozłączenie; Cz. ZGORZELSKI: Rzym; S. MAKOWSKI: Anioły stoją na rodzinnych polach...; M. JANION: Sowiński w okopach Woli; M. MACIEJEWSKI: Bo to jest wieszka najjaśniejsza chwała...; M. TATARA: Do Franciszka Szemiotha; A. KOWALCZYKOWA: O Polsko moja! tyś pierwsza światu...]. — *J.S. we współczesnym teatrze pol.* Red. H. Sarnecka-Partyka. Kr. 1980 [tu m.in.: M. TATARA: Współczesne ba-

dania twórczości J.S. a myśl inscenizacyjna; M. FIK: O inscenizacjach późnej dramaturgii S. — M. KORZENIEWICZ: Od ludowości ironicznej do ludowości mistycznej. Przemiany postaw estetycznych S. Wr. 1981. — S. ZABIEROWSKI: Tragedia wenedyjska J.S. Kat. 1981. — Cz. ZGORZELSKI: Liryka w pełni romantyczna. Studia i szkice o wierszach S. Wwa 1981. — S. *mystyczny*. Pod red. M. Janion i M. Żmigrodzkiej. Wwa [tu m.in.: M. GŁOWIŃSKI: Młodopolska lektura pism mistycznych S.; S. TREUGUTT: Czy istnieje filozofia genezyjska; M. CIEŚLA: Topika i symbolika przedmystycznych i mistycznych pism S.; R. PRZYBYLSKI: Esencja i egzystencja w kosmicznej biografii J.S.; A. WITKOWSKA: Jak S. pisał Mickiewicza]. — *Problemy pol. romantyzmu*, S. 3. Praca zbior. pod red. M. Żmigrodzkiej. Wr. 1981 [tu m.in.: J.M. RYMKIEWICZ: Ludzie dwóści. (Barokowa struktura postaci S.)].

M. INGLOT: Historia w „trylogii dramatycznej” J.S. o powstaniu listopadowym. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 14/15 (1982). — Jarosław MACIEJEWSKI: Mistyczne symbole i polityczne realia. Na marginesie dwóch wierszy J.S. z roku 1846. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 14/15 (1982). — M. NESTERUK: Dramat „dziwny i duchowy”. Zarys interpretacji „Samuela Zborowskiego”. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 14/15 (1982). — J.M. Rymkiewicz: J.S. pyta o godzinę. Wwa 1982. — M. URSEL: Z problemów ludowości w powieściach poetyckich S. *Lit. Lud.* 1982 z. 5/6. — *Studia o twórczości S.* Red. I. Opacki, Kat. 1982 [tu m.in.: M. PIECHOTA: S. przypowieść o dawnym Polaku; M. CIEŚLA: Ja – prorok. (O mistycznej twórczości J.S.)]. — A. BIERNACKI: Ze sztambucha Szembeków. *Blok-Notes Muzeum Lit. im. A. Mickiewicza* 1983. — W. NATANSON: S. w oczach krytyka. Wwa 1983. — S. MAKOWSKI: Tęcze i świerzopy. S. Beniowski. Mickiewicz. Wr. 1984. — J. TOMKOWSKI: J.S. i tradycje mistyki europejskiej. Wwa 1984. — B. ZAKRZEWSKI: Paszport wolności, czyli S. na Śląsku. Kat. 1984. — D. ZAMĄCIŃSKA: Słynie – nieznane. Wiersze późne Mickiewicza, S., Norwida. Lubl. 1985. — J. SKUCZYŃSKI: O przesłaniu teatralnej w dramatach J.S. Poznań 1986. — A. WITKOWSKA: Literatura romantyzmu. Wwa 1986. — S. MAKOWSKI: J.S. Wwa 1987. — M. PIWIŃSKA: „I ziarno duszy nagie pozostało”. (Późne wiersze Mickiewicza w świetle twórczości genezyjskiej S.). *Pam. Lit.* 1987 z. 1. — A. KOWALCZYKOWA: Wileńskie fascynacje czyli o barokowej młodości J.S. *Ruch Lit.* 1988 z. 6. — J. TRZNADEL: Polski Hamlet. Kłopoty z działaniem. Paryż 1988, wyd. fotoofs. Wwa 1989; wyd. 2 przejr. i uzupełn. Komorów 1995.

A. KOWALCZYKOWA: „Kordian” J.S. Wwa 1990; wyd. 2 Wwa 1992; Wwa 1995. — J. LASECKA-ZIELAK: Powieść poetycka w Polsce w okresie romantyzmu. Wr. 1990. — E. KISŁAK: Car-trup i „Król-Duch”. Rosja w twórczości S. Wwa 1991. — Jarosław MACIEJEWSKI: Powieści poetyckie S. Postowie: J. Fiecko. Poznań 1991. — *Dramat i teatr religijny w Polsce. Religijne tradycje lit. pol.* Red. I. Sławińska. Lubl. 1991 [tu m.in.: M. ŻMIGRODZKA: „Samuel Zborowski” jako dramat religijny]. — *W świecie lit. romantycznej*. Red. W. Magnuszewski. Zielona Góra 1991 [tu m.in.: A. KOWALCZYKOWA: S. – wizje i wersje autoportretu; W. MAGNUSZEWSKI: Nowy aspekt ludowości „Balladyny”; J. TRZYNADŁOWSKI: J.S. Filozofia i estetyka rymu]. — J. KAMIONKA-STRASZAKOWA: Wędrowcy S. W: Zbłąkany wędrowiec. Z dziejów romantycznej topiki. Wr. 1992. — J.T. MAKLES: Narodziny historii – o „Mindomem” J.S. Z zagadnień historyczno-romantycznego. Kat.

1992. — E. NAWROCKA: Dramaty mistyczne J.S. *Dramat i teatr romantyczny*. T. 1. Wr. 1992. — M. PIASECKA: Mistrzowie snu. Mickiewicz – S. – Krasinśki. Wr. 1992. — W. PRÓCHNICKI: Romantyczne światy. Czas i przestrzeń w dramatach S. Kr. 1992. — W. PUSZ: J.S. w drodze do Rzymu. W: Między Krasickim i S. Studia, eseje, opinie. Kr. 1992. — B. ZAKRZEWSKI: S. we Wrocławiu. Wr. 1992. — *Twórczość S. Oryginalność – uniwersalność – recepcja. Mater. z konferencji w 180-lecie urodzin poety*. Olsztyn 1992 [tu m.in.: M. KALINOWSKA: O losie w Horsztyńskim J.S.; L. NAWARECKA: Epoka ciemna. O micie kosmogonicznym w Rapsodzie I Króla-Ducha; J. SKUCZYŃSKI: S. trzy dramaty o Zawiszy Czarnym]. — L. LIBERA: J.S. „Podróż do Ziemi Świętej z Neapolu”. Poznań 1993. — M. PIECHOTA: Żywiół epopejczny w twórczości J.S. Kat. 1993. — J. SKUCZYŃSKI: Odmiany form dramatycznych w okresie romantyzmu. S. – Mickiewicz – Krasinśki. Tor. 1993. — Cz. ZGORZELSKI: „W Tobie jest światłość”. Szkice o liryce religijnej Oświecenia i Romantyzmu. Lubl. 1993. — M. KASPEROWICZ: „Kordian” J.S. Gdańsk 1994. — E. LUBIENIEWSKA: Laseczka dandysa i płaszczyzyna proroka. J.S. Wwa 1994. — T.J. MAKLES: Od historii świeckiej do świętej – ku genezyjskiemu systemowi J.S. Częstochowa 1995. — S. MAKOWSKI: Wernyhora J.S. W: Wernyhora. Przepowiednie i legenda. Wwa 1995. — M. MICIŃSKA: Między Królem Duchem a mieszczaninem. Wr. 1995. — *Zapomniane wielkości romantyzmu*. Red. Z. Trojanowiczowa i Z. Przychodniak. Poznań 1995 [tu m.in.: J. SKUCZYŃSKI: D. Magnuszewski konkurentem J.S.]. — *Religijny wymiar lit. pol. romantyzmu*. Red. D. Zamącińska, M. Maciejewski. Lubl. 1995 [tu m.in.: Jarosław MACIEJEWSKI: Wiersze „papięskie” J.S.; W. PYCZEK: „Wielkie rozwidnienie ducha”. (O Jeruzolimie J.S.)]. — R. DĄBROWSKI: S. dialog z odbiorcą. Podmiot mówiący, narracja, dialog w „Podroży do Ziemi Świętej z Neapolu”, „Beniowskim” i „Królu-Duchu”. Kr. 1996. — J. KUŁAKOWSKA: Formy modlitewne w twórczości S. (od „Hymnu” do „Zachwycenia”). Kr. 1996. — „W krainie pamiętek”. Red. J. Kolbuszewski. Wr. 1996 [tu m.in.: J. BACHÓRZ: S. w Soplicowie; S. MAKOWSKI: Monogeneza bytu i heterogeniczność świata przedstawionego w „Królu-Duchu”].

M. INGLOT: Dramatyzm postawy poetyckiej. (Nad „Rzymem” J.S.). *Od Oświecenia do Romantyzmu*. Rzeszów 1997. — A. KOWALCZYKOWA: Dramat i teatr romantyczny. Wwa 1997. — D. KUDELSKA: J.S. i sztuki plastyczne. Lubl. 1997. — A. ZIOŁOWICZ: Ja – chór, O roli chóru w mistycznej dramaturgii J.S. *Pam. Lit.* 1997 z. 4. — *Poetyka przemiany człowieka i świata w twórczości J.S. Mater. międzynarodowej sesji nauk*. Olsztyn 1997 [tu m.in.: O. KRYSOWSKI: Człowiek i świat w lirykach genezyjskich S. – symbolika wiecznej przemiany; E. KASPERSKI: Mistyka i metodologia. O dyskursach liryczno-mistycznych J.S.; W. SZTURC: Język późnych dramatów J.S.; K. CYSEWSKI: Listy S. do matki. Problem obrazu autoralnego]. — *Prace Polon.* S. 52 (1997) [tu m.in.: A. KOWALCZYKOWA: Pies i gwiazdy; W. PUSZ: Sztambuchowe arcydzieło S.; L. LIBERA: Symboliczność „Wacława” czyli pośmiertny żywot Stanisława Szczęsnego Potockiego; J. ŁAWSKI: Teatr śmierci w „Balladynie”. Głosy do rozważań o wyobraźni poetyckiej J.S.; K. POKLEWSKA: Kraj miłości szczęśliwy w „Beniowskim”, Zwyczajny – niezwykły; M. INGLOT: Rzym – elegia dramatyczna J.S.; K. BILIŃSKI: Motyw papięza w „Kordianie” na tle biblijnej historiozofii dramatu; S. MAKOWSKI: Wizja ognia J.S.]. — W. SZTURC: O ob-

rotach sfer romantycznych. Bydgoszcz 1997. — K. BILIŃSKI: Biblia i historiozofia. „Kordian” jako synteza wczesnej twórczości J.S. Wr. 1998. — E. ŁUBIENIEWSKA: Upiorny Anioł. Wokół osobowości J.S. Kr. 1998. — M. SIWIEC: Sen w twórczości J.S. i Gérauda de Nerval. Kr. 1998. — M. CIEŚLA-KORYTOWSKA: O Mickiewiczu i S. Kr. 1999. — J. MARX: Wielcy romantycy. Wwa 1999. — W. PAŻNIEWSKI: Kolnierz S. Eseje. Kr. 1999. — R. PRZYBYLSKI: Rozhukany koń. Esej o myśleniu J.S. Wwa 1999. — W. PYCZEK: Jerozolima słoneczna J.S. Lubl. 1999. — M. SAGANIAK: S. mistyczna koncepcja poznania i twórczości. *Pam. Lit.* 1999 z. 4. — J.S. *Wielokulturowe źródła twórczości*. Red. A. Bajcar. Wwa 1999 [tu m.in.: A. KO-WALCZYKOWA: S. współczesny; S. MAKOWSKI: Narodziny poety „szkoły ukraińskiej”; F. NIEUWAŻNY: Recepta twórczości S. na Ukrainie]. — J.S. *w 150 rocznicę śmierci*. [Album i fragm. utworów]. Oprac. J. Pol. Wstęp J. Odrowąż-Pieniążek. Łódź 1999. — S. *uśpółczesny*. Praca zbior. pod red. M. Troszyńskiego. Wwa 1999 [tu m.in.: A. KO-WALCZYKOWA: S. europejski; D. BEAUVOIS: S. iluzjonistyczny czyli rzeź humanśka jako „tragifarsa”; J. KIENIEWICZ: S. orientalny; M. PIWIŃSKA: S. ekspresjonistyczny; D. RATAJCZAKOWA: S. teatralny; M. TROSZYŃSKI: S. raptularzowy; J. ZIELIŃSKI: S. narkotyczny; P. ŻBIKOWSKI: J.S. wobec Sarmatów i saramatyzmu].

A. KOTLIŃSKI: Mistrz „czerwonego rymu” S. Wwa 2000. — M. SAGANIAK: Mistyka i wyobraźnia. S. romantyczna teoria poezji. Wwa 2000. — S. *uśpółczesnych i polonijnych*. Red. J. Borowczyk i Z. Przychodniak. Pozn. 2000. — M. TROSZYŃSKI: Litwa na mapie Europy S. *Przeł.* *Wschodni* 2000 t. 6. — J. ZIELIŃSKI: Szataniol. Powikłane życie J.S. Wwa 2000. — J.S. — *poeta europejski*. Red. M. Cieśła-Korytowska, W. Szturc, A. Zioliwicz. Kr. 2000 [tu m.in.: Z. STEFANOWSKA: S. jako nowoczesny inteligent; M. KALINOWSKA: S. greckie sny o Polsce; A. ZIOŁOWICZ: „Ja” w mistycznej dramaturgii J.S.; W. SZTURC: J.S. — Europejczyk i Dandys. (Pomiędzy książką a garderobą); A. WILKON: Język poetycki S.]. — B. ADAMKOWICZ-IGLIŃSKA: J.S. genezyjska koncepcja człowieka. Olsztyn 2001. — *Dramat polski. Interpretacje*. T. 1. Gdańsk 2001. — L. LIBERA: W Szwajcarii. Studium o J.S. Kr. 2001. — M. MASŁOWSKI: Zwierciadła Kordiana. Rola i maska bohatera w dramatach S. Izabelin 2001. — Z. PRZYCHODNIAK: Walka o rząd dusz. Pozn. 2001. — D. SEWERYN: S. niemistyczny. Lubl. 2001. — W. SZTURC: Archeologia wyobraźni. Studia o S. i Norwidzie. Kr. 2001. — M. TROSZYŃSKI: Austeria „Pod Królem-Duchem”. Raptularz lat ostatnich J.S. Wwa 2001. — „Do poezji mam, jak sądzę, prawo”. *Mater. z sesji w 150 rocznicę śmierci J.S.* Wstęp S. Żak. Kielce 2001 [tu m.in.: J. PACŁAWSKI: Historiozoficzne poglądy J.S. (Zarys problematyki); K. BILIŃSKI: Mikrokosmos S.; A. KURSKA: Marzenia o szczęściu czyli o „Balladynie” J.S.]; — *Rok S. w Przemyśle. Mater. z konferencji nauk. Przemyśl 24-25 XI 1999*. Red. J. Starnawski. Przemyśl 2001 [tu m.in.: Z. STEFANOWSKA: Drugi wieszcz?; J. STARNAWSKI: S. — Krasieński; M. INGLOT: „Rozłączenie” J.S. w kontekście korespondencyjnych obrazów nostalgii poety]. — M. INGLOT: Nie tylko o „Kordianie”. Wr. 2002. — *Romantyzm. Poezja. Historia*. Prace ofiarowane Z. Stefanowskiemu. Red. M. Prussak i Z. Trojanowiczowa. Wwa 2002 [tu m.in.: E. MIRKOWSKA: „Praca moja umarła”. Kilka słów o stosunku J.S. do własnej twórczości; M. SAGANIAK: Groteska u S.; E. SZCZEGŁACKA: Dlaczego Fantazy zbil filizankę „grotesque”? (O wpływie

Krasieńskiego na S.)]. — M. SIWIEC: Orfeusz romantyków. Kr. 2002. — A. ZIOŁOWICZ: Dramat i romantyczne „Ja”. Kr. 2002.

H.G.

SŁOWACKI Władysław 1825–1858

Urodzony 17 listopada (5 listopada st. st.) 1825 we wsi Illaszów (pow. żytomierski); syn Erazma, adwokata w Departamencie Cywilnym Sądu Głównego Guberni Wołyńskiej w Żytomierzu, i Anny z Rohozińskich. Był bratankiem Euzebiusza Słowackiego i stryjczym bratem Juliusza. Uczył się w Żytomierzu, później prawdopodobnie w Krakowie i Kijowie. Interesował się wówczas folklorem ukraińskim i pisywał wiersze zbliżone tematycznie do dumek Józefa Bohdana Zaleskiego. Po ukończeniu nauki osiadł w odziedziczonej po ojcu wiosce. We wspomnieniach pisano o jego lekkomyślnym życiu i skłonnościach do depresji. Około 1846 ożenił się z Aleksandrą Witkowską. Debiutował zbiorkiem opowiadań „Narracje” (1847). Wiosną 1949 postanowił przenieść się do Paryża. Liczył zapewne na pomoc stryjczego brata, któremu wysłał do oceny swoje wiersze. Sprzedał majątek, wynajął mieszkanie dla żony i syna w Żytomierzu, a sam wyruszył bez paszportu za granicę. Zatrzymał się w Wiedniu. Tu zrezygnowawszy z dalszej podróży, powrócił do kraju. Z resztek pozostałych pieniędzy nabył wieś Drennik, położoną niedaleko Cudnowa. Po śmierci Salomei Słowackiej-Bécu w 1855 został jej spadkobiercą i przejął część majątku po Juliuszu. Jesienią tegoż roku wywiał na pojedynek i zabił swego sąsiadę, Piotra Trypolskiego. Obawiając się konsekwencji, zbiegł za granicę. Wiosną 1858 powrócił na Wołyń, ale nie uzyskał zgody władz na stałe zamieszkanie. Popelniał samobójstwo 28 kwietnia 1858 w domu zajezdnym w Brodach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Narracje. [Zbiór opowiadań]. Kijów 1847.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 6 (1975).

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972).

J. PRUSINOWSKI: Jeszcze słów kilka o Juliuszu Słowackim i próbki pism W.S. *Gaz. Codz.* 1860 nr 225 [tu kilka dumek z rękopiśmiennego zbioru „Ukrainki”]. — W. TROMPCZYŃSKI: Strójczny brat autora „Balladyny”. *Wędrowniec* 1899 nr 26. — S. MAKOWSKI: Biografia poety bałaguly. (Rzecz o W.S.). W: S. Makowski, Z. Sudolski: W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Szkice i materiały. Wwa 1967. — M. KAMELA: *Pol. słownik biogr.* 39 (1999).

H.G.

SŁOWACZYŃSKI Andrzej

1807 – między 1847 a 1857

Inna forma imienia: Jędrzej.

Urodzony 30 listopada 1807 w Warszawie, przyszczałnie w niezamożnej rodzinie mieszczańskiej; syn Wincentego i Anny. Pracował w Teatrze Narodowym jako bibliotekarz oraz sekretarz dyrekcji. Pisał jednoaktowe komedie, oryginalne lub przerabiane z francuskiego; wystawiane anonimowo w Teatrze Rozmaitości cieszyły się sporym powodzeniem. Był także autorem wierszy powstańczych, które śpiewane z muzyką Karola Kurpińskiego zdobyły dużą popularność. „Mazur Chłopickiego” (inc.: Nasz Chłopiński wojak dzielny, śmiały...), odśpiewany 28 grudnia 1830 w Teatrze Narodowym, był w dniach następnych śpiewany po zakończeniu każdego przedstawienia i kilkakrotnie wydawany w postaci ulotek. S. utrzymywał bliskie kontakty z Konstantym Gaszyńskim. 3 lutego 1831 wstąpił jako ochotnik do 5. Pułku Strzelców Pieszych. Uczestniczył w bitwach pod Wawrem i Ostrolęką, gdzie został ranny i otrzymał srebrny krzyż oraz awans na podoficera. Po upadku powstania emigrował do Francji, zamieszkał w Paryżu i związał się z gen. Józefem Dwernickim. W październiku 1832 objął funkcję archiwisty Komitetu Narodowego Emigracji Polskiej (tzw. Komitetu Dwernickiego), potem sekretarza. W 1833 wydawał i redagował organ Komitetu *Biuletyn*, w 1833–37 *Tygodnik Emigracji Polskiej*, w 1838 *Pamiętnik Polski*. W albumowym wydawnictwie *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque* zamieścił w 1835–42 kilkanaście artykułów z zakresu historii i geografii Polski, w 1836 należał do jego redakcji. Opracował pierwszy słownik geograficzny Polski pt. „Polska w kształcie dykcjonarza historyczno-statystyczno-geograficznego opisana” (1833–38) oraz geografii Polski po francusku pt. „Cinq statistiques générales de la Pologne” (1837–39). Wyrazem uznania dla działalności naukowej S. było przyznanie go w poczet członków Institut Historique w 1836 oraz odznaczenie medalem Société Française de Statistique Universelle w 1838. W październiku tegoż roku został przyjęty jako kleryk do kongregacji Bogdana Jańskiego (do którego zbliżył się ok. 1834), będącej załącznikiem zgromadzenia zmartwychwstańców. Zamieszkał w tzw. domu klerycznym i rozpoczął studia teologiczne w Collège St. Stanislas. Rezygnował jednak ze święceń kapłańskich i przeszedł do grupy braci świeckich, z czasem zaś oddalił się od zgromadzenia. W 1840–42 S. wydawał i redagował *Narodowość – pismo wyłącznie sprawie polskiej poświęcone*. Na jego łamach ogłosił anonimowo kilka artykułów omawiających prelekcje Adama Mickiewicza o literaturach słowiańskich. W 1842 pełnił obowiązki sekretarza Towarzystwa Szkoły Narodowej. W 1844 przygotował do wydania „Atlas ziem polskich”. Zmarł między 1847 a 1857, przypuszczalnie we Francji.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kucharki. Krotchwila ze śpiewkami w 1 a., z francuskiego przerobiona. Wyst. Wwa 1829, wyd. Wwa 1830.

Przeróbka sztuki N. Brazier i T.M. Dumersan: Les Cuisinières.

2. Antoni i Antosia. Komedioopera w 1 a. z francuskiego. Wyd. i wyst. Wwa 1830.

3. Chłopiec studukotowy czyli zaklęta w kaczkę księżniczka na Ordynackiem. Fraszka ze śpiewkami. Wyd. i wyst. Wwa 1830. Wyd. nast.: Pozn. 1900; Pozn. 1907; Pozn. 1925.

4. Mazur wojenny na cześć Chłopickiego. (Muzyka K. Kurpiński). *Bard Oswobodzonej Polski*. T. 1. Wwa 1830. Wyd. osob. Wwa 1830. Przedr. *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN I, 205.

5. Wariat z potrzeby. Krotchwila ze śpiewkami w 1 a. Wwa 1830.

6. Marsz obozowy ułożony na fortepian przez K. Kurpińskiego. Wwa 1831.

7. Modniarki. Komedioopera w 1 a. Wyst. Wwa 1831. Niedruk.

Przeróbka wodewilu E. Scrib i J.H. Dupin: Les Grisettes.

8. Wiarus polski. Rzecz dramatyczna w 1 a. Wyst. Wwa 1831. Niedruk.

Przedr. wierszy: *Jeszcze Polska nie zginęła!*... Zebrał F. Barański. Wyd. 8 Lw. [1913].

Koresp.: listy do H. Klimaszewskiego. Rkps Muzeum A. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1051; listy do J.A. Ostrowskiego. Rkps AGAD w Wwie sygn. AOU-281; listy od K. Gaszyńskiego ogł. E. Sawrymowicz. *Miscellanea z lat 1800–1856*. Wr. 1967 Arch. Lit. t. 11 i nadb.

OPRACOWANIA

(Kucharki. Rec.:) *Dzien. Powsz. Kraj.* 1829 nr 262; *Gaz. Pol.* 1829 nr 283; *Gaz. Warsz.* 1829 nr 282; *Kur. Warsz.* 1829 nr 274. — (Antoni i Antosia. Rec.:) *Kur. Warsz.* 1830 nr 203; *Pam. dla Płci Pięknej* 1830 t. 3 z. 4. — (Chłopiec studukotowy. Rec.:) *Dzien. Powsz. Kraj.* 1830 nr 68; *Gaz. Pol.* 1830 nr 79; *Kur. Pol.* 1830 nr 94; *Kur. Warsz.* 1830 nr 66; *Pam. dla Płci Pięknej* 1830 t. 1 z. 6. — S. SOWIŃSKI: Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych. Paryż 1874. — E. SAWRYMOWICZ: O A.S. *Przegl. Hum.* 1964 z. 3. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — B. MICEWSKI: Bogdan Jański. Wwa 1983. — Z. WÓJCICKA: Ziemia zachodniej Polski w dykcjonarzu J.S. *Przegl. Zachodniopomorski* 1991 z. 1.

W.A.-Sz. 111

SMOLEŃSKI Władysław 1851–1926

Urodzony 6 kwietnia 1851 w Grabienicach Małych (pow. ciechanowski); syn Józefa i Balbiny ze Smosarskich. Uczęszczał do gimnazjum w Płocku i Warszawie, następnie studiował na Uniwersytecie Warszawskim na wydziale medycznym, później prawnym. Debiutował w 1869 wierszem „Pierwszy zawód” (*Kłosy* nr 225). W 1869–74 ogłaszał wiersze w *Kłosach*, *Tygodniku Ilustrowanym*, *Więcu*. Studia prawnicze ukończył w 1874. Pracował początkowo jako pisarz sądowy, w 1879–99 asesor, a od 1899 — radca Prokuratury Królestwa Polskiego. Równocześnie przez kilkadziesiąt lat nauczał historii Polski na pensjach żeńskich. Właściwą działalność pisarską historyka kultury rozpoczął w 1876. Ześrodkowując zainteresowania na wieki osiemnastym, publikował artykuły, recenzje, rozprawy, szkice historyczne, m.in. w *Tygodniku Ilustrowanym* (do 1919 z przerwami), w *Ateneum* (1879–99 z przerwami), w *Prawdzie* (1881–1903 z przerwami), w *Kwartalniku Historycznym* (1887–1905 z przerwami), w *Przeglądzie Historycznym* (1900–20 z przerwami). W swoich pracach zwalczał historyczną szkołę krakowską, przeciwstawiając badaniom nad formami ustrojowymi historię dorobku cywilizacyjnego jako głównego czynnika dziejów narodu. Uprawiał także publicystykę polityczną. Zbliżył się do kręgów Narodowej Demokracji. Po 1905 nadal działał na polu organizacyjno-naukowym i oświatowym, m.in. współpracował z Towarzystwem Kursów Naukowych, z Polską Macierzą Szkolną. W 1907 był jednym z założycieli Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Podczas I wojny światowej ogłosił zarys dziejów przeznaczony dla czytelnika na Zachodzie pt. „Naród polski w walce o byt”. W 1918 został członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności (członkiem korespondentem był od 1903), w 1919 profesorem historii Polski w Uniwersytecie Warszawskim, w 1921 — członkiem Lwowskiego Towarzystwa Naukowego. Pracę na uniwersytecie kontynuował do końca życia. Zmarł 7 maja 1926 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kuźnica Kollatajowska. Studium historyczne. Kr. 1885. Wyd. nast. Wwa 1949. Przedr. w poz. 9 t. 2, poz. 14.

2. Szkoły historyczne w Polsce. Główne kierunki poglądów na przeszłość. Wwa 1887 odb. z *Ateneum* 1886 t. 4. Wyd. 2 Wwa 1898 (z przedmową A. Rembowskiemu); Wr. 1952 *BN* I, 142 (oprac. H. Serejski); Wwa 1986 (z przedmową A. Grabskiego). Przedr. w poz. 9 t. 3, poz. 14.

3. Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w. XVIII. Wwa 1887 odb. z *Ateneum* t. 3. Przedr. w poz. 9 t. 3.

4. Kalendarze w Polsce w. XVIII. Przyczynek do dziejów oświaty w Polsce w. XVIII. Wwa 1899 odb. z *Bibl. Warsz.* t. 2. Przedr. w poz. 2 t. 2.

5. Żywioły zachowawcze i Komisja Edukacyjna. Przyczynek do dziejów oświaty w Polsce w. XVIII. Wwa 1889 odb. z *Ateneum* t. 1. Przedr. w poz. 14.

6. Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Studia historyczne. Kr. 1891. Wyd. nast.: wyd. 2 uzup. Wwa 1923; wyd. 3 Wwa 1949 (z przedmową W. Bienkowskiego); Wwa 1979 (oprac. i wstępem poprzedził A. Wierzbicki).

7. Ostatni rok Sejmu Wielkiego. Kr. 1896. Wyd. 2 Kr. 1897.

8. Dzieje narodu polskiego. Cz. 1–2. Kr. 1897–1898. Wyd. nast. m.in.: cz. 1–4. Wwa 1898; wyd. 7 Kr. 1921.

Podp.: W. Grabieński.

Przekł.: franc. 1916, ros. 1899–1901.

9. Pisma historyczne. T. 1–3. Kr. 1901.

Tu w t. 1 m.in.: Szlachta w świetle własnych opinii. Wwa 1881 odb. z *Ateneum* t. 3. Przedr. w poz. 14; Szlachta w świetle opinii w. XVIII. Wwa 1881 odb. z *Ateneum* t. 1. Przedr. w poz. 14; Mazowiecka szlachta w poddaństwie proboszczów płockich. Wwa 1878. Wyd. nast. Wwa 1951. Przedr. w poz. 14; Drobną szlachtą w Królestwie Polskim. Wwa 1879 t. 1–2 i odb. z podtytułem: Studium etnograficzno-społeczne. Wyd. osob. Wwa 1885; Wiara w życiu społeczeństwa polskiego w epoce jezuickiej. *Ognisko. Książka zbior. wyd. dla uczczenia... T.T. Jeża*. Wwa 1883 i odb. Wyd. nast. Wwa 1951.

T. 2: Stan i sprawa Żydów polskich w XVIII w. Wwa 1876. T. 3: Rządy pruskie na ziemiach polskich. 1793–1807. Wwa 1886. Wyd. 2 Wwa 1903; Stanowisko Waleriana Kalinki w historiografii polskiej. Wwa 1887. Przedr. w poz. 14; Stanowisko Kazimierza Jarochońskiego w historiografii polskiej. Wwa 1887 odb. z *Ateneum* t. 3.

10. Konfederacja targowicka. Kr. 1903.

11. Znaczenie Konstytucji 3 maja. Wwa 1916. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1916; wyd. 3 Wwa 1918.

12. Studia historyczne. Wwa 1925.

Tu m.in.: Prześladowanie unitów w Królestwie Polskim. Paryż 1891; Komisja boni ordinis warszawska. Wwa 1912.

13. Monteskiusz w Polsce w. XVIII. Wwa 1927.

Wydania zbiorowe

14. Wybór pism. Wyboru dokonała oraz wstępem zaopatrzyła C. Bobińska. Wwa 1954.

Koresp. i materiały W.S. w zbiorach: *Bibl. Jagiel.*, *Bibl. Nar.*, *Bibl. im. Zielińskich* w Płocku, *Ossol.*

Przedr. wiersza „Z dziejów pieśni”: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

K. GRZYBOWSKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A.F. GRABSKI: Poglądy W.S. na dzieje Polski. W: *Perspektywy przeszłości*. Lublin 1983. — A. WIERZBICKI: Wschód – Zachód w koncepcjach dziejów Polski. Z dziejów polskiej myśli historycznej w dobie porozbiorowej. Wwa 1985. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1: *Nauki społ.* Wr. 1985. — J.S. FELIKSIĄK: Historyk wojujący. W 60 rocznicę śmierci W.S. *Mies. Lit.* 1986 nr 3. — M. WIERZBICKA: W.S. *Historycy warsz. ostatnich dwóch stuleci*. Wwa 1986. — A. STOGOWSKA: Sesja naukowa w Ciechanowie z okazji 60 rocznicy prof. W.S. *Notatki Płockie* 1987 nr 1. — J. SZCZEPAŃSKI: Poglądy W.S. na dzieje Polski XVIII w. *Ciechanowskie Studia Muzealne* 1988 t. 1. — A. SUCHODOLSKA: W.S. Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa. Ciechanów 1991. — A. STOGOWSKA: Zagrodowa szlachta mazowiecka w przekazach W.S. *Studia Mazowieckie* 1992 nr 1. — TAZ: Prof. W.S. (1851–1926), darczyńca Towarzystwa Naukowego Płockiego. *Notatki Płockie* 1996 nr 1.

A.P.

SMOLIK Jan ok. 1560 – po 1598

Urodzony ok. 1560 prawdopodobnie w rodzinnych Smolicach lub Wolfanowicach nad ujściem Skawy; syn Kaspka herbu Kotwicz, gorliwego protestanta, i Katarzyny z Korzeńskich; starszy brat Piotra, który wśród współczesnych zasłynął jako facecjonista (zm. 1637). Przebywał dłuższy czas na dworze Jerzego Niemsty. W 1581 uczestniczył w trzeciej wyprawie inflanckiej, przebywał w obozie pod Pskowem. Wiosną 1582 udał się na studia do Włoch, był m.in. w Rzymie. Zapoznał się z językiem włoskim i wcześniej niż inni piszący Polacy zetknął się z ówczesną — oddalającą się już od renesansu — literaturą włoską. Po powrocie do kraju walczył pod dowództwem Jana Zamoyskiego w bitwie pod Byczyną (styczeń 1588). W czerwcu tegoż roku przebywał w Krakowie. W 1591 bracia S. sprzedali dobrą rodzinę Sebastianowi Lubomirskiemu, staroście sądeckiemu, od którego później je dzierżawili. S. całe życie borykał się z trudnościami finansowymi. Utworów swych nie wydawał drukiem, choć cieszyły się dużym uznaniem. Przetłumaczył z włoskiego tragedię Ludwika Grotto i tłumaczył, a raczej przerabiał pastorele, tj. współczesne utwory oparte na wzorach antycznych (Teokryta, Wergilego i Pseudo-Teokryta). W twórczości oryginalnej posługiwał się technikami nadchodzącego baroku, zapowiadał nurt manierystyczny, a ściślej — zasady konceptyzmu. Zmarł po 1598.

TWÓRCZOŚĆ

1. [Wiersze: pieśni, fraszki, utwory okolicznościowe]. Wyd. F. Nowakowski: Iocoseria. Berlin

1840; toż 1849; W.A. Maciejowski: Piśmiennictwo polskie. T. 3. Dod. Wwa 1852 s. 285–290; T. Jaworski: J.S. Seine Schriften und Übersetzungen. Gnieźno 1903. Wyd. kryt. R. Pollak pt. Wiersze różne. Wwa 1935 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVII w.* S. II z. 2.

Fraszki „O pleszcze” wyd. jako własną A. Władysławiusz: Krotkile ucieszne i zarty rozmaite. Kr. 1609.

Wiersz „Zaprząż nie tygry, nie lwice, Cyprydo” być może jest pióra M. Sepa Szarzyńskiego.

Rkps: Bibl. Raczyńskich w Pozn. sygn. 606 (odpis powst. 1613 w Kr.); kopia z XIX w. tamże sygn. 315; Bibl. Państw. w Berlinie sygn. Ms. slav. Fol. 9; Bibl. Czart. sygn. 1888 k.83 v.

Przedr. wierszy: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. Wwa 1937; toż 1957; *Księgi humoru pol. Od Reja do Niemcewicza*. Łódź 1958; *Poeci renesansu*. Wwa 1959; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Patrząc na rozmaite tego świata sprawy*. Wwa 1984; *Mala muza od Reja do Leca*. Wwa 1988; *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 BN I, 259; *Ogród* 1991 nr 4 (z komentarzem i inf. o rkpsach R. Grześkowiak); *Lit. staropol.* T. 1: *Poezje*. Kr. 2002.

Przekłady

2. Horacy: Ody. [Siedem]. Wyd. R. Pollak, jw. poz. 1.

Rkps Bibl. Raczyńskich, jw. poz. 1.

3. L. Grotto: La Dalida. Wyd. R. Pollak, jw. poz. 1. Przedr. J. Lewański: Teatr polskiego renesansu. Wwa 1988 (fragm. początkowy pt. Cień albo dusza Molenta, króla baktryjańskiego).

Rkps jw.

4. Pastorele. [Sześć]. Wyd. R. Pollak, jw. poz. 1.

Utwór o autorstwie niepewnym

5. J. Guarino: Pastor fido. Fragm. (do pierwszej sceny II a.). Streszcz. i fragm. ogł. A. Brückner. *Pam. Lit.* 1907 s. 261–265.

Rkps (odpis z przełomu XVI/XVII w.) Ossol. sygn. 3552/II k. 195–219.

Autorstwo przypuszczalne wg wydawcy.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

W. OGRODZIŃSKI: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae*. Kr. 1935 s. 42–46. — A. FEL: Z poezji staropolskiej J.S. *Pam. Lit.* 1936 s. 815–835. — R. POLLAK: Na marginesie utworów J.S. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzastowskiego*. Kr. 1936 i odb. — S. WINDAKIEWICZ: Poezja ziemiańska. Kr. 1938. — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — T. MIKULSKI: Rzeczy staropolskie. Wr. 1964. — J. CZERNIATOWICZ: Recepcja poezji greckiej w Polsce. Wr. 1966. — Janusz PELC: Fraszka pol-

ska XVI w. terenem kształtowania się liryki nowożytnej. *Studia z hist. i teorii poezji*. S. 1. Wr. 1967. — T. ULEWICZ: Pisarze polscy wieku XVI w kręgu humanistycznym Padwy i Wenecji. *Ruch Lit.* 1967 nr 1. — W. WEINTRAUB: O kanon poezji Sępa. Sprawa autorstwa wiersza „Zaprząż nie tygry, nie łwice, Cyprydo”. W: Od Reja do Boya. Wwa 1977 (prwdr. 1963). — A. NOWICKA-JEŻOWA: Madrygale staropolskie. Wr. 1978. — A. KRZEMIŃSKA: Sielanka staropolska. Wr. 1979. — J. KOTARSKA: Nad lirykami miłosnymi J.S. *Acta UNC. Filol. Pol.* 16, *Nauki Hum.-Spol.* z. 100 (1979) s. 133–145. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — J. ŚLĄSKI: Literatura włoska w Polsce na pograniczu renesansu i baroku. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 29 (1984). — TENŻE: J.S. i pisarze włoscy. W: Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce renesansu. Wwa 1987. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Śmierć w krzywym zwierciadle żartu i parodii. W: *Homo viator—mundus—mors*. Wwa 1988. — TAŻ: Sarmaci i śmierć. Wwa 1992. — J. ŚLĄSKI: Poezja polska na przełomie Renesansu i Baroku między tradycją czarnoleską a włoską. *Necessitas et ars*. T. 1. Wwa 1993. — H. KOWALSKA. *Pol. słownik biogr.* 39 (1999).

I.T.

SOBIESZCZAŃSKI Franciszek Maksymilian 1814–1878

Urodzony 13 października 1814 w Zadubiu koło Lublina; syn Stanisława, ogrodnika w dobrach hrabiego Karola Scipio del Campo, i Ewy z Kornaszewskich. W 1821 przeniósł się wraz z rodzicami do Horochowa na Wołyniu, gdzie uczęszczał do szkoły parafialnej, następnie w celu zdobycia zawodu ogrodnika został umieszczony w Krzemieńcu pod opieką Antoniego Andrzejewskiego (Detiuka), literata i botanika. W lipcu 1831 przekradł się przez granicę do Sandomierza i zaciągnął do korpusu gen. Samuela Różyckiego. Szybko zniechęcony do działań wojennych, wrócił do Galicji i postarał się o pracę w Dzikowie u Jana Tarnowskiego. Początkowo zajmował się cieplarnią, następnie kształcił się razem z synem hrabiego i niebawem został bibliotekarzem. Nauczył się biegle języka francuskiego i niemieckiego, słabiej angielskiego i włoskiego. W 1833 odbył podróż z młodym Tarnowskim do wód badenińskich, a w roku następnym wyjechał do Krakowa, aby tam nauczyć się sztuki drukarskiej. Odbył praktykę pod kierunkiem Antoniego Helcla, któremu również pomagał przy korekcie *Kwartalnika Naukowego* w 1835–36. W celu uzupełnienia wiedzy zawodowej wyjechał w 1837 za granicę. W Lipsku odbył czteromiesięczną praktykę zecerzką w drukarni Fryderyka Brockhauusa, później zwiedził Niemcy, Belgię i Francję. Podróż zakończył w Paryżu, gdzie podjął pracę w drukarni Bourgonne et Martinet, wydającej m.in. książki

i czasopisma emigracyjne. Zawarł wówczas znajomość z księgarzem Eustachym Januszkiewiczem oraz Karolem Sienkiewiczem, bibliotekarzem księcia Adama Czartoryskiego. Z listem polecającym do Krystyna Lacha Szyrmy udał się na miesiąc do Londynu. Po powrocie do Krakowa w drugiej połowie 1838, podczas starań o paszport na wyjazd do Saksonii, udowodniono mu sfałszowanie dokumentów osobistych i jako pochodzącego z Królestwa wydano władzom rosyjskim. Oskarżony o udział w powstaniu i o ucieczkę za granicę więziony był w Kielcach i w Cytadeli Warszawskiej. Złożył wówczas zeznania dotyczące działalności wydawniczej emigracji oraz wskazał policji carskiej siedzibę wydawnictwa Towarzystwa Demokratycznego. W 1840 jako konfident rządu rosyjskiego, pod przybranym nazwiskiem Jana Müllera, wyjechał za granicę, aby nawiązać stosunki z najwybitniejszymi emigrantami. W Brukseli uzyskał informacje od Joachima Lelewela o działalności emigrantów we Francji, w Paryżu nawiązał kontakt z Leonardem Chodźką, posiadaczem cennego zbioru dokumentów politycznych i historycznych. Zakupił od Chodźki wiele dokumentów dotyczących spraw emigracji polskiej i jej stosunków z rewolucjonistami francuskimi. Uczęszczał na wykłady Adama Mickiewicza i Jules'a Micheleta. Od 1842 przebywał w Warszawie i był dorywczo zatrudniony w drukarni Józefa Ungra. Dorabiał korekturami. Opracował wówczas dla władz rosyjskich zarys stosunków emigracji z rewolucjonistami zachodnioeuropejskimi. Po złożeniu tego memoriału został zwolniony z funkcji agenta policyjnego. Debiutował w 1843 w *Wiadomościach Krajowym* obszerną rozprawą „Rzut oka na historię malarstwa w Polsce” (nr 111–141; z przerwami). W 1846 został pomocnikiem sekretarza Biblioteki Głównej Okręgu Naukowego Warszawskiego (późniejsza Biblioteka Uniwersyteku Warszawskiego). Był też zatrudniony w Komitecie Cenzury. Po kilku latach awansowano go na stanowisko starszego cenzora. W tym okresie zbierał i publikował materiały do dziejów miasta Warszawy od początków XIII w. oraz do historii sztuki w dawnej Polsce. Był stałym współpracownikiem *Biblioteki Warszawskiej* (1847–53) oraz Józefa Ungra *Kalendarza Warszawskiego Popularno-Naukowego* (1855–77). W 1857–61 redagował *Kalendarz wydawany przez Obserwatorium Astronomiczne Warszawskie* i w 1859–68 opracowywał hasła z działy geografii, archeologii i biografii pisarzy polskich w *Encyklopedii Powszechnej* Samuela Orgelbranda (tu jego autorstwa ponad 3000 haseł, m.in. hasło: *Warszawa*. 1867 t. 26 s. 416–507, podp. F.M.S.). Był też współpracownikiem *Tygodnika Ilustrowanego* w 1859–78 (tu najczęściej podp. F.M.S.). W 1861 został powołany przez Aleksandra Wielopolskiego na stanowisko

prezesa Komitetu Cenzury oraz został redaktorem rządowego *Dziennika Powszechnego*. W 1863, na własną prośbę, został zwolniony ze służby rządowej. Zajął się oddat wyłącznie pracą publicystyczną i redakcyjną. W 1871–77 był stałym współpracownikiem *Kalendarza Ilustrowanego* Jana Jaworskiego, w 1872–77 redagował *Encyklopedię ogólną wiedzy ludzkiej* wydawaną przez J. Ungra. W 1877–78 współpracował z *Kurierem Warszawskim*. Żonaty był z Pauliną z Popielów, primo voto Marzycką. Zmarł 3 czerwca 1878 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiadomości historyczne o sztukach pięknych w dawnej Polsce, zawierające opis dzieł i zabytków budownictwa, rzeźby, snycerstwa, malarstwa i rytownictwa, z krótką wzmianką o życiu i dziełach znakomitych artystów krajowych lub w Polsce zamieszkałych. T. 1–2. Wwa 1847, 1849. Wyd. fotoofs. Wwa 1980.

2. Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu miasta Warszawy od najdawniejszych czasów aż do 1847 roku. Wwa 1848 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyd. nast.: oprac., wstępem i komentarzem opatrzył K. Zawadzki. Wwa 1974.

3. O życiu i sprawach Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego, generała artylerii i pułkownika piechoty w wojsku holenderskim kompanii zachodnio-indyjskiej w Brazylii, a następnie generała artylerii koronnej w dawnej Polsce. Wwa 1850.

4. Przewodnik po Warszawie z planem miasta ozdobionym 10–cią rycinami na stali. Wwa 1857. Wyd. fotoofs. Wwa 1989. Wyd. 2 Wwa 1984. Przekł.: franc. skrócony 1857, niem. 1857.

5. Historia miasta Warszawy. T. 1–3. Powst. przed 1866. Całość niedruk. Art. dot. Starego Miasta ogł. pt. Dzielnica Staromiejska w Warszawie. Szkice historyczno-obyczajowe. Zebrali A. Kraushar. Wwa [1914] *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 841.

Obszerne fragm. ogł. w czasop. i wydawnictwach zbior. w 1848–78.

Praca edytorska

6. J. Bielskiego dalszy ciąg Kroniki polskiej zawierającej dzieje od 1587 do 1598 roku. W rękopiśmie odkrył i do druku podał oraz historyczno-bibliograficzny opis żywota i prac Marcina ojca i Joachima syna Bielskich napisał i przyłączył... Wwa 1851.

Autorstwo J. Bielskiego niepewne.

Wybór utworów

7. Warszawa. Wybór publikacji. Oprac. i wstęp: K. Zawadzki. T. 1–2. Wwa 1967.

Tu kilkadziesiąt art. i rozpraw przedr. z czasop., kalendarzy i *Enc. Powsz.* S. Orgelbranda.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

Janusz IWASZKIEWICZ: Smutna karta z historii czasów paskiewiczowskich. *Przeegl. Warsz.* 1922 nr 6. — TENŻE: Tajne raporty F.M.S. (Stosunki tajnych polskich związków z zagranicą około r. 1830). *Przeegl. Warsz.* 1924 nr 28–29 [tu m.in. tajne raporty F.M.S. dla policji carskiej z 1842]. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz. 2 (1840–1848). Wr. 1959. — J. WYKA: Dwie dusze dziejopisa Warszawy. *Twórczość* 1968 nr 10. — B. GOLKA: Kształtowanie się wiedzy o prasie w Polsce XIX wieku. Wwa 1969. — J.J. LIPSKI: F.M.S. (1814–1878). W: Warszawscy „Pustelnicy” i „Bywalscy”. T. 1. Wwa 1973. — J. ROGALA: Materiały do biografii F.M.S. *Rocz. Warsz.* 1985 t. 18. — M. SOBIESZCZANSKA: F.M.S. Epilog życia. *Rocz. Warsz.* 1994 t. 24. — J. POLANOWSKA: F.M.S. – pierwsza próba syntezy wiedzy o sztuce polskiej. W: *Historiografia sztuki polskiej w latach 1832–1863*. Wwa 1995. — S. KONARSKI, *Pol. słownik biogr.* 39 (2000).

H.G.

SOCYN Faust 1539–1604

Inne formy imienia i nazwiska: Socino; Socinus; Socinus Senensis; Fausto Paolo Sozzini.

Urodzony 5 grudnia 1539 w Sienie we Włoszech, w zamożnej i skoligaconej rodzinie patrycjuszowskiej; syn Aleksandra (Alessandro), profesora prawa w Padwie, i Agnieszki (Agnese) Petrucci; bratanek Leliusza, zwolennika radykalnych prądów reformacyjnych, który wywarł duży wpływ na jego umysłowość. Wykształcenie, w młodości skromne, uzupełnił wszechstronnie w latach dojrzałych, zgłębiając prawo, filozofię, logikę i teologię. W 1561 opuścił Sienę, w której spędził lata młodości, i udał się do Lyonu, a następnie do Szwajcarii, gdzie prawdopodobnie w 1562 napisał swój pierwszy traktat „*Explicatio primae partis primi capituli Evangelistae Ioannis*”, prezentując własną egzegezę tekstu (m.in. usiłował wyeliminować z doktryny chrześcijańskiej dogmat Trójcy Świętej). Lata 1563–75 spędził we Florencji, od 1569 na dworze Izabeli Medycejskiej, jako sekretarz jej męża księcia Paolo Giordano Orsiniego. Następnie wyjechał do Bazyli, gdzie prowadził działalność teologiczną i gdzie opracował podstawowe zasady swego systemu. Jako autorytet w środowisku antytrynitarskim, został w 1578 wezwany do Siedmiogrodu, by zażegnać spory chrystologiczne, które wybuchły wśród tamtejszych unitarian. Po niezbyt pomyślnie przeprowadzonej mediacji zdecydował się na osiedlenie w Polsce. Pod koniec 1579 przybył do Krakowa i rozwinął niezwykle ożywioną działalność (dysputy i sympozja, udział w synodach, rozliczne, szerokie polemiki), stając się — po początkowych

nieporozumieniach i konfliktach — duchowym przywódcą zboru małopolskiego. W 1581 ogłosił obszerny traktat („Ad Iac. Paleologi librum... pro Racoviensibus responsio”), w którym wyłożył swe poglądy na stosunek „chryściana” do państwa i życia publicznego; pokrywały się one w zasadzie z ideologią radykalnego nurtu polskich antytrynitarzy (z biegiem lat złagodził nadmierny rygoryzm w niektórych kwestiach, np. dopuszczał użycie oręża w obronie własnej, udział w wojnie obronnej, istnienie systemu pańszczyźnianego). W 1586 poślubił Elżbietę, córkę Krzysztofa Morsztyna (zm. 1587). Za ostre polemiki i nieustępliwe głoszenie swych przekonań uległ prześladowaniom (1583, 1594 i 1598); w Polsce niszczone mu książki i rękopisy, a jego samego z trudem udało się uratować z rąk studenterii, we Włoszech inkwizycja wydała na niego wyrok śmierci i pozbawiła wszelkich dóbr. Od czerwca 1598 zamieszkał na stałe w Lusławicach koło Tarnowa. Pozostawił spuściznę, z której znaczna większość powstała podczas pobytu w Polsce i została wydrukowana przez oficynę arianąską w Rakowie. S. posługiwał się różnymi pseudonimami: Dominicus Lopez Soc. Jesu; Felix Turpis vel Turpicio v. Turpilio v. Turpio Urbevetaus; Gratianus Turpio Gerapolensis; Prosper Dysidæus; Prosper Gratianus [?]. Nad edycją jego dzieł, a potem rękopisów i listów czuwał współwyznawca i ulubiony uczeń Walenty Smalc. Niektórych prac S. nie zdążył ukończyć. Zmarł 3 marca 1604 w Lusławicach; pochowany tamże.

TWÓRCZOŚĆ

1. De Jesu Christo Servatore. Powst. 1578. Wyd. [Kr. lub Raków] 1594 [druk. A. Rodeckil]. Przedr. w poz. 19 t. 1.

Dzieło to było przedmiotem szerokiej polemiki w kraju i za granicą. Polemizowali m.in.: Grzegorz z Żarnowca, Jan Niemojewski, D. Clementinus, H. Grotius, J. Covet, W. Salinarius, K. Vorstius, A. Graver, Höffner. Przekł. holend. 1654.

2. De statu primi hominis ante lapsum disputationis. Powst. 1578. Przygotowane do druku 1597. Wyd. Raków 1610 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 2.

3. De Sacrae Scripturae auctoritate. Powst. 1580. Wyd. Hispali [Bazylea] 1588. Wyd. nast. pt. De Sacrae Scripturae auctoritate libellus... Cui addita est Summa religionis christianae eiusdem Socini. Utrumque ex italico in latinum conversum. Raków 1611 druk. S. Sternacki; [Steinfurt] 1611. Przedr. w poz. 19 t. 1.

Przekł. pol. rozdz. 5: Z. Ogonowski: Socynianizm polski. Wwa 1960.

Przekł.: ang. 1731, franc. 1592, holend. 1623, 1666.

4. Ad Iac. Paleologi librum, cui titulus est: Defensio verae sententiae de magistratu politico etc.

pro Racoviensibus responsio. [Raków] 1581 [druk. A. Rodeckil]. (Wyd. anonim.). Wyd. nast. Raków 1627. Przedr. w poz. 19 t. 1.

5. De Jesu Christi Filii Dei natura sive essentia. [Kr. lub Raków] 1588 [druk. A. Rodeckil]. (Wyd. anonim.). Wyd. nast. Raków 1627 [druk. S. Sternackil]. Przedr. w poz. 19 t. 1.

Przekł. holend. 1664.

6. Argumenti pro trino et uno Deo... examinatio. [Kr. lub Raków] 1591 [druk. A. Rodeckil]. Wyd. 2 pt. Tractatus de Deo, Christo et Spiritu Sancto. Raków 1611 druk. S. Sternacki. Toż wyd. nast. Raków 1611 (wraz z wyd. już uprzednio w 1583 Assertiones theologicae de trino et uno Deo... ex praelectionibus Collegii Posnaniensis excerptae). Przedr. w poz. 19 t. 1.

7. Refutatio libelli, quem Iac. Vuiekus Jesuita anno 1590 polonice edidit, de divinitate Filii Dei et Spiritus Sancti. Ubi eadem opera refellitur quidquid Rob. Bellarminus itidem Iesuita Disputationum suarum tomo primo, secundae controversiae generalis libro primo, de eadem re scripsit. [Kr. lub Raków] 1594–1595 [druk. A. Rodeckil]. Wyd. 2 pt. Responsio ad libellum Iacobi Vuieki Jesuitae. [Raków] 1624 druk. S. Sternacki.

Przekł. pol. P. Stoińskiego pt. Refutacja ksiązek... [Raków] 1593 druk. S. Sternacki.

8. De unigeniti Filii Dei existentia. Inter Erasmus Johannis et Faustum Socinum disputationis. [Kr. lub Raków] 1595 [druk. A. Rodeckil]. Wyd. nast. Raków 1626 [druk. S. Sternackil]. Przedr. w poz. 19 t. 2.

9. De officio hominis Christiani in hodiernis istis de religione controversiis. Powst. 1599 w Lusławicach. Wyd. Irenopoli [Amsterdam] 1610 (nakł. zniszcz.). Toż pt. Quod Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae homines, vulgo Evangelici dicti. Raków 1611 druk. S. Sternacki.

Przekł. pol. P. Stoińskiego pt. Okazanie tego, iż ci ludzie, którzy w Królestwie Polskim i w Wielkim Księstwie Litewskim pospolicie ewangelikami nazywani są, którzy by skutecznej pobożności naśladowani być chcieli, powinni by się do zboru tych ludzi przyłączyć, którzy w tychże narodziech fałszywie i niesłusznie ariani i ebonitami nazywani bywają. Raków 1600 [druk. A. Rodeckil]. Przekł. holend. 1630.

10. De statu mortuorum usque ad diem ultimum. [Traktat dyskutowany w Rakowie 1601]. Wyd.: J. Hoornbeck: Socinianismus confutatus. T. 3. Ultrajecti 1650 s. 505–523; L. Szczucki: Z eschatologii braci polskich. Cz. 1. Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ. t. 1 (1957).

Przekł. pol.: L. Joachimowicz pt. O stanie umarłych aż do dnia ostatecznego. Wyd. L. Szczucki, jw.

11. Epitome colloqui Racoviae habiti anno 1601. Wyd. L. Szczucki i J. Tazbir. Wwa 1966 Bibl. Pisarzy Reformacyjnych 5. Fragm. przedr.: 700 lat myśli pol.: XVI w. (1978).

12. *Commentarius in Epistolam Iohannis Apostoli primam*. Powst. 1604. Wyd. Raków 1614 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 1.

13. *Praelectiones theologicae*. Raków 1609 druk. S. Sternacki. Wyd. nast. Raków 1627. Przedr.: Joannes Junius: *Refutatio Praelectionum theologicarum* F.S.S. Amsterdam 1633. Przedr. w poz. 19 t. 1. Przekł. pol. rozdz. 2: Z. Ogonowski, jw. poz. 3. Przekł. holend. 1627, ok. 1630.

14. *Tractatus de Ecclesia*. Raków 1611 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 1. Przekł. holend. 1639.

15. *Tractatus de instificatione*. Raków 1611 druk. S. Sternacki. Wyd. nast. Raków 1616 [w rzeczywistości Niemcy lub Holandia]. Przedr. w poz. 19 t. 1.

16. *De baptismo aquae disputatio*. Raków 1613 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 1. Przekł. holend. 1632.

17. *Christianae religionis brevissima institutio... opus imperfectum*. Raków 1618 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 1. Katechizm w formie dialogu.

18. *Lectioes sacrae. Opus imperfectum*. Raków 1618 druk. S. Sternacki. Przedr. w poz. 19 t. 1. Przekł. holend. 1666.

Wydania zbiorowe

19. *Opera omnia*. T. 1–2. Irenopoli [Amsterdam] post annum Domini 1656 [właśc. ok. 1668] *Bibl. Fratrum Polonorum* t. IV–V. Wyd. nast. L. Szczucki. Wwa 1967 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* 6.

Listy

20. *Ad amicos epistolae*. Raków 1618 druk. S. Sternacki. Przedr. *Opera omnia*, poz. 19 t. 1. 95 listów wyd. zapewne W. Smalcus, który posiadał ponad 200 listów F.S.; zbiór ten przeszedł później w ręce M. Ruara.

Przekł. pol. T. Bieńkowskiego, L. Lichońskiej, Z. Matusewiczowej, W. Preisnera i własny ogł. L. Chmaj w: F. Socyn: *Listy*. T. 1–2. Wwa 1959 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* 2. Przekł. holend. 1666.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

S. KOT: Ideologia polityczna i społeczna Braci Polskich, zwanych arianami. Wwa 1932. — D. CANTIMORI: *Eretici italiani del Cinquecento. Ricerche Storiche* (Firenze) 1939 *Biblioteca Storica Sansoni*. — E.M. WILBUR: *A History of Unitarianism, Socinianism and Its Antecedents*. Cambridge 1946. — G. PIOLI: Fausto Socino. Vita — Opere — Fortuna. Guanda 1952. — *Studia nad arianizmem*. Wwa 1959. — L. CHMAJ: Działalność F.S. w polskim ruchu unitariańskim. *Studia z dziejów ideologii religijnej XVI i XVII w.* Wwa 1960; por. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 6 (1960). — Z. OGONOWSKI: Socynianizm

polski. Wwa 1960. — L.S. [L. SZCZUCKI]: List F.S. z 1577 r. (Addendum do „Listów”). *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 6 (1961). — L. CHMAJ: F.S. 1539–1604. Wwa 1963. — Z. OGONOWSKI: Kryteria prawdziwości chrześcijaństwa u F.S. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 9 (1963). — L. SZCZUCKI: Marcin Czechowicz. Wwa 1964. — Z. OGONOWSKI: Socynianizm a Oświecenie. Wwa 1966. — L. SZCZUCKI: Ze studiów nad socynianizmem. Nieznane wydanie „*Explicatio*” F.S. *Rocz. Bibl. Nar.* 4 (1968) s. 155–156. — V. MARCHETTI: Do biografii F.S. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 14 (1969) s. 151–163. — D. CACCAMAO: Eretici italiani in Moravia, Polonia, Transilvania (1558–1611). Studi e documenti. Firenze 1970. — *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A. KAWECKA-GRYCHOWA: Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Wr. 1973. — J. DOMAŃSKI: „*Explicatio prima* partis primi capituli Evangelii Joannis” de F.S. et l’*exégèse* d’Erasmie. *Movimenti ereticali in Italia e in Polonia nei secoli XVI–XVII*. Firenze 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. TAZBIR: Bracia polscy na wygnaniu. Wwa 1977. — J. MISIUREK: Chryzologia Braci Polskich. Okres przedsocyniański. Lubl. 1983. — Z. OGONOWSKI: Socynianizm. Zarys dziejów – doktryna – oddziaływanie. [Wstęp do:] *Myśl arińska w Polsce XVI w. Antologia tekstów*. Wr. 1991. — P. BROCK: F.S. as a pacifist. *The Polish Review* (New York) 38 (1993) nr 4. — M. HILLAR: Poland’s contribution to the reformation: S. and their ideas on religious freedom. *Tamże*. — L. SZCZUCKI: Nonkonformiści religijni XVI i XVII w. Wwa 1993. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — L. SZCZUCKI. *Pol. słownik biogr.* 39 (1999–2000).

I.T.

SOKOŁOWSKI Stanisław 1537–1593

Inna forma nazwiska: Socolovius.

Urodzony w 1537 w Krakowie; wywodził się ze środowiska mieszczańskiego. Nauki początkowe pobierał u swego protektora i opiekuna Jakuba Bielińskiego, sufragana plockiego. W 1551 wpisał się na wydział artium Akademii Krakowskiej, gdzie był uczniem Jakuba Górskiego (studiował z przezwami). Po 1559 wyjechał na pewien czas do Wittenbergi, gdzie słuchał Filipa Melanchtona. Baka-laureat uzyskał w 1561, a rok później magisterium nauk wyzwolonych i filozofii. Jako docent extraneus w półroczu letnim 1562 objaśniał Cyserona, Arystotelesa i Alberta Wielkiego. W 1564 został profesorem wydziału filozoficznego, następnie teologicznego. Od 1565 był członkiem Kolegium Mniejszego, od 1566 Kolegium Większego. W 1571 był dziekanem na wydziale artium. Tegoż roku otrzymał od Zygmunta Augusta nobilitację i herb Gozdawa. Dla uzupełnienia studiów wyjechał pod koniec 1572 do Włoch: Rzymu, Bolonii i Padwy. W połowie 1575 z dyplomami doktora teologii i prawa wrócił do kraju. Przypuszczalnie już w Rzymie przyjął święcenia kapłańskie. Wiosną 1576 Stefan Ba-

117

tory powołał go na stanowisko kaznodziei nadwornego. Jako zaufany powiernik towarzyszył królowi podczas pierwszej wyprawy moskiewskiej (1579). Jednakże wkrótce opuścił dwór. Na skutek złego stanu zdrowia poprosił króla o zwolnienie z urzędu kaznodziei (1582). W 1584 otrzymał kanonię katedralną w Krakowie i przeniósł się tam na stałe, składając rezygnację z posiadanego już wcześniej probostwa w kościele św. Floriana. Od tej chwili większość czasu poświęcał pracy pisarskiej. Pozostawił szereg dzieł teologicznych i kazań, których głoszenie przyniosło mu u współczesnych wziętość równą niemal sławie Piotra Skargi. Doświadczenia kaznodziei zebrane w podręczniku homiletycznym „*Partitiones ecclesiasticae*”. Uchodził za spokojnego, lecz niestrudzonego bojownika w walce z ruchem reformacyjnym. Główne dzieła z tej dziedziny („*Cenzura Orientalis Ecclesiae*” i „*De verae et falsae Ecclesiae...*”) głośne były również za granicą. Wiadomo, że był zaprzyjaźniony z Janem Kochanowskim, który mu poświęcił łaciński epigramat pochwalny. Zmarł 31 marca lub (wg M. Dobrocieskiego, wykonawcy testamentu) 8 kwietnia 1593 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Concio de vestitu et fructu haereseon*. Lw. 1578 [druk. M. Szarffenberger]. Inne wyd. Nysa Śląska 1578. Przedr. w poz. 2, 7.

2. *Conciones duae. Altera de vestitu haereticorum et fructu haereseon, altera de causis supremi excidii Hierosolymitani*. Lw. 1578 druk. S. Szarffenberger. Kazanie drugie wyd. osob. pt. *Excidium Hierosolymitanum, sive de causis ultimi excidii urbis illius...* concio. Kr. 1580 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 7, 12, 19.

3. *Epithalamion episcopi cum sua sponsa Ecclesia, sive de consecratione episcopi sermo*. Kr. 1580 Druk. Łazarzowa. Inne wyd. Nysa Śląska 1580. Wyd. nast. pt. *De consecratione episcopi...* Rzym 1602. Przedr. w poz. 7, 12, 19.

4. *Cenzura Orientalis Ecclesiae*. Kr. 1582 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Dylina 1582; Kolonia 1583 [1582]; Paryż 1584. Przedr. w poz. 19.

Rkps – odpis z dopiskami autora – Bibl. Watykańska sygn. Ottob. Lat. Ms. 2533. Dzieło wywołało długotrwałą polemikę. Przekł. niem. 1582.

5. *Compositio sive pro dote Ecclesiastica et haereditate Christi ad Ordines Poloniae Regni...* concio. Kr. 1582 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 19. Wyd. nast. w zbiorze: *Opuscula tam ecclesiastici quam equestris ordinis virorum compositionis inter status negotio servientia*. Kr. 1632 i osob. odb. pt. *Oratio Ecclesiastica pro dote Ecclesiae Dei et haereditate Christi*. Kr. 1632.

6. *Pro cultu et adoratione Jesu Christi in Eucharistiae sacramento...* concio. Kr. 1582 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1584; poz. 3 w ed. Paryż 1584; poz. 7, 12, 19.

Przekł. pol.: M.D. Sygonius pt. *O czci i chwale Pana Christusa w Najświętszym Sakramencie...* pocieszne kazanie. Kr. 1590.

7. *Conciones quattuor*. Kolonia 1583 druk. M. Cholinus.

8. *De verae et falsae Ecclesiae discrimine...* libri tres. Kr. 1583 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kolonia 1584; Ingolstadt 1584; Ingolstadt 1586. Przedr. w poz. 19.

9. *Ultima responsio protestantium ad censuram et iudicium patriarchae Constantinopolitani, de articulis Confessionis Augustanae*. Kr. 1583 Druk. Łazarzowa.

10. *Ad Wirtembergensium theologorum invectionem...* brevis responsio. Kr. 1584 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Ingolstadt 1585; Augustae Trevirorum 1586.

Odpowiedź związana z polem. wywołaną dziełem *Cenzura...*, zob. poz. 3.

11. *Justus Joseph, sive in Jesu Christi Domini nostri mortem et passionem...* meditationes. Kr. 1586 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 19.

Przekł. pol.: J. Bogusławski pt. *Sprawiedliwy Jozeph albo o męce i śmierci Pana naszego Jezusa Krystusa rozmyślania*. Kr. 1596 Druk. Łazarzowa.

12. *Orationes Ecclesiasticae septem*. Kolonia 1587 druk. M. Cholinus.

13. *Peregrinus, sive laesae virtutis quaerela, nunc primum ex manuscripto publicae luci exposita, adiecta auctoris vita*. Powst. 1587. Wyd. C.G. Friesse. Wwa 1759.

14. *Nuntius salutis, sive de Incarnatione...* sermones quinque. Kr. 1588 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 19.

Przekł. pol.: J. Januszowski pt. *Posel wielki o Wcieleniu Syna Bożego...* Kr. 1590 Druk. Łazarzowa.

15. *Partitiones Ecclesiasticae*. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 19.

16. *Quaestor, sive de parsimonia atque frugalitate*. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa.

Przekł. pol.: J. Januszowski pt. *Szafarz abo o pohamowaniu utrat niepotrzebnych dialog*. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa; inny przekł. pt. *Podskarbi, czyli o oszczędności i mierności*, rkps Ossol. sygn. 1317/1.

17. *Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad serenissimum Sigismundum III Poloniae regem et Annam Austriacam coniugem eius*. Kr. 1592 Druk. Łazarzowa.

18. *Officia propria patronorum Provinciae Poloniae...* conscripta. Kr. 1596 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: w XVI–XVIII w. liczne wznowienia całkowite lub częściowe, głównie w Krakowie, Antwerpii, Wenecji i Kolonii.

Wydania zbiorowe

19. Opera. T. 1–2. Wyd. M. Dobrocieski. Kr. 1591–1598. Druk. Łazarzowa.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

J.F. STACHOWSKI: Rozbiór dzieła S.S. p.n. „Partitio- nes ecclesiasticae”. Połock 1818. — K. SŁOMINSKI: Ks. S.S. *Przegl. Powsz.* 1892 t. 2–3. — H. CICHOWSKI: Ks. S.S. a Kościół Wschodni. Studium z dziejów teologii w Polsce w w. XVI. Lw. 1929. — E. NOWAK: Rys dziejów duszpasterstwa wojskowego w Polsce. 968–1831. Wwa 1932. — A. USOWICZ: Poglądy moralno-polityczne ks. S.S. Kr. 1946 odb. z *Nasza Przyszłość*. — F. BRACHA: Nauka S.S. o znamionach prawdziwego Kościoła. Kr. 1947 odb. z *Nasza Przyszłość*. — A. KLAWEK: Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce. Kr. 1948. — H. BARYCZ: Z epoki renesansu i baroku. Wwa 1971. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — M. KOROLKO: Klejnot swobodnego sumienia. Wwa 1974. — M. BRZOZOWSKI: Teoria kaznodziejstwa (w. XVI–XVIII). *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1. Lubl. 1975. — M. RECHOWICZ: Teologia pozytywno-kontrowersyjna. Szkoła polska. *Tamże*. — H.E. WYCZAWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — A.F. DZIUBA: Z dziejów polskiej teologii moralnej na przełomie XVI i XVII w. *Studia Theologica Varsoviensia* 1984 nr 1. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — D. PLATT: Kazania pogrzebowe z przełomu XVI i XVII w. Kr. 1992. — E.J. GŁĘBICKA: S. Szymonowica łacińska konsolacja dla S.S. po śmierci J. Górskiego. *Ricerche Slavistiche* (Roma) 41 (1994). — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — J. STARNAWSKI: Zarys dziejów dialogu w piśmiennictwie polskim średniowiecznym, renesansowym, reformacyjnym. W: *Wiek średni i wiek renesansowy*. Łódź 1996. — T. BIENKOWSKI: S.S. traktat o kształceniu młodzieży szlacheckiej. *Rozpr. z Dziejów Oświaty* 39 (2000) s. 3–9. — L. GRZEBIEN: *Pol. słownik biogr.* 40 (2000). — E.J. GŁĘBICKA: Szymon Szymonowicz Poeta Latinus. Wwa 2001.

I.T.

królewskiego na dworze Zygmunta Augusta i od tej chwili pełnił ważne funkcje dyplomatyczne, polityczne i kościelne. Jako znawca spraw pruskich, pomorskich i inflanckich odbywał liczne misje. W 1564 posłował do książąt pomorskich w Szczecinie, następnie do Danii i do Prus Książęcych. W 1570 uczestniczył w kongresie szczecińskim. Odegrał znaczącą rolę w czasie bezkrólewia 1572–73; napisał wówczas kilkanaście broszur politycznych. Po ucieczce Henryka Walezego, którego kandydaturę podczas elekcji forsownie popierał, udał się do Paryża, by nakłonić króla do powrotu. Wkrótce pod wpływem Stanisława Karnkowskiego opowiedział się za Stefanem Batorym i przy boku nowego króla prowadził pomyślnie sprawy polskie w Inflantach. Misję do cesarza Maksymiliana w 1576 przypłacił czteromiesięcznym uwięzieniem na zamku Linz. Nie jest znana dokładna data jego przejścia na katolicyzm ani przyjęcia święceń kapłańskich — zapewne po 1574. W 1576 był scholastykiem łączącym, w 1582 otrzymał kustodię sandomierską. W 1583 został arcybiskupem lwowskim i odtąd skupił się na sprawach polityki kościelnej. Od jesieni 1585 do listopada 1586 przebywał w Rzymie, gdzie w imieniu króla złożył hołd papieżowi Sykstusowi V. Podczas bezkrólewia 1587 stanął po stronie Zygmunta III. Gorliwie propagował unię z Kościołem prawosławnym, brał udział w pracach nad zawarciem unii brzeskiej (1596). Wobec innowierców przejawiał zdecydowaną nietolerancję. W 1598 należał do komisji spraw inflanckich. W ciągu swej działalności odbył 21 legacji, był czynny w wielu dziedzinach życia publicznego, zabierał głos w sprawach ważnych i skomplikowanych; służyła im również cała jego twórczość pisarska. Jego publicystyka stanowi przykład ulotnej literatury politycznej, związanej z napięciami i konfliktami życia państwowego. Zmarł 27 czerwca 1603 we Lwowie; pochowany w tamtejszej katedrze.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poemata. Kr. 1562.
2. Hamaxa sive religionis et reipublicae cursus. Powst. 1562. Wyd. Kr. 1564 druk. Łazarz Andrysowic.
3. Ziemiańin albo rozmowa ojca z synem o sprawach Polski. Powst. 1563. Wyd. Kr. 1565 [druk. Łazarz Andrysowic]. [Wyd. anonim.]. Wyd. nast.: wyd. Ż. Pauli. Kr. 1859 [mylnie jako utwór S. Orzechowskiego]; wyd. kryt. H. Gaertner pt. Pseudo-Orzechowskiego „Ziemiańin”. Lubl. 1922.
4. Querimonia calamitosi Ducatus Lituaniae ad serenissimum regem Poloniae. B.m.r. [1564?].
5. Prussia Regi optimo maximo, patri Patriae, foelicitatem. B.m. 1566. Wyd. nast.: Ryga 1599; Kr. 1602.

SOLIKOWSKI Jan Dymitr 1539–1603

Inne formy nazwiska: Solicovius; Sulicovius.

Urodzony w 1539 w Sieradzu w rodzinie różnowierczej; syn Jana herbu Bońca, dożywotniego posesora miejscowego wójtostwa, i Zuzanny, córki świeżo ochrzczonego Żyda Stefana Powidzkiego, noszącego uprzednio nazwisko Fiszer. Studiował w Akademii Krakowskiej 1556–59, następnie przez rok w Wittenberdze, gdzie był słuchaczem Filipa Melanchtona. Po powrocie do kraju przebywał na dworze Jana Krzysztoporskiego, kasztelana sieradzkiego, a od 1562 biskupa Jakuba Uchańskiego w Wolborzu. Pobytu te stały się dla niego szkołą dyplomacji. W 1564 rozpoczął służbę sekretarza

6. Verus Martini Lutheri triumphus. Powst. ok. 1568. Wyd. Kr. 1604 druk. A. Piotrkowczyk. Paszkwil.

7. Colloquium cum Crowicki 1569. Niewyd. Rkps Bibl. Jagiel. nr 1140.

8. Lukrecja rzymska i Lukrecja chrześcijańska. B.m.r. [ok. 1570]. Wyd. kryt. J. Krzyżanowski. Wwa 1936.

Podp.: J.D.S.

Dwie wierszowane powiastki; pierwsza była częściowo przekładem, częściowo parafrazą fragm. Fasti Owidiusza. Unikat Bibl. UW sygn. 28.17.3.37.

9. Mowa na zjazd warszawski 1573. Wyd. z rkpsu w języku pol. M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 9. Kr. 1857 s. 434.

10. Rozmowa kruszwicka de nobilissimo septentrionis regno tempore interregni post mortem Sigismundi Augusti regis X Februarii [1573] w Kruszwicy. Wyd. z rkpsu J. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kr. 1906.

Tu także kilkanaście innych pism publicystycznych S.

11. In funere Sigismundi Augusti... oratio. Kr. 1574 druk. M. Szarffenberger. Przedr. przy: M. Kromer: Polonia sive de origine et rebus gestis Poloniarum libri XXX. Kolonia 1589 s. 701-720.

12. Komornik a Burmistrz. Powst. 1574. Wyd. jw. poz. 10.

13. Rozmowy o odjeździe regis christianissimi Galliarum et Poloniae... [zachowała się tylko część pierwsza dialogu pt.] Gąska z św. Bartłojem. Powst. 1574. Wyd. jw. poz. 10.

14. Rozsądek o warszawskich sprawach na elekcji przeszłej do koronacji należącej. Kr. [ok. 1574] druk. M. Siebeneicher. Przedr. jw. poz. 10.

15. Urania sive coelestis electio. Kr. 1574 druk. M. Szarffenberger.

16. Probi et Galliae ac Poloniae amantis viri ad Gallos et Sarmatae oratio... Bazylea 1575. Przedr.: jw. poz. 11; jw. poz. 10.

Wersja franc. Paryż 1574.

17. Facies perturbatae et afflictatae Reipublicae Polonae. Wyd. ok. 1580. Wyd. nast. pt. Idea apocaliptyca seu Apocalipsis [mylnie pod nazwiskiem S. Orzechowskiego] Kr. 1626; Lw. 1630; Kr. 1660; Wwa 1696; przedr. J. Daneykowicz-Ostrowski: Swada polska i łacińska. T. 2: Suada latina. Lubl. 1747; Wwa 1763.

Przekł. pol.: Z.A. Włyński pt. Sen na jawie albo widowisko. Kr. 1767; Wwa 1779; b.m.r. Inf. o rkpsach zob. Estr. XXIX, 37.

18. Oratio ad Sixtum V z 1586. Wyd. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. Wwa 1900.

19. Votum szlachcica polskiego... o założeniu skarbu Rzeczypospolitej i o obronie krajów ruskich... napisane... roku 1589. Kr. 1596. Wyd. nast.:

120 K.J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* z. 11-13; J. Gór-

ski, E. Lipiński: Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII w. Wwa 1958.

Podp.: J.S.S.K.

20. Ad Livones... paterna et amica paraenesis. Zamość 1600 Druk. Akademicka.

Przekł. pol. [autorski?] pt. Do obywateli Inflant... ojcowskie i życziwe napomnienie. Lw. 1600 druk. P. Żelazo.

21. Christianorum fastorum disticha. Kr. 1602 druk. J. Siebeneicher.

22. Adiunctum Testamenti... cum paraphrasi Mathiae Sisinii. Kr. 1603 druk. J. Siebeneicher. Wyd. nast. przy Commentarius brevis, zob. poz. 23.

23. Commentarius brevis rerum Polonicarum a morte Sigismundi Augusti... Gdańsk 1647 druk. J. Förster. Przedr. C.T.L. Sorniz: Scriptores rerum Polonicarum. T. 1. Amsterdam 1698.

Przekł. pol.: W. Syrokomla pt. Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygmunta Augusta... do roku 1590. Petersburg. 1854.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

W. NEHRING: O historykach polskich XVI w. Cz. 3: O życiu i pismach J.D.S. Poznań. 1860. — K. KOSIŃSKI: J.D.S. „Wizerunek utraconej Rzeczypospolitej Polskiej” (Facies perturbatae et afflictatae Reipublicae Polonae 1564). Wwa 1933. — Z. LEŚNODORSKI: Lucjan w Polsce. Kr. 1933. — K. TYSZKOWSKI: Polska polityka kościelna w Inflantach (1581-1621). *Polska a Inflanty*. Gdynia 1939. — J. ZALEWSKI: Arcybiskup J.D.S., obrońca naszych praw morskich w XVI w. *Nasza Przyszłość* 3 (1947) i odb. — E. JARRA: Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966-1800). *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — K. KOSIŃSKI: Drogi staropolskiej literatury politycznej. *Przegl. Hum.* 1961 nr 1. — E. KOTARSKI: „Prussia” J.D.S. Z dziejów literatury politycznej polskiego Odrodzenia. *Roczn. Gdański* 21 (1962). — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Poemat satyrowy w literaturze polskiej w. XVI-XVIII. Wwa 1962. — M. CYTOWSKA: Kwerela i heroida alegoryczna. *Meander* 1963 nr 11-12. — Dziennik poselstwa polskiego do Francji po Henryka Walezego w 1573. Oprac. A. Przybóś i R. Żelewski. Wr. 1963. — H. DZIECHCIŃSKA: Kształtowanie elementów beletrystycznych wczesnej prozy pamiętnikarskiej. *Studia z dawnej lit. czes., słowac. i pol.* Wwa-Praha 1963. — TAŻ: Z zagadnień „literackości” jako kategorii historycznej. *Studia Estetyczne* 1 (1964). — M. KOROLKO: Rola „retoryki” w piśmiennictwie polskim w wieku XVI. *Przegl. Hum.* 1966 nr 5. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy zygmunto-wskie. Wwa 1966. — *Pol. służba dyplomatyczna XVI-XVIII w.* Wwa 1966. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Pierwsi królowie elekcyjni. Wwa 1969. — J. KOTARSKA: Poetyka popularnej liryki miłosnej XVII w. w Polsce. Gdańsk 1970. — H. BARYCZ: Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Wwa 1971. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. KOROLKO: Klejnot swobodnego sumienia. Wwa 1974. — E. KO-

TARSKI: J.D.S. *Zasługi ludzkie Pomorza XVI w.* Gdańsk 1977. — TENŻE: U progu marynistyki polskiej. Gdańsk 1978. — E. OZOROWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — L. KIENIEWICZ: Sekretariat Stefana Batorego. W: *Spółczesność staropolska*. Wwa 1986. — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej. T. 2. Olsztyn 1988. — D. QUIRINI-POPLAWSKA: I visitatori Polacchi del museo di oggetti naturali di U. Aldrovandi. *Commentationes historicae*. Kr. 1988. — E. KOTARSKI: Publicystyka J.D.S. *J. Kochanowski. Interpretacje*. Kr. 1989 (prwdr. 1970). — R. MAZURKIEWICZ: Tradycja świętojańska w literaturze staropolskiej. Kr. 1993. — E. KOTARSKI: Sarmaci i morze. Wwa 1995. — K. CHŁAPOWSKI: Elita senatorsko-dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV. Wwa 1996. — E. DUBASURWANOWICZ: Partikularne czy uniwersalne postrzeganie polityki i kultury w pierwszych bezkrólewicach? *Uniwersalizm i regionalizm w kronikarstwie Europy Środkowo-Wschodniej*. Lubl. 1996. — List posłów polskich do Danii — J.D.S. i P. Kłoczowskiego do króla Zygmunta Augusta z 9.1.1569 — przyczynek do dziejów podróży w XVI w. Oprac. W. Polak. *Czasz Nowożytny* 1 (1996) s. 151–155. — L. KIENIEWICZ: Senat za Stefana Batorego. Wwa 2000. — E. KOTARSKI, B. KUMOR: *Pol. słownik biogr.* 40 (2000). — J. STARNAWSKI: J.D.S. i M. Kromer w poselstwie morskim lat 1569–1571. W: *Polska w Europie*. Kr. 2001 [tu także kilka listów z 1568–1570]. — B. PFEIFFER: *Caelum et regnum*. Zielona Góra 2002.

królewskim. Przyjaźnił się z Adamem Adamandym Kochańskim, matematykiem. Swą rozległą wiedzę z dziedziny nauk ścisłych spożytkował dokonując wielu praktycznych wynalazków. Pozostawił przystępne podręczniki zasad geometrii i mechaniki technicznej pisane w języku polskim, a także pomniejsze dzieła dewocyjne, teologiczne i panegiryczne. Zmarł 8 stycznia 1701 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Geometra polski. Księga 1–3. Kr. 1683–1686 druk. J. i M. Schedlowie. Fragn. pt. Geometrii polskiego zabawa o arytmetyce albo rachowaniu... wyd. w podobiźnie J. Bayer. Wwa 1863; fragn. przedr. T. Nowak: Cztery wieki polskiej książki technicznej 1450–1850. Wwa 1961.

Pierwszy w jęz. pol. praktyczny wykład miernictwa.

2. Architekt polski. Kr. 1690 druk. M.A. Schedel. Wyd. kryt. J. Burszta, C. Łuczak, Wr. 1959 *Źródła do Dziejów Nauki i Techniki* 2; fragn. przedr. jw. poz. 1.

Podręcznik mechaniki i hydromechaniki.

Egz. Bibl. Publ. m. Wwy.

I.T.

O P R A C O W A N I A

NK 3 (1965).

A. BAJRASZEWSKA-ZIĘBA, J. ZIĘBA: O roli S.S. w rozwoju nauk technicznych. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* 4 (1956). — K. SAWICKI: Książd S.S., konstruktor i wynalazca. *Horyzonty Techniki* 1957 nr 7. — TENŻE: Pięć wieków geodezji polskiej. Wwa 1960. — Z. MIESZKOWSKI: Podstawowe problemy architektury. Wwa 1970. — J. POPLATEK, J. PASZENDA: Słownik jezuitów artystów. Kr. 1972. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. RUSZCZYK: Perpetuum mobile ks. S. Myśli Spół. 1975 nr 29. — C. ŁUCZAK, *Wielkopolski słownik biogr.* Wwa 1981. — L. GRZEBIEN: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — W. WIĘŚLAW: „Geometra polski” S.S. *Matematyka* 1998 nr 2.

I.T.

SOLSKI Stanisław 1622–1701

Urodzony 21 września 1622 w Kaliszu, w rodzinie mieszczańskiej. Tu ukończył retorykę, a po odbyciu nowicjatu u jezuitów w Krakowie (1638–40) w 1641–44 studiował filozofię i matematykę w Kaliszu, w 1647–49 teologię w Poznaniu. W przerwie między studiami nauczał w poznańskim kolegium syntaksy i gramatyki, prawdopodobnie wykladał również matematykę. Następnie przebywał jako profesor wymowy w Kamieńcu (1652–53). Wiosną 1654 jako kapelan udał się z poselstwem Mikołaja Bieganowskiego do Konstantynopola, gdzie nauczysz się języka tureckiego pozostał do 1660 w charakterze misjonarza niosącego pomoc jeńcom chrześcijańskim. Zyskał tam również dużą popularność jako matematyk, geometra i technik. Podobno z polecenia hetmana Jana Sobieskiego uczestniczył w układach z Portą. Po powrocie do kraju lata 1661–62 spędził na stanowisku ministra kolegium w Kaliszu, 1663–67 przy kościele we Lwowie. Od 1667 był kapelanem obozowym i zaufanym domownikiem Sobieskiego. W 1670 osiadł na stałe w kolegium jezuickim św. Piotra w Krakowie, gdzie przez dwanaście lat pełnił funkcję kierownika prac urbanistycznych („praefectus fabricae”). Około 1683 został nadwornym matematykiem i geometrą, być może również budowniczym

SOŁTYKOWICZ Józef 1762–1831

Inna forma nazwiska: Sołtykiewicz.

Urodzony w 1762 w Krakowie lub Piotrkowie; syn Floriana, subdelegata piotrkowskiego. Od 1773 kształcił się w Akademii Krakowskiej, w czerwcu 1777 uzyskał bakalaureat nauk wyzwolonych i magisterium filozofii, kontynuował naukę w Seminarium Akademicko-Diecezjalnym. W 1780–83 był słuchaczem Seminarium Kandydatów Stanu Akademickiego. 7 października 1778 (lub 1780) promowany na doktora filozofii. W 1782–88 był profesorem prawa natury, politycznego, narodów i ekonomii w Szkołach Wydziałowych w Lublinie, pisał wiersze i wygłaszał mowy przed trybunałem. Od

1786 pełnił też na terenie Lubelszczyzny obowiązki plenipotenta księgarza krakowskiego Ignacego Grebla. W 1788–94 był profesorem prawa w Szkołach Przygłównych Krakowskich (Nowodworskich). W czasie insurekcji kościuszkowskiej powołany (8 maja) na stanowisko w Wydziale Bezpieczeństwa Komisji Porządkowej Krakowskiej, działał też przy organizowaniu powstania w Kaliszu i pisał wiersze patriotyczne. Po upadku powstania przebywał w Warszawie, w 1794/95 uczył w tamtejszych szkołach wydziałowych. Związany z Hugonem Kollatajem i ruchem jakobińskim, należał do inspiratorów i działaczy Zgromadzenia Centralnego w Warszawie, pierwszej warszawskiej tajnej organizacji niepodległościowej, i był współautorem jego statutu. Wkrótce potem w obawie przed aresztowaniem przez władze pruskie schronił się w majątku Stanisława Soltyka w Piotrkowskiem i zajął edukacją dzieci. Po powrocie do Krakowa w 1797 był profesorem w Szkołach Przygłównych, a od 1798/99, po aresztowaniu Józefa Januskiewicza, zastępcą profesora prawa natury w Szkole Głównej Krakowskiej; w 1805 emerytowany. Od 1800 prowadził pensjonat dla młodzieży szlacheckiej, której udostępniał zgromadzony przez siebie znaczny księgozbiór. W 1809 jako jeden z „ludzi Kollataja” został powołany do pracy na Uniwersytecie Krakowskim. Do 1811 (3 stycznia) był dziekanem wydziału filozoficznego, należał do Komisji do Interesów Akademickich pracującej nad ułożeniem przyszłej organizacji uczelni, w 1814 wykładał prawo karne; w 1815 emerytowany. W 1815–18 działał w Komitecie Akademickim przy Komisji Organizacyjnej Wolnego Miasta Krakowa oraz w Izbie Reprezentantów Rzeczypospolitej Krakowskiej. Bywał w salonach arystokracji krakowskiej (m.in. Jana Pawła Woronicza). Od 1816 był członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i w *Rocznikach Towarzystwa* ogłaszał artykuły i prace prawnicze. Przez krótki okres (do listopada 1826) był asesorem Komitetu Nadzoru i Karności przy Kuratorii Generalnej. Od 1826 (25 października) senator dożywotni Senatu Rzeczypospolitej Krakowskiej. Żonaty był z Marianną Magdaleną z Trawińskich (Trawieńskich), której testamentem przekazał zakupioną wioskę Charzowice (Charzewice) koło Wiślicy. Zmarł 25 kwietnia 1831 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przemowa ... nauczyciela prawa w Szkołach Przygłównych Koronnych do dyrektorów przy tychże Szkołach domowy dozór nad młodzieżą sprawujących, przed odebraniem od nich przysięgi na ustawę z dnia 3 i 5 maja 1791 roku ... dnia 15

122 lutego 1792 roku miana. [Kr.] 1792.

2. Wywód o skutecznym sposobie zaprowadzenia i ugruntowania dobrych obyczajów, na obchód rocznej pamiętki wolnej konstytucji dnia 3 maja 1791 roku i imieniu Ojca Ojczyzny ... Stanisława Augusta ... na amfiteatrze Szkół Krakowskich czytany, oświeconym prawodawcom poświęcony. Kr. 1792.

3. Ja lepiej trzymam o królu. [Kr. 1792] (4 wyd.). Niepodp. Autorstwo domniemane. Przekł. niem. 1792.

4. O stanie Akademii Krakowskiej i o publicznych a mianowicie uczonych pracach akademików od założenia jej w roku 1347 aż do teraźniejszego czasu krótki wykład historyczny... Kr. 1810 [druk ukończony 1812].

5. O przyczynach wewnętrznych i najbliższych, tudzież zewnętrznych i dalszych nędzy naszych włościan, z wyłożeniem sposobów zniszczenia tychże przyczyn i ich skutków. Kr. 1815.

6. Rozprawa nad przyczynami uwłaczających naukom mniemań, odradzających się w różnych wiekach świata. Na czterech posiedzeniach publicznych Towarzystwa Naukowego ... czytana... Kr. 1828 (pierwodr. w *Rocz. Tow. Nauk. z Uniw. Kr. Pol. Łącznego* t. 3, 5, 8, 12 1818–1827).

7. Uwagi nad pismem pod tytułem: Rzut oka polityczny na obecny stan Wolnego Miasta Krakowa i jego okręgu, czyli rzut oka prosty na rzut oka krzywy. Lipsk 1828.
Polem. z „Rzutem” Jacka Mieroszewskiego.

Nadto liczne mowy i rozprawy w rkpsach Bibl. Jagiellońskiej. „Głos o karze śmierci” ogł. w: *The-mis* 1834 z. 2. Przypisywano mu też kilka prac publicystycznych z l. 1790–92. S. rościł zaś pretensje do wydanej przez A. Markiewicza książki „Moralność w wykładzie prawa przyrodzonego, stosownie do przepisów Komisji Edukacyjnej w klasie IV Szkół Przygłównych Krakowskich, podczas przewrącia bytu Polski dawana” przez A.M. Kr. 1809 – jako wyd. bezprawne na podstawie jego rkpsu „Traktat dla szkół narodowych o miłości ojczyzny, z rozkazu rządu ułożony”, 1809 (polem. w *Gaz. Kr.* 1809 nr 93, 97 i nn.). Pisał też wiersze okolicznościowe, których zbiór zachował się w rkpsie Bibl. Jagiel. 3798.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

K.W. WÓJCICKI. *Enc. pousz. Orgel*. 23 (1866). — J.H. RYCHTER: J.S. jako uczyony i poeta. *Bibl. Warsz.* 1886 t. 4 [z tekstami wierszy S.]. — W. TOKARZ: Ostatnie lata H. Kollataja. T. 1–2. Kr. 1905. — S. KRZEMIŃSKI. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — M. STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porożbiorowym. T. 1. Kr. 1912. — L. STOLARZEWICZ: Traktat o miłości ojczyzny z r. 1809. *Przeł. Pousz.* 1916 t. 131. — K. OPAŁEK: Pra-

wo natury u polskich fizjokratów. Wwa 1953. — TENŻE: Myśl Oświecenia w Krakowie. Kr. 1955. — K. MROZOWSKA: Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony. Wr. 1956. — M. CHAMCÓWNA: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. [T. 1–2]. Wr. 1957–1959. — Sz. WACHHOLTZ: Rzeczpospolita Krakowska. Okres od 1815 do 1830 r. Wwa 1957. — J. PACHOŃSKI: Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy. Kr. 1962. — B. LEŚNODORSKI: Polscy jakobini. Wwa 1960. — K. OPAŁEK: Nauka prawa w Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie Oświecenia. Kr. 1964. — M. PATKANIEWSKI: Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kr. 1964. — M. CHAMCÓWNA, K. MROZOWSKA: Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w l. 1765–1850. T. 2 cz. 1. Kr. 1965. — R. DUTKOWA: Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Szkoła Główna Krakowska w l. 1809–1814. Wr. 1965. — I. STASIEWICZ: Poglądy na naukę w Polsce okresu Oświecenia na tle ogólnoeuropejskim. Wr. 1967. — Z. JAGODA: O literaturze i życiu literackim Wolnego Miasta Krakowa. Kr. 1971. — K. OPAŁEK. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. KOSIM: Okupacja pruska i konspiracja rewolucyjna w Warszawie 1796–1806. Wr. 1976. — TENŻE: Pod pruskim zaborem. Warszawa w l. 1796–1806. Wwa 1980. — W. JAWORSKI: J.S. krakowski fizjokrata. *Koniec Wieku* nr 8 (1996). — A. LITYŃSKA: Idee fizjokratyczne w twórczości profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Fizjokratyzm wczoraj i dziś*. Kr. 1996. — H. WERESZYCKA, E. ORMAN-MICHTA. *Pol. słownik biogr.* 40 (2001).

E.A.

SOWIŃSKI Leonard

1831–1887

Urodzony 7 listopada 1831 w Berezówce na Podolu; syn Jana, nauczyciela muzyki i literata, pochodzenia szlacheckiego, i Pelagii z Pawlickich, ukraińskiej chłopki pańszczyźnianej. Uczył się w szkole powiatowej w Międzyborzu, następnie w gimnazjum w Żytomierzu (1842–47). W 1847–51 studiował na wydziale filologiczno-historycznym uniwersytetu kijowskiego. Podczas studiów był jednym z przywódców postępowych ugrupowań młodzieży. Po ukończeniu wydziału filologicznego studiował na wydziale medycznym (1851–55), aby utrzymać kontakt ze środowiskiem uniwersyteckim. W 1857–58 zwiedził Austrię, Włochy, Francję, Belgię, Saksonię oraz Wielkie Księstwo Poznańskie. Podczas pobytu w Paryżu poznał Seweryna Goszczyńskiego i Józefa Bohdana Zaleskiego, w Brukseli — Joachima Lelewela. Po powrocie do kraju w 1859 przebywał w Kijowie i Żytomierzu lub w rodzinnej Berezówce. Utrzymywał się z korepetycji w zamożniejszych domach szlacheckich. Debiutował w 1859 poematem historyzoficznym „Satyra”, którego fragment ogłosił w *Piśmie Zbiorowym Wileńskim* (zob. poz. 1). Znałe były jego zaintereso-

sowania literaturą ukraińską, zwłaszcza Tarasem Szewczenką, oraz życiem ludu ukraińskiego, czemu dawał wyraz w swojej twórczości. W 1860–63 współpracował z *Kurierem Wileńskim*, na którego łamach ogłaszał artykuły publicystyczne o kwestii włościańskiej oraz drobne przekłady. Uczestniczył m.in. w Komitecie szlacheckim, z ramienia którego rozstrzygał spory wynikłe między szlachtą a chłopami w trakcie realizowania ustawy uwłaszczeniowej. W 1861 brał udział w manifestacjach patriotycznych w Uściługu i Horodle. W 1862 ożenił się z wdową po Juliuszu Trypolskim, z domu Rościszewską. We wrześniu tego roku na wyborach szlacheckich w Kamieńcu Podolskim zredagował adres do cara Aleksandra II, zawierający prośbę o przyłączenie Podola pod względem administracyjnym do Królestwa. Wystosowanie tego adresu pociągnęło za sobą aresztowanie i zesłanie w głąb Rosji. Przebywał w Kursku, skąd w następnym roku przeniesiono go do Szczygry. Pobyt na zesłaniu załamał poetę psychicznie, oderwał od pracy literackiej, wpędził w nałóg alkoholizmu, z którego do końca życia nie mógł się wyzwolić. W 1868 w drodze amnestii otrzymał zezwolenie na osiedlenie się w Królestwie. Zamieszkał w Warszawie i został stałym współpracownikiem *Gazety Warszawskiej*, a następnie nawiązał współpracę z innymi czasopismami, m.in.: *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1868–83), *Kłosami* (1868–86), *Echem* (1877–79), *Kurierem Warszawskim* (1878–85), *Tygodnikiem Powszechnym* (1880–85), *Wiekami* (1883–85). Zmuszony złą sytuacją materialną, przez parę lat zajmował się guwernerką w domach ziemiańskich na prowincji. W 1880 wyjechał na krótko do Paryża. Po powrocie do kraju przebywał czas jakiś w Warszawie, później żył w skrajnej nędzy z powodu nałogu pijaństwa. Zmarł 23 grudnia 1887 w Steckowcach na Wołyniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Satyra. Fragm. ogł. *Pismo Zbior. Wil.* 1859; całość wyd. osob. Kr. 1871 odb. z *Dzien. Lit.* Przedr. w poz. 9 t. 1.
2. Widziadła. [Sonety]. Kijów 1859. Przedr. w poz. 9 t. 2, poz. 17.
3. Studia nad ukraińską literaturą dzisiejszą. Wil. 1860.
4. Z życia. Okruchy poematu. Wwa 1860. Wyd. 2 Kijów 1861. Przedr. w poz. 9 t. 1, poz. 17.
5. Fragment powieści. [Poemat dygresyjny]. Dat. Kijów 1862. Wyd. Lw. 1869. Przedr. w poz. 9 t. 2.
6. Słowo bytu. Zarzys prawdy powszechnej. [Traktat filozoficzny]. Powst. 1863. Wyd. Lw. 1871.
7. Na Ukrainie. Tragedia w 5 a. z prologiem i epilogiem. Pozn. 1873. Wyst. Kr. 1900. Niepodp.

8. Rys dziejów literatury polskiej podług notat Aleksandra Zdanowicza oraz innych źródeł opracował i do ostatnich czasów doprowadził... T. 1–5. Wil. 1874–78.

Podp. w t. 1: L.S.

9. Poezje. T. 1–2. Pozn. 1875.

Podp.: S.

Przekł. ros. (fragm.) 1863.

10. Petro. Z życia ludu wiejskiego na Podolu przed pół wiekiem. Lw. 1882. Przedr. w poz. 12 pt. Później. Obrazek z życia ludu wiejskiego na Podolu przed pół wiekiem.

11. Wspomnienia szkolne. Wwa 1884. Przedr. w poz. 18.

12. O zmroku. [Poezje]. Wwa 1885 odb. z *Tyg. Powsz.*

13. Na rozstajnych drogach. Powieść współczesna. T. 1–3. Wwa 1868.

Przekł. ros. 1886.

14. Nadzwyczajne przygody pana Chorażyca. Kartka ze starego raptularza. *Dzien. dla Wszystkich* 1886 nr 262–291, 1887 nr 1–11. Wyd. osob. Wwa 1904.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

15. T. Szewczenko: Hajdamacy. Wil. 1861. Wyd. nast. Lw. [1883].

Tu również studium pt. Taras Szewczenko.

16. T. Szewczenko: Najemnica. Z ukraińskiego. Lw. 1870. Wyd. nast. Lw. [1882].

Wydania zbiorowe

17. Wybór poezji. Oprac. W. Bryda. Kr. [1922] BVI, 45.

18. Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie. Zebrał i oprac. R. Taborski. Wwa 1961.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

M. ROLLE: Poeta o sobie. W: Z minionych stuleci. Lw. 1908. — W. BRYDA: Literacko-artystyczna twórczość L.S. w latach 1858–1862. Sambor 1913. — M. KRIDL: Poezja w latach 1795–1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce*. Wyd. 2 Kr. 1936. — R. TABORSKI: Ukraina w twórczości L.S. *Slavia Orientalis* 1960 nr 2. — TENŻE. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 1 (1965). — J.W. GOMULICKI: Zygakiem. Szkice, wspomnienia, przekłady. Wwa 1981. — W. OLKUSZ: Dzieła sztuki renesansowej jako przedmiot poetyckiego opisu w twórczości lirycznej L.S. *Ruch Lit.* 1987 z. 1. — J. KULCZYCKA-SALONI: Równieśnicy Wokulskiego. *Nowe stulecie trójcy powieściopisarzy*. Wwa 1992.

H.G.

SOWIŹRZAŁ ok. 1530–1540

Odmiany tytułu: Sowizdrzał; Sowizrzal; Sownocyardlko.

Anonimowe spolszczenie z niemieckiego słynnej biografii blażeńskiej. Oryginał nieznanego autora powstał ok. 1450; najstarsze dochowane wydanie niemieckie pochodzi z 1515. Pierwsze polskie tłumaczenie ukazało się drukiem między 1530–40. Tytuł pierwowzoru „Dyl (Till, Thyle) Eulenspiegel” spolszczono początkowo jako „Sownocyardlko” (Sowie zwierciadelko); na stałe przyjęła się forma „Sowiżrzał”, która nadała umowne miano licznym utworom o treści frantowsko-bachicznej lub satyryczno-obyczajowej XVII w., zaś bohater tytułowy wszedł do pocztu postaci typowych dla komedii rybałtowskiej. „S.” cieszył się niezwykle powodzeniem, teksty z XVI w. zaczytano niemal do szczeru; znane jest natomiast 9 edycji z XVII w., 21 z XIX w., 18 z XX w. Ogółem do 1930 odnotowano 55 wydań w zmodyfikowanych redakcjach, należących do literatury tzw. straganowej, pod różnymi tytułami, np.: Jan Okpiświat; Kasper Pokraka; Kasper Sowizdrzał; Kulhawiec.

WYDANIA

[Sownocyardlko...]. Kr. [1530–1540] druk. H. Wietor; zachowane fragm. przedr. K. Piekarski; Drobiazgi bibliograficzne. Kr. 1924 (z reprodukcją) odb. z *Exlibris* z. 5. Wyd. nast.: pt. Sowiżrzał. Kr. przed lub w 1547; Kr. [1561] zachowany fragm. przedr. J. Miśkowiak: Ze studiów nad Sowizdrzałem w Polsce. Pozn. 1938; pocz. XVII w.; pierwsza pol. XVII w. pt. Sowizrzal krotchwilny i śmieszny. Początek, żywot i dokonanie jego dziwne. (Egz. zdekt. w Bibl. PTPN w Pozn. sygn. Cym. 61814/1). Fragm. przedr. J. Krzyżanowski. *Ignacemu Chrzanoskiemu*... Lubl. 1926 i odb.; szereg ed. w XVII–XVIII w. Tekst z XVIII w. przedr. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego renesansu. 1510–1550. Wwa 1954.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce XVII w. Lw. 1925. — J. KRZYŻANOWSKI: Z dziejów Sowizdrzała w Polsce. Lubl. 1926. — Č. ZIBRT: Eušpíglóvská literatura cizí i česká. Praga 1926. — [K. PIEKARSKI] K.P.: Sowizdrzał w światowej literaturze. *Silva Rerum* 1927. — W. KROGMAN: Die polnische Eulenspiegel – Übersetzungen im XVI–XVIII Jht. *Zeitschrift für Slavische Philologie* 19 (1944). — K. BUDZYK: Sowizrzal polski XVII w. W: Studia z zakresu bibliografii i księgoznawstwa. Wwa 1948; przedr. w: Z dziejów renesansu w Polsce. Wr. 1953; w: Studia z nauk pomocniczych i historii literatury polskiej. T. 1. Wwa 1956. — Z. STIEBER: O języku fraszek i minu-

cji sowiżdzalskich z XVII w. *Prace Polon.* S. 6 (1948). — P.N. BIERKOW: Russko-polskije literaturnyje swjazy w XVIII w. Moskwa 1958. — J. MIŚKOWIAK: Nieznane jansborskie wydanie „S.” z r. 1854. *Miscellanea staropol.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* 6. — J. KRZYŻANOWSKI [jkl. *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — H. KAPEŁUŚ: Oksfordzki fragment „S.” *Rocz. Bibl. Nar.* 4 (1968). — TAZ: „S.” w polskiej tradycji ludowej. *Lit., komparatystyka, folklor.* Wwa 1968. — R. KURDZIOŁEK: Z zagadnień liryki miłosnej. *Rocz. Hum.* 27 (1979). — J. KRACIK: Nieznani impresorowie, autorzy i bibliopole druków sowiżdzalskich w Krakowie. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1983. — E. MAŁEK: Sowizdrzałowe peregrynacje. W: *Staropolska proza narracyjna w procesie literackim Rosji w XVII i XVIII w.* Łódź 1983. — TAZ: Narracje staropolskie w Rosji XVII i XVIII w. Łódź 1988. — S. GRZESZCZUK: Staropolskie potomstwo Sowizdrzała. Wwa 1990. — W. MOCZAŁOWA: Nieznany egzemplarz siedemnastowiecznego wydania polskiego „S.” znaleziony w Moskwie a problem edycji naukowej tego utworu. *Problemy edytorskie lit. słowiańskich.* T. 1. Wr. 1991. — S. GRZESZCZUK: Błażeńskie zwierciadło. Wyd. poszerz. Kr. 1994. — J. ZIOMEK: Renesans. Wyd. 5 poszerz. Kr. 1995.

SOWIŹRZAŁ NOWY ABO RACZEJ NOWYŹRZAŁ 1596?

Zbiór 75 fraszek i wierszy obyczajowo-społecznych. Istnieją poszlaki, że pierwsze wydanie wyszło drukiem w 1596 r. Zbiór znany jest z dwu nieco odmiennych wersji tekstowych: Nowy Sowizdrzał oraz Sowizdrzał nowy (1614), niezależnie od tego były dwa zupełnie odmienne wydania fraszek Sowizdrzała: Fraszki Sowizdrzała Nowego (1614) i Fraszki nowe Sowizdrzałowe (1615). Zbiorek należał do rybałtowskiego nurtu kpiny, parodii i żartu, którymi wyrażano bunt przeciw wszelkim absurdom i niesprawiedliwościom, uwydatniając równocześnie niezależność myśli i postaw. Twórca, poeta plebejusz żyjący na przełomie XVI/XVII w., obracał się głównie na terenie południowej Małopolski. Postawił sobie za cel stworzenie rodzimej wersji postaci Sowizdrzała. Autorstwo ukrywał pod pseudonimem Jan z Kijan. Ostatnio wysuwa się przypuszczenie, że mogło to być jego prawdziwe imię, a pseudonimem był „Sowizdrzał”, przy czym pisownia tego imienia była i pozostaje niejednakowa.

WYDANIA

1. Sowizdrzał nowy albo raczej NowyŹrzał. Kr. 1614 [druk. wdowa po Siebeneicherze?]. Wyd. kryt. K. Badecki w: *Polska fraszka mieszczańska.* Kr. 1948 *BPP* nr 48; *Antologia lit. sowiżdzalskiej XVI i XVII w.* Oprac. S. Grzeszczuk. Wr. 1966 *BN* 1, 186. Wg S. Grzeszczuka istnieją jeszcze trzy wcześniejsze wyd. bez podania miejsca i roku, różniące się nieco zawarto-

ścią, nadto podtrzymuje on sugestie Cz. Hernasa o wydaniu b.m. 1596.

Egz.: a) Bibl. PAN w Kórniku sygn. 13095, b) Bibl. Królewska w Sztokholmie, c) Bibl. Nar. sygn. XVII.3. 3312 – facsimile Bibl. Jagiel. Fasc. 14, 15, 16.

2. Fraszki Sowizdrzała nowego. Kr. 1614 (egz. defekt. Bibl. PAN w Kórniku sygn. 12920, facsimile Bibl. Jagiel. Fasc. 17); toż b.m. Roku 0000000000 [sic!] (egz. niezachowany); pt. Fraszki nowe Sowizdrzałowe. Kr. 1615 (egz. defekt. Bibl. PAN w Kórniku sygn. 12810, facsimile Bibl. Jagiel. Fasc. 18); toż b.m.r. (egz. defekt. Bibl. UW sygn. 4.20.5.457, facsimile Bibl. Jagiel. Fasc. 31); pt. Fraszki Sowizdrzała nowego, młodzieńca wesołego. Krótko zebrane, prędko wydane. B.m.r. (egz. Bibl. Królewska w Sztokholmie sygn. Litt. Pol. Wiersz. Krönika ar. 1676 poz. 3, facsimile Bibl. Jagiel. Fasc. 15).

Wybrane wiersze przedr.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. Wwa 1937, toż 1957; J. Kijas: Literatura rybałtowska XVII w. w wyborze. Kr. 1950 *Bibl. Arcydziel Poezji i Prozy* nr 74; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62; S. Czermak, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Łódź 1958; *Poezi renesansu.* Wwa 1959; *Poezi pol. od średniowiecza do baroku.* Wwa 1977; *Staropol. frywolności plebejskie.* Białystok 1983; *W kręgu dawnej poezji.* Wwa 1983; *Lit. pol. Wybór tekstów.* Wyd. 4 zmien. T. 1. Rzeszów 1985; *Mala muza od Reja do Leca.* Wwa 1986; *I w odmianach czasu smak jest.* Wwa 1991; *Panorama de la littérature polonaise.* Wwa-Paris 1991; *Poezia i lowy.* Wwa 1994.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce w XVII w. Lw. 1925. — J. LEWAŃSKI: Nowy Sowizdrzał albo raczej NowyŹrzał (1618). *Zesz. Wr.* 1950 z. 3/4. — Cz. HERNAS: Tropami Jana z Kijan. *Pam. Lit.* 44 (1953) z. 1. — S. GRZESZCZUK: Konfrontacje i prowokacje sowiżdzalskie. *Pam. Lit.* 1969 z. 3. — TENŻE: Jan z Kijan – indywidualność poetycka. *Prace Hum.* 1970 nr 1. — J. KRACIK: Nieznani impresorowie, autorzy i bibliopole druków sowiżdzalskich w Krakowie. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1983. — L. ŚLEK: W sprawie zagadek „literatury sowiżdzalskiej”. *Pam. Lit.* 1984 z. 2. — M. PREJS: „Nowy Helikon” i Jan Kochanowski. *Przegl. Hum.* 1984 nr 1. — J. TAZBIR: Sowizdrzalskie zagadki. W: *Szlakami kultury polskiej.* Wyd. 2 Wwa 1986 (prwdr. 1983). — A. NOWICKA-JEŹOWA: Śmierć w krzywym zwierciadle żartu i poezji. W: *Homo viator-mundus-mors.* Wwa 1988. — U. AUGUSTYNIAK: Koncepcje narodu i społeczeństwa w literaturze plebejskiej od końca XVI do końca XVII w. Wwa 1989. — S. GRZESZCZUK: Staropolskie potomstwo Sowizdrzała. Wwa 1990 [tu: Inwentarz literackich umiejętności Jana z Kijan (prwdr. 1984)]. — TENŻE: Między historią a bibliografią literatury staropolskiej. *Studia.* Rzeszów 1992

[tu: Inwentarz..., jw.]. — TENŻE: Jan z Kijan – „Janowi Kochanowskiemu na jego kompozycję”. *Lektury Polon.* T. 2. Kr. 1993. — TENŻE: Blazeńskie zwierciadło. Kr. 1994 (prwdr. 1970). — TENŻE: W kręgu sowizdrzańskich konfrontacji i parodii – Jan z Kijan. *Pisarze staropol. Sylwetki.* T. 2. Wwa 1997.

I.T.

SPASOWICZ Włodzimierz 1829–1906

Urodzony 16 st. st. (29) stycznia 1829 w Rzeczych nad Dnieprem, w guberni mińskiej; syn Daniela, lekarza, i Teofili z Kreutzów. Ojciec, wychowanek Uniwersytetu Wileńskiego, wywodził się z prawosławnej rodziny pochodzenia rosyjskiego. W 1831 rodzice przenieśli się do Mińska i tam S. ukończył w 1845 gimnazjum. Wychowywał się w środowisku polskiej inteligencji, wśród której żywy był kult Adama Mickiewicza. Znał Antoniego Edwarda Odyńca, Ignacego Domeykę, Józefa Bohdana Zaleskiego. W 1845–49 studiował prawo na Uniwersytecie Petersburskim, poznawał samodzielnie literaturę i historię Polski. Współpracował z petersburskim wydawcą Maurycym Wolffem, był inicjatorem wydanej przez niego serii historyków polskich piszących po łacinie. Związał się ze środowiskiem polskim skupionym wokół Zygmunta Sierakowskiego oraz z Konstantym Kawielinem i rosyjską inteligencją zaangażowaną w planowaniu liberalnych reform w państwie. W 1857 został profesorem prawa karnego na Uniwersytecie Petersburskim, następnie sekretarzem rady wydziału. Wykładał po polsku i po rosyjsku. W 1859 podróżował po Europie, zwiedził Niemcy, Belgię, Francję, w Paryżu zetknął się z polską emigracją. Po powrocie należał do grona inspiratorów i członków redakcji założonego w Petersburgu przez Józefa Ohryzkę polskiego tygodnika *Słowo*, a po zawieszeniu pisma i uwięzieniu redaktora wystąpił do cara z petycją protestującą przeciw tej decyzji. Zaangażowany w próbę reformy samorządu studenckiego, po odrzuceniu jej przez władze prosił na znak protestu o przeniesienie do Cesarskiej Szkoły Prawoznawstwa. W 1861 odwiedził Warszawę i Kraków, rok później zaproponowano mu stanowisko profesora prawa karnego w warszawskiej Szkole Głównej. Zrezygnował jednak z tej funkcji i w sierpniu 1862 wrócił do Petersburga. W grudniu 1863 otrzymał stopień doktora nauk prawnych na podstawie ogłoszonego drukiem „Podręcznika prawa karnego” („Uczebnik ugołownego prawa”) i zdecydował się na objęcie katedry prawa karnego uniwersytetu w Kazaniu. Denuncjacje polityczne i polemika ze stanowiskiem przedstawionym w „Podręczniku” przyczyniły się do cofnięcia

w grudniu 1864 zgody na objęcie katedry i do zakazania mu działalności pedagogicznej na rosyjskich uniwersytetach. Rozpoczął wówczas praktykę adwokacką, odnosząc w tej dziedzinie duże sukcesy zarówno jako praktyk, jak i teoretyk. Występował w kilku głośniejszych procesach politycznych, m.in. w procesie „Proletariatu”, stał się pierwowzorem adwokata Fietukowicza z „Braci Karamazow” Fiodora Dostojewskiego. W 1867 został przewodniczącym Petersburskiej Rady Adwokackiej. Rozwijał także działalność publicystyczną i krytyczno-literacką, ogłaszał prace o literaturze polskiej w prasie rosyjskiej, głosząc ideę zbliżenia obu literatur. W 1864–66 pisywał do *Sankt-Pietiersburskich Wiedomości*, m.in. pod pseudonimem Cyriak Daniłowicz, pracował także nad zarysem historii literatury polskiej. Od 1866 związał się ze środowiskiem rosyjskiej inteligencji skupionym wokół pisma *Wiestnik Jewropy* (współpracował z nim do 1902). W 1876 należał do założycieli i wydawców miesięcznika *Ateneum* (publikował tu do 1898). W 1882 był współzałożycielem i współredaktorem *Kraju*. Pisywał w nim do 1906, szkice krytycznoliterackie umieszczał także w dodatkach: *Przegląd Literacki* i *Życie i Sztuka*. Wywarł znaczny wpływ na profil literacki i program polityczny pisma. S. był czołowym reprezentantem polityki ugody wobec caratu i rzecznikiem uregulowania stosunków polsko-rosyjskich na zasadzie współpartnerstwa. W 1873 został członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie (w 1890 członkiem czynnym zagranicznym). Miewał odczyty z zakresu historii literatury w Warszawie, Krakowie, Lwowie i Petersburgu. W 1886 podróżował do Turcji i południowych krajów słowiańskich. Od 1902 mieszkał w Warszawie. W 1904 otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zabiegał wraz z Władysławem Holewińskim o założenie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Był członkiem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza we Lwowie, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Towarzystwa Miłośników Literatury Rosyjskiej przy Uniwersytecie Moskiewskim, Rady Komitetu Związku Wzajemnej Pomocy Pisarzy Rosyjskich. Zmarł 27 października 1906 w Warszawie; pochowany we własnym majątku Lemieśzówka na Podolu. Majątek zapisał na cele społeczne, m.in. Akademii Umiejętności w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Polska literatura. Petersb. 1865 odb. z: A.N. Pypin, W.S.: Obzor istorii sławiańskich literatur. Petersb. 1865. Wyd. nast. [wersja rozszerz.] Petersb. 1879–1881 (tu pt. Obzor istorii polskoj literatury). Przekł. pol.: A.G. Bem, S. Czarnowski: Dzieje literatury polskiej. Wwa 1882. Wyd. nast. m.in.: wyd.

3 przejrzał i uzupeł. A.G. Bem. Kr. 1891. Przedr. w poz. 15.

Przekł.: czes. 1880, franc. 1881, niem. 1880, 1982.

2. Polityka samobójstwa. Uwagi nad piśmem „Polska i Rosja w 1872” przez b. członka Rady Stanu Królestwa Polskiego. Drezno 1872. Wyd. 2 Pozn. 1872. Przedr. w poz. 10 t. 9.

3. Za mnogo let. 1859–1871. Statji, otrywki, istorija, kritika, polemika, sudiebnyje riecz i procz. Petersb. 1872.

4. Literacki i polityczny spadek po A. Wielopolskim. Pozn. 1880. Przedr. w poz. 10 t. 2.

Wersja ros. poszerz. pt. Żyźń i polityka markiza Wielopolskiego. Petersb. 1882. Przedr. w poz. 9 t. 10, przekł. pol. A.G. Bema w poz. 10 t. 3.

5. Studia nie z natury. Wil. 1881.

Tu m.in.: Władysław Syrokomla (wyd. osob. Lw. 1881, przedr. w poz. 10 t. 1, 15); Wincenty Pol jako poeta (wyd. osob. Lw. 1881, przedr. w poz. 10 t. 1, 15, wersja ros. w poz. 9 t. 1); Szekspirowska historia tragiczna o królewiczu duńskim Hamlecie (*Ateneum* 1881 t. 1).

6. Byron i niektórzy jego poprzednicy. *Ateneum* 1884 t. 2–3. Przedr. w poz. 10 t. 2.

Wersja ros. Petersb. 1885. Przedr. w poz. 9 t. 2.

7. Mickiewicz i Puszkina przed pomnikiem Piotra Wielkiego. Dwa odczyty wygłoszone w Krakowie... Lw. 1887 odb. z *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza*. Przedr. w poz. 10 t. 5, 15.

Wersja ros. w poz. 9 t. 2.

8. „Konrad Wallenrod”. Odczyt... Lw. 1889 odb. z *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza*. Przedr. w poz. 10 t. 1, 15.

Wersja ros. w poz. 9 t. 8.

9. Socjeningenia. T. 1–10. Petersb. 1889–1902.

10. Pisma. T. 1–9. Petersb. 1892–1908.

W t. 8 m.in.: Tragedia Szekspira „Koriolan”; St. Wyspiańskiego „Kazimierz Wielki” i „Wesele” (przedr. w poz. 15); w t. 9 m.in.: S. Wyspiańskiego „Wyzwolenie”. Zagadka w postaci dramatu (przedr. w poz. 15); S. Wyspiańskiego „Bolesław Śmiały” (przedr. w poz. 15).

11. Schiller i Goethe w pamiętnym dziesięcioleciu ich przyjaźni od połowy 1794 do początku 1805 r. *Kraj* 1896 nr 6–22. Przedr. w poz. 10 t. 7.

Wersja ros. Petersb. 1895. Przedr. w poz. 9 t. 8.

12. W obronie własnej. Odpowiedź p. Szymonowi Askenazemu. Lw. 1903. Przedr. w poz. 10 t. 9.

Przekłady

13. W.J. Rudawski: Historia polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju oliwskiego, czyli dzieje panowania Jana Kazimierza od r. 1648 do 1660. T. 1–2. Przełożył z łaciny i opracował... Petersb. 1855.

14. Ś. Orzelski: Bezkrólewia książ ośmioro, czyli Dzieje polskie od zgonu Zygmunta Augusta r. 1572 aż do 1576. Przełożył z rękopismów [łac.]... Życiorysem i przypisami uzupełnił... T. 1–3. Petersb. 1856–1858. Wyd. nast. Wwa 1980.

Wydania zbiorowe i wybory

15. Pisma krytycznoliterackie. Wybór, wstęp i komentarz: J. Kulczycka-Saloni. Wwa 1981.

Przedr. prac: *Pol. krytyka lit. 1800–1918*. T. 3. Wwa 1959, *700 lat myśli pol.* (1980), *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wwa 1985 BNI, 249.

Prace edytorskie

16. T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 1–2. Z przedmową W.S. Lw. 1900.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiell., Bibl. Nar., Ossol.

Listy od I.S. Turgieniewa ogł. w tegoż: *Pierwoje sobranije pism 1840–1883*. Petersb. 1884; listy od E. Orzeszkowej ogł. w tegoż: *Listy zebrane*. Oprac. E. Jankowski. Wr. 1976.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

M. WINAWER: Riecz o S. Petersb. 1907. — *Przyjaciołom W.S. Lw. 1907* [nekrologi i wspomnienia]. — E. WARZENICA: Pozytywistyczny „obóz młodych” wobec tradycji wielkiej polskiej poezji romantycznej (1866–1881). Wwa 1968. — J. KULCZYCKA-SALONI: *Obraz lit. pol.* s. 4 t. 3 (1969). — E. SŁAWĘCKA: S. jako krytyk literatury rosyjskiej. Wr. 1969. — S. BRZOZOWSKI: Współczesna powieść i krytyka literacka w Polsce. Wwa 1971 [prwdr. 1907]. — B. SKARGA, *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — W. KARPINSKI: Sylwetki polityczne XIX wieku. Kr. 1974. — J. KULCZYCKA-SALONI: W.S. Zarys monograficzny. Wr. 1975. — B. MUCHA: Lermontow w oczach W.S. W: Michał Lermontow w literaturze polskiej lat 1841–1914. Wwa 1975. — J. KADZIĘŁA: Przypomnienie S. *Nowe Książki* 1983 nr 10. — J. ZANIEMOJSKI, *Słownik biogr. adwokatów pol.* T. 1. Wwa 1983. — L. BAZYŁOW: Polacy w Petersburgu. Wr. 1984. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — J. KULCZYCKA-SALONI: W.S. Między Warszawą a Petersburgiem. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — A. JASZCZUK: Czy W.S. był zdrajcą narodu? *Kwart. Hist.* 1994 nr 2. — W. KARPINSKI: Polska a Rosja. Wwa 1994. — M. PASZKOWSKA: Działalność pedagogiczna W.S. w latach 1857–1864. Starania o katedrę Prawa Karnego w Szkole Głównej. *Studia Iuridica* 29 (1995). — D. WIERZCHOŁOWSKA: „Krytyk druzgoce jedną z wybitniejszych dotychczas postaci”. O czytaniu W. Pola w 1878 r. *Zapomniane wielkości romantyzmu*. Pozn. 1995. — M. JANKOWSKI: Był liberałem w czasach trudnych. Rzecz o W.S. Łódź 1996. — A. ROMANIEC: Odczyty W.S. o „Hamlecie”. *Orbis Linguarum* 9 (1998). — J. STEFAŃSKI: *Wybitni Polacy XIX w.* Kr. 1998. — A. ŚRÓDKA: Uczeń polscy XIX–XX stulecia. Wwa 1998. — K. POL: Poczet prawników polskich. Wwa 2000. — J. BARDACH. *Pol. słownik biogr.* 41 (2002).

W.A.-Sz. 127

SPICZYŃSKI Hieronim przed 1500 – 1550

Właściwe nazwisko: Polkon.

Inne formy nazwiska: Polyconius; Hieronim (Jarosz)

Spyczyński; Hieronim z Wielunia.

Urodzony przed 1500. Według ostatnich tez, przyjmujących tożsamość Hieronima z Wielunia, Hieronima Polkona z Wielunia i H.S., był synem Bartłomieja, pisarza miejskiego w Wieluniu, i szlachcianki Katarzyny Więckowskiej. W 1517 wpisał się na Akademię Krakowską, lecz stopnia naukowego nie uzyskał, wcześniej wciągnięty do współpracy przez drukarza krakowskiego Hieronima Wietora, co z czasem przyniosło mu duże zyski, sławę i szlachectwo. W 1528 otrzymał prawa miejskie Krakowa; w tymże roku poślubił pochodzącą z zamożnej rodziny krakowskiej Elżbietę Cypserową, wdowę po Macieju Mathlu. Nobilitację i herb Abdank zawdzięczał wojewodzie wileńskiemu i kanclerzowi litewskiemu Olbrachtowi Gasztoldowi, którego syna Stanisława (pierwszego męża Barbary Radziwiłłówny) leczył jako wzięty ziołarz. Istnieje niepotwierdzona źródłowo tradycja, że był również lekarzem króla Zygmunta Augusta. Ceniony przez mieszczan jako rajca, był także znanym autorem utworów wierszowanych. Niektóre prace podpisywał kryptonimami: H.P.; H.S.K.C.; H.S.S. Pierwszy tłumacz drukowanego tekstu księgi Pisma Świętego z łaciny na język polski, wśród współczesnych słynął głównie jako autor ziołnika „O ziołach tutejnych i zamorskich” (choć w istocie była to przeróbka dzieła Stefana Falimirza). Dwadzieścia lat przed Mikołajem Rejem głosił pochwałę języka ojczystego, być może przyczynił się do unowocześnienia systemu ortograficznego polskiego, a na pewno bardzo energicznie domagał się wygłaszania po polsku kazań w kościele Mariackim. Zmarł 25 maja 1550 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Pieśni]: Napominanie Najświętszej Maryjej; Wtore napominanie Pana Jezusowe. Wyd. przy: B. Opec: Żywot Pana Jezu Krysta. Kr. 1522 druk. H. Wietor. Przedr.: Napominanie... M. Dłuska: Studia z teorii i historii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978; Wtore napominanie... J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. Wwa 1920; obie pieśni S. Furmanik: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. Wwa 1956.

2. [Tekst pol. w:] J. Murmelius: Oratiunculae variae... Namowy rozliczne dla użytku nauki dialekt wyłożone. Kr. 1527 druk. H. Wietor (w jęz. łac., niem. i pol.). Wyd. kryt. S. Dobrzycki. *Prace Filol.* 6 (1907) s. 423–474. Fragm. przedr. W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Wr. 1984 (wraz z reprodukcją); wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995.

Podp.: Hieronim Polyconius.

3. O ziołach tutejnych i zamorskich i mocy ich, a k temu księgi lekarskie. Kr. 1542 druk. wdowa po Unglerze. Wyd. nast. Kr. 1556. Przedmowę [pochwałę jęz. i narodu pol.] przedr.: G. Zieliński. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 1; J. Rostafiński: Porównanie..., zob. Opracowania; W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII. Wr. 1953 *BN1*, 146.

Utwory o autorstwie niepewnym

4. Ku czytelnikowi. [Wiersz]. Wyd. przy: S. Falimirz: O ziołach i o mocy ich. Kr. 1534 druk. F. Ungler. Przedr.: I. Chrzastowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927; J. Sokołowska. *Poezi renesansu*. Wwa 1959. Podp.: H.S.S.

5. [Tekst pol. w:] J. Murmelius: Dictionarius variorum rerum. Kr. 1528 druk. H. Wietor (w jęz. łac., pol. i niem.). Wyd. fragm. wraz z reprodukcją W. Wydra, W.R. Rzepka, jw. poz. 2. Prawdopodobnie wyd. z 1526 Kr., druk. H. Wietor, nie jest obecnie znane. Autorstwo H.S. części polskiej, po hipotezie M. Plezi, uwiarygodniła H. Skoczyła-Stawska.

Przekłady

6. Ecclesiastes, czyli Księgi Salomonowe, które polskim przekładem kaznodziejskim mianujemy. Kr. 1522 druk. H. Wietor. Reprint ogł. H. Skoczyła-Stawska. Wieluń 2000. Fragm. przedr.: W. Bartynowski: Wiadomość o Ecclesiastes. *Wiad. Numizmatyczno-Archeol.* 1894 t. 2; A.A. Kryński, M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. Wwa 1918; toż Wwa 1925; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż Wwa 1950, Wwa 1963; W. Wydra, W.R. Rzepka, jw. poz. 2. Podobiznę karty tyt. podał A. Brückner: Dzieje języka polskiego. Lw. 1906; toż Lw. 1914. Przeróbka części Biblii. Druk ten ukazał się przed „Żywotem Pana Jezu Krysta” B. Opecia, gdyż H. Wietor w przedmowie do „Żywota” wspomina o „Księgach Salomonowych”. Dedyk. H. Wietora dla Mikołaja Wolskiego przedr. W. Taszycki, jw. poz. 3. Unikat Bibl. Ossol. ze zbiorów Dzieduszyckich we Lw.

7. Erazm z Rotterdamu: Modlitwa Pańska rozdzielona na siedm części. Kr. 1533 druk. F. Ungler. Przedr. J.S. Bandtkie: Ojciec nasz. Modlitwa Pańska z rozmaitych rękopismów i druków starożytnych. Wr. 1826.

Przekł. z łac. podp.: H.S.K.C.

Egz. Bibl. Jagiel. Cim. 0.27 adl.

Przekład o autorstwie niepewnym

8. Księgi św. Augustyna, biskupa hippońskiego, o żywocie krześcijańskim. Kr. 1522 druk. H. Wietor. Zachowane fragm. wyd. A. Chmiel. *Mater. i Prace Komisji Język. AU t. 1 cz. 1* (1914)

i odb.; t. 7 (1920) (z podobizną). Fragn. przedr. A.A. Kryński, M. Kryński, jw. poz. 6.

Być może tłumaczem jest Biernat z Lublina, a H.S. tylko redaktorem lub korektorem pracy i autorem wstępu.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

J. ROSTAFIŃSKI: Porównanie tzw. „Zielników” Falimira, Spiczynskiego i Siennika; Nasza literatura botaniczna XVI w. *Pam. Wydz. Mat.-Przyr. AU t.* 14 (1888) i odb. — J. ŁOŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — J. MUSZYŃSKI: Ziołopisarze i botanicy polscy XVI w. Wwa 1939. — S. ROSPOND: Dawność mazurzenia w świetle grafiki staropolskiej. Wr. 1957. — T. ULEWICZ: W sprawie humanistycznych pseudonimów literackich (Polyconius – Spiczynski). *Onomastica* 4 (1958) z. 1. — Z. CYGALÓWNA: Czy Murelliusz był autorem części słownika z 1526 r.? *Zesz. Nauk. WSP Kat.* 31. *Prace językozn.* z. 3 (1966). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. SZOSTAK: Autorzy pierwszych zielników polskich – Falimirz, H.S., M. Siennik. *Arch. Hist. Medycyny* 1977 z. 3. — W. KURASZKIEWICZ: Słowniki w Polsce XVI w. *Frager der polnischen Kultur im 16. Jahrhundert.* Giessen 1980. — Z. CYGAL-KRUPOWA: Szesnastowieczne edycje „Dictionarii Joannis Murelli variorum rerum...”. Cz. 1: Ortografia, fonetyka, cechy dialektologiczne. *Zesz. Nauk. UJ z.* 505 *Prace językozn.* z. 62 (1979). — Drukarze dawnej Polski. Oprac. A. Kawecka-Gryczowa. Z. 1 cz. 1. Wr. 1983. — A. KOPYSTA: Studenci i uczeni z Wielunia w l. 1400–1642. *Tyg. Powsz.* 1984 nr 10. — H. SKOCZYŁAS-STAWSKA: Hieronim z Wielunia i jego wkład do kultury polskiej doby Odrodzenia. *Siedem wieków Wielunia.* Wwa 1987. — TAZ: W sprawie autorstwa tekstu polskiego w „Dykcjonarzu” Murelliusza. *Język pol. – bist. i współczesność.* Pozn. 1995. — E. KĘDELSKA, H. SKOCZYŁAS-STAWSKA: Morfologia i słownictwo „Namów rozlicznych” H. Polyconiusa wobec gwar wieluńskich. W *Przyjacielskim kręgu.* Pozn. 1996. — H. SKOCZYŁAS-STAWSKA: Właściwości fonetyczne języka „Namów rozlicznych” H. Polyconiusa wobec gwar wieluńskich. *Witold Doroszeński – mistrz i nauczyciel.* Łomża 1997. — TAZ: Cechy dialektalne w języku Hieronima z Wielunia. *S. Roczn. Wieluński* 1 (2001). — K. TSIRIGOTIS: Hieronim z Wielunia – próba analizy psychobiograficznej. *Tamże.* — B. WALCZAK: Słownik Murelliusza na tle leksykografii polskiej XVI w. *Tamże.* — T. ULEWICZ: H.S. z Wielunia wśród literatów polskich doby przed-Rejowej. *Ruch Lit.* 2002 nr 3.

I.T.

SPITZNAGEL Ludwik 1806–1827?

Drugie imię: Władysław.

Inne formy nazwiska: Szpicnagel; Szpicnagiel; Szpitznagel.

Urodzony 21 stycznia (9 stycznia st. st.) 1806 w Wilnie w rodzinie pochodzenia niemieckiego; syn Ferdynanda, profesora medycyny w Uniwersytecie Wileńskim. Od 1816 uczył się w gimnazjum klasycznym w Wilnie, wykazując wielkie zdolności zwłaszcza do języków obcych. Czytał Homera po

grecku, Wergiliusza po łacinie, Tassa po włosku. Opanował ponadto angielski, francuski i niemiecki. Debiutował w 1820 w *Tygodniku Wileńskim* wierszem „Dumania nocne Ateńczyka w czasie, gdy Filip zagarnął Ateny” (t. 10 nr 170; niepodp.). Gimnazjum ukończył z wynikiem celującym w 1821 i następnie przez trzy lata studiował na Oddziale Literatury i Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. Był najbliższym przyjacielem Juliusza Słowackiego. Drobne utwory poetyckie drukował w *Tygodniku Wileńskim* (tu: „Wiersz o poezji dydaktycznej”. 1822 t. 3; niepodp.), w *Dziejach Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej* (1823) i *Dzienniku Wileńskim* (1824). W 1823 zorganizował wśród młodzieży akademickiej tajny związek o tendencjach patriotycznych. W tymże roku uzyskał stopień kandydata filozofii i wyjechał do Petersburga na dalsze studia w Instytucie Orientalnym. Opanował tam język arabski, turecki i perski, a naukę zakończył w 1826 zdobyciem wszystkich pierwszych nagród. Zimą 1827 został mianowany tłumaczem konsula rosyjskiego w Aleksandrii. Przed opuszczeniem Europy odwiedził Wilno, gdzie wpisał Słowackiemu do sztambucha pożegnalny wiersz, inc.: Po długich latach, gdy wiek sił ukróci..., umieszczony przez przyjaciela w „Godzinie myśli”. W zamian otrzymał od niego „Wiersz w sztambuchu Ludwika Szpitznagla wyjeżdżającego do Egiptu 1827 R. 22 lutego”. Z Wilna pojechał na trzy dni do Snowia w Nowogródzkim, majątku Rdultowskich, w których córce Anieli podobno nieszczęśliwie się kochał. W dniu wyjazdu, 10 marca (26 lutego st. st.) 1827, jak później podawano, zastrzelił się w swoim pokoju. Śmierć tę opisał Słowacki w „Pamiętniku”, a dzieje przyjaźni i postać przyjaciela utrwalił w „Godzinie myśli”. Według hipotezy Stanisława Burkota (1984) było to upozorowane samobójstwo. S. przyjechał do Snowia, aby namówić Konstantego Rdultowskiego na wspólną nielegalną wyprawę do Grecji. Gdy mu to się nie udało, zainscenizował własną śmierć i wyjechał, prawdopodobnie z Augustem Żabą, do Grecji, a stamtąd na Bliski Wschód. Na tle życia i śmierci L.S. W. Kubacki osnuł opowieść dramatyczną „Krzyk jarzębiny” (Wwa 1949).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Oswobodzenie Wiednia. Poemat w 12 pieśniach oktafami. Fragn. ogł. pt. Wiedeń wybawiony. Wyjątek z pieśni pierwszej. *Tyg. Wil.* 1820 t. 10 nr 171.

2. [Drobne utwory i przekł.] Szanfary (przedr. w poz. 3); Do Konstantego Rdultowskiego, zamierzając z nim podróż na Wschód; Urywek z „Gaiura”; Garść snowskiej ziemi; List pożegnalny. Ogl. 129

C. Bobolewski: Ze spuścizny rękopiśmiennej L.W.S. *Księga pam. Kola Polonistów Słuchaczy USB w Wil. 1922–1932*. Wil. 1932 [tu bibliogr. utworów L.S.].

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 1 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Przekłady

3. Szanfary. Tłumaczenie z arabskiego. (Fragment). Autograf należał do J. Słowackiego. Z kopii ogł. C. Bobolewski. Zob. poz. 2.

4. G. Nizami: *Expédition d'Alexandre le Grand contre les Russes: extrait de l'Alexandrède ou Iskender-Namé...* traduit en grande partie, d'après l'édition de Calcuta. T. 1. Wyd. [ze znacznymi zmianami] F.B. Charmoy. Petersb. 1829.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

J. SŁOWACKI: [Wspomnienie z 1832]. Wyd. W. Gąs-towt: O nowoznalezionym Pamiętniku J. Słowackiego. *Przegl. Pol.* 1879 t. 1 z. 157. — I. HOŁOWIŃSKI: Pielgrzymka do Ziemi Świętej. T. 2. Wil. 1842 s. 35–36. — I. CHRZANOWSKI: Godzina myśli. *Przegl. Hum.* 1922 t. 1. — M. PAWLIKOWSKI: Dumania archiwalne. II. Godzina myśli. *Prosto z mostu* 1935 nr 49; przedr. w: Okna. S. 2. Medyka 1936. — Kalendarz życia i twórczości J. Słowackiego. Oprac. E. Sawrymowicz przy współpracy S. Makowskiego i Z. Sudolskiego. Wr. 1960. — J. REYCHMAN: L.S. jako tłumacz Nizami. *Wschód w lit. pol.* Wr. 1970 [prwdr. 1964]. — M. PIWIŃSKA: Przyjaciel. W: Złe wychowanie. Wwa 1981. — S. BURKOT: Tajemnice L.S. *Prace ofiarowane H. Markiewiczowi*. Kr. 1984. — E. LUBIENIEWSKA: Słowackiego „portret artysty z czasów młodości”. *Pam. Lit.* 1988 z. 3. — W. DEREJCZYK: L.S., przyjaciel J. Słowackiego. Uzupełn. R. Leszczyński. Wwa 1994. — J.M. RYMKIEWICZ: Do Snowia i dalej... Kr. 1996.

H.G.

SROKOWSKI Mieczysław 1873–1910

Urodzony 14 sierpnia 1873 we wsi Rybło (pow. rohatyński), w rodzinie ziemiańskiej; syn Mariana i Heleny z Zarebów. Uczęszczał do gimnazjum jezuickiego w Chyrowie, ok. 1886 do Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, następnie studiował na Uniwersytecie Lwowskim. Debiutował przypuszczalnie w 1896 wierszami ogłoszonymi w krakowskim *Dzienniku Porannym*. Zaangażował się jako aktor w prowincjonalnym teatrze w Królestwie Polskim i przez pewien czas występował na scenie. Żył w trudnych warunkach materialnych. Po paru latach zrezygnował z kariery aktorskiej, zamieszkał w Warszawie i zajął się twórczością literacką. Utwory ogłaszał m.in. w *Kurjerze Porannym* (1903–04), *Kurjerze Warszawskim* (1904–08),

Świecie (1906, 1908, 1910). W 1905–08 przebywał w Paryżu. Współpracował z warszawskim kabaretem literackim „Momus”, gdzie m.in. wykonano (z muzyką Leona Schillera) jego głośny wiersz „Pe-leryna”. Kilkakrotnie wyjeżdżał do Włoch celem ratowania zdrowia. W 1909 przebywał dłuższy czas w Rzymie. W tymże roku ożenił się z Elżbietą Kropiwnicką i osiadł w Jabłonninie pod Warszawą. W 1910 po ukazaniu się powieści „Kult ciała” wy-toczono mu proces o szerzenie niemoralności. Zmarł 11 września 1910 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Chore sny. [Poezje]. Lw. 1899.
2. Epigoni. Powieść. Wwa 1904. Wyd. nast.: wyd. nowe Wwa [1911]; Lw. 1922 *Instytut Lit. „Lektor”*. Przekł. ros. 1911.
3. Krew. Wwa 1906. Wyd. 2 Wwa [1913]. Większość zawartych tu opowiadań przedr. w poz. 10.
4. Ich tajemnica. [Opowiadania]. Wwa 1908. Tu m.in.: Ich tajemnica. Wyd. osob. Kr. 1923 *Instytut Lit. „Lektor”*. Wyd. nast. Rzym 1947.
5. Jak Iza... Wwa 1910. Większość zawartych tu opowiadań przedr. w poz. 9.
6. Kult ciała. Dziennik człowieka samotnego. Kr. 1910. Wyd. nast. m.in.: z przedmową J. Rybarskiego. Wyd. 5 Wwa 1930 *Instytut Lit. „Lektor”*. Reprint Wwa 1990. Powieść skonstruowana przez cenzurę. Ekran. 1929. Przekł.: bułg. 1921, czes. 1920, ros. 1914.
7. Anachroniści. Romans. Wwa 1911. Wyd. nast. Lubl. 1923 *Instytut Lit. „Lektor”*. Wyd. pośmiertne. Przekł. ros. 1911.

Wydania zbiorowe i wybory

8. Hedone. Akordy zmysłowe. [Opowiadania]. Wstęp: J. Rybarski. Lw. 1922 *Instytut Lit. „Lektor”*.
9. Markiza. [Opowiadania]. Wwa 1923 *Instytut Lit. „Lektor”*.
10. Primawera. [Opowiadania]. Lw. 1923 *Instytut Lit. „Lektor”*.

W 1920–1923 ukazywały się dzieła wydawane przez *Instytut Lit. „Lektor”*, bez numeracji tomów (poz. 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10).

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

G. OLECHOWSKI: O życiu i książkach M.S. *Sfinks* 1911 s. 387–402. — Z.J.N.: M.S. „Kres epigona”. *Echo Tyg.* 1930 nr 4. — S. MIŁASZEWSKI: Kilka spotkań z Żeromskim.

W: Wspominamy. Poznań 1939. — W. GRZELAK: Kult ciała — i śmierci. W: Cyganeria z „Udziałowej”. 1908–1913. Wwa 1965 [1964]. — E. KOZIKOWSKI: M.S. W: Od Prusa do Gajawczyńskiej. Wwa 1970. — J. KOWALSKA: On ją przechrzcił w łez swoich przynależnych. *Wiaśd.* (Londyn) 1974 nr 19. — J. NOWAKOWSKI: W kręgu obiegowych ideałów estetycznych. Rzeszów 1980. — R. SKRĘT: *Pol. słownik biogr.* 41 (2002).

W.A.-Sz.

STAFF Ludwik Maria 1890–1914

Właściwe imię: Karol.

Urodzony 19 lipca 1890 we Lwowie; syn Franciszka, cukiernika pochodzącego z Czech, i Leopoldyny z Fuhrherrów, wywodzących się ze Śląska; brat poety Leopolda. Po ukończeniu Gimnazjum Realnego we Lwowie zapisał się na wydział chemiczny politechniki, skąd wkrótce przeniósł się na wydział prawny uniwersytetu. Prywatnie studiował literaturę i języki obce. W 1908 przebywał w Zakopanem, by leczyć gruźlicę płuc. Debiutował w 1909 cyklem wierszy (*Krytyka* t. 2) i opowiadaniem „Dwie pieśni”, które napisał rok wcześniej. Utwory podpisywane pseudonimami: Jan Strzeżmie, Strzeżmieńczyk, Kara Mustafa, zamieszczał także w *La-musie* (1909–10) i *Słowie Polskim* (1912–13). W 1909 wyjechał wraz z bratem do Włoch; na pewien czas zatrzymali się w Sorrento. W roku następnym mieszkał w Zarzeczcu koło Delatyna nad Prutem. Od 1911 corocznie wyjeżdżał na kilka miesięcy do Zakopanego. W roku akademickim 1912/13 zapisał się na Akademię Handlową. W maju 1913 poślubił Raymondę Cesarinę Labbé, Francuzkę, po czym osiadł w Brzuchowicach i podjął pracę jako urzędnik w Banku Austro-Węgierskim we Lwowie. W pierwszych dniach roku 1914 ciężko chory został przewieziony do Zakopanego. Większość jego utworów została wydana pośmiertnie. Pozostając pod wpływem twórczości brata, starał mu się przeciwstawić, dopracowując się samodzielnej wypowiedzi artystycznej. W jego utworach dopatrywano się zapowiedzi nowych prądów literatury dwudziestolecia. Zmarł 17 stycznia 1914 w Zakopanem; pochowany we Lwowie.

T W Ó R C Z Ó Ś Ć

1. Grzeszne gołębie. Powieść. Lw. [1914]. Rkps Ossol. akc. 32/64.
2. Dwie pieśni i inne nowele. Lw. [1915].
3. Zgrzebna kantyczka. Poezje. Z przedmową W. Berenta. Wwa [1922]. Wyd. nast. oprac. I. Maciejewska. Wwa 1977.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

O P R A C O W A N I A

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

W. STUDENCKI: Życie i twórczość L.M.S. Opole 1963. — TENŻE: Szkice literackie. Wielcy i mali. Opole 1967 s. 84–130. — I. MACIEJEWSKA: *Obraz lit. pol.* 5 t. 1 (1968). — O. ORTWIN: „Zgrzebna kantyczka”. W: Żywe fikcje. Wwa 1970 (prwdr. 1923). — Z. UMIŃSKI: Dwóch braci poetów. *Kierunki* 1979 nr 45. — J. ZIELIŃSKI: Dwie eksperymentalne powieści lwowskie. *Ekspresjonizm w lit. Młodej Polski na ile lit. pol. i obcej XX w.* Lubl. 1988.

I.T.

STALMACH Paweł 1824–1891

Urodzony 13 sierpnia 1824 w Bażanowicach pod Cieszyńem; syn Jana, oficjalisty w dobrach arcyksiążęcych, i Zuzanny z Cichych. Do 1836 uczył się w ewangelickiej szkole ludowej w Pogwizdowie, następnie uczęszczał do ewangelickiego gimnazjum w Cieszyńu, w którym w 1842 założył uczniowskie kółko samokształceniowe Stowarzyszenie Polskie. W 1843–45 uczył się w Preszburgu (późniejsza Bratysława), gdzie zetknął się z Ludovitem Šturem, propagatorem odrębności narodowej Słowaków, redaktorem pisma *Slovenske narodní noviny*. Za jego przykładem rozpoczął starania o wydawanie w Cieszyńu polskiego tygodnika dla ludu. W 1845–48 odbywał w Wiedniu studia na wydziale teologii ewangelickiej. Był wówczas członkiem stowarzyszenia polskich studentów cieszyńskich Złączenie Polskie, propagującego czytelnictwo książek i prasy polskiej. W czasie rewolucji 1848 należał do Legii Akademickiej, uczestniczył też w Zjeździe Słowiańskim w Pradze jako członek delegacji śląskiej. Jego autorstwa był przedstawienny na zjeździe memoriał „Żądania Ślązaków”, domagający się swobód konstytucyjnych dla ludności polskiej Śląska. Po powrocie do Cieszyńa i bezowocnych zabiegach o posadę nauczyciela w tamtejszym gimnazjum objął w 1848 redakcję *Tygodnika Cieszyńskiego* (od nr 14), a wkrótce został również jego wydawcą. Był też współzałożycielem Czytelni Polskiej, dla której opracował „Zbiór pieśni słowiańskich” (1849). W 1851 począł wydawać (jako miesięczny dodatek do *Tygodnika Cieszyńskiego*) *Przegląd Wypadków Politycznych*, często ulegający konfiskacie. Niebawem tygodnik zmienił nazwę na *Gwiazdka Cieszyńska* i pod tym tytułem ukazywał się do 1939. W 1854 S. poślubił Annę z Horachów, primo voto Skribową. Po zamknięciu Czytelni Polskiej w tymże roku zorganizował dwa lata później Kasyno Polskie. Od 1856 współdziałał przy wydawaniu *Kalendarza Cieszyńskiego dla Katolików i Ewangelików* oraz *Kalendarza Polskiego*. W 1859 założył Kasę Oszczędności, w 1861 przyczynił się do powstania Czytelni Ludowej, będą-

cej przez wiele lat ośrodkiem życia kulturalnego na Śląsku Cieszyńskim. W czasie powstania styczniowego przekształcił *Gwiazdkę Cieszyńską* w pismo polityczne i sam działał na rzecz powstania, co wywołało represje ze strony władz austriackich w postaci konfiskat, grzywnien i procesów. Jego działalność zjednała mu uznanie społeczeństwa polskiego. W 1869 należał do założycieli Towarzystwa Rolniczego, a w 1872 — Towarzystwa Naukowej Pomocy. Został też honorowym członkiem Towarzystwa Rolniczego Galicyjskiego. W 1874 władze Tarnowa nadały mu honorowe obywatelstwo miasta. W 1885 utworzył Macierz Szkolną dla Księstwa Cieszyńskiego i do końca życia pełnił funkcję jej prezesa. W 1887 przekazał *Gwiazdkę Cieszyńską* na własność Komitetowi Katolickiego Duchowieństwa w Księstwie Cieszyńskim, wycofując się z działalności publicystycznej i szerszej aktywności społecznej. Działał jedynie w Macierzy Szkolnej i czynił starania o utworzenie polskiego gimnazjum w Cieszynie. Zajmował się przygotowaniem do druku własnych prac oraz pisanie pamiętników. Przed śmiercią przeszedł na katolicyzm. Zmarł 13 listopada 1891 w Cieszynie; pochowany na tamtejszym cmentarzu rzymskokatolickim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Bój na Dobropolu. Opiew wojny książąt śląskich z Tatarami. Powst. 1847. Wyd. Cieszyn 1890 (razem z poz. 2).
2. Cieszymir. Śpiewogra ludowa w 3 odsłonach, z nutami do śpiewek i jednym obrazkiem. Powst. 1859. Wyd. Cieszyn 1890 (razem z poz. 1).
3. Światło prawdy w narodowych stosunkach Śląska, czyli odpowiedź na broszurę: „Ewangelicy i sprawa narodowa na Śląsku”. Cieszyn 1884.
4. W obronie własnej. Odpowiedź Wydziałowi Czytelnicy Ludowej w Cieszynie od Redakcji „Gwiazdki Cieszyńskiej”. Cieszyn 1887.
5. Księgi rodu słowiańskiego. Cieszyn 1889.
6. Pamiętniki. Powst. pod koniec życia autora, a doprowadzone do 1860. Ogl. E. Grim w monografii: P.S. Jego życie i działalność w świetle prawdy. Cieszyn 1910 s. 311–310.

Praca edytorska

7. Zbiór pieśni słowiańskich. Cieszyn 1849.

Listy

8. Korespondencja. Oprac. I. Homola, L. Brożek. Wr. 1969.

Tu listy P.S. oraz różnych nadawców do P.S. z 1843–1891.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

W.L. ANCYC: P.S. Wisła. Księga zbior. ku uczczeniu 25-letniej rocznicy pracy na polu dziennikarskim P.S. Kr. 1873. — E. GRIM: P.S. Jego życie i działalność w świetle prawdy. Cieszyn 1910. — J. MEOT: P.S. budziciel Śląska Cieszyńskiego. Wwa 1912. — A. CINIAŁA: Pamiętnik. Wyd. J.S. Bystroń. Kat. 1931. — M. KUDELSKA: P.S. a Slovensko. *Śleszk sborník* 1952 s. 25–54. — Z. HIEROWSKI, M. MOTYKA: P.S. *Pisarze śląscy XIX i XX w.* Wr. 1963. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — I. HOMOLA: „Tygodnik Cieszyński” i „Gwiazdka Cieszyńska” pod redakcją P.S. (1848–1887). Kat.–Kr. 1968 [rec.: M. TYROWICZ. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 1970 z. 1]. — R. BOGACKI: P.S. a Słowacja. *Związki i paralele literatur pol. i słowac.* Wr. 1972. — Z. GACA-DĄBROWSKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — I. HOMOLA. *Śląski słownik biograf.* T. 1. Kat. 1977. — B. LUBOSZ: P.S. (1824–1891). Pierwszy z budzicieli ducha narodowego na Śląsku Cieszyńskim, redaktor „Gwiazdki Cieszyńskiej”, twórca i pierwszy prezes Macierzy Ziemi Cieszyńskiej. Kat. 1986. — E. BUŁAWA: P.S. a problemy narodowego wychowania (1842–1851). *Rocz. Cieszyński* 1991 t. 6/7.

A.P., H.G.

STANISŁAW Z BOCHNI

zob. GAŚIOREK Stanisław

STANISŁAW ZE SKARBIMIERZA ok. 1360–1431

Inne formy imienia i nazwiska: Stanislaus de Skarbimiria; sporadycznie: Stanislaus de Skarbimirz; Stanislaus Skarbimirzskij.

Urodzony przypuszczalnie tuż po 1360, najpewniej w Skarbimierzu (Skalmierzu, dzisiejszym Skalbierzu) w Krakowskim; syn Jana, plebejusza (mieszczanina?). Początki jego nauk nie są znane. Około 1380 zaczął studia na Wydziale artium Uniwersytetu w Pradze, podobno na koszt królowej Jadwigi; 19 września 1382 uzyskał bakalaureat, 9 lutego 1385 — mistrzostwo nauk wyzwolonych. Przed 1389 przyjął święcenia duchowne. Od tego roku kontynuował studia w Pradze, osiągając w 1391 bakalaureat, a w 1396 doktorat dekretów. Jednocześnie postępował w godnościach kościelnych w kraju. Przed 1391 został rektorem kościoła św. Piotra w Sandomierzu, ok. 1390 — kanonikiem skarbmierskim. Po powrocie do Krakowa był spowiednikiem królowej. W początkach 1410 wszedł do kapituły katedralnej krakowskiej, w 1419–28 zaś sprawował urząd oficjła i wikariusza generalnego in spiritualibus biskupstwa krakowskiego, występując piórem i prawem przeciw husytyzmowi. Od 1390 należał do grona ludzi zabiegających z inspiracji Jadwigi o odnowienie uczelni w Krakowie; w 1400 obrano go pierwszym jej rektorem (god-

ność tę piastował ponownie w 1413). Sam wykładał prawo kanoniczne; do wybitnych jego słuchaczy zaliczali się mistrzowie: Łukasz z Wielkiego Koźmina — prawdopodobny autor „Kazań gnieźnieńskich”, Jan Kanty i Jan Elgot. Swe wysokie kwalifikacje prawnicze wykorzystywał w sprawach diecezji, uczelni i państwa: m.in. 1423 jako prokurator królewski wśród pełnomocników Jagiellów występował przed legatem papieskim w procesie z zakonem krzyżackim w Krakowie. Nadzwyczaj uzdolniony i pracowity, wcześniej, bo ok. 1386 podjął intensywną działalność pisarską, głównie kaznodziejską, o rozległym zakresie tematów, z przeznaczeniem dla kleru i środowiska akademickiego. Sporządził przeszło pięćset dzieł, zdyscyplinowanych literacko i w toku dowodowym skupionych na Piśmie Świętym, z retorycznym nacechowaniem stylu, nie bez znamion wpływu wczesnego humanizmu. Masowe kopiowanie świadczy o ogromnej ich wziętości. Sam słynął jako orator; do 1419 (1423?) był stałym kaznodzieją katedry na Wawelu, m.in. w lipcu 1399 wygłosił kazanie nad trumną królowej Jadwigi, w 1400 — podczas inauguracji wskrzeszonego Studium Generale, a w 1411 — przy doktoracie Pawła Włodkowica. W okresie zmagania polsko-krzyżackich 1410–14 napisał kazanie-traktat „De bellis iustis”, w którym dał szczegółowy i świetny wyraz postępowym poglądom na uwarunkowania prowadzenia wojen godziwych. Zmarł 9 stycznia 1431.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kazania i mowy łac. [Ogółem ponad 500 zarejestrowanych poz.; w ogromnej większości niewyd. Powst. ok. 1390 do 1431; zachowane wyłącznie w kopiach XIV–XV w.]. Pełny wykaz tyt. (tematów) i źródeł ogł. R.M. Zawadzki: Spuścizna pisarska Stanisława ze Skarbimierza. Studium źródłoznawcze. Kr. 1979.

Najważniejsze zespoły:

a) Super „Gloria in excelsis [sermone]”. [Cykl 20 kazań na tematy z wersetów hymnu mszalnego. Powst. przypuszczalnie w 1390]. Wyd. kryt. R.M. Zawadzki. Wwa 1978 *Textus et Studia* t. 7.

b) Liber conclusionum Evangelicae veritatis (inaczej: Liber documentorum theologiae veritatis). [Pierwotnie 78 (?) – znane 74 kazania na tematy roku kościelnego. Powst. po 1389].

c) Sermones sapientiales (inaczej: ... de Sapientia; ... de Sapientia Dei). [Pierwotnie 113–115 (?) kazań – znane 108 kazań osnutych wokół treści Księgi Mądrości Starego Testamentu, o tematyce teologicznej, egzegetycznej, duszpasterskiej, moralnej, okolicznościowej. Powst. prawdopodobnie w 1409–1415]. Całość wyd. kryt. B. Chmielowska.

Cz. 1–3, Wwa 1979 *Textus et Studia* t. 4 fasc. 1–3. Czternaście mów (teksty łac. z obocznym przekł. pol. głównie B. Chmielowskiej) w: Mowy wybrane o mądrości. Oprac. M. Korolko. Kr. 1997.

Kazanie 30: De bellis iustis. [Kazanie o charakterze traktatu prawno-etycznego o problemie wojen sprawiedliwych]. Wyd. kryt. tekstu oprac. L. Ehrlich i Z. Budkova, ogł. L. Ehrlich; Polski wykład prawa wojny XV wieku. Wwa 1955.

Przekł. pol.: L. Ehrlich, wyd. jw.

Przekł. pol. kazania 46: O tym, że należy wyżej ocenić mądrość niż oręż wojenny – B. Chmielowska. 700 lat myśli pol.: XIII–XV w. (1978).

Przekł. pol. kazania 66: O powinności poszanowania wspólnego dobra – B. Chmielowska, wyd. jw.

d) Sermones de tempore et de sanctis. [94 kazania na tematy liturgiczne roku kościelnego. Powst. prawdopodobnie w 1412].

e) Sermones super Symbolum Nicenum. [51 kazań o treści „Credo” wg soboru nicejskiego. Czas powst. nieustalony].

f) [Determinaciones contra sectatores Wyklef et Joannis Hus]. [Umowny tyt. zbiorczy 6 kazań-traktatów antyhusyckich przypuszczalnie z 1421–1429].

g) Determinatio de contractu redemptionis. [Powst. zapewne 1420]. Ogł. B. Chmielowska. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 31 (1992).

Rkps Bibl. Uniw. w Gandawie sygn. G. 14 838.

Pojedyncze prace z innych zbiorów i tematycznie samoistne wydania

2. Repetito de indulgentis. [Traktat teologiczno-kanonistyczny o odpustach. Powst. 1396–1400]. Wyd. kryt. S. Wielgus. *Acta Mediaevalia* 3 (1978).

3. Sermo ad regem et proceres eius de obitu Hedvigis reginae et vita eius. [Kazanie wygł. nad trumną królowej Jadwigi w lipcu 1399]. Wyd. kryt. J. Wolny, R.M. Zawadzki: Królowa Jadwiga w tradycji kaznodziejskiej XV w. *Analecta Cracoviensia* 7 (1975).

Przekł. pol.: R.M. Zawadzki, jw. Zob. też: *Przegl. Katol.* 1986 nr 30; *Dzielo Jadwigi i Jagiellów. W sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*. Wybór i oprac. W. Biliński. Wwa 1989.

4. Recomendatio Universitatis de novo fundatae. [Mowa na otwarcie odnowionej Akademii Krakowskiej, wygł. prawdopodobnie 26 lipca 1400]. Wyd. kryt. J. Domański: Discours d'inauguration fait par Stanislas de Skarbimierz à l'occasion du renouveau de l'Université de Cracovie. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 24 (1979).

Przekł. pol. (wg nieoznaczonego i słabo czytelnego tekstu): M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 4. Kr. 1842, s. 244–252. Przedr. (z popr.) P. Chmielowski. *Złota przędza poetów i prozaików pol.* T. 4. Wwa 1887; z poprawkami i uzupełnieniami źródłowymi B. Chmielowskiej, J. Domański: 133

700 lat..., jw. poz. 1c; fragm. przedr. *Znak* 1979 nr 11 [wyd. 1980].

5. Sermo ad clerum. [Mowa-kazanie treści obyczajowo-moralnej. Wygl. prawdopodobnie na otwarciu zajęć Akademii w semestrze letnim 1401]. Wyd. kryt. Z. Kozłowska-Budkowa: S. ze Skarbimierza mowa o złych studentach. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1964 nr 1/2.

6. Sermo Latinus in exequiis Dominae Hedvigis Reginae Poloniae. [Powst. 1401]. Fragm. wyd. J. Wolny, R.M. Zawadzki, jw. poz. 3.

Przekł. pol. fragm.: R.M. Zawadzki, jw.

7. Consilia [przeciw astrologowi Henrykowi Czechowi]. Wyd. kryt. S. Wielgus. *Studia Mediewistyczne* 25 (1988) z. 1.

Kopie rękopiśmienne z ok. 1432–1435 *Bibl. Jagiel.* sygn. BJ 2014, 2513.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

L. EHRlich: Paweł Włodkowic i S. ze Skarbimierza. Wwa 1954. — C. ZAWODZIŃSKA: Pisma S. ze Skarbimierza, pierwszego rektora UJ, w kodeksach *Bibl. Jagiel. Roczn. Bibl.* 4 (1960) i nadb. Wr. 1961. — M. KOWALCZYK: Odnowienie Unii. Kr. w świetle mów Bartłomieja z Jasła. *Malopol. Studia Hist.* 6 (1963) z. 3/4. — *Dzieje UJ w l. 1364–1764*. T. 1. Kr. 1964. — B. PRZYBYSZEWSKI: S. ze Skarbimierza (ok. 1370–1431). Szkic biograficzny. *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi* 1965 nr 9/10. — M. SCHLAUCH: Bonet, Gower and Polish Jurists on the Right of Non-Believers. *Mélanges de littérature comparée et de philologie offerts à M. Brahmer*. Wwa 1967. — M. KOWALCZYK: Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV w. Wr. 1970. — J. REBETA: Komentarz Pawła z Worczyna do „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa z 1424 r. Wr. 1970. — *Filoz. pol. XV w.* Wwa 1972. — J. KRZYŻANIAKOWA: Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Cz. 1. Pozn. 1972. — R.M. ZAWADZKI: Periodyzacja twórczości S. ze Skarbimierza na tle jego działalności publicznej. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1977 nr 1/2. — B. CHMIEŁOWSKA: Stanislas de Skarbimierz – le premier recteur de l'Université de Cracovie après le renouveau de celle-ci. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 24 (1979). — T. PODGÓRSKA: Z dziejów komizmu w Polsce w dobie średniowiecza. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UGd. Prace Historyczne* 6 (1979). — R. ZAWADZKI: Spuścizna piarska S. ze Skarbimierza. Wwa 1979. — B. CHMIEŁOWSKA: Les notions de loi naturelle et de loi positive chez de S. de Skarbimierz. *Miscellanea Mediaevalia* 12 (1980) *Soziale Ordnungen im Selbstverständnis des Mittelalters*. T. 2. Berlin 1980. — J. DOMAŃSKI: Początki humanizmu. Wr. 1982. — S. DOBRZANOWSKI: S. ze Skarbimierza. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — B. CHMIEŁOWSKA: Informacja o nieznanach pismach S. ze Skarbimierza w rękopisach *Bibl. Uniw. w Gandawie. Przegl. Tomistyczny* 1 (1984). — J. DREWŃOWSKI: The Self-Image of the Cracow Scholar during the Earliest Stages of the Cracow University. *Studia Mediewistyczne* 24 (1985) z. 2. — S. JEDYŃAK: Etyka w Polsce, Słownik pisarzy. Wr. 1986. — J. DREWŃOWSKI: Uczony w świadomości polskiego środowiska naukowego pierwszej połowy XV w. Wr. 1987.

— S. SWIEŻAWSKI: U źródeł nowożytnej etyki. Kr. 1987. — B. CHMIEŁOWSKA: Ars praedicandi S. ze Skarbimierza. *Retoryka w XV stuleciu*. Wr. 1988. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — S. WIELGUS: Polska średniowieczna doktryna „Ius gentium”. Lubl. 1996. — S. BRATKOWSKI: Podróż do nowej przeszłości. Wwa 2000.

T.W.

STANISŁAWSKA Anna między 1651 a 1654 – 1701?

Urodzona między 1651 a 1654 w rodzinie magnackiej osiadłej na Rusi i Podolu; córka Michała, marszałka trybunału i wojewody kijowskiego, i Krysstyny z Szyszkowskich. Wcześniej osierocona przez matkę, została oddana na wychowanie do klasztoru dominikanek w Krakowie. W 1668 została zmuszona przez ojca i macochę do małżeństwa z kasztelanem Janem Kazimierzem Warszawskim, psychopatą. Jan Sobieski, jako prawny opiekun S., przeprowadził po śmierci jej ojca unieważnienie tego związku w 1669. Z końcem tegoż roku wyszła za mąż za Jana Z. Oleśnickiego, rotmistrza, który poległ w 1675 podczas wojny z Turkami. Po raz trzeci zawarła związek małżeński latem 1677 z Janem B. Zbąskim, który zginął w czasie wyprawy wiedeńskiej w listopadzie 1683. W sprawach majątkowych wykazywała niezwykłą energię, m.in. w 1684 sama stanęła przed trybunałem, a w 1688 najechała na dwór w Wielgiem. Perypetie swego dramatycznego życia opisała wierszem w autobiograficznej relacji. W testamencie, a również już wcześniej, ustanowiła wiele fundacji dobroczynnych, co zapewne było powodem, iż całkowicie odsunęła się od niej rodzina. Zmarła w osamotnieniu prawdopodobnie wiosną 1701, być może w Kurówie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Transakcja albo opisanie całego życia jednej sieroty przez żalodne treny od tejże samej pisane roku 1685. Wyd. A. Brückner: Wiersze zbieranej drużyny. Pierwsza autorka polska i jej autobiografia wierszem. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4 s. 424–429. Wyd. kryt. (wraz z podobizną rkpsu i portretem autorki) I. Kotowa. Kr. 1935 *BPP* nr 85. Fragm. przedr. *Poeci pol. baroku* 2 (1965); *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

I. KOTOWA: A.S., pierwsza autorka polska. *Pam. Lit.* 1934 i odb. Lw. 1935. — T. MIKULSKI: Drobiazgi staropolskie. (1). A. Zbąska ze Stanisławskich. *Ruch. Lit.* 1935; przedr. w: *Rzeczy staropolskie*. Wr. 1964. — J. RUSZCZY-

CÓWNA: Trzy portrety polskiej poetki XVII w. *Rocz. Muzeum Nar. w Warsz.* 13 (1969) cz. 1, s. 321–363. — Z. KUCHARCZAK: Wizerunki niepospolitych niewiast polskich XVI–XVIII w. Łódź 1972. — A. SAJKOWSKI: Staropolska miłość. Poznań 1981. — TENŻE: W stronę Wiednia. Poznań 1984. — S. JEDYNAK: A.S. pierwsza pisarka polska. *Kalendarz Lubel.* Lubl. 1985. — S. KRÓL: 101 kobiet polskich. Wwa 1988 s. 46–48. — A. WITUSIK: *Kamena* 1988 nr 18. — A. IWANOWSKA: Polskie rękopiśmienne relacje podróżnicze z epoki saskiej. *Staropol. kultura rękopisu.* Wwa 1990. — W. KŁACZEWSKI: *Słownik biogr. miasta Lublina.* Lubl. 1993. — M. PERETZ: In search of the first polish women author. *The Polish Review* (Nowy Jork) 1993 nr 4. — K. TARGOSZ: Sawantki w Polsce XVII w. Wwa 1997. — H. POPLAWSKA: „Żalostne treny” A.S. *Barok* 1998 nr 2; też *Pisarki pol. epok dawnich.* Olsztyn 1998. — S. SZCZĘŚNY: A. ze Stanisławskich Zbąskiej opowieść o sobie i mężach. *Tamże.* — G. BORKOWSKA, M. CZERMINSKA, U. PHILLIPS: *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności.* Gdańsk 2000.

I.T.

STANISŁAWSKA Wanda

1876 – po 1936

Nazwisko panieńskie: Kamocka.

Urodzona w 1876 w Piotrkowskim, w rodzinie urzędniczej. Uczyła się na tajnej pensji sióstr Gleinich w Warszawie. Parokrotnie podróżowała po Europie. Kształciła się również w muzyce i malarstwie. Przez pewien czas mieszkała wraz z mężem i dziećmi w Łodzi. Jako poetka debiutowała prawdopodobnie w *Wędrowcu* (1907?), później pisywała przede wszystkim „obrazki sceniczne” dla dzieci. Cieszyły się one znaczną popularnością, zdobywały nagrody na konkursach, wystawiane na scenach amatorskich przeważnie nie wychodziły drukiem. Utwory podpisywała zazwyczaj pseudonimami, m.in. Aleksander Pilawa, Olgierd Pilawa, Dziad Onufier Kciuk, Wanstanis. W 1909 osiadła na stałe w Wilnie i zajęła się dziennikarstwem. Współpracowała m.in. z redakcją czasopisma dla dzieci *Przyjaciel* (1911–13), a w *Dzienniku Wileńskim* (1919, 1923–30) była sprawozdawcą teatralnym. Trudniła się również udzielaniem lekcji rysunku w szkołach przygotowawczych i średnich. Zmarła po 1936.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szare kartki. Poezje. Kr. 1907.

2. Kato. Dramat. [W 1 a.].

W 1908 wyróżniony na konkursie „Lutni” w Łodzi; przesłany pod pseud. Antoni Zborowski.

3. Resurrecturi. Obrazek sceniczny w 1 a. Wyst. Wil. 1920. Wyd. Wil. 1929.

4. Kulig. Sztuka w 3 a. Wyst. Wil. 1921.

5. Powrotnym szlakiem. Sztuka w 3 a. Wyst. Wil. 1921.

6. Betlejem na Kresach. Sztuka w 3 a. Wyst. Wil. 1922.

7. Jaś i Małgosia. Baśń sceniczna w 3 a. Z muzyką autorki. Wyst.: Wil. 1923; pt. W szponach czarownicy. Wil. 1933.

Wyst. również na scenach Tor., Poznań, Bydgoszcz.

8. Jadwiga. Utwór sceniczny w 1 a. Wyst. Wil. 1924.

9. Posiedzenie. Krotowidła. Wyst. Wil. ok. 1924.

10. Król Rak. Baśń w 5 a. Z muzyką autorki. Wyst. Wil. 1930.

11. Z pałacu do cyrku. Widowisko w 6 obrazach. Wyst.: Wil. 1933; pt. Porwane dziecko. Wil. 1936.

12. O sierotce Dorocie. Baśń. Wyst. Wil. 1933.

13. Mały gazeciarz. Sztuka. Wyst. Wil. 1935.

14. Matka. Sztuka w 4 a. wg noweli E. Orzeszkowej „Hekuba”. Wyst. Grodno 1936.

Odnznaczona I nagrodą w 1935 na konkursie im. E. Orzeszkowej w Grodnie.

15. Kasperek i Balcerek. Utwór sceniczny w 7 obrazach. Wyst. Wil. 1936.

16. Gość z dachu.

Sztuka odznaczona III nagrodą w 1936 we Lwowie na konkursie Ligi Obrony Powietrznej Państwa.

Nadto kilka innych utworów scenicznych niewyst., niedruk.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

O P R A C O W A N I A

NK 16 cz. 1 (1982) uzupełnienia.

E. JANKOWSKI: [Komentarz do ogł. listów w:] E. Orzeszkowa. Listy. T. 8, Wwa 1976 s. 429, 538–539, 769.

I.T.

STANISŁAWSKI Antoni

1817–1883

Urodzony 25 czerwca 1817 we wsi Stawiszcz (pow. taraszczański) na Ukrainie, w rodzinie szlacheckiej; syn Grzegorza. Uczył się początkowo na pensji prywatnej w Zwinogrodzie, następnie w szkole bazylianów w Kaniowie, później w zakładzie prywatnym Villetiego w Złotopolu. Od 1834 studiował prawo na uniwersytecie w Kijowie. Był członkiem nielegalnego Stowarzyszenia Ludu Polskiego. W 1838 został aresztowany. W roku następnym zezwolono mu na studia w Kazaniu z zastrzeżeniem, że po ich ukończeniu przez 10 lat będzie pełnił służbę w guberniach wielkorosyjskich. W 1840 otrzymał w Kazaniu stopień kandydata praw, a w 1842 stopień magistra praw. Od 1843 prowadził wykłady prawa rzymskiego i cywilnego na tamtejszym uniwersytecie. Mianowany adiunktem w 1845, 135

uzyskał doktorat w 1847, a w 1851 nominację na profesora nadzwyczajnego. Około 1855 przeniósł się na uniwersytet w Charkowie i tu w 1857 otrzymał nominację na profesora zwyczajnego. W 1859 ożenił się z Karoliną Olszewską. Publikował rozprawy z zakresu prawa w języku rosyjskim oraz prowadził działalność literacką w języku polskim. Jego wiersze, drobne przekłady oraz artykuły drukowały m.in. *Gazeta Warszawska* (1858) i *Opiekun Domowy* (1866). W 1868 przebywał w guberni kijowskiej, a w roku następnym wrócił na katedrę prawa na uniwersytecie w Kazaniu. Po przejściu na emeryturę w 1879 przeniósł się do Warszawy. Wygłosił tu trzy odczyty o „Boskiej komedii” Daniego na rzecz Osad Rolnych. Zmarł 21 sierpnia 1883 w Białej Cerkwi na Ukrainie. Jego syn Jan Stanisławski był znanym malarzem pejzażystą.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wspomnienie o profesorach Polakach w uniwersytecie charkowskim. Śp. Jan Krynicki. *Gaz. Codz.* 1860 nr 175–176.

2. Do historii stosunków literackich w piątym lat dziesiątku naszego wieku. *Tyg. Powsz.* 1883 nr 33.

3. Przed półwiekiem. Kartki ze wspomnień emeryta. *Kłosy* 1884 nr 994–996. Wyd. K. Stanisławska.

Przekład

4. Dante Alighieri: Boska komedia. Pozn. 1870. Wyd. 2 Kr. 1887.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 6 (1975).

Koresp. z J.I. Kraszewskim w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[Boska komedia. Tłum. A.S. Rec.:] *X. Bibl. Warsz.* 1870 t. 4; [J. LĘTOWSKI] *J. Echo* 1880 nr 256, 259, 263; [W. MALESZEWSKI] *Sep. Biesiada Lit.* 1880 nr 256. — [A. PIETKIEWICZ] A. PŁUG: A.S. (Wspomnienie pośmiertne). *Kłosy* 1883 nr 948–949. — M. DUBIECKI: Młodzież polska w Uniwersytecie Kijowskim przed r. 1863. Kijów 1909. — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX wieku. Wwa 1998.

A.P., H.G.

STANKO Jan ok. 1430 – 1493

Urodzony ok. 1430. Pochodził z Lubinia na Śląsku. Przed 23 kwietnia 1462 powrócił ze studiów we

Włoszech, skąd przywiózł tytuł doktora medycyny. Miał dużą wiedzę przyrodniczą, przejawiał szerokie zainteresowania naukowe. Będąc dziekanem kapituły glogowskiej i kanonikiem wieluńskim, wstąpił na dwór arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Sprowskiego. Następnie (przed 1466) dostał się na dwór Kazimierza Jagiellończyka jako jego lekarz przyboczny. W 1466 wraz z Janem Długoszem (z którym się przyjaźnił) i Janem Ostrogiem brał udział w układach pokojowych z Krzyżakami w Toruniu. Był kanonikiem wrocławskim, kantorem sandomierskim, od 1469 kanonikiem krakowskim. W 1470 powołany został na lekarza kapituły krakowskiej. Od tego roku do końca życia wykładał medycynę w Akademii Krakowskiej. Głównym jego dziełem jest słownik przyrodniczo-lekarski, obejmujący nazwy flory i fauny z 2000 glos polskich, który stanowi cenne źródło do badań przede wszystkim językowych. S. ofiarował bibliotece kapituły krakowskiej bogaty zbiór kodeksów (46 woluminów) z zakresu medycyny, prawa i teologii. Zmarł przed 9 października 1493.

TWÓRCZOŚĆ

1. Antibilomenum (Antidotarium, Antibolarium) Benedicti Parthi. Powst. 1472. Wyd. J. Rostański: *Symbola ad historiam naturalem medii aevi*. Kr. 1900. Zob. też M. Borsiecka: Słownik przyrodniczy J.S. z 1472 r. Poprawki do przedruku J. Rostańskiego. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* 1 (1959). *Fragm. przedr. W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Teksty do r. 1543. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzupeł. Wr. 1995. Rkps Bibl. Kapitulna Kr. nr 225.*

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

Z. MAŚLANKIEWICZOWA: Biologowie polscy. Lw. 1938. — A. BEDNARSKI: Materiały do dziejów medycyny polskiej w XIV i XV w. Kr. 1939. — J. ŻULAWIŃSKI: *J.S. Ludzie dawnego Wrocławia*. Wr. 1958. — S. ROSPOND: Dzieje polszczyzny śląskiej. Kat. 1959. — W. SZELIŃSKA: Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI w. Wr. 1966. — J. STRUTYŃSKI: Dubacz, czy może dubieć? *Jęz. Pol.* 1969 z. 5. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. KARNECKA: Słownik J.S. – najbogatszy zabytek przyrodniczy średniowiecza. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* 10 (1976) s. 119–154. — A. KORSAK: Kolumbowie polskiej medycyny. Wwa 1977. — W. LISOWSKI: Doktor J.S. (ok. 1430–1493) – zwiastun epoki polskiego renesansu w naukach medycznych i przyrodniczych. *Lekarz Wojskowy* 1981 nr 11/12. — A. ZEMANEK: J.S. Leksykon botaników polskich, cz. 18. *Wiad. Botaniczne* 1997 nr 1. — D. OSTASZEWSKA: Średniowieczna terminologia botaniczna. Budowa i znaczenie połączeń nominalnych w słowniku J.S. *Prace Językozn.* 1998 nr 25 s. 116–123.

I.T.

STARKEL Juliusz 1840–1918

Urodzony w 1840 w Przeworsku, w rodzinie lekarskiej. Gimnazjum ukończył w Tarnowie. W 1860 objął redakcję czasopisma dla ludu *Dzwonek*, na którego łamach zamieszczał liczne opowiadania i wiersze. W 1861–62 uczestniczył w młodzieżowych ruchach niepodległościowych. Był przeciwnikiem ugodowców, zwalczał głosicieli programu antypowstaniowego. Zagrożony aresztowaniem wyjechał do Heidelbergu, gdzie rozpoczął studia uniwersyteckie na wydziale przyrodniczym. W 1863 wrócił do kraju, by wziąć udział w powstaniu, za co był dwukrotnie aresztowany i kilka miesięcy spędził w więzieniu. Po uwolnieniu pewien czas przebywał w Tarnowie. Po zakończeniu powstania osiadł we Lwowie, gdzie jesienią 1865 został redaktorem (wraz z Karolem Ciszewskim) *Dziennika Literackiego* (do 1868), w 1888–95 redagował *Łowca*, a w 1890 *Gazetę Narodową*. Równocześnie współpracował z szeregiem innych czasopism, m.in. z *Przyjacielem Domowym*, *Opiekunem Domowym* oraz *Słowem Polskim*, w którym prowadził stałe rubryki: „Echa” (1896–1901), „Z teki obserwatora” (1901–02). Utwory podpisywał różnymi pseudonimami, najczęściej: Grześ z Mogiły, Nie-Dante, Lis Mykita, Sofroniusz Mykita. Swoje powieści i opowiadania, podobnie jak próby dramatyczne, przeznaczał głównie dla czytelnika ludowego. Obok pracy literackiej i dziennikarskiej prowadził ożywioną działalność na rzecz szkolnictwa przemysłowego. Jako członek lwowskiej Rady Miejskiej był jej delegatem w 1867 do Rady Szkolnej Krajowej. W 1875–84 pełnił funkcję dyrektora Zakładu Sierot i Ubogich w Drohowyżu, w 1891 objął urząd sekretarza Komisji dla Spraw Przemysłowych w Wydziale Krajowym. Redagował *Trybunę* (1890–91) i *Przewodnik Przemysłowy* (1896–98). W 1910 przeszedł na emeryturę. Zmarł 30 lipca 1918 we Lwowie. Jego wnukiem (synem córki, Jadwigi) był literat Stanisław Wasylewski.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Na rozdrożu. Powieść z niedalekiej przeszłości. Lw. 1861.
2. Ziemia polska, jako ją Pan Bóg posadził między innymi narody i czym ją obdarzył. Dla tych, co na niej osiedli, spisał Grześ z Mogiły. Lw. 1861.
3. Ziemia polska. Trzy stolice polskie. Lw. 1861.
4. Czarna skała. Ułomek spod stóp „Beniowskiego”. [Poemat]. Lw. 1862.
5. Historia cudownego obrazu Najświętszej Marii Panny Częstochowskiej i opisanie jasnogórskiego klasztoru, ku chwale Bogarodzicy. Lw. 1862.
6. Wyd. 2 Lw. 1862; wyd. 3 Lw. 1863.

6. Prawdziwa historia lat młodych Antoniego Kostura z papierów pozostałych po nim przez Grzesia z Mogiły opisana. Wwa 1867.

7. Terenia w kłopotcie. – Paproć. Próby dramatyczne. Lw. 1868.

8. Opowiadania pana Walentego, rymarza z Podgórze, o różnych dziwach świata przez Grzesia z Mogiły. Lw. 1869. Wyd. nast. pt. O różnych dziwach świata i wynalazkach rozmowy Walentego, Lw. 1892.

9. Zaci ludzie, ich pożycie, rozmowy, listy i nauki. Książka do czytania dla młodzieży wiejskiej i miejskiej. Lw. 1874.

10. Lekarstwa na biedę. Lw. 1882. Wyd. 2 Lw. 1883.

11. Bartłomiej Osnowa, czyli jak radzili sobie tkacze w Komarowie. Lw. 1885. Wyd. nast. pt. Pan Bartłomiej, czyli tkacze w Komarowie. Wwa 1896; Wwa 1911.

Przekł. czes. 1886.

12. Anielskie serca. Powieść dla ludu. Lw. 1891. Wyd. nast.: Lw. 1903 [właśc. 1904]; Lw. 1910.

13. Stefan Czarnecki. Tarnów 1892.

14. Z wędrówek do Ziemi Świętej. Ku pożytkowi młodych i starych. Lw. 1893. Wyd. nast.: Lw. 1899; Lw. 1909.

15. Znad przepaści. Opowiadanie rękodzielni. Lw. 1893.

16. W kniei i wśród ludzi. Nowele. Lw. 1894.

17. Rok 1848. Lw. 1899.

18. Obrazki z Japonii. Cz. 1–2. Wwa 1904.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962), 6 (1975) s. 259–260.

O P R A C O W A N I A

NK 16 cz. 1 (1982).

I.T.

STAROWOLSKI Szymon 1588–1656

Inna forma nazwiska: Starovolscius.

Urodzony w 1588 w Starej Woli na Wołyniu, w zubożałej bezherbowej rodzinie bojarskiej; syn Bazylego i Zofii z Zaranków; w późniejszym okresie życia podawał się za szlachcica herbu Leliwa. Nauki początkowe pobierał w rodzinnym mieście. Wkrótce dostał się na dwór hetmana Jana Zamoyskiego, a po jego śmierci (1605) przeniósł się na dwór Anny Ostrojskiej i w 1609–11 jako opiekun książąt Adama Konstantyna i Janusza udał się w podróż do Niemiec, Niderlandów, Francji, Hiszpanii i Włoch. W 1612 rozpoczął studia w Akademii Krakowskiej, w lutym 1618 otrzymał bakala-

reat nauk wyzwolonych i objął wykłady jako docent extraneus na wydziale artium. W tymże roku odbył dysputację o „Etyce” Justusa Lipsiusa, a w roku następnym objaśniał Sallustiusza i przez pewien czas prowadził wykłady dla kleryków w klasztorze cystersów w Wąchocku. W 1620 objął obowiązki sekretarza u hetmana wielkiego litewskiego Karola Chodkiewicza. Po śmierci hetmana (pod Chocimiem, 1621) przeszedł na służbę u marszałka wielkiego koronnego Mikołaja Wolskiego. W 1624–26 jako mentor młodego Krzysztofa Sapiehy był we Włoszech (29 listopada 1624 dokonał wpisu na uniwersytet w Padwie, podając się za szlachcica herbu Łódzia). W 1629 powrócił do kraju. W 1632 przebywał w Lowanium, towarzysząc Piotrowi Potockiemu, w 1635–38 opiekował się w podróży Aleksandrem Koniecpolskim. Wróciwszy do kraju, osiadł w Krakowie na dworze biskupa Jakuba Zadzikę. W 1639 przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał kanię kolegiaty tarnowskiej oraz altarię w katedrze krakowskiej; w 1649 objął penitencjarę wawelską, której zrzekł się po trzech latach. W 1652 wyjechał po raz piąty za granicę; zatrzymał się dłużej w Rzymie z powodów osobistych i naukowych. Pod koniec 1653 wrócił do Krakowa. W 1655 otrzymał, być może przy poparciu biskupa Piotra Gembickiego, od dawna upragnioną godność kanonika krakowskiego. W obliczu zagrożenia szwedzkiego kapituła uczyniła go rządcą katedry i zleciła zinventaryzowanie skarba katedralnego. S. miał umysłowość polihistora; większość życia wypełnił pracą naukową i popularyzatorską. Ogłosił ok. 70 dzieł z zakresu polityki, ekonomii, prawa, wojskowości, historiografii oraz kazania i utwory o tematyce religijnej i moralnej. Pisał po polsku i po łacinie, z tego kilka dzieł przeznaczonych dla cudzoziemców, w których bronił dobrego imienia Polski prezentował dorobek kultury narodowej. Jest twórcą pierwszego polskiego słownika bio-bibliograficznego („Hekatonas”), pierwszego zarysu metodologii historii („Penu historicum”), najobszerniejszego zbioru napisów nagrobnych („Monumenta Sarmatarum”) i syntezy wiedzy o ówczesnej Polsce („Poloniae... descriptio”). Zmarł w 1656 w Krakowie; pochowany 6 kwietnia w katedrze wawelskiej.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De rebus Sigismundi Primi... gestis libri quatuor. Kr. 1616 druk. M. Jędrzejowczyk.

Przekł. pol.: L. Janiszewski.

Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 276.

2. Pobudka abo rada na zniesienie Tatarów perekopskich. Kr. 1618 druk. M. Jędrzejowczyk. Wyd. nast.: Kr. 1671; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl.*

138 *Pol. S. III* z. 36. Fragn. przedr.: Z. Spieralski. *Wypi-*

sy źródłowe do hist. pol. sztuki wojskowej. Z. 8 a: Pol. piśmiennictwo ogólnowojskowe do 1764. Wwa 1966; poz. 37.

3. Penu historicum seu de dextra et fructuosa ratione historiarum legendi commentarius. Wenecja 1620 druk. spadkobiercy D. Zenarii. Wyd. nast. Rzym 1653.

Przekł. pol. fragn.: T. Włodarczyk pt. O stosownym i owocnym sposobie czytania dzieł historycznych. *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 2* (1979); I. Lewandowski pt. Strawa historyczna czyli Traktat o właściwym i pożytecznym sposobie czytania historii, zob. poz. 43.

4. O stacyjce żołnierza z theologiem i Prywat... B.m. 1623 (wraz z poz. 5). Wyd. nast. pt. Rozmowa żołnierza z plebanem o stacyjce. Kr. 1624 (wraz z poz. 5).

5. Prywat. B.m. 1623 (wraz z poz. 4). Wyd. nast.: Kr. 1624 (wraz z poz. 4); pt. Prywat Polską kieruje, po nim stateczny sługa Rzeczypospolitej następuje. B.m. 1649. Fragn. przedr.: *Poeci pol. baroku 1* (1965); *Poeci pol. od średniowiecza do baroku.* Wwa 1977; *Pol. myśl chrześcijańska XIV–XVII w. Studia i dokumenty 7* (1978); *Lit. staropol. 1: Poezja.* Kr. 2000; zob. też poz. 43.

6. Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych. Kr. 1625 druk. F. Cezary (dwa odbicia). Wyd. nast. Kr. 1628.

7. Scriptorum Poloniarum Hekatonas seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae. Frankfurt n. M. 1625 nakł. J. de Zetter. Wyd. nast. poszerz.: Wenecja 1627; Kolonia 1641; Frankfurt n. M. 1644. Przedr. w poz. 42.

Przekł. pol. i oprac. kryt.: J. Starnawski pt. Setnik pisarzy polskich. Kr. 1970; fragn. tłum. I. Lewandowski, zob. poz. 43.

Przekł. ang. biogramu M. Kopernika (wersji z 1625 i 1627) E. Hilfstein, 1980; zob. Opracowania.

8. Votum o naprawie Rzeczypospolitej. [Kr.] 1625 [druk. M. Jędrzejowczyk]. Fragn. przedr. H. Juszyński: *Dykcjonarz poetów polskich. T. 2.* Kr. 1820 s. 208; Z. Sadowski: *Rozprawy o pieniądzu w Polsce pierwszej połowy XVII w.* Wwa 1959; *Poeci pol. baroku 1* (1965); *Poeci pol. od średniowiecza do baroku* (1977); *Lit. staropol. 1, jw. poz. 5; zob. poz. 43.*

9. De claris oratoribus Sarmatiae. Florencja 1628 druk. Z. Pignioni. Przedr. W. Mitzler de Kolof. *Acta Litteraria Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae.* 2. Wwa 1756 i odb. Wwa 1758.

10. Eques Polonus. Wenecja 1628 druk. F. Baba. Dedyk. papieżowi Urbanowi VIII.

11. Declamatio contra obtretractores Poloniae. Kr. 1631 druk. M. Jędrzejowczyk.

Przekł. pol.: M. Brożek w: W. Taszycki: *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII.* Wr. 1953. Fragn. tłum. I. Lewandowski, zob. poz. 43.

12. *Sarmatiae bellatores*. Kolonia 1631 druk. H. Critius. Przedr. w poz. 42.
Przekł. pol., wstęp i oprac. kryt. J. Starnawski pt. *Wojownicy sarmaccy*. Wwa 1978 [1979]. Fragn. tłum. I. Lewandowski, zob. poz. 43.
13. *Polonia sive status Regni Poloniae descriptio*. Kolonia 1632 druk. H. Critius. Wyd. nast. pt. *Polonia nunc denuo recognita*. Gdańsk 1652; *Wolffenbüttel* 1656; Gdańsk 1662.
Dalsze przedr. w zbiorach zob. Estr. XXXIX, 201.
Przekł. pol.: W.F. Gołębiowski pt. *Opisanie Królestwa Polskiego za czasów Zygmunta III*. Wil. 1765; oprac. wstęp i komentarz A. Piskadło pt. *Polska albo opisanie położenia Królestwa Polskiego*. Kr. 1976; fragn. tłum. I. Lewandowski, zob. poz. 43.
14. *Zguba ojczyzny stacyja*. B.m. 1632 druk. F. Cezary. Wyd. nast. Kr. [po 15 sierpnia 1649]. Przedr. w poz. 43.
15. *Accessus ad iuris utriusque cognitionem divisus in IV brevissimos tractatus*. Rzym 1633 Druk. Watykańska. Wyd. nast.: Kr. 1634; Kr. 1638 (wraz z poz. 18).
16. *Dyskurs o wojnie tureckiej*. B.m. [po 1633].
17. *Stacyje żołnierskie albo o wyciąganiu ich z dóbr kościelnych potrzebne przestrogi*. Kr. 1636 druk. F. Cezary. Wyd. nast. Lubl. 1638.
18. *Commentarius in IV libros Institutionum iuris civilis*. Kr. 1638 druk. F. Cezary (wraz z poz. 15). Wyd. nast. Rzym 1646.
19. *Instituorum rei militaris libri VIII*. Kr. 1639 druk. K. Schedel. Wyd. nast.: Kr. 1640; Amsterdam 1641; Florencja 1646.
Przekł. pol. fragn.: M. Kos w: J.Z. Lichański: *O zwycięstwie bitwy morskiej*. Gdańsk 1983; I. Lewandowski, zob. poz. 43.
20. *Laudatio Almae Academiae Cracoviensis*. Kr. 1639 druk. K. Schedel.
Przekł. pol. fragn.: I. Lewandowski, zob. poz. 43.
21. *Vita et miracula Servi Vincentii Kadlubkonis*. Kr. 1642 druk. K. Schedel.
22. *Wielkiego Korabiu Wielki Sternik przewielebnny... Jakub Zadzik, biskup krakowski w kazaniu czasem potomnym ukazany*. Kr. 1642 druk. K. Schedel. Wyd. nast.: przy *Arka Testamentu...* Cz. 2, zob. poz. 30; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol. S. IV z. 49*; toż 1859.
23. *Braterskie napomnienie ad dissidentes in religione*. B.m. [1644]. Wyd. nast. b.m. [1646] (wraz z poz. 29). Przedr. *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 1* (1979).
24. *Magni antistitis Jacobi Zadicii elogium et vita*. Kr. 1644 druk. F. Cezary.
25. *Ad principes Christianos de pace ... duae orationes*. B.m. [1645]. Wyd. nast.: Wiedeń 1652; Gdańsk 1669.
26. *Dyskurs o monecie*. Kr. [1645]. Przedr.: Z. Sadowski, jw. poz. 8; poz. 43.
27. *Świątnica Pańska zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku*. Kr. 1645 druk. K. Schedel. Fragn. przedr. zob. poz. 43.
28. *Dwór cesarza tureckiego i rezydencja jego w Konstantynopolu*. Kr. 1646 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1647; Kr. 1649; Kr. 1665; Kr. 1695. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol. S. III z. 38*. Fragn. przedr. J. Nosowski: *Polska literatura polemiczno-antyislamiczna XVI, XVII i XVIII w. Z. 1*. Wwa 1974; poz. 43.
Przekł. ros. 1678 (czterokrotnie do końca XVII w.).
29. *Prawdziwe objaśnienie Braterskiego napomnienia ad dissidentes in religione przed dwiema laty wydanego*. B.m. [1646] (wraz z poz. 23). Przedr. w: *Prawa i wolności dysydentów...* w *Koronie Polskiej i W.K.L. służące*. B.m. 1767; *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 1* (1979).
30. *Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku*. Cz. 1. Kr. 1648 druk. K. Schedel; fragn. przedr. w poz. 43; Cz. 2. Kr. 1649 druk. K. Schedel.
31. *Prawy rycerz*. Kr. 1648 druk. spadkobiercy F. Cezarego (...przydane jest „Zgoda” i „Satyr” J. Kochanowskiego). Wyd. nast.: b.m. 1648; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol. S. III z. 36*. Fragn. przedr.: K. Niesiołowski: *Otia publica...* [Pińsk] 1743 s. 388–396; Z. Spieralski, jw. poz. 2; poz. 43.
32. *Robak sumienia złego człowieka niebogo-bojnego i o zbawienie swoje niedbałego*. B.m. [ok. 1648] druk. Ł. Kupisz. Wyd. nast.: b.m.r.; pt. *Wady staropolskie*. Kr. 1853. Fragn. przedr.: M. Piszczkowski: *Obroncy chłopów w literaturze staropolskiej*. Kr. 1948; toż 1951; poz. 43.
33. *Musices practicae erotemata in usum studiosae iuventutis breviter et accurate collecta*. Kr. 1650 druk. F. Cezary.
34. *Reformacja obyczajów polskich*. B.m. [ok. 1650]. Wyd. nast. poszerz.: b.m. [ok. 1656]; Wwa 1692. Wyd. A. Wiśniewski: *Rozmowy o ciekawych i potrzebnych... materiach*. T. 2. Wwa 1761; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol. S. IV z. 47–49*. Fragn. przedr.: W. Taszycki: *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w.* Lw. 1928; Wwa 1955; Wwa 1969; *Pol. myśl...*, jw. poz. 5; B. Baranowski: *Upadek kultury w Polsce w dobie reakcji katolickiej XVII–XVIII w.* Wwa 1950; J. Górski, E. Lipiński: *Merkantylistyczna myśl ekonomiczna w Polsce XVI i XVII w.* Wwa 1958; *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 1* (1979); poz. 43.
Inf. o przekł. łac. dzieła nieznanych zob. Estr. XXIX, 205.
35. *Monita legialis methodum in utroque iure studendi praescribentia*. Rzym 1652 druk. J.B. i J. Corni. Wyd. nast. Kr. 1652.
36. *Epitome conciliorum tam generalium, quam provincialium in Graeca et Latina Ecclesia celebratorum*. Rzym 1653 druk. Ignatius de Lazaris.

37. *Breviarum iuris pontificii in usum simplicium parochorum libris septem simpliciter collectum*. Rzym 1654 druk. F. Moneta.

38. *Lament utrapionej Matki Korony Polskiej*. B.m. [ok. 1655]. Wyd. nast.: b.m.r. [Częstochowa 1793?]. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* S. IV z. 48. *Fragm. przedr.*: I. Chrzanowski: *Historia literatury niepodległej Polski*. Wyd. 10. Wwa 1930; J. Rytłowa. *Jęz. Pol. – Lit. Poradnik* 1 (1947) nr 8/9; poz. 43.

39. *Monumenta Sarmatarum*. Kr. 1655 druk. spadkobiercy F. Cezarego. *Fragm.* wyd. osob. pt. *Epitaphia domus Żółtowscianae*. Pozn. 1856. *Przekł. pol. fragm.*: I. Lewandowski, zob. poz. 43. *Rkps fragm.* (odpis) – *Bibl. Jagiel.* sygn. 3075 k.34.

40. *Vitae Antistitum Cracoviensium*. Kr. 1656 druk. spadkobiercy F. Cezarego. Wyd. nast. Kr. 1658. *Przekł. pol. fragm.*: I. Lewandowski, zob. poz. 43.

Przekłady

41. *Wielkiego Turka listy*. Kr. 1618 druk. M. Jędrzejowczyk. *Przekł. listów Mahometa II za pośrednictwem tłum. łac. Laudinusa*.

Wydania zbiorowe

42. *Tractatus tres*: I. *Polonia*. II. *Sarmatiae bellatores*. III. *Scriptorum polonicorum Hekatomtas*. Wr. 1734 druk. J. Korn.

Część nakładu z datą 1733 bez dedyk. dla pary królewskiej puszczono w obieg przed aktem koronacji.

43. *Wybór z pism*. *Przekład, wybór i oprac.* I. Lewandowski. Wr. 1989 *BNI*, 272.

Bibliografię podają: T. Wierzbowski: *S. Starowolski... elenchus operum tam typis impressorum, tum manuscriptorum*. Wwa 1894 odb. z *Otcoz o nauucznych zaniatjach za graniceju*; P. Szydłowski: *Mędzy renesansem...*, 1978, zob. *Opracowania*; I. Lewandowski, jw. poz. 43.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

H. PIĘTKA: *Poglądy filozoficzno-prawne S.S.* Wwa 1925. — F. BIELAK: *Źródła i tendencje „Prawego rycerza” S.S.* *Studia staropol.* Kr. 1928. — K. KOLBUSZEWSKI: *Poglądy polityczne S. Tamże*. — E. WINKLER: *Ks. S. jako pisarz polityczny XVII w.*; *Ks. S.S. o prawym rycerzu Rzeczypospolitej; Potęga narodu i państwa u ks. S.S.; Naprawa wewnętrznego ustroju Polski według S.S.; Pouczenie zagranicy o kulturze polskiej według ks. S. Ateneum Kaplańskie* 25 (1930) i odbitki. — B. BARANOWSKI: *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w.* Łódź 1950. — Ł. KURDYBACHA: *Oblicze społeczne literatury XVII w. i czasów saskich*. Wwa 1951. — T. ULEWICZ: *Zagadnienia sarmatyzmu w kulturze i literaturze polskiej*. *Zesz. Nauk. UJ nr 5 Prace Hist.-Lit.* 1953. — E. JARRA: *Twór-*

czość prawna duchowieństwa polskiego (966–1800). *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — E. LIPiŃSKI: *Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej*. Wwa 1956. — F. BIELAK: *Działalność naukowa S.S.* *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* 5 (1957) z. 1. — J. STARNAWSKI: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej*. Wwa 1957; wyd. 2 Wwa 1971. — E.W. CZISTIAKOWA: *„Skifskaja istorija” A.I. Łyżłowa i trudy polskich istorikow XVI–XVII w.* *Akademija Nauk SSSR. Trudy Otdiela Driew-nierusskoj Literatury* 19 (1963). — F. BRACHA: *Zarys historii mariologii polskiej*. *Gratia Plena*... Pozn. 1965. — A.L. GOLDBERG: *Jurij Krizanica i S.S. Iz istorii sławianskoj obščestwienno-političeskoj mysli XVII wieku*. *Slavia* 34 (1965) z. 1. — H. BARYCZ: *W blaskach epoki Odrodzenia*. Wwa 1968. — S. CYNARSKI: *Sarmatyzm – ideologia i styl życia*. *Państwo, ideologia, kultura*. Wwa 1969. — J. KORPAŁA: *Dzieje bibliografii w Polsce*. Wwa 1969. — A. NOWAK: *Książki z biblioteki S.S. w Tarnowie*. *Rocz. Bibl.* 13 (1969) s. 105–116. — S. SAWICKI: *Początki syntezy historyczno-literackiej w Polsce*. Wwa 1969. — J. SZYMAŃSKI: *Z zagadnień średniowiecznej biografistyki*. Wwa 1969. — W. CZAPLIŃSKI: *Myśl polityczna w Polsce w dobie kontreformacji (1573–1655)*. *Studia staropol.* 29 (1970). — *Hist. nauki pol.* 2 (1970). — H. BARYCZ: *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*. Wwa 1971. — H. DZIECHCIŃSKA: *Biografistyka staropolska w l. 1476–1627*. Wr. 1971. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce*. Zygmunt III. Wwa 1971. — J. NOWAK. *Pam. Lit.* 1971 z. 2 [rec. ed. „Setnika”]. — J. TAZBIR. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 16 (1971) s. 234–6 [rec. jw.]. — TENŻE: *Rzeczpospolita i świat*. *Studia z dziejów kultury XVII w.* Wr. 1971. — R. WARCHOL: *Oświeceni tym samym słońcem*. *Przegl. Hum.* 1971 nr 1 [rec. jw.]. — G. WIŚNIEWSKI: *Sprawa autorstwa „Robak sumienia złego”*. *Nasza Przyszłość* 36 (1971) s. 199–208. — J. STARNAWSKI. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — W. SZETELNICKI: *Kwestia włościańska u ks. S.S.* *Nasza Przyszłość* 37 (1972) s. 82–89. — H. HLEB-KO-SZAŃSKA: *Spór o początki bibliografii w Polsce*. *Studia o Książce* 3 (1973) s. 327–342. — P. SZYDŁOWSKI: *Elementy renesansowej aksjologii w staropolskich nagrobkach*. *Eubemer* 1973 nr 1. — M. KOROLKO: *Klejnot swobodnego sumienia*. Wwa 1974. — M. PAMUŁA: *Pojęcie tonów i śpiewu kościelnego w „Musices practicae erotemata” S. Muzyka* 1974 nr 1. — A. PISKADŁO: *Obraz architektury polskiej do połowy XVII w. w „Polonii” S.S.* *Sztuka ok. r. 1600*. Wwa 1974. — Z. RYNDUCH: *Morze i flota w trzech traktatach XVII w. w Polsce*. *Libri Gedanenses* 8 (1974) s. 31–58. — P. SZYDŁOWSKI: *Koncepcja człowieka S.S.* *Eubemer* 1974 nr 2. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — C. BACKVİS: *Szkice o kulturze staropolskiej*. Wwa 1975. — M. BRZOZOWSKI: *Teoria kaznodziejstwa. Wiek XVI–XVIII. Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1. Lubl. 1975. — A. MENDYKOWA: *Książka polska we Wrocławiu w XVIII w.* Wr. 1975. — P. SZYDŁOWSKI: *Humanistyczny aspekt pojęcia nieśmiertelności w poglądach S.S.* *Studia i Mater. WSP Zielona Góra. Nauki Spol.* 1975 nr 2; toż wersja włos. *Atti dell'Accademia di Scienze Morali e Politiche* 86 (1975) s. 449–67. — I. LEWANDOWSKI: *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce*. Pozn. 1976. — J. MAYER: *S.S. „Rozmowa X. Plebana z Żołnierzem zwróconym z wojny kozackiej w roku 1648”*. *Prace Nauk. UŚI*. 1976 nr 99 *Prace Hist.-Lit.* 4. — K. OLEJNIK: *Rozwój polskiej myśli wojskowej do koń-*

ca XVII w. Pozn. 1976. — M. PISZCZKOWSKI: Wiek w literaturze polskiego baroku. Wr. 1977. — P. SZYDŁOWSKI: Między renesansem a kontreformatacją. Poglądy filozoficzne S.S. Szes. *Nauk. Uj* nr 471 (1978) *Studia Religio-logica* 2. — J. CZACHOWSKA: Rozwój bibliografii literackiej w Polsce. Wr. 1979. — E. HILFSTEIN: Starowski's biographies of Copernicus. Wr. 1980. — H. BARYCZ: Z zaścianka na Parnas. Kr. 1981. — Z. SPIERSKI: *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 1981 s. 231–8 [rec. ed. „Wojownicy sarmaccy”]. — A. DATKO: Kult maryjny – jego tradycja i znaczenie. *Przegl. Powsz.* 1982 nr 1/2. — P.W. KNOLL. *The Polish Review* (New York) 1982 nr 3/4. — J. ŚLASKI: Kochanowski u S.S. i Girolama Ghilinięgo. *Przegl. Hum.* 1982 nr 1/2. — S. HERMAN: Wojna i żołnierz w okresie kontreformatacji. Zielona Góra 1983. — E. OZOROWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — J. STARNAWSKI: Dzieje wiedzy o literaturze polskiej. Do końca XVIII w. Wr. 1984. — S. ROSPOND: Kościół w dziejach języka polskiego. Wr. 1985. — P. SZYDŁOWSKI: Filozofia kultury S.S. *Annales UMCS Sectio I*, 10 (1985) s. 177–191. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — B. OTWINOWSKA: La „ars historica” en Pologne au XVIe et XVIIe siècle. *Europa Orientalis* (Roma) 5 (1986). — J. TAZBIR: Sarmacy wojownicy pod piórem S.S. W: Świat panów Pasków. Łódź 1986. — A. BIERNACKI: „Prawa polskie nie mają nigdy upaść”. Kilka uwag o nierozpoznanym chwale J. Kochanowskiego. *Rocz. Komisji Hist.-lit.* 24 (1987) s. 185–190. — G. BROGI BERCOFF: „Polonia culta”: S.S. i nowy wizerunek narodu. *Pam. Lit.* 1987 z. 2 (prwdr. wlos. 1986). — A. NOWAK: Jeszcze o początkach bibliografii polskiej. S. czy Łasicki? *Profil nauki o książce*. Lubl. 1988. — J. STARNAWSKI: Varro Polonus ou Simon Starovolscius. *Bulletin de la Société des Sciences et des Lettres de Łódź* 38 (1988) z. 6. — A. SIT-KOWA: Wizerunek S.F. Klonowica w „Hekatomas” S.S. i jego naukowe i literackie reperkusje. *Szkice o dawnej książce i lit.* Kat. 1989. — Z. OGONOWSKI: Spór o Konfederację warszawską. S. contra Przyppkowski. W: Filozofia polityczna w Polsce XVII w. i tradycje demokracji europejskiej. Wwa 1992. — J. STARNAWSKI: Ze studiów nad S.S. 1. „Hekatomas” czyli „Setnik pisarzy polskich” i początki bibliografii polskiej (przedr. w: *Ludzie i książki*. Częstochowa 2000), 2. O „Wojownikach sarmackich”. W: W świecie barokowym. Łódź 1992. — J. BIENIARZÓWNA: Schylek świetności. *Dzieje Krakowa*. T. 2. Kr. 1994. — A. JOBERT: Od Lutra do Mohyły. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648. Wwa 1994 (prwdr. franc. 1974). — A. KRAWCZYK: Historiografia krytyczna. Lubl. 1994. — J. TOPOLSKI: „Prawda nie tylko jest piękną ozdobą historii, lecz samą jej duszą”. O miejscu S.S. w historii historiografii. *Ludzie, kontakty, kultura XVI–XVIII w.* Wwa 1997; wersja ang. *Acta Poloniae Historica* 78 (1998) s. 19–26. — W. PAZERA: Kaznodziejstwo w Polsce od początku do końca epoki baroku. Częstochowa 1999.

I.T.

STARZEŃSKI Leopold 1835–1904

Urodzony w 1835 w rodzinie noszącej tytuł hrabiowski; syn Józefa, oficera wojsk polskich 1831 roku, i Ernestyny z Kickich. Posiadał majątek Jaj-

kowiec i kilka innych wsi w pow. żydaczewskim w Galicji. W 1854 poślubił Leontynę Baworowską, dziedziczkę Podkamienia, Fragi i Jahlusza pod Rohatynem. Twórczością literacką związany był ze Lwowem, gdzie od 1861 wystawiano i drukowano jego utwory dramatyczne. Były to patriotyczno-popularne obrazy, z których dramat „Gwiazda Syberii” (wyst. 1868) cieszył się niesłabnącą popularnością do wybuchu II wojny światowej. Pisywał także zgrabne „żarty sceniczne” oraz zajmujące opowiadania myśliwskie. Utwory sygnował niekiedy pseudonimem Nie-Napoleon III lub kryptonimami: L. hr. S.; L.S.; L. Starz., S., Starz... L. Zmarł 26 sierpnia 1904 w Podkamieniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Powrót konfederata. Komedia w 1 a. Wyst. Lw. 1861. Wyd. w poz. 19.
2. Starosta wieluński, czyli ziarno obce. Obraz dramat. w 5 a. Wyst. Lw. 1861. Wyd. w poz. 19.
3. Legat hetmana. Dramat w 4 a. Wyst. Lw. 1863. Wyd. w poz. 19.
4. Banita. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1865. Ogl. *Strzecha* 1872 nr 9–13.
5. Sen trefniasia. Komedio-dramat w 3 a. wierszem. Wyst. Lw. 1866. Wyd. Lw. 1883.
6. Gwiazda Syberii. Dramat w 3 a., a 4 odsłonach. Wyst. Lw. 1868. Wyd. Lw. 1881; przedr. w poz. 20. Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 Tarnopol 1909; wyd. nowe, przejr. Lw. 1913; toż Lw. 1939. Rkps Ossol. sygn. 10538/1, 19226/1.
7. Syn Bohdana. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1868. Wyd. w poz. 19.
8. U wylomu. Dramat w 4 a. Wyst. Lw. 1870. Ogl. *Strzecha* 1870 nr 4–8.
9. Czarodziejka. Komedio-dramat w 3 a. Wyst. Lw. 1871. Wyd. Lw. 1885.
10. Żart królewicza. Komedio-dramat w 3 a. Wyst. Lw. 1874. Wyd. Lw. 1884; przedr. w poz. 20.
11. Czaple pióro. Dramat historyczny w 5 a. Wyst. Lw. 1876. Wyd. Lw. 1883; przedr. w poz. 20. Sztuka zalecona do grania na V konkursie krakowskim.
12. Życie Juliusza Cezara. Żart sceniczny w 1 a. Lw. 1876. Rkps Ossol. sygn. 11190/1.
13. Krwawe piętno. Tragedia w 3 a. Wyst. Lw. 1878 (pt. Krwawe znamię). Ogl. *Ognisko Dom.* 1885 nr 40–49.
14. Wspomnienia z wyprawy myśliwskiej do Syrii. 1881. Lw. 1882 odb. z *Łowiec* 1881–1882.
15. Trynitarz. Dramat w 5 a. Lw. 1884; przedr. w poz. 20. Być może jest to dramat wyst. w 1865 pt. Pokutnik.
16. Stracona wideta. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1889. Ogl. *Przedświt* 1894 nr 7–24.
17. Z gawęd starego myśliwca. Wwa 1900.

18. Zamek Pullen. Obraz dramatyczny w 6 odsłonach. Lw. 1901.

Rkps Ossol. sygn. 12886/II.

Wydania zbiorowe

19. Dzieła dramatyczne. Lw. 1869.

20. Pisma. Seria I. Lw. 1885.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

L. DĘBICKI: Portrety i sylwetki. S. II, t. 1. Kr. 1906 s. 232–234. — A. PISKOR: Trzy psy Melpomeny. W: Siemdem ekscelencji i jedna dama. Wwa 1959 (prwdr. 1939). — A. BATA: Saga rodzinna. *Podkarpacie* 1984 nr 50.

I.T.

STARZEŃSKI Melchior

1720 – ok. 1788

Inna forma nazwiska: Starzyński.

Urodzony 24 grudnia 1720 prawdopodobnie w Iłowcu Wielkim lub Iłowcu Małym koło Poznania; syn Krzysztofa herbu Lis, podczaszego poznańskiego, dziedzica rozległych dóbr w powiatach wieluńskim, śremskim i poznańskim, i Konstancji Rola Bartochowskiej, dziedziczki Żeliszawia. Pochodził ze starej i możnej rodziny wielkopolskiej. Podobnie jak siedmiu braci kształcił się w jezuickim kolegium w Poznaniu, po ukończeniu nauki wstąpił do jezuitów (15 sierpnia 1737). Nowicjat, zakończony złożeniem ślubów zakonnych 15 sierpnia 1739, odbył w Domu św. Szczepana w Krakowie, po czym studiował w nauczycielskich seminariach zakonnych — w Krasnymstawie retorykę (1739/40), a w Ostrogu filozofię (1740–1743). Bezpośrednio po studiach uczył w kolegium jezuickim we Lwowie w infimie (1743/44), gramatyce (1744/45) i poezji (1745/46). Następnie rozpoczął studia teologiczne w Kolegium św. Piotra w Krakowie (1746–48), kontynuował je w Rzymie na Uniwersytecie Gregoriańskim, zwanym też Collegium Romanum (1748–50), tam również w lecie 1749 przyjął święcenia kapłańskie. Z rzymskich studiów wyniósł gruntowną wiedzę, znajomość języka włoskiego i zainteresowanie włoską poezją. Po powrocie do kraju przebywał dwa lata w Jarosławiu, w 1750/51 odbywał w Kolegium Najświętszej Marii Panny w Polu tzw. trzecią probację, w 1751/52 był profesorem retoryki w Kolegium św. Jana, historykiem kolegium i opiekunem sodalicii mariańskiej młodzieży klas niższych. Następne dwulecie spędził w Lublinie jako profesor retoryki, historyk i konsultor kolegium oraz opiekun sodalicii, duszpasterz i kaznodzieja; tam też 15 sierpnia 1754 złożył poczwórne śluby zakonne. Na scenie kolegium wystawił tragedię „Abel”, którą przerobił z kantaty

Metastasia „La Morte d'Abel”. W 1754–56 pracował w Stanisławowie jako profesor filozofii, prefekt studiów, konsultor i duszpasterz, a wśród jego uczniów znalazł się po raz pierwszy piętnastoletni Franciszek Karpiński. W dalszych dwóch latach pełnił podobne obowiązki w nowo założonym Collegium Nobilium we Lwowie, a w 1758/59 w Jarosławiu. Po reaktywowaniu Akademii Lwowskiej wykładał na niej teologiczne kontrowersje i kanony (1759/60), pełnił obowiązki duszpasterza i „resolutora causum” (przewodniczącego publicznych dysput teologicznych). Po rocznej pracy w kolegium sandomierskim, na stanowisku profesora teologii scholastycznej, konsultora i spowiednika, sprawował do końca roku szkolnego 1764/65 podobne funkcje w Akademii Lwowskiej, a nadto sekretarza, prefekta studiów i bibliotekarza; wśród jego słuchaczy znajdowali się F. Karpiński (który pod wpływem S. napisał już wówczas sielankę „Do Justyny tęskność na wiosnę”) oraz pokrewni mu muzą Józef Koblański i Grzegorz Piramowicz, protegowani przez S. w lwowskich i okolicznych salonach (w Podhorcach i Pieńkach). Od lata lub jesieni 1765 przebywał na dworze białostockim jako nauczyciel synów swego brata Macieja, starosty brańskiego, sekretarza i faworyta Jana Klemensa Branickiego. Podlaski Wersal był wówczas żywym ośrodkiem politycznym i literackim, a znany już w środowisku jako „sławny poeta i metastasianista” S. „zaćmił swym wykształceniem inteligencję białostocką”. W 1766–67 współpracował z *Monitorem*, którego ówczesny redaktor Ignacy Krasiński i przebywający wtedy w Białymstoku współpracownik Kasper Rogaliński byli jego powinowatymi. W 1775 zamieszczał utwory w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* (podp. N.N.). Po kasacie jezuitów został na stałe domownikiem starosty brańskiego i w 1778 przeniósł się do Straliby, rezydencji brata w powiecie bielskim, a następnie do galicyjskiego Olejowa, położonego tuż przy granicy dawnego województwa wołyńskiego z ruskim. W 1787 uzyskał tytuł archidiacona kamienieckiego, a w 1787[–88?] wydał anonimowo w pobliskiej drukarni bazylianów w Poczajowie 2 tomy („części”) swych utworów pt. „Zabawy. Quaeramus seria ludo”. Zmarł ok. 1788.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Abel, tragedia wydana na sali szkół Societatis Iesu w Lublinie roku 1754. Egz. Bibl. UW sygn. 145004 (wyd. anonim. wskazane w: *Dramat staropolski... Bibliogr.* T. 2 cz.1: *Programy teatru jezuickiego*. Oprac. W. Korotaj, J. Szwedowska, M. Szymańska. Wr. 1976 poz. 187).

Przeróbka kantaty P. Metastasia „La morte d'Abel”, w zmienionym układzie przekł. 14 arii z tej kantaty (w tym prwdr.

dwóch arii druk. w cz. 1 poz. 4) i 7 oryginalnych z motywami arii z kantat Metastasia „Asteria placata”, „Sant'Elena al Calvario” i „Il natal di Giove”. Tu i dalej autorstwo tekstów M.S. i ich źródeł wg E. Aleksandrowskiej (*Pam. Lit.* 1996 z. 4).

2. Artykuły, przeważnie z wierszami, w *Monitorze* 1766 nr 24 (s. 182–183 autorstwa K. Rogalińskiego), 26, 32, 33, 38, 1766 nr 14, 20, 22, 34, 42, 57, 89, 102–103. Arie z „Temistocle” Metastasia (z nru 14 1767) i niezlokalizowana (z nru 57 1767) w jego *Tutte le opere*, t. 1–2, Verona 1953, przedr. w poz. 4.

3. 13 wierszy, przełożonych m.in. z J. De La Fontaine'a, Ch.F. Gellerta, Ch. Riviere Du Fresny, A. Ferranda w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* 1775 t. 12 cz. 2 s. 300–324 (od s. 304 podp. N.N.), w tym 11 przedr. w poz. 4. Kilka wierszy przypisywano błędnie A. Nanuszewiczowi, a w 1959 hipotetycznie C. Czaplowski.

4. Zabawy. Quaeramus seria ludo. Część pierwsza. Począjów 1787 (wyd. anonim. wskazane w Estr. IX s. 799 pod r. 1787 jako druk począjowski, odnotowane też w Estr. XXXIV s. 7 na podstawie egz. Bibl. Uniw. Kijow., łącznie z cz. 2, z błędną inf. o jej treści, bez podania objętości i z powtórzeniem r. i m. druku cz. 1). Egz.: Bibl. Ossol., Bibl. Korn. (z dopiskiem na k. tyt.: P. Starzeński, sławny Starzeński), Bibl. Jagiel. (na k. tyt. odnotowany właściciel: Bibl. Łopacińskiego), Muzeum Nar. Zbiory Czapskich; w dwóch pierwszych brak inf. o r. i m. druku, w pozostałych na odwrocie s. 223 notatka o r. i m. wyd. Część poprzedzona wierszem „Do Czytelnika” i wierszowaną dedyk. do Stanisława Augusta; zamknięta wierszem „Typograf do Autora”, spisem zawartości i erratą. Wśród wierszy tomu na s. 1–222 (bajek, sielanek, wierszy dydaktycznych, refleksyjnych i lirycznych i in.) znalazło się kilkanaście przekładów arii z kantat Metastasia, 21 z „La morte d'Abel”, 8 z „Il sogno di Scipione”, 5 z „Temistocle”, 1 niezlokalizowana.

5. Zabawy. Quaeramus seria ludo. Część druga. [Począjów 1787 lub 1788, anonim.].

Egz.: Bibl. Korn. (tu dodruk. ex post na nienumerowanych s. 1–3 *Treść rzeczy w tej II części*), Bibl. Łopacińskiego, Bibl. Uniw. Kijow., Muzeum Nar. Zbiory Czapskich. Na s. 1–120: Filozofowie. Komedia w 3 aktach z francuskiego przełożona [wg Ch. Palissot de Montenoy: *Les Philosophes*, prwdr. 1760]; na s. 1–24: Uwagi filozoficzne p. Lengeta z francuskiego przełożone, na pisma p. Woltera o religii i duchowieństwie [wg S.N.H. Linguet: *Examen des ouvrages de M. de Voltaire*, cz. 3: *De la philosophie de M. de Voltaire et ses ouvrages sur la religion*, prwdr. 1783]; na s. 25–27 wiersz dedyk. I. Branickiej, na s. [28] spis treści.

Nadto utwory przypisywane S. hipotetycznie: Pieśń z włoskiego na polski język przetłumaczona (wg Metastasio: *La Partenza. Canzonette*) i Odpowiedź na tę pieśń na tęż nutę. Odpis w Arch. Państw. na Wawelu, Arch. Sanguszków 1030, ogl. E. Aleksandrowska. *Kultura lit. pol. XVIII w. w Pol-*

sce. Wr. 1992 s. 142–145; *Monitor* 1765 nr 68 z wierszem „Charaktery filozofa”, podp. Ignacy Słabski, Leopoli 1765.

Wydania zbiorowe

6. Poezje zebrane. Oprac. i wstęp E. Aleksandrowska. [W druku].

OPRACOWANIA

L.A. CARACIOLLI: *La vie du comte Vaclav Rzewuski, grand général et premier sénateur de Pologne*. W: *De La Platière: Galerie universelle de l'homme*. Paris 1787 s. 58. — F. KARPINSKI: *Historia mojego wieku i ludzi, z którymi żyłem*. Oprac. R. Sobol. Do druku przygotowali E. Aleksandrowska i Z. Goliński. Wwa 1987. — Na schyłku dni Rzecypospolitej. Kartka z pamiętnika Michała Starzeńskiego (1757–1795). Oprac. H. Mościcki. Wwa 1914 s. 2, 21, 22, 30, 39. — I. CHRZANOWSKI: *Przyczynek do genezy „Pijaństwa” i „Żony modnej” Krasickiego*. *Pam. Lit.* 1902 s. 442. — R. SOBOL: *Ze studiów nad Karpinskim*. Wr. 1967. — J. RUDNICKA: *Zapiski Krasickiego na egzemplarzu „Monitora” z 1766 r.* *Pam. Lit.* 1986 z. 4. — E. ALEKSANDROWSKA: *O Barbarze Sanguszkowej, jej literackim salonie i nieznanej twórczości poetyckiej*. *Kultura lit. pol. XVIII w. w Polsce. Studia*. Wr. 1992 s. 132–134. — TAŻ: *O „sławnym poecie” M.S. i nieznanej jego twórczości*. *Pam. Lit.* 1996 z. 4. — *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996. — E. ALEKSANDROWSKA: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne 1770–1777*. Monografia bibliogr. [wyd. 2 zmien. i popr.]. Wwa 1999 [2000] (w wyd. 1 z 1959 wiersze M.S. przypisane hipotetycznie C. Czaplowski).

E.A.

STARZEWSKI Rudolf 1870–1920

Urodzony w 1870 w Krakowie, w rodzinie herbu Ostoja. Ukończył gimnazjum przy konwiktzie oo. jezuitów w Tarnopolu. Od 1888 studiował na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1891 rozpoczął współpracę z redakcją *Czasu* i od tej chwili trudnił się wyłącznie pracą dziennikarską. W 1898 ogłosił w *Życiu* szereg artykułów o ówczesnym ruchu malarskim. Zaprzyjaźniony był z Lucjanem Rydlem i Stanisławem Wyspiańskim, dla którego stał się prototypem postaci Dziennikarza w „Weselu”. Znałca teatru, autor recenzji z wystawień scenicznych, był jednym z pierwszych, którzy dostrzegli wielkość dzieła Wyspiańskiego. W 1900 został redaktorem wydania porannego *Czasu*, w 1905 — jego redaktorem naczelnym; funkcję tę pełnił do końca życia. Za jego redakcji *Czas*, 143

który już wcześniej wyróżniał się niezwykle sprawna organizacją i doskonałym zgraniem zespołu, stanowił przykład nowoczesnie zorganizowanego przedsiębiorstwa prasowego. W ostatnich latach S. sam nicozego nie pisał, zabiegając natomiast o wysoki poziom dziennika, zdobywał do współpracy wybitne umysłowości swej epoki (byli to m.in.: Stanisław Estreicher, Michał Bobrzyński, Kazimierz Morawski, Stefan Pawlicki, Tadeusz Sinko, Karol Górski, Tadeusz Smarzewski). Od 1907 był członkiem Stronnictwa Prawicy Narodowej, które powołało do życia zgromadzenie wokół *Czasu* działacze konserwatywni. W czasie I wojny światowej należał do Naczelnego Komitetu Narodowego. Zmarł 22 października 1920 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. „Wesele”. Dramat w 3 a. Wyspiańskiego. Kr. 1901 odb. z *Czasu*.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

T. BOY-ŻELEŃSKI: Plotka o „Weselu” Wyspiańskiego. W: *Plit z Melpomeną. Wieczór 4*. Wwa 1924; przedr. Pisma. T. 3. Wwa 1956. — Z. KONARZEWSKI: R.S. o „Weselu”. *Czas* 1937 nr 326. — H.L. MORSTIN: Spotkania z ludźmi. Kr. 1957. — K. ZBIJEWSKA: Dziennikarz z „Wesela”. *Dzien. Pol.* 1976 nr 59. — W Krakowie przed 70 laty 28 XI 1907 r. *Echo Kr.* 1977 nr 268. — J. MYŚLIWSKI: Dziennikarz z „Wesela”. *Tu i Teraz* 1985 nr 5.

L.T.

STARZYŃSKI Stanisław 1784–1851

Inna forma nazwiska: Starzeński.

Urodzony w 1784 w Zamiechowie na Podolu; syn Erazma herbu Doliwa, właściciela Zamiechowa, chorążego podolskiego i rotmistrza kawalerii narodowej, i Teresy z Poniatowskich, primo voto Kobyłańskiej. Początkowo uczył się w Warszawie na pensji Haukego i (od 1793) w Szkole Rycerskiej; od 1795 we Lwowie (na pensji Varambony i u kanonika Floriana Minasiewicza), a w 1799/1800 w szkole pijarskiej w Międzyrzeczu Koreckim. W 1802 przebywał „dla nabrania ogłady” w Petersburgu, a następnie w majątku wuja, Józefa Poniatowskiego, w Tuhańcu, gdzie poznał Euzebiusza Słowackiego. Od 1803 do maja 1805 studiował na Uniwersytecie Wileńskim, był członkiem Towarzystwa Filomatycznego, wchodził w skład redakcji *Tygodnika Wileńskiego* (1804) i publikował wiersze i przekłady w *Dzienniku Wileńskim* (1805). Po powrocie na Podole dzierżał wieś Baryłów w pow. bałckim (od 1807), Dubinowo (od 1811)

oraz Niemirówkę i Oczeretną w kluczu sawrańskim (od 1816). W 1817 jeździł do Włoch. Po śmierci ojca w 1818 osiadł w Zamiechowie. Przyjaźnił się z Julianem Sobańskim, Franciszkiem Kowalskim, Tymonem Zaborowskim. Bywał w Kamieńcu Podolskim i popierał tamtejszy teatr. Utrzymywał też kontakty z Wilnem i Warszawą, utwory ogłaszał w *Tygodniku Wileńskim* (1817–18, podp. S...S...), *Tygodniku Polskim i Zagranicznym* (1818–19), *Dzienniku Warszawskim* (1827) i *Dzienniku Wileńskim* (1827, podp. S.S.). Od 1823 przebywał z krótkimi przerwami za granicą, we Francji, Niemczech i Anglii, skąd wrócił w jesieni 1830 wezwany nakazem wielkiego księcia Konstantego. Powstanie spędził na wsi, ale jego patriotyczne wiersze ogłaszał w powstańczej Warszawie *Bard Oswobodzonej Polski* (1830–31) i *Polak Sumienny* (1831). W 1837 sprzedał Zamiechów i nabył część miasteczka Zbrzyzie nad Zbruczem i połowę wsi Siekierzyńska; w 1839 kupił furor pod Kamieńcem, który nazwał Rajską Bramką. Po wielu bezskutecznych staraniach o pozwolenie na wyjazd za granicę uzyskał w 1842 paszport do Galicji i osiadł na stałe w scedowanym mu przez matkę Kulparkowie pod Lwowem. Często wyjeżdżał do Wiednia, Karlsbadu, Gräfenbergu i Cieplic. Utwory publikował w *Haliczaninie* (Lw. 1830, t. 2), *Muzeum Domowym* (1836–37), noworoczniku *Wieniec* (1835), *Dniestrzance* (1841, podp. S.S.), *Tygodniku Petersburskim* (1841), *Dzienniku Mód Paryskich* (1843) i lwowskim *Przyjacielu Ludu* (1848, podp. Stach z Zamiechowa). Parę lat przed śmiercią utracił wzrok. Zmarł w 1851 w Kulparkowie. W testamentie zapisał Kulparków gminie ewangelickiej we Lwowie, której przez kilka ostatnich lat był członkiem.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. J.P.C. Florian: Ero i Leander. Scena liryczna. Z francuskiego ... wierszem polskim przełożona. *Dzien. Wil.* 1805 nr 8. Wyst. Wwa 1816 (z muzyką K. Kurpińskiego).

2. Matka rodu Dobratyńskich. Tragedia w 5 wierszem naśladowana z niemieckiego. Wyst. Wwa 1822, Kamieniec Podolski 1822/23, Lwów 1824. Wyd. A. Kozieradzki, Lw. 1850, toż (wyd. tyt.) w poz. 8. Wyd. nast. Złoczów 1893 *Bibl. Pousz.* 71–72. Wg F. Grillparzer: Ahnfrau. Do autorstwa przekładu trzeciego aktu przyznaje się w swych „Wspomnieniach” F. Kowalski.

3. Śpiewki i wiersze Podolanina z lat 1828, 1829 i 1830. Z dołączeniem kilku innego pióra. Wwa 1830.

4. Mazur przedrewolucyjny zwany Trzeci Maj, z towarzyszeniem fortepianu. Wwa 1830. Muzyka: W. Sowiński.

5. Wiersz do Karola Lipińskiego. Lw. 1844.

6. Mania do wierszów. Komedia w 5 a. naśladowana z francuskiego. Wyst. Lw. ok. 1845. Wyd. Wwa 1850, toż (wyd. tyt.) w poz. 8.
Wg komedii A. Pirona.

7. Cykuta. Komedia we 2 a. wierszem, naśladowana z francuskiego. Wiedeń 1847, toż (wyd. tyt.) w poz. 8.
Wg komedii E. Augiera.

8. Poezje Stacha Doliwy z... Cz. 1: Teatr. Wyd. A. Kozieradzki. Lw. 1851 (wyd. tyt., zbierające pod nową k. tyt. poz. 1, 6, 7).

8 tomów rękopiśmiennych S. zachowanych w Ossol. 2290 zawiera m.in. wiersze, powiastki, komedie (z których parę wystawiał od 1836 teatr warszawski i lwowski), dzienniki i pamiętniki. Tam także kilka listów S.

Kilka wierszy i powiastek S. ogł. pośmiertnie m.in.: *Dzien. Lit.* 1868, *Ruch Lit.* 1875 nr 16, 20, 26 i in., *Krakus* 1891 nr 17–19.

Przedr. w antologiach i zbiorach: *Ecba minionych lat*. T. 1. Lipsk 1889; *Księgi humoru pol.* T. 4. Petersburg. 1897; *Księga wierszy pol.* 1 (1956); *Zbiór poetów pol.* 1 (1959), 6 (1975); *Adam Mickiewicz w poezji pol. i obcej*. Wr. 1961; *Świat naprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981; *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

K.W. WÓJCICKI: S. Doliwa – S. Tyg. *Ilustr.* 1862 t. 1 nr 121. [Uzup.: J. SABINSKI, *Tyg. Ilustr.* 1862 t. 1 nr 142]. — K.W. WÓJCICKI: *Enc. powsz.* Orgel. 24 (1867). — C. von WÜRZBACH: *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich* 37 (1878). — W. ZAWADZKI: Literatura w Galicji (1772–1848). Lw. 1878; wyd. nast. w: *Pamiętniki życia literackiego w Galicji*. Kr. 1961. — H. BIEGELEISEN: Nie wydane pisma Stacha Doliwy. *Wiad. Biogr.* 1884 nr 3–4. — J.H. RYCHTER: S. Doliwa S. i grobowiec jego w Kulparkowie pod Lwowem. *Kłosy* 1884 nr 991. — [A.J. ROLLE] Dr Antoni J.: Szkice i opowiadania. S. 5. Kr. 1887; przedr. w: *Wybór pism*. T. 3: Sylwetki literackie. Kr. 1966. — S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Polski Béranger. *Kraj* 1900 nr 7–8. — R. KESSELRING: (Stach z Zamiechowa) S. Doliwa hr. S. Rys biograficzny. Lw. 1929 [z fragm. tekstów S. z rękopisów i „Spisem utworów S. zawartych w 8 tomach Bibl. Zakł. Nar. im. Ossol.”]. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. Wwa 1930. — J.M. KASJAN: Nieznana poezja S.S. *Zesz. Nauk. UMK w Tor. Nauki Hum.-Społ.* z. 1 (1957). — Z. SKWARCZYŃSKI: W szkole sentymentalizmu. „Tygodnik Wileński” z 1804 r. Łódź 1958. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815–1822. Wwa 1961. — W. STEINITZ: „Polenlieder” wśród niemieckich pieśni ludowych. *Pam. Lit.* 1961 z. 4. — A. ZIELIŃSKI: Wśród spuścizny poetyckiej S.S. *Prace Polon.* S. 21 (1966). — B. LASOCHA: Teatr lwowski w l. 1800–1842. Wwa 1967. — A. ZIELIŃSKI: Narod

i narodowość w polskiej literaturze i publicystyce l. 1815–1831. Wr. 1969. — B. CZWÓRNÓG-JADZAK: F.Wężyk i S.S. – dwugłos poetycki. *Ze skarbcza kultury* z. 43 (1986). — J. SNOPEK: Objawienie i Oświecenie. Z dziejów liberalizmu w Polsce. Wwa 1986. — B. CZWÓRNÓG-JADZAK: Zapomniana improwizacja na Kopcu Kościuszki w Krakowie. Wokół epizodu z biografii i twórczości S.S. *Ze skarbcza kultury* z. 47 (1988). — D. KOWALEWSKA: Spuścizna dramatyczna S.S. *Polon. Toruńska Uniwersyte-towi*. Tor. 1996. — W. PUSZ: S.S. (1784–1829). *Pisarze pol. Oświecenia*, 3 (1996) [z wierszami]. — D. KOWALEWSKA: Proza S.S. jako wyraz jego światopoglądu. *Prace Polon.* S. 53 (1998). — TAZ: Przejawy żywotności sentymentalizmu w wybranych lirykach S. Doliwy S. *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 51 (1998). — A. SÓJKA: S. Doliwy S. – kresowe twierdze i oazy. *Kresy* 1998 nr 3. — D. KOWALEWSKA: Poeta wśród zdarzeń prawdziwych. Puścizna prozatorska S. Doliwy S. Tor. 2001. — TAZ: „Ty piszesz dla potomnych, a ja z nudów piszę...”. Doświadczenie nudy jako źródło twórczości S. Doliwy S. *Prace Polon.* S. 57 (2002).

E.A.

STASIAK Ludwik 1858–1924

Urodzony 15 sierpnia 1858 w Bochni, w rodzinie mieszczańskiej o tradycjach górniczych; syn Walentego i Józefiny z Bieniaszów. Maturę zdał w 1879 w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie i podjął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Szkole Sztuk Pięknych, którą ukończył w 1885. Był uczniem Jana Matejki. Studia malarskie kontynuował za granicą, w Wiedniu, Monachium, później w Norymberdze. Po powrocie do kraju zamieszkał na stałe w rodzinnej Bochni. Ożenił się z Marią Antecką. Brał udział w wystawach malarskich i konkursach, otrzymując wyróżnienia i nagrody. W 1892 miał indywidualną wystawę malarską w Krakowie. Współpracował jako ilustrator z *Wędrowcem*, *Biesiadą Literacką*, *Kłosami*. W 1899 debiutował nowelą „Wilia Bożego Narodzenia” w *Ruchu Katolickim* (nry 201–202). Współpracował z wieloma pismami, m.in. z *Nową Reformą* (1900–24 z przerwami), *Gazetą Narodową* (1901–04, 1906), *Głosem Narodu* (1902–14 z przerwami), *Sztuką* (1911–12), *Ilustrowanym Kurierem Codziennym* (1916–24). Ogłaszał felietony, opowiadania, humoreski, powieści historyczne, szkice oraz artykuły z dziedziny historii sztuki, ześrodkowując swoje zainteresowania głównie na zagadnieniu polskości Wita Stwosza. Około 1899 założył w Bochni wydawnictwo obrazów treści religijnej, przekształcone w firmę wydawniczą „Stella”. W 1901–13 brał udział w zjazdach dziennikarzy słowiańskich, m.in. w 1911 w Belgradzie. W 1916 mieszkał w Ujanowicach. Zmarł 3 lub 5 grudnia 1924 w Bochni; pochowany na miejscowym cmentarzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pieniądz. Powieść. Lw. 1902.
2. Brandenburg, kraina słowiańskich mogił. Powieść historyczna. *Dzien. Pozn.* 1902 nr 225–298, 1903 nr 1–147. Wyd. osob. Kr. 1903. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3] Kr. 1946 (z przedmową S. Pazurkiewicz).
3. Bolesław Chrobry. Powieść historyczna. Kr. 1903. Wyd. nast. Kr. 1907 (pt. Rycerze śpiący w Tatrach).
4. Humoreski. Kr. 1904.
5. Zbiór krótkich opowiadań ogł. w *Gaz. Nar.* 1902–1904.
6. Obrona sztandaru. Mieszczańska powieść historyczna. *Nowa Reforma* 1904 nr 280–300, 1905 nr 1–77. Wyd. osob. Kr. 1905.
7. Skarbiec króla Kazimierza w przepaściach bocheńskiej żupy. Mieszczańska powieść historyczna. [Opowiadania]. Wwa 1904.
8. W zapadłym szybie. Powieść z życia górników. *Nowa Reforma* 1904 nr 170–188; *Wędrowiec* 1904 nr 37, 39–42 (pt. Pomsta. Historia gwarecka); *Ziarno* 1904/1905 nr 1–12; *Praca* 1905 nr 6–18. Wyd. osob. Kr. 1908.
9. Gadzina. Powieść pruska. Kr. 1906 [1905].
10. Malarze. Powieść współczesna. *Wędrowiec* 1905 nr 10–52; *Kur. Lw.* 1905 nr 294–360, 1906 nr 3–100 (pt. Orle skrzydła. Powieść współczesna); *Głos Narodu* 1914 nr 132–222 (pt. Orle pióra. Powieść z życia malarzy).
11. Nowe humoreski. Kr. 1905.
12. Zbiór krótkich opowiadań ogł. w *Gaz. Nar.* 1903–1904.
13. Krwawe ręce. Powieść z dziejów rzezi galicyjskiej. *Nasz Kraj* 1906 t. 1/2. Wyd. osob. Kr. 1907.
14. Wersja skróć. pt. Z dymem pożarów. Wspomnienie rzezi galicyjskiej. Wwa 1914.
15. Pomnik Kościuszki na Rynku Krakowskim. *Nowa Reforma* 1906 nr 140–141. Wyd. osob. Kr. 1908 wraz z: W. Tetmajer: Odbudowa starego krakowskiego ratusza.
16. Trzecie humoreski. Kr. 1906.
17. Zbiór krótkich opowiadań ogł. w *Gaz. Nar.* 1903–1904.
18. Małomieszczanie. Powieść humorystyczna. Kr. 1910.
19. Autorska przeróbka dram. z 1912, nieogl., zachowała się w rkpsie.
20. Prawda o Piotrze Vischerze. Kr. 1910.
21. Ród Stwoszków od wodza wojsk polskich z r. 1181, Ottona Stwosza, aż do ostatniego z rodu Bogusława Stwosza. Kr. 1910. Przedr. w poz. 17 jako piąty rozdział.
22. Rewindykacje własności naszej. Kr. 1911.
23. Polska plastyka średniowieczna. Rysunki i tekst... Kr. 1912.
24. Są jeszcze w Polsce sędziowie. List otwarty 146 w sprawie Stwosza. Kr. 1912.

25. Miliarderzy. Komedia w 5 a. Wyst. Lw. 1913. Wyd. Kr. 1913.
26. Nad kołyską. Komedia w 1 a. Kr. 1913.
27. Ostatni. Obrazek sceniczny w 1 a. Kr. 1913.
28. Srebrny dzwon. Powieść z dziejów dawnego mieszczaństwa polskiego. [Opowiadania]. Kr. 1913.
29. Wit Stwosz źródłem natchnień Albrechta Dürera. Kr. 1913.
30. Ilustrowany przewodnik po Krakowie, po jego kościołach, pałacach, muzeach, bibliotekach, murach miejskich i starożytnych domach. Kr. [1916]. Wyd. nast.: wyd. 2 przejr. i uzup. Wwa 1919; wyd. 3 Wwa [po 1919].
31. Weneda, miasto na dnie polskiego morza. Kartka z dziejów żeglarstwa naszego i polskiej bolesławowskiej sztuki. Wąbrzeźno 1923.
32. Jan Matejko. Rysunki i tekst... Bochnia 1924.
33. Chrystus zmartwychwstał. Opowiadanie z dziejów naszego męczeństwa pod rządami Habsburgów. Kościan 1926.

Ponadto kilka komedii nieogl.

Mater., koresp., rkpsy utworów w zbiorach muzeum w Bochni, Bibl. Nar. oraz Ossol.

OPRACOWANIA

NK 16 (1982); LP.

B. ŁOPATKÓWNA: L. Stasiak. *Zesz. Nauk. WSP Kat.* 1965 nr 3. — J. WYCZESANY: L.S. „zamach” na Wawel. *Rocz. Bocheński* t. 1 (1993).

A.P.

STASZCZYK Adam 1850–1909

Urodzony 24 października 1850 w Krakowie, w rodzinie rzemieślniczej; syn Tomasza i Marii ze Szpaczków. Z zawodu ślusarz, odbył dłuższą praktykę w Niemczech i we Francji. Po powrocie do kraju zamieszkał początkowo w Warszawie, gdzie ożenił się (żona z domu Śleczyńska). Debiutował na konkursie literackim w Krakowie czteroaktowym obrazem ludowym „Noc świętojańska”, wystawionym w teatrze krakowskim 8 marca 1879. Około 1886 powrócił do Krakowa. Prowadził zakład ślusarstwa artystycznego, był starszym cechu ślusarzy i rusznikarzy, zarazem działaczem towarzystwa „Sokół”. Uprawiał dramat popularny, tworząc „sztuki ludowe” o tematyce wiejskiej i obrazy historyczne — ogółem osiemnaście, nie wszystkie ogłoszone drukiem — cieszące się ówczesnie dużą popularnością. W większości były wystawiane w Krakowie, kolejno za dyrekcji Stanisława Koźmiana, Tadeusza Pawlikowskiego, Józefa Kotarbińskiego. Pisał także okolicznościowe wiersze. W 1905 ob-

chodzono w teatrze krakowskim 35-lecie jego pracy literackiej. W 1908 wysunięto kandydaturę S. na posła do sejmu. Zmarł 30 kwietnia 1909 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Noc świętojańska. Obraz ludowy w 4 a. ze śpiewami i tańcami. Wyst. (z muzyką K. Hofmana) Kr., Tarnów, Wwa 1879, Lubl. 1880. Wyd. Tarnów 1881.

Sztuka nagrodzona na konkursie literackim w Kr.

2. Wiara, miłość i nadzieja. Obraz ludowy w 4 a. ze śpiewami i tańcami. Wyst. (z muzyką Z. Noskowskiego) Wwa 1882, Kr. 1883. Wyd. osob. Wwa 1884.

3. Dziedzictwo orłów. Sztuka ludowa w 4 a. Powst. 1886. Wyst. Wwa 1888, Pozn. 1889.

4. Nieśmiertelnej pamięci wieszcz Adama. [Wiersz]. Kr. [1890]. Przedr. w poz. 12.

5. Ostatni fant. Obraz dramatyczny w 1 a. Wyst. Kr. 1893.

6. Kościuszkow w Petersburgu. Obraz dramatyczny w 1 a. Wyst. Kr. 1894, Lw., Pozn. 1895. Wyd. Lw. 1904. Wyd. nast. Lw. [ok. 1925].

7. Filareci. Obraz dramatyczny w 4 a. Wyst. Kr. 1895.

8. Dziesiąty pawilon. Obraz dramatyczny w 1 a. Kr. 1897. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3 ok. 1926].

Podp.: Ast.

9. Noc w Belwederze. Epizod na tle historycznym w 1 a. Wyst. Kr. 1898. Wyd. Lw. 1904. Wyd. nast. Lw. [ok. 1926].

10. Wisła. Pieśń dramatyczna. Kr. 1899.

11. Alma-Mater. 1400–1900. [Wiersz]. Kr. 1900. Przedr. w poz. 12.

12. Poezje. Kr. 1902.

13. Dwaj przyjaciele. Obraz sceniczny w 1 a. Kr. 1904.

14. Bartos Głowacki. Obraz historyczny w 4 a. Wyst. (z muzyką M. Świerzyńskiego) Kr. 1905. Wyd. fragm. pt. Przysięga na kosę. Lw. 1912 odb. z: *Po-radnik Teatrów i Chórów Włościańskich*.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

O P R A C O W A N I A

NK 15 (1977); LP.

M. PADECHOWICZ: A.S. (1850–1909), cechmistrz ślusarzy i poeta krakowski. Kr. 1968. — J. GOT: Dramat popularny. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — K. OLSZEWSKI: Śląska kronika teatralna 1914–1922. Kr. 1969. — M. PIK: Powstanie listopadowe w teatrze – historia czy pretekst? *Twórczość* 1980 nr 11 [dot. sztuki „Noc w Belwederze”]. — R. KANTOR: Pegaz w ślusarskim warsztacie. *Czas Przeszły i Przyszły* 1985 nr 57.

STASZIC Stanisław 1755–1826

Inne formy nazwiska: Stasic; Staszyc; Stazis.

Urodzony w 1755 (ochrzczony 6 listopada) w Pile; syn Wawrzyńca, miejscowego burmistrza i sekretarza JKMci (od 1757), i Katarzyny z Mędlickich, burmistrzanki pilskiej. Nauki początkowe pobierał w Pile (lub Walczu), później uczęszczał zapewne do Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu; w 1772–78 kształcił się w poznańskim seminarium duchownym. W 1778 (9 lipca) uzyskał kanclerstwo kolegiaty szamotulskiej wraz z dochodami z dóbr Jankowice, a na przełomie 1778/79 przyjął święcenia kapłańskie. W 1779 debiutował w druku przełożonym w piętnastym roku życia poematem Louisa Racine'a „Religia”. W połowie tego roku wyjechał przez Lipsk i Getyngę do Paryża, gdzie studiował przez 2 lata nauki fizyczne i przyrodnicze w Collège de France (poznał wówczas Georges'a Buffona). W drodze powrotnej zwiedził Alpy i Apeniny. Po powrocie do kraju w drugiej połowie 1781 objął posadę wychowawcy synów ekskanclerza Andrzeja Zamoyskiego. W 1782 uzyskał doktorat praw w Akademii Zamojskiej, gdzie też do 1784 był profesorem języka francuskiego. W 1787 wydanymi anonimowo „Uwagami nad życiem Jana Zamoyskiego” zainicjował dyskusję publicystyczną nad reformą Rzeczypospolitej. W 1788 został proboszczem turobińskim (do 1791) i rektorem w Czarnęcinie. W pierwszych latach Sejmu Czteroletniego przebywał z Zamoyskimi w Warszawie i żywo uczestniczył w publicystyce politycznej. W kwietniu 1791 wyjechał z Zamoyskimi do Wiednia, a następnie do Włoch; do Zamościa wrócił w końcu 1791. Po śmierci ekskanclerza (1792) był doradcą finansowym wdowy, co doprowadziło do niesnasek z wychowankami. W tym czasie miał znaczny kapitał, który umiejętnie pomnażał. Od końca 1794 do połowy 1797 przebywał z Zamoyskimi w Wiedniu. Po śmierci Konstancji Zamoyskiej (1797) młody Aleksander Zamoyski wytoczył mu proces o fałszerstwo skryptu dłużnego, po rychłej śmierci Aleksandra zakończony w 1801 ugodą ze Stanisławem Zamoyskim i wycofaniem skargi. W 1798–99 odbywał S. podróże naukowe po kraju (prowadził badania geologiczne i geograficzne). W 1800 zakupił dobra hrubieszowskie intabulowane w 1801 na nazwisko Anny z Zamoyskich Sapieżyńny (urzędowo przejął je na własność dopiero w 1811), z której domem związał się po śmierci kanclerzyny. W 1801 nabył domy na siedzibę dla Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego członkiem został już w 1800. Od jesieni 1804 do połowy 1805 przebywał za granicą (we Wrocławiu, Dreźnie, Paryżu). W sierpniu 1805 podjął wyprawę geologiczną w Tatrę, z wejściem na Krywań i Łomnicę. Od 1807 żywo

uczestniczył w życiu publicznym, był członkiem Izby Edukacyjnej oraz Dyrekcji Skarbowej, a następnie konsyliarzem Ministerstwa Skarbu Księstwa Warszawskiego; w 1808 został referendarzem przy Radzie Stanu, członkiem Najwyższej Komisji Egzaminacyjnej dla Urzędników i przewodniczącym w radzie Szkoły Prawa i Administracji. 16 października 1808, po śmierci Jana Albertrandiego, został wybrany na prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk i godność tę piastował do śmierci. Od 1809 prowadził Dozór Szkoły Lekarskiej, od 1810 był radcą stanu i przyczynił się do zorganizowania Rady Górniczej, w 1812 został powołany na członka Sekcji Ekonomicznej w Dyrekcji Edukacyjnej. Prace swe drukował w paryskim *Journal de Physique, de Chimie, d'Histoire Naturelle et de Arts* (1807), w *Pamiętniku Warszawskim* Ludwika Osińskiego (1810), w *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (od 1812; m.in. zagajenia posiedzeń Towarzystwa i sprawozdania z jego prac). W Królestwie Polskim był nadal członkiem Rady Stanu i Wydziału Oświecenia Narodowego, późniejszej Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1816 został członkiem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji, dyrektorem Dyrekcji Przemysłu i Kunsztów oraz przewodniczącym Rady Ogólnej Szkoły Głównej Warszawskiej. W tymże roku założył Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie i nadał w swych dobrach chłopom ziemię na własność. W 1817 został członkiem Dyrekcji Wykonawczej, a następnie zastępcą ministra Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; na tym stanowisku podpisał dekret o cenzurze druków wychodzących w Królestwie, co spowodowało wniesienie przeciwko niemu przez Wincentego Niemojowskiego skargi sejmowej (12 października 1820). Po dymisji Stanisława Kostki Potockiego ze stanowiska ministra Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (8 grudnia 1820) pozostał na zajmowanym urzędzie, nie odgrywał już jednak większej roli. Uczestniczył w fundacji Pałacu Staszica, był inicjatorem budowy pomnika Mikołaja Kopernika. W 1824, z powodu konfliktów z ministrem Ksawerem Druckim-Lubecim w sprawach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i nierentowności gospodarki w górnictwie i hutnictwie, złożył prośbę o zwolnienie ze stanowiska generalnego dyrektora Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji. Po uzyskaniu dymisji był ministrem stanu i członkiem Rady Administracyjnej, przewodniczącym Rady Politechnicznej, Komisji Emerytalnej Urzędników, członkiem Towarzystwa do Książek Elementarnych i prezesem Deputacji do Ułożenia Hierarchii Urzędników (1825). Pisma ogłaszał w *Pamiętniku Warszawskim* (1815–21), *Commentationes in Consessu professorum*

atae (1818), *Roczniku Instytutów Religijnych i Edukacyjnych Polskich* (1824), *Gazecie Warszawskiej* (1826). Był kawalerem orderów: św. Stanisława I klasy (od 1815) i Orła Białego (od 1818). Zmarł 20 stycznia 1826 w Warszawie; pochowany na cmentarzu przy kościele Kamedulów na Bielanach, pogrzeb przerodził się w manifestację patriotyczną.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego, kancлера i hetmana w.k. do dzisiejszego stanu Rzeczypospolitej Polskiej przystosowane [Wwa 1787] (wyd. anonim.; bez korekty, przedm. dat. „w Heilsbergu 20 maja 1785”). Wyd. nast.: wyd. 2 [Wwa 1787, usunięte błędy druku]; [Supraśl 1787, przedr. korsarski]; [Luck 1787, jw.]; w poz. 17 t. 1 i odb. Wwa 1816 (w tyt. fikcyjny rok powstania i pierwodru.); wyd. K.J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* 13–15; wyd. i wstęp Z. Daszyńskiej-Golińskiej, Wwa 1916 *Bibl. Dziel. Społ.-Ekonom.* S. 1; wyd. i wstęp S. Czarnowskiego. Kr. 1926 *BN I*, 90; toż wyd. 2 zmien. Wr. 1952; w poz. 28 t. 1.

Część dzieła pt. Pochwała Jana Zamoyskiego (w wyd. I s. 233–365) opuszczona w t. 1 poz. 17 i nast. (z wyjątkiem wyd. Turowskiego), przedr. pod osob. tyt. w t. 4. Przekł.: niem. 1787 (fragm.); ros. 1957 (w poz. 32).

2. Poprawy i przydatki do książki „Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego”. [Wwa 1789] (w tekście dat.: „W Heilsbergu 10 listopada 1788”).

3. Przestrogi dla Polski z teraźniejszych politycznych Europy związków i z praw natury wypadające. Przez pisarza „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego”. Dnia 4 stycznia 1790. [Wwa 1790] (przedm. i rozdz. 1–2). Wyd. nast.: [Supraśl 1790, przedr. korsarski]; [Wwa 1790] (przedm. i rozdz. 1–39); t. 1–2 [Supraśl 1790, przedr. korsarski wydania rozszerz.]; toż wyd. tyt.: Mądry Polak po szkodzi. T. 1–2. [Supraśl 1791]; w poz. 17 t. 1 (pt. Przestrogi dla Polski w r. 1789 pisane, a 1790 drukiem wydane) i odb. Wwa 1816; wyd. skróc., oprac. i wstęp T. Grabowskiego. Wwa 1916 *Bibl. Dziel. Społ.-Ekonom.* S. 1; wyd. i wstęp S. Czarnowskiego. Kr. 1926 *BN I*, 98; w poz. 28 t. 1.

Przekł. ros. 1957 (w poz. 32).

4. Ród ludzki. Poema dydaktyczne. Ks. 1–18.

Red. 1 (brulionowa – powst. 1791–1797). Wyd. Z. Daszkowski, przedm. B. Suchodolski. Wwa 1959 *Bibl. Klasyków Filoz.* Red. 2 wyd. w poz. 17 t. 7–9 i odb. Wwa 1720 (z Uwagami do Rodu ludzkiego). Wyd. nast. skróc. w poz. 28 t. 2.

5. Dziennik podróży 1789–1805. Wyd. Cz. Leśniewski. Kr. 1931 *Arch. do Dziejów Lit. Pol.* t. 17 (S. 2 t. 2).

Upřednio dziennik z 1790–1791 ogł. A. Kraushar w: Dziennik podróży ks. S.S. (1777–1791). T. 1–2. Wwa 1903

(tu mylnie przypisane S.S. I. 1777–1779 są w rzeczywistości autorstwa F.Ks. Bohusza).

6. O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski. Rozpr. 1 wyd. Wwa 1805. Całość (rozpr. 1–9) w poz. 17 t. 3 i odb. Wwa 1815 (z tablicami, słowniczkiem i „Carta geologica totius Poloniae, Moldaviae, Transsilvaniae et partis Hungariae et Valachiae”). Wyd. nast.: fotoofs. ze wstępem W. Goetla. Wwa 1955.

7. O statystyce Polski. Krótki rzut wiadomości potrzebnych tym, którzy ten kraj chcą oswobodzić, i tym, którzy nim chcą rządzić. Wwa 1807 (trzy wyd. z dwójakim układem k. tyt.). Wyd. nast.: przedr. S. Dębowski. Kr. 1809 (z dod. „Uwag nad tymże dziełem”); w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1816 (pt. Krótki rzut wiadomości w roku 1807); w poz. 18; Wwa 1816 (wg wyd. z 1809); Wwa 1916 (przy poz. 3); w poz. 28 t. 2.

Przekł. franc. 1807.

8. Do Sejmu. Co się z nami stanie? Co nam we wszystkich działaniach na pierwszej uwadze mieć należy? [Wwa 1808]. Wyd. nast.: Wwa [1809]; w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1816; poz. 18; Wwa 1919 (przy poz. 1).

9. Po zdobyciu Krakowa przez wojska polskie w r. 1809. Mowa pod posągami Czarnieckiego w Tykocinie (wygl. 1809). Wyd. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1816; w poz. 18; *Sto lat myśli pol.* 1 (1906).

10. Pochwała Ludwika Gutakowskiego miana w Tow. Król. Rolniczym d. 7 stycznia 1812 r. Wyd. w poz. 17 t. 4 odb. Wwa 1816; w poz. 18.

11. O ortografii. Wyd. w poz. 17 t. 6 i odb. Wwa 1814.

12. Ostatnie moje do spółrodaków słowo. Wyd. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1814.

13. Przemowy do uczniów ... w Szkole Departamentowej Warszawskiej XX. Pijarów ... 1814 ... Wyd. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1814. Wyd. nast. w poz. 26, 29.

14. Myśl o równowadze politycznej w Europie. Wyd. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1815. Wyd. nast.: w poz. 18; w poz. 28 t. 2.

15. Pochwała Andrzeja Zamoyskiego. Wyd. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1816.

16. O przyczynach szkodliwości Żydów i środkach usposobienia ich, aby się społeczeństwu użytecznymi stali. Wyd. w poz. 17 t. 4 (1816). Wyd. nast.: w poz. 18; Wwa 1919 (przy poz. 1 i 8).

17. Dzieła. T. 1–9. Wwa 1816 [właśc. 1814]–1820. Wyd. oprac. przez autora.

18. Zbiór pochwał Marka Aurelego, Lud. Gutakowskiego oraz i innych pism... Wwa 1816.

19. Pochwała Stanisława Potockiego, czytana na publicznym posiedzeniu Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk dnia 7 maja 1824 roku. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* t. 18 (1825) i odb. pt. Ży-

wot uczony ś.p. Stanisława Potockiego. Wwa 1825. Wyd. nast. w poz. 25, 27, 29.

Przekłady

20. L. Racine: Religia. Poema ... z francuskiego tłumaczona przez ... z dodaniem przypisków, do których przyłączona poema pana Voltaira: O zapadnięciu Lizbony. Wwa 1779. Wyd. nast. w poz. 17 t. 5 i odb. Wwa 1816.

21. G.L. Buffon: Epoki natury ... wytłumaczone na język polski z dodaniem myśli i niektórych uwag. Wwa 1786. Wyd. nast.: wyd. 2 pomnożone „uwagami nad ziemią polską”. Kr. 1803; w poz. 17 t. 2 i odb. Wwa 1816.

22. J.P. Claris de Florian: Numa Pompiliusz, drugi król Rzymu... T. 1–2. Wwa 1788. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. t. 1–2. Wwa 1798; t. 1–2. Berdyczów 1799; wyd. 3 popr. t. 1–2. Wwa 1801 (2 wyd.); t. 1–2. Wwa 1808; t. 1–2. Berdyczów 1813; w poz. 17 t. 5 i odb. Wwa 1816 (z poz. 1); t. 1–2. Berdyczów 1817.

23. A.L. Thomas: Pochwała Marka Aureliusza... Wwa 1789. Wyd. nast. w poz. 17 t. 4 i odb. Wwa 1816; poz. 18.

24. Homer: Iliada... T. 1–2. Wyd. w poz. 17 t. 6 i odb. Wwa 1816.

Był nadto jednym z tłumaczy zleconego przez rząd przekładu dzieła C.C. Rulhière'a „Historia bezrządu Polski” (t. 1, Wwa 1808).

Wydania zbiorowe

25. Pisma pedagogiczne. Oprac. Z. Kukulski, wstęp I. Chrzanowski. Lubl. 1926.

26. Wybór pism. Oprac. i wstęp C. Bobińska. Wwa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 42; toż wyd. 2 Wwa 1952.

27. O nauce, jej znaczeniu i organizacji. Wybór pism. Oprac. i wstęp B. Suchodolski. Wwa 1952.

28. Pisma filozoficzne i społeczne. Oprac. i wstęp B. Suchodolski. T. 1–2. Wwa 1954 *Bibl. Klasyków Filoz. Pol.*

29. Pisma i wypowiedzi pedagogiczne. Oprac. i wstęp T. Nowacki. Wr. 1956 *Bibl. Klasyków Pedagogiki*.

30. Materiały do działalności pedagogicznej. Oprac. i wstęp T. Nowacki. Wr. 1957 *Źródła do Dziejów Myśli Pedag.* 2.

31. Być narodowi użytecznym. Wybór pism i wstęp oprac. B. Suchodolski. Wwa 1976 (druk bibliofilski). Wyd. nast. Wwa 1985.

Wydania zbiorowe w przekładach

32. Izbrannoje. Pieriewod s polskogo. Moskwa 1957 (przeł. J. Usijewicz, wyd. J. Miller, wstęp J. Miller i I. Narski).

33. Korespondencja S.S. Wyd. F. Chmielewska, J. Iwaszkiewicz, Z. Kukulski. S.S. 1755–1826. *Księga zbior.* Lubl. 1928.

Nadto pojedyncze listy S. w rozproszonych publikacjach, m.in.: ogł. A. Jendrysik. *Miscellanea z doby Oświecenia*. Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5; F. German. *Stolica* 1969 nr 14/15.

OPRACOWANIA

NK 6 /1–2 (1970–1972); LP.

J.U. NIEMCEWICZ: Obraz życia i czynów S.S. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 20 (1828); wyd. nast. w: *Dzieła poetyckie wierszem i prozą*. T. 12. Lipsk 1840. — [K. KOŹMIAN]: Ks. S.S. *Przyj. Ludu* 1837 nr 33–34. — H. SKIMBOROWICZ: S.S. *Księga Świata* 1858 cz. 2. — W. ZAWADZKI: S.S. Szkic biograficzny. *Dzienn. Lit.* 1860 i odb. Lw. 1860. — J. SZUJSKI: S.S. jako pisarz polityczny. *Przegl. Pol.* 1866 z. 3; przedr. w: *Roztrząsania i opowiadania historyczne*. Kr. 1876. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel* 24 (1867). — R. PILAT: O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788–1792). *Przegl. Pol.* 1871–1872 i odb. Kr. 1872. — M. GLÜCKSBURG: S.S. *Niwa* 1875 t. 6. — J. WOJEWÓDZKI. *Enc. rolnictwa* 5 (1879) i odb. rozszerz.: S.W.S. jako założyciel Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego i jako autor „Ziemiorodztwa”. Wwa 1879. — W. KALINKA: Sejm Czteroletni. T. 2. Lw. 1881 i wyd. nast. — W. SMOLEŃSKI: Szkoły historyczne w Polsce. (Główne kierunki poglądów na przeszłość). Wwa 1886 i wyd. nast. — B. LIMANOWSKI: Żywot S.S. Lw. 1889 i wyd. nast. — S. PAWIŃSKI. S.S. *Niwa* 1897 nr 36–37 i odb. — T. GRABOWSKI: Studia nad wiekiem XVIII. I. S.S., jego pisma polityczne i pojęcia filozoficzne. *Przegl. Pol.* 1898 t. 127 i odb. Kr. 1898. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 1–9. Kr. 1900–1911 [tu też dokumenty i listy]. — R. PLENKIEWICZ. *Album biograf. zasłużonych Polaków i Polek w XIX*. T. 1. Wwa 1901. — S. GRABSKI: Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce od pierwszego rozbioru do r. 1831. Systemy społeczno-filozoficzne S. i Kollątaja. *Przegl. Pol.* 1902 t. 144–146 i odb. Kr. 1903. — A. LANGER: S.S. *Wędrowiec* 1903 nr 14–15. — J. NADRATOWSKI. *Enc. kościelna Nowodworskiego* 26 (1903). — S. CZARNOWSKI: Filozofia społeczna w Polsce w końcu XVIII i pocz. XIX w. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 4. — A. KARBOWIAK: Z działalności S.S. jako członka Dyrekcji Edukacji Narodowej. *Muzeum* 1904. — W.A. FRANCEW: Polskoje sławianowiedzenie końca XVIII i pierwej czwartej XIX st. Praga 1906. — S. KRZEMIŃSKI. *Sto lat myśli pol.* I (1906). — E. KOŁODZIEJCZYK: Słowianofilstwo Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1800–1832). *Świat Słowiański* 1909 t. 2. — E. ROMER: S.S. „O ziemiorodztwie Karpatów” *Kosmos* 1911 z. 10–12 i odb. Lw. 1911. — M. STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej. Kr. 1912. — K. ŻYLSKI: Poglądy społeczno-polityczne S. *Praunik* 1913 nr 4 i odb. Lw. 1913. — F. GABRYL: Polska filozofia religijna w w. XIX. Wwa 1914. — W. CŹWIK: Wpływ Volneya na „Ród ludzki”. *S. Pam. Lit.* 1914/15. — I. CHRZANOWSKI: „Ród ludzki”. S. jako wytwór filozofii Oświecenia. *Arch. Komisji do Badania Hist. Filoz. w Polsce* t. 1 cz. 1 (1915); przedr. w: *Studia i szkice*.

T. 1. Kr. 1939. — T. KORZON: Listy otwarte. T. 2–3. Wwa 1916. — T. SINKO: Wiersz „Iliady” S. i polski heksametr. *Jęz. Pol.* 1923. — K. BARTOSZEWSKI: S.S. W setną rocznicę zgonu. *Nowa Reforma* 1925 nr 298. — A. BERGER: Poglądy polityczne S.S. *Ziemia Lubel.* 1925 nr 304–311. — W. SMOLEŃSKI: Studia historyczne. Wwa 1925. — H. WIĘCKOWSKA: Opozycja liberalna w Królestwie Kongresowym 1815–1830. Wwa 1925. — H. BARYCZ: Egzemplarz korektowy „Rodu ludzkiego” S.S. Kr. 1926. — F. GUŁWA: Cechy językowe S.S. *Głos Lubel.* 1926 nr 17. — W. HAHN: Religijność ks. S.S. *Ateneum Kapłańskie* 1926 z. 3 i odb. — TENŻE: S.S. Życie i dzieła. Lubl. 1926. — Z. KLARNERÓWNA: Słowianofilstwo w literaturze polskiej I. 1800 do 1848. Wwa 1926. — J. KRUSZYŃSKI: S.S. a kwestia żydowska. Lubl. 1926. — Z. KUKULSKI: Lata szkolne S.S. I. *Chrzaniowskiemu uczniowi lubliniacy*. Lubl. 1926. — Cz. LEŚNIEWSKI: S.S., jego życie i ideologia w dobie Polski Niepodległej (1755–1795). Wwa 1926 [tu też koresp. i dokumenty]. — W. OLSZEWSKI: S. i Lubecki. *Ekonomista* 1926 t. 1. — H. ORSZA-RADLIŃSKA: S.S. B.m. 1926. — T. SINKO: S. jako poeta. *Kur. Lit.-Nauk* 1926 nr 14. — M. STRASZEWSKI: Teorie społeczno-polityczne S. a J.J. Rousseau. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 16 nr 46 i odb. Kr. 1926. — Cz. LEŚNIEWSKI: Bohusz – nie S. *Przegl. Hist.* 1927 z. 3. — H. ORSZA-RADLIŃSKA: Udział S. w Komitecie Nowosiłowa. *Minerwa Pol.* 1927 nr 2. — W. BOBKOWSKA: Nowe prądy w polskim szkolnictwie ludowym w pocz. XIX w. Kr. 1928. — S.S. 1755–1826. *Księga zbior.* Lubl. 1928 [tu m.in.]: F. BIELAK: Prace kierownicze S.S. w Warszawskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk; I. CZUMA: Skarbowa sylweta S.; Z. DASZYŃSKA-GOLIŃSKA: Poglądy ekonomiczne S.S.; M. DUNAJOŃNA: Pogląd na świat S.S. na tle jego religijności; T. GRABOWSKI: S.S. Próba syntezy; W. HAHN: Bibliografia o S.S.; L. KAMYKOWSKI: S.S. nauka moralna; W.M. KOZŁOWSKI: Poglądy filozoficzne S.S.; Z. KUKULSKI: Udział S.S. w pracach Izby Edukacyjnej; S. MALACHOWSKI-LEMPICKI: Pozgonna część S.; TENŻE: Nielegalne wydanie pism S.S.; T. SINKO: „Iliada” S.; S. SZOBER: O języku S.S.; Materiały; Notatki]. — Cz. LEŚNIEWSKI: Około zgonu S.S. *Księga pam.* ... *M. Handelsmana*. Wwa 1929. — L. MUSIOŁ: Ślask w pamiętnikach S. *Zaranie Śl.* 1935 z. 3 [zup.: L. BROŻEK. *Tamże* 1935 z. 37]. — W. BOROWY: O poezji polskiej w w. XVIII. Kr. 1948, wyd. 2 Wwa 1978. — S. KROKOWSKI: S.S., syn Ziemi Odzyskanych. Pozn. 1948. — H. RZADKOWSKA: Stosunek polskiej opinii publicznej do Rewolucji Francuskiej. Wwa 1948. — T. MIKULSKI: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950 i wyd. nast. — B. LEŚNODORSKI: Dzieje Sejmu Czteroletniego. Wr. 1951. — B. LEŚNODORSKI, K. OPALEK: Nauka polskiego Oświecenia w walce o postęp. Wwa 1951. — E. ROSTWOROWSKI: S.S. Wwa 1951. — B. SUCHODOLSKI: Rola Towarzystwa Przyjaciół Nauk w rozwoju kultury umysłowej w Polsce. Wwa 1951. — C. BOBINSKA: Szkice o ideologach polskiego Oświecenia. Kollątaj i S. Wr. 1952. — J. MICHAŁSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wwa 1953. — K. OPALEK: Prawo natury u polskich fizjokratów. Wwa 1953. — H. BRODOWSKI: Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. Wwa 1956. — M. FLESZAR: Studia z dziejów geografii ekonomicznej w Polsce od pol. XVIII w. do r. 1848. Wwa 1956. — A. JENDRYSIK: O wydaniach „Przestróg dla Polski” w XVIII w. *Pam. Lit.* 1956 z. 2. — T. MIKULSKI: Studia nad Oświeceniem. Wwa 1956. — J.W. GOMULICKI: Dzieje pewnej książki („Rodu ludzkiego”). *Nowe*

- Książki 1957 nr 15. — J. GRZYWICKA: Ekonomiczne poglądy S.S. Wwa 1957. — M. BORUCKA-ARCTOWA: Wkład S.S. do nauki o społeczeństwie. *Studia i Mater. do Dziejów Nauki* Pol. t. 6 z. 2 1958. — B. SUCHODOLSKI: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958. — W. GOETEL: S.S. Pol. *badacze przyrody*. Wwa 1959. — J.W. GOMULICKI: Do dziejów „Rodu ludzkiego”. *Nowe Książki* 1959 nr 21. — A. JENDRYSIK: O wydaniach „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego” w XVIII w. *Pam. Lit.* 1961 z. 1. [Polem.: J.W. GOMULICKI. *Rocz. Lit.* 1961]. — F. MARCIAKÓWNA: O nieznanym egzemplarzu korektowym „Rodu ludzkiego” S. *Pam. Lit.* 1961 z. 1. — S. PIGON: Z ogniw życia i literatury. Wr. 1961. — W. BERBELICKI: Poprawki i noty S. do „Epok natury” Buffona. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1962 nr 1. — F. CIEŚLAK: Archiwum Towarzystwa Rolniczo-Hrubieszowskiego fundacji S. *Archeion* 1962. — J. GÓRSKI: Polska myśl ekonomiczna a rozwój gospodarczy I, 1807–1830. Wwa 1963. — B. SZACKA: S.S. Portret mieszczanina. Wwa 1962. — TAŻ.: O historiografii S.S. *Studia Filoz.* 1964 nr 2. — R. ILNICKA-MIDUCHOWA: Poglądy S.S. na nauczanie historii. *Rocz. Nauk.-Dydakt.* z. 20 (1965). — A. JENDRYSIK: Wokół genezy „Uwag” S. *Zesz. Nauk. WSP Kat.* nr 24: *Prace Hist.-Lit.* z. 3 (1965). — B. SZACKA: Teoria i utopia S.S. Wwa 1965. — TAŻ.: S.S. Wwa 1966 *Ludzie Żywi* 9. — B. SEYDA: S. o medycynie. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1966 nr 4. — R. FLESZAROWA: S.S. *Dziewięć wieków geografii*. Wwa 1967. — J. GÓRSKI: Poglądy ekonomiczne S.S. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1967 nr 2. — R.W. WOŁOŚZYŃSKI: Pokolenia Oświeconych. Szkice z dziejów kultury polskiej XVIII w. Wwa 1967. — H. BRODOWSKA: S.S. *Wielkopole XIX w.* T. 2. Pozn. 1969. — A. ZIELIŃSKI: Narod i narodowość w polskiej literaturze i publicystyce I, 1815–1831. Wr. 1969. — B. SZACKA: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — Z. KLEMENSIEWICZ: Na czym polega swoistość pisarstwa języka S.S.? *Księga pam. jubileuszowa założenia Szkoły Akademicko-Górniczej w Kielcach*. Kielce 1972. — A. JENDRYSIK: S. uwagi o edukacji. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN Oddz. w Kr.* 1973. — L. BANDURA: S.S. i H. Kollataj jako teoretycy Komisji Edukacji Narodowej. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. Univ. Gdańskiego* 1974 nr 4. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — S.S. i Zamojszczyzna. *Sesja organizowana przez Tow. Regionalne Hrubieszowskie i UMCS*. Lubl. 1976. — *Studia kieleckie* 1976 nr 1 [poświęcone S.S.]. — Z. CHYRA-ROLICZ: S.S. Wwa 1980 *Sylwetki Warsz.* — Z. WÓJCİK: O S. i nowych staszycanach. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1981 nr 1. — S. PIGON: Poprzez stulecia. Wwa 1984 i wyd. nast. — A. MATUSZYK: U źródeł ideologii taternictwa. O wartościach estetycznych w „Ziemiorództwie Karpatów” S.S. *Kr.* 1985. — S. ROSPOND: Kościół w dziejach języka polskiego. Wr. 1985. — L. SŁOWIŃSKI: Dla tej, co nie zginęła. Pozn. 1985. — W. STRZAŁKOWSKI: Ludzie i idee. Londyn 1985. — E. FRYCKOWSKI: Problematyka pracy w myśli społeczno-filozoficznej polskiego Oświecenia. Bydg. 1986. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — L. KACZANOWSKI: S. na paradyzie. *Przemiany* 1986 nr 11. — J. MICHAŁSKI: Republikanizm S.S. *Zesz. Hist.-Polit. Stronnictwa Demokrat.* 1986 nr 4. — Mysł i działalność społeczno-polityczna S.S. *Tamże* 1986 nr 3 [materiały z sesji]. — U. PASZKIEWICZ: Księgozbiór S.S. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Studium proveniencyjne. *Z badań nad pol. księgozbiórami hist.* 9 (1986). — W. STRZAŁKOWSKI: Ludzie i idee. Londyn 1986. — H. WINNICKA: S.S., pedagog i organizator oświaty. *Zesz. Hist.-Polit. Stronnictwa Demokrat.* 1986 z. 4. — A. ABRAMOWICZ: Dzieje zainteresowań starożytnych w Polsce. Cz. 2: Czasy stanisławowskie i ich pokłosie. Wr. 1987. — TENŻE: S.S. i głębia pradziejów. *Prace i Mater. Muzeum Archeologicznego i Etnograf. w Łodzi*. S. *Archeolog*. 34 (1987). — L. CHRZEŚCIEWSKI: Stara i nowa metafizyka. *Pismo Lit.-Artyst.* 1987 nr 10. — T. KIZWALTER: Ludzie i idee Oświecenia w Polsce porozbiorowej. Wwa 1987. — T. KOSTKIEWICZOWA: O sposobie perswazji w prozie publicystycznej polskiego Oświecenia. *Pam. Lit.* 1987 z. 3, przedr. w: Oświecenie. Próg naszej świadomości. Wwa 1992. — R. ORŁOWSKI: Związki S.S. z rodziną Zamoyskich w 2 poł. XVIII w. *Biul. Tow. Roln. Hrubieszowskiego* 1987 nr 4. — Z. WÓJCİK: Obchody Roku Staszycowskiego i 35-lecia muzealnictwa w województwie pilskim. *Kwart. Hist. Nauki* 1987 nr 1. — T. BIZERSKI: Poglądy S.S. na problem łączenia teorii z praktyką i potrzebą kształcenia praktycznego młodzieży. *Wychow. Tech. w Szkole* 1988 nr 6. — J. KOLBUSZEWSKI: „O ziemiórództwie Karpatów” S.S. *Wkręgu Oświecenia i teatru*. Wr. 1989. — J. SZCZEPAŃSKI: S. dzisiaj. *Hist. i Życie* 1989 nr 21–22. — J. OLEJNICZAK: S.S. wobec Sejmu Czteroletniego. *Rocz. Nadnotek* 22 (1991). — B. JEDYNIAK: Problem despotyzmu i obyczajów w „Rodzie ludzkim” S.S. *Annales UMCS Sectio FF* vol. 9/10 (1991/1992) [wyd. 1994]. — B. BILIŃSKI: Roma antica nel „Diario di viaggio” di S.S. (1790–1791). *L'Eredità classica in Italia e Polonia nel settecento*. Wr. 1992. — H. BRODOWSKA-KUBICZ: U narodzin samorządu wiejskiego. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica* z. 46 (1992). — M. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK: Oficyna supraska 1695–1803. Wwa 1993. — I. BAKALARSKA: Ideal obywatela w poglądach pedagogicznych S.S. *Kultura i Edukacja* 1994 nr 2/3. — B. JEDYNIAK: Degradacja i ocalenie – odkrywanie reguł despotyzmu w „Rodzie ludzkim” S.S. *Prace Nauk. UŚL* 12 (1994). — TENŻE: Problem despotyzmu i obyczajów w „Rodzie ludzkim” S.S. *Annales UMCS Sectio FF* vol. 9/10 (1991/1992) [wyd. 1994]. — T. KOSTKIEWICZOWA: Oświecenie – próg naszej współczesności. Wwa 1994. — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozum i gustu. Wwa 1994. — J. KOLBUSZEWSKI: Przestrzenie i krajobrazy. Wr. 1994. — B. SZACKA: S.S. (1755–1826). *Pisarze pol. Oświecenia*. 2 (1994) [z tekstami S.]. — A. BADACH: Niezrealizowane projekty pomnika S.S. *Kronika Warszawy* 3 (1995). — Z. KŁOCH: Spory o język. Wwa 1995. — S.S. *Mater. sesji staszycowskiej Pila 19–20 września 1995*. Pila 1995. — A. WOLTANOWSKI, Z. WÓJCİK: S.S. w 1794 r. *Przegl. Geol.* 1995 nr 5. — Z. WÓJCİK: Ogólnopolska sesja staszycowska. Pila 1995. *Kwart. Hist. Nauki* 1995 nr 4. — M. DRZĄGOWSKI: Terminy ortograficzne i góralczyzna w języku S.S. *Studia z Filol. Pol. i Słowiańskiej* 33 (1996). — A. GRZEŚKOWIAK-KRAWIĄCZ: Publicystyczny dyskurs wokół „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego” S.S. *Napis* V (1999). — Z. ŁOTYS: S.S. Filozof i reformator społeczny. Olsztyn 1999. *Studia i Mater. WSP Olsztyn* nr 158. — Z. WÓJCİK: S.S. Organizator nauki i gospodarki. Kr. 1999. — M. GÓRSKA: Konieczność śmierci. Refleksje na temat upadku Polski w piśmiennictwie końca XVIII w. *Pam. Lit.* 2000 z. 3. — B. NOSOW: S.S. – ostatnia przestroga dla Polski. *Przel.* A. Bąbel. *Napis* S. VI (2000). — III Spotkanie Staszycowskie, Pila 21 IX 2001. *Zesz. Staszycowskie* 2002 [tu m.in. J. OLEJNICZAK: Rękopiśmienne staszyciana w zbiorach Muzeum S.S. w Pile; M. SKRZY-

STATORIUS Piotr
ok. 1530–1535 – ok. 1569

Inne formy nazwiska: Petrus Statorius; Petrus Statorius Gallus; Petrus Statorius Tonvillanus; Petrus Tonvillanus (Thonvillanus); Piotr Stojeński F. [Francuz]; Tonvillanus.

Dokładna data urodzenia (1530–1535?) nieznana. Był Francuzem. Pisał się i zwano go m.in. Tonvillanus, od niewiadomej dziś — być może normandzkiej — miejscowości Tonneville (Tonville, Thonville); wywodzenie go z Thionville (Diedenhofen) w Lotaryngii i z tamtejszego rodu Pfoertnerów jest dowolnością. Miał brata i siostrę, w 1556 mieszkających w Lozannie. Najprawdopodobniej tożsamy ze stypendystą stanów berneńskich zapisanym 1550–51 jako „Petrus de Tonneville”, studiował w kolegium w Lozannie, gdzie zdobył dobre wykształcenie humanistyczne pod kierunkiem wybitnego pedagoga Mathurina Cordiera oraz znakomitego grezysty Teodora de Beze. Następnie prawdopodobnie przebywał w Genewie, gdzie studiował teologię i poznał Jana Kalwinę. Za jego zgodą, jako ubogi młody człowiek, pozyskany przez Franciszka Lismanina do pomocy w kształtowaniu kalwinizmu w Polsce, latem 1556 przywędrował tu pieszo ze Szwajcarii i od końca tego roku bakałarzował w Krakowskim, być może od razu w Pińczowie, gdzie działał dowodnie ok. połowy 1557 i gdzie w 1560 objął po Grzegorz Orszaku kierownictwo gimnazjum zborowego. Jeszcze przed końcem 1558, przy współudziale swego ziomka Jana Thenaudusa, opracował dla szkoły za wzorem Cordiera nowoczesny program organizacji humaniorów, obejmujący również język grecki, a w metodzie dydaktycznej przyznając poczesne miejsce polszczyźnie. Początkowo wybijał się też w życiu zboru; za przyczyną Orszaka od 1558/59 brał czynny udział w tłumaczeniu Pisma Świętego, współtworząc przyszłą Biblię brzeską, zapewne głównie przez kontrolowanie przekładu i egzegezy według kalwińskich redakcji francuskich; uczestniczył też w synodach i zjazdach, może już od końca 1556. W styczniu 1560 wygłosił mowę łacińską na pogrzebie Jana Łaskiego. Korespondował (dowodnie 1559–60) z Kalwinem. Jednocześnie, prawdopodobnie pod wpływem Jerzego Blandraty, zmienił swe poglądy doktrynalne; już w 1559 i w początku 1561 obwiniano go o nieprawowierność — i przyczynił się do historycznego rozłamu zboru na zachowawczy i antytyrytarski. Jako zwolennik dyteizmu szerzył jego tezy w szkole pińczowskiej (co rozwichrzyło jej prace i przyniosło upadek) i ściągnął na siebie potępienie ze strony kalwinów polskich i szwajcarskich. W latach 1565–66 (?) miał wyznawać try-

teizm, następnie znów kalwinizm (1567), by podobno powtórnie zostać „arianinem”; współcześnie nazwano go stąd „Proteusem”. Jeszcze w 1567 Beze apelował doń o powrót do „wiary prawdziwej”. Kiedy opuścił Pińczów, nie wiadomo. W nieoznaczonym bliżej momencie obierano go superintendentem w Krakowie; był też superintendentem podlaskim bądź lubelskim; pracował jako minister w Siedliskach (pod Krasnymstawem?). Utalentowany lingwista, szybko przyswoił sobie naszą mowę i praktycznie spolonizował się; sporadycznie (1564, 1567) używał nazwiska Stojeński. Jego zasługą jest ułożenie pierwszej gramatyki języka polskiego (1568), dla której większość przykładów zaczerpnął z „Wizerunku” Mikołaja Reja, a pojedyncze również z utworów Jana Kochanowskiego. Z ludźmi pióra, stykał się z M. Rejem, znał bliżej m.in. Cypriana Bazylika, Erazma Glicznara, Grzegorza Pawła z Brzezin, Marcina Krowickiego, Jakuba Lubelczyka, Stanisława Sarnickiego i Andrzeja Trzecieckiego mł. Ożeniwszy się z Małgorzatą Czarniowską, pozostawił synów: Jana, Piotra (ok. 1565 – 1605) — wybitnego później działacza arianistycznego, i Pawła oraz córkę Zuzannę, którzy w 1591 uzyskali nobilitację pod mianem Stojeńskich (z czasem też Stojskich). Ciężko chory w czerwcu 1568, zmarł prawdopodobnie już przed marcem 1569 (na pewno przed kwietniem 1570), rzekomo w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Gymnasii Pinczoviensis institutio. Pińczów 1558 lub 1559, druk. Daniel z Łęczycy. Przedr.: A. Karbowski. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce* 13 (1914); I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce, Lw. 1927.

Przekł. pol.: fragm. pt. Apel do polskiej szlachty protestanckiej ogł. S. Kot: Źródła do historii wychowania. Cz. 1. Kr. 1929. Przedr. w: Źródła do dziejów wych. i myśli pedag. Wyboru dokonał i oprac. S. Wołoszyn. T. 1. Wwa 1965. Fragm. w tłum. S. Kota i M. Wysockiej w: *O edukacji dawnych Polaków*. Materiały z XVI–XVIII w. Wybrała i oprac. T. Durska-Macheta. Wwa 1982, s. 102–108.

2. Brevis apologia ... ad dilvendas Stancari cuiusdam columnias. ... In qua continetur orthodoxae fidei de Dei incarnatione assertio vera de Mediatore sententia. ... Wyd. przy: G. Helt: Confessio de Mediatore. [Pińczów 1559 druk. Daniel z Łęczycy]; zob. poz. 12.

3. De Jesu Christo Dei Patris hominumque Mediatore ode dicolos tetrastrophos. [Oda w 23 strofach]. Wyd. przy: G. Helt: Confessio..., jw. poz. 2. Wg M. Wiszniewskiego ed. osob.: Pińczów 1559 druk. Daniel z Łęczycy.

4. In clarissimi viri D. Ioannis a Lasko Poloniae baronis obitum funebris oratio. Pińczów 1560 druk. Daniel z Łęczycy.

Mowa pogrzebowa, wygłoszona 29 stycznia 1560 w Pińczowie.

5. Emanuel seu De aeterno Verbo, Dei Filio, homine facto, Dei Patris hominumque conciliatore. Altera et ultima ... expositio. Pińczów 1561.

6. Piotr Stojenski F. do Odmienca. [Wiersz pol. Powst. przy końcu 1564]. Wyd. przy: Proteus abo Odmieniec. [Brześć] 1564 [druk. C. Bazylik], k. E_v – E_z. Przedr. zob. PROTEUS ABO ODMIENIEC.

7. Polonicae grammaticae institutio. In eorum gratiam, qui eius linguae elegantiam cito facile addiscere cupiunt. Kr. 1568 druk. M. Wirzbięta. [Dedyk. dat. 1 lipca 1567]. Reprodukcyję fototyp. pierwodr. wyd. R. Olesch. Köln-Wien 1980 *Slavistische Forschungen* 26. Fragm. pt. De literarum potestate et genuina eorum pronuntiatione przedr. J. S. Bandtkie: O języku i piśmie [...], *Rozmaitości Nauk*. Nr 1. Kr. 1828, s. 108–117. Dedykację Andrzejowi Dudyczowi, dat. w Krakowie 1 lipca 1567, przedr. J. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 1.

Przekł. pol. dedykacji: M. Brożek, wyd. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII. Wr. 1953 BNI, 146.

Utwory o autorstwie niepewnym

8. Historia Stankariane tragoediae. Powst. 1560. Dzieło nieznane. Wg Estr. zapewne tożsame z „Brevis apologia...” (zob. poz. 2), ewentualnie ciąg dalszy dzieła: Narratio historica eorum, quae per Stancorum iam denuo in Pińczovia sunt acta. Pińczów 1561 (tyt. również w in. red.), przypisywanego J. Łaskiemu.

9. In duos Martini Cromeri dialogos, qui de vera et falsa nostri temporis religione inscribuntur animadversiones brevissimae. Pińczów 1560 druk. Daniel z Łęczycy.

Polem. z M. Kromera „De falsa nostri temporis et vera Christi religione” (1559), w obronie J. Łaskiego. Wyd. bezimienne. Wg A. Brücknera i J. Fijałkę dzieło zbior., w tym zapewne P.S.

10. Epistola quam praeceptor orthodoxy scriptis discipulus Arianus. Ogl. F. Junius: Defensio catholicae doctrinae de S. Trinitate [...]. Herderberg 1590; też Herderberg 1591, 1592.

List prawdopodobnie do T. Bezy o dogmacie Trójcy Świętej. Autorstwo przypuszczalne wg K. Sandiusa.

Zob. też: PROTEUS ABO ODMIENIEC.

Przekłady

11. „Psalmi Statoriuszowe”.

Dzieło nieznane. Być może odnoszone do: Księgi Psalmów abo pieśni Dawidowych, które pospolicie zowią Psalmi. Brześć 1564 – dwóch osobnych odbić z Biblii brzeskiej.

Zob. też: BIBLIA BRZESKA.

Prace edytorskie

12. G. Helt: Confessio de Mediatore. [Pińczów 1559 druk. Daniel z Łęczycy].

Wg Estr. wyd. prawdopodobnie P. Statorius, przedrukując ed. Wittenberga 1555 i przydając trzy prace pińczowian, w tym własną „Brevis apologia...” (zob. poz. 2) i „De Jesu Christo...” (zob. poz. 3).

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

S. KOT: Pierwsza szkoła protestancka w Polsce. *Ref. w Polsce* 1 (1921). — J. FIJAŁEK: Legenda o Janie Łaskim i przysięga jego krakowska 1542 r. *Tamże* 2 (1922). — P. ZWOLIŃSKI: Najdawniejsze opracowanie języka Mikołaja Reja („Wizerunk” M. Reja z r. 1558 a „Polonicae grammaticae institutio” P. Stojenskiego z r. 1568). *Jęz. Pol.* 1953 z. 4; przedr. w: Szkice i studia z historii sławistyki. Wr. 1988. — J. BALÁZC: Der Einfluss des polnischen Humanismus auf die Herausbildung der polnischen und ungarischen Nationalgrammatik. W: La Renaissance et la Réformation en Pologne et en Hongrie. Budapest 1963. — J. JE-FIMOW: Stojenski i Volckmar. Przyczynek do dziejów polskiej gramatyki. *Jęz. Pol.* 1963 z. 4/5. — J. PUZYŃNINA: Słowotwórstwo w gramatykach staropolskich. *Prace Filol.* t. 18 cz. 3 (1964). — Z. KLEMENSIEWICZ: Historia języka polskiego. Cz. 2. Wwa 1965; wyd. nast. Wwa 1974, 1976, 1980. — S. TYŃC: Szkolnictwo kalwińskie w Polsce. *Hist. uychb.* T. 1. Wwa 1965; wyd. 2 Wwa 1967. — Akta synodów różnowierzyczych w Polsce. Oprac. M. Si-paylo, T. 1. (1550–1559). Wwa 1966; t. 2. (1560–1570). Wwa 1972. — M. CYTOWSKA: Od Aleksandra do Alwara. Gramatyki łacińskie w Polsce w XVI w. Wr. 1968 s. 83–84. — M. KOSSOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Pozn. 1968. — J. CZERNIATOWICZ: Niektóre problemy naukowe grecożytyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII w. Wr. 1969. — É. DECAUX: Il y a quatre cents ans paraissait sous la signature d'un Français la première grammaire polonaise. *Revue de l'École Nationale des Langues Orientales* 5 (1969). — S. TWOREK: Działalność oświatowo-kulturalna kalwinizmu małopolskiego (pol. XVI – pol. XVIII w.). Lubl. 1970. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — L. SŁOWIŃSKI: Nauka języka polskiego w szkołach Rzezypospolitej przedrozbiorowej. Pozn. 1978. — H. BARYCZ: Powstanie, wzrost i upadek gimnazjum różnowierzyczego w Pińczowie. (1551–1565). *Pińczów i jego szkoły w dziejach*. Kr. 1979. — O. HORBATSC: Die polnische Grammatiklehre und Lexicographie des 16. Jahrhunderts und ihr Einfluss auf die Grammatiken und Wörterbücher bei den Ukrainern. *Fragen der polnischen Kultur im 16. Jahrhundert*. Herausgegeben von R. Olesch und H. Rother. Giessen 1980. — W. KURASZKIEWICZ, R. OLESCH: Vorwort. Przy: Polonicae grammaticae institutio. Köln-Wien 1980; przekład pol. (A. Gierliński) pt. P.S.-S. o polskim języku literackim. [...] W: W. Kuraszkiewicz: Polski język literacki. Wwa 1986. — J. MISIUREK: Chrystologia Braci polskich. Okres przedscyniański. Lubl. 1983. — R. WROCZYŃSKI: Dzieje oświaty polskiej do roku 1795. Wwa 1983. — W. KURASZKIEWICZ: Uwagi o najstarszej gramatyce języka polskiego z 1568 r. *Spr. PTPN* 1979/1981 nr 97/99. Pozn. 1983 [wyd. 1984]. — TENZE: Uwagi P.S. o polszczyźnie regionalnej w jego Gramatyce z 1568 r. *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wr. 1953

1984. — T. LEWASZKIEWICZ [rec. ed. Polonicae grammaticae institutio. Köln-Wien 1980]. *Slavia Occidentalis* 42 (1985). — W. STEC: Ethos narratora-prezentera i przeciwnika polemicznego w szesnastowiecznych relacjach z dysput wyznaniowych. *Przegl. Hum.* 1986 nr 7/8. — S. KOT: Polska „Złotego Wieku” a Europa. Wwa 1987 [przedr. rozpr. z 1921]. — K. MROWCEWICZ: Francuski miłośnik języka polskiego P.S.-S. Tyg. Pol. 1987 nr 35. — A. MATUSZEWSKI: Pierre Statorius (l'ancien). W: *Bibliotheca dissidentium* [...] T. 13: *Antitrinitaires Polonais II*. Baden-Baden Buxwiller 1991 *Bibliotheca Bibliographica Aureliana* 129. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1.

T.W.

STAWSKI Stanisław ok. 1750 – 1796

Pochodził z wrocławskiej rodziny polskiej wyznania ewangelickiego. Od początku lat siedemdziesiątych współpracował z firmą wydawniczą Kornów jako tłumacz na język polski wydawanych przez nią tekstów z literatury niemieckiej. W 1790 był nauczycielem języka polskiego we wrocławskim Gimnazjum św. Elżbiety; w 1794 uczył również polskiego w dwóch innych gimnazjach wrocławskich: w żydowskiej Wilhelmsschule i w prowadzonej przez gminę ewangelicko-reformowaną szlacheckiej Friedrichsschule. W tym czasie opracowywał podręczniki do nauki języka polskiego, wydawał je własnym nakładem i osobiście sprzedawał w swym mieszkaniu przy ulicy Świdnickiej, róg Flederwisz. Zmarł w 1796 we Wrocławiu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Książeczka do sylabizowania i czytania dla polskiej klasy Gimnazjum Ś. Elżbiety we Wrocławiu. — Buchstabier- und Lesenbüchlein für die polnische Klasse des Elisabeth Gymnasii in Breslau. Wr. 1790. Wyd. 2 powiększone i popr. Wr. 1794.

2. Manualik do nauczania się polskiego języka... — Handbuch zur Erlernung der polnischen Sprache... Wr. 1775. Wyd. 2 Wr. 1796.

Tu m.in. przekł. dwóch komedii: J. Engel: Paź. Komedja dla dzieci w 1 a.; [G. Stephanie]: Zbieg z synowskiej miłości. Komedja w 3 a.

Przekłady

3. Ch.F. Gellert: Komedja o dewotce od ... po niemiecku napisana teraz zaś na polski język przełożona. Wr. 1771

Niepodp. Autorstwo przekł. domniemane.

4. Ch.F. Gellert: Komedja o losie szczęścia w loterii we 3 a. od ... po niemiecku napisana teraz zaś na polski język przełożona. Wr. 1771

154 Niepodp. Autorstwo przekł. domniemane.

5. Ch.F. Gellert: Listy ... z niemieckiego na polski język przełożone przez S.S. Wr. 1774.

6. Ch.F. Gellert: Moralne pisma od ... po niemiecku wydane teraz zaś na polski język przełożone. T. 1–2. Wr. 1775–1776

Niepodp. Autorstwo przekł. domniemane.

7. J.H. Campe: Książeczka moralna dla dzieci od ... po niemiecku napisana teraz zaś na ojczysty język przełożona. Wr. 1779 (tłumacz podp. pod przedm.). Wyd. nast.: Wr. 1779; Wr. 1800.

8. Panna swojej się nienawidzi pomszcząca. Tragedia we 3 a. z niektórymi odmianami z niemieckiego na polski język przez ... przełożona. Wr. 1779.

9. [J.M. Miller]: Zygwarda klasztorne przypadki, z niemieckiego na polski przez ... przełożone. T. 1–2. Wr. 1779–1780 (z przedm. tłumacza).

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

B. GUBRYNOWICZ: Romans w Polsce za Stanisława Augusta. Lw. 1904. — K. WOJCIECHOWSKI: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — E. MAŁCZYŃSKA: Polskie tradycje naukowe i uniwersyteckie Wrocławia. Wr. 1946. — Z. SINKO: Powieść zachodnioeuropejska w kulturze literackiej polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — A. MENDYKOWA: Książka polska we Wrocławiu w XVIII w. Wr. 1975. — TAŻ: Kornowie. Wr. 1980.

E.A.

STEINER Krystian Bogumił (Christian Gottlieb) 1746–1814

Urodzony 8 stycznia 1746 w Toruniu; syn Jerzego Fryderyka, mistrza białoskórniczego, i Doroty z Kaltenbachów. Ukończył Gimnazjum Toruńskie w 1762, po czym jako stypendysta rady miejskiej studiował prawo, historię, filologię klasyczną i języki nowożytny na Uniwersytecie Lipskim (immatrykulowany 10 maja 1764). Po powrocie do Torunia w jesieni 1766 pracował zrazu jako kancelista w Radzie Miejskiej, a następnie podjął praktykę adwokacką. Od 1784 do 1792 był profesorem języka łacińskiego, historii nowożytnej i prawa cywilnego w warszawskiej Szkole Rycerskiej i członkiem wolnomularstwa warszawskiego. W 1786 debiutował w druku rozprawą z historii prawa polskiego. W 1787 (od 16 czerwca) – 1788 wydawał i redagował „półuczone” czasopismo: *Polnische Bibliothek*, a w 1788 *Bibliotekę Warszawską Literatury Zagranicznej i Narodowej* (cz. 1 wyszła pt. *Dziennik Warszawski*), gdzie pomieszczał rozprawy historyczne oraz recenzje literackie i naukowe wydawanych aktualnie w Warszawie prac. Rozprawy z zakresu historii prawa polskiego publikował także w czasopiśmie niemieckich (w 1792 w *Berliner Monatsschrift*).

W tym czasie ożenił się ze zmarłą niebawem Reginą Graef. Na początku 1793 powrócił do Torunia, gdzie podjął przerwana uprzednio praktykę adwokacką. W 1794–95 występował jako adwokat przy departamencie Prus Zachodnich, w 1796 był radcą kryminalnym przy Regencji Prus Południowych, w 1797 przeszedł do pracy w aparacie sądowym magistratu toruńskiego, a w 1799 był asesorem i radcą opiekuńczym przy Regencji Prus Południowych. Po przeniesieniu urzędu do Płocka wrócił do praktyki adwokackiej. W Księstwie Warszawskim został prezesem Sądu Kryminalnego departamentów bydgoskiego i płockiego z siedzibą w Toruniu (1807); po przeniesieniu sądu do Płocka (wrzesień 1809) objął urząd sędziego przy trybunale bydgoskim. W 1809 (28 września) Rada Dozorcza Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie proponowała mu objęcie Katedry Prawa Karnego, ale propozycji z powodu wieku i złego stanu zdrowia nie przyjął. Wkrótce potem zrezygnował z pracy urzędniczej. Zmarł 10 listopada 1814 w Toruniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Exercitationes ad ius Polonicum tam publicum quam privatum. Fasc. 1. Tor. 1786.
2. Über das Polnische Reichsgrundgesetz: Neminem captivabimus nisi iure victum, aut in maleficio deprehensum etc. ... Berlin 1791.
3. Bemerkungen über kulmische Gutergemeinschaft zwischen Eheleuten. Tor. 1794.
4. Über Pfandesverschreibungen auf adeliche Güter nach polnischen Rechten. Tor. 1803.
5. Über annos maiorenitis, discretionis et competentiae nach polnischen Rechten. Tor. 1804.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

- F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867).
 — R. PILAT: Początki publicystyki literackiej w Polsce. Lw. 1882. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 2. Wwa 1908 [z koresp. S. z 1809].
 — Z. MOCARSKI: Kultura umysłowa na Pomorzu. Tor. 1931. — S. SALMONOWICZ: Ch.B.S. jako publicysta i wydawca. Z dziejów czasopiśmiennictwa oświeceniowego. *Prasa Współcz. i Dawna* 1958 nr 3. — TENŻE: K.B.S. zapomniany krytyk Adama Naruszewicza. *Kwart. Hist.* 1960 nr 1. — K. MROZOWSKA: Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794). Wr. 1961. — S. SALMONOWICZ: K.B.S. (1746–1814), toruński prawnik i historyk. Z dziejów nauki prawa doby Oświecenia w Polsce. Tor. 1962 [z bibliogr.]. — TENŻE: Toruńskie Gimnazjum Akademickie w l. 1681–1817. Studium z dziejów nauki i oświaty. Pozn. 1973. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974).
 — J. KASPRZYK: Zeitschriften der polnischen Aufklärung und die deutsche Literatur. Giessen 1982 *Vorträge und Abhandlungen zur Slavistik*. Bd. 4. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ, T. KOSTKIEWICZOWA: Krytyka literacka

w Polsce w XVI i XVII w. oraz w epoce Oświecenia. Wr. 1990.

E.A.

STEN Jan

1871–1913

Właściwe imię i nazwisko: Ludwik Bruner.

Urodzony 15 kwietnia 1871 w Warszawie; syn Edwarda Brunera, lekarza, i Anny z Libasów. Uczęszczał do III Gimnazjum Klasycznego. W 1888–91 studiował na wydziale przyrodniczym uniwersytetu w Warszawie, potem w Dorpacie, gdzie w 1893 uzyskał stopień kandydata nauk chemicznych. W tymże roku objął asystenturę na politechnice we Lwowie, w 1894–95 kontynuował studia w Paryżu i Lipsku. Następnie osiadł w Krakowie i został asystentem w pracowni chemii organicznej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wyjeżdżał kilkakrotnie do Niemiec i Anglii. Już w okresie studiów, zwłaszcza w czasie pobytu w Paryżu, rozbudziły się jego zainteresowania literackie. Pod pseudonimem Jan Sten aktywnie uczestniczył w życiu literackim Krakowa i Lwowa. W 1896–97 współpracował ściśle z *Krytyką*, nieoficjalnym organem galicyjskich socjalistów. Umieszczał tu poezje, nowele, recenzje oraz artykuły popularnonaukowe. Pisywał też w 1896–97 do *Dziennika Krakowskiego*, z którego redaktorem Wilhelmem Feldmanem utrzymywał w latach następnych bliskie kontakty, a także do *Kuriera Przemysłowego*. W 1899 rozpoczął redagowanie z Jerzym Żuławskim wznowionej *Krytyki*; od 1901 prowadził w niej dział literacki, w latach następnych zaś (do 1907) ogłaszał recenzje i szkice. Zamieszczane tu w cyklu „Młoda Polska” sylwetki współczesnych pisarzy przedrukował potem w zbiorze „Dusze współczesne”. W 1900 opracował specjalny zeszyt pisma poświęcony literackiemu Krakowowi, zawierający antologię tamtejszych pisarzy, wydany w osobnej odbitce, w starannej szacie graficznej z rysunkami Stanisława Wyspiańskiego, pt. „Kraków. Poezje, nowele, fragmenta dramatów”. S. zamieścił tu wstęp, w którym interesującą scharakteryzował krakowskie środowisko. Przypisywano także S. autorstwo szkicu (określonego jako „paszkwil”) „Literatura warszawska” (*Krytyka* 1900 z. 7), wydanego osobno pt. „Zza kulis Warszawy”, ostro krytykującego warszawskie środowisko literackie, który wywołał głośną polemikę i ataki na anonimowego autora. Działalność krytyczna S. zyskała większe uznanie niż jego twórczość literacka (z której zrezygnował ok. 1900, przypuszczalnie w wyniku niezadowolonych recenzji). Swoje credo krytyczne zamieścił w krótkiej przedmowie do zbioru „Dusze współczesne”. Był — zgodnie z duchem epoki — zwolennikiem krytyki impresjonistycznej, subiektywnej interpretacji. Ju- 155

lian Krzyżanowski nazwał go mistrzem impresjonistycznego portretu literackiego. Wzorem dla S. był Anatol France. Jego twórczością S. szczególnie się interesował; był też pierwszym jego tłumaczem na język polski. Wygłaszał często prelekcje o literaturze współczesnej w Krakowie i Lwowie, szczególnie zajmując się Wyspiańskim. Aktywnie działał w krakowskim Uniwersytecie Ludowym, pewien czas był kierownikiem literackim „Biblioteki Powieści” wydawanej we Lwowie. Działalność literacką łączył z pracą naukową w dziedzinie chemii. W 1898 uzyskał doktorat, w 1901 habilitował się na Politechnice Lwowskiej, w trzy lata później na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1901 ożenił się z Marią Stellą z Brunerów. W 1907 został mianowany profesorem nadzwyczajnym chemii fizycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1910 — dyrektorem pierwszego w Polsce zakładu chemii fizycznej. Był autorem szeregu prac z zakresu chemii i fizyki. Zmarł 5 grudnia 1913 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Lw. 1899.

Tu cykle: Warszawa, Młode lata, Krajobrazy.

2. Jeden miesiąc życia. Utwory proza. Kr. 1900.

Tu m.in.: Trzy dusze. Dramat w 1 a. Wyst. Kr. 1899.

3. Dusze współczesne. Wrażenia literackie. Lw. 1902. Wyd. nast. zmien. pt. Pisarze polscy. Wrażenia literackie. Lw. 1903.

4. Szkice krytyczne. Lw. 1906. Wyd. 2 pt. O Wyspiańskim i inne szkice krytyczne. Lw. 1909.

Tu m.in.: Adam Asnyk (wyd. osob. w wersji pierwotnej. Kr. 1897 odb. z *Krytyki*).

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Przekłady

5. A. France: Wybór pism. T. 1–8. Lw. 1904–1910.

T. 1: Pisma krytyczne; t. 2: Gospoda pod Królową Gęsą Nóżką (przedr. w poz. 7 t. 3); t. 3: Nowele; t. 4: Thais (przedr. w poz. 7 t. 2); t. 5: W cieniu więzów (przedr. w poz. 7 t. 6, 8 t. 1); Manekin trzcinowy (przedr. w poz. 7 t. 7, 8 t. 2); Pierścień z ametystem (przedr. w poz. 7 t. 8, 8 t. 3); Wyspa pingwinów (przedr. w poz. 7 t. 5). Zawarte tu powieści w tłum. S. miały po kilka wyd.

6. A. France: Bogowie łakną krwi. Wwa 1912. Wyd. nast.: Wwa 1959; Wwa 1985. Przedr. w poz. 7 t. 4.

7. A. France: Zbiorowe wydanie powieści. T. 1–8. Wstęp: J. Parandowski. Wwa 1930–1931.

Tu m.in.: Zbrodnia Sylwestra Bonnard (do 1996 miała sześć wyd. w tłum. S.).

8. A. France: Historia współczesna. T. 1–3. Wwa 1949. Wyd. nast. Wwa 1956.

Koresp. S. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl.

OPRACOWANIA

NK 13 (1970); LP.

R. GLASSNER: Literaci Żydzi we współczesnym piśmiennictwie polskim. *Rocz. Żyd.* 1904 s. 142–158. — W. FELDMAN: Współczesna krytyka literacka w Polsce. Lw. 1905. — [A. STRUG] T. GAŁECKI: L.B. jako uczonego i badacza. Wspomnienie pośmiertne. Lw. 1914. — W. ORKAN: J.S. Wspomnienie. W: *Czantoria*. Wwa 1936 [prwdr. 1914]. — T. ESTREICHER. *Pol. słownik biogr.* 3 (1937). — J. KWIATKOWSKI: J.S. — traducteur d'Anatole France. *Bulletin [du] Centre Polonais de Recherches Scientifiques de Paris* 1950 nr 6. — A. ŚCIEGIENNY. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — H. KARWACKA. *Obraz. lit. pol.* 5. 5 t. 4 (1977).

W.A.-Sz.

STERLING Kazimierz 1875–1933

Urodzony w 1875 w Warszawie. Tamże uczęszczał do gimnazjum oraz na wydział prawny Uniwersytetu. Ok. 1892 rozpoczął działalność literacką i dziennikarską na łamach czasopism warszawskich. Utwory, recenzje teatralne i artykuły, które zazwyczaj sygnował pseudonimami: Cor, Eska, Kaster, Wojciech Kessling, Wróg Ludu — ogłaszał m.in. w *Izraelicie* (1896–98, 1901–02, tu stała rubryka „Odgłosy”), *Kurierze Niedzielnym* (1896), *Przeglądzie Tygodniowym* (1897), *Gazecie Warszawskiej* (1920–21, 1923). W 1901–05 przyjaźnił się ze Stanisławem Przybyszewskim. Za działalność polityczną został w 1907 skazany na przymusowe wysiedlenie z granic zaboru rosyjskiego. W późniejszych latach poświęcał się głównie zajęciom prawniczym. Po 1918 był członkiem Sądu Dyscyplinarnego przy Radzie Adwokackiej oraz sędzią Sądu Apelacyjnego w Warszawie. Działał w Stowarzyszeniu Wolnomysłicieli Polskich, należał do Polskiego Związku Myśli Wolnej. Był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich. Zmarł 26 kwietnia 1933.

TWÓRCZOŚĆ

1. Abbadonah. Poemat w 4 pieśniach. Wwa 1899.

2. Dramaty. Wwa 1899.

3. Nastroje. [Poezje]. Wwa 1900. Wyd. 2 Wwa 1900.

4. Jeżeli gryzę... [Poemat]. Kr. 1901.

Przekład

5. M. Maeterlinck: Księżniczka Malena, Wwa 1900.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

Zbiór poetów pol. 4 (1965), 6 (1975) s. 263.

STĘCZYŃSKI Bogusz Zygmunt 1814–1890

Urodzony 19 lutego 1814 w Hermanowicach koło Dobromila; syn Wojciecha i Agaty z Zawadzkich. Na chrzcie otrzymał imiona: Bogusz, Maciej, Zygmunt. Uczęszczał do szkół w Krośnie, Przemyślu i Tarnopolu, później wiedzę poszerzał drogą samokształcenia. Czas jakiś praktykował u malarza pokojowego w Krośnie, następnie wykonywał prace malarskie w kościele w Rymanowie. Wcześniej ujawniał zdolności plastyczne i zainteresowania poezją. Jego debiutem literackim były „Pieśni ludu wiejskiego w Galicji, w obwodzie jasielskim i sarnockim” (*Lwówianin* 1841 z. 9). Udzielał mu wsparcia Jan Gwałbert Pawlikowski, udostępniając swe zbiory w Medyce. Od 1844 rozpoczął piesze wędrówki po Małopolsce i Śląsku. Zbierał materiały, sporządzał rysunki do zamierzonego wydawnictwa popularyzującego zabytki i piękno kraju. Wyprawił się też za granicę. Był na Bukowinie, na Węgrzech, w Siedmiogrodzie, Słowacji, Serbii, Chorwacji, Dalmacji. Z Triestu udał się do Wenecji. Opisy krajoznawcze ilustrował swoimi rysunkami. W czasie wydarzeń 1846 został uwięziony przez władze austriackie na okres kilku miesięcy w Tarnowie. Stracił wówczas większość nagromadzonych notatek i rysunków. Po uwolnieniu wyjechał do Lwowa, gdzie zajął się litografią. W 1847 wydał „Okolice Galicji”, ale nie przyniosły mu uznania czytelników. Po 1851 pracował okresowo jako leśniczy w okolicach Jasła, a w 1859 osiadł w Krakowie. Podejmował się kolejno wielu zajęć. Zarządzał księgarnią i wydawnictwem Walerego Wielogłowskiego i korzystając z jego pomocy ogłosił kilka swoich utworów, m.in. „Pieniny i Tatry”, „Tatry...”, „Zbójcy w Galicji”. Pełnił też funkcję korektora w redakcji *Kroniki* (1863), woźnego w firmie wydawniczej (1867), bibliotekarza w krakowskiej filii Stowarzyszenia Przyjaciół Oświaty (1870–1872), agenta w towarzystwie ubezpieczeniowym (1872). Pod koniec życia żył w wielkiej biedzie i odwoływał się do ofiarności publicznej. Był jednym z najlepszych znawców Tatr i Podhala, ale jego utwory i rysunki nie cieszyły się powodzeniem u współczesnych; obecnie mają dużą wartość dokumentalną. Zmarł 8 sierpnia 1890 w przytulku miejskim w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Okolice Galicji. Lw. 1847. Wyd. fotoofs. Kr. 1990. Podp.: Maciej Bogusz Stęczyński.
2. Krakowiak napisany dla Gwardii Narodowej Lwowskiej, z powodu nadanej konstytucji i zwinienia cenzury przez Najjaśn. Cesarza Jmci Ferdynanda I. Wiersz. Lw. 1848.

3. Pieniny i Tatry. Zbiór 80 malowniczych widoków przez... wolną ręką z natury, na kamieniu pierwszy raz igłą rytowanych, z treściwym onych przez autora opisem. Kr. 1860.

Na okładce: Album Pienin i Tatrów.

4. Tatry w dwudziestu czterech obrazach skreślone piórem i rylcem. Dzieło ozdobione 80 rysunkami, przez autora z natury zdjętymi i rylcem na kamieniu wykonanymi. Kr. 1860. Wyd. fotoofs. Wr. 1997.

5. Zbójcy w Galicji. Z podań gminnych opowiedział... Kr. 1860.

6. Krosno. Opowiadanie podróżnika powtórzył... Kr. 1862.

7. Świątynia Polaków czyli Katedra na Wawelu w Krakowie. Poemat historyczny. Kr. 1864.

8. Ryszard z Krzyżanowic, chorąży krakowski. Legenda z wieku XI. Odessa 1875.

9. Śląsk. Podróż malownicza w 21 pieśniach, wyśpiewał... Powst. po 1879. Wyd. i oprac. F. Pajczkowski. Wr. 1949 (styczeń). Wyd. 2 Wr. 1949 (maj).

10. Sudety jako dalszy ciąg poematu Tatry. Wyd. i oprac. J. Kolbuszewski. Jelenia Góra 1981.

11. Polska Najada, czyli głos wodospadu Łaby na Śląsku. Wyd. i oprac. J. Kolbuszewski. Kat.-Pszczyna 2000.

Prace redakcyjne

12. Przyjaciół wszystkich ludzi, czyli kalendarz stoletni zastosowany do potrzeb teraźniejszych czasów, wymagań postępu ducha i wygody... Na koniec: wspomnienia historyczne z ważniejszych wydarzeń naszej przeszłości, poezje, powieści i anegdoty... Zgromadził, ułożył i na widok powszechny wydał... Kr. 1873.

Tu m.in. wiersz: Moja modlitwa w Tatrach.

Ponadto rkps: Wspomnienia malowniczo-historycznych przechadzek po Tatrach, Spiszu, Orawie, Węgrzech, Serbii, Siedmiogrodzie, Sławonii, Multanach, Banacie, Krocacji, Dalmacji i Krainie, odbytych w r. 1845, z notat swoich opowiedział... [zob. *Wierchy* 1938 t. 54].

Inne rkpsy oraz koresp. w Bibl. Jagiel., w Bibl. PAN w Kr., w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem i w Ossol.

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972); LP.

[W. SEREDYŃSKI] W.S.: B.Z.S. i jego prace. Kr. 1878. — W. MILESKI: Odkrycie nowego rękopisu S. *Wierchy* 1938 t. 54. — J. REICHMAN: Polski poemat o Sudetach i Dolnym Śląsku z połowy XIX w. *Śląsk* 1946 nr 10. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — S. PIOTROWSKI: Skalne Podhale w literaturze i kulturze polskiej. Wwa 1970. — J. KOLBUSZEWSKI: Góry takie kamienne. Szkice o górach i ludziach. Wwa 1972. — Z. RADWAŃSKA-PARYSKA, W.H. PARYSKI: Encyklopedia tatrzańska. Wwa 1973. — J. KOLBUSZEWSKI: Tatry w literaturze

polskiej. Kr. 1982. — TENŻE: Śląskie poematy B.Z.S. W: *Krajobraz i kultura. Sudety w literaturze i kulturze polskiej*. Kat. 1985. — *Romantyczne wędrówki po Galicji*. Wyd. A. Zieliński. Wr. 1987 [tu B.Z.S.: Feronia, czyli wspomnienia z podróży po Tatrach i ziemiach sławiańskich w roku 1845; Przez Przełęcz Dukielską do Krosna].

A.P., H.G.

STRASZEWICZ Ludwik 1857–1913

Urodzony w 1857 w Tykocinie pod Augustowem. Do gimnazjum uczęszczał w Łomży (1867–75), po czym uczył się w Instytucie Technologicznym w Petersburgu. W 1880–84 studiował na wydziale matematycznym w Genewie. Kształcił się również w Paryżu. W czasach studenckich zbliżył się do kręgów socjalistycznych, w następnych latach przeszedł na pozycje zachowawcze. Od 1884 konsekwentnie uprawiał publicystykę w duchu ugodowym. Początkowo współpracował z *Prawdą* (1883–84, 1886) i *Ateneum* (1885–91), następnie związał się na przeszło dwadzieścia lat (od 1885) z petersburskim *Krajem*, głównym organem ugodowców. Zaliczano go również do grona czołowych publicystów warszawskiego *Słowa* (od 1895). W 1898 został naczelnym redaktorem *Kuriera Polskiego*, którą to funkcję sprawował do końca życia. Posługiwał się kryptonimami i pseudonimami, m.in.: Lach; Publicysta warszawski; Publicysta z Warszawy. Zmarł 1 listopada 1913 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Nasze czasy. Opowieść. Petersb. 1890.
2. Fantazje. Petersb. 1895 [właśc. 1894].
3. Obrachunki polityczne. I: Rosja wobec Polski. Kr. 1895. Wyd. nowe uzup. częścią II: Polska wobec Rosji. Kr. 1896.
4. Legendy. Kr. 1899.

O P R A C O W A N I A

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

W. RZYMOWSKI: Choraży białego sztandaru. Wwa 1913. — W. LEDNICKI: Rosyjsko-polska entente cordiale. Jej początki i fundamenty 1903–1905. *Zesz. Hist.* (Paryż) 1966 nr 10. — J.J. LIPSKI: Warszawscy „Pustelnicy” i „Bywalscy”. T. 1. Wwa 1973.

I.T.

STROYNOWSKI Hieronim 1752–1815

Inna forma nazwiska: Strojnowski.

Urodzony 20 września 1752 w Chodaczkowie na Wołyniu (pow. krzemieniecki); syn Benedykta herbu Strzemię i Marianny. Kształcił się w kolegium pijarskim w Złoczowie, po ukończeniu nauki wstą-

pił do pijarów, przyjmując imię Hieronima od św. Benedykta. Dwuletni nowicjat, zakończony ślubami zakonnymi (1768), odbył w Podolińcu, po czym w tamtejszym seminarium zakonnym odbył studia retoryczne, w Rzeszowie zaś filozoficzne, zakończone w 1771. W jesieni tego roku podjął pracę nauczycielską. Początkowo uczył w kolegiach w Złoczowie i Międzyrzeczu Koreckim, a w 1774–1780 — w Collegium Nobilium w Warszawie (był profesorem geometrii, logiki i ekonomii politycznej), gdzie odbył też studia teologiczne i uzyskał święcenia kapłańskie (1776). W 1781 został powołany na profesora prawa natury w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego; w 1781–83 pełnił czasowo funkcję prefekta kandydatów litewskich w Seminarium Nauczycielskim w Krakowie. W 1785 wydał propagujący teorie fizjokratyczne podręcznik prawa, używany w szkołach polskich do 1824. W 1787–88 przebywał na leczeniu we Włoszech, gdzie pogłębiał też studia filozoficzno-prawne i uzyskał członkostwo akademii naukowej we Florencji (1787) i rzymskiej Akademii Arkadyjskiej (1788). W 1789 podjął współpracę z Komisją Edukacji Narodowej. W 1790 wystąpił z zakonu i uzyskał kanonię kijowską, a w 1792 probostwo w Korcu. Od 1791 czynnie uczestniczył w powołanej przez Sejm Czteroletni komisji kodyfikacyjnej. W 1792 wszedł do Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja; w tymże roku został odznaczony medalem „Merentibus”. W 1793, powołany do Komisji Edukacyjnej Litewskiej, wrócił na katedrę profesorską w Wilnie. W 1794 otrzymał koadiutorię katedralną wileńską i Order św. Stanisława (4 grudnia). W 1797 był również proboszczem wileńskiego kościoła św. Jana. W 1798 zasiadał w litewskim trybunale duchownym. W 1799–1806 piastował urząd rektora Szkoły Głównej Wileńskiej (od 1803 Uniwersytetu Wileńskiego). W 1802–03 uczestniczył w prowadzonych w Petersburgu pracach nad nową organizacją szkolnictwa. W 1806 otrzymał order Order św. Anny. W tymże roku został biskupem koadiutorem łuckim (konsekrowany 19 stycznia 1808) z tytułem biskupa lambertyńskiego. Po śmierci Jana Nepomucena Kossakowskiego (26 września 1808) został mianowany administratorem diecezji wileńskiej, w 1814 — biskupem wileńskim. Należał do wolnomularstwa, był członkiem wileńskiego Towarzystwa Dobroczynności, warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i petersburskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Zgromadził bogatą galerię obrazów. Zmarł 5 sierpnia 1815 w Elnokampiu pod Wilnem; pochowany w Horochowie na Wołyniu, majątku brata Waleriana.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomii politycznej i prawa narodów... Wil. 1785.

Wyd. nast. zmien.: Wil. 1791; skróc. Wil. 1805 i Wwa 1805 (dwa wyd.); Wwa 1912 (oprac. i wstęp Z. Daszyńska-Golińska).
Przekł. ros. 1809.

2. Mowa ... przy rozpoczęciu dwuletniego kursu nauki prawa przyrodzonego w Wilnie dnia 5 października 1789 miana... Wwa 1790.

3. Mowa ... o konstytucji rządu ustanowionej dnia 3 i 5 maja r. 1791, czytana na posiedzeniu publicznym Szkoły Głównej W.X.Lit. dnia 1 lipca r. 1791. B.m. Przedr. Roczn. Tow. Pozn. Przyj. Nauk 3 (1865).

4. Mowa przy ofiarowaniu dzieła swojego pt. Nauki prawa natury do biblioteki Stanisławowi Augustowi odwiedzającemu Akademię w Wilnie d. 20 lutego 1797. Wil. 1802.

5. Mowa na obchód koronacji cesarza Aleksandra I miana d. 29 września 1801 r. Wil. 1801.

Listy S. w rękopisach znajdują się w Bibl. Czart., Bibl. Jagiell., Bibl. Litew. Akademii Nauk w Wil., Bibl. Uniw. Wil. (m.in. zbiory listów do J. Chreptowicza, A.J. Czartoryskiego, M. Poczobuta, Jana Śniadeckiego).

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972).

J.G. RUDOMINA: H.S. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk*. 1839 t. 5 i osob. pt. *Żywot H.S. Wil. 1839.* — [A.H. KIRKOR] Jan ze Śliwina: *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Wil. 1859. — J. BARTOSZEWICZ: H.S. *Tyg. Ilustr.* 1861 t. 2 nr 95-96. — M. BALIŃSKI: *Dawna Akademia Wileńska*. Petersburg. 1862 [z listami S.]. — TENŻE: *Pamiętniki o Janie Śniadeckim*. T. 2. Wil. 1865 [z listami S.]. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. powsz. Orgel.* 24 (1867). — Z. PIETKIEWICZ: *Ekonomiści polscy*. III. H.S. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1887 t. 2 nr 7. — J. MARCHLEWSKI: *Fizjokratyzm w dawnej Polsce*. Wwa 1897; przedr. rozszerz. w: *Pisma wybrane*. T. 1. Wwa 1952. — J. BIELIŃSKI: *Uniwersytet Wileński (1579-1831)*. T. 2-3. Kr. 1899-1900. — A. KRAUSHAR: *Tow. Warsz. Przyj. Nauk*. T. 1. Kr. 1900 [z listem S.]. — S. GRABSKI: *Zarys rozwoju idei społeczno-gospodarczych w Polsce*. T. 1. Kr. 1903. — W. ZAHORSKI: H.S. *Album biograf. zasłużonych Polaków i Polek w XIX w.* Kr. 1910. — J. NIEDZIELSKI: *Podręczna enc. kościelna* 37/38 (1913). — S. TYNC: *Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej*. Kr. 1922. — A. MARCWINIŃSKI: *Poglądy filozoficzno-prawne H.S.* Wwa 1930. — S. GŁĄBIŃSKI: *Historia ekonomiki polskiej*. T. 2. Lw. 1939. — A. JOBERT: *La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique*. Paris 1941; przekł. pol. oprac. M. Chacmówna. Wr. 1979. — K. OPALEK: H.S. — przedstawił postępowej myśli prawniczej polskiego Oświecenia. *Państwo i Prawo* 1952 z. 1. — TENŻE: *Prawo natury u polskich fizjokratów*. Wwa 1953. — B. SUCHODOLSKI: *Nauka polska w okresie Oświecenia*. Wwa 1953; przedr. w: *Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej*. Wr. 1958. — S. HUBERT: *Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia*. Wr. 1960. — A. GRODEK: *Studia z hi-*

storii myśli ekonomicznej. Wwa 1963. — W. KONOPCZYŃSKI: *Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego)*. Wwa 1966. — K. OPALEK: *Filoz. w Polsce*. *Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — E. LIPIŃSKI: *Fizjokratyzm polski*. W: *Historia polskiej myśli społeczno-ekonomicznej do końca XVIII w.* Wwa 1975. — D. BEAUVOIS: *Lumières et société en Europe de l'Est. L'Université de Vilna et les écoles polonaises de l'empire russe (1803-1832)*. T. 1. Paris 1977. — *Diccionario enciclopédico escolapio*. 2 (Salamanca 1983). — H.E. WYCZAŃSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — J. ROSIECKA: *Ekonomia a Oświecenie chrześcijańskie. Piąrzy i fizjokratyzm. Wkład piarjów do nauki i kultury w Polsce XVII-XIX w.* Wwa 1993.

E.A.

STRUG Andrzej

1871-1937

Właściwe imię i nazwisko: Tadeusz Galecki.

Urodzony 28 listopada 1871 w Lublinie, w rodzinie pochodzenia szlacheckiego; syn Władysława Galeckiego, właściciela sklepu, i Pauliny z Miklaszewskich. Od 1880 mieszkał w nabytym przez rodziców folwarku Konstancyndówka koło Lublina. W 1883-93 uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, w 1893-95 studiował, przypuszczalnie za namową ojca, w Instytucie Rolniczo-Leśnym w Puławach. Uczestniczył wówczas w działalności nielegalnych organizacji studenckich: Związku Młodzieży Polskiej i Kola Oświaty Ludowej. Aresztowany w listopadzie 1895 przebywał do 1897 w X Pawilonie cytadeli warszawskiej, po czym został skazany na trzy lata zesłania do Archangielska. W tym czasie pojawiły się zainteresowania literackie S., powstały pierwsze, niedrukowane próby nowelistyczne i przekładowe. Zetknął się też wówczas bliżej z piarstwem Fiodora Dostojewskiego i często podkreślał jego wpływ na własną twórczość. W połowie 1900 wrócił do kraju. Przebywał pewien czas w majątku siostry, Zajeziorku koło Sandomierza, w 1901 wyjechał do Warszawy, gdzie wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. W tymże roku ożenił się z Honoratą Rechniewską. Aby uniknąć aresztowania, wyjechał do Krakowa i rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1902 debiutował jako krytyk pracą o Stefanie Żeromskim (ogłoszoną w serii „Charakterystyki literackie”), odznaczoną pierwszą nagrodą na konkursie Związku Naukowo-Literackiego we Lwowie. W 1903-04 drukował recenzje w *Ogniwie*. Debiutem beletrystycznym S. był „Nekrolog”, ogłoszony w *Naprzodzie* 1904 nr 347-348 pod pseudonimem Andrzej Gąsienica. Pisarz rozpoczął nim cykl opowiadań z życia działaczy rewolucyjnych, „ludzi podziemnych”, które publikował w tym piśmie (współpracował z nim z niewielkimi przerwami aż do 1933) oraz w *Krytyce* (gdzie pisywał w 1905-06, 1908, 1911). Podpisywał się pseudonimem Andrzej Strug, którym odtąd stale się posługiwał. W utwo-

rach tych wykorzystywał własne doświadczenia i obserwacje środowiska, z którym był silnie związany. Od 1905 przebywał ponownie w Warszawie. Związany z PPS-Lewicą, kierował Wydziałem Węskim oraz redagował nielegalną *Gazetę Ludową* (1905–07) i *Robotnika Wiejskiego* (1906). Aresztowany w 1907, został skazany na zesłanie do Wiatki, zamienione na nakaz opuszczenia Królestwa. Wyjechał wówczas do Paryża, gdzie przebywał do 1914. W 1908 przeszedł do PPS-Frakcji Rewolucyjnej, w 1912 należał do Związku Walki Czynnej, w 1914 uczestniczył w pracach Związku Strzeleckiego. Po powrocie do kraju wstąpił do Legionów i brał udział w walkach frontowych. Ze względu na zły stan zdrowia wycofał się ze służby czynnej i w 1916 leczył się w Zakopanem. Od 1917 mieszkał w Warszawie i działał w Polskiej Organizacji Wojskowej. W *Mysli Polskiej* 1916–17 ogłosił fragmenty pierwszej powieści „legionowej” pt. „Chimera”. W 1918–19 redagował pismo *Rząd i Wojsko*, współpracował z dziennikiem *Robotnik* (1918–22, 1928, 1932). W 1918 wyjechał z misją dyplomatyczną do Kijowa i Moskwy, w listopadzie tego roku był wiceministrem propagandy w rządzie lubelskim. W 1920 objął kierownictwo literackie tygodnika *Światło*. W tymże roku założył masońską Wielką Lożę Narodową Polską. W 1922 został odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari. Był jednym z założycieli i dwukrotnie prezesem (1922, 1935) Związku Zawodowego Literatów Polskich. Przeżycia legionowe S. znalazły wyraz w utworach: „Odnaka za wierną służbę”, „Mogiła nieznanego żołnierza”. Wrażliwość na tematykę społeczną potwierdziło „Pokolenie Marka Świdry”. Należał do czołowych działaczy PPS, po 1926 zajął stanowisko opozycyjne wobec sanacji. Napiętą sytuację w przededniu zamachu majowego ukazał w pamflocie politycznym „Wielki dzień”, którego fragmenty drukował *Kurier Poranny* w 1926. W 1928–30 był senatorem z listy PPS. Po śmierci pierwszej żony poślubił w 1929 Nelly Grzędzińską. W 1930 ogłosił antywojenną trylogię „Żółty krzyż”, która zyskała wielki rozgłos. Od 1932 współpracował z *Wiadomościami Literackimi* (1932–33, 1937–38). W 1933 odrzucił propozycję członkostwa PAL. W 1934 odbył podróż do Palestyny, jej rezultatem były odczyty w Warszawie, Krakowie i Tarnowie. W tymże roku został prezesem Zarządu Głównego Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela, a w 1936 wszedł w skład Komitetu Centralnego Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom. Należał do Rady dla Spraw Kultury Filmowej w Polsce. Był kilkakrotnie laureatem nagród literackich: w 1926 otrzymał nagrodę im. E. Orzeszkowej, 1927 — nagrodę Sosnowca, 1933 — nagrodę Łodzi, 1935 — Złoty Wawrzyn PAL. Zmarł 9 grudnia 1937 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim. W Warszawie znajduje się muzeum A.S.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jutro... [Powieść]. Kr. [1908]. Wyd. nast.: m.in. [wyd. 4] Wwa 1963. Przedr. w poz. 21 t. 7, 23. Przekł. ros. 1925.
2. Ludzie podziemni. Seria 1. Lw. 1908. Wyd. nast. m.in.: wstęp S. Posner. Wwa 1927; wstęp: P. Gdula. Wwa 1947 jako t. 1 Pism pod red. H. Szypera; [wyd. 6] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 4, niektóre opowiadania przedr. w poz. 23, 24. Przekł.: czes. 1912, ros. 1924, ukr. 1928. Ponadto poszczególne opowiadania przekł. na ang., franc., rum., serb.-chorw.
3. Ze wspomnień starego sympatyka. Ludzi podziemnych seria 2. Kr. [1909]. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 5; niektóre opowiadania przedr. w poz. 23, 24. Tu m.in.: Z powrotem (wyd. osob. Wwa [1909]). Przekł. czes. 1912.
4. W twardej służbie. Ludzi podziemnych seria 3. Kr. [1909]. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 6; niektóre opowiadania przedr. w poz. 23, 24. Poszczególne opowiadania przekł. na ang., ros.
5. Dzieje jednego pocisku. Powieść. Kr. [1910]. Wyd. nast. m.in.: posłowie: J.Z. Jakubowski. Wwa 1977; [wyd. 11] posłowie jw. Wwa 1989. Przedr. w poz. 21 t. 15–16. A d a p t a c j a sceniczna 1935, ekran. 1980 (pt. Gorączka). Przekł.: niem. 1912, ros. 1924.
6. Ojcowie nasi. Nowele. Kr. 1911. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3] Wwa 1958 [1957]. Przedr. w poz. 21 t. 3; niektóre nowele przedr. w poz. 24.
7. Portret. Powieść. Kr. 1912. Wyd. nast. m.in.: pt. Portret. Gałązka jemioli. Rzym 1947 (nie zawiera części trzeciej); [wyd. 4] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 8. Przekł. ros. 1917.
8. Zakopanoptikon, czyli Kronika czterdziestu dziewięciu dni deszczowych w Zakopanem. *Wiek Nowy* 1913 nr 3565 – 1914 nr 3775. Wyd. osob. Wwa 1957. Wyd. nast. oprac. i przedmowa: R. Henkel. Kr. 1989.
9. Pieniądz. Powieść z obcego życia. *Romans i Powieść* dod. *Świata* 1914 nr 1–46. Wyd. osob. Wwa 1921. Wyd. nast. Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 1–2. Przekł.: czes. 1925, lotew. 1924, ros. 1923.
10. Kronika świeciechowska. Powst. 1916. Wyd. Wwa 1924. Wyd. nast. Wwa 1958 [1957]. Przedr. w poz. 21 t. 11; niektóre opowiadania przedr. w poz. 24.
11. Chimera. Powieść. Wwa 1918. Wyd. nast. Wwa 1930. Przedr. w poz. 21 t. 9–10. Pierwotny tyt.: Szczyt.
12. Odnaka za wierną służbę. [Powieść]. Wwa 1921. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 5] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 12.

13. Wyspa zapomnienia. [Powieść]. *Kur. Lw.* 1921 nr 140–308. Wyd. osob. z posłowiem S. Sandlera. Wwa 1962.

14. Mogiła nieznanego żołnierza. Powieść. Pozn. 1922. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 4] Rzym 1947. Przedr. w poz. 21 t. 13–14. Ekran. 1927.

Przekł.: czes. 1924, ros. 1928, serb.-chorw. 1939, włos. 1945.

15. Pokolenie Marka Świdry. Powieść. Wwa 1925. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1958 [1957]; wstęp: J. Rohoziński. Wwa 1984; [wyd. 5] posłowie: J. Pieszczałowicz. Kr. 1985. Przedr. w poz. 21 t. 17–18. Ekran. 1929 (pt. Grzeszna miłość).

Przekł.: ros. 1926.

16. Wielki dzień. Kronika niedoszłych wydarzeń. *Kur. Por.* 1926 nr 211–304 z przerwami. Wyd. osob. Wwa 1957.

17. Fortuna kasjera Śpiewankiewicza. Powieść. Wwa 1928. Wyd. nast.: Wwa 1958; Wwa 1996. Przedr. w poz. 21 t. 19.

Ekran. 1930.

Przekł.: ros. 1929, włos. 1945.

18. Klucz otchłani. [Opowiadania]. Wwa 1929. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 3] Wwa 1957. Przedr. w poz. 21 t. 20; niektóre opowiadania przedr. w poz. 24.

19. Żółty krzyż. [Powieść]. T. 1–3. Wwa 1933 [1932]. Wyd. nast. m.in. [wyd. 5] oprac. J.J. Lipski, posłowie L. Żuliński. Wwa 1976.

T. 1: Tajemnica Renu, t. 2: Bogowie Germanii, t. 3: Ostatni film Ewy Evard.

Ekran. 1972.

Przekł.: słowac. 1948, węgier. 1960.

20. Miliardy. [Powieść]. T. 1–2. Ogl. t. 1 *Tyg. Ilustr.* 1933 nr 16–26, 28–53. Wyd. osob. całości t. 1–2. Wwa [1937–1938].

Powieść nieukończ., t. 2 wyd. pośmiertnie.

Wydania zbiorowe i wybory

21. Pisma. Wyd. zbior. T. 1–20. Wwa 1930–1931.

22. „W Nienadybach byczo jest...” i inne utwory. Oprac. S. Sandler. Wwa 1968.

Tu m.in.: Archiwum książąt Sanoyców. [Fragm. powieści w całości niedruk. pt. Sanojca i Szanojca]; „W Nienadybach byczo jest...” [Powieść nieukończ.].

23. Ostatnie listy. Opowiadania i szkice. Wstęp i wybór: S. Kryński. Wwa 1986.

24. Pisma wybrane. T. 1–2: Nowele i opowiadania. 1–2. Wstęp, komentarz, posłowie: J. Rzymowski. Wwa 1987.

Ponadto scenariusze film. („Pan Tadeusz” 1928, „Przedwiośnie” 1928) oraz prace publicystyczne poświęcone Legionom i Józefowi Piłsudskiemu.

Koresp. znajduje się m.in. w Muzeum A. Struga w Warszawie.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

S. HEFLICH-PIOTROWSKI: Sen o Polsce. Na marginesie powieści „Przedwiośnie” S. Żeromskiego i „Pokolenie Marka Świdry” A.S. Wwa 1930 [1929]. — *Czarno na białym* 1938 nr 7 [nr specjalny poświęcony A.S.]. — *Sygnaly* 1938 nr 38 [nr specjalny poświęcony A.S.]. — *Wlad. Lit.* 1938 nr 10 [nr specjalny poświęcony A.S., pisać m.in.: K. CZACHOWSKI, M. CZUCHNOWSKI, P. HULKA-LASKOWSKI, J. KRZYŻANOWSKI, W. KUBACKI, W. MELCER, J.N. MILLER, L. POMIROWSKI, W. ROGOWICZ, A. STAWAR, W. WASILEWSKA, J. WITTLIN]. — J. KRZYŻANOWSKI, H. WERESZYCKI: Galecki Tadeusz. *Pol. słownik biogr.* 7 (1948–1958). — P. GDULA: A.S. opowieści o „ludziach podziemnych”. *Księga pam. ku uczczeniu J. Kleinera*. Łódź 1949. — S. SANDLER: Tajemice „Żółtego krzyża”. *Prace Polon.* S. 14 (1958). — H. KARWACKA: Krytyka literacka A.S. *Tamże* 15 (1959). — TAŻ: Kształtowanie się oblicza ideowego A.S. w l. 1902–1909. Na podstawie nie publikowanych listów pisarza. *Zesz. Nauk. UŁ.* S. 1 (1959) z. 13. — A. SANDLER: A.S. wśród ludzi podziemnych. Wwa 1959. — TENŻE: Perspektywy „Ojców naszych”. *Prace Polon.* S. 17 (1961). — TENŻE: „Wyspa zapomnienia” w twórczości S. *Tamże*. S. 18 (1962). — M. RUSZCZYC: A.S. Wwa 1962. — J. ROHOZIŃSKI: Powstanie styczniane w twórczości A.S. *Dziedzictwo lit. powstania stycznianego*. Wwa 1964. — *Wspomnienia o A.S.* Wstęp i oprac. S. Sandler. Wwa 1965 [tu m.in.: Kalendarium ważniejszych wydarzeń z życia A.S.]. — T. DREW-OWSKI: Dzieje jednego pocisku. W: Krytyka i giełda. Wwa 1969. — [W. CHEŁDOWSKI] W.Ch.: A.S. — pisarz zapomniany? *Tyg. Kult.* 1971 nr 51 [spr. z sesji nauk. w 100 rocznicę urodzin]. — B. CYWIŃSKI: Rodowody niepokornych. Wwa 1971. — J. PIESZCZACHOWICZ: Na tropach „ludzi podziemnych”. *Prozaicy dwudziestolecia międzywojennego*. Wwa 1972 s. 616–660. — J. HASIEC: Problematyka „Żółtego krzyża”. *Annales UMCS Sectio F* 28 (1973). — J. ROHOZIŃSKI: *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 3 (1973). — W. WIERZEWSKI: Doświadczenia kinematograficzne A.S. *Przegl. Hum.* 1973 nr 2. — J. RZYMOWSKI: A.S. w latach wielkiej wojny. W świetle nieznanych listów do żony. *Prace Polon.* S. 31 (1975). — A. GALIS: A.S. o wojnie i o „Żółtym krzyżu”. W: Poszukiwacz prawdziwej rozmowy. Wwa 1977. — J. RZYMOWSKI: Z badań nad korespondencją A.S. Listy w sprawie „pani Janiny”. *Acta Universitatis Lodzensis* 1977 nr 17. — D. BEDNARCZYK: Rewolucyjny bohater w nowelistyce A.S. *Prace nauk.-badawcze Zakładu Filol. Pol. WSP* Olsztyn 1978. — S. KRYŃSKI: Wigilie Tańskiego. *Ruch Lit.* 1978 z. 6. — E. SZARY-MATYWIECKA: Książka – powieść – autotematyzm. Wr. 1979 (dot. „Kroniki świeciechowskiej”). — S. KRYŃSKI: Topika odrodzenia w rewolucyjnej twórczości A.S. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Rzeszów. Filol. Pol.* 1980 z. 13. — *Proza A.S. Studia*. Pod red. T. Bujnickiego i S. Gębali Wwa 1981. — A. HUTNIKIEWICZ: Trzy obrazy przedwiośnia. *Lit. wobec niepodległości*. Łódź 1983 [prwdr. 1980]. — Cz. KOSYL: Geneza i funkcja nazw własnych w „Zakopanoptikonie”. *Onomastica* 1983 s. 221–247. — A.Z. MAKOWIECKI: A.S. w młodopolskiej Warszawie. W: Wokół modernizmu. Wwa 1985. — J. RZYMOWSKI: Nowelistyka A.S. W: A.S.: Pisma wybrane. T. 2. Wwa 1987. — B. PIĘCZKA: Proza narracyjna A.S. Wr. 1987. — A. WITKOWSKA: Proza ziemi. W: Wielkie stulecie Polaków. Wwa

1987. — J.Z. JAKUBOWSKI: Wczesne piśmiectwo A.S. W: Trwale przymierza. Wwa 1988 [prwdr. 1977]. — H. MICHAŁSKI: A.S. Wwa 1988. — S. SPASS: Temat rewolucji 1905 w twórczości A.S. i L. Andriejewa. *Studia Polono-Slavica-Orientalia*. Wr. 1988. *Acta Litteraria* 11. — J. KOLBUSZEWSKI: Siedem tygodni deszczu. *Przegl. Powsz.* 1989 nr 7/8. — S. KRYŃSKI: Wizja rewolucji we wczesnej prozie A.S. (1902–1912). Rzeszów 1989. — W. MACKIEWICZ: Nietzscheizm i marksizm w literaturze i filozofii okresu Młodej Polski. Wwa 1989. — H. MICHAŁSKI: Mason – rewolucjonista A.S. (T. Gatecki 1871–1937). *Ars Regia* 1993 nr 1 [polem.]. L. HASS: S. – Żeromski – wolnomularstwo. *Tamże* nr 3/4. — R. MIELHORSKI: „Miliardy” – zapoznała powieść A.S. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia Filol.* 1996 z. 40. — T. NASIEROWSKI: Żeromski, S., Dąbrowska a psychiatrię wolnomularze. Wwa 1997. — A. KISIELEWSKA: Film w twórczości A.S. Białystok 1998.

W.A.-Sz.

STRUŚ Józef 1510–1568

Inne formy nazwiska: Strucius; Strusiek; Struszek; Struthius.

Urodzony w 1510 w Poznaniu, w rodzinie zamożnych mieszczan; syn Mikołaja, mielcarza i słodownika, i Elżbiety z Bedermanów. Uczył się w szkole miejskiej przy kolegiacie św. Marii Magdaleny, następnie w Akademii Lubrańskiego (1521–25), a od 1525 studiował medycynę w Akademii Krakowskiej. W 1529 uzyskał bakałareat, w 1531 magisterium sztuk wyzwolonych. Po otrzymaniu stopnia bakałarza przybył na krótko do Poznania. Od 1532 kontynuował studia medyczne na Padwie. W 1535 pełnił funkcję wicerektora Uniwersytetu Padawskiego, a z końcem roku po uzyskaniu promocji doktorskiej został tam profesorem nadzwyczajnym. W 1535–37 objaśniał głównie dzieła Galena, równocześnie prowadził badania w dziedzinie nauki o tętnie. W 1537 na prośbę kanclerza Akademii Krakowskiej biskupa Jana Chojńskiego podjął wykłady w Krakowie, jednakże wkrótce z nich zrezygnował, nie mając szans na otrzymanie katedry po śmierci swego protektora, i wyjechał do Poznania, gdzie został lekarzem na dworze kasztelana Andrzeja Górki. Z jego polecenia, jako lekarz przyboczny córki Zygmunta I, królowy Izabeli, udał się z początkiem 1539 na Węgry na dwór Jana Zapolyi. Cieszył się tam dużym uznaniem. Został zarządcą jednej z prowincji Węgier, a po śmierci Zapolyi towarzyszył A. Górcie w poselstwie medycyjnym na dwór sultana tureckiego Solimana I, którego znał i leczył już wcześniej. Jesienią 1541 wrócił do Polski i osiadł w rodzinnym mieście (1542). Związany z A. Górką, wyjeżdżał z nim parokrotnie na sejmy i za granicę. W 1555 wydał drukiem główne dzieło swego życia „*Sphygmicae artis libri quinque*”, w którym zawarł podstawy no-

woczesnej nauki o pracy serca i układu krążenia. W dowód uznania wybierano go dwukrotnie na urząd burmistrza Poznania (1557–59), a w 1559 został mianowany lekarzem przybocznym Zygmunta Augusta. Z lat młodzieńczych zachowały się jego próby poetyckie, z czasów wykładów padawskich przekłady kilku dzieł medycznych Galena (z języka greckiego na łacinę). Zasłużył się również jako entuzjastyczny zwolennik greki – popierał jej nauczanie na uniwersytecie, podobnie jak łaciny i hebrajszczyzny. Był dwukrotnie żonaty: od 1543 z Polikseną Ungrowną (zm. 1552) i od 1554 z Katarzyną Sztorcówną. Zmarł w 1568 w Poznaniu; pochowany został 6 sierpnia w wybudowanym przez siebie grobowcu w nieistniejącej już dziś kolegiacie św. Marii Magdaleny.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Ad medicum...* D. Cyprianum de Łowicz, de medicae artis excellentia, carmen elegiacum. Kr. 1529 druk. M. Szarffenberg.

2. *In Satyras Iuvenalis*. [Przy:] Iuvenalis Junius: *Satirae decem et sex, ad imitationem Aldini exemplaris emendatae*. Kr. 1529 druk. M. Szarffenberg.

3. *Ad Joannem Lataleum ... elegia*. [Przy:] K. Hegendorfin: *Declamatio gratulatoria*. Kr. 1530 druk. H. Wietor.

4. *Ad bonae mentis adolescentes elegiacum carmen paraeneticum i.e. exhortativum ad studium eloquentiae*. Wyd. jw. poz. 3.

5. *Ad... Lucae de Gorka... ode asclepiadica*. [Przy:] K. Hegendorfin: *Encomium terrae Poloniae*. Kr. 1530 druk. H. Wietor.

6. *In Luciani astrologiam commentariorum libri duo*. [Przy:] Luciani Samosatensis *Astrologia* Erasmo Rotterdamo interprete. Kr. 1531 druk. M. Szarffenberg.

Przekł. pol. fragm.: J. Mosdorf: *Dwie księgi komentarzy do „Astrologii” Lukiana. 700 lat myśli pol.* XVI w. (1978).

7. *Sanctissimi Patris... Joannis a Lasco... epicedion elegiacis versibus confectum*. Kr. 1531 druk. M. Szarffenberg.

8. *Sphygmicae artis... libri V*. Bazylea 1555 druk. J. Oporinus. Przedr. fotoofs. Pozn. 1992. Wyd. nast.: pt. *Artis sphygmicae... libri quinque*. Wenecja 1573; pt. *Ars sphygmica seu pulsus doctrina*. Bazylea 1602. Wyd. kryt. wraz z przekładem pol. oprac. J. Wikarjak. Pozn. 1968 (we wstępie m.in.: B. Bujal-kowska: *Dzieło S. na tle epoki*; R. Olejniczak: *Nauka S. o tętnie na tle rozwoju sfigmografii*; R. Meissner: *Życie J.S.*).

Przekł. pol.: J. i M. Wikarjakowie pt. *Nauki o tętnie* ksiąg pięć. Pozn. 1968.

Przekł. włos.: *Dell'arte sfigmica libri V*. Tłum., wstęp i oprac. C. Castellani. [Wenecja] 1961.

Przekłady

9. Lucjan z Samosaty: *Declamatio quaedam lepidissima*. [Przy:] *Luciani Samosatensis Astrologia...* 1531, jw. poz. 6.

10. C. Galenus: *Astrologia ad Aphrodisium*. Wenecja 1535 druk. J. Patavinus i V. de Ruffinellis.

11. C. Galenus: *De urinis liber*. Wenecja 1535 druk. J. Patavinus i V. de Ruffinellis.

12. C. Galenus: *Antidotarius*. Wenecja 1536 druk. J.A. de Nicolinis de Sabio.

13. C. Galenus: *De antidotis libri duo*. Wenecja 1537 druk. J.A. de Nicolinis de Sabio.

14. C. Galenus: *Librum Hippocratis de fracturis commentationum libri tres*. Wenecja 1538 druk. B. Zanettus.

15. C. Galenus: *In librum Hippocratis de Articulis commentationum libri quattuor*. Wenecja 1540 druk. B. Zanettus.

Prace edytorskie

16. Arystoteles: *De divinatione per somnium*. Kr. 1529 druk. M. Szarffenberg.

17. C. Galenus: *De differentiis morborum liber*. Kr. 1537 druk. H. Wietor.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964) (Strusiek Józef).

J. OETTINGER: *J.S. medici posnaniensis vita*. Kr. 1843.

— S. WEGNER: *J.S. Pozn. 1884*; wyd. nast. Chicago 1895.

— W. BUGIEL: *Un célèbre médecin polonais au XVIe siècle*. J.S. (1510–1568). Paris 1901; też w jęz. pol. pt. *Nasz najznakomitszy lekarz Odrodzenia J.S.* Pozn. 1908 odb. z *Notwin Lekarskich*.

— K.P. *Biographisches Lexicon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker* t. 5 (1934).

— B. BUJAŁKOWSKA: *J.S. z Poznania. Przewodnik po wystawie*. [Pozn.] 1968. — B. SEYDA: *Polski uczony chlubą epoki Odrodzenia. Problemy* 1968 nr 12. — S. SZPILCZYŃSKI: *J.S. z Poznania – najwybitniejszy lekarz polskiego Odrodzenia. Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 13 (1968) s. 759–773.

— J. WIKARJAK: *Wydania „Sphymaticae artis” J.S.* *Spr. PAN* 1968 z. 4 s. 35–42; też w wersji ang. *Eos* 58 (1969/70) z. 1. — B. BUJAŁKOWSKA: *J.S. i jego rola w rozwoju nauk lekarskich. Pol. Tyg. Lekarski* 1969 nr 21.

— J. JUSZCZYK: *Uroczystość 400-lecia śmierci J.S.* *Kron. m. Poznania* 1969 nr 2. — W.W. GŁOWACKI: *Dziela i trochemiczne przypisywane S. Kwart. Nauki* 1970 nr 4.

— M. ŁYSKANOWSKI: *Portret mistrza medycyny. Wwa* 1970. — J. CZERNIATOWICZ: *Studia greco-cyzyne lekarzy w Polsce w XVI w. Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. B. z. 22* (1972).

— Z. BEDNARSKI: *J. Struś vel Strusiek (1510–1568). Wlad. Lekarskie* 1974 z. 15. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974).

— M.B. TOPOLSKA: *Wielkopól. słownik biogr.* Wwa 1981. — *Zarys dziejów nauk przyrodniczych w Polsce*. Wwa 1983. — M. MARKOWSKI: *Repertorium bio-bibliographicum astronomorum Cracoviensium mediae aevi. Studia Mediewistyczne* 28 (1992) s. 138–140, 145–148 [tu biografia, bibliogr. i wykaz rękopisów].

— M.J. MIKA: *Doktor J.S. i jego ród. Kronika m. Pozn.* 2001 nr 1: *Lekarze* (prwdr. tamże 1935).

STRUTYŃSKI Józef
1810–1878

Urodzony 1 lipca 1810 w Lipowcu w guberni kijowskiej na Ukrainie, w środowisku arystokracji; syn Feliksa, pułkownika wojsk napoleońskich, i Karoliny z Lubomirskich. Po wyjeździe matki za granicę wychowywał się czas jakiś w Zdobicach u babki, Teofili Platerowej. Od 1816 uczęszczał do szkół jezuickich w Mohylewie i Romanowie, później w 1819 uczył się w domu, w Teolinie na Białej Rusi. Od 1820 przebywał w Lulińcach u Joanny Zamoyskiej, babki ze strony ojca. Otrzymał staranne wykształcenie domowe. W 1829 został przyjęty do rządowej służby rosyjskiej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, następnie wstąpił do wojska rosyjskiego i został adiutantem generała-gubernatora Dymitra Bibikowa w Kijowie. Debiutował tomem poezji w języku francuskim „*Essais poétiques*” (b.m. 1836). W 1842 przebywał na Kaukazie z polecenia władz carskich. Poznał tu język azerbejdżański (azerski), interesował się pieśniami i legendami w tym języku, następnie został adiutantem głównodowodzącego na Kaukazie, gen. Borysa Neudhardta. W 1843 był adresatem głośniego listu Michała Grabowskiego (ogl. w paryskim *Demokracie Polskiej* 1844 t. 6). W latach późniejszych odbył podróż do Teheranu w misji dyplomatycznej, za co został uhonorowany najwyższym odznaczeniem Persji, Orderem Lwa i Słońca. Uczestniczył w wojnie krymskiej, po której opuścił wojsko w randze majora. W 1856 powrócił do kraju i czas jakiś mieszkał w rodzinnym Lipowcu na Ukrainie. W połowie lat sześćdziesiątych przeniósł się do Petersburga, a w 1869 wyjechał do Galicji i osiadł we Lwowie. Współpracował z *Dziennikiem Literackim* (1869–70), *Strzechą* (1869–73), *Przeglądem Lwowskim* (1871–73) i *Światem* (tu m.in.: „Kalejdoskop. Obrazy czasów i ludzi”. 1872 nr 1–35; podp. Berlicz Sas). W 1873 przeniósł się do Krakowa i został członkiem Komisji Archeologicznej. Był żonaty z Marią Maurokordato, Greczynką, córką pułkownika służby morskiej. Zmarł 23 marca 1878 w Skierniewicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Świętopelk, książę pomorski. Powieść. Petersburg. 1840.

2. Chmury przeszłości. Wil. 1844.

3. Miscellanea. Wil. 1855.

4. Kilka badań geologicznych i dziejowych Kaukazu. Berlin 1857.

5. Ukraina. Obrazki czasu i ludzi. *Dzien. Lit.* 1869 nr 37–51; przedr. *Kłosy* 1875 nr 497–538 (z prze-

rwami). Wyd. osob. pt. Obrazki czasu i ludzi. Wwa 1876 odb. z *Kłosów*.

Podp.: Berlicz Sas.

6. Dwie babki. Cz. 1: Pani kasztelanowa trocka. Pamiętnik. Cz. 2: Pani starościna horodelska. Pamiętnik. Ogl. *Dzien. Lit.* 1870 nr 1–22, 24. Wyd. osob. cz. 1. Lw. 1871; całość t. 1–2. Wwa 1876.

Podp.: Berlicz Sas.

7. Obrazy z natury. Giul–Szada. Powieść wschodnia. Lw. 1872.

Podp.: Berlicz Sas.

8. Gawędy. Kr. 1873 odb. z *Kraju*.

Podp.: Berlicz Sas.

9. Moskwa. (Dalszy ciąg „Gawęd”). Kr. 1873.

Podp.: Berlicz Sas.

10. Mozaika. Gawędy szlacheckie z lat ubiegłych. *Wiek* 1874 nr 139–173; przedr. *Gaz. Nar.* 1880 nr 155–229 (z przerwami). Wyd. osob. t. 1–2. Lw. 1881.

Podp.: Berlicz Sas.

11. Poezje Berlicza Sasa (Juliusza hr. Strutyńskiego) i wspomnienia jego wierszem. Wyd. pośmiertne. Kr. 1878.

Tu m.in.: Obrazy z natury.

Podp.: Berlicz Sas.

12. Pan Jeremiasz. Pamiętnik. Pozn. 1879 odb. z *Kur. Pozn.*

Podp.: Berlicz Sas.

Listy do różnych osób w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[A.H. KIRKOR] J. ze Ś.: J. hrabia S. *Kłosy* 1878 nr 674. — M. ROLLE: Żywot polityczny Michała Grabowskiego. W: *In illo tempore...* Brody–Lw. 1914. — M. TOPOROWSKI: Puszkin i Mikołaj I. (Po spisku dekabrystów. Relacja J.S.). Kr. 1939. — M. INGLOT: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841–1843. Wr. 1961. — B. BARANOWSKI, K. BARANOWSKI: Polaków kaukaskie drogi. Łódź 1985. — A. CHODUBSKI: Hr. J.S. – adiutant generała-gubernatora, piewca i badacz Kaukazu. *Okolice* 1988 nr 9.

A.P., H.G.

STRUVE Henryk 1840–1912

Urodzony 27 czerwca 1840 we wsi Gąsiorowo koło Kalisza; syn Jerzego, Niemca, przybyłego do Polski w 1827. Kształcił się w gimnazjum w Warszawie (1849–52) i w Piotrkowie Trybunalskim (1853–58). Studiował najpierw teologię protestancką w Tübingen, potem filozofię w Heidelbergu, Erlangen, Getyndze, Halle, Lipsku i Jenie, gdzie w 1862 uzyskał doktorat. W lutym 1863 otrzymał

164 nominację na stanowisko adiunkta w katedrze lo-

giki w warszawskiej Szkole Głównej, w roku następnym na profesora nadzwyczajnego filozofii. W związku z przekształceniem Szkoły Głównej w uniwersytet rosyjski doktoryzował się ponownie w Moskwie. W 1871 otrzymał katedrę filozofii na Uniwersytecie Warszawskim oraz nominację na profesora zwyczajnego. W tymże roku nawiązał długoletnią współpracę z *Biblioteką Warszawską* (zamieszczał tu prace z przerwami do 1911, m.in.: „O teatrze i jego znaczeniu dla życia społecznego”, 1871 t. 2; „Pozytywizm i zadania krytyczne filozofii”, 1897 t. 1). W 1874–76 był członkiem redakcji *Kłosów* (pisywał tu do 1889). W 1893 pełnił obowiązki dziekana wydziału filozoficznego, w roku następnym otrzymał tytuł profesora zasłużonego. Rozprawy naukowe, a także artykuły krytycznoliterackie zamieszczał w licznych czasopiśmie. Od 1897 współpracował z *Przeglądem Filozoficznym* (zamieszczał tu rozprawy z przerwami do 1911). Zainicjował i redagował *Bibliotekę Filozoficzną* wydającą polskie przekłady klasycznych dzieł filozoficznych. Współpracował z *Encyklopedią Wychowawczą* (zamieszczał rozprawy w tomach: 3, 4, 5, 6). Działalność naukowa S. obejmowała wszystkie dziedziny filozofii i wszystkie rodzaje pisarstwa filozoficznego: rozprawy naukowe, podręczniki, prace popularyzatorskie. Jako jeden z pierwszych zajął się badaniami nad dziejami myśli filozoficznej w Polsce. Był członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Towarzystwa Czytelni Akademickiej we Lwowie, członkiem, a w 1900 prezesem Kasy im. Józefa Mianowskiego. W tymże roku otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1903 przeniósł się do rodziny w Eltham koło Londynu; tam zmarł 16 maja 1912.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zur Entstehung der Seele. Eine psychologische Untersuchung. Tübingen 1862.

Praca doktorska.

2. Wywód pojęcia filozofii. Lekcja wstępna do nauk filozoficznych miana w Szkole Głównej w Warszawie. Wwa 1863.

3. O temperamentach. Psychologiczna wskazówka do poznania ludzi. Wwa 1864.

4. O istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych. Wwa 1867.

5. Teoria poezji pana Antoniego Bądkiewicza jako przeróbka prac... Wwa 1867.

6. O emancypacji kobiet. Wwa 1868 odb. z *Kron. Rodz.*

7. Samostojatielnoje naczało duszewnych jawlienij. Psychofizjologiczeskoje issledowanije. Moskwa 1870.

Praca doktorska.

8. Wykład systematyczny logiki, czyli nauka dochodzenia i poznania prawdy. T. 1. Część wstępna. Wwa 1870. Wyd. 2 w dwójnasób pomnożone pt. Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych. Wwa 1911.

Przekł.: niem. 1874 (streszcz.), ros. 1877 (fragm.).

9. Odczytelnia cztery filozofii i ich znaczenie w srawnieniu z drugimi naukami. Wwa 1872 odb. z *Warszawska Uniwersytecka Izwiestija*. Przekł. pol. 1875.

10. Elementarna logika. Rukowództwo dla przedawania w średnich uczelnych zawodach i dla samoucznia. Wwa 1874. Wyd. nast. m.in. wyd. 14 Petersb. 1910.

Wersja pol. pt. Logika elementarna. Podręcznik dla szkół i samouków. Z dodaniem słownika terminów logicznych. Wwa 1907.

11. Hamlet. Eine Charakterstudie. Weimar 1876. 12. Synteza dwóch światów. Szkic filozoficzny. Z dodaniem dwóch urywków: 1. Poezja, religia i filozofia; 2. Przeszłość, przyszłość i teraźniejszość. Wwa 1876.

13. Jan Jakub Rousseau. Wwa 1878 odb. z *Tyg. Ilustr.*

14. Życie i prace Józefa Kremera. Jako wstęp do jego Dzieł. Wwa 1881.

15. O nieśmiertelności duszy. Wwa 1884 odb. z *Wieku*.

16. Aleksander Lesser, jego rozwój artystyczny i stanowisko w historii malarstwa polskiego. Wwa 1885.

17. Estetyka barw. Zasady upodobania w barwach i ich zastosowanie do stroju, sztuki pięknej i wychowania estetycznego. Wwa 1886.

18. Encyklopedia filozoficznych nauk i naprawien w swiaz z wwiezieniem w filozofiu, ili filozofia filozofii. Wwa 1890.

Wersja pol. rozszerz. pt. Wstęp krytyczny do filozofii, czyli rozbiór zasadniczych pojęć filozofii. Wwa 1896. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1898; wyd. 3 Wwa 1903.

19. Sztuka i piękno. Studia estetyczne. Wwa 1892.

Tu m.in.: O pięknie i jego objawach (wyd. osob. Wwa 1865); O estetycznym wychowaniu kobiety (wyd. osob. Wwa 1867); O teatrze i jego znaczeniu dla życia społecznego (wyd. osob. Wwa 1871).

20. Die polnische Literatur zur Geschichte der Philosophie. Berlin 1895 odb. z *Archiv für Geschichte der Philosophie*.

21. Ks. Franciszek Krupiński jako filozof. Wwa 1898 odb. z *Bibl. Warsz.*

22. Anarchizm ducha u obcych i u nas. Studium krytyczne. Wwa 1899 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyd. 2 Wwa 1901.

23. Historia filozofii w Polsce na tle ogólnego rozwoju życia umysłowego. Zeszyt 1. Wiadomości przygotowawcze. Wwa 1900.

24. Materia, duch i energia jako czynniki bytu przedmiotowego. Rozbiór krytyczny tych pojęć. Wwa 1900 odb. z *Przegl. Filoz.*

25. Ruch etyczny nowszych czasów. Jego dzieje i zasady. Wwa 1901 odb. z *Bibl. Warsz.*

26. O najwyższej zasadzie postępowania etycznego. Wwa 1903 odb. z *Przegl. Filoz.* Wyd. nast. Lw. 1934 *Biblioteczka Filoz.* 2.

27. Sztuka i społeczeństwo. Wykład publiczny. Wwa 1903.

28. Herbert Spencer i jego systemat filozofii syntetycznej. Wwa 1904 odb. z *Bibl. Warsz.*

29. Immanuel Kant oraz dziejowa doniosłość jego krytycyzmu. Wwa 1904 odb. z *Bibl. Warsz.*

30. Die polnische Philosophie der letzten zehn Jahre (1894–1904). Berlin 1905 odb. z *Archiv für Geschichte der Philosophie*.

Przekł. pol. 1907.

Przekł. franc. 1904 (streszcz.).

31. Epikureizm i altruizm. Rozprawa etyczna. Wwa 1907 odb. z *Bibl. Warsz.*

Nadto szereg drobniejszych rozpraw filozoficznych.

Prace edytorskie

32. J. Kremer: Dzieła. T. 1–12. Wwa 1877–1879.

Koresp. S. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Ossol., Bibl. PAN w Kr., Bibl. Nar.; koresp. z B. Prusem ogl. *Przegl. Hum.* 1964 nr 2; listy do różnych osób, m.in. do P. Chmielowskiego, J.I. Kraszewskiego, Z. Przesmyckiego, T. Wierzbowskiego ogl. S. Borzym. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 1974 s. 318–354; listy do K. Twardowskiego ogl. R. Jadcak. *Kwart. Filoz.* 1993 z. 4.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

K. KASZEWSKI: H.S. Zarys 35-letniej działalności jako profesora i pisarza. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 3 i odb. — [K. TWARDOWSKI]. *Ruch Filoz.* 1912 nr 6 [nekrolog, tu bibliogr.]; przedr. w: Rozprawy i artykuły filozoficzne. Lw. 1927. — A. ZIELEŃCZYK: H.S. i jego filozofia. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3. — T. CZEŹOWSKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Bibliografia filoz.* 1865–1895. Wwa 1971. — S. BORZYM: Poglądy filozoficzne H.S. Wr. 1974. — S. SYMOTIUK: Trzy modele krytyki. *Studia Filoz.* 1983 nr 11/12. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1. *Nauki społ.* Wr. 1985. — S. KOZAKOWSKA: Teoria wychowania estetycznego H.S. *Acta UW*. nr 1186 *Prace Pedag.* 1990 t. 71. — D. FOX: H.S. — teoretyk teatru i krytyk teatralny. *Pol. krytyka teatru w XIX w.* Wwa 1994. — R. JADCAK: H.S. — filozof schyłku epoki romantyzmu. *Przegl. Artyst.-Lit.* 1995 nr 5.

STRYKOWSKI Maciej**1547 – ok. 1590**

Inne formy imienia i nazwiska: Matys Strykovius; Strykowski.

Urodzony 21 marca 1547 w Strykowie pod Łęczycą (pow. brzeziński); syn Jakuba herbu Leliwa, przypuszczalnie woźnego sądowego, którego rodowi protoplaści nosili przydomek Osostowicz. Nauki początkowe pobierał w szkole parafialnej w Brzezinach (1553–1561). Od 1562 kontynuował edukację w służbie na dworach wielmożów, najpierw u nadwornego krajczego Stanisława Łaskiego, następnie u Maskowskich. Wiosną 1563 z kasztelanem Piotrem Czarnkowskim udał się na Litwę, w 1564 przebywał w Wilnie. Zaciągnął się do służby wojskowej. W sierpniu 1568 prawdopodobnie brał udział w zdobyciu Uły, we wrześniu uczestniczył w obronie Witebska pod dowództwem Stanisława Paca. Następnie służył pod dowództwem Aleksandra Gwagnina, który przywłaszczył sobie jego dzieło „*Sarmatae Europaeae descriptio*” i w przeróbce wydał pięć lat później pod własnym nazwiskiem. (Podobnie „zaginięło” jeszcze kilka innych rękopisów podczas nieobecności pisarza w Witebsku). W latach pobytu na Litwie i Inflantach S. pisał nie tylko wiersze o tematyce żołnierskiej i prace historyczno-wojskowe, lecz sporządzał także plany zamków, rysunki fortec, szkicował mapy i uprawiał sztukę miniatorską. W tym czasie wiele podróżował; poznał dobrze Litwę, Ruś, Prusy, część państwa moskiewskiego, południową Szwecję i Zatokę Fińską. Odwiedzał również Lublin (1572) i Kraków (1574). Przy okazji wojaży docierał do materiałów i źródeł historycznych, które przepisywał i gromadził. W 1574–75 w charakterze sekretarza Andrzeja Taranowskiego i obserwatora spraw wojskowych uczestniczył w poselstwie do Turcji, które miało na celu pozyskanie przychylności sultana Selima II dla Polski. Po drodze zwiedził Bukowinę, Multany, tereny dzisiejszej Bułgarii i Jugosławii, Grecję oraz przyległe wyspy. Po powrocie do kraju (kwiecień 1575) zatrzymał się w Krakowie. W 1576 ponownie udał się na Litwę i pewien czas przebywał na dworze Chodkiewiczów, następnie na dworze księcia śluckiego Jerzego II Olelkowicza. Po śmierci mecenasa (1578) przeszedł pod opiekę biskupa żmudzkiego Melchiora Giedroycia. W 1580–81 przebywał w Królewcu, gdzie czynił starania o wydanie swej Kroniki. W 1582 podpisał się jako kanonik żmudzki. Jesienią 1586 z poręki biskupa otrzymał intratną kanonię w Jurborku nad Niemnem. Czy posiadał święcenia, nie wiadomo. Pozostawił szereg dzieł historycznych znaczących nie tylko dla Korony Polskiej, lecz przede wszystkim sławiących dzieje Litwy, począwszy od legendarnej jej „starożytno-

ści”. Prozę przeplatał wierszami, do relacji włączał opisy wielu miejsc wydarzeń dziejowych, oparte na własnych obserwacjach. Dzieła te wywarły ogromny wpływ na historiografię ruską. Prace swe podpisywał niekiedy: Osostewiciusz; Praeconides. W 1588–90 na Litwie panowała zaraza; być może padł jej ofiarą w 1590.

T W Ó R C Z O Ś Ć**1. Sielanki. Nieznane.**

Pierwsze próby wierszowane, powst. być może w latach szkolnych w Brzezinach. Inf. w autobiograficznym wierszu M.S. zamieszczonym na wstępie Kroniki polskiej, zob. poz. 22.

2. [Poemat polski o rozgromieniu 30 tysięcy Moskwy z kniazem Piotrem Szujskim nad rzeką Ułą 1564]. Niedruk.

Rkps w Leningradzkim Inst. Lit. Ros. (Domu Puszkiniowskim), Kolekcja I. Onacewicza.

3. Napis na grobie JWP Gregora Chodkiewicza... hetmana W.Ks. Litewskiego. Druk. przy: Kronika polska, t. 2 s. 442 (zob. poz. 22).**4. O wolności ślachty polskiej jakiej nie masz pod słońcem świata. [Pieśń żołnierska, powst. 1572]. Ogl. J. Radziszewska w Aneksie do wyd. O początkach..., poz. 17, też w książce: M.S. historyk-poeta..., zob. Opracowania (1978).**

Rkps Bibl. PAN w Kr. sygn. 2737.

5. O zdrowej poradzcie. [Wiersze]. Powst. 1572. Nieznane.

Inf. jak w poz. 1.

6. Przeciw nowochrześciance. Wiersze w Lublinie pisane 1572. Nieznane.

Inf. jak w poz. 1.

7. Treny o śmierci króla Zygmunta Augusta. Powst. 1572. Nieznane.

Inf. jak w poz. 1.

8. Sarmatae Europaeae descriptio. Powst. w Witebsku przed 1773/74. Wyd. pod tymże tyt. w przeróbce pod swoim nazwiskiem A. Gwagnin. Kr. 1578. Mater. i fragm. tej pracy wykorzystał M.S. w dziełach: O początkach..., poz. 17 i Kronika polska, poz. 22. Wyd. nast. i przekł. zob. hasło: GWAGNIN Aleksander.**9. De Hungariae regno. Zaginione.**

Prawdopodobnie A. Gwagnin włączył je do wydanej jako własna Sarmatae Europaeae descriptio, w rozdz. pt. O królestwie węgierskim.

10. De tyrannidae, czyli o tyranstwie wielkiego księcia moskiewskiego. Zaginione.

Prawdopodobnie A. Gwagnin włączył je do jw., Księga VII rozdz. IV.

11. O wolności sarmackiej. [Wiersz]. Całość nieznana.

Fragm. ogl. A. Gwagnin, jw.

12. Opisanie prawa i wolności Greków starożytnych. [Wiersz]. Całość nieznana.

Fragm. ogl. A. Gwagnin, jw.

13. Na herb... książąt Słuckich. B.m.r. Przedr. w poz. 14.

14. Goniec cnoty do prawych słachciców, [Wierszem]. Kr. 1574 druk. M. Wirzbięta. Przedr. w poz. 22 t. 2.

Egz. Bibl. Kór. sygn. Cim. Qu 2171.

15. Przesławnego wjazdu do Krakowa... i koronacji Henryka Waleczusza... opisanie. [Wierszem]. Kr. 1574 druk. M. Wirzbięta. Przedr. w poz. 22 t. 2.

16. O wolności Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, a o srogim zniewoleniu inszych królestw pod tyrańskim jarzmem tureckim. [Wierszem]. Kr. 1575 druk. M. Szarffenberger. Wyd. nast. Kr. 1587.

17. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego. Powst. 1577. Niedruk. Wyd. kryt. J. Radziszewska. Wwa 1978. Kilka fragm. wierszowanych ogł. też w: M.S., historyk-poeta..., zob. Opracowania (1978). Fragn. pt. O poselstwie hardym cara zawolskiego i zapasach szlachcica żmudzkiego ogł. W. Lipoński w: Zapomniani piewcy sportu. Wwa 1970; fragn. w języku pol. i litew. w: J. Czeżot; Śpiewki o dawnych Litwinach do r. 1434. Vilnius 1994.

Dzielo historiograficzne prozą i (w znacznej mierze) wierszem. Obejmuje temat od legendarnej starożytności do r. 1506. Stanowi główną pozycję manuskryptu bez tytułu całości (być może identycznego z tyt. red.: *Chronica albo opisanie...* zob. poz. 20). Zawartość odpowiada w przybliżeniu pierwszej części druk. Kroniki polskiej, zob. poz. 22.

Rkps (w dużej części autograf) Bibl. Nar. sygn. III 6806.

18. O wzięciu Carygroda. Nieznane.

Inf. jak w poz. 1.

Najprawdopodobniej jest to fragn. dzieła O początkach..., ogłoszony przez J. Radziszewską jako rozdział O wzięciu Konstantynopola albo Carogrodu, jw. poz. 17.

Rkps Bibl. Nar. sygn. III 6806.

19. Opisanie Turcji Europejskiej. Nieznane.

Inf. jak w poz. 1.

Najprawdopodobniej fragn. dzieła O początkach..., poz. 17. Fragn. włączył A. Gwagnin do *Sarmatiae Europaeae descriptio*, jw. poz. 8.

20. *Chronica* albo opisanie czasów, początków, wywodów panowania książąt... zacnego narodu litewskiego...: Królów polskich też i Wielkich księstw litewskich historia potocznych rzeczy. Powst. 1577.

Dzielo obejmuje dzieje Litwy do r. 1506. Przekaz jest XVIII-wieczną kopią wyboru fragm. rkpsu obejmującego wersję O początkach... (zob. poz. 17), dokonaną z innego, dziś nieznanego źródła; różni się także od red. druk. Kroniki polskiej (zob. poz. 22).

Rkps (odpis XVIII w.) Bibl. UW sygn. 85 Acta rerum Polonicarum, s. 31-100.

21. *Zwierciadło kroniki litewskiej*. Powst. 1577. Zaginione.

Prawdopodobnie wcielone przez A. Gwagnina do *Sarmatiae Europaeae descriptio*, jw. poz. 8.

Przeróbka dzieła S. Dowgirda pt. *Genealogia albo krótkie opisanie Wielkich Książąt Litewskich*. Lubcz 1626.

22. Która przedtem nigdy światła nie widziała, Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi. Królewiec 1582 druk. J. Osterberger. Wyd. nast.: wyd. F. Bohomolec. Wwa 1776; wyd. nowe, poprzedzone Wiadomością o życiu i pismach S. przez M. Malinowskiego oraz Rozprawą o latopisach ruskich przez Danilowicza, pomnożone przedrukiem dzieł pominiętych według pierwotnych wydań. T. 1-2. Wwa 1846; też wyd. fotoofs. Wwa 1985. Przedr. fragn.: *Złota przędza*. T. 4 (1887).

Dzielo obejmuje czasy od legendarnej starożytności do r. 1582. Tekst prozą przepleciony utworami wierszowanymi. Na wstępie autobiografia wierszem pt. Maciej Strykowski Osostevicius sam o sobie i przygodach swoich w zwiedzeniu rozmaitych stron świata, s. XIII-XXII.

Przeróbka łac. cz. 1: W. Kojalowicz pt. *Historiae Lituaniae pars prior*. Gdańsk 1650; cz. 2. Antwerpia 1669. Przekł. rus. - rkps Bibl. Publ. w Petersburgu, 7.

Przekł. litew. fragn. 1988.

23. Summa wszystkich zamków liflandzkich, które były pod czym panowaniem.

Rkps Bibl. Nar. sygn. III 6806.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

T. SINKO: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kr. 1925 s. 6-20. — B. NADOLSKI: Kierunki rozwojowe dziejopisarstwa staropolskiego. Lw. 1938. — B. BARANOWSKI: Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII w. Łódź 1950. — E.W. CZISTIAKOWA: „Skifskaja istorija” A.I. Łyżłowa i trudy polskich istorikow XVI-XVII w. *Akademiya Nauk SSSR. Trudy Otdela Driewnierusskoj Literatury* 19 (1963). — A.I. ROGOW: Driewnierusskije pieriewody „Chroniki” S. *Archieograficeskij Jeżegodnik za god 1962*. Moskwa 1963 s. 206-214. — M. ZACHARA-WAWRZYŃCZUK: Geneza legendy o rzymskim pochodzeniu Litwinów. *Zesz. Hist.* 3 (1963) s. 5-35. — A. I. ROGOW: Izwiestija po istorii kijewskoj Rusi w „Chronikie” M.S. i ich istoczniki. *Iz istorii rewołucyjnogo dwiżenija polskogo naroda* (Moskwa) 1964 s. 52-64. — F. SIELICKI: Kroniki staroruskie w dawnej Polsce na tle polsko-ruskich stosunków kulturalnych. *Slavia Orientalis* 1964 nr 2. — A.I. ROGOW: M.S. i historiografia ukraińska XVII w. *Tamże* 1965 nr 3. — TENŻE: Russko-polskije kulturnyje swjazi w epochu Wozroźdzenia. S. i jego „Chronika”. Moskwa 1966. — W. SIELICKI: Kronikarze polscy w latopisarstwie i dawnej historiografii ruskiej. *Slavia Orientalis* 1966 nr 2. — J. BARDACH: Kronika M.S. i jej rozpowszechnienie w Rosji. *Przeł. Hist.* 1967 nr 2. — A.I. ROGOW: S. i ruska historia i historiografia pierwoj połowiny XVIII w. *Istoczniki i istoriografia slawianskogo srednewiekowja*. Moskwa 1967 s. 145-157. — N.N. ULASZCZIK: „Litowskaja i Żmoitskaja kronika” i jego odnoszenie k chronikam Bychowca i M.S. *Slawianie i Ruś*. Moskwa 1968 s. 357-365. — W. BUDKA: Do życiorysu M.S. sprostowania i uzupełnienia. *Ruch Lit.* 10 (1969) z. 1. — J. RADZISZEWSKA: Dwa fragmenty nieznanego rapsodu M.S. *Prace Nauk. UŚI. w Kat.* nr 35 (1969) *Prace Językozn.* nr 2. — A. SĄKOWSKI: Czytając S. *Pam. Lit.* 1969 z. 4. — J. BARDACH: M.S. 167

- i jego twórczość w świetle najnowszych badań. W: *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.* Białystok 1970 [rec.: J. OCHMAŃSKI. *Przegl. Hist.* 1972]. — I.N. GOLENIECZEW-KUTUZOŃ: Odrodzenie włoskie i literatury słowiańskie wieku XV i XVI. Wwa 1970 (prwdr. ros. Moskwa 1963). — I. LEWANDOWSKI: *Florus w Polsce*. Wr. 1970. — M. KACZMAREK: O początkach pamiętnikarstwa polskiego. *Pamiętnikarstwo Pol.* 1971 nr 1. — J. NOWAK-DEUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — M. KACZMAREK: Nad „biegiem małym żywota” M.S. *Zesz. Nauk. WSP Opole. Filol. Pol.* z. 13 (1972) s. 59–66. — W.W. BILEWICZ: Riedkij egzemplar pierwszego wydania „Kroniki” M.S. W: *Kniga, bibliotecznoje dielo i bibliografija w Biełorusii*. Minsk 1974. — A. JONYNAS: Lietuvių folkloras M. „Kronikoje”. *Literatura ir Kalba* (Vilnius) 1974 nr 13. — V. KUBILIUS, K. NASTOPKA: Lenku romantizmas ir baltų literatūra. *Tamže*. — R. MIKŠYTE: Literatūrinis įtakos lietuvių silbūneitinei eilėdarai. *Tamže*. — B. OTWINOWSKA: Język – narod – kultura. Wr. 1974. — J. RADZISZEWSKA: Ze studiów nad latopisarstwem litewsko-ruskim. *Słowianie w dziejach Europy*. Pozn. 1974. — L. JUCEVIČIUS: Mokyti žemaičiai. Vilnius 1975. — K. KORSAKAS: Lituanistines bibliotekos lobynas. *Gimtasīs Kraštas* 1975 z dn. 19 VI. *Naujos knygos* 1975 nr 4 s. 4, 10. — J. RADZISZEWSKA: Opowieść M.S. o upadku Konstantynopola. *Prace Nauk. Uśl.* 1975 t. 72 *Prace Hist.* 4. — I. LEWANDOWSKI: Recepja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce. Pozn. 1976. — B. KOPAŃSKI: Znajomości państwa tureckiego i jego mieszkańców w renesansowej Polsce. *Przegl. Orient.* 1977 nr 3. — M. KARPLUK: O języku M.S., historia i poety z drugiej połowy XVI w. Wr. 1977. — J. RADZISZEWSKA: M.S., historyk-poeta z epoki Odrodzenia. Kat. 1978 I tu kilka fragm. wierszowanych z „O początkach, wywodach...”. — S.I. NIKOŁAJEW: Odkrycie starej kolekcji. *Lit. Radziecka* 1980 nr 12; toż pt. O kolekcji Ignatija Onaciewiczza. *Duchownaja kultura słowiańskich narodów. Literatura, folklor, istorija*. Moskwa 1983. — Z. WOJTKOWIAK: S. chyba nadal zagadkowy. *Przegl. Hist.* 1980 nr 1. — A. ABRAMOWICZ: M.S. o pobożowskich. W: *Studia nad kulturą materialną wieków od XIV do XVI*. Wr. 1981. — H. BARYCZ: Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Wr. 1981. — W. KULISIEWICZ: M.S. – renesansowy dziejopis Litwy. *Studia Źródłoznawcze* 25 (1981) s. 207–210. — A. SĄJKOWSKI: Nowe strykowski. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 25 (1981) s. 238–244. — J. SOBCHAK. *Rocz. Hist.* 47 (1981) s. 211–213. — J. TUMELIS: Iš naujasios strykovskianios. *Lietuvos Istorijos Metraštis* 1979 (Vilnius) 1981 s. 124–131. — Z. WOJTKOWIAK: Zapoznane dzieło kronikarza-poety. *Kwart. Hist.* 1981 nr 2. — E. DĄBROWSKA: Folklor w kronikarskich zapisach M.S. *Zesz. Nauk. WSP Opole* 1983. *Filol. Pol.* t. 22. — Z. WOJTKOWIAK: „Starodawny historyk”, „Stary komentarz” – zapewne źródła S. *Mente et litteris*. Pozn. 1984. — M. KARPLUK: Cechy regionalne oraz rutenizmy morfologiczne i składniowe w języku M.S. *Studia z Filol. Pol. i Słowiańskich* 1985 t. 5: *Z kręgu języków i literatur słowiańskich* s. 23–47. — K. WROCLAWSKI: Stosunki etniczne na Bałkanach w świetle kronik M.S. *Balkanica Posnaniensia* 1985 t. 2 s. 265–273. — D.H. DAS: The margin in the message. A. Lyzlov’s translation of S. „Kronika”. *Europa Orientalis* (Roma) 5 (1986) s. 345–309 [dot. tłum. z 1682]. — J. RADZISZEWSKA: M.S. La poésia e la storia. *Tamže* s. 147–156. — P. REKLAITIS: M.S. Dichter und Historiker Litauens. *Zeitschrift für Ostforschung* (Berlin) 35 (1986) nr 3. — K. WROCLAWSKI: Południowa słowiańszczyzna w kronikach M.S. *Lit. pol. a lit. słowiańskie*. Wwa 1986. — J. SUCHOCKI: Geneza litewskiej legendy etnogenetycznej. *Aspekty polityczne i narodowe*. *Zapiski Hist.* 1 (1987) s. 27–65. — K. WROCLAWSKI: M.S. zainteresowania epiką słowiańską. *Polska – Jugosławia. Związki i paralele lit.* Wr. 1987. — A. MIRONOWICZ: Latopisy supraskie jako jedno ze źródeł „Kroniki polskiej” M.S. *Studia pol. litewsko-białoruskie*. Wwa 1988. — F. JONG: De Allerheiligenvloed en de Vlaams-Hollandse kolonizatie in Polen Uit de kronieken van M.S. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 4 (1989) nr 1130: *Neerlandica Wratislaviensia* s. 233–242. — Z. WOJTKOWIAK: M.S. – dziejopis Wielkiego Księstwa Litewskiego. *Kalendarium życia i działalności*. Pozn. 1990. — W. DECYK: Z zagadnień tekstologicznych. Na marginesie wydania rękopisu S. *Prace Filol.* 39 (1994) s. 249–260 [dot. „O początkach, wywodach...”]. — W. GOLEMAN: Wielkie Księstwo Litewskie i jego mieszkańcy w oczach M.S. *Uniwersalizm i regionalizm w kronikarstwie Europy Środkowo-Wschodniej: średniowiecze – początek czasów nowożytnych*. Lubl. 1996 s. 71–83. — T. BANASIOWA: Staropolskie lamentacje na przewrotność losu. *Staropol. teksty i konteksty*. T. 3. Kat. 1997. — Z. WOJTKOWIAK: O Smołęńskim Latopisie Demetriusza, nieznanym źródle M.S. i o przyczynach jego „zapomnienia”. *Scriptura custos memoriae*. Pozn. 2001. — P. BORREK: Szlakami dawnej Ukrainy. Kr. 2002.

I.T.

STRZELNICKI Władysław 1820–1846

Urodzony w 1820 na Podolu, w środowisku ziemiańskim. Wychowywał się we wsi Piaseczna w pow. kamienieckim. Do gimnazjum uczęszczał w Kamieńcu Podolskim. Studiował w 1836–38 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Kijowskiego i należał do organizacji studenckiej, która później została wcielona do Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Aresztowany w 1838 wraz z Ksawerym Pietraszkiewiczem i Stanisławem Winnickim w związku ze sprawą Szymona Konarskiego został jako prosty żołnierz zesłany na Kaukaz w 1839. Służył w artylerii i otrzymał stopień chorążego. Przebywał kolejno w miejscowościach: Szemacha, Temirchan-Szura, Chodżały, Tyflis. Przyjaźnił się z przebywającymi również na zesłaniu Polakami, m.in. z Tadeuszem Ładą-Zablockim, Leonem Janiszewskim i Wojciechem Potockim. Nauczył się języków azerskiego i lezgińskiego i doskonale władał rosyjskim. Debiutował wierszem „Anioł Stróż” opublikowanym w *Roczniku Literackim* (1843 t. 1). Drobne utwory poetyckie drukował później w *Athenaeum* (1845) i w *Rubonie* (tu m.in. „Sonety” I–III, 1846 t. 7). W 1845 namiestnik Kaukazu Michail S. Woroncow wyznaczył go do naukowych badań tych ziem. W autorskim przedkładzie na język rosyjski ukazały się w tyfliskim

piśmie *Kaukaz* dwie jego powieści „Dwaj uzdzeni” (1846) i „Mahmudek” (1848). Interesował się historią narodów kaukaskich. Zmarł 31 października (19 października st. st.) 1846 w Tyflisie i tam został pochowany. Był jednym z czołowych przedstawicieli tzw. grupy poetów kaukaskich. Jego poezje zebrane przez T. Zabłockiego wydał w Żytomierzu w 1860 stryj poety, Józef Strzelnicki.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bej-Bulat. Poemat. Ogl. fragm. pt. Bej-Bulat. Początek poematu. *Rocz. Lit.* 1844 t. 2. Całość pt. Ułomki z poematu: Bej-Bulat wyd. w poz. 5.

2. Dwaj uzdzeni. Powieść. *Rocz. Lit.* 1846 t. 3. Wyd. osob. z podtytułem Powieść kaukaska. Żytomierz 1860.

Autorski przekł. ros. 1846.

3. Mahmudek. Powieść. *Bibl. Warsz.* 1847 t. 1–2. Wyd. osob. z podtytułem Powieść kaukaska. Żytomierz 1860.

Autorski przekł. ros. 1848.

4. Szkice Kaukazu. Ogl. fragm. pt. Ułomek z rozpoczętych szkiców Kaukazu. *Rubon* 1849 t. 10. Wyd. osob. całości. Żytomierz 1860.

5. Poezje. Żytomierz 1860.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2. (1954) i wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972); LP.

M. ŻYWO: Polscy poeci „kaukascy”. (Materiały biograficzne). Tłum. K. Heintsch. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — W. KUBACKI: Małwy na Kaukazie. Wwa 1969. — J. REYCHMAN: Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX w. Wwa 1972. — M. SĄDZICHOW: Powieść W.S. „Mahmudka”. *Litteraturny Azierbajdżan* 1974 nr 10. — A. CHODURSKI: Poeta wielkich nadziei — W.S. *Okolice* 1988 nr 2. — D. PROKOPIEWA: „Kaukaską grupą” polskich poetów. W: Strun wieszczich płomiennych zwuki. Moskwa 1990. — E. LIJEWSKA: Szkice kaukaskie. O twórczości wygnanej W.S. Pozn. 1998. — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX w. Wwa 1998 s. 577–578.

A.P., H.G.

SUCHODOLSKI Rajnold 1804–1831

Urodzony w 1804 na Białorusi, w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Jana, brat znanego malarza batalisty Januarego. W 1818–24 uczył się w gimnazjum w Świsłoczy i należał do tajnego patriotycznego Towarzystwa Zorzan, związanego w filomatami, później przeniósł się do Warszawy i pracował w Ministerstwie Skarbu. Debiutował wierszami

w *Pamiętniku dla Plci Piękną* (tu m.in.: „Skonwodza Klefów. Pieśń nowogrecka”. 1830 t. 2 poz. 4). Po wybuchu powstania listopadowego wstąpił do akademickiej Gwardii Honorowej, następnie walczył w 5. Pułku Strzelców Pieszych. Należał do Towarzystwa Patriotycznego. Został ranny w bitwie pod Ostrołęką i za męstwo otrzymał krzyż *Virtuti Militari*. Jego patriotyczne pieśni zamieszczały pisma powstańcze w 1830–31, m.in. *Bard Oswobodzonej Polski*, *Goniec Krakowski*, *Patriota* (tu pieśń: „Dalej, bracia, do bułata!” 1830 nr 2 z 2 grudnia), *Polak Sumienny* (tu: „Witaj majowa jutrzeńko...” 1831 nr 128). Do niektórych pieśni muzykę skomponował Karol Kurpiński. Cieszyły się one dużą popularnością także w następnych pokoleniach. Wielokrotnie przedrukowywane w czasopiśmie i ulotkach, przez długie lata należały do podstawowego repertuaru pieśni patriotycznych. S. zmarł z odniesionych ran 8 września 1831 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Śpiew wojenny ofiarowany naczelnemu wodzowi [J. Skrzyneckiemu]. Wwa 1831.

2. Ulubione pieśni. Wwa 1831. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. i pomnożone. Wwa 1831; wyd. 3 Wwa 1831. Tu również pieśni Feliksa Frankowskiego i Stanisława Starzyńskiego.

Przedr. wierszy m.in.: *Powstanie listopadowe. Zbiór pieśni i poezji*. Wwa 1930; *Księga wierszy pol.* 1 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN I, 205.

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972); LP.

M. SMOLARSKI: Poezja powstania listopadowego. Kr. 1911. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka Powstania Listopadowego. Wwa 1930. — S. ZETOWSKI: R.S. Nieznane szczegóły z życia poety. *Ruch Lit.* 1932 nr 7 [tu: Chronologiczny spis pieśni powstańczych S.]. — S. LEMPICKI: R.S., bard wstającej Warszawy. *Kur. Lit.-Nauk.* 1939 nr 15. — *Powstanie listopadowe 1830–1831. Genezą — uwarunkowania — bilans — porównania*. Wr. 1983.

A.P., H.G.

SUFFCZYŃSKI Kajetan 1807–1873

Urodzony w 1807 w Łańcuchowie w Lubelskiem, w rodzinie szlacheckiej; syn Michała. W 1820–25 kształcił się w konwiktach pijarów na Żoliborzu w Warszawie, następnie służył w wojsku jako adiutant gen. Henryka Kamieńskiego. Walczył w powstaniu listopadowym, a po jego upadku osiadł 169

w Łańcuchowie i ożenił się z Laurą Kamińską, córką generała. Po rozstaniu się z żoną ok. 1847 zamieszkał u swego szwagra, Jana Rulikowskiego, w majątku Oszczów. Utrzymywał wówczas kontakty z bliskim sąsiadem Edwardem Rastawieckim oraz gościł często w Łuczycach w Galicji, w pow. sokalskim, u swego krewnego Ignacego Komorowskiego. Debiutował w 1851, ogłaszając w Lipsku parafrazę „Przedświtu” Zygmunta Krasińskiego („Moje sny. Pieśń”; podp. *.*). Około 1860 przeniósł się na stałe do Galicji, gdzie wydzierżawił wieś Tartaków w pow. sokalskim. Poznał wówczas Wincenego Pola, z którym wielokrotnie się spotykał. Publikował opowiadania i gawędy m.in. w *Gazecie Toruńskiej* (1867–68), *Przeglądzie Polskim* (1868–70) i *Dzienniku Literackim* (1869). Około 1870–71 mieszkał czas jakiś w Krakowie. Zmarł 7 stycznia 1873 w Łuczycach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rodzina konfederatów. I. Pan starosta warecki. Lw. 1856. [Cz. 2:] Rodzina konfederatów. Pan marszałek łomżyński. Obrazek historyczny. *Dzien. Lit.* 1869 nr 1–22. Wyd. nast. (cz. 1–2): Rodzina konfederatów. I. Pan starosta warecki [Józef Pułaski]. II. Pan starosta łomżyński [Kazimierz Pułaski]. Obrazki historyczne. Lw. 1869. Wyd. 2 Lw. 1883; Chicago 1890 odb. z *Gaz. Pol.* (Chicago). Podp.: L.B. Bodzantowicz.

2. Chwila zapomnienia. Tor. 1868 odb. z *Gaz. Tor.* Podp.: K.B.S.

3. Boje polskie i przygody żołnierskie. Pozn. 1871. Wyd. nast.: wyd. 2 Pozn. 1883; wyd. 3 Pozn. 1898; Lw.–Złoczów [1907]. Podp.: K.S. Bodzantowicz.

4. Opowiadania historyczne i pisma pomniejszych. Lw. 1875. Część składu ze zmian. kartą tyt.: Pisma pomniejsze. Lw. 1876. Podp.: K.S. Bodzantowicz.

5. Zawsze oni. Obrazy historyczne i obyczajowe z czasów Kościuszki i Legionów. Z ilustr. J. Kossaka i epigrafami W. Pola nigdzie niedrukowanymi. T. 1–3. Pozn. 1875. Wyd. nast. m.in.: t. 1–2. Kr. 1887; Kr. 1896; Olsztyn i Tor. 1933. Dzieło pośmiertne.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK (1972); LP.

W. ŁOZIŃSKI: K.S. Bodzantowicz. *Przew. Nauk. i Lit.* 1873 t. 1. — K. KRASZEWSKI: Bodzantowicz i chorąży. Wspomnienie. *Świat* 1894 nr 22–24. — H. KAMIŃSKI: Pamiętniki i wizerunki. Wr. 1951.

SUPIŃSKI Józef 1804–1893

Urodzony 21 lutego 1804 w Romanowie pod Lwowem; syn Adama, sędziego, i Tekli z Mrozińskich. W 1814–15 uczył się w zakładzie prywatnym we Lwowie, później w Warszawie w Liceum Lindego i w konwiktie pijarów na Żoliborzu. Od 1824 studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Debiutował wierszem „Obzór pogrzebowy Stanisława Staszica” (Wwa 1826; podp. J.K.S. Akademik). Po ukończeniu studiów w 1827 ze stopniem magistra został aplikantem w Komisji Spraw Wewnętrznych i Policji. W tym czasie ożenił się. W powstaniu listopadowym wziął udział w randze podporucznika artylerii. Przez pewien czas był sekretarzem gen. Józefa Chłopickiego. Walczył pod Wawrem, Grochowem, Ostrołką i Warszawą. Po upadku powstania emigrował poprzez Prusy do Francji. Osiadł początkowo w Awinionie, gdzie działał w Radzie Polaków, później przeniósł się do Lyonu i pracował w Biurze Towarzystwa Ogniewego, następnie jako buchalter w jednej z fabryk. W 1832 został przyjęty do loży masonskiej. Był też naczelnikiem wydziału rachunkowego w Kasie Publicznej Departamentu Rodanu. W 1836 zamieszkał w Paryżu i po kilku latach pracy w przemyśle powierzono mu w 1841 stanowisko dyrektora fabryki włókienniczej. Nie brał udziału w życiu politycznym emigracji, był natomiast jednym z kuratorów polskiej szkoły w Bagnolles, którą wspierał finansowo. W 1844 powrócił do kraju i zamieszkał we Lwowie. Pracował w zarządzie Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, później do 1864 jako buchalter w Kasie Oszczędności. Był jednym z redaktorów *Dziennika Narodowego* w 1848, ogłaszał artykuły z dziedziny socjologii i ekonomii m.in. w *Dzienniku Literackim* (1852–53; podp. najczęściej J.S.), w *Świecie* (1856–57) i w *Bibliotece Ossolińskich*. Na skutek utraty wzroku w 1870 zaprzestał działalności naukowej. W 1873 został członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1877 uroczyste obchodzono we Lwowie pięćdziesięciolecie jego działalności literackiej i naukowej. Otrzymał wówczas doktorat honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego oraz honorowe obywatelstwo miasta. Zmarł 16 marca 1893 we Lwowie; pochowany zapewne w Romanowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Arceż. Tragedia w 4 a. Wwa 1828. Przedr. w poz. 6, 9 t. 5. Niepodp.

2. Dwa wiersze czytane na Zgromadzeniach Polaków w Paryżu z powodu obchodu rocznicy rewolucji listopadowej 1838 i 1839 roku – na żąda-

A.P., H.G.

<http://rcin.org.pl>

nie i nakładem obecnych na tych zgromadzeniach drukiem ogłoszone. Poitiers 1839.

Tu wiersze: Do nadziei; Do ludu polskiego.

3. Głos wołającego nie na puszczy. Lw. 1848.

4. Tatarzy. Tragedia w 5 a. Powst. 1851. Ogl. w poz. 6. Przedr. w poz. 9 t. 5.

5. Myśl ogólna fizjologii powszechnej. Powst. 1855. Wyd. Lw. 1860. Przedr. w poz. 9 t. 1 (pt. Myśl ogólna fizjologii wszechświata).

6. Dwie tragedie. Lw. 1861.

Na k. tyt.: Cały dochód przeznaczony na elementarze dla dzieci wiejskich.

7. Szkoła polska gospodarstwa społecznego. Cz. 1 oddz. 1–2. Lw. 1862–65. Przedr. w poz. 9 t. 2–3. Wyd. skróć. Wwa 1911.

8. Siedem wieczorów. Opowiadania z życia społecznego. Lw. 1871. Wyd. nast. m.in.: pt. Siedem wieczorów. Pogadanki o rzeczach pożytecznych. Wyd. 2 powiększone. Wyd. K.T. Włoszek. Wwa 1879; wyd. 7 Lw. 1891. Przedr. w poz. 9 t. 4.

9. Pisma. Wyd. popr. i pomnożone. T. 1–5. Wyd. J. Welichowski. Lw. 1872. Wyd. nast.: wyd. 3 przejr. i znacznie pomnożone. T. 1–5. Wwa 1883.

Przedr. pism: 700 lat myśli pol. (1977).

Koresp. m.in. w Bibl. Jagiel. i w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[F. KRUPIŃSKI] F.K.: J.S. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 170. — W. CELICHOWSKI: J.S. a rozwój teorii ekonomicznych. Lw. 1898. — S.A. KEMPNER: J.S. Notatka z powodu setnej rocznicy urodzin. Wwa 1904. — M. ORŁOWSKI: Poglądy ekonomiczne J.S. Wwa 1938. — A. KADLER, I. RACZYŃSKA: Bibliografia filozofii polskiej 1831–1864. Wwa 1960. — B. SKARGA: J.S. W: *Narodziny pozytywizmu polskiego (1831–1864)*. Wwa 1964. — TAZ: J.S. i jego filozoficzne „miary”. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 1: 1831–1863. Wwa 1973. — R. TORCHALSKI: J.S. – polski teoretyk pracy. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. E. 1973 z. 5. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wr. 1977. — K. KILIŃSKI: „Szkoła polska gospodarstwa społecznego” J.S. i jej recepcja w pozytywizmie. *Książka pokolenia. W kręgu lektur pol. doby postycyzmowej*. Białystok 1994. — Z. SZYMAŃSKI: J.S. teoria rozwoju społeczno-gospodarczego. Lubl. 1999.

A.P., H.G.

SUROWIECKI Karol 1750–1824

Urodzony 4 lutego 1750 na Kujawach, w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Jana, brat Wawrzyńca. Kształcił się w Poznaniu, w 1768 wstąpił tamże do franciszkanów konwentualnych i po otrzymaniu święceń kapłańskich był zakonnym lektorem filozofii. W 1786 przeszedł do reformatów i pracował

jako kaznodzieja w Kaliszu (do 1787) i Warszawie; od początku lat dziewięćdziesiątych wydawał pisma polemiczne skierowane przeciw filozofii Oświecenia, wolnomularstwu i rewolucji francuskiej. W 1793 został zawieszony przez władze zakonne w prawach kaznodziei (za prymitywne i imienne inwektywy w kazaniach) i skierowany do Lutomierska na stanowisko gwardiana. Następnie był kaznodzieją w Kaliszu, gwardianem w Szczawnie Kościelnym i (od 1798) sekretarzem zakonnej prowincji wielkopolskiej. W 1800–03 i 1806–10 pełnił obowiązki prefekta i profesora języków niemieckiego i francuskiego w prowadzonej przez reformatów szkole w Pakości; w 1803–05 kaznodziei niemieckiego w Osiecznej i Rawiczu. W 1800–03 sprawował nadto urząd definitora prowincji. Od 1810 uczył retoryki w Lutomiersku i Warszawie. Po 1815 przebywał w Miedniewicach koło Żyrardowa, gdzie pełnił obowiązki lektora teologii moralnej; z zakonspirowanej tam wówczas drukarni zakonnej wyszły zapewne niektóre z jego pism. W 1818–21 sprawował urząd zastępcy prowincjała. Po wydaniu broszury polemicznej „Świstak warszawski wyświstany” został czasowo zaspensowany przez arcybiskupa warszawskiego Szczepana Hołowczyca, z równoczesnym nakazem wycofania książki z obiegu. Od 1822 był wizytatorem generalnym małopolskiej prowincji zakonnej. Zmarł 26 kwietnia 1824 w Miedniewicach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Książd z kropidłem na cygana z gandzarą. Wwa [1792] (anonim.).

Jedna z broszur polemicznych wywołanych pismem G. Tazzyckiego: *Cygan cnotliwy gandzarą prawdy nieład chłoszczący* (Wwa 1791, anonim.). Z broszurą S. polemizowali z kolei: *Sekundant bezbronny między „Cyganem a gandzarą” a „Książdem z kropidłem” na placu z perswazją przyjacielską* (Wwa 1792, anonim.) i K.J.F.W.R.P.L.: *Fajerka pełna ognia miłości ku ojczyźnie na osuszenie zbyt mokrego kropidla* (b.m. 1792).

2. Python lipsko-warszawski diabeł. Kontr-tragedia na tragedię „Saul” wyjętą z Pisma Świętego. Grana przez aktorów tamtego świata w roku 1789, a w roku 1792 światu ziemskiemu objawiona. Wwa 1792 (anonim.). Wyd. nast. b.m. 1822.

Odpowiedź na tragedię P.D. Hueta wyd. w 1789 w przekł. pol. z franc. przekładu Voltaire’a. Z S. polemizował z kolei A. Kapostas w: *Scena ostatnia Pythona, czyli odpowiedź pismo na dzieło pt. „Python lipsko-warszawski...”* (b.m. 1792, anonim.).

3. Góra rodząca. Bajka sprawdzona w osiemnaśmym wieku, na schyłku onego wyjaśniona roku 1792. B.m. 1792 (anonim.).

M.in. polem. z pismem Kapostas’a, z broszurą: *Nauki rządzą światem* (Wwa 1792, anonim.) i rozprawą J.P. Rabaut: *Uwagi polityczne nad niniejszymi okolicznościami...* (Nancy 1792).

4. Odpowiedź na zagęszczone między ludźmi pytanie: Co się dziś dzieje? i na co się zbiera pod słońcem? Dana przez W.P.M.W.B. roku 1813. B.m. 1813 (anonim.).

5. Misja łóżowego apostoła odprawiona przez W.: B.: N.: O.: N.: R.: P.: Św.: 5814. Berdyczów [właśc. Wwa lub Miedniewice] 1814 (anonim.).

6. Problema ascetyczne. Jakim sposobem przy katolickiej wierze ugruntować w sobie nadzieję o Zbawicielu, pomimo wszystkie ciężary grzechowe i zawiady wrodzonej ułomności. Rozwiązane przez M.N.G. r. 1815. B.m. 1815.

7. Przypisek do książki pod tytułem: Cudowny schyłek osiemnastego wieku ... ofiarowany przyjacielom prawdy przez X.R.W. b.m. 1815 (anonim.) Por. poz. 20.

8. List prowincjonalnego do warszawskiego filozofa. (W materii pisemka „O znaczeniu władzy duchownej obok świeckiej...”). Wil. [właśc. Wwa lub Miedniewice] 1817 (anonim.).

Polem. z art. S. Węgrzeckiego z *Gaz. Korespondenta Warsz.* 1817 nr 48–53.

9. Eklektyk zimnokrwisty filozof stawiający w charakterze pośrednika ku ukończeniu morderczej walki między dwiema zapalonymi logikami: perypatetykiem, pod imieniem wiejskiego plebana, i neotetrykiem, pod tytułem Kopernikowego rywala. Z okazji pisemka O znaczeniu władzy duchownej obok świeckiej. Przez W.P.M.N.M. B.m. 1818 (anonim.).

Cd. polemiki z S. Węgrzeckim.

10. Głos ludu izraelskiego do prawdziwych chrześcijan polskich przeciw fałszywym ich politykom. Przez Rabbi Moses Ben Abrahama, duchownego synagogi Ł. [Wwa] 1818 (anonim.).

Z tym polemizował S.K. Potocki w broszurze: *Żyd nie Żyd? Odpowiedź na „Głos ludu izraelskiego”* (Wwa 1818).

11. Komentarz czyli wykład nowej księgi objawień. Pismo niegdy w języku francuskim przez p. Wolneya, jakobińsko-filozoficznego proroka, a przed laty kilkadziesiąt na polski język przetłumaczone pod tytułem: *Rozważiny*, ułożone dla załatwienia czytelnikom pojęcia nazbyt głębokich tajemnic i częścią wygórowanych, częścią zawiłych sensów pochwalonego proroka. Wwa 1820 (anonim.).

12. Śpiewy masonskie. B.m. 1821 (anonim.). Śpiew pierwszy (powst. 1815) podp.: W.:B.:E.: D.:K.: Stop: R.:t.:; Śpiew drugi (powst. 1821) podp.: W.:B.:S.:W.:K.: Stop: R.:t.:.

13. Świstak warszawski wyświstany, czyli uwagi krytyczne nad warszawskim romansem tytułowym: *Podróż do Ciemnogrodu*, pod imieniem pisarza nazwanego Świstek przez drukarską pomyłkę. Prawdogród [właśc. Łowicz] 1821 (anonim.).

Napastliwa polem. z utworem S.K. Potockiego (Wwa 1820).

14. Homilie rymowane, wyjaśniające mistyczne sensa 2go psalmu Dawida, uiszczonego do litery pod panowaniem dzisiejszego filozofizmu czyli bezbożniczej oświaty. [Wwa] 1822 (anonim.).

15. Tłumaczenie tajemnic nowej wiary objawionej Polakom przez J. Baudouina Francuza w kilku pisemkach, szczególnie w tytułowanym: *Głębsze uważanie mesmeryzmu czyli teorii praktycznej*, dane ze strony chrześcijańsko-katolickich religiantów. Wwa 1822.

Podp. pod przedm.: X.K.R.

16. Antidot ascetyczny czyli niezawodne lekarstwo religijne na umysłową truciznę pospolicie zarażającą, a częstokroć śmiertelnie paraliżującą dusze pragnące ugruntować się w chrześcijańskiej cnotcie ... ogłoszony przez Ex-pacjenta, który najboleśniej paroksyzmami rzeczony trucizny dręczony od dzieciństwa, cudem boskiego miłosierdzia w momencie uzdrowienia... Wwa 1823.

Przekłady

17. Sąd bezstronny jednej damy filozofki. B.m.r. (anonim. przekład z franc.).

18. A. Barruel: *Święte tajemnice masonerii sprofanowane*. Wyjątek z dzieł *Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme*. Lw. [właśc. Wwa] 1805 (dwa wyd. anonim., jedno skróc.).

19. A. Barruel: *Historia jakobinizmu...* T. 1–4. Berdyczów [właśc. Wwa] 1812.

20. G. Marchetti: *Cudowny schyłek osiemnastego wieku, czyli niesłychane widoki, które w roku 1796 i 1797 podobało się Bogu przedstawić ludzким oczom w rzymskich i zarzymskich, szczególnie Najświętszej Matki Jezusowej obrazach...* Wr. 1814.

Tłumacz podp.: X.N.G.N.S.M.W.B.

21. A. Barruel: *Historia duchowieństwa w czasie rewolucji francuskiej...* T. 1–2. Kr. 1815 (anonim.).

22. J.F. Laharpe: *Wolter między prorokami, czyli dzieło o fanatyzmie w języku rewolucyjnym, albo prześladowaniu wznieconym od barbarzyńców osiemnastego wieku na chrześcijańską religię i jej ministrów...* T. 1–2. B.m. 1816 (anonim.).

23. A. Barruel: *Helwienki czyli listy prowincjonalno-filozoficzne...* T. 1–5. Wwa 1817–1819.

Hipotetycznie przypisuje się też S. autorstwo lub przekład paru innych tytułów.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — M. NOWODWORSKI: *Ks. K.S. Przegl. Katol.* 1870 nr 16–22 i osob. Wwa 1870. — W. SMOLEŃSKI: *Przewrót umysłowy w Polsce w XVIII. Kr.* 1891; wyd. 4 Wwa 1979. — A. ZAREMBA. *Enc. kościelna Nowodworskiego* 27

(1904). — W. SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. *Przegl. Hist.* 1812 i odb. — *Podręczna enc. kościelna* 37/38 (1913). — K. GÓRSKI: Polska filozofia religijna w w. XIX. T. 2. Wwa 1914. — TENŻE: Epizod walki racjonalistów z obskurantami na pocz. XIX w. *Węgrzecki i S. Ruch Lit.* 1929 nr 6. — S. MAŁACHOWSKI-LEMPICKI: Ks. S. w walce z wolnomularstwem. *Przegl. Powsz.* 1931 t. 190 nr 568. — S. PIGON: Kampania przeciwmasońska. *Ateneum Wil.* 1931/32 i odb. Wil. 1933; przedr. w: *Wśród twórców*. Kr. 1947. — G. KORBUT: Szkice i drobne historycznoliterackie. Wwa 1935. — H. RZADKOWSKA: Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej. Wwa 1948. — E. KIPA: [Wstęp do] S.K. Potocki: *Podróż do Ciemnogrodu*. Wr. 1955 BN I, 154. — K. SZACKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — J.T. POKRZYWNIAK: Gryzmolarze przed sądem. *Teksty* 1979 nr 5. — J. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — J.T. POKRZYWNIAK: Jan Górczewski. Tłumacz, satyryk i krytyk. Pozn. 1981. — TENŻE: *Wielkopolski słownik biogr.* Pozn. 1981. — A.J. SZTEINKE: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — J. SZCZEPANIEC: Drukarnia Wolna Jana Potockiego w Warszawie 1788–1792. Wr. 1998.

E.A.

SUROWIECKI Wawrzyniec 1769–1827

Urodzony 4 sierpnia 1769 w Imielnikach koło Gniezna, w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Jana, wójta Imielnik, brat Karola. Uczył się w szkołach publicznych w Kaliszu i Poznaniu, po czym wstąpił do zgromadzenia misjonarzy i studiował w seminarium św. Krzyża w Warszawie (1788–91). W 1792, opuściwszy misjonarzy ze względu na zły stan zdrowia, kontynuował naukę na jednej z francuskich pensji warszawskich. W 1793 rozpoczął pracę guwernera w domu Waleriana Stroynowskiego na Wołyniu. W 1795 podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Lwowskim, równocześnie redagował *Zbiór Pism Ciekawych* (1795) oraz *Dziennik Patriotycznych Polityków* — pismo stowarzyszenia, którego był członkiem. W 1799–1800 jako guwerner dzieci Stanisława Siemieńskiego przebywał w Wiedniu, od 1801 guwernerował Ludwikowi Szczanieckiemu w Poznańskim i w 1802–06 odbył z nim podróż do Dreżna, gdzie nawiązał kontakty naukowe i kontynuował własne studia historyczno-ekonomiczne. Z początkiem 1807 podjął pracę w Wydziale Edukacyjnym Księstwa Warszawskiego, wkrótce jednak powrócił do Dreżna na posadę urzędniczą w Ministerium Sekretariatu Stanu. W 1807 publikował listy w *Korespondencji w materiałach obraz kraju i narodu polskiego rozjaśniających* (nry 27, 29, 42). W 1811/12 był zastępcą profesora statystyki w Szkole Głównej Prawa i Administracji w Warszawie, w 1810–17 sekretarzem generalnym Dyrekcji Edukacyjnej, w 1818–20 członkiem czynnym Rządowej Komisji Wyznań i Oświe-

cenia Publicznego, następnie aż do końca życia — członkiem Rady Ogólnej Wychowania Publicznego. Prace ogłaszał w *Gazecie Warszawskiej* (1807 i nast.), *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1812–14), *Pamiętniku Warszawskim* (1819–22). Członek warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1807 przybrany, od 1815 czynny), Krakowskiego Towarzystwa Naukowego (od 1816), kawaler Orderu św. Stanisława (III klasy). Zmarł 10 czerwca 1827 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. List do przyjaciela mieszkającego nad rzeką Wartą o wadach edukacji młodzieży polskiej. Wwa 1806 (podp. W.S.). Wyd. nast.: Wwa 1807; w poz. 8.
2. Uwagi względem poddanych w Polsce i projekt do ich uwolnienia. Wwa 1807. Wyd. nast. w poz. 8 i 9.
3. O upadku przemysłu i miast w Polsce. Wwa 1810. Wyd. nast.: w poz. 8; Wwa 1918 *Bibl. Dziel. Społ.-Ekonomicznych* I 11; w poz. 9.
4. O rzekach spławnych krajów Księstwa Warszawskiego... Cz. 1. Wwa 1811. Wyd. nast. w poz. 8.
5. Projekt do urządzenia hierarchii akademickiej w krajach Księstwa Warszawskiego. Wwa 1815. Współautor: S.K. Potocki.
6. Śledzenie początków narodów słowiańskich. Wwa 1820. Wyd. nast.: Wwa 1824 (odb. z *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*); w poz. 8; Wr. 1964 (wyd. fototyp., wstęp oprac. W. Hensel). Przekł.: niem. 1828, ros. 1826, 1846.
7. O charakterze pisma runicznego u dawnych barbarzyńców europejskich z domniemaniem o stanie ich oświecenia. Wwa 1822. Wyd. nast. w poz. 8.

Wydania zbiorowe

8. Dzieła. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* 6–12.
9. Wybór pism. Wyd. i wstęp J. Grzywicka, A. Łukasiewicz. Wwa 1957.

Listy S. i materiały w rkpsach AGAD i Bibl. PAN w Kr., pojedyncze ogl. T. Wierzbowski w: *Materiały do dziejów piśmiennictwa pol.* T. 2. Wwa 1904 i A. Kraushar w: *Tow. Warsz. Przyj. Nauk*, T. 6. Wwa 1905.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970); LP.

F. BENTKOWSKI: Wiadomość o życiu i pismach W.S. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 21 (1830). — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 3. Wwa 1858; wyd. 2 fototyp. Wwa 1979. — TENŻE: *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — Z. PIETKIEWICZ: Ekonomisci w Pol-

sce. 1. W.S. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1885 z. 8. — W.A. FRANCEW: Polskoje sławianowiedzenie konca XVIII i pierwoj czetwrti XIX st. Praga 1906. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 1–3. Wwa 1907–1912. — S. KRZEMIŃSKI: *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — E. KOŁODZIEJCZYK: Słowianofilstwo Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Świat Słowiański* 1909 t. 2. — Ż. GROTOŃSKI: Statystyka polscy początków XIX stulecia. Kr. 1923. — S. GŁĄBIŃSKI: Historia ekonomiki polskiej. T. 2. Lw. 1939. — F. BRONOWSKI: W.S. jako badacz dawnej Słowiańszczyzny. *Zesz. Nauk. Uniw. Łódz.* S. 1: *Nauki Hum.-Społ.* z. 3 (1956). — M. FLESZAR: Studia z dziejów geografii ekonomicznej w Polsce od poł. XVIII w. do r. 1848. Wwa 1956. — TENŻE: Wykłady W.S. z geografii ekonomicznej Polski w Szkole Głównej Prawa i Administracji w 1811–1812 r. *Przegl. Geogr.* 29 (1957) z. 2. — A. GELLA: W.S. Wr. 1958. — M. FLESZAR: Zarys historii geografii ekonomicznej w Polsce do r. 1939. Wwa 1962. — J. GÓRSKI: Polska myśl ekonomiczna a rozwój gospodarczy 1807–1830. Studia nad początkiem zafowania gospodarczego. Wwa 1963. — J. MAŚLANKA: Zorian Dołęga-Chodakowski, jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne. Wr. 1965. — M. FLESZAR: W.S. *Dzieńcień wieków geografii pol.* Wwa 1967. — J. MAŚLANKA: Folklor a historia. *Slavia Orientalis* 1968 nr 1. — M. MADUROWICZ-URBAŃSKA: Program agrarny W.S. *Spr. z Prac Nauk. Wydz. Nauk. Społ. PAN* 1970 z. 1. — R. PĘGIERSKA-PIOTROWSKA: Problematyka słowiańska w twórczości W.S. *Tamże.* — A. GELLA: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. MICHAŁIK: Geograficzne treści w pracach W.S. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr. Prace Geogr.* 1987 z. 11. — J. SKOCZYLAŚ: W.S. (1769–1827). *Studia Lecznicze* 1 (1989).

E.A.

SUZIN Adam 1800–1879

Urodzony w 1800 we wsi Zaliszany na Białorusi; syn Dominika, kapitana artylerii za panowania Stanisława Augusta, i Eulalii z Rodenbaumów. W 1815–19 uczył się w gimnazjum w Świsłoczy, następnie studiował na wydziale fizyczno-matematycznym Uniwersytetu Wileńskiego. Utrzymywał się z korepetycji. Od 1820 należał do Towarzystwa Filareatów. W 1823 ogłosił w *Dzienniku Wileńskim* artykuł „Hipoteza Newtona o świetle i ciężkości”. We wrześniu tegoż roku został aresztowany i uwięziony wraz z Adamem Mickiewiczem w klasztorze bazylianów w Wilnie. Jego hart ducha został uwieczniony w III części „Dziadów”. Po procesie Filareatów został skazany, jako jeden z najciężej obwinionych, na pół roku twierdzy i zesłanie w głąb Rosji. W 1824 został wywieziony razem z Janem Czeczotem i Tomaszem Zanem do Orska, gdzie przebywał pięć lat, następnie do Orenburga. Uczył się tam języków wschodnich i prowadził badania przyrodnicze. W 1829 został przyjęty w Orenburgu do

szkółby rządowej przy komisji pogranicznej, zarządzającej koczowniczymi plemionami Kirgizów. W 1831 zamieszkał razem z J. Czeczotem w Twerze. W 1833 był aresztowany i przesłuchiowany jako podejrzany o udział w spisku. W 1834–35 przeprowadzał badania meteorologiczne na zlecenie komisji pogranicznej i odbył wycieczkę w stepy kirgiskie (zob. poz. 1). W 1835 otrzymał urlop na wyjazd w strony rodzinne, a w 1837 zgodę na pozostanie w Kobryniu. W 1838 był gubernierem w Młynowie u Karola Chodkiewicza, ale niebawem został aresztowany i uwięziony w Kijowie, a następnie (do 1839) w Wilnie. Po zwolnieniu przebywał pod dozorem policyjnym. W 1841 osiadł w Wilnie, gdzie otrzymał posadę w administracji dóbr radziwiłłowskich. Około 1842 ożenił się z Karoliną, najmłodszą siostrą Antoniego Edwarda Odyńca. Ostatnie pięć lat życia spędził przy córce w Warszawie, gdzie zmarł 11 grudnia 1879.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wycieczka w stepy kirgiskie odbyta w 1834 roku. *Kronika Rodz.* 1870 nr 17–20; 1871 nr 22–24. Podp.: Adam S.

O P R A C O W A N I A

NK (1972).

H. MOŚCICKI: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824. Wwa 1924. — S. PIGOŃ: Bohaterski więzień. W: *Głosy sprzed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego.* Wil. 1924. — M. JANIŃ: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798–1824* (1957). — A. WITKOWSKA: Równieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia. Wwa 1962. — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszych połowie XIX w. Wwa 1998. — *Arch. Filomatów. Listy z zesłania. Krąg Tomasza Zana, Jana Czeczota i A.S. T. 2.* Oprac. Z. Sudolski. Wwa 1999.

H.G.

SYGIETYŃSKI Antoni 1850–1923

Urodzony 5 marca 1850 w Gosławicach (przypuszczalnie w pow. kutnowskim), w rodzinie ziemiańskiej; syn Leona, tłumacza i publicysty, i Małwiny z Krzyżanowskich. W 1865 przeniósł się wraz z rodzicami do Warszawy i tam uczęszczał do gimnazjum. Przyjaźnił się z kolegą gimnazjalnym Aleksandrem Gierymskim. W 1868 wstąpił jako wolny słuchacz na wydział matematyczny Szkoły Głównej, w 1869–74 kształcił się w Instytucie Muzycznym, gdzie nauczycielami jego byli m.in. Stanisław Moniuszko i Władysław Żeleński. Studia muzyczne kontynuował w 1875–76 w Lipsku i w Wiedniu.

Przypuszczalnie w 1871 debiutował w *Przeglądzie Tygodniowym* (ogłaszał tu swe prace w 1877–79, 1883, 1885–86, 1888). W 1878 wyjechał do Paryża. Studiował estetykę i historię sztuki w Sorbonie oraz w Szkole Sztuk Pięknych, słuchał m.in. wykładów Hipolita Taine'a. Pobyt w Paryżu ukształtował indywidualność krytyczną S. Przysyłał do pism krajowych m.in. *Ateneum* (1878–83), *Nowin* (1879–83), *Prawdy* (1881, 1883–84) omówienia tamtejszej literatury, malarstwa, muzyki. W studiach o literaturze francuskiej „Współczesna powieść we Francji” informował o francuskim naturalizmie, próbował też przenieść jego założenia na grunt polski. Wysoko oceniał twórczość Gustawa Flauberta, negatywnie natomiast pisarstwo Emila Zoli, zarzucając mu m.in. brak zmysłu krytycznego i filozoficznego. W 1882 powrócił do Warszawy i został profesorem fortepianu w Instytucie Muzycznym. W latach następnych podróżował kilkakrotnie po Europie. W 1884–87 wchodził w skład kolegium redakcyjnego *Wędrowca*, aktywnie uczestnicząc w kształtowaniu programu polskiego naturalizmu. Ilustracją tego programu były utwory powieściowe S., które jednak nie spotykały się z uznaniem krytyki. Od 1886 współpracował z *Kurierem Warszawskim*, zamieszczając w nim do 1899 sprawozdania muzyczne i teatralne, w 1900–1903 prowadził stałą rubrykę „Porachunki”; pisywał tam z przerwami aż do 1915. Współpracował z *Głosem* (1888–91, 1898), *Nową Reformą* (1896–97, 1899–1900), w 1897 należał do redakcji *Biblioteki Dziel Wyborowych*, był recenzentem teatralnym *Gazety Polskiej* (1899–1901), pisywał do *Tygodnia* — dodatku *Kuriera Lwowskiego* (1899–1901), korespondencje „Z Królestwa Polskiego” ogłaszał w petersburskim *Kraju*, pisywał też do *Gonia Porannego i Wieczornego* (1904–05). W artykułach swych atakował modernizm, potępiał dekadentyzm i symbolizm. W 1906 redagował dziennik polityczno-społeczno-literacki *Przełom*, w 1908–21 pisywał do *Tygodnika Ilustrowanego*. Pierwszą żoną S. była Argentynka Ubalda da Silva Martins (poślubiona 1881), drugą Helena z Golińskich (poślubiona w 1893, synem ich był Tadeusz S., kompozytor). Po odzyskaniu niepodległości S. został naczelnikiem wydziału prasowo-widowiskowego Komitetu Rządu RP. Zmarł 14 czerwca 1923 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Współczesna powieść we Francji. *Ateneum* 1881 t. 2–3, 1882 t. 4, 1883 t. 2. Przedr. w poz. 12, 13, 15.
2. Na skałach Calvados. Powieść z życia normandzkich rybaków. Wwa 1884 (z ilustr. S. Witkiewicza). Wyd. nast.: Kr. 1956; posłowie: H. Michałski. Wwa 1994 (wraz z nowelą Skalotocz-palczak).

3. Album Maksa i Aleksandra Gierymskich. Tekst... Wwa 1886. Fragm. pt. Maksymilian Gierymski wyd. osob. Lw. 1907 *Nauka i Sztuka* t. 4. Całość przedr. w poz. 13.

4. Wyszadzone z siodła. Powieść z życia współczesnego. Kr. [Wwa] 1891 odb. z *Głosu*. Wyd. nast.: Kr. 1892; posłowie: T. Weiss. Kr. 1955; Kr. 1958.

5. Drobiazgi. Wstęp: P. Chmielowski. Lw. 1900. Wyd. nast.: Lw. 1907; Lw. 1914. Niektóre nowele przedr. w poz. 14.

Tu m.in.: *Gemma* (wyd. osob. Wwa 1950, razem z: „Nasza kochana pani”); *Skalotocz-palczak*. *Pholas dactylus* (wyd. osob. Wwa 1950, razem z: *Ciocia Teosia*. Kartka z życia nieinteresującego); *Skalotocz-palczak* (wyd. osob. Wwa 1944, razem z: *Na skałach Calvados*).

6. Krucjata dziecięca z r. 1905. Kr. 1905. Wersja franc. *Revue de Revues*. 1905.

Broszura publicystyczna, niepodp.

7. Święty ogień. Przedmowa: Z. Dębicki. Wwa 1918. Niektóre nowele przedr. w poz. 14.

Przekłady

8. H. Balzac: Komedia ludzka. T. 7: Jaszczur. Arcydzieło nieznane. Wwa 1884.

9. H. Balzac: Komedia ludzka. T. 8: Poszukiwanie bezwzględności. – Marany. Wwa 1884.

10. H. Taine: Podróż po Włoszech. T. 1–2. Wwa 1885–1887. Wyd. 2 zmien., opatrzone objaśnieniami i przedmową... Wwa 1908.

11. H. Taine: Filozofia sztuki. Przełożył, przypisami i skrowidzem opatrzył... Wwa 1896. Wyd. 2 na nowo przejr. i popr. Lw. 1911.

Wydania zbiorowe i wybory

12. Pisma krytyczne wybrane. Zebrał, sprawdził i przedmowę napisał Z. Szwejkowski. Wwa 1932.

13. Pisma krytyczne. Krytyka literacka i artystyczna. Wybrał i oprac. J.Z. Jakubowski. Wwa 1951.

14. Nowele wybrane. Wybór i posłowie: T. Weiss. Kr. 1957.

15. Z pism... Wstęp i wybór: T. Weiss. T. 1–2. Kr. 1971.

T. 1: Pisma krytycznoliterackie. T. 2: O teatrze i dramacie.

Przedr. prac: *Pol. krytyka lit.* T. 3. Wwa 1959; *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*. T. 2. Wwa 1961; *Pol. koncepcje teoretyczno-lit. w w. XIX*. Wwa 1982; *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1986 BNI, 249.

Listy i materiały

16. Korespondencja A.S. i Piotra Chmielowskiego. Dwugłos z lat 1880–1904. Oprac., wstępem i komentarzem opatrzył E. Kiernicki. Wr. 1963.

Ponadto koresp. S. znajduje się m.in. w Ossol., Bibl. Jagiel., Bibl. Nar.

Rkpsy nieukończ. nowel, prac scenicznych i publicystycznych, pamiętnik z r. 1915 znajdują się w Ossol. Notatki, zapiski, bruliony szkiców literackich ogl. częściowo E. Udalska. *Przeł. Hum.* 1967 z. 2.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

J. NOWAKOWSKI: Spór o Żołę w Polsce. Wr. 1951. — A. PORĘBSKA: „Wędrowiec” a zagadnienia plastyki. Z dziejów polskiej krytyki artystycznej w latach 1884–1887. *Mater. do Studjów i Dyskusji* 1953 nr 15–16 i odb. — J. SPELINA: „Na skałach Calvados” A.S. Studium analityczne. *Zesz. Nauk. UMK w Tor.* S. 1 nr 6 z. 3 (1962). — Z. URYGA: Poetyka „Skalotocza-palczaka” A.S. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr. Prace Historycznol.* 1963 [dot. noweli z tomu „Drobiazgi”]. — T. WEISS: A.S. jako krytyk. *Zesz. Nauk. WSP Kat.* 1965 z. 3. — Z. URYGA: O dojrzewaniu „Cioci Teosi”. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr. Prace Historycznol.* 1966 [dot. noweli z tomu „Drobiazgi”]. — J. MICHNO: Narrator w prozie A.S. 1880–1901. Wr. 1967. — Z. URYGA: Tendencje strukturalne nowelistyki A.S. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr. Prace Historycznol.* 1968 z. 4. — TENŻE: „Na skałach Calvados” – powieść krytyka. *Pam. Lit.* 1969 z. 2. — M. GRYGOROWICZ: Elementy naturalistyczne w nowelach A.S. *Prace Filol.* 1970 nr 1. — J. DETKO: A.S. Estetyk i krytyk. Wwa 1971. — J. KULCZYCKA-SALONI: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 4 (1971). — E. UDALSKA: A.S. – krytyk teatralny. Kr. 1974. — M. KABATA: Warszawska batalia o nową sztukę. („Wędrowiec” 1884–1887). Wwa 1978. — Z. PIASECKI: Witkiewicz i S. Dzieje ich przyjaźni i współpracy literackiej. *Zesz. Nauk. WSP Opole. Filol. Pol.* 1981 z. 19. — R. PAWLUKIEWICZ: Praktyka krytyczna a teoria literatury. *Pol. koncepcje teoretycznol. w w. XIX.* Wwa 1982. — B. MIĄSEK: Uwagi wstępne o problemach polskiego naturalizmu. W: *Teksty i komentarze.* Londyn 1983. — E. IHNATOWICZ: Możliwości realizacji projektów literackich w ocenie S. i Chmielowskiego. *Z domu niewoli.* Wr. 1988. — E. PACZOSKA: Krytyka literacka pozytywistów. Wr. 1988. — E. STACHURSKI: Słownictwo w utworach polskich naturalistów. Kr. 1989. — W. KLEMM: A.S. „Porachunki” i porachunki. *Warszawa pozytywistów.* Wwa 1992. — E. PACZOSKA: A.S. – teoretyk w laboratorium naturalizmu. *Naturalizm i naturalizmi w Polsce.* Wwa 1992. — L. POŚPIECHOWA: Między realizmem a naturalizmem. O A.S. *Z badań nad lit. i sztuką drugiego pokolenia pozytywistów pol.* Opole 1992. — J. KUCHARSKI: Wątek społeczny i morski w powieści A.S. „Na skałach Calvados”. *Libri Gedanenses* 10 (1975/1992) Gdańsk 1993. — M. WAŃCZOWSKI: Zawartość antropologiczna i styl wypowiedzi felietonowej A.S. *Zesz. Nauk. WSP Opole. Filol. Pol.* 1993 z. 33. — E. UDALSKA: *Słownik pol. krytyków teatru.* T. 1. Wr. 1994. — H. SYGIETŃSKA: Gdzie inna wieś, tam inna pieśń. *Notatnik A.S. Reglony* 1997 nr 1. — M. KOWALSKI: Terminologia krytyczna w portretach literackich A.S. Na podstawie cyklu „Współczesna powieść we Francji”. *Pam. Lit.* 2000 z. 2.

SYNORADZKI Michał 1860–1922

Urodzony 28 sierpnia 1860 w Płocku. Kształcił się w tamtejszym gimnazjum, a potem w Warszawie. Od 1880 trudnił się pracą literacką i dziennikarską. Napisał szereg powieści (ok. czterdziestu; część z nich ukazała się tylko w czasopiśmie), głównie historycznych, w tym wiele dla młodzieży, kilka komedijek – a wszystko to z wyraźnym celem dydaktyczno-umoralniającym. W 1880–82 redagował czasopismo przyrodnicze *Opiekun Domowych i Pożytecznych Zwierząt*, od 1882 nawiązał współpracę z czasopismami prowincjonalnymi: *Echo Łomży*, *Gazeta Lubelska*, *Tydzień*, *Kaliszanin* i *Korespondent Płocki*, w którym następnie objął redakcję na lata 1886–87. Od 1891 pracował stale w *Biesiadzie Literackiej*, od 1904 był jej współredaktorem, w 1911–17 właścicielem i redaktorem naczelnym. Równocześnie zamieszczał całymi latami (niekiedy z przerwami) swe prace i utwory w innych czasopiśmie, m.in. w *Kolcach* (1887–91), *Przyjacieliu Dzieci* (1890–1905), *Gazecie Warszawskiej* (1898–1901), *Gazecie Polskiej* (1898–1904), w *Niwie Polskiej* (1898–1901), gdzie w ciągu 1899 wypchnął stałą rubrykę „Spostrzeżenia społeczno-obyczajowe”. Prace sygnował wieloma (ponad 25) pseudonimami (m.in. Halina Mazur, Michał Halina, Mohort Karol) i kryptonimami. W latach dziewięćdziesiątych przebywał kilkakrotnie w Bieżuniu pod Płockiem. Należał do Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy. Żoną jego była Walentyna z Chądzyńskich. Zmarł 26 stycznia 1922 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Hanka – czarownica. Powieść z końca XVIII w. Wwa 1880.
2. Konkury pana podkomorzycy. Powieść z podań szlacheckich. Wwa 1880.
3. Sąsiad z Ruszczyca. Powieść z podań szlacheckich z XVIII w. Wwa 1880.
4. Kneźna Milica. Powieść. Wwa 1881.
5. Czarny rok. Powieść z podań szlacheckich XVII w. Wwa 1881.
6. Stara miłość nie rdzewieje. Powieść z XVIII w. *Gaz. Lubel.* 1883. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa 1913.
7. Rogata dusza. Powieść z podań szlacheckich. Piotrków 1884.
8. Bursztyny Kasi. Wyst. Śrem 1886.
9. Wańko Srogi. Opowiadanie na tle dziejów XIV w. *Korespondent Płocki* 1886 nr 71–102. Wyd. osob. Wwa 1914.
10. Szaraczki. Powieść starszszlachecka. Wwa 1887.
11. Zatrute owoce. Powieść starszszlachecka. Wwa 1891.

12. Żeglarz nad żeglarze. Opowieść sprzed lat czterystu. *Przyj. Dzieci* 1892 nr 35–53. Wyd. osob. pt. Krzysztof Kolumb. Opowieść sprzed lat czterystu. Dla młodzieży. Wwa 1896.

13. Dożynki. Komedycja ze śpiewami w 2 odsłonach. *Przyj. Dzieci* 1898 nr 20–27. Wyd. osob. Wwa 1903.

14. Wychrzta. Powieść z XVII w. *Niwa Pol.* 1898 nr 38–42, 44–53. Wyd. osob. Wwa 1904.

15. Muszkieterowie króla jegomości. Romans historyczny osnuty na tle pierwszej połowy XVIII w. T. 1–4. Wwa 1899.

16. Nowe przygody Tomcia Palucha. *Przyj. Dzieci* 1899 nr 3–6. Wyd. osob. Wwa 1910; wyd. nast. Wwa 1917.

17. W czepcu się urodził. Powieść historyczna na tle XVIII w. *Kronika Rodz.* 1900. Wyd. osob. Wwa 1912.

18. Przygody towarzysza pancernego. Według jego pamiętników opowiadanie dla młodzieży. Wwa 1902.

19. Biskup chiński i jego uczeń. Opowieść. Wwa 1904 [właśc. 1903].

20. Farmazon. Powieść z lat dawnych. *Rola* 1903 nr 48–52, 1904 nr 1–18. Wyd. osob. z podtytułem Powieść na tle XVIII w. Wwa [1913].

21. Hetmani. Powieść historyczna. *Biesiada Lit.* 1903 nr 1–52. Wyd. osob. Wwa [1913].

22. Krwawe apostołstwo. Nasze podania dziejowe. *Przyj. Dzieci* 1903 nr 36–52, 1904 nr 1–53. Wyd. osob. Wwa 1910.

23. 1814–1830. Mozaika dziejowa. *Gaz. Warsz.* 1903 nr 180–340. Wyd. osob. z podtyt. Opowiadania dziejowe. Wwa [1904]; Cz. 2: 1814–1830. Mozaika dziejowa z pamiętników i opracowań. *Gaz. Warsz.* 1905 nr 16–200 [z przerwami].

24. Zbrodnia kasztelana. Opowieść z przeszłości. Wwa 1904 [1903].

25. Jaksa z Miechowa. Powieść historyczna. Wwa 1904.

26. Judaszowe srebrniki. Powieść na tle XIV w. Wwa 1904.

27. Potępienicy. Powieść historyczna. T. 1–2. Wwa 1904.

28. Gniazda szlacheckie. Opowiadania historyczne. T. 1–2. Wwa 1914.

29. Bolesta, kasztelan wizki. Powieść historyczna na tle XVI w. Wwa 1915.

30. Mazur – czart. Powieść historyczna na tle XIII w. T. 1–2. Wwa 1915.

31. Wizymirz żeglarz. Powieść z czasów Polski przedchrześcijańskiej. Pozn. [ok. 1920]. Wyd. nast. Wwa 1959.

Nadto szereg innych opowiadań i komedijek dla dzieci.

Listy

32. Do J.I. Kraszewskiego listy z 1880–1886 ogl. i oprac. B. Konarska-Pabiniak. *Rocz. Mazowiecki* 9 (1987) s. 305–314; *Bieżuńskie Zesz. Hist.* 8 (1996) s. 103–111.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

J.J. LIPSKI: Warszawscy „Pustelnicy” i „Bywalscy”. T. 2. Wwa 1973. — T. BOETZEL-ZOMBIERT: Sylwetka literacka M.S. *Notatki Płockie* 1978 nr 1. — J.B. NYCEK: Ludzie i książki. Płock 1983.

I.T.

SYREŃSKI Szymon ok. 1540 – 1611

Inne formy imienia i nazwiska: Simon Sacranus; Syreniusz; Syrenius.

Urodzony ok. 1540 w Oświęcimiu, w rodzinie mieszczkańskiej; syn Mikołaja. Studiował na wydziale filozoficznym w Akademii Krakowskiej od 1560. Uzyskawszy tytuł magistra sztuk wyzwolonych (1569), wyjechał do Ingolstadt (1570) jako guwerner Wojciecha Herburt i Jerzego Kormanickiego, po czym odbył podróż naukową po Niemczech i Szwajcarii, gdzie zapoznał się z ogrodami botanicznymi w Heidelbergu, Augsburgu i Moguncji. Następnie udał się do Padwy na studia medyczne; 13 lutego 1577 otrzymał promocję doktorską. Po powrocie do kraju rozpoczął praktykę we Lwowie. W lipcu 1590 inkorporował się do fakultetu medycznego Akademii Krakowskiej, z którą związał się na stałe. Mianowano go lekarzem niezamożnych studentów z Fundacji Piotra z Poznania; pełnił także obowiązki seniora Bractwa Miłosierdzia. W 1606 objaśniał w Akademii swój „Zielnik”, do którego materiały zbierał w okolicach Krakowa, na terenie Pogórza, Pokucia, Podola, Tatr, Beskidów i na Węgrzech. To główne dzieło jego życia wykończył po śmierci autora Gabriel Joanicy, a wydaniem zajęła się Anna Wazówna. Zmarł 29 marca 1611 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zowią. Kr. 1613 druk. B. Skalski. (Druk rozpoczęty w 1610 lub 1611 u M. Loba). Niektóre drzeworyty odtworzył J. Muczkowski: Zbiór odcisków i drzeworytów w różnych częściach polskich w XVI i XVII w. Kr. 1849. Wyd. bibliofilskie fragm. oprac. A. Bednarczyk pt. Pory roku. Kalendarz fenologiczny. Opisy roślin. Według S.S. Wwa 1975.

Przeł. ros.: rkpsy znajdowały się w b. Cesarskiej Bibl. Publ. i w b. Bibl. Akademii Med. Wojskowej w Petersburgu.

177

Utwór o autorstwie niepewnym

2. Krótkie zebranie lekarstw domowych. Kr. 1706.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

J. KOŁODZIEJCZYK: S.S. i jego „Zielnik”. *Ziemia* 1927 s. 123–127. — J. MUSZYŃSKI: Ziotopisarze i botanicy polscy 16 w. Wwa 1939. — M. SAWICKA: S.S. i jego dzieło. *Wszelchwiat* 1958 z. 2. — J. MOWSZONOWICZ: S.S. 1540–1611. *Zielarski Biul. Inf.* 1966 nr 8. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — *Zarys dziejów nauk przyr. w Polsce*. Wwa 1983. — R. ŻURKOWA: Wokół „Zielnika” Sz.S. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 30 (1985) s. 169–183. — M. ŻUKOW-KARCZEWSKI: „Zielnik” Sz.S. Przyczynek do dziejów polskiego zielarstwa. *Aura* 1993 nr 1.

I.T.

SYROKOMLA Władysław

zob. KONDRATOWICZ Ludwik

SZABRAŃSKI Antoni Józef 1802–1882

Urodzony 20 lipca 1802 w Łowiczu, w rodzinie mieszczańskiej. Ukończył szkołę średnią w Kaliszu, w 1822–25 studiował na wydziale prawa Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie otrzymał stopień magistra. Później wyjechał do Wrocławia i przez dwa lata studiował na tamtejszym uniwersytecie literaturę niemiecką. Debiutował dwoma tomikami „Poezji” wydanymi w 1826. Wziął udział w powstaniu listopadowym. Był członkiem Akademickiej Gwardii Honorowej, następnie Towarzystwa Patriotycznego. Wstąpił do 1. Pułku Strzelców Konnych. Ranny w bitwie w okolicach Bolimowa dłuższy czas przebywał w szpitalu. Po upadku powstania pracował jako guwerner w miejscowości Kikoł koło Lipna. Po paru latach powrócił do Warszawy i uzyskał zatrudnienie w sądownictwie, dochodząc z czasem do stanowiska sędziego apelacyjnego. Zajmował się również twórczością literacką i działalnością publicystyczną. Wiersze własne i tłumaczone publikował we współczesnych almanachach, m.in. w *Jutrzence* (1834), *Wianku* (1836) i *Niezapominajkach* (1838, 1843). W 1835–37 był redaktorem *Dziennika Powszechnego*, a następnie współredaktorem jego kontynuacji — *Gazety Porannej* (1840–41). W 1836–38 wydawał pierwsze w Polsce pismo poświęcone wyłącznie sprawom literatury — *Panoramę Literatury Krajowej i Zagranicznej*. W 1841 związał się na wiele lat z *Biblioteką Warszawską* jako jeden z jej założycieli i pierwszy redaktor (1841–43; tu często podpisywał się krypt.: a.j.s., A.J.S.), następnie współredaktor i współpra-

cownik do 1874. Zmarł 11 maja 1882 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. T. 1–2. Wr. 1826.

Niepodp.; zapowiedziane t. 3–4 nie ukazały się.

2. Do Boga. [Wiersz]. Wwa 1831.

Podp.: A.J.S.; druk ulotny.

3. Rys historii literatury niemieckiej do połowy ośmnastego wieku. Wwa 1876.

Przekłady

4. Pieśń o Nibelungach. Starożytna epopeja niemiecka w 2 cz. Wwa 1881.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); ogł. w czasopiśmie przekłady wierszy G.A. Bürgera, fragm. „Fausta” J.W. Goethego, fragm. „Iliady” Homera i in.

Koresp. w Bibl. Jagiel., w Bibl. PAN w Kr. i w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[K.W. WÓJCICKI] K.WI.W. *Enc. Powsz.* T. 24 (1867). — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1846. Cz. 1–2. Wr. 1953–59. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wr. 1977.

A.P., H.G.

SZAJNOCHA Karol 1818–1868

Urodzony 20 listopada 1818 w Komarnie (pow. rudzki); syn Wacława Scheynohy Wtellskiego, Czecha z pochodzenia, lekarza wojskowego, a później mandatariusza (sędziego dominialnego), i Marii z Łozińskich. Był spokrewniony z pisarzami Walerym i Władysławem Łozińskimi. Dzieciństwo spędził w Wołoszcy i Koniuszkach Siemianowskich, dokąd kolejno przenosili się rodzice. Nauki początkowo pobierał w domu, w 1829–33 uczęszczał do gimnazjum w Samborze, w 1833–35 we Lwowie. Założył wówczas tajne koło naukowe skupiające uczniów interesujących się historią, wykryte wkrótce przez władze. W 1835 rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. W styczniu 1836 został aresztowany za działalność konspiracyjną, osadzony w więzieniu u karmelitów. Zwolniony w czerwcu 1837 otrzymał zakaz wstępu na uniwersytet i pobytu we Lwowie. Zamieszkał w Żydaczowie i po śmierci ojca pomagał

matce w dzierżawie tego folwarku. Wstąpił wówczas do konspiracyjnej organizacji Młoda Sarmacja. Uzyskawszy w 1838 zezwolenie na czasowy pobyt we Lwowie, zamieszkał tam, utrzymując się z korepetycji. Wiedzę uzupełniał przez samokształcenie. Debiutował w 1840 wierszem „Milczący” ogłoszonym w *Dzienniku Mów Paryskich* (nr 7). W 1844 nawiązał przyjacielskie kontakty z Kornelem Ujejskim (zerwane w 1853), poznał też Teofila Lenartowicza. Współpracował z wieloma czasopismami, m.in. z *Lwowianinem* (1842), *Rozmaitościami* — dodatkiem do *Gazety Lwowskiej* (1843–47; w 1856 był — anonimowo — redaktorem pisma), *Dziennikiem Mów Paryskich* (w 1846–48 był tu recenzentem teatralnym, w 1848 redaktorem — także jego kontynuacji *Tygodnika Polskiego*; ogłosił tu akt 1 niewydanego osobno i niewystawianego dramatu „Wojewodzianka sędomska” 1848 nr 4–7). Współpracował też z *Biblioteką Naukowego Zakładu im. Ossolińskich* (1847–48; ogłosił tu m.in. fragment dramatu „Panica i dziewczyna” 1847 t. 2 z. 1), *Dziennikiem Literackim* (w 1852–53 był jego redaktorem), *Dodatkiem Tygodniowym Gazety Lwowskiej* (1853–57), *Biblioteką Warszawską* (1853–63). W 1848 wstąpił do Gwardii Narodowej. Działalność literacką rozpoczął od pisania poezji i dramatów obyczajowych i historycznych. Od 1847 publikował prace historyczne, które przyniosły mu dużą popularność. Były to „opowiadania historyczne”, zainicjował nimi w polskiej literaturze eseistykę historyczną. Utwory te rozbudziły wśród szerokiego kręgów czytelników zainteresowanie przeszłością narodową, wywarły także wpływ na historyków i pisarzy, m.in. Józefa Ignacego Kraszewskiego, Henryka Sienkiewicza, były źródłem inspiracji malarzy, m.in. Jana Matejki. W 1849–51 pracował jako prywatny nauczyciel w Niesłuchowie u hrabiego Kazimierza Dzieduszyckiego. Tam zawarł znajomość z Teofilem Januszewskim, a następnie z Salomeą Becú. Kontakty te pozwoliły Sz. zapoznać się ze spuścizną rękopiśmienną Juliusza Słowackiego; w 1852 zamieścił w *Dzienniku Literackim* pierwodruki kilku fragmentów „Beniowskiego” i „Podróży do Ziemi Świętej”. Jako jeden z pierwszych krytyków ocenił wysoko twórczość poety i był jej gorącym propagatorem. W 1853–57 pełnił funkcję bibliotekarza w Ossolineum. W październiku 1855 ożenił się z Joanną Bilińską. Od 1857 był członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego. W tymże roku — z powodu choroby oczu — wyjechał na kurację za granicę; w Brukseli kontaktował się z Joachimelem Lelewalem. W 1858 został członkiem rzymskiej Academiae Quiritum. Mimo utraty wzroku nie przerwał pracy literackiej, przy której korzystał z pomocy żony. Współpracował doraźnie z czasopismami, m.in. z *Czytelniką dla Młodzieży* (1860–62), *Czasem* (1861–65). Zmarł we

Lwowie 10 stycznia 1868; pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Stasio. Tragedia w 4 a. Wyst. Lw. 1843. Wyd. Lw. 1843 odb. z *Goląb Pożaru*.

2. Jerzy Lubomirski. Dramat historyczny. Ogl. fragm. *Dziennik Mów Paryskich* 1846 nr 4; *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1847 t. 1 z. 3. Wyd. osob. całości Lw. 1850. Przedr. w poz. 12 t. 2.

3. Jan III w tumie św. Szczepana. [Poemat]. Lw. 1848.

4. Bolesław Chrobry. Opowiadanie historyczne według źródeł współczesnych. Lw. 1849. Wyd. 2 poprawne Lw. 1859 [wraz z poz. 5]. Przedr. w poz. 12 t. 1.

Streszcz.: [H. Radlińska] H.O. Wwa 1907; [anonim] Wwa 1915.

5. Pierwsze odrodzenie się Polski 1279–1333. Szkic historyczny. Lw. 1849. Wyd. 2 poprawne pt. Bolesław Chrobry i Odrodzenie się Polski za Władysława Łokietka. Dwa opowiadania historyczne. Lw. 1859 [wraz z poz. 4]. Przedr. w poz. 12 t. 1. Streszcz.: [H. Radlińska] H.O. Wwa 1907 [pt. Władysław Łokietek]; [anonim] Wwa 1915 [pt. jw.].

6. Szkice historyczne. [T. 1]. Lw. 1854. T. 2 pt. Nowe szkice historyczne. Lw. 1857. T. 3 i 4 pt. Szkice historyczne. Lw. 1861–1869. Wyd. 2 poprawne t. 1. Lw. 1858. Wyd. nast. całości t. 1–4. Wwa 1881. Wyd. nast. fragm. w streszcz. pt. O królach i bohaterach polskich. Opowiadania. Kr. 1892; wybór pt. Szkice historyczne. I–XII. Lw.–Złoczów [1900–1924] *Bibl. Powsz.* nr 296, 303, 310, 333, 379, 444, 528/530, 868, 918, 925, 952, 990; wyd. 3 t. 1–4. Lw. 1901 *Bibl. „Słowa Pol.”*; wybór oprac. W. Kucharski. Wwa 1930 *Wielka Bibl.* nr 137; oprac. jw. Wwa 1930 *Biblioteczka Uniw. Lud.* 321. Przedr. w poz. 11 t. 1–4.

Tu m.in.: Wojna o cześć kobiety (wyd. osob. Wwa 1902, przekł. czes. 1947); Słowianie w Andaluzji (wyd. osob. Wwa 1912, przekł. niem. 1862, ros. 1874).

Ponadto poszczególne szkice wyd. osob. głównie w serii *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szkolnej* (tu: Barbara Radziwiłłówna; Wnuka króla Jana III; Zdobywca pługa polskiego; Zwycięstwo r. 1675 pod Lwowem; Jan Sobieski banita i pielgrzymem; Matka Jagiellonów; O „łaźni” Bolesława Chrobrego. Kopia husarska).

7. Jadwiga i Jagiello. 1374–1413. Opowiadanie historyczne. T. 1–3. Lw. 1855–1856. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne t. 1–4. Lw. 1861; fragm. pt. Dwie wojny, 1399–1410. Oprac. F. Próchnicki. Lw. 1891; cz. 1–7. Wwa 1902 *Bibl. Dziel Wyborowych* nr 217–219, 222–225; cz. 1–3. Oprac. E. Łuniński. Wwa 1905 *Książki dla Wszystkich* nr 217–219; wstęp S.M. Kuczyński, oprac. M. Bokszański. T. 1–4. Wwa 1969; wyd. 2 [8] wstęp i oprac. jw. T. 1–4. Wwa 1974 *Klasyki historiografii pol.* t. 1–4; fragm. pt. 179

Wielka wojna z Zakonem 1409–1411. Wybór i komentarze: L. Chmiel. Wwa 1986. Wyd. 2 Wwa 1990. Przedr. całości w poz. 11 t. 4–8.

Streszcz. fragm. [H. Radlińska] H.O. Wwa 1907.

Przekł. franc. 1869 [fragm.], ros. 1880–1882.

8. Lechicki początek Polski. Szkic historyczny. Lw. 1858. Przedr. w poz. 11 t. 4.

9. Mściciel. Wyd. pt. Opowiadania o królu Janie III. Opowiadanie I. Mściciel. Żyтомierz 1860. Wyd. nast. pt. Mściciel. Z opowiadań o królu Janie III. Oprac. F. Próchnicki. Lw. 1892 *Bibl. dla Młodzieży*; Lw.–Złoczów [b.r.] *Bibl. Powsz.* nr 528–530 [jako Szkice historyczne VII]. Przedr. w poz. 12.

Streszcz. pt. Opowiadania o królu Janie III. Cz. 1–2. Wwa 1915–1916 *Biblioteczka Nar.* nr 82–83. Wyd. skróc. pt. Mściciel. Z opowiadań o królu Janie III. Oprac. K. Tyszkowski. Lw. 1933.

Przekł. franc. 1870.

10. Polska w roku 1646 a Polska w roku 1648. Opowiadanie historyczne. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 3–4, 1863 t. 1–3. Wyd. osob. pt. Dwa lata dziejów naszych 1646, 1648. Opowiadanie i źródła. T. 1–2. Lw. 1865–1869. Wyd. nast. Wwa 1900. Przedr. w poz. 11 t. 8–10.

Przedr. art.: *Pol. krytyka lit.* 3 (1959), przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 6 (1975).

Rkpsy utworów, m.in. niedruk. dramatów, znajdujących się w Ossol.

Wydania zbiorowe i wybory

11. Dzieła. Wstęp i oprac. K. Kantecki. T. 1–10. Wwa 1876–1878.

12. Pisma. T. 1–2. Kr. 1887 *Nowa Bibl. Uniwersalna*.

Listy

13. Korespondencja. Wstęp i oprac. H. Barycz. T. 1–2. Wr. 1959.

Ponadto: Nowe przyczynki do korespondencji K.Sz. Ogl. H. Barycz. *Rocz. Bibl.* 1964 z. 3–4; do J. Żaluskiego. Ogl. R. Jaskuła. *Rocz. Bibl.* 1969 z. 1–2.; do J. Bartoszewicza. Ogl. A.F. Grabski. *Przegl. Hist.* 1972 nr 1.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

B. CHLEBOWSKI. *Sto lat myśli pol.* 8 (1913). — J.G. KRAJEWSKI: K. Sz. W setną rocznicę urodzin 1818–1918. Lw. 1918. — L. FINKIEL: K.Sz. bibliotekarzem. *Przegl. Bibl.* 1928 s. 97–141 i odb. — W. HAHN: K.Sz. jako autor dramatyczny. *Rocz. Zakładu Nar.* Ossol. t. 3 (1948) i nadb. — W. ZAWADZKI: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Kr. 1961. — H. BARYCZ: K.Sz. twórca dziejopisarstwa romantycznego. W: *Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy*

i uczonych galicyjskich. T. 2. Kr. 1963. — W. JANKOWER-NY, J. OKOPIEN: Zawsze pod kopułą. Wwa 1970. — J. SZWAGRZYK. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J. PACŁAWSKI: Twórczość literacka K.Sz. Wr. 1978 [tu bibliogr.]. — Z. ARCT: Wybitni Polacy w służbie książki. Wwa 1983. — J. PACŁAWSKI: Pisarstwo K.Sz. a powieść historyczna w kraju w okresie romantyzmu. *Wkręgu zagadnień pol. powieści hist. XIX w.* Lubl. 1984. — J. MATERNICKI: Początki mitu jagiellońskiego w historiografii i publicystyce polskiej XIX w. K.Sz. i J. Klaczko. *Przegl. Hum.* 1988 nr 11/12. — M. TOMIKOWSKA: „Krzyżacy 1410” J.I. Kraszewskiego wobec monografii K.Sz. „Jadwiga i Jagiello”. *Studia z lit. pol. i obcej.* Lubl. 1988. — J. SKUCZYŃSKI: Konstruowanie obrazów przeszłości w nowej tragedii narodowej Jerzy Lubomirski. K.Sz. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1995 z. 45. — J. PACŁAWSKI: Wpływ K.Sz. na twórczość literacką H. Sienkiewicza. *Duktem czasów.* Opole 1996.

W.A.-Sz.

SZANCER Władysław 1848–1914

Urodzony w 1848 w Płocku, w biednej rodzinie żydowskiej. Pracował jako posługacz w restauracji. Dzięki opiece Józefa Narzymskiego ukończył gimnazjum w Płocku i rozpoczął studia prawnicze w warszawskiej Szkole Głównej. Utrzymywał się z korepetycji. W 1867 debiutował jako poeta, wiersze ogłaszał w *Bluszczu*, *Kurierze Codziennym*, *Tygodniku Ilustrowanym*. W tymże roku nawiązał ścisłą współpracę z *Przeglądem Tygodniowym*, trwającą do 1879. W 1869 przerwał studia i wyjechał z Warszawy. Przez krótki czas przebywał w Krakowie, po czym przeniósł się do Poznania, gdzie w 1870–71 należał do redakcji *Tygodnika Wielkopolskiego*. Wydalony z zaboru pruskiego za działalność społeczną osiadł w 1872 we Lwowie. Uprawiał w dalszym ciągu twórczość literacką, utwory podpisywał najczęściej pseudonimem Władysław Ordon. Współpracował m.in. ze *Strzechą* (1871–73), *Świttem* 1872 (w nrze 31–35 ogłosił swój najwybitniejszy utwór epicki „Garbus z Bononii. Poemat z wieków średnich”), *Tygodnikiem Literackim*, *Artystycznym*, *Naukowym i Społecznym* (1874–76). Interesował się lwowskim ruchem teatralnym, redagował *Echo Teatralne*, był także arbitrem w sędach konkursowych przy Teatrze Skarbka. W 1878 ożenił się z Marią Mosingiewiczówną. W tymże roku zapadł na chorobę psychiczną i leczył się w zakładzie w Kulparkowie koło Lwowa. Zmarł tamże 3 stycznia 1914; pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Kr. 1869.
2. Kto by się spodziewał! Humoreska. Lw. 1873.
3. Fiolki. Nowela. Lw. 1874.

4. Na strażnicy, scena dramatyczna. – Loteria. Wwa 1879. Wyd. nast. Lw. 1897.

Loteria przedr. w poz. 5.

5. Zbiorek poezji. I. Wwa [1894].

Ogl. bez wiedzy autora, z anonim. wstępem.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

6. G. Boccaccio: Dekameron. Sto powiastek. Z oryginału włoskiego pierwszy przekład polski. T. 1–2. Lw. 1874–1875. Do 1905 4 wydania.

7. V. Sardou, T. Barrière: Nerwowie. Komedja w 3 a. Wyst. Kr. 1875. Niedruk.

8. R. Hamerling: Ahaswerus w Rzymie. Powieść poetycka w 6 pieśniach. Lw. 1877.

Ponadto tłumaczył drobne utwory następujących autorów: A.V. Arnault, A. Dvořákova-Mračekova, V. Halek, H. Heine, P. Heyse, V. Hugo, R. Manuel, A. de Musset, N. Niekrasow, V. Sardou, W. Shakespeare.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. i Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

A.B. BRZOSTOWSKI: W. Ordon. W: Ci, których znałem. Wwa 1910. — W. FLORYAN: Twórczość poetycka W. Ordon na tle epoki. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 12 (1932). — T. TYSZKIEWICZ: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 1 (1965). — A. CESARZ: W. Ordon i Nikołaj Niekrasow. *Przegl. Hum.* 1974 nr 10. — P. OBRĄCZKA: O W. Ordonie — poecie zapomnianym. *Przegl. Hum.* 1975 nr 9 (tu 2 listy do J.I. Kraszewskiego). — A. CESARZ: *Pol. słownik biogr.* 24 (1979). — T. TYSZKIEWICZ: *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — A. MAZUR: Reduta Ordona. *Twórczość* 1988 nr 12.

W.A.-Sz.

SZANDLEROWSKI Antoni 1878–1911

Urodzony 13 stycznia 1878 we wsi Makary w Radomskim. Szkołę średnią ukończył w Warszawie, tutaj także zaczął przygotowywać się do stanu duchownego. Wyższe studia teologiczne ukończył w Rzymie w 1898. W 1901 przyjął święcenia kapłańskie. Wkrótce został wikariuszem kościoła św. Krzyża w Łodzi, funkcję tę pełnił do 1905. W tym czasie włączył się aktywnie w życie literackie miasta. Utwory ogłaszał anonimowo lub pod pseudonimami: Antoni Ziemiec, Artur Ginter, Veritas sum, W. Ginter, Władysław Poświat. Jego twórczość, inspirowana w dużej mierze uczuciem do ukochanej kobiety, budziła zastrzeżenia władz ko-

ścielnych. W 1906 przeniesiono go na stanowisko wikarego w Goszczynie koło Grójca. Urażony tym napisał ostry paszkwil na władze duchowne. W tymże roku powierzono mu obowiązki kapłańskie w Mąkolicach koło Piotrkowa, w 1907 w Kampinosie koło Błonia, w 1908–09 w Pustelniku pod Warszawą. Rok 1909 spędził wraz z Heleną Beatus we Włoszech i Francji. Po powrocie do kraju otrzymał plebanie we wsi Grochowo koło Kutna. Jego twórczość pełna uduchowienia, a zarazem egzaltacji, szczególnie „Confiteor” pisany w formie listów-erotyków do wyidealizowanej ukochanej, stanowi — nawet na tle literatury Młodej Polski — zjawisko dość odosobnione. S. zmarł 8 stycznia 1911 we wsi Grochowo; pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Samson. Dramat w 3 a. Wyst. Łódź 1904. Fragm. przedr. w poz. 8.

2. Elenchus cleri alias cholery, pro A.D. 1906, gdzie najdzie sprośne żywoty braciey konsystorskiej. B.m. 1906. Paszkwil, którego nakł. został wykupiony przez władze kościelne.

3. Maria z Magdali. Poemat dramatyczny w 4 a. Powst. 1906. Wyst. Łódź [przed 1911]. Wyd. w poz. 8.

4. Paraklet. Poemat dramatyczny w 4 a. Wyst. Łódź 1906 [?]. Wyd. Wwa 1909 [1908]. Wyd. nast. w poz. 8.

5. Sąd wam niosę. [Poezje]. Wwa 1907. Wyd. nast. w poz. 8.

6. Triumf. Poemat dramatyczny w 4 a. Wyst. Łódź i Wwa 1907. Wyd. w poz. 8.

I nagroda na Łódzkim Konkursie Teatralnym.

Pierwotny tyt. utworu: Tryumf sztuki.

7. Confiteor. Wyd. pośmiertnie, zob. poz. 8.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

Wydania zbiorowe

8. Pisma. T. 1–4. Z przedmową J. Jankowskiego. Wwa 1912–1914.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

G. TIMOFIEJEW: Poeta ze średniowiecznej ekstazy. *Kamena* 1937 nr 8. — J. KRZYŻANOWSKI: Poszukiwacz absolutu. *Przegl. Hum.* 1961 nr 2. — S. HELSZTYŃSKI: Abelard i Heloiza warszawskich Powązek. W: *Meteor Młodej Polski*. Kr. 1969 (prwdr. 1937). — TENŻE: Jeszcze o Abelardzie i Heloizie warszawskich Powązek. W: *Dobranoc, miły książę*. Wwa 1971. — K. KOLIŃSKA: Romanca powązkowskiej alei. W: *Damy czarne i białe*. Wwa 1972 (prwdr. 1969). — E. KOZIKOWSKI: A.S. W: Łódź i pióro. Łódź 1972. — J.B. NYCEK: Ludzie i książki. Płock 1981

1983. — A. KEMPA: Wikary od Świętego Krzyża. *Odgłosy* 1989 z dn. 20 VIII. — TENŻE: Czarna gołębia. *Tamże* z dn. 10 IX [dot. Heleny Beaty]. — W. GUTOWSKI: A.S. religia miłości. Z zagadnień erotyki młodopolskiej. *Acta UNC t. 33 Nauki Hum.-Społ.* 1991 z. 201. — K. BILIŃSKI: Modernizm katolicki w dramatach A.S. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1992 *Prace Lit.* nr 32 (1459). — W. GUTOWSKI: A.S., czyli próba mistyczno-religijna. W: *Nagie dusze i maski*. Kr. 1992. — J. JĘDRUSIAK: Motyw Judasza w dramacie Młodej Polski. *Dramat biblijny Młodej Polski*. Kr. 1992. — D. TRZEŚNIEWSKI: Dramat mistyczny A.S. *Tamże*. — K. BILIŃSKI: Literackie przejawy modernizmu katolickiego w Polsce. Gdańsk 1994. — T. GICGIER: Opowieści o dawnych poetach Łodzi. Łódź 1995. — W. KACZMAREK: Postchrześcijańskie transgresje Biblii w dramatach A.S. *Inspiracje i motywy biblijne w lit. pozytywistycznej i Młodej Polski*. Lubl. 1999. — K. KOLINSKA: Miłość, namiętność i zbrodnia. Wwa 2000.

I.T.

SZANIAWSKI Józef Kalasanty 1764–1843

Urodzony w lutym (22 lutego chrzczony imionami Józef Kazimierz Kalasanty) 1764 w Kałwarii Zebrzydowskiej, w rodzinie drobnoszlacheckiej pochodzącej z ziemi łukowskiej; syn Jana i Konkordyny. W 1779 ukończył szkołę podwydziałową w Kaliszu i po praktyce palestranckiej pełnił przez trzy lata urząd komisarza sądów woj. kaliskiego, później regenta grodzkiego łukowskiego. Następnie studiować miał (fakt niepotwierdzony dokumentalnie) filozofię w Królewcu, Jenie lub Wrocławiu. W 1789–92 służył w kawalerii narodowej w chorągwi Jana Przyłuskiego, należącej do pierwszej, a następnie drugiej brygady wielkopolskiej. W okresie Sejmu Czteroletniego rozwijał działalność publicystyczną na rzecz reform; w czasie targowicy uczestniczył w sprzysiężeniu; w insurekcji należał do klubu jakobinów i był członkiem Deputacji Indagacyjnej Wydziału Bezpieczeństwa. W 1796 zorganizował tajną Centralizację Warszawską; w kwietniu uszedł przed aresztowaniem do Paryża, gdzie został jednym z przywódców Deputacji i Towarzystwa Republikantów Polskich, zajmował się też publicystyką i literaturą (w 1799 opublikował dramat „Powstanie Aretinów”). W 1801 wrócił do Warszawy, został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk (w 1802–04 pełnił obowiązki sekretarza Towarzystwa), zajął się pracą pisarską, studiami filozoficznymi (propagator filozofii kantowskiej) i historycznymi. W 1801–03 ogłaszał prace w *Nowym Pamiętniku Warszawskim*, od 1803 w *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, w 1804 postulował utworzenie towarzystwa historycznego i wydawanie periodyku *Zbiór Materiałów do Historii Polskiej*. W listopadzie 1806 został

powołany do Najwyższej Izby Wojennej i Administracyjnej Departamentu Warszawskiego, w lutym 1807 przeszedł do Dyrekcji Sprawiedliwości, od września uczestniczył jako komisarz do spraw rewindykacji archiwów w misji berlińskiej, w marcu 1808 objął stanowisko prokuratora królewskiego przy sądzie kasacyjnym. W 1807 był jednym z autorów *Korespondencji w materiałach obraz kraju i narodu polskiego rozjaśniających*, wydawanych przez *Gazetę Warszawską*. Od 1809 działał przy Rządzie Centralnym Galicji. W 1811, należąc już poprzednio do opozycji względem rządu Księstwa, podał się do dymisji i osiadł w Zwierzyńcu jako plenipotent prawny Stanisława Zamoyskiego, zbliżył się do Czartoryskich i ich orientacji politycznej. W 1814 został powołany do Komitetu Cywilnego Reformy, podczas kongresu wiedeńskiego bałwił przy Adamie Jerzym Czartoryskim w Wiedniu i uczestniczył w pracach komisji trilateralnej. Po utworzeniu Królestwa Polskiego przejął idee tzw. filozofii chrześcijańskiej w wersji najbardziej wstecznej; w tym okresie był sekretarzem rządu tymczasowego, prokuratorem generalnym (październik 1816–1821), od początku 1822 dyrektorem generalnym w dyrekcji wychowania Komisji Rządowej Wyznań i Oświecenia Publicznego, od 7 maja również kierownikiem Biura Cenzury. Służył z żarliwością doktrynera polityce władz zaborczych w ich dążności do odcięcia młodzieży od szkodliwych wpływów i ujęcia jej w karby policyjnej dyscypliny, w tymże duchu działał jako szef cenzury, do której wprowadzenia walczył się przyczynił. Był też prezesem Towarzystwa do Książek Elementarnych, członkiem Komitetu Reformy i różnych komisji śledczych. W 1829 uzyskał nominację na kuratora generalnego instytucji naukowych. Przed wybuchem powstania listopadowego uszedł do Wiednia. Od grudnia 1831 kierował wydziałem spraw duchownych w Komisji Rządowej, od lutego 1832 był członkiem Sądu Najwyższego Kryminalnego, od lipca Rady Wychowania Publicznego. W 1839 otrzymał pensję emerytalną, ze służby odszedł jednak dopiero w listopadzie 1841. Od 1842 ogłaszał w *Pielgrzymie* prace filozoficzne (pod krypt. J.K.S.). Był członkiem wielu łóż wolnomularskich, niemieckiej loży Eleusis, poznańskiej Świątyni Minerwy, warszawskich łóż św. Jana (1806), Braci Zjednoczonych (1807), Świątyni Izis (1811–12), Kazimierza Wielkiego (1819–20), Doskonałości (1821). Był nadto mówcą „do języka niemieckiego” Wielkiego Wschodu Narodowego, a w 1810 archiwistą. Odznaczony orderami: Orła Czerwonego Pruskiego II klasy (1815), św. Anny II i I klasy (1815, 1838), św. Stanisława I klasy (1823). Był dwukrotnie żonaty, drugą jego żoną (od 1810) była Ludwika z Mycielskich, primo voto Moskorzewska. Zmarł 16 maja 1843 we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bezstronne zastanowienie się nad projektowaną ustawą następstwa tronu w Polsce. Przez pewnego szlachcica z ziemi łukowskiej. [Wwa 1790].

2. List odpowiedni pisany do przyjaciela względem Ustawy Rządowej na dniu 3 maja roku 1792 uchwalonej. Przez J.K.S. szlachcica ziemi łukowskiej. Wwa 1792.

3. Co to jest filozofia? Niektóre myśli służące mogące do porozumienia się względem odpowiedzi na to pytanie. Wwa 1802.

4. O znamienitszych systemach moralnych starożytności rzecz krótka... Wwa 1803 (odb. z *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*).

5. Rzut oka na dzieje filozofii od czasu upadku jej u Greków i Rzymian aż do epoki odrodzenia nauk, służący za przejście od przedstawionych już systematów moralnych starożytności do wykładów nowoczesnych systemów moralnych. Wwa 1804 (odb. z *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*, poszerzona o „Rzecz o skępych moralnych i o szkodliwym dążeniu filozofii wieku XVIII”).

6. Rady przyjacielskie młodemu czcicielowi nauk i filozofii pragnącemu znaleźć pewniejszą drogę do prawdziwego i wyższego oświecenia. Wwa 1805. Wyd. 2. Lw. 1823.

7. O naturze i przeznaczeniu urzędowań w społeczności, rzecz w krótkich napomknieniach z daleka wskazujących drogę do głębszego wywodu. Wwa 1808.

8. Pochwała Cypriana Godebskiego ... w bitwie pod Raszynem poległego. Wwa 1810 (odb. z *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*). Przedr. w: C. Godebski: *Dzieła wierszem i prozą*. Wwa 1821; *Pol. krytyka lit.*

9. Mowa przy instalacji kuratora jeneralnego instytutów naukowych na dn. 19 lipca 1823 odbytej. [Wwa] 1823.

10. Mowa miana po odbytych półrocznym publicznym egzaminie w Konwiktzie Warszawskim XX. Pijarów d. 16 marca 1824. Wwa 1824 (dwa wyd.).

Był też jednym ze współtłumaczy dzieła: C.C. Rulhière: *Tłumaczenie z francuskiego „Historii bezrządu Polski”*, Dzieło pośmiertne. T. 1. Wwa 1808.

Nadto wiele pism filozoficznych i prawnych, mów i memorialów zachowanych w rkpsach, głównie w Bibl. im. Zielińskich w Płocku. Kilka z nich ogl. A. Kraushar w: *Miscellanea historyczne*. Lw. 1903; tenże w: *Tow. Warsz. Przyj. Nauk*. T. 3. Kr. 1902; T. Kozanecki. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 7 (1961).

Listy Sz. w rkpsach i rozproszonych publikacjach, m.in. w: *Arch. Wybickiego*. T. 1. Gdańsk 1948;

Sz. Askenazy: *Dwa stulecia*. T. 2. Wwa 1910; S. Załęski: *Jezuici w Polsce*. T. 5. cz. 2. Kr. 1906.

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972); LP.

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — A. KRAUSHAR: *Tow. Warsz. Przyj. Nauk*. T. 1-3, 8. Kr. 1900-1906. — J. BIELIŃSKI: *Królewski Uniwersytet Warszawski*. T. 1-3. Wwa 1907-1912. — W.M. KOZŁOWSKI. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — M. SZYJKOWSKI: „Génie du christianisme” a prądy umysłowe w Polsce porobiorowej. Lw. 1908. — M. SMOLARSKI: J.K.Sz. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 4. — W. SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. *Przegl. Hist.* 1912 i odb. — M. STRASZEWSKI: *Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porobiorowym*. T. 1. Kr. 1912. — F. GABRYL: *Polska filozofia religijna w w. XIX*. T. 1. Wwa 1913. — A. KRAUSHAR: *Senator Nowosilcow i cenzura za Królestwa Kongresowego*. Wwa 1913. — N. GAŚSIOROWSKA: *Wolność druku w Królestwie Kongresowym 1815-1830*. Wwa 1916. — S. HARASSEK: *Kant w Polsce przed r. 1830*. Kr. 1916. — S. BEDNARSKI: *Biblioteka J.K.Sz.* Kr. 1929. — S. KOELICHENOWNA: *Przejawy reakcji w działalności Towarzystwa do Książek Elementarnych. Księga pam. ... M. Handelsmana*. Wwa 1929. — M. MANTEUFFLOWA: J.K.Sz. *Ideologia i działalność*, 1815-1830. Wwa 1936. — I. CHRZANOWSKI: *Studia i szkice*. T. 1. Kr. 1939. — K. WOJCIECHOWSKI: *Technologia pracy umysłowej w Polsce. Zarys dziejów i analiza „Rad” J.K.Sz.* Wwa 1947. — H. RZADKOWSKA: *Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej*. Wwa 1948. — J. WILLAUME: *Misja berlińska J.K.Sz. w 1807-1808 r.* *Annales UMCS*. Sectio F vol. 7 (1952, wyd. 1956). — W. WĄSIK: *Historia filozofii polskiej*. T. 1. Wwa 1958. — B. LEŚNODORSKI: *Polscy jakobini*. Wwa 1960. — T. KOZANECKI: *Płockie rękopisy J.K.Sz.* *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 7 (1961). — J. ŁOJEK: „Raport dostrzeżeń cenzury” z r. 1823. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 8 (1969) z. 3. — T. KOZANECKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. KRÓL: *Zagadka J.K.Sz.* *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 20 (1974). — TENŻE: *Rozum przeciw tradycji. Więź* 1975 nr 4. — J. PACHONSKI: *Legiony polskie. Prawda i legenda, 1794-1807*. T. 1-4. Wwa 1969-1979. — L. HASS: *Sekta farmazonii warszawskiej*. Wwa 1980. — J. KOSIM: *Pod pruskim zaborem*. Wwa 1980. — M. KRÓL: *Konserwatyści a niepodległość. Studia nad polską myślą konserwatywną XIX w.* Wwa 1985. — [W. JAWORSKI] WIATR: *Sluchacz Kanta? Pismo Lit.-Artyst.* 1987 nr 4. — TENŻE: *Polska wczesna recepcja filozofii Schellinga. Tamże* 1988 nr 4. — E. ROSE: *Księgozbiór J.K.Sz. zachowany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Z badań nad pol. księgozbiórami hist.* 10 (1988).

E.A.

SZANIAWSKI Klemens Junosza
1849-1898

Urodzony 23 listopada 1849 w Lublinie, w zubożalej rodzinie ziemiańskej; syn Władysława herbu Junosza, prokuratora, i Leontyny z Brodowskich. 183

Uczęszczał do szkoły pijarów w Łukowie. Rodziców stracił wcześniej i borykał się z kłopotami materialnymi. Dzięki rodzinnemu stypendium kształcił się w gimnazjum w Siedlcach, gdzie kolegą jego był Aleksander Głowacki (Bolesław Prus). Utraciwszy stypendium, po ukończeniu siódmej klasy zrezygnował z gimnazjum i podjął pracę urzędnika w Izbie Kontroli w Lublinie. W 1847 nawiązał współpracę z warszawskim tygodnikiem humorystycznym *Kolce*, gdzie przez kilka lat zamieszczał humoreski i felietony. W 1875 ożenił się z Zofią Piasecką i wkrótce potem przeniósł się do Warszawy. Zajął się działalnością dziennikarską, a parę lat później także twórczością beletrystyczną. Jego utwory zawierały ciekawe obserwacje obyczajowe, dotyczące głównie zubożałej szlachty, niekiedy także środowiska żydowskiego. Ogłaszał je w licznych czasopismach. Najdłuższą, bo ponad dwudziestoletnią, była współpraca z *Wiekami* (1875–96, był tu także członkiem redakcji). Pisywał do *Biesiady Literackiej* (1882–98), *Roli* (1883–88), *Kuriera Warszawskiego* (1883–94), *Przeglądu Politycznego, Społecznego i Literackiego* (1886–95), *Wędrowca* (1886, 1891–96), *Niwy* (1887–90), *Tygodnika Mów i Powieści* (1887–96), *Kuriera Lwowskiego* (1888–98) i jego dodatku *Tydzień* oraz do *Słowa* (1893–96). Używał pseudonimu Klemens Junosza. Zarządzał także rodzinnym majątkiem Wola Korytnicka na Podlasiu. Zmarł 21 marca 1898 w sanatorium w Otwocku pod Warszawą; pochowany w Lublinie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Chłopski mecenas. Sztuka ludowa w 5 obrazach ze śpiewami i tańcami. Wyd. i wyst. Wwa 1880.

2. Działwa Syreny. Krotoczwila w 5 a. Wyst. Wwa 1880, muzyka: K. Hoffman. Niedruk.

3. Bukieciak. Podarek dla dobrych dzieci. [Wiersze]. Wwa 1884. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Wwa 1898.

4. Z mazurskiej ziemi. Szkice i obrazki. Wwa 1884.

Tu m.in.: Na zgłiszczach. Obrazek wiejski (wyd. osob. z podtytułem: Powieść wiejska, z przedmową T. Jeske-Choińskiego. Wwa 1898); Łaciarz. Kartka z życia ludzkiej niedoli (wyd. osob. Wwa 1888, wyd. nast. m.in. [wyd. 6] Wwa 1930, przedr. w poz. 54, przekł.: ang. 1934, czes. 1913, ros. 1905, serb.-chorw. 1900, 1908, słoweński 1951); Spelnione marzenie. Kartka z dziejów niedoli (przedr. w poz. 54, przekł. ros. 1900).

5. Pan sędzia. Obrazek z niedawnej przeszłości. Wwa 1887. Przedr. w poz. 53.

6. Przez różowe szkiełka. Powieść. Wwa 1887. Przedr. w poz. 18.

7. Zagrzebani. Powieść z życia wiejskiego. *Niwa* 1887 nr 301–312. Wyd. osob. Wwa 1897.

184 Przekł. ros. 1899.

8. Panowie bracia. Szkic z życia szlachty zagonowej. Wwa 1888. Przedr. w poz. 18, 53.

9. W Tatrach. Obraz sceniczny w 4 a. Wyst. Wwa 1888, muzyka: Z. Noskowski. Niedruk.

10. Z antropologii wiejskiej. Obrazki i szkice. Wwa 1888.

11. Nasi Żydzi w miasteczkach i na wsiach. Wwa 1889.

12. Wilki i inne szkice i obrazki. Wwa 1889. Przedr. w poz. 53.

Tu m.in.: Wilki. Z notatek komornika sądowego (wyd. osob. Wwa 1907, wyd. nast. Wwa 1908, przekł. ros. 1900); „Gdy konwalle zakwitną”. Obrazek (wyd. osob. Wwa 1908); Zając. Ramotka (wyd. osob. z podtytułem: Powiastka wiejska. Wwa 1895, wyd. nast. m.in. Wwa 1914, przedr. w poz. 54); W powodzi kwiatów. Szkic małomiasteczkowy (wyd. osob. Wwa 1908); Miód niekasztelański. Obrazek (wyd. osob. pt. Miód kasztelański. Wwa 1899); From. Szkic z natury (wyd. osob. Wwa 1899, wyd. nast. m.in. [wyd. 5] Wwa 1930, przedr. w poz. 54, przekł.: franc. 1927, ros. 1904); Wesołego! Obrazek (wyd. osob. Wwa 1907, przedr. w poz. 54); Grabarz książek (wyd. osob. Wwa 1908, przedr. w poz. 54, przekł. ros. 1898).

13. Obrazki szare. Powiastki i nowele. Wwa 1890.

Tu m.in.: Pokój przy rodzinie (wyd. osob. Wwa 1908, przekł. ros. 1892, przedr. w poz. 18); Cud na Kirkucie (wyd. osob. Wwa 1905, przekł. ros. 1895, 1905). Przekł. czes. 1922.

14. Z antropologii wiejskiej. Obrazki i szkice. Nowa seria. Wwa 1890.

15. Na warszawskim bruku. Obrazek miejski. *Wiek* 1891 nr 215–274. Wyd. osob. pt. Na bruku. Powieść z życia miejskiego. Wwa 1897 [1896]. Wyd. nast. Wwa 1926.

Przekł.: czes. 1898, ros. 1899.

16. Syzyf. Obrazy z życia wiejskiego. Wwa 1891. Przedr. w poz. 53.

Przekł. ros. 1892.

17. Z zapadłych kątów. Obrazki. Wwa 1891.

Tu: Stracone szczęście (przedr. w poz. 18, przekł. ros. 1901); Z pamiętników roznosiela (wyd. osob. Wwa 1908, przedr. w poz. 54); Młynarz z Zarudzia (wyd. osob. Wwa 1897, Wwa 1908, przekł. ros. 1903, 1911).

18. Wybór pism w X tomach. T. 1–7, Wwa 1891–1896.

W t. 1 m.in.: Nieruchomość nr 000 (wyd. osob. Wwa 1927, przedr. w poz. 53); Pan metr. Obrazek z bruku (wyd. osob. Wwa 1899, przekł. franc. 1928); Mała Patti (przekł. ros. 1892); w t. 2 m.in.: Słup. Fragment z dziejów małego miasteczka (przedr. w poz. 53, przekł. ros. 1904); Dzieci pana radcy. Obrazek z życia miejskiego (przedr. w poz. 53, przekł. czes. 1910); Wojtek Węcior. Obrazek (wyd. osob. Wwa 1899, wyd. nast. Wwa 1908, przedr. w poz. 54); Muzykanci. Szkic z natury (wyd. osob. Wwa 1899, wyd. nast. Wwa 1908, Lw. 1926, przedr. w poz. 54, przekł. ros. 1898, 1902, 1906); Niekosztowna kuracja. Obrazek wiejski (wyd. osob. Wwa 1900); Lekcja tańca (wyd. osob. Wwa 1899); w t. 4: Pod wodę. Obrazek z życia wiejskiego (wyd. osob. Wwa 1928, wyd. nast. Łomża 1936, przedr. w poz. 53, przekł. czes. 1901); w t. 5 m.in.: Oryginał z Pi-

skorzewa. Obrazek z małego miasteczka (wyd. osob. z podtytułem: Obrazek z natury. Wwa 1908, przekł. ros. 1904); Folwark do sprzedania (przekł. ros. 1894).

19. Dworek przy cmentarzu. Kartka z niewydanego pamiętnika. *Świat* 1892 nr 1–10. Wyd. osob. z podtytułem: Z niewydanego rękopisu. Wwa 1900 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 163. Wyd. nast.: Moskwa 1916 *Bibl. Wychodźstwa Pol.* t. 19; Pozn. 1928.

20. Monologi. [Seria 1]. Wwa 1894. Wyd. nast. Wwa 1919. Przedr. w poz. 53.

21. Na chlebie u dzieci. Powieść. Wwa 1894. Wyd. nast. m.in. wyd. 4 Wwa 1922. Wersja sceniczna pt. Na chlebie dzieci. Obraz dramatyczny w 5 a. Wyst. (z muzyką Z. Noskowskiego). Wwa 1894. Niedruk.

22. Pajaki. Obrazek z życia warszawskiego. Wwa 1894. Wyd. nast. m.in. [wyd. 5] Łomża 1938. Przekł. czes. 1894, ros. 1899.

23. Wyścig dystansowy. Krotchwila w 3 a. Wyst. Wwa 1894, wyd. Wwa 1895. Współautor: K. Laskowski.

24. Z Warszawy. Nowele. Wwa 1894. Tu m.in.: Falszywa kuropatwa (wyd. osob. Wwa 1898, przedr. w poz. 54).

25. Czarnebloto. (Pajaki wiejskie). Wwa 1895. Wyd. nast. m.in. [wyd. 4] Łomża 1936. Przekł. ros. 1902–1903.

26. Dziadowski wychowanek. Powieść. Wwa 1895. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 Wwa 1927. Przekł. ros. 1899.

27. Fotografie wioskowe. Wwa 1895. Przedr. w poz. 54.

Tu: Abraham Pink i Mateusz Sikora, dwaj filozofowie współcześni (wyd. osob. Pozn. 1927, przekł. czes. 1907); Adjuant pana Macieja. Obrazek z niedawnej przeszłości (wyd. osob. Pozn. 1927).

28. Ojciec Prokop. Kartka ze wspomnień. Wwa 1895.

29. Willa pana regenta. Obraz z życia wiejskiego. Wwa 1895.

30. Żywota i spraw imć pana Symchy Borucha Kalktugla ksiąg pięciuro. Wwa 1895. Wyd. nast. Wwa 1899.

31. Baby. Komedia w 4 a. Ogl. fragm. *Wędrowiec* 1896 nr 31. Wyst. Wwa 1896. Współautor: Z. Przybylski.

32. Przy kominku. Obrazki i opowiadania. Wwa 1896. Niektóre utwory przedr. w poz. 54. Tu m.in.: Obywatel z Tamki.

33. Synowie pana Marcina. Powieść wiejska. Wwa 1896.

34. W sieci pajęczej. Powieść. Wwa 1896. Przekł. czes. 1903.

35. Wnuczek i inne nowele i obrazki. Wwa 1896.

36. Z papierów po nieboszczyku czwartym. Obrazek. Wwa 1896.

37. Żona z jarmarku. Powieść wiejska. Wwa 1896. Wyd. nast. m.in. [wyd. 4] Chicago 1950. Przekł. ros. 1898.

38. Buda na karczunku. Powieść z życia szlachty zagonowej. Wwa 1897.

39. Powtórne życie. Nowele. Wil. 1897.

40. Przeszkoda. Nowela sportowa. Wwa 1897.

41. Z pola i z bruku. Nowele. Wwa 1897.

42. Drobiazgi. Kartki ulotne zebrane z pism humorystycznych. Wwa 1898.

43. Klusownik. Nowela. Mikołów 1898.

44. Listy [...] do cudzej żony. Z przedmową T. Jeske-Choińskiego. Wwa 1898 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 16.

Współwyd. z: J. Mohort [J. Ochrowicz]: Listy do przyszłej narzeczonej.

45. Monologi. Seria 2. Wwa 1898.

46. Pan Gamajda, czyli wybory na wójta. Obrazek z niedalekiej przeszłości. Wwa 1898.

47. Suma na Kocimbrodzie. Obrazek wiejski. Wwa 1898.

48. Wdowa z placem. Obrazek z bruku. Wil. 1899.

49. Za mgłą. Obraz z życia wiejskiego. Wwa 1899.

Przekłady

50. S. Abramowicz: Don Kiszot żydowski. Szkic z literatury żargonowej żydowskiej. Wwa 1885. Przekł. ros. 1898, 1929.

51. S. Abramowicz: Szkapa. Tłum. z żyd. Wwa 1886.

52. I. Turgieniew: Z zapisek myśliwego. Nowele. Wwa 1897.

Wydania zbiorowe i wybory

53. Tanie wydawnictwo dzieł. T. 1–10. Wwa 1899.

54. Obywatel z Tamki i inne opowiadania. Wybrał i wstępem poprzedził J. Rurawski. Wwa 1960.

Wybory utworów w przekładach

55. Nauki, jewriejskie sceny i kartiny gorodskoj żyzni. Tłum. A.G. Petersb. 1899.

56. W jewriejskiej sriedie. Powiesti i rasskazy. Tłum. M. Waldien. Petersb. 1904.

Rkpsy drobnych utworów znajdują się w Bibl. im. H. Łopacińskiego w Lubl., w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Nar. i Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1972); LP.

P. CHMIEŁOWSKI: Nasi powieściopisarze. S. 2. Wwa 1895. — Ł. KOSACZÓWNA: Twórczość nowelistyczna K.J.-Sz. *Spr. Tow. Nauk. KUL* 9 (1958). — J. KRZYŻANOW-

SKI: Artyzm pisarza z płowym wąsem. W: W kręgu wielkich realistów. Kr. 1962. — J. RURAWSKI. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2 (1966). — E. GOLEMBIEWSKI: Świat małego miasteczka w powieściach K.J.-Sz. *Rocz. Hum.* 35 (1987) z. 1. — A. WYSOKIŃSKA: K.J.-Sz., felietonista z Tamki. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — L. POŚPIECHOWA: Gawędowość w prozie K.J.-Sz. *W kręgu baroku i barokowości*. Opole 1993. — W. OLKUSZ: Centon albo „bigos literacki” przez K.J.-Sz. z paremów przyrządzony. *Zesz. Nauk. WSP Opole. Filol. Pol.* 1994 z. 34. — L. GAWRONSKI: K.J.-Sz. — pisarz zapomniany. W 100 rocznicę śmierci. *Akcent* 1998 nr 4.

W.A.-Sz.

SZARZYŃSKI Mikołaj Sęp

zob. SĘP SZARZYŃSKI Mikołaj

SZCZENIOWSKI Tytus 1808–1880

Urodzony 4 stycznia 1808 w Siedliszczu pod Winicą na Podolu. Uczył się początkowo w domu, następnie przez trzy lata w Liceum Krzemienieckim. W 1831 walczył w powstaniu listopadowym. Przez pewien czas przebywał w Galicji, później zajął się gospodarstwem w Siedliszczu. Żonaty był ze Stanisławą Zapolską. Debiutował w *Athenaeum* artykułem „O filozofii” (1841 t. 4) i w tym piśmie ogłaszał do 1845 fragmenty powieści oraz rozprawy propagujące filozofię Georga Wilhelma Hegla. W oparciu o jej zasady opracował własny system, podkreślając konieczność stworzenia filozofii narodowej wykorzystującej osiągnięcia filozofów niemieckich. Uprawiał także prozę satyryczno-obyczajową. Zmarł w lipcu 1880 na Podolu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przygotowania do nauki dziejów powszechnych i historii, rozwinięcia się umysłu i ducha ludzkiego. Wil. 1842.

2. Bigos hultajski. Bzdurstwa obyczajowe. T. 1–4. Wil. 1844–49.

Podp.: Izasław Blepoński.

Polem. z „Mieszaninami obyczajowymi” H. Rzewuskiego.

3. Powieści domowe. T. 1–2. Wil. 1852–54.

Podp.: Autor Bigosu hultajskiego.

Przekład

4. Parafrazy Hegla, z jego wstępu do „Historii filozofii”. *Athenaeum* 1842 t. 1–2, 5.

Przedr. pism: *700 lat myśli pol.* (1977)

OPRACOWANIA

NK (1972).

[C. BIERNACKI] C.B. *Enc. Powsz.* T. 24 (1867). — [J. HEPPEN]. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 300. — P. CHMIELOW-SKI: T.S. *Złota przódka poetów i prozaików pol.* T. 3 (1886). — K. MORAWIEC. *Filoz. w Polsce*. Wr. 1971. — M. INGLOT: Nieznana relacja współczesna z lektury Mickiewiczowskich „Poezji”. *Spr. Wr. Tow. Nauk.* 1973 t. 28.

A.P., H.G.

SZCZEPAŃSKI Ludwik 1872–1954

Urodzony 5 marca 1872 w Krakowie; syn Alfreda, publicysty i literata, przywódca „czerwonych” w czasie powstania styczniowego, i Heleny z Zieniewiczów. Od 1881 mieszkał z rodzicami w Wiedniu, gdzie uczęszczał do gimnazjum. Studia prawnicze rozpoczął na Uniwersytecie Jagiellońskim, po dwóch latach przeniósł się na uniwersytet w Wiedniu. Zetknął się wówczas z rozwijającymi się tu nowymi prądami: symbolizmem i dekadentyzmem. Debiutował jako poeta w 1893 ogłoszonym w krakowskiej *Myśli* wierszem „Rosa mistica” (nr 5). Miśtrami poetyckimi Sz. byli Zenon Przesmycki i Kazimierz Tetmajer. Modernistyczne wiersze zamieszczał ponadto w krakowskim *Świecie* (1894–95), *Niwie* (1894), *Dzienniku Krakowskim* (1896–97), wiedeńskim *Przełomie* (1895). Dużą popularność w środowisku krakowskiej cyganerii zdobył wiersz „Żegluga”. Sz. zajmował się też przekładami poezji francuskich parnasistów i symbolistów (m.in. Verlaine’a) oraz Hermana Bahra, przywódcy Młodego Wiednia, którego znał osobiście. Mieszkając w Wiedniu, współpracował jako publicysta z petersburskim *Krajem* (1895–98) oraz z pismami krajowymi, m.in. z *Ateneum* (1896–98), *Przeglądem Poznańskim* (1896), *Przeglądem Tygodniowym* (1896–99). Zamieszczał w nich eseje literackie, felietony, recenzje i korespondencje, zaznajamiając polskich czytelników z najnowszymi kierunkami modernizmu europejskiego. Zawarta w eseju o Ibsenie (*Świat* 1894 nry 23–24) ocena jego dramaturgii miała duże znaczenie dla recepcji utworów tego pisarza w Polsce. Współpracował też z wydawanym w Pradze pismem *Politik* (1896) oraz z pismami wiedeńskimi: *Neue Revue* (1896), *Wiener Rundschau* (1897), gdzie z kolei informował o najnowszych osiągnięciach poezji i beletrystyki polskiej (w esejach: „Der moderne polnische Roman”, „Junge polnische Lyrik”). We wrześniu 1897 założył w Krakowie i redagował tygodnik *Życie*, poświęcony literaturze i sztuce oraz zagadnieniom społecznym i naukowym, prezentujący najnowsze prądy artystyczne Europy. Pismo to z czasem stało się naczelnym organem Młodej Polski. W zamieszczanych tu artykułach atakował przeciwników nowych

kierunków („Sztuka narodowa”, 1898 nr 9–10), ogłaszał także stałe recenzje teatralne. W wyniku trudności finansowych w maju 1898 odstąpił *Życie Sewerowi* (Ignacemu Maciejowskiemu), sam zaś wydawał dwutygodnik satyryczny *Urwisz*, a w 1901–04 *Ilustrację Polską*. Używał m.in. pseudonimów: Karol Bicz, Wincenty Ogórek. Od 1897 przez pewien czas związany był uczuciowo z Gabriellą Zapolską, łączyła ich także długoletnia korespondencja. W 1902 ożenił się z Lucyną Lubiszowską. W 1903–13 wydawał *Nowiny dla Wszystkich*, od 1914 należał do redakcji *Ilustrowanego Kuriera Codziennego*. W 1916 władze austriackie zesłały go za działalność publicystyczną do obozów karnych w Katzenau i Wegscheid koło Linzu. Zwolniony w 1917, pracował pewien czas jako urzędnik we Lwowie, następnie wrócił do Krakowa. W 1918 redagował tu *Dziennik Polski*, w 1919 wrócił do pracy w redakcji *Ilustrowanego Kuriera Codziennego*. W 1923 został wiceprezesem Związku Dziennikarzy Polskich. Od 1927 był referentem prasowym rozgłośni Polskiego Radia. W 1935 otrzymał Srebrny Wawrzyn Polskiej Akademii Literatury, w 1937 tytuł seniora Syndykatu Dziennikarzy Polskich. Zajmował się zagadnieniami spirytyzmu, był jednym z założycieli Towarzystwa Metapsychicznego w Krakowie, wydał kilka prac z tej dziedziny. Był także współorganizatorem Towarzystwa Krzewienia Świadomego Macierzyństwa i Reformy Obyczajów, w którym do 1939 pełnił funkcję przewodniczącego. Współredagował jego organ *Życie Świadome*. W styczniu 1944, unikając represji hitlerowskich, wyjechał na Węgry. Do Krakowa wrócił ze zrujnowanym zdrowiem w sierpniu 1945. W celach zarobkowych napisał kilka poradników kulinarnych i broszur o reformie obyczajów. W 1948–50 pisywał do *Przekroju*, ogłosił tu m.in. „Wspomnienia i plotki literackie. Zapolska – Przybyszewski” (nr 249). Popęłił samobójstwo w Krakowie 19 lutego 1954; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Hymny. Wiedeń 1897. Przedr. w poz. 4, 15.
2. Srebrne noce. Lunatica. [Poezje]. Wiedeń 1897. Przedr. w poz. 4, 15.
Tu m.in. wiersz Żegluga.
3. O „Życie”. Drobnny przyczynek do poznania literacko-artystycznych i społecznych stosunków Galicji, wraz z listem do p. Sewera Maciejowskiego. Kr. 1898.
4. Pieśni i hymny. Lw. [1899] *Bibl. Mrówki* nr 338–339.
Dedyk. G. Zapolskiej.
5. W naszej letniej stolicy, czyli przygody rejen-ta Nowakowskiego w Zakopanem. [Powieść]. Kr. 1903.
Podp.: Wincenty Ogórek.

6. Król powietrza. Powieść z najbliższej przyszłości. Kr. 1909.

Cd. zob. poz. 7.

7. Przewrót. Powieść z najbliższej przyszłości. Kr. 1911.

8. Wielka wojna, jej przyczyny, skutki, cele. Kr. 1915. Skróc. pt. O co się wojna toczy i kiedy będzie pokój? Kr. 1915.

9. Nowy romantyzm w poezji polskiej czasu wielkiej wojny. Kr. 1917.

Podp.: Jan Zabiello.

10. Trzy skecze: W gabinecie lekarza. – Druga podróż poślubna. – Wynalazca (Radiokataryniarz). Kat. 1946 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 242.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965), przedr. art.: *Programy i dyskusje lit. okresu Młodej Polski*. Kr. 1977.

Przekłady

11. O.E. Hartleben: Postulat moralny. Komedia w 1 a. Kr. 1899.

12. E.M. Remarque: Droga powrotna. Wwa 1931. Wyd. nast. m.in. [wyd. 4] Wwa 1997.

Prace edytorskie

13. Pieśń polska w latach wielkiej wojny. [Antologia]. Zebrał i wydał... Kr. 1916 (wraz z przedmową).

14. Szopka krakowska. Nowe jasełka, czyli Betlem Polskie dla scen amatorskich oraz teatryków marionetek z zachowaniem głównych dialogów starego tekstu opracował, rozwinął i uzupełnił aktem 3 ... Kat. 1946 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 246.

Wydania zbiorowe i wybory

15. Poezje wybrane. Wstęp i oprac. A. Nowakowski. Kr. 1993.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Bibl. PAN w Kr., Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem, Ossol. 33 listy do różnych osób, m.in. do K.M. Górskiego, J. Kasprowicza, Z. Przesmyckiego, S. Witkiewicza, S. Wyrzykowskiego ogl. A. Żyga: Materiały do genezy i powstania krakowskiego „Życia” *L.Sz. Pam. Lit.* 1978 z. 2; list do Jerzego Żuławskiego ogl. Juliusz Żuławski w: Z domu, Wwa 1978. Listy od G. Zapolskiej ogl. w: G. Zapolska: Listy. T. 1–2. Wwa 1970.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977): LP.

W. FELDMAN: Piśmiennictwo polskie 1880–1904. T. 2. Kr. 1905. — E. BOYÉ: U kolebki modernizmu. Kr. 1922. **187**

— Cz. LECHICKI: Kartka z dziejów prasy krakowskiej XX w. *Małop. Studia Hist.* 1965 z. 1/2. — A. ŻYGA: Program ideowo-artystyczny „Życia” za redakcji L.Sz. *Ruch Lit.* 1972 nr 3. — TENŻE: Młodość pisarska L.Sz. *Rocz. Komisji Historycznol.* 12 (1974). — J.A. SZCZEPAŃSKI: Gdy myślę ojciec... *Polityka* 1978 nr 19. — K. JABŁOŃSKA: Twórca „Życia” i jego perypetie. *Echo Kr.* 1982 nr 103. — A. ŻYGA: „Życie” pod redakcją L.Sz. *Kwart. Hist. Prasy Pol.* 1986 nr 3–4.

W.A.-Sz.

SZCZĘSNY Aleksander Jerzy 1885–1929

Urodzony 19 sierpnia 1885 w Warszawie. Kształcił się w gimnazjum realnym w 1898–1904. Pracował w księgarni, potem w zarządzie Kolei Nadwiślańskiej w Warszawie. Debiutował jako poeta w 1907, ogłaszając w *Chimerze* wiersz „Liryka”. Utwory poetyckie ogłaszał także m.in. w *Literaturze i Sztuce* (dodatku do *Nowej Gazety*, 1908–14), w *Sfinksie* (1908–09), *Krytyce* (1909), *Miesięczniku Literackim i Artystycznym* (1911, 1914), *Sztuce* (1911), *Prawdzie* (1912–13). W czasie I wojny światowej należał do Polskiej Organizacji Wojskowej. W 1917–18 studiował na wyższych kursach administracji państwowej, po czym objął posadę w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. W 1919 przebywał służbowo w Paryżu. Brał udział w wojnie 1920 roku. Jako radca ministerialny redagował urzędowe czasopismo *Praca i Opieka Społeczna*. Był członkiem zarządu Związku Zawodowego Literatów, uczestniczył w pracach różnych komisji powołanych do życia w ramach działalności związku. Zmarł 28 sierpnia 1929 w Zakopanem; pochowany na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Spadkobierca skarbów ojcowskich. Opowiadanie dla młodzieży na tle przeszłości. Wwa 1908 *Mała Biblioteczka* nr 8. Wyd. nast. Wwa [ok. 1924] w serii jw.

2. Kolorowe okienko. [Bajki]. Wwa 1913 [1912].

3. To, co się stało. Wwa 1912 *Pod Znakiem Poetów*.

4. Baśnie wiosenne. Wwa 1914 [1913]. Wyd. 2 Wwa 1922.

5. Pieśń białego domu. [Opowiadanie]. Wwa 1915.

6. O cudownej ziemi i ludzkim ukochaniu. Wwa 1916 *Bibl. Nowości* z. 7–8.

7. Tarnina. [Poezja]. Wwa [1920].

8. Pieśń o drodze. Wstępy: A. Boleski, M. Kuźmińska. Wwa 1932 [1931] *Pod Znakiem Poetów. Seria nowa*.

188 Wyd. pośmiertne.

Ponadto bajki i wierszyki dla dzieci.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

Przekłady

9. H.Ch. Andersen: Baśnie. Wwa [1914].

Wydania zbiorowe i wybory

10. Poezje wybrane. oprac. R. Okulicz-Kozaryn, M. Ignaszak. Wstęp: R. Okulicz-Kozaryn. Kr. 2000.

Prace edytorskie

11. *Wigilie*. [Książka zbior.]. [T. 1–2]. Wwa 1914–1915.

Listy do Z. Przesmyckiego znajdują się w Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

S. NAPIERSKI: Na mogile poety. Wiersze. A.Sz. *Wlad. Lit.* 1931 nr 11. — E. KOZIKOWSKI: A.Sz. W: Więcej prawdy niż plotki. Wwa 1964. — A. LAM. *Obraz lit. pol.* 5. t. 1 (1968).

W.A.-Sz.

SZELIGA Maria 1854–1927

Właściwe nazwisko: Maria z Mireckich Czarnowska-Loevy.

Urodzona w 1854 w Jasieńcu Soleckim, w rodzinie ziemiańskiej Mireckich. Kształciła się w domu pod kierunkiem guwernantek. Debiutowała w 1870 „Feli-tonem fantazyjnym” ogłoszonym w *Gazecie Polskiej* pod pseudonimem Matylda Mahoń; w tymże roku wydrukowała anonimowo w *Gazecie Warszawskiej* „Korespondencję z Sandomierskiego”. Wkrótce potem zamieszkała w Warszawie i rozpoczęła ożywioną działalność literacką. Wiersze i utwory beletrystyczne ogłaszała m.in. w *Opiekunie Domowym* (1872–74), *Tygodniku Mód i Powieści* (1872–77), *Kłosach* (1873), *Kurjerze Codziennym* (1873, 1882–83, 1892, 1894). W 1875 podróżowała po Czechach, Niemczech i Włoszech. W 1876 poślubiła Stanisława Czarnowskiego, z którym wkrótce się rozstała. Kontynuowała pracę literacką, pisząc m.in. sztuki teatralne, grywane z powodzeniem w teatrzykach ogródkowych. Działała także w robotniczych kółkach oświatowych, co zmusiło ją ok. 1878 do opuszczenia kraju. Zamieszkała w Paryżu, wyszła za mąż za artystę malarza Edwarda Loevy. Kontynuowała twórczość literacką i publicystyczną, używając najczęściej pseudonimu Maria Szeliga (w wersji francuskiej: Chéliga)

oraz m.in. Jerzy Horwat. Współpracowała z pismami paryskimi, m.in. *Figaro*, *La Parole Libre*, *Monde Moderne*, *Journal des Débats*. Ponadto utwory literackie oraz artykuły krytycznoliterackie i korespondencje ogłaszała w pismach krajowych, m.in. *Nowinach* (1881–82), *Dzienniku Łódzkim* (1884–86), *Echu Muzycznym*, *Teatralnym i Artystycznym* (1885–97), *Świecie* (1884–87), *Świecie* (1888–91), *Przeglądzie Tygodniowym* (1890–92). Wystawiała także w Paryżu swoje sztuki teatralne, w 1897 założyła Le Théâtre Féministe. Działała w ruchu emancypacyjnym kobiet, w 1889 zwołała Międzynarodowy Kongres Kobiet, założyła też Union Universelle des Femmes i w 1890 wydawała jego organ *Bulletin de l'Union Universelle des Femmes*. Była współzałożycielką i wiceprzewodniczącą Ligi Pokojowej Kobiet, w 1895–97 redagowała *La Revue Féministe*, w 1899–1900 wydawała *Almanach Féministe*. Dom Sz. był miejscem spotkań polskiej emigracji, była tu zwłaszcza młodzież związana z ruchem niepodległościowym i socjalistycznym. Sz. uczestniczyła w organizowaniu polskiego ruchu socjalistycznego w Paryżu, była członkiem Gminy Narodowo-Socjalistycznej. Należała do paryskiego syndykatu dziennikarzy i w 1900 została delegatką na międzynarodową konferencję dziennikarzy socjalistycznych w Paryżu. W miesięczniku *Humanité Nouvelle* prowadziła przegląd prasy polskiej. Założyła Ligę Przeciw Okrucieństwu, piętnującą postępowanie władz pruskich wobec dzieci polskich, opiekowała się ofiarami I wojny światowej. Od 1922 wydawała w Paryżu tygodnik społeczno-literacki *Ognisko*, poświęcony sprawom polskiej emigracji. Zmarła 2 stycznia 1927 w Chaville; pochowana na cmentarzu w Montmorency.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Hrabina Elodia. Powieść. *Opiekun Dom.* 1872 nr 42–1873 nr 39.
2. Dla ideału. Powieść oryginalna. Wwa 1873.
3. Pieśni i piosenki. Wwa 1873.
- Tu m.in.: Ideal kobiety. Obrazek sceniczny w 1 a.; Regina. Obrazek dramatyczny.
4. W przeddzień. Powieść współczesna. T. 1–2. Wwa 1873.
5. Bez opieki. Szkic powieściowy. *Opiekun Dom.* 1874 nr 10–36. Wyd. osob. Wwa 1880.
6. Wuj Damazy. Szkic z natury. Wwa 1874.
7. Nic nowego pod słońcem. Powieść. Wwa 1876.
8. Iwan Podkowa. Dramat w 5 a. Wyst. Kr. 1877. Zalecony do grania na konkursie krakowskim w 1876.
9. Córka elegantki. Komedia w 1 a. Wyst. Wwa 1877. Niedruk.
10. Dwór i dworek. Powieść. Wwa 1878.
11. Nataniela. Powieść. Wwa 1878.

12. Szczęście Walusia. Komedia w 5 a. Wyst. Lw., Wwa 1878. Niedruk.

Odnaznaczona na konkursie we Lwowie w 1878.

13. Wykłète dusze. Powieść. Wwa 1878.

14. Świetne partie. Komedia w 1 a. Wyst. Wwa 1882. Niedruk.

15. Herod-Baba. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1886. Wg powieści J.I. Kraszewskiego.

16. Na przebój. Powieść współczesna. Kr. 1889. Przekł.: duń. 1919, franc., hiszp., niem., szwedz.

17. L'Ornière. Pièce en trois actes. Wyst. i wyd. (ze wstępem J.H. Rosny). Paris 1896.

18. Jak kochają artyści. Komedia w 5 a. Wyst. Pozn. 1905. Niedruk.

19. Vive la paix. Wyst. i wyd. Paris 1909.

Ponadto dramaty w jęz. franc. wyst. w Paryżu, niedruk., oraz książki dla dzieci.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Bibl. PAN w Kr., Bibl. Publ. m.st. Wwy, Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

C. GAJKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — Z. MARKIEWICZ, T. SIVERT: *Melpomena polska na paryskim bruku*. Wwa 1973.

W.A.-Sz.

SZEMBEKOWA Maria 1862–1937

Urodzona 5 stycznia 1862 we Lwowie; córka Jana Aleksandra Fredry i Marii z Mierów, wnuczka Aleksandra Fredry. Od 1878 mieszkała z ojcem w Berkowej Wiszni. W 1881 wyszła za mąż za Piotra Szembekę i zamieszkała w jego majątku Siemianice w pow. ostrzeszowski. Zajęła się pracą literacką oraz działalnością patriotyczną i oświatową. Wspierała materialnie instytucje oświatowe, m.in. Towarzystwo Naukowej Pomocy, Towarzystwo Czytelni Ludowych. Drobne utwory ogłaszała m.in. w *Czasie* (1894–95), *Dzienniku Poznańskim* (1894–96, 1904, a także w latach późniejszych: 1926–27, 1931, 1933), *Dzienniku Polskim* (1895–96), *Przeglądzie Polskim* (1902–05). Od 1898 opiekowała się archiwalią dziada Aleksandra, które sprowadziła do Siemianic. Udzielała pomocy finansowej w czasie powstania wielkopolskiego oraz w akcjach plebiscytowych na Śląsku. Po śmierci syna w 1928 przeniosła się z Siemianic do Wesołej nad Prosną. Była odznaczona Orderem Odrodzenia Polski. Zmarła 4 stycznia 1937 w majątku córki Przyłbice (pow. jaworowski) koło Lwowa; pochowana w Siemianicach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wiersze ulotne. Kr. 1887. Wyd. 2 powiększone. Kr. 1893.

2. Jenerał Piotr Szembek. 1788–1866. Kr. 1902 odb. z *Przegl. Pol.*

3. Na jawie i we śnie. Nowele. Pozn. 1903.

4. W błędnym kole. 1914–1915. [Pozn. 1916]. Zbiór wierszy wyd. anonim, na prawach rkpsu.

5. Pogrzeb. Obraz fantastyczny w 2 odsłonach. Wyd. Pozn. 1919, wyst. Lw. 1920 (pt. Dziś i jutro).

6. Ku rozweseleniu ducha. Zbiór fraszek. Pozn. 1920. Przedr. w poz. 11.

7. Rozkołysany dzwon. [Poezje]. Pozn. 1920.

8. Z nie wydanych wierszy i satyr. Lw. 1926.

9. Niegdyś... Wspomnienia moje o Aleksandrze Fredrze. Z Przedmową A. Grzymały-Siedleckiego. Lw. 1927.

10. Same tajemnice. Powieść dla dzieci. [Pozn.] 1932.

11. Klapsy ku pożytkowi ludzi tak wielkich, jak maluczkich. Zbiór satyr i fraszek. Pozn. [1937].

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Koresp., rkpsy utworów i inne mater. znajdujące się w Bibl. Nar.

O P R A C O W A N I A

NK 16 (1982).

Z. z FREDRÓW SZEPTYCKA: Wspomnienia z lat ubiegłych. Wr. 1967. — L. KOKOCIŃSKI: Ostatnia z Fredrów. *Południowa Wielkop.* 1968 nr 12. — J. PIETRZAK: *Wielkop.* słownik biograf. Wwa 1981.

W.A.-Sz.

SZEMIOT Stanisław Samuel

ok. 1657? – 1684

Urodzony przypuszczalnie ok. 1657; syn Wacława herbu Łabędź i Katarzyny z Dębowskich, kalwinki. Wychowywany był przez ciotkę Helenę Abramowiczową, która wyznaczyła go na swego spadkobiercę. Do szkół uczęszczał w Wilnie, najpierw do kolegium jezuickiego, a następnie na wydział filozoficzny Akademii. Już wtedy pisywał wiersze („Pamiętka mostu wileńskiego...”), „Tren po Michale Chrapowickim...”). 12 stycznia 1676 w Grodnie poślubił Zofię, córkę Jana Kierdeja, marszałka grodzieńskiego, po czym gospodarował w majątku żony w Przegalinach koło Radzyna. Otrzymał godność starosty nowomiejskiego (w pow. rosieńskim na Żmudzi). W 1680 odbył pielgrzymkę do Kalwarii Zebrzydowskiej przez Częstochowę i inne miejscowości kultu maryjnego. Pisywał wiersze oświeceniowe, religijne, dydaktyczne, erotyczne i satyryczne, lecz nie zabiegał o wydanie ich drukiem.

Cenił poezję Jana Kochanowskiego i niekiedy świadomie do niej nawiązywał („Satyr prosty...”, „Żarty dworskie”), dokonał przeróbki wierszem fragmentów z „Antypastów małżeńskich” Hieronima Morsztyna („Historja o Przemysławie”, „Historja ucieczna o Galezyjusie...”) i z Owidiusza („Opisanie męskiej natury...”). Twórczość jego jest charakterystycznym przykładem sarmackiego baroku. Zmarł 24 kwietnia 1684 w Żeleźnicy na Nowogrodzcyźnie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pamiętka mostu wileńskiego anno 1673 od Willii zburzonego. Wyd. M. Korolko, zob. poz. 25.

2. Moc i ręka Boska w odwadze polskiej i litewskiej okazana ... anno 1673 pod Chocimiem. Wyd. jw.

3. Ojczyzny niefortuna sub alegoryja. [Powst. ok. 1673]. Wyd. jw.

4. Satyr prosty ... ad instar „Satyra” Kochanowskiego. [Powst. przed listopadem 1673]. Wyd. kryt. Janusz Pelc. *Miscellanea staropol.* (1962) *Arch. Lit.* 6; wyd. nast. M. Korolko, zob. poz. 25. Przedr. fragm. *Poeci pol. baroku* 2 (1965).

5. Triumf triumfującej ojczyzny nad wiktoria nad Turkami [Chocim 1673]. Ogl. M. Korolko: Wiersze wybrane S.S. *Poezja* 1977 nr 5/6; przedr. w poz. 25.

6. Compendium albo zbiór sentencyj polskich na siedm części rozłączonych ... wierszem polskim składanych anno 1674. Fragm. z rkpsu ogł. *Poeci pol. baroku* 2 (1965); całość zob. poz. 25.

7. Tren po ... Michale Chrapowickim ... anno 1674. Wyd. w poz. 25.

8. Diariusz peregrynacyj na różne miejsca święte szczęśliwie odprawionej. Anno 1680. Wyd. M. Korolko i Z. Olszewska. *Ze starych rękopisów.* Wwa 1979 *Silva Medii et Recentioris Aevi* t. 6 (tu dołączony wiersz „Podziękowanie majestatowi Pańskiemu za szczęśliwe odprawienie wizyty miejsc świętych...”), przedr. w poz. 25.
Rkps Ossol. sygn. 212/II.

9. Króciuchna pamiętka postradanych jednego roku dziatek Anny, Emanuela, Zuzanny. [Ok. 1682]. Wyd. w poz. 25.

10. Dobranoc Koronie Polskiej. [Powst. 1683]. Wyd. w poz. 25.

11. Vale Morsztynowi. [Powst. październik 1683]. Wyd. w poz. 25.

12. Wesole, lubo raptowne echo szczęśliwej i od wieków niesłuchanej wiktoryi nad Turkami pod Wiedniem... anno 1683. Wyd. w poz. 25.

13. Informacyje: 1–11. Wiersze 1–3 ogł. M. Korolko, jw. poz. 5; całość zob. poz. 25.

14. Compendium książąt i królów polskich począwszy od roku 660. Wyd. M. Korolko, zob. poz. 25.

15. Koronie polskiej już laurowy... Ogl. jw. poz. 5; przedr. w poz. 25.

16. Polska Korona jest martwe ciało... Ogl. jw. poz. 5; przedr. w poz. 25.

17. Symbolum Korony Polskiej... Ogl. jw. poz. 5; przedr. w poz. 25.

18. Tren na wygnaną sprawiedliwość... Ogl. jw. poz. 5; przedr. w poz. 25.

19. Żarty dworskie: 1–36. Wiersze 1–12 ogl. jw. poz. 5; całość zob. poz. 25.

Przekłady i przeróbki

20. Historyja o Przemysławie książęciu oświęcimskim i o Cecylijej małżonki jego dziwnej stateczności ... wierszem polskim przełożona 1674. Wyd. w poz. 25.

Wierszowana przeróbka prozaicznej noweli ze zbioru „Antypasty małżeńskie” H. Morsztyna, który oparł się na motywach „Dekameronu” G. Boccaccia.

21. Historyja ucieczna o Galezjusie, synu Demokryta, i Filidzie, córce Arystydesa ... wierszem polskim przewrócona 1674. Wyd. w poz. 25.

Przeróbka, jw. poz. 20.

22. Opisanie męznej natury białogłowskiej historio modo. Wyd. w poz. 25.

Przeróbka z Owidiusza.

23. Uważanie mizernego żywota ludzkiego z Juba św. wyjęte i z łacińskiego na polski język wierszem polskim przewrócone. Ogl. jw. poz. 5; przedr. w poz. 25.

24. Zdrowe sposoby felicissimi regiminis principum z pewnego autora łacińskiego wyjęte i wierszem polskim przełożone... Roku Pańskiego 1680. Wyd. w poz. 25.

Wydanie zbiorowe

25. Sumariusz wierszów. Z rękopisu wyd. i oprac. M. Korolko. Wwa 1981. (Tu wstęp pt. S.S. Sz. – poeta sarmackiej prowincji). Autograf – rkps Ossol. sygn. 212/II.

Przedr. wierszy: *Poeci pol. baroku 2* (1965); *Bogorodzico-Dziewico*. Wwa 1983; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

L. KAMYKOWSKI: S.S.Sz. Lubl. 1937 odb. z *Pam. Lubel.* t. 3. — J. KRZYŻANOWSKI: Pogłosy „Dekameronu” w powieści staropolskiej. W: *Od średniowiecza do baroku*. Wwa 1938. — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — Z. DOLECKI: *Słowo Powsz.* 1982 nr 20. — A. RACHUBA: Kilka uwag o S.S.Sz. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 31 (1986) s. 119–125. — M. WŁODARSKI: Barokowa poezja epicedialna. Kr. 1993. — J. KOTARSKA: Staropolskie wiersze do czytelnika. *Lit. i instytucje w dawnej Polsce*. Wwa 1994. — *Jęz. pol. dawnych Kresów Wschodnich*. Wwa 1996 s. 297–304.

I.T.

SZKOLNA MIZERYJA 1633

Wierszowany dialog napisany na modłę komedii popularnej. Ukazuje ciężką dolę i degradację społeczną klechów i kantorów jako nauczycieli szkółek parafialnych we wsiach Podgórze na tle powszechnego zubożenia i klęsk żywiołowych pierwszej połowy XVII w., a także ogólnego pogorszenia bytu wychowanków Akademii Krakowskiej zarówno na prowincji, jak w samym mieście, m.in. wskutek konkurencji kolegów jezuickich. Utwór stanowi wybitne ogniwo dziejów tematyki szkolnej i ubogiego „inteligenta” staropolskiego, żywotnej w kompleksie sowizrzańskim od końca XVI stulecia. Bezimienny autor (zarazem twórca znakomitego „Rybaltu starego wędrownego” 1632) pisał „Sz.m.” w Wieliczce; w zakończeniu utworu zapowiedział ogłoszenie „Świata wywróconego”, dziś nieznanego.

WYDANIA

Szkolna mizeryja w dyalog zebrana, w której się zamykają wszystkie uciechy i rozkoszy (których nie masz) szkolne, także pokazuje, jakie wzgardy tych nauk, które najpierwej do Boga i znajomości jego prowadzą. B.m. [Kr.?] 1633 [druk. B. Skalski?]. Wyd. kryt. K. Badecki: Polska komedia rybaltowska. Lw. 1931; przedr.: K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: *Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII w.* T. 2. Wwa 1954; *Dramaty staropól.* Oprac. J. Lewański. T. 3. Wwa 1961; *Antologia lit. sowizrzańskiej XVI i XVII w.* Oprac. S. Grzeszczuk. Wr. 1966 BNI, 186.

Unikat Bibl. PAN w Kr. sygn. 8275 Cim. VII. 2.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963).

K. BADECKI: *Literatura mieszczańska w Polsce XVII w.* Lw. 1925. — U. AUGUSTYNIAK: *Koncepcja narodu i społeczeństwa w literaturze plebejskiej od końca XVI do końca XVII w.* Wwa 1989. — S. GRZESZCZUK: *Błażeńskie zwierciadło*. Wyd. 2. Kr. 1994 (prwdr. 1970).

I.T.

SZOBER Feliks 1846–1879

Inna forma nazwiska: Schober.

Urodzony 30 sierpnia 1846 w Lublinie; syn Jerzego, kupca, i Zofii z Helowskich. W 1865–66 kształcił się w warszawskiej Szkole Dramatycznej — już od 1864 występował w niewielkich rolach jako aktor i śpiewak w Warszawskich Teatrach Rządowych, a w 1868 otrzymał tam stały etat. W 1864 ogłosił w *Tygodniku Mód* wiersz „Nieskończoność”, który

191

zapewne był jego debiutem literackim, a w 1868 rozpoczął karierę komediopisarską. Zarówno jego własne utwory, jak i tłumaczenia — głównie komedii francuskich — cieszyły się ogromnym powodzeniem. Kuplety, które pisywał do sztuk innych autorów, były powszechnie znane i śpiewane. „Podróż po Warszawie” i „Barnaba Fafuła i Józio Grojseszyk...”, do których wprowadził aktualności i realia obyczajowe, stanowiły novum w swoim gatunku i zapoczątkowały urodzaj fars i komedijek dla tzw. teatrzyków ogródkowych. Od 1870 pracował również jako pomocnik reżysera i inspicjenta. Zmarł 16 sierpnia 1879 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Lekcja śpiewu. Fraszka sceniczna w 1 a. ze śpiewkami oryginalnie napisana. Wyst. Wwa 1868. Wyd. Wwa 1869.

2. Stara panna. Komedja w 1 a. oryginalnie wierszem napisana. Wyst. i wyd. Wwa 1868.

3. Przyjemności wiejskie. Wyst. Wwa 1871. Niedruk.

4. Znakomici. Komedja w 3 a. oryginalnie wierszem napisana. Wyst. i wyd. Wwa 1871.

5. Podróż po Warszawie. Operetka komiczna w 7 obrazach. [Muzyka: A. Sonnenfeld]. Wyst. Wwa 1876. Wyd. Wwa [1878]. Wyd. 2 Wwa 1879 [na okładce 1880].

6. Barnaba Fafuła i Józio Grojseszyk na wystawie paryskiej. Śmieszność w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1878. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1880; Chicago 1894.

7. Modniarka warszawska. Operetka w 6 obrazach. Wyst. Wwa 1878. Niedruk.

8. Piekło. Operetka komiczno-fantastyczna w 5 a. oryginalnie napisana. Wyst. Wwa 1879. Wyd. Wwa 1880.

9. Majstrówna. Operetka w 1 a. [Muzyka: A. Sonnenfeld]. Wyst. Wwa 1887. Niedruk.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

10. L. Kohl von Kohlenegg: Piękna Galatea. Operetka w 1 a. [Muzyka: F. Suppé]. Wwa 1869.

11. S. Trefeu de Tréval: Echo Rozyny. Operetka w 1 a. [Muzyka: A. Thys]. Wyst. i wyd. Wwa 1870.

12. J. Barbier i M. Carré: Mignon. Opera w 3 a. [Muzyka: K. Thomas]. Wwa 1873; Lw. 1889.

13. L. Clairville, P. Siraudin, W. Koning: Córka pani Angot. Komedioopera w 3 a. [Muzyka: A.K. Lecoque]. Wwa 1874.

Współtłum.: J. Chęciński.

14. E. Blum, H. Crémieux: Piękna perfumiarka. Opera w 3 a. [Muzyka: J. Offenbach]. Wyst. Wwa 1875.

15. F. Coppée: Dwie boleści. Dramat w 1 a. Wwa 1876.

16. T. Körner: Gwarkowie. Opera w 4 a. [Muzyka: H. Hertz]. Wyst. i wyd. Wwa 1880.

17. E. Scribe, Mélesville: Betty. Opera komiczna w 2 a. [Prawdopodobnie niewyst. i niewyd.].

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP (Schober Feliks).

W. GOMULICKI: Warszawa wczorajsza. Wwa 1961. — J. GOT: Dramat popularny. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969) s. 331–332. — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — Z. WILSKI: Polskie szkolnictwo teatralne 1811–1944. Wr. 1978. — W. FILLER: *Program Teatru na Woli (Wwa)* 1978 z. 1 [dot.: Podróż po Warszawie]. — P. MITZNER: Teatr światła i cienia. Wwa 1987. — R. SKRĘT: Schober F.J. *Pol. słownik biogr.* 35 (1994).

I.T.

SZOSTOWICZ Urban 1745–1791

Imię chrzestne: Michał.

Inna forma nazwiska: Szustowicz.

Urodzony 26 września 1745 w Krakowskim. W 1762 wstąpił do pijarów, przyjmując imię Urbana od św. Michała. Po odbyciu dwuletniego nowicjatu w Podolińcu i złożeniu ślubów zakonnych (1764) studiował retorykę w seminarium zakonnym w Sączu (1764/65) i filozofię w Międzyrzeczu Koreckim (1765–67). Następnie uczył w tamtejszym kolegium (kolejno w klasach od infimy do poezji) z przerwą w 1770/71, kiedy „dla uniknięcia zarazy” przebywał poza Międzyrzeczem jako nauczyciel prywatny. W 1772/73 studiował teologię spekulatywną w seminarium pijarskim w Warszawie, po czym uczył w Collegium Nobilium, w 1777/78 sprawując też funkcję wiceprefekta. W tym czasie ogłaszał liczne wiersze w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* (1774–77, podp. S., U.S., U.S.—S.P., U.S.S.P., U.S. Schol. Piarum), tłumaczył łacińskie poezje Stanisława Konarskiego i pracował nad edycją jego wierszy. W 1779–82 ciężko chorował; Gracjan Piotrowski przysłał mu wówczas „Wiersze... do ks. Szostowicza po uzdrowieniu jego przez... Golcza”. W 1783 objął obowiązki wychowawcy ucznia Collegium, wojewodzica sieradzkiego Jana Nepomucena Małachowskiego. W 1786 osiadł na probostwie w Wojniczu, w 1787 w Chęcinach, w 1791 w Końskich Małachowskich. Zmarł 19 grudnia 1791 w Końskich.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bukiet na dzień imienin Teodora Piaskowskiego, podkomorzycy krzemienieckiego. [Wwa 1775] (odb. z *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych*).

2. Popielec. [Wwa 1788], anonim. druk ulotny dod. do *Gaz. Warsz.* Przedr. J. Legowicz w wyd.:

J. Baka: Nabożeństwo codzienne chrześcijańskie. Wil. 1808; toż pt. Rozmyślenia o śmierci czyli Po pielec przedr. A. Czyż i A. Nawarecki w: J. Baka: Poezje. Wwa 1986.

Autorstwo Sz., członkowi pijarów warszawskich, inspirowanych wówczas akcją stworzenia nowoczesnego śpiewnika kościelnego, przypisał Estr. XXX 294.

W rkpsach Bibl. Nar. i Bibl. Ossol. zachowało się kilka niedruk. wierszy Sz. Kilka wierszy z *Zabaw... przedr.*: J.K. Bogusławski w: Mowy i wiersze moralne. T. 1. Wil. 1801; Z. Florczak, L. Pszczółowska w: *Ludzie Oświecenia o jęz. i stylu*. T. 2. Wwa 1959; J. Platt w: „*Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*” (1770–1777). Wybór. Wr. 1968 BN I, 195.

Wśród przypisanych Sz. (przez autorów „Pocztu rzeczy zawartych” przy t. 16) wierszy z t. 14 *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych* znalazły się też wydrukowane in continuo dwa wiersze cudze, przechowane w rkpsach z lat pięćdziesiątych–sześćdziesiątych: 1. Woły, przypisywany wówczas O. Korytyńskiemu lub S. Rzewuskiemu, którego załotów miał dotyczyć, a pt. O małżeństwach źle dobranych, w *Warszawianinie* 1822 nr 16 — S. Trembeckiemu. — 2. Synogarlice, przypisywany Janowi Nepomucenowi Ponińskiemu.

Prace edytorskie

3. S. Konarski: Wiersze wszystkie z łacińskich na polskie przełożone. Wwa 1778 (z wierszem dedyk.).

4. S.H. Lubomirski: Wiersze zebrane i przedrukowane. Wwa 1782 (z wierszem dedyk.).

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

Sz. BIELSKI: Vita et scripta... Wwa 1812. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — I.Z. TUROWSKA-BAROWA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770–1777). Kr. 1933. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, 1770–1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959, [wyd. 2 popr. i zmien.] Wwa 1999 [2000]. — R. SOBOL: Ze studiów nad Karpińskim. Wr. 1967. — J. PLATT: Inspiracje literackie Naruszewicza i innych poetów „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych”. *Pam. Lit.* 1970 z. 2. — T. KOSTKIEWICZOWA: Poeci ze środowiska pijarskiego w wieku Oświecenia — rekonesans. *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XVIII w.* Wwa 1993. — J. PLATT: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Zarys monografii pierwszego polskiego czasopisma literackiego. Gdańsk 1986. — H. BOGDZIEWICZ: Pijarscy literaci w okresie Oświecenia. Kr. 1998. — E. ALEKSANDROWSKA: O mało znanym poecie — O. Korytyńskim. *Prace Polon.* 54 (1999) i odb. — K. MAKSYMOWICZ: Seweryna Rzewuskiego droga do targowicy. Gdańsk 2002.

SZOTARSKI Julian 1807–1838

Urodzony w 1807 w Strzyżowicach w Krakowskim, w ubogiej rodzinie szlacheckiej. Uczył się w szkole w Kaliszu, z której został relegowany w 1826 za uczestniczenie w działalności patriotycznej organizacji młodzieżowej. Dzięki pomocy krewnego, Kazimierza Brodzińskiego, ukończył szkołę średnią i w 1829 rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1830 przeniósł się do Warszawy, gdzie podjął studia lekarskie na Uniwersytecie Warszawskim. W początkach powstania listopadowego został adiutantem dowódcy akademickiej Gwardii Honorowej, awansowany następnie na oficera 10. Pułku Piechoty Liniowej. Walczył pod Przytyczką, Rutkami i Tykocinem, ranił w bitwie pod Ostrołęką. Od lipca 1831 redagował warszawski powstańczy dziennik *Mercury*. Po upadku powstania przeszedł do Prus z korpusem gen. Macieja Rybińskiego. W tym okresie zaprzyjaźnił się z Wiktorem Szokalskim. Przebywał początkowo w Grünbergu i w Giessen, korzystając z rządowego stypendium, następnie w Darmstadt i w Heidelbergu. Studiował medycynę, zajmując się równocześnie działalnością literacką. Debiutował wydaniem w języku niemieckim w 1832 tomikiem patriotycznych opowiadań „Skizzen aus Polen”. Wiersze i artykuły ogłaszał m.in. w *Roczniku Emigracji Polskiej* (1836; tu. m.in.: „Pieśń tułacza”) i w *Revue Française et Etrangère* (1837). Po ukończeniu studiów w 1837 wyjechał do Paryża, ale nie podjął praktyki lekarskiej. Nadal zajmował się krytyką literacką, publikując w pismach francuskich oraz w emigracyjnych periodykach polskich. Chory na gruźlicę, korzystał z przyjacielskiej pomocy Adama Mickiewicza. Zmarł 29 maja 1838 w Paryżu; pochowany na cmentarzu Montmartre.

TWÓRCZOŚĆ

1. Skizzen aus Polen. Aus der Brieftasche eines polnischen Offiziers. Frankfurt am Main 1832. Wyd. 2 Heidelberg 1833.

Podp.: Ein polnischer Offizier.

2. Pulawy. Historische Erzählung aus dem letzten polnischen Freiheitskampfe. Heidelberg 1834. Podp.: Ein polnischer Offizier.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. Powsz.* T. 24 (1867). — J. KALLENBACH: J.S. (Sylwetka emigracyjna). *Świat* 1894 nr 8. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wr. 1977. — P. ROGUSKI: Proza J.S. W: Tułacz polski nad Renem. Wwa 1981.

SZTYRMER Ludwik 1809–1886

Urodzony 30 kwietnia 1809 w Płońsku na Mazowszu; syn Jakuba Stürmera, lekarza wojskowego, Niemca z pochodzenia, i Julianny z Linkowskich, primo voto Kraszewskiej. Uczył się początkowo w Siedlcach, gdzie mieszkał z rodzicami, następnie w 1821–25 w Korpusie Kadetów w Kaliszu. Studiował w Szkole Wojskowej Aplikacyjnej w Warszawie, którą ukończył w 1829, uzyskując stopień podporucznika artylerii pieszej. Służbę wojskową odbywał w Koźienicach. Debiutował w 1830 artykułem „O magnetyzmie zwierzęcym”, opublikowanym w *Pamiętniku Umiejętności Moralnych i Literatury* (t. 4 z. 11; podp. L.S.-r.). W powstaniu listopadowym walczył w bitwie pod Grochowem, dwa dni później został wzięty do niewoli rosyjskiej i zesłany do Wiatki. Od stycznia do maja 1832 przebywał w miasteczku Kotelnik, później zdecydował się wstąpić do wojska rosyjskiego, co przez jego kolegów oficerów było uważane za zdradę. Po złożeniu przysięgi na wiernopoddanie w obecności gubernatora wyjechał do Finlandii, należącej wówczas do Rosji. Dwa lata służby wojskowej odbywał w Wyborgu. W 1834 został przyjęty, w celu uzupełnienia studiów, do akademii wojskowej w Petersburgu. Po jej ukończeniu pracował w sztabie generalnym. Około 1838 ożenił się z Eleonorą Janowską, córką lekarza z Witebska, i rozpoczął twórczość literacką, podpisując swoje utwory Eleonora Szyrmer. Pierwsze jego opowiadanie pt. „Pantofel. Historia mojego kuzyna” było drukowane w noworoczniku *Niezapudka* w 1841. Odtąd określenie „Pantofel” pojawiało się w podtytułach jego powieści, stanowiących ważny etap w początkach polskiej powieści psychologicznej. W 1842–43 drukował drobne utwory w *Athenaeum* oraz był stałym współpracownikiem *Tygodnika Petersburskiego*, gdzie zamieszczał „Listy z Polesia”, poświęcone literaturze i krytyce współczesnej (podp. Gerwazy Bomba). Należał do tzw. koterii petersburskiej. W 1843 dosłużył się stopnia pułkownika sztabu generalnego i został naczelnikiem wydziału w departamencie osad wojskowych. Obok twórczości literackiej, zakończonej około 1860, drukował wiele prac z zakresu wojskowości w języku rosyjskim. Uzyskał stopień generał-lejtnanta w sztabie generalnym. Do 1872 mieszkał w Petersburgu, później przeniósł się do Wilna, a pod koniec życia osiadł w pobliskim Landwarowie, gdzie zmarł 4 czerwca 1886; pochowany na wileńskim cmentarzu na Rossie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pantofel. Historia mojego kuzyna. *Niezapudka* 1841. Przedr. w poz. 3 t. 1, poz. 7, 8, 9.

Podp.: Eleonora Szyrmer.

Przekł. ros. 1843.

2. Frenofagiusz i Frenolesty. Powieść wyjęta z papierów nieboszczyka Pantofla, a ułożona przez jego kuzynkę Eleonorę Szyrmer. Ozdobiona 30 winietami i drzeworytami podług rysunków A. Kotzebue. Petersburg. 1843. Przedr. w poz. 3 t. 2, poz. 7, 8, 9. Zob. też poz. 6.

Przekł. ros. 1843.

3. Powieści nieboszczyka Pantofla, z papierów po nim pozostałych wybrane i ogłoszone przez Eleonorę Szyrmer. T. 1–2. Wil. 1844. Wyd. 2 t. 1–2. Petersburg. 1860.

Tu m.in. t. 1: poz. 1; Trupia Główka; Czarne oczy (przedr. w poz. 9); Błogosławieństwo matki; t. 2: Urywki z pamiętnika oryginalnie wychowanej kobiety; Dusza w suchotach (przedr. w poz. 7, 9); poz. 2; Wiersze znalezione w papierach nieboszczyka Pantofla [tu m.in.: Żal dziewczyny. Muzykę skomponował S. Moniuszko].

Przekł. ros. 1846 (Dusza w suchotach), 1848 (Urywki z pamiętnika oryginalnie wychowanej kobiety), 1849 (Trupia Główka).

4. Kataleptyk. Powieść nieboszczyka Pantofla, ogłoszona przez Eleonorę Szyrmer. T. 1–2. Wil. 1846.

5. Światło i cienie. Powieść nieboszczyka Pantofla, ogłoszona przez Eleonorę Szyrmer. T. 1–2. Petersburg. 1847–48.

6. Noc bezsenna. Rozmyślenia i powiastki nieboszczyka Pantofla z papierów po nim pozostałych ogłoszone przez Eleonorę Szyrmer. T. 1–3. Wwa 1859.

Tu m.in. w t. 2 opowiadanie: Wariat (dalszy ciąg Frenofagiusza i Frenolestów).

Wybory utworów

7. Wybór powieści nieboszczyka Pantofla. Wwa 1903.

8. Pantofel. – Frenofagiusz i Frenolesty. Oprac. K. Bartoszyński. Pozn. 1959 *Nowela Pol.*

9. Powieści nieboszczyka Pantofla. Wybrał i oprac. oraz szkic o życiu i twórczości napisał L. Sokół. Wwa 1978.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

- P. CHMIELEWSKI: L.S. W: Nasi powieściopisarze. S. 2. Wwa 1895 [przedr. 1890; tu ogł. obszernie fragm. z pamiętnika L.S.]. — A. DROGOSZEWSKI: *Sto lat myśli pol.* 8 (1913). — J. ANDRZEJEWSKI: Kartki z dziennika lektury. L.S. *Odrodzenie* 1948 nr 1–2. — M. INGLÓT: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841–1843. Wr. 1961. — TENŻE: O powieściach S. w latach 1838–1844. *Pam. Lit.* 1964 z. 3 i nadb. — K. CZACHOWSKI: Między romantyzmem a realizmem. Oprac. A. Czachowski. Wwa 1967. — Z. MROZEK: W kręgu narodzin polskiej powieści psychologicznej. (Studia o prozie narracyjnej L.S.). Bydgoszcz 1971. — S. BURKOT: Bohater w polskiej po-

wieści doby romantyzmu. *Studia romantyczne*. Wr. 1973. — J. SKŁAD: „Bohater naszych czasów” Michala Lermontowa a „Dusza w suchotach” L.S. *Przegl. Hum.* 1974 nr 9. — K. POKLEWSKA: Czyim kuzynem jest Pantofel? *Prace Polon.* S. 32 (1976). — Z. MROZEK: Literacki świat L.S. Żarys monograficzny. Bydgoszcz 1990 [tu dołączona bibliogr. L.S.]. — L. SOKÓŁ. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 3 (1992).

H.G.

SZUJSKI Józef 1835–1883

Urodzony 16 czerwca 1835 w Tarnowie, w rodzinie szlacheckiej; nieślubny syn Karoliny Szujskiej, wówczas de iure żony Henryka Michałowskiego; ojcem jego był przypuszczalnie Edward Lange, uczestnik wyprawy Józefa Zaliwskiego, później adiutant Ludwika Mierosławskiego. Nauki początkowe pobierał w Tarnowie, od 1852 uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie. W 1854–56 studiował historię i prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1858–59 kontynuował studia w Wiedniu. Od śmierci matki w 1856 gospodarował w rodzinnym majątku Kurdwanów pod Krakowem. Rozwinął wielostronną działalność literacką. Debiutował w 1857 poematami ogłaszanymi na łamach *Dziennika Literackiego* (z którym współpracował do 1869), ponadto pisał satyry, powieści, szkice obyczajowe, artykuły i recenzje oraz dramaty historyczne, stanowiące główny trzon jego twórczości. Oryginalną twórczość dramatyczną łączył z przekładową. Współpracował z licznymi czasopismami, m.in. z *Czasem* (1859–83) oraz jego *Dodatek Miesięcznym* (1859–60), *Niewiastą* (1860–62), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1860–62). W 1861 ożenił się z Joanną Jelowicką i przeniósł się do Lwowa. Uczestniczył w wydarzeniach 1863 roku: wraz z Janem Matejką wozili broń do obozu Mariana Langiewicza, wydawał konspiracyjne demokratyczne pismo *Naprzód*, będące oficjalnym organem Rządu Narodowego. W 1863 zamieszkał w Krakowie. Upadek powstania spowodował całkowitą zmianę poglądów politycznych Sz. W 1866 założył wraz ze Stanisławem Tarnowskim, Stanisławem Koźmianem i Ludwikiem Wodzikim i redagował do 1871 *Przegląd Polski*, organ konserwatystów galicyjskich. Był współautorem ogłoszonego tu w 1869 głośnego pamfletu politycznego „Teki Stańczyka”. Program swej grupy sformułował w broszurze „Kilka prawd z dziejów naszych...”, w której potępił działalność konspiracyjną i ideę walki zbrojnej. W 1866 został posłem do sejmiku galicyjskiego, a w roku następnym członkiem delegacji galicyjskiej w austriackiej Radzie Państwa. W 1869 otrzymał katedrę historii Polski utworzoną na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jako jeden z twórców tzw. szkoły historycznej krakowskiej wywarł olbrzymi

i długotrwały wpływ na rozwój polskiej myśli historycznej. Dużą wagę przywiązywał do dziejów kultury narodowej, inicjując poważne badania w tej dziedzinie; zajmował się działalnością wydawniczą: wydawał źródła historyczne. W 1873 był jednym z głównych inicjatorów powstania Akademii Umiejętności, współtworzył jej strukturę i program prac; pełnił funkcję generalnego sekretarza oraz przewodniczącego Komisji Historycznej. W 1875–77 był dziekanem wydziału filozoficznego UJ, w 1878/79 pełnił funkcję rektora. Od 1861 był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, od 1866 — Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. W 1881 został dożywotnim członkiem austriackiej Izby Panów. Zgromadził bogaty księgozbiór obejmujący dzieła z zakresu historii Polski (m.in. materiały źródłowe, pamiętniki), filozofii, prawa, a także literatury pięknej. Testamentem przekazał go miastu Nowy Sącz. Zmarł 7 lutego 1883 w Krakowie; pochowany na cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Tajemnica śmierci hetmańskiej. Poemat. Powst. ok. 1853. Ogl. fragm. *Dzien. Lit.* 1857 nr 80–88, 145–151. Przedr. w poz. 51 S. I t. 1. Utwór nieukończony.
2. Samuel Zborowski. Studium dramatyczne. Ogl. fragm. *Dzien. Lit.* 1857 nr 77–78. Całość ogl. w poz. 51 S. I t. 2.
3. Pan Jacek Brzuchański. (Rzecz wzięta z „Gigantomachii” Kordeckiego). *Dzien. Lit.* 1858 nr 65–73. Wyd. osob. pt. Obrona świętej Częstochowy. Historia cudowna a prawdziwa o Jacku Brzuchańskim, mieszczaninie częstochowskim, na cześć i chwałę Boską, a dobrym ludziom na pocieszenie opowiedziana. Lw. 1862. Wyd. nast.: Lw. 1863; Chicago 1883; z dodaniem opisu teraźniejszej Częstochowy i widoków kościoła jasnogórskiego. Wwa 1898; toż Wwa 1899. Przedr. w poz. 51 S. I t. 1. Podp.: Józef spod Krakowa.
4. Pan Rożnowa. *Dzien. Lit.* 1858 nr 22–29. Wyd. osob. z podtytułem: Powieść poetycka. Nowy Sącz 1985.
5. Dzierżanowski. Dramat w 5 a. Lw. 1859 odb. z *Dzien. Lit.*
6. Halszka z Ostroga. Dramat historyczny. Kr. 1859 odb. z *Czas. Dod. Mies.* Wyst. Kr. 1861. Wersja ponowna w poz. 25. Przedr. w poz. 51 S. I t. 2. Przekł. czes. 1860.
7. Sługa grobów. Tradycja wawelska. Lw. 1859 odb. z *Dzien. Lit.* Podp.: Jerzy Pogonia.
8. Historia o kłótniach Szeligów i Berdyszów, dwóch kmiecyh rodzin w Gajowie i jak się pogodzili ze sobą. *Dzwonek* 1860 nr 7–10. Przedr. w poz. 51 S. I t. 6.

9. Królowa Jadwiga. Dramat historyczny. *Dzien. Lit.* 1860 nr 14–19. Wyst. Kr. 1865. Wersja ponowna w poz. 25. Przedr. w poz. 51 S. I t. 2.
10. Ostatnia nobilitacja. Ustęp z dziejów r. 1794. *Dzien. Lit.* 1860 nr 61–65. Wyd. osob. pt. Bartosz Głowacki. Ostatnia nobilitacja. Ustęp z dziejów r. 1794. Z przedmową H. Mościckiego. Wwa [1917]. Wyd. 2 Wwa 1925. Przedr. w poz. 51 S. I t. 6.
11. Poważne chwile. Zbiór pieśni. Kr. 1860 odb. z *Czas. Dod. Mies.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 1. Podp.: Jerzy Prawdzic.
12. Stara dewotka. Powiastka dramatyczna w 5 a. *Dzien. Lit.* 1860 nr 76–81.
13. Wallas. Tragedia historyczna w 5 a. *Dzien. Lit.* 1860 nr 97–103, 1861 nr 14–17 z przerwami. Wyd. osob. ze wstępem L. Germana. Lw. 1892. Przedr. w poz. 25, 51 S. I t. 3.
14. Czyste dusze i mętne dusze. Powieść współczesna. *Dzien. Lit.* 1861 nr 1–52 z przerwami.
15. Portrety. Lw. 1861. Przedr. w poz. 51 S. III t. 1, część szkiców przedr. w poz. 52. Podp.: Nie-Van-Dyk.
16. Pan Twardowski. Komediodramat. Ogl. fragm. *Dzien. Lit.* 1862 nr 8–10, 1866 nr 39–41, *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 371, 373. Wyst. całości Kr. 1866. Przedr. w poz. 25 [z podtytułem: Poemat dramatyczny w 4 a.], 51 S. I t. 3.
17. Dzieje Polski podług ostatnich badań spisane. T. 1–4. Lw. 1862–1866. Przedr. w poz. 51 S. II t. 1–4.
18. Jerzy Lubomirski. Dramat historyczny. Lw. 1863 odb. z *Dzien. Lit.* Wyst. Lw. 1865. Przedr. w poz. 51 S. I t. 2.
19. Obraz Jana Matejki. Upadek Polski. (Objaśnienie). Kr. 1866. Wyd. 2 Kr. 1895.
20. Rok polski. [Poemat]. *Kalendarz Wydawn. Dziel Tanich i Pożytecznych na r. 1867*. Kr. 1866. Przedr. w poz. 51 S. I t. 1.
21. „Treny na śmierć córki” Jana Kochanowskiego i „Ojciec zadżumionych w El-Arish” Juliusza Słowackiego. Zestawienie historycznoliterackie i estetyczne. Kr. 1866 odb. z *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 7.
22. Dwór królewicza Władysława. Komedia historyczna w 3 a. jako część pierwsza trylogii Jerzy Ossoliński. *Przegl. Pol.* 1866/67 t. 3. Wyst. Kr. 1867. Wyd. osob. Kr. 1876. Przedr. w poz. 51 S. I t. 4. Por. poz. 36, 42.
23. Adam Śmigieński. Komedia historyczna w 5 a. Wyst. Lw. 1867. Ogl. w poz. 25. Przedr. w poz. 51 S. I t. 3.
24. Bezimienna trucizna. Powieść. Tor. 1867. Przedr. w poz. 51 S. I t. 6. Podp.: Michał Skiba.
25. Dramata. Seria 1. Kr. 1867.
26. Kilka prawd z dziejów naszych. Ku rozważeniu w chwili obecnej. Kr. 1867. Przedr. w poz. 51 S. III t. 1, 52.
27. Rys dziejów piśmiennictwa świata niechrześcijańskiego. Kr. 1867. Przedr. w poz. 51 S. I t. 6.
28. Tekla Stańczyka. [Listy i dialogi 1–20]. Kr. 1870 odb. z *Przegl. Pol.* Przedr. w poz. 51 S. III t. 2. Współautorzy: S. Koźmian, S. Tarnowski, L. Wodzicki.
29. Zborowscy. Tragedia historyczna w 5 a. Wyst. Lw. 1868. Wyd. Lw. 1869 odb. z *Dzien. Lit.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 3.
30. Portrety. Nowa seria. *Dzien. Lit.* 1869 nr 8–17 z przerwami. Podp.: Nie-Van-Dyk.
31. Roztrząsania i opowiadania historyczne, pisane w latach 1866–1870. Kr. 1876. Przedr. w poz. 51 S. II t. 5–8.
32. Historyczna wędrowka po Krakowie. Cztery prelekcje w Muzeum Techniczno-Przemysłowym Krakowskim. Kr. 1872 odb. z *Przegl. Pol.*
33. Jasełka galicyjskie. Komedia nieprzyjęta na deski. *Przegl. Pol.* 1872/73 t. 2–3. Wyd. osob. Kr. 1875. Wyd. nast. Kr. 1879. Przedr. w poz. 51 S. III t. 2. Tu: Hilary Bączalski: List do redakcji „Przeglądu Polskiego”; Założenie dziennika. Komedia bez aktów; Nasza autonomia. Komedia w 5 a.
34. Kopernik. Poemat dramatyczny osnuty na tle historycznym. Przedstawiony na scenie krakowskiej w czterechsetną rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, dnia 19 lutego 1873 r. Kr. 1873. Przedr. w poz. 51 S. I t. 4.
35. Maryna Mnischówna. Tragedia historyczna w 2 częściach. Wyst. Kr. 1874. Wyd. Kr. 1876 odb. z *Przegl. Pol.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 3.
36. Śmierć Władysława IV. Dramat w 5 a. Kr. 1876 odb. z *Przegl. Pol.* Wyst. Kr. 1885. Przedr. w poz. 51 S. I t. 4. Stanowi część drugą trylogii: Jerzy Ossoliński, por. poz. 22, 42. Przekł. niem. 1880.
37. Opowiadania i rozstrząsania historyczne pisane w latach 1875–1880. Kr. 1882. Przedr. w poz. 51 S. II t. 5–8.
- 37a. O fałszywej historii jako mistrzyni fałszywej polityki. Z powodu artykułu p. L. Wolskiego pt. Diagnostyka. Kr. 1877. Przedr. w poz. 51 S. III t. 3, poz. 52.
38. Długosz i Kallimach. Obraz historyczny w 3 a. przedstawiony w czterechsetną rocznicę śmierci Długosza przez młodzież akademicką Uniwersytetu Jagiellońskiego dnia 19 maja 1880. Lw. 1880 odb. z *Przegl. Lw.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 4.
39. Historii polskiej treściwie opowiedzianej książkami dwanaście. Wwa 1880. Wyd. nast. Wwa 1889. Przedr. w poz. 51 S. II t. 9.
40. Odrodzenie i reformacja w Polsce. Pięć odczytów publicznych w ziemie r. 1880. Wwa 1880. Wyd. nast. Kr. 1881. Przedr. w poz. 51 S. II t. 4.

41. Die Polen und Ruthenen in Galizien. Wien und Teschen 1882 odb. z *Die Völker Oesterreich-Ungarns*.

Przekł. pol. F. Konecznego w poz. 51 S. III t. dodatkowy.

42. Śmierć Ossolińskiego. Część trzecia Trylogii. Ogl. fragm. w poz. 51 S. I t. 4.

Por. poz. 22, 36.

Przodr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2 (1956), *Zbiór poetów pol.* 3 (1962), przedr. prac: *700 lat myśli pol.* (1980).

Ponadto wiersze okolicznościowe, rozprawy hist.

Przekłady

43. Anakreont: Pieśni. *Dzien. Lit.* 1859. Przedr. w poz. 51 S. I t. 1.

44. W. Shakespeare: Życie i śmierć Ryszarda III. Dramat historyczny. Wyst. Kr. 1868. Wyd. w poz. 51 S. I t. 5.

45. Ajschylos: Agamemnon. Tragedia. Kr. 1864 odb. z *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

46. Ajschylos: Prometeusz w okowach. Tragedia pozostała z jego trylogii zatytułowanej: Prometeja. Lw. 1866 odb. z *Bibl. Ossol.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

47. Arystofanes: Rycerze. Komedia. Wyst. Kr. 1873. Wyd. Wwa 1875 odb. z *Bibl. Warsz.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

48. Ajschylos: Persowie. Tragedia. Kr. 1879 odb. z *Przegl. Pol.* Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

49. Ajschylos: Ptaki. Komedia. *Przew. Nauk. i Lit.* 1881 z. 3–5. Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

50. P. Calderon: Życie snem. Dramat... dziejący się w Polsce. Lw. 1882 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.* Wyd. nast. Lw.–Złoczów [1924]. Przedr. w poz. 51 S. I t. 5.

Ponadto ogl. w czasopismach przekł. fragm.: Psalmów Dawida, „Legendy wieków” V. Hugo, „Króla Lira” W. Shakespeare’a.

Wydania zbiorowe

51. Dzieła. Wydanie zbiorowe. Seria I: wyd. S. Tarnowski. T. 1–7. Kr. 1885–1889; Seria II: wyd. W. Czermak. T. 1–9. Kr. 1885–1896; Seria III: wyd. M. Bobrzyński. T. 1–3 oraz t. dodatkowy Kr. 1885–1896.

52. O fałszywej historii jako mistrzyni fałszywej polityki. Rozprawy i artykuły. Wybór i wstęp: H. Michalak. Wwa 1991.

Listy, mater. hist., rozpr. nauk. i lit., szkice wykładów znajdują się m.in. w Ossol., Bibl. Jagiel., Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

S. SMOLKA: J.Sz. Jego stanowisko w literaturze i społeczeństwie. Kr. 1883. — F. ZOLL: Spis prac naukowych, literackich i politycznych śp. Sz. ogłoszonych drukiem, bądź osobno, bądź w pismach czasowych. *Czas* 1884 nr 62–63 i odb. — L. GERMAN: O dramatach J.Sz. Kr. 1889. — S. TARNOWSKI: Sz. młodość. Kr. 1892. — L. DEBICKI: Z teki dziennikarskiej. Kr. 1893. — P. CHMIEŁOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898. — S. TARNOWSKI: Sz. jako poeta. Kr. 1901. — B. DEMBIŃSKI: Z dziejów życia narodu. Lw. 1913. — W. TARNAWSKI: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — K. WÓJCICKI: Wyspiański i Sz. Wwa 1917. — M. SZYJKOWSKI: Dramat w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Wyd. 2. Kr. 1936. — H. STAMIRSKI: J.Sz. i jego kontakty z Sądecczyną. *Rocz. Sądecki* 1949 i odb. — K. WYKA: Teksta Stańczyka na tle historii Galicji w latach 1849–1869. Wr. 1951. — Z. LIBISZOWSKA: Tendencje społeczne i polityczne dramatów J.Sz. *Prace Polon.* S. 10 (1952) i odb. — M. SEREJSKI: Zarys historii historiografii polskiej. Cz. 2 (1860–1900). Łódź 1956. — J. HULEWICZ: Akademia Umiejętności w Krakowie 1873–1918. Wr. 1958. — J. ADAMUS: Monarchizm i republikanizm w syntezie dziejów Polski. Łódź 1961. — H. BARYCZ: Docenienie kłopoty J.Sz. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. T. 2. Kr. 1963. — K. POKLEWSKA: Inna „Sz. młodość” (1853–1863). *Zesz. Nauk. UE* 1964 z. 34. — R. SKRĘT: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — K. GRZYBOWSKI: *Filoz. w Polsce*. Wr. 1971. — J. DŁUGOSZ: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — K. GRZYBOWSKI: J.Sz. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 2. Wwa 1975. — H.S. MICHALAK: Idea moralnego szlachectwa. Uwagi o ideologii J.Sz. w latach 1860–1883. *Acta UE. Folia Historica* 1981 z. 3. — W. KARPINSKI: Kilka prawd z dziejów naszych. W: Cień Metternicha. Wwa 1982. — A.I. MILLER: K woprosu o stanowieniu politycznego teczni „Stanczikow”. *Sowietskoe Slawianowiedienie* 1984 nr 2. — W. NATANSON: Jasełka galicyjskie”. *Życie Lit.* 1984 nr 24. — S. FILIPOWICZ: Ujarzmienie rozumu politycznego. Wwa 1985. — H.S. MICHALAK: Założenia ontologiczne i epistemologiczne w „Dziejach Polski” J.Sz. *Historia* 15 (1985). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1. Wr. 1985. — M. FRANCIS: Orationes in obitum J.Sz. *Zesz. Nauk. UJ* 1986 nr 753. — A.I. MILLER: Komedii J.Sz. jak istocznik po historii Galicji 70-ych godow XIX w. *Istoriografija i istocznikowiedienie stran centralnoj i jugo-wostocnoj Jewropy*. (ZSSR) 1986. — W. SMOLENSKI: Szkoły historyczne w Polsce. Wwa 1986 [prwdr. 1886]. — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki. [T. I] Kr. 1987. — H.S. MICHALAK: J.Sz. 1835–1883. Światopogląd i działanie. Łódź 1987. — H.M. SŁOZYŃSKI: Od „przedchrześcijańskich blasków” do „zgubnej formy”. Romantyzm a geneza interpretacji „Dziejów Polski” J.Sz. *Znak* 1993 nr 12. — J. SZOOCKI: J.Sz. (1835–1883) jako znawca dawnego piśmiennictwa i jego księgozbiór domowy. *Rocz. Nauk.-Dydak. WSP Kr. Prace Bibliotekoznawcze* 1993 z. 7. — W. KARPINSKI: Polska a Rosja. Wwa 1994. — U. PERKOWSKA: Profesor J.Sz. i jego uczniowie. *Rocz. Kr.* 1994. — J. SKUCZYŃSKI: Konstruowanie obrazów przeszłości w nowej tragedii narodowej „Jerzy Lubomirski” K. Szajnochy, A.E. Odyńca i J.Sz. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1995 z. 45 (289). — H. SŁOZYŃSKI: Z dziejów czarnej legendy krakowskiej historiografii konserwatywnej. J.Sz. w opiniach

współczesnych i potomnych. *Kwart. Hist.* 1995 nr 3/4. — S. WRZOSEK: Historia jako tragedia. J.Sz. w odczytaniu literackim i w świetle twórczości literackiej. *Historioka* 28 (1998). — J. GRALAK: Motyw ruin w twórczości poetyckiej J.Sz. *Szkice o lit. XIX i XX w.* Kielce 2000.

W.A.-Sz.

SZUKIEWICZ Aleksander 1816–1885

Urodzony 22 listopada 1816 w Stanisławowie, w rodzinie szlacheckiej; syn Augustyna, wojskowego, i Karoliny z Piotrowskich. Wcześniej osierocony przez ojca był wychowywany przez ojczyma, Wincentego Janowskiego. Uczył się w Stanisławowie, później we Lwowie, uzupełniając wykształcenie szkolne drogą samouctwa. Debiutował w 1834 wierszami „Poranek” i „Wieczór” opublikowanymi w *Przyjacielu Ludu* (nr 8 i 10). W 1838–40 studiował historię literatury na Uniwersytecie Wroclawskim. Utrzymywał się z lekcji prywatnych, m.in. był korepetytorem w domu Jana Purkyni, propagatora współpracy kulturalnej polsko-czeskiej. Wyjeżdżał w tym okresie do Pragi. Był członkiem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Swoje utwory poetyckie, powieściowe i dramatyczne, artykuły i drobne przekłady drukował, przeważnie pod kryptonimem A.Sz., w *Tygodniku Literackim* (1838–41) i *Przyjacielu Ludu* (1839–40). W 1840 wyjechał do Krakowa i ożenił się z Matyldą Chartowiczówną. Przejawszy w spadku po ojcu folwark w Ludwinowie na Mazowszu, zajął się gospodarstwem, ale już w roku następnym sprzedał majątność i osiadł wraz z żoną na stałe w Krakowie. Tu zaprzyjaźnił się z Edmundem Wasilewskim, a po jego przedwczesnej śmierci zebrał i wydał jego poezje. W 1848 objął redakcję dziennika *Jutrzenka* (od 5 numeru) przy współudziale Leona Ulrycha. Pismo to ukazywało się do stycznia 1849. W czasie wielkiego pożaru Krakowa w 1850 spłonęła jego kamienica wraz z księgozbiorem i rękopisami niedrukowanych jeszcze jego utworów (m.in. dramaty „Masław” i „Jadwiga” oraz przekłady kilku komedii francuskich). W 1851 został współredaktorem *Czasu* i do 1883 drukował tu artykuły dotyczące polityki zagranicznej. Ponadto przez kilkanaście lat zasiadał w Radzie Miejskiej Krakowa za prezydentury Józefa Dietla. Był członkiem nadzwyczajnym Akademii Umiejętności. W 1876–82 prowadził w *Przeglądzie Polskim* stałą rubrykę „Przegląd polityczny”. W 1883 przerwał pracę z powodu ciężkiej choroby oczu i wyjechał do syna do Przemyśla, gdzie zmarł 23 listopada 1885.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obląkana. Kilka zarysów z życia potocznego. 198 [Powieść]. *Tyż. Lit.* 1840 nr 12–14.

2. Powieść krakowska. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 1–3.

3. Wiersz na obiedzie instalacyjnym danym na cześć nowego burmistrza Józefa Dietla przez członków Rady Miejskiej m. Krakowa dn. 31 października 1866. Kr. 1866 odb. z *Czasu*.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Przekłady

4. K. Demoustier: Kobiety. Komedia w 3 a. Wyst. Wwa 1838.
5. P. Desforges, A.R. Leuven: Vert-Vert. Komiczna opera w 3 a. Wyst. Wwa 1839.
6. F.L. Čelakovský: Odgłos pieśni czeskich. Wr. 1840.

Prace edytorskie

7. E. Wasilewski: Poezje. Wyd. zupełne. Kr. 1849. Wyd. nast., m.in.: Poezje. Wyd. 5 przejr. i powiększone. Kr. 1873.

Tu przedmowa: Wspomnienie o Edmundzie Wasilewskim.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

L. DEBICKI: A.S. Kr. 1885 odb. z *Czasu*. — Redaktorowie „Czasu”. A.S. *Księga pam. na dziewięćdziesięciolecie dziennika „Czas”*. 1848 Kraków – 1938 Warszawa. Wwa 1938. — J. MAGNUSZEWSKI: Sprawy słowiańskie na łamach poznańskiego „Tygodnika Literackiego” (1838–1845). *Pam. Słowiański* 1955 t. 5. — J.W. OPATRYNY: Korespondencja Polaków z Janem Ewangelistą Purkyniem. Wr. 1969 [tu m.in. 5 listów A.S. z 1840–44].

H.G.

SZUKIEWICZ Maciej 1870–1943

Urodzony 13 maja 1870 w Sztokholmie, dokąd wyemigrował jego ojciec Feliks, uczestnik powstania styczniowego. Młodość spędził w Krakowie. W 1890 zdał maturę w Gimnazjum św. Anny, w tymże roku debiutował wierszem „W zimową noc” w studenckim piśmie *Przyszłość*. Odbił trzyletnie studia na wydziale chemii politechniki w Pradze i Politechniki Lwowskiej, a następnie studiował historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym czasie działał w studenckim kółku literackim. W 1893–94 pod pseudonimem Cyprian zamieszczał recenzje literackie w lwowskim *Tygodniku*. W 1896 nawiązał kontakt ze Stanisławem Przybyszewskim: przetłumaczył z języka niemieckiego jego sztukę „Dla szczęścia” na konkurs *Kuriera Warszawskiego*, ogłosił o nim artykuł i w imieniu mło-

dych literatów zaprosił go do Krakowa. Jako dramatopisarz debiutował w 1897. w teatrze krakowskim jednoaktową baśnią „Śnieg”. Obok utworów symboliczno-baśniowych tworzył realistyczne sztuki współczesne (wśród których sukces sceniczny odniosła wystawiona przez Tadeusza Pawlikowskiego „Ułuda”) oraz dramaty historyczno-obyczajowe („Glejt”, „Na przełomie”, „Barrabasza”). Prace krytyczne, recenzje teatralne, przekłady poezji czeskiej oraz własne wiersze i utwory prozą publikował m.in. w *Dzienniku Krakowskim* (1896–97), *Życiu* (1897–99), *Czasie* (od 1899), *Krytyce* (1900–02, 1908), *Podgórzanie* (1900–01), w warszawskim *Bluszczu* (1898), *Tygodniku Ilustrowanym* (1899), a także w petersburskim *Kraju* (1894, 1899–1902) i w prasie lwowskiej. W późniejszych latach współpracował jako felietonista i recenzent teatralny z gazetami krakowskimi, m.in. z *Głosem Narodu* (1915–39 z przerwami). W 1899 odbył podróż do Szwecji i Norwegii. W tym też roku podjął pracę jako kustosz Muzeum Narodowego, a następnie długoletni kustosz Domu Matejki w Krakowie. Zajmował się twórczością Jana Matejki, wykładał historię sztuki na Kursach Naukowych dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego. Działal w Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Zmarł 28 września 1943 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Śnieg. Baśń ludowa w 1 a., 3 obrazach. Wyst. Kr. 1897. Ogl. *Młodość* 1900 z. 3–4/5. Przedr. w poz. 5.

2. Ułuda. Fragment dramatyczny w 3 a. Wyst. Kr. 1898. Niedruk.

Wyst. również pt. Odkupienie.
Cd. zob. poz. 13.

3. Kwiat pleśni. Nokturn starego zamczyska w 1 a. Wyst. Kr. 1899. Niedruk.

4. Z ziemi fiordów i fieldów. Luźne kartki z podróży. Wwa 1900.

5. Poezje. Kr. 1901.

Tu m.in. cykl wierszy Z Tatr.

Część wierszy przedr. w poz. 25.

6. Arf. Baśń w 4 a. Kr. 1902.

Druk na prawach rkpsu.

7. Na wymowie. Dramat z życia ludu w 4 a. Powst. 1903. Wyst. Lw. 1907 (pt. Maryna). Wyd. Kr. 1937.

Wyst. również pt. Na wycugu.

8. Glejt. Dramat w 4 a. Wyst. Lw. 1904 (pt. Podrzutek. Tragedia w 4 a. osnuta na tle „Pamiętek p. Seweryna Soplicy”); Pozn. 1904 (pt. List żelazny. Dramat w 4 a. z „Pamiętek p. Seweryna Soplicy”). Niedruk.

III nagroda na konkursie Wydziału Krajowego we Lwowie w 1904.

9. Kraków i jego pamiątki. Artystyczna przechadzka po Krakowie. Cz. 1–2. Kr. 1908.

10. Dzieje, rozwój i przyszłość Muzeum Narodowego w Krakowie. Kr. 1909.

11. Jakim powinien być grób i pogrzeb Słowackiego. Kr. 1909.

12. Na głębiach. Poemat. Wwa 1913.

13. Po szarym dniu... słońce. Sztuka w 4 a. Wyst. Kr. 1913. Niedruk.

Utwór stanowi epilog poz. 2.

Inna red. pt. Przedwiośnie.

14. Jan Matejko. Wwa 1915.

15. Muzeum teatralne im. Stanisława Wyspiańskiego. Projekt. Kr. 1917 odb. z *Ilustr. Kur. Codz.*

16. Zawód. Sztuka w 3 a. Wyst. Kr. 1918. Niedruk.

17. Odys w gościnie. Sztuka w 3 a. Wyst. Kr. 1919. Niedruk.

18. Noc św. Mikołaja. Baśń w 3 a. a 5 odsłonech. Wyst. Kr. 1920. Wyd. Pozn. [1922].

19. Król Duch powraca na ojczyzny łono. Kr. 1927.

Druk na prawach rkpsu.

20. Popieluch. Baśń sceniczna w 5 a. z prologiem. Kr. 1932.

I nagroda na jubileuszowym konkursie dram. we Lwowie w 1928.

21. Na przełomie. Sztuka w 4 a. Wyst. i wyd. Lw. 1930.

22. Barrabasz. Sztuka historyczno-obyczajowa w 4 a. Kr. 1933.

23. Jan Matejko i muzeum jego imienia w Krakowie. Kr. 1933.

24. Maja. Sztuka w 4 a. Kr. 1934.

25. Rymy i rytmy. Przedmowa: K.L. Koniński: Mit poetycki M. Szukiewicza. Kr. 1936.

Zawiera bibliogr. utworów M.Sz. Część wierszy przedr. z poz. 5.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Przekłady

26. J. Zeyer: Jan Maria Plojhar. Powieść. T. 1–2. Lw. 1902.

27. J. Vrchlický: Kolorowe szkielek. Nowele i obrazy. Kr. [ok. 1913].

28. S. Čech: Pieśni niewolnika. *Głos Narodu* 1918 nr 150–230 z przerwami. Wyd. osob. z przedmową tłumacza. Kr. 1929.

29. K. Hamsun: Pan. Z pamiętnika porucznika Glana. Nowela. Lw. [1923].

Prace edytorskie

30. Pamiętnik W.K. Stättlera. Studia malarskie w Krakowie i Rzymie przed 100 laty. Z przedmową wydawcy. Kr. 1917.

31. Listy Matejki do żony Teodory 1863–1881. Wstępem i objaśnieniami opatrzył... Kr. 1927.

Koresp. (ok. 700 listów od różnych osób), nieogł. drukiem utwory, mater. w zbiorach Bibl. Jagiell., Bibl. Nar., Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

R. TABORSKI: M.Sz. – dramaturg modernistyczny. *Przegl. Hum.* 1964 nr 3 i odb.; przedr. zmien. pt. „Ministrant Młodej Polski” w: Trzech dramaturgów modernistycznych: Przybyszewski, Kisielewski, Sz. Wwa 1965. — A. OKOŃSKA: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 2* (1967). — L. POŚPIECHOWA: Nie wydane dramaty M.Sz. *Spr. Opol. Tow. Przyj. Nauk* Wycz. II S. B 1974 nr 10. — TAŻ: Kontakty M.Sz. z pisarzami czeskimi. *Kwart. Opol.* 1977 nr 1. — TAŻ: Prozatorskie próby M.Sz. *Zesz. Nauk. WSP Opol. Filol. Pol.* 17 (1979). — TAŻ: Z literackiej korespondencji K. Irzykowskiego i M.Sz. *Tamże* 19 (1980). — TAŻ: M.Sz. jako krytyk teatralny. *Tamże* 21 (1982).

A.P.

SZULC Dominik 1797–1860

Urodzony 10 kwietnia 1797 w pow. mińskim. Ukończył gimnazjum w Mińsku, następnie studiował na Wydziale Literatury i Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. Był kolegą Adama Mickiewicza i uczniem Jana Śniadeckiego. Po otrzymaniu w 1818 stopnia kandydata filozofii został nauczycielem języka polskiego w gimnazjum wileńskim. Debiutował przekładem Lukiana z Samosaty „Rozmowy Lucjana” (*Tygodnik Wileński* 1819 t. 8 nr 155, t. 9 nr 155, 158; niepodp.). W 1823–34 był nauczycielem wymowy i logiki w gimnazjum w Białymstoku, w 1835–40 w Lublinie. Zrezygnował z propozycji objęcia stanowiska lektora języka polskiego na uniwersytecie w Kijowie. Od 1838 był członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1840 zamieszkał w Warszawie i pracował jako nauczyciel aż do przejścia na emeryturę w 1853. Zajmował się również pracą naukową. Zwolennik empiryzmu, był prekursorem polskiego pozytywizmu i jednym z pierwszych propagatorów systemu filozoficznego Augusta Comte’a (w pracy „O źródłach wiedzy tegoczesnej”). Współpracował z czasopismami: *Przeglądem Warszawskim* (1841), *Pamiętnikiem Religijno-Moralnym* (1841, 1843) i *Przeglądem Naukowym* (1845–48; tu m.in.: „Rozwój zasad umysłu polskiego w piśmiennictwie”. 1845 nr 25, 1846 nr 1, 4). Od 1846 był członkiem Towarzystwa Geograficznego Rosyjskiego. Brał udział w życiu kulturalnym Warszawy, był na spotkaniach w salonie literacko-artystycznym Niny i Wacława Łuszczewskich. W 1857–59 drukował rozprawę w *Bibliotece Warszawskiej*. Pod koniec życia stracił wzrok. Zmarł 27 grudnia 1860 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowski.

TWÓRCZOŚĆ

1. O znaczeniu Prus dawnych. Wwa 1846. Przedr. w poz. 4.
2. O Pomorzu zaodrzańskim. Wwa 1850.
3. O źródle wiedzy tegoczesnej. Wwa 1851.
4. Pisma. Wwa 1853. Część egz. pt. Pisma. Z kartą jeograficzną. Wwa 1854.
5. Życie Mikołaja Kopernika. Wwa 1855.
6. Rozkwit piśmiennictwa polskiego. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 3, 4; 1859 t. 1.
7. Stanowisko historii polskiej. Wyd. A. Chmieliński. Wwa 1862.

Przekłady

8. C. Broeder: Gramatyka pierwiastkowa języka łacińskiego. Wil. 1821. Wyd. nast.: Wil. 1829; Wil. 1838.

Przedr. pism: 700 lat myśli pol. (1977).

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. Powsz.* T. 24 (1867). — M. MASSONIUS. *Album zasłużonych Polaków i Polek XIX w.* T. 2. Wwa 1903. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Wwa 1959 (prwdr. 1871). — B. SKARGA: D.S. W: Narodziny pozytywizmu polskiego (1831–1864). Wwa 1964. — J. MATERNICKI: Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869. Wwa 1970. — B. SKARGA. *Filoz. w Polsce*. Wr. 1971. — W. KOT: Z dziejów kopernikanizmu w filozofii polskiej XIX w. D.S. (1797–1860). Pozn. 1973. — S. SZENIC: *Cmentarz Powązkowski*. T. 2. 1851–1890. Wwa 1982.

A.P., H.G.

SZUTKIEWICZ Jan 1861–1897

Urodzony 8 maja 1861 w Krakowie; syn nauczyciela szkoły realnej. Ukończył gimnazjum w Tarnowie i tu w 1878 debiutował jako aktor zespołu teatralnego Piotra Woźniakowskiego. W Tarnowie występował do października 1880, następnie do lutego 1882 grywał epizodyczne role w teatrze krakowskim. Przez wiele lat należał do prowincjonalnych zespołów działających m.in. w Szczawnicy, Rzeszowie, Tarnowie, Nowym Sączu, Lublinie, Radomiu, Kielcach, Dąbrowie Górniczej. W 1887 debiutował w teatrze lwowskim, a w 1892–96 grał w sezonie letnim w teatrzykach ogródkowych w Warszawie. Śpiewał także w operetkach i działał jako reżyser. Około 1893 ożenił się z aktorką, występującą na scenie jako Maria Antonina Sz. Jego pisarskim debiutem była ogłoszona w 1894 w *Dzienniku dla Wszystkich* nowela „Ostatnia sukienka” (nry 129–141). Miał w dorobku dwie po-

pularne sztuki grane ówczesnie w teatrach (premiiera trzyaktowej sztuki „Kula u nogi” odbyła się w teatrze krakowskim już po śmierci autora 3 kwietnia 1897) oraz parę opowiadań i jedną powieść z życia aktorów prowincjonalnych. Zmarł w Warszawie 2 kwietnia 1897; pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Po jego śmierci wystawiono w warszawskim teatryku ogródkowym „Wodewil” pozostałą w papierach, a opracowaną i dokończoną przez Władysława Zbigniewa Zalewskiego fantazję sceniczną „Ostatnia sukienka”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Popychadło. Komedia w 4 a. osnuta na tle stosunków społecznych. Wyst. Lubl., Wwa, Łódź, Kr., Pozn. 1896, Lw. 1897. Wyd. Lw. [b.r.].

2. Jeden z wielu. Powieść osnuta na tle życia aktorów prowincjonalnych. *Dzien. dla Wszystkich* 1896 nr 214–259. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa 1898. Wyd. nast. Wwa 1902.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

Słownik biogr. teatru pol. Wwa 1973.

A.P.

SZWEYKOWSKI Wojciech 1773–1838

Imię chrzestne: Anzelm.

Urodzony 17 kwietnia 1773 w Makowie koło Pułtyska; syn Stanisława i Urszuli z Majkowskich. Po ukończeniu szkół pijarskich w Łomży wstąpił do zgromadzenia pijarów (26 lipca 1789), przyjmując imię Wojciecha od św. Marcina. Dwuletni nowicjat odbył w Drohiczyźnie i po złożeniu ślubów zakonnych (1791) studiował humaniora w seminarium pijarskim w Szczuczynie Mazowieckim (1791/92) i filozofię w Łomży (1792–94). Od jesieni 1794 uczył w kolegiach warszawskich, od 1796 na stanowisku podprefekta Collegium Nobilium. Równocześnie odbył studia teologiczne (1795–97) i uzyskał święcenia kapłańskie (1796). Od 1797 pracował w Łomży jako nauczyciel fizyki i matematyki, a od 1798/99 — wykładowca. W 1802 został prefektem szkoły i zastępcą profesora w tamtejszym seminarium nauczycielskim. W 1803 z polecenia władz szkolnych udał się do Niemiec, gdzie poznał organizację i metody nauczania szkół niemieckich oraz studiował literaturę i język niemiecki; podczas pobytu w Berlinie sekularyzował się. Po powrocie do kraju został profesorem w gimnazjum plockim (1804–08) i wstąpił do loży wolnomularskiej Albertyna Doskonałość. Na początku 1809 zorganizował szkołę departamentową w Sejnach i został jej rektorem. Od 1810 był kanonikiem plockim, od 1811 członkiem Towarzystwa do Książ

Elementarnych i profesorem literatury polskiej w Liceum Warszawskim. W 1807–09 ogłosił kilka okolicznościowych mów, kazań i pism edukacyjnych w *Gazecie Warszawskiej* i *Gazecie Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego*. W 1813 został członkiem korespondentem Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, w 1818 — członkiem czynnym; od 1816 należał do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W końcu tegoż roku wszedł w skład deputacji powołanej do zorganizowania Uniwersytetu Warszawskiego i do Rady Ogólnej (28 grudnia). W 1817 uzyskał nominację na profesora teologii pastoralnej, katechetyki i wymowy kościelnej na wydziale teologicznym, na którym pełnił też obowiązki prodziekana, a od 1818 (21 lutego) dziekana. 2 marca 1818 został wybrany na pierwszego rektora uniwersytetu, godność tę sprawował do 1831 (w 1822–26 również z wyboru, a następnie, wobec niedopuszczenia przez władze Królestwa do wyborów, tymczasowo), w 1818 wszedł także do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1819 uzyskał doktorat teologii na Uniwersytecie Krakowskim. Od 1820 był też dyrektorem Seminarium Filologicznego (dla nauczycieli) przy uniwersytecie. W tym czasie został odznaczony Orderem św. Stanisława i członkostwem honorowym Uniwersytetu Wileńskiego (1822) oraz podniesiony do godności prałata — kustosa plockiego. Prace edukacyjne, historyczne i językoznawcze ogłaszał w *Programach Liceum Warszawskiego* (1816), *Pamiętniku Warszawskim* (1817–18), *Dzienniku Wileńskim* (1817–21), *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (od 1817), *Posiedzeniach Publicznych Warszawskiego Uniwersytetu* (1819–29). W 1827 wszedł do wyłonionej przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk Deputacji do Ustalenia Prawideł Piśmowni Polskiej. W wydanych przez nią *Rozprawach i wnioskach o ortografię polską* (1830) znalazło się kilka jego opracowań. 7 lipca 1831 został radcą w Wydziale Wyznań Religijnych Komisji Wyznań. Po uzyskaniu w końcu 1832 emerytury wykładał w Seminarium Głównym Duchownym i ogłaszał prace w *Archiwum Teologicznym* (1836–37). W 1837 za kazanie o Zofii Zamoyskiej został ukarany pozbawieniem emerytury i wydany z Warszawy do Plocka (do sierpnia). Zmarł 5 sierpnia 1838 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowa do nowozaciężnych obrońców ojczyzny, miana wśród uroczystości poprzedzającej przysięgę wojskową korpusu ... generała Woyczyńskiego w kościele katedralnym plockim ... dnia 8 marca 1807. Wwa 1807. Przedr. M. Chmielewski w: *Krótki zbiór wierszy, pieśni i mów patriotycznych*. Wwa 1808.

2. Uwagi nad wyższymi szkołami polskimi w porównaniu do niemieckich. Wwa 1807. Przedr. Z. Kułowski w: *Źródła do dziejów wych. i szkolnictwa w Polsce z doby Izby Edukacji Publ. 1807–1812*. Lubl. 1931.

3. O znamionach pisarskich nad samogłoskami. Wwa 1816.

4. O wzajemnej potrzebie łączenia nauk teologicznych z innymi. *Commentationes in consensu professorum Universitatis Litterariae Regiae Varsaviensis recitatae*. Wwa 1817. Przedr. *Dzien. Wil.* 1817 t. 6 nr 5.

Przekł. ros. 1818, 1819.

5. Sprawy o stanie Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu (z 1819–1829). *Posiedzenie Publ. Król.-Warsz. Uniw.* ... 1819–1829 i wyd. osob. Wwa 1819–1829.

Kilka mów ogł. nadto w zbiorach: *Obchód uroczystej inauguracji Uniw. Król.-Warsz. dnia 14 maja r. 1818*. Wwa 1818; *Zbiór mów na obchodzie pogrzebowym ks. S. Staszica*. Wwa 1826 i in.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

R.F.: Ks. W.Sz. *Przyj. Ludu* 1838 nr 38. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 1–3. Wwa 1917–1912 [z listami i dokumentami]. — R. ARCHUTOWSKI. *Podręczna enc. kościelna* 39/40 (1914). — W. BOBKOWSKA: Pruska polityka szkolna na ziemiach polskich w l. 1793–1806. Wwa 1948. — J. MICHAŁSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wwa 1953. — W. ROLBIECKI: Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, 1820–1830. Wwa 1969. — I. BUBA. *Dictionario enciclopedia escolapio*. 2 (Salamanca 1983). — H.E. WYCZAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — L. SŁAWIŃSKI: Dla tej, co nie zginęła. Pozn. 1985.

E.A.

SZYDŁOWSKI Ignacy 1793–1846

Urodzony w 1793 w Hajnie (pow. borysowski); syn Józefa, proboszcza unickiego. Ukończył seminarium w Mińsku, po czym od jesieni 1810 studiował w seminarium nauczycielskim przy Uniwersytecie Wileńskim, uzyskując w 1814 (12 kwietnia) stopień kandydata filozofii. W 1814–17 był nauczycielem wymowy i poezji w gimnazjum w Świsłoczy, od 1817/18 w gimnazjum w Wilnie. Ogłaszał wiersze, przekłady i recenzje w *Dzienniku Wileńskim* (od 1815) i w *Tygodniku Wileńskim* (od 1817), którego w 1818–22 był nadto redaktorem. Należał do najczynniejszych członków Towarzystwa Szubrawców (1817–22, pod pseud. Gulbi) i pełnił urząd witańnika drugiego rzędu, był też autorem wielu pism „szubrawskich” i współpracownikiem *Wiadomości Bru-*

kowych. W 1826–28 sprawował w Wilnie funkcję cenzora rządowego; za rektoratu Wacława Pelikana (1826–31) był jednym z jego najbardziej zaufanych współpracowników. W 1830–32 pisywał do *Batamuta Petersburskiego*, w 1832–33 do *Tygodnika Petersburskiego*. W 1835–43, początkowo wspólnie z Leonem Rogalskim, kierował redakcją *Wizerunków i Roztrząsań Naukowych*. W ostatnich latach życia popadł w alkoholizm. Zmarł 12 marca (wg st. st. 28 lutego) 1846 w Wilnie; pochowany na cmentarzu bernardyńskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowa pana Gulbi witańnika drugiego rzędu na przyjęcie nowego członka Towarzystwa Szubrawskiego, 2-gi zwoj dziuplowy. Przekład dosłowny z litewskiego. [Wil.] b.r.

2. Oda na pamiątkę urodzin doktora Jennera, wynalazcy wakcyny, obchodzona przez Cesarskie Towarzystwo Medyczne Wileńskie dnia 6 maja 1820. Wil. 1820 (odb. z *Dzien. Wil.*).

3. Horodnica. Oda cieniem Antoniego Tyzenhauza poświęcona. Wil. 1820 (odb. z *Dzien. Wil.*).

4. G.R. Dierżawin: Bóg. Oda D.... Przekład... Wil. 1822 (odb. z *Dzien. Wil.*). Wyd. nast.: Lw. 1830 (razem z przekł. ukraiń. i niem. innych tłum.); Lw. 1846 (jw.).

5. Dobroczynność. Oda. Wil. 1823 (odb. z *Dziejów Dobroczynności Kraj. i Zagr.*).

6. G.G. Byron: Paryżyna, Kalmar i Orla. Dwa poematy z dzieł... Przekład ... Wil. 1834 (prwdr. w *Dzien. Wil.* 1822).

Kilka wierszy Sz. przedr. w: M. Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 2. Wil. 1865 oraz w antologiach: *Księgi humoru pol.* T. 3. Petersburg. 1897; *Zbiór poetów pol.* (1959).

Prace edytorskie

7. E. Słowacki: Prawidła wymowy i poezji. Wil. 1826. Wyd. nast.: Wil. 1833; Wil. 1844.

8. Przykłady stylu polskiego w rozmaitych rodzajach wymowy i poezji zebrane i ułożone. T. 1. Proza. Wil. 1827.

9. F.J. Noël, F. Laplace: Lekcje łacińskie literatury i moralności, albo zbiór prozą i wierszem najpiękniejszych wyjątków z autorów łacińskich i starożytnych, z rozbioremami przez Cicerona, Kwintyliana, Aulę-Gelliusza, Rollina i innych ... z przekładem rozbiórów na język polski, T. 1–2. Wil. 1829.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970); LP.

[A.H. KIRKOR] Jan ze Śliwina: Przechadzki po Wilnie i jego okolicach. Wil. 1858. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI.

Enc. powsz. Orgel, 24 (1867). — L. UZIĘBŁO: *I.Sz. Tyg. Ilustr.* 1896 t. 2 nr 40. — G. KORBUT: Kto jest autorem pierwszej krytyki „Konrada Wallenroda”. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1898. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 3. Wil. 1900. — H. GALLE: Szubrawcy. *Tyg. Ilustr.* 1910 t. 2 nr 48. — Z. SKWARCZYŃSKI: Kazimierz Kontrym; Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia. Łódź 1961. — TENŻE: [Wstęp do] „*Władomości Brukowe*”. Wybór artykułów. Wr. 1962 BVI, 178. — M. INGLOT: Polskie czasopisma literackie ziem litewsko-ruskich w l. 1832–1851. Wwa 1966.

Gramatyka polska. *Enc. wych.* 5 (1901). — M. RUDNICKI: Z dziejów polskiej myśli językowej i wychowawczej. Pozn. 1921. — TENŻE: Językoznawstwo polskie w czasach Oświecenia. Pozn. 1956. — A. KORONCZEWSKI: Polska terminologia gramatyczna. Wr. 1961.

E.A.

SZYMANOWSKI Józef 1748–1801

E.A.

Urodzony 19 lutego 1748 w Kaskach (woj. rawskie); syn Macieja, starosty wyszogrodzkiego, później kasztelana rawskiego, i Anny z Łuszczewskich. Początkowo nauki pobierał w domu, następnie kształcił się w pijarskim Collegium Nobilium w Warszawie. Po ukończeniu kolegium przebywał na dworze Czartoryskich, zrazu Augusta Aleksandra, następnie Adama Kazimierza, z którym związał się przyjaźnią; uczestniczył w zebraniach literackich pałacu Błękitnego, a w 1768–74 odbył w towarzystwie Czartoryskiego kilka podróży zagranicznych (do Rosji, Niemiec, Francji i Anglii). W 1770 debutował jako poeta na łamach *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych*, gdzie pomieszczał też wiersze w 1775–76 (podp. J.S.). Należał do grona uczestników królewskich obiadów czwartkowych, a w 1771–72 do wyłonionego spośród uczestników obiadów „towarzystwa przyjaciół kilku”, wydającego *Historię państw starożytnych* (zamieszczał też w niej artykuły). Od 1773 nosił tytuł szambelana JKMci. Miał być współpracownikiem planowanego na 1778 czasopisma literackiego, dla którego napisał „Listy o guście”. W tym czasie był regentem Kancelarii Mniejszej Koronnej. Posłował na sejm 1778 (z ziemi sochaczewskiej) i 1780 (z ziemi rawskiej). W 1781–84 był członkiem Komisji Skarbowej i Emfiteutyknej Koronnej. Po śmierci Augusta Aleksandra Czartoryskiego (1782) przeprowadzał podział pozostawionego po nim majątku między Adama Kazimierza i Elżbietę z Czartoryskich Lubomirską. Po przeniesieniu się Czartoryskich do Puław był tam częstym gościem. W 1784 leczył się we Włoszech. W 1791–92 uczestniczył w pracach powołanej (25 czerwca 1791) przez Sejm Czteroletni deputacji do ułożenia kodeksu praw cywilnych i kryminalnych, opracowując kilka „myśli” i „uwag” do dyskusowania projektów. W 1792 został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja; w lipcu uszedł przed targowicą do Krakowa i Wieliczki, a następnie do Galicji (Sieniawy i Lwowa). Po powrocie w połowie grudnia osiadł w majątku Grądy koło Błonia. W czasie insurekcji kościuszkowskiej był sędzią Sądu Kryminalnego Księstwa Mazowieckiego, Rady Zastępczej Tymczasowej, a następnie zastępcą radcy Rady Najwyższej Narodowej i faktycznym kierownikiem Wydziału Sprawiedliwości (mianowany 28 maja). Po upadku po-

203

SZYLAŃSKI Walenty ok. 1735 – po 1770

Urodzony ok. 1735 w archidiecezji lwowskiej; syn Wawrzyńca. W 1755 uzyskał w Akademii Krakowskiej stopień bakałarza, a w 1759 magistra nauk wyzwolonych i doktora filozofii. W 1765 jako profesor wymowy w kolegium kanoników regularnych w Krakowie ogłosił podręcznik retoryki kościelnej. W 1767 napisał na zlecenie Towarzystwa Literackiego w Polsce Ustanowionego gramatykę języka polskiego, która nie została jednak przez Towarzystwo wydana. W tymże roku ogłaszał na łamach *Monitora* (nr 84–88, 91–93) fragmenty przekładów z Ch. Rollina. W 1769 i 1770 drukował swe prace we Lwowie. Dalsze dzieje Sz. nie są znane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Rhetorica ecclesiastica antiquo-nova theoretica et practica* ... Kr. 1765.

2. Początki nauki dla narodowej młodzieży, to jest gramatyka języka polskiego ucząca, a tym samym pojęcia obcych języków, jako: łacińskiego, francuskiego, niemieckiego, włoskiego i innych, ułatwiająca. Lw. 1770.

Jest to red. skróć. przygotowanej w r. 1767 „Gramatyki powszechnej wszystkim językom i własne polskiemu prawidła w sobie zamykającej” zachowanej w rkpsie Ossol. 1866/1, z której przedmowę ogł. Z. Florczak, L. Pszczółkowska w: *Ludzie Oświecenia o jez. i stylu*. T. 2. Wwa 1958.

Przekłady

3. Ch. Rollin: Sposób uczenia i uczenia się nauk wyzwolonych... Lw. 1769.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

J.K. PLEBAŃSKI: Gramatyka i gramatycy. *Enc. powsz. Orgel*, 10 (1862). — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Tamże* 24 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w XVIII. *Ateneum* 1887 t. 4 i odb.; przedr. w: *Pisma historyczne*. T. 2. Kr. 1901. — B. BIENKOWSKI:

wstania był więziony przez Suworowa. Na początku 1795 wrócił na wieś, ale już w 1800 przeniósł się do Warszawy, by zapewnić sobie stałą opiekę lekarską. W listopadzie tego roku został powołany do grona pierwszych członków Towarzystwa Przyjaciół Nauk. U współczesnych miał „niezmiernie wysoką opinię jako stylista i arbiter elegantiarum w zakresie języka”. Zmarł 15 lutego 1801 w Warszawie; pochowany w katakumbach kościoła św. Barbary na cmentarzu Świętokrzyskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O zwierchności krajowej w Atenach. *Hist. polit. państw starożytnych od pewnego towarzystwa napisana*. T. 1, Wwa [1771–1772]. Podp.: J.S.

2. J.B. de La Curne (de Sainte Palaye): Pamiętniki o dawnym rycerstwie zważanym jako ustanowienie polityczne i żołnierskie. ... Wwa 1772; toż pt. *Wiadomości historyczne o dawnym rycerstwie*. ... Wwa 1772.

Przekł. niepodp.

3. Voltaire: Zadyg, albo przeznaczenie. *Historia wschodnia* ... [Królewiec] 1773. Wyd. nast. w poz. 7 i 9. Wyd. (o tekście nieznacznie zmien.) pt. *Historia wschodnia o Zadigu*. Grodno 1776; Wr. 1786; Wr. 1790; Wwa 1811.

Przekł. niepodp. we wszystkich wyd. z XVIII w., pod wyd. z 1811 figuruje (błędnie) nazwisko T.K. Węgierskiego.

4. Ch. Montesquieu: Świątynia Wenery w Knidos. Wwa 1778 (dwa wyd. tyt.). Wyd. nast.: Wwa 1805; Parma 1807; w poz. 7 i 9.

Przekł. wierszem wg przeróbki Ch.P. Colardeau.

5. Listy o guście, czyli o smaku. Wyd. w: *Listy krytyczne* [dod. do:] A.K. Czartoryski: *Kawa. Komedia* w 1 a. Wwa 1779. Wyd. nast.: w poz. 7–9; przedr. Z. Florczak, L. Pszczółowska w: *Ludzie Oświecenia o jęz. i stylu*. T. 1, Wwa 1959; w poz. 10; przedr. T. Kostkiewiczowa i Z. Goliński w: *Oświeceni o literaturze*. 1. Wwa 1993.

6. Wyprawa na wojaż. *Dzieło pogrobowe*. Wwa 1801. Wyd. nast.: w poz. 7, 9, 10.

Pisma Sz. dotyczące kodeksu praw cywilnych i kryminalnych ogł.: W. Ostrożyński. *Rozpr. i Spr. AU. Wydz. Hist.-Filoz.* t. 25 (1891); S. Borowski: *Kodeks Stanisława Augusta. Zbiór dokumentów*. Wwa 1938.

Wydania zbiorowe

7. Wierszem i prozą pisma różne (z dod. rozpr. S.K. Potockiego: *Opis życia i prac uczonych J.Sz.*). Wyd. w: *Pisma rozmaite współczesnych wierszem i prozą*. T. 1. Wyd. T. Mostowski. Wwa 1803 *Wybór Pisarzy Pol.*

8. Poezje... (z dod. rozpr. jw.). Wil. 1822.

9. Pisma... Wyd. nowe J.N. Bobrowicza. (Z dod. rozpr. K. Tańskiej-Hoffmanowej: *Wiadomość o życiu J.Sz.*). Lipsk 1836 *Bibl. Kieszonkowa Klasyków Pol.* 26.

Kilka wierszy Sz. przedr. w antologiach: *Od Kochanowskiego do Staffa*. Lw. 1930 i wyd. nast.; *Poezja pol. Oświecenia*. Wwa 1954, wyd. 2 Wwa 1956; *Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976; *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981.

W niektórych rkpsach pod nazwiskiem Sz. pojawiają się wiersze ogł. pod nazwiskami innych poetów, np. „Próżność świata” w pismach T.K. Węgierskiego, „Do Kossowskiej w tańcu” w pismach S. Trembeckiego.

Listy

10. Listy do Starościny Wyszogrodzkiej. Wyd. i wstęp F. Korwin-Szymanowski. Wwa 1973 (w dod. listy do innych osób: P. Borzęckiego, S.K. Potockiego, I. Czartoryskiej).

Prwdr. fragm. listów do Anieli ze Świdzińskich Szymanowskiej w: *Rozrywki dla Dzieci* t. 5 (1826) nr 5 i wyd. nast.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

F.K. DMOCHOWSKI: *Pisma rozmaite*. T. 2. Wwa 1826. — K.W. WÓJCICKI: *Zyciorysy znakomitych ludzi*. T. 2. Wwa 1851. — TENŻE. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — L. DĘBICKI: *Puławy*. T. 1, 4. Lw. 1887–1888. — TENŻE: *Poezi w Puławach*. *Tyg. Ilustr.* 1889 r. 13 nr 321. — E. KRZYMUSKI: *J.Sz. Przyczynek do reformy prawa i procesu karnego w Polsce w końcu XVIII w.* *Bibl. Warsz.* 1891 t. 4. — W. OSTROŻYŃSKI: *Ostatni projekt reformy prawa i procesu karnego w Polsce*. *Rozpr. i Spr. AU. Wydz. Hist.-Filoz.* t. 25 (1891). — S. TARNOWSKI: *Historia literatury polskiej*. T. 3. Kr. 1900. — W. BOROWY: *O poezji polskiej w w. XVIII*. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, 1770–1777. *Monografia bibliograficzna*. Wr. 1959, [wyd. 2 zmien. i popr.] Wwa 1999 [2000]. — S. PIETRASZKO: *Doktryna literacka polskiego klasycyzmu*. Wr. 1966. — TENŻE. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — T. KOSTKIEWICZOWA: *Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko*. Wwa 1975 i wyd. nast. — J. BRZEZIŃSKI: *O języku J.Sz. Studia i Mater. Zesz. Nauk. WSP Zielona Góra* nr 4. *Nauki Filol.* 1975. — *Słownik lit. pol. Oświecenia*. Wr. 1977. — T. KOSTKIEWICZOWA: *Horizonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia*. Wwa 1984. — E. RZADKOWSKA: *A propos d'une traduction polonaise du „Temple de Gnide” de Montesquieu*. *Kwart. Neofil.* 32 (1985) nr 12. — J. SIKORA: *J.Sz. i jego działalność w l. 1788–1794*. *Prace Nauk. UŚI*. 950 (1988). — T. KOSTKIEWICZOWA: *J.Sz. (1748–1801). Pisarze pol. Oświecenia 1 (1992) [z tekstami Sz.]*. — Z. LIBERA: *Rozważania o wieku tolerancji, rozum i gustu*. Wr. 1994.

E.A.

SZYMANOWSKI Wacław 1821–1886

Urodzony 9 lipca 1821 w Warszawie; syn Jakuba, dzierżawcy klucza Chruślin w pow. łowickim, i Anny z Zawadzkich. Po ukończeniu gimnazjum w 1839 pracował do 1851 jako urzędnik w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w Warszawie. Związany był z grupą literatów nazwanej później Cyganerią Warszawską, której był pierwszym kronikarzem. Debiutował w 1841 wierszem „Niewolnica” na łamach *Nadwiślanina* (t. 1 nr 2). W 1851 został współpracownikiem, a w 1854–55 współredaktorem *Dziennika Warszawskiego*, którego kontynuację, *Kronikę Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*, redagował (1856–59) wraz z Julianem Bartoszewiczem. Ożenił się w 1855 z Michaliną Naimską. Od 1859 należał do zespołu redakcyjnego *Tygodnika Ilustrowanego*, na którego łamach prowadził felieton tygodniowy (1859–73). Jego gawędy i opowiadania zyskały wielką popularność i utrwaliły obraz ówczesnej Warszawy. Drukował też utwory dramatyczne i przekłady współczesnych pisarzy francuskich. Przed powstaniem styczniowym działał w stronnictwie „białych” Andrzeja Zamoyskiego i był anonimowym korespondentem paryskiej *La Presse* (od marca 1861 do czerwca 1862). Podejrzany o działalność polityczną, w 1861 został na polecenie Aleksandra Wielopolskiego wydalony z Warszawy do Białej Podlaskiej, gdzie przebywał pół roku pod nadzorem policyjnym. W 1862 powrócił do Warszawy i nawiązał współpracę z czasopismami, m.in. z *Przyjacielem Dzieci* (1862–72) i *Bluszczem* (1866–72). W 1868 objął redakcję *Kuriera Warszawskiego* i na tym stanowisku pozostał do końca życia. W tym okresie odbył kilka podróży zagranicznych. Zmarł 21 grudnia 1886 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim. Jego synem był znany rzeźbiarz Wacław Szymanowski.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jakiej przemiany doznał deresz pana Piotra z Osmolina. Gawęda z XVIII stulecia opowiedziana. Kr. 1852. Przedr. w poz. 14, 18 t. 1. (pt. Jako deresz pana Piotra z Kordaszyc przemienił się w brata Jakuba i co się potem wydarzyło).

Podp.: S.

2. Literaci warszawscy. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 216–269 (z przerwami). Przedr. w: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. Wyd. J.W. Gomulicki. Wwa 1964.

3. Ostatnie chwile Kopernika. Obraz dramatyczny. Wwa 1855. Wyst. Wwa 1869. Przedr. w poz. 18 t. 2.

4. Szkice warszawskie. Lichwiarze. Wwa 1855 odb. z *Dzien. Warsz.*

5. Literaci minores i amatorowie literatury. Szkice warszawskie. *Kron. Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 189–223 (z przerwami).

6. Salomon. Dramat z XVI wieku w 3 a. Wwa 1856 odb. z *Czasu*. Wyst. Wwa 1870. Przedr. w poz. 18 t. 2.

7. Matka. Obrazek dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1858. Wyd. w poz. 18 t. 1.

8. Szkice i obrazki. Dzieło ilustr. 48 rycinami wykonanymi przez F. Kostrzewskiego, S. 1. Wwa 1858. Wyd. fotoofs. Wwa 1980.

Współautorzy: A. Wieniarski, A. Wilczyński i K.W. Wójcicki.

9. Michał Sędziwoj. Dramat w 5 a. oryginalnie wierszem napisany. Wwa 1859. Przedr. w poz. 18 t. 2.

10. Dzieje serca. Komedia w 3 a. wierszem. Wyst. Wwa 1860. Ogl. *Gaz. Codz.* 1860 nr 71–72, 74, 80–84. Przedr. w poz. 18 t. 3.

Utwór zdobył I nagrodę na konkursie im. Edwarda Staryńskiego w Wwie w 1860.

11. Siła złego na jednego. Dialog z czasów pierwszej wojny chocimskiej. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 54, 56. Wyst. Wwa 1881. Przedr. w poz. 18 t. 3.

12. Obrazki z życia znakomitych ludzi. Dla młodego wieku zebrał i ułożył z różnych autorów... Wwa 1866. Wyd. 2 Wwa 1874. Wyd. 3 Wwa 1899.

13. Na ulicy. Obrazek sceniczny. *Wieniec* 1872 nr 33. Wyst. Wwa 1874. Wyd. w poz. 18 t. 1.

14. Gawędy i satyry. Wwa 1873. Przedr. w poz. 18 t. 1.

15. Ostatnia próba. Obrazek dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1880. Wyd. Wwa 1881. Wyd. nast. Wwa 1893. Przedr. w poz. 18 t. 3.

16. Posąg. Dramat w 3 a. Z muzyką A. Münchheimera. Wyst. Wwa 1880. Wyd. Wwa 1881. Przedr. w poz. 18 t. 3.

Przekł. niem. ok. 1886.

17. Złota różdżka. Grzechy 4–6-letniej dziatwy. Opowiadanie wierszem, 18 rycin według F. Kostrzewskiego. Petersburg. 1882.

18. Dramata i poezje. T. 1–5. Wwa 1884.

T. 1–3: Opowiadania, dramaty i komedie oraz drobne utwory i przekłady; t. 4–5: Przekłady, m.in. poz. 19–24.

Przedr. utworów: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962); J.W. Gomulicki: Iskry z popiołów. T. 2. Wwa 1962.

P r z e k ł a d y

19. F. Ponsard: Honor i pieniądze. Komedia w 5 a. Wyst. Wwa 1854. Wyd. Wwa 1855. Przedr. w poz. 18 t. 4.

20. C. Delavigne: Paria. Tragedia wierszem w 5 a. z chórami. Przetworzona z ... (Muzyka: S. Moniuszko). *Tyg. Ilustr.* 1866 dod. do nr 330–332. Wyst. Wwa 1868. Przedr. w poz. 18 t. 4.

21. A. de Musset: Lizetka. Komedia w 2 a. wierszem. Wyst. Wwa 1867. Wyd. w poz. 18 t. 5.

22. E. Augier: *Flecista*. Komedia w 1 a. *Wędrówiec* 1868 nr 272–274. Wyst. Wwa 1874. Przedr. w poz. 18 t. 4.

23. V. Hugo: Marion Delorme. Tragedia w 5 a. Wyst. Wwa 1873. Wyd. w poz. 18 t. 5.

24. Molière: *Mizantrop*. Komedia w 5 a. wierszem (1866). Wwa 1882. Przedr. w poz. 18 t. 5.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

W. KOROTYŃSKI: W.S. (Sylwetka). *Echo Muz., Teatr i Artyst.* 1885 nr 79–80. — P. CHMIEŁOWSKI: *Złota przędza* 3 (1886). — K. ZALEWSKI: Wydawcy – redaktorzy – współpracownicy. „*Kurier Warszawski*”. *Książka jubileuszowa... 1821–1896*. Wwa 1896. — A. KRAUSHAR: Neocyganeria warszawska. Kr. [1913]. — S. SZPOTAŃSKI: Insurekcja publicystyka W.S. *Kur. Warsz.* 1933 nr 52. — W. GOMULICKI: Warszawa wczorajsza. Zebrał i oprac. J.W. Gomulicki. Wwa 1961. — W. GIEŁŻYŃSKI: Prasa warszawska 1661–1914. Wwa 1962. — Z. KMIECIK: „*Kurier Warszawski*” za czasów redaktorstwa W.S. *Rocz. Hist. Czasop. Pol.* 1963 z. 2. — J.W. GOMULICKI: O autorze „*Literatów warszawskich*”. W: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: *Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej*. Wwa 1964. — J.J. LIPSKI: *Warszawscy „Pustelnicy” i „Bywalcy”*. T. 1. Wwa 1973. — Z. ANGLEWICZ: Materiały do biografii W.S. *Kwart. Hist. Prasy* 1987 nr 4.

H.G.

SZYMAŃSKI Adam 1852–1916

Urodzony 16 lipca 1852 w Hruszniewie na Podlasiu; syn Jana, oficjalisty dworskiego, i Józefy z Remiszewskich. Uczęszczał do szkoły reformatów w Węgrowie, w 1863–72 do gimnazjum w Siedlcach, następnie studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. W 1873 debiutował artykułem „*Drang nach Osten*”, ogłoszonym w *Opiekunie Domowym* (pisywał tu do 1876), w roku następnym współpracował z *Tygodnikiem Powszechnym*. Uczestniczył w życiu politycznym środowiska studenckiego. Nawiązał kontakt z Konfederacją Narodu Polskiego, która na zjeździe w Wiedniu utworzyła tajny Rząd Narodowy. Na zlecenie zjazdu Sz. napisał „*Odezwę do narodu*”, ogłoszoną anonimowo w Genewie w 1877, Rząd Narodowy zaś mianował go komisarzem na cały zabór rosyjski. W wyniku działalności konspiracyjnej został w marcu 1878 aresztowany i osadzony w X Pawilonie cytadeli warszawskiej, a następnie skazany na bezterminowe zesłanie do Jakucka. Ożenił się tam z Nadzieją Smecką, Rosjanką, zesłanką polityczną, działaczką Narodnej Woli. W 1882 przeniesiony został do Kireńska nad Leną, następnie do Bałagańska nad Angarą. Zajmował się badaniami z zakresu etnografii, napisał rozprawę o Jakutach, ogłoszoną w 1885 w *Wiadomościach Wschodnio-Syberyjskie-*

go Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego. Rezultatem tego było uzyskanie członkostwa Cesarskiego Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu. W 1885 otrzymał zezwolenie na zamieszkanie w majątku żony — Strielicy w guberni kostromskiej. Odwiedził wówczas Warszawę, skąd został wydalony z zakazem przebywania na terenie zaboru rosyjskiego. Nawiązał bliższą współpracę z petersburskim *Krajem* (1885–87) i jego dodatkiem *Przeglądem Literackim*. Wydrukowane w tym czasie „*Szkice*”, ukazujące egzystencję zesłańców syberyjskich, wzbudziły duże zainteresowanie krytyki i czytelników, doczekały się także licznych przekładów. W 1893–94 odbył dłuższą podróż po Europie. W 1895 Sz. powrócił do Warszawy, w 1902 przeniósł się do Krakowa. Rozwijał tutaj ożywioną działalność na polu oświaty i wychowania. W 1903 ogłosił „*Odezwę w sprawie reformy wychowania i nauczania*”, założył Towarzystwo Zreformowania Nauczania i Wychowania oraz wydał w 1904 pierwszy, a w 1913 drugi tom *Reformy Szkolnej*, która w zamierzeniach miała być organem Towarzystwa. Na lamach tego pisma przeprowadził dokładną analizę elementarza Konrada Prószyńskiego (Promyka). Należał do Warszawskiej Kasy Przewodności i Pomocy dla Literatów i Dziennikarzy. Z powodu choroby przebywał często na leczeniu w Zakopanem. W chwili wybuchu I wojny światowej znajdował się na kuracji w Druskiennikach. Zmarł 6 kwietnia 1916 w Moskwie; pochowany na cmentarzu Lefortowskim (obecnie Wwiedziąnskoje).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Szkice*. T. 1. Petersb. 1887. Wyd. nast.: wyd. 2 Petersb. 1890; wyd. 3 Petersb. 1891. Przedr. w poz. 9, 11.

Tu: *Snuł z Lubartowa* (wyd. osob. Wwa 1905, wyd. nast. [b.m.] 1946, przedr. w poz. 8, 10, przekł.: ang. 1915, franc. 1888, niem., 1892, ros. 1893, węgier. 1917, włos. 1906); *Pan Jędrzej Krawczykowski* (przekł. franc. 1888, 1929); *Maciej Mazur* (wyd. osob. Kr. 1903, wyd. nast. m.in. [wyd. 3] Kr. 1908, przedr. w poz. 8, 10, przekł.: ang. 1916, niem. 1903, ros. 1888); *Stolarz Kowalski* (wyd. osob. Wwa [1911], wyd. nast. m.in. wyd. 4 Wwa 1946, przedr. w poz. 8, 10, przekł.: ang. 1947, franc. 1889); *Przewoźnik* (przekł. ros. 1891).

Przekł. całości: niem. 1894, szwedz. 1900.

2. *Szkice*. T. 2. Petersb. 1890. Przedr. w poz. 9, 11. Tu: *Hanusia* (przekł.: franc. 1928, niem. 1905); *Dwie modlitwy* (przedr. w poz. 8, 10, przekł.: ang. 1916, czes. 1913).

Przekł. całości: niem. 1894, szwedz. 1900.

3. *Z jakuckiego Olimpu*. Jurdiuk Ustúk Us. Baśń. *Czas* 1900 nr 244–296. Wyd. osob. Kr. 1910.

4. *Matka* (Pani Kozłowska). *Szkic z cyklu „Rok 1863” Na Ziemi Naszej* dod. lit.-nauk. *Kur. Lw.* 1909 nr 1–3. Wyd. osob. Wwa 1921.

5. Aksinia. Opowiadanie z życia moskiewskiej Lechii. Kr. 1910.
6. Głos w sprawie raperswilekiej. Kr. 1911.
7. Lew Tołstoj. Istota jego działalności. Kr. 1911.

Wydania zbiorowe i wybory

8. Szkice. Wyd. pośmiertne. Moskwa 1916.
9. Szkice. Wstęp: A. Grzymała-Siedlecki. Lw. 1921. Wyd. 2 Wwa 1927.
- Tu m.in.: Pan Antoni (przedr. w poz. 11); Uroczysta wigilia (przedr. w poz. 11, przekł. ang. 1921 [pt. A Pinch of Salt], niem. 1904 [pt. Die Prise Saltz]); Ezy (przedr. w poz. 11).
10. Dwie modlitwy. – Sruł z Lubartowa. – Maciej Mazur. – Stolarz Kowalski. Wwa 1925.
11. Szkice. Wstęp i oprac. B. Burdziej. Kr. 1998.

Wybory utworów w przekładach

12. Sibirische Novellen. Tłum. E. Łopuszańska. Stuttgart–Lipsk 1904.

Koresp. znajduje się m.in. w Ossol., Bibl. Jagi., Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

A.Sz. (1852–1916). *Księga pam. Siedlczan (1844–1905)*. Wwa 1926 i odb. — [H. PETIOT] D. ROPS: A.Sz. *La grande revue* (Paris) 1928 nr 12. — K. KALINOWSKI: Wiara w człowieczeństwo. Na marginesie „Szkiców” A.Sz. Wwa 1933 [tu bibliogr. przekł. „Szkiców”]. — F. SCHOELL: La Sibirie dans la littérature polonaise. W: *Patrimoine polonais*. Lausanne 1944. — K. ESTREICHER: Pan Sz. W: Nie od razu Kraków zbudowano. Kr. 1947 i wyd. nast. [przedr. 1945]. — J. DETKO: Powstanie styczniowe w twórczości pisarzy minorum gentium 1863–1864. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego*. Wwa 1964. — J. KĄDZIĘŁA: *Obraz lit. pol.* S. 4 (1971). — L.I. ROWNIAKOWA: Sibir w twórczości A.Sz. W: *Rossija i Zapad*. Leningrad 1973. — W. BARANOWSKI: „Aksinia” A.Sz. Opowieść o życiu wsi rosyjskiej. *Zesz. Nauk. UŁ* 1976 nr 109. — A. MALUTINA: A.Sz. w Sibirii. *Sibirskije ognj* 1976 nr 11. — H.M. MAŁGOWSKA: A.Sz. a rosyjscy epicy wygnania. Analogie i różnice. Olsztyn 1989. — B. BURDZIEJ: Inny świat ludzkiej nadziei. „Szkice” A.Sz. na tle literatury zsyłkowej. Tor. 1991.

W.A.-Sz.

SZYMAŃSKI Stanisław 1752 – po 1809

Urodzony 22 maja 1752 w Warszawie; syn Stanisława, gminnego Starej Warszawy, i Marianny. Od 1759 uczył się w warszawskich szkołach jezuickich, po czym (7 września 1767) wstąpił do jezuitów. Po odbyciu dwuletniego nowicjatu w Łomży studiował retorykę w seminarium zakonnym w Słucku (1769/70) oraz filozofię i matematykę w Połocku (1770–73). Kasata zakonu zastała go w Drohiczynie,

gdzie na jesieni 1773 rozpoczął pracę pedagogiczną. W 1774–76 uczył w szkołach publicznych warszawskich i w domach prywatnych, od jesieni 1776 do 1778 w szkołach plockich. W 1778–80 był zatrudniony przy opracowywaniu diariusza sejmowego, równocześnie guwernerował Idziemu Hylzenowi, starościcowi marienhawskiemu. Jako pisarz debiutował w 1779 librettem operowym. W 1780–88 udzielał lekcji prywatnych i zajmował się działalnością przekładową i edytorską, równocześnie pracował jako korektor w redakcji *Gazety Warszawskiej* Stefana Łuski. W 1785 był zapewne tłumaczem drukowanego w *Monitorze* (nr 75–76/77) wyboru z „Charakterów” Jeana de La Bruyère. W 1788–90 pracował ponownie przy sporządzaniu diariusza sejmowego. W 1790/91 guwernerował Feliksowi Czackiemu, podcaścycowi koronnemu. W 1791–92 (do 5 sierpnia) był redaktorem technicznym *Gazety Narodowej i Obcej* oraz zarządcą i organizatorem jej drukarni. Od jesieni 1792 do 1799 przebywał poza Warszawą, w Kaliszu, Wrocławiu, Dreźnie, Lipsku, Poznaniu i Krakowie. W czasie przepadłych na te lata „turniejów krajowych” część przygotowanych przez niego do druku lub rozpoczętych prac została „zgrabiona i zatracona”. Po powrocie do Warszawy w 1799–1802 i 1808–09 pracował jako tłumacz w redakcji *Gazety Warszawskiej* Andrzeja Lesznowskiego; w 1803–07 chorował. Od 1807 udzielał też przebywającym w Warszawie oficerom francuskim lekcji języka polskiego. W 1809 na skutek choroby i pożaru pałacu Platerowskiego (18 września), w którym mieszkał, „do ostatniej nędzy przywiedziony został”. Dalsze losy Sz. nie są znane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zośka albo wiejskie zaloty. Opera nowa w 1 a. przez S.S. Wyst. Wwa 1779. (Muzyka: M. Kamiński). Wyd. Wwa 1780. Wyd. nast.: Wwa 1784; Lipsk [Supraśl] 1784 [przedr. korsarski]; Supraśl 1797.

2. „Pamiętnikowi Historycznemu i Politycznemu Warszawskiemu” pro memoria. Cz. 1–3. Wwa 1783–1785.

Współautor: K. Wyrwicz.

3. Odpowiedź pierwsza na zarzuty i pisma ze strony autora i edytora „Kalendarzyka Narodowego i Obcego” przeciwko „Gazecie Narodowej i Obcej” oraz jej redaktorowi. [Wwa 1792].

4. Odezwa w odpowiedzi na zaczepkę Łuski. [Wwa 1792].

Przekłady

5. J. Ballexserd: Dysertacja na to pytanie: jakie są przedniejsze przyczyny śmierci tak wielkiej liczby dzieci i jakie są najskuteczniejsze sposoby do ocalenia ich życia. Wwa 1785.

6. J.Ch. Delaveaux: Nocy wiejskie pana ... z francuskiego. Wwa 1785. Wyd. nast.: Wwa 1788; Lipsk [właśc. Kr.] 1808.

7. F. Curtis: Przepisy dietetyczne, czyli reguły zachowania się w czerstwym zdrowiu i przedłużenia życia. Cz. 1–2. Wwa 1785–1786.

8. Magazyn anekdotów, czyli zbiór rozmaitych powieści, awantur, przypadków, ucinków żartobliwych, dowcipnych, ciekawych, historycznych, moralnych, satyrycznych, tragicznych, komicznych etc. Ku rozrywce umysłu i zabawie w posiedzeniach przez S.S. T. 1–4. Wwa 1786–1787. Wyd. nast.: Wwa 1787–1788; Wwa 1793.

Przygotowane do wyd. dalsze tomiki zaginęły.

9. C. Marolles: Kazanie przeciwko czytaniu ksiąg bezbożnych i uwłaczających religii... Wwa 1786.

10. K. Wyrwicz: Historia powszechna skrócona. T. 1: W którym się zamyka historia ludu bożego od stworzenia świata do zburzenia od Rzymian kościoła jerozolimskiego. Wwa 1787. Wyd. nast. Wwa 1793.

Dalsze tomy przekładu zaginęły w rękopisie.

11. F. Tott: Opisy Turków i Tatarów ... z francuskiego języka przełożone. T. 1–2. Wwa 1789–1790. Wyd. nast. (tyt.) Wwa 1791.

Przygotowane do druku dalsze tomiki zaginęły.

12. J.H. Campe: Zbiór podróży ważnych i ciekawych, dla nauki i zabawy młodych tłumaczony z „Zbioru podróży” pana Campe i innych. T. 1. Kr. 1794.

Przygotowane do druku dalsze tomy zaginęły.

Prace edytorskie

13. Wzory biletów, listów i memorialów z przydatkiem Uwag w powszechności o stylu listownym ... i drobnych przestrożek względem formalności w pisaniu. Zebrane i podane przez S.S. Wwa 1784. Wyd. nast.: Wwa 1790; wyd. 3 poszerz. t. 1 Wwa 1797, t. 2 Wwa 1795 (podp.: S).

14. Wzory pism rozmaitych składających Drukarń przy „Gazecie Narodowej i Obcej”. [Wwa] b.r.

Materiały

15. Prośba do „litościwych przyjaciół nauk” (powsz. po 16 września 1809); Osnowa życia S.S.; Książki wydane przez Sz.; Dzieła Sz. rozpoczęte i w rękopismach zatracone podczas turniejów krajowych. Z autografu Bibl. Akademii Nauk USRR w Kijowie wyd. J. Platt: Żywot chudego literata. Materiały do życia i twórczości S.S. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 3. Wr. 1969 *Arch. Lit.* 13.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

A. WEJNERT: Stuletni jubileusz pierwszej opery polskiej. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 4. — W. SMOLEŃSKI: Publicy-

ści anonimowi z końca w. XVIII. *Przegl. Hist.* 1914 i odb. — TENŻE: Mieszczanństwo warszawskie w końcu w. XVIII. Wwa 1917; wyd. 2 Wwa 1976. — W. BRUCHNAŁSKI: Epistulografia. *Dzieje lit. pięknej w Polsce AU. Cz.* 2. Kr. 1918. — L. BERNACKI: Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta. T. 2. Lw. 1925; wyd. 2 fotoofs. Wwa 1979. — A. GORIACZKO: „Gazeta Narodowa i Obca”. Wr. 1955. — J. ŁOJEK: „Gazeta Warszawska” ks. Łuski (1774–1793). Wwa 1959. — J. PLATT: Tadeusz Mostowski jako wydawca. *Ze skarbcza kultury* 1960 z. 1. — TENŻE: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1971. — M. BRZEZIŃSKA: Język ludowy na oświeceniowej scenie. *Jęz. Pol.* 1976 nr 5. — P. MATUSZEWSKA: Pod hasłem naturalności. O listowniku S.S. *Pam. Lit.* 1977 z. 2, przedr. zmien. w: Gry z adresatem. *Studia o poezji i epistulografii wieku Oświecenia*. Wr. 1999. — A. ŚWIDERSKA: Listowniki staropolskie w zbiorach Biblioteki Gdańskiej. *Rocz. Gdański* 45 (1985) z. 1. — E. ALEKSANDROWSKA: Czy S.S. publikował w „Monitorze”. Z warsztatu bibliografa „Monitora” (9). *Pam. Lit.* 1993 z. 2. — M. CUBRYŃSKA-LEONARCZYK: Oficyna supraska 1695–1803. Wwa 1993. — D. RATAJCZAKOWA: Komedia oświeconych 1752–1795. Wwa 1993. — P. MATUSZEWSKA: S.S. (1752 – po 1809). *Pisarze pol. Oświecenia*. 2 (Wwa 1994) [z wyborem tekstów]. — J. NEUBERG: Kompilatorzy o swych dziełach. Wokół zbiorów małych form fabularnych w literaturze polskiego Oświecenia. *Zesz. Nauk. WSP Opol. Filol. Pol.* z. 32 (1994).

E.A.

SYMON Z ŁOWICZA

ur. ok. 1512

Inna forma nazwiska: Szymon Łowicki.

Urodzony przypuszczalnie ok. 1512, prawdopodobnie w Garbowie. W 1529 zapisał się na Akademię Krakowską. W 1530 został bakałarzem, w 1532 magistrem nauk wyzwolonych. Do 10 lipca 1534 prowadził wykłady na Akademii jako członek Kolegium Mniejszego, będąc jednocześnie uczniem wydziału lekarskiego. Studia medyczne kontynuował w Padwie, gdzie w marcu 1536 uzyskał doktorat medycyny. Przez Węgry, gdzie w dalszym ciągu pogłębiał swą wiedzę medyczną i botaniczną, wrócił do kraju. Był nadwornym lekarzem prymasa Andrzeja Krzyckiego, następnie Piotra Opalińskiego, kasztelana gnieźnieńskiego. Z Krakowa na jakiś czas przeniósł się na stanowisko lekarza kapituły kujawskiej, skąd jednak już przed 1545 powrócił do Krakowa. Data śmierci nieznana.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Enchiridion chiromantiae compendiosum*. Kr. 1532 druk. F. Ungler.

2. *Enchiridion physiognomiae compendiosum*. Kr. 1532 druk. F. Ungler.

3. *Aemilius Macer de herbarum virtutibus*. Kr. 1532 druk. F. Ungler. Wyd. nast. popr. i poszerz. Kr. 1537 druk. Wdowa Unglerowa; przedr. zmien.

i uzup. przy *Enchiridion medicinae*, zob. poz. 4. Wyd. J. Rostafiński: *Symbola ad historiam naturalem mediae aevi*. Cz. 2. Kr. 1900 s. 232–257 (na podstawie trzech ed., w transliteracji). Wyd. fotoofs. Wwa 1979 (wyd. z 1537). *Fragm.* (ed. z 1532) przedr. W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Wr. 1979, wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995.

Jest to przeróbka zapisu chorób i ziół leczniczych z zastosowaniem pol. nazewnictwa (ok. 350 nazw botanicznych i med.). Sz. z Ł. najprawdopodobniej był tylko redaktorem (korektorem?) pracy A. Macera.

4. *Centiloquium de medicis et infirmis*. Kr. 1532 druk. F. Ungler.

5. *De praeservatione a pestilentia et ipsius cura*. Kr. 1534 druk. F. Ungler.

6. *Enchiridion medicinae*. Kr. 1537 druk. Wdowa Unglerowa.

Utwór o autorstwie niepewnym

7. *Lekarstwa w orzobiwych niemocach*. Powst. ok. 1540. Wyd. A. Wrzosek. *Krytyka Lekarska* 1904 nr 8/9 i wyd. osob. Kompilacja dzieła F. Mymera: *Dobrego zdrowia rządzenie*. Kr. 1532, oraz przeróbki pol. *Enchiridion medicinae*, jw. poz. 6.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

S. KOŚMIŃSKI: *Słownik lekarzów polskich*. Wwa 1888. — J. ROSTAFIŃSKI: *Nasza literatura botaniczna XVI w. oraz jej autorowie lub tłumacze*. *Pam. Wydz. Mat.-Fiz. AU* 14 (1888) s. 155–162 i odb. — W. ZIEMBICKI: Sz. z Ł. „*Aemilius Macer de herbarum virtutibus*”. *Arch. Hist. Filoz. i Medycyny* 9 (1929) s. 23–29. — J. FRITZ: Sz. z Ł.: *Chiromantia*. *Tamże* 10 (1930). — J. MUSZYŃSKI: *Zioloopisarze i botanicy polscy XVI w.* Wwa 1939. — W. ZIEMBICKI: Sz. z Ł.: „*Enchiridion medicinae*” 1537. *Pam. XV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Pol. we Lw.* 1937. Lw. 1939. — S. SZPIŁCZYŃSKI: *Polski poradnik lekarski z I połowy XVI w. na tle działalności Sz. z Ł.* *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* 1 (1953) s. 121–157. — *Polonia typographica saeculi sedecimi*. Z. 7. Wr. 1970. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — F. WYSOCKA: *Polska terminologia lekarska do r. 1838*. T. 1. Wr. 1980. — E. KĘDELSKA: *Łacińsko-polskie słowniki drukowane pierwszej połowy XVI w. i ich stosunek do źródeł czeskich*. Wr. 1986 s. 36–37.

I.T.

SZYMONOWIC Szymon

1558–1629

Inna forma imienia i nazwiska: Simon Simonides Bendoński.

Urodzony 24 października 1558 we Lwowie; syn Szymona z Brzezin (na Mazowszu), rajcy i ławnika miejskiego, i Katarzyny ze Śmieszaków, primo voto Gejzlerowej. W 1570–75 uczęszczał do szkoły katedralnej w rodzinnym mieście. Od półrocza letniego 1575 studiował w Akademii Krakowskiej,

gdzie był uczniem Jakuba Górskiego, Marcina z Ujazdowa i Stanisława Sokolowskiego, który wywarł znaczący wpływ na jego działalność i twórczość. W 1577 uzyskał bakalaureat artium i na krótko (w 1578) podjął wykłady bakalarskie (o „*Satyrah*” Persjusza). W czasach studenckich powstały jego pierwsze wiersze, początkowo wyłącznie łacińskie. W 1580–83 podobno studiował za granicą, w Belgii lub we Francji. Przed 1584 osiadł we Lwowie. W 1586 jako „*biegły gre cysta*” został zarekomendowany Janowi Zamoyskiemu, którego już wcześniej opiewał w swych utworach. Dzięki hetmanowi otrzymał na sejmie 1590 szlachectwo, herb Kościusza i przybrał przydomek Bendoński. Tegoż roku został przez Zygmunta III uhonorowany tytułem „*poeta regius*”, a w 1593 za poemat dedykowany Klemensowi VIII „*Joel Propheta*” otrzymał od papieża wieniec poetycki. Od 1593 z polecenia Zamoyskiego trudnił się organizowaniem akademii w Zamościu, głównie zapewnieniem jej odpowiedniej obsady profesorskiej oraz uruchomieniem wzorowo pracującej drukarni. Akademia, otwarta w 1595, za patronatu Zamoyskiego i zarządu S. osiągnęła pełny rozkwit. W 1599 poeta przeniósł się na stałe do Zamościa. Rok wcześniej wydzierżawił od swego mecenasu kilka wsi, m.in. Czernięcin w pow. krasnostawskim, gdzie często przebywał. Samoutwem zdobył dodatkowo wiedzę medyczną, co pozwoliło mu leczyć syna kanclerza — Tomasza, którego wychowaniem zajmował się w 1601–14. Dalsze lata spędził S. głównie w Czernięcinie, oddany gospodarowaniu na roli oraz intensywniej pracy literackiej. Prowadził korespondencję z wybitnymi filologami zagranicznymi: Izaakiem Casaubonem, Justusem Lipsiusem, Janem Caseliusem i Tomaszem Segethem; do końca życia utrzymywał kontakty z czołowymi uczonymi w kraju. Pozostawił bogatą spuściznę literacką: dramaty, poematy, liczne epigramaty, epitalamia i ody. W utworach łacińskich wykazał się opanowaniem całego szeregu kompozycyjno-stylistycznych i wersyfikacyjnych form artystycznych. Największe sukcesy odnosił w odzie pindarycznej. Dzięki twórczości łacińskiej cieszył się sławą międzynarodową. Do szczytowych osiągnięć jego twórczości w języku polskim należą „*Sielanki*”; tytuł ich zbioru przyjął się jako rodzima nazwa gatunkowa wierszy idyllicznych czy bukolicznych. Pod koniec życia zapisał Akademii Zamojskiej swój cenny, liczący 1400 tomów księgozbiór. Zmarł 5 maja 1629 w Czernięcinie; pochowany w Zamościu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Okolicznościowy wierszyk łac.] W: B. Paprocki: *Gniazdo cnoty*. Kr. 1578. Przedr. K. Heck: S.S. Cz. 2. Kr. 1903 odb. z *Rozpr. AU. Wydz. Filol.*

2. Divus Stanislaus. Powst. 1575–1577? lub 1577?–1582/1583? Ogl. S. Grochowski w: *Encomia divi Stanislai a duobus doctissimis viris conscripta*. Kr. 1604 Druk. Łazarzowa. Przedr.: w poz. 30; I. Lewandowski: *Antologia poezji łacińskiej w Polsce*. Renesans. Poznań. 1996.

Poemat w 84 oktonarach.

Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 2363.

Przekł. pol.: I. Lewandowski, jw.

3. Naenia funebris ad Stanislaum Socolovium... de morte Jacobi Gorscii. Kr. 1586 druk. A. Piotrkowczyk. Przedr. przy: S. Sokołowski: *Opera...* T. 1. Kr. 1591; zob. poz. 30; E.J. Głębińska: S.S. łacińska konsolacja dla S. Sokołowskiego po śmierci J. Górskiego. *Ricerche Slavistiche* 41 (1994).

4. Castus Joseph. Kr. 1587. Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 29.

Utwór dram. na motywach biblijnych.

Przekł. pol. pt. Castus Jozeph przekładania Stanisława Gosławskiego. Kr. 1597 Druk. Łazarzowa; przedr. R. Zawiliński. Kr. 1889 *BPP* nr 5; wyd. fototyp. wraz z transkrypcją oprac. K. Górski i T. Kaufmanowa. Wr. 1973 *BPP* S. B. 21.

Wyst. Kr. 1914.

Unikat Ossol. sygn. XVI. Q. 3134.

5. Flagellum livoris. Continens omnia fere metrorum genera, quibus usus est Horatius. Kr. 1588 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 30.

Przekł. pol.: K. Zubowski (siedem ód) w: *Zebrane wiersze*. T. 2. Wwa 1786.

Wyd. anonim.; 19 ód pisanych różnymi metrami poświęconych J. Zamoyskiemu.

6. Aelinopean. [Lw. 1589 druk. M. Garwolczyk]. Przedr. w poz. 29.

Przekł. pol.: W. Strzałkowski. Wwa 1936 odb. z *Życia Szkół*; też Londyn 1962.

Oda sławiąca zwycięstwo Zamoyskiego nad Tatarami, pisana strofą pindaryczną.

7. Epithalamium Serenissimi Sigismundi III, Poloniarum regis, et Annae... Lw. 1592 druk. M. Garwolczyk. Przedr. w poz. 30.

8. Repotia Zamosciana. Lw. 1592 druk. M. Garwolczyk. Z rkpsu Ossol. wyd. A. Bielowski: S.S. Kr. 1875 odb. z *Pam. AU* t. 2; W. Hahn: Zapomniane wiersze łacińskie S.S. *Przew. Nauk. i Lit.* 1902 i odb.

Przekł. pol. pt. Poprawiny zamojskie w: W. Syrokomla: *Poezje*. Wyd. zupełne. T. 8–9. Wyd. W. Korotyński. Wwa 1872.

Wiersz na ślub J. Zamoyskiego z Barbarą Tarnowską.

9. Imagines diaetae Zamosciana. Powst. 1592. Wyd. Zamość 1604 druk. M. Łęski. Przedr.: w poz. 29, 30; W. Hahn: Wybór poematów łacińskich. Kolomyja 1899 odb. ze *Spr. Gimn.*

Przekł. pol. fragm.: W. Syrokomla: *Obrazy na sali w Zamościu*. *Athenaeum* 1847.

10. Joel propheta. Kr. 1593 Druk. Łazarzowa. Przedr. w poz. 30.

Przekł. pol.: J. Minasowicz pt. Joel prorok starożytny. Do Klemensa VIII papieża. Z łac. wierszem pol. nierytmowym przełożony. Wwa 1772.

11. Ślub... na feście Adama Hieronima Sieniawskiego. Lw. 1593 druk. M. Bernarth. Wyd. nast. zmien. (jako sielanka 11) w poz. 20.

12. Philaenarae... ad Adamum Hieronymum Sieniawium. Zamość 1600 [druk. M. Łęski]; pt. Philaenon arae... Zamość 1600 (drugie odbicie ze zmien. tyt. najpewniej po 1600). Wyd. nast.: przedr. J.S. Bandtkie. *Miscellanea Cracoviensia Nova* 1829 z. 1; z egz. Ossol. zdefekt. wyd. A. Bielowski. Kr. 1875 odb. z *Pam. AU* t. 2; K. Heck: S.S. ... zob. Opracowania.

Poemat pol. lit.

13. Hercules prodiceus. Zamość 1602 druk. M. Łęski. Przedr. w poz. 29, 30.

Przekł. pol. fragm.: W. Syrokomla: *Dzieje literatury w Polsce*. T. 3. Wyd. 2 Wwa 1875.

14. Trophaeum Stanislai Zolkevii Scythiae caesis, fugatis. Zamość 1606 druk. M. Łęski. Przedr. (wraz z odą do Tomasza Zamoyskiego) W. Hahn, jw. poz. 8.

15. Lutnia rokoszańska. Powst. w październiku 1607. Wyd. A. Bielowski: *Poezi polscy XVII w. Bibl. Ossol.* t. 4 (1863); przedr. S. Węclewski, zob. poz. 31; Sielanki wybrane i Lutnia rokoszańska. Wwa 1921. Wyd. kryt.: pt. Rytm po pogromieniu na terazniejsze rozruchy. Ogl. J. Czubek: *Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego*. T. 1. Kr. 1916; Janusz Pelc zob. poz. 33; tenże. *Miscellanea staropol.* 2 (1966) *Arch. Lit.* X (wraz z tekstem innej wersji pt. Rytm polski).

16. Halcyonia Poloniae Sacrae Regiae Majestatis amplissimis Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae ordinibus Franciscus Hilchen inscripsit et publice recitavit. Zamość 1608 druk. M. Łęski. Przedr. W. Hahn, jw. poz. 14.

Podp.: Franciscus Hilchen; autorstwo S.S. wskazał J. Brożek.

17. Do Wacława Zamoyskiego. B.m. [1610]. Przedr. A. Bielowski, jw. poz. 8. Podobizna druku wyd. Lw. 1932. Przedr. Janusz Pelc, zob. poz. 33.

18. Manes Barbarae de Tarnów ad Thomam de Zamoscio filium unicum. Zamość b.r. [po 27 IV 1610] Druk. Akademii. Przedr. zob. poz. 27; A. Bielowski, jw. poz. 8.

19. Elegia. Zamość 1613 druk. M. Łęski. Przedr.: zob. poz. 27; A. Bielowski, jw. poz. 8.

Utwór łac., poświęcony Jakubowi Sobieskiemu, synowi wojewody lubel. Marka.

20. Sielanki. Zamość 1614 druk. M. Łęski. Wyd. nast.: Zamość 1614 [poddruk, faktycznie późniejszy i z innej firmy wydawniczej]; Zamość 1626 Druk. Akademii; Zamość 1626 [poddruk, faktycznie Kr. zapewne nieco po 1626 druk. A. Wosiński]; Kr. 1629 druk. F. Cezary; Kr. 1640; Kr. 1650; Kr. 1663; Kr. 1686; w zbiorze: Sielanki pol. z różnych autorów

zebrane. Wwa 1769 s. 1–102; toż Wwa 1778, 1805; wyd. J.N. Bobrowicz. Lipsk 1837; Przemyśl 1857. Wyd. kryt.: S. Węclewski, zob. poz. 31; J. Łoś, zob. poz. 32; Janusz Pelc, zob. poz. 33.

Wybory sielank przedr. m.in.: A. Brückner: *Sielanka polska XVII w. Kr. 1922 BN I*, 48; *Żeńcy i inne sielanki wybrane*. Wyd. S. Łempicki. Kr. 1948; toż wyd. 3 Kr. 1950; K. Budzyk, H. Budzykowa: *Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce*. Wwa 1951; *Sielanka grecka*. Oprac. J. Łanowski. Wr. 1953 BN II, 80 Dod.; K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: *Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII w. T. 1*. Wwa 1954; S. Czernik, J. Przyboś: *Wzięli diabla pana*. Wwa 1955; *Sielanki*. Wyd. S. Reczek. Wr. 1957; *Poezi renesansu*. Wwa 1959; *Poezi pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Patrząc na rozmaite światła tego sprauy*. Wwa 1984; *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 BN I 259; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991; *Idylla pol. Wr. 1995 BN I 284; Lit. staropol. T. 1: Poezja*. Kr. 2002.

Przekłady pojedynczych utworów: ang.: *Five Centuries of Polish Poetry*. Wyd. 2 Londyn 1970; – czes. F.W. Čelakowski. *Všeslovanské počáteční čtení*. Praha 1850; – ros.: *Jewropiejskie poety Wozroźdientija*. Moskwa 1974; – włos.: E. Damiani. *Polonia-Italia* 1937 nr 8/9.

Muzykę do sielanki „Żeńcy” skomponował W. Długoraj. Wyd.: Oprac. Z. Ciechan. *Wych. Muzycz. w Szkole* 1986 nr 4 dod. s. XLIII–IV.

21. Nagrobki zbieranej drużyny. [34 epigramaty]. Ogl. przy: *Sielanki*. Zamość 1614 i wyd. nast. (zob. poz. 20). W wyd. 1629 opuszczono część Nagrobków zbieranej drużyny, dodano natomiast Nagrobki zielone inszego autora; przedr. S. Węclewski, zob. poz. 31. Pojedyncze nagrobki przedr. m.in.: *Poezja i lowy*. Wr. 1994.

22. Elegia na pogrzeb... Zofiej Sieniawskiej, podcażanki koronnej. Zamość 1617 druk. K. Wolbramczyk. Przedr.: K. Heck, jw. poz. 1; Janusz Pelc, zob. poz. 33.

23. *Pentesilea*. [Dramat łac.]. Zamość 1618 druk. K. Wolbramczyk. Przedr. zob. poz. 30.

Przekł. pol.: K. Zubowski. Wwa 1778; przedr. w: *Helikonki*. T. 1. Lubl. 1789; *Teatr polskiego renesansu. Antologia*. Oprac. J. Lewański. Wwa 1988. Monolog Andromachy (ww. 510–560) tłum. A. Krużyński. *Meander* 1989 z. 6.

Przekłady

24. *Mulier fortis*. Druk. przy: S. Sokolowski: *Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad Serenissimum Sigismundum III*. Kr. 1592 Druk. Łazarzowa. Przedr. S. Węclewski, zob. poz. 31; Janusz Pelc, zob. poz. 33.

Parafraza pol. wierszem 13-zgłoskowym fragm. 31 rozdziału biblijnych Przypowieści Salomonowych.

25. Przekł. łac. (inc.: *Letius et Paulus parium duo nomina fratrum...*) greckiego epigramu Agathias Scholastyka (VI w.) według ed. *Antologii Planudes*. Tekst z marginesu wyd. dzieł Wergiliusza Amsterdam 1575, s. 483 ogł. W. Szwarcówna: *Nieznany łac. wiersz Simonidesa. Munera philologica Mariano Plezia oblata*. Wr. 1988.

Egz. Bibl. Publ. im. H. Łopacińskiego w Lublinie.

Prace edytorskie

26. *S. Epiphani episcopi Cypri Oratio in sepulchrum Corporis Christi, nunc primum in lucem edita ex bibliotheca Simonis Simonidae*. Zamość 1604 druk. M. Łęski.

Wyd. synoptyczne: tekst grek. i łac. w tłum. S. Fenickiego.

27. *Pseudo-Herennius: [Enarratio in metaphysica Simone Simonida interprete]*. [Zamość 1604]. Komentarz do „Metafizyki” Arystotelesa; S. był wydawcą i tłumaczem tekstu grek. na łac.; wyd. synoptyczne. Druk przerwano na 160 stronie.

Zob. też: KOCHANOWSKI Mikołaj.

Wydania zbiorowe

28. *Poematia aurea*. Lejda 1619.

29. *Poetarum elegiographorum... nobili iuventuti Polonae propositi in exemplum*. Wwa 1771.

30. *Opera omnia*. Wyd. A.M. Durini. Wwa 1777. Zawiera utwory łac.

31. *Sielanki i kilka innych pism polskich*. Wyd. S. Węclewski. Chelmino 1864.

32. *Sielanki (1614) i inne wiersze polskie*. Wyd. J. Łoś. Kr. 1914 BPP nr 68; toż wyd. 2 Kr. 1921.

33. *Sielanki i pozostałe wiersze polskie*. Oprac. Janusz Pelc. Wr. 1964 BN I 182; toż wyd. drugie zmien. Wr. 2000.

Tu także anonim. wiersze religijne kojarzące się z twórczością S.S.

34. *Poezje wybrane*. Wybór P. Buchwald-Pelcowa. Wstęp Janusz Pelc. Nota biogr. J. Bandrowska-Wróblewska. Wwa 1973 *Bibl. Poetów*.

35. Wybór z utworów łac. z obocznymi tłum. pol. ogł. I. Lewandowski: *Antologia poezji łac. w Polsce. Renesans*. Pozn. 1996.

Tu poz.: 2 (całość), fragm. 5, 6 (tłum. A. Pawlacyk), 13, 23 (tłum. A. Pawlacyk).

Korespondencja

Zob. NK 3 (1965) s. 318–319. Nowa dokumentacja: pojedyncze listy z l. 1593–1598 w: *Ludzie i zdarzenia w barokowym Zamościu*. Wybór i oprac. H. Wiśniewska. Lubl. 1996; list do Jana Zamoyskiego z 1598 ogł. J. Starnawski. *Rocz. Zamojski* 2 za l. 1985–1986 (1988) [druk. 1989]; listy do J. Van der Does z 1604, do I. Casaubona z 1607 ogł. A. Komornicka. *W boldzie prof. Z. Abramowiczównie*. Tor. 1987.

- K. HECK: S.S. (Simon Simonides). Jego żywot, dzieła. Cz. 1. Kr. 1901; cz. 2-3. Kr. 1903 odb. z *Rozpr. AU. Wyd. Filol.* t. 33, 37. — B. CHLEBOWSKI: „Sielanki” S. jako wyraz duszy poety. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wyd. 1 i II* 1913; przedr. w: *Od Kochanowskiego do Brzozowskiego*. Wwa 1979. — S. LEMPICKI: Działalność J. Zamoyskiego na polu szkolnictwa. Kr. 1922; przedr. w: *Mecenat wielkiego kanclerza*. Wwa 1980. — W. BRUCHNAŁSKI: Postulaty badań nad twórczością S. *Pam. Zjazdu Nauk. Im. S.S. Zamość* 1929; przedr. w: *Między średniowieczem a romantyzmem*. Wwa 1975. — S.S. i jego czasy. Zamość 1929. — W. HAHN: S.S. jako najwybitniejszy przedstawiciel humanizmu polskiego. *Kwart. Klas.* 1930 nr 1 i odb. — M. PISZCZKOWSKI: Wiek w literaturze polskiego renesansu. Kr. 1959. — J. STARNAWSKI: Biblioteka S.S. *Rocz. Hum.* 3 (1960); por. *Filomata* 1970 nr 235; przedr. w: *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*. Łódź 1991. — K. STAWECKA: Humanistyczne panegiriki łacińskie ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa. *Rocz. Hum.* 9 (1961) nr 1. — S.K. PAPIERKOWSKI: Garść uwag o języku S.S. *Rocz. Hum. KUL* 11 (1962). — L. WINNICZUK: Die lateinische Dichtung des S.S. *Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa*. T. 2. Berlin 1962. — I.N. GOLENIŃCZEW-KUTUZOW: Italjańskie wozrośnięcie i sławiańskie literatury XV–XVI w. Moskwa 1963; przekład pol. Wwa 1970. — M. CYTOWSKA: Nowe źródło sielanki „Pomarlca”. *Meander* 1964 nr 9. — T. MIKULSKI: Rzeczy staropolskie. Wr. 1964. — Janusz PELC: „Rytm po pogromieniu na terazniejsze rozruchy”. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 9 (1964). — A. RYMKIEWICZ: Szlachcic łaciński. *Teatr Lud.* 1964 nr 5 [szuka jednoktowa o S.S.]. — K. STAWECKA: Religijna poezja łacińska XVI w. w Polsce. Lubl. 1964. — *Dramat staropolski. od pocz. do powst. sceny nar.* Bibliografia. T. 1. Wr. 1965. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1. Wwa 1965. — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — J. CZERNIATOWICZ: Recepcja poezji greckiej w Polsce XVI–XVII w. Wr. 1966. — O. ODŁOŻLIK: Thomas Seget a Scottish Friend of S.S. *The Polish Review* (New York) 1966 nr 1 i odb. — Janusz PELC: Szymonowiciana. Sprawa kanonu polskich poezji S.S. *Miscellanea staropolska*. T. 2 Wr. 1966 *Arch. Lit.* t. 10. — K. STAWECKA: Elementy liryczne i epiczne w polsko-łacińskim epitalamium. *Rocz. Hum.* 1966 z. 3. — T. WITCZAK: O trzech pseudo-szymonowiciach. *Pam. Lit.* 1967 z. 1/2. — H. BARYCZ: Dwaj poeci renesansowi w murach Uniwersytetu Krakowskiego. W: *W blaskach epoki Odrodzenia*. Wwa 1968. — A. DOBAKOWNA: O sielance staropolskiej. *Pam. Lit.* 1968 z. 3/4. — J. WIKTOROWICZ: Lukrecjusza „De rerum natura” w księgozbiorze S.S. *Rocz. Bibl. Nar.* 4 (1968) s. 141–146. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — J. CZERNIATOWICZ: Studia grezystyczne w Polsce. *Studia i mater. z dziejów nauki pol.* S. B 22 (1972). — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: S.S. o sprawach politycznych i literackich w „Sielankach”. W: *Studia i szkice*. Wwa 1973. — Janusz PELC: Obraz – słowo – znak. Wr. 1973. — D. ŚWIERCZYŃSKA: Przysłówia w „Sielankach” S.S. *Ludowość dawniej i dziś*. Wr. 1973. — J. ZIOMEK: Renesans. Wr. 1973 i wyd. nast. — J. ABRAMOWSKA: Ład i Fortuna. Wr. 1974. — J. LIPINSKI: Sztuka aktorska w Polsce 1500–1633. Wr. 1974. — B. NOWOROLSKA: Anty-sielanka S. *Literatura* 1974 nr 2. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. GAŁKA: Struktura gramatyczna rymu S.S. *Prace Nauk. Uniw. Śl.* 1976 nr 133 [streszcz.]. — A.A. WITUSIK: S.S. – „dyrektor nauk i inspektor” Tomasza Zamoyskiego. *Annales UMCS Sectio F* 1976 t. 29 s. 69–84; por. TENŻE: *Mówią wieki* 1976 nr 10. — TENŻE: Młodość Tomasza Zamoyskiego. O wychowaniu i karierze syna magnackiego w Polsce w pierwszej połowie XVII wieku. Lubl. 1977. — C. BACKVIŚ: O rodowodzie polskiej przekory. *Twórczość* 1978 nr 12. — W. JAMROZ: Mit o Pentyzylei w tragedii S.S. *Meander* 1978 nr 11/12. — A. KRZEMIŃSKA: Sielanka staropolska. Wwa 1979. — A.A. WITUSIK: Lata szkolne T. Zamoyskiego. W: *Studia z dziejów epoki renesansu*. Wwa 1979. — S. ARCT: Bibliotekarze – twórcy literatury. *Rocz. Bibl.* 1980 z. 1. — W. SZWARC: Księgozbiór S.S. *Bibl. Lubl.* 1980 nr 3/4. — H. WIŚNIEWSKA: O motywach miłości i przyrody w utworach S.S. *Przegl. Hum.* 1980 nr 4. — J. LEWANSKI: Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce. Wwa 1981. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Emblematy w drukach polskich i Polski dotyczących XVI–XVIII w. Bibliografia. Wr. 1981. — H. WIŚNIEWSKA: Przeczytajmy jeszcze raz „Żeńców” S.S. *Polon.* 1981 nr 2. — E. JANAS: [Omówienie Sesji nauk. Zamość 4.V.1979]. *Rocz. Lubl.* 1980 [wyd. 1982]. — Z. ARCT: Wybitni Polacy w służbie książki. Wwa 1983. — H. WOŹNOWSKI: Śladami Ezopa staropolskiego. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN w Kr.* 1983. — S.K. KUCZYŃSKI: Nobilitacja S.S. *Rocz. Lubl.* 1983/1984. — H. BOROWIEC: Fleksja jako obraz języka pisarza (na przykładzie „Sielanki” S.S.). *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*. Wr. 1984. — R. MONTUSIEWICZ: S.S. w sądach współczesnych i potomnych. *Rocz. Lubl.* 1983/1984. — J.Z. LICHANSKI: Odys i syreny. *Nurt* 1984 nr 1. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — W. SZWARCOWNA: Księgozbiór S.S. *Rocz. Zamojski* 1 (1984). — J. BUDZYŃSKI: Horacjanizm w liryce polsko-łacińskiej renesansu i baroku. Wr. 1985. — J. STARNAWSKI: Wiktoria Hahn jako badacz i wydawca S. (Simonidesa). *Rocz. Zamojski* 2 (1985/1986). — A. SZASTYŃSKA-SIEMION: Ody pindaryczne Kochanowskiego i S. na tle tradycji antycznej. *Pam. Lit.* 1986 z. 1. — W. URBAN: Podpisy małopolskich intelektualistów XVI–XVII w. *Biał. Bibl. Jagiel.* 1986 nr 1/2. — B. BIOŁCZEW: Pytają na edno wżrządane. Sofia 1987. — J. MICHALIK: „Castus Joseph” na scenie. *Rocz. Komisji Hist.-Lit.* 24 (1987). — J. STARNAWSKI: Trzydziesty siódmy znany dziś łaciński utwór poetycki Simonidesa. *Rocz. Zamojski* 3 (1987/1988) [wyd. 1992]; przedr. w: *Pod cieniem Hippeum*. Łódź 1995. — B. BILIŃSKI: Dwa epizody: rzymski (1586) i neapolitański (1594) w „Listach” S. Reszki. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* 33 (1988). — M. FLEISCHER: Frequenzlisten zur Lyrik von Szarżynski, Jurkowski und S. und das Problem der strittigen Autorschaft. München 1988. — T. SINKO: Antyk w lit. pol. Wwa 1988 (tu m.in. przedr. art. o S. z 1904–1929). — H. WIŚNIEWSKA: Porównanie pisowni w listach i w pierwodrukach utworów S.S. *Pam. Lit.* 1988 z. 2. — TAŻ: Środki artystyczne w przysłówiach S.S. *Annales UMCS Sectio SS FF* 6 (1988). — K. MROCZEK: Epitalamium staropolskie. Między tradycją literacką a obrzędem weselnym. Wr. 1989. — W. SZWARCOWNA: Biblioteka S.S. Lubl. 1989. — H. WIŚNIEWSKA: Stan fleksji w pierwodrukach i listach S.S. (1558–1629). *Por. Język* 1989 z. 1. — W. WOŹNOWSKI: Dzieje bajki polskiej. Wwa 1990. — J. ABRA-

MOWSKA: Polska bajka ezopowa. Poznań 1991. — E.J. GŁĘBICKA: „Joel Propheta” S. a „Commentarius in XII prophetas minores” Benito Arias Montano. *Ricerche Slavistiche* 38 (1991). — S. GRACIOTTI: Od renesansu do oświecenia. T. 2. Wwa 1991. — J. KORZENIOWSKI: Ilość przymiotnika „incitur” w tragedii S.S. „Castus Joseph” w. 931 (=43/16 Durini). *Eos* 1991 z. 1. — S. LEMPICKI: Wiek złoty i czasy romantyzmu w Polsce. Wwa 1992 [tu m.in. do S. przedr. art. z 1917–1929]. — M. CHACHAJ: Dzieje opinii A. Schoneusa o talencie poetyckim własnym i S.S. *Folia Bibliologica* 40/41 (1992/1993). — S. BALBUS: Między stylami. Kr. 1993. — M. RUDZKA: Otia i azyte literackie S.S. *Annales UMCS Sectio FF* 11 (1993). — E.J. GŁĘBICKA: S.S. łacińska konsolacja dla S. Sokołowskiego po śmierci J. Górskiego. *Ricerche Slavistiche* 41 (1994). — G. GÓMÓRI: Polscy autorzy w księgozbiorze B. Jonsona. *Ruch Lit.* 1994 z. 1/2. — H. WIŚNIEWSKA: Kulturalna polszczyzna XVII wieku. Na przykładzie Zamościa. Lubl. 1994. — E.J. GŁĘBICKA: Echo aktualnych wydarzeń politycznych w łacińskich utworach S.S. *Lac. poezja w dawnej Polsce*. Wwa 1995. — J. STARNAWSKI: W kręgu Simondidesowym. Zapomniany poemat Pawła Antoniego Krzyczkiewicza. *Lit. polskiego baroku. W kręgu idei*. Lubl. 1995. — R. BIZIOR-OCIEPA: Formy liczby podwójnej w wierszach polskich S.S. (1558–1629). *Prace Nauk. WSP Częstochowa. Filol. Pol.* 1996 z. 3. — O.R. CHROMOW, N.A. TOPURJA: Opisane Jerusolima Simona Simonowicza i Christofora Żefraowicza w russkich lubocznych izdanijach. Moskwa 1996 [rec.: W. DELUGA. *Biul. Hist. Sztuki* 1998 nr 1/2]. — S. MYK: Edytorzy i nakładcy druków zamojskich (XVI–XVIII w.). *W kręgu akademickiego Zamościa*. Lubl. 1996. — S. NIEZNANOWSKI: Literaci zamojscy z przełomu XVI i XVII w. *Tamże*. — E. RÓŻYCKI: Kilka nieznanych dzieł z biblioteki S.S. *Biul. Jagiel.* 1996 nr 1/2. — J. STARNAWSKI: S.S. *Patrimoine littéraire européen*. T. 8. Bruxelles 1996. — A. CZYŻ: Władza marzeń. Bydgoszcz 1997. — Z. NOWAK: Ostatni wielki poeta polskiego renesansu – S.S. *Pisarze staropol. Sylwetki*. T. 2. Wwa 1997. — E.J. GŁĘBICKA: Kancelarz i poeta. (Portret Jana Zamojskiego we „Flagellum Livoris” i „Aelinopeanie” S.). *Barok* 1998 nr 2. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — D. CEMPEREK: Groteska i śmierć „Nagrobki zbieranej drużyny” S.S. *Ruch Lit.* 1999 z. 3. — K. MARTYN, P. WILCZEK: Poezja polskiego renesansu. Interpretacje. Kat. 2000. — K. MROWCEWICZ: S.S. czyli zmierzch klasycyzmu. *Barok w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej*. Wwa 2000. — P. STĘPIEN: „Na niebie wszystkie rzeczy dobrze są zarządzane”. Harmonia wszechświata a mikrokosmos folwarku. O „Żeńcach” S.S. i ich związkach z myślą neoplatonską. *Inspiracje neoplatonistyczne lit. staropol*. Wwa 2000. — E.J. GŁĘBICKA: S.S. Poeta Latinus. Wwa 2001. — H. WIŚNIEWSKA: Język polski na ziemiach ruskiej i lubelskiej w Rzeczypospolitej szlacheckiej XVI–XVIII w. Lubl. 2001. — D. CEMPEREK: „Spodnie szaty”, „Śielanek” S.S.: idee kontrreformacji. *Żyć i zmierzch baroku*. Lubl. 2002. — E.J. GŁĘBICKA: Dwa utwory S. dedykowane Tomaszowi Zamojskiemu. *Tamże*.

T.W.

SZYRMA Krystyn Lach

zob. LACH SZYRMA Krystyn

SZYRWID Konstanty
1579–1631

Inne formy nazwiska: Sijrwid; Sirwid; Szerwid; Szerwid; Szerwit; Szerwith; Szyrwidas; Śirvidas.

Urodzony najprawdopodobniej w 1579 na Żmudzi. Nauki początkowo odebrał w kolegium jezuitów w Wilnie. W 1598 wstąpił do tegoż zakonu; nowicjat odbył w Rydze. Retoryki uczył się w seminarium nauczycielskim w Dorpacie; w lipcu 1600 otrzymał stopień scholastyka. W 1600–02 nauczał gramatyki w niższych klasach kolegium w Nieświeżu, kontynuując równocześnie studia humanistyczne. Następnie udał się do Pułtusza, gdzie słuchał filozofii (1603–06), a następnie do Wilna na teologię w Akademii (1606–10). Po zakończeniu studiów zajmował się pracą nauczycielską w Akademii Wileńskiej; przez wiele lat (1613–25 z niewielkimi przerwami) wykładał Pismo Święte oraz trudnił się pracą kaznodziejską; przez trzy lata głosił kazania po polsku, przez następne dziewięć lat — po litewsku. Prowadził ożywioną działalność na rzecz uczelni, m.in. pełnił obowiązki prefekta niższych studiów, przez trzy lata sprawował funkcję doradcy rektora. W 1617 złożył ostatnie śluby zakonne. W 1625 zwolniony z powodu choroby od wielu zajęć, poświęcił się wyłącznie pracy pisarskiej. Opracował dla użytku Akademii Wileńskiej słownik łacińsko-polsko-litewski, gramatykę litewską oraz zbiór kazań polsko-litewskich. W uznaniu za te prace otrzymał od Akademii w maju 1631 tytuł doktora filozofii. Zmarł 23 sierpnia 1631 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis*. Wil. 1629 Druk. Akademii Tow. Jezusowego. Wyd. nast.: Wil. 1631; Wil. 1642; Wil. 1677; Wil. 1713; Wil. 1718.

Oprac. na podstawie leksykonu G. Knapskiego.

2. *Punkty kazań na adwentu aż do postu, litewskim językiem z wytłumaczeniem na polskie*. Wil. 1629 Druk. Akademii Tow. Jezusowego (dwie ed.). Wyd. nast. Wil. 1644.

Postylla litew.-pol.

Część litew. przedr.: Wil. 1845; Getynga 1884; Getynga 1929.

3. *Clavis linguae Lithuanicae*. Wil. 1630 Druk. Akademii Tow. Jezusowego.

Egz. nieznan; przypuszczalnie gramatyka jęz. litew.

4. *Dictionarium Polono-Latinum in usum studiosae iuventutis Polonae*. Editio nova. Wwa 1641 druk. J. Trepiński.

5. *Punkty kazań na Post Wielki językiem litewskim napisane, a teraz na polski język przetłumaczone i obojem do druku podane*. Wil. 1644 Druk. Akademii Tow. Jezusowego. Fragn. przedr. E. Volter (Volteris): *Lietuviška chrestomatija*. B.m. [1904]. Część druga postylli; cz. pierwsza zob. poz. 2.

Archivum Historicum Societatis Jesu R. 1 (1932) i nn. [tu literatura litewska o K.S.]. — N. BOROWSKA: Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie „Dictionarium” Sz. Studia z Filol. Pol. i Słowiańskiej t. 2 (1957). — *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*. Red. K. Korsakas i J. Lebedys. Vilnius 1957 (tu podobizny kart. tyt.). — V. BIRŽIŠKA: Aleksandrynas. I.

XVI–XVII amžiai. Chicago 1960 s. 244–245. — A. SERIJA: Knygos Lietuvių Kalba. T. 1: 1547–1861. Vilnius 1969 s. 393–400. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — W. SMEREKA: Biblijstyka polska (wiek XVI–XVIII). *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1 Lubl. 1975. — L. PIECHNIK. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — D. MOSZYŃSKA: Rzeźbownicy osobowe z sufiksami -ace, -ciel, -nik w „Słowniku” K.Sz. z 1642 r. *Jęz. pol.-hist.-współczesność*. Pozn. 1995.

I.T.

ŚMIGLECKI Marcin 1563–1618

Inne formy imienia i nazwiska: Leopolda; Martinus Leopolditanus; Martinus Leopoldiensis; Marcin Lwówianin; Smiglecius; Śmigiełski; Śmiglekius; Śmigletius.

Urodzony w 1563 (przypuszczalnie 11 listopada) we Lwowie, w rodzinie mieszczańskiej wywodzącej się ze Śmigła w Wielkopolsce; prawdopodobnie syn Wojciecha i Anny z Wilczków. Uczył się w szkole metropolitalnej we Lwowie. Wybitnie uzdolniony, zwrócił na siebie uwagę J. Zamoyskiego, który pragnął uczynić go profesorem w mającej powstać w Zamościu uczelni i w tym celu wysłał go najpierw do szkół jezuickich w Pułtusku (1579), a następnie do Rzymu (1580). Tam w 1581, wbrew życzeniom mecenas, Ś. wstąpił do zakonu jezuitów. Studiował w Collegium Romanum filozofię (1582–84) i teologię (1584–86) pod kierunkiem Franciszka Suareza i Roberta Bellarmino. Po powrocie do kraju został profesorem Akademii Wileńskiej. W 1586–90 wykładał filozofię, a następnie przez dziesięć lat teologię. W 1588 przyjął święcenia kapłańskie. W 1594 uzyskał doktorat teologii. W 1600 został kanclerzem Akademii. Był także kaznodzieją. W ciągu następnych lat pełnił funkcję rektora w kolegiach jezuickich w Pułtusku (1600–02), Poznaniu (1602–07), Kaliszu (1607–09), a od 1609 zarządzał domem profesów przy kościele św. Barbary w Krakowie. Parokrotnie występował jako deputat zakonu na kongregacjach generalnych w Rzymie. W 1611 osiadł ponownie w Kaliszu na stanowisku prefekta wyższych studiów; większość czasu poświęcał pracy pisarskiej. Należał do czołowych działaczy i pisarzy kontrreformacji. Szczególnie surowo zwalczał arian. Polemizował z Faustem Socynem i Walentym Smalcusem. Ponadto był autorem traktatu ekonomicznego „O lichwie”, który cieszył się wśród współczesnych dużą popularnością (dwa wznowienia w roku wydania i siedem edycji w XVII w.), oraz wykładu logiki

(„Logica...”) posiadającego nieprzeciętne walory dydaktyczne, co sprawiło, iż służył jako podręcznik na uniwersytetach i zyskał ogromne uznanie również za granicą, głównie w Anglii (w Oksfordzie po wydaniu „Logiki” powstało Smiglecius Society). Zmarł w 1618 (prawdopodobnie 26 lipca) w Kaliszu; w krypcie tamtejszej kolegiaty św. Józefa znajduje się urna z jego prochami.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Commentaria in Organum Aristotelis*. Powst. Wil. 1586. Niedruk. Zapisał Stanislaus B. [Bedenski] w 1587. Wyd., wstęp i bibliogr. oprac. L. Nowak. T. 1–2. Wwa 1987.
Rkps Arch. Archidiecezjalne, Pozn. sygn. MS 147.
2. *Opisanie disputacyj jezuickich w Pułtusku*. Wyd. W. Zajączkowski. Wil. 1594.
Rkps w posiadaniu L. Nowaka.
3. *O bóstwie przedwiecznym Syna Bożego*. Wil. 1595 Druk. Akademia Soc. Jesu.
4. *O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach: wyderkowem, czynszowym i towarzystwa kupieckiego*. Kr. 1596 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Wil. 1596 Druk. Akademia Soc. Jesu; Wil. 1596; Kr. 1604; wyd. poszerz. pt. *O lichwie i o wyderkach, czynszach...* nauka krótka. Kr. 1607; Kr. 1613; Kr. 1619; Kr. 1621; Kr. 1640; Wil. 1641; Wil. 1753.
5. *Dysputacja wileńska*. Wyd. P. Wollowicz. Wil. 1599. Wyd. nast. Kr. 1599 Druk. Łazarzowa.
6. *O jednej widomej głowie Kościoła Bożego*. Wil. 1600 Druk. Akademia Soc. Jesu.
7. *O dziesięcinach z Pisma Świętego zebranie krótkie*. Kr. 1604 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1648; Sandomierz 1728; Kr. 1765; Wwa b.r. [ok. 1790].
8. *Nova monstra novi arianismi seu absurdae haereses a novis arianis in Polonia importatae*. Nysa 1612 druk. K. Scharffenberg.
Przekł. pol. M. Wiśniowski pt. *Nowe monstra nowego arianizmu. 700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 1* (1979).

9. Verbum Caro factum seu de Divina Verbi Incarnati natura. Kr. 1613 druk. A. Piotrkowczyk.

10. Logica ... Selectis disputationibus et quaestionibus illustrata. Ingolstadt 1618 druk. E. Angermaria. Wyd. nast.: Oksford 1634; Oksford 1638; Oksford 1658. Przedr. późniejsze zob. *Enc. kościelna Nowodworskiego*. T. 26 (1903).

Przekł. pol.: S. Kazikowski fragm. pt. Czy można osiągnąć w tym życiu doskonałą wiedzę w jakimkolwiek zakresie; Czy w oparciu o zmysły można osiągnąć wiedzę. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. E z. 5 (1973); T. Włodarczyk fragm. pt. O bycie myślnym. *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 2* (1979).

Utwór o autorstwie niepewnym

11. Przestrogi do sumienia należące. B.m. 1632. Wyd. nast.: b.m. 1632; Wil. 1765.

Autorstwo wg J. Wielewickiego.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

W. WICHER: O. M. Ś. TJ traktat o lichwie i procentach w świetle współczesnej i późniejszej nauki teologów. *Collectanea Theologica (= Przegl. Teolog.)* 1936. — K. DRZYMAŁA: Lata szkolne i profesorskie ks. Ś.M. Bąkowiec 1938. — Z. IVANISKIS: Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten lituanischen katholischen Bücher. *Commentationes Balticae* 1 (1953). — E. LIPIN-SKI: Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. Wwa 1956. — K. DRZYMAŁA: Polemika ks. M.Ś. z innowiercami o powołaniu ministra. *Nasza Przyszłość* 9 (1959). — TENŻE: Ks. M.Ś. obrońca prymatu św. Piotra i jego następców. *Ruch Biblijny* 1964 nr 4; toż *Duszpasterstwo Pol. Zagr.* 1965 nr 2. — L. NOWAK: „Logika” Ś. w opinii współczesnych i późniejszych. *Ruch Filoz.* 1968 nr 3. — A. KORCIK: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — K. DRZYMAŁA: Traktat M.Ś. „O lichwie...” w świetle nauki teologicznej na tle stosunków społeczno-ekonomicznych w Europie zachodniej i w Polsce przedrozbiorowej. *Studia i Mater.* (Rzym) 1972 s. 143–172. — I. DĄBBSKA: Kilka uwag o M.Ś. i jego „Logice”. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. E z. 5 (1973). — L. NOWAK: M.Ś. metody uzyskiwania wiedzy naukowej. *Ruch Filoz.* 1973 s. 227–230. — L. PIECHNIK: Początki Akademii Wileńskiej. *Nasza Przyszłość* 40 (1973). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — B. NATONSKI: Humanizm jezuicki i teologia pozytywno-kontrolersyjna w XVII i XVIII w. *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1 Lubl. 1975. — R. PLEČKAITIS: Feodalizm laikotarpio filozofija Lietuvoje, Vilnius 1975. — J. CZERKAWSKI: Filozofia polska do końca XVIII w. *Wkład Polaków do kultury świata*. Lubl. 1976. — I. LUKŠAITIS: Lietuvos publicistai veltiecin klausimu XVI a pabaigoje – XVII a pirmojoje puseje. *Acta Historica Lithuanica* (Wil.) 12 (1976). — L. NOWAK: Interpretacja Arystotelesowskiej teorii nauki u M.Ś. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. E z. 6 (1977). — TENŻE: M.Ś. teoria nauki. *Studia Philosophiae Christianae* 13 (1977) nr 2. — K. DRZYMAŁA: M.Ś. *Studia Hist.* R. 21 (1978) z. 1. — L. NOWAK: Smiglecius „Logic”. *Organon* 14 (1978). — J. DRZAZGA: Nauka M.Ś. o lichwie i uchwały synodów polskich XVI i XVII w.

Rocz. Nauk., Spół. Tow. Nauk KUL 7 (1979) s. 63–84. — W. VOISÉ: The career of polish Neo-Aristotelian – Smiglecius. *Archives Internationales d'Histoire des Sciences* 29 (1979), przedr. w: *Europolonica*, Wr. 1981. — R. PLEČKAITIS: S.M. Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. 1. Vilnius 1980. — K. DRZYMAŁA: Ks. M. Ś. TJ. Kr. 1981. — A. MANIKOWSKI. *Enc. hist. gospodarczej Polski do r. 1945*. T. 2. Wwa 1981. — L. NOWAK: Gnezeologiczne poglądy M.Ś. *Z hist. pol. logiki*. Wr. 1981; toż wersja ang. *Organon* 16/17 (1980/82) s. 135–150. — M. MAJEWSKI: M.Ś. „Organon Logic”. *Tamże* 18/19 (1982/83) s. 143–159. — J. CHMIEL: *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1983 nr 1. — J. MISIUREK: *Chrystologia Braci Polskich*. Lubl. 1983. — L. PIECHNIK: *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — R. DAROWSKI: M.Ś. SJ rękopiśmienne wykłady z logiki. Akademia Wileńska r. 1586/87. *Studia Philosophiae Christianae* 20 (1984) nr 1. — K. DRZYMAŁA: Polemika M.Ś. z Bracią Polskimi, zwanymi arianami, o bóstwie Chrystusa. *Studia Hist.* 1984 nr 1. — J. MISIUREK: Spory chrystologiczne w Polsce w drugiej połowie XVI w. Lubl. 1984. — J. CZERKAWSKI: Humanizm i scholastyka. Lubl. 1992. — R. DAROWSKI: M.Ś. „Traktat o lichwie” (1596). *Rocz. Wydz. Filoz. Tow. Jezusowego w Kr.* 1994 s. 209–228. — TENŻE: Ś.M. (1586–1591). W: *Filozofia w szkołach jezuickich w Polsce w XVI w.* Kr. 1994. — W. VOISÉ: M.Ś. „Logika” (1618), Zamość, Oxford i perspektywy. *Kwart. Hist. Nauki* 1994 nr 3.

I.T.

ŚNIADECKI Jan 1756–1830

Urodzony 29 sierpnia 1756 w Żninie (woj. gnieźnieńskie); syn Andrzeja, piwowara i rolnika, pełniącego też urzędy wójta, ławnika, starszego cechu piwowarskiego oraz burmistrza, i Franciszki z Giszczynskich, brat Jędrzeja. Uczył się w szkole parafialnej w Żninie i w Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu (1764–72), gdzie uczęszczał też na publiczne wykłady z fizyki eksperymentalnej Józefa Rogalińskiego, a następnie w Akademii Krakowskiej (1772–75), gdzie w 1775 uzyskał magisterium nauk wyzwolonych i doktorat filozofii. W druku debiutował w 1773 okolicznościowymi wierszami łacińskimi (w zbiorze *Adorea immortalis cum eruditi virtute...*). W 1775–77 wydawał *Kalendarz polski i ruski na 1776–1778*. W 1776/77 jako profesor extraneus uczył algebry w Akademii; w 1777/78 wykładał ekonomię, logikę, mechanikę, hydrostatykę, hydraulikę i naukę o zachowaniu zdrowia w klasie szóstej świeżo zreformowanych Szkół Nowodworskich. Od września 1778 do 1781, przy finansowym poparciu rektora Antoniego Żołędzińskiego i Hugona Kolłataja, studiował matematykę, fizykę, chemię, historię naturalną, architekturę, języki i literaturę w Getyndze (do jesieni 1779), Utrechcie i paryskim Collège de France (1780 – pol. 1781). Do Krakowa wrócił we wrześniu 1781 na wezwanie Komisji Edukacji Narodowej do objęcia Katedry Matematyki Wyższej

i Astronomii w Szkole Głównej Koronnej (pierwszy w Akademii wykładowca tych przedmiotów w języku polskim). Należał do Kolegium Fizycznego i był współtwórcą jego ustaw. W 1782 został też członkiem Rady Wizytatorskiej i sekretarzem szkoły. W 1787 pogłębiał studia astronomiczne w Anglii, zwiedził Cambridge i Oksford, nawiązał wówczas współpracę z *Ephemerides Astronomicae ad Meridianum Vindobonenses* (do 1806). W czasie rektoratu Feliksa Oraczewskiego (1786–90) należał do najzaciętszych jego przeciwników; w 1789/90 jeździł ze skargami do Warszawy, inicjował skierowaną przeciw protegowanym Oraczewskiego kampanię piśmienniczą tzw. Towarzystwa Krytycznego i doprowadził do odwołania go z rektorstwa, ale sam proponowanego mu wówczas stanowiska rektora nie przyjął, został natomiast prezesem Kolegium Fizycznego. W 1791 uruchomił Obserwatorium Astronomiczne. W czasie targowicy zabiegał o utrzymanie bytu Szkoły Głównej Koronnej. Podczas insurekcji 1794 działał w Krakowie w Komisji Porządkowej; po upadku powstania schronił się u Wielopolskich w Żywieckiem. W jesieni 1795 podjął wykłady uniwersyteckie. Od stycznia do kwietnia 1796 przebywał w Wiedniu z delegacją profesorów krakowskich, zabiegających o utrzymanie uczelni. Od 1800 ogłaszał prace w *Monatliche Korrespondenz*. W 1801 powołany do Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, wziął czynny udział w jego pracach i od 1802 publikował rozprawy i wyniki swych obserwacji astronomicznych w *Rocznikach Towarzystwa*. W lipcu 1803 został na własną prośbę emerytowany z pracy na Uniwersytecie Krakowskim i udał się w towarzystwie Antoniny z Morskich Choloniewskiej w podróż do Niemiec, Francji i Włoch. Po powrocie w lecie 1805 przebywał głównie w majątku Choloniewskiej w Zarzeczu na Wołyniu, a od jesieni 1806 w Wilnie. W 1807–15 sprawował urząd rektora Uniwersytetu Wileńskiego i kierował Obserwatorium Astronomicznym (do 1825), wyniki obserwacji przysyłał Petersburskiej Akademii Nauk (1808–22), królewskiemu astronomowi w Berlinie (1813–25), Instytutowi Narodowemu w Paryżu i Uniwersytetowi Królewickiemu. Należał do profesorów „narodowców”, zajmujących opozycyjne stanowisko wobec cudzoziemców, którym przewodził Godfryd Ernest Grodecki; zasługą Ś. było powołanie na Katedrę Literatury Polskiej Euzebiusza Słowackiego (1811) i Leona Borowskiego (1814). Uporządkował też kasę uniwersytetu, uzyskał dla niego nowe gmachy, doprowadził do powstania Komisji Sądowo-Edukacyjnych Wileńskiej i Wołyńskiej, zajmował się szkolnictwem średnim, zabiegał o podporządkowanie uniwersytetowi również szkół jezuickich, antagonizując przeciw sobie jezuitów białoruskich, założył w Wilnie szkołę dla nauczycieli żydowskich.

W czasie rządów Napoleona był członkiem Tymczasowej Komisji Rządowej na Litwie (od 8 lipca 1812) i przewodniczącym Komitetu Oświecenia i Wyznań Religijnych. Działalność ta po powrocie rządów rosyjskich stała się powodem usunięcia Ś. ze stanowiska rektora. Od 1815–16 prace swe, coraz częściej humanistyczne, ogłaszał w *Dzienniku Wileńskim* (podp. J.S.), *Pamiętniku Warszawskim* i *Pamiętniku Lwowskim*. Po przejściu na emeryturę w 1826 przebywał w Jaszunach koło Wilna, majątku bratanicy, Zofii ze Śniadeckich Balińskiej. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (od 1816), członkiem korespondentem Petersburskiej Akademii Nauk (od 1811), radcą stanu Cesarstwa Rosyjskiego (od 1822) oraz kawalerem orderów: św. Anny II klasy (od 1810) i św. Włodzimierza III klasy (od 1819). Zmarł 21 listopada 1830 w Jaszunach; pochowany tamże. W testamencie zostawił znaczne zapisy stypendialne dla studentów Uniwersytetów Jagiellońskiego i Wileńskiego.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Propositiones controversae ex philosophia defenduntur in Collegio Maiori Universitatis Cracoviensis Anno Domini 1775 die 31 mensis Martii... Cracovia 1775.

2. In laudem divi Stanislai Casimiritiani primo in regia scientiarum Universitate Cracoviensi Sacrae Theologiae professoris... oratio. Kr. 1776. (Z wierszem „Ode iambica”).

3. Prześwietnej Komisji nad Edukacją Narodową za wprowadzoną do Szkół Władysławowskich publiczną naukę reformę młodzież Akademii Krakowskiej w tychże Szkołach ucząca się uroczyste podziękowanie ... przez ... klasy VI profesora składa. Kr. 1777. Toż wyd. z rkpsu L. Kamykowski w poz. 30 t. 1.

4. Mowa przy otwarciu nowo rozporządzonych od P. Komisji Edukacyjnej matematycznych nauk, miana w Krakowie d. 9 listopada r. 1781... Kr. 1781; toż pt. Rozprawa o nauk matematycznych początku, znaczeniu i wpływie na oświecenie powszechne... Kr. 1781. Wyd. nast.: w poz. 15 t. 2; poz. 18 t. 2; poz. 23 t. 3; poz. 25 t. 1; poz. 26.

5. Rachunku algebraicznego teoria przystosowana do linii krzywych. T. 1–2. Kr. 1782.

6. Opisanie doświadczenia czynionego z bania powietrzną, w Krakowie dnia 1 kwietnia 1784 puszczoną z Ogrodu Botanicznego na Wesołej... Kr. 1784.

7. O Koperniku. Rozwiązanie zadania, które Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk do odpowiedzi ogłosiło: Oddając hołd winnej pochwały Mikołajowi Kopernikowi pokazać, jak wiele winne mu były nauki matematyczne, mianowicie astronomia w wieku, w którym żył; z których poprzedni-

ków, jak wiele i jakim sposobem korzystał i jak wiele mu są winne w czasie teraźniejszym. Wwa 1802 (odb. z *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*); toż pt. Rozprawa o Koperniku. *Nowy Pam. Warsz.* t. 8 (1802) – t. 9 (1803). Wyd. nast.: Wwa 1807; w poz. 15 t. 1; poz. 18 t. 1; w poz. 23 t. 2; oprac. i wstęp A. Nowicki. Wwa 1953; oprac. i wstęp M. Chmura. Wr. 1955 *BNI*, 159 (tu też „Pochwała Mikołaja Kopernika” z 1782); w poz. 25 t. 1 (tu też jw.). Przekł.: ang. 1823 (z franc.), franc. 1803, niem. 1810 (przeł. róbka), perski 1826 (streszcz.), ros. 1821, włos. 1830.

8. Jeografia, czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi ... dzieło Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk oddane... Wwa 1804. Wyd. nast. popr.: Wil. 1809; Wil. 1818; w poz. 23 t. 6–7. Przekł. ros. 1817.

9. *Réflexions sur les passages relatifs à l'histoire et aux affaires de Pologne insérés dans l'ouvrage de M. Villers qui a remporté le prix de l'Institut National de France, le 2 germinal an XI (23 III 1804)*. Paris 1804 (cztery wyd., jedno podp. J.S.). Przedr. w: M. Baliński: *Pamiętniki o J.S. T. 2*. Wil. 1865. Przekł. pol.: Uwagi ... nad dziełem P. Villers... *Nowy Pam. Warsz.* t. 15 (1804); Z.H. [Hołowiński]: *Uwagi ... dotyczące dziejów Polski nad dziełem...* Wwa 1823; A. Karpowicz: *Uwagi nad ustępami odnoszącymi się do historii i spraw Polski...* *Znad Wilii i Niemna. Księga zbior.* Wwa 1906; J.B. Gawecki: *Uwagi na temat ustępów wątpliwych dotyczących historii Polski i jej spraw*. Wyd. w poz. 25 t. 2.

10. Zagajenie sesji publicznej Uniwersytetu Wileńskiego dnia 15 września roku 1810 v.s. w rocznicę koronacji Najj. Imperatora Aleksandra I, przy rozpoczęciu roku szkolnego nauk. (Że doskonale nie wszystkich władz umysłowych przez rozmaite nauki jest warunkiem prawdziwego oświecenia). Wil. 1810. Wyd. nast.: w poz. 15 t. 2; poz. 18 t. 2; poz. 23 t. 3.

11. Żywot uczony i publiczny Marcina Odlanickiego Poczebota, czytany na publicznym posiedzeniu Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu, przy zamknięciu rocznego biegu nauk dnia 30 czerwca roku 1810 v.s. Wil. 1810. Wyd. nast.: w poz. 15 t. 1; poz. 18 t. 1; Kr. 1861 (z poz. 14); w poz. 26.

12. W dzień 15 września roku 1811 v.s. jako rocznicę koronacji Najj. Imperatora Aleksandra I przy rozpoczęciu roku szkolnego nauk. O instrukcji religijnej. ... Wil. 1811 (3 wyd.). Wyd. nast.: Wwa 1811 (pt. Mowa o religii...); w poz. 15 t. 2; poz. 18 t. 2; poz. 23 t. 3; poz. 26.

13. Żywot Piotra hrabi Zawadowskiego pierwszego ministra narodowego oświecenia w Cesarstwie Rosyjskim, czytany na posiedzeniu publicznym Uniwersytetu Wileńskiego ... 30 czerwca roku 1813 v.s. Wil. 1813. Wyd. nast.: w poz. 15 t. 2; poz. 18 t. 2; poz. 23 t. 3; poz. 26.

14. Żywot literacki Hugona Kollataja z opisaniem stanu Akademii Krakowskiej, w jakim się znajdowała przed rokiem reformy 1780. Wil. 1814. Wyd. nast.: w poz. 15 t. 1; poz. 18 t. 1; poz. 23 t. 2; wyd. K.J. Turowski, Kr. 1861 *Bibl. Pol.* 45; Lw. 1882 *Bibl. Mrówki* 142–143; oprac. i wstęp H. Barycz. Wr. 1951 *BNI*, 136.

15. *Pisma rozmaite*. T. 1–2. Wil. 1814. Wyd. nast. pomnożone w poz. 18 t. 1–2.

W t. 1: Żywoty uczonych Polaków; w t. 2: Zagajenia i rozprawy w naukach, m.in. O języku narodowym w matematyce; Konkurs do Katedry Wymowy i Poezji; Uwagi nad pismem konkursowym i jego krytyką; Podział nauk matematycznych; O metafizyce.

Niektóre utwory wydania rozpowszechniane były również w odbitkach.

Przekł. franc. 1823.

16. O rachunku losów. Wil. 1817. Wyd. nast.: w poz. 18 t. 3; poz. 23 t. 4; poz. 25 t. 1.

17. Trygonometria kulista analitycznie wyłożona do użycia uczących się. Wil. 1817. Wyd. nast. pomnożone Wil. 1820.

Przekł. niem. 1828.

18. *Pisma rozmaite*. T. 1–4. Wil. 1818–1822.

W t. 3 (1818): Listy i rozprawy w naukach, m.in. O języku polskim (prwdr. poszczególnych listów podp. Przemysław, Zachariasz Krytykiello, Zygmunt Szczeropolski w *Dzien. Wil.* 1815 i *Pam. Warsz.* 1816–1817); O literaturze; O logice i retoryce; w t. 4 (1822): Rozprawy filozoficzne, m.in. O pismach klasycznych i romantycznych (prwdr. w *Dzien. Wil.* 1819).

19. O filozofii. *Rzecz czytana na sesji literackiej Uniwersytetu Wileńskiego dnia 15/27 kwietnia roku 1819*. Wil. 1819 (odb. z *Dzien. Wil.*). Wyd. nast.: w poz. 18 t. 4; poz. 21; poz. 23 t. 5; poz. 25 t. 2. Przekł. ros. 1819.

20. Przydatek do pisma „O filozofii”. Wil. 1820 (odb. z *Dzien. Wil.*). Wyd. nast.: w poz. 18 t. 4; poz. 21; poz. 23 t. 5; poz. 25 t. 2.

21. *Pisma ... o filozofii Kanta*, za staraniem T.E. Szopowicza, a nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego wydane. Kr. 1821.

22. Filozofia umysłu ludzkiego, czyli rozważny wywód sił i działań umysłowych. Wyd. w poz. 18 t. 4. Wyd. nast.: Wwa 1834; w poz. 23 t. 5; poz. 25 t. 2.

Drobniejsze pisma Ś. z rkpsów wyd. m.in.: S. Piękoń: *Z dawnego Wilna*. Wil. 1829 s. 17–19; L. Kamiński. *Prace nauk. Oddz. Warsz. Komisji do Badania Dziejów Wych. i Szkolnictwa w Polsce*. Wwa 1927; L. Kamiński. *Pam. Lubel. za l. 1931–1934 t. 2* (1935).

Wydania zbiorowe

23. *Dzieła...* Oprac. i wstęp (Żywot uczony i publiczny J.S.) M. Baliński. T. 1–7. Wwa 1837–1839.

24. Wybór pism naukowych. [Cz. 1:] *Pisma humanistyczne*. Oprac. i wstęp Z. Libera; [cz. 2:] Pi- 217

sma matematyczne i przyrodnicze. Oprac. i wstęp S. Drobot. Wwa 1954.

25. Pisma filozoficzne. Oprac. i wstęp D. Petsch. T. 1-2. Wwa 1958 *Bibl. Klasyków Filoz. Pisarze Pol.* (43).

26. Pisma pedagogiczne. Oprac. i wstęp J. Hulewicz. Wr. 1961.

Cz. 1: Pisma pedagogiczne z okresu pracy w Szkołach Nowodworskich; cz. 2: Rozprawy o roli poznawczej i wychowawczej poszczególnych dyscyplin naukowych; cz. 3: Zagajenia sesji publicznych; cz. 4: Fragmenty pedagogiczne w pismach filozoficznych; cz. 5: Pisma o języku polskim; cz. 6: Biografie uczonych i działaczy oświatowych; cz. 7: Korespondencja wileńska 1807-1824.

LISTY

27. Listy w sprawach publicznych od r. 1788 do 1830 pisane. Oprac. i wstęp J.I. Kraszewski. Pozn. 1878.

28. La Correspondance de ... avec les savants français (1781-1798). Oprac. i wstęp A. Birkenmajer i L. Kamykowski. *Organon* 2 (1938) i odb. Wwa 1938.

29. Z nieznannej korespondencji ... z T. Czackim (1806-1811). Oprac. B. Gubrynowicz. *Księga pam. ku uczczeniu 350 rocznicy założenia i 10 uśmierzenia Uniw. Wil. T. 1.* Wil. 1929 i odb. Wil. 1929.

30. Korespondencja... Listy z Krakowa. T. 1: 1780-1787. Oprac. i wstęp L. Kamykowski. Kr. 1932 *PAU. Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce* 1.

210 listów Ś. do 22 adresatów oraz autobiografia. We wstępie rejestracja rkpsów korespondencji Ś.

31. Korespondencja ... Listy z Krakowa. T. 2: 1787-1807. Ze spuścizny po L. Kamykowskim oprac. i wstęp M. Chamcówna i S. Tync. Wr. 1954. 205 listów Ś. do 41 adresatów z 1787-1807, w dod. 3 listy z 1781-1784 pominięte w poz. 30 i uzupełnienie rejestracji korespondencji.

32. Korespondencja... Listy z Wilna. T. 3: 1807-1830. Zebrał i odpisał L. Kamykowski. Rkpsy *Bibl. PAN* Kr. sygn. 2815-2816. Wybór w poz. 26 cz. 7.

Nadto pojedyncze listy i mniejsze zespoły wyd. w publikacjach rozproszonych (m.in. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. Wwa 1904) i przy Opracowaniach.

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972); LP.

M. MOCHNACKI: Niektóre uwagi nad poezją romantyczną z powodu rozprawy J.Ś. „O pismach klasycznych i romantycznych”. *Dzien. Warsz.* 1825 nr 5, 7. Przedr. w: *Poezja i czyn. Wybór pism.* Wwa 1987. — M. BALIŃSKI: Pamiętniki o J.Ś., jego życiu prywatnym i publicznym i dziejach jego. T. 1-2. Wil. 1865 [tu też listy i drobniejsze pisma Ś.]. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel.* 23 (1866). — K.W. WÓJCICKI: Ostatni klasyk. *Bibl. Warsz.*

1872 t. 1 i wyd. osob. — T. ZIEMBA: J.Ś. na polu filozofii. *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* poczet 3 t. 20 (1872) i wyd. osob. Kr. 1871. — H. STRUVE: O filozofii J.Ś. *Wiek* 1873 nr 113-116. — M. STRASZEWSKI: J.Ś. Jego stanowisko w dziejach oświaty i filozofii w Polsce. Kr. 1875 [w dod. listy Ś. i teksty]. — P. CHMIEŁOWSKI: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. *Ateneum* 1883 t. 1; wyd. osob. Wwa 1898. — M. ŻMIGRODZKI: Historia Wileńskiego Uniwersytetu za czasów kuratorii ks. A. Czarotoryskiego. Cz. 1. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888 t. 1-2. — A. SKÓRSKI: J.Ś. wobec współczesnej metafizyki niemieckiej i dzisiejszych dążeń filozoficznych krytycznie przedstawiony. Lw. 1890. — W. SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Kr. 1891; wyd. 4 Wwa 1979. — A. SKÓRSKI: J.Ś. na polu pedagogicznym. *Muzeum* 1892. — W. LUTOSŁAWSKI: O poglądach filozoficznych J.Ś. *Ateneum* 1894. t. 2. — L. ŚWIEŻAWSKI: J.Ś. Jego życie i działalność naukowa. Petersburg. 1898. — J. WEIGEL: J.Ś. *Dzien. Pol.* 1898 i wyd. osob. Lw. 1898. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 1-3. Kr. 1899-1900. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. 1800-1832. T. 1, 5, 6. Kr. 1900, 1905. — S. DICKSTEIN. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek XIX w.* 1 (1901). — S. BRZOZOWSKI: J.Ś. Życie i dzieła. Wwa 1904. — S. CZARNOWSKI: Filozofia społeczna w Polsce końca XVIII i pocz. XIX w. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 1. — S. KOSSOWSKI: Z korespondencji F.K. Dmochowskiego z J.Ś. *Pam. Lit.* 1904. — A. WIRONIECKI: Zależność J.Ś. od J.M. Degéranda. *Przegl. Filoz.* 1904 z. 4. — S. DICKSTEIN. *Sto lat myśli pol.* 1 (1906). — A. KARPOWICZ: J.Ś. jako historyk. *Znad Wilit i Niemna. Książka zbior.* Wil. 1906. — I. HALPERN: J.Ś. *Ruch Filoz.* 1911 nr 3. — M. STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w czasie porzobiorowym. T. 1. Kr. 1912. — W. SOBIESKI: Uniwersytet Wileński w r. 1812. Kr. 1915. — I. HALPERN: System pedagogiczny J.Ś. Wwa 1919. — TENŻE: J.Ś. *Pol. filozofia nar.* Kr. 1921. — L. JANOWSKI: W promieniach Wilna i Krzemienia. Wil. 1923. — L. KAMYKOWSKI: Astronom na Parnasie, czyli J.Ś. i H. Kollataj. *Lit. i Nauka* (dod. *Ziemi Lubel.*) 1928 nr 3. — TENŻE: J.Ś. w Komisji Tymczasowej Zarządu Litwy. *Minerwa Pol.* 1928 z. 1/4. — K.W. WIZE: Fenomenalizm J.Ś. i aprioryzm Kanta. *Przegl. Filoz.* 1928 s. 80-89. — P. KRZOWSKI: J.Ś. jako historyk literatury. *Dzien. Wil.* 1929 nr 271. — S. PIGOŃ: Historia jednego konkursu do Katedry Wymowy i Poezji (1816). *Księga pam. ku uczczeniu 350 rocznicy założenia i 10 uśmierzenia Uniw. Wil.* Wil. 1929; przedr. w: *Z ognia życia i literatury.* Wr. 1961. — K. KOLBUSZEWSKI: Stanowisko J.Ś. wobec współczesnych prądów kultury polskiej. *Alma Mater Vilnensis* 1930 z. 9. — M. MASSONIUS: Działalność filozoficzna J.Ś. *Ruch Filoz.* 1930/31. — Z. SITNICKI: Poglądy społeczne J.Ś. *Prawda* 1931 nr 2. — H. BARYCZ: J.Ś. w świetle własnej korespondencji. *Przegl. Współc.* 1934 nr 151. — I. CHRZANOWSKI: Literatura i naród. Lw. 1936. — M. AMBROS: Zarys statystyczny szkół Wydziału Wileńskiego. Cz. 1: Czasy Stroynowskiego i Ś. *Ateneum Wil.* 1939 z. 1. — I. CHRZANOWSKI: Studia i szkice. T. 2. Kr. 1939. — L. JANOWSKI: Słownik bio-bibliograficzny Uniwersytetu Wileńskiego. Wil. 1939. — B. LEŚNODORSKI, K. OPAŁEK: Nauka polskiego Oświecenia w walce o postępek. Wwa 1951. — M. CHAMCÓWNA: Studia J.Ś. nad życiem i dziełem M. Kopernika. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* t. 1 (1953). — B. SUCHODOLSKI: Nauka polska w okresie Oświecenia. Wwa 1953. — J. SZACKI: Spór o ocenę

spuściny filozoficznej J.Ś. *Myśl Filoz.* 1955 nr 3. — K. OPAŁEK: *Myśl Oświeceniowa w Krakowie*. Kr. 1955. — S. DŮR: *Światopogląd J.Ś. z dziejów pol. myśli filoz. i społ.* T. 2. Wwa 1956. — K. MROZOWSKA: *Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony*. Wr. 1956. — M. RUDNICKI: *Językoznawstwo polskie w okresie Oświecenia*. Pozn. 1956. — M. CHAMCÓWNA: *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej*. T. 1–2. Wr. 1957–1959. — TAZ: *Szkola Główna Koronna w walce o autonomię uniwersytecką*. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* t. 2 (1957) z. 2. — J. HULEWICZ: J.Ś. jako organizator nauki. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. A t. 6 z. 2 (1958). — K. OPAŁEK: J.Ś. jako historyk nauki. *Tamże*. — E. RYBKA: J.Ś. *Pol. badanie przyrody*. Wwa 1959. — Z. KLEMENSIEWICZ: W kręgu języka literackiego i artystycznego. Wr. 1961. — S. DŮR: *Spoleczno-filozoficzne podstawy poglądów i działalności pedagogicznej J.Ś.* *Zesz. Nauk. WSP Opolo* 1963 z. 3. — Z. LIBERA: O zainteresowaniach językoznawczych J.Ś. *Prace Filol.* t. 18 (1965) cz. 4. — J. DŮR: Wpływ filozofii „szkoły szkockiej” na filozofię polskiego Oświecenia (Reid a Ś.). *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 52: *Prace Filoz.* t. 3 (1966). — J. STRASZEWSKI: J.Ś. *Dziewięć wieków geografii pol.* Wwa 1967. — J. SZACKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1973. — E. FRYCKOWSKI: J.Ś. o zawodzie nauczycielskim. *Prace Wydz. Nauk Hum. Bydg. Tow. Nauk. S. A* nr 15 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. KLEINER: *Sentymentalizm i preromantyzm*. Kr. 1974. — J. DOBRZYCKI: J.Ś. przypisy do „Pism rozmaitych”. *Przeszłość i przyszłość*. Wwa 1975. — S. PIERÓG: J.Ś. i dyktat „Oświecenia”. *Człowiek i Światopogląd* 1975 nr 12. — E. FRYCKOWSKI: J.Ś. w walce ze „stereotypem encyklopedystów” w sprawie upadku Polski. *Prace Wydz. Hum. Bydg. Tow. Nauk. S. F.* nr 8 1976. — TENŻE: Pojęcie „Judu” u J.Ś. *Prace Wydz. Hum. Bydg. Tow. Nauk. S. F.* nr 9 1976. — K. BARTNICKA: J.Ś. a historia. *Przegl. Hum.* 1977 nr 9–10. — D. BEAUVOIS: *Lumières et société en Europe de l'est. L'Université de Vilna et les écoles polonaises de l'Empire Russe (1803–1832)*. T. 1–2. Paris 1977. — K. MROZOWSKA: U progu nowej ery. *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XIX w. Księga ofiarowana J. Hulewiczowi*. Wr. 1977. — J.A. MATWISZYN: Nieznane polonica w Centralnej Bibliotece Naukowej Akademii Nauk USSR w Kijowie (J.Ś.). *Kwart. Hist. Nauk i Techniki* 1978 nr 2. — S. PIERÓG: J.Ś., myśliciel epoki przełomu. *Studia Filoz.* 1980 nr 10. — K. BARTNICKA: Działalność edukacyjna J.Ś. Wr. 1980. — Z. MROZEK: Udział Pałuk w życiu literackim kraju. *Kron. Bydg.* 8 (1979/80–81). — K. KINACH-BRZOZOWSKA: J.Ś. koncepcja „metafizyki nauki” i krytyka filozofii Kanta. *Studia Filoz.* 1981 nr 6. — R. PRZYBYLSKI: Oświeceniowy rozum i romantyczna przepaść. *Problemy pol. romantyzmu*. S. III. Wr. 1981. — TENŻE: *Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego*. Wwa 1983. — E. FRYCKOWSKI: Idea wychowania przez pracę w myśli społeczno-politycznej i społeczno-pedagogicznej pol. Oświecenia. *Prace Wydz. Nauk Hum. Bydg. Tow. Nauk. S. F.* 1984. — T. KOMENDANT: Rozmowa, której nie było. *Odra* 1984 nr 3. — E. FRYCKOWSKI: Nieznany epizod z życia J.Ś. *Kron. Bydg.* 9 (1982/85). — TENŻE: Poglądy społeczno-polityczne J.Ś. *Bydg.* 1985. — L. SŁOWIŃSKI: Dla tej, co nie zginęła. Pozn. 1985. — E. FRYCKOWSKI: J.Ś. jako deista. *Argumenty* 1986 nr 34. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. *Słownik pisarzy*. Wr. 1986. — E. FRYCKOW-

SKI: Problematyka pracy w myśli społeczno-filozoficznej pol. Oświecenia. Bydg. 1986. — Z. LIBERA: *Wiek oświeceniowy*. Wwa 1986. — J. i Jędrzej Śniadeccy: *Polacy, których poznać uarto*. Wwa 1986. — A. MIERZECKA: *Patrz w serce. Rzecz o braciach Śniadeckich*. Wwa 1986. — L. CHRZAŚCIEWSKI: Stara i nowa metafizyka. *Pismo Lit.-Artyst.* 1987 nr 10. — T. KIZWALTER: *Ludzie i idee Oświecenia w Polsce porzecznej*. Wwa 1987. — W. JAWORSKI: Polska wczesna recepcja filozofii Schellinga. *Pismo Lit.-Artyst.* 1988 nr 4. — J. ŻURAW: Problemy wojny i pokoju w filozofii J.Ś. i A.J. Czartoryskiego. *Zesz. Nauk. WAP* 4 (1988). — 150-lecie śmierci J.Ś. *Nauka Pol.* 1989 nr 1 (materiały sesji). — J. TREPIŃSKA: J.Ś. — uczonej i założyciel pierwszej stacji meteorologicznej w Krakowie w 1792 r. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Geogr.* z. 88 (1992). — W. JAWORSKI: *Czucie i wiara. Szkockie lekcje (z 2. dziejów polskiej recepcji filozofii zdrowego rozsądku)*. *Kontekst* 1993 nr 5 (1993). — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozumie i gustu. Wwa 1994. — Z.E. ROSKAL: J.Ś. filozofia matematyki. *Rocz. Filoz.* 1994 z. 3. — M. ŚLIWIŃSKI: Ś. i Mickiewicz wobec opozycji klasycyzm – romantyzm. *Literatura (Wil.)* 1995 nr 35. — J. ŻURAW: J.Ś. Polak i Europejczyk. *Częstochowa* 1995/96. — K. KINACH-BRZOZOWSKA: Oświeceniowa koncepcja „nowej nauki” w Polsce a refleksje J.Ś. na temat roli, przedmiotu, metod i klasyfikacji nauk. *Zesz. Nauk. Politechniki Gdańskiej. Filoz.* nr 2 (1996). — B. MAMCARZ: *Życie umysłowe w Wilnie w l. 1815–1822. Myśl i słowo. Wokół zagadnień świadomości literackiej i praktyki twórczej*. Rzeszów 1997. — J. ZIŁĘTARSKA: J.Ś. poglądy na naturę ludzką. (Prawdy marne i żywe). *Wśród pisarzy Oświecenia*. Bydg. 1997. — W. JAWORSKI: *Zdrowy rozsądek i logika. Filozoficzny kontekst minimalizmu J.Ś.* *Kontekst* 1998 nr 11 (1998).

E.A.

ŚNIADECKI Jędrzej (Andrzej) 1768–1838

Urodzony 30 listopada 1768 pod Żninem (woj. gnieźnieński); syn Andrzej, rolnika i piwowara, i Franciszki z Giszczyńskich, brat Jana. Uczył się w szkole klasztornej w Trzemesznie i w Szkołach Nowodworskich w Krakowie, które ukończył w 1787 z medalem „Diligentiae”. W 1787–91 studiował medycynę w Szkole Głównej Koronnej w Krakowie, w 1791–93 medycynę praktyczną, chemię i fizjologię w Padwie (2 marca 1793 doktoryzowany), w 1793–95 w Edynburgu. Po powrocie do kraju na początku 1796 (via Londyn i Wiedeń) przebywał do jesieni 1797 na dworze Waleriana Stroyńskiego w Horschowie na Wołyniu i ożenił się z Konstancją Michałowską. Od 1797/98 był wykładowcą chemii i farmacji na wydziale lekarskim Szkoły Głównej Litewskiej w Wilnie; od 1803/04 — profesorem chemii i członkiem wydziału nauk fizycznych i matematycznych Uniwersytetu Wileńskiego. Równocześnie prowadził praktykę lekarską. W 1801 został powołany na członka Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. W 1805–06 należał do grona redakcyjnego *Dziennika Wileńskiego*. W 1806

został pierwszym przewodniczącym Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego, był wybierany na to stanowisko również w 1808, 1812, 1814, 1828, 1830, 1833 i 1836. W 1806 nabył majątek Boltup (pow. oszmiański) i uzyskał starostwo sitkowskie. W 1815 został właścicielem części Łubianki, w 1819 Równopola, w 1831 Wielbutowa. W 1810–11 chorował na „chorobę żółciową” i leczył się w Karlsbadzie (maj–czerwiec 1811). Rozprawy naukowe i prace literackie ogłaszał w czasopiśmie: *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego* (1812–13), *Dziennik Wileński* (od 1815), *Tygodnik Wileński* (od 1816), *Pamiętnik Lwowski* (od 1817), *Pamiętnik Warszawski* (1817), *Tygodnik Polski* (1819). Był jednym z członków założycieli Towarzystwa Szubrawców (1817–22) i czołowym autorem *Wiadomości Brukowych* (utwory podpisywał licznymi pseudonimami, m.in. Bogumił Aquafontis herbu Łopata, Szlachcic Oszmiański, Filozoficzny Próźniak Wileński, Sotwaros, Szlachcic na Łopacie); od 17 stycznia 1819 pełnił urząd prezydenta Towarzystwa. W końcu 1822, ze względu na pogarszający się stan zdrowia, przeszedł na emeryturę i osiadł na wsi. W 1827 powrócił do pracy na Uniwersytecie Wileńskim i objął kierownictwo Kliniki Lekarskiej Wileńskiej. Po likwidacji uniwersytetu (1831) był kierownikiem Kliniki Akademii Medyko-Chirurgicznej, w 1834 (od 15 maja do 15 sierpnia) i w 1836 pełnił zastępczo funkcję prezydenta tej uczelni. Od 1830 był współredaktorem *Dziennika Medycyny, Chirurgii i Farmacji*; w 1837–39 publikował prace w *Pamiętniku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego*. W 1836 został powołany na członka Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu. Był też radcą stanu Cesarstwa Rosyjskiego i kawalerem orderów: św. Anny II klasy i św. Włodzimierza III klasy. Zmarł 11 maja 1838 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowa o niepewności zdań i nauk na doświadczeniu fundowanych, przy otwarciu nauk w Szkole Głównej Litewskiej z r. 1799 na r. 1800 ... Wil. 1799. Wyd. 2 w poz. 6 t. 3.

2. Początki chemii stosownie do teraźniejszego tej umiejętności stanu dla pożytku uczniów i słuchaczy ułożone i na wzór lekcji akademickich służące mające. T. 1–2. Wil. 1800. Wyd. nast. popr. i pomnożone: Wil. 1807; Wil. 1816–1817.

3. Teoria jestestw organicznych. T. 1–2. Wwa 1804–Wil. 1811. Wyd. nast.: t. 1–3. Wil. 1838; t. 1 (1–3). Wil. 1861; wyd. jubileuszowe oprac. i wstęp A. Wrzosek. T. 1–2. Pozn. 1905. Przekł.: franc. 1825, niem. 1821.

4. Uwagi o fizycznym wychowaniu dzieci. *Dzien. Wil.* 1805 nr 5–7. Wyd. nast.: w poz. 6 t. 1 i odb. Wwa 1840; wyd. K.J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* 16–

–17; Wil. 1856; Pozn. 1867; oprac. A. Tom, wstęp J. Korczak. Wwa 1920; oprac. i wstęp W. Okoń. Wr. 1956, reprografia Kr. 1990 (wstęp M. Demel).

5. Próźniacko-filozoficzna podróż po bruku. *Wiad. Brukowe* 1818 nr 97, 99, 102, 105; 1819 nr 109, 111, 115, 120, 126, 128, 132, 137, 140, 150, 154, 157; 1820 nr 161, 169, 174, 181, 189, 193, 201, 205, 209; 1821 nr 216, 220, 224, 232, 235, 240, 247. Wyd. nast. w poz. 6 t. 4–6 i w poz. 7 cz. 1–3. Wybór przedr. Z. Skwarczyński w: „Wiadomości Brukowe”. Wybór artykułów. Wr. 1962 *BNI*, 78.

Nadto wydał Ś. parę drobniejszych rozpraw chemicznych. W rękopis (niezachowanym) pozostawił Krótki rys chemii dla użytku szkół narodowych Księstwa Warszawskiego.

Wydania zbiorowe

6. Dzieła... Oprac. i wstęp (Życie J.Ś.) M. Baliński. T. 1–6. Wwa 1840.

W t. 2–3: Pisma medyczne, pisma filozoficzno-chemiczne i pisma rozmaite druk. uprzednio w czasopiśmie; w t. 4–6: Pisma rozmaite szubrawskie druk. w czasopiśmie.

7. Pisma satyryczne... Oprac. i wstęp A. Wrzosek. Cz. 1–3. Wwa 1908.

Przedr. t. 4–6 poz. 6 (w nieco innym układzie).

8. Wybór pism naukowych i publicystycznych. Oprac. i wstęp B. Skarżyński. Wwa 1952.

Tu też rozpr. B. Skarżyńskiego: Życiorys J.Ś.; Ś. jako chemik i biolog; Ś. jako lekarz higienista; Ś. jako publicysta.

Listy i materiały Ś. oprac. A. Wrzosek: Listy J.Ś. do ks. A. Czartoryskiego kuratora Wileńskiego Okręgu Naukowego. *Krytyka Lekarska* 1903 nr 1–2 i odb. Kr. 1903; tenże: Materiały do życiorysu J.Ś. *Krytyka Lekarska* 1905 nr 4, 6, 7. Zob. też publikacje listów przy Opracowaniach.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

M. BALIŃSKI: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 1–2. Wil. 1865 [w t. 2 kilka listów J.Ś.]. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pouz. Orgel.* 23 (1866). — P. CHMIEŁOWSKI: Towarzystwo Szubrawców i J.Ś. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 107–114. — W. HORODYŃSKI: Towarzystwo Szubrawców. *Przegl. Nauk. i Lit.* 1882 i odb. Lw. 1882. — P. CHMIEŁOWSKI: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi (1815–1832). *Ateneum* 1883 t. 1; przedr. Wwa 1898. — M. WOŁOWSKI: J.Ś. jako humorysta. *Tyg. Ilustr.* 1888 nr 280. — J. BIELIŃSKI: Cesarzskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie. Wwa 1890. — R. NUSSBAUMOWA: J.Ś. i Herbert Spencer jako pedagogowie. *Kosmos* 1897 i odb. — S. KAMIENSKI: J.Ś. „O wychowaniu fizycznym”. *Przegl. Pedag.* 1898 nr 3–4. — [J. WEIGEL:] Żywot i prace naukowe i społeczne J.Ś. Kr. 1898. — W. ZAHORSKI: Zarys dziejów Cesarzskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie (1805–1897). Wwa 1898. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 1–3. Kr. 1899–1900. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz.

Przyj. Nauk, 1800–1832, T. 1–2. Kr. 1900–1901. — L. ŚWIE-
 ŻAWSKI: J.Ś., jego żywot, naukowe i społeczne stanowi-
 sko. Petersb. 1900. — Z. KRAMSZTYK: *Album biograf. zas-
 ługowanych Polaków i Polek w XIX. 1* (1901). — S. BRZO-
 ZOWSKI: J.Ś., jego życie i dzieła. Wwa 1903. — J. LACHS:
 Projekty T. Czackiego i J.Ś. zmierzające do założenia szkoły
 lekarskiej na Wołyniu. *Przegl. Lekarski* 1903 nr 27–30 i odb.
 — S. ŁAGOWSKI: J.Ś. i jego „Teoria jestestw organicz-
 nych”. *Kosmos* 1904 i odb. — Z. KRAMSZTYK: *Sto lat*
myśli pol. 1 (1906). — S. STERLING: J.Ś. i Darwin. Wwa
 1909. — J. BIELIŃSKI: Szubrawcy w Wilnie (1817–1822).
 Zarys historyczny. Wil. 1910. — A. WRZOSEK: J.Ś. Życio-
 rys i zbiór pism. T. 1–2. Kr. 1910 [tu też blok listów Ś.].
 — M. STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej
 w okresie porządkowym. T. 1. Kr. 1912. — A. WRZO-
 SEK: Religijność naszych znakomitych lekarzy XIX w. *Arch.*
Hist. i Filoz. Medycyny 7 (1927). — E. OSTACHOWSKI:
 Działalność J.Ś. jako chemika. *Tamże* 10 (1930). —
 B. GÓRNICKI: J.Ś. — żywot i dzieła. *Warsz. Czasop. Le-*
karskie 1938 nr 45 i odb. — J. HARABASZEWSKI: J.Ś. —
 nauczyciel chemii i pisarz rzeczy chemicznych. Lw. 1938.
 — A. WOJCICKI: J.Ś. jako działacz społeczny. *Rocz. USB*
w Wil. 1938/39. — T. ESTREICHER: Z dziejów polskiego
 słownictwa chemicznego. *Jęz. Pol.* 1939 nr 2. — L. JA-
 NOWSKI: Słownik bio-bibliograficzny Uniwersytetu Wi-
 leńskiego. Wil. 1939. — B. LEŚNODORSKI, K. OPALEK:
 Nauka polskiego Oświecenia w walce o postęp. Wwa
 1951. — S. PIETRASZKO: Profesor wśród „szubrawców”.
Problemy 1951 nr 10. — B. SUCHODOLSKI: Nauka pol-
 ska w okresie Oświecenia. Wwa 1953. — E. KIPA: Wstęp
 [do:] S.K. Potocki: „Podróż do Ciemnogrodu” i „Świsiek
 krytyczny”. Wr. 1955 BVI, 154. — B. SKARŻYŃSKI: O J.Ś.
 Wwa 1955. — L. SZYFMAN: J.Ś. jako przyrodnik materia-
 lista. *Myśl. Filoz.* 1955 nr 1. — E. OSTACHOWSKI: J.Ś.
 w dziejach nowożytnej myśli przyrodniczej. *Życie i Myśl*
 1956 nr 5/6. — L. SZYFMAN: Przyrodnicze i filozoficzne
 poglądy J.Ś. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* t. 4
 (1956). — Z. SKWARCZYŃSKI: Sprawa chłopska w „Wi-
 aomościach Brukowych”. *Prace Polon.* S. 15 (1959). —
 L. SZYFMAN: J.Ś., przyrodnik-filozof. Wwa 1960. —
 Z. KLEMENSIEWICZ: W kręgu języka literackiego i arty-
 stycznego. Wwa 1961. — Z. SKWARCZYŃSKI: Kazimierz
 Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia. Łódź
 1961. — S. KONOPKA: Lekarze i literaci. *Arch. Hist. Me-*
dyliny 25 (1962) z. 3. — I. ZNACZKO-JAWORSKI: J.Ś.
 a Petersburska Akademia Nauk. Tłum. z ros. W. Olszew-
 ski. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1967 nr 1. — J. FILIP-
 CZAK: Integracja nauk przyrodniczych, humanistycznych
 i technicznych w pracach J.Ś. *Przegl. Lekarski* 1968 nr 11.
 — J. STROJNOWSKI: Psychofizjologia J.Ś. Wr. 1968. —
 K. STRZELEWICZ: J. Śniadecki. *Tyg. Powsz.* 1968 nr 51/
 52. — J. ZABŁOCKI: J.Ś. jako przyrodnik filozof. *Wiad.*
Chem. 1968 nr 11. — *Arch. Hist. Medycyny* 1969 z. 1 [tu
 m.in.: M. DEMEL: Program wychowawczy J.Ś.; S. GAWĘ-
 DA: Studia akademickie J.Ś.; S. KONOPKA: J.Ś., człowiek,
 uczonej i nauczyciel młodzieży; S. SKORUPKA: O języku
 pism publicystycznych J.Ś.]. — Z. KLEMENSIEWICZ: J.Ś.
 zasługi dla polszczyzny. *Życie Lit.* 1969 nr 6. — I. STASIE-
 WICZ: Publicystyka J.Ś. *Problemy* 1969 nr 2. — *Rzecz*
o J.Ś. Wwa 1970 [tu m.in.: I. STASIEWICZ: Legenda i praw-
 da o J.Ś. w świetle jego publicystyki]. — *Hist. nauki pol.* 6
 (1974). — D. BEAUVOIS: Lumières et société en Europe
 de l'est. L'Université de Vilna et les écoles polonaises de

l'Empire Russe (1803–1832). T. 1–2. Paris 1977. — M.E.
 GRABOWIECKA: Podróż satyryczne J.Ś. *Rocz. Komisji*
Hist.-Lit. 18 (1981). — Z. MROZEK: Udział Pałuk w życiu
 literackim kraju. *Kron. Bydg.* t.8 (1979/80–81). — E. FRYC-
 KOWSKI: Idea wychowania przez pracę w myśli społecz-
 no-filozoficznej i społeczno-pedagogicznej polskiego
 Oświecenia. *Prace Wydz. Nauk Hum. Bydg. Tow. Nauk.*
S. F (1984). — L. SŁOWIŃSKI: Dla tej, co nie zginęła.
 Pozn. 1985. — Jan i J. Śniadeccy. *Polacy, których poznać*
warto. Wwa 1986. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. Słow-
 nik pisarzy. Wr. 1986. — A. MIERZECKA: Patrz w serce.
 Rzecz o braciach Śniadeckich. Wwa 1986. — R. MIERZE-
 CKI: Dwa polskie słowniki chemiczne z 1800 r. J.Ś. i Wi-
 ncentego Chojnickiego. *Wiad. Chem.* 1986 z. 9/10. —
 B. PŁONKA-SYROKA: J. Frank i J.Ś. wobec doktryny
 J. Browna. *Arch. Hist. Medycyny* 1986 nr 3. — L. CHRZA-
 ŚCIEWSKI: Stara i nowa metafizyka. *Pismo Lit.-Artyst.* 1987
 nr 10. — R. SŁONIEWICZ: J.Ś. na tle swojej epoki. *Wiad.*
Chem. 1989 z.11/12. — J. ANDRZEJEWSKI, L. SUŁKOW-
 SKA: Życie i dzieło J.Ś. Łódź 1990. — E. WOLTER: Poglą-
 dy J.Ś. na wychowanie fizyczne we współczesnej prakty-
 ce wychowania przedszkolnego. *Wych. w Przedszkolu*
 1990 nr 4/5. — W.W. GŁOWACKI: Wykłady farmacji J.Ś.
 w Wilnie (1797–1804). Wwa 1991. — R. SŁONIEWICZ:
 J.Ś. jako chemik-analityk. *Kwart. Historii Nauki* 1991 nr 1.
 — E. FRYCKOWSKI: J.Ś. — wybitny myśliciel polskiego
 Oświecenia. *Zesz. Nauk. WSP Bydg. Studia z Nauk Społ.*
 z.10 (1993). — A. SMOLEŃ: Koncepcja człowieka w pis-
 mach polskiego Oświecenia. *Kultura Fizyczna* 1996 nr 11/
 12. — B. MAMCAREZ: Życie umysłowe w Wilnie w l. 1815–
 1822. *Myśl, słowo i milczenie. Wokół zagadnień świadomości*
literackiej praktyki twórczej. Rzeszów 1997.

E.A.

ŚWIĄTKOWSKI Marcin ok. 1720 – 1790

Urodzony ok. 1720 w diecezji poznańskiej; syn
 Wojciecha. Kształcił się w Akademii Lubrańskiego
 w Poznaniu. W 1740 został immatrykulowany
 w Akademii Krakowskiej (jako „clericus Minorum
 Ordinis”), a już 22 października uzyskał baka-
 laureat z nauk wyzwolonych. W 1745 został magistrem
 nauk wyzwolonych i doktorem filozofii. W 1746–
 49 odbywał studia zagraniczne na koszt biskupa
 krakowskiego Andrzeja Stanisława Żaluskiego, stu-
 diował filozofię i matematykę w Paryżu, Londynie
 i Halle (tu słuchał wykładów Ch. Wolffa). Po po-
 wrocie do Krakowa wykladał jako extraneus „ma-
 tematykę czystą” (wg Wolffa) i astronomię prak-
 tyczną (1749–54). W 1750 należał do powołanej
 przez Żaluskiego komisji do ułożenia programu
 fundowanej przez niego katedry nauk matematycz-
 no-fizycznych, na której profesora fundator prze-
 znaczyl. S. Katedra nie została zorganizowana z po-
 wodu niesnasek wynikłych między Akademią i Ś.
 W 1755 Ś. usunął się z Akademii i osiedlił w Skalb-
 mierz, obejmując obowiązki kustosa kolegiaty,
 zajmował się jednak dalej pracą naukową i utrzy-
 mywał kontakty z nauką niemiecką. Pod koniec

życia popadł w dziwactwo — obwoził między Warszawą, Berlinem i Wiedniem wielkie foliały na temat kwadratury koła. Zmarł w 1790 w Wiedniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Prodomus Polonus eruditae veritatis seu tractatus de dignitate et utilitate, impedimentis et subsidiis sedibusque scientiarum rei litterariae promovende causae ex occasione electi regis Poloniae... Berlin 1765.

Przekł. pol.: Polski herold naukowy. Przeł. K. Romerowa. Wr. 1976; fragm. przeł. M. Plezia w: B. Suchodolski: *Nauka polska w okresie Oświecenia*. Wwa 1953, przedr. H. Hinz, A. Sikora. *Pol. myśl filoz. Oświecenie. Romantyzm*. Wwa 1964.

2. Monitor somnians seu somnium praesentem Reipublicae Polonae statum referens simulque eiusdem melioris reddendi consilium exhibens. B.m. 1770 (anonim.).

Przeróbka „Apocalipsis” J.D. Solikowskiego.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel*. 24 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Kr. 1891; wyd. 4 Wwa 1979. — K. OPAŁEK: *Myśl Oświecenia w Krakowie*. Kr. 1955. — M. CHAMCÓWNA: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu H. Kollataja 1777–1786. Wr. 1957. — H. LEMKE: Die Brüder Zaluski und ihre Beziehungen zu Gelehrten in Deutschland und Danzig. Studien zur polnischen Frühaufklärung. Berlin 1958. — J. DIANNI: Studium matematyki na Uniwersytecie Jagiellońskim do poł. XIX w. Kr. 1963. — E. ROSTWOROWSKI: Czasy saskie (1702–1764). *Dzieje Uj w l. 1364–1764*. T. 1. Kr. 1964. — I. STASIEWICZ: Poglądy na naukę w Polsce okresu Oświecenia na tle europejskim. Wr. 1967. — R.W. WOŁOZYŃSKI: Pokolenia oświeconych. Szkice z dziejów kultury polskiej XVIII w. Wwa 1967. — B. BIENKOWSKA: Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII w. Wr. 1971. — I. STASIEWICZ. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — M. SKRZYPEK: M.Ś. 700 lat myśli pol. *Filoz. i myśl społ. w l. 1700–1830*. T. 1: *Okres saski 1700–1763*. Cz. 5: *Filozofia recentiorum*. Wwa 2000 [z fragm. tekstów].

E.A.

ŚWIDER Augustyn 1886–1923

Urodzony 16 sierpnia 1886 we wsi Kopanina (pow. bytomski); syn Franciszka, robotnika huty cynkowej, i Marii z Nygów. Po ukończeniu szkoły ludowej w Lipinach pracował jako hutnik w tamtejszych cynkowniach. Od 1901 był czynnym członkiem

„Sokoła”. Przez samokształcenie zdobył znaczną wiedzę w zakresie historii i literatury polskiej. Z tego czasu pochodzą pierwsze (niedochowane) próby jego twórczości poetyckiej. Zapewne celem uniknięcia służby w wojsku pruskim udał się w 1908 na wędrowną podróż po Europie; przebywał w Niemczech, Francji i Austrii. Do kraju wrócił w 1910 i został redaktorem *Polaka* (założonego przez Wojciecha Korfanteo). Pod koniec tego roku ponownie wyruszył do Austrii, Szwajcarii i Włoch. W 1912 powrócił do Lipin i włączył się w patriotyczną działalność „Sokoła”. Lata I wojny światowej spędził na wielu frontach, wcielony do armii pruskiej. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 reaktywował „Sokoła”, stając na jego czele i pracując nadto w Polskiej Radzie Ludowej, a następnie także w Polskiej Organizacji Wojskowej. Uczestniczył czynnie we wszystkich trzech powstaniach śląskich. Był redaktorem naczelnym *Oredzia Sokolego* (1919–20), współredagował pismo przeznaczone dla uchodźców śląskich *Powstańców* (1921). Niekiedy posługiwał się pseudonimami: Robotnik, Sfinks, Kuba z Jagód. Twórczość jego była nierozzerwalnie związana z działalnością patriotyczną, służyła doraźnym celom propagandowym, stała się poetyckim komentarzem do wydarzeń politycznych. W 1922 wstąpił do zawodowej służby w Wojsku Polskim i został mianowany chorążym. Zginął śmiercią tragiczną 2 lutego 1923 w Katowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Deklamacje na czas plebiscytowy. [Miechowie ok. 1920].

Podp.: Kuba z Jagód.

S. Wilczek podaje w wątpliwość istnienie tego wyd.

2. Sokół w więzieniu. Humoreska w 1 a. Mikołów [1920].

3. Z głębin duszy polskiej syna ziemi górnośląskiej. Wiersze i pieśni. T. 1. Wstęp i wyd. W. Polak. Miechowie 1920.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

Wydanie zbiorowe

4. Utwory wierszem i prozą. Oprac. S. Wilczek. Wr. 1970.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

W. SZEWCZYK: 13 portretów śląskich. Kr. 1954. — Z. HIEROWSKI: Robotniczy poeta powstań górnośląskich. W: *Nauczyciel z Lubczy*. Kat. 1961; toż Kat. 1964. — TEN-ŻE: A.Ś. *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963 [tu wybór utworów]. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 276. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — S. WILCZEK: A.Ś. poeta – robotnik – powstańca. *Rocz.*

Kat. 3 (1975) s. 113–124. — TENŻE: *Śl. słownik biogr.* Kat. 1977. — TENŻE: A.Ś. W: Znani i nieznan katowiczanie. Kat. 1980. — TENŻE: Patriotyczny charakter twórczości A.Ś. *Zaranie Śl.* 1981 nr 2. — B. LUTOSZ: *Kalendarz Śl.* Kat. 1983 s. 116–117. — W. SZEWCZYK: Źródła poezji proletariackiej. W stulecie urodzin A.Ś. *Kalendarz Śl.* 1986 s. 106–109. — TENŻE: Bracia Sokoły. *Opole* 1986 nr 1.

I.T.

ŚWIDERSKA Alina 1875–1963

Urodzona 13 stycznia 1875 w Krakowie; córka Tytusa, nauczyciela Gimnazjum św. Anny, i Marii z Bohowityńów, primo voto Kozieradzkiej. Uczyła się w zakładzie wychowawczym Seweryny Górskiej, na kursach Adriana Baranieckiego, studiowała na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Równocześnie odbywała studia muzyczne, początkowo w Konserwatorium Krakowskim, następnie w Warszawie u prof. Aleksandra Michałowskiego (1893–94). Pracowała jako nauczycielka na pensjach lub nauczwała prywatnie w domach ziemiańskich. W 1895 włączyła się do akcji Towarzystwa Szkoły Ludowej. Debiutowała jako tłumaczka, ogłaszając w *Ateneum* 1897 (i odb.) przekład poematu Percy'ego Bysshe Shelleya „Epipsychidion”. W tymże roku nawiązała kontakt z *Przeglądem Literackim*, a od 1899 ogłaszała utwory własne i tłumaczone w *Bluszczu*, *Kraju*, *Przodownicy*. W 1906–07 mieszkała we Lwowie, gdzie współpracowała ze *Słowem Polskim*. W 1909–14 była nauczycielką języka francuskiego i historii literatury polskiej w Krakowie. Lata I wojny światowej spędziła na Ukrainie. Od 1918 mieszkała w Warszawie i pracowała w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W 1920 przeniosła się na stałe do Krakowa. Od czerwca do września 1925 przebywała w Pradze czeskiej jako urzędniczka poselstwa polskiego. Podczas II wojny światowej była członkiem Związku Walki Zbrojnej, uczestniczyła czynnie w konspiracji. Jest autorką kilkunastu powieści, z których powieści biograficzne o Ryszardzie Wagnerze, Zygmuncie Krasieńskim i Adamie Mickiewiczu wzbudziły największe zainteresowanie. Posiadając świetną znajomość kilku języków, tłumaczyła wiele utworów wprost z oryginału. Najwyższe uznanie przyniósł jej przekład „Boskiej komedii” Dantego, za który otrzymała tytuł członka Włoskiej Akademii Nauk „Artis Templum”. Mimo podeszłego wieku niemal do ostatnich chwil życia ogłaszała prace i recenzje w czasopiśmie *Słowo Polskie*, *Słowo Powszechne*, *Teatr*, *Tygodnik Powszechny*, *Współczesność*, *Życie Literackie* i pracowała nad powieścią biograficzną o Juliuszu Słowackim. Zmarła 12 stycznia 1963 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W pół drogi. Opowiadanie. T. 1–2. Wwa 1901. Podp.: J. Sielski.
2. Obok szczęścia. Powieść współczesna. Wwa 1904 [właśc. 1903].
3. Trudno inaczej... Powieść. Lw. 1909. Wyd. nast. Lw. 1914.
4. Spuścizna ojcowska. Powieść dla młodzieży. Kijów 1917.
5. Prometeusz i perliczka. Powieść biograficzna [o R. Wagnerze]. Wwa 1936. Wyd. nast. Wwa 1959. Kontynuację tej powieści stanowią poz. 6, 9.
6. Królowie. Powieść z życia i epoki Ryszarda Wagnera. Cz. 1: Król bez ziemi. Kr. 1937; cz. 2: Król z bajki. Kr. 1938. Wyd. nast. Wwa 1958.
7. Zygmunt. Powieść biograficzna o Zygmuncie Krasieńskim. Wwa 1939. Wyd. nast.: T. 1–2. Londyn 1960; Londyn 1961.
8. Adam. T. 1–2. Wwa 1955–1956.
- W t. 2 przedmowa J. Kleinera.
9. Mocarze. Powieść biograficzna. Wwa 1961.

Przekłady

10. M. Twain: Bajeczki dla starszych dzieci. Wwa 1899. Przedr. w poz. 18.
11. V. Blasco Ibañez: Rudera. Wwa 1905.
12. H. Keller: Historia mego życia. Wwa 1905.
13. G.G. Byron: Lord Kain. Lw.–Złoczów 1910.
14. V. Blasco Ibañez: Ziemia wyklęta. Wwa 1926.
15. Bajki japońskie. Kr. 1942.
16. Dante: Boska komedia. Kr. 1947.
17. H. Maliřova: Mariola. Wwa 1949.
18. M. Twain: Humoreski. T. 1: Podróż międzyplanetarna, T. 2: Bajeczki dla starszych dzieci. Wwa 1949. Wyd. nast.: Wwa 1950; Wwa 1951. Współtłum.: A. Marianowicz, A. Słonimski.
19. P. Jilemnický: Kawalek cukru. Wwa 1950. Wyd. 2 popr. pt. Kostka cukru. Wwa 1951.
20. M. Twain: Nieszczęsny narzeczony Aurelii. Wwa 1962. Wyd. nast. Wwa 1996. Współtłum.: A. Marianowicz, A. Słonimski.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

J. SMOSARSKI: Trwa, choć przemigło. *Więź* 1963 nr 3. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 980–981. — P. GRZEGORCZYK: Twórcy i badacze kultury zmarli w l. 1956–1967. Wwa 1986.

I.T.

ŚWIDERSKI Faustyn 1821–1885

Urodzony 14 lutego 1821 w Piotrkowie, w rodzinie ziemiańskiej; syn Piotra, dawnego oficera kościuszkowskiego i napoleońskiego. Do szkół uczęszczał 223

w Krakowie, następnie kształcił się w Niemczech. W 1846 ożenił się i osiadł w dziedzicznej wsi Mzurow pod Żarkami w powiecie będzińskim. Zajmował się gospodarstwem, brał udział w pracach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego i uprawiał działalność literacką. Debiutował w 1858 satyrycznymi utworami w *Wolnych Żartach* (tu m.in. poemat „Wojna owadów”) i był współredaktorem tego pisma przez dwuletni okres jego ukazania się. Gawędy satyryczne wierszem i prozą ogłaszał w wielu kalendarzach oraz czasopismach, m.in.: w *Kmiotku* (1860–62, tu podp. Faustyn z Mzurowa), w *Kolcach* (1871–85), w *Przyjacielu Ludu* (1873–74, 82–85) i w *Gazecie Kieleckiej* (1876–85; tu często podp. Ex-Bocian). Był też stałym współpracownikiem piotrkowskiego *Tygodnia* (1873–85). Zmarł 29 sierpnia 1885 w Mzurowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pospolite ruszenie wszelkiego rodzaju stworzeń i elementów przeciwko szlachcicowi wiejskiemu. *Gaz. Codz.* 1858 nr 107–108; też *Przyj. Dom.* 1858 nr 18–19.

2. Pół kopy jajek dla pocziwych chłopków. Wwa 1862.

3. Pisma humorystyczne. Z. 1–2. Częstochowa 1883–84. Podp.: F. Świderski (Ex-Bocian).

4. Wicek przyaresztowany. Dialog humorystyczny. *Tydzień* (Piotrków) 1883 nr 17. Wyst. Łomża 1887 (podtytuł: Obraz ludowy). Podp.: Ex-Bocian.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

W *NK* (1972) mylnie przypisano F. Świderskiemu komedie Leopolda Świderskiego: *Jesienią, Ojcowizna*.

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972); LP.

[F. GODLEWSKI] Choraży: Śp. F.Ś. *Niwa* 1885 z. 260. — S. FRYCIE: „Tydzień” piotrkowski jako czasopismo społeczno-literackie. *Rocz. Nauk.-Dydakt. Studium Tere-nowego Kr. WSP Rzeszów*. Z. 1. Rzeszów 1964.

A.P., H.G.

ŚWIDERSKI Jędrzej (Andrzej) zm. po 1824

Pochodził z ziemi łukowskiej, z rodziny szlacheckiej. Od 1786 służył w 5. Brygadzie Kawalerii Narodowej (3. Ukraińskiej). W 1787 był namiestnikiem sztandarowym, w 1788 chorażym w 4. Brygadzie Kawalerii Narodowej (2. Małopolskiej).

W wojnie 1792 walczył pod Grannem. W 1793 był rotmistrzem 3. Pułku Straży Przedniej. W insurekcji kościuszkowskiej bił się pod Raclawicami i Szczekocinami; w obozie pod Mokotowem (3 lipca) został awansowany na majora wojsk koronnych i przydzielony do 6. Pułku Straży Przedniej. Po upadku powstania emigrował wraz z bratem Wojciechem na Wołoszczyznę, następnie zaciągnął się do pływającej na pograniczu tureckim marynarki francuskiej (1795). Wkrótce potem bracia Świderscy zostali łącznikami Konfederacji Wojskowej między Galicją i Podolem rosyjskim. W 1796 byli w Stambule, gdzie wspomagał ich Albert Sarmata (Wojciech Turki), a następnie wyprawili z poleceniami do Polaków w Wenecji. W tym czasie Jędrzej prowadził korespondencję z Józefem Sułkowskim, z którym się przyjaźnił. W 1797 Świderscy byli ponownie w Turcji, skąd w grudniu przybyli do Livorno. Jędrzej przewodził wówczas czterem rodakom skierowanym na kwarantannę i żyjącym z pożyczek konsula francuskiego. Na początku 1798 byli Świderscy oficerami nadliczbowymi 3. Batalionu I Legii (potem II Legii). Jędrzej pełnił funkcję komendanta placu w Fossombrone, w lutym został oficerem czynnym tej samej jednostki (z braku etatu w stopniu porucznika). W 1799 obaj bracia walczyli pod Weroną i Legnano, a po kapitulacji Mantui dostali się do niewoli austriackiej. Po uwolnieniu przybyli do Paryża (3 grudnia) z zamiarem powrotu do kraju. W 1804–05 Ś. debiutował w druku dwoma tomikami poetyckimi wydanymi w Wilnie. W tym czasie (1804) służył w 22. Półbrygadzie francuskiej, a w 1806 w stopniu szefa szwadronu w sztabie 6. Korpusu (marszałka Ney). W 1807 był majorem II Legionu Północnego (walczył pod Ostrolęką); w 1809 — podpułkownikiem 8. Pułku Ułanów, z którym odniósł sukces pod Warkami (6 czerwca) i doznał porażki pod Jedlińskiem (10 czerwca). Od 1812 (13 kwietnia) sprawował obowiązki komendanta placu w Rawie (był na tym stanowisku jeszcze wiosną 1813). W 1816 (28 października) dymisjonowany z wojska z adnotacją, że był kilka razy ranny i trzykrotnie w niewoli. W 1824 wydał w Warszawie ostatni swój utwór. Dalsze losy Ś. nieznane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zabawki wierszem i prozą. T. 1–2. Wil. 1804.
2. L.S. Mercier: Olind i Sofroni. Drama heroiczne w 5 a. wierszem polskim ... ułożone. Wil. 1805.
3. Muza polska pod tytułem: Pieśni osiemdziesiątletniego starca. Wwa 1807. Wyd. nast. Wiedeń [właśc. Wwa] 1807.
4. Galicja oswobodzona. Poema w 6 pieśniach. Kr. 1810.
5. Pustelnik narodowy wierszem. Płock 1816.

6. Józefada, w 5 pieśniach, nad zgonem śp. Książęcia Józefa Poniatowskiego, N.W.W.P., roku 1813 przypadłym. Wwa 1818. Toż wyd. (tyt.?) Wwa 1818 (z błędnym podaniem w tyt. „w 6 pieśniach”).

7. Poema w 22 pieśniach pod tytułem: Syn marnotrawny. Wwa 1824.

Kilka wierszy Ś. przedr. w antologiach: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959); *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Emigracja polska w l. 1795–1797. *Przegl. Hist.* 1910 i odb. Wwa 1911. — M. SMOLARSKI: Poezja legionów. Kr. 1912. — S. LAM: Książę Józef Poniatowski. *Dzieje i pieśń*. Lw. 1913. — K. BARTOSZEWICZ: Napoleon w rymach polskich, od 1806 do 1812. W: *Szkiice i portrety literackie*. T. 1. Kr. 1930. — Cz. ZGORZELSKI: Duma poprzedniczka ballady. Tor. 1949. — *Słownik lit. pol. Oświecenia*. Wr. 1977. — J. PACHOŃSKI: Legiony polskie. Prawda i legenda, 1794–1807. T. 1–2, 4. Wwa 1969–1979. — Z. LIBERA: Zapomniane poematy o księciu Józefie Poniatowskim. *Romantyzm – Janion – Fantazmaty*. Wwa 1996.

E.A.

ŚWIDERSKI Leopold 1853–1925

Urodzony w 1853 w Mzurowie w Krakowskim. Ukończył wydział prawny Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie pracował w Prokuraturii Królestwa Polskiego. Debiutował w 1876 w piotrkowskim *Roczniku* wierszem „Dwa słowa” (nr 14–16). Debiut sceniczny Ś. odbył się w warszawskim teatryku ogródkowym „Eldorado”, w którym 4 lipca 1880 wystawiono jego jednoaktową komedię „Jesienią”. Do 1889 napisał kilkanaście komedii i obrazków obyczajowych, fraszek scenicznych, w większości nieogłoszonych drukiem, wystawianych przez teatry amatorskie, teatryki ogródkowe, jak również sceny zawodowe. Tworzył także obrazki sceniczne dla dzieci. Brak danych o jego życiu i twórczości po 1889. Zmarł w 1925.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Jesienią*. Komedia w 1 a. Wyst. Wwa, Kr. 1880. Wyd. Wwa 1892. Wyd. nast.: Wwa 1903; Wwa 1924.

2. Tuzin komedijek i obrazków scenicznych dla dzieci i młodzieży. Z rycinami W. Gersona. Wwa 1883. Wyd. nowe Wwa 1899.

OPRACOWANIA

NK 16 (1982).

A.P.

ŚWIDERSKI Tytus 1843–1880

Urodzony w 1843 w Słonimiu w guberni mińskiej; syn Onufrego, nauczyciela. W 1860 ukończył gimnazjum w Mińsku i podjął studia na wydziale matematyczno-fizycznym uniwersytetu w Petersburgu, następnie od 1862 na wydziale filozoficzno-historycznym Szkoły Głównej w Warszawie. W 1869 otrzymał stopień magistra i w rok później został nauczycielem języków klasycznych w Lublinie, a od 1872 w Łomży. Około 1873 ożenił się z Marią z Bohowitynow Kozieradzką i wyjechał do Galicji. Pracował początkowo w Jasle, a po uzyskaniu uprawnień do nauki języka i literatury polskiej został nauczycielem w Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Oprócz pracy nauczycielskiej w szkole wygłaszał odczyty o literaturze powszechnej w Muzeum Techniczno-Przemysłowym na Kursach Adriana Baranieckiego. Zmarł 25 lutego 1880 w Krakowie. Córka jego była Alina Świdorska, pisarka i tłumaczka.

TWÓRCZOŚĆ

1. Morsztyn Jędrzej. Studium literackie. *Przew. Nauk. i Lit.* 1878 z. 9–12.

2. Adam Burski. *Enc. Wych.* t. 2 (1882).

Rkpsy i koresp. w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

[B. CHLEBOWSKI] Br.Ch.: T.Ś. *Tyg. Ilustr.* 1880 nr 245.
A.P., H.G.

ŚWIDZIŃSKI Karol 1841–1877

Urodzony 4 lipca 1841 w Skomorochach (pow. hrubieszowski), w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Piotra i Filipiny z Piotrowskich. Uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, po czym studiował w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie pod Warszawą, a po zamknięciu tej uczelni kontynuował studia w Puławach. W powstaniu styczniowym walczył jako dowódca oddziału w Lubelskim. Po upadku powstania emigrował do Belgii, gdzie wstąpił na Uniwersytet w Gandawie. W 1866 wyjechał do Paryża. Dzięki poparciu swego krewnego, Jarosława Dąbrowskiego, otrzymał posadę profesora literatury i języka polskiego w szkole polskiej na Bati-gnolles. W 1869 współpracował z lwowską *Mrowką*. Wziął udział w wojnie francusko-pruskiej w szereгах Gwardii Narodowej, następnie w Komunie

225

Paryskiej jako adiutant Dąbrowskiego. Po upadku Komuny wyjechał w 1871 do Londynu, a w parę miesięcy później wrócił do Galicji i zatrzymał się w Krakowie. Współpracował w 1871–72 z *Tygodnikiem Wielkopolskim*, w 1872 był współredaktorem książki zbiorowej *Na dziś*, w której zamieścił głośny wiersz „Naprzód pracaj!” wyrażający program pozytywizmu. W 1873 współpracował ze *Strzechą*. W tymże roku przeniósł się do Stanisławowa i objął posadę urzędnika na kolei. W tym okresie ożenił się. Zmarł 4 czerwca 1877 w Stanisławowie; pochowany tamże.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Wyd. i wstęp: W. Belza. Lw. 1878. Wyd. pośmiertne.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 3 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Koresp. znajduje się m.in. w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

J. DETKO. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 1 (1965). — J. ROSZKO. *Przegl. Tyg.* 1983 nr 13. — [S. DYMEK] S.D.: K.Ś., poeta spod znaku powstania styczniowego. *Nike* 1988 nr 1.

W.A.-Sz.

ŚWIECICKI Julian Adolf 1848 lub 1850 – 1932

Urodzony 13 lutego 1848 lub 1850 w Kozienicach (pow. radomski). Ukończył IV Gimnazjum w Warszawie. Brał udział w powstaniu 1863. Od 1867 studiował na wydziale historyczno-filozoficznym Szkoły Głównej, a po jej likwidacji na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim, który ukończył w 1871. Mieszkał stale w Warszawie i pracował w biurze Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, gdzie sprawował funkcję generalnego sekretarza rady zarządzającej. Równocześnie nauczał historii literatury powszechnej na pensjach żeńskich. Debiutował w 1873 w *Tygodniku Ilustrowanym* wierszem „Do mnie!” (nr 273) i początkowo ogłaszał w pismach warszawskich wiersze (wydane w zbiorze pośmiertnie w 1933), później zajął się twórczością dramatopisarską i krytyką literacką oraz pracami historycznoliterackimi. Tłumaczył także z literatury hiszpańskiej oraz literatur wschodnich i wygłaszał wiele odczytów. Artykuły i recenzje publikował m.in. w *Tygodniku Ilustrowanym* (do 1897 z przerwami), w *Kłosach* (1875–89 z przerwami), *Kurierze Warszawskim* (1878–1921 z przerwami) i *Bibliotece Warszawskiej* (1878–90;

w 1888–90 należał do redakcji tego pisma). W 1898–1900 wchodził w skład redakcji *Biblioteki Dziel Wyborowych* i pisał przedmowy do wielu książek ukazujących się w tym wydawnictwie. Utrzymywał szerokie kontakty ze środowiskiem literackim stolicy. Żonaty był z Władysławą z Boguskich. Przyjaźnił się z Bolesławem Prusem i spędził z nim w 1889 letnie wakacje w Szczawnicy. Od 1900 był prezesem Towarzystwa Muzycznego Warszawskiego. W 1908 został członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Sprawował także funkcję prezesa zarządu Stowarzyszenia Weteranów 1863 r. W 1923 otrzymał Krzyż Kawalerski francuskiej Legii Honorowej. W 1924 obchodzono 50-lecie jego twórczości. Zmarł 26 stycznia 1932 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O własnej sile. Komedia w 3 a. Wyst. Wwa 1876 (pod pseud. Julian Sygne). Wyd. osob. Wwa 1884 odb. z *Bibl. Warsz.*

2. U wrót szczęścia. Dramat w 1 a. Wyst. Wwa, Lubl. 1877. Wyd. osob. Kr. 1885.

3. Wycieczki na Wschód. O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem. Studium literackie. Wwa 1878.

4. Najznakomitsi komediopisarze hiszpańscy. Cz. 1–3. Wwa 1880–1887.

Cz. 1 odb. z *Ateneum*. Cz. 2 (1881) i cz. 3 odb. z *Bibl. Warsz.*

5. Dzieje literatury powszechnej. T. 1–3 cz. 1, t. 4 cz. 1. Wwa 1880 [1882]–1893.

T. 1: Literatura chińska; t. 2: Literatura arabska. – Literatura perska. – Literatura japońska; t. 3 cz. 1: Literatura hiszpańska wieku złotego. – Literatura portugalska. – Literatura francuska XVI w.; t. 4 cz. 1: Literatura francuska w. XVII.

6. Alfred Tennyson. Studium literackie. Wwa 1886 odb. z *Bibl. Warsz.*

7. Historia literatury powszechnej w monografiach. T. 1–7. Wwa 1901–1903 *Bibl. Dziel Wyborowych*. Wyd. 2 Wwa 1907.

Zawiera częściowo poz. 5.

8. Poezje. Wwa 1933.

Wiersz „Do mnie!” przedr. *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

9. F. Lope de Vega: Komédie wybrane. Wwa 1881.

10. J. de la Vega: Triumfy orla i zaćmienia księżyca. Wwa 1883.

Koresp. i mater. m.in. w *Bibl. Jagiel.*, *Bibl. Nar.*, *Bibl. PAN* w Kr.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

Księga pam. b. wychowawców b. Szkoły Głównej Warsz. Wwa 1914 [inf. biogr. i bibliogr.]. — M. GODLEWSKI: Powstańcy, których znam. *Kur. Warsz.* 1938 nr 64.

A.P.

ŚWIĘCICKI Konstanty
ok. 1720 – po 1788?

Urodzony ok. 1720. Był członkiem zakonu bernardynów, miał święcenia kapłańskie. Przed 1763 sprawował urząd definitora litewskiej prowincji zakonnej; w 1763 używał tytułu lektora teologii (i zapewne przynależał do prowincji małopolskiej, w której aktach tytuł ten odnotowano) oraz teologa nadwornego Augusta III. W 1762–63 przebywał w Luce we Włoszech, osobiście doglądając druku swego dzieła „De iure naturae”. Na karcie tytułowej wydania madyckiego z 1788 jest nazwany kanonikiem gnieźnieńskim, ale archiwum kapitulne godności tej nie potwierdza. Dalsze losy Ś. nie są znane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De iure naturae et gentium in genere et de iure belli et pacis in specie. Luca 1763. Wyd. nast. Madrid 1788.

Polemika z protestanckim pojmowaniem prawa natury, głównie z dziełem Grotiusa. Całe ustępy dzieła, bez powołania się na źródło, przepisał Antoni Święcicki w: *Dissertatio ex iure gentium*. Cracovia 1780.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

S.K.: Ks. K.Ś. *Kłasy* 1879 t. 29 nr 731. — F. KASPAK: Udział Polaków w uprawie prawa międzynarodowego. Lw. 1885. — L. EHRLICH: Prawo narodów i zagadnienia międzynarodowe w piśmiennictwie polskim od XV do XVIII w. *Rocz. Prawa Międzynar.* Wwa 1949. — T. JANASZ: K.Ś. „De iure naturae et gentium...” z 1763 r. *Zesz. Nauk. Uniw. Wr. S. A* nr 22 (1959): *Prawo VI*. — S. HUBERT: Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia. Wr. 1960. — S. PIWKO, *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H.E. WYCZAŃSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983).

E.A.

ŚWIĘCICKI Tomasz
1774–1837

Urodzony 18 grudnia 1774 w majątku Kostki (pow. węgrowski); syn Michała i Anny z Budzyńskich. Do szkół uczęszczał w Węgrowie i Drohiczyń, po ich ukończeniu w 1792 praktykował w palestrze drohiczyńskiej. W 1794 wybrany został na sejmikach na

asesora koła rycerskiego, a wkrótce potem zaliczony do palestry lubelskiej. Walczył w insurekcji kościuszkowskiej. Po rozbiorach studiował prawo i literaturę na Uniwersytecie Lwowskim, a następnie, po egzaminie na urzędnika sądowego, był przez 4 lata (1800–04) sędzią w Krakowie. W okresie Księstwa Warszawskiego pracował jako adwokat przy Sądzie Apelacyjnym, w okresie Królestwa — przy Sądzie Najwyższym w Warszawie. W 1818 został wybrany na członka Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. Od 1811 ogłaszał rozprawy z zakresu historii i geografii Polski, m.in. w czasopiśmie: *Pamiętnik Warszawski* (1815), *Dziennik Warszawski* (1827–28), *Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1827). Posiadał bogatą bibliotekę. Żonaty był z Ewą Horawską (Horaczewską?), zmarłą w 1806. Ś. zmarł 5 września 1837 w Busku, gdzie przebywał w celach leczniczych.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Historyczna wiadomość o ziemi pomorskiej, mieście Gdańsku oraz żegludze i panowaniu Polaków na Morzu Bałtyckim. Wwa 1811.

2. Opis starożytnej Polski. T. 1–2. Wwa 1816. Wyd. nast.: Wwa 1928; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol. S.* 5 z. 24–27, 35–37.

3. Historyczne pamiętki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski przez... Przejrzał w rękopiśmie, objaśnił i uzupełnił J. Bartoszewicz. T. 1–2. Wwa 1858 (z. 1–2 oprac. H. Lewestam).

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855 s. 210–212. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pouz. Orgel*. 24 (1867). — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 1, 4, 6, 8. Kr. 1900–1906. — H. GAL-LE. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w XIX*. T. 1. Wwa 1901. — K.W. WÓJCICKI: Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie. Wyd. oprac. Z. Lewinówna. T. 1–2. Wwa 1974.

E.A.

ŚWIĘTOCHOWSKI Aleksander
1849–1938

Urodzony 18 stycznia 1849 w Stoczku (pow. siedlecki); syn Feliksa, nauczyciela szkoły ludowej, i Michaliny ze Skupniewskich. Dzieciństwo spędził w Kazimierzu i Wylęgach. Do gimnazjum uczęszczał w Siedlcach, potem w Lublinie, gdzie był kolegą Aleksandra Głowackiego (Bolesława Prusa). W 1866 przybył do Warszawy i rozpoczął studia na wydziale filologicznym (sekcja historyczna) Szkoły Głównej, ukończone w 1870. Na utrzymanie zarabiał jako nauczyciel. Debiutował w 1867 artyku- 227

lem „Kaźmirz dzisiejszy”, ogłoszonym w *Tygodniku Ilustrowanym* (nr 424) pod pseudonimem Henryk Dołęga. W 1871 nawiązał ścisłą współpracę z *Przeglądem Tygodniowym*, rozpoczynając na jego łamach kampanię „młodej” prasy przeciwko „starej” głośnym artykułem „My i wy” (1871 nr 44), uznanym za manifest „młodych”. Obdarzony dużym talentem publicystycznym, uważany był za przywódcę tego pokolenia. Sformułował program pracy organicznej, rozwinięty później w licznych artykułach, m.in. „Praca u podstaw” (1873 nry 10–24, wspólnie z L. Mikulskim). Propagował na gruncie polskim myśli pozytywistów zachodnich. Ożenił się z Wandą Trzcińską. W 1874–75 studiował filozofię na Uniwersytecie w Lipsku, uzyskując doktorat z tej dziedziny. W 1875 przebywał krótko w Krakowie, w 1876 osiadł na stałe w Warszawie. Do 1878 zastępował Adama Wiślickiego w redagowaniu *Przeglądu Tygodniowego*, pod koniec tegoż roku rozpoczął współpracę z dziennikiem *Nowiny*, który redagował do 1881. Ogłosił tu m.in. artykuł „Socjalizm i jego błędy” (1878 nry 110–119) oraz cykl felietonów „Listy z Paragwaju” (1879). Współpracował też m.in. z *Niwą* (1872–74). W 1881 założył i do 1902 redagował tygodnik *Prawda*, w którym zamieścił m.in. studia o Sienkiewiczu (1884) i Prusie (1890). Drukowanymi w *Prawdzie* artykułami wpływał na kształtowanie poglądów młodej inteligencji polskiej. Prowadził tu stałą rubrykę „Liberum veto”, podpisywaną pseudonimem Poseł Prawdy, zyskując ogromny rozgłos. Krytykował ciemnotę i obskurantyzm, propagował wolność myśli, informował o rozwoju nauki europejskiej. Obok publicystyki Ś. próbował swych sił w dramatach i nowelach, podpisując je pseudonimem Władysław Okoński. Utwory te były ilustracją koncepcji filozoficznych i społecznych autora. W 1881 uczestniczył w organizowaniu Kasy im. Józefa Mianowskiego. W 1882 podróżował po Włoszech, wrażenia z podróży zawarł w „Szkicach włoskich” (*Prawda* 1882 nry 15–19). Brał udział w działalności konspiracyjnego Towarzystwa Literackiego. W początkach XX stulecia współpracował ze Stowarzyszeniem Szerzenia Oświaty „Światło” i miewał odczyty na prowadzonym przez nie Uniwersytecie Ludowym w Lublinie. Uczestniczył także w pracach łódzkiego Towarzystwa Krzewienia Oświaty. W 1906 został wysunięty do Dymy przez Stronnictwo Postępowo-Demokratyczne, w latach następnych zbliżył się do Narodowej Demokracji. Założył Towarzystwo Kultury Polskiej (1906), rozwiązane w przededniu wybuchu I wojny światowej. Redagował miesięczniki *Kultura Polska* (1908–12), potem *Humanista Polski* (1913–15). W 1908 mimo zakazu władz uczczono jubileusz 40-lecia twórczości Ś. Związany uczuciowo z Aleksandrą Bąkowską, nie mogąc uzyskać rozvodu z żoną, przeniósł się do majątku Gołotczyzna w pow. ciechanow-

skim i prowadził tam aktywną działalność społeczną, zakładając m.in. szkoły dla ludu. W początkach I wojny światowej wraz z Józefem Weyssenhoffem i Henrykiem Konicem założył proaliantką organizację polityczną pod nazwą Klub Demokratyczny. Kontynuował także twórczość beletrystyczną i publicystyczną oraz działalność naukową. Współpracował m.in. z *Gazetą Warszawską* (1919–32) i *Myślą Narodową* (1922–29), w której ogłaszał stały felieton „Liberum veto” oraz prowadził rubrykę „Nauka i literatura”. W 1927 otrzymał nagrodę literacką miasta Łodzi. Od 1931 pisywał do *Wiadomości Literackich*. Zmarł 25 kwietnia 1938 w Gołotczyźnie; pochowany na cmentarzu w Sońsku. W Gołotczyźnie znajduje się Muzeum Biograficzne A.Ś.

TWÓRCZOŚĆ

1. Niewinni. Dramat w 3 a. Wyst. Kr. 1875, wyd. Wwa 1876. Wyd. nast. Kr. 1876 (wraz z poz. 1a). Przedr. w poz. 12 t. 6 wyd. 2. Przekł. ros. 1878.
- 1a. Antea. Obrazek dramatyczny. Kr. 1876 (wraz z poz. 1). Przedr. w poz. 6. Wyst. Wwa 1886. Przekł. włos. 1884.
2. Ein Versuch die Entstehung der Moralgesetze zu erklären. Eine ethische Analyse. Kr. 1876. Wyd. rozszerz. w jęz. pol. pt. O powstawaniu praw moralnych. Wwa 1877. Rozprawa doktorska.
3. Ojciec Makary. Dramat w 3 a. Kr. 1876. Wyst. Wwa 1909. Przedr. w poz. 12 t. 5. Cz. 1 cyklu pt. Nieśmiertelne dusze; cz. 2 i 3 stanowią dramaty: Aureli Wiszar i Regina ogł. w poz. 12 t. 5. Cały cykl wyd. tamże oraz w oprac. S. Sandlera: Dusze nieśmiertelne. Wr. 1957 BN I, 165.
4. Dumania pesymisty. [Rozprawa]. Lublana 1877. Wyd. nast. oprac. i wstęp: E. Paczoska. Wwa 2002. Przedr. fragm. w poz. 26.
5. Piękna. Dramat w 4 a. Wwa 1878. Wyst. Wwa 1882. Przedr. w poz. 12 t. 4, 25 t. 2. Przekł. serb.-chorw. 1890.
6. Dramata. Wwa 1879. Przedr. w poz. 12 t. 6, częściowo w poz. 25 t. 2. Tu m.in.: Na targu (przekł. włos. 1884, 1923); Helwia (wyst. Wwa 1881, przekł.: ros. 1892, włos. 1884, 1923); Podolanka (wyd. osob. Wwa 1959); Blazen (wyd. osob. Wwa 1959); Za maską.
7. O życie. [Nowele]. Wwa 1879. Przedr. w poz. 12 t. 1, 25 t. 1, poz. 27. Tu: Damian Capenko (przekł. serb.-chorw. 1908); Chawa Rubin (wyd. osob. Wwa 1905, przekł.: ros. 1882, serb.-chorw. 1907); Karl Krug (przekł.: ros. 1881, serb.-chorw. 1884).
- Przekł.: niem. 1906, rum. 1895.
8. Klemens Boruta. [Opowiadanie]. Wwa 1880. Wyd. nast. Wwa 1889. Przedr. w poz. 12 t. 1, 25 t. 1, poz. 26. Przekł.: ros. 1881, serb.-chorw. 1888.

9. Siedem grzechów głównych. [Rozprawa publicystyczna]. *Prawda* 1882 nr 35–51. Wyd. osob. ze wstępem J. Rudzkiego. Wwa 1959. Przedr. fragm. w poz. 26.

10. Wskazania polityczne. [Rozprawa publicystyczna]. *Ognisko. Książka zbior. dla uczczenia...* T.T. Jeża. Wwa 1882. Przedr. fragm. w poz. 26.

11. Poeta jako człowiek pierwotny. [Studium]. Kr. 1896. Przedr. w poz. 29.

12. Pisma. T. 1–7. Kr. [1896–1899]. Wyd. 2 powiększone t. 1–8. Wwa 1908–1909.

T. 1–2: Obrazki powieściowe. Niektóre przedr. w poz. 25 t. 1, poz. 27. W t. 2 m.in.: Sam sobie; Klub szachistów (przekł. czes. 1910; ekran. TV 1967).

T. 3: Bajki. Tu m.in.: Wesele satyra; Hymn niemych; Strachy Pentelikonu.

T. 4–6: Utwory dramatyczne. Niektóre przedr. w poz. 25 t. 2–3. W t. 4 m.in.: Aspazja (wyst. Wwa 1908, przekł. esper. 1908). W t. 5 m.in.: Aureli Wiszar, Regina (por. poz. 3).

T. 7: Duchy. [Dramat]. Cz. 1–3. W wyd. 2 t. 7–8: Duchy. Cz. 4–6. Przekł. włos. 1927

W wyd. 2 t. 1 m.in.: Bartłomiejka (przekł. ros. 1915).

13. Utopie w rozwoju historycznym. [Rozprawa]. Wwa 1910. Przedr. fragm. w poz. 26.

14. Źródła moralności. [Rozprawa]. Wwa 1912.

15. Drygałowie. Powieść ucieczna. Wwa 1915.

16. Czcigodni Polacy. Charaktery. Książka do czytania dla młodzieży. Wwa 1923. Wyd. 2 powiększone Wwa 1924.

17. Hultaj. Komedia w 4 a. Wwa 1923.

18. Historia chłopów polskich w zarysie. T. 1–2. Lw.–Pozn. 1925–1928. Wyd. nast. z przedmową S. Arnolda. Wwa 1947; Wwa 1949. Przedr. fragm. w poz. 26.

19. Nałęcz. Powieść. Wstęp: A. Grzymała-Siedlecki. Wwa 1929.

W 1930 odznaczona nagrodą im. S. Popowskiego.

20. Z pamiętnika. *Wiad. Lit.* 1931 nr 42–52, 1932 nr 3–20. Wyd. w poz. 28.

Rkps. całości pt. Pamiętnik mojej myśli – zaginął.

21. Genealogia teraźniejszości. [Rozprawa]. Wwa 1936. Wyd. nast. ze wstępem J. Rudzkiego. Wwa 1957. Przedr. fragm. w poz. 26.

22. Twinko. Powieść. Wwa 1936.

Art. ogł. pośmiertnie: Wieczór przy Morskim Oku. Ogł. z rkpsy J. Kolbuszewski. *Wierchy* 1980 s. 111–126; [O Adamie Mickiewicz]. Ogł. z rkpsy i komentarz: K. Chruściński. *Pam. Lit.* 1986 z. 2.

Ponadto kilka rozpraw o tematyce filozoficznej i politycznej.

Przekłady

23. H.A. Taine: Zarys Anglii. T. 1–3. Wwa 1872.

24. F.A. Lange: Historia filozofii materialistycznej i jej znaczenie w teraźniejszości. T. 1–2. Wwa 1881.

Wydania zbiorowe i wybory

25. Pisma wybrane. Wybór i wstęp: W. Kubacki. T. 1–3. Wwa 1951.

T. 1: Obrazki powieściowe.

T. 2: Utwory dramatyczne. Cz. 1.

T. 3: Utwory dramatyczne. Cz. 2.

26. [Wybór publicystyki w:] J. Rudzki: Świętochowski. Wwa 1963.

27. Nowele i opowiadania. Oprac.: S. Sandler. Wr. 1965 *BN I*, 185.

28. Wspomnienia. Oprac. i wstęp: S. Sandler. Wr. 1966.

Tu m.in.: Ze wspomnień (wypowiedzi o charakterze wspomnieniowym, będące fragm. art., szkiców, felietonów).

29. Wybór pism krytycznoliterackich. Wyboru dokonał S. Sandler. Wstęp i przyp. M. Brykalska. Wwa 1973.

30. Liberum veto. Wybór pism krytycznoliterackich. Wyboru dokonał S. Sandler. Wstęp i przyp. M. Brykalska. T. 1–2. Wwa 1976.

31. Aforyzmy. Wybór i wstęp: M. Brykalska. Wwa 1979.

32. Publicystyka społeczna i oświatowa. Wyboru dokonał, wstępem i przypisami opatrzył Z. Kmiecik. Wwa 1987.

33. Aforyzmy i myśli. Kr. 1991.

Przedr. prac: *Pol. krytyka lit.* T. 3 Wwa 1959; *700 lat myśli pol.* (1980); *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1985 *BN I*, 249.

Koresp. oraz rkpsy Ś. znajdują się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Miejskiej w Bydgoszczu, Bibl. Nar., Ossol. List do J. Kasprzowicza ogł. T. Mikulski, Z. Sypulanka. *Pam. Lit.* 1961 z. 2; do H. Modrzejewskiej ogł. w: Korespondencja H. Modrzejewskiej i K. Chłapowskiego. T. 1. Wwa 1965; do S. Żeromskiego ogł. W. Słodkowski. *Pam. Lit.* 1965 z. 1; do P. Chmielowskiego ogł. T. Źabski. *Ze skarbcza kultury* 1972 z. 23; do L. Kruczkowskiego ogł. S.W. Balicki. *Mies. Lit.* 1972 nr 8; do S. Michalskiego ogł. J. Piskurewicz. *Przeł. Hist.-Oświatowy* 1887 nr 2; do J.I. Kraszewskiego ogł. B. Mazan. *Prace Polon.* S. 44 (1988).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

T. JESKE-CHOIŃSKI: Pozytywizm warszawski i jego główni przedstawiciele. Wwa 1885. — P. CHMIEŁOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersburg. 1898. — *Prawda. Książka zbior. dla uczczenia dwudziestopięcioletniej działalności A.Ś. 1870–1895*. Lw. 1899. — H. GALLE: A.Ś. jako beletrysta. Wwa 1902. — *Nowa Gaz.* 1907 dod. do nr 319 [nr poświęcony A.Ś.]. — *Prawda* 1908 nr 41 [wł.]. — Z. DĘBICKI: Portrety. Wwa 1927. — M. GROSSEK-KORYCKA: Interpretacja „Duchów” Ś. W: Z krainy piękna. Wwa 1930. — R. WROCZYŃSKI: Idee dramatów A.Ś. na tle pozytywizmu warszawskiego. Kr. 1934. — F. ZBROJA: Etyczne poglądy Ś. Łomża 1938. — S. NOSOWSKI: 229

„Intelektualizm” prozy Ś. na tle jej kształtu rytmicznego. *Nauka i Sztuka* 1946 nr 7/8. — S. SANDLER: Ze studiów nad Ś. Wwa 1957. — J. RUDZKI: Świętochowski. Wwa 1963. — J. KULCZYCKA-SALONI. *Obraz lit. pol. XIX i XX w.* S. IV t. 2 (1966). — J. RUDZKI: A.Ś. i pozytywizm warszawski. Wwa 1968. — *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — S. JEDYNAK: Etyka teoretyczna A.Ś. *Studia Filoz.* (1972) nr 11/12. — B. SITEK: A.Ś., czołowy publicysta pozytywizmu polskiego. *Polon.* 1972 nr 5. — Z. TEINERT: Poglądy moralne A.Ś. *Rocz. Teolog.-Kanon.* 1973 nr 3. — M. BRYKALSKA: A.Ś., redaktor „Prawdy”. Wr. 1974. — M. KRÓL: Sylwetki polityczne XIX w. Kr. 1974. — M. BRYKALSKA: Myśl filozoficzna w działalności A.Ś. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 2. Wwa 1975. — W. TYBURSKI: Myśl etyczna A.Ś. *Prace Wyd. Nauk Hum. S.* F nr 9 (1976). — B. MAZAN: Uwagi o „Utopiach w rozwoju historycznym” A.Ś. *Prace Polon.* S. 33 (1977). — D. PETROZOLIN-SKOWROŃSKA. *Kwart. Hist. Prasy Pol.* 1978 nr 1 [dot. „Liberum veto”]. — E. STARUCH: *Kultura i Społeczeństwo* 1978 nr 1/2 [dot. jw.]. — B. MAZAN: Historiografia „Duchów” A.Ś. na tle jego działalności społecznej i publicystycznej. *Acta Universitatis Lodzensis* 1979 nr 47. — S. FITA: Pokolenie Szkoły Głównej. Wwa 1980. — B. MAZAN: Ojczyzna ideologiczna pozytywisty. Wzory cywilizacyjno-kulturowe w twórczości A.Ś. *Prace Polon.* S. 36 (1980). — TENZE: Wzory intelektualne A.Ś. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria* 1981 z. 1. — J. KLARNER: Gołotczyzna i A.Ś. Ciechanów 1981. — S. LEWANDOWSKI. *Przegl. Tyg.* 1982 nr 30, nr 37. — B. MAZAN: Współpraca A.Ś. z lwowskim „Tygodniem”. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 17/18 (1982/1983) s. 153–169. — A.F. GRABSKI: Perspektywy przeszłości. Lubl. 1983. — S. LEWANDOWSKI: Polemiki Posła Prawdy. *Przegl. Tyg.* 1983 nr 31. — B. MAZAN: „Nowiny” pod redakcją A.Ś. *Prace Polon.* S. 45 (1985). — T. STEGNER: Przyczynek do ewolucji ideowo-politycznej A.Ś. *Dzieje Najnowsze* 1985 nr 3/4. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wwa 1986. — B. MAZAN: Z wczesnopozostawistycznych polemik i dyskusji. (Przywódca „młodych” o tradycji i historii wobec postępu). *Prace Polon.* S. 42 (1986). — W. STRZAŁKOWSKI: Ludzie i idee. Londyn 1986. — M. BRYKALSKA: A.Ś. Biografia. T. 1–2. Wwa 1987. — B. MAZAN: Język ezopowy przywódcy „młodych”. Cz. 2. *Prace Polon.* S. 43 (1987). — M. PYTASZ: „Nie mam recepty na zbawienie świata...” Wokół „Kronik tygodniowych” A.Ś. *Kat.* 1987 *Prace Nauk UŚI* nr 936. — G. BORKOWSKA: Prawda i kłamstwo. W. A.Ś. obrachunki etyczne. *Res Publica* 1988 nr 9. — B. MAZAN: Wpływ cenzury carskiej na twórczość młodego Ś. *Z domu niewoli*. Wr. 1988. — E. PACZOSKA: Krytyka literacka pozytywistów. Wr. 1988. — B. MAZAN: Przywódca „młodych” jako polemista i pamfletysta. *Prace Polon.* S. 45 (1989). — J. MIKLASZEWSKI: The liberation utopia. R. Nozick and A.Ś. *Reports on Philosophy* (Wwa) 13 (1989). — B. MAZAN: Wczesne dramaty A.Ś.: „Niewinni”, „Ojciec Makary”, „Piękna”. Zarys monograficzny. Łódź 1991. — M. BRYKALSKA: A.Ś. Posel Prawdy i walka o prawdę. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — TAZ: A.Ś. wobec problemów religii i katolicyzmu. *Problematyka religijna w lit. pozytywizmu i Młodej Polski*. Lubl. 1993. — T. BUJNICKI: Jeszcze raz o Trylogii Sienkiewicza: przyrodę odczytania (Tarnowski – Ś. – Chmielowski). *Kryzys czy przełom*. Kr. 1994. — A. MARTUSZEWSKI: Młot w parabolicznych formach polskiego pozytywizmu. *Tamże*. — B. MAZAN: Aforystyka stosowana

przywódcy „młodych” – „książka” pokoleniowa in statu nascendi. *Książka pokolenia*. Białystok 1994. — B. MAZAN: Z problemów felietonistyki przywódcy „młodych”. *Prace Polon.* S. 50 (1995). — W. ZAWADZKI: A.Ś. w Gołotczyźnie. Ciechanów 1995. — G. ROSZKO: Romantyzm z chłodnym czołem. A.Ś. o Mickiewiczu. *Poezja* 1998 nr 1. — G. BORKOWSKA: Pozytywista i gorczydzieli [wywiad]. *Gaz. Wyborcza* 1999 nr 135. — L. JANIKOWA: Z buntem przez życie. Opowieść biograficzna o Aleksandrze Bąkowskiej. Ciechanów 1999. — B. MAZAN: Topika biblijna w twórczości A.Ś. z okresu do 1880 r. w świetle jego poglądów na temat religii. *Inspiracje i motywy biblijne w lit. pozytywizmu i Młodej Polski*. Lubl. 1999.

W.A.-Sz.

ŚWIĘTORZECKI Józef Kazimierz 1749 – po 1796

Urodzony 3 marca 1749 na Białorusi; syn Mikołaja, strażnika mińskiego, od 1787 oboźnego. Uczył się w szkołach jezuickich w Nieświeżu, po ich ukończeniu w 1765 wstąpił tamże do jezuitów (10 sierpnia). Nowicjat odbył w Nieświeżu (1765–67), studia retoryczne w seminarium zakonnym w Śluku (1767/68), filozofii w Połocku (1768–71). Od jesieni 1771 uczył w Warszawie, najpierw w infimie w Kolegium Starym, a od 1772 do 1776 w Collegium Nobilium, gdzie wykładał gramatykę i geografę. W 1774–77 ogłaszał wiersze i powiastki w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* (podp. J.K.S., J.K. Święto., J.S., Józ. Święt., K.I.S.), w 1775 tłumaczenia w antologii *Pieśni uszyskie Horacjusza przekładania różnych* (t. 2, Wwa 1773 [właśc. 1775]). Po likwidacji pojezuickiego Collegium Nobilium (1777), nie mając jeszcze święceń kapłańskich, ożenił się z Anną Heynik (Henynk, Hennynek), córką kamerdynera królewskiego (zmarła ok. 1790). W 1778–1789 pracował jako kopista w kancelarii Departamentu Policji Rady Nieustającej; równocześnie — za pośrednictwem Adama Naruszewicza — starał się o pracę w Komisji Edukacji Narodowej. W 1781, jako eksjezuity, uzyskał pensję tymczasową 500 złp rocznie z obowiązkiem „gotowości na usługi Komisji” i pobierał ją do 1794. Czas jakiś delegowany był do Komisji Boni Ordinis w Łęczycy (sporządził „Opis miasta Łęczycy i jego historii”). W 1788–89 pracował w kancelarii Towarzystwa do Książ Elementarnych. W okresie Sejmu Czteroletniego związał się z Ignacym Potockim i Hugonem Kołłątajem. Po utworzeniu Straży Praw (1791) został mianowany regentem w Wydziale Policji Obojga Narodów. W 1792 wszedł do Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja. Podczas targowicy był warszawskim korespondentem politycznym Kołłątaja i Potockiego. Trudnił się również dostarczaniem informacji do gazet. Z pracy w policji, podejrzewany o organizowanie w Warszawie manifestacji an-

tykrońskich 24–25 lipca 1792, został usunięty. Należał do wolnomularstwa, był członkiem (w 1783 sekretarzem) loży Świątynia Izis; uczestniczył też w sprzysiężeniu powstańczym. 28 marca 1794, ostrzeżony o grożącym mu aresztowaniu, uszedł z Warszawy. Podczas insurekcji był sekretarzem Komisji Porządkowej Księstwa Mazowieckiego, później Wydziału Porządku Rady Najwyższej Narodowej oraz komisarzem cywilno-wojskowym ziemi warszawskiej. Należał do powstańczego klubu jakobinów. Po opuszczeniu Warszawy przebywał z drugą żoną Heleną Heynik (siostrą pierwszej) przy Naruszewiczu w Janowie Podlaskim. 1 stycznia 1796 chrzczono tam syna Ś. — Stanisława Adama. Był obecny przy śmierci Naruszewicza (8 lipca) i opieczetowaniu jego gabinetu, uczestniczył w pogrzebie, a następnie w pracach zabezpieczających pozostałe po zmarłym ruchomości. Występował też jako plenipotent kilku pretendentów do masy spadkowej i był zapewne autorem lub współautorem nekrologu wpisanego do ksiąg zgonów parafii janowskiej, ogłoszonego z istotnymi skrótami w *Korespondencji Warszawskiej i Zagranicznej* (1796 nr 59) i *Gazecie Warszawskiej* (nr 3). Dalsze losy Ś. nieznane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. List Kazimierza Wielkiego do Stanisława Augusta, króla polskiego. Dnia 8 maja 1777. [Wwa] 1777 (prwdr. w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych*).

2. Do Najjaśniejszego Stanisława Augusta, króla polskiego, w dzień szczęśliwego powrotu do Warszawy. Dnia 10 grudnia 1781 r. [Wwa] 1781.

3. Listy polityczne z Warszawy do Ignacego Potockiego (28 VII 1792 – 15 III 1794). Wyd. M. Rymyszyna, A. Zahorski (wstęp tegoż) w: *Tajna korespondencja z Warsz. 1792–1794 do Ignacego Potockiego*. Wwa 1961.

Miał być tłumaczem *Dykcjonarza antyfilozoficznego na zbiecie systemów wolterowych*.

Kilka wierszy Ś. przedr. w antologiach: „*Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*” (1770–1777). Wybór. Wr. 1968 BN I, 196; *Wiersze polityczne pierwszego rozbioru i sejmu delegacyjnego 1772–1775*. Wwa 2001.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

W. TOKARZ: Warszawa przed wybuchem powstania 17 kwietnia 1794 r. Kr. 1911. — I.Z. TUROWSKA-BAROWA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”. Ze studiów nad literaturą stanisławowską. Kr. 1933. — W. TOKARZ: Insurekcja warszawska. Lw. 1934; wyd. 2 Wwa 1950. — W. BOROWY: Poezja polska w w. XVIII. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa

1978. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, 1770–1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959, [wyd. 2 zmien. i popr.] Wwa 1999 [2000]. — B. LEŚNODORSKI: Polscy jakobini. Wwa 1960. — J. PLATT: Masa spadkowa po A. Naruszewiczu. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 3. Wr. 1969 *Arch. Lit.* 13. — J. POPLATEK: Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej. Uzup. L. Grzebień, do druku przygotował J. Paszcza. Kr. 1973. — *Słownik lit. pol. Oświecenia*. Wr. 1977. — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — B. WOLSKA: Poezja polityczna czasów pierwszego rozbioru i sejmu delegacyjnego 1772–1775. Wr. 1982. — J. PLATT: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Zarys monografii pierwszego pol. czasopisma literackiego. Gdańsk 1986. — TENŻE: J.K.Ś. (1749 – po 1796). *Pisarze pol. Oświecenia*. 1 (Wwa 1992) [z wyborem tekstów]. — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996.

E.A.

ŚWINKA Adam koniec XIV – ok. 1434

Inna forma nazwiska: Adamus Porcarius.

Urodzony u schyłku XIV w.; syn kasztelana dobrzyńskiego Adama. Pisał się ze wsi Zielona na Mazowszu. Początki jego nauk nie są znane; w 1411 immatrykułował się do Akademii Krakowskiej. Przypuszcza się, że mógł też studiować we Włoszech. Kiedy został duchownym, nie wiadomo; przynajmniej od 1413 posiadał kanonikat gnieźnieński, przed 1427 otrzymał też może kanonię łączyczą, następnie również probostwo wielickie. Awanse te i prebendy zawdzięczał zapewne pracy w kancelarii królewskiej w Krakowie, gdzie należał (dowodnie 1427) do notariuszy zajmujących się — jak się zdaje — sprawami zagranicznymi. Zetknął się tam m.in. ze Stanisławem Ciołkiem. W 1427 udał się z ramienia Jagielly do Rzymu w toku starań o biskupstwo poznańskie dla Ciołka; wiosną 1429 zaś u boku biskupa uczestniczył w misji do elektorów cesarstwa. Przed majem 1432 został kanonikiem krakowskim. Sprawny wierszopis łaciński (z pewnym otarciem się o grekę?), w erudycyjnym stylu swej twórczości reprezentował późnośredniowieczne holdowanie wzorom antycznym, a jej tematyką — orientację dynastyczno-patriotyczną obok typowej dla epoki religijności. W kwietniu 1433 przebywał w Gnieźnie. Zmarł przypuszczalnie w końcu tegoż roku lub z początkiem 1434.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Epigramma in Zavissium Niger. [Epicedium na zgon Zawiszy Czarnego 1428; inc.: Arma tua fulgent, sed non hic ossa quiescunt...]. Tekst podał J. Długosz: *Historia Polonicae... liber XI*; wyd. w: *Opera omnia*. T. 13. Wyd. A. Przezdziecki. Kr. 1877 s. 357–358. Zob. też póź. 10.

Przekł. pol. całości: K. Mecherzyński w: J. Długosz, *Opera...*, jw. T. 5. Kr. 1869 s. 329–331; toż przede: M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-lacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN I*, 141; – K. Bunsch: O Zawiszy Czarnym opowieść. Wwa 1958 s. 152 n., 162 n.; toż wyd. nast. Kr. 1980 s. 96 n., 105–107; – K. Weyssenhoff: Pamięci Zawiszy Czarnego. *Filomata* 124 (1959); – J. Mrukówna w: Polska Jana Długosza. Red. nauk. H. Samsonowicz. Wwa 1984 s. 492–493; toż w: J. Długosz, *Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga jedenasta. Wwa 1985 s. 250–252; – *Toć jest dziwna a nowe. Antologia literatury polskiego średniowiecza*. Oprac. A. Jelicz. Wwa 1987.

2. Epitaphium Hedvigis virginis, filiae Władisłai. [Epitafium po zgonie królowej Jadwigi, zm. 8 grudnia 1431; inc.: *Virginum o jubar, o inclyti gloria Regni...*].

Tekst podał J. Długosz: *Opera...*, jw. poz. 1, s. 467–468. Zob. też poz. 10.

Przekł. pol. całości: W. Syrokomla: *Dzieje literatury w Polsce*. T. 1. Wil. 1850 s. 208–209; toż wyd. 2 Wwa 1875 s. 265–267; K. Mecherzyński w: J. Długosz, *Opera...*, jw. poz. 1, s. 432–433.

3. Ave virgo, fons virtutum... [Sekwencja o św. Barbarze; z akrostychem: ADAM SUINCA DE ZELONA. Data powst. nieznana]. Wyd.: G.M. Dreves. *Analecta Hymnica Medii Aevi*. T. 9. Leipzig 1890 s. 113; wyd. kryt. H. Kowalewicz: *Cantica Medii Aevi polono-latine*. T. 1: *Sequentiae*. Wwa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

4. Salve sidus Polonorum... [Sekwencja o św. Wojciechu; z akrostychem: SVINCA. Data powst. nieznana]. Ogl. W. Szoldrski: Św. Wojciech w hymnologii łacińskiej. *Orędownik Diecezji Chełmińskiej* 1949 nr 1 s. 77–78; wyd. kryt. H. Kowalewicz: *Cantica...*, jw. poz. 3.

5. De rebus gestis ac dictis memmorablebus Casimiri secundi, Poloniae regis inclitissimi. Obszerny poemat „heroiczny”, prawdopodobnie o Kazimierzu Wielkim. Rkps (autograf?), znany J.J. Zaluskiemu ze zbiorów Akademii Krakowskiej (?), zaginął. Wiadomość przekazał J.D.A. Janocki (1770).

Utwory o autorstwie niepewnym

6. Alma per eius merita... [Hymn o św. Stanisławie; z akrostychem: ADAME. Data powst. nieznana]. Wyd. G.M. Dreves. *Analecta...*, jw. poz. 3. T. 4. Leipzig 1888 s. 236–237; K. Dobrowolski: Kult św. Stanisława w St. Florian w wiekach średnich. *Rocz. Kr.* 19 (1923) s. 143; wyd. kryt. H. Kowalewicz: *Zabytki średniowiecznej liryki liturgicznej o św. Stanisławie*. *Analecta Cracoviensia* 11 (1979). Autorstwo wg H. Kowalewicza.

7. Ave, virgo, regia Que mater et filia... [Sekwencja maryjna; z akrostychem: ADAM FECIT ME. Data powst. nieznana]. Wyd. kryt.: C. Blume, *Ale-*

ta..., jw. poz. 3. T. 42. Leipzig 1903 s. 129; H. Kowalewicz: *Cantica...*, jw. poz. 3.

Autorstwo przypuszczalne wg H. Kowalewicza.

8. Pollens doxis promicuit... [Hymn o św. Stanisławie; z akrostychem: PRANDOTE. Dat. powst. nieznana]. Wyd.: G.M. Dreves. *Analecta...*, jw. poz. 3, s. 237; K. Dobrowolski, jw. poz. 6, s. 133; wyd. kryt. H. Kowalewicz: *Zabytki...*, jw. poz. 6. Autorstwo wg H. Kowalewicza.

9. Psallat poli hierarchia... [Sekwencja o św. Stanisławie; z akrostychem: PRANDOTE ADAM PIO DONAT. Data powst. nieznana]. Wyd. G.M. Dreves. *Analecta...*, jw. poz. 3, s. 250–251; wyd. kryt. H. Kowalewicz: *Cantica...*, jw. poz. 3; tenże: *Zabytki...*, jw. poz. 6.

Autorstwo wg H. Kowalewicza.

Wydanie zbiorowe

10. Epitaphium Zavissi Nigri et Hedwigis, Władisłai Jagiellonis filiae. Wyd. K. Weyssenhoff. Wwa 1961 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 2.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

J. NOWAK-DEŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Średniowiecze. Wwa 1963. — H. KOWALEWICZ: Polska twórczość sekwencyjna wieków średnich. *Średniowiecze. Studia o kulturze*. T. 2. Wr. 1965. — TENŻE: Zasób, zasięg terytorialny i chronologia polsko-łacińskiej liryki średniowiecznej. Pozn. 1967. — S. ZABŁOCKI: Polsko-łacińskie epicedium renesansowe na tle europejskim. Wr. 1968. — TENŻE: Antyczne tradycje prereneansu francuskiego i jego związki z poezją polską XV w. (Na marginesie „Epitafium Zawiszy” A. Ś.). *Prace Lit.* 13 (1971) *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 150. — M. PERZ: O pewnym mruknięciu i śwince (z) Zielonej. W staropolską stronę. *Ruch Muzycz.* 1972 nr 7. — S. ZABŁOCKI: Od prereneansu do oświecenia. Z dziejów inspiracji klasycznych w literaturze polskiej. Wwa 1976. — I. SUŁKOWSKA-KURASIOWA: Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444. Wwa 1977. — J. KRZYŻANIAKOWA: Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Cz. 2: Urzędniczy. Pozn. 1979. — S. ZABŁOCKI: Das erste antitürkische Gedicht der neulateinischen Poesie in Polen und sein geschichtlicher Hintergrund. *Studien zu Literatur und Kultur in Osteuropa*. Köln-Wien 1983. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — B. MOŻEJKO: Ród Świnków na pograniczu polsko-krzyżackim w średniowieczu. Gdańsk 1998 [rec.: W. SIERADZAN. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1999 nr 1].

T.W.

ŚWITKOWSKI Piotr 1744–1793

Urodzony 28 czerwca 1744 zapewne w Krakowie. Po ukończeniu kolegium jezuitów w Krakowie

wstąpił do ich zakonu (28 czerwca 1765) i odbył dwuletni nowicjat przy kościele św. Szczepana. W 1767/68 uczył w infimie i gramatyce kolegium w Łęczycy. W 1768/71 studiował w Poznaniu (pod kierunkiem Józefa Rogalińskiego) filozofię i fizykę. W 1771/72 uczył w infimie kolegium poznańskiego, był pomocnikiem prefekta Bursae Musicorum i studiował teologię. Kasata zakonu zastała go na drugim roku studiów teologicznych; po ich ukończeniu, najprawdopodobniej w 1775, uzyskał święcenia kapłańskie. Następnie przebywał w Wielkopolsce (w 1775 u kasztelana krzywińskiego Antoniego Zakrzewskiego w Kromkach, w początku lat osiemdziesiątych u Sułkowskich w Rydzynie) i zapewne podróżował po Niemczech. W 1782 osiadł w Warszawie (w pałacu Sułkowskich na Trębackiej) i w październiku podjął wydawanie i redakcję *Pamiętnika Politycznego i Historycznego*, który pod modyfikowanymi nieco tytułami (od 1784 pt. *Pamiętnik Historyczno-Polityczny*, od 1788 — *Pamiętnik Historyczno-Polityczno-Ekonomiczny*) wychodził do sierpnia 1792. W 1783 Ś. otrzymał medal „Merentibus” (za „Budowanie wiejskie”). W 1784–85 wydawał także, przy poparciu Joachima Chreptowicza, *Magazyn Warszawski Pięknych Nauk, Kunsztów i Różnych Wiadomości*, a w 1786–88 *Wybór Wiadomości Gospodarskich*. W 1786 nabył na własność kamienicę Mafferowską przy Trębackiej i przeniósł tam redakcję pism. W okresie Sejmu Czteroletniego *Pamiętnik* włączył się do dyskusji politycznych. Nieprzejednanym wrogiem *Pamiętnika* był Stefan Łuski, zwalczający go zarówno na łamach *Gazety Warszawskiej*, jak i na drodze sądowej; wynikiem jego zabiegów było skasowanie pisma (7 września 1792) przez władze targowickie. Podjął wówczas Ś. wydawanie *Zabaw Obywatelskich* (ukazywały się od września 1792 do września 1793), a w listopadzie 1793 ogłosił prospekt na *Nowy Pamiętnik Dziejów, Pism i Wiadomości*. W tym czasie miał zatarg z Michałem Gröllem z powodu naruszenia przez księgarza jego praw autorskich. Od 1773 jako eksjezuista był emerytem Komisji Edukacji Narodowej, od 1782 — kanonikiem inflanckim. Zmarł nagle 28 grudnia 1793 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Świętokrzyskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Budowanie wiejskie dziedzicom dóbr i posesorom, toż wszystkim jakążkolwiek zwierchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane. Wwa 1782. Wyd. nast.: Wwa 1793; wyd. poszerz. pt. Budownictwo wiejskie pożytkowi i wygodzie dziedziców zwierchników na wsi naszych i miasteczkach poświęcone. Cz. 1. Wwa 1794.

Przewidywane cz. 2–3 nie ukazały się.

2. Książka dla gospodarzy z rozkazu jednego polskiego patrioty przez J.X.P.S. napisana. Wwa 1785.

Powst. na zamówienie Pawła Brzostowskiego.

3. Wybór z Wyboru Wiad. Gospodarskich. Wwa 1787.

4. O wielkim a łatwym oszczędzaniu drzewa w piecach, kuchniach, gorzelniach, browarach. Wwa 1788 (odb. z Wyboru Wiad. Gospodarskich).

W wydawanych przez siebie czasop. Ś. ogł. wiele własnych artykułów, głównie przekładanych, korespondencji i polemik. Kilka z nich przedr.: Ś. Inglot w: *Próby reform ułościańskich w Polsce XVIII w. Wybór źródeł*. Wr. 1952; *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 1, 3. Wr. 1955, 1960; *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej*. Wwa 1984.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

A. MAGIER: Estetyka miasta stołecznego Warszawy. Ukończ. ok. 1833. Wyd. H. Szwanowska, komentarz oprac. J.W. Gomulicki. Wwa 1963. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel*. 24 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Przewrót naukowy w Polsce w. XVIII. Kr. 1891, wyd. 4 Wwa 1978. — TENŻE: Testament ks. P.S. *Przegl. Hist.* 1915; przedr. w: *Studia historyczne*. T. 4. Wwa 1925. — A. GRODEK: Ks. P.S. statuta polski końca XVIII w. *Rocz. Dziejów Spół. i Gosp.* 3 (1934) i odb. — H. RZADKOWSKA: Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej. Wwa 1948. — B. SUCHODOLSKI: Nauka polska w okresie Oświecenia. Wwa 1953. — E. RZADKOWSKA: Encyklopedia i Diderot w polskim Oświeceniu. Wr. 1955. — I. HOMOLA-DZIKOWSKA: „Pamiętnik Historyczno-Polityczny” P.S., 1782–1792. Kr. 1960. — TAŻ: Walka o wolność druku w publicystyce polskiej 2 poł. XVIII w. *Przegl. Hist.* 1960 z. 1. — J. ŁOJEK: Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII w. Wwa 1960. — J. SZCZEPANIEC: Monopol prasowy S. Łuski w Koronie w l. 1773–1793. *Ze skarbca kultury* 1961 z. 13. — Z. LIBISZCOWSKA: Opinia polska wobec rewolucji amerykańskiej w XVIII w. *Łódź* 1962. — J. KRASUSKI: Zagadnienia oświatowe w prasie P.S. *Rozpr. z Dziejów Oświaty* 7 (1967). — J. SZCZEPANIEC: Monopol prasowy Tadeusza Włodka w Polsce l. 1793–1796. *Ze skarbca kultury* 1964 z. 16. — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — I. HOMOLA. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. ŁOJEK: Prasa polska w l. 1661–1831. *Prasa pol. w l. 1661–1864*. Wwa 1976. — J. KASPRZYK: P.S. a literatura niemiecka. *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 16 (1979). — TENŻE: Zeitschriften der polnischen Aufklärung und die deutsche Literatur. Giessen 1982 *Vorträge und Abhandlungen zur Slavistik* 4. — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozum i gustu. Wwa 1994. — I. ŁOSSOWSKA: P.S. (1744–1793). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 (z wyborem tekstów). — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996. — D. HOMBEK: Prasa i czasopisma polskie XVIII w. w perspektywie bibliologicznej. Kr. 2001.

TAŃSKA (HOFFMANOWA)

Klementyna
1798–1845

Urodzona 23 listopada 1798 w Warszawie; córka Ignacego, dzierżawcy Wyczułek pod Sochaczewem, następnie sekretarza Adama Kazimierza Czartoryskiego, i Marianny z Czempieńskich (Czenpińskich). Dzieciństwo spędziła w Wyczulkach i u Szymanowskich w Izdebnie koło Blonia. Od ok. 1811 przebywała przy matce w Warszawie, gdzie pod wpływem krewnych i przyjaciół domu (Lelewelów, Jana Pawła Woronicza, Michała Wyszczkowski) zajęła się studiami nad językiem i historią polską. Debiutowała w druku na łamach *Pamiętnika Warszawskiego* z 1818 (podp. K.). W 1823–24 uczestniczyła w redakcji rękopiśmiennego czasopisma *Rozrywki Wieczorne*, odczytywanego na zebraniach literackich w domu siostry Aleksandry i jej męża Marcelego Tarczewskiego. W 1824–28 redagowała i prawie w całości wypełniała własnymi utworami pierwsze polskie czasopismo młodzieżowe *Rozrywki dla Dzieci* (wyd. 2: Wwa 1827–28). Od 1825 była „eforką” warszawskich pensji i szkół żeńskich (początkowo dwóch, od 1828 wszystkich), od 1826 profesorką nauki obyczajowej w Instytucie Guwernantek. W tymże roku kandydowała do Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Działala też w warszawskim Towarzystwie Dobroczynności. W 1829 (7 lutego) wyszła za mąż za prawnika i historyka Karola Bóromeusza Hoffmana i wraz z nim weszła do spółki wydawniczo-drukarskiej „A. Gałęzowski i Komp.”, w której już uprzednio pracowała jako współredaktor *Nowego kalendarza domowego*. W 1830 ogłaszała swe pisma w *Dzienniku dla Dzieci* Stanisława Jachowicza. W czasie powstania listopadowego była „naczelniczką” Związku Dobroczynności Patriotycznej Warszawianek. W październiku 1831 emigrowała przez Wrocław, gdzie połączyła się z mężem przebywającym już od lipca za granicą w charakterze agenta paryskiego Komitetu Polskiego, do Drezna. Tu prowadziła dom będący centrum polskiej inteligencji emigracyjnej (odwiedził go i Adam Mickiewicz), uczestniczyła w pracach Komitetu Polskiego, przygotowywała do druku wybór swych pism oraz wydała pierwszy numer poznańskich *Rozrywek dla Dzieci* (1832). Od sierpnia 1832, po wydaleniu z Drezna, przebywała z mężem w Paryżu. Nie uczestniczyła w życiu politycznym emigracji (Hoffman związany był z Czartoryskimi), brała natomiast udział w pracach To-

warzystwa Dobroczynności Dam Polskich (od 1834), Towarzystwa Pomocy dla Nieszczęśliwych Polaków na Emigracji, utrzymywała kontakty z Towarzystwem Literackim i planowała założenie prywatnego polskiego zakładu wychowawczego (w Paryżu lub Poznańskim). Współpracowała z wydawnictwem *Souvenirs de la Pologne historiques, statistiques et littéraires* (Paris 1833), w pierwszej połowie 1834 redagowała wydawane w Paryżu przez Aleksandra Jelowieckiego *Nowe Rozrywki dla Dzieci*. Podróżowała po Francji (1833, 1839), jeździła do Szwajcarii (1837), Wrocławia (maj–lipiec 1842) i Poznania (lipiec–sierpień 1842). W 1844 leczyła się we Włoszech. Zmarła w Passy pod Paryżem 21 września 1845; pochowana na cmentarzu Père Lachaise, serce złożono w katedrze na Wawelu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kolęda Młodej Polki rówieśnicom swoim na rok 1819. Wwa [1818] (anonim). Wyd. nast. zawartych w tomie powieści hist.: w poz. 34 t. 2; poz. 37 t. 8; poz. 38 t. 4 (tu tylko „Barbara Radziwiłłówna”).

2. Pamiętka po dobrej matce, czyli ostatnie jej rady dla córki. Przez Młodą Polkę. Wwa 1819. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1819; Wwa 1820; „wyd. 3” Wwa 1823 (z zaleceniem dla szkół żeńskich przez Komisję Rządzającą); w poz. 34 t. 1; „wyd. 9” [właśc. wyd. 13] (z przedmową P. Krakowowej) Wwa 1872; toż „wyd. 10” Wwa 1883; w poz. 38 t. 8, poz. 39 t. 2; Złoczów 1901 *Bibl. Pousz.* 371–373.

Wg J. Glatz: Rosalines Vermächtnis an ihre Tochter Amanda.

Przekł.: czes. 1879, franc. zob. poz. 34, ros. [1825 lub 1827].

3. Powieści moralne dla dzieci. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1820. Wyd. nast.: Wwa 1821; popr. i pomnożone. Wwa 1830; w poz. 34 t. 7; wyd. 7 popr. i pomnożone Wwa 1849; w poz. 36 t. 1; poz. 37 t. 7; poz. 38 t. 1; poz. 39 t. 1.

4. Amelia matka. Dzieło za dalszy ciąg „Pamiętki po dobrej matce” służyć mogące. Przez tą samą Autorkę. T. 1–3. Wwa 1822–1824.

T. 4 przygotowany do druku nie ukazał się.

5. Wiązanie Helenki. Książeczka dla małych dzieci uczących się czytać. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1823. Wyd. nast.: Wwa 1825 (z poz. 7); Wwa 1828 (jw.); Wil. 1833 (jw., obok tekst franc.); wyd. 11 Wwa 1853 (jw., obok tekst niem.); w poz. 37 t. 11; Wwa 1872; w poz. 38 t. 1; Wwa 1891.

6. Listy Elżbiety Rzeczyckiej do przyjaciółki swojej Urszuli*** za panowania Augusta II pisane. *Rozrywki dla Dzieci* 2 (1824) nr 8–12; toż wyd. 2 1827. Wyd. nast.: w poz. 34 t. 2; poz. 37 t. 8; poz. 38 t. 4; poz. 39 t. 1; Wwa 1908 *Bibl. Uniu. Lud.* 78, toż Wwa 1925; Wwa 1908; wyd. i wstęp I. Kotowa. Kr. 1927 BNI, 99.

7. Druga książeczka Helenki. Powieści dla dzieci zaczynających już czytać gładko. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1825. Wyd. nast.: Wwa 1825 (przy wyd. poz. 5); Wwa 1828 (jw.); Wwa 1828; Wwa 1830; Wil. 1833 (przy wyd. poz. 5, obok tekst franc.); wyd. 13 Wwa 1853 (jw., obok tekst niem); w poz. 37 t. 11; poz. 38 t. 1; Wwa 1895; w poz. 39 t. 6 (tu w: „Cztery powieści większe”), toż osob. pt. Cztery powieści. Wwa 1909.

8. Dziennik Franciszki Krasieńskiej w ostatnich latach Augusta III pisany. *Rozrywki dla Dzieci* 4 (1825) nr 20–24; toż wyd. 2 1827. Wyd. nast.: w poz. 34 t. 3; poz. 37 t. 8; poz. 38 t. 4; Wwa 1892; Złoczów 1892; Wwa 1898 (z przedmową T. Jeske-Choińskiego); Wwa 1908; Wwa 1908; wyd. i wstęp Z. Szwejkowski. Wwa 1924; wyd. i wstęp I. Kotowa. Kr. 1929 BNI, 119; wyd. Z. Lewinówna, wstęp A. Frybesowa. Wwa 1961.

Przekł.: ang 1839, franc. 1836–1837, wlos. 1900.

9. Książeczka do modlitwy dla dzieci. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1828. Wyd. nast.: popr. i pomnożone Lipsk 1838 (w wersjach, dla chłopców i dziewcząt); Wil. 1848 (jw.); Wwa 1850 (pt. Książeczka do modlitwy dla małych dziewczec, podług układu Autorki „Świętych niewiast”); wyd. 12 pt. Książeczka do nabożeństwa dla dzieci. Lw. 1871.

10. Assarmot. Gra historyczna w kostki ułożona dla dzieci przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1829. Wyd. nast. popr.: Kr. 1851; Kr. 1861; Wil. 1861.

11. Powieści z Pisma Świętego wybrane z ksiąg historycznych Starego Zakonu przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa [1831]. Wyd. nast.: Wwa 1851; Wil. 1856.

12. Małe powieści z Pisma Świętego. Wr. 1833. Wyd. nast. w poz. 37 t. 11.

13. Nowy Job. Księga w 4 częściach, ułożona słowami Pisma Świętego przez ... Wyd. w: A. Mickiewicz: Księgi pielgrzymstwa polskiego... Paryż 1834 s. 123–157.

14. Wspomnienia z podróży w obce kraje w listach do Helenki T****. *Nowe Rozrywki dla dzieci* 1834 t. 1–2; toż Paryż [właśc. Kr.] 1862. Wyd. nast.: Lipsk 1853; w poz. 37 t. 5 (pt. Drewno i jego okolice); Bruksela 1862 (tyt. jw.); Bruksela 1864 (jw.); w poz. 38 t. 5.

15. Książka do nabożeństwa dla Polek. Kr. 1836. Wyd. nast.: Kr. 1846; Pozn. 1850; Kr. 1851 („wyd. mniejsze”); wyd. 7 Kr. 1858 (jw.).

16. Powieści, powieści i komedijki moralne. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wr. 1838. Wyd. nast.: tyt. Wr. 1842; Wr. 1847; Wr. 1858 (pt. Historyjki, powieści i komedijki moralne); toż wyd. 2 Berlin 1858; toż wyd. 3 Wwa 1875; w poz. 38 t. 2. Niektóre utwory sprzedawano też w formie odbitek.

17. Małe powieści i rozmowy dla dzieci zaczynających czytać po polsku. Przez Autorkę „Wiązania Helenki” Wr. 1838. Wyd. nast.: Wr. 1842 (z tekstem franc.); Wr. 1847 (jw.); pt. Pamiętka dla moich dzieci. Wr. 1848; w poz. 37 t. 11; poz. 38 t. 1, 2 (wybór).

18. Karolina. Powieść. T. 1–3. Lipsk 1839. Wyd. nast.: Lipsk 1844; w poz. 37 t. 3; poz. 38 t. 10.

19. Przyjemność z pożytkiem, czyli osiem powieści. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1839.

20. Olesia i Adaś. Książeczka dla małych dzieci zaczynających poznawać, co się koło nich dzieje, ułożona przez Przyjaciółkę dzieci. Kr. 1840. Wyd. nast.: Kr. 1844; Kr. 1848.

Wg M. Edgeworth: Early Lessons.

21. O moralności kobiet. *Dzien. Dom.* 1840. Wyd. nast. osob.: Kr. 1841; Kr. 1848; w poz. 35 t. 4–6 (pt. O powinności kobiet); t. 1–3. Wwa 1849; t. 1–3. Pozn. 1866; Berlin 1866; w poz. 38 t. 9.

22. Krystyna. Powieść. Przez Autorkę „Karoliny” T. 1–2. Lipsk 1841. Wyd. nast.: Wwa 1851; Lipsk 1852; w poz. 37 t. 4; poz. 38 t. 11; poz. 39 t. 2; Wwa 1898 (z przedmową J. Nowińskiego).

23. Jan Kochanowski w Czarnolesie. Obraz z końca XVI wieku. Przez Autorkę „Karoliny” i „Krystyny”. T. 1–2. Lipsk 1842. Wyd. nast.: Lipsk 1845; w poz. 37 t. 1; Lipsk 1866; w poz. 38 t. 12; Lw. 1885; Gródek 1890; toż wyd. tyt. Lw. 1892; w poz. 39 t. 3–4; Złoczów 1902.

Plan powieści z 1826 ogł. S. Morawiecki. *Przeegl. Lit.* 1897 nr 13/14–15/16.

24. Święte niewiasty. Obrazki pobożne kobietom żyjącym w świecie ofiarowane. T. 1–2. Lipsk 1843. Wyd. nast.: Wwa 1844; w poz. 37 t. 2; Bruksela 1862; w poz. 38 t. 8.

25. Opis przejazdu przez Niemcy w listach Wacława do siostry swojej Jadwigi. Lipsk 1844.

26. Pismo Święte wybrane z ksiąg Starego i Nowego Zakonu, objaśnione uwagami pobożnych uczonych i ofiarowane matkom i dzieciom polskim. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. T. 1–2. Lw. 1846. Wyd. nast.: Wwa 1849; Wwa 1851; w poz. 38 t. 7.

27. Encyklopedia doręczna, czyli zbiór ciekawszych wiadomości dla pańien. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wyd. w poz. 35 t. 8–9. Wyd. osob. t. 1–2. Wwa 1851. Wyd. nast. w poz. 38 t. 3.

28. Notatki. Przez K. z T.H. (Wyd. K.B. Hoffman). Wwa 1851.

29. Historia powszechna dla plci żeńskiej. Dzieło pośmiertne ... uzupełnione i doprowadzone do dzisiejszych czasów przez *** (K.B. Hoffmana). Wwa 1866.

Wiele pism T. przedrukowywano w różnych wypisach szkolnych i antologiach dla dzieci i młodzieży.

Przekłady

30. A.L. Barbault: Rozmyślenia religijne dla dzieci, napisane po angielsku przez ... Przełożone na język polski przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wwa 1827. Wyd. nast. Lw. 1870.

31. [Ch. Schmidt]: Gołąbek. Powieść naśladowana z niemieckiego i ofiarowana dzieciom polskim na koledę. Wwa 1831.

32. [Ch. Montalembert]: Życie świętej Elżbiety, królowej węgierskiej, księżnej Turynii. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. Wr. 1838. Wyd. nast. tyt. Wr. 1842. Przekł. niem. 1842.

Prace edytorskie

33. Próbkę dobrej literatury wieku XVI. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. T. 1–2. Wr. 1839.

W t. 1: Mikołaj Rej. Krótka wiadomość o pisarzu i dziele. Wyjątki; w t. 2: Jan Kochanowski. Krótka wiadomość o pisarzu i dziele. Wyjątki.

Wydania zbiorowe

34. Wybór pism.... Nowe oryginalne wydanie przejrzane i poprawione przez Autorkę. T. 1–10. Wr. 1833.

Tu m.in. przedr. powiastek historycznych i moralnych, komedijek, listów o wychowaniu i opisów podróży po kraju z *Rozrywki dla Dzieci* 1824–1828.

Przekł. franc. t. 1: 1850.

35. Pisma pośmiertne... T. 1–9. Berlin 1849.

Tu m.in. prwdr. Pamiętników (t. 1–2), Myśli i zdań moralnych (t. 7 cz. 1), Ułomków literatury, Opisu podróży do Włoch w r. 1844 (t. 7 cz. 2).

36. Podarek dobrej matki, czyli powieści moralne. Przez Autorkę „Pamiętki po dobrej matce”. T. 1–3. Wil. 1850.

37. Pisma... T. 1–11. Wwa 1857–1859. Wyd. 2 t. 11: Wwa 1861.

Tu w t. 6–10: *Rozrywki dla Dzieci* t. 1–5, w t. 10 m.in.: przedr. Biografie znakomitych Polaków i Polek.

38. Dzieła... Wydanie nowe pod red. N. Żmichowskiej, z dod. życiorysu i objaśnień. T. 1–12. Wwa 1875–1877.

W t. 6 m.in. list do K. Lewockiej.

39. Wybór dzieł... Wydanie jubileuszowe z portretem autorki. Wstęp i życiorys oprac. P. Chmielewski. T. 1–6. Kr. 1898.

Listy T. w rkpsach Ossol., Bibl. Jagiel., Bibl. PAU Kr., Bibl. Kór. oraz w rozproszonych publikacjach, m.in.: *Kłasy* 1822 t. 2 (13 listów do J. Lelewela); *Wędrowiec* 1899 nr 30 (list do F. Siarczyńskiego).

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

E. ZIEMIĘCKA: Rozbiór talentu i pisma autorki „Rozrywki”. *Pielgrzym* 1842 t. 3. — TAŻ: Wspomnienie K. z T.H. *Pielgrzym* 1845 t. 4. — K.W. WÓJCICKI: *Enc. powsz. Orgel*. 12 (1863). — N. ŻMICHOWSKA: Pogląd na dzieła K. z T.H. *Bluszcz* 1875 nr 3/4. — P. CHMIEŁOWSKI: K. z T.H. Ustęp z dzieł wychowania. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 4; przedr. w: Autorki polskie w. XIX. Wwa 1885 i *Złota przędza poetów i prozaików pol.* 2 (1885). — TENŻE: Czasopisma polskie dla młodego wieku. *Enc. wych.* 3 (1885). — TENŻE: K. z T.H. Zarys biograficzno-pedagogiczny. *Petersb.* 1898. — E. JERLICZ: K. z T.H. Zarys literacki. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 4. — J. NITOWSKI: K. z T.H. *Przegl. Pedag.* 1898 nr 23. — T. PINI: K. z T.H. *Szkola* 1898 nr 8. — M. ŚLECZKOWSKA: K. z T.H. Kr. 1898. — P. CHMIEŁOWSKI: *Enc. wych.* 5 (1901). — H. GALLE: *Sto lat myśli pol.* 3 (1907). — K. WOJCIECHOWSKI: O tzw. „powieściach tradycyjnych” K. z T.H. *Pam. Lit.* 1914/15. — TENŻE: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — I. KOTOVA: Pierwsze dzieła K.T. *Pam. Lit.* 1925/26. — A. KRAUSHAR: Polki twórcze czasów nowszych. Wwa 1929. — T. MIKULSKI: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950 i wyd. nast. — J. SIWAKOWSKA: „Grammatykalne” sprawy zesłowiecznej Warszawy. Panna T. układa synonimy. *Poradnik Język.* 1951 z. 9–10. — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: Literatura dla dzieci i młodzieży od początków do r. 1864. Wwa 1960. — Z. CIECHANOWSKA: *Pol. słownik biogr.* 9 (1960–1961). — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: Twórczość dla dzieci i młodzieży K. z T.H. Opolo 1964. — M. JASIŃSKA: Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831. Wwa 1965. — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: Odnaleziony zbiorek K. z T.H. *Ruch Lit.* 1968 nr 1. — J. KAMIONKOWA: Życie literackie 1 pol. XIX w. Wwa 1970. — B. MAŁEK: „Dziennik Franciszki Krasińskiej” K. z T.H. i jego miejsce w rozwoju powieści polskiej przed 1830 r. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr.* z. 56: *Prace Hist.-Lit.* 6 (1975). — W. WALECKI: Jan Kochanowski w literaturze i kulturze polskiej doby Oświecenia. Wr. 1979. — S. JEDYNIAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: Pisarze dla młodego pokolenia w powstaniu listopadowym. K.H. i S. Jachowicz. *Dziedzictwo powstania listopadowego w lit. pol.* Wwa 1986. — Cz. KŁAK: Polski Leonidas. Rzecz o legendzie generała J. Sowińskiego. Wwa 1986. — M. RUSZCZYC: Samarytanka powstania listopadowego. *Nasza Rodzina* (Paryż) 1986 nr 11. — Z. SINKO: Le roman polonais à l'âge des lumières dans le contexte européen. *Les lumières en Pologne et en Hongrie*. Budapest 1988. — G. BORKOWSKA: Strategia pszczoły. Żmichowska wobec Hoffmanowej. *Teksty Drugie* 1993 z. 4/6. — G. SKOTNICKA: Pierwsze wizerunki miasta w powieściach historycznych dla dzieci i młodzieży. *Miasto, kultura, literatura. Wiek XIX*. Gdańsk 1993. — M. FIOLELUS: Wizerunki J. Kochanowskiego w twórczości J.U. Niemcewicza i K. z T.H. *Studia i Mater. Polon.* T. 1 (1994). — M. JONCA: Sierota w literaturze polskiej dla dzieci w XIX w. Wr. 1994. — D. KACNEL-

SON: Zapiski K. z T.H. o Mickiewiczu i Celinie z lat 1833, 1834, 1835 i 1842. *Blok-Notes* 11 (1994). — S. GAWLIK: Wartości ideowo-wychowawcze „Rozywek dla Dzieci” K.T.H. *Zesz. Nauk. Pedagogika Univ. Opol.* Z. 32 (1995). — TENŻE: K. z T.H. „Rozywki dla Dzieci. *Tamże*, Z. 34 (1996). — I. ŁOSSOWSKA: K.H. z T. (1798–1845). *Pisarze pol. Oświecenia*, 3 (1996) (z wyborem tekstów). — G. LESZCZYŃSKI: K. z T.H. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — J. DĄBROWSKA: O T. *Test* 1997 nr 3. — I. ŁOSSOWSKA: Tradycja i nowoczesność dydaktycznej powieści Oświecenia w Polsce. Wwa 2002.

E.A.

TAŃSKI Ignacy 1761–1805

Urodzony w 1761 w Wyszogrodzie (woj. rawskie); syn Tomasza, dzierżawcy majątków w dobrach Michała Szymanowskiego Orszymów i Rębów, i Konstancji z Kurowskich. Uczył się w szkołach jezuickich w Płocku oraz w jezuickim Collegium Nobilium w Warszawie (1770–74). Następnie przebywał na dworze Andrzeja Ogińskiego w Guzowie i pisał wiersze dedykowane jego synowi Michałowi Kleofasowi (1776). Od 1778 pracował jako kancelista w Departamencie Policji Rady Nieustającej. Utrzymywał kontakty towarzyskie i literackie z Szymanowskimi, m.in. z poetą Józefem. Należał do wolnomularstwa; był członkiem loży Katarzyna pod Gwiazdą Północną oraz Świątyni Izis, w której w 1781–83 pełnił urząd podskarbiego. W 1784–87 był sekretarzem Wielkiego Wschodu Narodowego i współautorem „Ustawy Wielkiego Wschodu”, w 1788–94 — dozorcą. W 1787 był namiestnikiem mistrza katedry Świątyni Izis, w 1788 — mówcą, w 1789–90 — mistrzem katedry. Od 1788 wchodził do powołanej przez Sejm Czteroletni Deputacji Indagacyjnej w Sprawie Dyunitów, pełnił w niej funkcję sekretarza i w 1790 ogłosił trzy relacje z „egzaminowania sprawy o bunty oskarżonych na sejmie”. W 1790 został sekretarzem Gabinetu Spraw Cudzoziemskich. W 1791 (29 stycznia) ożenił się z Marianną Czempieńską (Czenpińską). Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja. W tym czasie przyjaźnił się z Michałem Wyszowskim, Konstantym Tyminieckim, Alojzym Felińskim, Mikołajem Dzierżuszyckim, Franciszkiem Skarbkim Rudzkim i uczestniczył w ich spotkaniach literackich odbywających się pod przewodnictwem Onufrego Kopczyńskiego w Bibliotece Żaluskich. W czasie powstania 1794 był rewizorem korespondencji (od 19 czerwca) i członkiem Deputacji Pocztowej w Wydziale Bezpieczeństwa Rady Najwyższej Narodowej (od 17 lipca). W czasie rzezi Pragi stracił rodziców. Po rozbiorach, pozbawiony urzędów i ułokowanego w bankach kapitału, dzierżawił od Jana Łuszczewskiego wioskę Wyczulki koło Sochaczewa. W 1799, dzięki protekcji J. Szymanowskie-

go, przeniósł się z rodziną na dwór w Puławach, przyjmując obowiązki sekretarza Adama Kazimierza Czartoryskiego. Od 1801 pisał komedie i sielanki dramatyczne wystawiane w Izdebnie Szymanowskich i w Puławach. W 1804 ogłosił w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* „ułomek z poematu” Olivera Goldsmitha. Zmarł nagle 15 sierpnia 1805 podczas wizyty u Szymanowskich w Izdebnie. Córkami T. były Klementyna Tańska-Hoffmanowa i Aleksandra Tarczewska.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Wydania zbiorowe

Wiersze i pisma różne. Dzieło pogrobowe (z dod. rozpr. Krótka wiadomość o życiu i pismach I.T.). Wwa 1808. Wyd. nast. Wwa 1816.

Zawartość: wiersze okolicznościowe z ok. 1776–1805, sielanki, pieśni, przekłady; Dobrogost, czyli człowiek rad wszystkiemu. Komedie w 5 a. z franc. P. Collin d'Harville (wyst. Wwa 1808); I plotka się czasem przyda. Sielanka na teatrze puławskim grana, 1802.

Trzy inne komedie zachowane w rkpsach Bibl. Tow. Przyj. Nauk. w Pozn. sygn. 538, 541, 542.

Kilka wierszy przedr.: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970); LP.

M. WYSZKOWSKI: Obraz życia i pism I.T. *Rozywki dla Dzieci* 10 (1828) nr 60 [tu też list T. do J. Łuszczewskiego]; przedr. w: K. Tańska-Hoffmanowa: Pisma. T. 10. Wwa 1859 i wyd. nast. — K. HOFFMANOWA: Pamiętniki. Wyd. w: Pisma pośmiertne. T. 1–3. Berlin 1849. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 24 (1867). — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980.

E.A.

TARNOWSKI Jan 1488–1561

Inna forma imienia i nazwiska: Joannes Tarnovius.

Urodzony w 1488 w Wiewiórcie pod Tarnowem; syn Jana herbu Leliwa, wojewody krakowskiego, i Barbary z Roźnowa, primo voto Tęczyńskiej, wnuczki Zawiszy Czarnego. Przeznaczony początkowo przez ojca do stanu duchownego, wychowywał się najpierw na dworze kardynała Fryderyka Jagiellończyka, a potem u pralata, późniejszego biskupa i podkanclerzego, Macieja Drzewickiego. Następnie był dworzaninem królewskim kolejno: Jana Olbrachta (od 1501), Aleksandra i Zygmunta I. W 1508 rozpoczął karierę wojskową, dowodząc zacieźną chorągwią jazdy pod wodzą Mikołaja Firleja, wojewody lubelskiego, przeciw wojskom

moskiewskim. Około 1511 poślubił Barbarę Tęczyńską (zm. 1521). W 1512 uczestniczył w walkach z Tatarami, w 1514 w wojnie z Moskwą, podczas której znakomicie pokierował bitwą pod Orszą. W 1517 udał się za granicę, by uzupełnić nauki. Zwiedziwszy Europę Zachodnią, odbył podróż do Syrii i Egiptu, co interesująco utrwalił w pisany po łacinie dzienniczku podróży („Terminatio ex itinero”), a potem ponownie zwiedzał Francję, Anglię, Niemcy, Czechy. Po powrocie do kraju (1520) otrzymał kasztelaninę wojnicką (1522). W 1527 został hetmanem wielkim koronnym i jednocześnie wojewodą ruskim. W 1530 poślubił Zofię Szydłowiecką, córkę kanclerza. Jako hetman odniósł słynne zwycięstwo pod Obertynem (1531), gdzie rozgromił hospodara mołdawskiego Petryłę. W 1533, urażony, że nie otrzymał starostwa krakowskiego, złożył rezygnację z buławy hetmańskiej (de facto nieprzyjętą do wiadomości przez króla) i nosił się z myślą opuszczenia kraju. Dopiero w roku zwycięskiej wojny z Moskwą (1535) uhonorowano go starostwem, a rok później kasztelaniną krakowską. Był zwolennikiem zbrojnej rozprawy z Turcją i przez długi czas popierał antyhabsburską politykę Bony. Z biegiem lat, szukając poparcia dla ligi antytureckiej, nawiązał kontakty z księciem pruskim Albrechtem i Habsburgami, co poróżniło go z dworem. Jednakże w obliczu niebezpieczeństwa moskiewskiego zdecydował się poprzeć politykę króla. Pod koniec życia coraz wyraźniej sympatyzował z ruchem reformacyjnym, dążył do uniezależnienia kraju od Rzymu, ale z Kościołem katolickim nie zerwał. W swej rezydencji w Tarnowie stworzył ośrodek kultury renesansowej, mecenasował uczonym i pisarzom, m.in. Andrzejowi Fryczowi Modrzewskiemu, Krzysztofowi Kobyleńskiemu, Marcinowi z Urzędowa, Krzysztofowi Warszawickiemu. Zasłynął jako mówca i teoretyk wojskowości. Zmarł 16 maja 1561 w rodzinnej Wiewiórcze; pochowany w kolegiacie w Tarnowie. Jego synem z małżeństwa z Szydłowiecką był Jan Krzysztof, sekretarz królewski, kasztelan wojnicki.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Terminatio ex itinero. Fragm. ogł. K. Hartleb pt. Itinerarium J. Tarnowskiego z pobytu w Ziemi Św. z r. 1518. *Kwart. Hist.* 44 (1930) s. 50–56. Rkps Bibl. Czart., Teki Naruszewicza nr 33 r. 1518. Cz. 1 w jęz. łac., cz. 2 w jęz. pol.
2. Pouczenie hetmana podskarbiemu koronnemu dane. Powst. 1528. Ogł. S. Kutrzeba: Polskie ustawy i artykuły wojskowe od XV do XVIII w. Kr. 1939.
3. Instrukcja hetmańska. Powst. 1528. Ogł. jw. 238 poz. 2. Przedr. Z. Spieralski: Instrukcje i artykuły

hetmańskie J.T. *Studia i Mater. do Hist. Wojskowości* 36 (1994) s. 271–308.

4. [Cztery mowy z 1537]. Przytacza S. Orzechowski: *Annales. Dobromil* 1611 i wyd. nast.

5. [Dwie mowy z 1548 i 1554]. Wyd. A. Malecki: *Wybór mów staropolskich*. Kr. 1860.

6. Artykuły rotmistrzom opowiadane. Powst. przed 1557. Ogł. jw. poz. 2. Przedr. Z. Spieralski: *Polska sztuka wojenna w l. 1454–1562*. Wwa 1958; przedr. tenże, jw. poz. 3 (tekst łac. i pol.).

7. *Consilium rationis bellicae*. Tarnów 1558 druk. Łazarz Andrysowic. Przedr. M. Malinowski: *Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne*. Wil. 1864 s. 173–249; wyd. homogr. A. Piliński. Pozn. 1879; pt. *Zasady sztuki wojkowej*. Lw. 1882; wyd. nast. oprac. T.M. Nowak wraz z komentarzem i słownikiem, wstęp J. Sikorski. Wwa 1987 (facsimile tekstu z 1558 wraz z transkrypcją). Zob. poz. 11.

Dzielo o sztuce wojennej w jęz. pol.

8. Artykuły wojenne. Ogł. I. Polkowski: *Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Dyariusze, relacje, listy i akta z lat 1576–1586*. Kr. 1887 *Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia* t. 11. [Tu m.in.: *Oprawianie zamków abo miast*. Powst. przed 1561]. Przedr. S. Kutrzeba, jw. poz. 2; obszernie fragm. przedr. Z. Spieralski: *Polska sztuka wojenna...*, jw. poz. 6.

9. W obronie koronnej i o sprawie i powinności urzędników wojennych. Kr. 1579 Druk. Łazarzowa. Przedr. M. Malinowski: *Stanisława Łaskiego...*, jw. poz. 7; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 133–134.

Niezależna pol. wersja tematu poz. 13.

Wydania zbiorowe

10. *Dzieła*. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* z. 167.

Utwory o autorstwie niepewnym

11. Rada sprawy wojennej. [Powst. najprawdopodobniej 1555/1556]. Wyd. A.T. Działyński w: *Collectanea vitam resque gestas J. Zamoscii...* illustrantia. Pozn. 1861 s. 233–265; przedr. Zamość 1937. Fragm. przedr. Z. Spieralski. *Pol. piśmiennictwo ogólnowojskowe do 1764*. Wwa 1966.

Być może jest to wcześniejsza wersja rozprawy *Consilium rationis bellicae*, zob. poz. 7.

Autorstwo J.T. przypisują: S. Herbst, S. Kutrzeba, Z. Spieralski, J. Sikorski.

12. Króla Zygmunta porządek praw rycerskich wojennych. Powst. 1557. Ogł. jw. poz. 2.

13. *De bello cum iuratis Christianae fidei hostibus Turcis gerendo disputatio sapientissima*. Würzburg 1595 druk. G. Fleischmann. Wyd. nast.: M. Reusner w zbiorze: *Selectissimarum orationum*

TARNOWSKI Stanisław 1837–1917

Urodzony 7 listopada 1837 w Dzikowie (pow. tarnobrzeński), w rodzinie hrabiowskiej; syn Jana Bogdana i Gabrieli z Małachowskich. W 1850–54 uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie, w 1854 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1855 na uniwersytecie w Wiedniu. W 1856 podjął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które kontynuował z przerwami do 1860. W 1857–58 wraz z Ludwikiem Wodickim odbył podróż do Francji, Hiszpanii i na Bliski Wschód. W 1860 został korespondentem galicyjskim Biura Hotelu Lambert, a w czasie pobytu w Paryżu w 1861–62 też placówki współpracownikiem. Kontaktował się wówczas z Walerianem Kalinką i Julianem Klaczka, którzy wywarli wpływ na jego poglądy polityczne. W 1862 przebywał w Rzymie. Po wybuchu powstania styczniowego powrócił do kraju i działał w wydziale wojskowym Komitetu Krakowskiego Rządu Narodowego. Razem z Józefem Szujskim wydawał pismo konspiracyjne *Naprzód!* (1863). Aresztowany przez władze austriackie w październiku 1863, spędził dwa lata w więzieniu we Lwowie i Olomuńcu. Po zwolnieniu powrócił do Krakowa i w 1866 wraz z J. Szujskim, Stanisławem Koźmianem i L. Wodickim założył *Przegląd Polski*; był jego wydawcą i okresowo redaktorem. Debiutem publicystycznym T. był artykuł „O sesji sejmowej w roku 1865–1866” ogłoszony w *Przeglądzie Polskim* (1866 t. 1). Rok później w tym samym piśmie debiutował jako historyk literatury rozprawą „Frycz Modrzewski. O poprawie Rzeczypospolitej” (1867 t. 4; tu też szkic krytyczny „Profesora Małeckiego-Juliusza Słowacki-”, 1867 t. 2). Z *Przeglądem Polskim* współpracował przez cały czas ukazywania się pisma do 1914, ogłaszając w nim wiele artykułów politycznych i rozpraw historycznoliterackich, publikując stale recenzje w rubryce „Przegląd literacki” (pod krypt. S.T.) oraz liczne wspomnienia pośmiertne. W 1867 został posłem na sejm galicyjski i delegatem do Rady Państwa, a także członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Od 1868 współpracował z *Czasem*, a dwa lata później był już właścicielem tego dziennika. W 1869 należał do grona autorów „Teki Stańczyka”, głośnego pamfletu politycznego drukowanego w *Przeglądzie Polskim*, od którego tytułu wzięło później nazwę konserwatywne stronnictwo „stańczyków”. Na podstawie rozprawy o „Głosie wolnym” Stanisława Leszczyńskiego doktoryzował się w 1870, po uzyskaniu habilitacji został w 1871 profesorem historii literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Ceniony jako wykładowca i znakomity prelegent, wielokrotnie wyjeżdżał w 1870–84 z odczytami do Lwowa, Warszawy 239

et consultationum de bello Turcico variorum et diversorum auctorum libri XIV. Frankfurt 1598–1599; H. Conring: De bello contra Turcas gerendo. B.m. 1664; wyd. i oprac. Z. Spieralski. *Studia i Mater. do Hist. Wojskowości* 29 (1987) s. 296–312 (tekst równoległy pol. i łac.) oraz art. wstępny. Por. poz. 9. Wg Z. Spieralskiego jest to zapis rozmów z J. Tarnowskim, sporządzony przez J. Strasiusa, wysłannika Karola V.

Listy

Znaczna część listów z 1514–1535 do różnych osób w: *Acta Tomiciana* t. 3 (1853) – t. 18 (1999) passim.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

S. ORZECZOWSKI: Żywot i śmierć J.T. [Powst. 1561]. W: Wybór pism. Wyd. kryt. J. Starnawski. Wr. 1972 BVI, 210. — K. HARTLEB: Stosunek hetmana T. do reformacji kościoła w XVI w. i jej przedstawicieli. Lw. 1912 odb. z *Kwart. Hist.* — W. BOGATYŃSKI: Hetman T. 1488–1561. Kr. 1914 odb. z *Przegl. Pol.* — K. HARTLEB: Polskie dzienniki podróży z XVI w. jako źródła do współczesnej kultury. Lw. 1920. — TENŻE: Najstarszy dziennik podróży do Ziemi Św. i Syrii J.T. *Kwart. Hist.* 44 (1930) s. 26–44. — J.E. DUTKIEWICZ: Grobowce rodziny Tarnowskich w kościele katedralnym w Tarnowie. Tarnów 1932. — *Pol. sztuka wojenna w czasach Odrodzenia*. Oprac. T. Nowak. Wwa 1955. — J. SIKORSKI: Pierwsze polskie dzieło o sztuce wojennej. *Myśl Wojskowa* 1956 nr 6. — Z. SPIERALSKI: Z problematyki wzajemnych kontaktów między polską i husycką sztuką wojenną. *Wojskowy Przegl. Hist.* 1957 nr 2. — TENŻE: W sprawie jednej kwestii wojskowego piśmiennictwa renesansu. *Przegl. Hist.* 1957 z. 4. — TENŻE: Kampania obertyńska 1531. Wwa 1962. — H. DZIECHCIŃSKA: Proza staropolska. Wr. 1967. — Z. RUTA: Szkoły tarnowskie w XV–XVIII w. Wr. 1968. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — K. OLEJNIK: Wpływ J.T. na poglądy teoretyczno-wojskowe Albrechta Hohenzollerna. *Ars historica*. Pozn. 1976. — TENŻE: Rozwój polskiej myśli wojskowej do końca XVII w. Pozn. 1976. — Z. SPIERALSKI: J. Tarnowski. 1488–1561. Wwa 1977. — W. DWORZACZEK: Hetman J.T. Wwa 1985 [rec.: J. WIESIOŁOWSKI. *Kwart. Hist.* 1986 nr 2; E. OPALIŃSKI. *Acta Poloniae Historica* 59 (1989) s. 216–221]. — J. SIKORSKI. *Nike* 1986 nr 4. — S. KOT: Polska Złotego Wieku a Europa. Wwa 1987. — B. NOWAK: Odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego. *Od Zawiszy do T. Szkice z dziejów epoki Jagiellońskiej*. Lubl. 1987. — T. SINKO: Antyk w literaturze polskiej. Wwa 1988. — J. STARNAWSKI: Nieznany siedemnastowieczny przedruk epigramatu o J.T. z Rejowego „Zwierzyńca”. *Biul. Kwart. Radomskiego Tow. Nauk.* 25 (1988) z. 1/2. — K. ZIEMBA: J. Kochanowski jako poeta egzystencji. Wwa 1994 [tu rozdz. II cz. 3: Elegia żałobna ku czci hetmana T. jako hipoteza antropologii pozytywnej – „O śmierci J.T.”]. — R. CHMURAK: Tarnopol: przyczynek do działalności architektonicznej hetmana J.T. *Czasop. Techniczne* 1997 z. 1. — M. KWIEK: Hetman J.T. w utworach pochwalnych XVI w. *Ruch Lit.* 1997 nr 6.

I.T.

i Poznania. Od 1873 był członkiem Akademii Umiejętności, w 1883–90 — sekretarzem generalnym, a od 1891 — długoletnim prezesem Akademii. W 1874 ożenił się z Różą Branicką. Swoje odczyty, artykuły i recenzje zamieszczał m.in. w *Kronice Rodzinnej* (1873–88), *Bibliotece Warszawskiej* (1876, 1878, 1900), *Kraju* (1883–1904), *Gazecie Lwowskiej* (1886–1903), *Gazecie Narodowej* (1886–1905), *Tygodniku Ilustrowanym* (1886–1911), *Biesiadzie Literackiej* (1888–1916) i *Przeglądzie Powszechnym* (1889–1916). Jako historyk literatury interesował się zwłaszcza staropolskim piśmiennictwem politycznym oraz literaturą romantyzmu. Był autorem monografii o Adamie Mickiewiczu i Zygmuncie Krasińskim, zajmował się twórczością komediiową Aleksandra Fredry. Z późniejszych pisarzy wysoko cenil Henryka Sienkiewicza, ale ostro krytykował autorów z okresu Młodej Polski. Od 1885 był członkiem austriackiej Izby Panów w Wiedniu. W 1886/87 i 1899/1900 pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1900 wydał pięciotomową „Historię literatury polskiej”, którą następnie parokrotnie wznawiał i uzupełniał. W 1904 jego uczniowie wydali „Księgę pamiątkową”, aby uczcić 35-lecie pracy nauczycielskiej T. W 1909 zrezygnował z katedry literatury polskiej. Zorganizowano wówczas uroczystości pożegnalne ku jego czci w Uniwersytecie Jagiellońskim i w Akademii Umiejętności. Zmarł 31 grudnia 1917 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Teki Stańczyka. [Listy i dialogi 1–20]. Kr. 1870 odb. z *Przegl. Pol.*

Współautorzy: S. Koźmian, J. Szuijski, L. Wodzicki.

2. Artur Grottgier. Kr. 1874 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. nast. Kr. 1886.

3. Andrzej Maksymilian Fredro. Charakterystyka literacka. Kr. 1876 odb. z *Rozpr. i Spr. Posiedzeń Wydz. Filol. AU.*

4. Komedia Aleksandra hr. Fredry. Trzy odczyty publiczne... Wwa 1876. Przedr. w poz. 16 t. 2 i poz. 35.

5. O dramatach Schillera. *Przegl. Pol.* 1884 t. 71, 1895 t. 117. Wyd. osob. Kr. 1896.

6. Pisarze polityczni XVI w. T. 1–2. Kr. 1886; oprac. B. Szlachta. Kr. 2000.

7. Henryk Rzewuski. Z odczytów publicznych odbytych we Lwowie w r. 1887. Lw. 1887. Przedr. w poz. 35.

8. Książd Walerian Kalinka. Kr. 1887 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. nast. Kr. 1902.

9. Wiek XVI. Jan Kochanowski. Studia do historii literatury polskiej. Kr. 1888.

10. Z wakacji. T. 1–2. Kr. 1888. Wyd. 2 Kr. 1894. Szkice z podróży wakacyjnej na trasie: Kraków – Kijów –

11. Z doświadczeń i rozmyślań. Kr. 1891 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. 2 Kr. 1891.

Z okazji 25-lecia *Przegl. Pol.*

12. Chopin i Grottgier. Dwa szkice. Kr. 1892.

13. Wiek XIX. Zygmunt Krasiński. Studia do historii literatury polskiej. Kr. 1892. Wyd. 2 uzup. i powiększone. T. 1–2. Kr. 1912.

14. Nasze dzieje w ostatnich stu latach. Kr. 1895. Wyd. 2 uzup. Kr. 1896.

15. Studia polityczne. T. 1–2. Kr. 1895.

16. Wiek. XIX. Rozprawy i sprawozdania. Studia do historii literatury polskiej. T. 1–4. Kr. 1895–98.

Tu rozprawy i artykuły druk. wcześniej przeważnie w *Przegl. Pol.* 1871–93, m.in. w t. 4: Szekspir w Polsce (*Przegl. Pol.* 1877 t. 45–46, 1878 t. 47).

17. Matejko. [Monografia]. Kr. 1897. Fragm. przedr. pt. Wielki malarz przeszłości narodu. Wybrane ustępy z dzieła S. Tarnowskiego „Matejko”. Oprac. J. Niewolakówna. Lw. 1938.

18. Wiek XIX. Henryk Sienkiewicz. Studia do historii literatury polskiej. Kr. 1897.

19. Adam Mickiewicz. Życie i dzieła. Zarys biograficzny. Petersburg. 1898. Wyd. 2 popr. Petersburg. 1898.

20. O „Czasie” i jego redaktorach. Wspomnienie półwiekowego czytelnika. Kr. 1898 odb. z *Czasu*. Wyd. nast. Kr. 1903.

21. Historia literatury polskiej. T. 1–5. Kr. 1900, t. 6 cz. 1. Kr. 1905, t. 6 cz. 2 Kr. 1907. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 [właśc. 4] przez autora przejrzone i dopełnione. T. 1–5. Wwa 1906.

22. Józef Szuijski jako poeta. Wwa 1901 odb. z *Bibl. Warsz.*

23. Czyścić Słowackiego. Realistyczno-fantastyczny, satyryczno-symboliczny, dźwiękowo-kolorystyczny, marmurowo-eteryczny, pastelowo-monumentalny, miniaturowo-kołosalny, humorystyczno-tragiczny, opisowo-dramatyczny, śliczny poemat modernistyczny. Wiedeń 1903. Wyd. nast.: wyd. 2 Wiedeń 1903; wyd. 3 Wiedeń 1904; wyd. 4 Wiedeń 1904. Przedr. *Dialog* 1967 nr 11 [ze wstępem H. Markiewicz].

Niepodp.: parodia twórczości S. Wyspiańskiego.

24. Mickiewicz Adam. „Pan Tadeusz”. Uwagi. Brody 1905. Wyd. 2 pt. O „Panu Tadeuszu”. Do druku przysposobił S. Pigoń. Kr. 1922.

25. Julian Klaczko. T. 1–2. Kr. 1909 odb. z *Przegl. Pol.*

26. Miłość ojczyzny w poezji polskiej XIX w. Wiedeń 1915.

27. Ogólny pogląd na rozwój literatury pięknej w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Cz. 1. Kr. 1918.

28. Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. Cz. 2: Poezja dramatyczna XIX w. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Cz. 2. Kr. 1918.

Cz. 1 napisał W. Hahn; W epoce przedrozbiorowej.

Przedr. fragm. art.: *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Oprac. J. Kulczycka-Saloni. Wr. 1985 BN I, 249.

Przekłady

29. T.B. Macaulay: Szkice i rozprawy. T. 1–2. Tłum. 1864. Wyd. Kr. 1892–93.

30. J. Klaczko: Wieczory florenckie. Z upoważnienia autora tłum. Wwa 1881 [z przedmową tłumacza]. Wyd. nast. m.in. [wyd. 7] Wwa 1965.

31. J. Klaczko: Szkice i rozprawy literackie. Z upoważnienia autora tłum. Z przedmową S. Tarnowskiego. Wwa 1904. Wyd. nast. pt. Dante i inne szkice literackie. Wwa 1921.

Współtłum.: J. Jabłonowski, A. Potocki.

Prace edytorskie

32. Z. Krasinski: Pisma. Wyd. przejrzane i przedmową opatrzone. T. 1–4. Kr. 1890–91.

33. Wypisy polskie dla klas wyższych szkół gimnazjalnych i realnych. Cz. 1–2. Lw. 1890–91. Wyd. nast.: wyd. 2 przerobione Lw. 1894–96; wyd. 3 Lw. 1903–1906.

Współredaktorzy: cz. 1: J. Wójcik, cz. 2: F. Próchnicki.

34. J.B. Zaleski: Dzieła pośmiertne. T. 1–2. Kr. 1891. Wyd. nast. Kr. 1899. Nakładem synów autora.

Wybór utworów

35. O literaturze polskiej XIX w. Oprac. H. Markiewicz. Wwa 1977.

Bibliogr. oprac. A. Polakowska.

Koresp. i materiały w zbiorach m.in. Bibl. Jagi., Bibl. Kór., Bibl. PAN w Kr., Ossol.

OPRACOWANIA

NK 16 (1982); LP.

F. HOESICK: S.T. Rys życia i prac. T. 1–2. Wwa 1906. — [P. KUBICKI] KABE: S.T. (1837–1917). Sandomierz 1929 [tu bibliogr. prac S.T.] — *Czas* 1937 nr 305 [nr specjalny, zawiera m.in.: K. CZACHOWSKI: S.T. jako krytyk literacki; J. KRZYŻANOWSKI: S.T. i jego prace nad literaturą]. — K. WYKA: „Teki Stańczyka” na tle historii Galicji w l. 1849–1869. Wr. 1951. — J. KIJAS: Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej UJ w okresie S.T. (1871–1909). *Dzieje Katedry Hist. Lit. Pol. w UJ* Kr. 1966 s. 109–163. — H. MARKIEWICZ: S.T. — po stu latach. *Prace o lit. i teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu*. Wr. 1966; przedr. w: *Przekroje i zbliżenia*. Wwa 1967. — TENŻE. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — I. CHRZANOWSKI. *Portrety uczonych pol.* Kr. 1974 [prwdr. 1937]. — W. KARPINSKI, K. KRÓL: S.T. W: Sylwetki polityczne XIX w. Kr. 1974. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 3. Wr. 1985. — M. KRÓL: Konserwatyści a niepodległość. Wwa 1985. — K. CYSEWSKI: S.T. i P. Chmielowskiego opera magna. W: Z zagadnień literaturoznawstwa polskiego doby pozytywizmu

1860–1914. Słupsk 1986. — A. BIERNACKI: S.T. o przyzwyczajeniu i nieprzyzwyczajeniu w teatrze. *Pam. Teatr.* 1990 z. 3/4 [tu ogł. art. S.T.: Teatr krakowski]. — H. KURCZAB: Poglądy S.T. na nauczanie literatury. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Rzeszów* 1990 z. 19. — T. BUJNICKI: Jeszcze o „Trylogii” Sienkiewicza: Trzy odczytania (T. — Świętochowski — Chmielowski). *Kryzys czy przełom*. Kr. 1994. — Cz. KLAK: Pisarze galicyjscy. Rzeszów 1994 [tu szkic: T. — dzisiaj]. — M. PŁATEK: Pamięci uczonego i polityka. *Arcana* 1998 nr 2 [tu m.in. o sesji nauk. w Kr. w 1997 w rocznicę urodzin i 80 rocznicę śmierci S.T.]. — *Stanisław Tarnowski 1837–1917. Mater. z Posiedzenia Nauk. PAU w dniu 14 listopada 1997 r.* Kr. 1999 [tu m.in.: M. WYKA: S.T. jako historyk literatury polskiej; W. ŁAZUGA: S.T. — publicysta; ks. M. GAWLIK: Kształtowanie postawy religijnej S.T.; J. STARNAWSKI: O S.T. jako historyku literatury polskiej słów kilka].

A.P., H.G.

TARNOWSKI Władysław 1836–1878

Urodzony 4 czerwca 1836 we Wróblewiczach w Galicji, w rodzinie hrabiowskiej; syn Waleriana i Ernestyny z Tarnowskich, stryjeczny brat Stanisława, historyka literatury. Uczył się w konwiktach pijarskim we Lwowie i pod kierunkiem swego wuja kanonika Karola Scipio w Krakowie. W 1853–57 rozpoczął twórczość w duchu romantycznym, pisząc powieści poetyckie, poematy, ballady, wiersze i pieśni, wydane później w debiutanckim niepodpisanym tomie „Poezje studenta” (1863). Do 1860 studiował prawo i filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie podjął studia muzyczne w konserwatorium w Paryżu. Walczył w powstaniu styczniowym, m.in. uczestniczył w wyprawie na Poryck. Był autorem wierszy patriotycznych wraz z muzyką, m.in. napisał „Pieśń żołnierza” (inc.: A kto chce rozkoszy użyć...), znanej też z licznych wariantów, również w wersji „Jak to na wojenne ładnie...”. Po upadku powstania wyjechał z kraju i kontynuował studia muzyczne w Lipsku u Ignacego Moschelesa i w Rzymie pod kierunkiem Franciszka Liszta. Przyjaźnił się z Arturem Grottem i Teofilem Lenartowiczem. Cieszył się dużym uznaniem jako pianista, koncertował m.in. w Wenecji, Florencji, Wiedniu, Paryżu, również we Wrocławiu, Lwowie i Warszawie. W prasie krajowej ogłaszał przeglądy oraz recenzje muzyczne i literackie, poezje własne i tłumaczone, najczęściej pod pseudonimem Ernest Buława. Był współpracownikiem *Dziennika Literackiego* (1870), *Dziennika Poznańskiego* (1870), *Gazety Narodowej* (1870–72, 1875), *Świutu* (1872; tu m.in. w nr 17–26: Cyd, według romancera hiszpańskiego z przekładu Herdera) i *Ruchu Literackiego* (1874–78). Wiele podróżował, w 1872–75 zwiedził Grecję, Egipt, Syrię i Palestynę, w 1876 — Turcję, w 1877–78 — Indie, Chiny

i Japonię. Zmarł nagle 19 kwietnia 1878 na parowcu „Pacific” u brzegów Kalifornii w drodze z Jokohamy do San Francisco; pochowany we Wróblewiczach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje studenta. T. 1, 3–4. Lipsk 1863–65. Niepodp.; t. 2 zapewne niedruk., w t. 3 cykl: Sonety tarzańskie.

2. Krople czary. Poezje. Lipsk 1865.

Podp.: E. Bulawa.

3. Szkice helweckie i Talia. Lipsk 1868.

Podp.: E. Bulawa.

4. Pioluny. Poezje. Drezno 1869.

Podp.: E. Bulawa.

5. Izaak. Misterium z dziejów biblijnych. Lw. 1871 odb. z *Dzien. Lit.*

6. Kochankowie Ojczyzny. Powieść poetyczna z XIII wieku. Lipsk 1872.

Podp.: E. Bulawa.

7. Nowe poezje. Lw. 1872.

8. Utwory dramatyczne. T. 1–2. Lw. 1874.

Podp.: E. Bulawa.

T. 1: Karlińscy. Tragedia w 5 odsłonach poprzedzona uwerturą.

T. 2: Joanna Grey. Obraz tragiczny z XVI w. w 5 odsłonach.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2 (1954), wyd. 2 (1856); *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

9. F. Brendel: Zarysy historii muzyki. Lipsk 1866. Tłumacz podp.: W.T.

10. F. Brendel: Liszt jako symfonik. Lw. 1870.

11. A. Gubernatis: Maja. Misterium dramatyczne, z szeregu dramatów indyjskich wyjęte. Lw. 1876 odb. z *Ruchu Lit.*

Prace edytorskie

12. U. z Ustrzyckich Tarnowska: Pamiętnik damy polskiej z XVIII w. Lw. 1876 odb. z *Ruchu Lit.*

Koresp. m.in. w zbiorach: Bibl. Jagiel. (tu 100 listów do J.I. Kraszewskiego), Bibl. PAN w Kr. (tu 40 listów do T. Lenartowicza), Ossol.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

Słownik muzyków pol. T. 2. Wwa 1967. — D. WAWRZYKOWSKA-WIERCIOCHOWA: Pieśni W.T. W: Polska pieśń rewolucyjna. Monografia historyczna. Wwa 1970. — T. MATULEWICZ: Jak to na wojence ładnie. W: Skąd ta pieśń. Olsztyn 1987.

TATARKIEWICZ Marian 1875–1929

Urodzony 6 grudnia 1875 w Warszawie; syn Stanisława, aktora, i Leokadii z Thiersów, brat Konstantego, aktora i reżysera. Po nauce w gimnazjum realnym w Warszawie podjął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W 1893 ukończył szkołę dramatyczną przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym i został zaangażowany przez Tadeusza Pawlikowskiego do zespołu teatru krakowskiego. Po roku przeniósł się do Warszawy, gdzie występował do 1919. Zajęcia aktorskie i reżyserskie łączył z twórczością dramatopisarską. Debiutował w 1897 wierszem „Na morzu. Fantazja” ogłoszonym w *Bibliotece Warszawskiej* (t. 1). Swoje poezje drukował w tym piśmie do 1899. Sukces sceniczny odniósł wystawioną w 1900 sztuką „Królowa Bajka”. Jego drobne utwory dramatyczne były wystawiane przeważnie w Warszawie i we Lwowie. Od ok. 1913 współpracował autorsko z Kazimierzem Hulewiczem, piszącym pod pseudonimem Kazimierz Nowina. Od 1915 był etatowym reżyserem i współpracownikiem kierownika literackiego Teatru Rozmaitości w Warszawie. W 1919–21 pracował w Teatrze Praskim, a następnie przez dwa sezony w Teatrze im. W. Bogusławskiego. W 1923 obchodził w Warszawie jubileusz trzydziestolecia na scenie. Zmarł 17 grudnia 1929 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Królowa Bajka. Pastel księżycowy w 1 odsłonie. *Wędrowiec* 1900 nr 49–50. Wyst. Wwa 1900; Łódź, Lw., Kr. 1902.

2. Msza majowa. Obrazek w 1 odsłonie wierszem. Z cyklu „Pastele”. *Ateneum* 1901 t. 1. Wyst. Lw. 1902.

3. W sieciach satyra. Obrazek w 1 odsłonie. Wyst. Lw. 1902, Wwa 1903.

4. Kneź Popiel. Baśń w 4 a. (5 odsłonach). Wyst. Wwa 1907.

5. Wcielenie Afry. Krotchwila w 3 a. Wyst. Wwa i Wil. 1914.

Współautor: [K. Hulewicz] K. Nowina.

6. Zjazd koleżeński. Krotchwila w 4 odsłonach. Wyst. Wwa 1914.

Współautor: [K. Hulewicz] K. Nowina.

7. Dziadzio-Piernik i Babcia-Bakalia. Bajka w 3 a. Wyst. Wwa 1915 [z muzyką W. Krupińskiego].

8. Komendant Thurm. Krotchwila w 3 a. Wyst. Wwa 1915.

Współautor: [K. Hulewicz] K. Nowina.

9. Papa papy. Krotchwila w 3 a. Wyst. Wwa 1916.

A.P., H.G.

10. Szukajmy Murzyna. Krotchwila w 3 a. Wyst. Wwa 1923.

Współautor: [K. Hulewicz] K. Nowina.

Przekłady

11. E. Rostand: Orleń. Dramat w 6 a. wierszem. Wyst. Wwa 1912. Wyd. Wwa 1913.

12. M. Gogol: Rewizor. Komedia w 5 a. Wyst. Wwa 1916.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

J. LORENTOWICZ: Dwadzieścia lat teatru. T. 2. Wwa 1930. — P. GRZEGORCZYK: Jakiego Gogola znamy? („Rewizor” na warsztacie tłumacza). *Twórczość* 1953 nr 7. — *Słownik biogr. teatru pol. 1765–1965*. Wwa 1973.

A.P., H.G.

TEMBERSKI Stanisław między 1610 a 1620 – 1679

Urodzony między 1610 a 1620 w rodzinie szlacheckiej herbu Szternberg. Studiował na Akademii Krakowskiej, w 1635 uzyskał bakalaureat filozofii. Do 1640 był nauczycielem Wawrzyńca Gembickiego, wojewodzica łęczyckiego. W 1640 otrzymał magisterium nauk wyzwolonych i jako extraneus rozpoczął wykłady na wydziale artium. W 1641 był seniorem Bursy Filozofów i prawdopodobnie w tymże roku rozpoczął studia prawnicze w Akademii. Kontynuował je od marca 1642 do połowy 1643 w Padwie. Po powrocie do Krakowa od półrocznej letniej wykładal na Uniwersytecie (od 1645 członek Kolegium Mniejszego, od 1649 — Większego). W 1646 przyjął święcenia kapłańskie, a w roku następnym jako oficjalny historiograf Akademii z fundacji Sebastiana Petrycego rozpoczął pisanie dziejów uczelni. W 1648 został kanonikiem kościoła Wszystkich Świętych i św. Anny, następnie otrzymał kanonię sandomierską i kielecką oraz probostwo w Zielonkach. Z powodu zatargu z biskupem Piotrem Gembickim w 1648 został na pewien czas usunięty z uczelni i wysłany do kolonii akademickiej w Jedlińsku koło Radomia (pełnił tam w 1649 funkcję kierownika szkoły). Od 1650 ponownie przebywał w Krakowie; w półroczu zimowym 1650/51 piastował godność dziekana wydziału filozoficznego. W 1654 zajmował się inwentaryzacją zasobów biblioteki Akademii. Około 1654 obdarzony został tytułem sekretarza królewskiego. W 1658 osiadł na kanonii katedralnej w Przemyślu. Tu nadal pracował nad rocznikami Akademii. Obok nich pisywał — przeważnie łacińskie — panegiriki (głównie dla królów Władysława IV i Jana Kazimierza), epitalamia i elegie żałobne oraz kazania, w których zwalczał różnowierców. Przerwane woj-

ną szwedzką studia prawnicze ukończył w Krakowie promocją na doktora obojga praw 27 marca 1659. Zmarł w Przemyślu w marcu 1679.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Quaestio meteorologica de natura, causis, numero atque motu ventorum*. Kr. 1645 druk. F. Czary.

2. *Annales*. [Roczniki za okres 1647–1672]. Część za lata 1647–1656 wyd. W. Czermak. Kr. 1897. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 16. Fragm. przedr. A. Przyboś: Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. Wr. 1951.

Część za lata 1657–1666 zaginęła. Część za lata 1667–1672 niedruk. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 230.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965).

M. BOBRZYŃSKI: Z „Roczników” S.T. *Księga pam. Uniw. Lw. ku uczczeniu... Uniw.* Kr. Lw. 1900; przedr. w: *Szkice i studia historyczne*. T. 2. Kr. 1922. — J. DŁUGOSZ: Mecenat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego. Wr. 1972. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H.E. WYCZAŃSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983).

I.T.

TENNER Juliusz 1861–1922

Urodzony w 1861 we Lwowie. Uczęszczał do gimnazjum w Wiedniu, tam także kształcił się w szkole dramatycznej oraz w konserwatorium. Studiował na uniwersytetach we Lwowie, Wiedniu i Lipsku. Występował jako aktor w niemieckim teatrze w Bernie (1880) oraz w Salzburgu (1882). Od 1888 mieszkał we Lwowie. Był dyrektorem lwowskiego oddziału zakładu ubezpieczeń „Foncière”. Zajmował się badaniami z zakresu estetyki, teorii literatury i teatru, przekładał na język niemiecki utwory pisarzy polskich, m.in. Wacława Berenta, Jana Kasprowicza, Marii Konopnickiej, Lucjana Rydla, Kazimierza Tetmajera. W 1902–03 wygłaszał w Związku Naukowo-Literackim we Lwowie odczyty z zakresu estetyki, przedrukowane potem w książce „Estetyka żywego słowa”. W 1903–07 współpracował z *Krytyką*, gdzie drukował m.in. prace o teatrze lwowskim. W 1908 został lektorem wymowy na Uniwersytecie Lwowskim. W *Bibliotece Warszawskiej* w 1910 ogłosił rozprawę „O pierwiastkach muzycznych w twórczości Słowackiego”. Pisywał także do czasopism wiedeńskich: *Pölnische Post* (1906–08), *Polen* (1915–17). W 1917–18 ogłaszał rozprawy w poznańskim *Zdroju*. Zmarł we Lwowie w 1922.

TWÓRCZOŚĆ

1. Estetyka żywego słowa. Lw. 1904. *Wiedza i Życie* III, 2.
2. Technika żywego słowa. Lw. 1906. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 Lw. 1931.
3. O twórczości aktorskiej. Trzy rozprawy. Lw. [1912].
4. Podręcznik sztuki czytania. Dla użytku nauczycieli w polskich szkołach ludowych, średnich i seminariach nauczycielskich oraz dla użytku starszej młodzieży i samouków. Lw. [1917].

Przekłady

5. A. Nowaczyński: Affenspiegel. Monachium 1904.
6. W. Berent: Pestilenz. [Powst. ok. 1908]. Leipzig 1986.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiell., Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

W.A.-Sz.

TERLECKA Anna 1810–1835

Urodzona w 1810 na Rusi Halickiej; córka Hermana Schugta, profesora literatur klasycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, i Tekli z Romerów. Od drugiego roku życia mieszkała w Krakowie. Tu uczęszczała na pensję Marciszewskiej. Wcześniej zaczęła tworzyć patriotyczne wiersze. W domu rodziców kontaktowała się z grupą młodych poetów krakowskich i zapewne wywarła wpływ na poezję Edmunda Wasilewskiego. Jej wiersze były śpiewane przez uczestników powstania listopadowego. Debiutowała w druku utworem poetyckim „Improwizacja” na łamach lwowskich *Rozmaitości* (1833 nr 40; podp. Anna z Krakowa). W 1833 wyszła za mąż za lekarza Hipolita Zygmunta Terleckiego. W roku następnym drukowała kilka wierszy w *Tygodniku Krakowskim* (tu m.in.: „Wiersz do ptaszka”. 1834 nr 8) i w lwowskich *Rozmaitościach* (tu m.in.: „Gwiazdeczka”. 1834 nr 13). Zmarła 8 lutego 1835 w Krakowie. Pośmiertnie ogłoszono jej wiersze w *Pamiętniku Naukowym* (1837 t. 3 nr 9) oraz w *Slawianinie* (1837 t. 1; 1839 t. 2).

TWÓRCZOŚĆ

1. Trzy łyżki anioła. Poemat. *Slawianin* 1837 t. 1. 244. Podp.: Anna z Krakowa.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK (1972); LP.

[S. PRZYŁĘCKI] S.P.: Wspomnienie o Annie z Krakowa. *Slawianin* 1837 t. 1. — H. SKIMBOROWICZ: Anna Krakowianka i Anna z Krakowa. *Atheneum* 1845 t. 1. — [F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. pousz. Orgel*. T. 25 (1867). — K. SOSNOWSKI: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta 1815–1846. Kr. 1901. — Z. JAGODA: Anna z Schugtów Terlecka i jej udział w życiu literackim Krakowa po 1830. Kr. 1966 odb. z *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Kr.* — TENŻE: O literaturze i życiu literackim Wolnego Miasta Krakowa 1816–1846. Kr. 1971.

A.P., H.G.

TETMAJER Józef Przerwa 1804–1880

Urodzony 14 marca 1804 w Czernej koło Jasła, w rodzinie ziemiańskiej; syn Karola i Marii z Neymanowskich. Był stryjecznym bratem ojca Kazimierza Tetmajera. Studiował w Wiedniu matematykę. Debiutował wierszami w lwowskich *Rozmaitościach* w 1825 (tu m.in.: „Młodzieniec” w nr 17; „Wiosna” w nr 26). W 1829 wydał we Lwowie tomik poezji. Był członkiem Towarzystwa Patriotycznego. W powstaniu listopadowym walczył początkowo jako szeregowiec, po bitwie pod Grochowem został awansowany na porucznika i przydzielony do sztabu gen. Macieja Rybińskiego. Po upadku powstania przekroczył granice Prus z wojskiem polskim. W listopadzie 1831 powrócił do Galicji wraz z Sewerynem Goszczyńskim i zamieszkał u matki w Mikołajewicach pod Tarnowem. Włączył się w działalność konspiracyjną. Należał do Związku Dwadziestu Jeden oraz był zastępcą Józefa Zaliwskiego, organizatora poczynających na terenie Galicji. Wiosną 1833, w obawie przed aresztowaniem, wyjechał za granicę. Początkowo przebywał w Londynie i Brukseli, w 1834–46 mieszkał w Paryżu. Zajmował się działalnością naukową jako matematyk i ogłosił wiele prac z tej dziedziny w języku francuskim i polskim. Był współzałożycielem sekcji batignolskiej Towarzystwa Demokratycznego Polskiego w Paryżu. W 1846 powrócił do kraju i został geometrą sądowym w Tarnowskim, później zamieszkał w Krakowie. W 1873 za prace z dziedziny matematyki został powołany na członka korespondenta Akademii Umiejętności w Krakowie. Zmarł 25 marca 1880 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pieśni. Lw. 1829. Przedr. w poz. 2. Tu bardzo popularna i często przedrukowywana „Pieśń wojskowa” (inc.: Jak wspaniała nasza postać...) oraz wiersz „Kominek” (inc.: Po równinie zawierucha...).

2. Poezje liryczne. Lw. 1830.

Przodr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BNI, 205.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[S. GOSZCZYŃSKI]: Nowa epoka poezji polskiej. *Po-
usz. Pam. Nauk. i Umiejętności* 1835 t. 1 s. 373–374. —
[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. pousz. Orgel*. T. 25
(1867). — Z. DĘBICKI: Rodzina Tetmajerów. *Tyg. Ilustr.*
1912 nr 12. — S. GOSZCZYŃSKI: Podróż mojego życia.
Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika. Wyd. S. Pi-
goń. Wil. 1924. — M. TYROWICZ: Towarzystwo Demo-
kratyczne Polskie 1832–1863. Wwa 1964. — *Biogramy
uczonych pol.* Cz. 3: Nauki ścisłe. Wr. 1986.

A.P., H.G.

TETMAJER Karol Przerwa 1784–1875

Urodzony w 1784; syn Stanisława, sekretarza forum
nobilitum w Tarnowie, tłumacza rządowego, i nie-
znanej z imienia Piątkowskiej; dziad poety Kazimierza,
stryj Józefa. Przed 1813 ożenił się z Mar-
cjanną Szeliga Wejmanowską z Kwiatnowic. Pro-
wadził praktykę adwokacką w Tarnowie i Krakowie
oraz gospodarował w Kwiatnowicach. Od 1812
należał do loży wolnomularskiej Przesąd Zwycię-
żony na Wschodzie Krakowa. Zmarł 26 kwietnia
1875 w Krempachu na Spiszu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zgoda w oberży. Komedia oryginalna w 2 a.,
przez K.T. Kr. 1811.

2. Bajki (ks. 1–4). Kr. 1812. Kilka przedr. w: *Zbiór
poetów pol.* 1 (1959).

W rękopisie zostawił „Przysłowia polskie” – zbiór
21 tys. wierszowanych przysłów.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel*. 14 (1903).
— Z. DĘBICKI: Rodzina Tetmajerów. *Tyg. Ilustr.* 1912 nr 2.

E.A.

TETMAJER Kazimierz Przerwa 1865–1940

Urodzony 12 lutego 1865 w Ludźmierzu pod No-
wym Targiem; syn Adolfa, marszałka pow. nowotar-
skiego, uczestnika powstania listopadowego, i jego
drugiej żony Julii z Grabowskich (siostry matki Ta-

deusza Boya-Żeleńskiego). Karol T., komedio- i baj-
kopisarz, był jego dziadem, Józef T., poeta powsta-
nia listopadowego, stryjem, a Włodzimierz, malarz
i poeta — bratem przyrodnim. Po uzyskaniu matu-
ry w 1844 w Gimnazjum św. Anny studiował na
wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskie-
go. Słuchał wykładów z historii, literatury polskiej,
literatur obcych, prawa, historii sztuki, a także pre-
historii i archeologii. W czasach studenckich przy-
jaźnił się z Lucjanem Rydlem, Stanisławem Estre-
icherem, Zygmuntem Przybylskim, Ferdynandem
Hoesickiem. W 1886 debiutował poematem prozą
„Illa” (*Ziarno* nr 1–2) oraz nowelą góralską „Rekrut”
(wg własnej relacji K.T.). Okolicznościowe utwory:
„Wiersz ku uczczeniu pamięci Adama Mickiewicza”
i „Wiersz ku uczczeniu pamięci J.I. Kraszewskiego”,
uzyskały nagrody na konkursach w 1888 i 1889.
W tym czasie pracował przelotnie w redakcjach róż-
nych czasopism. W 1888 nawiązał długoletnią współ-
pracę z *Tygodnikiem Ilustrowanym*, w 1889 z *Ku-
rirem Warszawskim*, w 1893 — z *Czasem* (tu w 1895
nr 271–274 ukazało się najbardziej znane opowia-
danie T. „Ksiądz Piotr”, odznaczone I nagrodą na
konkursie *Czasu*). Utwory jego ogłaszały również
inne czasopisma, m.in. *Świat* (1889, 1891–95), *Mysł*
(1891–93), *Przegląd Tygodniowy* (1893–95, 1897–
–99), *Ateneum* (1894–96, 1898–99), *Słowo* (1894–
–98, 1901–03), *Głos* (1896–97), *Głos Narodu* (1896–
–1902), *Życie* (1897–98), *Krytyka* (1899–1904). W po-
czątkowym okresie posługiwał się często kryptoni-
mami lub pseudonimami, m.in.: Ka.Te., J.K.T. de
Przerwa, Esteka, Kazimierz Przerwa, Przerwa Ka-
zimirz. W 1889 współredagował *Ognisko*. Wydanie
drugiej serii „Poezji” (1894) przyniosło mu niezwy-
kły rozgłos. Brał odtąd intensywny udział w bieżą-
cym życiu literackim Krakowa, stając się uosobie-
niem poety modernistycznego (posłużył za wzorzec
Poety w „Weselu” Stanisława Wyspiańskiego).
W 1895 przebywał jako osobisty sekretarz Adama
Kraśińskiego w Heidelbergu. Wielokrotnie wyjeżdżał
za granicę, zwiedził Szwajcarię, Włochy, Francję
i Niemcy. W 1912 obchodzono w Warszawie 25-le-
cie jego twórczości. W tym też roku pojawiły się
początki objawów choroby nerwowej, utrudniają-
cej mu pracę i kontakty z ludźmi. W czasie I wojny
światowej był zwolennikiem polityki Naczelnego Ko-
mitetu Narodowego i Legionów Piłsudskiego. Z jego
inicjatywy powstał Komitet Ochrony Podhala, w 1919
został prezesem Komitetu Obrony Kresów Południo-
wych. Po wojnie mieszkał na przemian w Krako-
wie, Zakopanem i Warszawie, później osiadł na sta-
le w stolicy. W 1921 został prezesem Towarzystwa
Literatów i Dziennikarzy Polskich. W 1928 otrzymał
nagrodę miasta Warszawy, w 1931 zorganizowano
jubileusz 45-lecia jego twórczości, w 1934 został
honorowym członkiem Polskiej Akademii Literatu-
ry. Nasilająca się w tym czasie choroba psychiczna

i postępująca utrata wzroku pozbawiły go całkowicie możliwości tworzenia i pisania. Twórczość T. otworzyła nową epokę w poezji polskiej, zawiera w sobie wszystkie charakterystyczne cechy Młodej Polski. Seria II (1894) i III (1898) poezji — głosząc hasło „sztuka dla sztuki”, eksponując pesymizm, poczucie nicości i schyłkowości (dekadentyzm) jako podstawy życiowe — stały się sugestywnym wyrazem poglądów i nastrojów młodej generacji. T. odnowił polską lirykę erotyczną, śmiało i bezpośrednio obrazując doznania zmysłowe. Największą trwałość zachowały jego wiersze tatrzańskie, w których często stosował technikę impresjonistyczną. Umiłowanie gór, urzeczenie folklorem, mądrością ludową i ludowym poczuciem humoru zaowocowało zbiorem opowiadań „Na Skalnym Podhalu”. Prócz tego T. był autorem kilku dramatów (zaznacza się w nich wyraźny wpływ Maurycego Maeterlincka), zbiorów nowel oraz kilku powieści. Poezja i proza T. znajdowały szeroki oddźwięk za granicą, tłumaczono je współcześnie na wiele języków, przede wszystkim rosyjski, czeski i niemiecki, a obecnie angielski. Do wielu wierszy T. komponowano muzykę (m.in. Mieczysław Karłowicz, Karol Szymanowski). Ostatnie lata życia spędził poeta w kompletnym osamotnieniu. Dzięki ofiarności społecznej mieszkał w Hotelu Europejskim w Warszawie, mając zapewniony pokój i utrzymanie. Wyrzucony stamtąd przez Niemców w pierwszych miesiącach II wojny światowej, chory i nieprzytomny znalazł się w Szpitalu Dzieciątka Jezus, gdzie zmarł 18 stycznia 1940; pochowany został na cmentarzu Powązkowskim. W 1986 z inicjatywy Związku Podhalań dokonano uroczystego przeniesienia jego prochów na stary cmentarz w Zakopanem.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Illa. [Poemat prozą]. Kr. 1886. Podp.: Jot. Ka. Er.
2. Allegoria. [Poemat]. Kr. 1887. Podp.: Kazimierz Przerwa.
3. Poezje. Kr. 1891. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 pt. Poezje. Seria I, rozszerz. Wwa 1900; wyd. 5 [b.m.] 1914. Tu wiersze wyd. uprzednio osobno: Wiersz ku uczczeniu pamięci Adama Mickiewicza. Kr. 1888; Wiersz ku uczczeniu pamięci J.I. Kraszewskiego. Kr. 1889; Wiersz o okoliczności sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza. Kr. 1890 — zamieszczone w wyd. pierwszym, w wyd. nast. pominięto. Zawiera m.in. wiersze: Przeżytym; Limba; Pozdrowienie; przekłady z Shelleya.
4. Mąż — Poeta. Fragment dramatyczny w 1 a. Wyst. Kr. 1892. Wyd. Lw. 1893.
5. Poezje. Seria II. — Sfinks. Fantazja dramatyczna. Kr. 1894. Wyd. nast. m.in.: wyd. zmien. Wwa 1898; wyd. 5 Wwa 1914.

Tu m.in. wiersze: Evviva l'arte!; Hymn do Nirwany; Hymn do Miłości; Lubię, kiedy kobieta...; z cyklu Z Tatr: Melodia mgieł nocnych; List Hanusi; z cyklu Preludia: Pamiętam ciche, jasne, złote dni...; Ku mej kołysce leciał od Tatr...; Mów do mnie jeszcze.

6. Eleonora. Trójhymn duchów smętnych przez Fosforycznego Skalderona. Kr. 1895. Wydawn. *Dekadentów Pol.* nr 1.

Poemat parodystyczny, ogł. pod pseud. zbior. Prawdopodobni współautorzy: A. Kasiński, B. Bouffal, W. Skrzyński.

7. Jęk Ziemi. Pantologia Dekadentów Polskich zebrana przez dra Juliana Pogorzelskiego. [Kr.] 1895. Wydawn. *Dekadentów Pol.* nr 2.

Wiersze satyryczne. Współautor: A. Kasiński.

8. Książd Piotr. Kr. 1896. Liczne przedr. w zbiorach i antologjach oraz wznowienia w popularnych seriach wydawn., m.in. 12 wydań w *Bibl. Uniw. Lud.* do 1946.

Przekł.: ang., czes., franc., hiszp., niem., ros., serb.-chorw., słowac., szwedz., węgier., włos.

9. Anioł śmierci. Romans. T. 1–2. Wwa 1898. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wwa 1899; wyd. 7 Wwa 1921; Wwa 1933.

Kontynuację tej powieści stanowi *Zatrącenie*, zob. poz. 22. Przekł.: bulg., czes., lotew., niem., ros., włos., żyd.

10. Poezje. Seria III. Wwa 1898. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1900; wyd. 3 Wwa 1905; wyd. 4 Wwa 1914. Tu m.in. wiersze: O sonecie; W Kościeliskach w nocy; Anioł Pański; XIX wiekowi; A kiedy będziesz moją żoną...; Pour passer le temps oktawą; Ciemnosmreczyński staw oraz cykl Sonety.

11. Melancholia. Wwa 1899. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1901; wyd. 3 zmien. Kijów 1910.

Tu m.in. nowele: Laureat; „Pan”. (Nagrodzona na konkursie *Życia* 1898).

Przekł.: bulg., czes., ros., serb.-chorw.

12. Otchłań. Fantazja psychologiczna. Wwa 1900. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wwa 1901; Wwa 1926.

Przekł.: bulg., czes., lotew., niem., ros., żyd.

13. Poezje. Seria IV. Wwa 1900. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1902; wyd. 3 Wwa 1910.

Tu m.in. cykl *Qui amant...* (Którzy kochają).

14. Hasła. Kr. 1901.

Wiersze okolicznościowe i patriotyczne.

15. Panna Mery. Powieść współczesna. Wwa 1901. Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 Wwa 1924; Wwa [1927].

Przekł.: czes., lotew., ros.

16. Zawisza Czarny. Fantazja dramatyczna. Kr. 1901. Wyd. nast. Wwa 1912.

17. Wrażenia. Wwa 1902.

Proza.

18. Na Skalnym Podhalu. Cz. 1–5. Wwa 1903 – Kr. 1910. Cz. 6 i 7 zob. *Legenda Tatr*, poz. 26. Wyd. nast. jubileuszowe (całość w jednym tomie, zmien. i popr. przez autora) z reprodukcjami obrazów tatrzańskich L. Wyczółkowskiego, z rysunkami W. Konięcznego. Kr. 1914. Liczne wznowienia w całości lub w wyborze. Całość m.in.: ze wstępem A. Lempickiej w oprac. R. Hennela. T. 1–2. Kr. 1976; wyd.

9 Kr. 1987; wybór i wstęp oprac. J. Kolbuszewski. Kr. 1998 *BN I*, 290.

Poszczególne opowiadania wyd. również osobno.

Przeróbka sceniczna: J. Wilkowski: *O Zwyrtałe muzykanie*. 1960.

Przekł.: ang., czes., niem., ros., serb.-chorw., ukr.

19. Bajeczny świat Tatr. Wwa 1906 [właśc. 1905].

Wyd. nast. Wwa 1928.

20. Erotyki. Wybór poezji. Wwa 1905. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1914; Kr. 1919.

21. Poezje. Seria V. Wwa 1905. Wyd. 2 Wwa 1912.

Tu m.in. cykl W Tatrach, wiersz Ciemnosmreczyński las oraz Marsz zbójce z „Skałnego Podhala” [inc.: Hej! Idem w las...].

22. Zatrącenie. Romans. Wwa 1905. Wyd. nast.: Wwa 1909; Wwa 1920; Wwa 1928.

Por. poz. 9.

Przekł.: czes., ros.

23. Rewolucja. Kr. 1906 [skonfiskowane]; wyd. nowe Kr. 1906.

Przekł.: niem., ros. Moskwa 1907 [skonfiskowane].

24. Król Andrzej. Powieść. Wwa 1908. Wyd. nowe Wwa 1912; wyd. nast. pt. Książniczka Metella. Wwa 1924; Wwa 1926.

Kontynuację tej powieści stanowi *Gra fał*, zob. poz. 28.

Przekł.: litew., niem., ros.

25. Z wielkiego domu. Wwa 1908.

Przekł. czes.

26. Legenda Tatr. Cz. 1: Maryna z Hrubego. Na skałnym Podhalu. Wwa 1910; Wwa 1996; Cz. 2: Janosik Nędza Litmanowski. Na Skałnym Podhalu VII. Dokończenie Maryny z Hrubego. Wwa 1911.

Wyd. nast. m.in.: Wwa 1912; T. 1–2 z drzeworytami W. Skoczylasa. Wwa 1952; w oprac. R. Henne-
la. Kr. 1961; Kr. 1972; Wwa 1997.

Przekł.: czes., lotew., ros., słowac., ukr.

27. Poezje. Seria VI. Wwa 1910. Wyd. nast. [przed 1914].

Tu m.in. cykle: Listy Hanusi; Memu synkowi.

28. *Gra fał*. Powieść fantastyczna. Wwa 1911. Wyd. nast. m.in. pt. Płynące fale. Kr. 1918.

Por. poz. 24.

Przekł. ros.

29. Poezje. Seria VII. Wwa 1912. Wyd. nast. [przed 1914].

Tu m.in. wiersz Był czas, żeśmy się rozumieli.

30. Romans panny Opolskiej z panem Główniakiem. Anegdota. Wwa 1912. Wyd. nast.: Bielsko 1920; Wwa 1925; [Glasgow] 1945.

Adaptacja filmowa 1928.

Przekł. czes.

31. Koniec epopei. T. 1–3. Wwa 1913–1914. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1961; Wwa 1976.

Por. poz. 33.

Przekł. ros.

32. Notatki literackie. Wwa 1916.

33. Epilog. Kr. 1917. Wyd. nast. m.in. pt. Water-
loo. Wwa 1925; Wwa 1928; Wwa 1930; Wwa 1961.

Stanowi zakończenie powieści *Koniec epopei*, zob. poz. 31.

34. Judasz. Tragedia w 4 a. Kr. 1917. Wyd. 2 Kr. 1917.

35. O Spisz, Orawę i Podhale. Kr. 1919.

36. Poezje. Seria VIII. Wwa 1924.

Wydania zbiorowe i wybory

37. Poezje. Wydanie zbiorowe. T. 1–4. Wwa [1923–1924].

Obejmuje serie I–VIII.

38. Wybór poezji. Oprac. J. Lorentowicz. Lw. 1936 *BN I*, 123.

39. Poezje. Wybrał i wstępem opatrzył J.Z. Jakubowski. Wwa 1958; wyd. 2 Wwa 1974; wyd. 3 Wwa 1979; wyd. 4 Wwa 1987.

40. Poezje wybrane. Oprac. i wstępem poprzedził J. Krzyżanowski. Wr. 1968 *BN I*, 123.

41. Poezje wybrane. Wybór i wstęp J.Z. Jakubowski, nota biogr. J. Bandrowska-Wróblewska. Wwa 1969.

42. Poezje. Wwa 1980.

43. Nowele i opowiadania. Wybór M. Jasińska-Wojtkowska, S. Sawicki, komentarz J. Starnawski. Pozn. 1983.

44. Którzy kochają. Wybór i oprac. M. Kozłowski. Nowy Sącz 1987.

45. Wybór poezji. Wstęp i komentarz I. Sikora. Kr. 1991.

46. Erotyki. Wstęp K. Wyka, wybór J. Kwiek-Osiowska. Kr. 1993.

47. Ubiorę ciebie w błękit kwiatów... Wybór i oprac. A. Nawrocki. Wwa 1994.

48. Poezje. Wybór i oprac. M. Baranowska. Kr. 1996.

49. Czas płynie... Oprac. graficzne J. Lilpop. Wwa 1997.

50. Błękitne zadumanie. Wybór M. Hydzik Żmuda i A. Żmuda. Wwa 2001.

Ponadto inne wybory, zazwyczaj ułożone tematycznie, oraz przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965) i w licznych antologiach.

Wydania zbiorowe w językach obcych

51. Z Tater. Tłum. F. Vondraček. Praha 1908; wyd. 2 Praha 1911 (czes.).

52. Sobrańije soczinienij. T. 1–10. Moskwa 1908–1911 (ros.).

53. Rasskazy i fantazii. Tłum. W. Wysocki. Moskwa 1909; wyd. nast. Moskwa 1912; Moskwa 1915 (ros.).

54. K niebu i drugije rasskazy. Tłum. W. Wysoc-
ki. Moskwa [1911]; wyd. 2 Moskwa [1912] (ros.).

55. Poesie. T. 1–2. Tłum. F. Kvapil. Praha 1915–1916 (czes.).

56. Izbrannaja proza. Moskwa 1956 (ros.).

Korespondencja

Koresp. zachowana w rkpsach Bibl. Nar., Bibl. Jagiel., Bibl. Ossol., Bibl. PAN w Kr., Arch. Lit. Muzeum Nar. w Pradze i in. W przygotowaniu do druku: wybór ok. 850 listów oprac. K. Jabłońska; koresp. z matką oprac. M. Rydlowa.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

S. ZDZIARSKI: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Wwa 1901. — A. POTOCKI: K.T. W: Szkice i wrażeń literackie. Lw. 1903. — J. KOTERBSKI: Dekadencja a religia katolicka w lirykach K.T. Tarnów 1904. — [M. ZIELEWICZÓWNA] LITAWA: Książd w polskiej poezji i powieści. [B.m.] 1904. — [L. BRUNER] J. STEN: Szkice krytyczne. Lw. 1906. — Z.L. ZALESKI: Dzieło i twórca. Wwa 1913. — J. ŻULAWSKI: „Legenda Tatry”. W: Szkice literackie. Wwa 1913. — T. JESKE-CHOIŃSKI: Żyd w powieści polskiej. Wwa 1914. — J. ŁOŚ: Wiersze polskie w ich dzisiejszym rozwoju. Wwa 1920. — Z. WĄSILEWSKI: Artyści w negleżu powieściowym. W: Współcześni. Wwa 1923 (prwdr. 1907). — W. ORKAN: O Tetmajerowym „Skałnym Podhalu”. W: Warta. Lw. [1926]. — Z. DEBICKI: Portrety. Wwa 1927. — A. GALIŃSKI: Powieść epicko-realistyczna. Łódź 1930 [1929]. — Z. WĄSILEWSKI: Pieśń w górach. Wwa 1930. — T. SINKO: Hellada i Roma w Polsce. Lw. 1933. — R. OW CZARZEWSKI: K.T. jako publicysta. Wil. 1938. — H. DUNINÓWNA: Ci, których znałam. Wwa 1957. — L.H. MORSTIN: Spotkania z ludźmi. Kr. 1957. — A. CHYBIŃSKI: Wspomnienia o K.T. W: W czasach Straussa i T. Kr. 1959. — E. KOZIKOWSKI: Między plotką a prawdą. Wwa 1961. — *Parnas pol. we wspomnieniach i anegdotach*. Oprac. H. Przewoska. Wwa 1964. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Ludzie i dzieła. Kr. 1967 (prwdr. 1961). — J. KRZYŻANOWSKI: Katastrofizm i rewolucjonizm we wczesnej poezji K.T. *Przegl. Hum.* 1967 nr 4. — S. LICHANŃSKI: Duch światła i grania. W: Cienie i profile. Wwa 1967. — J. BŁOŃSKI: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 1* (1968). — B. PIETREWICZ: Metoda stylizacji gwarowej w „Na Skałnym Podhalu” K.P.T. *Zesz. Nauk. UJ* nr 169 (1968) *Prace Językozn.* 21. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: „Wędrowiec przez pustki wieczyste...”. *Życie Lit.* 1968 nr 24. — K. JABŁOŃSKA: K.T. Próba biografii. Kr. 1969. — S. PIOTROWSKI: Skałne Podhale w literaturze i kulturze polskiej. Wwa 1970. — K. WYKA: „Macie serc waszych wykładowcy...”. W: Wędrując po tematach. T. 2. Kr. 1971 (prwdr. 1965). — S. LICHANŃSKI: Od T. do Boya. *Poezja* 1972 nr 11. — *Miałem kiedyś przyjaciół... Wspomnienia o K.T.* Oprac. K. Jabłońska. Kr. 1972. — J. PROKOP: W krainie uniwersaliów. W: Lekcja rzeczy. Kr. 1972. — L.B. GRZENIEWSKI: „Maryna z Hrubego”. W: „Drobiazgów duch wspaniały i powietrzny”. Wwa 1973. — A. OKOŃSKA: Dramaty K.T. *Przegl. Hum.* 1973 nr 5. — A. ROMANOWSKI: W 80-lecie II serii Poezji K.T. *Akcenty* 1974 nr spec. — J. ZACHARSKA: Chłopska epopeja K.T. *Przegl. Hum.* 1974 nr 2. — T. BUJNICKI: Modernistyczne wizje rewolucji. *Teksty* 1976 nr 3. — P. CZARTOŁOMNY: Liryczny debiut K.T. Nieporozumienie interpretacyjne. *Studia Polon.* 4 (1977). — J. KRZYŻANOWSKI: Janosik w poezji K.T. W: Paralele. Wwa 1977 (prwdr. 1935). — T. STA-

LA: Zakopiańskie kontakty K.P.-T. *Zesz. Nauk. WSP Opole. Filol. Pol.* 1978 z. 17. — W. WNUK: Tetmajer górąłom; górale Tetmajerowi. W: Ku Tatrom. Wwa 1978 (prwdr. 1970). — *Życie Lit.* 1979 nr 29 [inf. o odnalezieniu 14 nieznanych młodzieńczych wierszy K.T.]. — S. MRAZEK: Środki ekspresji pozasłownej w dramatach Staffa, T. i Przybyszewskiego. Wr. 1980. — J. NOWAKOWSKI: W kręgu obiegowych ideałów artystycznych. Rzeszów 1980. — T. ŁAGOWSKA: Artysta młodopolski w powieści K.P.-T. „Anioł śmierci”. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP Rzeszów. Filol. Pol.* (1981) z. 14. — J. KOLBUSZEWSKI: Poetyckie Tatry K.T. W: Tatry w literaturze polskiej. Kr. 1982. — R. PADÓŁ: Filozofia religii polskiego modernizmu. Kr. 1982. — K. JABŁOŃSKA: „Ten list pełen będzie głupstw...”. Niebanalna przyjaźń B. Ostrowskiej z K.T. *Życie Lit.* 1984 nr 20. — TAZ: „W sławę płyniemy...”. *Tamże* 1985 nr 38. — J. KOLBUSZEWSKI: K.P.-T. powrót do Tatry. *Przegl. Powsz.* 1986 nr 12. — J. KUCZYŃSKA: Z dzieł scenicznych dwu dramatów o Judaszu. Lubl. 1986. — J. MARX: Od T. do Boya. O powieści miłosnej Młodej Polski. *Poezja* 1986 nr 7/8. — *Podbalańka* (Ludźmierz) 5 (1986) nr 2 [nr poświęcony uroczystości przeniesienia prochów K.T. i jego syna z cmentarza Powązkowskiego w Warszawie na Cmentarz Zasłużonych w Zakopanem]. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: K.T. — metafizyk. *Ruch Lit.* 1986 nr 6. — J. RUTKOWSKI: W sprawie „Końca wieku”. *Kultura* 1986 nr 12 [dot. usuwania przez cenzurę drugiej zwrotki]; (nawiazanie: [J. MARX] (mx). *Tamże* nr 16); (polem.: T. JODEŁKA-BURZECKI, J. MARX. *Tamże*). — R. WASZTYL: Pierwotór księdza Piotra. *Gaz. Kr.* 1986 nr 3 [dot. ks. M.F. Starzewskiego]. — B. ZAWISTOWSKI: Ziemia-matka czy ziemia-kochanka? Przeżycie idei natury w twórczości K.T. *Zesz. Nauk. UW, Białystok* 53 *Filol. Pol.* 10 (1986) s. 175–235. — B. LESMIAN. *Twórczość* 1987 nr 5 (prwdr. 1910). — T. STAICH: Górski i góralski autentyzm w twórczości K.T. *Między Tatrami a niebem*. Nowy Sącz 1987. — J. TISCHNER: Zaspiew na sztukę narodową. *Tamże*. — J. DUŻYK: Echa Capri w literaturze polskiej. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 33 (1988) s. 7–57. — U. KESIKOWA: Język poezji K.T. Gdańsk 1988. — SARDINA L. NEMÉTI: Le modernisme et l'idée de la fin de siècle dans les littératures d'Europe Centrale et Orientale. *Neobelikon* (Budapest) 1988 nr 1. — A. JAZOWSKI: Złoty okres literatury podhalańskiej 1890–1918. Wwa 1989. — J. MAJDA: Młodopolskie Tatry literackie. Kr. 1989. — L. TATAROWSKI: Ludowość w literaturze Młodej Polski. Wr. 1991. — J. JĘDRUSIAK: Motyw Judasza w dramacie Młodej Polski. *Dramat biblijny Młodej Polski*. Kr. 1992. — U. KESIKOWA: Określenia miejsc kultu w poezji K.T. *Prace Językozn. UG* 1992 nr 16. — S. KRUK: Dzieje sceniczne i recepcja krytyczna „Judasza” K.P.-T. *Dramat biblijny... jw.* — J. ŁUGOWSKA: Inspiracje ludowe w „Listach Hanusi” K.P.-T. *Lit. Lud.* 1992 nr 1. — M. STALA: Pytanie o człowieka w poezji K.T. *Ruch Lit.* 1992 nr 1/2. — E. WYSZYŃSKA-KOTERLA: Z dzieł badań nad twórczością liryczną K.P.-T. w l. 1945–1990. *Ruch Lit.* 1992 nr 1/2. — J. KOLBUSZEWSKI: „Pisałem sam dla siebie...”. *Wierchy* 59 (1993) s. 5–18. — E. WYSZYŃSKA-KOTERLA: Adnotacje do powieści „Gra fal”. Nieznany rękopis T. *Przegl. Hum.* 1993 nr 6. — W. GUTOWSKI: Młodopolskie transformacje postaci Chrystusa. W: Wśród szczyfów transcendencji. Tor. 1994. — A. NOWAK: Liryki T. w pieśni postromantycznej i młodopolskiej. W: Poeci i ich muzyczny

rezonans. Kr. 1994. — A.A. PIJANOWSKI: „Melodia mgieł nocnych” – synteza artystyczna. *Polon.* 1994 nr 10. — M. STALA: Pejzaż człowieka. Kr. 1994. — J. ZACHARSKA: Wczesna liryka T. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 29 (1994) s. 57–79. — J. BAJDA: K.P.-T., znawca i krytyk sztuki. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* nr 34 (1995) s. 103–116. — K. FAZAN: „Homo viator” – doświadczenie podróży w listach K.P.-T. *Ruch Lit.* 1995 nr 5. — L. TATAROWSKI: Dialog „słowa ludowego” ze „słowem uczonym”, czyli o ludowości w literaturze i kulturze Młodej Polski. *Stulecie Młodej Polski.* Kr. 1995. — P. KEBUT: T. i antyk. *Wiad. Kult.* 1996 nr 10. — J. KOLBUSZEWSKI: „Na Skalnym Podhalu” K.T., próba nowego odczytania. *Góry, lit., kultura.* T. 1. Wr. 1996. — I. LOEWE: Konstrukcje analityczne wśród metafor Struktura, semantyka, funkcja analityczna w poezji K.P.-T. *Poradnik Język* 1996 nr 7. — J. ZACHARSKA: Sienkiewiczowska nowela T. *Przegl. Hum.* 1996 nr 6. — Z. PIASECKI: S. Witkiewicz i K.T. we wzajemnych o sobie opiniach. *Rocz. Podbalański* 7 (1997) s. 113–130. — J. BAJDA: Malarstwo A. Böcklina a poetyka i krytyczno-artystyczna twórczość K.P.-T. *Warsztaty Polon.* 1998 nr 3. — A. DĄBROWSKA: Kolor a młodopolski świat wyobraźni. *Zesz. Nauk. WSP Bydgoszcz. Studia Filol.* 1998 z. 44 s. 115–141. — J. ZACHARSKA: K.P.-T. wobec wojny. *Przegl. Hum.* 1998 nr 5/6. — TAŻ: „Warszawskie skrzydło” K.T. *Pisarze Młodej Polski i Warszawa.* Wwa 1998. — J. KOLBUSZEWSKI: Tairry w twórczości K.T. W: W kręgu Młodej Polski. Wr. 2000 (prwdr. 1994). — K. FAZAN: Szczerą poza dekadentą; K.T. Między epistolografią a sztuką. Kr. 2001. — J. JAKÓBCZYK: K.P.-T. Kat. 2001.

I.T.

TETMAJER Włodzimierz

Przerwa

1862–1923

Urodzony 31 grudnia 1862 w Ludźmierzu pod Nowym Targiem; syn Adolfa, marszałka szlachty nowotarskiej, uczestnika powstania listopadowego, i Leonii z Krobickich, brat przyrodni Kazimierza T., poety. Uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1873–81); z tych lat datuje się jego długotrwała przyjaźń z Konstantym Marią Górskim. W 1881 rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Równocześnie uczył się malarstwa w Szkole Sztuk Pięknych (1875–86). Przerwane w kraju studia malarskie uzupełniał za granicą: w Wiedniu (1882), Monachium (1886), Paryżu (1889). W 1893 odbył wycieczkę do Rzymu. Po powrocie do kraju kontynuował (do 1895) naukę pod kierunkiem Jana Matejki na oddziale kompozycji Szkoły Sztuk Pięknych, uzyskując w 1892 złoty medal. W tymże roku *Mysł* (nr 24) ogłosiła jeden z pierwszych jego artykułów z cyklu „Nasi artyści. Ludwik Stasiak”. Od tego czasu działał równoległe jako artysta malarz, poeta i publicysta. Swoje utwory literackie, krytyki malarskie, a także artykuły związane z działalnością polityczną zamieszczał w wielu czasopismach, głównie

krakowskich. Były to m.in.: *Głos Narodu* (1896, 1901–02, 1911, 1918), *Czas* (1899–1901, 1908, 1922), później *Ilustrowany Kurier Codzienny* (1913, 1915, 1917, 1919, 1921–22), *Piast* (1914–15, 1917–18). W 1890 zawarł związek małżeński z Anną Mikołajczykówną, córką gospodarza z podkrakowskich Bronowic, gdzie po ślubie osiadł na stałe. Tamże, w jego dworcu, w listopadzie 1900 odbyło się wesele Lucjana Rydla z siostrą żony T., Jadwigą, uwiecznione w dramacie Stanisława Wyspiańskiego. On sam stał się pierwowzorem Gospodarza w „Weselu”. W 1897 należał do grona założycieli Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”, dwa lata później został członkiem wiedeńskiego stowarzyszenia artystów „Secession”, a w 1910 za całokształt pracy malarskiej otrzymał nagrodę Akademii Umiejętności im. Probuse Barczewskiego. Związany z ruchem ludowym, był współtwórcą i działaczem Polskiego Stowarzyszenia Ludowego, później PSL-„Piast”. W 1911–18 z ramienia ludowców był posłem do parlamentu wiedeńskiego. W 1915 wraz z Wincentym Witosem i Władysławem Długoszem odbył podróż do Szwajcarii celem nawiązania kontaktów z Komitetem Pomocy Ofiarom Wojny, zorganizowanym przez Henryka Sienkiewicza i Ignacego Paderewskiego. W 1918 uczestniczył w pracach Polskiego Komitetu Likwidacyjnego, w 1919 w pracach paryskiej konferencji pokojowej. Pod koniec życia zarzucał działalność polityczną. W 1920 został prezesem Rady Sztuki w Krakowie. Młodopolska moda na apoteozowanie ludu wywarła zasadniczy wpływ zarówno na jego życie osobiste, jak i twórczość literacką i malarską. Oprócz prac wydanych drukiem pozostawił w rękopisach szereg utworów dramatycznych. Zmarł 26 grudnia 1923 w Bronowicach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Noce letnie. [Opowiadania i art. z dziedziny sztuki]. Kr. 1902.
2. Opowieść z dawnych lat. Tryptyk. Cz. 1. Wieliczka 1912.
3. Silva rerum. [Publicystyka]. Kr. 1914.
4. Marsz Skrzyneckiego. Poezje. Kr. [1916].
Tu również przekłady z Horacego.
5. Raclawice. Powieść chłopska. [Wierszem]. Kr. [1916].
Adaptacja sceniczna 1946.
6. O naczelniku Kościuszcze i o polskim chłopie. [Publicystyka]. Wwa [1917]. Wyd. nowe Wwa 1917.
7. Przeznaczenie. Syna mojego pamięci. [Poezje]. Wyd. pośmiertnie z przedmową B. Pochmarskiego. Kr. 1926.
8. Szopka polityczna. Ridendo castigat mores. Kr. 1926.

9. Pisma polityczne. Kr. 1927.

10. W noc wigilijną. Obrazek sceniczny w 5 odśłonach z czasu wojny. Wyd. i oprac. J. Dużyk. Bochnia-Kr. 1992.

Fragm. poz. 5 i 6 przedr.: *Zbiór poetów pol. 4* (1965).

W rkpsach pozostały nieukończone dramaty i poematy historyczne i fantastyczne oraz obfita korespondencja (głównie w Bibl. PAN w Kr.).

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

J. SKOTNICKI: Przy stalugach i przy biurku. Wwa 1937. — A. ŚWIDERSKA: Trwa, choć przeminęło. *Kopiec wspomnień*. Kr. 1964. — J. RACZKOWSKI: Wśród polityków i artystów. Wwa 1969. — J. DUŻYK: W.T. Życie i twórczość. Kr. 1971. — L. POŚPIECHOWA: Twórczość literacka W.T. Wr. 1974. — TAZ: W. Wyspiański i W.T. Powinowactwa i wpływy. *Studia Śląskie* 26 (1974) s. 273–282. — K. JABLONSKA: Gdzie urodził się W.T.? *Echo Kr.* 1976 nr 249. — L. POŚPIECHOWA: Kraków w twórczości literackiej W.T. *Zesz. Nauk. WSP Opolo. Filol. Pol.* 1976 z. 14. — J. ADAMCZEWSKI: Na „weselnym” szlaku. *Kraków* 1984 nr 34–36. — T. KISIELEWSKI: Polityka PSL w koalicji rządowej. *Więści* 1984 nr 20. — (mz). *Ekran* 1988 nr 45 [dot. filmu o W.T. pt. Jest w naturze ludzkiej jakiś błąd. Scenariusz E. Surowiec, reż. K. Miklaszewski, 1988]. — I. PIECZARA. *Gaz. Kr.* 1989 nr 72 [art. biogr. na podstawie wspomnień syna]. — J. DUŻYK: Strażnik Złotego Rogu. *Kultura* (Paryż) 1993 nr 10; też wersja pol. Bochnia-Kr. 1996. — J.A. NOWOBILSKI: Sakralne malarstwo ścienne W.T. Kr. 1994. — *Rocz. Lud. Nauk.-Kult.* 2 (1995) [tu: T. BUDREWICZ: „Polskę uczynię chłopem sławną jak Piastem”. O twórczości literackiej W.T.; J. HAMPEL: W.T. przygody z polityką; J.A. NOWOBILSKI: Próba charakterystyki najważniejszych wątków w twórczości T. na tle malarstwa epoki; M. ŚLIWA: W kręgu idei i środowisk społecznych. W.T.]. — J. DUŻYK: Sława, panie Włodzimierzu. Wyd. poszerz. Kr. 1998 (prwdr. 1972). — J.A. NOWOBILSKI: W.T. (1862–1923). Kr. 1998. — F. ZIEJKA: Poeeci, misjonarze, uczeni. Wr. 1998.

I.T.

TOKARZEWICZ Józef 1841–1919

Urodzony 8 stycznia 1841 w Bielsku Podlaskim; syn Bazylego, miejscowego burmistrza, i Joanny z Kalisewiczów. Uczęszczał do szkoły w Drohiczynie oraz do Gimnazjum Klasycznego w Białymstoku. W 1860–62 studiował na wydziale matematycznym uniwersytetu w Moskwie, słuchając równocześnie wykładów z zakresu filozofii i prawa. Za udział w manifestacji studenckiej przebywał dwa miesiące w więzieniu w Kronsztadzie i w Piotrowie. W powstaniu styczniowym początko-

wo był dowódcą oddziału złożonego z mieszczan bielskich, potem walczył na Kurpiach i na Lubelszczyźnie. Pod koniec 1863, unikając aresztowania, wyjechał do Paryża, gdzie rozpoczął ożywioną działalność polityczną. Pewien czas kształcił się w Szkole Polskiej na Montparnasse, redagując jednocześnie studenckie pismo *Montparnasse*, za co został usunięty z uczelni. Rozpoczął wówczas studia na wydziale prawa uniwersytetu w Paryżu. W 1865 nawiązał współpracę z lwowskim *Tygodnikiem Naukowym*. W tymże roku założył Stowarzyszenie Międzynarodowe Studentów Polskich, a w 1866 wydawał jego organ *Przyszłość*. W 1866–67 wydawał w Genewie wraz z Józefem Brzezińskim pierwsze polskie pismo socjalistyczne *Gmina*. Od 1868 współpracował z *Niepodległością*, w 1869–70 pełnił w tym piśmie funkcję naczelnego redaktora. W 1870 należał do redakcji wychodzącej w Zurichu *Zmowy*. Był aktywnym działaczem Zjednoczenia Emigracji Polskiej, członkiem naczelnego Komitetu Zjednoczenia i autorem radykalnego „Manifestu Zjednoczonej Emigracji na Wychodźstwie”, ułożonego w styczniu 1870. W czasie wojny francusko-pruskiej wstąpił do Gwardii Narodowej. Wiosną 1872 przebywał w Szwajcarii, Belgii i Anglii. Pozostawał w bliskich kontaktach z Cyprianem Norwidem. Nawiązał współpracę z prasą krajową, artykuły krytycznoliterackie i publicystyczne podpisywał licznymi pseudonimami, najczęściej używał pseudonimu J.T. Hodi. Pisywał w *Kłosach* (1871–77), w petersburskim *Kraju* (1871–72), *Wieku* (1873–76). W 1878 redagował w Paryżu dwutygodnik *Listy Polskie*. Pod koniec lat siedemdziesiątych nawiązał współpracę z pismami pozytywistycznymi: *Nowinami* (1879–81), *Przeglądem Tygodniowym* (1880–82) i *Prawdą* (1881–82). W 1882 wyjechał z Francji i przez Śląsk, Galicję i Poznańskie przybył do Rosji. Nie uzyskawszy zezwolenia na pobyt w Królestwie Polskim, zamieszkał w Petersburgu i pracował w redakcji *Kraju* do 1893 (z przerwą w 1886, kiedy przebywał w Warszawie), zamieszczając tu do 1898 liczne szkice krytycznoliterackie i artykuły polityczne. Pisywał także do *Przeglądu Literackiego*, dodatku *Kraju* (1886–90). W 1893 zamieszkał w Grodzisku Mazowieckim. Żoną jego była Wanda z Hermanowskich, primo voto Paszkowska. Współpracował z *Gazetą Warszawską* (1894–97), kontynuował współpracę z *Przeglądem Tygodniowym* (1894–97) i *Prawdą* (1895–1900), pisywał też do *Gazety Polskiej* (1899–1901, 1904–05). W 1902–03 przebywał w Białorusi, w 1905–06 był sekretarzem redakcji *Nowin Wileńskich*. W 1907 zamieszkał w Kijowie, w 1908 został sekretarzem redakcji miesięcznika *Nasza Przyszłość*. Recenzje literackie zamieszczał w *Książce* (1909–10). Zmarł 2 sierpnia 1919 w Grodzisku Mazowieckim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pan Ślepy Paweł. [Powieść]. Wwa 1882.
2. Pan Głuchy Gawel. Powieść osnuta na tle wypadków wojennych Roku Straszego. Petersburg. 1891.
3. Wybór prac literackich (1872–1897). Wwa 1898.
4. W dniach wojny i głodu. Wspomnienia. Z przedmową T. Jeske-Choińskiego. Wwa 1900.
5. Album Promienistych. Powst. 1912. Wyd. Wil. 1921.

Ponadto broszury polityczne.

Przedr. prac: *Pol. krytyka lit.* T. 3 (1959).

Przekłady

6. V. Hugo: Katedra Najświętszej Panny Paryskiej. [Powieść]. Wwa 1876.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Ossol. Listy od C. Norwida ogl. w: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 10. Wwa 1971.

Rkpsy prac z zakresu historii i etnografii Zamojszczyzny znajdują się w Bibl. UW.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

J. KULCZYCKA-SALONI. *Pol. krytyka lit. (1800–1918)*. T. 3. Wwa 1959. — Z. ŻABICKI: Spór o realizm i naturalizm a publicystyka literacka J.T. w latach 1872–1882. *Pam. Lit.* 1963 z. 1. — J.W. BOREJSZA. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 1964 z. 1 [tu: Prasa Zjednoczenia Emigracji Polskiej], 1967 nr 1 [tu: Z rewolucyjnych lat J.T.]. — Z. ŻABICKI: Z problemów ideologii i estetyki pozytywizmu. Publicystyka emigracyjna J.T. na tle prądów epoki. Wwa 1964. — TENŻE. *Obraz lit. pol.* 5. 4 t. 3 (1969). — TENŻE: O poglądach historiozoficznych i estetycznych J.T. (Hodiego). *Pol. myśl. filoz. i społ.* T. 2. Wwa 1975. — H. KOZŁOWSKA-SABATOWSKA: J.T. powrót z emigracji. *Przegl. Polonijny* 1984 z. 4.

W.A.-Sz.

TOMASZEWICZ Walerian ok. 1819 – 1861

Urodzony ok. 1819 w pow. trockim, w środowisku szlacheckim; syn Kaspra, adwokata, i Ludwika z Oranowiczów. Ukończył gimnazjum w Wilnie i w 1839 rozpoczął studia w Akademii Medyko-Chirurgicznej. Po roku, zamieszany w sprawę Szymona Konarskiego, został aresztowany i był więziony do grudnia 1841. Po uwolnieniu pracował jako nauczyciel domowy w powiecie trockim ponad dwa lata. Później studiował na wydziale prawnym oraz

filozoficznym na uniwersytecie moskiewskim. Zamieszawszy w Wilnie, zajął się działalnością literacką. Tłumaczył z literatury niemieckiej i rosyjskiej. Debiutował w 1845 w wileńskim noworoczniku *Lud i Czas*, publikując tu „Wspomnienia z życia akademickiego” oraz drobne przekłady poezji A. Puszkina i F. Schillera. W 1849–50 był współpracownikiem *Pamiętnika Naukowo-Literackiego*. W lwowskich *Nowinach* drukował utwory poetyckie (tu m.in.: „Ustęp z poematu pod tytułem: Bokiej”. 1855 nr 116–117). W 1855 ożenił się z Matyldą z Krupowiczów i gospodarował na wsi. W roku następnym przeniósł się do Zameczku pod Wilnem. W 1857 zaczął tracić wzrok. Wileńscy literaci, pragnąc przyjąć go z pomocą, planowali w 1858 wydanie na jego korzyść księgi zbiorowej „Po Ziarnie”, co udało się zrealizować dopiero w 1861. Dzięki finansowemu wsparciu przyjaciół wyjechał na leczenie do Paryża. W numerze z grudnia 1858 i z marca 1860 ogłosił w paryskim *Przeglądzie Rzeczy Polskich* ostre w tonie recenzje tzw. „Albumu wileńskiego”, wydanego z okazji pobytu w Wilnie cara Aleksandra II. T. był autorem wielu haseł z astronomii, fizyki, chemii, geologii, botaniki i mineralogii w „Słowniku języka polskiego” (wyd. M. Orgelbrand. Wil. 1861). Zmarł 14 maja 1861 w Paryżu; pochowany na cmentarzu Montmartre.

TWÓRCZOŚĆ

1. Fenomena somnambulizmu w Wilnie. List do Wydawcy *Pamiętnika*. Wil. 1850 odb. z *Pam. Nauk.-Lit.*

Podp.: Walerian Kępis.

2. O chemicznej polskiej terminologii. Wil. 1856. Współautor: J. Filipowicz.

3. Za późno. Komedia w 5 a. Wyst. Wwa 1886.

Przekłady

4. F. Schiller: Don Karlos. Poemat dramatyczny. Fragn. ogł. *Lud i Czas* 1845; *Bibl. Warsz.* 1856 t. 1.
5. F. Schiller: Fiesco. Ułamki z tragedii. *Pamiętniki Umysłowe* 1846 t. 3.
6. A. Stöckhardt: Wykład chemii, czyli pierwsze zasady tej nauki, wsparte najprostszymi doświadczeniami. Wil. 1855.

Współtłum.: J. Filipowicz.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

[K.W. WÓJCICKI] K.W.I.W.: [Nekrolog]. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3. — [F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. powsz. Orgel.* T. 25 (1867). — C. GAJKOWSKA: Z tajemnic redakcyjnych księgi „Po Ziarnie”. *Ruch Lit.* 1962 z. 1.

H.G. 251

TOMASZEWSKI Dyżma Bończa 1749–1825

Urodzony 1 stycznia 1749 w Sandomierskiem; syn Józefa, podczaszego wiślickiego. Kształcił się w szkołach jezuickich w Sandomierzu. Następnie, przy poparciu wuja, Kazimierza Karasia, pracował jako aplikant w kancelarii królewskiej. W okresie konfederacji barskiej walczył w oddziale Claude'a François Dumourieza w randze rotmistrza. W maju 1771, ranny pod Lanckoroną, dostał się do niewoli moskiewskiej; uwolniony za wstawiennictwem Stanisława Augusta wrócił do służby w kancelarii, skąd już w 1772 wysłany został do Petersburga na stanowisko sekretarza rezydenta polskiego Antoniego Debelego. W 1778, po śmierci ojca, wystąpił ze służby, sprzedał odziedziczony majątek i wyjechał w podróż zagraniczną (Szwajcaria, Włochy, Francja). Po powrocie, w połowie 1780 ułożył resztę sumy spadkowej u Stanisława Szczęsnego Potockiego, otrzymał od niego w dzierżawę wieś Popówkę na Ukrainie i zamieszkał wraz z żoną, Elżbietą z Chrzęszczewskich, w Tulczynie. W druku i teatrze debiutował jako komediopisarz w 1781. W 1784 był deputatem na Trybunał Koronny w Lublinie. W 1785–86 (luty) przebywał we Francji i Niemczech. W 1787 towarzyszył Potockiemu podczas spotkania Stanisława Augusta z Katarzyną II w Kaniowie; w 1788 — podczas Sejmu Wielkiego. W 1789 objął urząd komisarza cywilno-wojskowego w woj. braclawskim (w stopniu pułkownika). Prowadził działalność publicystyczną skierowaną przeciw reformom i Konstytucji 3 maja. Uczestniczył w spotkaniu opozycji w Jassach i delegacji do Petersburga (marzec 1792), gdzie otrzymał funkcję sekretarza organizującej się konfederacji targowickiej. Był redaktorem i stylistą manifestu konfederacji oraz licznych jej uniwersałów i pozwów. W grudniu 1792, mianowany posłem rezydentem w Amsterdamie, wyjechał do Wiednia, gdzie oczekiwał listów uwierzytelniających i odwołania swego poprzednika Michała Kleofasa Ogińskiego. Po upadku targowicy przebywał w Wiedniu, Lwowie, Hamburgu oraz w dzierżawionych w Galicji wioskach Szumłany i Pucalówka. Do Tulczyna powrócił dopiero w 1804; otrzymał wówczas od Potockiego w dzierżawę Pieniążkową. Po śmierci Potockiego (1807) przeniósł się do dóbr Konstancji Rzewuskiej i osiadł w Sofijówce pod Konstantynowem. W 1814 spędził kilka miesięcy w Wiedniu, w 1815 — w Dreźnie. W 1817–18, w związku z podjęciem na łamach *Dziennika Wileńskiego* dyskusji nad „Jagiellonidą” T., ukazało się tam parę jego wierszy (jeden z błędnym przypisaniem autorstwa Stanisławowi Trembeckiemu). Wiersze ogłaszał także w *Pamiętniku Lwowskim* (1816–18) i *Warszawianinie* (1822 nr 23). W 1818 otrzymał tytuł honorowego

członka Uniwersytetu Wileńskiego (za „Jagiellonidą”). Wskutek niefortunnego załatwienia transakcji majątkowej z Rzewuską utracił ułożone w jej dobrach sumy, wówczas spadkobiercy Potockiego oddali mu w dożywocie Popówkę, gdzie spędził ostatnie lata i zmarł w 1825.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Małżeństwo w rozwodzie. Komedia we 3 a. wierszem polskim napisana. Wyst. i wyd. (anonim.) Wwa 1781. Wyd. nast. i wstęp oprac. Z. Wołoszyńska w: *Komedia obyczajowa warsz.* T. 2. Wwa 1960 *Teatr Pol. Oświecenia*.
 2. Nad konstytucją i rewolucją dnia 3 maja roku 1791 uwagi. [Lw. 1792]. Wyd. nast. [Wwa 1792].
 3. Rolnictwo. Poema oryginalne w 4 pieśniach. Lw. 1801. Wyd. nast. Kr. 1802.
 4. Pierwsza miłość. Komedia oryginalna w 3 a. Lipsk [właśc. Kr.] 1805.
 5. Jagiellonida, czyli zjednoczenie Litwy z Polską. Poema oryginalne przez pisarza poematu „Rolnictwo” w 12 pieśniach. Berdyczów 1817. Wyd. nast.: Berdyczów b.r. (dwa wyd.); Połock b.r.
 6. Pisma wierszem i prozą, oryginalne i tłumaczone. T. 1–2. Wwa 1822.
- Tu m.in.: drobne utwory poetyckie oryginalne i tłum. (z Horacego, Owidiusza, Pindara, A. Pope'a, F. Schillera, J. Macphersona, Metastasia i in.); Nienawiść ku kobietom. Komedia oryginalna w 5 a.; opisy historyczno-pamiętnikarskie; rozprawy krytycznoliterackie.

Nadto wiersze T. w rkpsach: Ossol. (Zbiory Pawlikowskich 13), Arch. Hist. w Kijowie f. 49, Lw. Państw. Nauk. Bibl. (Zbiory Baworowskich 313/III), Bibl. Jagiel. 7863/IV.

Kilka wierszy przedr. antologie: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959); *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981. „Nadgrobiek Szczęsnemu Potockiemu” ogl. z autografu E. Aleksandrowska w: *Wiersze Józefa Koblańskiego i Stanisława Szczęsnego Potockiego, zapomnianych poetów Oświecenia*. Wr. 1980.

OPRACOWANIA

NK 6/ 1–2 (1970–1972); LP.

J.G. STYCZYŃSKI: „Jagiellonida”, poemat D.B.T. *Dzien. Wł.* 1817 t. 6. — A. MICKIEWICZ: Uwagi nad „Jagiellonidą” D.B.T. *Pam. Warsz.* 1819 t. 13 i wyd. nast. [polem.: A.C. [CHRZĄSZCZEWSKI]. *Tamże* 1819 t. 14]. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel.* 25 (1867). — [A.J. ROLLE] Dr Antoni J.: Opowiadania historyczne. S. 3. T. 1. Wwa 1882; przedr. w: *Wybór pism*. T. 2. Kr. 1966. — W. SMOLEŃSKI: *Kuźnica Kollatajowska*. Kr. 1885 i wyd. nast. — TENŻE: *Konfederacja targowicka*. Kr. 1903. — H. GALLE. *Sto lat myśli pol.* 1 (1906). — J. KORPAŁA: Dwie recenzje „Jagiellonidy” D.B.T. *Ruch Lit.* 1927 nr 10. — J. BIRKENMAJER: *Epika polska przed Mickiewiczem*. *Prąd* 36 (1938). — Cz. ZGORZELSKI: *Duma poprzedniczka*

ballady, Tor. 1949. — M. PISZCZKOWSKI: Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia, Cz. 2. Wr. 1963. — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAŹCZAK: D.B.T. atak na Konstytucję 3 maja. *Wiek Oświecenia* 9 (1993). — D. RA-TAJCZAKOWA: Komedia oświeconych 1752–1795. Wwa 1993. — P. ŻBIKOWSKI: Potępienie i obrona Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r. Wokół sponu A. Trębickiego z D.B.T. *Ku reformie państwa i odrodzeniu moralnemu człowieka*. Rzeszów 1993. — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAŹCZAK: D.B.T. (1749–1825). *Pisarze pol. Oświecenia*. 2 (1994) (z wyborem tekstów). — J. KOLBUSZEWSKI: Przestrzenie i krajobrazy. Wr. 1994. — R. DĄBROWSKI: Narracja i dialog w polskiej epopei oświeceniowej („Wojna chochimska”, „Pułtawa”, „Jagiellonida”). *Ruch Lit.* 1998 z. 6.

E.A.

TOPASS Jan 1873 – po 1935

Urodzony 5 kwietnia 1873 w Warszawie. Kształcił się w gimnazjum w Warszawie oraz w Gimnazjum św. Anny w Krakowie. Rozpoczął studia malarskie w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, kontynuował je w École du Louvre w Paryżu. Prace krytyczne z zakresu malarstwa oraz literatury zamieszczał w *Krytyce* (1904–08, 1910–12), *Bibliotece Warszawskiej* (1905–08, 1912, 1914), *Literaturze i Sztuce* (1925), *Nowej Gazety* (1907, 1910–11), *Sfinksie* (1908, 1910, 1914). Mieszkał w Paryżu i w dwudziestoleciu międzywojennym pisywał do czasopism francuskich, zamieszczając w nich m.in. szkice o pisarzach polskich: *Polonia* (1917), *Le Monde Slave* (1925), *Pologne Littéraire* (Wwa 1926–27, 1929, 1932–35), *La Revue Mondiale* (1928, 1933), *La Pologne Politique, Économique, Littéraire et Artistique* (1929–31), *La Pologne* (1932–34), *Figaro Illustré* (1933). Zmarł przypuszczalnie po 1935.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szlakami dusz twórczych. Sylwety i szkice. Wwa [1913].
2. La Pologne et les Polonais. Paris 1915.
3. L'art et les artistes en Pologne au moyen âge. Paris 1923.
4. L'art et les artistes en Pologne de la prime renaissance au pré-romantisme. Paris 1926.
5. L'art et les artistes en Pologne du romantisme à nos jours. Paris 1928.
6. Visages d'écrivains. Les aspects du roman polonais. Paris 1930.

Koresp. znajduje się w Ossol.

O P R A C O W A N I A

NK 16 cz. 1 (1982).

J. PROKOP: Ku ekspresjonizmowi. W: Z przemian literatury polskiej 1907–1917. Wr. 1970.

TOWIAŃSKI Andrzej 1799–1878

Urodzony 1 stycznia 1799 w Antoszwinicach koło Wilna; syn Jakuba i Izabeli z Pomarnackich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. W 1809–15 uczył się w gimnazjum wileńskim, gdzie zaprzyjaźnił się z Ferdynandem Guttem. Studia rozpoczął w 1816 na Uniwersytecie Wileńskim — początkowo na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych, następnie na wydziale prawa i nauk moralnych. W 1818 przerwał studia i rozpoczął pracę w sądownictwie, dochodząc do stanowiska sędziego Sądu Głównego Wileńskiego. Był współzałożycielem Towarzystwa Antyszubrawców (1819), które wkrótce połączyło się z Towarzystwem Literackim Wileńskim. Debiutował w 1820 na łamach *Tygodnika Wileńskiego* powiastką „Zdarzenie prawdziwe” (nr 174). W 1828 uznał się za powołanego do głoszenia „Sprawy Bożej” (moralnego i religijnego odrodzenia ludzi) i począł gromadzić wokół siebie „braci” — uczniów. W 1830 ożenił się z Karoliną Maksówną. W powstaniu listopadowym udziału nie brał. Z pracy w sądownictwie zrezygnował w 1832 i wyjechał do Petersburga, gdzie próbował szerzyć swoje poglądy m.in. w kołach dworskich. W roku następnym został wydany z Petersburga i powrócił do Wilna, skąd w 1834 wyjechał za granicę. Przebywał w czeskich Karłowcach, Pradze i Dreźnie i tam nawiązywał kontakty z emigrantami, propagując swoje poglądy. W Dreźnie poznał Antoniego Edwarda Odyńca oraz generała Jana Skrzyneckiego, którego zjednał dla „swojej sprawy”. W 1837 powrócił do kraju i objął po ojcu majątek Antoszwinie. W 1838 przebywał w Warszawie. W 1840 oddał majątek w dzierżawę i wraz z żoną i najstarszym synem wyjechał do Francji, pozostawiając w kraju pod opieką ciotki pięcioro dzieci. Przybywszy do Paryża 15 grudnia 1840, wziął udział w uroczystości złożenia prochów Napoleona w kościele Inwalidów. Po kilku dniach wyjechał do Belgii. W Brukseli spotkał się z gen. J. Skrzyneckim, rozmowy z nim opisał w „Biesiadzie z Janem Skrzyneckim” (zob. poz. 1). Po krótkim pobycie w Anglii już w styczniu 1841 przybył do Paryża i przystąpił do werbowania zwolenników. W lipcu 1841 nawiązał kontakt z Adamem Mickiewiczem, dzięki „uzdrowieniu” jego żony pozyskał go dla swych poglądów i nauki. Przy pomocy poety T. założył mistyczną sektę religijną nazwaną Kołem Sprawy Bożej. Koło liczyło początkowo 17 członków, a po kilku miesiącach już kilkudziesięciu. Prócz Mickiewicza byli wśród nich m.in. Juliusz Słowacki (przejeściwo), Seweryn Goszczyński, Antoni Gorecki, Eustachy Januszkiewicz, Karol Różycki, Ludwik Nabełak. Przeciwnicy towianizmu, szczególnie Zgromadzenie Zmartwychwstania Pańskiego, zaniepokojeni szybkim rozwojem jego wpływów wśród

W.A.-Sz.

253

emigracji polskiej spowodowali, że w 1842 T. otrzymał nakaz opuszczenia Francji. Wyjechał do Belgii, następnie w 1843 do Rzymu w celu uzyskania poparcia papieża dla swojej nauki. Do audiencji nie doszło i w październiku tegoż roku T. został wydany do Państwa Kościelnego. Udał się do Szwajcarii, skąd kierował Kolem za pośrednictwem swoich zwolenników. W 1844 T. był głównym współautorem wiernopoddanego pisma do cara Mikołaja I, złożonego w ambasadzie rosyjskiej. W 1846 doszło do konfliktu Mickiewicza z T., co doprowadziło do rozłamu w Kole Sprawy Bożej. Mickiewicz utworzył nowe Koło z częścią oddanych mu członków, jednak jego działalność trwała tylko kilka miesięcy. Po wybuchu rewolucji lutowej w 1848 T. przybył do Paryża, ale tu został aresztowany i przez trzy miesiące był więziony. Po uwolnieniu otrzymał nakaz opuszczenia Francji. Po krótkim pobycie w Awinionie wyjechał do Szwajcarii i na stałe osiadł w Zurychu. W ostatnich latach życia zajmował się redagowaniem dawnych swoich pism, przygotowując je do zbiorowej edycji. Zmarł 13 maja 1878 w Zurychu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Biesiada z Janem Skrzyńskim dnia 17 stycznia 1841 roku w Brukseli. Wyd. A. Jelowicki [bez upoważnienia autora]. [Wersal 1842]; przedr. *Dzien. Nar.* (Paryż) 1843 nr 107, 109; *Pszonka* 1843 oddz. 4; *Rok* 1843 t. 4; S. Witwicki: Towiańszczyzna wystawiona i aneksami objaśniona. Paryż 1844. Wyd. osob.: Paryż 1844; przedr. P. Semenenko: Towiański et sa doctrine jugés par l'enseignement de l'Église. Paris 1850 [tu tekst pol. i przekł. franc.]. Tekst zmieniony przez autora w poz. 6 t. 1, 7 t. 1, poz. 8, 9. Przekł.: franc. 1844, łac. 1850.

2. Wezwanie do emigracji polskiej z powodu zawieszenia kopii obrazu Matki Boskiej Ostrobramskiej Wileńskiej w kościele św. Seweryna w Paryżu 8 grudnia 1841. [Paryż 1841]. Tekst w wersji popr. w poz. 6 t. 1, poz. 8.

3. Wielki Period. Powst. 1844. Wyd. S. Pigoń w poz. 8 wyd. 2; przedr. S. Szpotkański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. Wwa-Kr. 1922.

4. Biesiada z bratem Karolem. Paryż [1845]; przedr. *Dzien. Nar.* (Paryż) 1846 nr 253.

5. Do braci udających się do Polski w czasie powstania 1863 r. Wyd. K. Różycki w: Do rodaków tułacz kończący tułactwo. Paryż 1863. Wyd. osob. pt. Odezwa ... do rodaków. Z objaśnieniami A.E. Pozn. 1864 odb. z *Przegl. Pozn.* Przedr. w poz. 6 t. 3, 7 t. 1, poz. 8 (fragm.). Przekł. franc. 1864.

Wydania zbiorowe

6. Pisma. T. 1–3. Turyn 1882.

Składają się na nie poszczególne art. lub ich zespoły wyd. w osobnych odb. o oddzielnej paginacji. Turyn 1882 z. 1–193.

7. Pisma wybrane. T. 1–2. Wybór, układ i przypisy: [A. Baumfeld] A. Boleski. Wwa-Kr. 1920.

8. Wybór pism i nauk. Oprac. S. Pigoń. Kr. [1920] B.N.I. 8; wyd. 2 przejr. i rozszerz. Kr. 1922.

9. Wybór pism. W: A. Sikora: Towiański i rozterki romantyzmu. Wwa 1969. Wyd. 2 Wwa 1984.

Listy i materiały

10. Do A. Mickiewicza i innych osób, m.in. do papieża Grzegorza XVI, ponad 100 listów oraz różne pisma, przemówienia, notaty. Wyd. W. Mickiewicz w: Współudział A. Mickiewicza w Sprawie A.T. Listy i przemówienia. T. 1–2. Paryż 1877.

11. Kilka aktów i dokumentów odnoszących się do działalności A.T. Cz. 1–2. Rzym 1898–99, cz. 3. Kr. 1899.

Rkpsy pism i listów są przechowywane w Paryżu w Bibl. Pol. i w Muzeum A. Mickiewicza.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

W. GOŁEMBIOWSKI: Mickiewicz odstoniony i Towiańszczyzna. Paryż 1844. — F. WROTNOWSKI: Towianizm. Paryż 1844. — P. SMOLIKOWSKI: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1–4. Kr. 1892–96. — T. CANONICO: A.T. Roma 1895 [tu w przekł. włos.]. Pamiętka włościanom antoszwinińskim w 1840 r. przed oddaleniem się od nich ofiarowana; toż w przekł. franc. Torino 1897; toż w przekł. pol. K. Baykowskiego. Turyn 1897. — J. MAZURKIEWICZ: A.T. Studium psychologiczne. Wwa 1901; wyd. nast. Łódź 1904. — A. BAUMFELD: A.T. i towianizm. Zarys chwili i postaci. Kr. 1908. — J. TRETIK: Sto lat myśli pol. 4 (1908). — M. ZDZIECHOWSKI: Mickiewicz i T. W: Wiza Krasieńskiego. Kr. 1912. — M. BERSANO-BEGEY: Vita e pensiero di A.T. (1799–1878). Milano 1918. — Z. GAŚTOROWSKA [SZMYDTOWA]: Słuzba narodowa w „Sprawie” A.T. Kr. 1918. — S. PIGON: Że epoki Mickiewicza. Studia i szkice. Lw. 1922. — J. KALLENBACH: Towianizm na tle historycznym. Kr. 1926. — W. HOROSZKIEWICZOWNA: Etyka T., jej źródła i promieniowanie. Wil. 1938. — S. SZPOTĄŃSKI: A.T., jego życie i nauka. Wwa 1938. — S. PIGON: Adoracja T. W: Wśród twórców. Kr. 1947. — K. KANTAK: Mickiewicz i T. Sprawa Boża. Londyn 1957. — *Bibliogr. filoz. pol. 1831–1864*. Wwa 1960. — M. CZAPSKA: Świadkowie „Sprawy Bożej”. W: Szkice mickiewiczowskie. Londyn 1963. — A. SIKORA: Posłannicy słowa. Hoene-Wroński, T., Mickiewicz. Wwa 1967 [rec.: M. JANION. *Pam. Lit.* 1968 z. 4; Z. STEFANOWSKA. *Studia Filoz.* 1968 nr 2]. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1840–1844* (1968), *1848–1849* (1969), *1844–1847* (1975). — A. SIKORA: T. i rozterki romantyzmu. Wwa 1969; wyd. 2. Wwa 1984. — R. MIREK: T. i towianizm w opinii psychiatry. *Przegl. Lekarski* 1970 nr 6. — A. ZUSSINI: A.T. un riformatore polacco in Italia. Bologna 1970. — A. WALICKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — B.J. GAWECKI: Polscy myśliciele romantyczni. Wwa 1972. — A. SIKORA: Antypody romantycznego mesjanizmu – „Filozofia absolutna” Hoene-Wroński.

skiego i mistyka T. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 1. Wwa 1973. — A. SIKORA, A. WALICKI. *700 lat myśli pol.* (1977). — A. KOWALCZYKOWA: Dramat nie spełnionej powołania. W: *Siedmiu bohaterów romantycznych*. Wwa 1981. — S. GOSZCZYŃSKI: Dziennik Sprawy Bożej. T. 1–2. Oprac. Z. Sudolski. Wwa 1984. — K. GÓRSKI: Mickiewicz – T. Wwa 1986. — K. RUTKOWSKI: Najniższy służa rosyjskich carów. A.T. i Rosja. *Zesz. Hist.* (Paryż) 1987 t. 424 z. 79. — A. WITKOWSKA: Największy skandal emigracji. W: *Wielkie stulecie Polaków*. Wwa 1987. — K. RUTKOWSKI: Braterstwo albo śmierć. Zabijanie Mickiewicza w Kole Bożym. Paryż 1988. — M. JANION: Walka z szataniem i demonem teatru. W: *Wobec zła*. Chotomów 1989. — A. WITKOWSKA: Towiańczyk. Wwa 1989. — E. PRZETCHODZKI: Szarlatan? Obląkany? Mesjasz? A.T. i jego doktryna w dziewiętnastowiecznej rosyjskiej opinii społeczno-literackiej. *Przegl. Hum.* 1990 nr 8/9. — D. SIWICKA: Ton i bicz. Mickiewicz wśród towiańczyków. Wr. 1990. — D. SOSNOWSKA: Towianistyczna utopia języka. *Teksty Drugie* 1993 nr 2. — K. RUTKOWSKI: Stos dla Adama albo kacerze i kapłani. Studium w czternastu odsłonach o sporze Zmarłychwstańców z Towiańczykami. Wwa 1994. — D. HETEL: Niektóre wątki nauki A.T. w III i IV kursie literatury słowiańskiej A. Mickiewicza. *Litteraria* 1998 t. 29. — G. KRÓLIKIEWICZ: T. i „czas proroków”. *Ruch Lit.* 1999 nr 1. — A. MICKIEWICZ: Dzieła. T. 13: Pisma towianistyczne. Przemówienia. Szkice filozoficzne. Oprac. Z. Trojanowiczowa. Wwa 2001.

H.G.

TRAGEDIA ŻEBRACZA 1551

Dialog wierszem 8-zgłoskowym w trzech aktach, osnuty na tle życia żebraków (przedstawia ich mięsopustną zabawę w Potoku pod Częstochową oraz utarczkę z zamożnym kupcem). Powstały w pierwszej połowie 1551, cieszył się wielką popularnością (nakłady zacytano niemal doszczętnie) ze względu na humor i wymowę społeczną. Temat „T.Ż.” podjęły późniejsze pióra „sowizrzalskie”, m.in. „Peregrynacja dziadowska” (1612), w której są wyraźne przejawy z pierwowzoru. Znamiona utworu łączą go z ówczesną literaturą europejską lotrzykowsko-błażeńską. Nieznany dziś autor (hipotetycznie mógł nim być Marcin Bielski) dedykował go Andrzejowi Trzeciejskiemu mł.

WYDANIA

Tragedia żebracza. Kr. [przed 21 lipca 1551] druk. F. Ungler. Wyd. nast.: pt. Tragedia żebracza nowo uczyniona. Kr. 1552 druk. Łazarz Andrysowic. Zachowane fragm. ed. 1552 przedr.: W. Siarkowski. *Bibl. Warsz.* 1875 t. 3 s. 291–294; K. Badecki. *Księga pam. ku czci O. Balzera*. T. 1. Lw. 1925 (wraz z podobiznami kart) i odb. Rekonstrukcję całości (na podstawie XVI-wiecznej przeróbki czes.) ogł. J. Magnuszewski pt. Tragedia

żebracza nowouczyniona. Wwa 1957; toż przedr.: *Dramaty staropol.* Oprac. J. Lewański. T. 1. Wwa 1959; *Teatr pol. renesansu*. Oprac. J. Lewański. Wwa 1988.

Unikat fragm. *Bibl. Czart.* sygn. 298 I.

Przekł.: czes. Litomysl 1573; Praha 1608; Litomysl 1619; wg ed. 1573 przedr.: J. Jireček: *Staročeské divadelní hry*. Praha 1878; J. Hrabák: *Staročeské drama*. Praha 1950.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

K. BADECKI: Literatura mieszczańska w Polsce XVII w. Lw. 1925. — [Rec. ed. J. Magnuszewskiego, 1957] R. LESZCZYŃSKI. *Pam. Lit.* 1958 z. 4; T. WITCZAK. *Pam. Teatr.* 1958 z. 1; 1960 z. 3/4. — *Dramat staropol.* T. 1. Wr. 1965. — [J. KRZYŻANOWSKI] [ikl]: Dziad. *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — J. LIPIŃSKI: Szuka aktorska w Polsce 1500–1633. Wwa 1974. — J. LEWAŃSKI: Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce. Wwa 1981. — B. GEREMEK: Obraz kondycji żebraczej w polskiej literaturze XVI i XVII w. *Kultura pol. a kultura europejska*. Wwa 1987. — TENŻE: Świat „opery żebraczej”. Obraz włóczędzy i nędzarzy w literaturach europejskich XV–XVII w. Wwa 1989. — S. GRZESZCZUK: „Ludycie wieśne” i „T.Ż.”. W: *Błażeńskie zwierciadło*. Wyd. 2. Kr. 1994 (prwdr. 1970).

I.T.

TREMBECKI Jakub Teodor 1643 – 1719 lub 1720

Urodzony 16 maja 1643 w Kisielinie na Wołyniu; syn niezamożnego szlachcica Jana Jakuba Ryniewicza i Anny ze Stojęńskich. Ojciec, gorliwy działacz ariarński, zagrożony banicją, przybrał w 1644 nazwisko swej matki. Lata dziecięce T. spędził w Nowogródku i Uszomirze u arianina Jerzego Niemirycza. Około 1662 mieszkał w Birżach i być może tam uczęszczał do gimnazjum. Nieco później rozpoczął służbę dworską, najpierw u Bogusława Radziwiłła, najczęściej zapewne w Birżach, następnie — prawdopodobnie od 1670 — u Słuszków, którym zawdzięczał urząd podczaszego rzeczyckiego. Możliwe, że właśnie w tym czasie pod ich wpływem przeszedł na katolicyzm. Kolejną służbę pełnił u Denhoffów. W 1674–75 brał udział w walkach z Turkami. Poślubiwszy Joannę Niezabitowską, przeniósł się (przed 1678?) na Pomorze i tam koło Gdańska zakupił dobra Zaskoczyn i Kleszków. Dzięki protekcji Władysława Denhoffa, który od 1679 był podskarbnym pruskim, został pisarzem skarbowym pruskim i z powodu tych obowiązków nie wyruszył w 1683 pod Wiedeń. W 1686 wydzierżawił starostwo kościarskie i odtąd, trudniąc się gospodarką, przebywał przeważnie w Kościerzynie. W różnych okresach życia pisywał drobne wiersze, fraszki, przekładał lub przerabiał utwory Jana Kochanowskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, Jana Owena. Używał kryptonimu J.T.T. Kolek-

cjonował teksty, głównie niedrukowane, współczesnych autorów. Przypuszcza się, że pracę tę zapoczątkował ojciec poety, Jan Jakub Ryniewicz-Trembecki, i zasadniczy zrab zakończył w 1675, a także napisał wierszowaną Przedmowę, podpisaną kryptonimem J.T. „Wirydarz” stanowi usystematyzowaną według autorów antologię poetycką i jest cennym źródłem poznania zarówno nazwisk, jak i wielu utworów nigdzie indziej nienotowanych i niewydanych. Dwa inne kodeksy: „Quodlibet” (zbiór wierszy) oraz „Skarbiec oratorski” (zbiór mów), zaginęły. Autor tej niezwyklej kolekcji zmarł między 25 maja 1719 a 11 kwietnia 1720, raczej w drugiej połowie 1719.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Wiersze różne, fraszki, drobne przekłady i przeróbki. Powst. w różnym czasie]. Wyd. A. Brückner w: J.T. Trembecki: *Wirydarz poetycki*. T. 1–2. Lw. 1910–1911 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* 4–5. Pojedyncze wiersze i fraszki przedr.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. Wwa 1937; toż Wwa 1957; J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. Wwa 1948; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958; *Poeci pol. baroku*. T. 2. Wwa 1965; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977.

Prace kolekcjonerskie

2. *Wirydarz poetycki*. [Antologia usystematyzowanych wg autorów tekstów oraz wierszy anonimowych]. Fragn. ogł. J.K. Plebański. *Bibl. Warsz.* 1889 t. 3–4, 1890 t. 2, 4. Całość (z wyjątkiem fragm. obscenicznych) wyd. A. Brückner, jw. Wybrane fraszki przedr. J. Tuwim, jw. Pominięte przez A. Brücknera wiersze z rkpsu ogł. P. Stępień: *Wirydarzowy „chwast i pokrzywa” – utwory zamazane w „Wirydarzu poetyckim” J.T.T. Ogród 1992 nr 1–3/4; tenże: Pokrzywy z „Wirydarza”. Barok 1994 nr 1.*

Zbiór zawierał wiersze następujących autorów: K. Arciszewski, O. Karmanowski, A. Morsztyn, Z. Morsztyn, D. Naborowski, W. Potocki, S. Przykowski. Rkps Bibl. Ukr. Akademii Nauk im. W. Stefanyka we Lw., Zbiór Ossol. sygn. 5888/1.

O P R A C O W A N I A

NK 3 (1965); LP.

L. KAMYKOWSKI: J.T.T. (1643–1719). *Studia z dziejów kultury pol.* Wwa 1949. — M. EUSTACHIEWICZ: Poeta w ogrodzie. Ogród jako motyw ramy renesansowych i barokowych zbiorów poetyckich. *Pam. Lit.* 1975 z. 3. — B. FAŁECKA: Sztuka tworzenia. Podmiot autorski w poezji kunsztownej polskiego baroku. Wr. 1983. — K. MROWCEWICZ: „Wirydarz poetycki” Jana Jakuba i Jakuba Trem-

beckich. *Tyż. Pol.* 1988 nr 28. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Śmierć w krzywym zwierciadle żartu i parodii. W: *Homo viator-mundus-mors*. Wwa 1988. — M. PAWŁOWICZOWA: Pisarz śląski Sz. Pistoriusz o twórcy „Wirydarza poetyckiego” Janie Jakubie T. *Śląskie miscellanea. Lit. – folklor*. T. 3. Wr. 1991. — P. STĘPIEŃ, S. SZCZĘSNY: Wirydarz wypiewiony. O tajemnicach Brücknerowskiej edycji „Wirydarza poetyckiego” J.T.T. *Ogród* 1992 nr 1.

I.T.

TREMBECKI Stanisław ok. 1739 – 1812

Urodzony ok. 1739 zapewne w dziedzicznych Jastrzębnikach (pow. wiślicki); syn Jakuba herbu Prus I, pisarz, sędziego i podstarosty grodzkiego Nowego Miasta Korczyna, i Ludwiny ze Stradomskich, secundo voto Kajetanowej Wysokińskiej (od 1772). Początkowo uczył się w szkole publicznej w Nowym Mieście Korczynie, w 1753–57 w Szkołach Nowodworskich w Krakowie. W 1758 objął w posesję Chmielów, a w 1764 cały klucz chmielowski; uczestniczył w życiu publicznym okolicy (w sejmikach proszowickich), zyskując opinię „burdy” i „zapamiętałego miłośnika”. W tym czasie (ok. 1762) uzyskał tytuł generała adiutanta buławy wielkiej litewskiej. Po śmierci ojca zastawił majątek, zaciągnął pożyczkę i w połowie 1765 wyjechał do Paryża, gdzie przebywał do połowy 1768, prowadząc życie salonowca, gracza i awanturnika. W połowie 1769 podjął ponowną podróż do Francji, na Śląsku spotkał marszałka konfederacji barskiej Pawła Mostowskiego, zaprzysiął wierność konfederacji i w randze generała-majora wysłany został z misją dyplomatyczną na dwór wersalski. W Wiedniu sprzeniewierzył się konfederacji, po czym — ścigany przez władze konfederackie — pod przybranymi nazwiskami pełnił wśród konfederatów funkcję agenta Stanisława Augusta. Do kraju powrócił w sierpniu 1772 ze znacznym zbiorem książek i długami przekraczającymi wartość jego majątku. Ponieważ matka w czasie jego nieobecności sprzedała należący doń klucz chmielowski (z wyjątkiem Irzykowic), zgłosił pretensje do pozostałych po ojcu Jastrzębnik i reszty dóbr matki, zajął je zajązdem, a następnie od połowy 1773 toczył o nie proces. W początkach tegoż roku osiadł w Warszawie, został szambelanem (pensjonowanym) Stanisława Augusta, uczestniczył w królewskich obiadach czwartkowych, wiersze publikował w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* (1773, 1776–77, bajka polityczna „Opuchty” była jego debiutem w druku). Większość wierszy T. funkcjonowała wszakże w odpisach rękopiśmiennych (w 1785–87 sporządzano rękopiśmienne „wydania zbiorowe” jego pism). W 1774–75 był członkiem Komisji Wojskowej Koronnej. Na jesieni 1774 w celu spłacenia wie-

rzycieli sprzedał Jastrzębniki i Irzykowice, ok. 1780 resztę swych posiadłości. Od 1776 kuratelę nad finansami T. sprawował z ramienia króla Ludwik Ryx, co było powodem licznych konfliktów. W 1780 (maj-lipiec) T. towarzyszył Stanisławowi Poniatowskiemu w podróży politycznej do Połocka i Mohylowa, w zimie 1780/81 na Ukrainę, w lecie 1781 na Litwę. Z początkiem 1782 w celu zapewnienia sobie przyszłości zamyślał zostać księdzem, lecz ze względu na swą libertynską twórczość nie uzyskał na to zgody prymasa Michała Poniatowskiego (adresata „Ody nie do druku”). W tym czasie zbliżył się do Ignacego i Stanisława Kostki Potockich i ich kręgu literackiego (Wojciecha Miera). W sierpniu 1784, w drodze do Królewca, gdzie leczył się do początku 1785, odwiedził w Lidzbarku Warmińskim (Heilsbergu) Ignacego Krasickiego. W trakcie procesu Dogrumowej prowadził wobec obu stron dwuznaczną grę, król wstrzymał wówczas spłatę jego długów, a na pewien czas także pensję. Od sierpnia 1785 do początku 1786 przebywał w Gdańsku, po powrocie oferował Stanisławowi Augustowi swe usługi jako tajnego agenta. W 1789 (sierpień-październik) towarzyszył swej długoletniej przyjaciółce Józefie Bachmińskiej w podróży do Berlina; przed wyjazdem zabiegał bezskutecznie o stanowisko rektora Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od końca 1791 do lata 1792 bawił z S. Poniatowskim we Włoszech (w Rzymie został członkiem Akademii Arkadyjskiej, przyjmując pseud. Teleclide Falereo). W czasie targowicy był cenzorem dzieł, pism i sztuk dramatycznych pisanych w językach obcych; insurekcję 1794 spędził przy królu. Po abdykacji Stanisława Augusta przebywał przy nim w Grodnie (pol. stycznia 1795 – pol. lutego 1797), po czym towarzyszył mu w podróży do Petersburga. W 1797 (kwiecień-maj) uczestniczył wraz z królem w ceremoniach koronacyjnych Pawła I w Moskwie. Po śmierci Stanisława Augusta znalazł się w trudnej sytuacji finansowej, choć jeszcze za jego życia otrzymał nominację na „dozorcę archiwów polskich i biblioteki publicznej” i rangę rzeczywistego radcy stanu. W 1800 powołany został na członka warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; w 1801 *Nowy Pamiętnik Warszawski* podjął publikację wielu jego rozproszonych po rękopisach utworów (m.in. poematów „Powązki” i „Polanka”). Na początku kwietnia 1802, dzięki pomocy Adama Jerzego Czartoryskiego, który spłacił jego długi, wyjechał z Petersburga i osiadł w Granowie Czartoryskich na Ukrainie, skąd po ok. dwóch latach przeniósł się do pobliskiego Tulczyna Stanisława Szczęsnego Potockiego. Zmarł 12 grudnia 1812 w Tulczynie; pochowany tamże w krypcie klasztoru dominikanów (w 1874 przeniesiony do podziemi kaplicy cmentarnej).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Syn marnotrawny. Komedia w 5 a. wierszem przystosowana przez Jmci Pana Ludwika Azaryczę, dworzanina Rady Nieustającej. Wyst. Wwa 1779. Wyd. Wwa 1780. Wyd. nast.: w poz. 11–15, 17–21; wyd. i wstęp J. Adamski. Wr. 1951 *BN1*, 63; w poz. 24.

Wg: Voltaire: *L'Enfant prodigue*.

2. Do Najjaśniejszego Pana. [Wwa 1781] (anonim.). Wyd. nast. w poz. 12–15, 17–24, 26 (fragm.).

3. Gość w Heilsbergu. [Wwa 1784] (cztery wyd., jedno pt. Gość w Heilsbergu do J.O.X.B.W.). Wyd. nast. w poz. 11–15, 17–24, 26 (fragm.).

4. List do J.W. Naruszewicza P.W.W.X.L.B.K.S. [Wwa 1787] (dwa wyd.). Wyd. nast. w poz. 12–15, 17–24, 26 (fragm.).

5. Pieśń śpiewana na obiedzie w Sielcach pod Łazienkami dnia 7 września 1788 r. B.m. [1788]. Wyd. nast. w poz. 24–26. Tekst z kopii rękopiśmiennej ogł. L. Bernacki w: S.T. pisma nieznanne wierszem. *Księga pami. ku czci O. Balzera*. Łw. 1925 i odb.

6. Do moich współziomków. [Wwa 1789] (anonim.). Wyd. nast.: w poz. 12–15, 19, 21, 23–24, 26 (fragm.); przedr. fototyp, z prwdr. w: *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia*. Wr. 1977.

7. Anakreontyka przy odebraniu czaszy wina z pięknych rąk od J.W.Hulewiczowej] P.W. przez Józefa Bielawskiego. B.m. [1791]. Wyd. nast. w poz. 12, 14, 15, 17–21, 24–27.

Wg E. Rabowicza autorem wiersza był rzeczywiście Bielawski; autorstwo S.T. podtrzymują J.W. Gomulicki i Z.M. Zachmacz.

8. List do posłów powracających z Grodna, napisany przez G.J.P.Z.E. Wwa 1793. Wyd. nast. w poz. 12, 14–15, 18–24, 26 (fragm.).

9. Quelques observations sur les écrits de Mr. le Comte Jean Potocki datés du Caucase. Powst. 1797–1798. Wyd. i wstęp. E. Rabowicz w: *Studia historyczne S.T. Miscellanea z doby Oświecenia*, 3. Wr. 1969 *Arch. Lit.* 13 (tu także fragm. innych pism hist. T. oraz przekł. pol. J. Pawłowiczowej).

10. Sofijówka w sposobie topograficznym opisana. Powst. 1804. Wyd. (z opuszczeniem 20 wierszy) *Dzien. Wil.* 1806 i osob. Lipsk [właśc. Wil.] 1806. Wyd. nast.: Wiedeń 1815 (tekst pełny, z przekł. franc. A. de Lagarde'a); w poz. 12 (z opuszczeniem jw.), 13, 14 (z objaśnieniami A. Mickiewicza), 15, 16 (tekst pełny, z obszernymi objaśnieniami), 7–11; Łw. 1883; Złoczów 1912 (tu też „Powązki. Idylle”, „Polanka, czyli poema wiejskie”); wyd. i wstęp W.T. Baranowski. Wwa 1914; Wwa 1919; Poznań, 1923 (z „Powązkami” i „Polanką”); w poz. 23–24; wyd. kryt. (wg autografu Bibl. UW) i wstęp J. Snopek. Wwa 2000 *Bibl. Pisarzy Pol. Oświecenia* 1.

Ogl. za życia i pośmiertnie z rkpsów utwory T. i pseudo-T. wchodziły stopniowo do jego wyd. zbiorowych i pozostały w nich, z czasem akceptowane przez powtórzenia lub eliminowane, autorstwo kilku nie jest dotąd pewne. Proces wzbogacania się i oczyszczania kanonu tekstów T. demonstruje zawartość kolejnych wyd. zbiorowych. Wydawca poz. 24 szczegółowo i krytycznie omawia wszystkie poprzedzające jego edycję rozproszone publikacje trembecianów, po jej wydaniu (w 1953) nieznane wiersze lub nieznanne wersje wierszy T. i pseudo-T. ogl.: J.W. Gomulicki. *Twórczość* 1955 nr 6; J. Platt. *Pam. Lit.* 1956 z. 3; W. Woźniakowski. *Pam. Lit.* 1956 z. 3; J.W. Gomulicki. *Nowe Książki* 1957 nr 19; A. Jendrysik. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4; R. Kaleta. *Tamże*; tenże. *Miscellanea z doby Oświecenia*. Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5; E. Rabowicz. *Pam. Lit.* 1962 z. 4; tenże w: S.T. w świetle nowszych źródeł. Wr. 1965; R. Kaleta: *Antologia poetycka F.K. Woyńskiego. Ze skarbcza kultury* z. 38 (1983).

Był też T. tłumaczem pierwszego i drugiego aktu „Andromachy” J. Racine’a wyst. w Krakowie 1829 pod nazwiskiem W. Miera i przechowywanej w jego rkpsach (zob. MIER Wojciech, poz. 3).

Wiele wierszy T. i pseudo-T. przedr. liczne antologie i zbiory, m.in.: *Poezja pol. Oświecenia*. Wwa 1954; wyd. 2 Wwa 1956; *Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976; *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego. Cz. 1: 1788–89*. Wwa 1998; *Wiersze polityczne pierwszego rozbioru i Sejmu Delegacyjnego 1772–1775*. Wwa 2001.

Przekłady kilku wierszy w antologiach: *Poezja Sławian*. Petersburg. 1871; *Polska lirika*. Zagreb 1939; *Polska poezja*. T. 1. Moskwa 1963; *Lengyel költők antológiája*. Budapeszt 1969.

Wydania zbiorowe

11. Pisma rozmaite wierszem. T. 1–2. Lipsk [właśc. Wil.] 1806. Nakładem przyjaciół autora. Toż wyd. tyt.: Wil. 1806 (tu w t. 1 wymieniono wiersz „Do Rybińskiego, biskupa kujawskiego” na „List do Irydy”).

W t. 1: Bajki; Wiersze (m.in.: Na dzień siódmy września; Powązki. Idylle; Polanka; Oda do Adama Naruszewicza); w t. 1–2: Przekłady.

12. Poezje... Nakładem wydawców „Tygodnika”. (Wyd. B. Kiciński). T. 1. Wwa 1819; t. 2 Wwa 1820 [właśc. 1821, data cenzury i na okładce]; t. 3. Wwa 1819 [właśc. 1820, data na okładce].

W t. 1: Życie S.T. – Poematy opisujące. – Listy (m.in.: Do Ignacego Krasickiego; Do X. Biskupa Naruszewicza; błędnie przypisane T. utwory M. Mackiewicz i J. Kochan-

skiego (Do Jasia o fryzowaniu)). – Bajki (m.in. błędnie przypisane T. bajki Naruszewicza i F.K. Książczyna). W t. 2 Oddz. 1: Pieśni (m.in.: Oda na ruinę zakonu jezuitów; Do Wojciecha Miera bawiącego na wsi; błędnie przypisane T. utwory J. Bielawskiego, F. Gawdzickiego, Naruszewicza, J. Szymanowskiego, Książczyna, Krasickiego, D. Bończy Tomaszewskiego i bezimiennych). – Oddz. 2: Wiersze pisane w materiałach politycznych (tu m.in. błędnie przypisane T. wiersze F. Zabłockiego). – Oddz. 3: Wiersze różne (m.in. Liman. Wiersz do X-cia Karola de Nassau, utwory o autorstwie niepewnym i błędnym, „Sny-cerz” Krasickiego). – Oddz. 4: Wiersze pod imieniem Bielawskiego (błędnie przypisane T. utwory S.K. Potockiego, B. Hulewicz, J. Bielawskiego i bezimiennych). W t. 3: Tłumaczenia.

13. Poezje... Z popiersiem autora podług rysunku wiedeńskiego. Wydanie trzecie powiększone. Wil. 1821.

Tu powtórzenie zawartości t. 1 i 3 poz. 12 oraz 16 wierszy z t. 2, wśród dodanych nowe pseudotrembeciana autorstwa F. Gawdzickiego i bezimiennych. Po ukazaniu się t. 2 poz. 12 kolportaż wydania wstrzymano i sprowadzono wyd. nowe, zob. poz. 14.

14. Poezje... Z popiersiem autora podług rysunku wiedeńskiego. Wydanie trzecie powiększone, z dodaniem objaśnień do „Zofijówki”. T. 1–2. Wil. 1822.

W t. 1 powtórzenie zawartości poz. 13 bez Wierszy rozmaitych; w t. 2: Wiersze rozmaite (skompilowanie zawartości Wierszy rozmaitych z poz. 13 z zawartością t. 2 poz. 12 oraz dodanie paru nowych wierszy i Objśnień do poematu opisowego „Zofijówka”).

15. Dzieła poetyczne... Nowe zupełne wydanie z popiersiem autora. T. 1–2. Wr. 1828. Zawartość i układ jak w poz. 14.

16. Rozbiór poezji... przez H. Klimaszewskiego. Cz. 1. Wil. 1830.

Wyd. kryt. 4 utworów oparte również na nieistniejących dziś autografach; obszerne objaśnienia.

17. Poezje... Z popiersiem autora podług rysunku wiedeńskiego. Wydanie czwarte popr. i powiększone, z dodaniem objaśnień do „Zofijówki”. T. 1–2. Wil. 1836.

Zawartość i układ jak w poz. 14, ale z pewnymi spowodowanymi przez cenzurę opuszczeniami.

18. Poezje z popiersiem autora. Wydanie nowe J.N. Bobrowicza. T. 1–2. Lipsk 1836.

Zawartość oparta na poz. 14 (z kilkoma opuszczeniami), układ nieco zmieniony. W t. 1: Krótka wiadomość o życiu S.T. (z poz. 12). – Bajki. – Wiersze rozmaite. – Listy. – Wiersze pod imieniem Bielawskiego.

W t. 2: Poematy opisujące (z objaśnieniami A. Mickiewicza). – Przekłady.

19. Poezje... (Wyd. K.J. Turowski). T. 1–3. Sanok 1858. Wyd. nast. tyt.: Sanok 1868; Poezje... Trzy tomy w jednym. Nowe wydanie. Kr. 1882. Zawartość i układ jak w poz. 12.

20. Poezje... Wwa 1865. Wyd. nast. tyt. Wwa 1909. Zawartość i układ jak w poz. 18.

21. Pisma... Wyd. i wstęp oprac. T. Ziembka. T. 1–2. Lw. 1883.

W t. 1 m.in.: Bajki. – Listy (z pominięciem wiersza Maciekowicza, z pełną wersją wiersza „Do Węgierskiego adieu”, z dodaniem błędnie przypisanych T. nowych wierszy – J. Wybickiego i Naruszewicza). – Wiersze rozmaite (z opuszczeniem kilku wierszy T. i błędnie mu przypisanych – Zabłockiego, Tomaszewskiego, Krasickiego, „Fraczka” oraz z dodaniem kilku wierszy T. dotąd niedruk.). W t. 2: Wiersze pod nazwiskiem Bielawskiego (z usunięciem kilku wierszy o błędnej atrybucji autorskiej – Hulewicz i Bielawskiego). – Tłumaczenia. – Pisma prozaiczne. Spośród wierszy ogłoszonych wydawca podał nadto w wątpliwość autorstwo T. paru utworów pseudo-T.

22. Bajki i listy. Złoców 1913.

Przedr. Bajek i listów z t. 1 poz. 21.

23. Sofijówka i wybór poezji. Wyd. i wstęp W. Jankowski. Kr. 1925 BNI, 80.

24. Pisma wszystkie. Wyd. i wstęp J. Kott. T. 1–2. Wwa 1953.

W t. 1: Bajki. – Wiersze różne. – Wiersze w materiałach politycznych. – Dod. kryt.

W t. 2: Sofijówka. – Przekłady i naśladowania. – Przekłady dramatyczne z Woltera. – Pisma prozą. – Utwory o niepewnym autorstwie. – Objasnienia Mickiewicza do „Sofijówki”. – Dod. kryt.

Do wyd. dow. zbroszurowane oddzielnie: Obscoena. Wwa 1953 (tu: „Oda do Priapa” A. Pirona oraz o wątpliwym autorstwie T. „Przypadki siostry starszej” i „Na Elżbietę”). Wydanie to uchyliło wiele błędnych atrybucji autorskich, wydzielono w nim nadto dział utworów o autorstwie niepewnym, do którego wszakże włączono nie wszystkie utwory niepewne również dla wydawcy. Prace następne zakwestionowały lub wykluczyły autorstwo T. następujących pomieszczonych tam wierszy:

Anakreontyka przy odebraniu czaszy wina, Bielawski do anonima, Bielawski do nieboszczyków, Hymn do Apollina, Wierszyk do panny Tekli – na rzecz J. Bielawskiego; Do Stanisława Augusta od ziemian sandomierskich w Radomiu, Kupido (inc.: Ocząt jasnych...), Kupido (inc.: Chłopczyk z rączką...), Kupido pokorny – na rzecz F. Gawdzickiego;

Do szacownego poety Bielawskiego. Zgoda – na rzecz B. Hulewicz;

Do Jasia o fryzowaniu – na rzecz J. Kochańskiego;

Do Hryniewicza buńczuczny – na rzecz I. Krasickiego; Arkadia, Balon, Daniel Kalwiński – na rzecz A. Naruszewicza;

Sen czyli sąd – na rzecz S.K. Potockiego;

Do Kossowskiej w tańcu – na rzecz J. Szymanowskiego; Do Kajetana Węgierskiego (inc.: Lubom nie jest wierszopis...) – na rzecz J. Wybickiego;

Na portret księżny Adamowej Czartoryskiej; Pieśń do kobiet na przedzie; W dzień św. Franciszka; Wiersz na przyjęcie Stanisława Augusta ... w domu ... Pawła Popiela.

25. [Wybór poezji]. Wwa 1964 *Poezi Pol.*

Tu kilka utworów o autorstwie ostatnio kwestionowanym, m.in. poz. 7.

26. Wiersze wybrane. Wyd. i wstęp („O poezji T.”) J.W. Gomułicki. Wwa 1965.

Tu też kilka utworów o autorstwie kwestionowanym oraz wyeliminowanych już z wyd. Kotta.

27. Poezje wybrane. Wyd. i wstęp („Poeta Jego Królewskiej Mości”) J.W. Gomułicki, nota biograf. J. Bandrowska-Wróblewska. Wwa 1978.

Tu jw.

Listy

28. Listy. T. 1–2. Wyd. J. Kott i R. Kaleta, wstęp J. Kott. Wr. 1954.

216 listów T. i do niego oraz noty, pokwitowania itp. z 1769–1802, w dod. 11 listów innych osób dotyczących T.

Zbiór ten uzupełniły publikacje: J. Kott. *Pam. Lit.* 1954 z. 4; J. Platt. *Tamże*; J. Platt. *Tamże* 1956 z. 3; E. Rabowicz. *Aneks* [do:] S.T. w świetle nowych źródeł. Wr. 1965 (zbiór 39 listów); J. Pawłowiczowa. *Czytelni listy S.T. do Sz. Corticello*; Z archiwum E. Rabowicza. *Prace Hist.-Lit.* nr 16: *Oświecenie* (Gdańsk) 1993.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

K.W. WÓJCICKI: Życiorysy znakomitych ludzi. T. 1. Wwa 1850. — K. MECHERZYŃSKI: O poetach czasów Stanisława Augusta. *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* 9 (1864). — L. SIEMIENSKI: S. Trembecki. *Bibl. Ossol.* 8 (1866); przedr. w: *Dziela*, T. 4. Wwa 1881. — K.W. WÓJCICKI. *Enc. powsz. Orgel.* 25 (1867). — L. SIEMIENSKI: Portrety literackie. T. 2–3. Wwa 1868. — S. TOMKOWICZ: Z wieku Stanisława Augusta. T. [1–] 2. Kr. 1882. — J. TRETIAK: Szkice literackie. S. I. Kr. 1896. — I. CHRZANOWSKI: O wydaniach poetów stanisławowskich. *Pam. Lit.* 1908. — M. SZYJKOWSKI: S.T. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 1. — E. WIRONIECKI: S.T. jako słowniophil. *Tamże* 1913 t. 1. — W. STEFFEN: Vergilius a T. *Kwart. Klas.* 1931/32 z. 3/4. — A. ZAŁUSKA: Poezja opisowa Delille’a w Polsce. Kr. 1934. — C. BACKVIS: Un grand poete polonais du XVIIIe siècle S.T. L'étrange carrière de sa vie et de sa grandeur. Paris 1937. — W. BOROWY: O poezji polskiej w w. XVIII. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978. — J.W. GOMULICKI: S.T. ankieta personalna. *Twórczość* 1955 nr 6 [uzup.: J. BEKKER. *Tamże* 1955 nr 10]. — TENŻE: Blaski i nędze poezji polskiego Oświecenia. *Przegl. Hum.* 1957 nr 1. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959, [wyd. 2 popr. i zmien.] Wwa 1999 [2000]. — T. MIKULSKI: W kręgu oświeconych. Wwa 1960. — M. PISZCZKOWSKI: Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia. Cz. 1–2. Kr. 1960–1963. — *Słownik rymów S.T.* Pod red. H. Turskiej. Tor. 1961 [rec.: J.W. GOMULICKI. *Rocz. Lit.* 1961 (Wwa 1962)]. — A. KRUPIANKA: Normy stylistyczne polskiego klasycyzmu w świetle wariantów edytorskich poezji S.T. i F.K. Dmochowskiego. *Z teorii i hist. lit.* Wr. 1963. — H. RYBICKA: Uwagi o słownictwie rzeczowników w „Pismach wszystkich” S.T. *Prace Filol.* 18 (1964) nr 3. — T. KOSTKIEWICZOWA: Z problematyki gatunkowej poematu opisowego („Sofijówka” i „Ziemianstwo polskie”). *Styl i kompozycja. Konferencje teoretycznol. w Tor. i Ustroniu*. Wr. 1965. — E. RABOWICZ: S.T. w świetle nowych źródeł. Wr. 1965. — S. PIETRASZKO: Doktryna literacka polskiego klasycyzmu. Wr. 1966. — J. MAŚLANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — Z. LIBERA: Problemy polskiego Oświecenia. Wwa 1969. — H. RYBICKA: O języku S.T. *Poradnik Język.* 1969 z. 3. — M. PISZCZKOWSKI: Wizja artystyczna świata w twórczości S.T. *Pam. Lit.* 1970 z. 2. — R. KALETA: Oświeceni i sentymentalni. Wr. 1971 [sprost. TENŻE: Kto był autorem wiersza „Na skasowanie jezui-

itów". *Przegl. Hum.* 1972 nr 3]. — A. KRUPIANKA: Ideowa wymowa „Sofijówki” w świetle badań tekstowo-stylistycznych. *Rocz. Hum.* t. 19 z. 1 (1971, druk 1972). — T. KOSTKIEWICZOWA: Klasyzm, sentymentalizm, rokokowo. Wwa 1975; wyd. 2 Wwa 1980. — B. WOLSKA: Poezja polityczna czasów pierwszego rozbioru i Sejmu Delegacyjnego, 1772–1775. Wr. 1982. — T. KOSTKIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — J. SNOPEK: Objawienie i Oświecenie. Z dziejów libertynizmu w Polsce. Wr. 1986. — A. NASIŁOWSKA: Ekonomia – sztuka szczęścia. *Res Publica* 1988 nr 10. — TAŻ: „Sofijówka” i skandal patriotyczny. *Twórczość* 1988 nr 3. — M. DOŁĘGOWSKA-WYSOCKA: Libertynizm szambelana. *Współcz. Tyg. Argumenty* 1989 nr 39. — A. NASIŁOWSKA: Poezja opisowa S.T. Wr. 1990 [rec.]; J. SNOPEK. *Teksty Drugie* 1991 nr 3; M. CIENSKI. *Pam. Lit.* 1993 z. 1]. — W. WOŹNOWSKI: Dzieje bajki polskiej. Wwa 1990. — A. ALEKSANDROWICZ: W przeddzień Konstytucji 3 maja. *Ku reformie państwa i odrodzeniu moralnemu człowieka*. Rzeszów 1992. — A. BUKSIŃSKI: S.T. *Studia Kieleckie* 1992 nr 3. — J. SNOPEK: Prowincja oświecona. Kultura literacka ziemi krakowskiej w dobie Oświecenia 1750–1815. Wwa 1992. — TENŻE: S.T. (1739–1812). *Pisarze pol. Oświecenia* 1 (1992) [z wyborem tekstów]. — J. RYBA: S.T. – mistrz przypisu. *Autorów i wydawców dialogi z czytelnikami. Studia Hist.-Lit. Kat.* 1992. — S. BALBUS: Między stylami. Kr. 1993. — D. RATAJCZAKOWA: Komedia oświeconych 1752–1795. Wwa 1993. — K. MAĆKOWIAK: Kształtowanie leksykalno-stylistyczne polskiej bajki oświeceniowej. Zielona Góra 1994. — W. ROSZKOWSKA: Polacy w rzymskiej Arkadii. Cz. 2: I. 1766–1800. *Pam. Lit.* 1994 z. 3. — T. STEFANCZYK: Architektura natury. *Wiad. Kult.* 1996 nr 14. — P. MATUSZEWSKA: „Wilk i baranek” S.T. – eksplikacja. *Warsztaty Polon.* 1998 nr 2. — Z.M. ZACHMACZ: O autorstwie nieznanego imienia powinszowania z r. 1794 Józefowi Bielawskiemu. *Pam. Lit.* 1999 z. 4. — M. CIENSKI: Pejzaże oświeconych. Sposoby przedstawiania krajobrazu w literaturze polskiej I, 1770–1820. Wr. 2000. — B. WOLSKA: Pan i pies – król i poeta. O wierszach w materiach politycznych S.T. z I. 1793–1795. *Napis* 5. 6 (2000). — Z.M. ZACHMACZ: S.T. strofowanie J.U. Niemcewicza. *J.U. Niemcewicz – pisarz, historyk, świadek epoki*. Wwa 2002.

E.A.

TRENTOWSKI Bronisław 1808–1869

Drugie imię: Ferdynand.

Urodzony 21 stycznia 1808 we wsi Opolo koło Włodawy na Podlasiu, w zubożalej, ale wykształconej rodzinie szlacheckiej; syn Leona i Marii z Karskich. Uczył się u pijarów w Łukowie i w Warszawie. Około 1825 rozpoczął studia na wydziale filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Po uzyskaniu stopnia magistra wyjechał na kilka miesięcy do Paryża, gdzie kontynuował studia. Po powrocie do kraju otrzymał w 1829 nominację na nauczyciela historii, literatury polskiej i języków starożytnych w szkole w Szczuczynie w ówczesnym woj. augustowskim. Napisał tu m.in. nigdzie nie-

ogłoszoną tragedię „Triumf chrystianizmu w Polsce”. Debiutował w 1830 rozprawą „Eufonia jako zasada języka polskiego” opublikowaną w *Pamiętniku Umiejętności Moralnych i Literatury* (t. 4 z. 1). W powstaniu listopadowym walczył jako ułan w jedenastu bitwach, m.in. pod Gróchowem i Ostrołką, i dosłużył się stopnia podporucznika. Po kapitulacji przekroczył wraz z korpusem gen. Macieja Rybińskiego granicę pruską. Przez pewien czas był nauczycielem domowym u bogatego chłopca pruskiego we wsi nadbałtyckiej Jungfer. W 1832 studiował filozofię na uniwersytecie w Królewcu, jednak niebawem, po ujawnieniu jego udziału w powstaniu, musiał opuścić Prusy. Wyjechał więc do Heidelbergu, a po roku przeniósł się do Fryburga w Badenii, gdzie osiadł na stałe. W 1836 uzyskał stopień doktora filozofii. Od tego roku pod jego opieką znajdowało się ukryte w Getyndze archiwum sejmu z 1831. Po obronie pracy habilitacyjnej w 1838 otrzymał tytuł docenta. W tymże roku ożenił się z Niemką Karoliną Humborger i jako prywatny docent rozpoczął wykłady z logiki, pedagogiki, filozofii natury i teologii spekulatywnej na uniwersytecie fryburskim; prowadził je do 1842. W 1839 powołano go na członka korespondenta Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. W 1840 został przyjęty do loży masońskiej Parfaite Harmonie w Miluzie w Alzacji. W tymże roku rozpoczął pracę nad wielkim dziełem filozoficzno-pedagogicznym „Chowanna, czyli system pedagogiki narodowej...”. Otrzymywał za nią przez trzy lata regularnie wypłacaną pensję od Edwarda Raczynskiego i Karola Marcinkowskiego. Był jednym z czołowych twórców, obok Augusta Cieszkowskiego i Karola Libelta, tzw. polskiej filozofii narodowej. Jego „Chowanna” i „Myśli” (1844) zyskały wielką popularność. Związał wówczas swą działalność z ruchem umysłowym Wielkiego Księstwa Poznańskiego i czynił nawet starania o stanowisko nauczycielskie w Poznaniu. Rozprawy z zakresu filozofii drukował w *Oreodniku Naukowym* (1841–45) i *Roku* (1843–45). W 1843 przyjechał do Poznania i tu miał odczyt publiczny w sali Bazaru, po którym został wydalony przez policję pruską. Powrócił więc do Fryburga. W 1843–45 i 1847–48 wydawał w Paryżu i Strasburgu czasopismo *Tęże-niejszość i Przyszłość*, które w przeważnej mierze zasilal własnymi rozprawami. Potępiał tu teorie mesjanistyczne oraz ostro występował przeciw Mickiewiczowi i jego poglądom. Współcześnie był atakowany za antyklerykalizm. W 1846 poznał Zygmunta Krasieńskiego, który wkrótce stał się jego mecenasem oraz współuczestniczył autorsko w dwóch jego publikacjach, w „Wizerunkach duszy narodowej” (1847) i w „Przedburzy politycznej” (1848), działach ostro atakowanych przez prasę demokratyczną. Od 1847 był czynnym człon-

kiem łoży masonskiej fryburskiej Zur edlen Aussicht i piastował w niej różne godności aż do najwyższej — mistrza. W 1848 przybył do Krakowa i podjął działalność patriotyczną jako prelegent i wydawca. Założył czasopismo *Polska*, którego ukazał się tylko jeden numer, gdyż T. niebawem został wydany przez władze austriackie. Udał się więc do Frankfurtu nad Menem i tu podpisał odezwę do parlamentu niemieckiego z żądaniem, aby zgromadzenie wypowiedziało się w imieniu całych Niemiec za przywróceniem niepodległości Polski. W 1849 zapadł na długoletnią chorobę nerwową, leczyl się m.in. w Bernie w Szwajcarii. W 1850 mianowano go członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1859–60 przebywał w Paryżu. Był członkiem Rady Szkoły Polskiej w Montparnasse i wykładał tu estetykę. W 1860–61 współpracował z *Gazetą Codzienną*, był autorem haseł z zakresu mitologii i filozofii w „Słowniku języka polskiego” (1861). Zmarł 16 czerwca 1869 we Fryburgu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Grundlage der universellen Philosophie. Karlsruhe und Fryburg 1837.

Przekł. pol. M. Żulkoś-Rozmaryn pt. Podstawy filozofii uniwersalnej. Oprac. J. Garewicz. Wstęp: A. Walicki. Wwa 1978 *Bibl. Klasyków Filoz. Pisarzy Pol.* 129 (wyd. razem z przekł. w poz. 3).

Poszerzona rozpr. doktorska.

2. De vita hominis aeterna. Commentatio adnotationibus germanis illustrata, quam pro facultate legendi in literarum Universitate Alberto-Ludoviciana Friburgensi scripsit.... Fryburg 1838.

Przekł. pol. L. Joachimowicz pt. O życiu wiecznym człowieka. Przekł. przejr. I. Krońska. *Arch. Filoz. i Myśli Społ.* 1970 t. 16.

Rozpr. habilitacyjna.

3. Vorstudien zur Wissenschaft der Natur oder Übergang von Gott zur Schöpfung nach den Grundsätzen der universellen Philosophie. Cz. 1–2. Leipzig 1840.

Przekł. pol. M. Żulkoś-Rozmaryn pt. Wstęp do nauki o naturze. Oprac. J. Garewicz. Wstęp: A. Walicki (wyd. razem z przekł. w poz. 1).

4. Chowania, czyli system pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia naszej młodzieży. T. 1–2. Pozn. 1842. Wyd. nast.: edycja druga całkiem przerobiona i pomnożona. T. 1. Pozn. 1845; t. 2 pt. Chowania czyli całokształt pedagogiki narodowej. Powtórne, popr. i w wielu pożytecznych rzeczach przyczynione wydanie. Pozn. 1846; oprac. A. Walicki. T. 1–2. Wr. 1970 *Bibl. Klasyków Pedagogiki. Pisarzy Pol.*

T. 2 wyd. z 1846 skfiskowała cenzura pruska. Po procesie w Berlinie tekst został dopuszczony do obiegu w postaci okrojonej.

5. Stosunek filozofii do cybernetyki czyli sztuki rządzenia narodem. Rzecz treści politycznej. Pozn. 1843. Przedr. w poz. 17.

6. Demonomania, czyli nauka nadziejskiej mądrości w najnowszej postaci. Pozn. 1844 odb. z *Oreodownika Nauk*. Wyd. nast.: Pozn. 1854.

7. Myślini, czyli całokształt loiki narodowej. T. 1–2. Pozn. 1844.

Przekł. ang. 1882–83 (fragm.).

8. Wizerunki duszy narodowej z końca ostatniego szesnastolecia. Paryż 1847 odb. z *Teraźniejszości i Przyszłości*.

Podp.: Ojczyznak. Współuczestnictwo autorskie: Z. Kasiński.

9. Przedburza polityczna. Fryburg 1848.

Współuczestnictwo autorskie: Z. Kasiński.

10. Schilderung der jüngsten Ereignisse in Krakau 1848. Frankfurt 1. Mai 1848.

11. Panteon wiedzy ludzkiej lub pantologia, encyklopedia wszech nauk i umiejętności, propeudeutika powszechna i wielki system filozofii. Powst. 1855–61. Wyd. t. 1–2. Pozn. 1873–74; t. 3. Pozn. 1881.

12. Trzy skazówki dążeń i usiłowań moich w Paryżu. Paryż 1860.

13. Program do pozyskania godnej nas i czasu naszego historii polskiej. Paryż [1863].

O potrzebie wyd. „Historii polskiej” F. Duchńskiego.

14. Księgi zasadnicze rodu ludzkiego. Poradnik kieszonkowy poświęcony obywatelom i obywatelkom polskim, a zawierający: Zasady wychowania rodu ludzkiego, zastosowane do „Chowanny” polskiej. Lipsk 1865.

Przekłady

15. F. Schiller: Oblubienica messenńska. Tragedia liryczna z chórami. Powst. 1830. Wyd. Wil. 1844. Tłumacz podp.: F.B.T.

Wybory utworów

16. Pisma o filozofii religii. Oprac. T. Kozanec. Wwa 1965 *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 11.

17. Stosunek filozofii do cybernetyki oraz wybór pism filozoficznych z lat 1842–1845. Oprac. A. Walicki. Wwa 1974 *Bibl. Klasyków Filoz. Pisarzy Pol.* 115.

Listy

18. Do różnych osób 62 listy z 1836–68. Ogl. W. Horodyski *Przegl. Pol.* 1912/13 t. 186–1913/14 t. 191 i odb.

Tu ponadto: Curriculum vitae; Moje zasady; O stosunku moim do Zygmunta.

19. Listy (1836–1869). Oprac. S. Pigoń. Kr. 1937. Tu 238 listów.

20. Korespondencja Z. Kasińskiego. Oprac. Z. Sudolski. T. 2. Wwa 1988.

Tu 19 listów B.T. do Z. Krasińskiego z 1846–56, 106 listów Z. Krasińskiego do B.T. z 1846–58 oraz listy innych osób do B.T. o Z. Krasińskim i jego rodzinie.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

B. NAWROCZYŃSKI: T.B.F. *Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — W. HORODYŃSKI: B.T. (1808–1869). Kr. 1913. — T. LUTMAN: Rękopisy B.T. w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie. *Ruch Lit.* 1926 nr 6. — A. BAR: T. a cenzura warszawska. Kr. 1930 odb. z *Silva Rerum*. — I. CHRZANOWSKI: „O wyrażeniu ojczyzny”. Zapomniane pismo polityczne T. W: *Literatura a naród. Odczyty, przemówienia, szkice literackie*. Lw. 1936. — S. PIGON: Dwoista teozofia B.T. Wwa 1937 odb. z *Myśli Nar.*; przedr. w: *Wśród twórców*. Kr. 1947. — *Bibliogr. filoz. pol.* 1831–1864. Wwa 1960 s. 260–279. — T. KRONSKI: Rozważania wokół Hegla. Wwa 1960 [tu rozdz.: Filozofia mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX w.]. — H. BARYCZ: B.T. marzenia o krakowskiej katedrze. W: *Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich*. T. 2. Kr. 1963. — S. KAWYŃ: Mickiewicz-towiańczyk w opinii autora „Chowanny”. Łódź 1964; przedr. pt. Antymickiewiczowska kampania „Ojca Bronisława”. W: *Mickiewicz w oczach swoich współczesnych*. Kr. 1967. — J. ŁADYKA: Filozoficzne podstawy T. koncepcji pedagogiki narodowej. *Polskie spory o Hegla 1830–1860*. Wwa 1966. — W. WAŚIK: Historia filozofii polskiej. T. 2. Romantyzm. Wwa 1966. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1840–1844* (1968). — [A. WALICKI] A.W.: Sesja w setną rocznicę śmierci B.T. *Studia Filoz.* 1969 nr 4 [sesja zorganizowana przez Instytut Filoz. i Socjol. PAN 29 V 1969 w Pałacu Staszica w Wwiel]. — B. SUCHODOLSKI: B.T. filozofia człowieka. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 1970 t. 16. — A. WALICKI: „Filozofia narodowa” B.T. a mesjanizm Mickiewiczowski. W: *Filozofia a mesjanizm*. Studia z dziejów filozofii i myśli społeczno-religijnej romantyzmu polskiego. Wwa 1970. — J. ŁADYKA: T.B. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — B.J. GAWECKI: Systemat T. W: *Polscy myśliciele romantyczni*. Wwa 1972. — A. WALICKI: B.T. *Polska myśl filoz.* T. 1. 1831–1863. Wwa 1973. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1844–1847* (1975). — 700 lat myśli pol. (1977). — A. WALICKI: Kierunki filozoficzne epoki międzypowstaniowej (1831–1862). *Historia nauki pol.* T. 3. Wwa 1977. — J. GAREWICZ: Nieznane pismo T. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 1980 t. 26. — M. KARAŚ: B.T. o języku polskim. Karta z dziejów kultury polskiej w XIX w. W: *Język polski i jego historia*. Wwa 1986. — T. KOMENDANT: Upadły czas. *Dziękuję ci, wieszczu. Z poetyki pol. i ros. XIX w.* Wr. 1988. — A. WITKOWSKA: Towiańczyk. Wwa 1989. — A. SIKORA: Oko polskie. W: *Myśliciele polskiego romantyzmu*. Chotomów 1992. — S. SZTOBRYN: Badania nad pedagogiką B.T. w polskim czasopiśmiennictwie pedagogicznym w latach 1900–1939. *Kultura i Edukacja* 1992 nr 2. — W. CHYTROWSKI: Filozofowie romantyczni o przyszłości Polski. Tor. 1993. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1834–1840* (1996). — I. PIETRZKIEWICZ: Publikacje B.T. i ich krytyka na łamach czasopism wielkopolskich w latach 1840–1845. *Roczn. Bibl.* 1996 z. 1/2. — T. LINKNER: Królestwo Piekierne. *Regiony* 1998 nr 1/2 [tu ogł. tekst B.T.]. — TENŻE: Mickiewicz – T. Dyskusje o mitologii.

Przegl. Artyst.-Lit. 1998 nr 1/2, 3. — TENŻE: Słowiańskie bogi i demony. Z rękopisu B.T. Gdańsk 1999. — *Mickiewicz. Enc.* Wwa 2001.

H.G.

TREPKA Walerian

ok. 1584 – 1640

Pełne imiona i nazwisko: Walerian Zblyut Nekanda Treпка.

Miano odmięscowe: Sieciechowski.

Urodzony ok. 1584 w średnio zamożnej rodzinie szlacheckiej herbu Topór z Sieciechowa; syn Hieronima, dworzanina Stefana Batorego, i Elżbiety z Prowanów herbu Kolumna. Sam określał się jako „Eques Polonus de Domo Magnorum Comitum a Sieciechow”. Odziedziczoną po ojcu część wsi Czaple Wielkie w Miechowskim sprzedał w 1630, po czym najprawdopodobniej osiadł na stałe w Krakowie. Tamże i w Lublinie przebywał często w sądach. Zapewne za przykładem ojca, pieniacza, skarżącego ludzi, których podejrzewał o uzurpowanie sobie szlachectwa, maniakalnym trudem wielu lat sporządził tzw. „Liber chamorum”, czyli „Księgę chamów”, w której zjadliwie atakował panoszące się przenikanie wszelkimi sposobami plebejuszy do stanu szlacheckiego. Zgromadził w niej przeszło dwa i pół tysiąca zapisów takich spraw, głównie z terenu Małopolski i Rusi Czerwonej, zebranych przeważnie ze słyszenia bądź ksiąg sądowych. Dziś ma ona wartość nie tylko historyczno-obyczajową, ale również językową; dostarcza także informacji z dziejów kultury, m.in. muzyki. T. prawdopodobnie nie założył rodziny. Zmarł wiosną 1640.

TWÓRCZOŚĆ

1. Liber generationis albo Catalogus o tych, którzy de gente et progeie sławnego rodzaju Plebeanorum początek swój i originem ducunt. Powst. 1626–1639. Wyd. kryt. pt. Liber generationis plebeanorum. („Liber chamorum”). Cz. 1: Wstępy wydawców i tekst; cz. 2: Przypisy rzeczowe, indeksy. Wyd. W. Dworzaczek, J. Bartys, Z. Kuchowicz. Pod red. W. Dworzaczka. Uwagi o pisowni i poetyce oprac. K. Zierhoffer. Wr. 1963 BPPS. B nr 13; wyd. 2. Oprac. R. Leszczyński, wstęp W. Kuchowicz. Wr. 1995.

Rkps – autograf Bibl. Nar. sygn. Pol. F. N. 103; odpis XVII w. Bibl. Inst. Hist. UŁ nr 247.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

W. DWORZACZEK: Genealogia. Wwa 1959. — H. FEICHT: „Liber chamorum” jako źródło do historii muzyki polskiej. *Muzyka* 1966 nr 2. — J. MATUSZEWSKI: Odpowiedniki terminów „nazwisko”, „nazywać się” w „Liber

chamorum". *Rozpr. Komisji Język. Łódz. Tow. Nauk.* 21 (1975) s. 83–99. — J. MONKO-CHOTKOWSKA: Budowa słowotwórcza rzeczowników w „Liber chamorum” W.N.T. Wr. 1978. — W. URBAN: Podpisy małopolskich intelektualistów XVI–XVII w. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1986 nr 1/2. — W.A. SERCZYK: Plebeje w szlachcie przemienieni. *Regiony* 1987 nr 1. — M. KOWALCZYK: Przenikanie przedstawicieli warstw niższych do stanu szlacheckiego w połowie XVII w. Na podstawie „Liber chamorum” W.N.T. *Rocz. Hum.* 36 (1988) nr 2. — B. WALCZAK: Siedemnastowieczny styl niski. Na przykładzie „Liber chamorum” W.N.T. Cz. 2: Słownictwo. *Slavia Occidentalis* 48/49 (1991/92) s. 241–247. — A. BURAKOWSKI: Geografia „Liber chamorum”. *Przegl. Hist.* 1999 nr 1. — J. RYTEL: Komizm w „Liber chamorum” W.N.T. *Barok w Polsce w Europie Środkowo-Wschodniej.* Wwa 2000.

I.T.

TRETIK Józef 1841–1923

Urodzony 23 września 1841 w Małych Biskupicach na Wołyniu, w rodzinie drobnoszlacheckiej. Po ukończeniu gimnazjum w Równem rozpoczął w 1859 studia historyczne i literackie na uniwersytecie kijowskim. Debiutował w *Dzienniku Literackim* wierszem „Ludwik Narbutt” (1863 nr 61; podp. J.T.). Wziął udział w powstaniu styczniowym; pełnił funkcję naczelnika Kijowa, następnie — zastępcy komisarza województwa kijowskiego. Zagrożony aresztowaniem wyjechał przez Turcję i Włochy do Francji. Studia kontynuował przez rok w Zurychu, następnie w Paryżu, kończąc je po powrocie do kraju w 1867 na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. W 1866 ogłaszał w *Dzienniku Literackim* poezje oraz „Listy ze Szwajcarii” (podp. J.T. lub J.Tr.). W 1867–86 pracował w redakcji *Gazety Narodowej* jako recenzent literacki i teatralny oraz publikował poematy i powieści. Jednak uznanie zyskał jako historyk literatury i wydawca. Rozpoczął działalność rozprawą krytycznoliteracką „Franciszek Karpiński i jego poezja” (*Tydzień Literacki, Artystyczny, Naukowy i Społeczny* 1876 t. 4). Od 1878 pracował w charakterze nauczyciela w gimnazjum we Lwowie. Studia i szkice literackie ogłaszał m.in. w *Gazecie Lwowskiej* (1878–1902), *Tygodniku Powszechnym* (1878–85) i *Przewodniku Naukowym i Literackim* (1880–98). W 1881 ożenił się z Zofią Wilczyńską. W 1885 doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy „Mickiewicz w Wilnie i Kownie”, następnie wyjechał na roczne studia do Berlina. Był jednym ze współzałożycieli powstałego w 1886 we Lwowie Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. W tymże roku przeniósł się do Krakowa, gdzie zajmował się pracą pedagogiczną w żeńskim seminarium nauczycielskim, później w Wyższej Szkole Realnej. W 1888 został członkiem korespon-

dentem Akademii Umiejętności, w 1898 sekretarzem jej Wydziału Filologicznego, od 1900 — członkiem czynnym. W 1890 habilitował się na podstawie pracy „Mickiewicz i Trembecki” i rozpoczął działalność dydaktyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując w 1894 mianowanie na profesora nadzwyczajnego, a w 1898 — zwyczajnego. Wykładał i prowadził zajęcia z pogranicza literatury polskiej i ukraińskiej. Głównie jednak zajmował się badaniami nad polskim romantyzmem, szczególnie biografią literacką Adama Mickiewicza. Poświęcił mu kilka większych prac oraz kilkanaście rozpraw, z których szczególnie cenione były „Obrazy nieba i ziemi w „Panu Tadeuszu”” (*Kraj* 1898 nr 44, 46–48). Jako wielbiciel Mickiewicza uważał za szkodliwy rosnący kult twórczości Słowackiego, czemu dał wyraz w dwutomowej monografii „Juliusz Słowacki” (1904). Praca ta uzyskała nagrodę im. P. Barczewskiego, przyznaną przez Akademię Umiejętności w Krakowie, ale wywołała ostry sprzeciw kilku krytyków i historyków literatury. T. zajmował się również działalnością edytorską oraz tłumaczeniami z języków niemieckiego i rosyjskiego. W 1911 przeszedł na emeryturę. W roku następnym został członkiem honorowym Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. W 1913 jego uczniowie wydali w Krakowie „Pamiętkową księgę ku uczczeniu czterdziestopięcioletniej pracy literackiej prof. J.T.”. Do pracy pedagogicznej T. powrócił w roku akademickim 1919/20 i do śmierci prowadził wykłady z wybranych zagadnień literackich. W 1920 został członkiem honorowym Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Zmarł 18 marca 1923 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Z pogańskich światów. Pieśń miłości. [Pomiat]. Lw. 1870. Podp.: J. Trzywdar.
2. Królewska para. Powieść historyczna. Lw. 1871. Podp.: J. Trzywdar.
3. Pamiętniki Daniela. Powieść współczesna. Lw. 1873.
4. Mazurek Szopena. Nowela. Lw. 1877 odb. z *Kron. Codz.*
5. Mickiewicz w Wilnie i Kownie. Życie i poezja. T. 1–3. Lw. 1884. Wyd. 2 popr. i [uzup.] t. 1–2. Petersb. 1898 (pt. Młodość Mickiewicza (1798–1824). Życie i poezja).
6. Historia wojny chocimskiej (1621 r.). Lw. 1889 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.* Wyd. nowe przejrz. Kr. 1921.
7. Pro wpływ Mickiewicza na poezję Szewczenka. Kr. 1892.
8. Kornel Ujejski i jego poezja. Lw. 1893 odb. z *Czasu*.

9. Szkice literackie. Seria pierwsza. Kr. 1896.
Tu przedr. z czasop.: O satyrach Krasickiego; Mickiewicz i Trembecki; O głównych kierunkach poezji polskiej XIX w.; Mickiewicz w Odessie. Stosunki i pieśni miłosne; Juliusz Słowacki; Hamlet polski; Asnyk i jego liryka; Jan Lam. Talent i charakter; Pierwsze występy Sienkiewicza; Karolina Jaenisch; Dwie Zosie Mickiewicza; Romans eksperymentalny.

10. Miedziany jeździec Puszkina. Studium polemiczne. Kr. 1900 odb. z *Rozpr. AU. Wyd. Filol.* t. 16.

11. Szkice literackie. Seria druga. Kr. 1901.
Tu przedr. z czasop.: O dramacie staroindyjskim; Kalewala, epopeja fińska; Obrazy nieba i ziemi w „Panu Tadeuszu”; Powieść historyczna; Dawna pieśń żołnierska; Ignacy Krasicki jako prezydent trybunału; Studium o Kraszewskim; Na jubileusz Asnyka; Rodzimość i wpływ obcy w literaturze; Podział historii literatury polskiej na okresy.

12. Juliusz Słowacki. T. 1–2. Kr. 1904.
Praca nagrodzona w 1905 przez AU.

13. Najświętsza Panna w poezji polskiej. Kr. 1904.
14. Mickiewicz i Puszkina. Studia i szkice. Wwa 1906.

15. Bohdan Zaleski do upadku powstania listopadowego 1802–1831. Życie i poezja. Karta z dziejów romantyzmu polskiego. T. 1–2 (1 vol.) Kr. 1911.

16. Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unii Brzeskiej. Kr. 1912.

17. Bohdan Zaleski na tułactwie. Cz. 1–2. Kr. 1913–14.

18. Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł. 1815–1821. Kr. 1917.

19. „Finis Poloniae!” Historia legendy maciejowickiej i jej rozwiązanie. Kr. 1921.

20. Kto jest Mickiewicz? Sześć szkiców. Kr. 1921. Wyd. 2 Kr. 1924.

21. Adam Asnyk jako wyraz swojej epoki. Kr. 1922.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

22. O. Peschel: Historia wielkich odkryć geograficznych w XV i XVI w. Lw. 1878.

23. K.H.L. Poelitz: Historia Austrii. Lw. 1878.

24. F. Dostojewski: Wspomnienia z martwego domu (w katordze). Kr. 1897. Wyd. 2 Kr. 1901.

Prace edytorskie

25. A. Mickiewicz: Dzieła. T. 1. Lw. 1896.

26. K. Brodziński: „Wspomnienia mojej młodości” i inne urywki autobiograficzne. Wyd. i wstępem opatrzył... Kr. 1901.

27. O. Kolberg: Wołyń. Obrzędy, melodie, pieśni. Z brulionów pośmiertnych wyd... Kr. 1907. Wyd. fotoofs. w: Dzieła wszystkie. T. 36. Wr. 1964.

28. M. Malinowski: Księga wspomnień. Kr. 1907.

29. I. Domeyko: Pamiętniki (1831–1838). Z autografów wyd... Kr. 1908.

30. S. Goszczyński: Zamek kaniowski. Kr. [1921] BN I, 44. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1925; Jerozolima 1944.

31. B. Zaleski: Wybór poezji. Kr. 1921 BN I, 30. Wyd. 2 Kr. 1923.

32. S. Goszczyński: Król zamczyska. Kr. 1922 BN I, 50. Wyd. 2 Kr. 1929.

33. A. Mickiewicz: Grażyna. Kr. 1924 BN I, 74. Wyd. nast.: Kr. 1925; Kr. 1928; Kr. 1935. Współwyd.: H. Życzynski.

Listy do różnych adresatów w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Bibl. PAN w Kr., Ossol.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

Z. WASILEWSKI: Spór o Słowackiego jako zagadnienie nauki i kultury. Lw. 1905. — J. KIJAS: Dzieje Katedry Historii Literatury Polskiej UJ w okresie S. Tarnowskiego (1871–1909). *Dzieje Katedry Hist. Lit. Pol. w UJ* Kr. 1966. — T. WEISS: Romantyczna genealogia polskiego modernizmu. *Rekoniesans. Wwa* 1974. — R. SKRĘT. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 4 (1977). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1: Nauki społ. z. 3. Wr. 1985.

A.P., H.G.

TREBICKI Antoni ok. 1765 – 1834

Inna forma nazwiska: Trembicki.

Urodzony w 1764 lub 1765 najprawdopodobniej w Płoszcy w Grodzieńskim; syn Kazimierza herbu Ślepowron, łowczego kijowskiego, i Honoraty z Nietychów. Kształcił się w pojezuickim Collegium Nobilium w Warszawie (1773–76). W młodości był klientem Radziwiłłów. Około 1788 rozpoczął pracę regenta w kancelarii sztabu wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego (w stopniu porucznika kawalerii narodowej) i kontynuował ją po powołaniu przez Sejm Czteroletni Komisji Wojskowej Obojga Narodów. Równocześnie pracował nad przygotowaniem do druku zbioru polskiego prawa politycznego i cywilnego. W 1790 został posłem inflanckim na Sejm Czteroletni i wziął w nim czynny udział (wygłosił i wydał kilka mów i projektów). Związany był z Kuźnicą Kollatajowską i stronictwem patriotycznym; pełnił funkcję sekretarza patriotycznego klubu politycznego w pałacu Radziwiłłowskim, należał do założycieli Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej. Po uchwaleniu prawa o miastach (29 kwietnia 1791) wpisał się do księgi miejskiej Warszawy. Był członkiem deputacji do ułożenia kodeksu cywilnego i kryminalnego dla Wielkiego Księstwa Litewskiego (od czerwca 1791) i członkiem loży wolnomularskiej

Świątynia Izis. Parę mów ogłosił w *Gazecie Warszawskiej* (1791) i *Gazecie Narodowej i Obcej* (1791–92). W połowie sierpnia 1792 schronił się z rodziną (ok. 1790 ożenił się z Elżbietą Czarską) na Śląsk, ale już we wrześniu zgłosił swój akces do targowicy i wrócił do kraju, gdzie tymczasem pozbawiony został urzędu regenta. Ubiegał się o poselstwo na sejm grodzieński, zwrot regencji i urząd pisarza wojakowskiego litewskiego. W 1794 podpisał w Warszawie akces do powstania, ale udziału w nim nie wziął; w lipcu, przed oblężeniem stolicy, wyjechał do Galicji, gdzie następnie odegrał niejasną rolę w wydaniu Kołłątaja władzom austriackim (w pamiętniku bronił się przed zarzutem denuncjacji). Po rozbiorach był komisarzem dworu pruskiego w Komisji Bankowej do sprawy upadłych banków. W 1798, uzyskawszy wsparcie finansowe od księcia Józefa Poniatowskiego, osiadł na dzierżawie ekonomii rządowej Łomna koło Jablonny i wkrótce stał się jednym z pionierów postępu rolniczego w kraju. W tym czasie rozstał się z żoną, secundo voto Ludwiką Kamieniecką (rozwód uzyskał 3 marca 1809). W 1807 dzięki protekcji Ludwika Gutakowskiego został sekretarzem Wydziału Wewnętrznego w Komisji Rządowej, w dalszej karierze przeszkodziła mu opinia denuncjatora Kołłątaja. W 1809 (1 maja) ożenił się z Zofią Rykaczewską, córką owczarza spod Łomna. Należał do założycieli i najczynniejszych członków Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego; w 1810–12 był jego sekretarzem, w 1815 — dyrektorem I Wydziału. W 1811 został powołany na członka przybranego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Prace z zakresu rolnictwa ogłaszał w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* (1804), w *Dzienniku Towarzystwa Królewskiego Gospodarczo-Rolniczego* (1812), w *Gazecie Wiejskiej* (1819). Po 1820 usunął się z działalności publicznej, pisał pamiętniki i dzienniki (niezachowane). W czasie powstania listopadowego stracił syna Stanisława, generała brygady, zabitego za odmowę przystąpienia do ruchu; młodszy syn Kazimierz, adiutant wielkiego księcia Konstantego, był się po stronie rosyjskiej i po powstaniu przeszedł do rosyjskiej armii. Po tych wydarzeniach T. „odciął się od ludzi”. Zmarł 25 sierpnia 1834.

TWÓRCZOŚĆ

1. Odpowiedź autorowi prawdziwemu Uwag Dyżmy Bończy Tomaszewskiego nad konstytucją i rewolucją dnia 3 maja. [Drugi tyt.:] Do moich współziomków i przychylnych i nieżyczliwych konstytucji 3 maja. B.m. [1792].

2. Do publiczności. Dat. 27 maja 1794 r. w Warszawie. Wwa 1794; Warszawa, 6 czerwca 1794 r. Gdy cnota i sprawiedliwość... *Gaz. Wolna Warsz.* 1794 nr 13, dod. Oba pisma przedr. w poz. 3 pt. Obrona A. Trębickiego i Druga obrona A. Trębickiego.

3. Opisanie sejmu ekstraordinaryjnego podziałowego roku 1793 w Grodnie (powst. 1793); O rewolucji roku 1794 (powst. ok. 1825). Wyd. i wstęp J. Kowecki. Wwa 1967.

W rękopisach pozostawił przekłady: J. Müller: Historia powszechna; O jezuitach (przekł. z: Les Jésuites criminaux de Leze (!) majesté dans la théorie et dans la pratique. Amsterdam 1760), autogr. Bibl. Nar. (Bibl. Ord. Zamoyskiej); wiersze okolicznościowe, jeden ogł. R. Kaleta: Antologia poetycka F.K. Woyny. *Ze skarbca kultury* z. 38 (1983).

Wydął też kilka prac z zakresu rolnictwa i hodowli.

Prace edytorskie

4. Prawo polityczne i cywilne Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, to jest: Nowy zbiór praw Obojga Narodów od roku 1347 aż do teraźniejszych czasów. T. 1. Wwa 1789; t. 2 z podtytułem: Nowy zbiór praw Obojga Narodów, w którym są umieszczone wszystkie prawa Korony Polskiej aż do roku 1791 do ostatnich zapadłych sejmowych ustaw. Wwa 1791.

Wyd. poprzedził „Prospectus dzieła pod tytułem: Prawo Obojga Narodów...” (Wwa 1788); w przedmowie do t. 1 „Uwagi nad prawem polskim”.

Liczne listy T. do Radziwiłłów i Stanisława Augusta w rękopisach AGAD i Bibl. Nar., kilka listów do Stanisława Augusta wyd. w poz. 3.

OPRACOWANIA

NK 6 /1–2 (1970–1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 25 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Kuźnica Kołłątajowska. Kr. 1885 i wyd. nast. — TENŻE: Ostatni rok Sejmu Wielkiego. Kr. 1897. — TENŻE: Uwieszenie Kołłątaja. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 4; przedr. w: Pisma historyczne. T. 2. Kr. 1901, Wybór pism. Wwa 1954. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 2, 4, 5. Wwa 1901, 1902, 1904. — A. REMBOWSKI: Towarzystwo Królewskie Gospodarczo-Rolnicze. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 2. — W. SMOLEŃSKI: Konfederacja targowicka. Kr. 1903. — W. GRABSKI: Historia Towarzystwa Rolniczego, 1858–1861. T. 1. Wwa 1904. — A.M. SKAŁKOWSKI: A.T. i jego pamiętnik o insurekcji r. 1794. *Kwart. Hist.* 45 (1931). — R. KALETA: Zapomniane wiersze z ostatnich lat Rzeczypospolitej Szlacheckiej. *Ze skarbca kultury* 1951 z. 1. — B. LESNODORSKI: Dzieje Sejmu Czteroletniego. Wr. 1951. — Z. KOSIEK: Na drodze do pierwszego towarzystwa rolniczego. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1963 nr 3. — B. MIZERSKA: Działalność A.T. w obronie Konstytucji 3 maja. *Acta Universitatis Lodzensis*. S. 1 nr 23 (1977). — P. ŻBIKOWSKI: Potępienie i obrona Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 r. Wokół sporu A.T. z D. Bończy Tomaszewskim. *Ku reformie państwa i odrodzeniu moralnemu człowieka*. Rzeszów 1993.

TRIPPLIN Teodor

1813–1881

Urodzony 13 lutego 1813 w Kaliszu; syn Fryderyka, do 1806 urzędnika pruskiego, a później nauczyciela literatury klasycznej w kaliskiej szkole wojewódzkiej, i nieznannej z imienia Szwedki z domu Horn. Ukończył gimnazjum w Kaliszu. Walczył w powstaniu listopadowym i był ranny w bitwie pod Ostrolęką. Po upadku powstania przeszedł z oddziałami polskimi do Prus. Od 1832 studiował cztery lata medycynę w Królewcu. Później odbył podróż po Skandynawii oraz Anglii, gdzie pracował kolejno jako lekarz, nauczyciel i dziennikarz. W 1837 wyjechał do Francji i tu przystąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Po uzupełniających studiach w Montpellier otrzymał w 1840 dyplom doktora medycyny. Praktykował przez kilka lat w Paryżu (wykładał także chemię w szkole batignolskiej) oraz w różnych miejscowościach Francji. Przez pewien czas pełnił obowiązki lekarza wojskowego podczas wojny domowej w Hiszpanii, skąd odbył wycieczkę do Portugalii i Maroka. W 1843 przebywał w Wielkopolsce goszcząc u Działyńskich. Wydany w Poznaniu w 1844 dwoma tomami wspomnień z podróży odniósł duży sukces czytelniczy. W późniejszej twórczości kontynuował ten typ powieści sensacyjno-przygodowej. Ponownie do kraju przybył w 1846. Aresztowany przez władze pruskie, był więziony przez rok w twierdzy glogowskiej. Po uwolnieniu udał się do Francji. Do kraju przybył ponownie w 1849. Początkowo osiadł w Krakowie, gdzie poślubił córkę generała Dunin-Żochowskiego, następnie zamieszkał w Warszawie. Z powodów politycznych był pod stałą obserwacją policyjną. Współpracował głównie z prasą stołeczną drukując fragmenty powieści, artykuły i drobne utwory, m.in. w *Bibliotece Warszawskiej* (1850–56), *Księżde Świata* (1851–57), *Dzienniku Warszawskim* (1852–53) i *Gazecie Codziennej* (1852–56). W 1854 został skazany na rok twierdzy w Brześciu Litewskim. Oskarżony przez krytyków o adaptacje utworów w obcych językach i wydawanie ich pod własnym nazwiskiem przeniósł się ok. 1856 na Litwę, później wyjechał na Bliski Wschód (1857) i do Egiptu (1859). W 1861 był lekarzem w polskiej szkole w Cuneo we Włoszech, później w Turynie pełnił obowiązki lekarza wojskowego. Współpracował z tamtejszą prasą, m.in. z *Il Giornale di Torino*. W 1877 rozszły się pogłoski o jego rzekomej śmierci, co spowodowało ukazanie się w prasie krajowej kilku nekrologów. Pod koniec 1877 ciężko chory powrócił do kraju. Wydane w następnym roku wspomnienia z ostatnich jego podróży nie wzbudziły większego zainteresowania czytelników. Zmarł 25 stycznia 1881 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wspomnienia z podróży po Danii, Norwegii, Anglii, Portugalii, Hiszpanii i Państwie Marokańskim. T. 1–2. Pozn. 1844. Wyd. nast.: wyd. 2 t. 1–12. Wwa 1851–53; wyd. 2 poprawne t. 1–4. Petersburg. 1853; t. 1–8. Petersburg. 1855.
2. Pan Zygmunt w Hiszpanii. Powieść prawdziwa z ostatniej wojny domowej hiszpańskiej. T. 1–4. Wwa 1852.
3. Asmodeusz w Paryżu. Wspomnienia lekarza Polaka. T. 1–4. Wwa 1854.
4. Podróż przez Saharę, ułożona z opowiadań Jakuba Arago i objaśniona przypisami i uwagami. T. 1–2. Wwa 1854.
5. Kobieta z głową. Obraz z życia galicyjskiego. T. 1–2. Wwa 1855 odb. z *Gaz. Codz.*
6. Nowa podróż naokoło ziemi odbyta na fregacie Ermancia przez dra Antoniego Zanowicza. T. 1–3. Wwa 1855.
7. Pamiętniki lekarza Polaka z wypadków za granicą doznanych. T. 1–6. Wwa 1855. Seria druga pt. Pamiętniki lekarza polskiego. T. 1–4. Wwa 1857.
8. Lekarz w Szwajcarii. T. 1–4. Wwa 1856.
9. Maskarada w obłokach, czyli podróż nadpowietrzna nad Morze Północne. T. 1–2. Wil. 1856 odb. z *Gaz. Codz.*
10. Wycieczki po stokach galicyjskich i węgierskich Tatrów. T. 1–2. Wwa 1856.
11. Amazonka. Szkic z życia światowego w zamkach Francji. Z francuskiego przerobiony. Wwa 1857.
12. Higiena polska, czyli sztuka zachowania zdrowia, przedłużenia życia i uchronienia się od chorób, zastosowana do użytku popularnego. T. 1–2. Wwa 1857.
13. Lunacy, czyli przepowiedziane nieszczęście. Opowiadanie wypisane z rękopisu niewiedomego autora. T. 1–2. Wil. 1857.
14. Najnowsza podróż po Danii, Norwegii i Szwecji odbyta w roku 1855 przez skrzypka polskiego. T. 1–2. Wil. 1857.
15. Powrót spod Berezyny. Opowiadanie śp. Antoniego hr. Lanckorońskiego, b. pułkownika b. wojsk polskich. Wil. 1857.
16. Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi odbytej w 1856 r. T. 1–2. Wil. 1858.
17. Podróż po księżycu odbyta przez Serafina Bolińskiego. Petersburg. 1858.
18. Wycieczki lekarza po własnym kraju. T. 1–4. Wil. 1858.
19. Dwanaścioro cudownych dzieci. Zbiór dwunastu życiorysów dla użytku młodzieży i innych kształcicieli. Wil. 1859.
20. Dwa duchy. Powieść. T. 1–2. Żytomierz 1860.
21. Le donne polacche. Drame originale in cinque atti con prologo. Powst. ok. 1862–66. Wyd. Piza b.r.

22. Wspomnienia z ostatnich podróży. T. 1–4. Wwa 1878.

Przekłady

23. A.R. Lesage: Diabeł kulawy. Wwa 1853.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. pousz. Orgel*, t. 25 (1867). — M. KONOPNICKA: Kilka słów o T.T. i podróżach jego. *Wędrowiec* 1882 nr 9–14. — M. TYROWICZ: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832–1863. Wwa 1964. — J. KOLBUSZEWSKI: Kilka uwag o życiu i twórczości T.T. *Wierchy* 1972 s. 199–206. — TENŻE: Bułgarski epizod T.T. *Pam. Słowiański* 1974 t. 24. — TENŻE: Podróż lekarza Polaka. W: *Dziwne podróże, dziwni podróżnicy*. Wwa 1977. — M. DANILEWICZ-ZIELIŃSKA: Dr T. i jego przygody w Portugalii. *Tygiel Kultury* 1996 nr 12. — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX w. Wwa 1998. — J. KOLBUSZEWSKI: Osobliwości życia i prozy doktora T. *Notes Wydawn.* 1999 nr 3.

A.P., H.G.

TROTZ Michał Abraham ok. 1689 – 1769

Inna forma nazwiska: Troc.

Urodzony ok. 1689 (wg Franciszka Salezego Dmochowskiego ok. 1700) w Warszawie w kupieckiej rodzinie ewangelickiej pochodzenia żydowskiego; prawdopodobnie syn Michała i Florentyny. W 1822–25 kształcił się w gimnazjum w Elblągu; od 1726 jako stypendysta królewski studiował prawo na Uniwersytecie Lipskim. Po studiach udzielał studentom lekcji języka polskiego, pracował jako przysięgły tłumacz sądowy i podejmował szereg przedsięwzięć wydawniczych z zakresu literatury i języka polskiego. W 1750 został lektorem języka polskiego na Uniwersytecie Lipskim. Utrzymywał kontakty naukowe z Johannem Christianem Gottschedem, Józefem Aleksandrem Jabłonowskim, a zwłaszcza z Józefem Andrzejem Żaluskim. Kupował na aukcjach niemieckich książki, rękopisy i miedzioryty dla Biblioteki Żaluskich, był jednym z „egzekutorów” programu wydawniczego Żaluskiego, opracował katalog rękopisów jego biblioteki (niewyd.). W 1731 naraził się władzom za edycję „Ezopa nowego polskiego” Jana Stanisława Jabłonowskiego, zawierającego bajkę skierowaną przeciw reformacji. W 1747 opracował na użytek Polaków francuską gramatykę De Pepliera (niewyd.). Zmarł 2 czerwca 1769 w Lipsku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nouveau dictionnaire français, allemand et polonais, enrichi de plusieurs exemples de l'histo-

ire polonaise, des termes ordinaires des arts et des remarques de grammaire les plus nécessaires, avec une liste alphabétique des poètes et de meilleures livres polonais. T. 1–2. Leipzig 1744–1747. Wyd. nast.: Leipzig 1771–1777; wyd. 5 Wr. 1832.

T. 3 pt. Nowy dyksjonarz, to jest mownik polsko-francusko-niemiecki z przydatkiem przysłów potocznych, przestróg gramatycznych, lekarskich, matematycznych i inszym naukom przyzwoitych wyrazów. Lipsk 1764. Wyd. nast.: wyd. S. Nałęcz Moszczeński. Lipsk 1779; wyd. 4 Lipsk 1822.

T. 4 pt. Vollständiges deutsches und polnisches Wörter-Buch. Wyd. S. Nałęcz Moszczeński. Leipzig 1772. Wyd. nast.: Leipzig 1791; wyd. 5 Leipzig 1822.

T. 1–4; wyd. popr. i powiększone „par une Société des Gens de Lettres de ces trois nation”. Leipzig 1812.

Słownik powstał przy współpracy J.A. Żaluskiego; t. 4 z materiałów po T. ułożył Moszczeński.

Przekłady

2. F. Fénelon de Salignac: Przypadki Telemaka syna Uliksesa ... na polski język przełożone i kopersztymi przyozdobione. Lipsk 1750. Wyd. nast.: wyd. 2 (tyt.) Lipsk 1768; wyd. 3 Wwa 1775.

3. S. Gessner: Sielanki (Ewander i Alcymena; Erast; Menalka i Eschyn; Mirtyl i Chloe; Rozbity krzyż). Zbiór pism z przedniejszych niemieckich autorów. Lipsk 1768.

Prace edytorskie

4. Bibliotheca Polono-poetica, albo urzędów wielkich splendorem jaśniejszych, a ojczyzną węgą na polskim Parnasie słyniących poetów wiekiste prace, dla głośniejszej resonancji zebrane i rejestrami opatrzone. T. 1–2. Lipsk 1728–1731.

W t. 1: J. Barclay: Argenida, którą W. Potocki ... polskim wierszem z łacińskiego przetłumaczył; w t. 2: J.S. Jabłonowski: Ezop nowy polski, to jest życie Ezopa filozofa frygijskiego, sto i oko bajek.

Listy

5. Listy do J.A. Żaluskiego z 1729–1767. Rkpsy Bibl. Nar. Listy z 1729–1734 w całości lub streszcz. wyd. i oprac. B.S. Kupść, K. Muszyńska w: Korepondencja Józefa Andrzeja Żaluskiego 1724–1736. Wr. 1967 Źródła do Dziejów Nauki i Techniki 5.

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

F.S. DMOCHOWSKI: A.M.T., jego życie i prace. W: Satyryczne powieści i gawędy. Wwa 1859. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. pousz. Orgel*, t. 25 (1867). — M.R. MAYENOWA: Walka o język w życiu i literaturze staropolskiej. Wyd. 2 uzup. Wwa 1956. — H. LEMKE: Die Brüder Żaluskij und ihre Beziehungen zu Gelehrten in

Deutschland und Danzig, Studien zur polnischen Frühaufklärung. Berlin 1958 *Quellen u. Studien z. Geschichte Osteuropas* 2. — V. FALKENHAHN: Die polnische Wörterbuch von seinen Anfängen bis M.A.T. und die Wörterbuchtheorie des Grammatikers Onufry Kopczyński. *Zeitschrift f. Slawistik* 5 (1960) nr 1. — S. SZENIC: Warszawianin M.A.T. *Nowe Książki* 1970 nr 17. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Stare i nowe w czasach saskich. *Problemy lit. staropol.* S. 3. Wr. 1978. — A. IWANOWSKA: „Wyrzy żeglarskie” w dykcyonarzach M.A.T. Kilka uwag o kształtowaniu się leksyki morskiej XVIII w. *Zesz. Nauk. UGd.* 1986 *Prace Językozn.* nr 12. — J. KOZŁOWSKI: Szkice o dziejach Biblioteki Żaluskich. Wr. 1986. — A. IWANOWSKA: M.A.T. i bracia Żaluscy. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1986 nr 2. — TAŻ: Troc czy Troth? Cz. 1–2. *Studia z Filol. Pol. i Słowiańskiej* 25 (1989) – 26 (1990). — TAŻ: M.A.T. a początki Biblioteki Żaluskich. *Kwart. Historii Nauki i Techniki* 1989 nr 4. — TAŻ: O definicjach słownikowych w „Nouveau dictionnaire français, allemand et polonais” M.A.T. *Studia z Filol. Pol. i Słowiańskiej* 28 (1991). — TAŻ: Praca M.A.T. nad słownikiem morskim. *Gdańskie Studia Językozn.* 5 (1991). — K. SIEKIERSKA: Rzeczywistość w słownikach Knapusza i T. *Prace Filol.* 37 (1992). — A. IWANOWSKA: M.A.T. – lektor języka polskiego w Lipsku. *Prace Hist.-Lit. UGd.* 1993 nr 16. — TAŻ: M.A.T. w kulturze naukowej lat czterdziestych XVIII w. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1993 nr 3. — TAŻ: O metodzie leksykograficznej „Nowego dykcyonarza to jest mownika polsko-niemiecko-francuskiego” (1764) M.A.T. *Prace Filol.* 39 (1994). — TAŻ: Znaki czasu w słowniku M.A.T. *Miedzy barokiem a oświeceniem.* Olsztyn 1996. **E.A.**

TRYNKOWSKI Ludwik 1805–1849

Urodzony 24 czerwca 1805 we wsi Pelenie w ówczesnej guberni wileńskiej, w rodzinie włościańskiej; syn Antoniego i Teresy z Wilkiewiczów. Uczył się w szkole w Traskunach (1813–20), później w Wilnie. W 1823–26 studiował teologię na Uniwersytecie Wileńskim oraz w diecezjalnym seminarium duchownym. Wcześniej dał się poznać jako znakomity mówca. W 1827 otrzymał nominację na kaznodzieję katedralnego wileńskiego. Po uzyskaniu stopnia magistra teologii został wykładowcą logiki w seminarium duchownym. W 1828 został doktorem teologii, a w roku następnym otrzymał święcenia kapłańskie. Zagrożony aresztowaniem, w 1831 wyjechał z Wilna i w roku następnym był proboszczem w Dyświatach. W 1836 otrzymał godność kanonika katedralnego w Wilnie. Ogłaszał drukiem mowy pogrzebowe oraz publikował artykuły treści filozoficzno-naukowej. Drobne utwory zamieszczał m.in. w noworoczniku *Biruta* (tu m.in. rozprawa: „Geniusz wieku”. 1837 s. 243–346; „Wróg i lud. Poema obrazowe. Wyjątek”. 1838 s. 81–100), *Tygodniku Petersburskim* (1837–38) i w almanachu *Bojan* (1838). W 1838 został aresztowany w związku ze spiskiem Szymona Konarskiego i osa-

dzony w więzieniu w byłym klasztorze bazylianów w Wilnie. W czasie ciężkiego śledztwa popadł w chorobę psychiczną. Został pozbawiony święceń kapłańskich i zesłany na Syberię. Przebywał od 1839 w Irkucku, przeważnie w szpitalu. Zmarł 24 marca 1849 w Irkucku; pochowany na tamtejszym cmentarzu, który w latach pięćdziesiątych XX w. został zlikwidowany. Niektóre źródła błędnie podają datę śmierci: 1840. W 1845 Michał Chodźko wydał bezimiennie w Paryżu utwór poetycki: „Szymon Konarski. Poema dramatyczne. Obraz I. Śmierć księdza Trynkowskiego”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowy pogrzebowe. Wil. 1834.
2. Geniusz wieków czyli postęp oświaty – zwalczony i do zwalczenia przesady. *Pisma rozmaite.* Wyd. T.D. [F. Dobkiewicz, L.T., J. Krzeczkowski]. T. 1. Wil. 1838.
3. Na uczczenie śp. Jędrzeja Śniadeckiego. Ogl. H. Skimborowicz. W: *Spomnienia życia śp. Jędrzeja Śniadeckiego.* Wwa 1840. Wyd. osob. pt. *Mowa na uczczenie śp. Jędrzeja Śniadeckiego...* [Mowa pogrzebowa w 1838]. Wil. 1861. Podp.: L.T.

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972).

[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. pouc. Orgel.* T. 25 (1867). — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 3. Kr. 1899–1900. — A.S. KRASIŃSKI: Książd L.T. W: *Wspomnienia biskupa.* Kr. 1900. — [A. ZAREMBA] Ks. A.Z. *Enc. Kościelna.* Wyd. M. Nowodworski. T. 29 (1907). — M. JANIK: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — L. JANOWSKI: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wil. 1939. — M. PIWIŃSKA: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 3 (1992). — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX w. Wwa 1998.

A.P., H.G.

TRZCIŃSKI Andrzej 1749–1823

Urodzony w 1749 w archidiecezji gnieźnieńskiej; syn Jana herbu Pobóg. Wcześniej utracił rodziców. W 1762–71 studiował w Akademii Krakowskiej, uzyskując w 1769 bakalaureat, a w 1771 stopień magistra nauk wyzwolonych i doktora filozofii (za dysertację „Theses philosophicae Aristotelico-Thomisticae...” Kraków 1771). Następnie był wykładowcą wydziału filozoficznego Akademii, w 1774–75 wydał *Kalendarz polski i ruski* na l. 1775, 1776. W 1777 przyjął niższe święcenia duchowne. W tymże roku został nauczycielem klasy piątej zreformowanych Szkół Nowodworskich. W 1779–82 jako

stypendysta Komisji Edukacji Narodowej (dzięki poparciu Hugona Kollataja) studiował fizykę w Getyndzie i medycynę w Strasburgu, gdzie uzyskał też doktorat medycyny (za dysertację „Theses chemico-physicae...” Kraków 1782). Po powrocie do Krakowa z początkiem 1783 objął Katedrę Fizyki Eksperymentalnej w Szkole Głównej Koronnej, wkrótce popadł w ostry konflikt z większością profesorów Kolegium Fizycznego. Największe nasilenie sporu przypadło na okres rektoratu Feliksa Oraczewskiego, kiedy T. mianowany został przez Komisję Edukacji Narodowej prezesem kolegium (20 grudnia 1787). Profesorowie odmówili uznania go na tym stanowisku, odbywali bez niego posiedzenia i nadawali doktoraty. Sprawa oparła się o sądy rektorskie i Komisji, początkowo satysfakcjonujące T. (pismo z 25 maja 1789), ale po wizycie Jana Śniadeckiego w Warszawie przyznano rację stronie przeciwnej (22 sierpnia tego roku T. został wezwany do sądów Komisji). Mimo to na stanowisku prezesa T. utrzymał się do jesieni 1790. Krytykowano go za niski poziom wykładów, niezrozumiałość języka, kłótniowość i intrygantwo; obrzucano się nawzajem pamfletami. T. był członkiem założonego przez Oraczewskiego Związku Filantropów (1787–89) oraz Departamentu Regencji Kandydatów Komisji Edukacji Narodowej (1788–89). W 1790 instalowany został na kanonii katedry krakowskiej; w 1797 pełnił urząd penitencjarsza katedralnego. W 1799 (9 września) złożył Austriackiej Komisji Nadwornej wniosek o powierzenie mu urzędu rektora „nad ustanowić się mającymi w Galicji Zachodniej szkołami niemieckimi”. Obowiązki profesora fizyki sprawował na uniwersytecie do końca 1804, potem emerytowany. W ostatnich latach życia był proboszczem kolegiaty Wszystkich Świętych w Krakowie. Od 1816 — członek Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Zmarł 7 czerwca 1823 w Krakowie; pozostawił znaczną bibliotekę.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowa przed liczny gości zgromadzeniem powiedziana, gdy ... X. Kollataj ... od ... Komisji nad Edukacją Narodową delegowany do Akademii Krakowskiej ... nowy instrukcji publicznej układ od tejsze Komisji na wojewódzkie w całym narodzie szkoły przypisany wprowadził, dnia 26 czerwca roku 1777. Kr. 1777.

2. Dysertacja o trzęsieniu ziemi na rocznicę założenia Akademii Krakowskiej od Kazimierza Wielkiego w roku 1786... Kr. 1787.

3. Opisanie przyczyn fizycznych trzęsienia ziemi... Kr. 1787.

4. Dysertacja o używaniu lekarskim elektryczności ... dnia 14 maja R.P. 1787 czytana. Kr. 1787.

Z pozycją tą i następną polemizują F.K. Dmochowski i F. Siarczyński: „Zakus nad zaciekami Wszechnicy Krakowskiej” (Wwa 1789).

5. Dysertacja o wzroście nauk wyzwolonych i mechanicznych przez ducha obserwacji w Europie, o pożytku i wygodzie ich w społeczności, i o stosowaniu onychże do potrzeb kraju ojczyznego, wiekopomnej pamiętce najpożądańszej obecności Najjaśniejszego Stanisława Augusta ... poświęcona. Kr. 1787.

6. Rozbiór „Zakusu nad zaciekami Wszechnicy Krakowskiej” przez Przyjaciela prawdy, Wwa [1789].

7. Rozbiór „Uwag Szkoły Matematycznej” nad propozycjami fizycznymi, gdzie się mieści usprawiedliwienie obwinionego od tej szkoły, żądanie jego i rozsądek nad nowym pismem, którego tytuł: „Urywek z bicia kręconego w Krakowie”. Przez Przyjaciela prawdy, Wwa 1789.

Polem. z memoriałem J. Śniadeckiego i F. Radwańskiego „Uwagi Szkoły Matematycznej” oraz z satyrą F.K. Dmochowskiego „Urywek z bicia...”, (Wwa 1789).

8. Sylana dydaski o przywarach rządu krajowego i poprawie, czyli nauki tegoż z okoliczności praw stanowić się mających. Wwa 1790.

Autorstwo domniemane.

9. Dysertacja o wzroście światła przez ducha obserwacji i doświadczenia na rocznicę otwarcia Akademii Krakowskiej przez Kazimierza Wielkiego... Kr. 1791.

10. Rozbiór „Uwag Kolegium Fizycznego Szkoły Głównej Koronnej nad patologią i terapią”. Przez Przyjaciela prawdy. B.m. 1791.

11. Poema do płci pięknej z powodu jej passu pod hasłem patriotycznym: „Król z narodem i naród z królem”. B.m. 1791. Wyd. 2 b.m. [1794]. Wyd. 1 ogł. pod nazwiskiem Józefa Leszczyńskiego.

12. Propositiones mathematico-physicae publicae disquisitioni expositae pro solitis alumnorum philosophiae naturalis exercitationibus. Kr. 1791 (tekst pol. i łac.).

13. Pasterz dobry wedle Ducha Boskiego, Ś. Stanisław męczennik, biskup niegdyś krakowski, na uroczysty obchód w Kościele Katedralnym Krakowskim tego celnego Króla i Królestwa patrona z rozrządzenia Stolicy Apostolskiej w rocznicę uchwalonej Rządu Ustawy... Kr. 1792.

14. Uwaga nad miejscem szczególnym na cmentarz powszechny. B.m. [ok. 1792]. Wyd. 2 Kr. b.r.

15. Uwagi nad „Rozprawą o krytyce”. Kr. 1811. Polem. z rozprawą S.K. Potockiego (Wwa 1811).

16. Myśli ekonomiczne. [Kr.] 1812.

17. Rzut oka na Anglię. [Kr.] 1812.

18. Duch księgi natury przez Przyjaciela nauk odcieniony... Kr. 1813.

Na to F. Słowiński wyd.: Odpowiedź ... na zdanie odprzecznę WJX. Andrzeja Trzcńskiego ... znajdujące się na karcie 65 w dziełku pt. „Duch księgi natury odcieniony” wyszłym. Kr. 1814.

19. Pieczęć na lekkowiernych duchów wygotowana, a przezacnej archikonfraterni krak. na wskrzeszenie pierwiastkowego jej ducha ku dobru bliźnich i na rozkrzew religii boskiej, przez Przyjaciela prawdy i ludzkości, z wylewem serca ofiarowana. Kr. 1814.

Polem. z F. Slotwińskim.

20. Kopia listu do przyjaciela prawdy i ludzkości. [Kr. 1817].

21. Rozwinięcie pisowni, słowośledni i słowozgodni języka polskiego. Wwa 1818.

Nadto kilka bardziej specjalistycznych pism z zakresu fizyki, okolicznościowych utworów wierszowanych, protestacji i porad.

Przekłady

22. B. Fontenelle: Historia o wyroczniach pogańskich, z francuskiego na polski język przełożona... Wwa 1777.

23. Spowiedź, czyli jawne wyznanie pana de Voltaire, z francuskiego na ojczysty język przełożone, anegdotami, zdaniem, listami wybornymi, do historii jego życia ściągającymi się, mową przeciwko niezbożnym tego wieku filozofom i różnymi przypiskami powiększone, przez A.T.***. Lw. 1778. Wyd. 2 Kr. 1780.

24. J. Priestley: Nauka o napuszczaniu wody powietrzem kwasowym... Z dzieł oryginalnych sławnego ... wyjęta, Przydatkiem zaś opisującym sposoby prostsze naśladowania wód mineralnych ... powiększona. Kr. 1787.

25. J.Ch.P. Erxleben: Fizyka..., przez G. Lichtenberga ... nowymi wynalazkami i najświeższymi odkryciami pomnożona, dla pożytku powszechnego wydana. Kr. 1788.

Koresp. T. i materiały biogr. w rkpsach AGAD, Arch. Uniw. Jagiel. i Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972).

M. BALIŃSKI: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 1-2. Wł. 1865. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 25 (1867). — W. SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w. XVIII. Kr. 1891; wyd. 4 Wwa 1979. — M. BARTYNOWSKI. *Enc. kościelna Nowodworskiego* 29 (1907). — M. SZYJKOWSKI: „Génie du christianisme” a prądy umysłowe w Polsce porzobiorowej. Lw. 1908. — M. STRASZEWSKI: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porzobiorowym. T. 1. Kr. 1912. — F. GABRYL: Polska filozofia religijna w w. XIX. T. 2. Wwa 1914. — *Podręczna enc. kościelna* 39/40 (1914). — W. SZUMOWSKI: Krakowska Szkoła Lekarska po reformach Kollataja. Kr. 1929. — F. STOPA: A. Kanty T. przed poróżnieniem się z Janem Śniadeckim. *Na dziesięciolecie Bibl. Miejskiej w Bydg.* 1920-1930. Bydg. 1931. — A. JOBERT: La Commission

d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paris 1941; przekład pol. oprac. M. Chamcówna. Wr. 1979. — M. CHAMCÓWNA: Dyskusja nad katedrą literatury w Szkole Głównej Koronnej. *Pam. Lit.* 41 (1950) z. 3/4. — B. SUCHODOLSKI: Nauka polska w okresie Oświecenia. Wwa 1953. — K. OPAŁEK: Myśl Oświeceniowa w Krakowie. Kr. 1955. — E. RZADKOWSKA: Encyklopedia i Diderot w polskim Oświeceniu. Wr. 1955. — M. CHAMCÓWNA: Szkoła Główna Koronna w walce o autonomię uniwersytecką. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1957 nr 2. — TAZ: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. [T. 1-2]. Wr. 1957-1959. — TAZ: Zakus nad zaciekami Wszechnicy Krakowskiej, czyli o pewnej polemice naukowo-literackiej z końca XVIII w. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* t. 6 z. 2 (1958). — J. PACHONSKI: Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy, 1750-1815. Kr. 1962. — T. PIECH: Zarys historii katedry fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Studia z dziejów katedr Wydz. Mat., Fizyki i Chemii UJ* Kr. 1964. — M. CHAMCÓWNA, K. MROZOWSKA: Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w l. 1765-1850. Kr. 1965. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — K. GABRYL. *Słownik pol. teologów katol.* 4 (1983). — J. SNOPEK: Prowincja oświeceniowa. Kultura literacka ziemi krakowskiej w dobie Oświecenia 1750-1815. Wwa 1992. — I.Z. SIEMION: A.T. zasługi dla chemii w Polsce. *Analecta* 1998 nr 1.

E.A.

TRZECIESKI Andrzej przed 1530 – ok. 1584/85

Inne formy nazwiska: Trecesius; Tricesius; Trzycki; błędnie: Trzeciecki.

Urodzony krótko przed 1530 na Podgórzu (w Sądeckiem) lub w Krakowie; syn Andrzeja herbu Strze-mię (zm. 1547), cenionego humanisty, sympatyka reformacji, dostawcy książek do biblioteki królewskiej. Początki jego nauk nie są znane (być może odbył je w domu); czy kształcił się w Akademii Krakowskiej, nie wiadomo. W sierpniu 1544 immatrykułował się na uniwersytet w Wittenberdze, gdzie pozostawał przypuszczalnie do 1546, pod opieką Filipa Melanchtona; później zwiedził Niemcy, Włochy, Hiszpanię i Anglię. Oprócz łaciny i greki posiadał pewną znajomość języka hebrajskiego. Po zgonie ojca z końcem 1547 przejął jego obowiązki i wykonywał je do 1552, podróżując w związku z nimi — przypuszczalnie kilkakrotnie — za granicę; w 1548 był na targu książek we Frankfurcie. W następnych latach (niewykluczone, iż wskutek jakichś niepowodzeń na dworze Zygmunta Augusta, z którym związki usiłował odnowić w 1557) przebywał na Litwie w służbie Mikołaja Radziwiłła Czarne-go, m.in. w 1556 zawoził od niego list do księcia Albrechta do Królewca, gdzie poznał Pawła Vergeriusa. W 1563/64 był na sejmie warszawskim. Przy boku kasztelana Jerzego Jazłowieckiego, jako posła Rzeczypospolitej, odbył podróż do Turcji 1564-65. Zapewne w orszaku królewskim obserwował historyczny sejm lubelski 1569. Po zgonie Zygmunta

Augusta związał się z rodem Zborowskich i w ich służbie działał wokół kolejnych elekcji. Latem 1574 uzyskał tytuł sekretarza królewskiego z nominacji Henryka Walezego. W 1574–75, z ramienia wojewody Piotra Zborowskiego jeździł do Czech w sprawie kandydatury na tron polski magnata czeskiego Wilhelma Rozemberka; ostatecznie, śladem Zborowskich, stał się stronniakiem Stefana Batorego, od którego w 1578 otrzymał roczną pensję. Od młodości przez długi czas należał do obozu protestantów. 25 listopada 1550 uczestniczył w pierwszym nabożeństwie innowierczym w Pińczowie; w tymże roku współdziałał w uwolnieniu Franciszka Stankara z więzienia biskupiego w Lipowcu; brał udział w zjeździe w Koźminku (1555), a jako wysłannik zborów litewskich i rzecznik Radziwiłła — w synodach w Seceminie (1556), Pińczowie (1556, 1560, 1561), Włodzisławiu (1557) i Książu (1560); był też na pogrzebie Jana Łaskiego w Pińczowie (1560). Korespondował z Joachimem Camerariusem i Janem Kalwinem. Wielokrotnie postępował nieodpowiedzialnie, za co publicznie ganiono (1556, 1557). Od ok. 1569 oddalał się od protestantyzmu i, jak się zdaje, w końcu życia przeszedł na katolicyzm. Utalentowany poeta, tworzył w dwóch językach. Po łacinie pisał przeważnie drobne utwory okolicznościowe (zwłaszcza panegiryczne); z obszerniejszych rozgłos zdobyła „De Sacrosancti Evangelii in ditone Regis Poloniae [...] origine, progressu et incremento elegia” (1556) — poemat tryumfalny reformacji polskiej. Po polsku układał głównie popularne modlitwy i teksty pieśni religijnych na potrzeby życia domowego i zborowego. Posługiwał się pseudonimami i kryptonimami: A.T.; ΑΤΑΘΗ ΤΥΧΗ; ἀγαυή τύχη; A. Tr.; An.Tr.; And.Tri.; And.Tric.; Andr.Tri.; And.Trzy.; Andr.Trzy.; Christianus Liberius Verax Luceorini; Eusebius Eleutero-polita; Gibbor Scheloschach; P.C. Sarmata; Prudentius Cachinnus; T.A.; Virilius Musaeus Hyporeades; niepewne są: Alitophilus Calliander Sarmata; Calliopius; Nicolaus Musculus. Należał do tłumaczy Biblii brzeskiej. Bliskie stosunki łączyły go z wieloma ludźmi pióra; cieszył się szczególną przyjaźnią Mikołaja Reja, a także m.in. Jana Kochanowskiego, Piotra Roizjusza, Cypriana Bazylika, Jana Dymitra Solikowskiego oraz kompozytora Wacława z Szamotuł. W sierpniu 1584 w Lublinie oddał poetycki hołd nagle tam zmarłemu mistrzowi z Czarnolasu. Być może żył jeszcze w 1585 w Krakowie. Dokładna data zgonu nieznana.

TWÓRCZOŚĆ

1. In diem natalem Christi Liberatoris nostri elegia. Kr. 1547 druk. M. Szarffenberg. Utwór zaginiony. Wiad. podał J.D.A. Janocki; Janociana. T. 1. Wwa 1776 s. 274.

2. [Elegia łac. na zgon Zygmunta I]. Kr. 1548 druk. [dziedzic] M. Szarffenberga.

Egz. nieznan. Wiad. podał J.D.A. Janocki, jw. poz. 1.

3. Powszednia spowiedź... [łac.: Ach, mój niebieski Panie...]. Kr. 1549 druk. wdowa po H. Wietorze [z nutami Wacława z Szamotuł]. Wyd. nast.: Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowic. Wyd. kryt. [wg ed. Ł. Andrysowica; z nutami] Z.M. Szwejkowski, S. Wiechowicz w: Wacław z Szamotuł: Pieśni na 4-głosowy chór a capella. Wwa 1956 Wydawn. Dawnej Muzyki Pol. 28.

4. Oratio Dominica. To jest Modlitwa Pańska... A k niej jest przydane Wyznanie wiary krześcijańskiej. B.m.r. [przypuszczalnie Kr. ok. 1556; dwie odmienne ed. z nutami C. Bazylika].

5. Modlitwa, gdy dziatki spać idą. Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowic [z nutami Wacława z Szamotuł]. Wyd. nast.: przerys K. Przyborowska. Wwa 1880; wyd. kryt. Z.M. Szwejkowski, S. Wiechowicz, jw. poz. 3.

6. Pieśń nowa o krewkości wielkiej każdego człowieka. Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowic [z nutami]. Wyd. nast.: Kr. b.r. druk. M. Siebeneicher. Przedr. H. Gaertner: Ze studiów nad językiem polskim w XVI w. Lubl. 1925 s. 75–76.

7. De Sacrosancti Evangelii in ditone Regis Poloniae, post revelatum Antichristum, origine, progressu et incremento elegia. Wyd. przy: P. Vergerius: Duae epistolae [...] Królewiec 1556 druk. J. Daubman. Wyd. osob. Królewiec 1556.

8. De Lipomani ingressu et progressu in Polonia. Carmen ad studiosos veritatis. B.m. 1557. Utwór zaginiony. Wiad. podał H. Juszczyński. Dykcjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820 s. 270.

9. Nabożna piosenka a obiecna modlitwa człowieka krześcijańskiego do Syna Bożego. Kr. 1558 druk. M. Siebeneicher.

10. Da pacem Domine in diebus nostris. [Utwór pol.]. Wyd. przy anonim. ed.: Pieśń o żywocie krześcijańskim.... Kr. b.r. [ok. 1558] druk. M. Siebeneicher.

11. Joannis a Lasso, viri clarissimi, epicedion. Pińczów 1560 druk. Daniel z Łęczycy. Unikat Bibl. Uniw. Wr. zaginął.

12. Ad Illustrissimum Principem Joannem Albertum... carmen. Kr. 1564 druk. M. Wirzbięta. Unikat Bibl. Zamojskich sygn. 6162 zniszcz. 1944.

13. Wyprawa armaty tureckiej, którą widział gotową na morze w Konstantynopolu... 1564. Wyd. zob. poz. 34.

14. Diarius expeditionis Tunetanae. [Dziółko o wyprawie cesarza Karola V do Tunisu]. Ofiarowane Olbrychtowi Łaskiemu. Nieznane. Wiad. podał A. Trzeciński w „Epigrammatum liber” II, 75 – zob. poz. 15.

15. Epigrammatum liber I–II. Kr. 1565 druk. Ł. Andrysowic. Wyd. nast. księgi II: Kr. 1567.

16. Utwory łac.: De insignibus eiusdem carmen Andreae Tricesii Equitis Poloni; Ad eundem; Ad

Sodales musicos. W: Valentini Greffi Bacfarci Panonii, Harmoniarum musicarum in usum testudinis factarum tomus primus. Kr. 1565 druk. Ł. Andrysowicz. Ed. fototyp. V. Bakfark: Opera omnia. T. 2. Budapest 1979. Przedr. J. Snopek: Nieznane wiersze A. Trzecieckiego. *Pam. Lit.* 1991 z. 1.

17. Ad... Sigismundum Augustum carmen paraeneticum. Kr. 1566 druk. Ł. Andrysowicz.

Unikat Bibl. Kórn. sygn. Cim. F. 4090 zaginiony.

18. Sylvarum liber primus-secundus. Kr. 1568 druk. S. Szarfeneberg; Sylvarum liber tertius. Kr. [1575] druk. M. Wirzbięta.

19. Pieśń statecznej krześcijańskiej paniej. Wyd. przy: M. Krystoporski: Niniwe miasto wykonterfetowane. Kr. 1572 druk. M. Wirzbięta. Przedr. *Patrząc na rozmaite świata tego sprawy*. Wwa 1984. Z akrostychem: Reinie Bużeńskiejskiej podskarbinejskiej ziemskiej.

20. Carmina quaedam gratulatoria de foelici in Polonia adventu Henrici Valesii... Kr. 1574 druk. M. Siebeneicher. Przedr. w: Sylvarum liber tertius, zob. poz. 18.

21. Epithalamium... Petri Buzenii... et... Constantiae, Sigismundi Mscovii... filiae. Kr. 1580 druk. Ł. Andrysowicz. Przedr. w: *Szesnastowieczne epitafia łac. w Polsce*. Przeł. [...] M. Brożek. Oprac. [...] J. Niedźwiedz. Kr. 1999.

22. Triumphus moscoviticus... Stephani I... Kr. 1582 druk. Ł. Andrysowicz.

23. Threnodia in funere... Joannis Cochanovii... Wyd. przy: S.F. Klonowicz: Żale nagrobne na ślachetnie urodzonego... Jana Kochanowskiego. Kr. 1585. Przedr. wg Wyd. zbior. (zob. poz. 34) R. Montusiewicz: Hołdy Janowi Kochanowskiemu „poetycznie składane”. *W kręgu dawnej poezji*. Wwa 1983.

Pieśni i modlitwy A.T. wyd. również: J. Zaremba: Pieśni chwał boskich. Brześć 1558; I. Oliwiński: Pieśni nowo wybrane z poważnych i dawnych pisarzy. B.m.r.; B. Groicki: Pieśni duchowne... Kr. 1559; J. Seklucjan: Pieśni chrześcijańskie dawniejsze i nowe. Królewiec 1559; toż Królewiec 1560; Katechizm to jest Summa wiary chrześcijańskiej krótko zebrana, dla ćwiczeń młodych dzieci. Kr. [1565–1567]; P. Artomiusz: Cantional to jest Pieśni chrześcijańskie. Tor. 1578 i wyd. nast.; K. Krański: Katechizm z pieśniami kościoła powszechnego apostołskiego. Kr. 1596 i wyd. nast.

Pojedyncze utwory przedr. m.in.: H. Juszyński: Dykjonarz poetów polskich. T. 2. Kr. 1820; K.W. Wójcicki: Zarysy domowe. T. 4. Wwa 1842; M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 6. Kr. 1844; A. Jocher: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. T. 3. Wil. 1857; K. Mecherzyński: O poezjach polskich i łacińskich A.T. *Athenaeum* 1876 t. 3; I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927; *Poezi renesansu*.

Wwa 1959; *Z głębokości... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966; wyd. 2 zmien. T. 1. Wwa 1974; *Poezi pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *W kręgu dawnej poezji*. Wwa 1983; *Patrząc na rozmaite świata tego sprawy*. Wwa 1984; I. Lewandowski: Antologia poezji łacińskiej w Polsce. Renesans. Pozn. 1996.

Utwory o autorstwie niepewnym

24. Modlitwa powszednia do Trójce Świętej przeciwko nieprzyjacielowi Kościoła Świętego. Kr. 1549 druk. wdowa po H. Wietorze [z nutami]. Podobiźne ogł. K.W. Wójcicki: Biblioteka starożytna pisarzy polskich. T. 2. Wwa 1843; toż wyd. 2 Wwa 1854.

Autorstwo przypuszczalne wg Estr. i S. Baka.

25. Pieśń Augustyna i Ambrożego, biskupów świętych. Te Deum laudamus po polsku. [Kr.] b.r. druk. Ł. Andrysowicz. Inne wyd.: Kr. b.r. druk. M. Siebeneicher. Ed. Ł. Andrysowicz przedr. M. Bobowski: Polskie pieśni katolickie... *Rozpr. AU. Wyd. Filol.* t. 19 (1893).

Autorstwo przypuszczalne wg M. Bobowskiego.

26. Wyznanie wiary chrześcijańskiej. [Przewierśzowanie Credo]. Wyd. przy: Oratio Dominica... jw. poz. 4.

Autorstwo zupełnie możliwe wg S. Baka.

27. Pieśń przy pogrzebie człowieka chrześcijańskiego. Przyłożon też jest Psalm pierwszy... Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowicz [z nutami Wacława z Szamotuł]. Inne wyd.: Kr. b.r. druk. M. Siebeneicher.

Autorstwo możliwe wg S. Baka.

28. Modlitwa krocuchna ku Panu Bogu, byśmy w powinności chrześcijańskiej żyli. Kr. 1558 druk. M. Siebeneicher [z nutami przypuszczalnie C. Bazylika].

Tekst z akrostychem: Reina Filipowska. Autorstwo przypuszczalne wg A. Kaweckiej-Gryczowej.

29. Modlitwa Pańska albo pacierz. [Powst. przed 1563]. Wyd. w: Katechizm albo krótkie... zebranie wiary... Nieśwież 1565 druk. Daniel z Łęczycy. Wyd. nast.: M. Wirzbięta w: Cantional albo pieśni duchowne... Kr. 1589; przedr. S. Dobrzycki: Ze studiów nad Kochanowskim. *PTPN. Prace Komisji Filol.* t. 4 (1930) i odb. Pozn. 1929.

Autorstwo wg S. Dobrzyckiego.

Przekłady

30. Psalm pierwszy [inc.: Błogosławiony człowiek, co się tak sprawuje...]. Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowicz; toż Kr. b.r. druk. M. Siebeneicher. Wyd. kryt. [z nutami Wacława z Szamotuł] Z.M. Szwejkowski, S. Wiechowicz, jw. poz. 3.

31. Psalm XIII [inc.: I któż będzie przemieszkował...]. Kr. b.r. druk. Ł. Andrysowicz (z nutami Wacława z Szamotuł). Przedr. m.in. S. Dobrzycki: Ze studiów nad Kochanowskim, zob. poz. 29.

32. Psalm 67 [inc.: Błogosław nam, Panie...]. Powst. ok. 1563]. Wyd. w: Jakub Lubelczyk: *Psalterz Dawida*. Kr. 1558 druk. M. Wirzbiet, k. P. r-v. Wyd. nast. w: [Katechizm tzw. nieświeski]. Nieśwież 1563 – i w licznych innych kancjonalach. Zob. też S. Bąk: A.T. „Psalm 67”. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* 2 (1959).

Red. z odmiankami (wg rkpsu Jana Osmólskiego) ogl. A. Brückner: *Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce*. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 4. Toż wyd.: T. Wierzbowski: *Trzy pieśni polskie z wieku XVI. Prace Filol.* t. 5 (1899); S. Dobrzycki, jw. poz. 29; S. Bąk, jw. Autorstwo za krypt. A. Tri: w rkpsie Osmólskiego, Wg K. Meller możliwe autorstwo Jakuba Lubelczyka.

33. Gregorii Nazianzeni carmen... latinis versibus paraphrasticis redditum. [Powst. 1565]. Ogl. J. Krókowski. *Eos* 34 (1932/33).

Wydania zbiorowe

34. Dzieła wszystkie. T. 1: Carmina. Wiersze łacińskie. Oprac. przełożył i wstępem poprzedził J. Krókowski. Wr. 1958 *BPP* S. B nr 8.

Tu: wyd. kryt. twórczości łac. o autorstwie pewnym i niepewnym; koresp. ojca i syna Trzecieckich; mater. do biografii rodziny Trzecieckich; teksty XVI-wieczne dot. A.T. ml.; synoptyczny przekł. pol. prozą utworów łac.

T. 2: Pisma polskie. Cz. 1: Wstęp, teksty objaśnienia, indeks wyrazów i form. Oprac. S. Bąk. Oprac. muzykologiczne Z.M. Szwejkowski. Cz. 2: Reprodukcyjne fotograficzne. Wr. 1961 *BPP* S. B nr 9.

Tu: wyd. kryt. twórczości pol. o autorstwie pewnym i niepewnym; dokumenty; transkrypcja nut.

Zob. też: REJ Mikołaj, Twórczość poz. 32 i OPRAWIANIA.

OPRAWIANIA

NK 3 (1965).

Akta synodów różnowierczych w Polsce. T. 1 (1550–1559) – 2 (1560–1570). Wwa 1966–1972. — Sz. STAROWOLSKI: *Setnik pisarzy polskich*. [1627]. Przełożył i komentarzem opatrzył J. Starnawski. Kr. 1970. — H. ŁOPACIŃSKI. *Enc. kościelna Nowodworskiego* t. 29 (1907) i odb. Wwa 1906. — J. KRÓKOWSKI: A.T. Poeta humanista i działacz reformacyjny. Wwa 1954. — S. BĄK: O języku polskich pism A.T. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 1 (1959). — K. STAWECKA: Religijna poezja łacińska XVI w. Lubl. 1964. — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycji literatury polskiej (od XVI do połowy XVIII w.). Wwa 1965. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy zygmunto-wskie. Wwa 1966. — E. STAWECKA: Elementy liryczne i epiczne w polsko-łacińskim epitalamium. *Rocz. Hum.* 1966 nr 3. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: U źródeł regionalizmu literackiego w Polsce. *Księga pam. ku czci K. Górskiego*. Tor. 1967; przedr. w: *Studia i szkice*. Wwa 1973. — S. ZABŁOCKI: Polsko-łacińskie epicedium renesansowe na tle europejskim.

Wr. 1968. — S. BĄK: W sprawie nazwiska Trzecieckiego. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* t. 8 (1971). — J. DUŻYK: Trzeciecki Andrzej ml. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — H. BARYCZ: Z tradycji oświatowo-szkolnych Sądziecczyny. *Rocz. Sądecki* 14 (1973). — J. ZIOMEK: Renesans. Wwa 1973 i wyd. nast. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — T. WITCZAK: Spór o „Żywot i sprawę słachcica pościwego polskiego” Mikołaja Reja z Nagłowic. *Pam. Lit.* 1974 z. 2. — R. LESZCZYŃSKI: Nad tekstem epitafium J. Makowieckiego. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 10 (1975). — A. LEWICKA-KAMIŃSKA: W kręgu zabytkowej książki. 2. Szczątki księgozbioru Trzecieckich. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1975 nr 1/2. — Polonia typographica saeculi sedecimi. Z. 10. Wr. 1975. — Cz. HERNAS: „Servitor humillimus A.T.”. O atrybucji autorstwa pamfletu na ślub Zygmunta Augusta. *Pam. Lit.* 1980 z. 4. — F. PILARCZYK: Stemmata w drukach polskich XVI w. Zielona Góra 1982. — J. ŚLĄSKI: Z dziejów Dantego w Polsce XVI w. Przyczynek do opinii T. o Reju. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* t. 27 (1982). — K. MELLERÓWNA: A.T. czy Jakub Lubelczyk autorem parafrazy „Psalmu 67” z roku 1558? *Ruch Lit.* 1984 z. 5/6. — S. KOT: Polska „Złotego Wieku” a Europa. Wwa 1987. — M. MALICKI: Nieznany dotychczas polski katechizm ze zbiorów Biblioteki Księcia Augusta w Wolfenbüttel. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1993 nr 1/2.

T.W.

TRZESZCZKOWSKA Zofia z Mańkowskich 1847–1911

Urodzona w 1847 w Dorohowicy (pow. ślucki); córka Adama Mańkowskiego, ziemianina, i Michałiny z Rajeckich. Kształciła się w Wilnie na pensji Kleczkowskiej. Po ukończeniu nauki wyszła za mąż za Wacława Trzeczczkowskiego, oficera wojsk carskich, z którym wyjechała w głąb Rosji do Zaraj-ska. W przebraniu żołnierskim towarzyszyła mężowi na wojnie rosyjsko-tureckiej (1877–78). Wróciwszy z niej mieszkała w Nowogrodzie, a później w majątku rodzinnym w Dorohowicy. W twórczości literackiej posługiwała się wyłącznie pseudonimem Adam M-ski, nierozszyfrowanym do końca życia. Jako poetka i tłumaczka utrzymywała liczne kontakty korespondencyjne ze światem literackim. Utwory nadsyłała do czasopism, głównie do *Tygodnika Ilustrowanego* (1884–86, 1902–06), *Życia* (Wwa 1887–89), *Ateneum* (1892–95, 1897), *Głosu* (1895, 1898–99), *Prawdy* (1896–1902), *Życia* (Kr. 1897–98); większość tych prac pozostała rozproszona. Tom wierszy „Ostatnie akordy”, przygotowany do druku, w 1898 został cofnięty przez cenzurę warszawską. Główną wartość jej dorobku piśarskiego stanowią przekłady, np. do dziś cenione są za walory artystyczne przekłady „Kwiatów grzechu” Charles’a Baudelaire’a czy „Luzjady” Luiza Vaza de Camõesa. Zmarła w Dorohowicy 7 października 1911.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jeden z wielu. Poemat. Kr. 1890.
2. Fragment. [Poemat]. Wwa 1892 odb. z *Ate-neum*.

Przekłady

3. A. de Lamartine: Ostatnia pieśń pielgrzymki Childe-Harolda. Wil. 1883.
4. L. Camões: Luzjady. Epos w 10 pieśniach. Wwa 1890. Przedr. fragm. A. Kowalewska. *Ogród* 1991 nr 3.
5. A. de Lamartine: Jocelyn. Dziennik wiejskiego plebana. Kr. 1891.
6. Ch. Baudelaire: Kwiaty grzechu. Wwa 1894. Współtłum.: A. Lange.
7. G. Byron: Melodie hebrajskie. Wyd. w: G. Byron: Poemata. Wwa 1895; przedr. w: Wybór dzieł. Wwa 1986.
8. F. Mistral: Mireio. Poemat prowansalski w 12 pieśniach. Wwa 1897.
9. J. Machar: Magdalena. Poemat. Wwa 1900.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982); LP.

J. ŚWIECH: Twórczość poetka Z.T. (Adama M-skiego). *Annales Universitatis M. Curie-Skłodowska* 19 Sectio F (1967) s. 119–146. — W. CHOJNICKA-SKAWIŃSKA: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 1* (1968). — M. STRZAŁKOWA: Z dziejów Camõesa w Polsce. *Kwart. Neofilol.* 1972 nr 4. — F. ZIEJKA: Studia polsko-prowansalskie. Wr. 1977. — A. BARANOWSKA: „Ja się nie skarzę”. W: Kraj modernistycznego cierpienia. Wwa 1981. — J. BRZOZOWSKI: Pierwsie tłumacze „Kwiatów zła”. *Lit. na Świecie* 1993 nr 1/2/3. — TENŻE: Ślad epoki w przekładzie: na marginesie przekładów „Harmonii wiecznej” Baudelaire’a. Między oryginałem a przekładem. Cz. 2. Kr. 1996. — G. BORKOWSKA, M. CZERMIŃSKA, U. PHILLIPS: Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności. Gdańsk 2000.

TUCZYŃSKI Franciszek

Ksawery

1844–1890

Urodzony 1 października 1844 w Jabłówku pod Szubinem; syn Andrzeja, leśniczego, i Anieli z Rogaszewskich. Po ukończeniu szkoły ludowej w Chomętowie uczęszczał w 1856–63 do gimnazjum w Trzemesznie. Naukę przerwał na skutek zamknięcia szkoły; prawdopodobnie brał udział w powstaniu 1863. W tymże roku rozpoczął pracę zarobkową, najpierw jako prywatny nauczyciel, następnie jako sekretarz w kancelarii adwokackiej. Po dwuletniej obowiązkowej służbie wojskowej ukończył

w 1869 w Paradyżu kurs metodyczny, uprawniający do wykonywania zawodu nauczycielskiego. Pierwszą posadę objął w Dziewokluczu koło Chodzieży. W tym czasie zawarł związek małżeński z Apolonią Blachowską, córką nauczyciela. Około 1874 rozpoczął pracę literacką, nawiązując równocześnie stały kontakt z czasopismami. Większość jego wcześniejszych powieści i pogadanek dla ludu drukowała *Oświata* (1876–80, 1882, 1886), a w 1883–85 ogłaszał je również *Goniec Wielkopolski*. T. wielokrotnie zmieniał miejsce zatrudnienia zarówno z własnej woli, jak i przenoszony służbowo. Zwolniony z posady w 1881, wyjechał z rodziną do Poznania, gdzie objął funkcję redaktora odpowiedzialnego *Oreodownika*, od 1883 *Wielkopolanina*. Od tej chwili datuje się jego walka w obronie praw polskich, konsekwentne występowanie przeciw zaborcom, budzenie świadomości ludu polskiego, podnoszenie jego wiedzy i poziomu moralnego. Za zamieszczony w *Wielkopolaninie* artykuł „Jak u nas być powinno” (1883 nr 17) został skazany na pół roku więzienia. W 1886 wyjechał na Śląsk, początkowo do Bytomia, gdzie został redaktorem odpowiedzialnym *Katolika*, następnie do Mikołowa. Rozpoczął tam pracę w Zakładach Wydawniczych Karola Miarki. Pozostawił bogatą spuściznę powieściową, którą wznawiano lub wydawano z tek redakcyjnych jeszcze długo po jego śmierci. Była to typowa tzw. twórczość dla ludu, w której elementy patriotyczne i oświatowe wyrażane były w przystępnej formie, niekiedy dopełniane sensacyjną fabułą. Kilka swych powieści poświęcił zagadnieniu emigracji do Ameryki, przed którą usilnie ostrzegał. Zmarł nagle 20 czerwca 1890 w Mikołowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Raciczki. Powieść dla włościan polskich. Pozn. 1874. Wyd. 2 Pozn. 1882.
2. Jaskinia potępienia. Powst. 1875. Wyd. Chicago 1885. Wyd. nast. Kościan 1926. Przeróbka sceniczna: A.S. Zdzienkowski, 1894.
3. Pogadanki o gwiazdach. Cz. 1–2. Pozn. 1876–1877.
4. Szymek i Handzia. Obrazek z czasów naszych. Pozn. 1876. Wyd. 2 popr. Pozn. 1887.
5. Polskie czasy, błogie czasy. Cztery obrazy z końca przeszłego wieku napisane dla patriotów polskich. Pozn. 1878.
6. Kasper Pokraka, Sowizdrzał polski. Żywot największego figlarza, jaki żył na bożym świecie. Pozn. 1879. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 znacznie powiększone. Pozn. 1903.
7. Obrazy ziem, ludów i okolic. Pozn. 1879.
8. Bajarz, czyli zbiór rozmaitych powiastek. T. 1–3. Pozn. 1882–1883.

9. Dwie Marie. Powieść z dawnych czasów polskich. *Oreodownik* 1882 nr 29–74. Wyd. osob. Chicago 1886; przedr. *Dzien. Berliński* 1902 nr 85–147. Wyd. nast. pt. W niewoli tatarskiej. Powieść z XVI w. osnuta na tle historycznym. Mikołów 1906.

10. Szczęście w Ameryce. Powieść dla ochotników w Ameryce, z prawdziwych zdarzeń spisana. Pozn. 1882.

Podp.: Wychodźca.

11. Wędrowki po Ameryce Północnej. Obrazy, opisy i zdarzenia. Pozn. 1882.

12. Wspomnienia z pobytu w Ameryce Południowej. Obrazy, opisy i zdarzenia. Pozn. 1882.

13. Wycieczki po Australii. Obrazy, opisy i zdarzenia. Pozn. 1882.

14. Nasze prawa pod zaborem pruskim. Pozn. 1883.

15. Bukiet najuciesznieszych powiastek dla śmiechu i zabawy. Pozn. 1885. Wyd. 2 Pozn. 1906.

16. Na Krzyżówce. Powieść z dawnych czasów polskich. Pozn. 1885.

17. Pomorzenie w Gąsawie. Powieść osnuta na tle historycznym z czasów Leszka Białego. Pozn. 1885.

18. Raj za morzem. Powieść dla ludu polskiego. Pozn. 1885.

Podp.: Autor „Szczęścia w Ameryce”.

19. Mazepa. Hetman Ukrainy. Powieść. Pozn. 1886.

20. Wesoły bajarz, czyli zbiór najuciesznieszych powiastek dla śmiechu i zabawy. Królewska Huta [1896].

Przekłady i przeróbki

21. Przypadki Robinzona Kruzoe. Pozn. 1889. Przeróbka powieści D. Defoe.

22. Wernyhora, wieszcz ukraiński. Pozn. 1896. Przeróbka powieści M. Czajkowskiego.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

T. PETRYKOWSKI: F.K.T., wielkopolski pisarz ludowy. Tor. 1932. — [E. DRACHOWSKA] E.D.: F.K.T., zapomniany wielkopolski pisarz ludowy. *Głos* (Pozn.) 1935 nr 6. — I. TERESIŃSKA. *Wielkopolski słownik biograf.* Pozn. 1981. — Z. MROZEK: W kręgu autorów literatury popularnej. *Zesz. Nauk. WSP Bydgoszcz. Studia Filol.* 1987 z. 24 s. 5–55.

TURCZYŃSKI Juliusz 1833–1913

Urodzony 25 kwietnia 1833 we Lwowie, w rodzinie ziemiańskiej; syn Jana i Florentyny ze Stojanowiczów. Dzieciństwo spędził we wsi Sopotyn koło Lwowa, kształcąc się w domu. Ukończywszy gim-

nazjum we Lwowie, studiował na wydziale filozoficznym tamtejszego uniwersytetu. Około 1856 ożenił się z Heleną Szychową. Uprawiał działalność literacką — pisał dramaty, poematy i powieści, osnute na tle życia i obyczajów ludności ukraińskiej i żydowskiej w Galicji Wschodniej; jednocześnie zajmował się pracą na roli. Początkowo dzierżawił wieś Uhorce, od 1859 gospodarował w rodzinnym Sopotynie. W 1864 przeniósł się do Szeszerowic w Przemyskiem. W 1867 został profesorem gimnazjum w Drohobyczu, w 1871 przeniósł się do Stanisławowa, gdzie został dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego. Kontynuował działalność literacką, współpracując z prasą lwowską, m.in. z *Gazetą Narodową* (1884–85, 1887, 1890–91), *Kurierem Lwowskim* (1884–85, 1888–89, 1891, 1896, 1890–1900), *Ogniskiem Domowym* (1886–87), *Gazetą Lwowską* (1886–87) oraz krakowską *Nową Reformą* (1885–92). Wygłaszał prelekcje z zakresu filologii, geografii, historii, psychologii, estetyki w Stanisławowie, Lwowie i Kołomyi. W 1898 przeszedł na emeryturę i wyjechał do Lwowa. Zmarł 18 września 1913 we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kiejstut. [Dramat]. Powst. ok. 1854. Wyd. Lw. 1861. Przedr. fragm. w poz. 24.

2. Powieść o Czarnobrewcu. Poema w 2 częściach. Lw. 1867.

3. Tragedia życia. [Dramat]. Lw. 1867.

4. Rozbiór dzieł Adama Mickiewicza. Zeszyt 1–3. Lw. 1872–1873.

5. Mojmir. Dramat konkursowy w 5 a. a 9 odsłonach jedyną nagrodą uwieńczony. Powst. ok. 1874. Wyd. Lw. 1882. Przedr. fragm. w poz. 24. Odznaczony III nagrodą na konkursie lwowsko-krakowskim w 1874 r.

5a. W drugim pokoleniu. Dramat w 3 a., 5 odsłonach. Wyst. Lw. 1877. Niedruk.

6. Ucieczka. Nowela huculska. Lw. 1884.

7. Niepoprawni. Powieść społeczna. Lw. 1885.

8. Praszczur Czemeń. Obraz z przeszłego wieku z gór nadpruckich. Kr. 1888.

9. Nowele huculskie. Kr. 1890. Wyd. nast. pt. Powieści huculskie. Seria 2. Lw. 1913. Przedr. w poz. 10.

10. Nad Czeremoszem. Nowele z życia ludu huculskiego. Kr. 1891.

Tu m.in.: Ostat z Perehińska, hucul z okolic nad górą Łomnicą (wyd. osob. wraz z poz. 13 Lw. 1913).

11. Todos Romanyszyn. Obraz z niedalekiej przeszłości. *Nowa Reforma* 1892 nr 92–115. Wyd. osob. pt. Czarna dola. Lw. 1902.

12. Nasza odyseja. Obraz wychodźstwa brazylijskiego. Lw. 1894.

13. Wygnańcy. Lw. 1894. Wyd. 2 Chicago 1896.

Wyd. osob. pt. Wygnańcy. Z martyrologii naszej 275

sybirskiej. – Ostap z Perehińska, osnuty na tle życia ludu górskiego w dolinie karpackiej Łomnicy. Wyd. nowe Lw. 1913.

14. Sąd doraźny. Nowela z czasów niedalekiej przeszłości. Lw. 1896.

15. Dzieci puszczy. Opowiadanie na tle życia ludu huculskiego. Lw. 1900.

16. Nasza Golgota. Z martyrologii sybirskiej. Lw. [ok. 1901]. Wyd. 2 Lw. 1909.

17. Dramat bezprawia. Obraz historyczny z II połowy XVIII w. [Powieść]. T. 1–2. Lw. 1904.

18. Powieści huculskie. T. 1–2. Lw. 1905–1906. Tu m.in.: Straszna drużyna. Obraz huculskiej XVIII stulecia (wyd. 1 Kr. 1891 odb. z *Nowej Reformy*).

19. Katorżnicy. Tragedie sybirskie. Lw. 1908. Tu m.in.: Hipolit Czernyszew (wyd. 1 Lw. 1897).

20. Z zamierzonych dni. [Opowiadanie]. Lw. 1908.

21. Z niedalekiej przeszłości. Obrazy i powieści osnute na tle życia ludu w dorzeczu górnego Bugu i Dniestru. Seria pierwsza. Lw. 1909.

Tu m.in.: Trzy doby. Obraz społeczny z czasów na przełomie dziejów naszych (wyd. 1 Kr. 1891).

22. Nasza Judea. Obrazy społeczne oddane na tle życia rasy na ziemi podkarpackiej. Lw. 1910.

23. Utwory poetyczne: Krwawa msza. Kartka z dziejów Warszawy w r. 1861. – Ustęp z dramy przeszłości i przyszłości. Lw. 1910.

Tu m.in.: wstęp pt. Życiorys i działalność literacka autora; Krwawa msza (wyd. 1 Lw. 1864, skonfiskowane przez cenzurę).

24. Utwory dramatyczne. Lw. 1911.

Tu m.in.: wstęp pt. Twórczość dramatyczna autora i pojedyncze jego tragedie i dramaty.

Ponadto dramaty nieogł. lub ogł. we fragm.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Bibl. PAN w Kr., Ossol.

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

J.A. CHOROSZY: Świat Huculskiej w prozie J.T. *Kultura, lit., folklor*. Wwa 1988.

W.A.-Sz.

TURKOWSKI Fabian Teodor

1741–1804

Imię chrzestne: Teodor.

Urodzony 3 grudnia 1741 w Krakowskim. W 1758 wstąpił do zgromadzenia pijarów, przyjmując imię Fabiana od św. Teodora. Po dwuletnim nowiciacie w Podolińcu i złożeniu ślubów zakonnych studiował retorykę w seminarium pijarskim w Rzeszowie (1760/61) i filozofię w Międzyrzeczku Koreckim (1761–63). Następnie uczył w szkołach pijarskich

w Rzeszowie (1763–65) i Łukowie (1765–69). W 1769/70 studiował teologię spekulatywną w Warszawie i uzyskał święcenia kapłańskie, po czym uczył poezji i wymowy w warszawskim Collegium Nobilium, w 1770/71 pełniąc dodatkowo funkcję wiceprefekta. W 1775–92 przebywał na dworze Ossolińskich, najpierw Aleksandra, miecznika litewskiego, potem jego synów, zajmując się wychowaniem młodych Ossolińskich, którym towarzyszył też w podróżach zagranicznych. W 1793 osiadł na probostwie Mąkobody na Podlasiu, gdzie przebywał jeszcze w 1798 (oficjalnie przynależał do kolegium pijarskiego w Drohiczyńcu). Zmarł 21 sierpnia 1804 w Siedlcach („in parochia”); pochowany tamże.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jana Owena Anglika Epigrammata zabawne, panegiryczne i moralne, z łacińskich na wiersz ojczysty ... przełożone. T. 1–2. Wwa 1773.

Kilka podp. krypt. X.F.T.S.P. przedr. „Monitor” 1777 nr 1.

2. Wiersz z okoliczności nowo wymurowanego i kształtnie ozdobionego kościoła Wyszowskiego, przypisany JWJmci Księdzu Adamowi Naruszewiczowi ... przez S.P. Plebana Mąkobodzkiego. Wwa 1793.

3. Wiersze duchowne, czyli pieśni i hymny kościelne ... częścią ułożone, częścią z łacińskiego na polski język przetłumaczone. Wwa 1795.

4. Do Jaśnie Wielmożnego JMci Księdza Tomasza Halyburtona ... dnia 21 grudnia 1797 w dzień imienin jego, wiersz z przekonania napisany. B.m.r.

Miał nadto pisać i drukować wiele innych wierszy.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

Sz. BIELSKI: Vita et scripta... Wwa 1812. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel*, 25 (1867). — E. ALEKSANDROWSKA: Nieznany przekład epigramatów Owena. *Pam. Lit.* 1962 z. 2. — *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Wwa 1993 [tu m.in. T. KOSTKIEWICZOWA: Poezi z środowiska pijarskiego w wieku Oświecenia – rekonesans].

E.A.

TURNOWSKI Jan

1567–1629

Inna forma imienia i nazwiska: Joannes Turnovius.

Urodzony w 1567 w Wieruszowie lub w Barcinie na Kujawach, w spolonizowanej rodzinie szlacheckiej wywodzącej się z Czech; syn Jana, ministra braci czeskich, bratanek Szymona Teofila T. Początkowo uczył się w Wieruszowie. W 1579 w orsza-

ku udającego się na studia Andrzeja Ossolińskiego wyjechał do Genewy. Następnie został wysłany do szkół do Głogowa i Wrocławia, gdzie kształcił się pod kierunkiem Andrzeja Calagiusa w Gimnazjum Elżbiety, posiadającym prawa akademickie. W tym czasie pisywał wiersze łacińskie. Po śmierci ojca (styczeń 1588) przeszedł pod kuratelę stryja i opiekę finansową wojewody brzeskiego Andrzeja Leszczyńskiego, który umożliwił mu dalsze studia za granicą. W lipcu 1588 wyjechał do Strasburga; tam również pogłębiał wiedzę, pracował naukowo, uprawiał działalność poetycką i pisywał rozprawy teologiczne; jesienią 1590 przeniósł się do Zurychu, gdzie prowadził podobnie intensywny tryb życia. Rok później przebywał krótko w Bazylei i w Genewie. W październiku 1592 wyruszył z Zurychu w drogę powrotną do kraju przez Ulm i Wrocław. Z końcem roku przybył do Głuchowa na dwór swego mecenasa, A. Leszczyńskiego. Kierując następnie gminą Jednoty w Poznaniu, wskutek zamieszek religijnych wywołanych przez jezuitów w 1593 stracił swój wczesny dorobek pisarski. Około 1594 został ministrem braci czeskich w Baranowie w Sandomierskiem, w 1595 jako kaznodzieja A. Leszczyńskiego przebywał na sejmie w Krakowie i tamże na zjeździe przedstawicieli wyznań dysydenckich oraz tegoż roku na generalnym synodzie zjednoczeniowym w Toruniu. Od 1597 przez 13 lat pełnił urząd ministra kolejno w Koźminie, Krotoszynie, Karminie, Opolu, następnie w Beresteczku na Wołyniu i ponownie w Więkopolsce w Łobżenicy (tu pracował jako nauczyciel w 1604–1607). W 1600 otrzymał we Wrocławiu wieniec poetycki. Miał tytuł doktora teologii (uzyskany 8 marca 1608 w Marburgu). Z początkiem 1610 został polskim kaznodzieją przy kościołach Panny Marii i św. Jerzego w Toruniu, a dwa lata później także profesorem teologii w tamtejszym gimnazjum. 23 października 1612 otrzymał godność seniora braci czeskich w Więkopolsce. W czerwcu 1614 przebywał na Morawach. Pozostawił szereg rozpraw teologicznych, najczęściej polemizujących z jezuitami, oraz kazań okolicznościowych (był wziętym kaznodzieją). Obok własnej twórczości poetyckiej (w języku łacińskim) trudnił się także, ciesząc się znaczącym większym powodzeniem, pracą przekładową (tłumaczył hymny kościelne i pieśni z języka niemieckiego na polski) i edytorską. Jako teolog i pisarz zabiegał usilnie o jedność wyznań różnowierczych i głównie jego zasługą było złączenie się braci czeskich z kościołem reformowanym. Żonaty był z Elżbietą, a po jej śmierci z Magdaleną Seiffertówną, córką burgrabiego i burmistrza toruńskiego. Zmarł 8 kwietnia 1629 w Toruniu. Przypisywany J.T. pseudonim Jan Tyniecki z Tyńca jest nazwiskiem ministra kalwińskiego z terenu Małopolski, zm. w 1630 lub 1631.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Centuriae carminum primae*. [Bytom] 1600. Wg Estr. (który nie znał egz.) zbiór epigramatów.
2. *Reliquiarum centuriae secundae priores quinque decades*. Wr. 1600 druk. G. Baumann.
3. Nowiny z Poznania o gwałtownym zburzeniu zborów ewangelickich, przy tym i zniesienie potwarzy o Toruniu. [Tor. 1614 druk. A. Ferber]. Wersja niem. pt. *Zweyerley Neue Zeitung, die eine fälschlich erichtet von Thorn, die ander warhaftig beschreiben von Posen*. [Tor. 1614 druk. A. Ferber].
Odpowiedź na broszurę jezuitką.
4. Obrona prawdy listów z miasta Torunia na sejmiki szrzedzki i proszewski do ich M.M. panów Senatorów i Rycerstwa Korony Polskiej pisanych przeciwko scriptowi dotkliwym potwarzami nadzianemu, a od któregoś jezuitę pod utajonym imieniem w druk wydanemu. [Tor. 1614 druk. A. Ferber]. *Fragm. przedr. J. Tazbir. Lit. antyjezuicka w Polsce 1578–1625*. Wwa 1963.
Unikat egz. Bibl. PAN w Gdańsku sygn. NI 81, adl. 22. Przekł. (autorski?) łac. pt. *Patrocinium veritatis litterarum Toruniensium*. [Tor. 1614 druk. A. Ferber]. – niem. [Tor. 1614 druk. A. Ferber].
Wg J. Tazbira wersja łac. była wcześniejsza od pol.
5. Duplika na Replikę Nowin prawdziwych z Poznania pokazująca Bellarminowe miejsce i słowa Constantskiego Consilii i insze zadane falsi crimina znosząca. [Tor. koniec 1614 lub pocz. 1615 druk. A. Ferber].
6. *De aeterna Dei praedestinatione assertio et confessio*. Frankfurt nad Odrą 1626.

Przekłady

7. Hymnów 30 z niemieckiego na polski język przetłumaczone. Gdańsk 1605 druk. W. Guilenanthan.
8. [Pseudo-Katon] *Cato Trilinguis*. Gdańsk 1606 druk. W. Guilenanthan.
Tu Przedmowa podp.: J.T.
Unikat w Muzeum Nar. im. Czartoryskich w Kr.
Autorstwo tłum. ustalił M. Gubański.
9. Nowy Testament. Gdańsk 1606 druk. wdowa po W. Guilenanthanie.
Przypuszczalnie jest to tłum. M. Janickiego, popr. przez D. Mikołajewskiego i J.T., który ma być również autorem przedmowy.
10. J. Taffin: [Piątno Synów Bożych, to jest o znakach ich i pociechach w krzyżu i utrapieniach]. Tor. 1610 druk. A. Ferber.
J.T. był zapewne współautorem przekł. pol., tu także dwa jego epigramaty.
11. Hymny albo Pieśni duchowne z Kancjonału większego przebrane. Gdańsk 1628 druk. A. Hünefeld. Wyd. nast.: Gdańsk 1630; Gdańsk 1636.
Egz. wyd. z 1630 w Stuttgart Württembergische Landsbibliothek.

12. Biblia święta. Gdańsk 1632 druk. A. Hünefeld.

J.T. był jednym z współprac. D. Mikołajewskiego przy przekł. i red. Biblii Gdańskiej.

Prace edytorskie

13. Cantional pieśni duchownych, hymnów i psalmów świętych. Tor. 1611 druk. A. Ferber. Rozszerzona przeróbka „Kancjonału” Artomiusza. 30 dołączonych pieśni z niem., zapewne tożsame z poz. 7.

14. Psalmy monarchy i proroka o. Dawida przekładania X. Macieja Rybińskiego. Tor. 1617 druk. A. Ferber (z wierszem J.T.). Wyd. nast.: Tor. 1618; pt. Psalterz Dawidów przekładania ... na melodie psalmów francuskich z argumentami X. J.T. Raków 1624.

15. Modlitwy chrześcijańskie. Gdańsk 1628 druk. A. Hünefeld. Wyd. nast. Gdańsk 1651.

Wg Estr. być może również tłum. lub autorstwo J.T.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

T. WOTSCHKE: J.T. Ein Senior der Böhmschen Brüder. *Aus Posen Kirchlicher Vergangenheit* t. 1 (1911). — Z. MO-CARSKI: Książka w Toruniu do r. 1793. Tor. 1934 odb. z *Dzieje Tor.* — T. KRUSZEWSKA: Antyjezuicka twórczość J.T. w latach 1614–1616. Wr. 1957 *Studia Staropol.* 5. — TAJ: O związkach J.T. z Wrocławiem. *Sobótka* 1957 z. 1. — J. ŚLIŹIŃSKI: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce (XVI–XVII w.). Wr. 1959. — *Drukarze dawnej Polski*, t. 4: Pomorze. Wr. 1962. — H. BARYCZ: Sto lat polskich studiów i podróży kulturalnych do Genewy (1550–1650). W: Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę. Wr. 1969. — M. KOROLKO: Klejnot swobodnego sumienia. Wwa 1974. — Z. NOWAK: „Konstytucje Elbląskie”. Antyreformacyjny pamflet jezuicki z 1614 r. *Rocz. Elbląski* 8 (1978). — J. DWORZACZKOWA: *Wielkopól. słownik biograf.* Pozn. 1981. — S. SALMONOWICZ: J.T. Młodszy (ok. 1567–1629), pastor, pisarz i profesor Gimnazjum Akademickiego w Toruniu. *Wybitni ludzie dawnego Toru* Wwa 1982. — M. GUBAŃSKI: Przekłady polskie „Dystychów” Pseudo-Katona. *Pam. Lit.* 1984 z. 2. — TENŻE: O nieznannej pracy przekładowej J.T. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 29 (1984) s. 39–47. — W. STEC: Literacki kształt polskich polemik antyjezuickich z l. 1578–1625. Białystok 1988. — J. DWORZACZKOWA: Bracia czescy w Wielkopolsce w XVI i XVII w. Wwa 1997.

I.T.

TURNOWSKI Szymon Teofil 1544–1608

Inne formy imienia i nazwiska: S.Th. Turnow;
S. Turnoulus; Simeon Teophil Turnovius;
Turnovský Symeon Bogumil.

Urodzony 15 września 1544 w Turnowie na Morawach; syn Macieja i Zuzanny Hlavačovej. W wieku lat czterech przybył wraz z rodzicami do Kwidzyna w Prusach Książęcych, a potem do Ostroroga, gdzie po śmierci ojca (1554) wychowywał się w domu Jerzego Izraela, który go usynowił. Uczył się

w szkołach braci czeskich w Ostrorogu i Koźmin-ku. Po krótkim pobycie na Akademii Krakowskiej udał się na uniwersytet do Wittenbergi. Studiował tam w 1562–64, 1566–68; kształcił się w astronomii, poznał biegle język grecki i hebrajski. Wróciwszy do Polski osiadł w 1569 jako diakon w Ostrorogu. Z ramienia Jednoty brał w 1570 udział w synodzie sandomierskim, na którym doszło do ugody między polskimi luteranami, kalwinami i braćmi czeskimi, do czego sam w niemalym stopniu się przyczynił. Od 1571 pełnił urząd rektora w Koźmin-ku, w 1573 przeniósł się do Lutomierska w Sieradzkim na urząd ministra. W 1575 uczestniczył w synodzie generalnym w Krakowie. W charakterze kaznodziei towarzyszył kasztelanowi gnieźnieńskiemu Janowi Zborowskiemu w wyprawie na Inflanty (1579). W 1583 był konseniorem, w 1587 został seniorem Jednoty i powrócił do Ostroroga, gdzie przy kościele zorganizował bibliotekę. Zasłynął jako doskonały mówca, głośnie były jego dysputy z jezuitami. Przez całe życie rozwijał ożywioną działalność pisarską, polemizował zarówno z katolikami, jak i protestantami. Używał pseudonimów: Theofil Symon i Sarmata. Był przeciwnikiem dalszego zbliżania się braci czeskich do kalwinizmu, w związku z czym Rada Jednoty nie udzieliła mu zezwolenia na drukowanie kilku rozpraw. Obok zagadnień teologicznych prace jego zawierają bogaty materiał dotyczący problemów społecznych. Żonaty był z Katarzyną, córką Jana Rokyty, konseniora Jednoty braci czeskich. Zmarł 22 marca 1608 w Ostrorogu. Jan Turnowski, pisarz i kaznodzieja ariański, był jego bratankiem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Acta conventus posnaniensis Anno Domini 1570 die 18 Maii. Wyd. G. Smend: Die Synoden der Kirche Augsbürgerischer Konfession in Grosspolen im 16., 17. und 18. Jh. Pozn. 1930 *Jahrbuch d. Theologischen Seminars d. Unierten Evangelischen Kirche in Polen* t. 2.

2. Kazanie o starozakonnym i nowozakonnym faryzeuszach ... w Warszawie na sejmie w zgromadzeniu ewangelików 1582. B.m.r. (wraz z poz. 3).

3. Odpowiedź kaznodzieja ewangelickiego na kazanie... księdza Stanisława Sokołowskiego... 1582. O poście. Wyd. jw. poz. 2.

4. Poznaczenie krótkie niektórych questy o Kościele Bożym, z kazania ewangelickiego w Warszawie na sejmie... 1585. B.m.r.

5. Consensus in fide et religione Christiana inter Ecclesias Evangelicas Maioris et Minoris Poloniae. B.m. 1586. Wyd. nast. Tor. 1592.

6. Controversia evangelicorum cum catholicis romanis de Christiana religione. Powst. 1590. Niek. druk.

Rkps Muzeum Nar. w Pradze.

7. Sarmata ... de sacramento coenae Dominis... scriptus A.D. 1593, ab auctore deinceps a[n]no 1595 recognitus... et auctus. Niedruk.
Rkps Bibl. Raczyńskich w Pozn. nr 49.

8. Sarmata de persona Christi. Powst. 1593. Niedruk.

Rkps jak w poz. 7.

9. Zwierciadło nabożeństwa chrześcijańskiego w Polsce, począwszy od przystania Polaków na wiarę krześcijańską aż do terażniejszego roku 1590. Wil. 1594 druk. J. Markowicz. Wyd. nast.: Upita b.r. [faktycznie prawdopodobnie Wil. 1604; wyd. wraz z poz. 12].

Z pismem tym polemizował jezuita Marcin Łaszczyński.

10. Kazania synodowe na generalnym ewangelickim synodzie w Toruniu... 1595. B.m. 1599 [wg Estr. zapewne: Tor. druk. M. Nering]. Jedno kazanie przedr. B. Nadolski. *Wybór mów staropol.* Wr. 1961 B.N.I. 175.

Zbiór zawiera również kazania Grzegorza z Żarnowca, Piotra Artomiusza i Andrzeja Chrzastowskiego.

11. Epistola paraenetica ... ad clarissimum virum dom. Hedericum S. Theologiae doctorem de Innocentia fratrum bohemicarum confessionis. Powst. 1603. Niedruk.

Rkps Arch. Jednoty w Herrnhut.

12. Jasne oko prawdy ... z obroną, a z odpowiedzią na okulary ciemne a omylne X. Marcina Tworzydła w Wilnie wydane. Upita b.r. [zapewne osobne odbicie z drugiego wyd. poz. 9: Wil. 1604].

13. Iter Sandomiriense Simeonis T. Teophili Turnovii, cuius symbolum sperabo tamen... [W jęz. pol.]. Ogl. z rkpsu skróc. i ze zmian, J. Łukasiewicz: O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkiej Polsce. Pozn. 1835 s. 74–103.

Przekł. niem. Grodzisk 1877.

14. Rozprawa z księdzem Alexandrem [Vitrelinem] d. 11 Aprilis. Ogl. z rkpsu niedokładnie i bez zakończenia J. Łukasiewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Pozn. 1853 s. 249–251.

15. Obrona consensu Sandomierskiego. Fragm. niedokładnie ogl. J. Łukasiewicz: Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu XVI i XVII w. porządkiem lat zebrana. Pozn. 1832 s. 114. Przekł. niem. 1843.

16. Litewska droga B. Simeona Th. Turnowskiego A.D. 1599. Fragm. ogl. J. Łukasiewicz, jw. poz. 15, s. 118–120; streszcz. tenże, jw. poz. 13, s. 174–187.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964).

O. HALECKI: Zgoda sandomierska 1570 r. Wwa 1915. — J. BIDLO: Jednota bratrská v prvním vyhnání. Cz. 4 (1587–1595). Praha 1933. — A. WOJTKOWSKI: Rękopisy S.T.T. Wwa 1935 odb. z *Ref. w Polsce*. — J. TAZBIR: Re-

formacja a problem chłopski w Polsce XVI w. Wr. 1953. — J. ŚLIZIŃSKI: Z działalności literackiej braci czeskich w Polsce (XVI–XVII w.). Wr. 1959. — J. MIKULKA: K ideologicznym zápasům Jednoty Bratrské v Polsku. *Otázky dějin střední a východní Evropy*. Brno 1971. — H. GMI-TEREK: S.T.T. w obronie zgody sandomierskiej. *Annales UMCS Sectio F*, 31 (1976). — J. DWORZACZKOWA: *Wielkopolski słownik biograficzny*. Pozn. 1981.

L.T.

TUROWSKI Kazimierz Józef 1813–1874

Urodzony 3 marca 1813 we wsi Tarnawa w ziemi przemyskiej, w środowisku zubożałej szlachty; syn Jakuba, leśnika, i Marianny z domu Buzyk. Uczył się w Dobromilu, później uczęszczał do gimnazjum w Przemyślu. Debiutował w 1829 zbiorem wierszy „Pierwiastkowe plody...”. W 1832 ukończył dwuletnie studium filozoficzne w Przemyślu. W tym okresie działał w Przemyskim Towarzystwie Naukowym, samokształceniowym stowarzyszeniu patriotycznym, co naraziło go później na policyjne przesłuchania. W 1832 przeniósł się do Sanoka. Pod koniec 1833 wyjechał do Lwowa i został stypendystą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich; pracował przy katalogowaniu zbiorów. W 1835–36 odbywał wędrowki etnograficzne po ziemi przemyskiej i sanockiej, zbierając pieśni, przysłowia i bajki ludowe. Nawiązał kontakty z kręgiem romantyków lwowskich o zainteresowaniach słowiańskich. Przyjaźnił się wówczas z Janem Kantym Podoleckim i w 1837 ożenił się z jego siostrą Domicelą Podolecką. Zamieszkał wówczas w odziedziczonej przez nią Rzepedzi w Sanockiem i zajął się gospodarstwem. Popularyzował postęp ekonomiczny i technologiczny w rolnictwie. Zaprzyjaźnił się z niedalekim sąsiadem Wincentym Polem i wspólnie prowadzili badania etnograficzne. Artykuły o tematyce folklorystycznej drukował w *Ślawianinie* (1837–39) i *Dniestrzance* (1841). Od 1843 publikował artykuły z zakresu rolnictwa w *Tygodniku Rolniczo-Przemysłowym*; w 1846 zamieszkał we Lwowie i w 1847 został redaktorem tego pisma. W roku następnym przeniósł się do kupionej wiośki Zubracze w Bieszczadach. W 1854 przeprowadził w Akademii Technicznej w Krakowie habilitację w dziedzinie gospodarstwa praktycznego, jednak nie uzyskał jej zatwierdzenia. W grudniu 1854 pożar zniszczył mu majątek. Aby uzyskać środki finansowe, rozpoczął w 1855 wydawanie utworów piśmiennictwa staropolskiego w serii „Biblioteka Polska”. W 1855–56 współpracował z drukarzem z Sanoka Karolem Pollakiem, następnie z drukarzem i nakładcą z Przemyśla Mieczysławem Dzi-kowskim. W 1858 przeniósł wydawnictwo do drukarni w Krakowie. W działalności wydawniczej napotykał na duże trudności mimo poparcia zna-

ných pisarzy i pomocy finansowej Adama Potockiego i Wincentego Marcina Kirchmayera, który w połowie 1860 przejął nakład i zarząd wydawnictwa. Ostatecznie „Biblioteka Polska” przestała wychodzić w 1862. Ogółem T. wydał 320 tomów w sześciu seriach, stanowiących cenny wkład w dzieło upowszechnienia literatury polskiej od czasów staropolskich aż po wiek XIX. W 1859 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1860–63 redagował w Krakowie tygodnik *Niewiasta*, a w 1863 wydawał przez dwa miesiące pismo *Kronika*. Dalsze próby wydawania czasopism nie powiodły się. W 1865 ukazały się w Przemyśle pod jego redakcją dwa numery dwutygodnika *Prawda*, a w 1868 we Lwowie sześć numerów pisma *Słowianin*. Pod koniec życia osiadł w Dobromilu w Galicji. Zmarł 20 grudnia 1874 w Bereżnicy; pochowany w pobliskiej Wolkowcy.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pierwiastkowe plody... ucznia humaniorów drugiego roku w c.k. Gimnazjum Przemyślim. [Wiersze]. Przemyśl 1829.

Tu też drobne przekł., m.in. J.W. Goethego, J.G. Salisa i F. Schillera.

2. Kilka pieśni strojem Dawida. Przemyśl 1831.

3. Pisemka. [Wiersze i proza]. Z. 1. Lw. 1835.

4. Poczet książąt i królów polskich. Lw. 1835.

5. Uwagi nad niektórymi pieśniami poetów ludu. Lw. 1835.

6. Władysław. Obraz tragiczny. Powst. 1843. Wyd. Lw. 1846.

Prace edytorskie

7. Zbiorek pieśni polsko-ruskich. Lw. 1846.

8. Dodatek do zbiorów pieśni ludu polskiego i ruskiego. Lw. 1846.

Listy

9. Listy K.J.T. z lat 1834–1874. Oprac. R. Jaskuła. Kr. 1993.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

[F.M. SOBIESZCZAŃSKI] F.M.S. *Enc. pouc. Orgel*. t. 25 (1867). — H. BARYCZ: K.J.T. i jego „Biblioteka Polska”. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. T. 1. Kr. 1963. — Z. NIEDZIELA: Słowiańskie zainteresowania pisarzy lwowskich w latach 1830–1848. Kr. 1966. — *Dzieje folklorystyki pol. 1800–1863*. Wr. 1970. — R. JASKUŁA: Działalność wydawnictwa Biblioteka Polska K.J.T. w okresie krakowskim (1857–1863). *Ze skarbcu kultury* 1991 z. 51. — TENŻE: Wydawnictwo Biblioteka Polska K.J.T. 1855–1863. Kr. 1992 [tu bibliogr.].

A.P., H.G.

TURSKI Wincenty 1772–1837

Urodzony w 1772 w Brześciu Litewskim; syn Wojciecha herbu Rogala i Klary z Połońskich, brat Wojciecha (Alberta Sarmaty). Kształcił się w Szkole Rycerskiej (1781–89), po czym służył w wojsku Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jako poeta debiutował w druku w 1792. Podpisał akces do powstania 1794 (w stopniu chorążego) i on to zapewne wchodził do wileńskiej Deputacji Bezpieczeństwa Publicznego, a następnie do Komisji Indagacyjnej. W 1795–1811 przebywał w Krakowie, w 1809 opiekował się więzionymi Polakami. Po wyzwoleniu Krakowa był zapewne urzędnikiem departamentu krakowskiego, a od 1811 — komendantem Korpusu Kadetów w Chelmie (w stopniu majora). Na jesieni 1815 osiadł w Poznaniu i uzyskał jako były wojskowy skromną emeryturę. W 1825 redagował i wydawał własnym kosztem miesięcznik *Weteran Poznański*, „tchnący duchem prawdziwego weterana wojsk napoleońskich”, gdzie m.in. ogłaszał własne prace (bezimiennie) i wiersze ze spuścizny rękopiśmiennej po zmarłym bracie Wojciechu. Zmarł 3 lutego 1837 w Poznaniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Hymn konstytucyjny, przez W.T. B.m. [1792].

2. Niektóre wiersze... [Powst. 1795–1810]. Kr. 1810.

3. Dnia piętnastego sierpnia r. 1810 w Krakowie. Kr. 1810. Przedr. fotoofs. w: *Ulotna poezja patriotyczna wojen napoleońskich*. Wr. 1977.

4. Do ... Feliksa Pomiana hr. Łubieńskiego, ministra sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego. Kr. 1810.

5. W dzień imienin JWgo Stan. Wodzickiego, prefekta departamentu krakowskiego, r. 1811. [Kr.] 1811.

6. Wiersz w dzień imienin J. Wielmożnego Józefa Nikorowicza, prezesa trybunału cywilnego pierwszej instancji departamentu krakowskiego. [Kr.] b.r.

7. Oda do JOX. Antoniego Radziwiłła, namiestnika W.X. Poznańskiego. Pozn. 1815.

8. Wiersze niektóre W.T.B.K.Ch.K.K. Pozn. 1825 (wyd. litograficzne).

Kilka wierszy T. przedr. antologie: *Zbiór poetów pol. 1* (1959); *Poeci żołnierzom, 1410–1945*. Wwa 1970; *Świat poprawiać – zuchwałe rzemiosło*. Wwa 1981; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego. Cz. 2: 1790–1792*. Wwa 2000.

Przekłady

9. Powieści moralne przekładania... R. 1810. Kr. 1810.

10. Fleurigeon: Wyjątek z Kodeksu administracyjnego... Kr. 1810.

11. [G.B. de Mably]: Kondyllak o nauce historii, jako też stosowny dodatek wyjęty z dzieł sławniejszych pisarzy w wieku zeszłym, tłumaczenia... T. 1-2. Wwa 1812.

12. J. Choisin: O elekcji Henryka Walecznego na króla polskiego. Pamiętniki Jana Szoanę... Przełożył z francuskiego... Wil. 1818. [Oddane do druku w 1815].

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel.* 25 (1867). — A. KOEHLERÓWNA: „Weteran Poznański”, *Kron. M. Pozn.* 1925 nr 11. — Z. SEMRAU: *Czasopisma poznańskie.* Cz. 1: 1794-1850. *Tamże* 1958 nr 1. — M. MICHAŁOWSKA: „Weteran Poznański” 1825. Krótki zarys historyczny oraz bibliografia zawartości. *Zesz. Nauk. Uniw. Pozn.* nr 66: *Bibl.* z. 7 (1968).

E.A.

TURSKI Wojciech 1756-1824

Urodzony w 1756 w Brześciu Litewskim; syn Wojciecha herbu Rogala i Klary z Połońskich, brat Wincentego. W 1766-76 kształcił się w Szkole Rycerskiej, w 1777/78 był w niej nauczycielem szermierki. Już w tym czasie pisywał wiersze, m.in. satyry, i utrzymywał kontakty towarzysko-literackie z braćmi Potockimi i Franciszkiem Ksawerym Woyną. Był też wolnomularzem, w 1780 pełnił urząd jałmużnika loży Cnotliwy Sarmata. Następnie czas jakiś przebywał w Lipsku, gdzie pracował w Steuerexpedition. Po powrocie do Warszawy zbliżył się do Kazimierza Poniatowskiego i dzięki jego protekcji został szambelanem (pensjonowanym) Stanisława Augusta. W 1787 debiutował w druku jako tłumacz tragedii Jeana Baptiste'a Racine'a. W 1789-90 występował przed sądem sejmowym jako „delator” Adama Ponińskiego i wygłosił i wydal parę mów oskarżycielskich. W tym czasie głosił hasła jakobińskie, będąc równocześnie sprzymierzeńcem stronnictwa starszylacheckiego, a przeciwnikiem Kuźnicy Kollatajowskiej (twórca tej nazwy). Był też jednym z autorów i adresatów ulotnej poezji politycznej. W 1792 awansował z brigadierą Korpusu Kadetów na porucznika kawalerii narodowej wojsk koronnych i w lipcu tego roku na rozkaz Józefa Poniatowskiego organizował oddział detaszowany dla dokonania akcji dywersyjnej przeciw targowiczom na Podolu. Na początku listopada 1792 wyjechał z Kazimierzem de La Roche, tłumaczem legacji francuskiej w Polsce, do Strasburga, a stamtąd, zaopatrzony w listy polecające, do Paryża, gdzie pod nazwiskiem Albert le Sarmate wystąpił przed

Konwentem z żądaniem zbrojnej pomocy dla Polski. Następnie działał jako pośrednik między emigracją polską a rządem francuskim. W 1793 został mianowany pułkownikiem wojsk francuskich i przydzielony do sztabu armii „Północ”; 25 czerwca tego roku przesłał ministrowi wojny projekt zorganizowania armii polskiej i skupienia jej pod jego komendą w punktach zbornych w Turcji, Szwecji i Danii. W czasie insurekcji kościuszkowskiej przebywał we Francji; w październiku 1794 wysuwany był przez francuskie koła jakobińskie na kierownika powstania w Polsce. Od października 1795 do 1798 przebywał w Konstantynopolu jako oficer francuski w służbie Porty (w stopniu generała armii tureckiej), pełniąc obowiązki instruktora kawalerii armii tureckiej; wspomagał emigrantów z Polski i ułatwiał im wyjazdy do organizujących się we Włoszech legionów. W 1798 napisał „Chanson envoyée par le Patriote à ses frères d'armes rassemblés en Italie” (na melodię „Marsylianki”), którą Tadeusz Kościuszko chciał upowszechnić wśród legionów. W 1799 należał do przeciwników Jana Henryka Dąbrowskiego i Karola Kniaziewicza. W 1800 był dowódcą jazdy (w stopniu pułkownika) w Legii Naddunajskiej i uczestniczył w bitwie pod Hohenlinden (3 grudnia). W latach następnych uzyskał pensję od rządu francuskiego i skierowanie do osiedlenia się w Châlon nad Marną, gdzie zawarł związek małżeński z Felicją de Coquelin. W 1812 zjawiał się w Warszawie, ale nie wiadomo, co wówczas robił. W okresie Stu Dni (1815) posyłał z Châlon do Napoleona i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Francji plany utworzenia nowego legionu polskiego. W ostatnich latach życia mieszkał w Poznaniu. Zmarł („pro melancholia”) 31 lipca 1824 w zakładzie sióstr miłosierdzia w Poznaniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [J.B. Racine]: Fedra. Tragedia przetłumaczona. Wwa 1787 (anonim.). Wyd. nast.: z rkpsu popr. przez tłumacza ogł. Wincenty Turski. *Weteran Pozn.* 1825 nr 8-12 (dod.).

Przekł. niem. przedmowy: *Polnische Bibliothek* 1788 z. 6.

2. List do JW. Suchorzewskiego, kaliskiego, i Suchodolskiego, chełmskiego, postów. B.m. [1790].

3. Myśli o królach, o sukcesji, o przeszłym i przyszłym rządzie. Wwa 1790.

Polem. z broszurą T. Morskiego: Uwagi nad pismem Seweryna Rzewuskiego ... „O sukcesji tronu w Polsce” (1790). Na ostatnich stronach Myśli... T. wydrukował skierowany do siebie list, wyd. też osob. pt.: Za ostatnią mowę moją do sędziów sejmowych mianą raz już w Warszawie okrzyczany, za terazniejsze moje dzieło spodziewając się być okrzyczanym drugi raz; żeby pokazać, że okrzyk warszawski staje się dla mnie poklaskiem u województw, podaje do druku jeden z listów obywatelskich do mnie pisanych... B.m. [1790].

W odpowiedzi na broszurę ukazał się m.in. wiersz F. Zablockiego „Joannes Sarcasmus”.

4. Odpowiedź na dzieło X. Hugona Kollataja referendarza W.X. Lit.: Uwagi nad pismem „Myśli o królach”. Wwa 1790.

Tu użyty po raz pierwszy termin „kuźnica” na określenie publicystów skupionych wokół Kollataja.

5. Nawrócenie się polityczne Wojciecha Turskiego. B.m. [1792].

6. Adresse d'Albert le Sarmate ci-devant Turski à la Convention Nationale, le dimanche 30 decembre 1792, l'an I de la République Française. [Paris 1793].

Przekł. pol. ogł. W.M. Kozłowski w: Misja Kościuszki w Paryżu w r. 1793. Lw. 1899.

7. Mémoires.

Rkps był przed 1939 w rękach prywatnych w Paryżu. Extrait des Mémoires inédits był w Bibl. Nar. (Zbiory Raperswilskie), zniszcz. w 1944; odpis w posiadaniu J. Pachonńskiego.

Kilka wierszy T. ogł.: Wincenty Turski. *Weteran Pozn.* 1825 nr 2-6; J. Rudnicka: Biblioteka Wilańska. Dwieście lat jej dziejów (1741-1932). Wwa 1967 s. 94-96; R. Kaleta. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 3. Wr. 1969 *Arch. Lit.* 13; tenże: Antologia poetycka F.K. Woyny. *Ze skarbca kultury* z. 38 (1983) (tu m.in. przypisywany tradycyjnie T.K. Węgierskiemu wiersz „Na wjazd senatora do Warszawy”); K. Maksimowicz. *Pisarze pol. Oświecenia*. 2 (1994).

Prace edytorskie

8. J.J. Rousseau: Uwagi nad rządem polskim oraz nad odmianą czyli reformą onego projektowaną. [Tłum. M.F. Karpl]. Wwa 1789, Wyd. 2 (tyt.) b.m. 1799.

Obfita koresp. T., raporty, odezwy, plany zachowane w Arch. du Ministère des Affaires Étrangères w Paryżu; kilka listów w Bibl. Czart. Pojedyncze listy ogł.: W. Smoleński: Konfederacja targowicka. Kr. 1903 s. 159; tenże: Emigracja polska w l. 1795-1797. *Przegl. Hist.* 1910 i odb. Wwa 1911; A.M. Skalkowski w: Arch. Wybickiego. T. 1. Gdańsk 1948.

OPRACOWANIA

NK 6/1-2 (1970-1972).

Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego. Cz. 1-2. Oprac. K. Maksimowicz. Wwa 1988-2000. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel.* 25 (1867). — R. PILAT: O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788-1792). *Przegl. Pol.* 1871-1872 i odb. Kr. 1872 s. 139-141. — A. KRAUSHAR: Albert Sarmata (W.T.). *Kwart. Hist.* 1899; przedr. w: Obrazy i wizerunki historyczne. Wwa 1906 [z fragm. listu T.]. — Z. ALEKSANDROWICZ: Dwa zapo-

mniane paszkwile. *Pam. Lit.* 1912. — M. KUKIEL: Próby powstańcze po trzecim rozbiore 1795-1797. Wwa 1912. — A.M. SKALKOWSKI: O kokardę legionów. Lw. 1912; wyd. 2 Lw. 1915. — TENŻE: Oficerowie polscy Stu Dni. *Kwart. Hist.* 1915. — A. KOEHLERÓWNA: „Weteran Poznański”. *Kron. M. Pozn.* 1925 nr 11. — J. NOWAK: Satyra polityczna Sejmu Wielkiego. Kr. 1933. — H. RZAD-KOWSKA: Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej. Wwa 1948. — T. MIKULSKI: Ze studiów nad Oświeceniem. Wwa 1956. — B. LEŚNODORSKI: Polscy jakobini. Karta z dziejów insurekcji 1794 r. Wwa 1960. — J. PACHONSKI: Legiony polskie. Prawda i legenda 1794-1807. T. 1-4. Wwa 1969-1979. — J. SNOPEK: Objawienie i Oświecenie. Z dziejów liberynizmu w Polsce. Wr. 1986. — H. KOCÓJ: Wielka rewolucja francuska a Polska. Wwa 1987. — Z. ZIELIŃSKA: Spod znaku buławy. Publicystyka Seweryna Rzewuskiego z l. 1788-1790. Wwa 1988. — K. MAKSYMOWICZ: W.T. (1756-1824). *Pisarze pol. Oświecenia*. 2 (1994) [z wyborem tekstów]. — TAŻ: Poezja polityczna a Sejm Czteroletni. Gdańsk 2000.

E.A.

TWARDOWSKI Kasper 1592 lub 1593 – przed 1641

Urodzony w 1592 lub 1593 przypuszczalnie w Samborze; syn krawca służącego na dworach. W młodości przebywał w Krakowie; być może studiował w Akademii; uzyskał dobrą znajomość literatury łacińskiej, m.in. pism ojców Kościoła. Według Waleriana Nekandy Trepki, był przez pewien czas sługą Jana Baranowskiego, starosty przedborskiego (ok. 1616 – 1619), w 1628 — Piotra Boratyńskiego w Brzeżanach na Rusi, na koniec (ok. 1630) — książąt Zasławskich. Jego pierwszy utwór „Lekcje Kupidynowe”, traktujący o sztuce kochania, został wpisany przez biskupa Marcina Szyszkowskiego do Indeksu ksiąg zakazanych (1617). Być może fakt ten i przebyta ciężka choroba spowodowały, iż poeta, pragnąc naprawić swój „błąd”, przystąpił do Kongregacji Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny przy kościele Jezuitów (1618) i następne swe utwory poświęcił problemowi przemiany wewnętrznej („Łódź młodzi...”) i filozofii miłości Bożej („Pochodnia...”). W poematach tych, podobnie jak i w późniejszych nieco pieśniach kołędowych, pozostawił przykład barokowej twórczości religijnej. Używał pseudonimu: Kasper z Sambora. W 1629 zamieszkał we Lwowie lub jego okolicy. Zmarł przed 1641.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lekcje Kupidynowe. [Kr. 1617] ed. niepewna. Fragm. (z kopii rękopisu jako utwór J. Szlichotynga) ogł. A. Brückner w: J.T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 1. Lw. 1910 s. 179-189, t. 2. Lw. 1911 s. 374. Całość wyd. kryt. R. Grześkowiak. Wwa

1997 *Bibl. Pisarzy Staropól*. 7; przedr. fragm.: *Poezi pol. baroku* 1 (1965); *Lit. staropól*. T. 1: *Poezja*. Kr. 2002.

Dzieło znane dziś tylko w trzech tekstach rękopiśmiennych (w dwóch różnych red.); razem Lekcji 14, niektóre z nich są swobodnym przekładem z „*Epistolae amantis*”, przypisywanych Petroniuszowi.

2. Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca. Kr. 1618 druk. dziedzice J. Siebeneichera. Wyd. kryt. R. Grzeszkowiak. Wwa 1998 *Bibl. Pisarzy Staropól*. 11.

3. Kołęda, Nowe lato, Szczodry dzień albo Piosneczki Emmanuelowe. Kr. 1619 druk. dziedzice J. Siebeneichera.

4. Kołęda, Nowe lato i szczodry dzień... na rok Pański 1623. [B.m. 1623].

5. Bicz Boży albo Krwawe lzy utrapionej Ojczyzny po zmarłych synich swoich. Kr. 1625 druk. S. Germański. Wyd. nast. przerobione i rozszerz. przez P.H. Pruszcza pt. *Bicz Boży albo Krwawe lzy utrapionej matki Ojczyzny Polskiej*. Kr. 1649 druk. M. Filipowski. *Fragm. przedr. Poezi pol. baroku* 1 (1965).

Unikat w zbiorach Muzeum Nar. w Kr. Wiersz antyturecki.

6. Pochodnia miłości Bożej z pięcią strzał ognistych. Kr. 1628 druk. W. Piątkowski. Wyd. kryt. K. Mrowcewicz. Wwa 1995 *Bibl. Pisarzy Staropól*. 2.

7. Bij Gustawa, kto dobry. Lw. 1629 druk. J. Szeli-ga.

Broszura agitacyjna.

8. Bylica świętojańska. Lw. 1630 druk. J. Szeli-ga. Wyd. nast. pt. *Bylica Jana świętego*. Kr. 1641 (z małymi zmianami, pod nazwiskiem Z.A. Januszowskiego). *Przedr. (wyd. 1) J. Rymarkiewicz: Jana Kochanowskiego Pieśń świętojańska o Sobótce*. Pozn. 1884. *Przedr. fragm. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. Księga pam. na 75-lecie „Gaz. Rolniczej”*, Wwa 1938 i odb. Wwa 1937; *Staropól. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *Poezja i lwy*. Wr. 1994.

9. Gęś świętego Marcina albo pierwsza kołęda. Lw. 1630 [druk. J. Szeli-ga].

10. Kolebka Jezusowa, Pasterze, Trzej królowie. Lw. [1630 druk. J. Szeli-ga]. *Przedr. fragm. Poezi pol. baroku* 1 (1965); S. Nieznanowski. *Kierunki* 1975 nr 51/52 (Kolebka Jezusowa).

11. Katafalk Aleksandrowi ... Zasławskiemu wojewodzie kijowskiemu. [Lw. 1630]. Niezachowany.

12. Najjaśniejszej Konstancji królowej polskiej... obchód nieodżałowanej śmierci. [Lw. 1631 druk. J. Szeli-ga].

Przedr. fragm.: Poezi pol. od średniowiecza do baroku (1977); *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 *BN I*, 259; *Staropól. pastoraliki dramat*. Wr. 1989 *BN I*, 269; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991;

Panorama de la littérature polonaise. Wwa-Paris 1991; *Wysoki umysł w dolnych rzeczach zawikłany*. Wwa 1993; *Polskaja poezija XVII w. Leningrad 1977* (przekł. ros.).

OPRACOWANIA

NK 3 (1964); LP.

L. KAMYKOWSKI: K.T. Studium z epoki baroku. *Rozpr. PAU. Wydz. Filol.* 65 (1939) nr 6. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. *Zygmunt III*. Wwa 1971. — Janusz PELC: Obraz-słowo-znak. Wr. 1973. — A. MILCARZ: Pobożność i erotyka w poezji K.T. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* nr 18 (1976). — J.S. GRUCHAŁA: K.T. „Bicz Boży” z 1625 r. — odnaleziony. *Biul. Bibl. Jagiel.* 32 (1983) nr 1/2. — R. MONTUSIEWICZ: Prefiguracja męki i adoracja Dzieciątka w utworach kołędowych K.T. *Próba interpretacji ikonograficznej. Roczniki Hum.* 32 (1984) z. 1. — TEN-ŻE: K.T. debiuty i kontynuacje. *Próba opisu twórczości. Przełom wieków XVI i XVII w lit. i kulturze pol.* Wr. 1984. — M. PREJS: „Nowy Helikon” i J. Kochanowski. *Przegl. Hum.* 1984 nr 1. — R. MONTUSIEWICZ: Biblia w „ogrodzie mistycznym”. *Uwagi o poezji K.T. Biblia a lit.* Lubl. 1986. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Homo viator-mundus-mors. T. 3. Wwa 1988. — J. SOKOLSKI: „Miejsce to zowią żywot...” *Staropolskie romanse alegoryczne*. Wr. 1988. — C. BACKVIS: O niektórych podstawowych cechach poezji barokowej w Polsce. *W: Renesans i barok w Polsce*. Wwa 1993. — R. MAZURKIEWICZ: Tradycja świętojańska w literaturze staropolskiej. Kr. 1993. — S. NIEZNANOWSKI: Barokowe kołody polskie. *Necessitas et ars*. T. 1. Wwa 1993. — R.M. GRZEŚKOWIAK: Przypowieść na dzień św. Marcina. *Pomiędzy „Lekcjami Kupidynewymi” a „Łodzią młodzi” K.T. Lit. pol. baroku w kręgu idei*. Lubl. 1995. — R. MONTUSIEWICZ: „Żywioły religijne” w politycznych utworach K.T. *Religijność lit. pol. baroku*. Lubl. 1995. — K. MROWCEWICZ: Dwie Jerozolimy. K.T. lektura „Gofreda”. *Barok* 1995 nr 5. — J.S. GRUCHAŁA: K.T., czyli portret zelanta. *Pisarze staropól. Sylwetki*. T. 2. Wwa 1997. — R.M. GRZEŚKOWIAK: Cenzor i poeta. *Przypadki drukowanego debiutu K.T. Autor, tekst, cenzura*. Wwa 1998. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — N. KORNIŁOWICZ: „Pieśni” i „lekcje”. *Ze świata znaczeń barokowej poezji miłosnej. Barok* 1999 nr 1.

I.T.

TWARDOWSKI Samuel ok. 1595 – 1661

Urodzony ok. 1595 w Lutyni między Jarocinem a Pleszewem w Wielkopolsce; syn Mikołaja Skrzypińskiego, wywodzącego się z niezamożnej szlachty wielkopolskiej herbu Ogończyk, i Katarzyny z Pońtowskich herbu Leszczyce. Posługiwał się nazwiskiem dziada po kądzieli (pisał się ze Skrzypny w Pleszewskiem), skąd wywodził się ród Skrzypińskich (stąd krypt.: S.T.Z.S.). Nauki odebrał w je-

zuickim Kolegium Karnkowskiego w Kaliszu. Następnie służył w wojsku; w 1621 walczył pod Chocimiem. Przebywał na dworach magnackich, m.in. Krzysztofa Zbaraskiego, w którego otoczeniu uczestniczył w poselstwie do Turcji (1622), skąd wrócił w połowie 1623. Do 1631 zajmował się gospodarowaniem na roli, osiadłszy na dzierżawie w Zarubińcach pod Zbarażem. W 1633 dostał się na dwór Janusza Wiśniowieckiego i być może brał udział w wyprawie przeciw Turkom. Prawdopodobnie w 1639 przeniósł się do Wielkopolski, gdzie od Piotra Sienuty wydierzał Starogard i Dzierżanowo, które w 1642 otrzymał w dożywocie. W 1641 wziął także w dzierżawę Wolę Pleszewską od Remigiana Zaleskiego. Około (przed?) 1640 poślubił Elżbietę z Gaju Obornicką. Ponowny pobyt w Zarubińcach na Podolu (od 1646) przerwał najazd kozaków Bohdana Chmielnickiego, przed którymi T. schronił się w Wielkopolsce (1648), gdzie pozostał już na stałe, zarządzając od 1650 dobrami Sienuty w Zalesiu pod Kobylinem. W czasie najazdu szwedzkiego należał początkowo do stronników Karola Gustawa (podpisywał kapitulację pod Ujściem), potem przeszedł na stronę Jana Kazimierza i przypuszczalnie uczestniczył w powstaniu 1656. Wiele podróżował po kraju. Pod koniec życia procesował się nieustannie z dwoma sąsiadami. Za długi wobec jednego z nich został skazany wyrokiem trybunału na więź; w 1655 doszło do ugody między stronami. Do końca żył z łaski swoich mecenasów, głównie Zbaraskich, Wiśniowieckich, Sieniutów, Leszczyńskich, Opalińskich. Pozostawił bogatą spuściznę literacką, głównie epiką. Twórczość jego odznacza się dużą sprawnością wierszowania, znajomością antyku, stosowaną zgodnie z duchem epoki, oraz efektywnością barokowych środków wyrazu. Obok okolicznościowych poematów panegirycznych i utworów publicystyczno-patriotycznych pozostawił oparte na własnych notatkach i diariuszach epickie dzieła historyczne („Przeważna legacja”, „Władysław IV”, „Wojna domowa”), które miały utrwaląć chwałę dziejów ojczyzny, pozostając w zgodzie z prawdą historyczną. Wpłynęły one inspirująco m.in. na Wacława Potockiego. Osobne miejsce w twórczości T. zajmują dwa poematy: „Dafnis”, pisana oktawą przeróbka mitu z „Metamorfoz” Owidiusza, oraz „Nadobna Paskwalina”, przeróbka utworu hiszpańskiego, które w poetyckiej formie włączały się w dyskusję nad problemem miłości i filozofią życia. Oba reprezentują dojrzały typ romansu barokowego. T. dbał o wydawanie swych utworów drukiem, przeświadczony, że twórczość poetycka jest najważniejszą domeną jego działalności. Zmarł w czerwcu lub w lipcu 1661 w Zalesiu Wielkim koło Kobyliny; pochowany w kościele Bernardynów (dziś Franciszkanów) w Kobylinie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przeważna legacja... Krzysztofa Zbaraskiego... od... Zygmunta III... do... cesarza tureckiego Mustafy w roku 1621. Na pięć rozdzielone punktów. Z dotknięciem krotko przez ucieśne digresyje stanu pod ten czas, rządów, ceremonij i zwyczajów pogańskich. Kr. 1633 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1639; Wil. 1706; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol.* z. 19–20, 46–47; wyd. kryt. R. Krzywy. Wwa 2000 *Bibl. Pisarzy Staropol.* 17. *Fragm.* ed. 2 przedr. W. Taszycki: *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w. Lw.* 1928; toż Wwa 1955; Wwa 1969; *Poeci pol. baroku* 1 (1965).

Przekł. łac. (proza) S. Kuszewicz pt. *Narratio legationis Zbaravianae et rerum apud Ottomanos Anno 1622 gestarum.* Gdańsk 1645.

Przekł. *fragm.*: ang. 1970, rum. 1990.

2. Pamięć śmierci Najjaśniejszego Alexandra Karola królewica polskiego i szwedzkiego roku Pańskiego 1634. Lubl. [1634] druk. P. Konrad. Przedr. w poz. 15.

Poemat.

3. Szczęśliwa moskiewska ekspedycja Najjaśniejszego Władysława IV króla. Wwa 1634 druk. wdowa po J. Rossowskim. Przedr. w poz. 15, 16.

4. Daphnis drzewem bobkowym. Powst. najpóźniej 1636. Wyd. Lubl. 1638 druk. Anna Konradowa. Reprint z posłowiem W. Waleckiego. Wr. 1992. Wyd. nast.: pt. Daphnis w drzewo bobkowe przemieniła się. Kr. 1661 druk. W. Siekielowicz; Kr. 1702; wyd. kryt. (ed. fototyp. wg ed. z 1661) oprac. R. Pollak, S. Saski. Wr. 1955 *BPP* S. B nr 6; oprac. J. Okoń. Wr. 1976 *BNI*, 227. *Fragm.* przedr.: *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Poeci pol. od średniowiecza do baroku* (1977).

Przekł. ros. pocz. XVIII w.

5. Książę Wiśniowiecki Janusz. Powst. ok. 1636. Wyd. Leszno 1646 druk. D. Vetterus.

Poemat biogr.

Egz. *Bibl.* Śl. w Kat. sygn. 224056. III.

6. Satyr na twarz Rzeczypospolitej w roku 1640. B.m. 1640 (trzy ed.); wyd. bez podania autora; razem z A. Rysińskiego: *Satyr polski na twarz dworską*. Wyd. nast.: *Satyr...* w roku 1645. B.m. 1645 (dedykacja podp.: S.T.Z.S.); b.m.r. [1645]. *Fragm.* ed. 1645 przedr.: *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkop.* Pozn. 1962; *Poeci pol. baroku* 1 (1965).

7. Pałac Leszczyński od sławy nieśmiertelnej pod wjazd... Bogusława... Leszczyńskiego na wielkopolską generalią... wystawiony w Poznaniu roku 1643. Leszno [1643] druk. D. Vetterus. Wyd. nast. Leszno 1645. Wyd. kryt. R. Krzywy. Wwa 2002 *Bibl. Pisarzy Staropol.* 24. Przedr. w poz. 15. Rkps – kopia *Bibl.* UW nr 261 s. 206–252. Unikat ed. 1645 (bez k. tyt.) *Bibl.* Korn. 3639.

8. Jego Mości Panu Jakubowi z Rozdrażewa Rozdrażewskiemu i Jej Mości Paniej Annie ze Bni na Przyjemskiej... epithalamium zaśpiewane w Koź-

minie dnia 2 octobris roku 1644. [Leszno 1644 druk. D. Vetterus]. Wyd. M. Kaczmarek: *Koźmińskie epitalamium S.T. Miscellanea staropol. t. 3* (1969) *Arch. Lit.* 14.

Poemat panegiryczny w 424 wersach.
Unikat Bibl. Kór. sygn. 3413.

9. Pobudka wychodzącemu wojsku pod Olykę pro 1 Maii anno 1649. [Leszno 1649 druk. D. Vetterus]. Wyd. A. Sajkowski. *Miscellanea staropol. t. 2* (1966) *Arch. Lit.* 10.
Podp.: S.T.Z.S.

Unikat Bibl. Kór. sygn. 12894.

10. Władysław IV, król polski i szwedzki. Leszno 1649 druk. D. Vetterus. Odb. tytułowa Leszno 1650. Wyd. nast.: Wybór i wstęp oprac. J. Okoń. Łódź 1998. Fragm. przedr.: *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Poeci pol. od średniowiecza...* jw. poz. 4; *Lit. staropol. T. 1: Poezja. Kr.* 2002.

11. Nadobna Pasqualina z hiszpańskiego świeżo w polski przemieniona ubiór. Kr. 1655 druk. wdowa po Ł. Kupiszu. Wyd. nast.: Kr. 1683 Druk. Akad.; Kr. 1701; wyd. kryt. oprac. R. Pollak. Kr. 1926 *BN* 1, 87; wyd. 2 zmien. oprac. J. Okoń. Wr. 1980 *BN* 1, 87; oprac. J. Ślaski. Wwa 1983. Fragm. przedr.: *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Lit. staropol. T. 1: Poezja. Kr.* 2002.

Unikat pierwszego wyd. Bibl. PAN w Gdańsku sygn. V b 2370, adl. 2.

12. Wojna domowa. Wyd.: cz. 2 pt. Wojna kozacka późniejsza... Leszno b.r. [między 1651 a 1655] druk. D. Vetter; cz. 1 pt. Wojna domowa z Kozaki i Tatury, Moskwą... przez lat dwanaście tocząca się dotąd. Kr. 1660 druk. wdowa po Ł. Kupiszu; całość Kalisz 1681 Druk. Kolegium TJ (tekst niedbały, ze zmianami cenzury jezuitów). Dedykację do całego dzieła i osobną do części czwartej – z autografu ogl. J. Kozłowska: Nieznane wiersze S. ze Skrzypny T. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1. Wybrane fragm. utworu przedr. *Poeci pol. baroku* 1 (1965). Przekł. rus.: S. Sawicki 1718.

13. Wielmożnym... Piotrowi ze Bnina Opalińskiemu... i Annie z Lachowiec Sieniuciance, oblubieńcom nowym epitalamium. Kr. [1661] druk. wdowa po Ł. Kupiszu. Wyd. kryt. A. Sajkowski: Ostatni utwór S.T. *Miscellanea staropol. t. 1* (1962) *Arch. Lit.* 6.

Panegiryk wierszem.
Unikat Bibl. Nar. sygn. XVII 3. 5337.

14. Nagrobek P. Samuela Twardowskiego, poety polskiego. Sam go sobie pisał 1661 r. Ogl. H. Barycz: Autobiografia S. ze Skrzypny T. *Pam. Lit. R.* 43 (1952) s. 547 i odb. Przedr.: *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Poeci pol. od średniowiecza...* jw. poz. 4; *Lit. staropol. T. 1: Poezja. Kr.* 2002.
Rkps Bibl. Czart. sygn. 2386.

Wydania zbiorowe

15. *Miscellanea selecta...* W różnych panegirycznych okazjach do druku sparsim podane, teraz jako

godne pamięci w jedno opus zebrane. Kalisz 1681. Wyd. nast.: Kalisz 1682 (w obu ed. różne dedykacje); pt. Zbiór różnych rytmów. Wil. 1770; zob. też poz. 16.

Tu m.in. głównie najwcześniejsze drobne utwory oraz parafrazy trzech ód Horacego (przedr. S. Kot: Urok wsi i życia ziemiańskiego w poezji staropolskiej. Wwa 1937; jedną przedr. *Staropol. poezja ziemiańska* Wwa 1988) i z M.K. Sarbiewskiego (przedr. w M.K. Sarbiewskiego: *Opera posthuma*. Wwa 1769).

Wiersze: Pod elekcją szczęśliwą... Władysława IV; Na sejm rozerwany... 1639; Nagrobek Garsonkowi; Mariannie Twardowskiej; Nagrobek P. Samuela Twardowskiego – przedr. *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 1; *Poeci pol. od średniowiecza...*, jw. poz. 4; wiersze: Mariannie Twardowskiej...; Pamięć śmierci... Aleksandra Karola – przedr. M. Włodarski: *Barokowa poezja epicedialna*. Kr. 1993 Aneks.

16. *Poezje*. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1861 *Bibl. Pol. S. V* z. 19–20, 46–47.

17. Wybór poezji. Wstęp i oprac. J. Niedźwiedz. Pozn. 2002.

Przedr. fragm.: *Bogarodzico-Dziewico. Pol. almanach maryjny*. Wwa 1983; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *Helikon sarmacki*. Kr. 1989 *BN* 1, 259; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa–Paris 1991; *Poezja i łowy*. Kr. 1994; *Lit. staropol. T. 1: Poezja*. Wr. 2002.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP.

S. TUROWSKI: S. ze Skrzypny T. i jego poezja na tle współczesnym. Lw. 1905 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.* — R. FISCHERÓWNA: S.T. jako poeta barokowy. Kr. 1931. — T. ECHMAN: The War of Chotim in Literature. Haga 1958. — T. WITCZAK: Do genezy „Palacu leszczyńskiego”. *Munera litteraria*. Pozn. 1962. — Z. KOPCZYŃSKA: Strofa ośmiowierszowa. *Poetyka*. III: *Wersyfikacja*. T. 6: *Strofiika*. Wr. 1964 s. 308–316. — A. SAJKOWSKI: Nad staropolskimi pamiętnikami. Pozn. 1964. — Z. SZMYD-TOWA: Żółkiewski jako Lucjusz Emilusz we „Władysławie IV”. S. ze Skrzypny T. W: *Poeci i poetyka*. Wwa 1964 (prwdr. 1921). — T. KRUSZEWSKA-MICHAŁOWSKA: „Różne historyje”. Studium z dziejów nowelistyki staropolskiej. Wr. 1965. — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — K. TARGOSZ-KRETOWA: Teatr dworski Władysława IV (1635–1648). Kr. 1965. — R. ŁUŻNY: Pisarze Akademii Kijowsko-mohyleńskiej a literatura polska. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.-Lit.* z. 11 (1966). — J. NOWAK-DEŁUŻEWSKI: Poemat satyrowy w literaturze polskiej w XVI i XVII w. W: *Z historii polskiej literatury i kultury*. Wwa 1967. — E. MIODONSKA: O kompozycji „Dafnidy” S.T. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.-Lit.* z. 14 (1968). — I. SZLESINSKI: Język S.T. *Rozpr. Komisji Język. Łódz. Tow. Nauk.* 14 (1968) – 17 (1971). — M. KACZMAREK: Barokowe epinicon S.T. *Litteraria* 1 (1969) s. 7–37. — TENŻE: Prolegomena do badań nad epiką historyczną S.T. *Spr. Opol. TPN* 1969 *Wydz. II Jęz. Pol.* 1971 S. B nr 7. — A. KOWALKOWSKI: O rękopisie i wydaniach „Wojny

- domowej" S.T. *Miscellanea staropol.* 3 (1969) *Arch. Lit.* 14. — R. LESZCZYŃSKI: Nieznany utwór S.T.? *Prace Hum.* 1970 nr 1. — M. KACZMAREK: Epicka rekonstrukcja relacji poselskiej w poemacie S.T. *Zesz. Nauk. WSP Opol.* *Hist. Lit.* z. 6 (1970) s. 5–30. — TENŻE: Treść S.T. jako osobiste wyznanie poety. *Tamże* z. 8 (1971) s. 5–14. — W. MAGNUSZEWSKI: W sprawie miejsca urodzenia S. ze Skrzypny T. *Pam. Lit.* 1971 z. 1. — R. POLLAK: Pierwsze i drugie wydanie „Dafnidy” T. Zestawienie różnic. *Tamże* z. 2. — M. KACZMAREK: Epicki kształt poematów historycznych S.T. Wr. 1972. — S. NIEZNANOWSKI: Staropolska epopeja historyczna. *Problemy lit. staropol.* S. 1. Wr. 1972. — J. NOWAK-DEUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwaj młodzi Zawowle, Wwa 1972. — A. SZWEYKOWSKA: „Dafne” – zaginiony „dramma per musica” sceny Władysławowskiej. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Historycznolit.* z. 27 (1973). — L. SZCZERBICKA-ŚLEK: W kręgu Klio i Kaliope. Wr. 1973. — W. WŁODARSKI: „Maryjannie... wdzięcznej dziecinie”, czyli żale barokowe. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Historycznolit.* z. 27 (1973). — A. JADCAK: Produktowne formacje słowotwórcze w „Przeważnej legacji” S.T. *Zesz. Nauk. WSP Opol. Językozn.* z. 5 (1974). — M. KACZMAREK: Comparatio jako dominanta stylistyczna „ojczystego wiersza” S.T. *Studia Śl.* 26 (1974) s. 137–144. — B. LIGARA: Funkcje składniowe przypadków rzeczownika na podstawie „Dafnidy” S.T. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Językozn.* 42 (1974). — A. MROZOWSKA, T. MAJDA: Siedemnastowieczny słowniczek turcymów. *Prace Filol.* 24 (1974) s. 219–232. — J. NOSOWSKI: Polska literatura polemiczno-antyslamińska XVI, XVII i XVIII w. Z. 1. Wwa 1974. — D. OSTASZEWSKA: Stylizacyjna funkcja przydawki w „Dafnidzie” S.T. i w „Kankule” J.A. Morsztyna. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Językozn.* 42 (1974). — C. BACKVIS: Kilka uwag o elementach bukolicznych w „Dafnis” S.T. W: Szkice o kulturze staropolskiej. Wwa 1975 (wersja franc. 1968). — TENŻE: Les surprises de la mythologie baroque. (Les Nappées à Branches de S.T.). *For Wiktor Weintraub.* Wwa 1975. — G. GRABOWICZ: S. Twardowski's „Wojna domowa”. *For Wiktor Weintraub.* jw. — J. OKOŃ: „Dafnis” i „Paskwalina”. Z problemów epiki romansowej S.T. *Ruch Lit.* 1975 nr 5. — S.J. BUKSIŃSKI: Krzysztof Zbaraski i S. ze Skrzypny T. *Teka Puławska* 3 (1976). — S.I. NIKOŁAJEW: Poema S.T. „Dafnis” w ruskim pierwodzie naczala XVIII w. *Wiestnik Leningradskogo Uniwersiteta* 1977 nr 8: *Istoria, Jazyk, Literatura* 2. — J. OKOŃ: „Nadobna Paskwalina” wobec „Dafnidy”. Z problemów genetycznych epiki romansowej S.T. *Rocz. Nauk.-Dydak.* WSP Kr. 68 (1978). *Prace Historycznolit.* 8. — B. CHLEBOWSKI: S. ze Skrzypny T., poeta XVII w. W: Od Kochanowskiego do Brzozowskiego. Wwa 1979 (prwdr. 1872). — W. KORSAN: „Miscellanea selecta” S. ze Skrzypny T. w edycji kaliskiej. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* nr 20 (1979). — R. WÓJCİK: Uwagi o składni i stylu „Dafnidy” S.T. *Zesz. Nauk. WSP Szczecin. Prace Wydz. Hum.* 1979 nr 8. — T. BUJNICKI: „Wojna domowa” S.T. a Trylogia. W: Sienkiewicz i historia. Wwa 1981 (prwdr. 1978). — T. WITCZAK: *Wielkopolski słownik biogr.* Wwa 1981. — R. OCIECZEK: W poszukiwaniu mecenasa. O listach dedykacyjnych S.T. W: Sławorodne wizerunki. Kat. 1982. — J. OKOŃ: Narrator i narracja w „Nadobnej Paskwalinie” S.T. *Ruch Lit.* 1983 nr 1/2. — J. WEINBERG: S. ze Skrzypny T. a dzień dzisiejszy. *Poezja* 1983 nr 2. — S. NIKOŁAJEW: Niezwykłe wydanie poematu S.T. „Piekasna Paskwalina”. *So-*
- wietkoje Sławianowiedzenie* 1984 nr 6. — A. SĄKOWSKI: Bardowie zbaraskiego obłędzenia. W: W stronę Wiednia. Pozn. 1984. — J. SOKOLSKI: Alegoria w „Nadobnej Paskwalinie”. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 794 (1986) s. 3–15. — B. i M. KOSMAN: Sylwetki Wielkopola. Pozn. 1988. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Homo viator-mundus-mors. Cz. 1: Barokowe refleksje o śmierci. Wwa 1988. — M. ROWIŃSKA-SZCZEPANIAK: Paskwaliny nauka dobrej miłości. *Zesz. Nauk. WSP Opol. Filol. Pol.* 1988 z. 26 s. 5–15. — T. SINKO: Pierwowzór „Nadobnej Paskwaliny”. W: Antyk w literaturze polskiej. Wwa 1988 (prwdr. 1918). — J. SOKOLSKI: „Miejsce to zowią żywot...”. Staropolskie romanse alegoryczne. Wr. 1988. — K. MROCZEK: Epitalamium staropolskie. Wr. 1989 *Studia Staropol.* 55. — S. NIKOŁAJEW: Polska poezja w ruskich pierwodach, wtora polowa XVIII–pierwa tref XVIII w. Leningrad 1989. — C. BACKVIS: Renesans i barok w Polsce. Wwa 1993. — W. MOKRY: Obraz Kozaczyny w piśmiennictwie staropolskim. W: Polacy o Ukrainach, Ukraińcy o Polakach. Gdańsk 1993. — J. OKOŃ: Nowe rosyjskie odkrycia ze staropolszczyzny. *Ruch Lit.* 1993 nr 3. — R. SADEŁO: Teksty „do czytelnika” w epice S.T. i ich rola w odbiorze książki. *Prace Nauk. UJ. W Kat.* 1993 nr 1339 *Studia Bibliologiczne* 6 — W. WŁODARSKI: Barokowa poezja epicko-dydaktyczna. Analizy. Kr. 1993. — R. SADEŁO: Funkcje struktury epitalamijnej w poemacie S.T. „Książę Wiśniowiecki Janusz”. *Barokowe przypomnienia i inne szkice historycznolit.* Kat. 1994. — J. ŻURAWSKA: Pre-tekst „Nadobnej Paskwaliny” S.T. *Kultura baroku i jej tradycje.* Kat. [1994]. — R. OCIECZEK: „Ojczyste heroica” S.T. Kilka uwag o znaczeniu terminu. *Prace Nauk. UJ. W Kat.* 1995 nr 1525 *Studia Bibliologiczne* 9. — J. OKOŃ: „Dafnis drzewem bobkowym” wobec „Gofreda”. *Miscellanea Łódź.* 1995 nr 1. — R. RYBA: Głos do barokowej recepcji „Trenów” J. Kochanowskiego. Na podstawie poematu S.T. „Książę Wiśniowiecki Janusz”. *Od baroku ku pozytywizmowi.* Kat. 1995. — R. SADEŁO-RYBA: Poetyka eposu biograficznego w realizacjach twórczych S.T. *Barok* 1995 nr 2. — T. BUJNICKI: Siedemnastowieczny epos narodowy a Trylogia (świat wojny). *Duktem czasów.* Opol. 1996. — P. URBANSKI: Głosy do „Nadobnej Paskwaliny”. W: Natura i laska w poezji polskiego baroku. Kielce 1996 (prwdr. 1994). — J. WEINBERG: Nieco refleksji wokół nowej książki o Słowackim. *Ruch Lit.* 1996 nr 5 [o podobieństwach „Przeważnej legacji” i „Podróży do Ziemi Świętej”]. — A. WIECZORKIEWICZ: Wędrowcy fikcyjnych światów. Pielgrzym, rycerz i włóczęga. Gdańsk 1996. — R. OCIECZEK: S.T. i jezuita. *Studia slavistica et humanistica in honorem N. Minissl.* Kat. 1997. — R. RYBA: Wokół struktury gatunkowej „Księcia Wiśniowieckiego Janusza” S.T. *Wokół Wacława Potockiego.* Kat. 1997. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — R. RYBA: Epika rycerska S.T. wobec przemysłu i praktyki literackiej Torquata Tassa. *Z ducha Tassa.* Kat. 1998. — G. GOMÓR: „Przeważna legacja” S.T. i inne XVII-wieczne wierszowane eposy podroży. *Barok* 1999 nr 1. — M. KURAN: Głos do dwudziestowiecznych wydań „Nadobnej Paskwaliny”. *Miscellanea Łódź.* 1999 nr 1. — J. OKOŃ: O wydaniach i przedrukach „Nadobnej Paskwaliny” *Tamże*. — TENŻE: S. ze Skrzypny T. – „Nadobna Paskwalina”. *Lektury Polon.* T. 3. Kr. 1999. — R. GRYGIEL: Siedzioba S.T. w Zdunach. *Barok w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej.* Wwa 2000. — M. KURAN: Poetyckie wizje wypraw moskiewskich.

Od średniowiecza ku współczesności. Łódź 2000. — R. GRYGIEL: Związki S.T. ze Zdunami. W: R. GRYGIEL, T. TUREK: Zduny. Późnośredniowieczne i nowożytne rezydencje właścicieli miast. Łódź 2000. — J. OKOŃ: O wierszu w „Nadobnej Paskwalinie” S.T. *Od średniowiecza...* jw. — R. RYBA: „Książę Wiśniowiecki Janusz” S.T. na tle bohaterskiej epiki biograficznej siedemnastego wieku. Kat. 2000. — TAZ: Powstanie kozackie w ocenie S.T. Na podstawie „Wojny domowej”. *Czasy potopu szwedzkiego w lit. pol.* Kat. 2000. — M. KURAN: Etos sarmackiego wodza we „Władysławie IV” S.T. ze Skrzypny. *Sarmackie theatrum*. Kat. 2001. — I. MACIEJEWSKA: Narracja w polskim romansie barokowym. Olsztyn 2001. — J. OKOŃ: „Uciec by, umrzeć by, laurem wzrosnąć...”. *Sarmackie theatrum*. Kat. 2001. — B. PFEIFFER: Coelum et regnum. Zielona Góra 2002.

I.T.

TYC Teodor 1896–1927

Urodzony 6 maja 1896 w Monachium; syn Maksymiliana, lekarza, i Katarzyny z Mitterhuberów, Bawarki. Gimnazjum ukończył w rodzinnym mieście, po czym zapisał się na wydział filozoficzny tamtejszego uniwersytetu (1915). W 1916–18 odbył służbę wojskową w armii niemieckiej. Po wojnie przeniósł się wraz z rodziną do Polski. W 1919–21 pracował w wydziale prasowym polskim dla Śląska w Bytomiu, Poznaniu i Sosnowcu. W związku z plebiscytem napisał ok. tysiąca artykułów. Był redaktorem czasopism: *Powstaniec*, *Der Weisse Adler*, *Grenzschutz*. Działal w Komisariacie Rad oraz w Komisariacie Plebiscytowym Hotelu Lomnitz. W uznaniu zasług położonych dla polskośći Śląska otrzymał w 1921 Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski. W tymże roku zamieszkał w Poznaniu i podjął studia, najpierw z historii literatury i historii, a następnie z ekonomii politycznej, zakończone tytułem doktora w 1924. Brał czynny udział w organizacjach akademickich: Kola Górnoślązaków, Kola Historyków, Organizacji Młodzieży Narodowej. W 1924/25 przebywał w Strasburgu jako stypendysta (plonem tego wyjazdu była rozprawa habilitacyjna). Po powrocie do kraju podjął wykłady zlecane na wydziale prawno-ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego z historii prawa na zachodzie Europy. W 1927 powołano go na docenta. Był jednym z twórców Związku Obrony Kresów Zachodnich i redaktorem jego organu *Straznicy Zachodniej* (1922–27). W 1926 został przyjęty w skład Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Z jego inicjatywy powstał Instytut Bałtycki, którym kierował, i Instytut Śląski. Należał do współorganizatorów Towarzystwa Miłośników Historii Ziemi Zachodnich oraz współtwórców *Roczników Historycznych*. W latach młodości napisał kilka powieści historycznych,

które pozostały niewydane, podobnie jak wiele rozpraw historycznoliterackich ogłoszonych wyłącznie w czasopiśmie. Zmarł w Poznaniu 5 sierpnia 1927; pochowany na cmentarzu na Górczynie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Piotr Włast Dunin. Opowiadanie z XII w. *Kłosy* 1914 dod. powieściowy.
 2. Początki kolonizacji wiejskiej na prawie niemieckim w Wielkopolsce. 1200–1333. Pozn. 1924. Reprint zob. poz. 8.
 3. Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej. I. Stanisław Ciolek a zabytki literackie w formułach polskich. II. Uwagi nad Gallem Anonimem. Pozn. 1924.
 4. Zbygniew i Bolesław. Pozn. 1927. Reprint zob. poz. 8.
- Wyd. pośmiertne oprac. J. Rutkowski i K. Tymieniecki wraz z życiorysem i bibliografią.

5. Pamiętnik. Pozn. 1931.

Prace edytorskie

6. Facecje z dawnej Polski. Z dawnych kronik zebrał, oprac. i tłum. Pozn. 1917.

Wydania zbiorowe

7. Walka o kresy zachodnie w epoce Piastów. Zestawił i słowem wstępnym opatrzył G. Labuda. Wwa 1948.
8. Z średniowiecznych dziejów Wielkopolski i Pomorza. Wybór prac. Zebrał i posłowiem opatrzył J.M. Piskorski. Pozn. 1997 (tu reprinty poszczególnych art.).

OPRACOWANIA

NK 16 cz. 1 (1982).

S. PIGOŃ: Filomata naszych czasów. *70 żywotów*. Kr. 1977 (prwdr. 1964). — F. LENORT: Z pokolenia zaczarowanych Polską. *Byli wśród nas*. Pozn. 1978. — J. WĄSICKI: T.T. (1896–1927). Z dziejów kształtowania się programu zachodniego w Polsce. *Studia Hist.-Slavogermanica* 7 (1978) s. 61–83. — TENŻE: *Wielkopolski słownik biograficzny*. Pozn. 1981. — TENŻE: Życie w służbie polskich kresów zachodnich. *Przegl. Zach.* 1985 nr 1. — B. PIOTROWSKI: O Polskę nad Odrą i Bałtykiem. Pozn. 1987. — T. JUREK: T.T. *Wybitni historycy wielkopolski*. Pozn. 1989. — J. STARNAWSKI: Sady T.T. o Norwidge. *Ruch. Lit.* 1998 nr 1.

I.T.

TYMINIECKI Konstanty 1767–1814

Inna forma nazwiska: Tymieniecki.

Urodzony 22 lutego 1767 w Ligocie (woj. sieradzkie); syn Seweryna, miecznika sieradzkiego, i Jo-

anny ze Szczepkowskich. Uczył się w szkołach pijarskich w Wieluniu, po czym, przeznaczony przez ojca do stanu duchownego, w seminarium diecezjalnym w Krakowie, z którego wkrótce przeniósł się do Szkoły Głównej Koronnej. Studiów nie ukończył, podejmując niebawem (z woli ojca) służbę wojskową w stacjonującym w Warszawie regimencie gwardii konnej koronnej. Związał się przyjaźnią z gronem młodych pisarzy skupionych wokół Onufrego Kopczyńskiego i Biblioteki Żałuskiej: Michałem Wyszowskim, Alojzym Felińskim, Franciszkiem Skarbkiem Rudzkiem i in. Należał do Łoży wolnomularskiej Świątynia Izis (w 1811/12 był jej członkiem honorowym). W 1791 debiutował w druku przekładem poematów J. Macphersona. W czasie insurekcji kościuszkowskiej był jednym z naczelników Departamentu Koni i Zaprzęgu Wszelkiego w Komisariacie Wojskowym Rady Zastępczej Tymczasowej, następnie uczestniczył wraz z macierzystym regimenterem w działaniach wojennych. W obozie pod Połańcem awansowany został ze stopnia porucznika na sztabkapitana (18 maja), a po bitwie pod Słonimem (3 sierpnia) do majora i odznaczony pierścieniem orderowym „Ojczyzna swemu obrońcy”. Po upadku powstania przebywał u Tadeusza Czackiego w Porycku, w Dzikowie u Tarnowskich i we Lwowie. W 1796 wrócił do Ligoty i zajął się gospodarowaniem. W 1803 powołany został na członka przybranego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1806 był członkiem Izby Administracyjnej w Warszawie, następnie radcą departamentu kaliskiego. W 1806 ogłaszał poezje w *Dzienniku Wileńskim*, w 1810 w *Pamiętniku Warszawskim*. Po śmierci rodziców (ok. 1809) osiadł w Prażmowie, wzorowo prowadził gospodarstwo, opiekował się włościanami i uczestniczył w życiu obywatelskim. Zmarł 17 sierpnia 1814 w Prażmowie (na gruźlicę); pochowany w kościele parafialnym w Burzeninie.

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. [J. Macpherson]: Osjana Kaledonczyka trzy poematy [Oiton, Karton, Pieśni Selmy], przekładania... Wwa 1791. Wyd. nast. poszerz. o fragm. przekładów z innych poematów w poz. 3 t. 1.

2. J.J. Rousseau: O umowie towarzyskiej, czyli zasady prawa politycznego. Rkps Lw. Państw. Bibl. Nauk. (Zbiory Baworowskich 1006/II).

Wydania zbiorowe

3. Pisma... T. 1–2. Wyd. i wstęp (pt. Krótka wiadomość o życiu i pismach K.T.) oprac. M. Wyszowski. Wwa 1817.

Tu m.in. drobne pisma wierszem i prozą, oryginalne i tłum. (z J. Thomsona, J. Delille'a, A. Pope'a, Cicerona) oraz przekład 5 komedii Terencjusza poprzedzony rozprawą „O początku i postępie sztuki teatralnej, w szczególności zaś komedii u Rzymian”. Stąd wiersz „Do przyjaciela”, będący w rzeczywistości „Biletem do pana Trembeckiego” autorstwa W. Miera, przedr. P. Hertz w: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

Kilka utworów K.T., nieobjętych wyd. zbior., było w rkpsach Bibl. Warsz. Tow. Przyj. Nauk (naśladowania Voltaire'a, A. Pirona, przekłady z Juwenalisa).

OPRACOWANIA

NK 6/1–2 (1970–1972); LP.

K.W. WÓJCICKI. *Enc. powsz. Orgel.* 25 (1867). — M. SZYJKOWSKI: Z obozu klasyków. I. M. Wyszowski i K.T. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 4. — TENŻE: Osjan w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu. Kr. 1912. — W. OLSZEWICZ: O polskich przekładach J.J. Rousseau. Notatka bibliograficzna. *Pam. Lit.* 1936. — Z. KOPCZYŃSKA, L. PSZCZOŁOWSKA: O wierszu romantycznym. Wwa 1963. — M. BRZEZIŃSKA: Rymy zwane „sandomierskimi” u K.T. *Jęz. Pol.* 1974 z. 1. — T. KOSTKIEWICZOWA: Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko. Wwa 1975 i wyd. nast. — TAZ: Horyzonty wyobraźni. Wwa 1984. — P. ŻBIKOWSKI: Klasycyzm postanisławowski. Wwa 1984 i wyd. nast. Wwa 1984. — Z. SKIBIŃSKI: K.T. Sieradz 1987. — Ł. GINKOWA: K.T. (1767–1814). *Pisarze pol. Oświecenia.* 3 (1996) [z wyborem tekstów].

E.A.

TYMOWSKI Tomasz Kantorbery 1790–1850

Urodzony 29 grudnia 1790 w Łapczynej Woli (woj. sandomierskie); syn Feliksa herbu Sas, wojskiego radomszczańskiego, od 1821 senatora kasztelana Królestwa Polskiego, i Agnieszki z Ostrowskich. W 1805–07 uczył się w pijarskim Collegium Nobilium w Warszawie, po czym rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Lipskim. W 1808–10 walczył w oddziałach polskich w Hiszpanii. Po powrocie do kraju podjął z początkiem 1811 pracę w kancelarii Rady Stanu, rozpoczynając od stanowiska kancelisty, a kończąc — po zdymisjonowaniu w końcu 1820 ze stanowiska ministra Stanisława Kostki Potockiego, przełożonego, opiekuna i protektora T. — na uzyskanych w 1817 stanowiskach wicereferendarza stanu i asesora Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1812 przebywał czasowo wraz z rządem Księstwa w Krakowie. Żywo uczestniczył w życiu literackim i teatralnym Warszawy. Wiersze ogłaszał od 1812 w drukach ulotnych, czasopismach i zbiorach (najczęściej pod krypt.: K.T., K. Tym): *Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego*

(1812), *Gazeta Krakowska* (1812), *Gazeta Poznańska* (1812), *Gaz. Warszawska* (1812), *Almanach lubelski na r. 1815*, *Pamiętnik Warszawski* (1815–22), *Tygodnik Polski* (1819), *Rozmaitości* (1820), *Kurier Warszawski* (1821), *Astrea* (1821), *Sybilla Nadwiślańska* (1821). Przekładał dla sceny narodowej opery (C. Rossi: „Fryderyk i Adolf”, wyst. 1816) i tragedie (Voltaire: „Mahomet”, wyst. 1817). Należał do wolnomularstwa, był członkiem loży Hesperus na Wschodzie Kalisza, a następnie loży Kazimierz Wielki pod Wielkim Wschodem Warszawy, w której sprawował urząd sekretarza (1818–19) i mówcy (od 1819–20). W 1819 pełnił funkcję cenzora woj. mazowieckiego. W 1821 (17 marca) ożenił się z Konstancją Łącką (wkrótce rozwiedziony). Po 1822 odsunął się od życia publicznego i częściej niż w Warszawie przebywał w swych majątkach Kobiełe Wielkie, Mokresza i Ulesie. W 1824 został powołany na członka przybranego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (uprzednio uzyskał członkostwo Towarzystwa Naukowego Krakowskiego). W 1828 ogłaszał wiersze w *Motylu*. W 1830 posłował z pow. częstochowskiego na sejm Królestwa, pracował w komisjach do spraw skarbowych i praw organicznych i administracyjnych; należał do partii Kaliszian (od 1820). Był też członkiem Towarzystwa Patriotycznego. Od grudnia 1830 zasiadał w sejmie powstańczym; związany był z braćmi Niemojewskimi i Joachime Lelewalem; podpisał akt detronizacji Mikołaja I (25 stycznia 1831), głosił za projektem włościańskim. Po restytucji Towarzystwa Patriotycznego został jego wiceprezsem (19 maja). Działal też w Towarzystwie Wychowawców Dzieci po Poległych Rycerzach. Nadto służył w Gwardii Narodowej i ogłaszał pisma w periodykach powstańczych: *Bard Osiwobodzonej Polski* (1830), *Kurier Polski* (1831), *Patriota* (1831). Uczestniczył w ostatnich posiedzeniach sejmiku w Zakroczymiu i Płocku. Następnie emigrował do Paryża, został członkiem utworzonego przez Bonawenturę Niemojewskiego Komitetu Tymczasowego Emigracji, z którego przeszedł (8 grudnia 1831) do Komitetu Narodowego Polskiego Lelewela. W tymże roku zgłosił akces do Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Wiosną 1832, by nie stracić przyznanego emigrantom przez rząd francuski zasiłku, przeniósł się do Bordeaux. W 1835 posłował na sejm emigracyjny. W 1836 (2 lutego) podpisał Akt Konfederacji Narodu Polskiego. W 1837–46 był członkiem Braterskiego Związku Polaków, przetranszowanego w 1839 w Gminy Zjednoczenia Emigracji Polskiej. Od 1839 miał poważne kłopoty ze zdrowiem, zamierzał wrócić do Paryża i starał się o należne mu z kraju pieniądze, m.in. o spłatę długu byłej żony, secundo voto Rutkowskiej, tertio Janowej Hilarowej Łubieńskiej. W 1845 współpracował z *Dziennikiem Demokracji XIX Wieku*. W 1846

zgłosił akces do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Utrzymywał kontakty z wolnomularstwem francuskim. Kawaler Orderu św. Stanisława. Zmarł 1 marca 1850 w Montpellier.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dumanie żołnierza polskiego na wałach starożytnego zamku Maurów nad Tagiem. Powst. 1810. Wyd. b.m.r. Przedr. fototyp. w: *Ulotna poezja patriotyczna wojen napoleońskich*. Wr. 1977. Wersję (pierwotną?) pt. Dumania żołnierza polskiego na wałach Saragossy ogł. F. Bentkowski w: *Historia literatury polskiej*. T. 1. Wwa 1814. Nową red. pt. Dumanie żołnierza polskiego w starożytnym zamku Maurów nad Tagiem ogł. *Pam. Warsz.* 1815 t. 1. Wyd. nast. (wg wersji ostatniej) w poz. 11 i antologiach.

2. Oda z powodu ogłoszenia aktu Konfederacji Jeneralnej, w Krakowie napisana. B.m. 1812, podp. K.T.; *Zbiór pism dotyczących się powstania Królestwa Pol. Kr.* 1812. Wyd. nast. w poz. 11.

3. Do braci naszych w służbie moskiewskiej. B.m. 1812; *Zbiór pism...* (jw.).

4. Wiersz do Litwinów. B.m. 1812.

Część egz. podp. pod tekstem K.Ty.,..., część nazwiskiem.

5. Ody Horacjusza wybrane z ksiąg różnych, rymowym i nierymowym wierszem przetłumaczone. Wwa 1816.

6. Rym liryczny do Ludwika Osińskiego. B.m. 1817.

7. Głos B... mówcy Kazimierza Wielkiego przed przykryciem tejże do nieograniczonego czasu, d... 19 mca 4 R... P... Ś... 5820. Wwa 1820.

8. Na Rok Nowy. Do Stanisława hrabi Potockiego, prezesa Senatu Królestwa Polskiego etc. d. 8 stycznia 1821. Wwa 1821.

9. La Pologne, la Russie et l'Europe. Discours prononcé le 29 novembre, jour anniversaire polonaise... Paris 1835.

10. Przyszłość. Do ziomków pospółstwo miłujących. Bordeaux 1841. Wyd. nast. w poz. 11.

Kilka wierszy przedr. w antologiach i zbiorach, m.in.: *Poeci-legioniści*. Wwa [1907]; *Zbiór poetów pol. I* (1959); *Poeci żołnierzom, 1410–1945*. Wwa 1970; *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981; *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984.

Wydania zbiorowe

11. Poezje wybrane. Wyd., wstęp i notę biogr. oprac. A. Treffer. Wwa 1977.

Listy

12. Listy krajowe i emigracyjne z 1812–1848. Wyd. i wstęp. E. Wichrowska. Wwa 1999.

K. BRODZIŃSKI: Wspomnienia mojej młodości. Powst. ok. 1835. Wyd. A. Łucki. Kr. 1928 BNT, 113. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 25 (1867). — K.W. WÓJCICKI: Pamiętnik dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie. Oprac. Z. Lewinówna, wybrał J.W. Gomułcki. T. 2. Wwa 1974. — P. CHMIEŁOWSKI. *Złota przędza poetów i prozaików pol.* T. 4. Wwa 1887. — J. MICHAŁSKI. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — M. SMOLARSKI: Poezja legionów. Kr. 1912. — P. KRZOWSKI: K.T. w Towarzystwie Przyjaciół Nauk. *Głos Prawdy* 1928 nr 260 dod. — TENŻE: K.T. jako tłumacz Schillera. *Głos Prawdy* 1928 nr 261 dod. [polem.: A. MIRKOWICZ: K.T. w przyczynkach P. Krzowskiego. *Głos Prawdy* 1928 nr 273 dod.]. — P. KRZOWSKI: K.T. jako tłumacz Horacego. *Kwart. Klas.* 1929 z. 2. — TENŻE: K.T. a sprawa włościańska na sejmie 1830 i 1831 r. Wwa 1931. — A. MIRKOWICZ: K.T. Szkic biograficzno-literacki. *Prace Polon.* S. 1 (1937) i odb. — TENŻE: „Dumanie żołnierza polskiego w starożytnym zamku Maurów nad Tagiem” K.T. *Prace Polon.* S. 3 (1939). — Cz. ZGORZELSKI: Duma poprzedniczka ballady. Tor. 1949. — M. TYROWICZ: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Wwa 1964. — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — T. KOSTKIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — J. KAMIONKOWA-STRASZAKOWA: W kręgu pieśni o żołnierzu tułacz. W: *Zbłąkany wędrowiec. Z dziejów romantycznej topiki*. Wr. 1992. — Z. SINKO: T.K.T. (1790-1850). *Pisarze pol. Oświecenia*. 3 (1996) [z wyborem tekstów]. — E. WICHROWSKA: K.T. w świetle nowych źródeł. Wwa 2002.

E.A.

TYSZKIEWICZ Eustachy 1814-1873

Urodzony 6 kwietnia 1814 w Łohojsku (pow. borysowski w guberni mińskiej), w rodzinie hrabiowskiej; syn Piusa i Augusty z Platerów, młodszy brat Konstantego. Początkowo uczył się w domu, w 1824-30 w Wilnie, w 1830-31 w gimnazjum w Mińsku. W 1832-35 studiował archeologię w Petersburgu. Od 1835 mieszkał w Wilnie, później w swoich posiadłościach — zajmował się badaniami archeologicznymi nad znajdującymi się tam dawnymi kurhanami oraz prowadził prace wykopaliskowe. Debiutował w 1837 rozprawą „Zabawy i uroczystości ludu wiejskiego. Kupało” opublikowaną w *Tygodniku Petersburskim* (nr 66; podp. E.hr.T.), a jako powieściopisarz utworem „Pan Choroszcza” (Wil. 1842). W 1840 został kuratorem honorowym szkół powiatu borysowskiego. W 1843 odbył podróż zagraniczną w celach naukowych po Szwecji, Finlandii i Danii. W roku następnym został wybrany na marszałka szlachty pow. borysowskiego. W 1847-53 pełnił funkcję kuratora gimnazjum gubernialnego w Mińsku. W 1855-65 był prezesem Komisji Archeologicznej w Wilnie, powstałej dzięki jego staraniom.

W 1856 założył Muzeum Starożytności, któremu przekazał swoje bogate zbiory i bibliotekę. Od 1865 mieszkał przez kilka lat u krewnych w Birżach, powrócił do Wilna w 1871. Za osiągnięcia naukowe w dziedzinie archeologii i etnografii otrzymał szereg odznaczeń. Był członkiem wielu instytucji i towarzystw naukowych, m.in. Instytutu Archeologicznego w Londynie, Królewskiej Akademii Nauk Wyzwolonych, Historii i Starożytności w Sztokholmie, Serbskiej Matyce w Budziszynie, Towarzystwa Antykwariuszów w Kopenhadze, Towarzystwa Archeologiczno-Numizmatycznego w Rydze. Zmarł 27 sierpnia 1873 w Wilnie; pochowany na cmentarzu na Rossie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rzut oka na źródła archeologii krajowej, czyli opisanie zabytków niektórych starożytności, odkrytych w zachodnich guberniach cesarstwa rosyjskiego. Wil. 1842.

Podp.: Eus. Hr. T...

2. Listy o Szwecji. T. 1-2. Wil. 1846.

3. Opisanie powiatu borysowskiego pod względem statystycznym, geognostycznym, historycznym, gospodarczym, przemysłowo-handlowym i lekarskim. Z dodaniem wiadomości: o obyczajach, śpiewach, przysłowach i ubiorach ludu, gusłach, zabobonach i t.d. Wil. 1847.

Autor podp. po dedykacji.

4. Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuk i rzemiosł i t.d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej. Wil. 1849 [na okładce: 1850].

5. Obrazy domowego pożytku na Litwie. [T. 1] Wwa 1865. Poczest drugi z sześciu rycinami. Kr. 1867. Podp.: E.T.

Tu w t. 1 opowiadania: Pan Choroszcza, Druga żona, Fryderyk Bachström, Horodyszcze; poczt 2: Przypomnienie, Jagódka.

6. Birże. Rzut oka na przeszłość miasta, zamku, ordynacji. Petersb. 1869.

7. Wincenty Marewicz. Studium obyczajowe. Wwa 1870 odb. z *Gaz. Warsz.*

Podp.: E.T.

8. Nasze strony. Obrazek litewski. Kr. 1871.

9. Słup nowożeńców. Z podania ludu. Wwa 1871.

10. List mieszkańca lasów do pana J.I. Kraszewskiego. Wil. 1873.

Niepodp.

11. Króla Stanisława Augusta ostatni pobyt w Grodnie. Pozn. 1878.

Podp.: E.T.

Prace edytorskie

12. W. Bagiński: Rękopism Dominikanina Prowincji Litewskiej (1747-1784 r.). Wil. 1854.

13. Źródła do dziejów Kurlandii i Semigalii z czasów Karola, królewicza polskiego, księcia saskiego, z autentycznych korespondencji ogłoszone. Kr. 1870.

Podp.: E.T.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972).

W. KOROTYŃSKI: E.hr.T. *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 299–301. — S. KRZYŻANOWSKI: E. hrabia T. i jego prace. Poprzedził kilkoma słowami S. Kunasiewicz. Lw. 1873 [tu bibliogr. prac E.T.]. — S. KUNASIEWICZ: E.hr.T. Wspomnienie pośmiertne. Lw. 1874. — A. STRZEMBOSZ: Tyszkiewiczowie. *Spotkania z Zabytkami* 1994 nr 12.

H.G.

TYSZYŃSKI Aleksander 1811–1880

Urodzony 21 maja 1811 w Petersburgu; syn Erasma, prawnika, plenipotenty księcia Michała Ogińskiego, i Teresy z Sartynich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Uczył się w szkole trynitaryzacji w Mołodecznie, następnie studiował w 1825–29 na wydziale prawnym Uniwersytetu Wileńskiego. Po uzyskaniu stopnia kandydata nauk moralno-politycznych wrócił do majątku rodzinnego Miassota koło Mołodeczna na Wileńszczyźnie. W powstaniu listopadowym udziału nie brał. W 1832–38 piastował urzędy obywatelskie w sądownictwie w Wilejce i Mińsku. W 1836 ubiegał się o katedrę historii literatury polskiej na uniwersytecie kijowskim. Debiutował w 1837 powieścią epistolarną „Amerykanka w Polsce” oraz jako krytyk literacki artykułem o Maurycym Mochnackim i Michale Grabowskim „Dwa ostatni krytycy w Polsce” na łamach *Tygodnika Petersburskiego* (1837 nr 55–56; podp.: Aut. Amer.); z tym pismem współpracował do 1842. W 1839 przeniósł się do Warszawy, gdzie został urzędnikiem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych. Nawiązał też współpracę z kilkoma czasopismami, m.in. z *Lwówianinem* (1840–41), *Przeglądem Warszawskim* (tu fragm.: „Próba. Dramat w 3 a.”, 1840 t. 1), *Piśmiennictwem Krajowym* (1840–42) i *Przeglądem Naukowym* (1842–44). W 1841 należał do grona założycieli *Biblioteki Warszawskiej*. Przez wiele lat prowadził w tym piśmie dział krytyki literackiej oraz ogłaszał swoje rozprawy, artykuły i recenzje aż do 1880. Często podpisywał się kryptonimami, m.in.: A.T., A. Tysz.... Posiadał rozległą wiedzę w zakresie filozofii, polemizował z poglądami Józefa Kremera i Karola Libelta. Brał udział w życiu literackim i towarzyskim Warszawy, przyjaźnił się z Antonim Józefem Szabrańskim, bywał w salonach Katarzyny Lewockiej, Niny Łuszczewskiej i Karoliny Nakwaskiej. W 1855 wrócił do Miassoty i zajął się gospodarowaniem. Piastował też

urząd deputata do Zgromadzenia Szlacheckiego w Wilnie. W 1857 ożenił się z Felicją Frybesówną, w 1857–59 należał do zespołu redakcyjnego *Tekt Wileńskiej*. W 1865 przeniósł się do Warszawy i w roku następnym objął katedrę historii literatury polskiej w Szkole Głównej. Porzucił ją w 1869 z chwilą przekształcenia uczelni w uniwersytet rosyjski. Jego uczniami byli m.in. Piotr Chmielowski i Bronisław Chlebowski. W 1873 powrócił do swego majątku, ale nadal zajmował się pracą naukową. W tymże roku został członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. Był również członkiem Wileńskiej Komisji Archeologicznej. Zmarł 5 listopada 1880 w Miassocie; pochowany w Radoszkowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Amerykanka w Polsce. Romans. Cz. 1–2. Petersburg. 1837. Przedr. fragm. w poz. 9 t. 1. W tekst wpleciono rozprawki w formie listów, m.in.: O języku polskim; O szkołach poezji polskiej; O dawnej poezji polskiej; O poezji komicznej. Niepodp.
2. Rys historyczny oświecenia Słowian. Wwa 1841 odb. z *Bibl. Warsz.*
3. Morena albo powieści blade. Wwa 1842. Podp.: Autor Amerykanki w Polsce.
4. Rozbiory i krytyki. T. 1–3. Petersburg. 1854. Szkice z dziedziny literatury, historii, filozofii i lingwistyki.
5. Pierwsze zasady krytyki powszechnej. T. 1–2. Wwa 1870.
6. Dwie Świtezianki, czyli rzut oka na ostatni okres poezji polskiej. Wwa 1871. Przedr. w poz. 9 t. 2. O balladzie A. Mickiewicza i o fantazji dramatycznej L. Siemienińskiego.
7. Wizerunki polskie. Zbiór szkiców literackich. Wwa 1875. Zbiór rozpraw druk. w *Bibl. Warsz.* i *Kron. Rodz.*

Przekład

8. W. Shakespeare: Król Ryszard III. Tragedia w 3 a. Wwa 1842.

Wydanie zbiorowe

9. Pisma krytyczne staraniem rodziny ogłoszone drukiem. Zebrał, ułożył i zarysem biograficzno-literackim poprzedził P. Chmielowski. T. 1–2. Kr. 1904. Część pism ogł. z rkpsu.

OPRACOWANIA

NK 9 (1972); LP.

- P. CHMIEŁOWSKI: A.T. *Tyg. Ilustr.* 1880 nr 256–257. — [F. KRUPIŃSKI] F.K.: A.T. *Bibl. Warsz.* 1881 t. 1. — 291

- J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 3. Kr. 1899–1900. — P. CHMIEŁOWSKI: A.T. *Szkola Główna Warsz. (1862–1869)*. T. 1. Kr. 1900. — G. KORBUT: *Sto lat myśli pol.* 7 (1911). — T. GRABOWSKI: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831–1863). Kr. 1931. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz. 2 (1840–1848). Wr. 1959. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Wwa 1959 (prwdr. 1871). — *Bibliogr. filoz. pol. 1831–1864*. Wwa 1960. — M. STRASZEWSKA: A.T. 1811–1880. *Z dziejów polon. warsz.* Wwa 1964. — Z. MOCARSKI: Album pewnego literata. Opis bibliograficzny. Tor. 1966. — S. SAWICKI: Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. O sposobach syntezy historycznego ujmowania literatury w 1 połowie w. XIX. Wwa 1969. — J. ŁADYKA: A.T. (1811–1880). *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A. SIKORA, A. WALICKI: *700 lat myśli pol.* (1977). — B. SZOTEK: A.T. a Michał Grabowski. *Prace Nauk. UŚI*. 1984 z. 665. — TAŻ: A.T. a polska filozofia narodowa. *Prace UŚI*. 1985 z. 772. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — Cz. GŁOMBIK: Kultura narodowa a chrześcijaństwo w myśli krytycznej A.T. *Studia Religioznawcze* 1987 nr 21. — TENŻE: Zapomniani krytycy, nieznani filozofowie. Rzecz o A.T. i Janie Adamskim. Lubl. 1988. — M. STRASZEWSKA: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988). — Cz. GŁOMBIK: Świadomość przeszłości i reorientacja poznania historycznego. O zainteresowaniach słowianoznawczych A.T. *Humanitas* 1989 t. 13.

H.G.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów ...	5
Sabowski Władysław / W.A.-Sz. ...	9
Sadowska Maria z Brzezinów / A.P., H.G. ...	11
Sadowski Jan Nepomucen / H.G. ...	12
Sarbiewski Maciej Kazimierz / T.W. ...	12
Sarnecki Kazimierz / I.T. ...	18
Sarnecki Zygmunt / A.P. ...	19
Sarnicki Stanisław / I.T. ...	20
Sawicka Józefa / I.T. ...	22
Sawicki Jan / I.T. ...	23
Sayn-Wittgensteinowa Karolina / A.P., H.G. ...	23
Sąd Parysa / T.W. ...	24
Schmitt Henryk / H.G. ...	25
Schnür-Peplowski Stanisław / W.A.-Sz. ...	26
Schoneus Andrzej / I.T. ...	27
Seklucjan Jan / I.T. ...	28
Semenenko Piotr / H.G. ...	30
Sędzicki Franciszek / W.A.-Sz. ...	32
Sędziwój Michał / I.T. ...	33
Sękowski Józef / H.G. ...	34
Sęp Szarzyński Mikołaj / T.W. ...	36
Siarczyński Franciszek / E.A. ...	39
Siemieński Lucjan / H.G. ...	41
Sienkiewicz Henryk / I.T. ...	44
Sienkiewicz Karol / E.A. ...	62
Sierociński Teodozy / E.A. ...	63
Sierosławski Stanisław / I.T. ...	65
Sieroszewski Wacław / W.A.-Sz. ...	66
Sierpiński Seweryn Zenon / H.G. ...	69
Skarbak Fryderyk / E.A. ...	70
Skarga Piotr / I.T. ...	73
Skarga umierającego / T.W. ...	77
Skarszewski Tadeusz Żuk / I.T. ...	78
Skimborowicz Hipolit / H.G. ...	78
Skrzetuski Kajetan Józef / E.A. ...	79
Skrzetuski Wincenty Bartłomiej / E.A. ...	81
Slonkiewicz Marcin / I.T. ...	82
Słoński Edward / I.T. ...	83
Ślota / T.W. ...	84
Słowacki Euzebiusz / E.A. ...	85
Słowacki Juliusz / H.G. ...	86
Słowacki Władysław / H.G. ...	110
Słowaczyński Andrzej / W.A.-Sz. ...	111
Smoleński Władysław / A.P. ...	112
Smolik Jan / I.T. ...	113
Sobieszczański Franciszek Maksymilian / H.G. ...	114
Socyn Faust / I.T. ...	115
Sokołowski Stanisław / I.T. ...	117
Solikowski Jan Dymitr / I.T. ...	119
Solski Stanisław / I.T. ...	121
Sołtykowicz Józef / E.A. ...	121
Sowiński Leonard / H.G. ...	123
Sowiźrzał / I.T. ...	124
Sowiźrzał Nowy abo raczej Nowyźrzał / I.T. ...	125
Spasowicz Włodzimierz / W.A.-Sz. ...	126
Spiczyński Hieronim / I.T. ...	128
Spitznagel Ludwik / H.G. ...	129
Srokowski Mieczysław / W.A.-Sz. ...	130
Staff Ludwik Maria / I.T. ...	131
Stalmach Paweł / A.P., H.G. ...	131
Stanisław ze Skarbimierza / T.W. ...	132
Stanisławska Anna / I.T. ...	134
Stanisławska Wanda / I.T. ...	135
Stanisławski Antoni / A.P., H.G. ...	135

- Stanko Jan / I.T. ... 136
- Starkel Juliusz / I.T. ... 137
- Starowolski Szymon / I.T. ... 137
- Starzeński Leopold / I.T. ... 141
- Starzeński Melchior / E.A. ... 142
- Starzewski Rudolf / I.T. ... 143
- Starzyński Stanisław / E.A. ... 144
- Stasiak Ludwik / A.P. ... 145
- Staszczuk Adam / A.P. ... 146
- Staszic Stanisław / E.A. ... 147
- Statorius Piotr / T.W. ... 152
- Stawski Stanisław / E.A. ... 154
- Steiner Krystian Bogumil (Christian Gottlieb) / E.A. ... 154
- Sten Jan / W.A.-Sz. ... 155
- Sterling Kazimierz / I.T. ... 156
- Stęczyński Bogusz Zygmunt / A.P., H.G. ... 157
- Straszewicz Ludwik / I.T. ... 158
- Stroynowski Hieronim / E.A. ... 158
- Strug Andrzej / W.A.-Sz. ... 159
- Struś Józef / I.T. ... 162
- Strutyński Juliusz / A.P., H.G. ... 163
- Struve Henryk / W.A.-Sz. ... 164
- Strykowski Maciej / I.T. ... 166
- Strzelnicki Władysław / A.P., H.G. ... 168
- Suchodolski Rajnold / A.P., H.G. ... 169
- Suffczyński Kajetan / A.P., H.G. ... 169
- Supiński Józef / A.P., H.G. ... 170
- Surowiecki Karol / E.A. ... 171
- Surowiecki Wawrzyniec / E.A. ... 173
- Suzin Adam / H.G. ... 174
- Sygietyński Antoni / W.A.-Sz. ... 174
- Synoradzki Michał / I.T. ... 176
- Syreński Szymon / I.T. ... 177
- Szabrański Antoni Józef / A.P., H.G. ... 178
- Szajnocha Karol / W.A.-Sz. ... 178
- Szancer Władysław / W.A.-Sz. ... 180
- Szandlerowski Antoni / I.T. ... 181
- Szaniawski Józef Kalasanty / E.A. ... 182
- Szaniawski Klemens Junosza / W.A.-Sz. ... 183
- Szczeniowski Tytus / A.P., H.G. ... 186
- Szczepański Ludwik / W.A.-Sz. ... 186
- Szczęśny Aleksander Jerzy / W.A.-Sz. ... 188
- Szeliga Maria / W.A.-Sz. ... 188
- Szembekowa Maria / W.A.-Sz. ... 189
- Szemiota Stanisław Samuel / I.T. ... 190
- Szkolna Mizeryja / I.T. ... 191
- Szober Feliks / I.T. ... 191
- Szostowicz Urban / E.A. ... 192
- Szotarski Julian / A.P., H.G. ... 193
- Szyrmer Ludwik / H.G. ... 194
- Szujski Józef / W.A.-Sz. ... 195
- 294 Szukiewicz Aleksander / H.G. ... 198
- Szukiewicz Maciej / A.P. ... 198
- Szułc Dominik / A.P., H.G. ... 200
- Szutkiewicz Jan / A.P. ... 200
- Szweykowski Wojciech / E.A. ... 201
- Szydłowski Ignacy / E.A. ... 202
- Szylarski Walenty / E.A. ... 203
- Szymanowski Józef / E.A. ... 203
- Szymanowski Wacław / H.G. ... 205
- Szymański Adam / W.A.-Sz. ... 206
- Szymański Stanisław / E.A. ... 207
- Szymon z Łowicza / I.T. ... 208
- Szymonowicz Szymon / T.W. ... 209
- Szyrwid Konstanty / I.T. ... 213
- Śmiglecki Marcin / I.T. ... 214
- Śniadecki Jan / E.A. ... 215
- Śniadecki Jędrzej (Andrzej) / E.A. ... 219
- Świątkowski Marcin / E.A. ... 221
- Świder Augustyn / I.T. ... 222
- Świdzka Alina / I.T. ... 223
- Świdzki Faustyn / A.P., H.G. ... 223
- Świdzki Jędrzej (Andrzej) / E.A. ... 224
- Świdzki Leopold / A.P. ... 225
- Świdzki Tytus / A.P., H.G. ... 225
- Świdziński Karol / W.A.-Sz. ... 225
- Święcicki Julian Adolf / A.P. ... 226
- Święcicki Konstanty / E.A. ... 227
- Święcki Tomasz / E.A. ... 227
- Świętochowski Aleksander / W.A.-Sz. ... 227
- Świętorzecki Józef Kazimierz / E.A. ... 230
- Świnka Adam / T.W. ... 231
- Świtkowski Piotr / E.A. ... 232
- Tańska (Hoffmanowa) Klementyna / E.A. ... 234
- Tański Ignacy / E.A. ... 237
- Tarnowski Jan / I.T. ... 237
- Tarnowski Stanisław / A.P., H.G. ... 239
- Tarnowski Władysław / A.P., H.G. ... 241
- Tatarkiewicz Marian / A.P., H.G. ... 242
- Temberski Stanisław / I.T. ... 243
- Tenner Juliusz / W.A.-Sz. ... 243
- Terlecka Anna / A.P., H.G. ... 244
- Tetmajer Józef Przerwa / A.P., H.G. ... 244
- Tetmajer Karol Przerwa / E.A. ... 245
- Tetmajer Kazimierz Przerwa / I.T. ... 245
- Tetmajer Włodzimierz Przerwa / I.T. ... 249
- Tokarzewicz Józef / W.A.-Sz. ... 250
- Tomaszewicz Walerian / H.G. ... 251
- Tomaszewski Dyżma Bończa / E.A. ... 252
- Topass Jan / W.A.-Sz. ... 253
- Towiański Andrzej / H.G. ... 253
- Tragedia żebracza / I.T. ... 255
- Trembecki Jakub Teodor / I.T. ... 255
- Trembecki Stanisław / E.A. ... 256
- Trentowski Bronisław / H.G. ... 260

Trepka Walerian / I.T. ...	262	Turnowski Jan / I.T. ...	276
Tretiak Józef / A.P., H.G. ...	263	Turnowski Szymon Teofil / I.T. ...	278
Trębicki Antoni / E.A. ...	254	Turowski Kazimierz Józef / A.P., H.G. ...	279
Tripplin Teodor / A.P., H.G. ...	266	Turski Wincenty / E.A. ...	280
Trotz Michał Abraham / E.A. ...	267	Turski Wojciech / E.A. ...	281
Trynkowski Ludwik / A.P., H.G. ...	268	Twardowski Kasper / I.T. ...	282
Trzciński Andrzej / E.A. ...	268	Twardowski Samuel / I.T. ...	283
Trzeciecki Andrzej / T.W. ...	270	Tyc Teodor / I.T. ...	287
Trzuszczkowska Zofia z Mańkowskich / I.T. ...	273	Tyminiecki Konstanty / E.A. ...	287
Tuczyński Franciszek Ksawery / I.T. ...	274	Tymowski Tomasz Kantorbery / E.A. ...	288
Turczyński Juliusz / W.A.-Sz. ...	275	Tyszkiewicz Eustachy / H.G. ...	290
Turkowski Fabian Teodor / E.A. ...	276	Tyszyński Aleksander / H.G. ...	291

Redakcja wydawnicza i korekty
OLGA KLECEL

Sekretariat wydawniczy
MARIOLA MAŁECKA

Skład i łamanie
WYDAWNICTWO INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH PAN

Projekt graficzny obwoluty, okładki i karty tytułowej
ZYGMUNT ZIEMKA

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnictw Naukowych S.A.,
Łódź, ul. Żwirki 2

<http://rcin.org.pl>

Książki Wydawnictwa IBL PAN można kupić w księgarniach w całym kraju prowadzących sprzedaż wydawnictw naukowych. Większe ilości egzemplarzy można zamawiać w hurtowni: Grupa MATRAS Sp. z o.o., ul. Zwrotnicza 6, 01-219 Warszawa, tel. 0 22 631 94 31.

Książki można kupić także w siedzibie Wydawnictwa IBL PAN. Prowadzimy również sprzedaż wysyłkową. Zamówienia należy wysłać pocztą, e-mailem lub faksem pod adresem: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Pałac Staszica, pok. 129 ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, tel./fax 0 22 657 28 80, e-mail: wydibl@ibl.waw.pl

